№ 1 Կիւրակի 8 մարտի 1915 Կիւրակի 8 մարտի № 1

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՒՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամիս — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ — 20 կոպ. վերջին „ „ — 10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ" Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schucha rédaction du jurnal „Phaïlak".

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„Փայլակ"

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագրի.

լոյս է տեսնում առ այժմ շաբաթական երկու անգամ։

Բաժանորդագինն է. տարեկան 3 ր. կէս տարուան — 1 ր. 50 կ., ամսական — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆԵՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Մեր հասցէն՝ Шуша, редакціи газеты „ПАЙЛАКЪ".

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՈՒՈՒՄ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Յայտնի է մամուլի մեծ նշանակութիւնը հասարակական կեանքում. նրանով են արտայայտւում հասարակութեան մտքերն, իղձերն ու գաղափարները, նրանով է սընւում նոյն իսկ հասարակութիւնը։

Ղարաբաղը, մասնաւորապէս Շուշին, անշուշտ մեծ կարիք է զգում մի օրգանի, որով արտայայտւէին նրա ցաւերը, կարիքներն ու ցանկութիւնները։ Ահա „Փայլակը" աշխարհ գալով ձըգտելու է այդ նպատակին ծառայելու։

Յաճախ շուշեցի ինտելիգենտը բազմակողմանի տեղեկութիւններ է ունենում համաշխարհային ու համապետական հարցերի մասին, իսկ իւր անմիջական հայրենիքի, իւր բնագաւառի ցաւերն ու հոգսերը մնում են նրա համար խորթ և հեռու։ Ուստի „Փայլակը" ընդհանուր քաղաքացիական խնդիրների հետ միասին շօշափելու է միշտ և ծանրանալու է զուտ տեղական բնոյթ կրող խնդիրների վրայ։

Եթէ Շուշին հանդիսանում է կենտրոն Ղարաբաղի, հետևապէս նրա բարւոքումն մեզ ամենից առաջ պիտի զբաղեցնի։ Իսկ իւրաքանչիւր քաղաքի բարգաւաճումն, երբ նա, ինչպէս Շուշին, զուրկ է արդիւնաբերական խոշոր ուժերից, ամբողջովին կախուած է նրա ինքնավարութիւնից։ Քաղաքային ինքնավարութեան հետ սերտ կապուած է ժողովրդական առողջապահութիւնը. մի հարց, որ ներկայումս ամենալուրջ հոգացողութեան առարկայ է բոլոր քաղաքակիրթ պետութիւններում։ Եւ Շուշու քաղաքային ինքնավարութիւնն իւր յարակից խոշոր երևոյթներով մեծ տեղ ունի գրաւելու մեր թերթում։

Քաղաքային կեանքից ոչ պակաս զբաղեցնելու է մեզ նաև գիւղական իրականութիւնն և տնտեսութիւնը. տխուր է մեր գիւղացու անօգնական, թշուառ վիճակը տգիտութեան, խօլ խաւարի ճանկերում։

Անվիճելի է, որ մտաւոր-բարոյական խաւարի, ժողովրդական տգիտութեան միակ բուժողն կըրթութիւնն է. իսկ կրթութիւնը տարածւում է գլխաւորապէս դըպրոցների միջոցով։ Դնել ամուր և ռացիոնալ հողի վրայ ժողովրդի կրթական կամ դպրոցական գործը, դա նոյն է, թէ իրագործել ժողովրդական լուսաւորութեան գործի կէսը։ Այդպիսի բարւոքման են կարօտ ահա մեր բոլոր ուսումնարանները, մանաւանդ հայ ծխական դպրոցները, և դրա վրայ պիտի դամենք մեր լուրջ ուշադրութիւնը։

Սակայն հասարակութեան յառաջադիմութիւնն, նրա ուժերի զարգացումն կախուած է նրա տնտեսական դրութիւնից։ Խօսք չկայ, որ մեր գաւառի տնտեսութիւնը գտնւում է ամենատար աստիճաններում։ Իսկ մեր գաւառն ունի մեծաքանակ բնական հարստութիւններ, որոնք անշուշտ պիտի բացուին ապագայում և գրաւեն արդիւնաբերողներին։ Տընտեսական այդ ուժեղացման ու սրանից բղխող խնդիրների խոհուն արծարծման պիտի նպաստենք մեր կարողութեան չափ։

Խօսելով այն ամենամօտ, էական խնդիրների մասին, որոնք հիմք են կազմելու մեր թերթի գոյութեան, հարկ ենք համարում շեշտել, որ „Փայլակի" էջերում խոշոր տեղ է գրաւելու մի երևոյթ, որը թէև ժամանակաւոր, բայց համաշխարհային է և իւր էութեամբ գունաւորում է այժմ հասարակական կեանքի բոլոր յարաբերութիւնները։ Դա ժողովրդների մեծ, ահեղ պատերազմն է։ Մարդկութեան գլխին ծանրացած այդ հսկայական դժբախտութիւնն ունի իւր խոր պատճառները, ունենալու է և աւելի խոր, խոշոր հետևանքներ։ Ահա այդ պատճառների վերլուծումն և հետևանքների տեսութիւնը պիտի կազմեն մեր լրագրի մշտական բաժինը։

Ինքնըստինքեան հասկանալի է, որ այդ բոլորի հետ միասին մենք բնաւ անտես չենք թողնում մեր ընդհանուր ազգային հասարակական կեանքն իւր արդի հոսանքներով և ձգտումներով։ Մենք ամենալայն չափերով կաշխատենք պարզելու մեր հայեացքներն և ըմբռնումները տիրող հարցերի նկատմամբ։

Վերջացնելով խօսքը, կըկամենայինք աւելացնել, որ մեր վերաբերմունքն դէպի այն հարցերը, որոնք կապ ունեն մեր համայն գաւառի շահերի, նրա տնտեսական զարգացման, նրա կուլտուրական յառաջադիմութեան հետ, պիտի լինի անաչառ ու շիտակ և չպիտի դնի որև է խտրութիւն բնակչութեան զանազան հատուածների դաւանանքի ու ազգութեան միջև։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԹԵՐԹԸ ԵՒ ԳԱՒԱՌԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ.

Առաջին անգամ չէ, որ գաւառի ինտելիգենտ մարդկանց շըրջանում միտք է յղացւում օգնութեան գալ տգիտութեան մէջ տեգերող մասսային պարբերական մամուլի միջոցով. գաւառի ցաւերն այնքան շատ են և կարիքներն այնքան բազմատեսակ, որ հասարակական շահերին նուիրուած գիտակից անձինք չեն կարող անտարբեր վերաբերուել դէպի այդ կարիքները, որոնք օրուայ հրատապ հարցերն են կազմում և շուտափոյթ լուծումն են պահանջում։ Թէև շատ անգամ կարճատև է եղել գաւառական թերթի գոյութիւնը և բազմատեսակ զոհողութիւնների հետ կապուած, բայց այս դէպքում մեղաւորը ոչ թէ գործին ձեռնարկողներն են եղել, այլ այն շրջապատը, որ վիճակուած է եղել գաւառական մամուլին իւր գործունէութեան վայր ընտրելու։ Անգիտակից հասարակութիւնն է, որ իւր անտարբերութեամբ, իւր սառն վերաբերմունքով, հակառակ մինչև իսկ իւր շահերին, կործանման է դատապարտել զանազան բարենպատակ ձեռնարկութիւններ, որոնց առաջնորդող գաղափարն է եղել այսպէս թէ այնպէս օգնութեան գալ այդ նոյն հասարակութեան։ Բայց ժամանակն ունի իւր պահանջներն և չընայելով հազար ու մի խոչընդոտներին այդ պահանջները պիտի առաջ գան և իրենց լուծումն ստանան։

Ներկայումս երբ լուսաւոր երկրներում ժողովրդի ուսումնական ու տնտեսական խնդիրներն առաջնակարգ նշանակութիւն են ստացել, երբ մի ժողովրդի բարեկեցութիւնը հիմնուած է նրա մտաւոր և տընտեսական հաւաքական ոյժերի փոխյարաբերութեան վերայ, մեր գաւառները դեռ շարունակում են խարխափել տգիտութեան ճիրաններում. դեռ ասիական վարք ու բարքը, հասակացողութիւնն և սովորութիւններն են թագաւորում ամենուրեք, գաւառների բազմատեսակ կարիքներն երեսի վրայ են մնացել. դպրոցական գործը միանգամայն բարձի թողի է արուած. գիւղացին դեռ այն գիտակցութեան չէ եկել, որ ինքը գործի գլուխ անցնի և իւր ձեռներեցութեամբ գիւղի համար անհրաժեշտ դպրոցական գործին զարկ տայ, նա դժբախտաբար դեռ խնամքի տակ է, իսկ խնամակալները շատ անգամ իրանք գաղափար չունեն դպրոցական գործից. միւս կողմից այդ դպրոցներն իրանց ուղղութեամբ ու ծրագրով մեծ մասամբ հեռու են գիւղացիական շահերին ծառայելուց։

Չըլինելով դպրոց, անգրագէտ գիւղացին, պարզ է, որ կարիք չըպիտի ունենայ ոչ գրքի, ոչ գրադարանի և ոչ էլ պարբերական թերթի։

Դեռ գաւառներում վաշխառուները շարունակում են քամել խեղճ գիւղացու արիւնը, այս դէպքում փոխատու մանր վարկի ընկերութեանց գոյութիւնը դարձել է անհրաժեշտ պահանջ մեր գիւղացիների համար. բայց գաւառի ստուար մեծամասնութիւնը գաղափար չունի այդ մասին և վաղեմի սովորութեան համաձայն կարիքի դէպքում ստիպուած է լինում ձեռք կառկառել հարևան վաշխառուին։

Մեր երկրի զանազան մասերում գիւղատնտեսական այս կամ այն

ճիւղը կարելի է շատ յաջողութեամբ զարգացնել, որից մի քանի անգամ աւելի արդիւնք կարելի է ստանալ, քան ստանում է գիւղացին. բայց նա ծանօթ չէ ոչ զարգացման միջոցի և ոչ եղանակի հետ։

Գաւառի արդիւնաբերութիւնը ծանր ճգնաժամի մէջ է գտնւում. երիտասարդ ոյժերը թողնում հեռանում են օտար քաղաքներ, գիւղը զրկւում է կարող ձեռքերից և տնտեսութիւնն օրէցօր քայքայւում է. ուրեմն պէտք է զօրաւոր առաջն առնելու համար գաւառում այնպիսի դրութիւն ստեղծել, որ գիւղի համար հարկաւոր ոյժերն ստիպուած չլինեն օտար երկրում մաշելու իրանց կեանքը։

Եթէ մինչև անգամ կան գաւառներում վայրեր, որտեղից այս կամ այն բերքը պիտի արտահանել, կամ ուր պիտի ներս մուծել գաւառի համար անհրաժեշտ մթերքներ, դորա համար էլ չըկան հաղորդակցութեան դիւրին միջոցներ, քաղաքը՝ գիւղերից, գիւղերը միմեանցից կտրուած են. թէև գիւղացին ինքը շատ լաւ է հասկանում հաղորդակցութեան յարմար ճանապարհների անհրաժեշտութիւնը, բայց իրականացնելու միջոցներից զուրկ է, իսկ մնալով նոյն դրութեան մէջ նա կտրւում է կենտրոնից և կղզիացած կեանք է վարում։

Միանգամայն բարձի թողի են արուած սպառողական ու այլ և այլ կօպերատիւ ընկերութիւնները, որ այնքան յաջողութեամբ կազմակերպւում են օտար երկրներում, նամանաւանդ գիւղացիական դասակարգի մէջ։ Անշուշտ, սոյնտեսակ ընկերութիւնները մեծ օգուտ կարող են տալ և մեր գիւղացիներին, եթէ միայն գործին տեղեակ և նուիրուած մարդիկ հանդէս գան և իրանց գործելակերպով օրինակ լինեն գիւղացուն։

Այս ու նման բազմատեսակ կարիքներ ունի այն գաւառը, ուր ծնունդ է առնում պարբերական թերթը՝ նրա շահերին ծառայելու համար։ Եւ եթէ գաւառական թերթը համեստ ծրագրով առաջ ընթանալով՝ կարողանայ իւր շուրջը ժողովել գաւառի ինտելիգենտ ոյժերը և աշխատէ փոքր չափով անգամ վերոյիշեալ խնդիրներն արծարծել ու բաւարար լուծումն տալ, ապա նա ծառայած կըլինի իւր բուն նպատակին։

Միր.

ՄԵՐ ՔԱՂԱՔԻ ՎԻՃԱԿԸ

Ամենից պատւական ամարանոցներից մէկը միայն, տաս տարի սրանից առաջ զարգացման և ծաղկման ճանապարհի վրայ, Շուշին այսօր քայքայուած և աւերակներով շրջապատուած անմխիթար, մի փոքրիկ և աննշան քաղաք է, ուր ամեն բարեկարգութեան մասին կարելի է մտածել և երազել, բայց ուր ոչ մի տեղ, որև է անկիւն բարեկարգելու համար առանձին աշխատանք կատարելու ցանկութիւն չկայ։

Զրկուած կանոնաւոր և արագ հաղորդակցութեան միջոցներից, նա այնքան հեռու է կուլտուրական և արդիւնաբերական կենտրոններից, որ չի կարող յուսալ երկաթուղու գծի մօտ ընկած յետին գիւղաքաղաքի չափ երջանիկ լինել։ Սակայն մի քանի տարի է արդէն, որ երկաթուղի է խոստացւում քաղաքիս, բայց կարծես թէ այդ նշանաւոր ձեռնարկը Շուշու համար այնքան էլ հետաքրքրական չէ, որովհետև ոչ ոք դարձեալ ցանկութիւն չունի ոչ միայն աշխատելու, որ արագացնուի կառուցման գործը, այլ թէկուզ տեղեկանալու, թէ երբ կ՛իրագործուի այդ ծրագիրը, երբ կունենայ Շուշին երկաթուղի։

Քաղաքային ջրացքն ողորմելի վիճակի մէջ է. ամարային ամենալաւ սեզոնին Շուշին անջուր է մնում. ձմեռը սառչում են ջրանցքի մասերը։ Ջուրն ապականւում է վնասակար սկզբունքներով, դառնում առողջութեան համար վտանգաւոր.—այդ գիտէ յետին քաղաքում, բայց դարձեալ ոչինչ չի ձեռնարկւում ջրանցքը կանոնաւորելու և քաղաքին մաքուր ջուր մատակարարելու համար։

Քաղաքը խարխափում է մթութեան մէջ. մարդ ահագին դժուարութեամբ է մութ գիշերներին կարողանում անցնել փողոցներով։ Լուսաւորութիւն չկայ, թէև տարեկան աւելի քան երեք հազար ռուբլի է ծախսւում փողոցների լուսաւորութեան վրայ։ Վաղուց է, որ խոստացւում է էլեկտրական լուսաւորութիւն, վաղուց է, որ դրա համար կոնցեսիա են վերցնում։ Զնայելով այդ ամենին, շարունակում ենք խարխափել նոյն գերեզմանային խաւարի մէջ։

Փողոցը մեր քաղաքում փողոց չէ, այլ բաւական դժուար անցնելի լեռնային ճանապարհ. մայթեր շատ տեղ չկան, շատ տեղ էլ այնքան քայքայուած են, որ երթևեկողից պահանջւում է մեծ զգուշութիւն լուրջ վտանգից ազատ մնալու համար։ Կանալիզացիայի փոսերը յաճախ բացւում են փողոցների մէջ տեղում. շատ տեղ էլ նրանք հազիւ ծածկուած են ամօթխածութեան քարով, իսկ ճեղքերից և բացուածներից արձակւող նեխման գարշահոտ գազերն ապականում են չնչելու օդը։ Եւ այդ ամենը մնում է այնպէս, ինչպէս եղել է սրանից 30 և աւելի տարի առաջ։

Շուշին ամարանոց է իւր դիրքով, իւր բուժիչ օդով, իւր հմայիչ շրջակայքով. բայց նա չունի բարեկարգ պարտէզ, մի պարկ, որտեղ կարողանային վայելուչ հանգիստ ու զուարճութիւն գտնել թէ եկողը, թէ քաղաքացին։ Չկայ մի տեղ, ուր քաղաքի բազմաթիւ երեխաները կարողանան սատտել, խաղալ ու երգել ազատ և չնչել մաքուր օդ։

Մի անդրդուելի, ճակատագրական յամառութեամբ Շուշին մնում է այն, ինչ որ եղել է կէս դար առաջ։

Վաղուց է, որ ցանկանում են քաղաքի հայոց մասի մէջտեղից հեռացնել նեխման և կեղտի օջաղը—շուկան։ Ուզում են անվերջ, բայց ոչինչ չեն անում ուզածն ստանալու, շինելու համար։

Ոչինչ չկայ Շուշում կուլտուրական, բացի դպրոցներից, որոնց գործն աւերում են և՛ փողոցը, և՛ խաւարը և անասելի կոպտութիւնը ու մերկ բնականութիւնը։

Քաղաքը հարիւր հազար ռուբլի պարտք ունի, պարտք, որ նա չի կարող վճարել և հիմք ունի չվճարելու։ Քաղաքը աւելի քան յիսուն հազար ռուբլի ստանալիք ունի, որ ոչ մի հիմք չկայ չըպահանջելու, չըգանձելու։ Սակայն պարտքը մնում է պարտք, իսկ ստանալիքը նոյնպէս պարտք։

Բայց Շուշին քաղաքային ինքնավարութիւն ունի։

Եւ որովհետև անկարելի ոչինչ չկայ, պէտք է ենթադրել թէ, եթէ քաղաքային ինքնավարութիւնը ցանկանար, ոյժ ու աշխատանք գործադրէր, կըկարողանար մեր բուն քաղաքը կոկել, գեղեցկացնել և տալ ազգաբնակութեան հաղորդակցութեան միջոցներ, մաքուր ջուր, լոյս և այլ կենսական յարմարութիւններ։ Բայց մինչ այժմ այդ նպատակով կատարուած աշխատանքն անպտուղ է եղել կամ աշխատանք բնաւ չի կատարուել։ Քաղաքը մատնուած է անտէրութեան և քայքայւում է օր օրի վրայ, միշտ աւելի և աւելի։ Նոր ոչինչ չի շինւում, հին օրերի շինածն էլ քանդւում է, և այսօր աւերակները՝ ցցած իրենց մերկ և այլանդակ կողերը՝ վկայ են մեր թշուառութեան և քաղաքային ինքնավարութեան անկարութեան ու ապիկարութեան։

Բայց անկարելի է շարունակել մնալ այսպէս։

Այս տարի նորոգուել են և՛ իրաւասուների և վարչութեան կազմերը։

Քաղաքի իրաւասուները պէտք է միջոցներ ձեռք առնեն քաղաքի տնտեսութիւնը կանոնաւոր հիմքերի վրայ դնելու, քաղաքը բարեկարգելու և նրա կենսական ու կուլտուրական պէտքերի լրացման վրայ պիտի աշխատեն օր և գիշեր։ Անհրաժեշտ է միջոցներ ունենալ և գտնել քաղաքի բարեկեցութեան և զարգացման նոր ուղիներ բանալու համար։

Ճիշտ է՝ քաղաքն աղքատ է. ճիշտ է՝ նա դժուարութիւն կունենայ անհրաժեշտ դրամական միջոցներ գտնելու, բայց դժուարութիւնը անկարելիութիւն չէ։ Մեր քաղաքը վաղուց ճանաչուած է որպէս լաւագոյն վայր ամարանոցի համար։ Նա կարող է և պէտք է դառնայ յարմար ու գրաւիչ վայր հանգստանալ և առողջանալ ցանկացողի համար և կրթիչ ու կազդուրիչ անկիւն մեր ուսումնասէր մանուկների և պատանիների համար։

Թո՛ղ քաղաքի իրաւասուները միշտ յիշեն այս գնիզը. Շուշին պէտք է լինի Անդրկովկասի առողջ թոքը և աշխատեն այն նպատակի իրագործման համար։ Բարեկարգել մեր քաղաքը նշանակում է նրա ազգաբնակութեան առաջ բարեկեցութեան դուռ բանալ. իսկ այդ շինարարական մեծ և պատուաւոր գործ է, որի համար արժէ և՛ մտածել և՛ աշխատել։

Հ.

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

Թոզ են փչում մեր աչքերին…

Եւ այդ թոզից կուրացած հայ «գիտակից հասարակութիւնը» ծափահարում է նրանց. անգիտակից ամբոխը ոչխարային միամտութեամբ հաւատում է նրանց։

Ո՞վ տեսել, երբ տեսել, որ թոզ չփչի մեզանում։

Հայ իրականութիւնը ներկայացնում է այնպիսի մթնոլորտ, հայ հասարակական կեանքը դառել է այնպիսի զանգուած, որ թոզ փչելը մարդկանց աչքին խիստ շահաւէտ ու փառապանծ ասպարէզ է բաց անում անձնական ինքնահմայքի համար։

Ասում են, թէ ամեն մի ժամանակ, իւրաքանչիւր հասարակական խաւ ունի իւր հերոսները։

Գալիս են ժամանակներ, և ահա հերոսները անյայտութիւնից յախորտանքով բարձրացնում են իրենց գլուխները, յանդուգն հնչեցնում են իրենց ձայները, անպատկառ սնդացած երեսներով իրենց հռչակում են հասարակական, նոյն իսկ ազգային շահերի միակ ներկայացուցիչներ։

Խեղճ հայ ժողովրդի աչքերին, մեր անկոչ հերոսները սկսում են հա՛ թոզ փչել, ինչպէս սամումը Սահարայում։ Փչել որքան կարելի է շատ, որքան կարելի է թանձր, որ ոչինչ չտեսնեն, ոչինչ չնշմարեն…

Ամեն տեսակի ինքնագոհ, կուշտ քաղքենիներ, որոնց բոլորի համար հասարակական գործունէութիւնը մի կարիէր է.

Հասարակական կարծիքը ամեն տեսակի խարդախողներ, որոնք ընդունակ են էժան գնով ժողովրդականութիւն ձեռք բերել.

—Եւ այդ բոլորը վխտում են արդի մեր հասարակական կեանքի կրկէսում, բռնելով մօմենտը, որսալով բաղդը…

Նրանք հերոս են ամեն պարագայում, բնորոշ հերոսական են իրենց պարտականութիւններում…

Հերո՛ս են—աշխարհիս ուժեղների առաջ սողալիս ու քծնելիս.

Հերո՛ս են—գոռոզ ու ինքնահաւան հայեացքներ նետելիս իրենցից վայր կանգնած հասարակութեան վրայ.

Հերո՛ս են—փաղաքշելիս միամիտ ամբոխի թմրած բնազդները.

Եւ վերջապէս հերոս են, երբ վտանգ ու սարսափի առաջ, կոխկրտելով ստանձնած հասարակական պարտականութիւնները, ծակ ու ծուկ են որոնում հերոսական փախուստի, միայն թէ փրկեն իրենց թանգագին կեանքը…

Իսկ թոզից կուրացածները նորից հաւատում են նրանց, շարունակում են վերստին ձեռքերը պարզել դէպի նրանց։

Մտաւոր—բարոյական սորկութեան արգասիքներ են այդ ամենը, հասարակական սնանկութեան առհաւատչեաներ։

Սնանկ հասարակութեան սնանկ զաւակներ, որոնք գիտեն միմիայն թոզ փչել, հա՛ թոզ փչել…

Նիմանդ

ՄԱՄՈՒԼ

Վրաց «Ախալի Ազրի» ձախակողմեան թերթն իր № 147 առաջնորդողում յիշատակելով Կարսի և Արդահանի գաւառներում հայերի և յոյների թշնամական վերաբերմունքը դէպի տեղական մահմեդական ժողովուրդը, խիստ կերպով դատապարտում է հայ թերթերին, որ նրանք չեն արտայայտուել այդ առթիւ.

Եթէ այսօր հնարաւոր է դառնում մուսուլման ազգաբնակութեան ունեցած չունեցածը զաւթել, յափշտակել, և այդ առթիւ լռութիւն է պահպանում հայկական մամուլը, հապա ո՞վ կարող է արգելել մուսուլմաններին էլ դէպքից օգտուելով վրէժ լուծել հայերից և յոյներից։ Երևում է, որ մոռացութեան են տուել 1905—6 թուականների արիւնոտ օրերը։

Ռուս-հայ լրագիրների գործելակերպը, ասում է «Ախալի Ազրին», մեզ բերում է այն եզրակացութեան, որ նրանք գործադրութեան մէջ են դրել մի տաքտիկ,

որն ամենից առաջ մնասում է ու թշնամական որոմներ սերմանում ազգերի համերաշխութեան գործում»:

Չենք կարող թաքցնել մեր ուրախութիւնը, երբ ձախակողմեան թերթերը յանուն ազգերի համերաշխութեան, պայքար են մղում, դատապարտում նրանց սխալ տաքտիկը, գործելակերպը. բայց չենք կարող նաև թագցնել մեր զարմանքը, որ «Ախալի Ազրին» յարձակւում է միայն հայ թերթերի վրայ, աչքաթող անելով վրացական և ռուս—վրացական թերթերը, որոնց գործելակերպն ազգերի համերաշխութեան տեսակէտից աւելի ու աւելի քան դատապարտելի է, պախարակելի և վնասակար: Կը ծափահարէինք «Ախալի Ազրիին», եթէ նա սկզբունքօրէն մօտենար խնդրին... Հրապարակախօսը, մանաւանդ ձախակողմեան հրապարակախօսը, պէտք է հետևողական լինի:

ԾԱՌԵՐԻ ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ՑՐՏԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գիւղացու գլխին եկած պատահարներից ամենազգալին ու սարսափելին համարւում են բնութեան պատճառած զուլումները:

Երբեմն, սնկային պարագիտները, կարկուտն ու ցրտահարութիւնը մի հատիկ հարուածով աւերում, ոչնչացնում են գիւղացու ամբողջ տարուայ աշխատանքը, շատերի ապրուստի միակ աղբիւրը և ձգում նրան սովի, քաղցի գիրկը...

Լուսաւոր երկրներում, Ռուսաստանի շատ տեղերում, Ղրիմում և նոյն իսկ Կախէթիայում, բնական պատահարները շատ թեթև աւերածութիւններ են անում, որի պատճառը վերոյիշեալ պատահարների դէմ նպատակայարմար միջոցներ ձեռք առնելը, կռուելն է:

Սնկային պարագիտների դէմ կռւում են ճարեր սրսկելով, կարկտի դէմ հրանօթներով (громобойная мортира), ինչպէս Կախէթիայի զանազան տեղերում (օր. Ցինօնդալում), իսկ սառցահարութեան դէմ մի շարք միջոցներով: Օգտակար է ցրտահարութեան մասին տալ մի քանի տեղեկութիւններ, որովհետև մասնաւորապէս այս տարի, գարնան, սպառնում է գարնանային ցրտահարութիւն, ՛շնորհիւ այն բանի, որ այս ձմեռը սկսուեց և անցաւ անսովոր կերպով: Սրանից դեռ մի ամիս առաջ Ղարաբաղի շատ տեղերում ծառերի մի քանի տեսակները ծաղկել են և ծաղիկները թափել (օր. սալօրենին), իսկ միւս ծառերի աչքերը զարգացել և բացուելու վրայ են, որ նշան է բոյսերի կանուխ կենդանանալուն:

Գարնանային ցրտահարութիւնը, լինելով հետևանք անակնկալ սառնամանիքի, աւելի շատ է վնասակար, քան աշնանային և ձմեռային ցրտահարութիւնները, որովհետև փչացնում է բացուող կոկոնները, ծաղիկը և երիտասարդ շիվերը:

Գլխաւորապէս տուժում են այն այգիները, որոնք պաշտպանուած չեն հիւսիսային սառը քամիներից, զուրկ լինելով բնական կամ արհեստական պատսպարումից, օր. կենդանի դալար ցանկապատով:

Երկու տեսակ ցրտահարութիւն է լինում. ,,սառցային'' և ,,սպիտակ'':

Առաջինը հետևանք է մթնոլորտային ցրտութեան, իսկ երկրորդը՝ հողի ցրտութեան. հողից ցուրտը փոխւում է բոյսին, ծառին: Որովհետև երկրորդ դէպքում հողը սառչում է և սպիտակ եղեամով պատւում, դրա համար էլ ,,սպիտակ'' է կոչւում:

Ցրտահարութեան դէմ շատ միջոցներ կան. խաղողի վազերը ծածկել ծղոտէ վահաններով կամ ծառերը փաթաթել խսիրներով և նրանց բները կաւի ու կրի խառնուրդով ծեփել: Առաջարկւում է նոյնպէս միշտ ծառերի տակը մաքուր պահել խոտից, մատները կտրել ուշ գարնան, և ցրտահարութեան հաճախ ենթարկուող այգիներում տնկել ուշ բացուող ծառերի տեսակներ:

Սակայն, վերոյիշեալ միջոցների մի մասը դժուար իրագործելի է. նա կապուած է մեծ ծախքերի հետ, իսկ միւսը՝ արմատական միջոց չէ:

Միակ նպատակայարմար, հեշտ և քիչ ծախք արժեցող միջոցը, այգու զանազան տեղերում խարոյկ վառելն է: Հարկաւոր է կանխօրէն տեղ-տեղ զանազան այրուող նիւթերից կոյտեր կազմել, օր. աղբ, տերևներ, խոտ, ցաք և այլն: Երբ զգացւում են սառնամանիքի նշաններ և ջերմաչափը մօտենում է 0°ի, իսկոյն վառել կոյտերը, որից բարձրացող ծուխը, պատելով ամբողջ այգին կ'պաշտպանի սառնամանիքից և ցրտահարութիւնից կ'ազատի ծառերին:

Այս միջոցի տուած դրական հետևանքները հաստատում են մի շարք յայտնի այգեգործներ, հիմնուած փորձերի վրայ:

Ուրեմն, եթէ այս վտանգաւոր և սպառնացող զուլումի դէմ կռուելը այնքան էլ դժուար չէ, այն ժամանակ կարելի է գաւառական ուսուցիչներին յանձնարարել այս միջոցի տարածումը մեր գիւղացիների մէջ:

Դր. Տէր-Աւետիքեան

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ.

◆ Ինչպէս յայտնի է, նոր քաղաքագլուխ է ընտրուած պ. Քալանթարեանի փոխարէն պ. Գերասիմ Մելիք-Շահնազարեանը, իսկ քաղաքային վարչութեան անդամներից մէկն ընտրուել է պ. Լ. Վարագեանը: Այժմ տեղեկանում ենք, որ պ. Նահանգապետն արդէն հաստատել է մեր նորընտիր քաղաքագլուխ պ. Գ. Մելիք - Շահնազարեանին:

◆ Տեղիս ,,Եղբայրական օգնութեան'' կոմիտէի կից գործող կանանց մասնախումբը սկսել է պատրաստութիւններ տեսնել զատկական ընծաներ ուղարկելու Կովկասեան ռազմաբէմում կռուող զօրաբանակի զինուորների համար:

◆ Համաձայն ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրի կարգադրութեան, Գանձակի նահանգապետը դիմել է մեր քաղաքային ինքնավարութեանը, խնդրելով քաղաքին իւր վրայ վերցնել մօտ ապագայում Շուշում բացուելիք կանանց արհեստագիտական դպրոցի ծախսերի մի մասը: Քաղաքային ինքնավարութիւնն իւր փետրուարի 18-ի նիստում, քննելով պ. նահանգապետի առաջարկը, վճռել է յատկացնել նոր դպրոցի համար 1000 քառ. սաժ. հողաբաժին, որի մասին և յայտնել նահանգապետին:

◆ Նոյն նիստում քննութեան առնելով նահանգապետի միւս առաջարկը՝ նպաստել Շուշում տղայոց գիմնազիայի բացուելու նախագծին, որոշել է յատկացնել գիմնազիայի համար անհրաժեշտ հողաբաժին, միաժամանակ յանձն առնելով յարմար բնակարան վարձել, մինչև դպրոցական շէնքի կառուցանելը:

◆ Գանձակի նահանգապետը շրջաբերականով դիմել է քաղաքային վարչութեանը տալ տեղեկութիւն քաղաքի սանիտարական դրութեան մասին, որին պատասխանուել է, թէ միջոցներ են ձեռք առնուած քաղաքը առողջապահական տեսակէտից ապահովելու համար:

◆ Քաղաքների միութեան Կովկասի բաժանմունքի լիազօր Ա. Խատիսեանը դիմելով քաղաքային վարչութեանը, խնդրում է ժողովել և Տիֆլիս ուղարկել գործող բանակի համար սպիտակեղէն, կօշիկներ, մոմ, լուցկի, ծխախոտ և այլն, շեշտելով միաժամանակ, որ գործող բանակում յիշեալ իրերի ծով կարիք կայ:

◆ Հասարակական ակմբանոցում նշանակուած են հետևեալ պարերեկոյթները. շաբաթ օրը մարտի 7-ին և ուրբաթ՝ 13 մարտի:

◆ Ինչպէս լսում ենք, հասարակական ակմբանոցի մի քանի անդամների մէջ միտք է յղացել մօտ ապագայում հրապարակական դասախօսութիւններ կազմակերպելու:

ԿՈՎԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Անցեալ շաբաթ լրացել էր տասը տարի, ինչ կոմս Ի. Վօրօնցով-Դաշկովը նշանակուել է Կովկասի փոխարքայութեան բարձր ու պատասխանատու պաշտօնում: Կովկասի կառավարութեան այդ տասը տարիները, մանաւանդ, եթէ համեմատենք նախորդ Գօլիցինեան րէժիմի հետ, բռնում են մեր երկրի պատմութեան հետաքրքիր էջերը:

Զարմանալի չէ, որ կոմս Վօրօնցով—Դաշկովը իւր տասնամեայ կառավարութեան շրջանում, իբրև փոխարքայ, ձեռք է բերել մեծ ժողովրդականութիւն Կովկասի ազգաբնակութեան բոլոր խաւերում:

ԿՈՄՍ Ս. Ի. ՎԻՏՏԷ

Փետրուարի 28 վախճանուեց կարճատև ծանր հիւանդութիւնից կոմս Սերգէյ Իւլևիչ Վիտտէն, որ ծնուել է 18.9 թ. Թիֆլիզում:

Պետական ասպարիզից յաւիտեանս իջաւ մի խոշոր գործիչ, որի անունը խիստ սերտ կապուած է ռուսական պատմութեան վերջին 10 տարիների հետ: Մի համեստ երկաթուղային պաշտօնեայ, նա շնորհիւ իւր մտաւոր կարողութիւնների, տոկուն ծառայութեան հասաւ ամենաբարձր աստիճաններին:

Նրա անուան հետ է միացած ռուսական ֆինանսների րէֆօրմների իրագործումը և ներքին քաղաքականութեան բարեփոխման այն շրջանը, որ սկսուեց հոկտեմբերի 17 կայսերական մանիֆեստով և պետական դումայի աշխարհ գալով:

Վերջին տարիները կոմս Վիտտէն այլևս չունէր պատասխանատու բարձր պաշտօններ. կարծես նա հեռացել էր քաղաքական ասպարիզից, բայց և այնպէս նրա անունը երբեմն երբեմն դուրս էր գալիս այս կամ այն խոշոր քաղաքական հարցերի շուրջը պտտուող պայքարների միջից:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՐԴԱՆԷԼԸ

Դեռ նոր է սկսուել Դարդանէլի ռմբակոծումն անգլօ-ֆրանսական նաւատորմի կողմից, բայց արդէն մեծ իրարանցում է տիրում քաղաքական աշխարհում: Այն հզօր նաւային ոյժը ու ռազմական միջոցները, որ կենտրոնացրել են այդտեղ Անգլիան ու Ֆրանսիան, և այն վճռական գործելակերպը, որ նրանք արծարծում են, հիմք է տալիս հաւատալու, որ Կ. Պօլսի օրերը հաշուած են, որ Օսմանեան կայսրութեան հոգևարքի վերջին գալարումներն են սկսւում:

Դաշնակից նաւատորմն անցնելով Դարդանէլի ու Մարմարայի նեղուցները իւր առաջ ճանապարհ է բաց անում դէպի Կ. Պօլիս, որի վրայ մինչև օրս այնքան ագահ աչքեր էին յառած, և ազատում է Սև ծովն այն կապանքից, որ դրել էին Բօսֆօրի միւսիւլման գերիշխողները դարեր շարունակ:

Այժմ այդ նեղուցների մօտալուտ գրաւումով ստեղծւում են այնպիսի տնտեսական, քաղաքական ու ռազմական հանգամանքներ, որ անշուշտ բոլոր մեծ ու մանր պետութիւնների ուշադրութիւնը պիտի բևեռէ այդտեղ, ուր ասպարէզ են գալիս նրանց շահերի փոխադարձ բաղխումները:

Ռուսաստանը մինչև այժմ, կարելի է ասել, կտրուած է եղել գրեթէ ամբողջ աշխարհից։ Բալթիկ ծովից եղած ելքը գտնւում է ուրիշների ձեռքում, Սպիտակ ծովը տարուայ մեծ մասը ծածկուած է պինդ սառոյցներով, Սև ծովը Միջերկրականի հետ միացնող նեղուցները գտնւում են Թիւրքիայի ձեռքում։ Այս նեղուցների ազատումով բացւում է մի նշանաւոր տնտեսական ճանապարհ, որ կապում է Ռուսաստանին իւր արևմտեան դաշնակիցների հետ։ Ռուսաստանը վերստին հնարաւորութիւն կստանայ իւր ցորենը դէպի Անգլիա արտահանելու, ինչպէս և Անգլիայի համար ստեղծւում է հաղորդակցութիւն հաց մատակարարող ամենախոշոր շուկաներից մէկի հետ։ Այն մեծ տնտեսական նշանակութիւնը, որ ունեն Դարդանէլի նեղուցները Ռուսաստանի համար, ինքնըստինքեան պիտի առիթ տար ռուսական մամուլին և հասարակական կարծիքին արտայայտւելու բուռն կերպով ներկայ մոմենտում, երբ Կ. Պոլսի և Դարդանէլի վրայ որոտում են դաշնակիցների սոսկալի հրանօթները։ Ռուսական ամբողջ մամուլի միահամուռ կարծիքն է, որ նեղուցները, ինչ ձևով էլ որ լինի, պիտի պատկանեն անպայման Ռուսաստանին։

Միւս կողմից, Կ. Պոլսի գրաւումը դաշնակիցների ձեռքով անդառնալի հարուած կըհասցնի Տաճկաստանի դիմադրաւութեանը։ Էլ չխօսած այն բարոյական ու հոգեբանական տպաւորութեան մասին որ Կ. Պոլսի անկումն կունենայ Թիւրքիայի ազգաբնակութեան վըրայ, Դարդանէլի ու Բոսֆորի ջրերի գրաւումն միանգամայն կըկտրի Տաճկաց ռազմական նշանակութիւնն ու վտանգը, որ մինչև օրս նա դեռևս կարողանում էր յոխորտանքով սպառնալ Անգլիային, Ռուսիային, Ֆրանսիային։ Կտրուելով Գերմանիայի օգնութիւնից, թողուած ինքն իրեն, հեռու վռնդուած եւրոպական հողերից դէպի Ասիայի խորքերը, Թիւրքիան սնանկացած ու լքուած, անզօր կըլինի այլևս մարտնչելու կովկասեան սահմաններում Ռուսաստանի դէմ և Սուէզի ափերում ընդդէմ Անգլիայի։

Սակայն դաշնակիցների յաջողութիւնները Դարդանէլի ջրերում անդրադառնում են ակնյայտնի նաև այն դրամադրութիւններում, որոնք ներկայումս տիրում են Բալքաններում, այն է Յունաստանում, Բուլգարիայում, Ռումինիայում և ապա Իտալիայում։ Իսկ թէ ինչպէս են վերաբերւում Դարդանէլի ռմբակոծմանը Գերմանիան ու Աւստրիան, այդ մասին աւելորդ է իսկ խօսել։

Յիրաւի, վերջերս Բալքաններում Դարդանէլի մօտալուտ անկման հեռանկարների առաջ մեծ իրարանցում է։ Յունաստանում ստեղծուել է պետական ճգնաժամ։ Բուլգարիայում մինիստրները կորցրել են իրենց գլուխը, որոնք թէև անդադար պնդում են, թէ իրենք խիստ չեզոքութիւն են պահելու, այնուամենայնիւ ահ ու դողով են հետևում քաղաքական դէպքերի զարգացմանը, որը կարող է ի դերև հանել բոլոր յոյսերը, որ բուլգարական կառավարութիւնը կապել է իւր ննենգամիտ քաղաքականութեան ու կասկածելի միակողմանի չեզոքութեանը ի վնաս Սերբիայի և Ռուսաստանի։ Նոյնն է Ռումինիայի և Իտալիայի վիճակը։

Ուստի հաստատօրէն կարելի է ենթադրել, որ դաշնակից ռազմանաւերի յաղթանակը Դարդանէլի ջրերում մի հզօր խթան կըլինի ասպարէզ դուրս գալու Բալկանեան մանր պետութիւններին ու Իտալիային իրենց երերուն ու տարտամ դիւանագիտական դերից և յանուն տնտեսական ու քաղաքական ակնյայտնի շահերի խառնուել դաշնակից զօրքերին իրենց ռազմական միջամտութեամբ։ Հակառակ դէպքում նրանք իսպառ կըկորցնեն իրաւական հողը, որի վրայ կանգնած, Թիւրքիայի կործանման մօմենտում, հիմք ունեն ապագայում պահանջելու իրենց հասանելիք բաժինը այն ժառանգութիւնից, որ մնալու է օսմանեան կայսրութեան կատարեալ անկումով։

Խ. Ս.

Կենսական մթերների թանկացումն

Հետաքրքիր տեղեկութիւններ են յայտնում լրագիրները, թէ կենսական մթերքների գները ինչ չափով են բարձրացել պատերազմի ժամանակ Անգլիայում, Գերմանիայում և Աւստրիայում։

Բերլինում ամենամեծ չափով բարձրացել են ցորեան հացի, հաճարէ ալիւրի, իւղի, ճարպի, բրնձի, ձուի, սիսեռի, լոբու և ոսպի գները։ Վերջին չորս մթերքների գները անցեալ դեկտեմբեր ամսում գրեթէ 100$^0/_0$ թանգացել են յուլիս ամսում, այսինք պատերազմի սկզբներում, տիրող սովորական գըներից։ Ինչ վերաբերւում է հացին, նրա որակը զգալի իջել է շնորհիւ այն հանգամանքի, որ կառավարութեան հրամանով այժմ խառնում են կարտոֆելի ալիւր։ Մսի գներն ընդհակառակն իջել են (հորթի և ոչխարի), դա պէտք է վերագրել նրան, որ կենդանիների սնունդի բացակայութեան պատճառով ահագին քանակով մորթւում են անասունները։

Վիեննայում սաստիկ բարձրացել են գները հետևեալ մթերքների. ցորեան ալիւրը—102$^0/_0$, ցորէնի ու հաճարի հացը—40$^0/_0$, ձուն--49$^0/_0$, կարտոֆելը—36$^0/_0$, թթու կաղամբը, ճարպը։

Բերլինի և Վիեննայի համար խիստ բնորոշ է այն, որ ամենաանհրաժեշտ կենսական մթերքների գները շարունակում են անընդհատ բարձրանալ։ Այս հանգամանքը բնաւ չի բղխում սպեկուլեացիայից կամ վաճառականների անզուսպ շահամոլութիւնից, այլ պէտք է վերագրել այն խոչնդոտներին ու դժուարութիւններին, որոնք աւելի և աւելի պատճառում է տևող պատերազմը։

Միանգամայն այլ բնոյթ է կըրում մթերքների թանգանալը Անգլիայում։ Այստեղ չենք գտնում մթերքների գների անդադար բարձրացումն, ինչ որ նկատելի է Գերմանիայում և Աւստրիայում։ Անգլիայում կենսական մթերքների գըներն այնքան էլ չեն բարձրացել։ Իսկ եթէ տեղի են ունենում գների թանգացումն, դա կրում է միշտ տատանուող բնոյթ։ Վերցնենք օրինակի համար վերոյիշեալ մթերքները և կըտեսնենք, որ մեծ քաղաքներում ալիւրի և հացի գները թանգացել են 10$^0/_0$—18$^0/_0$ (թէև փետրուարին այդ գները բարձրացան մինչև 29$^0/_0$—33$^0/_0$, բայց այդ հաւանական է շուտով վերանայ), մսի գինը բարձրացել է մինչև 34$^0/_0$, իւղը 10—14$^0/_0$, ձուի գինը բարձրացել էր յունուարին 29$^0/_0$, փետրուարին արդէն սկսել էր ընկնել և հասել էր 26$^0/_0$. ձկան գները տատանւում են զանազան տեղերում. կարտոֆելի գները ցածրանում են։ Ընդհանրապէս գիւղերում և փոքր քաղաքներում նկատելի է նոյն երևոյթը. միայն մի քանի մթերքների վերաբերմամբ գները համեմատաբար մեծ քաղաքների հետ կամ ցածր են կամ բարձր։

Գների այդ տեսակ տատանումն Անգլիայում իր բնոյթով ու ծաւալով բնաւ հիմք չի տալիս ենթադրելու, թէ այս դէպքերում տեղի է ունենում վաճառականների կողմից արուեստական թանգացումն, այլ այդ պէտք է վերագրել իրերի դրութեանը ռազմաբեմում և ծովերի վրայ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբից

4 մարտի. Պաշտօն. Մեր առաջխաղացումն Օրժից գետի երկու ափերով շարունակւում է զարգանալ չնայած թշնամու ուժեղ դիմադրութեանը։ Մեր ձեռքով վերցրած գերիների թիւը բազմանում է Եդնորօժիցի մօտ. երկու օրուայ կռւում մենք խլել ենք գերմանացիներից 17 թնդանօթ.

Կարպատում մեր առաջխաղացումը Բաբբէի շրջանում նոյնպէս շարունակւում է։

Գերմանացիների ու աւստրիացիների յարձակումները Ստրիյ-Մունկաչի ուղղութեամբ նորից յետ են մղուած։

Մնացած ռազմաճակատներում տեղի չեն ունեցել էական փոփոխութիւններ։ (Պ. Հ. Գ.).

Պ. Հեռագր. Գործակ. յայտնում է, որ գերմանական ռազմանաւը «Կարլսրուէն» ջրասոյզ է եղել 1914 թ. վերջերը կամ 1915 սկիզբները Ամերիկայի ափերում։ Մի անգամ երեկոյեան յանկարծակի տեղի է ունեցել սոսկալի պայթում, որից ռազմանաւը կտրուել է երկու մասի. մի մասը իւր մարդիկներով սուզուել է ծովը, իսկ միւսը որոշ ժամանակ կարողացել է մնալ ծովի երեսին, մինչև որ մարդիք կարողացել են տեղափոխուել ռազմանաւին ուղեկցող այլ նաւի վրայ։ Այդ ազատուածները, մօտ 200 հոգի վերադարձել են գերմանական նաւահանգիստ և նրանց հրամայուած է եղել պահել այդ գաղտնիքը խոր լռութեան մէջ։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Պետրոգրադի լրագիրների ասելով՝ արտաքին գործերի մինիստր Սազօնովը ճանապարհուել է Գերագոյն զօրահրամանատարի բանակը։ Այդ ուղևորութեանը խիստ մեծ նշանակութիւն են տալիս։ Սազօնովը հրաւիրուած է զեկուցանելու Եւրոպայի ներկայ քաղաքական կացութեան մասին, կապուած Իտալիայի ու Բալկանեան պետութիւնների բռնած դիրքերի հետ։

—,,Нов. Вр.“-ին տեղեկացնում են Փարիզից, որ ռազմական մասնագէտների կարծիքով դաշնակից պետութիւնների նաւերը կըմըտնեն Մարմարայի ծովը 15 օրուայ ընթացքում։

— Բուլգարիայում տեղի են ունենում ռազմական պատրաստութիւններ։

— Յունաստանը կենտրոնացնում է մեծաքանակ զօրքեր իւր սահմաններում։

—,,День“ - թերթին հեռագրում են Բուքարէստից, որ թիւրքերը կենտրոնացնում են իրենց ռազմական ուժերը Բայազէտի մօտ։ Սպասւում են ահեղ կռիւներ։

— ,,Joun. de Geneve“ գրում է. դաշնակից պետութիւնները միանգամայն համերաշխ են Դարդանէլի հարցի վերաբերմամբ։ Գերմանական ծրգերն ու ինտրիգներն ի դերև են ելնում։ Ապագայ բանակցութիւնների ժամանակ Կ. Պոլսի ճակատագրի հարցը որոշելիս անպայման նկատի կառնեն Ռուսաստանի ցանկութիւնները։

— Բուքարէստից հաղորդում են «Р. В.»-ին, որ Կ. Պոլսում բռնկած յեղափոխութեան մասին տարածուած լուրերը աճում են, սակայն մինչև այժմ ստուգուած չեն։ Ռումինիայ են փախչում Թիւրքիայից բոլոր գերմանացիները, որոնք ասում են, թէ դաշնակից զօրքերի յաղթութեան դէպքում անխուսափելի են Կ. Պոլսում հակագերման անկարգութիւնները։

— Ճապօն-չինական միջնադէպը սուր բնոյթ է ստանում։ Ազգաբնակութեան թշնամանքը աճում է։

Խմբ.-Հր. Լ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԵԱՆ

Տպարան Բ. Տէր-Սահակեանի Շուշում. Типографія Б. Теръ-Саакяна, въ Шушѣ.

№ 2 Հինգշաբթի 12 մարտի 1915 Հինգշաբթի 12 մարտի № 2

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը - 3 րուբլի, ½ տարուանը—1 ր. 50 կ., 1 ամիս—35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ. վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ", Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak".

ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԻՑ

Եղբայրական Օգնութեան Կոմիտէն խնդրում է քաղաքացիներին վճարել յունուար և փետրուար ամիսների տուրքերը, որովհետև այժմ էլ ինչպէս առաջ, կարիքը մեծ է և մենք պարտական ենք օգնել փախստականներին և պատերազմի դաշտում կռուողներին։

ԿՈՉ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԻՆ.

Զատկի տօները մօտենում են։ Մի՞թէ մենք կարող ենք հանդիստ խղճով մեր սեղանները զարդարել կարմիր ձուով, երբ մեր սիրասուն զաւակների կարմիր արիւնը ծածկուած է սև ու թուխպ ամպերով։ Մեր Զատիկը պիտի լինի Հայրենիքի անվեհեր պաշտպանների մխիթարելը։

Պէտք է ամոքել կռուող հերոսների տանջանքը, նրանց խռոված հոգին ոգևորել։

Գէթ մի օր զգան, որ մոռացուած չեն հարազատներից, զգան՝ որ միևնոյն օրը ապրում են միևնոյն յուշերով ու խոհերով, զգան, որ սիրելիների աղօթքն իրենց աջակից է։

Ահա այդ առթիւ „Եղբայրական օգնութեան" կից կանանց կոմիտէն ինչպէս նոր տարուն հասարակութեան աջակցութեամբ „Նոր-տարուայ նուէրներ" ուղարկեց Կովկասեան զօրաբանակը, այժմ էլ պարտք է համարում ,,Զատկական նուէրներ" ուղարկել, բաժանելով հասարակութեան մէջ կարմիր քսակներ՝ կարմիր ձուի խորհրդանիշը։ Հասարակութիւնը թող փութա լցնելու քսակները, որպէսզի ժամանակին կարելի լինի հասցնել գործող զօրաբանակը։

Ցանկացողները կարող են քսակներ վերցնել թեմ. դպրոցում կանանց կոմիտէի արհեստանոցից։

Նախագահ կանանց կոմիտէի՝ Ա. ՏԷՐ-ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Քարտուղար՝ Ս. ՋԱՔԱՐԵԱՆ

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՐՑԸ

Տաճիկ կառավարութեան ինքնակործան անմիտ քաղաքականութիւնը սոսկումի և արհաւիրքների մեծ դուռ բաց արեց խաղաղ աշխատանքի սովոր հայ ազգաբնակչութեան առջև։ Հազարաւոր բարեկեցիկ ընտանիքներ ստիպուած եղան թողնել տուն-տեղ և փախուստի դիմել ձմեռուան ցրտին ու բուքին։ Փախչողների մի մասը հէնց սարերում, ձորերում գտան իրենց վերջին հանգիստը—անխաչ գերեզմանը։ Մնացածին հիւրընկալեց կովկասահայը, առաւելապէս կովկասահայ գիւղացին՝ այս անգամ ևս ցոյց տալով իր սէրն ու համակրանքը դէպի թշուառ, բախտից հալածուած իւր եղբայրը։ Փախստականների կրած տանջանքների, նրանց թշուառ վիճակի նկարագրութիւնը ցնցեց շատ շատերին նաև Կովկասից դուրս—Ռուսաստանում և այլուր։ Օգնութեան կոչերն անարձագանք չմնացին. ստեղծուեցին մարմիններ, կոմիտէներ, փախստական հայի ցաւն ամոքելու, նրա դժուարին կացութիւնը բարելաւելու։ Պահեցին, կերակրեցին մի կերպ, շարունակում են պահել, կերակրել դարձեալ մի կերպ։ Սակայն փախստական հայի ցաւն այնքան է խոր, դրութիւնն այնքան անելանելի, որ մի կտոր հացով դժուար է բուժել նրա հոգու վէրքը։ Գարունը բացւում է, նրա աչքերը յառած են վաթանի հորիզոնին, նրա սիրտը թռչել է ցանկանում իր պապերի, հայրերի երկիրը։ Նա չի ցանկանում բեռ դառնալ առանց այն էլ տնտեսապէս հիւծուած ու մաշուած կովկասահայ գիւղացու վրայ։ Նա հաւատացած է, որ վերջին անգամն է վայելում կովկասահայի հիւրընկալութիւնը, որ վերջնականապէս հաստատուելու է իր մայր երկրում, սեփական հող ու ջրի վրայ։

Հէնց այդ վերադարձի խնդիրն է, որ այժմ զբաղեցնում է փախստականների հարցով զբաղուող կազմակերպութիւններին, որոնց ներկայացուցիչները հրաւիրուած են Էջմիածին վերջնականապէս լուծելու այդ խնդիրը։ Մինչև այժմ այդ կազմակերպութիւնները գործում էին զատ—զատ, միմեանցից անջատ, առանց տեղեկութիւն ունենալու միմեանց գործունէութիւնից, առանց գուցէ նաև որոշ ծրագրի։ Բայց այժմ, ինչպէս տեղեկանում ենք թերթերից, Էջմիածնի ժողովը որոշել է ,,Հիմնել Էջմիածնում Կաթողիկոսի նախագահութեամբ 12 անդամներից բաղկացած կենտրոնական կոմիտէ, որ պէտք է ղեկավարէ փախստականներին օգնութիւն ցոյց տալու գործի աշխատանքները: Որոշուեց կոմիտէի կազմի մէջ հրաւիրել նոյնպէս օտար քաղաքների կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչներին: Կոմիտէում Էջմիածինը կունենայ 4 ներկայացուցիչ: Գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւններն իրենց շրջաններում շարունակելու են իրենց աշխատանքները":

Ոչ հոգևորականների և աշխարհականների թուական յարաբերութիւնն է մեզ հետաքրքրում, ոչ այս կամ այն հոսանքի տարած յաղթանակը և ոչ էլ կենտրոնական կոմիտէի տեղը, այլ այն, որ կայ այժմ մի մարմին, որ յատկապէս պէտք է զբաղուի փախստականների խնդրով, մի իրաւասու մարմին, որը ճանաչուելու է թէ կառավարութեան և թէ հայ ժողովրդի կողմից, որն իրաւատէր լինելով հանդերձ պատասխանատու է նաև իր կատարելիք սխալ քայլերի համար։

Թէ որքան ընդունակ կը լինի կենտրոնական կոմիտէն ի կատար ածելու իր առջև ծառացած այդ դժուարին գործը, ապագան ցոյց կը տայ։ Ողջունենք և չխնայենք մեր բարոյական ու նիւթական օժանդակութիւնը։

Նորայր

ՄԱՄՈՒԼ

Դարդանէլի ռմբակոծումն և ապագայում Կ. Պոլսի սպասուող գրաւումը դաշնակից զօրքերի կողմից առիթ տուեցին ռուսական մամուլին արտայայտուելու և հասարակական ու պետական լայն խաւերի ակընկալութիւնների, ծրագրների, պահանջների թարգման հանդիսանալու։ Այդ կողմից վերին աստիճանի հետաքրքրութիւն է ներկայացնում իշխ. Եվգէնի Տրուբեցկոյի կրակոտ յօդուածը, որ լոյս է տեսել «Русск. Вѣд.» (№ 49)։ Այդտեղ Կ. Պոլսի և նեղուցների հարցը տրուած է շեշտակի ու առանց տատանումների պահանջ է դրւում, որ յանուն ռուսական շահերի և Ռուսաստանի անկախութեան, նախկին Բիւզանդիոնը դառնայ ռուս պետութեան սեփականութիւն։ Իշխանը խորն համոզմամբ ասում է.

Թող ներկայ պատերազմը վերականգնի Ֆրանսիայի ամբողջութիւնը, թող Անգլիան իւր թափած հերոսական ջանքերի համար ստանայ հատուցումն ի հաշիւ Գերմանիայի և Թիւրքիայի։ Սակայն թող ապահովին նաև Ռուսաստանի կենսական շահերը։

Այժմ աւելի քան, երբևիցէ, Ռուսաստանը ցոյց տուեց իւր անշահասիրութիւնը։ Նա մարտնչում է մանր ժողովրդների ազատութեան համար, Եւրոպայի բոլոր երկրների անկախութեան համար, որոնց սպառնում է գերմանական նուաճումն և գերիշխանութիւն։ Թող ուրեմն այս պատերազմն ապահովի և Ռուսաստանի սեփական անկախութիւնը։ Ցիրաւի, նեղուցների հարցը ներկայումս դրւում է իբրև Ռուսաստանի անկախութեան հարց։ Միանգամայն ակներև է, որ չեզոքացնել այդ նեղուցները,—կը նշանակի ստեղծել մեզ համար լիակատար կախումն թէ տնտեսական և թէ քաղաքական — Գերմանիայի բարի կամքից։ Մենք պատերազմում ենք չխնայելով ոչ մի ջանք, ոչ մի զոհ, հենց այն նպատակով, որ այդ կախումն չլինի։ Մենք պատերազմում ենք հանուր, ուրեմն և մեր սեփական, անկախութեան համար։ Զոհել այդ անկախութիւնն՝ անհանդուրժելի կլինէր Ռուսաստանի թէ արդարութեան և թէ արժանապատուութեան տեսակէտից։

Ռուսաստանը կարող է և պէտք է իւր վրայ պարտականութիւն վերցնի ազատ երթևեկութիւն վերապահելու Մարմարայի և Սև ծովերի վրայ բոլոր երկրների առևտրական նաւերին։ Բայց և միևնոյն ժամանակ հնարաւորութիւն պիտի ունենայ զէնքի ուժով արգելելու նոյն ծովերի վրայ ուրիշ ամեն մի պետութեան ռազմանաւերի լողալուն։ Միայն մի միջոց կայ ապահովելու մեզ այդ հնարաւորութիւնն և ընդամին ելք տալ Ռուսաս-

տանին դէպի ազատ ծովը, որպիսի ցանկութեանը, նայած Գրէյի խօսքերին, համաձայն է նաև Անգլիան:

Նեղուցները պիտի պատկանեն Ռուսաստանին: Այլ որոշում անկարելի է:

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Տասը տարի առաջ, մարտի 6-ին Բօլգարիայում իւր մահկանացուն կնքեց, զոհ դառնալով դժբաղդ պատահականութեանը Քրիստափոր Միքայէլեանը, որ, ինչպէս յայտնի է, տաճկահայերի ազատագրութեան շարժման առաջնորդներից մէկն էր: Ներկայ խորհրդաւոր մոմենտում, երբ համաշխարհային պատերազմի շաչիւնների ու արեան ծովերի մէջ վերստին ասպարէզ են եկել տաճկահայ ազատագրութեան կոչերը, հայերի ազգային բաղձանքներն ու իդէալները, ինքնըստինքեան մեծ նշանակութիւն է ստանում յիշատակն այն մարդու, որ իւր ամբողջ կեանքը նուիրել էր այդ իդէալների իրագործման: Ուստի Կովկասի հայ մամուլը վերյիշում է Միքայէլեանի անունն և նրա մահուան տասնամեակի առթիւ նուիրում յօդուածներ:

«Баку» թերթը այսպէս է բնորոշում Ք. Միքայէլեանի դէմքը.

Ք. Միքայէլեանը շատ լաւ ծանօթ էր հայ ինտելիգենցիային, դեռ մինչև նրա ասպարէզ դուրս գալը, ուր նա փչեայ պակ փաստակից: Ժողովրդական գործի անշահասէր մշակը, դաստիարակուած ռուս ինտելիգենցիայի լաւագոյն գաղափարներով, իր լայն աշխարհայեացքի շնորհիւ միակն եղաւ, որ այդ գաղափարներն անձնուիրաբար և տաղանդաւոր կերպով տարածեց Կովկասի հայ ինտելիգենցիայի մէջ 90-ական թուականներին:

Նրա ազդեցութիւնը հայ ինտելիգենցիայի վրայ հսկայական է: Նրա գործունէութիւնը, նրա հերոսական մաքուր պատկերն իւր ժամանակակից հայ ինտելիգենցիայի իդէալն էր կազմում:

«Արև» բնութագրելով նրա լայն հասարակական — քաղաքական և համեստ գրական գործունէութիւնը, վերջացնում է իւր յօդուածը հետևեալ խօսքերով.

Քրիստափոր Միքայէլեանի քաղաքական կեանքն ու հրապարակագրութիւնը գեղեցկօրէն ներդաշնակում են իրար:

Մէկի մէջ նա խոշոր գործչի համբաւ ստացաւ և թէրևս վերջին քառորդ դարի ամենաժողովրդական մարդը եղաւ: Միւսի մէջ նա անյայտ ու անծանօթ մնաց լայն հասարակութեան, և չնայելով դրան՝ այդտեղ էլ խոշոր հետքեր թողեց և այդտեղ էլ իր գօրեղ, կորովի անհատականութիւնը ցուցահանեց:

Հայ ժողովրդի ազատագրութեան գաղափարը տոն էր տալիս նրա գործին ու գրչին: Մեր այխատաւոր, տառապած ընդհանրութեան իդէալը յոյզ էր ներշնչում նրան, նրա ամբողջ կեանքի ընթացքում:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

Ընկաւ Պերեմըշլը, աւստրիական ամենաամուր բերդերից մէկը, եթէ չասենք միակը: Նա գտնւում է արևմտ. Գալից., Կարպատ. հիւսիս Սան գետի վերին հոսանքում: Իր աշխարհագրական դիրքով Պերեմըշլ կազմում է մի հանգոյց, որտեղ միանում են Լվովից, Բուտապեշտից, Վէնայից և Կրակովից եկած երկաթուղային գծերը: Սակայն նրա ռազմագիտական նշանակութիւնը աւելի բարձր է՝ Ցերբերի նման նա պաշտպանում է Կարպատների անցքը դէպի Վենգրիա և Սիլեզիա, այդ պատճառով և աւստրիական կառավարութիւնը դարձրել է նրան եւրոպական առաջնակարգ բերդերից մէկը: Մեծ է Պերեմըշլի անկման նշանակութիւնը շատ կողմերից: Նախ՝ ռուս բանակի ձեռքն են անցնում բազմաթիւ թնդանօթներ, ռազմամթերք և գերիներ. բացւում են ճանապարհները դէպի Վենգրիա, Աւստրիա ու Սիլէզիա. պաշարող զօրքը միանալով դաշտային զօրքին ուժեղացնում է նրան զգալի կերպով: Աւելի մեծ է այդ ամրոցի խորտակման բարոյական նշանակութիւնը: Փշրւում է գերմանացոց ինքնահաւան կարծիքը, թէ իրանք են միայն ընդունակ վերցնել բերդերը, ինչպիսի ամրութիւններ էլ նրանք ունենան: Դրան օրինակ են բերում բելգիական բերդերը. սակայն դա սխալ է. բելգիական բերդերը չեն ունեցել այն ամրութիւնը, ինչ որ ունէր Պերեմըշլը. բացի դորանից, բելգիական բերդերի վերցնելը գերմանացիների գոյութեան հարցն էր, ուստի նրանք նոյնիսկ հարիւր հազարներ չեն խնայել նրանց անկման համար, իսկ Պերեմըշլը ռուս բանակի համար կորցր. էր առաջնակարգ նշանակութիւնը այն օրից, երբ նրա ալիքները անցնելով Պերեմըշլի վրայով՝ հասել էին Կարպատների հարաւային ստորոտներին: Պարզ է, որ ռուսները աշխատել են քիչ զոհեր տալ այդ բերդի անկմ. համար:

Անցնելով պատերազմի ընդհանուր դրութեան, պէտք է նկատենք, որ դաշնակիցները սկսած փետրուարի կիսից ունեցել են խոշոր յաջողութիւններ, Անգլիացիք հիւս. Ֆրանդրիայում առաջանալով վերցրել են զգալի թւով գերիներ, իսկ գերմանացիների կորուստները այդ կռիւներում միայն գիակներով հասնում է 10,000-ի: Նոյնպիսի խոշոր յաջողութիւն ունեցել են Ֆրանսիացիք Շանպանում, ուր գերմանացին. կորուստը պակաս չէ 10,000-ից: Ինչ վերաբերում է արևելեան ճակատին, այդտեղ ոչ միայն ռուսները կանգնեցրել են գերմանացիների առաջխաղացումը, այլ և յետ շպրտելով թշնամուն մինչև սահմանը, իրենք են մտնում գերմանական հողը Մեմել քաղաքի մօտ: Եթէ սրան աւելացնել և այն, որ Դարդանէլի ջրերը օրերի հարց է, այն ժամանակ պարզ կլինի, թէ դէպի որ կողմն է թեքւում, յաղթութեան անիւը:

Եւ այս բոլորը այն ժամանակ, երբ ինչպէս «Русск. Инвал.»-ն է ասում, «մենք և մեր դաշնակիցները մեր «բարի կամքով» առայժմ չենք ձգտում յարձակւելու նախաձեռնութիւնը մեզ վրայ վերցնելու, այլ բաւականանում ենք միայն նրանով, որ յետ ենք մղում թշնամու գրոհները: Դաշնակիցների բանակները գիտակցօրէն գտնւում են պասսիւ դերի մէջ, սպասելով մեծ պատրաստութիւնների վերջանալուն, որ տեղի կունենայ գարնանը»:

Լ.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԴԱՇՏԻՑ

Հեշտ է ասել պատերազմ. . . թողնել տուն, տեղ, կին, երեխայ, ծնողներ, հարազատներ ու սրտակիցներ և գնալ հեռուն, անյայտը.., Միայն նա է կարող զգալ դրութեան ամբողջ ծանրութիւնն, ով իւր իսկ՝սեփական անձի վրայ է կրում այդ սարսափը, ով ինքն է ապրում այդ վիճակը: Հեռու սարերում, ձորերում, ձիւնն անկողին, սառուցը բարձ, նա օրհասական պայքար, կեանքի ու մահուան կռիւ է մղում մի կողմից բնութեան արահաւիրքների, միւս կողմից թշնամու դէմ՝ պաշտպանելու իւր հայրենիքը, հայրենակիցների ու ազգակիցների կեանքը: Եւ ապրում է նա այդ դաժան կեանքն օրեր, շաբաթներ, ամիսներ: Միակ մխիթարութիւնն այդ պայմաններում հարազատներից ստացած նամակներն ու հայրենակիցներից ընդունած ընծաներն են, եթէ չը յիշենք ապագայ յաղթանակի հեռանկարը: Անըմբռնելի նամակներ, չնչին ընծաներ, որոնք նրա սրտին շատ մօտ են, որոնք խօսում են նրա հոգուն շատ ու շատ բազմաբովանդակ մտքեր, որոնք զգալ են տալիս նրան, որ միայնակ չէ, կտրուած չէ բարեկամներից, որ իւր մասին մտածողներ ու հոգացողներ կան: Եւ որպիսի շնորհակալութեամբ ու երախտագիտութեամբ յիշում է նա իր մասին մտածողներին, իրեն մտաբերողներին: Կուտակուած զգացմունքներին ելք տալու համար դիմում է թղթի ու մատիտի օգնութեան: Այդ նամակներից մի քանի հատ թափուած են իմ առջև. դրանք պատասխան են Շուշու «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէի նոր տարուայ առթիւ ուղարկած ընծաների, պատասխան նուիրատուներին: Որքան յուզիչ մտքեր են յարուցանում նրանք ընթերցողի մէջ:

«Ստացանք ձեր թանկագին ընծան, գրում է մէկը, և ուրախացանք ինչպէս երեխաներ, երբ բաժանում էինք մեր մէջ: Ուրախացանք ոչ յատկապէս ուղարկած իրերի համար, այլ այն պատճառով, որ մեր հայրենակիցները չեն մոռացել մեզ—դժբախտ զինուորներիս: Ահա այդ է, որ մեզ հրճուանք է պատճառում, ուժ ներշնչում, ոգի տալիս: Թուրքերին մենք այնպիսի ջարդ տուեցինք, որ երկար տարիներ չեն մոռանայ: Սարիղամիշը և շրջակայքը լիքն են նրանց դիակներով. մինչև այժմ դեռ չենք կարողացել հաւաքել: Սակայն մեր եղբայրներից էլ քիչ չընկան. բայց նրանց արդէն թաղել ենք և վրաները խաչ կանգնեցրել...»

«Շնորհակալութիւն ի խորոց սրտի, թանկագին քոյր, գրում է մի ուրիշը, եթէ Աստուած կօգնէ ինձ և ողջ կը վերադառնամ, կաշխատեմ հանդիպել ձեզ և անձամբ յայտնել խորին շնորհակալութիւնս: Կռիւ չկայ. առ այժմ նստած ձանձրանում ենք...»

«Ձեր ուղարկած ընծաներն ստացանք հենց բարեկենդանի շաբաթ օրը. որպիսի՜ ուրախութիւն. ձեր կաղինները շատ համեղ էին. դա մեզ համար ամենալաւ միրգն էր: Ձեր ընծան ստանալիս ինձ պաշարեց մի միտք—որ կան դեռ կենդանի և բարի սրտեր, որոնք հոգում են մեր մասին: Ցանկանում եմ ձեզ յաջողութիւն կեանքում, իսկ մենք կը շարունակենք պաշտպանել մեր հայրենիքը. եթէ կը մեռնենք, յիշեցէք ձեր սուրբ աղօթքների մէջ... Ապրում էի Թիֆլիզում, ամուրի եմ, ունեմ երկու քոյր, որոնց թողեցի տանը և ուղևորուեցի պատերազմի դաշտը, որպէս կամաւոր: Առ այժմ ցտեսութիւն. վաղը գնում ենք Կարաուրգան»:

«Ցտեսութիւն, խնդրում եմ լաց չլինէք ինձ վրայ, վաղը պէտք է պատերազմի դուրս գամ. գուցէ կենդանի չմնամ, չըկարողանամ վերադառնալ ընտանիքիս մօտ, մի մոռացէք ինձ: Աղօթեցէք Աստուծուն. ձեր աղօթքը նա կը լսի և կը պաշտպանի մեզ թշնամու գնդակից ու խշտից: Ով բախտաւոր է, կենդանի կը մնայ և կարժանանայ իւր հարազատների տեսութեան: Երանի՜ թէ մի օր գոնէ կարողանայի լինել հարազատներիս շրջանում և գրկել նրանց-..»

«Նամակ արեան դաշտից... Շատ ուրախ ենք, որ մեր ազգը ցանկութիւն ունի օգնել բոլորին. այնքան ընծան չուրախացրեց մեզ, որքան այն, որ այսպիսի ազգ ունենք...»

Թողնում եմ պատերազմի կցկտուր տեղեկութիւնները, որ արդէն յայտնի են լրագիրներից, թողնում եմ նրանց անվերջ շնորհակալութիւնները:

Աւելորդ եմ համարում բացատրութիւնների մէջ մտնել. ընթերցողը, եթէ սիրտ ունի, այս տողերի մէջ անգամ շատ բան կարող է կարդալ: Եւ մի՞թէ կարելի է սառնասիրտ գիտողի դեր ստանձնել ու չօգնել...

Դեմոս

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Դպրոցական խորհրդակցութիւններ

Անցեալ շաբաթ վերջացան Պետրօգրադում լուսաւորութեան մինիստրի նախագահութեամբ տեղի ունեցող այն համագումարի նիստերը, ուր հրաւիրուած էին Ռուսաստանի բոլոր դպրոցական շրջանների հոգաբարձուները (попечители

учебныхъ округовъ) խորհրդակցելու դպրոցական գործերի մասին։ Այս համագումարը խիստ հետաքրքիր է Ռուսաստանի դպրոցական կեանքի տեսակէտից։ Յայտնի է այն ոգին, որը վաղուց բուն է դրբել ժողովրդական լուսաւորութեան կենտրոնական հիմնարկութիւններում—այն բիւրօկրատական ոգին, որ հրամայում էր կատարել բոլոր կարգադրութիւններն առանց երկար խօսելու։ Բայց նոր մինիստր կոմս Իգնատիեւը իւր պաշտօնն ստանձնած օրից մի նոր հոսանք մտցրեց, ընդառաջ գնալով հասունացած այն պահանջներին, որոնք վերաբերում են ռուսական դպրոցական կեանքին, և հասարակական այն կարծիքներին, որոնք միշտ շեշտել էին մեր ժողովրդական լուսաւորութեան գործի աննորմալ երեւոյթները։

Զարմանալի չէ ուրեմն, որ հոգաբարձուների խորհրդակցութիւնները պ. մինիստրի նախագահութեամբ լայնածաւալ արձագանք գտան Ռուսաստանի բովանդակ մամուլի էջերում։ Այդ մամուլի ներկայացուցիչներից շատերը խիստ լաւատես գնահատութիւն տուին այս համագումարի հետեւանքներին։ Բայց մեզ համար դա հետաքրքրութիւն է ներկայացնում իբրև բնորոշ փաստ։ Իսկապէս ասած, համագումարը առ այժմ ոչ մի էական փոփոխութիւն չի մտցնում կրթական գործում։ Միակ թարմ կենդանարար շեշտը, որ լսուեց այդ խորհրդակցութիւններում, դա այն հասարակական ոգին էր, որ մտցրել էր ինքը պ. կոմս Իգնատիեւը։ Իսկ պ. պ. հոգաբարձուները այնտեղ հանդէս եկան այնպէս, ինչպէս որ միշտ։ Ինչ կըլինի ապագայում, դա կախուած է նրանից, թէ որպիսի յարաբերութիւններ կըստեղծուին նոր մինիստրի և իւր օգնական գործիչների հետ. արդեօք նա կարող կըլինի վերացնելու իւր առաջ ծառացած բոլոր խոչնդոտները, որոնք գոյութիւն ունէին արդէն վաղուց և մնացել են իբրև տխուր ժառանգութիւն իւր նախորդներից։ Իսկ հոգաբարձուներն արդեօ՞ք նոր մինիստրի օրովպիտի նոյն ուղղութիւնը շարունակեն, ինչպիսի ուղղութեամբ աշխատել են առաջ՝ Շվարցի և Կասսոյի ժամանակ։

Վիտտէի մահը

Կոմս Վիտտէի մահը, ինչպէս և սպասելի էր, մտքերի և յուշերի մեծ փոխանակութիւն առաջ բերեց ռուս հասարակական և պետական կեանքում, որը իւր կարգին անդրադարձաւ մամուլի գրեթէ բոլոր օրգաններում։

Ամեն տեսակի քաղաքական ու հասարակական գործիչներ, նոյն իսկ գիտութեան ներկայացուցիչներ, անկախ իրենց քաղաքական դաւանանքներից, միաբերան վկայում են, որ Վիտտէի մահով ռուս կեանքը կորցնում է մի վերին աստիճանի խոշոր անձը, աչքի ընկնող պետական գործիչ, որի անունն անջնջելի կըմնայ ռուս պատմութեան էջերում։ Երբ յետադարձ հայեացք ենք ձգում, ասում է պրօֆ. Կիզեվէտէրը, անցեալի վրայ, այնտեղ տեսնում ենք Սպերանսկուն, Կանկրինին, Կիսելեօվին, եղբ. Միլիւտիններին, Տատարինովին, Լօռիս-Մելիքովին։ Դառնում ենք նորագոյն ժամանակներին, սկսած անցեալ դարու 80-ական թուականներից, և երբ հարց ենք տալիս, թէ ովքեր աչքի ընկան այդ ժամանակամիջոցում բարձրը—բիւրօկրատական շրջաններում, պատասխան կըստանանք առանց վարանումների, թէ կան մի-երկու անուններ։ Այդ անունները՝ Վիտտէն և Ստոլիպինն են, որոնք այնքան ահագին դեր են խաղացել ռուս պետական—քաղաքական կեանքում։

Տարաբաղդաբար լրագրի սահմանափակ էջերը թոյլ չեն տալիս համեմատել այստեղ այդ երկու դէմքերը և ցոյց տալ, թէ որքան Վիտտէն համեմատօրէն անկասկած մի մեծութիւն էր ներկայացնում ու ամեն կերպ բարձր էր Ստոլիպինից։

ԼՐԱՏՈՒ

ԿՈՎԿԱՍ

✦ Կովկասի քաղաքներից Երեւանը, Բաթումը, Գանձակը, Ալէքսանդրապօլը և ուրիշներ միջնորդութիւն են յորուցել Կովկասի քաղաքների միութեան բիւրօյի առաջ, միջոցներ տալու՝ վարակիչ հիւանդութիւնների դէմ կռուելու համար։ Այս միջնորդութիւնների առիթով՝ Փոխարքայի օգնական Միշլաեվսկու նախագահութեամբ կայացաւ մի խորհրդակցութիւն։ Խորհրդակցութիւնը որոշեց, որ յիշեալ քաղաքների քաղ. գլուխները նման միջնորդութիւններ յորուցեն նահանգապետների միջոցով սանիտարական մասի գերագոյն պետի առաջ, պատերազմական ֆոնդից նպաստ բաց թողնելու համար։

✦ Շամախու նոր բացուելիք թեմական դպրանոցի շինութեան յատակագիծը հաստատուած է։ Շամախի քաղաքի կողմից մի ընդարձակ գետին է յատկացուած, բայց շինութիւնը սկսելու համար կայ միայն 22 հազար րուբլի, որ նուիրել է բարերար Գ. Միրզաբէկեանը. մինչդեռ հաստատուած մակարդակի համաձայն՝ այդ դպրանոցի կառուցումը կընստի 115—130 հազար րուբլի։ Ահա այդ ահագին կարիքից ստիպուած Շամախու Առաջնորդը դիմել է Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսին, խնդրելով թոյլ տալ գումարելու թեմական ժողով, որպէսզի ժողովուրդը որոշէ թէ շինութեան մօտ 100 հազար ռուբլի ծախսի հայթհայթման եղանակը և թէ դպրանոցի գոյութեան ապահովութեան խնդիրը։

✦ Կովկասի Փոխարքան հրատարակել է Կովկասեան բոլոր նահանգների համար մի պարտադիր որոշում, որով արգելւում է տարածել թէ խօսքով և թէ տպագրութեամբ այնպիսի լուրեր, որոնք կարող են ազգային ու կրօնական թշնամանք առաջ բերել ազգաբնակութեան տարբեր խաւերի միջև։ Յանցաւորները ենթարկւում են տուգանքի մինչև 3000 ռուբլի կամ բանտարկութեան մինչև 3 ամիս։

ՃՈՒՃԻ

✦ Սկսած յուլիսի 19-ից 1914 թ. մինչև մարտի 1-ը 1915 թ. Շուշու քաղաքային վարչութեան միջոցով նպաստ են ստացել պատերազմ գնացած զինուորների 162 ընտանիք. բաժանուած նպաստների ընդհանուր գումարը 11,633 ր. 86 կոպ. է։

✦ Շուշու և Կօրեագինօ գաւառներում սկսած 1914 թ. յուլիսի 19-ից մինչև 1915 թ. յունուարի 1-ը տրուած է նպաստ պահեստի զինուորների ընտանիքներին—102.817 թ. 97 կ.

✦ Շուշու գաւառական վարչութիւնը ժողովել է մօտ 1500 տոպրակ զատկական նուէրներ և 300 կտոր շապիկ Կովկասեան ռազմաբեմն ուղարկելու։

✦ Շուշու գաւառապետ Ա. Ի. Եանկովսկին նորերս վերադարձել է գաւառը շրջագայելուց։ Շրջագայութեան նպատակն էր կարգաւորել գաւառի ճանապարհները։ Այդ առթիւ ձեռբակալուած են գիւղական մի քանի հասարակութիւնների տանուտէրերը, իրենց ցոյց տուած անփոյթ վերաբերմունքի համար։ Ազդամի շրջանի կալուածատէրերը հաւաքել են 550 րուբլի ճանապարհների նորոգման համար։

Բացի այդ՝ պ. գաւառապետը լուրջ ուշադրութեան է առել Ազդամի շրջանի սանիտարական վիճակը. հրամայուած է անյապաղ մաքրել բոլոր կոյուղիներն ու ջրանցքները. հիմնուած են սանիտարական հսկողութեան երկու կէտեր՝ մէկը Կօրեագինի, իսկ միւսը Եւլախի խճուղիների վրայ։ Այդ կէտերում բոլոր հիւանդները պիտի ենթարկուին բժշկական քննութեան։

✦ Պ. գաւառապետը ծրագրել է տեղական բանդին կից հիմնել զբօսացուցիչ խմիչքների ու կաթնատնտեսական մթերքների գործարան, որով բանտարկեալներին կըտրուի աշխատանքի ու զբաղմունքի միջոց և միւս կողմից բանդը կունենայ մշտական նիւթական եկամուտ։

✦ Զորեքշաբթի, մարտի 11-ին տեղական ռուսաց եկեղեցում մաղթանք կատարուեց Պերեմըշլ բերդի գրաւման առթիւ։ Մաղթանքից յետոյ կայացաւ զօրահանդէս։ Մաղթանքին ներկայ էին պաշտօնական անձնաւորութիւններ, հայ և թուրք հոգեւորականութեան ներկայացուցիչները, համքարները իրենց դրօշակներով, ռէալական դպրոցի աշակերտութիւնն իւր օրկեստրով և մեծ բազմութիւն։ Քաղաքը զարդարուած էր դրօշակներով։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ ԵՒ ԹԱՏՐՈՆ

Մոլիէրն եւ նրա «Երեւակայական հիւանդ» կոմեդիան։

Թեմական դպրանոցի դահլիճում կիրակի, ամսոյս 8-ին տեղւոյս սիրողների մասնակցութեամբ կայացաւ Շուշու հայոց «Մար.—Ղուկ.» օրիորդաց դպրոցի չքաւոր աշակերտուհիների օգտին մի ներայացում։ Ներկայացւեց «Երեւակայական հիւանդ» կոմ. 3 գործ. հեղինակութիւն Մոլիերի և «Երկու քաղցածներ» վօդ. 1 գործ. հեղ. Մ. Ամրիկեանի։

Հռչակաւոր երգիծաբան Ժան-Բատիստ Պակելենը, Մօլիէր մականուանեալ, ծնուել է 1622 թ. Ֆրանսիայի մայրաքաղաք Փարիզում։ Նրա անխռով և անվրդով մանկութեան ինն տարիները անցան վերին աստիճանի նուրբ զգացմունքով և կրթուած մօր խնամքի և հովանաւորութեան ներքոյ։ Նրա հայրը բնականից առողջ մտածող և կեանքը ճանաչող մի պաստառագործ էր. նրա համար խիստ ծանր էր, որ իւր որդին ոչ մի հակում չէր ցոյց տալիս դէպի արհեստը. ուստի նա ամեն ջանք գործ էր դնում յետ կանգնեցնելու որդուն իւր ճանապարհից, բայց Մօլիէրի ազատախոհ հոգին ընդ միշտ վերջ տուեց բոլոր խոչընդոտներին։ Քաջ ծանօթ լինելով լատիներէն լեզուին և գրականութեան, Մօլիէրը ագահաբար կարդալ սկսեց հռոմէական երգիծաբաններին և ֆրանսիական նշանաւոր բանաստեղծական գրուածքները։ Նրա բեմական և գրական գործունէութիւնը սկսւում է նրա՛ կեանքի քսան և մէկերորդ տարուց, երբ նա իւր մի շարք ազատախոհ ընկերների հետ միասին և իւր ղեկավարութեամբ նոր ողջամիտ թատրոնի սկիզբն են դընում, քայքայելով միանգամայն հին թատրոնի խարխուլ շինութեան հիմքերը։ Այդ շրջանից սկըսած օրէցօր սկսում է ծաւալուել նրա գրական համբաւը։

Մի զարմանալի զուգահեռու է նկատւում այդ հռչակաւոր պօէտի մասնաւոր կեանքի և նրա գրուածքների մէջ. նա մինչև իւր կեանքի վերջը մնաց և գործեց իբրև հին գրական և հասարակական կարգերի իսկական հակառակորդ և իւր ազմկալոյզ կեանքի արեւմուտքում, երբ նա քայքայուած առողջութիւնը նորանոր ֆիզիքական տանջանքներ էր պատճառում նրան, նա այդ դէպքում եւս չմոռացաւ իւր կեանքի տխուր րոպէի միակ մխիթարութիւնը՝ կոմիզմը և գրեց «Երեւակայական հիւանդ» իւր ամենազուարճալի ֆարսերից մէկը, որը զուրկ չէ տխուր և իւր իսկ անձնական ցաւի մօտիւներից։ Այդ նոյն պիէսի չորրորդ ներկայացման ըն-

թացքում, երբ հասարակութիւնը զմայլուած էր նրա չափից դուրս ռէալ խաղով, (երևակայական հիւանդի դերում) ընկաւ նա 51 տարեկան հասակում տանելով իւր հետ հասարակութեան անկեղծ համակրանքը։ Կղերը շարժուեց. Նա հրաժարուեց թաղելուց, մինչև որ Լիւդովիկոս XIV հրամանով կատարուեց նրա թաղումը։ Ո՞ւմ ասես տիրող դասակարգերից, որ չէր մտրակել. բժիշկներին, հոգևորականներին, գրողներին, ազնուականներին և այլն. այդ պատճառով նրա դագաղը ճամբողներն էին մի քանի հազար մարդ «հասարակ ժողովրդից»։

Մոլիերն այն երջանիկ գրողներից է, որոնք մի քանի հարիւրամեակներ ապրելով ժողովրդների լիշողութեան մէջ դարձեալ չեն մոռացւում, որովհետև նրա գրուածքներում հանդէս է գալիս մարդը իւր յարատև թերութիւններով, թուլութիւններով։ Նա ֆրանսիական և համամարդկային երգիծանքի վերանորոգիչն է։

Անցնենք ներկայացման։

Ես պիտի աշխատեմ կարճախօս լինել։ Ամբողջ ներկայացման ընթացքում չէր երևում, թէ մենք ականատես ենք գոնէ փոքր ի շատէ լուրջ վերաբերմամբ ձեռնարկած մի ներկայացման, չէր նկատւում այն զօրեղ շունչը, որ բխում է Մօլիերի որև է գրուածքից. անսամբլը իւր խոշոր թերութիւններով միայն հասարակութեան ծիծաղն էր շարժում, իսկ բեմի արդուզարդը զուտ սխական էր։

Երևակայական հիւանդ Արգանի կենտրոնական դերը խաղում էր պ. Այգինեանը։ Պարոն Այգինեանը առհասարակ շնորհքով և ճաշակով սիրող է, այդ երեկոյեան իւր դերը տարաւ նոյն կերպ. Նա «երևակայական հիւանդի» (imaginaie) գաղափարը սխալ էր ընմբռնել. Նա իսկական հիւանդի դեր էր կատարում։ Շատ լաւ էր իւր դերում— Տուանէտ օր. Ամիրբէկեանը։ Յաջող կերպով խաղաց իւր դերը պ. Ան. Տէր-Միքայէլեանը (Բերալդ — Արգանի եղբայրը)։ Յաջող էին մի-մի տեսարանի մէջ օր. Ս. Հայրապետեանը և պ. Գ. Կիրակոսեանը։ Մնացած դերակատարների համար մասամբ մատչելի և մասամբ յարմար չէին դերերը։

«Երկու քաղցածների» մէջ շատ լաւ էին իրանց դերերում պ. պ. Այգինեան և Ա. Գասպարեան (քաղցածներ). միայն պ. Գասպարեանը առատօրէն համեմում էր Թիֆլիզի բարբառը ղարաբաղցերէնի հետ, որը գեղարուեստական տեսակէտից անթոյլատրելի է։ Նոյնը պէտքէ ասեմ նաև պ. Արզումանեանի մասին։ Յաջող էր նաև իւր արտաքին տեսքով և խօսակցութեան եղանակով պ. Վ. Սարգիսեանը Պօլսեցի Ֆրանգիւլի դերում։

Թ.

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբից

Մարտի 9-ին։ Այսօր առաւօտեան Պերեմիշլ բերդն անձնատուր եղաւ մեր զօրքերին։

Այդ առթիւ գոհաբանական մաղթանք կատարուեց Նորին Մեծութեան Գերագոյն Հրամանատարի և ամբողջ զօրաբանակի ներկայութեամբ։

Միջին Նեմանից դէպի արևմուտք շարունակւում է մեր առաջխաղացումը յաջող կերպով։ Վիսլայի աջ և ձախ ափերի մնացած ճակատներում և արևելեան Գալիցիայում էական փոփոխութիւններ չկան։ Կարպատներում մեր զօրքերն աչքի ընկնող յաջողութիւն են ունեցել Սվինդնիկի և Սմոլնիկի շրջաններում, ուր վերցրել ենք թշնամու գլխաւոր դիրքի մի քանի մասերը. գերի ենք վերցրել 2400 զինուոր և 46 սպայ. խլել ենք նաև 2 թնդանօթ և 5 պուլէմետ։ Թշնամու բոլոր յարձակումները Ուժէկի և Մունկաչի ուղղութեամբ յետ ենք մղել։

ՏԱՃԿԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

Կովկասեան զօրաբանակից.

Մարտի 7-ին թուրքերն աշխատում էին յարձակում գործել Ծովփնեայ շրջանում. մեր զօրքերը յաջողութեամբ դիմադրեցին։ Ծորոխի կռւից յետոյ թուրքերին քշեցինք դէպի Արդւին։ Արդանուչի և Օլթիի մէջ տարածւող շրջանում թուրքական զօրամասերին բաւականաչափ յետ քշեցինք դէպի արևմուտք։ Ալաշկերտի հովտում ևս ընդհարում տեղի ունեցաւ մեր և տաճկական զօրքերի միջև, որի ընթացքում մեր զօրքերը գրաւեցին երկու նշանաւոր կէտ. թուրքերը փախուստի դիմեցին։

ԼՕՆԴՕՆ, մարտի 8-ին։ Ծովային վարչութիւնը հաղորդում է. անբարեյաջող եղանակի պատճառով ընդհատուեց Դարդանէլի ռմբակոծութիւնը։ Հետախուզումը հիդրոպլաններով դարձաւ անկարելի. այդ պատճառով չի կարելի որոշել մարտի 5-ի ռմբակոծութեան ամրութիւններին հասցրած վնասների չափը։ Յամենայն դէպս այդ կռուի հետևանքից մեծ բան չպէտք է սպասել, քանի որ ականների պատճառած կորուստների շնորհիւ դաշնակիցները չաշխատեցին կռիւը մինչև վերջը տանել։ Ըստ երևութին նաւատորմիղը նորից հասցրած է այն դրութեան, որով կարելի կը լինի յաղթահարել ամրութիւնները շնորհիւ հրետանու գերազանց ուժի. Նաւատորմիղը դեռ շատ դժւարութիւններ ու վտանգներ ունի յաղթահարելու, բայց, յամենայն դէպս, այնպիսի մի բան չի պատահել, որ առիթ տար ենթադրելու, որ մեր կորուստները շատ են արդէն հաղորդուած չափերից. անգլիացիների կորուստն է 60 հոգի սպանուած, վիրաւորուած և անյայտ կորած։ Ծովակալ Ռոբէկը մեծ գովասանքով է արտայայտւում ֆրանսական նաւատորմի փայլուն գործունէութեան մասին, որը, չնայելով ծանր կորուստներին, ծավակալ Դեբրատի ղեկավարութեամբ փառաւոր կռիւ էր սկսել մօտ տարածութեանվրայ։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Հայկական երկրորդ գնդի հրամանատարներ Դրօն և Խէչօն փետրուարի 26-ին Իգդիրում ստացան 4-րդ աստիճանի Գէօրգեան խաչեր. Խէչօն ստացել է նաև 4-րդ աստիճանի Գէօրգեան մեդալ՝ «За храбрость» մակագրութեամբ։

—Մարտի 5-ին երեկոյեան ժամը 6-ի գնացքով Բագուից 45 հայ կամաւորներ ուղևորուեցին դէպի կռուի վայրերը։

— Շվէյցարական լրագիրների տեղեկութիւնների համաձայն, որոնք հիմնուած են գերմանական աղբիւրների վրայ, Գերմանիան ամբողջ պատերազմի ընթացքում մինչև նոր տարին կորցրել է սպանուածներով, վիրաւորներով ու անհետացածներով ընդամենն 1 միլլիօն 200 հազար մարդ։

— «Դայլի Տելեգրաֆի» տուած լուրի համաձայն՝ Գերմանիան յայտնել է Իտալիային, թէ՛ հէնց որ վերջինս խախտէ իր չէզոքութիւնը, Գերմանիան անմիջապէս 250,000 հոգուց բաղկացած մի բանակ Շուէյցարիայի վրայով կուղարկէ և կը գրաւէ Միլանը, նախ քան Իտալիան կըպատրաստուէ դիմադրութեան։

— Ընդհանուր զինուորակոչի ժամանակ Թիւրքիայում բոլոր ուսուցիչներն և ուսանողները մինչև 27 տարեկան հասակը, զինուոր էին վերցուած և ուղարկուած զինուորական դպրոցները։ Այժմ նրանք թւով մօտ 7000 հոգի աւարտել են դպրոցը միլիզիմի (պօդպօրուչիկ) աստիճանով։ Այդ թւի մէջ են 900 հոգի հայ սպաներ։ (К. С.)

— Բուքարեստից հեռագրում են Կօպենհագէն, որ Դարդանէլի հարաւային ամրութիւնները տապալուել են։ Անգլիական ստորջրեայ նաւակները երևացել են Մարմարայի ծովում։ Անգլիական օգաչուն ռումբ է նետել Ռօդոստօյում, իսկ միւսը՝ Սան-Ստեֆանոյում։

— Աւստրիական կառավարչական բարձր շրջաններում համոզուած են, որ պատերազմը Իտալիայի հետ անխուսափելի է՝ կարծում են, թէ Իտալիայի զինուած միջամտութիւնը կարգագնէ հաշտութեան շանսերը։

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՍԱԿԱԳԻՆ

անհրաժեշտ մթերքների Շուշի քաղ.

	I տես.	II տես.	III տես.
Հաց ֆ.	5½ կ.	5 կ.	—
Տաւարի միս ֆ.	11 կ.	—	—
Ոչխ. ,,	—	—	—
Ձու տաս.	25 կ.	—	—
Նաք. փ.	7 ռ. 60 կ.	—	—
» ֆ.	20 կ.		
Նաք. աւ. ֆ.	17 կ.	—	—
Թէյ .	գործարանային գներով		
Ալիւր տեղ. փ.	1 ռ. 80	1 ռ. 60 կ.	—
Բրինձ տեղ. փ.	3 ռ. 40 կ.	—	—
» ակուլ. «	5 ռ. 50 կ	—	—
Ցորէն փ.	1 ռ. 60 կ.	—	—
Վարսակ փ.	1 ռ. 60 կ.	—	—
Նաւթ փ.	2 ռ. 60 կ.	—	—
» ֆ.	7 կ.	—	—
Վառ. փայտ սաժ.	48 ռ.	46 ռ.	44 ռ.
Ածուխ փայտի	65 կ.	55 կ.	—
Լուցկի, պաչ.	22 կ.	—	—
Դարման փ.	60 կ.	50 կ.	40 կ.
Աղ փ.	1 ռ. 10 կ.	1 ռ.	—
» ֆ.	3 կ.	—	—
Իւղ ֆ.	60 կ.	50 կ.	—
Պանիր տեղ. ֆ.	17 կ.	16 կ.	—
Ճարպ տաւարի փ.	8 ռ.	—	—
» ոչխարի փ.	9 ռ.	—	—
Կաթ	6 կ.	—	—
Ստէարինի մոմ	35 կ.	32 կ.	—
Սիսեռ փ.	2 ռ.	—	—
» ֆ.	6 կ.	—	—
Սապոն տեղ ֆ.	17 կ.	15 կ.	—
Կարտոֆ. փ.	85 կ.		
Ձէթ ֆ.	25 կ.	—	—
Սոխ փ.	1 ռ.	—	—

Անդրկովկասեան երկաթուղի

(ժամերը տեղական են)

Մեկնում է ԵՒԼԱԽԻՑ.

դէպի Բագու.

առագընթաց № 6 . 6 ժ. երեկ.
փոստատար № 4 . 4 ժ. գիշ.

դէպի Թիֆլիս.

արագընթաց № 5 . 2 ժ. ցեր.
փոստատար № 3 . 3 ժ. գիշ.

Հասնում է Թիֆլիս

արագընթաց № 5 7 ժ. 41 ր. երեկ.
փոստատար № 3 12 ժ. 54 ր. ցեր.

Խմբ.-հր. Լ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԵԱՆ

Տպարան Բ. Տէր-Սահակեանի Շուշում. Типографія Б. Теръ-Саакяна, въ Шушѣ.

№ 3 Կիրակի 15 մարտի 1915 Կիրակի 15 մարտի № 3

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր
ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը—3 րուբլի, ½ տարուանը—1 ր. 50 կ., 1 ամիս—35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ. վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ", Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha. rédaction du journal „Phaïlak".

ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԻՑ

Եղբայրական Օգնութեան Կոմիտէն խնդրում է քաղաքացիներին վճարել յունուար և փետրուար ամիսների տուրքերը, որովհետև այժմ էլ ինչպէս առաջ, կարիքը մեծ է և մենք պարտական ենք օգնել փախստականներին և պատերազմի դաշտում կռւողներին։

ԿՈՉ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԻՆ.

Զատկի տօները մօտենում են։ Միթէ մենք կարող ենք հանգիստ խղճով մեր սեղանները զարդարել կարմիր ձուով, երբ մեր սիրասուն զաւակների կարմիր արևը ծածկւած է սև ու թուխպ ամպերով։ Մեր Զատիկը պիտի լինի հայրենիքի անվեհեր պաշտպաններին մխիթարելը։

Պէտքէ ամոքել կռւող հերոսների տանջանքը, նրանց խռոված հոգին ոգևորել։

Գէթ մի օր զգան, որ մոռացւած չեն հարազատներից, զգան՝ որ միևնոյն օրը ապրում են միևնոյն յուշերով ու խոհերով, զգան, որ սիրելիների աղօթքն իրենց աջակից է։

Ահա այդ առթիւ „Եղբայրական օգնութեան" կից կանանց կոմիտէն ինչպէս Նոր տարուն հասարակութեան աջակցութեամբ „Նոր-տարւայ նւէրներ'' ուղարկեց Կովկասեան զօրաբանակը, այժմ էլ պարտք է համարում „Զատկական նւէրներ'' ուղարկել, բաժանելով հասարակութեան մէջ կարմիր քսակներ՝ կարմիր ձւի խորհրդանիշը։ Հասարակութիւնը թող փութա լցնելու քսակները, որպէսզի ժամանակին կարելի լինի հասցնել գործող զօրաբանակը։

Ցանկացողները կարող են քսակներ վերցնել թեմ. դպրոցում կանանց կոմիտէի արհեստանոցից։

Նախագահ կանանց կոմիտէի՝
Ա. ՏԷՐ-ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Քարտուղար՝ Ս. ՋԱՔԱՐԵԱՆ

ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԸ

Պատերազմն այն մեծ նշանակութեամբ, որ նա ստացել է բոլոր ազգերի և բոլոր հասարակական խաւերի համար, իւր հսկայական պահանջներով մի կողմ է գրաւել հասարակութեան ուշադրութիւնը —վերջնական յաղթութեան կողմը։ Կարծէք, ամեն խնդիր, որ անմիջապէս կապւած չէ պատերազմի հետ, որքան էլ կարևոր լինի նա, այլ ևս շատ չի զբաղեցնում մտքերը, գոնէ ոչ այնքան, որքան պատերազմի անց ու դարձը։

Չընայելով դրան, ռուս հասարակութեան մէջ պատերազմի սկզբից մինչև այժմ դպրոցական խնդիրը, կրթութեան և դաստիարակութեան մեծ հարցը, իւր պատկառելի տեղն է ունեցել թէ մամուլի էջերում և թէ հասարակական ու պետական հիմնարկութիւնների զբաղմունքի առարկաների շարքում։

Լուսաւորութեան նոր մինիստր Իգնատիևի յայտարարութիւնները կրթական գործի կազմակերպութեան մասին, շրջանային հոգաբարձուների խորհրդակցութիւնները ցոյց են տալիս հասարակութեան և կառավարութեան մտահոգութիւնը լուսաւորութեան խնդիրների վերաբերմամբ։ Ինչ կանի մինիստրը, ինչ կըկամենայ անել կառավարութիւնը ժողովրդի լուսաւորութեան գործը կանոնաւորելու համար, ինչ գործնական արդիւնք կըտան հոգաբարձական խորհրդակցութիւնները—այդ ամենն անյայտ է և վաղն իմանալու բան. բայց դպրոցը, մատաղ սերնդի կրթութիւնը նոյն իսկ այն ժամանակ, երբ ահաւոր թշնամիների դէմ գոյութեան կռիւ է մղւում, պետութեան, հասարակութեան զբաղմունքի կարևորագոյն առարկաներից մէկն է։

Եւ ռուս զեմստվօները դեռ պատերազմի սկզբում յայտարարեցին իրաւացի և խելացի կերպով, թէ պատերազմի հոգսերը չպիտի ստիպեն կրճատել դպրոցական բիւջէները, որովհետև չափազանց մեծ կարիք ունի Ռուսաստանը նպատակայարմար կերպով կազմակերպւած դպրոցի։

Այդպէս եղաւ ռուս հասարակութեան մէջ և, այդպէս էլ պիտի լինի։ Եղածը պահանջ է ժամանակի, պահանջ է հասարակութեան կանոնաւոր զարգացման, պահանջ է հասարակական ոյժերի մտաւոր և հոգեկան ունակութիւնները միշտ շարժման և ստեղծագործութեան ուղու վրայ պահելու համար։

Այդ չէ նկատւում հայ հասարակութեան մէջ։

Պատերազմի ընթացքում, ինչպէս և պատերազմից առաջ – խաղաղ գոյութեան շրջանում — դպրոցով հետաքրքրւողը մինչև մի որոշ աստիճան եղել են հայ ուսուցիչները։ Հասարակութեան լայն շրջանները, հասարակական զանազան խաւեր անտարբեր աչքով դիտել են մեր դպրոցների ողորմելի վիճակը։ Ոչ միայն հասարակական խաւերն են անտարբեր դէպի հայ դպրոցը, այլ դրանով չեն հետաքրքրւում մինչև անգամ այն հիմնարկութիւններն ու մարդիկ, որոնք ի պաշտօնէ կոչւած են պահելու, կազմակերպելու և նախանձախնդիր ձեռքով նպաստելու հայ կրթարանների զարգացման և բարգաւաճման գործին։

Ի հարկէ, ազգային դպրոցն իրաւազուրկ է, նա չունի քաղաքացիական այն տեղը, որն ունի պետական դպրոցը. բայց նրա գոյութեան իրաւունքը ճանաչւած է։ Քիչ է այդ։ Դպրոցը մանկավարժական հիմնարկութիւն է. այդ իսկ պատճառով նրա հիմքում, որպէս ամենից ամուր և ամենից ապահով պատւանդան, պիտի դրւած լինի մանկավարժական ճշմարտութիւն։ Իսկ ամեն կրթութեան, մտքի, հոգեկան ոյժերի ամեն մշակոյթի մանկավարժական բազան այս ճշմարտութիւնն է. նպատակայարմար և հասարակօգուտ կրթութեան համար մայրենի լեզուն միակ բանական և անփոխարինելի միջոցն է։ Այդ ճշմարտութիւնը կարող էին դար ի վեր չըճանաչել, չըսիրել, կարող էին վտանգ տեսնել նրա մէջ, բայց վերջի վերջոյ նա պիտի ընդունւէր, որպէս անժխտելի ճշմարտութիւն։ Եւ այսօր, ահեղ պատերազմի սոսկալի աղմուկի միջից մենք լսում ենք մի ձայն, որ ասում է. այո, և մեր հայրենիքում նա պիտի ճանաչւի, քաղաքացիական իրաւատէր լինի ազգային դպրոցը և պետութեան խնամքի ու հոգսի առարկան դառնայ։ Կառավարութեան շրջաններում հասունանում է վերջապէս այս միտքը, թէ ազգային դպրոցը ոչինչ վտանգ չի ներկայացնում պետութեան շահերի տեսակէտից։

Ուրեմն, նրանք, որոնց ձեռքն է տւած մեր դպրոցների գործը զանազան շրջաններում, կարող են առանց վտանգելու իրենց բարեյուսութիւնն աշխատել բարձրացնել մեր դպրոցներն իրանց անկեալ կացութիւնից. կարող են և պէտք է աշխատեն ժողովրդական դպրոցների ցանցի կարգաւորման վրայ և պիտի ջանք չըխնայեն հայ ուսուցչութիւնն ազատելու պարիայի դրութիւնից. կարող են և պէտք է աշխատեն վարկաբեկումից ազատ պահել մայրենի դպրոցի հմայքը և նրա օգտակարութեան գաղափարը. ապա թէ ոչ, եթէ մի անգամ աղճատուի և վարկաբեկուի գաղափարը՝ նա կը մերժուի հասարակութեան կողմից և սնանկ կը յայտարարուի. իսկ մերժուած ճշմարտութիւնը նորից ընդունել, նորից ճանաչել տալու համար մեծ ոյժ և աշխատանք է հարկաւոր, շատ աւելի մեծ ոյժ քան այն, որ պէտք է գործադրել այսօրուայ դրութիւնը բաւօքելու համար։ Հետևաբար այսօրուայ անտարբեր վերաբերմունքը դէպի ազգային կրթական հաստատութիւնները վաղուայ աշխատանքն է մեծացնում, հասարակական տառապանքի նոր աղբիւր է ստեղծում և եկող սերունդների շինարարական գործն անպայման կերպով դժուարացնում։

Պատերազմական տակնուվրայումի օրերին, ինչպէս և խաղաղ գոյութեան շրջանում, թո՛ղ յիշեն նրանք ում հարկ է, որ հայ ժողովրդի դպրոցի քայքայման ամենամեծ մեղը ծանրանում է իրենց

վրայ։ Թող իմանան, որ իրենք պատասխանատու են հասարակութեան առաջ և որ ոչինչ չի կարող փրկել հասարակական արհամարհանքից և զայրոյթից այն մարդկանց, որոնց յանցաւոր անտարբերութիւնն այն աստիճան է հասնում, որ անշարժ աչքով դիտում են դպրոցի տկարանալը, հիւծուելը, . նրանց անկումը, նրանց փակումը, արժէքազուրկ լինելը և հայ մշակոյթի համար անկեղծօրէն աշխատել ցանկացողների տառապանքը։

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՆ ԵՒ ՆՈՑԱ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ.

Ամէն տեսակ գաղթականութիւն առհասարակ ունի իւր վնասակար կողմերը. բայց պատերազմների և զանազան արհաւիրքների պատճառով յառաջ եկած գաղթականութիւնն ընդհանրապէս կործանարար ազդեցութիւն է ունենում և ջլատում է ժողովրդի ոյժը, քայքայում նորա միութիւնը, հիմնայատակ անում նորա տնտեսութիւնը։ Հայն իւր պատմական կեանքի ընթացքում շատ անգամ է ստիպուել թողնելու իւր հայրենիքը և դիմելու հեռաւոր երկիրներ, ուր նա կամ ընդ միշտ կորստեան է դատապարտուել և կամ մի չնչին մնացորդով հազիւ է կարողացել իւր գոյութիւնը պահպանել՝ կրելով բազմաթիւ հարուածներ. շատ քիչ դէպքում է բախտը ժպտացել գաղթական հային։

Բայց հին ժամանակուայ և ներկայ գաղթականութեան մէջ կայ մեծ տարբերութիւն. հայերին բռնի ոյժով և մեծ քանակութեամբ գաղթեցնում էին դէպի Պարսկաստան այնտեղ արհեստները զարգացնելու. պարսից կառավարութիւնը նոցա բնակութեան տեղ և տնտեսութեան համար հող էր յատկացնում. Հայն ինքնակամ դիմում էր դէպի Հնդկաստան՝ վաճառականութեամբ զբաղուելու համար։ Նա այնտեղ հիմնում է գաղթավայրեր և իւր տնտեսական կեանքը բարեփոխում. Հայը գաղթում է Լեհաստան, ուր դարձեալ բնակութեան տեղ, հող, ներքին ինքնուրոյն կառավարութեան իրաւունք է ստանում, մի խօսքով ուր որ հայը գաղթել է, թէև մեծ զոհողութեամբ և կորուստներով, բայց և այնպէս կարողացել է հող ձեռք բերել և նոր կեանք սկսել։ Միայն ներկայ ժամանակի գաղթականութեան հետեւանքներն աւելի սոսկալի և կորստաբեր կլինին, քան մինչև այժմ եղածները և ահա թէ ինչու. տնտեսական խնդիրներն այնպիսի դրութիւն են ստեղծել, որ ոչ միայն օտարհպատակ գաղթականները, այլ և նոյն տէրութեան սահմանում պատերազմի վայրերից գաղթողներն անգամ ստիպուած են թափառել զանազան քաղաքներում ու գիւղերում, նոքա չեն կարող յոյս ունենալ, թէ պատերազմից յետոյ մինչև իսկ հնարաւորութիւն կունենան մի կտոր յարմար հող ստանալու մի այլ վայրում և ստիպուած նոքա պիտի վերադառնան իրանց բնիկ, բայց կործանուած երկիրը՝ հիւծուած, նուաղած և կիսակենդան։ Ինչ վերաբերում է օտարահպատակ գաղթականներին, նոցա վիճակն աւելի դառն է. նոքա մի կերպ ազատել են միմիայն իրանց կեանքը, շատերն եկել են մերկ, բոկոտն, շատերը զրկուել են իրանց ծնողներից, աշխատող ձեռքերից և հազիւ հազ պատսպարուել են հարեւան պետութեան հիւրասէր յարկի տակ, նոցա համար այդ պետութեան մէջ չի կարող մշտական բնակութեան վայր լինել, պատերազմը վերջանալուց յետոյ ուզեն չուզեն պիտի իրանց վաթանը վերադառնան։

Ներկայ ժամանակի հայ գաղթականութիւնն ամբողջ մեր պատմական կեանքի ընթացքում տեղի ունեցած կործանիչ գաղթականութիւններից մէկն է, որի դառն հետեւանքները դեռ ապագայում երևան կը գան, եթէ նախօրօք միջոցներ ձեռք չառնուին դորա առաջն առնելու համար։ Գաղթականների վայրերից մի քանի թղթակիցներ գրում են, որ գրիչը և լեզուն անզօր են արտայայտելու այն կսկիծն ու վիշտը, որ զգում է մարդ, երբ այդ թշուառներին իւր աչքովն է տեսնում. դա ոչ թէ մարդու ձեռքով ստեղծած մի դժբախտութեան արդիւնք է, այլ, կարծէք, բնական արհաւիրքի մի սոսկալի աւեր, որի դէմ մենք անզօր ենք կռուելու. Հիւանդութիւնը սոսկալի չափերի է հասել և բազմաթիւ զոհեր է տանում. ցուրտը մի կողմից, մերկութիւնը միւս կողմից, քաղցն էլ մի երրորդ կողմից հալածում են տեղից տեղ այդ մարդակերպ էակներին։ Եւ ահա այդ գաղթական հայերը պիտի վերադառնան իրանց հայրենիքը. դոցանից շատ շատերը մերկ ու անօգնական են, տղամարդիկ սրախողխող են եղել, այդ բաւական չէ, հայրենիքում էլ ոչ մի բան կանգուն չէ մնացել. գիւղերը կործանուած, տնտեսութիւնը լափշտակած, ամեն ինչ կրակի ճարակ դարձած. ահա այդ աւերակների մէջ նոր կեանք պէտք է սկսեն հայ գաղթականները։ Միակ միջոցը հայ գաղթականների սոսկալի վիճակը քիչ ու շատ ամոքելու, միակ ելքը նոցա կորստեան ճանապարհից փրկելու համար մնում է հայ հասարակութեան նպաստը, որից կախուած է այդ տարաբախտ ժողովրդի ապագայ վիճակը։ Եւ մենք հաւատում ենք, որ այն ժողովուրդը, որն երկար դարեր հազար ու մի արհաւիրքներ և բազմաթիւ հարուածներ է կրել, որի զոհերի թիւը հարիւր հազարներով կարելի է հաշուել, բայց և այնպէս նա կարողացել է ապրել և մինչև անգամ իւր մէջ նոր ոյժ զգալ վերածնուելու, այդ ժողովուրդը խորապէս կըգիտակցէ պատմական նշանակալից րոպէն և թոյլ չի տայ կործանուելու իւր հատուածի մի մասը, այլ առատ նուէրներով նորա վիշտը կամոքէ. Ղարաբաղի հայը շատ անգամ է ցոյց տուել իւր առատաձեռնութիւնը դէպի իւր թշուառ եղբայրակիցները, այս անգամ էլ չի զլանալ ձեռք կառկառել տարագիր հայ գաղթականներին։

Միր.

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ԾԱՂՐ ԹԷ՞ ԱՊՏԱԿ

Լրագիրների տեղեկութեան համաձայն Էջմիածնի համագումարում պարզուել է, որ հայ գիւղացիները ծախսել են երեք ամսուայ մէջ փախստականների համար կէս միլլիօն ռուբլի, իսկ ամբողջ ունեւոր հայութիւնը միմիայն... 300 հազար ռուբլի։

Եւ դա արւում է այն ժամանակ, երբ մեր համայն գիւղացիութիւնն առանց այն էլ ճշնուած է աննպաստ տնտեսական պայմաններում, երբ նրա տնտեսութիւնը հիւծուած, քայքայուած է....

Սա մի ծաղր է, թէ ապտակ... Ծաղր հայ իրականութեան, որ հասել է այդ օրին։ Ապտակ հայ հասարակութեան, որ ընկել է այդքան ցածր։

Դա մի իրականութիւն է, որ շատերի համար անյայտ էր. ինչպէս միշտ անյայտ է եղել ժողովրդական աղէտների ժամանակ, թէ ո՞վ է գիտակցել իւր սրբազան պարտականութիւնն — օգնել թշուառ եղբօրը։

Եւ յանկարծ անսպասելի յայտնւում է, որ հայ գիւղացիութիւնն, ինքն օգնութեան կարօտ, այդ շինական մասսան, սեփական աշխատանքի վերջին քրտինքներով ամոքում է թշուառականների կսկիծը, մխիթարում յուսահատութիւնը, սրբում արտասուքները։

Աշխատաւոր, չարքաշ գիւղացիութիւն, որի կեանքը հենց յուսահատութիւնների, թշուառութիւնների շարան է, զուլումների անվերջ ծայր...

Նա էպիկական հանգստութեամբ կատարում է իւր պարտականութիւնը, առանց շռինդ ու շեփորի. իւր ցեխոտ, աթարով լի գիւղերում, գաւառի խուլ անկիւններում, իւր պատառուն չուխայով ու տրեխներով...

Այսպէս է եղել հանապազ մեր իրականութիւն մէջ և այսպէս է այժմ, ներկայ խորհրդաւոր մոմենտում...

Այո՛, ծաղր է սա. ծաղր, որ բորբոքւում է Մեֆիստոֆելի դիւային քրքիջով...

Բայց հայ հասարակութի՜ւնը. օ՜ նա կատարում է անթերի իւր պարտաւորութիւնները։ Հայ ունեւոր դասը, հայ հասարակութեան այդ «գիտակցող ներկայացուցիչները» հասկանում են, թէ ինչ են անում։

Նրանք տուել են 300 հազար ռուբլի։ Եւ դրա համար էլ իրենք ընտրւում են և՛ զանազան կոմիտէների նախագահ, և՛ պատգամաւոր և՛ ազգի «միակ ներկայացուցիչ»...

Ճառեր են ասում, թմբուկ զարկում. հա՛ տեսէք, մենք ձեզ որքան փող ենք տալիս։

Եւ միեւնոյն ատեն գուցէ արհամարհական հայեացք նետում դէպի աշխատաւոր մասսան աթարոտ, ցեխոտ գիւղերի....

Իսկ զանազան պնակալէզներ խունկ ու մոմ են վառում. զանազան բաղդախնդիր կարիէրիստներ չորս թաթերի վրայ են սողում... թէ ինչ.

Հայ ունեւոր դասը հասարակութեան գիտակցող տարրն է եղել, նրա փառք ու պարծանքը, նրա կուլտուրական զարգացման առհաւատչեան...

Եւ հայ ունեւոր հասարակութիւնը տալիս է ինքնագոհ, հպարտօրէն 300 հազար ռուբլի։

Իսկ խեղճ հայ գիւղացիութիւնը, սուս ու փուս, համեստօրէն, ամենքից անյայտ թափթփում է իւր ծակ քսակից կէս միլլիօն...

Սա ապտակ չէ հայ հասարակութեան, նրա «գիտակցող» ունեւոր դասի երեսին...

Եւ արդեօ՞ք նա պիտի ուտի, մարսի այս ապտակն էլ...

Նիմանդ

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴԸ—ՀԱՅԵՐԻՆ

Մարտի 7 Պետրօգրադում սկըսուել էր երեք օրեայ հանգանակութիւն յօգուտ հայ փախստականների։ Զնայած վատ եղանակներին, լրագիրների ասելով, ժողովարարութիւնը բաւականի յաջող է ընթացել։ Այդ օրերը մայրաքաղաքի բոլոր թերթերը լի են եղել յատուկ կոչերով ու յօդուածներով յօգուտ հայերի։ Մանաւանդ «Рѣчь» թերթը մեծ տեղ է շնորհել հայ փախստականների օգնութեան հարցին։

Յայտնի քաղաքական գործիչ պ. Միլիւկովը գրում է. «Ռուսաստանի պարտքը հայերին—հին պարտք է։ Օգնելով հայերին, մենք ոչ միայն փրկում ենք առաձին անհատների կեանքը, այլ և նպաստում ենք ցեղի պահպանութեանը. Նրա պահպանութիւնից է կախուած ռուս կուլտուրական առաքելութեան յաջողութիւնը տաճկական նահանգներում։ Թո՛ղ ռուս հասարակութիւնը տաճկահայերի ազատութեան գործին նոյն համակրութիւնը ցոյց տայ, ինչ որ նա ցոյց տուեց դէպի Բելգիան, Սերբիան և Լեհաստանը»։

Շատ շահեկան ու զգացմունքով գրած յօդուած է յայտնի հասարակական գործիչ պրօֆ. Ռոստովցեւի դիմումը ռուս հասարակութեան նոյն «Рѣчь» լրագրում։ «Մենք

պարտական են հայերին օգնել» բանաձևի տակ յարգելի պրօֆեսօրն ի միջի այլոց ասում է.

«...Հազիւ անցան *կարմիր ձուի* օրերը, այժմ փողոցներում, որոշեալ կէտերում գրուած սեղաններին վրայ նոր գանձանակներ են յայտնւում՝ նոր նշանաբանով — *Պետրօգրադը — հայերին*։ Մտածեցէք լուրջ այս խօսքերի վրայ։ Դա նոյն կոչն է, ինչ աշնանը հնչեց՝ *Պետրօգրադը—չեխերին*.

Այդ կոչի յետևում նոյն ծովն է վշտի ու տառապանքի, նոյն ձայնն է լսւում օգնութեան, ոչ այնքան նիւթական, որքան բարոյական։

Մի վայրկեան սլացէք մտքով դէպ Անդրկովկաս. թող մի վայրկեան պատկերանան ձեր աչքերի առաջ այն անցքերը, որ դուք կարդացել էք թերթերում, պատկերազարդ հանդէսներում։

Հրաշալի, վեհապանծ մի երկիր։ Հին, կուլտուրական, կենսունակ, գործունեայ, բազմաչարչար մի ժողովուրդ, որ բաժան—բաժան է եղած Թիւրքիայի և Ռուսաստանի միջև, ինչպէս երբեմն պատմական ժամանակներում Յունաստանի և Պարսկաստանի, Հռոմի և Սասանեանների, Բիւզանդիոնի և նոյն Պարսկաստանի... Մի ժողովուրդ, որ միշտ գիտակից է և անշեղ ձգտել է դէպի Եւրոպական կուլտուրան, դէպի քրիստոնէութիւնը, հաւատքը, ազատութիւնը։ Մի ժողովուրդ, որ իր կեանքի ամենածանր օրերին ստեղծել ու պահպանել է սեփական կուլտուրան, գրագիտութիւնը, գեղարուեստը։ Ուշադիր կարդացէք հայ ձեռագրերը, գիտեցէք նրանց եկեղեցիների ու պալատների շքեղ ու փառահեղ ճարտարապետութիւնը, յիշեցէք հայկական մայրաքաղաքի—Անիի, մեր Կովկասի այդ մարգարտի աւերակները... Եւ մտածեցէք, որ հազարաւոր, տասնեակ հազարաւոր հայեր՝ այդ ամենն ստեղծող ու պահպանող, մի անգամ ևս—և այդ քանիերորդը նրանց տանջանքների դարերում— կորցրել են ամեն ինչ—և՛ իրենց կերակրողներին, և իրենց կայքը, և փոքրիկ երեխաներին, գերմարդկային տանջանքներ են կրել և յոյս չունին վաղուայ վրայ, եթէ նրանց չօգնենք մենք՝ սիրառատ մեծ Ռուսաստանը։

Դարձեալ մի պորտք... դարձեալ գանձանակներ... բայց պարտքը հրամայօրէն թելադրում է մեզ. «*Մենք պարտական ենք հայերին օգնելու*...»

ՄԱՄՈՒԼ

Ամենաանհրաժեշտ մթերքների թանգութիւնը Ռուսաստանում, երբ նրանց արտահանութիւնը դադարած է արդէն, վաղուց գլխաւոր նիւթ է դարձել ռուսական մամուլում։ Պատերազմի հետ կապուած մի շարք պատճառներ, որոնք կազմալուծել են երկրի տնտեսական կեանքը, անշուշտ ունին իրենց զօրեղ ազդեցութիւնը այդ երևոյթի վրայ, բայց դրա հետ նաև դեր է կատարում սպեկուլեանտների ագահ ախորժակը, որի դէմ պայքարելու մէջ խոշոր դեր ունի կատարելու քաղաքային ինքնավարութիւնը։ Ահա ինչ է ասում այդ մասին «Рус. Вѣд.» վերջին №-ում (53) Ս. Ելպատիեվսկին.

«Բայց մտածել հարկաւոր է... Երբ կվերջանայ պատերազմը, ոչ ոքին յայտնի չէ։ Վճռական ճակատամարտներից ու խոշոր կռիւներից պօզիցեօնական պատերազմի անցնելը, արդէն վաղուց իրողութիւն դարձած արևմտեան ճակատում և կարծէք նկատելի դարձած և մեզանում, ցոյց է տալիս որ պատերազմը կըլինի անորոշ տևողական, և այդ ամենից առաջ հարկադրում է մտածել ներքին դիրքերի ամրացման մասին։ Կեանքի թանգութիւնը այժմ արդէն ահեղ երևոյթ է դարձել... իսկ եթէ ձեռք չառնուին համապատասխան միջոցներ... այդ երևոյթը կարող է դառնալ ահագին փորձանք, որի չափերը դժուար է կանխատեսնել։

Ս. Ելպատիեվսկին ժողովրդա—անտեսական կեանքի մունիցի պալիզացեային ամենայն իրաւամբ տալիս է խոշոր տեղ, որը արևմտեան Եւրոպայում վաղուց ապացուցել է իւր խոշոր դերը և կենսունակութիւնը ժողովրդական մասսաների բարեկեցութեան գործում։ Այդ խնդիրը մեծ կարևորութիւն ունի և մեզանում՝ Շուշում, որտեղ ամենաանհրաժեշտ մթերքների թանգութիւնը արդէն վաղուց հասել է մայրաքաղաքի գներին։ Շուշւայ իներտ քաղաքային ինքնավարութիւնը գոնէ այսպիսի րոպէներում պիտի ցոյց տայ, որ իրաւ Շուշին քաղաքային ինքնավարութիւն ունի։

* *

Պետրօգրադի գործակալութեան հեռագիրը Սևաստօպօլից առիթ է ծառայել «Баку» թերթին առաջնորդող յօդւածով բողոքել այդ զրպարտութեան դէմ.

«Բայց այդ նոյն զրպարտութիւնը, ասում է թերթը, մենք հաւատում ենք, կըծառայէ գեղեցիկ առիթ երևան հանելու մեր ծայրագաւառի ժողովուրդների այն փոխադարձ համերաշխութիւնը, որի վրայ տասնեակ տարիներ աշխատում է մեր առաջաւոր ինտելիգենցիան և առաջադէմ մամուլը»։

Թէ ինչպէս է աշխատել *ինտելիգենցիան եւ առաջադէմ մամուլը*, այդ այլ հարց է, որի մասին չէ այժմ մեր խօսքը, բայց եթէ այս կամ այն ազգութեան մէջ համերաշխութեան անունից ճառողները անկեղծ ու համարձակ գործունէութեամբ ցոյց տային, որ կամենում են այդ համերաշխութիւնը առանց պօլիտիկանութեան, այն ժամանակ, այսպէս կոչուած կովկասեան ժողովուրդների «փոխադարձ ատելութիւնը» այսչափ վայրենի կերպարանք չէր ընդունիլ։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏՈՒԻ ՈՏՆԱՀԱՐՈՒՄԸ

Սևաստօպոլի հեռագիրն, ինչպէս սպասելի էր, մեծ յուզում առաջացրեց վրաց հասարակութեան մէջ։ Ամեն կողմից բողոքի ու զայրոյթի ձայներ լսուեցին։ Չէր էլ կարող ուրիշ կերպ լինել, քանի որ խնդիրը վերաբերւում էր ոչ որ և է անհատի կամ խմբակի, այլ ամբողջ ազգութեան։ Սուրբ է ազգութեան պատկան ամեն մի գիտակից ու ինքնաճանաչ անդամի համար, հետևապէս հասկանալի նաև այն բուռն բողոքն ու զայրոյթը, որ նկատւում է այժմ վրաց հասարակութեան մէջ։ Առաւել ևս հասկանալի պէտք է լինի այդ ծանրութիւնը մեզ՝ հայերիս համար, քանի որ մեր կաշվի վրայ զգացել ենք, անձամբ համոզւել, թէ որքան վիրավորական է ազգային պատւի ոտնահարումը. ուստի չենք կարող թագցնել մեր վիշտը վրաց հասարակութեան հասած ծանր հարուածի առթիւ։

Հաւատում ենք և սիրում ենք յուսալ, որ մօտ ապագայում կը կարդանք նոյն այդ հեռագրի պաշտօնական հերքումը, իսկ մինչ այդ կարևոր ենք համարում յիշատակել Կովկասի Փոխարքայի օգնական Հօֆմէյստեր Պետերսոնի խօսակցութիւնն այդ առթիւ „Р. С.“-ի թղթակցի հետ.

«Վրաց ժողովրդի հաւատարմութիւնը, ասում է հօֆմէյստէր Պետերսոնը թղթակցին, կասկածից դուրս է։ Կարող է պատահել, ի հարկէ, որ մասնաւոր անձինք կազմած լինեն կոմիտէ, որը գործեր և խոստումներ տար վրաց ժողովրդի անունից՝ առանց նրա գիտութեան։ Այդ հաւանական է մանաւանդ այն պատճառով, որ վրաց մամուլը բողոքեց ինչ որ մի խումբ ագիտատորների և թուրքիկների դէմ, որոնք տարածւում էին Վրաստանում. բայց, կրկնում եմ, ամբողջ ժողովուրդն այստեղ գործ չունի»։

Նոյն կարծիքն է արտայայտում հօֆմէյստեր Պետերսոնը նաև մահմեդական աջարցիների մասին, «որոնցից առանձին անհատներ են միայն անցել թաճիկների կողմը»։ Նոյնն է կատարուել Կարսի շրջանում, այդտեղ էլ ո՛չ մի հակամահմեդական շարժում չի եղել, այլ՝ անհատ կողոպտիչներ (մարօդէր) յոյներից, հայերից, մալականներից և վրացիներից։

Աւելորդ ենք համարում մէջ բերել կովկասեան և մայրաքաղաքների թերթերի կարծիքներն այդ հեռագրի առթիւ, քանի որ բոլորն էլ նոյն կարծիքի են, անմասն են համարում վրաց ժողովրդին այդ մեղքին և անհիմն ու սնանկ այդ հեռագիրն սյնպիսի մի ժամանակ, երբ վրաց ժողովրդի լաւագոյն զաւակներն իրենց արեան գընով պաշտպանում են մեր ընդհանուր հայրենիքը յանդուգն թշնամիների դէմ։

Նուայր

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

✦ Այս համարի հետ ուղարկւում է բոլոր ընթերցողներին տեղիս «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէի մանրամասն հաշիւը, տպագրուած առանձին թերթիկով։

✦ Տեղիս հայ բնակչութեան վերաբերեալ հետևեալ վիճակագրական թուերն ենք ստացել Ագուլեաց, Ղազանչեցոց, Մեղրեցոց, Վերին Թաղի եկեղեցիներում կատարուած խորհուրդների մասիններկայ տարուայ յունուար և փետրուար ամիսներում։ Մկրտութիւն — 26 տղայ և 35 աղջիկ. պսակ—14 ննջեցեալներ — 30 տղամարդ և 23 կին։

✦ Երեկուանից տեղիս հայոց դըպրոցներում դադարեցին դասարանական պարապմունքները 2 շաբաթով Զատկուայ տօների պատճառով։ Իսկ ռուսական միջնակարգ դպրոցներում համաձայն կովկասեան ուսումնարանական շրջանի կարգադրութեան՝ իսպառ դադարեցին պարապմունքները մինչև եկող ուսումնական տարին։ Ինչպէս յայտնի է, ստորին դասարանների աշակերտները փոխադրւելու են հետևեալ դասարանները առանց քննութիւնների, միայն տարեկան թուանշաններով, իսկ միջին և բարձր դասարանները—փոխադրուելու և աւարտելու են քննութիւններով, որոնք վերջանալու են մինչև 15 ապրիլի և 1 մայիսի։

✦ Մեզ հաղորդում են, որ մօտ ժամանակներում Պետրօգրադում լոյս է տեսնելու յատուկ պատկերազարդ հանդէս ռուս լեզուով «Жемчужина» («Մարգարիտ») անունով, որ ամբողջովին նուիրուած կըլինի հայկական հարցին։ Գրքին կցուած կըլինի Հայաստանի քարտէսը և ամենայն հայոց կաթողիկոսի պատկերը։ Հանդիսից գոյացած ամբողջ եկամուտը յատկացուած է հայ փախստականների օգտին։ Տպագրուելու է 500 հազար օրինակ։

ԿՈՎԿԱՍ

✦ Հին-Նախիջևանի և Շարուր-Դարալագեազի գաւառների 60 գիւղերում ապաստանած փախստականները ուտեստի պաշարով ապահովուած էին մինչև մարտի 1-ը։ «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէն նկատի ունենալով այս՝ մարտ ամսուայ համար որոշեց կրկին անգամ դիմել հայ չորքաշ գիւղացու օգնութեան։ Այդ նպատակով Ատրպատականի առաջնորդ Ներսէս եպիսկ. Մելիք-Թանգեանը յատուկ մասնաժողովի ընկերակցութեամբ շրջակայեց այդ գիւղերի մի մասը, իսկ միւս մասն էլ լիազօր շրջիկ Ս. Յարութիւնեանն էր այցելել և նրանց ջանքերի շնորհիւ հայ գիւղերը վերստին իրենց վրայ առան

հայ փախստականներին ապաստան և սնունդ տալ մինչև ապրիլի 1-ը:

✦ Անդրկովկասեան երկաթուղիների գլխաւորը բոլոր կայարանների պետերին տեղեկացրել է, որ սանիտարական և էվակուացիայի մասի գլխաւորը կարգադրել է, որ առանց իր հրամանի Կովկասից փախստականներին և գերիններին չարտաքսել:

✦ Այսօր կիւրակի օրը Թիֆլիզի «Նպաստամատոյց» ընկերութիւնը կազմակերպելու է «Փախստականների օր» անունով ժողովարարութիւն գանձանակներով քաղաքի փողոցներում, նաև պատկերների, գրքերի ու բրօշիւրների վաճառք յօգուտ հայ փախստականների:

✦ Մարտի 5-ին Շուշւայ հաշտարար դատաւորի մօտ քննուեց Յարութիւն Դաղբաշեանի գործը, Շուշւայ Հայոց Թեմական դպրանոցի տեսուչ պ. Տէր-Ղազարեանին հասցրած վիրաւորանքի առթիւ: Մեղադրուողը չէր եկել դատարան: Պարոն դատաւորը լսելով մեղադրող կողմի բացատրութիւնը պ. Դաղբաշեանին դատապարտեց 7 օրւայ բանտարկելութեան ոստիկանատան մէջ, առանց տուգանքի փոխարինման: Պ. Տէր-Ղազարեանի շահերը պաշտպանում էր երդ. հաւատարմաօգնական Լ. Վարդապետեանը:

ԸՆԹԱՑԻԿ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Գերմանիայի ազդեցիկ տնտեսական միութիւնները, որոնք հանդէս էին եկել ապագայ խաղաղութեան պայմանների ազատ քննադատութեան պահանջներով, յայտարարում են, թէ երբ կառավարութիւնը ինքը խիստ թիւր հասկացողութիւն է կազմել պատերազմի նպատակների, լայն ժողովրդական մասսաների հայեացքների ու ցանկութիւնների և այն ծրագրների մասին, որոնք պիտի յայտնի լինին ռազմաճակատում եղող զօրքերին: Նրանք պահանջում են, որպէսզի այդ կեղծ հասկացողութիւններն ըստ կարելոյն շուտ շըտկուեն և իբրև դրա յարմար միջոց առաջարկում են մտքերի ազատ փոխանակումն հաշտութեան պայմանների հարցի մասին: Մտքերի այդ փոխանակման ժամանակ, ըստ նրանց համոզման, որոշակի կըպարզաբանուի, որ գերման ժողովուրդը հուժկու և միահամուռ ցանկութիւն ունի կռուել մինչև վերջ, որպէսզի Գերմանիան դուրս գայ իր գլխին կապած այդ գոյութեան կռուից աւելի մեծացած և ուժեղ, ամուր սահմաններով թէ արևել. և թէ արևմուտք., հաստատուն ծովային տիրապետութեամբ և տնտեսական ու ռազմական տեսակէտից անհրաժեշտօրէն գրաւած հողերով Եւրոպայում ու գաղութներում, որ գրաւական կլինի ապագայում միանգամայն ազատ լինելու այդ այդ տեսակ կռուի կրկնումից:

,,Berl. Tageblatt'' ծաղրում է վերոյիշեալ միութիւնների այդ ցոյցը, մատնանշելով, որ եթէ ներկայ մոմենտում թոյլադրուի այդպիսի ընդհանուր խօսակցութիւն հաշտութեան պայմանների մասին, այն ատեն «ժողովրդական միակ կամքը» անշուշտ բաժան բաժան կըլինի: «Այժմ, ասում է լրագիրը, ոչ թէ խօսքերի, այլ գործի ժամանակ է: Ակադեմիական բառավիժումները կառաջացնեն լոկ փոխադարձ անհասկացողութիւն: Դեռևս ձեռք չբերած աւարի բաժանումն կարող է միայն ամենավատ հետևանքների յանգել»:

,,Wiener Arbeit.—Zeit.'' (բանուորական թերթ)-ի Բեռլինի թղթակիցը գրում է աւելի որոշակի: Նա հարց է տալիս, թէ ինչո՞ւ է պատերազմում Գերմանիան և պատասխանում է. «բարձրակոչ ու մշտական յայտարարումներին նայած պատերազմի նպատակն է — թշնամիների լիակատար ոչնչացումն: Սակայն իւրաքանչիւր խոհուն գերմանացի հասկանում է այդ տեսակ նպատակի անհեթեթութիւնը: Այդպիսի ճառերով ոչ իւրայիններին կարելի է ոգևորել և ոչ էլ թշնամիներին աչաբեկել:

Ամենաշատը, որին նրանք կարող են հասնել, դա այն է, որ առաջ են բերում ինքնախաբէութիւն, որին անհրաժեշտ հետևելու է հիասթափումն:

Գերմանիայի համար պատերազմի իսկական նպատակն է — ստիպել թշնամիներին խոստովանելու, որ իրենք էլ անկարող են խորտակելու Գերմանիային: Սակայն թշնամին այդ տեսակ խոստովանումից տակաւին շատ հեռու է: Նա իր յոյսը դրել է ժամանակի, սովի, ներքին խլրտումների և վերջապէս նոր կարելի դաշնակիցների օգնութեան վրայ: Թշնամին բնաւ չի էլ մտածում հաշտութեան մասին: Ի՞նչ է մնում մեզ անել: Միայն կըռուել, քանի ույժ կայ մեզանում»:

Կառավարութիւնն հաւատարիմ է մնում առաջուայ պէս իր տեսակէտին և նրա կիսապաշտօնական ,,Nord. Allg. Zeit.'' նորից գրում է, թէ հաշտութեան պայմանների մասին խօսելու ազատութիւնն դեռևս վաղաժամ է. որովհետև այդ տեսակ խօսակցութիւնը ոչ թէ կառաջացնի յաղթութեան գործն, այլ ընդհակառակն նա կըհեռացնի այդ:

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

— Պետրոգրադի հեռագրական գործակալութ. թղթակիցը Մարտի 8-ին երեկոյեան հասնելով Պերեմըշըլ հետևեալ տեղեկութիւններն է հաղորդում բերդի անձնատուր լինելու վերաբերմամբ. նոյն օրն առաւօտեան ժամի 5-ին բերդի բոլոր ծայրերում խլացուցիչ պայթիւններ լսուեցին. ծուխն ամպի նման ծածկեց ամեն ինչ. աւստրիացիները պայթեցնում էին դիրքերն և ոչնչացնում ռազմամթերքը. ռուսների համար պարզ էր, որ բերդը անձնատուր լինելու ճգնաժամում է. ուստի մի քանի ռուսական վաշտեր ներս մտան բերդը և ժամի 7-ին գրաւեցին ներքին դիրքերը. աւստրիացիները հրացանազարկ էին անում կենդանի մնացած ձիերը. Պերեմըշլի բերդապահ զօրքի թիւը հասնում էր 170,000. դորանից 40,000-ը սպանուել կամ գերի էր վերցուել, 20,000 հիւանդանոցներում էին, իսկ 3000-ը վտառողջներին յատկացրած բնակարաններում. մօտ 107,000 զինուոր անձնատուր եղան, 2593 սպայ և 9 գեներալ:

«Утро Рос.» հաղորդում է. մեր զօրքերի մուտքը Պերեմիշլ սկսուեց մարտի 8-ին գիշերուայ ժամը 3-ին: Շուտափոյթ ուղարկւում են վագոններ գերիներով: Բերդապահ բանակի կէսը բաղկացած է կանոնաւոր զօրքերից, իսկ միւս կէսը պահեստիներից:

— «Нов. Вр.» կարծիքով Պերեմիշլի անկումով վերջնական պէտս որոշւում է ոչ միայն Գալիցիայի, այլ և ամբողջ Հաբսբուրգեան կայսրութեան. ուրեմն և Գերմանիայի բաղդը: Պերեմիշլի տակ մեր ունեցած յաջողութիւնները ոչ թէ ռազմագիտական, այլ համաշխարհային նշանակութիւն ունին:

— «Русск. Вѣд.» ասելով, էնվեր փաշայի ազդեցութիւնն, շնորհիւ Դարդանէլի վերջին դէպքերի աւելի ուժեղացել է: Նա պնդում է, մինչև վերջին շունչ պաշտպանել մայրաքաղաքը: Բօսֆօրն ամբացւում. տկանւում են դէպի Կ. Պոլիս տանող բոլոր ճանապարհները: Բոլոր ցանկացողներին առաջարկւում է հեռանալ քաղաքից:

— Կոպէնհագենից հեռագրում են. բացուեց Բեռլինի ռայխստագը: Պատգամաւոր-անդամ սոցիալ—դէմոկրատ Լեդեբուրի ճառը, որը սուր կերպով քննադատում էր կառավարութեան քաղաքականութիւնը Լեհաստանում և Էլզասում, առաջացրեց մեծ իրարանցում: Երբ Լեդեբուրը յիշատակեց գերմանական գլխաւոր բանակի կարգադրութիւնը—այրել գրաւած ռուսական գիւղերը, Լիբկնէխտը բացականչեց. «այդ բարբարոսութիւն է»: Պահպանողականները «Լեդէբուրը դաւաճան է» աղաղակելով յարձակուեցին ամբիոնի վրայ: Նախագահը դժուարութեամբ կարողացաւ կարգը վերականգնել: Այն ժամանակ Լիբկնեխտը կրկնեց իր ասածը: Նախագահը նրան կարգի հրաւիրեց: Ռայխստագի բացման հետ միատեղ տեղի ունեցան ցոյցեր Բեռլինի փողոցներում: Անբոխը կտրելով պահապանների շղթան՝ խուժեց պարլամենտի մուտքը՝ աղաղակելով. «խաղաղութիւն», «հաց»: Ոստիկանութիւնը վերջ ի վերջոյ կարողացաւ ցրել ամբոխը:

Խմբ.-հր. Լ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՍԱԿԱԳԻՆ

անհրաժեշտ մթերքների Շուշի քաղ.

	I տես.	II տես.	III տես.
Հաց ֆ.	—5½ կ.	—5 կ.	—
Տաւարի միս ֆ.	11 կ.	—	—
Ոչխ. ,,	—	—	—
Ձու տաս.	—25 կ.	—	—
Շաք. փ.	7 ռ. 60 կ.	—	—
» ֆ.	—20 կ.		
Շաք. աւ. ֆ.	—17 կ.	—	—
Թէյ .	գործարանային գներով		
Ալիւր տեղ. փ.	1 ռ. 80	1 ռ. 60 կ.	—
Բրինձ տեղ. փ.	3 ռ. 40 կ.	—	—
» ակուլ. «	5 ռ. 50 կ	—	—
Ցորէն փ.	1 ռ. 60 կ.	—	—
Վարսակ փ.	1 ռ. 60 կ.	—	—
Նաւթ փ.	2 ռ. 60 կ.	—	—
» ֆ.	7 կ.	—	—
Վառ. փայտ սաժ.	48 ռ.	46 ռ.	44 ռ.
Ածուխ փայտի	65 կ.	55 կ.	—
Լուցկի, պաչ.	22 կ.	—	—
Դարման փ.	60 կ.	50 կ.	40 կ.
Աղ փ.	1 ռ. 10 կ.	1 ռ.	—
» ֆ.	3 կ.	—	—
Իւղ ֆ.	60 կ.	50 կ.	—
Պանիր տեղ. ֆ.	17 կ.	16 կ.	—
Ճարպ տաւարի փ.	8 ռ.	—	—
» ոչխարի փ.	9 ռ.	—	—
Կաթ	6 կ.	—	—
Ստէարինի մոմ	35 կ.	32 կ.	—
Սխտոր փ.	2 ռ.	—	—
» ֆ.	6 կ.	—	—
Սապոն տեղ ֆ.	17 կ.	15 կ.	—
Կարտոֆ. փ.	85 կ.		
Ձէթ ֆ.	25 կ.	—	—
Սոխ փ.	1 ռ.	—	—

Անդրկովկասեան երկաթուղի

(ժամերը տեղական են)

Մեկնում է ԵՒԼԱԽԻՑ.

դէպի Բագու.

առագընթաց № 6 . 6 ժ. երեկ.
փոստատար № 4 . 4 ժ. գիշ.

դէպի Թիֆլիս.

արագընթաց № 5 . 2 ժ. ցեր.
փոստատար № 3 . 3 ժ. գիշ.

հասնում է Թիֆլիս

արագընթաց № 5 7 ժ. 41 ր. երեկ.
փոստատար № 3 12 ժ. 54 ր. ցեր.

Տպարան Բ. Տէր-Սահակեանի Շուշում. Типографія Б. Теръ-Саакяна, въ Шушѣ.

№ 4 Հինգշաբթի 19 մարտի 1915 Հինգշաբթի 19 մարտի № 4

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը —3 ռուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. —35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ“. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak“.

ԿԱՏԱՐԵ՞Լ ԵՆՔ ՄԵՐ ՊԱՐՏՔԸ.

I

Ալաշկերտի, Դիադինի, Ղարաքիլիսայի շրջանները տակն ու վրայ եղան, արիւնարբու դահիճների սրերից ազատուածները գլխապատառ փախուստի դիմեցին ռուսական հողը և լցւեցին Երևանի, Սուրմալուի և Էջմիածնի գիւղերն ու աւանները։ Արդահան, Արդանուշ, Օլթի մինչև Սարըղամիշ ալան-թալանի մատնւեցին, ահաբեկւած ազգաբնակչութիւնը գըլուխն ազատեց մի կերպ՝ թափւելով Ալէքսանդրապոլ, Թիֆլիս, Ախալքալաք։ Ատրպատականի հայութիւնը ձեռք ձեռքի տւած ռուսների հետ՝ խելակորոյս անցան Արաքսն ու դիմեցին դէպի Նախիջևան, Թիֆլիս և ուր յոյս ունէին տեղ ու դադար գտնելու։ Որբերի, այրիների աղեխարշ հառաչանքները ու հեծկլտանքներն անարձագանք չմնացին։ Հայ գիւղացին պատսպարեց, գլուխ դնելու տեղ, ուտելու հաց տւեց նրանց, մասն ու բաժին հանեց իր աղքատիկ սեղանից. քաղաքացի հայը օգնեց փողով, հագուստով։ Թշւառ տառապեալների աղիողորմ հեծկլտանքները հասան Ղարաբաղի բարձրաբերձ լեռներին, տարածւեցին լայնարձակ հովիտներում, սուզւեցին անդնդախոր ձորերը.

Ի՞նչ արեց Ղարաբաղի հայութիւնը։

Նոյեմբերի 10-ից մինչև փետրւարի 20-ը, ամբողջ 4 ամիս 10 օրւայ ընթացքում, ինչպէս ցոյց է տալիս Շուշու «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէի ել և մուտքի հաշիւը, Ղարաբաղը փախստականներին տւել է ընդամենը 1500 ռուբլի և մօտ 400 ռուբլու հագուստ։ Կատարե՞լ ենք մեր պարտքը։

II

Ռուսական զօրքերի տաճկական սահմանին մօտենալը մի նոր յոյս վառեց հայ ժողովրդի սրտերում։ Տարիների ընթացքում մեր փայփայած իդեալի — տաճկահայի ազատութեան — իրականացումը ամիսների խնդիր դարձաւ։ Օգնութեան ձեռքեր պարզեցին. ամեն կողմից հայ կամաւորներն ըշտապեցին ի կատար ածելու հայ հասարակութեան վաղեմի իղձը։ Բացւեցին փակւած քսակների բերանները. շատ հայկական համայնքներ իրենց ծախսով զուգեցին, զարդարեցին կամաւորների խմբեր և ուղարկեցին պատերազմի դաշտ, շատերն էլ կամաւոր պարբերական տուրքերով մասնակցեցին և շարունակում են մասնակցել ընդհանուր գործին։ Կամաւորները սիրով, եռանդով, ոգևորւած ապագայի վառ հեռանկարով դիմեցին գործի։ Սրերի շառաչը, հրացանների դղրդիւնը, կռիւների մռնչիւնը հասան Ղարաբաղ, փարւեցին պատմական Ղարաբաղում ընկած հերոսների շիրիմներին.

Ի՞նչ արեց Ղարաբաղի հայութիւնը։

Մօտ 400 ռուբլու տաք շոր ուղարկեց... 10 ռուբլի էլ նպաստ՝ կամաւոր Դովլաթեանին։ Կատարե՞լ ենք մեր պարտքը։

III

Չենք ուրանում։ Ղարաբաղը «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէին միայն այդքանը չի տւել. Ներկայացում, երեկոյթ, ամսավճար, «աւետիս», նւէրներ և այլն տւել են ընդամենը 6970 ռ. 92 կ., որից եթէ դուրս գալու լինենք Թիֆլիզաբնակ շուշեցիների նւիրած 2000 ռ., դուրս կը գայ, որ Շուշի քաղաքը Ղարաբաղի գիւղերով հանդերձ 4 ամսւայ ընթացքում նւիրաբերել է յօգուտ գաղթականների, կամաւորների և ով գիտէ, էլ ինչ նպատակով միմիայն և միմիայն 4970 ռուբլի։

Կատարե՞լ ենք մեր պարտքը։

Գուցէ դատապարտելի չլինէր այդ վերաբերմունքը, եթէ նւիրատւութիւնները շարունակւէին նոյն թափով, նոյն եռանդով. բայց հաշիւը ցոյց է տալիս, որ քանի գնում, նւազում են գումարները։ Եւ վերջապէս պակասը լրացնումէ. «Եղբ. օգ.» կոմիտէի կոչը Շուշու քաղաքացիներին ուղղած։ Մարտի 12-ին Կոմիտէն կոչ է անում վըճարել յունւար եւ փետրւար ամսավճարի տուրքերը։

Կատարո՞ւմ ենք մեր պարտքը։

IV

Փախստականների արցունքները դեռ չեն ցամաքած, նրանց վշտերը դեռ չի ամոքւած, նրանց վիճակը դեռ չի բարելաււած։ Օգնութիւնը շարունակւում է և դեռ կը շարունակւի։ Պիտի կատարե՞նք մեր պարտքը։

Պատերազմը դեռ շարունակւում է, հայ կամաւորները պայքարում, կռիւ են մղում, հայ ժողովուրդն սպասում է գեղեցիկ օրերի, փայլուն ապագայի։ Նիւթական օգնութիւնն ու բարոյական աջակցութիւնն անհրաժեշտ է. օգնութիւնը պէտք է շարունակւի։

Պիտի կատարե՞նք մեր պարտքը։

Նորայր.

ԻՆՔՆՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Պատերազմը խլել է գիւղական ազգաբնակութիւնից բազմաթիւ աշխատաւոր ձեռքեր։ Այդ պակասն զգացւեց աշնան դեռ պատերազմի սկզբում. այժմ, աշխատաւորների թիւն էլ աւելի է նւազել և բազմաթիւ ընտանիքներ չ՚ունեն անհրաժեշտ ոյժը տնտեսական այն աշխատանքի համար, որով կարողացել են ապահովել ամենից համեստ գոյութեան միջոցները։ Պատերազմի պահանջները մեծ են. նրա տևողութեան վերջը չի կարելի նախորոշել, որովհետև միմիանց դէմ կանգնած հակամարտ զօրութիւնները շատ մեծ են, շատ անհարկու։ Ուրեմն նա կարող է ցանկալիից աւելի երկար տևել, անկախ մեր կամքից, մանաւանդ որ ինչպէս ցոյց են տալիս արեւմուտքում գործադրւող ռազմական եղանակները, բացարձակ ճակատումներ գրեթէ չկան, այլ միայն պօզիցիական կռիւներ, որոնք պահանջում են, վերջնական յաղթանակի հասնելու համար, երկար ժամանակ։

Ինքնին պարզ է, որ գերազանցօրէն երկրագործ Ռուսաստանի համար երկրագործական աշխատանքների կանոնաւոր կազմակերպումը պատերազմի ամբողջ տևողութեան ընթացքում ամենակարևոր խնդիրն է։ Եթէ բնութիւնը տայ այն ամենն, ինչ որ անհրաժեշտ է առատ բերքի համար, բայց չլինեն անհրաժեշտ գործիքներ, գրաստ, աշխատաւոր ձեռքեր՝ գիւղատնտեսական անհրաժեշտ աշխատանքները կատարելու համար և այս պատճառով մշակելի և սերմանելի երկրի միայն մի մասն օգտագործւի, գիւղացիութիւնը ապահովւած չի լինի թանգութեան և նոյն իսկ սովի վտանգից։ Ցանկալի բերքը չի կարելի սպասել այդ դէպքում, իսկ առատ բերքի դերը, ինչպէս յայտնի է, չափազանց մեծ է Ռուսաստանի ամբողջ տնտեսական կեանքի բոլոր ճիւղերի բարօրութեան համար։

Բայց այստեղ մեզ հետաքրքրողն ամենից առաջ գիւղական ազգաբնակութեան, ժողովրդի աշխատաւոր բազմութեան բարեկեցութիւնն է, այն բազմութեան, որն այսօր առասպելական հերոսութեամբ տանում է անհեղ պատերազմի ծանրութիւնն ապահովելով իւր հայրենիքի անկախութիւնն ու զարգացումը։

Ուրեմն, հրամայական պահանջ պէտք է համարել մեր երկրի հասարակական և պետական օրգանների համար մշակել նպատակայարմար միջոցներ գիւղացիական տնտեսութեան անյետաձգելի պէտքերի լրացման, նրա աշխատանքների կանոնաւոր կազմակերպման համար։

Այս ուղղութեամբ որոշ աշխատանք սկսել է արդէն։ Ամսիս 13-ին բացել է իւր նիստերը գիմստվօների համագումարը, որը պիտի զբաղւի ժողովրդական տնտեսութեան վերաբերող կարևորագոյն խնդիրների քննութեամբ։ Կառավարութիւնն էլ զբաղւած է նոյն խնդիրների ուսումնասիրութեամբ։ Այսքանը սակայն հերիք չէ։

Գիւղատնտեսական աշխատանքների կանոնաւոր և նպատակայարմար կազմակերպութեան համար, գիւղացիների փոխադարձ օգնութիւնը, նրանց ինիցիատիւը, նրանց մշակած միջոցները պէտք է համարել ամենակարևոր պայմանները, և այս տեսակէտից շատ խելացի է „День“-ի առաջարկութիւնը՝ թոյլատրել, քանի դեռ ժամանակ կայ, գիւղացիական համագումարներ յատկապէս գիւղական ազգաբնակութեան պէտքերի մասին խորհրդակցելու համար։ Այդ համագումարներում կը պարզւէին գիւղատնտեսութեան կարիքները, երկրագործների պէտքերը և կը մշակւէին համապատասխան միջոցներ պետական հասարակական օգնութեան և գիւղացիական ինքնօգնութեան գործը կազմակերպելու համար։

Որքան գիտենք մինչև այժմ ոչինչ չի ձեռնարկւել այս ուղղութեամբ։

Անհրաժեշտ է գոնէ այժմ անել այդ կարևոր գործը - կազմակերպել գիւղական աշխատանքները, գիւղի ինքնօգնութեան գործը։

Z.

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՆԳՐԷՆ

Ես ուրախացայ, երբ նորերս կարդացի, թէ Փարիզի Պաստեօրի ինստիտուտում մի նշանաւոր գիւտ են արել, այն է՝ գտել են փթախտը, գանգրէնը բժշկելու միջոց։

Ուրախացայ, որ մարդիկ նոր հնար են ձեռք բերում այդ մահաբեր հիւանդութեան դէմ էլ։ Միւս կողմից մտածմունքներ, խոհեր պաշարեցին ինձ. ինչ երջանիկ կը լինէինք, եթէ հանճարեղ մէկն էլ գտնէր ու փրկարար գիւտ անէր ոչ թէ անհատական գանգրէնից փրկելու, այլ այն գանգրէնից, փթախտից, որից տառապում են ամբողջ հասարակական մարմիններ, համայն ազգային հատուածներ։

Երկար ու ձիգ դարեր փթախտը շարունակ հիւծել, քայքայել է հայութեան մարմինը. դա քաղաքացիականութեան ընթանման խոպան բացակայութիւնն է, կօլլեկտիւ համագործակցութեան զգացմունքի չգոյութիւնն է. հասարակական գործունէութիւնն անհատական փառամոլութեան կամ նեղ կուսակցական շահախնդրութեան ասպարէզ դարձնելն է…

Այդ է ապացուցանում մեր ամբողջ դարաւոր պատմութիւնը. այդ է ցոյց տալիս ներկայ պատմական ժամանակը։

Մեծ փորձութիւնների այս շրջանում, հայկական ձգտումների այս վայրկեաններում, երբ բոլոր մեր ոյժերը պիտի լարուեն իրենց ամբողջ թափով, պիտի հաւաքուեն ի մի, մեզ, որպէս մի ժողովրդի, հարկաւոր է գիտակցել ինքզինք, հարկաւոր է որոշել մեր դրութիւնը շրջապատ իրականութեան մէջ և՛ նիւթապէս և՛ բարոյապէս։

Սակայն մեր մի քանի «հասարակական» ու «ազգային» գործիչներն այդպէս չեն ըմբռնում իրենց դերը։

Էջմիածնի համագումարի նախքան ցրուելը, կովկաս. հայ. բարեգործական ընկ., Թիֆլիզի կենտրոնական կոմիտէի և հայ գիւղատնտես. ընկ. ներկայացուցիչները՝ Ս. Յարութիւնեան, Ա. Ղազարեան, Ա. Թաղէոսեան, Շարաֆեան և Քաջազնունի ներկայացնում են վերջին նիստում մի յայտարարութիւն.

«Մեր ընկերութիւնները դնելով Կաթուղիկոսի հովանաւորութեան ներքոյ և ընդունելով թէ փախստականների օգնութեան ձևի ծրագիրը և թէ Էջմիածնի կենտրոնական յանձնաժողովի հետ ունենալիք կապի անհրաժեշտութիւնը, որ պիտի արտայայտուի փոխադարձ աջակցութեան ու համերաշխ աշխատանքի մէջ…

Բայց և այնպէս մենք մեզ անկախ ենք համարում նպաստների ժողովելու և բաժանելու հարցերում…»

Մաքիավէլեան մի յայտարարութիւն։

Սա մեր բնածին, դարաւոր հին ախտը չէ՞, մեր մարմնի մէջ ժահրոտ հիւծումն, քայքայումն տարածող…

«Մենք համաձայն ենք, մենք ձեզ հետ ենք»… «բայց մենք», «բայց ես»… հենց այդ անիծեալ «բայց»երն, «ես»երն են, որ քանդում են մեր տունը, դառնում ազգային գանգրէնի մահացու միկրոբները։

Եւ ովքեր են ասողները։ Նրանք, որոնք հանապազ գոռում-գոչում են, իրենց կուրծքն են թակում համերաշխ գործակցութեան մասին. որոնք հասարակական գիտակցութիւն են պահանջում հայ ժողովրդից։

Այնտեղ ճանճերի պէս կոտորւում են փախստականներ, տնքում հիւանդներ ու ծերեր, կոծում կանայք ու երեխաներ, այստեղ ցցւում են անիծեալ «բայց»երը, «մենք»երը, «ես»երը…

Այնտեղ աղեկտուր ձեռք են կարկառում նպաստի, այստեղ սառնասիրտ հնչում է «բայց մենք անկախ ենք… նպաստներ ժողովելում և բաշխելում»

Օ՜ թունաւոր միկրոբներ մեր հասարակական փթախտի, ժահրոտ գանգրէնի։

«Բայց մենք անկախ ենք նպաստներ ժողովելու և բաժանելու հարցերում»…

Ուրեմն անկախ էք հաշուետուութիւնից էլ, ազատ էք հասարակական կօնտրոլից էլ…

Ճիշտ որ աւտօնօմիա, հայկական ինքնավարութիւն…

Որտեղ մինչև օրս ոչ մի հաշիւ չտեսանք, ոչ մի բացատրութիւն հասարակութիւնից հաւաքած հազարաւոր նպաստների բաշխման։

Արդեօք այս բոլորից յետոյ իրաւունք չունենք կասկածելու, հաւատ չընծայելու այն բոլորին, որոնք այս պատմական ժամանտում հանդէս են գալիս իրենց «բայց»-երով, «մենք»-երով, «ես»-երով։

Այո խիստ խորն է ժահրոտել մեր մարմինը, փթախտի, գանգրէնի բացիլները դարեր շարունակ հիւծել-քայքայել են մեզ և հիւծում-քայքայում են տակաւին…

Նիմանդ

ՄԱՄՈՒԼ

Երկրագործութեան ու Հողաշինութեան մինիստրը ներկայացրել է զեկուցագիր գիւղացիական հողատիրութեան հարցի մասին։ Այդ զեկուցագրի մէջ մինիստր Կրիվօշէինը առաջարկում է մի նախագիծ՝ պետական հողային ֆօնդ կազմող հողերը բաժանել պատերազմին մասնակից գիւղացիներին։ Անշուշտ առաջադրուած սկզբունքը տարածուելու է ոչ միայն Ռուսաստանի այլ և Կովկասի վրայ։ Չէ՞ որ մեր գիւղացիութիւնն էլ, ինչպէս Ռուսաստանի, տուել է բազմաթիւ զինուորներ, որոնք ներկայումս կանգնած են ռազմի դաշտերում։ Սակայն հողաշինման այդ ծրագիրը կարևորագոյն նշանակութիւն է ստանում մանաւանդ Անդրկովկասի համար, ուր այդ հարցը կրում է աւելի բարդ բնոյթ։ Ահա այս զեկուցագիրն իւր արծարծած հողաշինման ծրագրով առիթ է տալիս „Кавказск. Слово-ին շատ ճիշտ խորհրդածութիւններ անելու և գուշակելու, թէ այդ ծրագրի իրագործումն առաջ կը բերի Կովկասում աննախատեսնելի հետևանքներ։

«Նախ և առաջ պէտք է նկատի առնել, որ Կովկասի շատ տեղերում հողաչափութիւնը չի կատարուած։ Ուստի պետական հողային ֆօնդի ծաւալն այստեղ չի ներկայացնում նոյնպիսի որոշ մեծութիւն, ինչպէս Եւրոպական Ռուսաստանում։ Այնուհետև՝ եղած պետական հողերի մեծ մասը որոշակի նշանակուած է Ռուսաստանից եկող գաղթականների համար։ Յամենայն դէպս այդ հողերն այնքան շատ չեն, որ նրանց բնակեցնելը ռուս գաղթականներով կարողանար թեթևացնել որևէ կերպով Ռուսաստանում գոյութիւն ունեցող հողային հարցը։

Մինչդեռ այդ հողերի քանակը մեծ նշանակութիւն ունի Անդրկովկասի հողային հարցի լուծման համար։ Բացի այդ՝ ինչպէս մեզ յայտնի է, գոյութիւն ունի ծրագիր, որով Արևմտեան Անդրկովկասի հողերի մի մասը մտնելու է պետական հողային ֆօնդի շարքը։

Դիւրին է անուղղելի բաներ անել, բայց որքան դժբախտութիւն նրանք կըպատճառեն։ Ուստի, նախքան հողաշինութեան գլխաւոր վարչութեան վերոյիշեալ ծրագիրը վերջնական իւր ձևը կըստանայ և կըգործադրուի, յոյժ անհրաժեշտ է, որ նա ենթարկուի տեղեկ անձերի քննադատութեան՝ թէ տեղական վարչական մարմինների, գաղթականական ու պետական կալուածքների վարչութիւնների և թէ հասարակական կազմակերպութիւնների կողմից»։

***

Մթերքների մանաւանդ հացահատիկների թանգութեան խնդիրը շարունակում է զբաղեցնել մայրաքաղաքների մամուլը։ Ահա ինչ է ասում „Русск. Вѣд."

«Եթէ հացի խնդիրը ձեռք է բերել կարևոր նշանակութիւն, այն ժամանակ նրան պիտի մօտենալ խիստ կարևոր միջոցներով։ Ոչ միայն տեսչութիւններ ղեկավարողները և ներկայացուցիչներն են ծանօթ հացավաճառութեան գործի դրութեան և այն պայմանների հետ, որոնց շնորհիւ առաջ է եկել հացի շուկայի ներկայ վտանգաւոր դրութիւնը, կան և ոչ սակաւ կազմակերպութիւններ և անձինք, որոնք կարող են ասել այս գործի մէջ իրենց ծանրակշիռ խօսքը։ Մթերքների թանգութեան խնդիրը բարդ է և վիճելի։ Անհրաժեշտ է նախապատրաստել վճռական միջոցներին՝ հարկաւոր ծանօթութիւն գործի հետ,—կոչել ոչ թէ միջտեսչական խորհրդակցութիւն, այլ լայն խորհրդակցութիւն զեմստվօների, քաղաքների, գիւղատնտեսական ընկերութիւնների, բորսային կոմիտէտների, առևտրա-արդիւնաբերական ձեռնարկների և կօօպերատիւների ներկայացուցիչների հետ և հարցը ենթարկել բազմակողմանի քննութեան»։

Անհրաժեշտ համարելով ուսումնասիրել հացի շուկայի դրութիւնը ստատիստիկական նիւթերով և տեղեակ մարդկանցով, թերթը միայն այդ բոլորից յետոյ հնարաւոր է համարում մշակել և իրականացնել մթերք հայթհայթման պայքարի պլանը, որը ընդունակ է իսկապէս վճռել երկիւղալի խնդիրը»։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՑԱՒԵՐԻՑ

I.

Արդի գաւառական իրականութեան մէջ այնքան առատ են աչք ծակող բացասական երևոյթները, որ մարդ չըգիտէ որ մէկը յիշատակի։ Գաւառի կեանքը իր բոլոր կողմերով ուսումնասիրողի առաջ ցցւում են մի շարք ցաւոտ խնդիրներ, որոնք կարօտ են պարզ ու ճշգրիտ լուսաբանութեան։ Եւ այդ ուսումնասիրութեան գործի անհրաժեշտութիւնն զգալով է՝ որ մենք կամենում ենք իրազեկ դարձնել ընթերցողին արդի գաւառական դրութեանը։

Նախ և առաջ, բնականօրէն մեզ հետաքրքրում է այն հարցը, թէ ինչ վիճակի մէջ է գտնւում գաւառի ժողովուրդը կամ՝ աւելի պարզ՝ գիւղացիութիւնը տնտեսականի կողմից։

Ներկայ աշխարհասասան պատերազմը, ինչպէս և պէտք էր սպասել, իր քայքայիչ ազդեցութիւնն է ունեցել մեր գիւղացիների տնտեսական վիճակի վրայ. պատերազմի դաշտն է գնացել աշխատող ձեռքը՝ թողնելով իր յետևում հայրենի օջախը անտիրական, տարտամ դրութեան մէջ։ Ճիշտ է, կառավարութեան կողմից պարբերաբար տրուած նպաստներով պահեստինների ընտանիքների դրութիւնը որոշ չափով ապահովւում է, սակայն այդ նպաստներով չէ բաւարարւում պահեստինների ընտանիքների տնտեսական բոլոր պահանջները։ Աւելի դժուարին պայմանների մէջ են դատապարտուած ապրելու պահեստինների այն ընտանիքները, որոնք ծայրայեղ չքաւորներ են. այդպիսիները, որ կեանքի նորմալ պայմաններում հազիւ-հազ են կարողացել իրանց գոյութիւնը պահպանել, այժմ օգնութեան աւելի կարիք են զգում քան թէ այնպիսիները, որոնք տնտեսական փոքր ի շատէ բարեկեցիկ վիճակ ունին։ Եւ ի նկատի ունենալով այդ հանգամանքը, մենք ինչպէս պարբերական մամուլում մի քանի անգամ ասել ենք, այժմ էլ կրկնում ենք, որ աւելի նպատակայարմար է պահեստինների ընտանիքներին երեք դասակարգի բաժանել. այսպէս՝ միջոց ունեցողներ, միջակ չքաւորներ և ծայր չքաւորներ և իւրաքանչիւր դասակարգի ընտանիքներին համապատասխան նպաստ բաշխել։ Կառավարութիւնը՝ թերևս թիւրիմացութիւններից զերծ մնալու նկատումով՝ անխտիր բոլորին հաւասար կերպով է նպաստ տալիս, բայց այդ կերպ չպէտք է վարուեն մեր հասարակական կազմակերպութիւնները, որոնք նպատակ են դրել օգնութիւն հասցնել պահեստինների ընտանիքներին. այդ կազմակերպութիւնները օրինական և նպատակայարմար հիմունքների վրայ դրած կը լինեն իրանց ձեռնարկած վսեմ գործը, եթէ նախ իրանց բարեխիղճ գործակալների միջոցով ստուգէին ծայր չքաւորն, միջակ չքաւորն ու միջոց ունեցողները և ապա՝ մեր յիշած ձևով բաժանէին նպաստները։

Բայց մի հարց. երբ պէտք է հանդէս գան այդ հասարակական կազմակերպութիւնները։

Սրանից մի քանի ամիս առաջ մեզ անհուն ուրախութիւն պատճառեց Բագուի Կուլտ. Միութեան յղացած այն գեղեցիկ որոշումը, որով պէտք է գիւղերում կարիքաւոր պահեստինների ընտանիքներին սերմացու բաժանել։ Այդ առիթով նոյն իսկ Կուլտուրականի գործակալները եկել էին գիւղերը շրջելու և հարկաւոր տեղեկութիւններ հաւաքելու։ Սակայն ահա արդէն գարնանացանքի ժամանակն է, բայց դեռ ևս Բագուի Կուլտ. Միութիւնը չէ իրագործել իր որոշումը։ Գուցէ այդ որոշումն իրագործելու արգելառիթ հանգամանքը հանդիսացել է Տաճկաստանից և Պարսկաստանից գաղթած փախստականներին օգնելու հոգսը, մի հոգս, որ անշուշտ ամենից գլխաւորն է։ Սակայն մեզ թւում է, թէ այնուամենայնիւ չպէտք է թողնել անտես և մեր գիւղացիների տնտեսական սուղ դրութիւնը և գոնէ նուազագոյն չափով պէտք է օգնութեան գալ ծայր չքաւոր պահեստինների ընտանիքներին։

Խանքենդ — Ա. Ալանեան

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴԸ ՀԱՅԵՐԻՆ

Հայ փախստականների աղիողորմ ճիչն արձագանք գտաւ նաև Ռուսաստանի մայրաքաղաք Պետրօգրադի հասարակութեան սրտերում։ Նուիրատուութեան յատուկ օր նշանակեց, ռուս թերթերը կոչեր տպագրեցին, ռուս հասարակութեան լաւագոյն տարրերն ընդառաջ գնացին այդ կոչերին և հայ փախստականի ծով կարիքներին։ Նուիրաբերեցին դրամ, հագուստ և այլ իրեր։

Նուիրատուութիւնն, ինչպէս հաղորդում է «Բաքու» թերթի սեփական թղթակիցը Պետրօգրադից, սպասածից մեծ արդիւնք է տուել։ Առայժմ հաշուել են միայն 300 տուփ, որոնց գումարը եղել է 8000 րուբլի։ Տուփերի թիւն է 2000. այդ հաշւով սպասւում է շուրջ 50, 000 ռուբլի։

Որքան էլ մեծ լինի այդ գումարն, այնուամենայնիւ չի կարող մեզ այնքան ուրախութիւն պատճառել, որքան այն վերաբերմունքը, որ ցոյց է տալիս դրանով ռուս հասարակութիւնը դէպի տաճկահայն ընդհանրապէս և դէպի հայ փախստականը մասնաւորապէս։ Շատ անգամ է օգնութիւն աղաղակել տաճկահայը, յաճախ իր արիւ-

նով ցոյց տւել աշխարհին այն դըժոխային պայմանները, որի մէջ ապրում, քաշ է տալիս նա իր կեանքը, բայց երբէք այդպիսի ջերմ վերաբերմունք չէ գտել ռուս հասարակութիւնից, մանաւանդ ռուս լաւագոյն հրապարակախօսներից, որոնք, թւում է, թէ անցեալի բացն էլ են ցանկանում ծածկել, թերին լրացնել։

«Ռուսաստանի պարտքը հայերին, գրում է Միլիւկովը, հին պարտք է»։ Խօսքը վերաբերում է անշուշտ Սան Ստեֆանոյի դաշնագրին, որի զօրութեամբ հայ ազգաբնակութիւնը Տաճկահայաստանում պէտք է ստանար բարւոքումներ և բարենորոգումներ, նրա կեանքն ու գոյքը պէտք է ապահովէին քրդերի և չերքէզների յարձակումներից, պատերազմի ժամանակ ռուսական բանակի հետ յարաբերութիւն ունեցողներն անպատիժ մնային։ Եւ որպէսզի անթերի կերպով ի կատար ածւէին այս պահանջները, ռուսական բանակը պէտք է մնար Ասիական Թիւրքիայում 6 ամիս՝ վերջնական հաշտութիւնը կայանալու օրից հաշւած։ Սակայն Եւրոպական դիւանագիտութիւնը մահւան դատապարտեց այդ դաշնագիրը Բերլինի վեհաժողովում։ Ռուս կառավարութիւնն անկարող եղաւ վճարել հայերին, ըստ Միլիւկովի, այն պարտքը, որ ինքնակամ կերպով յանձն էր առել։ Պարզ է, թէ ինչ կը լինէր տաճկահայերի վիճակը։ Գաւառական հարստահարութիւնների տեղ առաջ եկան սիստեմատիկ կոտորածներ, ստեղծւեցին արեան բաղանիքներ, հայրենի երկիրը դժոխքի վերածւեց։

«Տաճկական իշխանութիւններն, ասում է Միլիւկով, մեծ հաճոյքով կը ցանկանային դէն շպրտել մահմեդական ծովի մէջ խրւած այդ սեպը, (հայերին), եթէ ոչ ձուլելով, ապա ուրեմն քշելով. եթէ ոչ քշելով՝ կոտորելով և ոչնչացնելով։ Մեզնից առաջ դեռ Գլադստոնն ստիպւած եղաւ հաւատալու, որ պարբերական ջարդերով հայերին ոչնչացնելը տխուր պատահականութեան արդիւնք չէր, այլ գիտակցօրէն տարւող, սիստեմատիք տակտիկա։ Այս ճշմարտութիւններով ու փաստերով յարգելի հրապարակախօսն ուզում է ապացուցած լինել, որ տաճկահայ ժողովրդի տառապանքները մեծ կապ ունեն Ռուսաստանի ընդդէմ Տաճկաստանի մղած պատերազմների հետ, որ նման դէպքերում հայ ժողովուրդը Թիւրքիայում անկարող է եղել թագցնել իր համակրանքը դէպի Ռուսաստանը, օգնել է ռուս զօրքերին, որքան կարողացել է, և միշտ էլ յոյս է ունեցել և հաւատ, որ իրեն ազատութիւնը գալու է հիւսիսից, Մասսի միւս կողմից։

Ռուս հասարակութեան համար գուցէ մասամբ նորութիւն լինի յօդւածագրի ասածները, գուցէ նորութիւն լինի նաև նրա այն միտքը, թէ «հայ ժողովրդի գոյութիւնից է կախւած ռուսական կուլտուրական միսսայի յաջողութիւնը տաճկական շրջաններում»։ Հենց դրա համար էլ շնորհակալութեան և երախտագիտութեան արժանի է մեր կողմից յարգելի հրապարակախօսը, որ այդ ճշմարտութիւնը սեփականութիւն է դարձնում ռուս հասարակութեան։

Հայ ժողովուրդը տարիներ շարունակ ճիգ է թափում ստանալու այդ կամնաւոր պարտքը. նման այն պարտատէրին, որ ամեն ինչ զոհում է, դատարանների շեմքերը մաշում՝ իր արդար ստանալիքը ձեռք բերելու համար և միշտ էլ անկարող, յուսով ու հաւատով սպասում է արդար վճռի։

Շնորհակալութիւն Պետրոգրադի հասարակութեան։

Դէմօս

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

Պատերազմական երևոյթներից ամենախոշորը դեռ ևս համարւում է Պերեմիշլ բերդի անկումը։ Նոյնիսկ թշնամական մամուլը մեծ նշանակութիւն է տալիս ռուսաց զէնքի այդ յաջողութեան։ Օրինակ „Berliner Tagebl.“-ը ասում է. «Պերեմիշլի անկումից յետոյ Աւստրիան պէտք է մտածէ ոչ թէ յաղթութեան համար, այլ միմիայն իւր ինքնապաշտպանութեան»։ Միւս կողմից՝ թերթերը վկայում են, որ աւստրիացիները ցոյց են տալիս ամենաուժեղ դիմադրութիւն և վենգրիական ամենաառաջնակարգ զօրքերն են կռւում Կարպատներում։ Այդ լուրը հաստատում է այն միտքը, որ Աւստրո-Վենգրիան թափում է վերջին ճիգերը, որ թոյլ չտայ ռուս բանակին անցնելու Կարպատները և իրենց վահանը կպցնելու Բուդապեշտի և Վէննայի պատերին։ Խոշոր երևոյթ է նոյնպէս այն, որ գերմանացիները թուլացնում են Օսովեց բերդի պաշարումը։ Սակայն ընդհանուր առմամբ ներկայումս տիրում է հանգստութիւն պատերազմական ճակատներում։ Այժմ կատարւում է զօրքերի ներքին կազմակերպութիւններ և բացի դրանից կարծես թնդանօթների որոտը փոխել է քաղաքագէտների նոտաներին։ Գարնանային և ամառւան ահեղ փոթորկից առաջ հակառակորդները թափում են վերջին ճիգերը, որ այդ փոթորկի ժամանակ, որքան կարելի է, շատ դաշնակիցներ ունենան։ Այդ է պատճառը, որ ներկայումս չէզոք երկրներում կատարւում են դիպլոմատիական մեծ գործողութիւններ։

Սակայն չնայած թատերաբեմի համեմատական հանգստութեան, դաշնակիցները լուրջ կերպով զբաղւած են Տաճկաստանով, երևի մտադիր են ուժասպառ անել վերջինիս մինչև գարնանային վճռական ճակատամարտերը։ Ամենախոշոր երևոյթը այդ տեսակէտից կազմում է Ռուսաց Նաւատորմիղի յարձակումը Բոսֆորի վրայ. դա նշանակում է, որ Սև ծովը բոլորովին ազատ է տաճիկներից. որ Տրապիզոնը և մի շարք ուրիշ ծովափնեայ քաղաքներ, որոնք յենակէտներ էին ծառայում տաճկաց կովկասեան բանակին, այժմ կորցրել են իրե՛ց այդ նշանակութիւնը և իրենք են կարօտ օգնութեան։

Բոսֆորի ռմբակոծումը կարող է ճակատագրական նշանակութիւն ունենալ Տաճկաստանի և Պօլսի համար, որին մահացու հարւած կարող է հասնել ոչ միայն հարաւից, այլ և հիւսիսից՝ Սև ծովի կողմից։

Լ. Վ.

ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Իգդիրից հեռագրում են «Արևին», որ մի քանի օր առաջ այդտեղ է եկել պարոն Ս. Տ., որ կառավարութիւնից իրաւունք է ստացել գրաււած սահմանակից գաւառները կառավարելու (Բայազէտ, Դիադին, Ղարաքիլիսէ, Արծափ, Ալաշկերտ, Մաքու և այլն։ Պ. Ս. Տ. վերցրել է 7-8 ուսանող իրեն օգնականներ, որոնց ձեռքումն է լինելու այդ գաւառների ամբողջ քաղաքացիական ադմինիստրացիան։

— «Հորիզոնի» ասելով մեծ իշխան Գէորգի Միխայլովիչ Ջուլֆայում եղած ժամանակ անձամբ պարգևատրել է հայ կամաւորների խմբից չորս հոգու 4-րդ աստիճանի Գէորգի շքանշաններով և երկու հոգու էլ «քաջութեան շքանշանով։

— Հայ կամաւոր խմբերի կարգադրիչ Մարմինը ստացել է Բոստոնից (Ամերիկայից) 47.024 ռուբլի (առաջին անգամ ստացել էր 47,061 ռուբլի)։ Բաց. այդ ստացել է Ամերիկայից՝ Միչիգան նահանգի հայերից 930 ր., Մարսէլից —2000 ռուբլի, Սուխումից—2000 ր., Նովոռոսսիյսկից—2000 ռուբլի։

— Մոսկւայի հայ գաղութի պատգամաւորութիւնը դիմել է քաղաքագլուխ Չելնոկովին խնդրելով, որ վերջինս աջակցութիւն ցոյց տայ յօգուտ հայ փախստականների հանգանակութիւն կազմակերպելու գործին։ Չելնոկովը խոստացել է իւր աջակցութիւնը։

— «Մշակ»-ը հաղորդում է, որ Կովկասեան Հայ Բարեգործական ընկ. Սուխումի ճիւղը ծրագրում է կառուցանել Սև ծովի ափում սանատօրիա հիւանդ ու վիրաւոր զինւորների համար։

— Սալմաստի շրջանից «Մշակ»-ին գրում են, որ գրեթէ բոլոր հայերը, որոնք փախել էին Ուրմիայից դէպի Սալմաստ, թւով 750 հոգի, ճանապարհին կոտորւել են քրդերի և թուրքերի ձեռքով։

— «Պետրօգրադը հայերին» կայացած երեքօրեայ հանգանակութեան վերջացած հաշւից երևում է, որ 2000 գանձանակներից ստացւել է 32 հազար ռուբլի, առանձին նւիրատւութիւններ եղել են 12 հազար ռուբլի, բացի այդ՝ սպասւում է ևս 15 հազար ռուբլի։

— „Кавк. Сл.“-ում տպւած է Խոյի ռուսական հիւպատոսի հեռագիրը Ատրպատականի առաջնորդ Ներսէս եպիսկոպ. Մելիք-Թանգեանին, որը ներկայումս փախստականների գործերով գտնւում է Հին-Նախիջևանում։ Հիւպատոսը գրում է. «Խոյի հայ ազգաբնակութեան համար, որտեղ չէր եղել թիւրքերի արշաւանք, անհրաժեշտ չէ նիւթական օժանդակութիւն։ Սալմաստի համար հարկաւոր է 650.000ր.։ Ուրմիայի համար ոչինչ չեմ կարող ասել, որովհետև նա մինչև օրս գտնւում է թիւրքերի ձեռքում և ինձ յայտնի չեն կարիքների չափը։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

Հայկական կամաւորների 6-րդ խմբի անդամներից մէկը Եփ. Յ., բնիկ շուշեցի, ներկայումս գտնւում է մեր քաղաքում, ուր եկել է այդ խմբի կողմից իբրև ներկայացուցիչ ժողովարարութիւն անելու թէ դրամով և թէ մանաւանդ իրերով՝ գլխաւորապէս սպիտակեղէնով։

«Եղբայրական Օգնութեան» կոմիտէն իր վերջին նիստում որոշեց 300 ռուբլի յատկացնել իրեն կից գործող կանանց կոմիտէին, որ անյապաղ պատրաստեն սպիտակեղէն յիշեալ խմբի կամաւորների համար։

— Որոշւած է 1916 թ. նորակոչների զինւորագրութիւնը կատարել առաջիկայ մայիսին։ Այդ պատճառով զինւորական վարչութիւնն առաջարկել է ոստիկանական հիմնարկութիւններին և քաղ. վարչութիւններին ձեռնարկել 1895 թւին ծնւած տղաների ցուցակագրութեան, այնպէս որ այդ ցուցակները զինւորական վարչութեանը յանձնւեն եկող ապրիլի 18-ին։

— Զատկի տօներից յետոյ տեղիս Ռէալական դպրոցի վարչութիւնը ձեռնարկում է մաթեմատիկական յատուկ դահլիճի շինութիւն, որի համար ծախսւելու է ըստ նախահաշւի 10 հազար ռուբլի։

— Ռէալական դպրոցի պ. տեսուչը մտադիր է դիմել քաղաքային վարչութեանը խնդրելու, որ դպրոցին յատկացւի մի դեսեատին հողամաս բաղին կից բուլւարի մօտ։ Դպրոցական վարչութիւնը ծրագրում է այդտեղ աշակերտների ձեռքով ու խնամքով տընկել ծառեր և շինել մի պուրակ, որը երեք տարուց յետոյ դպրոցի վարչութիւնը ստացած հողամասի հետ կը վերադարձնի քաղաքին։

— Մարտի 26-ից Ռէալական դպրոցում սկսւելու են աւարտական քննութիւններ 6 և 7-րդ դասարաններում, փոխադրական քննութիւններ նախակրթարանում և մեծ պատրաստական-դասարաններում և միևնոյն ժամանակ նորեկների քննութիւններ։

— Ինչպէս յայտնի է քաղաքային դուման ունի այսպէս անւանւած հացի կապիտալ: Դուման այժմ որոշել է յատկացնել այդ գումարից 5 հազար ռուբլի քաղաքի համար ալիւր գնելու այն դէպքում, երբ կարիք զգացւի քաղաքում։

ԿՈՎԿԱՍ

— «Մշակ»-ի տեղեկութիւնների համաձայն Թիւրքական զօրքերի վերջին արշաւանքների պատճառով վնասները հայերին և յոյներին Օլթիի, Արդահանի և Արտւինի գաւառներում ընդհանուր գումարով հասնում է մօտ 16 միլիօն ռուբլու։

— Երևանի ռայօնական գիւղատնտեսական համագումարը Պետական Դումայի նախկին անդամ Սաղաթելեանի նախագահութեամբ զբաղւել է ի միջի այլոց Երևանի նահանգում գիւղատնտեսական մթերքների գների թանգանալու հարցով։ Պարզւել է, որ ժողովրդական տնտեսութեան բոլոր ճիւղերում տիրում է խիստ ճգնաժամ։ Նկատւում է հացի գնի թանգանալը 45%. գինու ոչ մի պահանջ չկայ, որպիսի հանգամանքը մեծ վնասներ է պատճառում գինեգործներին։ Կաշւի արդիւնագործութիւնը իջել է 90%։ Խորհրդակցութիւնը որոշել է դիմել՝ խընդրելու երկարատև փոխառութիւն Պետական բանկից։

— Մարտի 8-ին Թիֆլիզում հայոց երաժշտական ընկերութեան նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցաւ հանգուցեալ հոգեհանգիստ յայտնի երաժըշտագէտ Մ. Եկմալեանի յիշատակին նրա մահւան տասնամեակի առթիւ։ Մասնակցել են խոշոր հայ երաժիշտներն ու Ներսիսեան դպրանոցի քառաձայն խումբը։ Հանգուցեալի գերեզմանի վրայ դրւած էր պսակ. արտասանւեցին ճառեր։ Ներկայ էին հայ կուլտուրական հիմնարկութիւնների և մամուլի, գրականութեան ներկայացուցիչները։

— Թիֆլիզի հայոց գիւղատնտեսական ընկ. կից կազմւած «պատերազմից վնասւած հայ գիւղացիների քայքայւած տնտեսութիւնը վերականգնող կոմիտէն հրաւիրել է պ. Վ. Տիրատուրեանին (աւարտել է Նանսիի գիւղատընտեսական դպրոցը) որպէս կոմիտէի հրահանգիչ Ալաշկերտի շրջանում։ Կոմիտէն նրան տւել է հետևեալ հրահանգները. 1) հաւաքել վիճակագրական տեղեկութիւններ Ալաշկերտի շըրջանի պատերազմից վնասւած հայ գիւղացիութեան տնտեսութեան մասին. 2) պարզել այդ շրջանի համար անհրաժեշտ սերմացուի, լծկանների և գործիքների տեսակն ու քանակը և նրանց գները. 3) աշխատանքներն սկսել այն վնասւած վայրերից, որոնք պատերազմի բեմից համեմատօրէն աւելի հեռու են գտնւում։

Կոմիտէն նոյն պայմաններով բանակցութիւններ է վարում երկու ուրիշ գիւղատնտեսների հետ։

— „Кавказъ“-ում լոյս է տեսել մի նոր պարտադիր որոշում, որով արգելւում է թատրոններում, կինեմատոգրաֆներում, կօնցերտներում և այլ զւարճատեղիներում ներկայացումները գիշերւայ ժամը 12-ից աւելի ուշ տե-

ւել։ Բացառութիւն է գնում այն ներկայացումներին, որոնք տրւում են բարեգործական նպատակներով։

Նմանապէս կլուբները, ռեստորանները, կաֆէ-շանտանները իրաւունք ունեն գործելու մինչև գիշերւայ 2 ժամը։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

— Միջվարչական խորհրդակցութիւնը ձայների մեծամասնութեամբ ընդունել է խաղողի գինու (16° ոչ բարձր) և գարեջրի վաճառքը։ Զեմստվօներն ու քաղաքներն այդ խմիչքների վաճառքն արգելելու իրաւունքից զրկւում են։

— Մայրաքաղաքի լրագրների ասելով գերմանական ապրանքների բոյկոտը սկսւում է մեծ չափով տարածւել ռուսական քաղաքներից շատերում։

— Անդադար աճող թանգութեան դէմ կռւելու նպատակով կազմակերպւում է միջվարչական միայուն կոմիտէ, որը պէտք է ի մի ձուլի բոլոր առանձին վարչական օրգանների գործունէութիւնները։

— Նիժնի-Նովգորոդում կայացել է բորսային կոմիտէի արտակարգ ժողովը նաւթի գների անչափ բարձրանալու առթիւ։ Ժողովը միաձայն մատնանշել է, որ նաւթի թանգացումն արհեստական է և հետևանք սպեկուլյացիայի։ Որոշել են դիմել մինիստրների նախագահ Գորեմիկինին և առևտրի մինիստրին, որ օրէնսդրական եղանակով անյապաղ նշանակւեն որոշ գներ նաւթային վառելիքի վրայ։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԽԱՆՔԵՆԴ-ԱԻԱՆ

Խանքենդ աւանը գտնւում է Շուշուց հիւսիս, Գարգար գետի ափին մի գեղեցիկ հարթութեան վրայ, քաղաքից 10 վերստ հեռաւորութեամբ։ Նա շնորհիւ իր առողջարար և բարեխառն կլիմայի ու գրաւիչ դիրքի համարւում է զանազան հիւանդութիւնների, գլխաւորապէս թոքախտի բուժավայր։ Սակայն Խանքենդ աւանը շատ հեռու է իսկական կուրորտ կոչւելուց, որովհետև չունի ոչ մի յարմարութիւն թէ սանիտարական և թէ կենսական պայմանների կողմից. հիւանդանոց չկայ, բժիշկ, անգամ ֆելշեր. եթէ մէկը ծանր հիւանդ է, կամ պէտքէ Շուշուց բժիշկ հրաւիրի, ընկնելով բաւական ծախքի տակ, կամ ինքը պիտի գնայ Շուշի, որի համար նրա առջև ծառանում են բաւական դժւարութիւններ։

Կենսական մթերքների կողմից նոյնպէս անյարմարութիւնները շատ են։

Հիւանդի սնունդի համար անհրաժեշտ ձուն և կաթը վաճառւում են աւելի թանգ գնով, քան նոյն իսկ Շուշում. կաթ՝ փոքրիկ բաժակը 4 կոպէկ, ձուն 2 հատը 5 կ. Հացը ամբողջովին հում և խմոր են հանում հնոցից ու վաճառում, ֆունտը $5^1/_2$ կոպէկով։

Բնակարաններն էլ այնքան յարմար չեն։

Խանքենդի կեանքը մեռած է. չկայ ոչ միայն զւարճատեղի, այլ և մտքերի փոխանակման վայր, անգամ գրադարան—ընթերցարան։

Հասարակական հաստատութիւն միայն ծխական դպրոցն է, որ գտնւում է ծայր աննախանձելի և խախուտ վիճակի մէջ. դպրոցի աշակերտների թիւը, չի անցնում 40-ից, որի $^1/_3$ մասը ծայր չքաւորներ են և ձրիավարժ։

Դպրոցը տեղաւորւած է եկեղեցու բակում, մի գոմանման սենեակում. բաղկացած է երեք բաժանմունքից, ղեկավարում է մի ուսուցիչ։

Խանքենդին ունի շատ հարուստներ, նոյն իսկ բէկեր, որոնք ուսումնարանի համար շէնքեր ունեն և կարող էին, առանց մի բան կորցնելու, մէկն ու մէկը այդ շէնքերից յատկացնել դպրոցին, սակայն չեն անում։

Ժողովուրդը փախչում է ծխական տուրք տալուց, յօգուտ ուսումնարանի, կարծելով որ ծխական դպրոցն իրեն ոչ մի օգուտ չի տալիս, բացի վնասից։

—Բճ, ես փող եմ տալու ուրիշի երեխան գնայ սովորի, ասում են ու նստում իրենց տանը։

Դպրոցը ոչ մի հաստատ եկամուտի աղբիւր չունի, հոգաբարձութիւնը, նոյն իսկ ուսուցչի ռոճիկը լրացնելու համար, դիմում է համարեա մուրացկանութեան։

Ոչ ոք չի ուզում հետաքրքրւել դպրոցի վիճակով, այլ նոյն իսկ ուրախ էլ են նրա փակւելով։

Եւ այս կատարւում է այնպիսի վայրում, ուր կարելի է ունենալ մի կենտրոնական երկդասեան դպրոց 2-3 ուսուցչով հանդերձ։

ՄԻ ԳԱԻԱՌԱՑՈՒ ՁԱՅՆԸ։

(Նամակ խմբագրութեան)

Ղարադաղ.

Նորածիլ «Փայլակի» առաջին համարը ստանալով, խմբագրական յօդւածում ի միջի այլոց կարդացի հետևեալ ուշագրաւ խօսքերը. «Փայլակը» ընդհանուր քաղաքացիական խնդիրների հետ միասին շօշափելու է միշտ և ծանրանալու է զուտ տեղական բնոյթ կրող խնդիրների վրայ։ Այսօր աւելի քան երբ և իցէ կարիք կայ գաւառական ասպարիզում այսպիսի մի օրագրի։ Ասում ենք երբ և իցէ, որովհետև Եւրոպական աւերիչ հրդեհը բռնկւելուց յետոյ մեր կեանքում գոյութիւն ունեցող համարեա բոլոր թերթերն ու հասարակական գործիչները միահամուռ զբաղւած են պատերազմից առաջ եկող ու նրա հետ կապւած խոշոր խնդիրներով։ Իրաւունք չունենք նրանցից աւելին պահանջելու, բայց միևնոյն ժամանակ չի կարելի մոռացութեան տալ գաւառը, որովհետև պատերազմական թատերաբեմում տեղի ունեցող կրակը անխուսափելիօրէն անդրադառնում է գաւառի վրայ։ Ըստ կարելւոյն չափ գաւառի ցաւն ամոքելու է եկում «Փայլակը», իսկ թէ որ աստիճան կարող կըլինի նա իրագործելու իր ընդունած նշանաբանը մեր տառապող, ամայի իրականութեան մէջ, որտեղ իւրաքանչիւր գաղափարական գործ կապւած է անթիւ դժւարութիւնների ու խոչնդոտների հետ, այդ ցոյց կը տայ ապագան, իսկ մենք, գաւառում գտնւող փոքր ի շատէ գիտակից մարդիկ մեր հերթին պէտքէ չզլանանք կարեցածին չափ աշխատելու գաւառում ու ընդառաջ գալու «Փայլակին»։

Եկէք, ուրեմն, ամեն կերպ նպաստենք մեր գաւառի կրծքում գարնան մանուշակի հետ լոյս տեսնող «Փայլակին» ու ձեռք-ձեռքի տւած չ՚թողնենք, որ նա էլ իր նախորդ «Ղարաբաղ» օրագրի պէս դեռ չծաղկած թառամի։

Սիմնեցի Լևոն։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

Նէմանից դէպի աջ տեղի ունեցող ճակատամարտերն ունէին ընդհատադրական բնոյթ։ Օսօվէցի մօտ թոյլ թնդանօթային կռիւ էր։ Շկվա և Օմուլև գետերի շրջանում Տարտակ—Վախիճակատում դէպի արևմուտք տեղի են ունենում կատաղի կռիւներ դիրքերի գրաւման համար։ Մի օրւայ ընթացքում վերցւած են գերի 600 գերման զինւորներ հինգ սպաների հետ միասին. գրաւած են նաև 2 գնդացիրներ։

Կարպատներում մեր առաջխաղացումն մարտի 13-ին զարգանում էր գլխաւորապէս Բարտֆէլդի ուղղութեամբ, ուր մենք կռւով գրաւեցինք նոր գիծ բարձրունքների վրայ, երկարութեամբ մօտ 35 վ.։ Ամիններով տեղի ունեցած կռւում «389» բարձրունքների գրաւման համար մենք Մլինարօչ գիւղի արևելքում ոչնչացրինք 3 բատալիօն աւստրեացիների։ Մունկաչ և Ստրի ուղղութիւններով թշնամին նորից կամենում էր մի շարք գրոհներով արձակումներ գործել, որոնք յետ մղւեցին. միևնոյն ժամանակ նա անօգուտ կերպով փորձում էր նետել մեր խրամատները մեծ քանակով ձեռքի ռումբեր։

— —

Մարտի 15 Սևծովեան նաւատորմը ռմբակոծեց Բոսֆորի երկու ափերում եղած արտաքին ամրութիւններն ու բատարէյները։ Մեր օդաչուները, սաւառնելով Բոսֆորի ամրութիւնների վրայ, յետախուզումներ էին անում և յաջողութեամբ նետեցին ռումբեր։ Թիւրքերը սկսեցին հրացաններից ու հրէտաններից կրակ տեղալ օդաչուների վրայ, որ անվնաս անցան։ Բոսֆորից դուրս գալու փորձող ականանաւերը մեր կրակի տակ ստիպւած եղան յետ դառնալ նեղուցը։ Ծովից դէպի Բոսֆոր ճեղքելու փորձող չորսկայմեայ թիւրքական մի շոգենաւ մեր կրակից խիստ վնասւեց և նետւեց ծովեզերքը։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻԻՆՆԵՐ

— Անգլիական մինիստրների նախագահ Գրէյը Բուչենում կայացած մի միտինգում ասել է, որ հարկաւոր մօտենում հաշտութեան պայմանները կը ձևակերպւեն դաշնակիցների կողմից, համաձայն այն դաշնագրութեան, որը կը յայտարարէր ընդհանուրի գիտութեան։ Հաշտութեան գլխաւոր պայմանը կը լինի Բելգիայի վերականգնումը։ «Մենք ցանկանում ենք, ասաց Գրէյը, որ Եւրոպայի բոլոր ժողովուրդները լինեն ազատ և իրենք մշակեն իրենց յարմար կառավարչական ձևերը։ Մենք չպէտք է լսենք այլևս պատերազմից յետոյ սրերի շաչիւնը իբրև Գերմանիայի հաւատարիմ գործակցի»։

— „Кавк. Сл.“ հաղորդում է. Վանից գաղտնի փախչողների ասելով, այդ քաղաքում կենդրոնացած է մօտ 20 հազար կանոնաւոր զօրք և մօտ 10 հազար բաշիբոզուկներ։ Քրիստոնեաների ջարդ մինչև այժմ տեղի չի ունեցել, բայց խիստ միջոցներ են ձեռք առնւած, որ քրիստոնեայ գիւղերի միջև չլինեն փոխադարձ յարաբերութիւններ։ Գրաււած են բառիս բուն նշանակութեամբ ուտեստի բոլոր մթերքներն ու անասունները, խանութները դատարկ են։ Փողոցներում զինւորները խլում են անցորդներից ամեն ինչ, նոյն իսկ հագուստը։

— Իգդիրից հեռագրում են „Кавк. Сл.“ — Ջնտկանի վերջին կռւում թիւրքերը խիստ մեծ կորուստներ են ունեցել, ընկնելով մեր հրետանիների ու գնդացիրների սպանիչ տարափի տակ։ Մեր դէմ կռւում էին նիզամի զօրամասերը։ Մենք գերի ենք վերցրել 450 ասկեար 7 սպաներով։

— Կ.-Պոլսում էնվէր-փաշայի ու գերմանական զինւորական միսիայի դէմ դաւադրութիւն է բացւած. ձերբակալւել են մօտ 100 սպաներ։

— Լուրերին նայելով Իտալիան դուրս կը գայ երկու շաբաթւայ ընթացքում, իսկ Բոլգարիան մօտիկ օրերում վերջնական վճիռ է ներկայացնելու Թիւրքիային՝ Թրակիան ու Ադրիանապօլիսը ինքնակամ իրեն յանձնելու համար։

— Ֆոնդեր-Հոլց փաշան Սօֆիայի վրայով ուղևորւել է Բերլին՝ կայսրին զեկուցելու Թիւրք բանակի դրութեան ու ռազմանիւթերի բացակայութեան պատճառով նեղուցները պաշտպանելու անկարելիութեան մասին։

— „Нов. Вр.“ ասելով թիւրք զօրքերը կենտրոնանում են Սուջբուլաղի շրջանում և ուժեղանում է գերման պրօպագանդը Թիւրքիայի սահմանակից պարսկական գաւառներում։

— „Ран. Ут.“ հաղորդում է, որ Տուլօնից Դարդանէլ են ուղևորւել ֆրանսիական ցամաքային զօրքեր բազմաքանակ ռազմամթերքներով։ Լուրերին նայած Սարոսի ծոցում սկսւել է դաշնակից զօրքերի դեսանտը։

— Սօֆիայից հեռագրում են «Рус. Вѣд.»—ին. Զմիւռնիայի արևելեան ծայրում շտապով կառուցւած են բատարէյներ։ Դեսանտը ծովի կողմից անհնարին է։ Զմիւռնիայի հիւսիս արևելքում կենտրոնացրած են մեծ զօրաբանակ։

—Ասորիների կոտորածը Պարսկաստանում գրաւել է հիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների ուշադրութիւնը։ Ամերիկական դեսպանութիւնը Թեհրանում խիստ առաջադրումներ է արել պարսիկ կառավարութեանը, որը իւր կողմից կարգադրել է խստագոյն քննութիւն կատարել պարզելու յանցաւորներին և կոտորածի բոլոր հանգամանքները։ Պարսիկ կառավարութեան և Միացեալ Նահանգների միջև ներկայումս տեղի են ունենում դիւանագիտական բանակցութիւններ, որի ընթացքում, ինչպէս ասում են Միացեալ Նահանգների կառավարութիւնը լուրջ առաջադրութիւններ է արել Պարսկաստանին։

— «Ран. Ут.» տեղեկութիւնների համաձայն՝ Կրակովի թերթերը տպագրել են կառավարութեան կոչը, որով առաջարկւում է ազգաբնակութեանը հեռանալ քաղաքից. սպասւում են Պշեմիշլի անկման պատճառով ռազմական գործողութիւններ Կրակովի շրջանում։ Կրակովի էվակուացիան սկսւել է։ Օրական 18 երկաթուղային գնացքներ տանում են քաղաքից հեռացող բնակիչներին։

—Փարիզից հեռագրում են Рѣчь-ին. Հիւսիսային Իտալիայում դպրոցական շէնքերը յարմարացնում են զինւորական հիւանդանոցների համար։ Կէս միլիօն իտալական զօրքեր կենտրոնացւում են Տիրօլի ու Տրիենտի մօտերքը։ Ազգաբնակութիւնը Գարդա լճի շրջաններից հեռացւում է։

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

№ 5 Կիրակի 22 մարտի 1915 Կիրակի 22 մարտի № 5

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը —3 րուբլի, ½ տարուանը —1 ր. 50 կ., 1 ամս. —35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ“. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak“.

ԿՈՉ.

Երբ դուք ձեր սիրելիներով այսօր շրջապատել էք Զատկական սեղանը, գէթ մի քանի օրով մոռացութեան տուած առօրեայ բազմատեսակ հոգսերը, մի րոպէ մտաբերո՞ւմ էք ձեզանից ոչ շատ հեռու հազարաւոր նահապետական ընտանիքներ, որոնք դեռ երեկ չէին օջախի տէր էին։ Տնեմարաններն եղ ու մեղրով լիքը, լիառատ բարութիւնով հարուստ տունը թողել են նրանք մխալիս, թողել ճակատագրական գառնութիւններով մկրտուած քաղցր վաթանը։ Զրկւած ամեն ինչից, ձեռքը ծոցին, արիւնոտ սրտով, նրանք կիսակենդան շունչները մեզ մօտ առան։

Դո՞ւք, բարեկիրթ քաղաքացիներ, զգո՞ւմ էք այդ թշւառների հոգու ծանր դրութիւնը՝ Զատիկ օրը։

Կատարենք մեր պարտքը, նրանց ժամանակից անելով մեր սեղանից, բաժին ուղարկելով փող, չգեստ և այլն։ Նուէրներ ընդունում է կանանց կոմիտէն Թեմական դպրոցում։

Նախագահ՝ տ. Ա. Տէր-Ղազարեանց.

Քարտուղար՝ տ. Ս. Ջախարեանց.

Կանանց կոմիտէն խնդրում է երկուշաբթի 23 մարտի և երեքշաբթի 24 մարտի ուղարկել հետևեալ նուէրները ձու. շաքար, թխւածքներ, թէյ և այլն. հետևեալ հասցէներով՝ 1) տ. Համբարձումեանց. քաղաքային հիւանդանոց, 2) տ. Բաղիրեանց՝ տուն Թամիրեանի 3) օր. Խաչիեան, տուն Միք. Խաչիեանցի 4) տ. Յարութիւնեան՝ Կարապետ Շխեանցի տուն, 5) Կուսանաց վանքը. 6) տ. Հ. Քարհանեան՝ Մարգի Դաղայեանցի տուն. 7) օր. Ս. Սարուխանեան՝ Լոռիս Մելիքեան փողոց 8) տ.Մ. մել.-Թանգեան Անդրէաս բէգի տուն. 9) տ. Ա. Բարաքեօխւաեան՝ Բարաջան բէգի տուն. 10) տ. Ա.. ՏէրՂազարեան.փող. Տէր-Ղուկասեան։

ՊԻՏԻ ՀԱՄԵՐԱՇԽ ԼԻՆԻՆՔ

Հոֆմէյստեր Պետերսոնը „Рус. Сл.“ թերթի թղթակցի հետ ունեցած խօսակցութեան ժամանակ, ի միջի այլոց, ասել է, որ Ղարսի գեներալ-նահանգապետ Զուբովի յայտնի կոչերն ուղղւած են եղել ոչ թէ քրիստոնէայ ազգաբնակութեան, այլ թալան անողների դէմ, իսկ թալանողները եղել են՝ յոյներ, հայեր, վրացիներ և այլն։ Յիշեալ կոչերը խոր մտատանջութեան մէջ ձգեցին հայ և թուրք հասարակութեանը. ակամայ պատկերանում էին 1905—1906թւականների դժոխային օրերն և հարց էր ծագում, միթէ կարող են վերսկսել այդ օրերը, միթէ 10 տարւայ ընթացքում հայ և թուրք մասսաները, դեռ ես չեն ըմբռնել իրենց կատարած մահացու սխալները։ Ճիշտ է, հայ մամուլը, արտայայտելով իր զայրոյթը տեղի ունեցած դէպքերի առթիւ, միաժամանակ և կասկած յայտնեց, որ հազիւ թէ դա հայ ազգաբնակութեան գործը լինի, սակայն բացակայում էր պաշտօնական հերքումը։ Եւ ահա Կովկասի կառավարչական ականաւոր ներկայացուցիչներից մէկը գալիս է վերացնելու հայ ազգաբնակութեան վրայ բարդած արատը և փարատելու բոլոր անտեղի կասկածանքները։

Իւրաքանչիւր ազգութեան մէջ կան տականքներ, որոնք պղտոր ջրում ձուկ են որսում։ Դրանք են, որ իրենց երջանկութիւնը կառուցանում են ազգային դժբախտութիւնների վրայ, դրանք են, որ իրենց անձնական շահը բարձր են դասում և գաղափարից և ազգութիւնից։

Եւ իրաւ, ինչ մի բաժանելու բան կայ հայերի և թուրքերի մէջ, ինչ խոշոր շահեր կան, որոնց հակասութիւնները մղէին հային և թուրքին եղբայրասպան կռիւների և թալանների.

Դարերով հայը և թուրքը ապրել են միևնոյն երկրում, սնւել են նոյն օդով, նոյն ջրով և այդպէս էլ ապրելու են կողք-կողքի շատ դարեր։

Ընդհանուր կուլտուրական նպատակները ստիպում են մեզ փոխադարձ աջակցութեան ձեռք մեկնել իրարու և տանել հայ և թուրք ժողովրդները դէպի այն վեհ նպատակները, իրագործելու այն իդէալները, որոնք այդ երկու ցեղերի ինտելլիգենցիայի լաւագոյն ներկայացուցիչները փայփայել են իրենց աշխարհայեացքներում, մտորել են իրենց անուրջներում։ Եւ ներկայ խորհրդաւոր պատմական րոպէներում, երբ պատերազմի ահեղ շաչիւնների ներքոյ, թափւած կարմիր արիւնով ձգւած հողի մէջ ծիլ են տալիս ապագայ հասարակական գիտակցութեան բողբոջները, նոր հովերի սերմերը, թող լռի ատելութիւնը, թող պապանձւի թշնամանքը։ Այն ժամանակ երբէք չեն կրկնւիլ անցեալի կօշմար օրերը, որոնք իբրև գոլորշի չքացած կը լինեն յաւիտեան երկու ժողովրդների հասունացած գիտակցութեան առաջ, նրանց ազգային կուլտուրական ինքնաճանաչութեան առաջ։

ՅԱՐԵԱՒ Ի ՄԵՌԵԼՈՑ.

Մինչև կոկորդը խրւած տիղմի մէջ՝ քաշ էր տալիս իր կեանքը հրեայ ժողովուրդը։ Որբերի և այրիների, բախտից հալածւած թշւառների ու տառապեալների լացն ու կոծը լսող չկար։ Հզօրն անզօրի ուսերին էր նստել, քամում, մզում էր նրան և յղփանում նրա եգիպտական տանջանքներով ձեռք բերած աշխատանքով։ Բարոյական այլասերումը հրեշաւոր չափերի էր հասել և խեղդում, ոչնչացնում էր ամեն մի ձգտում դէպի բարին, գեղեցիկը, արդարը։ Եւ այդ այլանդակ իրականութեան ծոցում ծնունդ առաւ Նա, բախտի խորթ զաւակների բողոքի մարմնացումը, Արդարութեան ձայնը.

«Եկէք ինձ մօտ, ով վաստակեալներ և ծանրաբեռնւածներ»։

Այդ ձայնը տարածւեց ամբողջ Հրէաստանում և շրջակայքում, բաղխեց խղճուկ խրճիթների ու գիւղերի դռներն [illegible] և հրաւիրեց չարքաշ աշխատաւորին դէպի գործ՝ գաղափարական պայքարի ընդդէմ ստրկահոգի մեծերի։

«Խեղդել այդ ձայնը—, գոչեցին կոպիտ ուժի ներկայացուցիչները.—Նա վտանգաւոր է, կարող է քանդել մեր դարաւոր սովորութիւնների և օրէնքների հիմքերը»։

Եւ վազեցին չորս կողմից դիւային քրքիջներով, հաւաքեցին իրենց ամբողջ ուժն ու հնարագիտութիւնը և ոգի ի բոյն աշխատեցին խեղդել Արդարութեան ձայնը, մահւան դատապարտել շահագործւողների, կեղեքւողների հոգում ծնունդ առած պայքարի Գաղափարը։

Բախտի ժպտին ու կուրգուրանքին սովոր, մշտական յաջողութիւններից երես առած պարզամիտ մասսան յաղթութեան դափնիների վրայ հանգստանալ ուզեց՝ կարծելով, թէ խաչեց և թաղեց ընդմիշտ Արդարութեան ձայնը, Նորօրինակ Գաղափարը։

Բայց սխալւեց...

Նա յարութիւն առաւ տառապող մասսայի հոգում, եղաւ նրա ուղեցոյց աստղը, նրա կեանքի նշանաբանը գոյութեան կռւում։ Եւ յարութիւն է առնում ամեն անգամ, երբ աշխատանքի սրբազան սկզբունքը ծառանում է բիրտ շահագործման դէմ։

Գաղափարի յաղթանակը, Նրա յարութիւնը տարածւեց ի սփիւռս աշխարհի, սիրով հիւրընկալւեց գիւղացի աշխատաւորի անշուք տնակում, գործարանների մթին կամարների տակ, լեռնահանքերի խեղդող մթնոլորտում...

Նուրայր.

ԳԱՂԱՓԱՐԸ ՉԻ ՄԵՌՆԻ

Գաղափարների էվօլիւցիայի պատմութեան մէջ նշանաւոր է այն երևոյթը, որ ոչ մի գաղափար՝ լինի նա կրօնական, բարոյական, փիլիսոփայական, սոցիալական չէ կարողացել մարմնանալ մարդկութեան կեանքի մէջ, յաղթանակ տանել առանց յարատև տոկուն աշխատանքի։ Մարդկային ազգի ամբողջ պատմութիւնը մի ահաւոր և փառաւոր տրագեդիայ է. ճշմարտութիւնը, լոյսը, մտքի ոյժը ձգտում է իշխել կեանքի վրայ, իսկ ստութիւնը, խաւարը, ֆիզիքական կոպիտ արգելք են լինում։ Համաշխարհային հռչակ վայելող բանաստեղծների՝ Շիլլերի, Շէքսպիրի Գէօթէի և Բայրօնի ստեղծագործութեանց մէջ այդ կռւի մի մի կողմն են ներկայացրած..։

Չարի և բարու կռիւը-ն, այդ սկսւած է ամենահին ժամանակներից։ Դարեր են անցել. կռիւը շարունակւում է և դեռ երկար պիտի շարունակւի...

Սակայն ամեն մի ընդհարում, չարի և բարու մէջ վերջացել է մտքի ճշմարտութեան յաղթանակով։ Ճշմարիտ է, եղել են ժամանակներ, երբ բարոյական ոյժը, ճշմարտութիւնը պարտութիւն է կրել, յաղթւել, բայց միթէ գաղափարը կարող է գերեզմանի մէջ թաղուած մնալ...

Գողգոթայի խաչը, որ փարիսեցիները, դպիրները կանգնեցրին իբրև նշան իրանց յաղթութեան, նրանց պարտութեան և մեծ վարդապետի գաղափարի յաղթանակի արձանը դարձաւ…

Գաղափարը, մտքի ոյժը, բարոյական ոյժը ամենից վեր է, ամենայաղթ և ամենազօր է… խարոյկի մէջ Հուսն այրեցաւ.

Բայց ինչպէս այրեցաւ.

Ինկվիզիցիայի կարճատես աչքը չըտեսաւ… Նա մոխիր դարձաւ, բայց սերմերը աճեցին, զարգացան, բեղմնաւորւեցին… Հանդէս եկան բազմաթիւ Հուսեր… Քանի կայ ձգտումն դէպ մի յաւիտենական բարին. դէպի բացարձակ ճշմարտութիւնը, կը շարունակւի և կռիւը. Ով որ քաշւում է այդ կռուից, և ձեռները խաչում, նա ակամայ նպաստում է չարութեանը, նա ինքը դիմադրում է սրբազան գաղափարի իրագործւելուն. Այդ հանգամանքը հէնց իր մէջ էլ պարունակում է խրախոյս գաղափարի անխոնջ աշխատաւորներին տանելու ամեն տեսակ զըրկանքներ, նեղութիւններ, յարձակումներ…

Բաւական չէ միայն, որ մի որ և է գաղափար-իդէա գոյութիւն ունենայ կամ յայտնւի, այլ պէտք է շարունակ, անընդհատ աշխատել, առանց ընկըճւելու, պէտք է աշխատել որ հասարակական կեանքի պայմանները այդ գաղափարի, այդ իդէայի պահանջների համապատասխան լինեն.

Փ. Զ.

ՄԱՄՈՒԼ

„Русск. Вѣд.“ իր 58 №-ում վերլուծելով Թանգութեան պատճառները, գտնում է, որ սպեկուլիացիայի դերը ևս այդ գործում խոշոր է.

«Գոյութիւն ունին և այդ սպեկուլիատիւ ձգտումները. Նրանց դէմ, ինչպէս և Թանգութեան միւս պատճառների դէմ. պէտք է ձեռք առնւեն միջոցներ և պատերազմական շրջանում կարելի չկայ առարկել այն բանի դէմ, որպէսզի այդ միջոցները լինեն շատ վճռական և խիստ. Բայց կարիք չկայ չափազանցացնել սպեկուլիցիայի նշանակութիւնը և նրա համար աչքից բաց թողնել Թանգութեան աւելի խոր պատճառները. Թանգութեան դէմ կռւելու դժւարութիւնը նրա մէջ է հէնց, որ նրա պատճառները բազմատեսակ են, և դրա համար նրա դէմ յաջող կռիւը կարող է արտայայտւել միայն զանազան միջոցների բարդ սիստեմով. Միայն ռեպրեսսիւներով և խիստ միջոցներով այս դէպքում դժւար է որևէ բան անել.

Թանգութեան պատճառներին համապատասխան խիստ կշռադատւած, անհրաժեշտ միջոցների սիստեմայի մշակումը պէտք է իւր վրայ կենտրոնացնի կառավարութեան և հասարակական կազմակերպութիւնների ուշադրութիւնը և ջանքերը, որը կարող է նպաստել իւր կարողութեամբ այդ բարդ և առաջնակարգ հարցի լուսաբանութեանը և կանոնաւորմանը.

Աւելորդ է նոյնիսկ ասել, որ մասնաւորապէս ամեն մի քաղաքում տեղական ինքնավարութեան վերապահւած է խոշոր դեր.

Սպեկուլիացիան Թերևս ոչ մի տեղ չի նպաստում այնպէս գների խիստ Թանգացմանը, ինչպէս զաւառական յետընկած անկիւններում, ինչպէս Շուշին է. Այսօր Շուշում չի կարելի ոչ միայն էժան, այլ և տարրական առողջապահական պայմաններին համապատասխան հաց գնել. Էլ չենք խօսում միւս մթերքների մասին. Շուշւայ քաղաքային ինքնավարութեանը անհրաժեշտ է ձեռնարկել հացի և մսի մունիցիպալիզացիային և միւս մթերքների գների խիստ կանոնաւորմանը. Եթէ մսի մունիցիպալիզացիան դժւար է շատ կողմերով, գոնէ նա պիտի մտածէ մսի գնի կանոնաւորման մասին. Մի տեղ, որտեղ գոյութիւն ունի քաղաքային ինքնավարութիւն, այսպիսի րոպէներում գոնէ նա պիտի մտածէ սպեկուլեանտների ագահ ախորժակների սանձահարման մասին.

Կրկնում ենք, սպեկուլեանտների գարշելի դերը ոչ մի տեղ այնքան ուժեղ չէ, ինչպէս անկօնտրոլ գաւառական խուլ անկիւններում.

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԸ ԴԱՐԴԱՆԷԼԻ ՄԱՍԻՆ

Ֆրանսիական «Temps» ազդեցիկ օրագիրը գետեղել է մի առաջնորդող, «Ճիգերի կենտրոնացումն» խորագրով, ուր շօշափում է ներկայ պատերազմի հետ կապւած մի քանի էական հարցեր, նաև Կ. Պօլսի ապագան.

«Դարդանէլում սկսւած գործողութիւնները, գրում է «Temps»-ը, յաջողութեամբ կը պսակւեն, վասն զի մենք իրաւունք չունենք դադարեցնելու այդ գործողութիւնները, երբ արդէն մի անգամ սկսել ենք մեր փորձերը. Բացի այդ՝ մեր ոյժերը միանգամայն բաւական են այս յարձակումն վերջացնելու, առանց թուլացնելու մեր գլխաւոր ռազմաբեմի ոյժերը. Այդ ամրակոծումները, որոնք օրէցօր աւելի և աւելի յաջող ելք են ստանում, ցոյց է մեր երևակայութեանը աւելի շատ բան են ասում, քան մեր դանդաղ, բայց անյողդողդ շարժումն դէպ առաջ Շամպայնում և հիւսիսում. Սակայն այն ամենն, ինչ որ ներկայումս կատարւում է արևելքում, երկրորդական նշանակութիւն ունին, համեմատաբար այն բոլոր զէնքերի հետ, որոնք պտտրաստւում են Բէլֆօրի ու հիւսիսային ծովի միջև եղած տարածութեան վրայ. Այդտեղ են զարգանալու այն գործողութիւնները, որոնք որոշելու են տիեզերքի ապագան. Նկատի ունենալով այդ վճռական ընդհարման հետևանքը, ուր երկու կենտրոնական կայսրութիւնները չեն դիմանալու Ֆրանսիայի ու Անգլիայի ճիգերին արևմուտքում և Ռուսաստանի ճիգերին արևելքում, — բոլորեքեան, որոնք մասնակցել են համամարդկային քաղաքակրթութեան և գերմանական kultur-ի միջև եղած պայքարին, պէտք է միացնեն իրենց ռազմական ոյժերը, իրենց բարոյական եռանդն ու բոլոր դիւանագիտական հնարները.

Զանազան ցամաքներում, որտեղ այժմ կատարւում է պատերազմը, դաշնակից ազգերն ունեն շահեր, որոնք մինչև ցարդ չեն եղել միշտ համանման. Արևելքում, շնորհիւ դարաւոր սովորութիւնների, ժողովրդների երևակայութիւններում մի քանի տեղերը ստացել են խիստ չափազանցրած նշանակութիւն, որ համապատասխան չէ իրենց դրութեանը. Կ. Պօլիսն և Այա-Սօֆիան ընդմիշտ կը պահպանեն իրենց իդէալական հմայքը, բայց վաղը Թիւրք պետութեան խորտակումը կը զրկէ Ստամբուլին նշանակութիւնից իբրև մայրաքաղաքի և կը վերարարձնի պրաւօսլաւ եկեղեցուն Կոնստանտինի բազիլիկան. Բիւզանդիօնը կը դառնայ լոկ մի մեծ փոխադրական (տրանզիտ) նաւահանգիստ նեղուցների միջի ազատ ճանապարհի վրայ… Ի հարկէ, կան և պատմական, անվիճելի իրաւունքներ, որոնք պէտք է արդարացի կերպով բաւարարւեն. Սակայն այդ խնդրի լուծումն անհրաժեշտ է յետաձգել մինչև կօնգրեսը, որ կը գումարւի երկու կենտրոնական կայսրութիւնների վերջնական պարտութիւնից յետոյ. Իսկ մինչև այդ մեր բովանդակ ուշադրութիւնը բոլոր ոյժերը, ռազմական ու դիւանագիտական, պիտի կենտրոնացւեն, որպէսզի յաղթենք մեր թշնամիներին.

Դաշնակիցների միջև եղած սերտ միութիւնը, նրանց աննկուն կամքը և փոխադարձօրէն տւած պարտաւորութիւնները կռիւը մինչև վերջ տանել յանուն իրաւունքի յաղթանակի՝ թոյլ են տալիս իրականացնելու ճիգերի այդ կենտրոնացումը…»

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՑԱՒԵՐԻՑ

II.

Խօսելով գիւղացիների տնտեսական վիճակի մասին առհասարակ, չպէտք է մոռանալ և այն խոշոր բացը, որի շնորհիւ մեր գեղջուկը տնտեսապէս չէ բարգաւաճում, չէ առաջադիմում. Մեզանում գիւղացիները, շատ սակաւ բացառութեամբ, դեռ ևս իրանց տընտեսութիւնը — երկրագործական աշխատանքը և այլն — վարում են հինհնահապետական ձևի գործիքներով. 80 — 100 տնից բաղկացած գիւղում հազիւ կը գըտնւի 4 — 6 նոր ձևի գութան, մնացածները օգտւում են հին ձևի խոփ ու գութանով. Բացի դրանից՝ գիւղացիները

ԹԵՐԹՕՆ

ՀԱՐՍՆԱԲԵՐԴ*)

(Ժող. լեգենդա)

--Էս ինչ սև բերդ է մեր առաջ ցցւած՝
Էսպէս ամդահայ տխուր ու մռայլ,
Էսպէս միշտ մթին ամպերը գրկած՝
Առանց կանաչի՝ կողքերը քերւած…
Այս է հարցնում քօչւորը յոգնած՝
Երբ «հա՛, հօ՛»ներովսարն է բարձրանում,
Ու նրա անվերջ «հա՛, հօ՛»-ների հետ
Պատմւում է, լսւում մի շատհին լեգենդ.
—Շատ դարեր առաջ էն սարից էն գլին
Հիւսէին բէկն էր իր մալուքօչով,
Իր հարիւրաւոր քաջ չոբաններով
Փառաւոր ապրում իր մեծ ամրոցում.
Այնքան չէր հպարտ բէկը քաջասիրտ
Իր ունեցածով՝ հանդ ու արօտով,
Որքան որ միակ իր աղջկանով,
Իր սարի ջէյրան չքնաղ Ասլիով.
Չքնաղ էր Ասլին,
Չքնաղ ու սիրուն,
Էն սէգ սարերի,
Էն լայն դաշտերի
Ծաղկունքից անուշ,
Վարդերից քնքոյշ…
Հիւսէին բէկի քօչւորից հեռու,
Հրէս բարձրաբերձ էն սարի դօշին
Ամեն գարունքի իր մալ ու քօչով
Իջնում էր հսկայ, քաջասիրտ Մօսին.
Ուրախ էր Մօսին, ուրախ ու զւարթ
Էն սէգ սարերի թռչնի պէս անհոգ…
Նրա սրնգի ձէնիցը անուշ
Քուն էին մտնում ծաղկունքը քնքոյշ…

Ով չէր ճանաչում,
Ով չէր իմանում,
Որ էդ բարձրաբերձ հպարտ սարերի,
Էդ լայնատարած դաշտ ու հանդերի
Միակ իգիթը,
Քաջասիրտ չոբանը,
Ամենից սիրւած՝
Ամենից գովւած
Հսկայ ու անվախ
Զօրան Մօսին էր…

II

Մի օր Մօսին հիւր է ընկնում
Իւրդը ծանօթ մի հովւի,
Որը հսկայ հօտն էր պահում,
Հօտը անհեղ, Թուրք բէկի.
Այնտեղ՝ կանաչ գետի ափին
Տեսնում է նա Ասլիին,
Տեսնում, սիրում. էդ օրւանից
Սիրտն է տխրում իգիթի…
Էն ջէյրանի սէրը սրտում
Տուն է դառնում քաջ Մօսին,
Տուն է դառնում ու չի կարում
Հանգիստ նստել իր օրում. .

III

Էն սև օրերից ամեն իրիկուն
Առնում է Մօսին սրինգը սիրած,
Առնում է և մեծ սարը բարձրանում
Գառն ու ուլ անտէր հանդերում թողած.
Նստում է սարի բարձր կատարին,
Նստում ու ածում սիրած բայաթին,
Եւ կլկլացող ձայնից սրնգի
Քարերն արտասւում, ժայռերն են լալի…

IV

Մթան գիշերին կրակ են վառել
Մօսու օբայում, շուրջը բոլորել
Զօրանները քաջ ու անվերջ խօսում՝
Թէ ինչո՞ւ ընկեր Մօսին է տխրել,
Թէ ինչո՞ւ մոռացած իր ուլ ու գառներ,
Սարն է բարձրանում բայաթի ածում.
Թէ ինչն է նրա քաջ սիրտը մաշում,
Թէ ժում համար է նա այդպէստանջւում…
Հեռւում շների հաջոց է լսւում…
—Է՜յ, հէ՜յ, ձայն տւաւ չոբանը արթուն.
—Մօսին եմ, Մօսին, ձայն հանեց հեռւում
Սարերից եկող իգիթը անքուն.
Մռայլ ու դանդաղ, դարդից խեղագար
Մօտեցաւ օբում վառւող կրակին,
Եւ վիշտը սրտում, թախիծը դէմքին
Դարձաւ իգիթը իր ընկերներին.
—Եթէ ձեր ընկեր ջիւան Մօսին
Սիրել էք և քիչ սիրում էք հիմա,
Արիք էս գիշեր ինձ հետ միասին
Գնանք ու բերենք բէկի աղջկան».
—Պատրաստ ենք ջիւան ընկերի համար
Մեր տունն ու տեղը աւերմունքի տալ,
Միայն ամենքիս սիրած ընկերի
Դէմքիցը երբէք ծիծաղ չըպակսի».

V

Լուռ գիշերին երեք հոգի
Զիեր հեծած ամեհի,
Զէնք, սուր առած լուռ սլացան
Դէպի օբան Թուրք բէկի.
Եկան, իջան գետի ափին.
Սրինգն առաւ քաջ Մօսին.
Ու սրնգի թախծոտ ձէնից
Լեռ ու քարեր լացեցին.
Լսեց Ասլին, լսեց, լացեց
Ու ամրոցից լուռ իջաւ,
Լսեց, իր հօր տունը թողեց
Եւ իգիթի հետ փախաւ…

VI

Մի պարզկայ գիշեր, մի սիրուն գիշեր
Հիւսէին բէկի հսկայ ամրոցում
Լսեցին յանկարծ աղմկի ձայներ,
Հարայ են տալիս ու իրար խառնւում…
Հարայ են տալիս, բէկն է դուրս գալիս.
—Էդ ինչ ձայներ են, ինչ աղաղակներ…
—Գլխիդ մեռնենք, բէկ, Ասլիին տարան
Ձիերը հեծած, զինւած գեաւուրներ.—
—Ինչ… Ա՜խ… Ո՞ւմ տարան… բէկը մռնչաց.
Դէ, արիք տեսնեմ իմ քաջ չոբաններ,
Արիք ու հեծէք ձիերն ամեհի,
Արիք, կապեցէք ձեր սուրն ու զէնքեր».
Ասաց, կապեց սուրն ու զէնքեր,
Հեծաւ իր ձին ամեհի,
Առաւ իր հետ քաջ չոբաններ
Իջաւ ձորը ահռելի.
Անցաւ ձորը, չոնեց ճամբան,
Ճամբան հսկայ էն սարի,
Ուր հանգիստ էր առնում օրան,
Օրան իգիթ Մօսիի…

VII

Քնած էր օբան, քնած էր հանգիստ,
Միայն մի բնում դեռ լոյս էր վառւում,
Այդ քաջսիրտ չոբան Մօսու բնէն էր,
Ուր նրա քունը երբէք չէր տանում…
Յանկարծ շները հաչել սկսան,
Աղմուկ, աղաղակ ողջ օբան բռնեց.
—Հա՛յ, հարա՛յ, տարան, վա՛յ, հարայ տարան,
Ո՞ւր ես, քաջ Մօսի, օբադ աւերւեց…
Դուրս եկաւ բնից առած սուր ու զէնք,
Էդ սէգ սարերի չոբանը իգիթ,
Սուրը շողացրեց ու վրայ հասան,
Եւ մէկ-մէկ ընկան Թուրք բէկի մարդիկ.
Բայց յանկարծ բէկի մարդկանցից մէկի
Գնդակը դիպաւ իգիթի կրծքին,
Եւ մռնչալով իգիթն այդ սարի
Անվեհեր ընկաւ զով սարի լանջին…

*) Լսել եմ մի ծեր գիւղացի բերանից.
Լ. Վ.

գուրկ են գիւղատնտեսական անհրաժեշտ գիտելիքներից,—հետեւելով միմիայն աւանդական սովորութիւններին։

Գիւղական իրականութեան մէջ գոյութիւն ունեցող գիտակից անհատները էլ, ինչպէս օրինակ ուսուցիչը, քահանան և այլն, դժբաղդաբար օժտուած չեն գիւղատնտեսական գիտելիքներով, որպէս-զի կարողանան իրանց ցուցմունքներով օգտակար լինել։

Մնում է, որ փորձւած ագրոնոմները անմիջական խորհուրդներով ու ցուցմունքներով բարելաւեն գիւղացիների տնտեսական վիճակը։

Եւ այդ նկատումով է անուշտ, որ վերջերս կառավարութեան կողմից գիւղերում շրջիկ ագրոնոմ է նշանակւել։ Վերջինս իր բնակութեան տեղը հաստատել է Խանքենդում. այստեղից նա շրջում է շրջակայ գիւղերը և տեղը ու տեղը ծանօթանալով գիւղացիների տնտեսական աշխատանքների ձեւերի և ունեցած յարմարութիւնների հետ, գործնական կերպով ցուցմունքներ է անում, իսկ Խանքենդում իր տրամադրութեան տակ գիւղատնտեսական մի քանի գործիքների պահեստ ունի։

Ի նկատի ունենալով, թէ ինչքան մեծ բարիք կարող են հասցնել գիւղացիներին առհասարակ փորձւած ագրոնոմները, ցանկալի է, որ առաջիկայում ոչ թէ մէկ, այլ աւելի թւով նշանակւեն։

Սակայն գիւղական իրականութեան մէջ ոչ պակաս անհրաժեշտութիւն են ներկայացնում նաև կօօպերատիւ ընկերութիւնները. սրանք են, որ կոչւած են կռւելու գիւղական վաշխառուների և զանազան հարստահարիչների դէմ, որոնք առհասարակ շահագործում են գիւղացիներին։ Այժմ մանաւանդ, երբ կենսական մթերքների գները արհեստականօրէն անխիղճ կերպով բարձրացընում են, կօօպերատիւ ընկերութիւններն աւելի են անհրաժեշտ դառնում. մի խօսքով՝ կօօպերատիւ ընկերութիւնների հիմնելը հրամայողական պահանջ է։ Բայց դժբաղդաբար մեզանում գլուխ չեն գալիս այդ ընկերութիւնները։ Դրա պատճառն այն է, որ գիւղական ժողովուրդը մտաւորապէս խակ վիճակի մէջ լինելով՝ իր չարն ու բարին իրարից ջոկելու հասկացողութիւնից զուրկ է։ Ինչպէս փորձն է ցոյց տւել, կօօպերատիւ ընկերութիւնների դէմ հակառակել են և հիմա էլ հակառակում են գիւղական կուլակները, խանութպանները և ժողովրդի արիւնը ծծելու սովոր զանազան տզրուկները։ Եւ եթէ մի քանի գիտակից անհատների շնորհիւ հիմնւում է՝ օրինակ մի սպառողական խանութ՝ (կօօպերատիւ հիմունքների վրայ ի հարկէ,) տեսնում ես նեղելի և աններելի միջոցներով մրցութեան են դուրս գալիս գիւղական խանութպանները և իրանց արբանեակներով հանդերձ ամենայն կերպ վնասում և վերջ ի վերջոյ տապալում ժողովրդի օգտի համար ձեռնարկած գործը։

Հարիւրաւոր փաստեր գալիս են ապացուցելու, որ՝ մինչև գիւղական ժողովրդի ցանկալի ինքնագիտակցութեան հասնելը և ինքնաբերաբար կօօպերատիւ ընկերութիւնների նշանակութիւնը հասկանալը՝ դժւար է երաշխաւորել թէ մեզանում յաջողութիւն կունենան առհասարակ կօօպերատիւները։

Իսկ ինչ վերաբերում է վերջերս բացւած գիւղական փոխատու վարկային ընկերութիւններին, պէտք է ասել, որ դրանք մեծապէս օգտակար են գիւղացիների համար, եթէ միայն այդ ընկերութիւններում խնամէական կապեր չլինեն և որքան կարելի է հաւասար աչքով նայեն բոլորին։

Ա. Ասլանեան.

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԴՈՒՄԱՆ

Մարտի 18-ի նիստը

Չորեքշաբթի, մարտի 18-ին կայացաւ քաղաքային դումայի հերթական նիստը, Դր. Ս. Քալանթարեանի նախագահութեամբ։

Նիստի սկզբում պ. նախագահը յայտարարեց, որ ամսոյս 7-ին հեռագրով յայտնւած է պ. Գ. Մելիք-Շահնազարեանին՝ նրան Շուշու քաղաքագլուխ հաստատելու մասին։

Անցնելով օրակարգին, պ. նախագահը զեկուցանում է ժողովին հացթուխների դումային ուղղած յայտարարութեան մասին, որով նրանք խնդրում են նորից բարձրացնել հացի գները։ Որպէսզի դուման համոզւի ալիւրի թանգութեան մէջ, հացավաճառներն առաջարկում են դումային փորձ անել՝ ալիւր առնել և հաց թխել։

Գ. Լ. Մինասբէկեան առաջարկում է հարցը թողնել անվճիռ, մինչև նոր սակագնի կոմիսիան կքննէ այդ հարցը բազմակողմանի և կը յայտնէ իր եզրակացութիւնը։

Այդ առաջարկութեան դէմ ուպրավայի ներկայացուցիչը յայտնում է, որ կոմիսիան չի հաւաքւում, գործը դանդաղում է. իսկ կոմիսիայի ներկայացուցիչը յայտարարում է, թէ կոմիսիան հաւաքւել է, բայց ուպրավայի անդամները չեն եկել նիստի։ Այնուամենայնիւ այդ հարցը չպարզւեց, և կրկին անցան հացի գներին։ Գ. Գ. Տէր-Ղազարեանը պնդում է. մինչև որ հացավաճառները չբարձրացնեն հացի որակը, աւելորդ է աւելացնել սակագինը, չնայած որ սակագինը երկու անգամ բարձրացրել են, հացը շարունակում են թխել դառը և սեւ։ Առաջի տեսակի հաց երբէք չի պատրաստւում Շուշում, բարձր տեսակի գնով վաճառում են ստորին տեսակները։ Սակագինը չբարձրացնելու տեսակէտն աւելի եռանդուն պաշտպանում է պ. Պատւականեանը։

Գ. Հ. Կոստանդեանը և Ս. Մանդինեանը մատնանշելով, որ ալիւրը թանգացել է ամեն տեղ, առաջարկում են բարձրացնել սակագինը։

Բժ. Ի. Զուրաբեանը կողմնակից լինելով սակագինը բարձրացնելու, աւելացնում է, որ միաժամանակ պէտք է հացավաճառներին խիստ պատասխանատւութեան ենթարկել, եթէ նրանք շեղւում են դումայի սահմանած օրէնքներից։

Գ. Նախագահը իր կողմից աւելացնում է, որ համայն Ռուսաստանում տիրում է այժմ հացի թանգութիւն։

Վերոյիշեալ բացատրութիւններից յետոյ դուման եզրակացնում է. ալիւր գնել և փորձ անել, գները որոշելու համար, մի շաբթից յետոյ կրկին նիստ կայացնել և որոշել սակագինը։

Օրակարգի երրորդ հարցը ստորին ծառայողների խնդիրքն էր, որ դուման գալիք տօների առթիւ օժանդակութիւն տայ նրանց։

Բժ. Ս. Համբարձումեան առաջարկում է դումային այդ հարցում անտես չանել նաև քաղաքային հիւանդանոցի ստորին ծառայողներին։

Դուման միաձայն որոշում է զատկական տօներին նպաստ տալ 100 ր. ուպրավայի ծառայողներին և 60 ր. հիւանդանոցի ծառայողներին։

Մնացած հարցերից ուշադրութեան արժանի է Գրիգոր Մինասբէկեանի խնդիրքը դումային։

Գ. Մինասբէկեանը Շուշում ունի մի կտոր ազատ հող, որի համար նա մինչև 1913 թ. վճարել է 3 ր. գնահատական տուրք (оцѣночный сборъ), սակայն 1913 թ. գնահատումից յետոյ պահանջւում են 18 ր.։ Գտնելով դա անիրաւացի, պ. Մինասբէկեանը խնդրում է առնել նրանից այն տուրքը, ինչ որ նա վճարում է եղել մինչև 1913 թ.

Գ. Նախագահը այդ առթիւ բացատրեց. մինչև 1913 թ. գնահատական տուրքը ստացւում էր կալւածների զուտ արդիւնքից $10^{0}/_{0}$, իսկ հողերից ոչինչ չէր պահանջւում։ 1913 թ. դուման որոշել է ազատ հողերը գնահատել և նրանց արժողութիւնից $1^{0}/_{0}$ շատ վերցնել։ Որովհետև պ. Մինասբէկեանի հողը գնահատւած է 1800 ր., ուստի դումայի յիշեալ վճռի համաձայն տուրք է պահանջւում 18 րուբլի։

Լսելով այդ բացատրութիւնը դուման որոշում է պ. Մինասբէկեանի խնդիրքը թողնել առանց հետեւանքի։

Նիստը տեւում է մի ժամ։

Լ. Վ.

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

—Թեմիս առաջնորդը ստացել է կաթողիկոսից կոնդակ, որով կարգադրում է հայոց ծխական դպրոցներում շարունակել պարապմունքը մինչև մայիսի 1-ը այն տեղերում, ուր համաճարակ կայ, իսկ այն վայրերը, որոնք ազատ են համաճարակից, պէտք է շարունակել պարապմունքները ըստ նախասահմանած օրէնքի։

—Զատկական տօների պատճառով «Փայլակ»ի հետեւեալ համարը լոյս կը տեսնի կիրակի 29 մարտի։

—Պատերազմի սկզբներում տեղումըս կազմակերպւեց մի կոմիտէ Ռէալական դպրոցի վերատեսուչ պ. Իւանովի նախագահութեամբ, նպատակ ունենալով նիւթական օգնութիւն յայթայթել պատերազմ գնացած պահեստի զինւորների ընտանիքներին։ Այդ կոմիտէն, որ կոչւում է „Комитетъ повсемѣстной помощи“ (ամենուրէք օգնութեան կոմիտէ) ներկայում մեր գաւառի 16 գիւղական հասարակութիւնների մէջ ունի թւով 16 ճիւղեր, կամ հոգաբարձութիւններ (попечительства) տեղական կարիքներին վերահասու լինելու նպատակով։ Վերջինների միջոցներն եթէ չեն բաւում տեղական պահեստների ընտանիքներին օժանդակութեան համար, այն ժամանակ օգնութեան է հասնում կոմիտէն։ Վերոյիշեալ կոմիտէի ամսական ծախսը հասնում է 800 ր., որ գոյանում անդամակցական վճարներից ու նւէրներից։ Մուտքը վերջերս սկսել է պակասել։

—Տեղիս հայոց բարեգործ. ընկերութեան խորհուրդը ստացել է Թիֆլիսից կենտրոնական խորհրդից յատուկ գրութիւն, որով առաջարկւում է կազմակերպել այստեղ Թիֆլիզի օրինակով «զթութեան ողորմածութեան օր յօգուտ փախստականների»։ Այդ օրւայ համար կենտրոնական խորհուրդը կուղարկէ համապատասխան խորհրդանշաններ նւիրատուներին բաժանելու համար։ Հանգանակւած գումարը պէտքէ ուղարկել կենտրոնական խորհրդին գործադրութեան համար։

—Ֆինանսական կոմիսիան, որին դուման յանձնարարել է մշակել քաղաքին ալիւր հայթայթելու խնդիրը, իր Մարտի 18-ի նիստում որոշելէ ոչ միայն ալիւր գնել ու վաճառել, այլ և բանալ քաղաքային փուռ։ Այդ խընդիրը մշակելուց յետոյ պէտքէ ներկայացնել դումայի բարեհայեցողութեան։

—Բագւի Հայոց «Կուլտուրական Միութիւնը» հեռագրով փոխադրել է 3000 ր. պ. Ս. Մանդինեանցին սերմացու գնելու պահեստի զինւորների ընտանիքների համար։ Սերմացուն պէտքէ գնեն և բաժանեն պ.պ. Ալեքսանդր Բահատրեանը և Շահնազարեանը, որոնք դեռ ևս չեն եկել փող ստանալու։

—Թեմական կառավարութիւնը յանձնարարել է տեղիս Մարիամ-Ղուկասեան օրիորդաց դպրոցի տեսուչ պ. Իսահակ Տէր-Ղազարեանին վերատեսուչել քաղաքիս բոլոր եկեղեցական—ծըխական դպրոցները։

—Նախընթաց № 4-ում. հայկական կամաւորների 6-րդ խմբի ներկայա-

Արեան վրէժով լցւած ընկերներ
Մեռած, քաջասիրտ, իգիթ չոբանի
Առան շուտափոյթ սրերն ու զէնքեր,
Մէկ-մէկ փռեցին մարդկանցը բէկի.
Եւ բէկը միայն երկու մարդկանց հետ
Հազիւ ազատւած քաջերի սրից՝
Գլխակոր բռնեց ամրոցի ճամբան
Եւ շունչը կտրած ընկաւ իր օրան...

VIII

Ծամերն արձակ ո՞վ է վազում
Դէպի գիւղն իգիթի,
Ո՞վ է վազում ու անիծում
Արարքն անգութ, չար բէկի...
Դա Ասլին է, սարի ջէյրան
Դաշտի մարալ խեղճ Ասլին,
Իր կորցրած ջահէլ ջիւան
Սէրն էր ողբում ու լալի...

IX

Լուռ ու տխուր հաւաքւեցին
Մարդիկն իգիթ Մօսիի
Եւ առնելով դին՝ հեռացան
Դէպի ձորը ահռելի.
Կանաչազարդ առւի ափին
Փոս փորեցին խոր ու լայն,
Եւ թաղելով քաջ իգիթին
Լուռ ու տխուր հեռացան...

X

Դեռ նոր էր ծագել արևը գարնան,
Երբ որ Մօսիի անտէր օրայում
Դարձեալ աղմկող ձայներ բարձրացան,
Դարձեալ հարայի ձայներ լսւեցան.
Հիւսէին բէկն էր նոր-նոր մարդկանցով
Եկել քանդընդում օրան Մօսիի.
Եկել կատաղած սրով ու հրով
Արիւնով ներկում լանջերը սարի.
Սրբեց ամեն ինչ, ներկեց արիւնով
Էն կանաչագեղ դաշերը սարի.
Այրեց ու քանդեց հրով ու սրով,
Հսկայ ու անտէր օրան Մօսիի...
Մենակ Ասլին էր մազերը արձակ
Վազում անդադար դէպ հսկայ սարը,
Ահա մօտեցաւ, կանգնեց կատարին
Եւ իր անէծքը ուղղեց իր հօրը.
—Թող, հայր, քո տունը քարուքանդ դառնայ,
Քո մալն ու ապրանք թողանտէր մնան,
Թող քո մարդիկը գայլի պէս վայրի
Անվերջ թափառեն սարերն ամայի...
Ասեց Ասլին, մազերն արձակ
Նետւեց ձորը ահռելի,
Ուր որ սիրած եարը մենակ
Լուռ հանգչում էր տակն հողի...

XI

Ամպրոպը ճայթեց, երկինքը գոռաց,
Հսկայ սարերը տեղից ժաժ եկան,
Ամրոցը մէկի խոր ցաւով տնքաց
Ու քանդւեց, իջաւ ձորը ահռելի...
Իջաւ ու ծածկեց երկու շիրիմներ,
Երկու շիրիմներ սիրող սրտերի.
Իջաւ ու ծածկեց երկու մարմիններ՝
Զքնաղ Ասլիի, իգիթ Մօսիի...

XII

Հէնց էդ օրւանից էդ բերդը հսկայ
«Հարմնաբերդ» անունն առաւ իր վրայ.
Եւ երբ որ նխշուն գարունն է բացւում,
Երբ ձոր ու դաշտեր ծաղկով զարդարւում,
Ուխտի են գալիս այդ մեծ շիրիմին
Սարը բարձրացող շատ ու շատ քոչւոր,
Ուխտի են գալիս ու լացով պատմում
Այդ մեծ շիրիմի անցեալը տրտում...

Լ. Վարդունի

Շուշի

ցուցիչ Եփ. Յ. մասին խօսելով, մենք թիւրիմացութեամբ չէինք շեշտել, որ նա լիազօրուած է ժողովարարութիւն անել միմիայն իրերով և ոչ դրամով։

Հայ կամաւորների 6-րորդ խմբի ներկայացուցիչ Եփ. Յ. Գորիսում ժողովել է՝ 200 շապիկ, 200 ոտաշոր, 15 թաշկինակ, 9 սրփիչ և 3 ջուխտ գուլպայ. բացի այդ, Տաթևի վանահայր Վահան վարդապետը նուիրել է իր մօտ ժողոված 89 ջուխտ գուլպայ և 3 ջուխտ ձեռնոց։ Յիշեալ իրերը պ. Յ. վերցրել է իրեն հետ, և շուտով հասցնելու է ուր յարկն է։

ԿՈՎԿԱՍ

—Թիֆլիսի քաղաքային ինքնավարութեան ձեռնակցութեամբ հրաւիրւում է մի յատուկ խորհրդակցութիւն, որ զբաղւելու է կենսական թանգութեան դէմ մաքառման միջոցներ մշակելով և քաղաքը ներմուծւող ապրանքների ստացման կարգաւորումով։ Այդ խորհրդակցութեան հրաւիրուած են մասնակցելու պետական ու հասարակական հիմնարկութիւնների, գիւղատնտեսական ու սպառողական ընկերութիւնների, բանկային հիմնարկութիւնների, խոշոր առևտրական ֆիրմաների և վերջապէս մամուլի ներկայացուցիչներ։

— Մարտի 15-ին առաւօտեան Թիֆլիսի Վերայի ուղղափառների գերեզմանատանն երևան է հանւել քաղաքային սուր-վարակիչ հիւանդութիւնների բարակների կառավարիչ բժ. Գ. Գուլուխանցի դիակը կտրուած կոկորդով։ Սպանուածը առանց գլխարկի, վերարկուի և կօշիկների է եղել։ Թէ ինչ պայմաններում է կատարւել սպանութիւնն և ովքեր են յանցաւորները, անյայտ է։ Լուրեր են պտտում, որ սպանութիւնը տեղի է ունեցել սիրահարական հողի վրայ։

—Մարտի 17-ից Բաղւում թոյլ է տրուած խաղողի գինու վաճառումն գինիների պահեստաներից։ Գինի գնողը պիտի ոստիկանատնից թոյլտւութիւն ստանայ ոչ պակաս քան մի դոյլի։

Թոյլ է տրուած գինու և շամպայնի վաճառումը նաև առաջի կարգի ռեստորաններում։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԹԵՄԱԿԱՆ ՏԵՍՉԻ ԽՆԴԻՐԸ.

Որքան է վնասում թեմական տեսչի բացակայութիւնը գաւառական դպրոցների յառաջադիմութեանն ու զարգացմանը—գիտեն միայն գաւառական ուսուցիչներն ու այն եզակի անձինք, որոնք մօտ են կանգնած դպրոցներին։

Առանց թեմական տեսչի գիւղական դպրոցների գոյութիւնը խախուտ հիմքերի վրայ են դրուած. չլինելով աչալուրջ հսկողութիւն թեմական տեսչի կողմից, գաւառական դպրոցներն ու ուսուցիչները, ենթարկւում են տգէտ գիւղացիների ու հոգաբարձուների քմահաճոյքներին, որոնց թւում է թէ դըպրոցը մի ծանր լուծ է իրենց ուսին։

Թեմական տեսուչը պիտի շարունակ շրջէ գաւառը, միջոցներ մտածէ տեղական ժողովրդի հետ, դպրոցների դրութիւնը բարւոքելու, համար գիւղացիների հետաքրքրութիւնը շարժի դէպի դպրոցները և երկուսին սերտ կերպով կապէ իրար հետ։

Եթէ այս ուսումնական տարումն էլ չունենանք պատրաստուած և իր պաշտօնին յարմար թեմական տեսուչ-անշուշտ եկող ուսումնական տարին ծխական դպրոցներից շատերը, որոնք ներկայումս գտնւում են փակման վտանգի նախօրեակին, —բոլորովին կը դադարեն իրենց գոյութիւնը։

Հէնց այս ուսումնական տարում էլ [illegible] փակւեցին և նրանց ուսուցիչները մընացին շւարած, առանց իմանալու թէ ինչ անեն։

Ի՞նչու հոգևոր վարչութիւնը ձգձգում է թեմական տեսուչ ընտրելու հարցը և ինչու իսկական տեսչի տեղ անւանական տեսուչներ է հրաւիրում—այդ մութ է բոլորի համար և բացատրութեան կարօտ։

Հարկաւոր է լուրջ մտածել այդ խնդրի մասին և դարձնել մամուլի խօսակցութեան առարկայ։

Խորհենք քանի ուշ չէ և ընտրենք մի արժանաւոր տեսուչ։

Խանքենդ. V.

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

17 մարտի. Մարտի 15-ին երեկոյեան գերմանական օդանաւերը մօտենալով Լիբաւային բաց թողին քաղաքի վրայ մօտ 200 ռումբեր. քաղաքում սպանուած է մէկը և վիրաւորուած՝ մէկը։ Զինւորականների մէջ կորուստ չկայ։

Նէմանից դէպի արևմուտք ճակատի վրայ շարունակւում են կռիւները։ Մարտի 15-ին Ստրուբագլով գիւղի մօտ, Լոձից 12 վերստ հիւսիս արևմուտք գերմանական բատալիօնի մնացորդը, մեր գրոհին ենթարկւելով, անձնատուր եղաւ 250 մարդով։ Նարևի աջ ափերում Շկվայի և Օմուլևի մինչև ռազմական ընդհարումները շարունակւում են առանձին պուրակներ և բարձրունքների համար։

Կարպատներում Բարտֆէլդի և Ուժօկի ուղղութիւնների միջև մեր գործողութիւնները զարգանում են միանգամայն բարեյաջող։ Չնայած թշնամու յամառ դիմադրութեանը և կատաղի յարձակումներին, մենք վերստին գրաւեցինք մի քանի ամրութիւններ և դիրքեր բարձունքների վրայ. այդ ժամանակ մի օրւայ ընթացքում մենք գերեցինք 76 սպայ, 5384 զինւոր և գրաւեցինք 5 թնդանօթ, 21 գնդացիր և մի հրետ։ Թշնամու մի զօրաբաժին, որ առաջ էր խաղում Զերնովիցից, մարտի 15 ճեղքեց մեր սահմանագիծը և շարժւեց դէպի Խոտինի կէս ճանապարհը. որի դէմ միջոցներ են ձեռնարկւած։

18 մարտի։ Նէմանից դէպի արևմուտքի ճակատի վրայ կռիւները շանունակւում են։ Մեր զօրքերը Կրասնօպօլի շրջագայքում յաջողութեամբ առաջ գնալով, ստիպեցին գերմանացիներին մարտի 17-ին յապճեպ յետ նահանջել, ընդ որում մենք գերեցինք մօտ 200 զինւոր, 2 սպայ և վերցրինք 2 գնդացիր։

Կարպատներում մեր առաջխաղացումն շարունակւում է. 16 մարտի նախորդ օրը մենք գերի ենք վերցրել 38 սպայ, մօտ 1750 զինւոր և գրաւել ենք 5 գնդացիր.

Մեր Սեւծովեան նաւատորմը ռմբակոծեց Զունգուլդակը, Կօզլու, Կիլիմլի ու Էրեգլի. մեր կրակը առաջ բերեց ծովեզերքում մի շարք ուժեղ պայթիւններ ու հըրդեհներ։

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԶՕՐՔԵՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

— Արտվինի շրջանում թիւրքերը յետ են մղւած դէպի Մելօ։

Սարիղամիշի ուղղութեամբ ձախ թևի վրայ մեր զօրքերը գրաւեցին Դէլիբաբա, Ղարադերբենդ, Էշակ-Էլեխաս շրջանը, շպրտելով թիւրքերին դէպի արևմուտք։

Մնացեալ ուղղութիւններում աննշան հրաձգութիւններ են։

— Մարտի 15. Ծովեզրեայ շըրջանում տեղի ունէր հրաձգութիւն։ Մեր զօրքերը առաջխաղալով Բորչխից և Արդանուչից, գրաւեցին Արտվինը, շպրտելով թիւրքերին դէպի հարաւ։

Սարիղամիշի ուղղութեան ձախ թևում տեղի ունի կռիւ։

Պետրօգրադ. 18 մարտի։ Բօսֆորի շրջանում մարտի 16—17 տիրող խիտ մառախուղը հնարաւորութիւն չտւեց մեր ռազմանաւերին շարունակել Զունգուլդակի, Կօզլիի, Կիլիմլիի և Էրեգլիի ռմբակոծումն։ Մեր նաւատորմը նորից քարուքանդ արաւ այն ամրութիւններն ու շէնքերը, որոնք նորոգւել էին թիւրքերի ձեռքով նախորդ ռմբակոծումներից յետոյ։ Բացի այդ՝ մենք ջրասոյզ ենք արել մի շոգենաւ ու բազմաթիւ առագաստաւոր ածխատար նաւակներ։

Մեր օդաչուները, անտես անելով թշնամու ուժեղ կրակը, հիդրօաէրօպլաններից նետում էին ռումբեր։

Մարտի 7-ից մինչև մարտի 16-ը Կարպատների շրջանում երեք կից կորպուսների սահմաններում մենք գերել ենք ընդամենը 202 սպաներ, 8 բժիշկ, 16207 զինւորներ և գրաւել ենք 12 գնդացիրներ ու 10 թնդանօթ։

Պետրօգրադ. 17 մարտի։ Օսօվէցի ռմբակոծումն գրեթէ դադարել է։ Աւստրիական գերի սպաները որոնք գերուած են մարտի 15-ին մեծ թւով Կարպատներում Բալիգրադի ուղղութեամբ ցոյց տւին, որ աւստրիական զօրքերին կտրականօրէն արգելւած է յետ նահանջել Կարպատներում բռնած դիրքերից։ Պատերազմի բաղդն այստեղ պիտի որոշւի. ամենքը պէտք է մեռնեն իրենց խրամատներում։

Լիբաւա. 17 մարտի։ Վերջնականապէս պարզւեցին Լիբաւայի ռմբակոծումն. սպանւած են 3 հոգի, վիրաւորւած են 7 հոգի. խիստ վնասուած է «Բալտիկա» շոգենաւը. վնասւած են մօտ 15 տուն. կտրուած են շատ հեռագրաթելեր. փշրւած են շատ տներում բոլոր ապակիները։

Սօլուն. 18 մարտի։ Տենեդօսից հեռագրում են Դարդանէլի սոսկալի ռմբակոծման մասին։ Մարտի 15-ի դաշնակիցների նաւատորմը բոլորովին քանդեց Գալիպօլի թերակղզու բարձունքների վրայ գտնւած բատարէյները. Թիւրքերի կորուստները լուրջ են։

Պետրօգրադ. 17 մարտի։ Մեր նաւատորմը մարտի 16-ին մօտեցաւ Բօսֆորի արտաքին ամրութիւններին, բայց մառախուղի պատճառով, անկարող եղաւ շարունակելու բերդերի ռմբակոծումը։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„Нов. Вр.“ հաղորդում է. Թիւրքերը իրենց զօրամասերը Էրզրումի շրջանից դէպի Օլթիի և Սարուղամիշի ուղղութեամբ տեղափոխելիս կորցրել են լեռնային հրետանիների մի մասը և ռազմամթերքներ։ Թիւրքական զօրքերի վերջին գործողութիւններում նկատելի է յուսահատական յապճեպութիւն։

— „Кавк. Сл.“-ի ասելով մարտի 16-ին առաւօտը Բաթումում արդէն լուր էր ստացւել, որ մեր զօրքերն արդէն գրաւել են Արտւինը։ Թիւրքերի նահանջը Արտվինից հետևանք է մեր յատուկ այդ նպատակի համար նշանակւած զօրամասի 4 օրեայ ռազմական գործողութիւնների։ Թիւրք զօրքերի թիւը, ի նկատի առնելով նրանց ունեցած 6 թնդանօթները, պէտք է ըստ երևոյթին խիստ մեծ լինէին։ Թուրքերն այրել են Արտվինը։

— Գերմանացիները Զմիւռնիան ամրացնում են նոր տեսակի ծանր թընդանօթներով։

— Դարդանէլի ռմբակոծումն շարունակւում է դաշնակից ռազմանաւերի կողմից բուռն թափով։ Ոչնչացւել են Զմիւռնիայի ամրութիւններից Ենիկալէ, Չիփլիկ և մի ուրիշը։

— Ռուս մամուլը ողջունում է մեր նաւատորմի կողմից սկսած ռմբակոծումն Բօսֆորի։ „Нов. Вр.“ գրում է. «Մեր դաշնակիցներին հանդիպած դըժբաղդութիւնը թև էր տւել թիւրքերին և ռազմական գործողութիւնները փոքր ընդմիջում էին ստացել։ Այսօր բոլոր կասկածները պիտի փարատուին. ռուսական թնդանօթների առաջին հարւածով, որ կպել է Բօսֆորի ամրութիւններին, Կ. Պօլսի բաղդը վճռւած է»։ „Рѣчь“-ը գրում է. Ռուսաստանի ազգային խնդիրներից մէկը վերջապէս շեշտակի գրւեց ասպարէզի վրայ ոչ միայն մեր դիպլօմատիայի, այլև զինւած ոյժերի միջոցով»։ „Бирж. Вѣд.“ ասում է. «Մենք եկանք Կ. Պօլսի մօտ և այստեղ կըմնանք։ Այդ է ժամանակակից Ռուսաստանի սրբազան երգումը»։

— „Руск. Сл.“ հեռագրում են. Վիէննայում բոլորը համոզւած են, որ Աւստրիան պիտի ոչնչանայ ոչ միայն ռուսական յաղթութիւնների դէպքում, այլ և այն ժամանակ, երբ պատերազմը վերջանայ առանց որևէ հետևանքների։

— „Ранн. Ут.“-ի տեղեկութիւնների համեմատ, 9 գերման սպաներ, թիւրք ու գերման իշխանութիւնների միջև կայացած համաձայնութեամբ, ընդունել են մահմեդականութիւն, որպէսզի աւելի մեծ յաջողութեամբ ագիտացիա անեն Եգիպտոսի մահմեդականութեան մէջ։ Այդ սպաները մահմեդականութիւն ընդունելուց յետոյ անմիջապէս ուղևորւելու են Մեքքա։

„Бирж. Вѣд.“ հաղորդում են Կօպենհագենից. հօլլանդական մամուլը, Գերմանիայի հետ յարաբերութիւնները սրւած լինելու պատճառով, իրերի դրութիւնը նկարագրում է ամենամռայլ գոյներով։ Հոլանդիայի կառավարչական շրջաններում տիրում է այն կարծիքը, որ կացութիւնը խիստ լուրջ է։

Խմբ.-հր. Հ. Վարդապետեան

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ժամերը տեղական են)

Մեկնում է ԵՒԼԱԽԻՑ.

դէպի Բագու.		
արագնթաց	№ 6	6 ժ. երեկ.
փոստատար	№ 4	4 ժ. գիշ.
դէպի Թիֆլիս.		
արագընթաց	№ 5	2 ժ. ցեր.
փոստատար	№ 3	3 ժ. գիշ.
հասնում է Թիֆլիս		
արագընթաց	№ 5	7 ժ. 41 ր. երեկ.
փոստատար	№ 3	12 ժ. 54 ր. ցեր.

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Տուշում.

№ 6 Կիրակի 29 մարտի 1915 ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ Կիրակի 29 մարտի № 6

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը —3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ. 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ԹԵՄԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՂԱՐԱԲԱՂՈՒՄ

Որքան էլ պատերազմը կլանած լինի մեր ուշքն ու միտքը, որքան էլ դժբախտ ու անակնկալ դէպքերը պաշարած լինեն մեզ և մտաւոր ու նիւթական զոհաբերութիւնների պահանջ դնեն մեր առջև, այնուամենայնիւ մենք չպէտք է աչքաթող անենք մեր հասարակական-կուլտուրական հիմնարկութիւնները, չպէտք է թողնենք նրանց բախտի բերմունքին։ Ժամանակաւոր քայքայումը, անկանոնութիւնն այնպիսի վնասակար հետևանքներ կառաջացնեն, այնպիսի բացեր կստեղծեն, որ տարիների աշխատանք հարկաւոր կը լինի նորից նախկին վիճակը վերականգնելու համար։ Ասել, թէ աննորմալ տարի է և հանգիստ խղճով աչք փակել աղաղակող պակասութիւնների հանդէպ, թողնել ամէն բարելաւում աւելի պատեհ ժամանակի, ապագայում իրագործելու, նշանակում է կամաւոր կերպով մտաւոր ինքնասպանութիւն գործել։ Մանաւանդ որ, ո՞վ կարող է ասել, թէ որքան է տևելու այդ աննորմալ ժամանակաշրջանը և ո՞վ կարող է երաշխաւորել, թէ պատերազմից յետոյ նոր-նոր աննորմալ դրութիւններ չեն ստեղծուելու։ Ուրեմն ծալենք ձեռքներս և սպասենք...

Շուտով կը վերջանայ ուսումնական տարին. մեր թեմի ծխական դպրոցների մի տարով հրաւիրած ուսուցիչները դպրոցական շաբլոն տեղեկագրերը կազմած կուղարկեն, ուր հարկն է, և իրենք կը ցրուեն, ոմանք աւելի լաւ տեղ գտնելու, ոմանք անկկատոյց սպասելու «մեծարգոյ» հոգաբարձութեան բարեհաճ հրաւէրին, ո՞վ գիտէ գուցէ մինչև հոկտեմբեր, նոյեմբեր։ Ո՞վ հետևեց ամբողջ ուսումնական տարում գիւղական խուլ անկիւններում գործող այդ ուսուցիչների գործունէութեանը, ո՞վ առաջնորդեց նրանց մանկավարժական կնճռոտ հարցերի լուսաբանութեան խնդրում, ո՞վ ուղեցոյց հանդիսացաւ նրանց այդ գործում և վերջապէս ո՞վ պէտք է մտածի այդ պարիաների վիճակի մասին։

Մի թեմի առաջնորդ կամ կառավարիչ, որքան էլ բարի տրամադրութիւն ունենայ դէպի հայ դպրոցը և հայ ուսուցիչը, չի կարող միայնակ ուղղութիւն տալ դպրոցական գործին և յաղթահարել այն բոլոր արգելքներն ու խոչնդոտները, որոնք աննպաստ և վնասակար ազդեցութիւն են ունենում դպրոցի և ուսուցչի վրայ։ Հարկաւոր և անհրաժեշտ է մի մարմին, ընտրուած ամբողջ թեմից, որը հոգայ և կարգաւորէ թեմի դպրոցները, հրաւիրի թեմական և շրջանային տեսուչներ, բարելաւի ուսուցիչների վիճակը, նոր դպրոցներ բանայ այն վայրերում, որտեղ կամ չեն եղել մինչև այժմ, կամ եղել են և փակուել։ Այդ մարմնի—թեմական խորհրդի գոյութիւնն անհրաժեշտ է մանաւանդ այժմ, երբ, շնորհիւ աննպաստ պայմանների, մի քանի գիւղական դպրոցներ փակման վտանգի առջև կը լինեն կանգնած, եթէ կարճուի դրսի նիւթական օժանդակութիւնը։ Թեմական խորհուրդ պէտք է կազմակերպել հենց այժմ, որպէսզի ժամանակին որոշուի ուսուցիչների վիճակը, ժամանակին բացուեն դպրոցների դռները։

Թեմական խորհուրդ կազմակերպելը ոչ միայն անհրաժեշտ է, այլ և անյետաձգելի։

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՊԷՏՔԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ձեռքի տակ եղած տեղեկութիւններից պարզ երևում է, որ գիւղատնտեսական աշխատանքները պիտի մնան չկազմակերպուած ամէն տեսակէտից, և Անդրկովկասի ազգաբնակութեան գիւղատնտեսական կարիքները հոգալու համար գրեթէ ոչինչ չի ձեռնարկուած մինչև այժմ։ Ուրեմն աւելորդ չէ նորից դառնալ այդ խնդրին և հրաւիրել դրա վրայ թէ պաշտօնական անձերի և թէ հասարակական գործիչների ու հիմնարկութիւնների ուշադրութիւնը։

Անդրկովկասը չունի ոչ զեմստվօ, ոչ էլ գիւղատնտեսական այնպիսի հիմնարկութիւններ, որոնք ունենային իրենց տրամադրութեան տակ բաւական միջոցներ—դրամական և գիտական—նրա կարիքաւոր տնտեսութիւններին նկատելի կերպով օգնելու համար։ Բայց կարիքը մեծ է, և ամէն կողմից եկող լուրերը ենթադրել են տալիս, որ բազմաթիւ տնտեսութիւններ պիտի մնան անճարութեան մէջ, որ երկրի բերքը մի քանի տեղերում, մանաւանդ Գանձակի նահանգում, կարող է ենթարկուել ոչնչացման վտանգի։ Ինչպէս ասում են տեղական գիւղատընտեսները, այս նահանգի դաշտային մասում արդէն երևացել են մկներ, որոնց դէմ կռուելու միջոցներ հազիւ թէ գտնուեն, քանի որ մկների կոտորելու համար հարկաւոր են մեծ թւով բանուորներ, որ այս տարի շատ քիչ են լինելու, և մկնդեղ, որ այժմ չկայ անհրաժեշտ քանակութեամբ։ Բացի այդ, ինչպէս երևում է անգլիական առևտրական մի ընկերութեան հաղորդագրութիւնից, Կովկասն այս տարի արջասպի (мѣдный купоросъ) պաշար չունի և եթէ Դարդանէլը մօտ ապագայում չբացուի, գուցէ բոլորովին չստանայ խաղողի այգիների բուժման համար անհրաժեշտ, թերևս անփոխարինելի, այդ նիւթը, որն ստացւում է գրեթէ բացառապէս Լոնդոնից և մինչ այժմ Ռուսաստանում շատ քիչ է պատրաստւում։

Գիւղերում հաւաքուած տեղեկութիւններից պարզ երևում են գիւղացիների երկիւղն անորոշ ապագայի առաջ, բազմաթիւ ընտանիքների տագնապալի վիճակը և դրա դիմաց կատարեալ չնչինութիւնն այն օգնութեան, որ զանազան բարի ցանկութեամբ հարուստ, բայց դրամով աղքատ, մասնաւոր ընկերութիւններ կարող են տալ։

Իհարկէ, ամէն սրտով ցանկանում ենք, որ չարդարանայ և ոչ մի հոռետես գուշակութիւն մեր երկրի որևէ մասի արդիւնաբերութեան ակնկալութիւնների մասին, որ մեր երկիրն ազատ մնայ այս փոթորկալի ժամանակաշրջանում այն բոլոր փորձութիւններից, որ կարող են նրա գլխին բերել տարերային ոյժերը։ Բայց և այնպէս պէտք է վաղօրօք մտածել պատրաստ լինելու ամէն անպատեհութիւնների, ամէն դժբախտութեան առաջ։

Գիւղական ազգաբնակութեան անհրաժեշտ են երեք տեսակի օգնութիւն, պետական, հասարակական և գիւղացիական ինքնօգնութիւն բառիս անձուկ մտքով։

Պետական օգնութիւնն ամենակարևորն է, որովհետև կառավարութիւնը պէտք է տայ ամէն յարմարութիւն կազմակերպել գիւղատնտեսական խորհրդակցութիւններ, ստեղծել յատուկ օրգաններ թէ օգնութեան գործը կազմակերպելու և թէ ամենամանրամասն կերպով ուսումնասիրելու գիւղատնտեսութեան կարիքները. իսկ այս ամէնի և գիւղացիներին սերմացու, գործիք և աշխատաւոր ձեռք տալու համար՝ կառավարութիւնը պէտք է բաց թողնի մի խոշոր գումար։ Այս նպաստը, որը լրագրական տեղեկութիւնների համաձայն կառավարութիւնը միտք է ունեցել տալու և մինչև այժմ չի տուել, այն մեծ պետական օգնութիւնն է, որ պէտք է խնդրել և ստանալ քանի ուշ չէ։

Հասարակական օգնութիւն ասելով հասկանում ենք այն նպաստները, որ իւրաքանչիւր մարդ կարող է տալ գիւղատնտեսական օգնութիւն անելու նպատակով։ Չպէտք է յոյս ունենալ, թէ այդ օգնութիւնը կարող է երևան գալ մեծ չափով, ինչպէս և չըպէտք է ենթադրել, թէ այդ աղբիւրից ոչինչ չի կարելի ստանալ և պէտք է մի կողմ թողնել նրա օգտագործման միտքը։ Ընդհակառակն, պէտք է ամէն կերպ կազմակերպել նպաստների հանգանակութիւնն և գումարուած փողերի բանական գործադրութիւնը. այդպիսով հասարակական օգնութիւնը կազմակերպուած կը լինի։

Ինչ մնում է գիւղական ինքօգնութեան, սա կիրառուի նախ՝ գիւղացիների փոխադարձ օգնութեամբ։ Աշխատաւոր ձեռքերից զրկուած գիւղական ընտանիքներին պէտք է օժանդակութիւն տան գիւղատնտեսական բոլոր գործերում նրանք, որոնք ունեն աշխատաւորներ։ Այս գործը պէտք է կարողանալ բաւական կերպով կազմակերպել։ Գիւղացիներն իրենց միջոցներով կարող են գիւղատնտեսական գործիքների, զանազան մթերքների առևտրի գործը կազմակերպել, հիմնելով կօօպերատիւ ընկերութիւններ, որոնք, եթէ առանձին գիւղերում գոյանալ և յարատևել չեն կարող, գոնէ կարող են հաստատուել մի քանի գիւղերի կամ մի ամբողջ շրջանի համար՝ նրանց հաւաքական ոյժերով։

Սրանք են, մի քանի խօսքով բնորոշած, այսօրուայ և վաղուայ անելիքը գաւառում։ Բայց ո՞վ պէտք է կատարէ այդքան կարևոր աշխատանքները, ո՞վ պէտք է գլուխ բերէ այդ խոշոր աշխատանքի համար պահանջուող բոլոր միջոցների խելացի համակարգումը։ Ո՞վ պէտք է անդադար դիմէ կառավարութեան և նրանից օգնութիւն ստանայ։

Ահա այստեղ է, որ ամենասուր կերպով զգացւում է հասարակական կազմուած ոյժերի բացակայութիւնը. այստեղ է, որ հասարակական հիմնարկութիւնները, ժողովրդական հաստատութիւնները պիտի դեր ունենային կատարելու։ Բայց դրանք չկան։ Ուրեմն, գործը պիտի

կատարեն հասարակական գործիչները, գիւղատնտեսական և այլ ընկերութիւններն և մամուլը, որոնք քիչ թէ շատ ծանօթ են գիւղատնտեսական աշխարհի պէտքերի, կարիքների ու պահանջների հետ։ Նրանց է մնում ձայն բարձրացնել և ջանք չխնայել այս կարևոր և անյետաձգելի գործը կատարելու համար։

Զ.

ՄԱՄՈՒԼ

Մոսկվայի հայ ճարտարապետների սեկցիան, որ «Մոսկւայի ռուս տեխնիկների միացեալ կազմակերպութիւնների կոմիտէի» ճիւղն է, մի գեղեցիկ միտք է յղացել.—կազմել «հայ ճարտարապետների միութիւն», որն ընդհանրապէս կաշխատի մասնակցել հայ հասարակական կեանքում առաջացած հրատապ խնդիրներում և մասնաւորապէս կը զբաղի հայ փախստականներին հայրենիք վերադարձնելու և նրանց քայքայուած տնտեսութիւնների վերանորոգման խնդրով։

Այդ միութիւնը կազմակերպելու համար՝ Մոսկվայի հայ ճարտարապետների սեկցիայի նախագահ պ. Սարգիս Թառայեանը, որ էջմիածին էր գնացել, որպէս Մոսկվայի հայկական կոմիտէի ներկայացուցիչ, մասնակցելու համագումարին, շրջել է Ռուսաստանի և Կովկասի քաղաքները, խօսել այդ նպատակով հայ ճարտարապետների հետ և բոլորի կողմից էլ մեծ պատրաստակամութիւն գտել այդ գործի համար։

«Կազմելիք «հայ ինժեներների միութիւնը», գրում է այդ առթիւ «Հորիզոնը», առաջին հերթին կազմակերպելու է, ինչպէս ենթադրւում է, սննդատու—սանիտարական շարժական խմբակ, որը բժշկելու է օրեկան 500 հոգու։ Խմբակն ունենալու է բակտերիօլոգիական կաբինէտ, դեղատուն, խոհանոցներ և ախտահանիչ կամերա, մեծաթիւ բժշկական պերսոնալով... «Հայ ճարտարապետների միութիւնը» հոգալու է ժամանակին պատրաստել ամեն տեսակ երկրագործական գործիքներ, հայրենիք վերադարձող փախստականներին բաժանելու համար։ Միութեան նպատակներից մէկն էլ լինելու է հայ կամաւորների կարիքների մասին հոգալը, որն արդէն մտել է Մոսկվայի հայ ինժեներների սեկցիայի հաստատուած կանոնադրութեան մէջ։ Միութիւնը առանձին ուշադրութիւն է դարձնելու նոյնպէս Տաճկահայաստանի հին պատմական յուշարձանները պահպանելու և վերականգնելու վրայ»։

Կարծում ենք, որ փախստականների խնդրում, նոր կազմելիք «Հայ ճարտարապետների միութիւնը» գործելու է էջմիածնում նոյն այդ նպատակով կազմուած կենդրոնական յանձնաժողովի հետ համերաշխ և համամիտ։

***

„Нов. Вр." արևելեան հարցի լուծման մասին խօսելով, գտնում է, որ միայն նացիօնալ-լիբերալ քաղաքականութիւնը կարող է տանել Ռուսաստանին դէպի այդ հարցի լուծման ցանկալի ելքը։ Վաղուց է թերթի կարծիքով այդ միջոցը առաջարկւել Դանիլևսկու կողմից, որի պաշտպանն է այսօր պ. Ստրուվէն։

Այն մոմենտից, ինչ պայթեց ներկայ պատերազմական փոթորիկը, մեր քաղաքական մթնոլորտը, կարծես թարմացած այդ փոթորկով, յագեցած էր այն գաղափարներով, որոնք գտել են իրենց արտայայտութիւնը Դանիլևսկու գրքից մէջ բերուած ցիտատներում և պ. Ստրուվէի ներկայիս յօդուածներում։ Պատերազմի առաջին օրերում իսկ նրանք հանդիսաւոր կերպով յայտարարւեցին ամբողջ աշխարհին Գերագոյն Հրամանատարի նշանաւոր կոչերի մէջ, և այդ պատմական ակտերը մեզանում ընդունւեցին հասարակութեան խոշոր մեծամասնութեան կողմից ամենաանկեղծ համակրանքով, կարծես մեր հասարակութիւնը մինչ այդ վաղուց հասունացել և միացել էր և իրար հետ և կառավարչական միջավայրի հետ դէպի նացիօնալ—լիբերալ քաղաքականութեան ճշմարտութիւնը և անհրաժեշտութիւնը ունեցած անսասան համոզման հիմքի վրայ։

„Нов. Вр." համար քաղաքական տերմիններն ունեն իրենց առանձին նշանակութիւնն և յարմար րոպէներում մեկնաբանութեան ինքնայատուկ ձևեր։ Բայց եթէ մի րոպէ հաւատանք, որ մարդատեցութեան և ամենազզուելի բարբարոսութեան երեկւայ քուրմերը այսօր հասել են թէկուզ այդ գաղափարներին, որոնց այսօր թղթի վրայ արտայայտում են, այն ժամանակ դժուար չէր լինիլ հաւատալ և հրաշքներին։ „Нов. Вр." հաւատալու համար, առանձին ընդունակութիւններ են հարկաւոր։

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Մի կողմ թողնենք այն ծանր հարուածը, որ հասցրել և հասցնում է պատերազմը ժողովրդի տնտեսութեան՝ խլելով նրա աշխատաւոր ձեռքերը, մի կողմ թողնենք նաև այն աւելորդ ծախսերն ու տուրքերը, որ կապուած են պատերազմի հետ, որովհետև ներկայ պայմաններում անպատեհ և աւելորդ է խօսել դրանց մասին, մանաւանդ որ միանգամայն մեր ուժից վեր է, անկարելի և անհնարին որ և է կերպ փոփոխել այն ամենը, ինչ որ հրամայական պահանջ է համարւում ներկայ մոմենտում։

Սակայն կան բացասական երևոյթներ, այս կամ այն կերպ կապ ունեցող պատերազմի հետ, որոնց մասին ոչ միայն պիտի խօսել, քննադատել, այլ նոյն իսկ միջոցներ մտածել վերացնելու, արմատախիլ անելու, որովհետև դրանք մեծ չափով ազդում են ժողովրդի տնտեսութեան և նիւթական կացութեան վրայ։ Այդ բացասական երևոյթներից առաջինն և գլխաւորը կեանքի կենսական անհրաժեշտ մթերքների թանգութիւնն է, որն զգալի հարուած հասցնելով ընդհանուրին՝ անտանելի վիճակ է ստեղծում չունևոր դասի և աղքատ գիւղացիութեան համար։ Ազգաբնակչութեան այն մասը, որ խաղաղ ժամանակ, կեանքի նորմալ պայմաններում հազիւ կարողանում էր ծայրը ծայրին հասցնել, մի կերպ քաշ տալ իր խղճուկ կեանքը, բնական է, որ այժմ պէտք է կանգնած լինի սովի ուրուականի առջև. և եթէ այսպէս շարունակուելու լինի, հաստատ համոզուած պէտք է լինենք, որ պատերազմի զոհերի կողքին կունենանք նոր զոհեր, սով և համաճարակ հիւանդութիւնների զոհեր։ Այդ է պատճառը, որ կենսական անհրաժեշտ մթերքների թանգութիւնն այժմ զբաղեցնում է բոլոր գիտակից ու մտածող մարդկանց, հարցը ծեծւում ու լուսաբանւում է բազմակողմանի կերպով և միջոցներ առաջարկւում վերացնելու այն պատճառները, որոնք առաջ են բերում կեանքի թանգութիւն։

Գլխաւոր և էական պատճառներ համարւում են նախ՝ երկաթուղիների հաղորդակցութեան խանգարումը պատերազմի պատճառով և երկրորդ՝ վաճառականական—առևտրական դասի շահախնդրութիւնը։ Առաջին պատճառի դէմ հասարակութիւնն անզօր է, անկարող պայքարելու. այստեղ մեծ դեր կարող են խաղալ և պէտք է խաղան քաղաքային ինքնավարութիւններն և պաշտօնական հիմնարկութիւնները. նրանք պէտք է դիմեն, ուր հարկն է, և կանոնաւորեն ու դիւրացնեն ապրանքներ ստանալու գործը։ Նրանք պէտք է աչալուրջ կերպով հսկեն եկած ապրանքների չափի ու քանակի վրայ և հետևեն, որ սպառողների թւին համապատասխան մթերք ներմուծւի և ներմուծւած մթերքները հրապարակ դուրս բերւեն, չպահւեն։ Այնուհետև արդէն հեշտ է կռուել վաճառականների շահախնդրութեան դէմ, եթէ ոչ սակագներով (տաքսա՝) հասարակական նպատակայարմար գործառնութիւններով։ Փորձը ցոյց է տուել, որ սպառողական ընկերութիւնները, եթէ կանոնաւոր հիմքերի վրայ են դրուած, մեծ չափով հեշտացնում են վաճառականների շահախնդրութեան դէմ կռուելը, մեծ դիւրութիւն տալիս սպառողներին։ Ոչ մի ժամանակ այնպէս սուր կերպով զգալի չէ եղել սպառողական ընկերութիւնների կարիքն, ինչպէս այժմ։ Հասարակութեան և մանաւանդ գիտակից ինտելիգենցիայի վրայ մեծ պարտք է ընկնում այժմ սպառողական ընկերութիւնների ցանցով պատել ոչ միայն քաղաքները, այլ և գիւղերը, եթէ նրա սրտին մօտ են աղքատ դասակարգի և չքաւոր գիւղացիութեան շահերը։

Ի՞նչ է արել և ի՞նչ է ուզում անել այդ առթիւ Շուշու հասարակութիւնը. այդ մասին կը խօսենք յաջորդ համարում։

Նորայր

ՊԷՏՔ ՉԷ ՓԱԿԵԼ։

Կովկասի ուսումնական շրջանի հոգաբարձուի կարգադրութիւնը՝ ժամանակից առաջ փակել բոլոր իրեն ենթակայ դպրոցները՝ առիթ է տուել մեր մէջ ևս հարց բարձրացնելու ժամանակից առաջ պարապմունքները դադարեցնելու մասին։

Այդ առթիւ դեռ ևս կարծիքների փոխանակութիւն չէ կատարուել հրապարակով, բայց մամուլի մէջ երևան եկած մի քանի յօդուածները պահանջում են ժամանակից առաջ դադարեցնելու պարապմունքները։ Իբրև հիմք այդ բանի, մէջ են բերւում վարակիչ հիւանդութիւնների և պատերազմի խանգարիչ ազդեցութիւնը։

Ոչ ոք, ի հարկէ, չի վիճի այդ բանի դէմ, որ ուր որ վարակիչ հիւանդութիւններն այն աստիճանի են հասել, որ դպրոցի միջոցով կարող են տարածուել, պէտք է անմիջապէս փակել դպրոցն առանց սպասելու կարգադրութեան որ և է տեղից։ Եւ այդ բանը կարող են անել հոգաբարձական և մանկավարժական մարմինները, որոնց ոչ ոք չի կարող արգելել նման որոշումներ կայացնելու։

Նոյնը կարելի է ասել նաև պատերազմի խանգարիչ ազդեցութեան մասին։ Յիմարութիւն կը լինի պահանջել, որ պատերազմի դաշտում, ուր ամեն մի րոպէ վտանգ է սպառնում և մտքերը չափազանց լարուած են, դպրոցական պարապմունքներ լինեն։

Բայց ինչ վերաբերում է այնպիսի վայրերին, ուր ոչ վարակիչ հիւանդութիւններ են տարածուած և ոչ էլ պատերազմի թատերաբեմ է, կարելի է դպրոցական պարապմունքներն ամենայն հանգստութեամբ շարունակել։

Միթէ պատերազմը, թէկուզ ներկայիս ահռելի պատերազմը, կարող է պատճառ համարւել, որ մենք բոլորովին քայքայենք մեր ներքին կեանքը և ամբողջովին կլանուենք նրանով։

Մեզ թւում է, որ ընդհակառակն այժմ աւելի քան երբ և իցէ պէտք է երևան գայ մեր հոգու արիութիւնն և պէտք է աշխատենք մի կողմից նպաստելու պատերազմի յաջող ելքին և միւս կողմից էլ շինարարական աշխատանքով զբաղուելու։ Այլապէս մենք այնպէս կը քայքայենք մեր ներքին կեանքը, որ ապագայում ստիպուած կը լինենք կանգնելու մեծամեծ դժուարութիւնների առաջ։

Ի՞նչ կարիք կայ, օրինակ, փակել դպրոցը մի գիւղում, որտեղ ո՛չ պատերազմի աղմուկներն են հասնում, ո՛չ հիւանդութիւններն են սովորականից աւելի զոհեր տանում, ո՛չ էլ այլ յարգելի պատճառներ կան։ Աւելի օգտակար չի լինիլ արդեօք, որ այդպիսի վայրերում շարունակուեն պարապմունքները և դադարեն սովորական ժամանակին։

Մասնաւորելով խօսքս Ղարաբաղի մասին, կարելի է ասել, որ նա, բարեբաղդաբար, ազատ է մնացել պատերազմական արհաւիրքներից և առ այժմ ոչ մի կարիք չկայ խանգարելու նրա դպրոցական կեանքը, մանաւանդ տարրական դպրոցներում։ Իսկ եթէ պատահի, որ փոփոխուեն դէպքերը և նոր հանգամանքներ երևան գան, այն ժամանակ կարելի է ըստ հանգամանքների վարել։

Մեր դպրոցները բիւրոկրատական հիմնարկութիւններ չեն, որպէսզի գրչի մի շարժումով կանգ առնեն կամ շարունակեն իրենց ուղին։ Այնպիսի կարգադրութիւններ, որ հակառակ են մեր դպրոցների ոգուն, չպիտի մուտք գործեն այնտեղ։ Եւ ղեկավար շրջաններն էլ իրենց թոյլ չպիտի տան այդպիսի կարգադրութիւններ անել։

Իսկ եթէ հարկաւոր է որ և է կարգադրութիւն անել, այդ պիտի իր մէջ պարունակէ հետևեալը.

—Թող մանկավարժական և հոգաբարձական մարմինները կարիք եղած դէպքում ժամանակից առաջ դադարեցնեն պարապմունքները։

Այլ տեսակի կարգադրութիւնը կը լինի և՛ անտեղի և՛ անհամապատասխան մեր դպրոցական կազմակերպութեան ժողովրդական ոգուն։

Ս. Տէր-Գասպարեան

«TEMPS»-Ը ՆԵՂՈՒՑՆԵՐԻ ԵՒ Կ. ՊՕԼՍԻ ՄԱՍԻՆ։

Անգլօ-ռուսական մրցումը տեղի տուեց շահերի անքակտելի համերաշխութեանը պատերազմի դաշտում։ Եռապետեան համաձայնութեան կապն այսուհետև ամրացուած է արիւնով։ Ներկայ րոպէում երեք պետութիւնները ջարդում են Գերմանիայի ու Աւստրօ-Հունգարիայի դաշնակցին՝ Թիւրք պետութիւնը, որին դաշնագրերով յանձնուած էր նեղուցների պահպանումը։ Ոչ Ֆրանսիան, ոչ Անգլիան, ոչ Ռուսաստանն այլևս չունեն նախկին հիմունքները, որպէսզի փոխադարձ պայքար մղեն Էվքսինեան ծովի դռների համար։ Փարիզն և Լոնդոնն այլ ևս չեն ընդդիմախօսում, որ Բօսֆօրի բանալիները պատկանեն Ռուսաստանին, և դա ունի իւր հիմքերը։ Այդ հիմքերից ամենագլխաւորն այն է, որ նեղուցների փակման չարաբաստիկ սկզբունքն այլևս գոյութիւն չունի, երբ մենք որոշել ենք բաց անել անցքը, որ փակել էին թիւրքերը գերմանների հրամանով։ Ռուսաստանը, Կ. Պօլսի տիրապետողը, չի կարող ունենալ այն հիմքերը, որոնք ունէր Թիւրքիան՝ վախենալ թշնամական նաւերի երևալուն Ոսկեղջիւրի վրայ, որովհետև այդ քաղաքը սրանից յետոյ կը լինի տրանզիտային նաւահանգիստ։ Ֆրանսիան կատարեալ հաճոյքով կընդունի իւր դաշնակցի մուտքը Միջերկրական ծովային պետութիւնների հասարակութեան մէջ, իսկ Անգլիան այլևս չի կարող վախենալ, որ սև ծովեան ռուս նաւատորմը նուաճի Հնդկաստանը։ Մեծ Բրիտանիան հաստատուել է Եգիպտոսում։ Նա նորերս գրաւեց Միջագետքը, նա գրաւեց Բաղդա-

դի երկաթուղու սկիզբը և եթէ նա դեռևս կասկածէր, որ Ռուսաստանը ոևէ գաղտնի միտումներ ունի նրա հնդկական կայսրութեան նկատմամբ, այն ժամանակ ռուսական երկաթուղիների ասիական ցանցն աւելի վտանգաւոր կը լինէր նրա համար, քան Բօսֆօրի ու Դարդանէլի ազատ անցքը։

Ցիրաւի կան եւ պետութիւններ, որոնք ելք ունեն դէպի Սև ծովը՝ Ռումինիան և Բուլգարիան։ Յունաստանը, Իտալիան և Սպանիան նոյնպէս անկարող են սառնասիրտ նայել Միջերկրական ծովի statusquo-ի խախտմանը։ Սակայն Իտալիային ու Սպանիային հիմք չկայ վախենալու Ռուսաստանի տիրելուն նեղուցների վրայ։ Նրանք շահագրգռուած են լոկ նրանով, որ նեղուցները ազատ լինեն նրանց երթևեկութեան համար. և դորանում նրանք երաշխաւորուած են, որովհետև, փակելով այդ նեղուցները, Ռուսաստանը կը զրկէր ինքն իրեն այնպիսի հաղորդակցութիւններից, առանց որոնց նա մինչև անգամ ներկայումս չի կարողանում դիմանալ։

Յունաստանն ինքն իրեն այդ հարցում պարզ հաշիւ է տալիս։ Վենիզելօսը նորերս ասում էր, որ ռուսական տիրապետութիւնը նեղուցներում կանխորոշուած է։ Նա մատնանշում էր, որ Զմիւռնիան կարելի էր ստանալ իբրև հատուցումն, եթէ յոյները ժամանակին ասպարէզ գուրս գային. «եթէ մենք ստանանք Զմիւռնիան, ակնյայտնի է, որ մեզ հարևաններ կը լինեն մի կողմից ռուսները, իսկ միւս կողմից՝ իտալացիները»։ Եւ նա եզրակացնում էր, որ Յունաստանը պիտի համերաշխ ընթանայ այդ երկուսի հետ։ Ինչ վերաբերում է Բուլգարիային, նա հենց այժմ էլ ունի ազատ ու անկախ ելք դէպի Էգէյեան ծովը։ Մնում է միայն Ռումինիան. և ահա այդ կողմն են լարում գերմանացիների բոլոր ճիգերը, որ ձգտում են ապացուցել, թէ դաշնակիցների երևալը Կ. Պոլսում կը լինի մահ ռումինների, որովհետև սրանք ունեն հաղորդակցութիւն արտաքին աշխարհի հետ միայն Սև ծովով։ Բայց բաւական է, որ Ռումինիան համեմատէ իր վիճակը, իբրև Աւստրիայի ու Թիւրքիայի միջև սեղմուած մի երկիր, նրանց յաղթութեան դէպքում, այն վիճակի հետ, երբ Կ. Պոլսի տէրը կը լինի Ռուսաստանը։ Իսկ պատերազմի ժամանակ – կը հարցնեն մեզ։ Բայց ինչ նշանակութիւն կունենայ Ռումինիայի համար պատերազմը, եթէ ինքը լինի դաշնակից Ռուսաստանի. իսկ եթէ ինքը լինի հակառակ բանակում, այն ատեն նեղուցների բաց ու կոց լինելն իր համար բնաւ նշանակութիւն չունի, որովհետև բաւական է մի կամ երկու ռուս ռազմանաւի երևումն նրա նաւահանգիստների հանդէպ, որպէսզի փակեն նրա առաջ ոչ միայն նեղուցներն, այլ և ամբողջ Սև ծովը։

ՀԱՅԵՐՆ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Աջէմեանն և Պապաջանեանը հեռագրել են Օդեսայի հայերին, որ նրանց միջնորդութիւնը, որպէսզի թշնամի տէրութիւնների հպատակների առեւտրական ձեռնարկութիւնները լիկվիդացիայի ենթարկող օրէնքը չտարածուի նրանց վրայ, կը բաւարարուի։

— Ալէքսանդրապօլ քաղաքի և գաւառի շրջանի փախստականների թիւը անցնում է 7000 հոգուց. ամեն օր գալիս են նոր խմբեր. մեծ, անյետաձգելի կարիք կայ անկողնի, հագուստի, կօշիկների, մանաւանդ սպիտակեղէնի։

— Վերջին փետրուար և մարտ ամսի մէջ հետևեալ հիւանդութեան դէպքերն են հանդիպել Ղարսում ապաստանած փախստական հայերի մէջ, որոնք խնամւել են նրանց համար յատկացուած բժշկի միջոցով։

Բծաւոր տիֆով հիւանդացել են մարտի 1—7-ը ընդամենը 12 հոգի, որոնցից մեռել են 3, առողջացել են 2։ Աղիքային տիֆով հիւանդացել են մարտի 1—11-ը ընդամենը 16 մարդ, որոնցից մեռել են 4 հոգի։ Փորհարինքով հիւանդացել են փետրուարի ընթացքում 11 հոգի, 6-ը լաւացել են և 4-ը մեռել։ Սկարլատինով հիւանդացել են փետրուարի ընթացքում 14 հոգի, 5 լաւացել են, իսկ 6 մեռել։

— Վանի վիլայէթում ճարակում է բծաւոր տիֆը։ Այդ ի նկատի ունենալով, Խօթուրը գրաւած մեր զօրքերը շարժւում են դէպի Թիւրքիա։ Բիւրդերը և թիւրք չէթաները կոտորած են կատարել Ուրմիայի շրջանի Գիւլաֆշան, Ջահարղիւշան գիւղերում. 2000-ից աւելի ասորի գիւղացիներ, 300-ից աւելի կին և աղջիկներ գերի են տարուած։ (Մշակ)

— Վերջերս Թիֆլիսում տեղեկութիւններ են ստացուած № արտիլերական բրիգադի բատարէյի հրամանատարի գնդապետ Կոնստանտին Բեգլարովիչ Դոլուխանովի հերոսական գործերի մասին։

Սա բնիկ Շուշեցի է և սկզբնական ուսումն ստացել է Թիֆլիս կադէտների կորպուսում։ Ներկայ պատերազմի սկզբներում Կ. Բ. Դոլուխանովը մասնակցութիւն է ունեցել գեն. Բրուսիլովի զօրամասի փայլուն յաղթանակներին և պարգևադրւել է Աննայի 2-րդ աստիճանի, Վլադիմիր 4-րդ աստիճանի շքանշաններով ու ենթագնդապետի աստիճանով։ Այնուհետև ստացաւ նա Ս. Գէորգի 4-րդ աստիճանի շքանշան քաջ գործի համար Ր.-ի տակ, երբ Դոլուխանովը գտնելով թշնամու շեշտակի գնդակների ներքոյ սլացաւ իւր թընդանօթներով դիրքերի վրայ ու՝ սոսկալի կրակով յետ շպրտեց թշնամիններին, վերցրեց նրանց թնդանօթները, որոնք աւերում էին մեր հետևակ շարքերը. սրանով նա հնարաւորութիւն տւեց մեր հետևակ զօրքերին ոչ միայն դիրքերը պահելու, այլ և գրոհ տալ ու գրաւել թշնամու խրամատները։

Այնուհետև մի այլ հերոսական գործի համար Ս.-ի տակ, երբ նա իւր ճիշտ կրակով յետ մղեց չորս անգամ մեզ գերակշռող թշնամու կատաղի յարձակումները, Դոլուխանովը պարգևադրւել է Գէորգեան ոսկեայ զէնքով «վասն քաջութեան» խորագրով»։ (К.С.)

— Հաղորդւում են, որ վերջին օրերը Կ. Պոլսում ձերբակալւած են հասարակական դիրք ունեցող բազմաթիւ հայեր, որոնք մեղադրւում են ռուսասիրութեան և Դաշնակցութեանը պատկանելուն մէջ։ Նրանց ինչքը գրաւած են յարքունիս։

— Եգիպտոսից ճանապարհւել է Պարսկաստան եգիպտական հայերի ձեռքով կազմակերպած բժշկա-սանիտարական խումբ, թշւառացած պարսկահայերին օգնութիւն հասցնելու։

— Պետրօգրադում կայացած յօգուտ հայ փախստականների հանգանակութիւնը տւել է 67 հազար րուբլի և մեծ թւով սպիտակեղէն, կօշիկներ և այլ իրեր։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Չնայած, որ նոր հաստատւած քաղաքագլուխ պ. Գ. Ս. Մելիք-Շահնազարեանին հեռագրւած է իւր հաստատւելու մասին, բայց մինչև օրս նրանից ոչ մի տեղեկութիւն չի ստացւած քաղաքային ուպրավայում և յայտնի էլ չէ, թէ երբ է նա գալու և ստանձնելու իւր պաշտօնը։ Այդ հեռագրի անպատասխան մնալու պատճառով պ. Քալանթարեանը մտադիր է գործերը յանձնել քաղաքագլխի տեղապահին։ Եթէ ի նկատի ունենանք, որ այժմս բացակայում է նոյնպէս ուպրավայի անդամ Բէհբուտովը, բոլորովին պարզ կը լինի իրերի վատ դրութիւնը։ Եւ այն էլ այս մոմենտում, երբ շատ բան կայ անելու՝ մայիսի զինւորակոչութեան համար, մթերքների թանգութեան համար, քաղաքի առողջապահութեան համար և այլն։ Երևում է, որ Շուշւայ ինքնավարութեան ճակատագիրն է, որ նրա գործունէութիւնն անկանոն ընթանայ։

— Ուրբաթ, մարտի 27-ին հայ կամաւորների 6-րդ խմբի ներկայացուցիչ՝ պ. Ե. Յ. Գորիսից և Շուշու ժողոված իրեղէնների հետ միասին ճանապարհւեց դէպի իր տեղը։ Բարի երթ մաղթելու էին եկել «Կանանց կոմիտէի» և «Եղբայրական օգնութեան կոմիտէի» անդամներից մի քանիսը։

—«Եղբայրական օգնութեան»կոմիտէ. կից կանանց կոմիտէն պատրաստել է հայ կամաւորների 6-րդ խմբի համար 251 շապիկ և 324 ոտաշոր. այդ պատրաստած իրերն անմիջապէս յանձնեցին վերոյիշեալ խմբի կողմից տեղս եկած ներկայացուցիչ պ. Եփ. Յ-ին.

— Շուշի են եկել «Կուլտուրական Ընկերութեան» ներկայացուցիչներ՝ Ալ. Բահաթրեան և Բակ. Մելիք-Շահնազարեան սերմեր բաժանելու պահեստի զինւորների ընտանիքներին։ Խորհրդակցութիւն ունենալով տեղական «Եղբայրական օգնութեան կոմիտէյի» ներկայացուցչի հետ, լիազօրները վճռել են բոլոր գիւղերից ներկայացուցիչներ ժողովել Շուշի խորհրդակցութեան, որոշելու իւրաքանչիւր գիւղի կարիքը և օգնութիւն հասցնելու չափը։ Պ. լիազօրները Շուշուց անցնելու են Զանգեզուրի գաւառը նոյն նպատակով։

— Շուշու „Комитетъ повсемѣстной помощи“ Զատկւայ տօների առթիւ ուղարկել է պատերազմի դաշտ գտնւող զինւորների համար 100 հատ նւէրներ, բաղկացած մի ձեռք սպիտակեղէնից, ոտաշորից, 1 կտոր սապոնից, մի կծիկ թելից, $^1/_2$ դիւժ. կոճակներից, երկու ասեղից, 1 ծրար ծխախոտից և մի տուփ լուցկուց։

— Տօներից յետոյ Շուշու հայոց մասի հացթուխները դադարել էին հաց թխելուց։ Նրանց ախորժակները այնպէս են բացւել, որ միանգամից հարստանալ են ուզում։ Ամսոյս 26-ին քաղաքագլուխ պ. Քալանթարեանը ժողովել է հացթուխներին և խիստ նկատողութիւն անելուց յետոյ կամեցել է յայտնել ոստիկանութեան, որ արժանաւոր պատժի ենթարկեն, սակայն գիջելով նրանց աղաչանքներին, նորից բաց է թողել, խօսք վերցնելով, որ անմիջապէս կը սկսեն հաց թխել։

—Մօտ մի շաբաթ առաջ Լօրիս-Մելիքեան փողոցի վրայ, Սարուխանեան նրբափողոցի մօտ անձրևներից բացւել է կոյուղին (կանալա) և լցրել է ամբողջ փողոցը անմաքրութիւններով ու գարշահոտութեամբ. չնայած բանից արած դիմումներին քաղաքային վարչութեանը ծածկելու այդ կանալը, մինչև այժմ նա մնում է նոյն դրութեան մէջ։

Ոստիկանական տեղեկութիւններ։

Մարտի 9-ի գիշերը Գիւլապլու գիւղի բնակիչ Իբրահիմ Գիւլ Մամէդ-օղլին և սրա հօր միջև ծագել էր կռիւ ընտանեկան գժտութիւնների պատճառով։ Կռւի ժամանակ, երբ հայրը, ցանկանալով ծեծել իւր որդուն, յարձակւում է սրա վրայ, վերջինս այնպէս հրում է հօրը, որ սա ընկնում է գետին և գլուխը վնասում։ Այնուհետև Իբրահիմը վերցնում է պարան, խեղդում դրանով հօրը և դիակը նետում ջրհորի մէջ։—

— Մարտի 13-ին ցերեկը Ջուխուր-Մահլագիւղում պարսկահպատակ Ալեքպեր Ալի օղլի և Զանգեզուրի Դարաբասի գիւղացի Ֆարման-Քերբալայի օղլիի միջև փոխադարձ հաշիւների հողի վրայ ծագում է կռիւ, որի ժամանակ առաջինը հրացանից կրակում է Ֆարմանի վրայ։

Այդ հրացանաձգութեան միջոցին դիպւածով սպանւեց Ջուխուր Մահլայի գիւղացի Նասիբ Միքայիլ օղլի, որը մէջ էր ընկել կռւողներին իրարից բաժանելու։ Հրացանը գրաււած է, որի համար յանցաւորը չունէր օրէնքով պահանջւած թոյլատրութիւնը։

ԿՈՎԿԱՍ

— Թիֆլիսի զինւորական շրջանի գլխաւոր կառավարչի կարգադրութեամբ դադարեցւած են մինչև պատերազմական դրութեան վերջը „Закавказская рѣчь“ և „Голосъ Кавказа“ թերթերը։ Փակւած են նմանապէս Բագւում հրատարակւող «Արև» և թուրքական «Իկդամ» լրագիրները։

— Հայոց գիւղատնտեսական ընկ. պահեստաւորների ընտանիքներին գիւղատնտեսական օգնութիւն հայթայթելու նպատակով որոշել է գիւղատնտեսական գործիքների վարձակէտեր (прокатный пунктъ) բաց անել հետևեալ գիւղերում. Հոռոմում, Բաշ-Սրաբանում, Նոր-Բայազէտում, Ղշլաղում (Երևանի նահ.), Բաշ-Շորագեալում (Կարսի շրջ.) և Ջալալ-Օղլիում (Լոռի)։ Վարձակէտերի գիւղատնտեսական գործիքներից գիւղատնտեսական ընկ. ինստրուկտորի ղեկավարութեամբ օգտւելու են շրջանի գիւղացիները—պահեստաւորների ընտանիքները ձրիաբար, իսկ ունևորները՝ կամաւոր վարձով։ Վարձակէտերի համար գիւղատնտեսական գործիքներ գնելու համար յատկացւում է 3000 ր.։ Երևանի նահանգում նշանակւած չորս վարձակէտերը բացւելու են Բագւի հայ Կուլտուրակ. Միութեան միջոցներով, իսկ վարձակէտերից մէկն էլ բացւելու է Թիֆլիսի հայ կանանց կոմիտէի միջոցներով։

— Հինգշաբթի, մարտի 19-ին, առ. ժամը 8 և 45 րոպէին Թիֆլիսում զգացւեց բաւական ուժեղ երկրաշարժ։

— Մարտի 11 ին Փոխարքայի քաղաքացիական մասի պ. օգնականի նախագահութեամբ տեղի է ունեցել Փոխարքայի խորհրդի նիստը, ուր քննութեան է առնւել Գանձակի ու Բագւի նահանգներում մորեխների դէմ կռւելու ծախքերի նախահաշիւը 1915 թ. Անցեալ 1914 թ. մորեխներով վարակւած տեղերը բռնում էին Բագւի նահանգում 28407 դեսեատ., Գանձակի— 20152 դեսեատ., Դաղստանում — 420 դես., իսկ ամբողջ Կովկասում — 48979 դես.։ Այդ տեղերի մորեխների դէմ կռւելու համար ծախսւել էր ընդամենն — 235689 ռուբլի։

Ներկայացրած տեղեկագրներից երևում է, որ այս տարի մորեխներով բռնւած են՝ Բագւի նահանգում —2987 դես. և Շամախու գաւառ.— 108 դես., Գանձակի նահանգում, այն է Շուշու և Կարեագինօ գաւառներում — 2612 դես։ Այդ տեղերի համար ծախքերի հետևեալ նախահաշիւն է մշակւած։ Բագւի նահանգապետի տրամադրութեան ներքոյ դրւում է մոռեխները ոչնչացնելու ծախքերի համար — 28.190ր. և Գանձակի — 27045 ռ., իսկ ամբողջ Կովկասի համար մորեխների դէմ մաքառելու համար յատկացւած է այս տարի 61.559 ռուբ։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՄԵՐ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐԻՑ ՄԷԿԸ...

Զանգեզուր

Ճշմարիտ է ասւած թէ՝ որբին կարեկցող շատ կը լինի, իսկ իրական օգնութիւն ցոյց տւող՝ քիչ։

Ներկայ դէպքում որբի դրութեան մէջ են պահեստի զինւորների ընտա-

նիքները, միայն այն տարբերութեամբ, որ նրանց «կարեկցողների» թիւը հենց սկզբից էլ այնքան մեծ չէ եղել։ Գոնէ, գաւառում, առանձին խանդավառութիւն չենք ասում, այլ ջերմ հետաքրքրութիւն անգամ չէ նկատւել՝ անօգնական ընտանիքներին հասարակօրէն աջակցելու հարցի շուրջը։

Մեր պարբերական մամուլի մէջ երևացող հատ ու կտոր լուրերին էլ միշտ վերաբերւել ենք թերահաւատութեամբ, ծանօթ լինելով հայ գիւղացու հոգեբանութեան և մտածելակերպին հասարակական խնդիրներում։

Եւ ինչպէս նոյնիսկ սպասելի չէր, մի թեթև օգնութիւն միայն ցոյց տրւեց գաւառում պահեստիների ընտանիքներին հնձի ժամանակ և դրանով էլ ամեն ինչ վերջացաւ. պետական նպաստն է միայն, որ տրւում է կանոնաւորապէս։

Այժմ էլ հրապարակ է եկել «սրտացաւներից» մէկը, մեր հին ծանօթ «Կուլտուրական Միութիւնը», որ գիտէ հասարակական աղէտների ժամանակ աղմկել միայն, մեծամեծ խոստումներ անել, այն չիրականացնելու համար։

Դեռ բարեկենդանից շատ առաջ էր, որ այդ Միութեան գործակալները շրջում էին գաւառներում, ժողովի հրաւիրում պահեստիների ընտանիքների անդամներին, վիճակագրական տեղեկութիւններ ժողովում նրանց տնտեսական դրութեան մասին, յայտնելով՝ որ «Միութիւնը» նպաստելու է կարօտեալներին։

Մեծամեծ ծրագիրների սիրահար «Միութիւնը» խոստանում էր ամեն ինչ.— գարնանացանի համար հացահատիկ, կարտօֆիլ, ոսպ, հաճար, կորեկ, թի ու բրիչ, մանգաղ ու գերանդի, Թիֆլիզի նահանգից ազնիւ տեսակի ծառեր էր ապսպրում և այլն և այլն։

Այս ամենի հետ «Միութիւնը» առաջարկում էր գիւղացիութեան՝ հնձող և կալսող մեքենաներ շատ ձեռնտու պայմաններով։

Միլլիոններ են պէտք, այս ամենը իրականացնելու համար։ Բագւի «Հայոց Կուլտուր. Միութեան» միջոցներին ծանօթ մարդը չէ կարող սկեպտիկօրէն չվերաբերւել «Միութեան» այս նոր «ձեռնարկին», և մենք չյապաղեցինք մեր թերահաւատութիւնը յայտնելու «Միութեան» ստատիստիկ, շատ յարգելի պ. Արսէնին։

Պարոնը մեզ յուսադրեց, թէ երբ մի «Միութիւն» ինքնաբերաբար ձեռնարկում է մի գործ, հիմք չկայ չհաւատալու։

Անշուշտ պահեստիների ընտանիքներից շատերը լրջօրէն հաւատացել են և մինչև այժմ էլ սպասում են։ Ինչ է արւած այդ ուղղութեամբ, մեզ ոչինչ յայտնի չէ։ Գարնանացանի, ծառատնկութեան ժամանակը արդէն անցնում է, բայց նպաստները չկան։

Եւ կարծում ենք, չեն սխալւում յուսախաբ ընտանիքներից շատերը, որոնք դիմելով մեզ իրենց դժգոհութիւնն են արտայայտում. «պարոն ուսուցիչ, ինչ եղաւ էն թի ու թօխր բաժանող ընկերութիւնը. չուզեցինք նրանց թօխրը, միայն թէ շուտ հաշտութիւն լինի»։

Միութեան այսպիսի վերաբերմունքի հանդէպ մեզ մնում է աւելացնել, որ չկայ աւելի անփառունակ վիճակ, քան այն, երբ «բարերարը» ենթարկւում է բարերարւողի հեգնանքին…

Մելք. Նաւյեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲՈԼՂԱՐԻԱՅԻ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱՅԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Գիտակցելով, որ Աւստրիան ներկայ պատերազմից յետոյ անկարող կը լինի այլևս Բալկաններում վարել իւր իմպերիալիստական քաղաքականութիւնը և որ մօտաւոր արևելքում կարող է առաջանալ պետութիւնների մի նոր համախմբումն, բուլղար կառավարութիւնը յանձնարարել է Գեննադիևին ուղևորւել Հռովմ, որպէսզի նա այնտեղ հիմքեր հաստատի իտալօ-բուլղարական պայմանաւորման ու այնպիսի համաձայնութեան Իտալիայի ու Բուլղարիայի միջև, որը վերջինիս հնարաւորութիւն տայ անյողդողդ և վճռական դիրք բռնելու։ Գեննադիևի առաքելութիւնը Հռովմում, ինչպէս ասում են, յաջողութիւն է գտել։ Սօֆիայից եկող բոլոր լուրերի ու տեղեկութիւնների հակառակ, Բուլղարիան տեղից չի շարժւի, մինչև որ չլինի դրա համար Իտալիայի համաձայնութիւնը և միայն այն օրը, երբ Իտալիան կը վճռի ասպարէզ դուրս գալու, կը շարժւի և Բուլղարիան։

Բուլղարիայի ու Իտալիայի միջև կայացած համաձայնութիւնը մի անակընկալ էր Ռումինիայի համար և բնականօրէն առաջացրեց հասկանալի դժգոհութիւն Բուքարեստի քաղաքական շրջաններում։ Ռումինիան ամբողջ ժամանակ ձգտում էր գերակշռութիւն ունենալ Բալկանեան թերակղզում, յոյս ունենալով ընդ սմին և Իտալիայի աջակցութեան վրայ, թէկուզ ցեղական ազգակցութեան գաղափարից ելնելով։

Ներկայումս Սօֆիայում թէ կառավարութեան և թէ պալատական շրջաններում բոլոր դիպլօմատիկական ներկայացուցիչներից ամենաազդեցիկն է համարւում իտալական դեսպանը։ Իտալիայի ու Բուլղարիայի մերձեցմանը մեծ չափով նպաստել է բուլղարական զինւորական մինիստր՝ Ֆիչևը, Գեննադիևի մօտիկ ընկերը։

ՊԱՏԵՐԱԶՄՆ ԵՒ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ

Գերմանական Vorwärts օրաթերթը գրում է այն հսկայական արդիւնքների մասին, որ ստանում են այժմ այն գերմանական գործարանները, որոնք պատրաստում են ռազմական նիւթեր։ Մի քանի ֆիրմաներ, որոնք նախքան պատերազմը, գրեթէ սնանկ էին, այժմ հարստացել են։ Նրանք ցանկանում են իհարկէ, որ պատերազմը տևի որքան կարելի է երկար, և երբ կը զարկի խաղաղութեան կամ հաշտութեան ժամը, նրանք մեծ հիասթափումն կը զգան։ Ռէյնում գտնւած մետաղի մի գործարան, որ զէնքեր է պատրաստում, պատերազմից առաջ ոչ մի դիվիդենդ չէր տալիս, իսկ այժմ համարձակւում է մրցել Կրուպի գործարանների հետ և տալիս է 9 տոկոս դիվիդէնտ։ Վերոյիշեալ լրագիրը մի առ մի թւում է այն բոլոր ֆիրմաները, որոնք այս տարի 18 տոկոս դիվիդէնտ են տւել։ Իհարկէ այդ խոշոր դիվիդէնտները, լրագրի ասելով, մեծ ուրախութիւն են պատճառում ակցիօներներին (գործարանների փայատէրերին), բայց միայն ոչ բանւորներին։ Այդ տենդոտ ագահութեան մթնոլորտը, որ վարակել է զօրքերի պէտքերի համար աշխատող գործարաններին, դրդել է սօցիալիստական ու արմատական մամուլին պահանջել պետութիւնից, որ սա ֆինանսական հսկողութիւն նշանակի այդ ֆիրմաների վրայ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

Մարտի 25-ին. Կարպատներում չնայելով թշնամու հակայարձակումներին, որ տեղի էին ունենում շնորհիւ գերմանական և աւստրիական զօրամասերի շուտափոյթ օգնութեան, այնուամենայնիւ մեր յառաջխաղացումը Տուխլա և Ուժոկ գետերի միջին տարածութեամբ շարունակւում է։ Բէսկիդ գլխաւոր լեռնաշղթայի բոլոր գագաթները Ուստրժկի գիւղի շրջանից դէպի արևմուտք, գտնւում են մեր ձեռքին, և մեր զօրքերը ատրճանաբար տիրապետում են այդ լեռնաշղթայի հարաւային փէշերը։ Մարտի 23-ին մենք վերցրինք 2900 գերի, երեք թնդանօթ և մի քանի գնդացիր։ Մեր զօրաճակատի մնացած բոլոր մասերում էական փոփոխութիւններ չեն եղել։ Փոքր ընդհարումներն և սովորական հրացանաձգութիւնները շարունակւում են։

Պետրօգրադ. Մարտի 26-ին։ Գերմանացիներն առաջ խաղալով Մեմելից դէպի Անդրէև մարտի 25-ին առաւօտեան գրաւեցին այդ գիւղը, բայց նոյն օրը երեկոյեան ժամի 5-ին դուրս մղւեցին այդտեղից։ Անդրէև գիւղը յետ խլելով գերմանացիներից, մենք գտանք այնտեղ մեր զինւորներից 34 հոգի վիրաւոր, 4 վիրաւորի գերմանացիները սւիններով մահացրել էին ու մի կազակի էլ կտրատել։ Սվէնտի գետաբերանին ծովափի մօտ մարտի 26-ին երեկոյեան երևաց գերմանացոց մի յածանաւ, որն արձակեց 20 ռումբ դէպի Բուղենդիսկոնի դղեակը։

Գրաևից ստացած տեղեկութեան համաձայն մեր աէրօպլանների ռմբակոծութիւնը գերմանացւոց պաշարակիր սայլերի վրայ չափազանց յաջող է եղել։ Մարիամպօլից Կադունուշկա գիւղի մօտ տեղի ունեցած կռւի ժամանակ գերի ենք վերցրել 50 գերմանացի զինւոր։

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԶՕՐՔԵՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

Մարտի 24-ին մեր զօրքերը յաջող ընդհարում ունեցան տաճիկների հետ ծովափի ուղղութեամբ և Օլթիի ու Արդւինի միջին տարածութեան վրայ։ Միւս ռազմաճակատներում էական փոփոխութիւններ չեն եղել։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„К. Сл." հեռագրում են։ Նկատւում է թիւրք զօրքերի տեղափոխումներ. Նրանց գլխաւոր ոյժերը կենտրոնանում են Բասէնի հովտում։ Ենթադրւում է, որ թիւրքերի վերջին գործողութիւնները Ալաշկերտի հովտում հասարակ դեմոնստրացիաներ էին։ Ըստ երևոյթին, թիւրքերը մտադրութիւն չունեն զէնքը վայր դնելու, նոյն իսկ Դարդանէլի ու Բոսֆորի անկումից յետոյ։ Կենտրոնացնելով կովկասեան մեր ռազմաբեմում 8 զօրաբանակ, շատ կարելի է, նրանք, կորցնելով նեղուցներն իրենց ձեռքից, վրէժը հանեն Կովկասում։ Նեղուցներից զրկւելով, նրանք մեծ դժւարութիւններ կունենան ռազմամթերք հայթայթելիս իրենց գործող զօրքերին։ Սակայն հաստատւում է, որ Փոքր Ասիայում թիւրքերն ունեն փամփուշտի գործարան. գուցէ գերմանացիք կառուցել են նրանց համար նաև գործարան ռումբեր պատրաստելու համար։ Այնպէս որ այս ամենից չպէտք է յոյսերով տարւել, թէ նեղուցը գրաւելուց անմիջապէս յետոյ պատերազմը կը վերջանայ։

— Բոլոր տւեալների համաձայն, Արդւինում մասսայական կոտորածներ չեն եղել։ Բաթումի նահանգապետը իւր պաշտօնեաներով մարտի 19-ին այցելել է Արդւին, Արդանուչ և Շավշէտ։ („К. Сл.")

— „Ран. Ут." ասելով, Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները յանձնարարել են իրենց դեսպանին Կ. Պոլսում բանակցել թիւրք կառավարութեան հետ, որպէսզի հնարաւոր լինի պաշտպանել քաղաքը հենց իրենց թիւրքերի բարբարոսութիւններից։ Այդ տեսակ վտանգ իրօք նախատեսնւում է, որովհետև թիւրքերը սպառնում են յանձնել դաշնակիցներին, եթէ նրանք մտան Կ. Պոլիս, քաղաքի միայն աւերակները։

— „Веч. Вр." հաղորդում են Թեհրանից, որ Քիւրդիստանում տիրում է կատարեալ անիշխանութիւն. Թափառական ցեղերը վերսկսել են թալանը, թիւրքերը կամաւորներ են հաւաքում։

— „Нов. Вр." յայտնում է, որ գերմանացիները մեծաքանակ զօրքեր են կենտրոնացրել հոլլանդական սահմանում. ենթադրւում է, որ նրանք պատրաստւում են յարձակւելու սահմանակից շրջանի վրայ, որպէսզի գրաւեն Շելդայի գետաբերանը և Անտվերպենը վերածեն ծովային ռազմակէտի։

— „Бир. В." հեռագրում են Բուքարեստից. տեղական թիւրք շրջանների տեղեկութեանց համաձայն Ֆօն-դեր-Հօլց փաշան այլևս չի վերադառնայ Թիւրքիա. նրան փոխարինելու է Վիլհելմի երկրորդ որդին Էյտել-Ֆրիդրիխը. իբր թէ վերջինս ծածուկ ճանապարհւել է և արդէն գտնւում է Կ. Պոլսում։

— Գերմանական յայտնի ռազմական գրող Մայոր Մօրատը յայտնում է, որ Վիէննայի և Բուդապէշտի քաղաքական շրջաններում չեն թաքցնում աւստրիացիների պարտութիւնը Կարպատներում և նախազգուշակում են դրա մեծամեծ քաղաքական հետևանքները։ Գլխաւոր հրամանատարութիւնը կարգադրել է ոչ մի ջանք չխնայել և բոլոր միջոցները գործադրել, որպէսզի խանգարեն ռուսների արշաւումը Հունգարական տափաստանում։ Եթէ ներկայ կռիւները Կարպատներում անյաջող ելք ստանան, անխուսափելի առաջ է գալիս Ռուսաստանի հետ առանձին հաշտութիւն կայացնելը։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի. 26 մարտի.

Սրտի խորին վշտով յայտնում եմ իմ ցաւակցութիւնս համեստ հասարակական գործիչ և գաղափարական ուսուցիչ Արտաշէս Ալիխանեանի մահուան առթիւ։ Նրա կորուստը մեր մտաւորականութեան շարքերից աւելի քան զգալի է և նրա կենդանի գործունէութիւնն անմահ կը մնայ երկրների շրջաններում։

Ռոստոմ Ա. Մելքումեանց.

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 7 Հինգշաբթի 2 ապրիլ — ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 — Հինգշաբթի 2 ապրիլ № 7

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak".

ՀԱՑԻ ԽՆԴԻՐԸ ՇՈՒՇՈՒՄ

—Անտանելի դրութիւն է ստեղծուել մեր քաղաքում. ժողովրդի ամենաէական սնունդը—հացը ոչ մի տեղ այնքան վատ չէ, որքան Շուշում։ Դառն և սև, սակայն —որակի համեմատ—աւելի թանգ քան Կովկասի մեծ քաղաքներում։ Ամենաստոյգ տեղեկութիւնից երևում է, որ այստեղ հացի համար գործ են ածւում ալիւրի ամենատոր տեսակները, չը նայելով որ քաղաքային ինքնավարութեան հաստատած սակագնի համաձայն առաջին տեսակի հացի համար պահանջւում է Ռուսաստանի ալիւրի բարձրագոյն տեսակների գործածութիւնը, իսկ երկրորդ տեսակի համար խառնուրդ Ռուսաստանի և տեղական լաւագոյն ալիւրների։

Քաղաքային ինքնավարութեան նիստում խրատաւուները բազմաթիւ անգամ բողոքել են ստեղծուած դրութեան դէմ. բազմաթիւ անգամ խնդրել են քաղաքային վարչութեան ուշադրութիւն դարձնել վաճառուող հացի որակի վրայ. վարչութիւնը միշտ մնացել է անտարբեր։ Այդ դեռ հերիք չէ. հացթուխները պահանջում են բարձրացնել հացի սակագինը, պնդելով թէ ալիւրը թանգացել է և ձեռնտու չէ իրենց վաճառել հացը գոյութիւն ունեցող սակագնի համաձայն. քաղաքային վարչութիւնն էլ ընդ առաջ գնալով հացթուխների պահանջին առաջարկել է Դումային յարգել նրանց խնդիրը։ Ո՞վ և երբ պէտքէ միջոցներ ձեռք առնի քաղաքն ազատելու այդ անտանելի դրութիւնից. ո՞վ և երբ պէտք է պատասխանատուութեան կանչի այն ալիւր և հացավաճառներին, որոնք ցանկանում են օգտուել ծանր ժամանակի հանգամանքից և աշխարհիս ամենավատ ալիւրն ու հացը հանելով մեր քաղաքում ձգտում են ուռցնել իրենց գրպանները։ Ժամանակ է որ կտրական միջոցներ ձեռք առնուեն այս փոքրիկ, բայց վնասակար սպեկուլեանտների դէմ։ Վաղուց ժամանակ է։ Անկարելի՞ է երկար ի չարն գործադրել սպառողների համբերութիւնը։

Անհրաժեշտ է պահանջել ալիւր և հաց վաճառողներից քիչ թէ շատ բարեխիղճ վերաբերմունք դէպի հասարակութեան շահը։ Իսկ եթէ քաղաքային ինքնավարութիւնը իւր սեփական միջոցներով չի կարող սակագին հաստատել և գործադրել տալ այն, նա պիտի դիմէ նահանգական և գաւառական վարչութեան օգնութեան։ Քաղաքային վարչութիւնը պիտի ամեն կերպ աշխատէ բաց անել տալ քաղաքում գոյութիւն ունեցող պահեստները և ստիպել, որ ալիւրը վաճառուի հաստատուած սակագնով. իսկ եթէ քաղաքում ալիւր չկայ, նա պէտք է իւր տրամադրութեան տակ եղած գումարով ալիւր գնէ, հաց թխէ և այդպիսով կանոնաւորէ մաքուր հացի հայթհայթման խնդիրը։

Հերիք է. մենք ուտում ենք մի հաց, որով ուրիշ տեղերում կերակրում են անասուններին.

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Անցեալ յօդուածում յիշատակելով կենսական մթերքների թանգութեան պատճառները և այն միջոցները, որոնցով կարելի կը լինի կռուել ժողովրդական տնտեսութեան և բարեկեցութեան հիմքերը քայքայող այդ բացասական երևոյթի դէմ՝ խոստացայ գրել մեր քաղաքի մասին, թէ ինչ միջոցներ է ձեռք առել Շուշու հասարակութիւնը դիմադրելու կենսական անհրաժեշտ մթերքների առատով գրաւողների շահախնդրութեանը։ Գիւղերի մասին խօսելն աւելորդ եմ համարում, քանի որ Շուշու ինտելիգենցիան հետաքրքրւում է գիւղով և գիւղացիով այն չափով, որ չափով որ գիւղացու ձայնը հարկաւոր է լինում շահագործել այս կամ այն ընտրութեան ժամանակ. Անցած դէպքերում հայ գիւղով այժմ նա հետաքրքրւում է այնքան, որքան կը հետաքրքրուի մի օտար, հայ լեզուին ու կեանքին, տեղական պայմաններին անծանօթ անհատ։ Իսկ այն ժամանակաշրջանում, երբ հայ ինտելիգենցեան զբաղուել է գիւղական կեանքով ու գիւղացիներով, արբեցած ժամանակաւոր յաջողութիւններով՝ աւելի վնաս է հասցրել նրան, քան օգուտ. մեռցրել է նրա մէջ ինքնօգնութեան, նախաձեռնութեան ոգին, պահել նրան մշտապէս խնամակալութեան ներքոյ և քաշ տուել իր յետևից, ինչպէս մի անչափահաս պատանու։ Փոխուել են ժամանակները, պէտք է փոխուեն նաև մեր մտածելու և գործելու եղանակները։

Սակայն քաղաքն էլ մի առանձին նախանձելի վիճակ չէ ներկայացնում. այստեղ էլ անձնական շահերի ու առօրեայ հոգսերի մէջ մինչև վիզը խրուած հայ քաղքենին նեղութիւն չի կրում նկատելու, թէ ինչ է կատարւում իր հեից դուրս, ինչ կեանք է քաշ տալիս իր հարևանը, իր դրկիցը։ Հէնց այժմ, երբ հարիւրաւոր ընտանիքներ ցամաք հացով են մթնեցնում իրենց օրերը, ինչ է մտածում հասարակութեան գիտակից մասը. ինչ ձեռնարկեց նոյն այդ գիտակից տարրը, երբ երկու ամիս առաջ մի քանի փութ շաքարի համար իրար գլուխ էին ջարդում։ Ի՞նչ ենք մտածում անել, երբ մսավաճառի խանութը ուխտատեղիի է վերածուել և գործի տէր մարդիկ ստիպուած են լինում ժամերով սպասել, մինչև որ իրենց վրայ հրաւիրեն մսավաճառի բարեհաճ ուշադրութիւնը։

Զարմանալի կերպով քար անտարբերութիւնը միանգամայն պաշարել է մեզ. սպասում ենք շշմեցնող հարուածի, որ նոր միայն շարժուենք. ապագայ վիճակը մեզ մտածել անգամ չի տալիս, հաշտուել և հաշտուում ենք ամենայոռի պայմանների հետ։ Բայց այսպէս շարունակել անկարելի է. պէտք է մի ելք մտածել դուրս գալու այս դժուարին կացութիւնից՝ թէկուզ ի սէր այն թշուառ մայրերի, որոնց չորացած ստինքներով կեանք է առնում մեր ապագայ սերնդի մի հոծ բազմութիւն։

Հրաշքներ չենք պահանջում Շուշու հասարակութիւնից։ Շուշին էլ պէտք է գնայ այն ճանապարհով, ինչ ճանապարհով գնում են միւս աւելի առաջադէմ քաղաքները։ 1) Շուշու քաղաքային ինքնավարութիւնը իրեն ձեռքը պէտք է վերցնի, եթէ անհնարին է միանգամից, գոնէ աստիճանաբար, մի քանի կենսական անհրաժեշտ մթերքների վաճառումը։ 2) Շուշու հասարակութեան գիտակից մասը ուժ պէտք է տայ կօօպերատիւ հիմնարկութիւններին-սպառողական ընկերութիւններին։ 3) Մարդիկ պէտք է ուղարկեն գիւղերը ծանօթանալու մթերքների քանակի և գների հետ։ 4) Յատուկ դիմումներ պէտք է լինեն քաղաքի կողմից, որ հարկն է, որ քաղաքի և նրանից օգտուող գիւղերի կարիքի համապատասխան ապրանք բաց թողնուի դրսից։

Ցանկութեան դէպքում դժուար չէ իրագործել այս առաջարկները։

Ասում են, մեր «անգլուխ» քաղաքային ինքնավարութիւնն արդէն որոշել է ալիւր բերել տալ և փուռ բանալ. ողջունում ենք այդ միտքը, եթէ միայն որոշումը թղթի վրայ չի մնալու, գործ է դառնալու։ Հէնց այդ առաջին քայլը ցոյց կը տայ մեզ, թէ որքան գործի, շինարար աշխատանքի ընդունակ են մեր քաղաքի «հայրերը»։

Արդարութեան արժանի հարկը տուած լինելու համար պէտք է ասեմ, որ մեր քաղաքում գոյութիւն ունի նաև սպառողական ընկերութիւն, սպառողական խանութ։ Կնքահայրը տաղանդաւոր մարդ է եղել, գեղեցիկ անուն է տուել-Կուլտուրա. բայց խանութը, բովանդակութիւնը... ինչով է զանազանւում միւս խանութներից, ինչ օգուտ է տալիս անդամներին և այլ սպառողներին։ Միթէ չի կարելի մի քիչ աշխատանք գործ դնել և իսկապէս սպառողական խանութ դարձնել, թարմ և էժան գնով ապրանք մատակարարել ագարակներին. թեան և այդպիսով որոշ չափով միւս վաճառականների շահախնդրութեան առաջն առնել։ Այսքան ժամանակուայ փորձն արդէն ցոյց տուեց, թէ ինչ ապրանքներ պէտք է բերել տալ, որ եղած պահանջներին գոհացում տրուի։ Իսկ եթէ գործի գլուխ անցած մարդիկ օժտուած չեն փորձերից որոշ և ճշգրիտ եզրակացութիւններ հանելու, թող տեղի տան աւելի փորձառու և գործը գիտցող անձնաւորութիւններին։ Այլապէս մեր սկսած գեղեցիկ գործը ոչ միայն իր նպատակին չի հասնի, այլ և ժողովրդի մէջ աննպաստ կարծիք կառաջացնի դէպի կօօպերացիաներն առհասարակ։ Ունքը շինելու տեղ, աչքն էլ կը հանենք, ասում է ժողովրդական առածը։

Ահա այն ամենն, ինչ արել է Շուշին թանգութեան դէմ։ Ակամայից գալիս ես այն տխուր եզրակացութեան, որ թէև մարդ շատ կայ մեր քաղաքում, բայց շիտակ, անձնուէր, սրտացաւ և գործող մարդկանց սով է...

Նորայր

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ՉԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐ

Քոր են գալիս լեզուները...

Եւ ահա, բամբասանքը ծովացած լափում է իւր ալիքներով մարդկանց մտքերը. չար օձերը փշշալով, սողոսկելով մտնում են ծակ ու ծուկ, սև թոյնը թափում մարդկանց սրտերին։

Հայ գաւառի լեզուները. 6 այդ տափակ, «չանայ թակող» լեզուները, որ պատիւ են բերում ոչ միայն «բաջիներին», «այաններին», «աբլաներին»...

Քորւում են իրենց լեզուներն և հայ

ինտելիգենտը, վաճառականը, արհեստաւորը՝ գաւառական հասարակութեան այդ սիւները։

Եւ մեր օրհնեալ Թիֆլիսանան, Շուշու այդ սքանչելի զարդը, լայն-լայն բաց է անում իւր գիրկը, սնում, գուրգուրում բամբասանքին, որ գալարւելով, սողալով տարածւում է քաղաքի բոլոր անկիւնները։

Եւ լեզուները՝ ոչ միայն «բաջիների» ու «այանների»՝ տենդային թափով աշխատում են, մութ խորշերում փըսփըսում, սրա-նրա բախտի հետ խաղեր խաղում։

Էլ ո՞ր օրւայ համար են պահւած այդ լեզուները, երբ նրանք միշտ տաքտեղով, աղ ու պղպեղով են դաղւած։

Գալիս է մի երիտասարդ, տեղացի, որ իւր կեանքը նւիրել է հայրենիքին. եկել է իւր մեծի յանձնարարութեամբ անհրաժեշտ իրեր ժողովելու ընկեր—կամաւորների համար, որոնք այս րոպէին տուն-տեղ թողած, իրենց հարազատներից հեռու, կանգնած են պատերազմի արհաւիրքների բերանին։

Իսկ լեզուները քո՞ր են գալիս։

Թիֆլիսանայի հոտոտող դաւակները, հաւատարիմ իրենց կոչման, ազդանշան են տալիս. և գնում է փսփսոցը մութ խորշերում զբօսնելու, անարգ կասկածի թոյնը թափելու, մարդկային պատիւը հարւածելու։

Եւ խեղճ, անտեղեակ երիտասարդի անունն «այանների» ու «բաջիների» բերանի ծամոն է դառնում։

Շուշում սկսում է լոյս տեսնել «Փայլակը»։

Ահա մեր «այանների» ու «արլանների» դափնիներին նախանձող լեզուները շարժւում են, քորքորւում, պատէ պատ զարնւում, թէ ովքե՞ր են յօդւածագիր ծածկանունները։

Գնում է վերստին փսփսոցը զբօսնելու, այս կամ այն անունն հազար տեսակ հոլովելու, ամեն անկիւններում ենթադրական անձերի գլխին լուտանքներ թափելու...

Եւ բամբասանքն, չար լեզուների այդ հիդրան, վիշապը, ապրում է, աճում. մի կտրած գլխի տեղ երկու գլուխներ բուսցնում։ Այսպէս ծաղկում է նա ի փառս Թիֆլիսանայի, ուռճանում է նա ի խնդութիւն մեր «այանների» ու «բաջիների»։

Բայց և երբեմն-երբեմն այդ բամբասանքի խոր ծալքերում, չար լեզուների սուր ծայրերում թխւում են նաև գոնոսներ. և թռչում են նրանք «անմեղ աղաւնիների» պէս ուր հարկն է և գեղեցիկ հեքեաթներ պատմում, որի ժամանակ երկնքից երեք խնձոր են վայր ընկնում. մէկը՝ պատմողին, մէկը՝ լսողին, մէկն էլ դառն ինձ ու քեզ, ընթերցող...

Նիւանդ.

ՄԱՄՈՒԼ

Հայ ժողովուրդը ներկայ պատմական րոպէում, երբ նրա առաջ դրւած է ապագայ գոյութեան մեծ խնդիրը, պէտք է ցոյց տայ իւր ստեղծագործող ոգին, իւր հասարակական կենսունակութիւնն, եթէ իրօք նրա մէջ թագնւած կան այդ յատկութիւնները։ Միայն աղէտների, հսկայական տագնապների մէջ է արտայայտւում ժողովրդի հանճարը, բարոյական ու ֆիզիկական կորովը, մի խօսքով նրա կենսունակութեան ույժերը։ Ժողովրդի այդ յատկութիւնների, հասարակական այդ ույժերի նշանակութեան վրայ է կանգ առնում Բագւում նորերս սկսած «Արեգ» (№4) օրաթերթը։ Մեր առաջ ցըցւած իրականութեան մէջ, մի շարք ազգային ու ժողովրդական հրատապ կարիքների ծովում հասարակական ույժերի օգտագործման լաւագոյն միջոցը, նրա միանգամայն արդարացի կարծիքով, կազմակերպութիւնն է.

Չափազանցութիւն թող չթւի, եթէ ասենք, որ կազմակերպութիւնը մի հրաշագործ զօրութիւն է։ Որքան աւելի կատարեալ է հասարակութեան կազմակերպումը, որքան աւելի բազմապիսի և բազմաթիւ են նրա այլազան կարիքներին ծառայող ընկերութիւնները, այնքան աւելի դիմադրական կարողութիւն ունի նա, այնքան աւելի ապահով է նրա գոյութիւնն ու ապագայ զարգացումը։ Կարելի է նոյնիսկ պնդել, որ քանակից, հարստութիւնից, անգամ քաղաքակրթութիւնից ոչ աւելի նւազ չափով ժողովրդի կազմակերպւածութիւնն է վճռական դեր կատարում թէ խաղաղ ժամանակ և թէ պատերազմների դէպքում։ Որովհետև գիտակցական կազմակերպման շնորհիւ է, որ հնարաւոր է դառնում ույժերի գերագոյն տնտեսումն — նւազագոյն կորուստ և առաւելագոյն արդիւնք։)

Այնքան մեծ դեր է խաղում ահա կազմակերպութիւնը հասարակական ինքնօգնութեան գործում։ Սա մի տարրական ճշմարտութիւն է, արևի պէս պարզ։ Մի ճշմարտութիւն, որ զգացել ու գիտակցել են նրանք, որոնք անկիրթ, առանց յետին մտքերի, առանց որև է փառամոլական ախտերի նւիրւած են հասարակական շահերին, շիտակ ծառայում են ժողովրդի բարիկեցութեան։ Իսկ կազմակերպումն կարող է իրական լինել, և ոչ աւազի վրայ կառուցւած, երբ նա բղխում է համերաշխութեան սկզբունքի գիտակցութիւնից, մանաւանդ այսպիսի պատմական տագնապալից մոմենտներում, երբ ասպարէզի վրայ դրւած է մի ամբողջ ազգութեան բաղդը, ժողովրդի լինել չլինելու հարցը։ Ահա այդ, թէև տարրական, բայց դժբախտաբար մեզանում ոտնահարւած, կարծես մեր բնոյթին օրգանապէս խորթ եղած, ճշմարտութեան է մօտենում «Մշակը» (№64) իւր առաջնորդողում դնելով «անհրաժեշտ է համերաշխութիւնը» սկզբունքը։

Որպէսզի օգնութիւնը լինի իրական, նպատակայարմար, արագ, կըշռւած, անհրաժեշտ է, որ նա լինի կազմակերպւած, որ բոլոր օգնող աշխատող մարմինների մէջ լինի համերաշխութիւն, համագործակցութիւն։ Եւ ահա այդ նպատակով ըստեղծւեցին երկու հզօր կազմակերպութիւններ կամ դաշնակցութիւններ, այն է՝ ռուսական քաղաքների դաշնակցութիւն և զեմստւօների դաշնակցութիւն, որոնք, կարելի է ասել, հրաշքներ են գործում։ Իսկ հրաշքներ են գործում նրա համար, որովհետև գործող ույժերը ունեն գործունէութեան ընդհանուր ծրագիր, որ հիմնւած է աշխատանքի բաժանման վրայ։

Եւ մատնանշելով այդ համերաշխութեան գաղափարը այն «կազմակերպութեան դերին», որ պիտի խաղան հայ փախստականներին օգնութիւն հասցնելու գործում գոյութիւն ունեցող մեր կազմակերպութիւնները, «Մըշակն» ասում է.

Պատերազմից վնասւած հայ փախստականներին օգնելու համար, մեր մէջ ևս, բնականաբար, երևան եկան շատ մարմիններ։ Մեր մէջ, բնականաբար, առաջ եկաւ պահանջը՝ միանալու, կազմակերպւելու, դաշնակցութիւն, համերաշխութիւն ստեղծելու բոլոր գործող և աշխատող մարմինների միջև։ Եւ ահա էջմիածնում գումարւեց հայ փախստականների համար գործող, աշխատող և օգնող բոլոր կազմակերպութիւնների և մարմինների ներկայացուցիչների համաժողով, որ անհրաժեշտ գտնելով միութիւնը, համագործակցութիւնը գործունէութեան ընդհանուր ծրագիրը՝ որոշեց ստեղծել դաշնակցութիւն, հիմնւած աշխատանքի բաժանման վրայ։ Այդ դաշնակցութիւնը հասկացւում է այնպէս, ինչպէս զեմստւօների և քաղ. ինքնավարութիւնների դաշնակցութիւններն են, այնէ, ամեն մի մարմին պահում է իր անկախութիւնը, բայց իր գործունէութիւնը, անկիւքը պէտք է համակերպւած լինի, յարմարեցւած Գլխաւոր Կարգադրիչ Յանձնաժողովի տնօրէնութիւններին։ Մենք այդ համակերպումը և յարմարեցումը այսպէս ենք հասկացել և հասկանում։

ԾԽԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԻ ՄԻԱՑՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ.

Ծխական դպրոցները հիմնւած են նոյն սկզբունքների վրայ և նոյն ծրագիրներով, ուստի բոլոր ծխ. դպրոցներում էլ պէտք է աւանդւեն համապատասխան նիւթերը միևնոյն դասագրքերով և նախասահմանւած ծրագրով։

Այդ նպատակով եղել են ժողովներ և մշակւել են ծրագիրներ, որոնք սակայն մինչև օրս մնացել են անկատար ու թղթի վրայ, և մեր ուսուցիչներն առարկաների նկատմամբ ղեկավարւում են ըստ իրենց հայեցողութեան։

Մի տեղ բոլոր բաժանմունքներում անցնում են իրագիտութիւն և հայրենագիտութիւն, մի այլ տեղ չեն անցնում թէ մէկը և թէ միւսը, մի երրորդ տեղ իրագիտութիւնը միւս առարկաների հետ միացած են անցնում, իսկ հայրենագիտութիւն չեն անցնում...

Գրաւորների մասին չենք խօսում։

Եւ այդ խայտառակութիւնը ստացւում է շնորհիւ այն հանգամանքի, որ նախ՝ չկայ մի կոնտրոլ անձն, յանձին թեմական տեսչի, որ շարունակ հսկէ դպրոցների վրայ և իր խորհուրդներով օգտակար հանդիսանայ ուսուցիչներին և երկրորդ՝ չկան ընդհանուր ուսուցչական ժողովներ, ուր կարելի լինի մտքերի փոխանակութիւն կատարել և արծարծելով մի շարք կարևոր խնդիրներ, ընտրել վարչական մարմին կարող ույժերից։ Սրա պարտականութիւնը կը լինէր մշակել ընդհանուր ծրագիր ծխական դպրոցների համար, ընտրել կամ մերժել այս կամ այն դասագիրքը, կազմակերպել դասախօսութիւններ, մանկավարժական, հոգեբանական խնդիրների վերաբերեալ, ուսուցիչների համար կազմակերպել փորձնական դասեր և այլն։

Ընդհանուր ծրագիրը պէտք է մշակել այնպէս, որ ծխական դպրոցի երրորդ բաժանմունքն աւարտող աշակերտը կարողանայ առանց քննութեան մըտնել թեմական դպրանոցի առաջին դասարանը։

Այդպիսով կարելի է լրացնել այն թերի ուսումը, որ ստանում է աշակերտը ծխական դպրոցում և այդպիսով կարելի է դիւրացնել ուսուցիչների ջանքն ու աշխատանքը — իրենց աշակերտներին թեմականում հեշտութեամբ ընդունել տալու համար։

Այն ժամանակ միայն կը յառաջադիմի ծխական դպրոցն և կը ծառայի իր նպատակներից ամենախոշորին։

V.

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

Կենսական անհրաժեշտ մթերքների թանգութեան հարցը գրաւել է բոլոր հասարակական խաւերի ուշադրութիւնը, բռնել է մամուլի էջերը և կարծես գնալով աւելի ու աւելի սուր բնոյթ է ստանում։ Ներկայումս թէ կառավարչական և թէ զեմստւօյական-քաղաքային շրջաններում կայացրել են մի շարք որոշումներ, որոնց նպատակն է միջոցներ ձեռնարկել աճող թանգութեան դէմ, որ սպառնում է ծանրագոյն հետևանքներով միլիօնաւոր ազգաբնակութեանը, մանաւանդ նրա չունևոր խաւերին։ Քաղաքային ինքնավարութիւններն առաջինները եղան, որ ձեռնարկեցին իրենց ձեռքում եղած միջոցներով մաքառել տիրող թանգութեան դէմ։ Յիշատակելի է այդ կողմից Մոսկվայի քաղաքային Դումայի որոշումը՝ յատկացնել 5 միլ. ռուբլի, իբրև շրջանառական դրամագլուխ, որով պէտք է գնել անհրաժեշտ կենսական մթերքներ և էժան գներով վաճառել քաղաքացիներին։ Նոյնանման միջոցներ, ի հարկէ աւելի սահմանափակ գումարներով ու ծաւալով ծրագրել են նաև բազմաթիւ քաղաքներ լայնածաւալ Ռուսաստանում։ Բացի այդ՝ ամենուրեք սահմանւեցին սակագներ (տակսաներ)։ Սակայն, ինչպէս գիտենք, այդ բոլոր միջոցները գոնէ մինչև այժմ ոչ մի շօշափելի օգուտ չեն տւել և չեն էլ յուսադրում, որ մօտիկ ապագայում կարողանան կասեցնել թանգութեան թըռիչքները։ Աւելացրէք այստեղ և այն առանձին միջոցները, որոնք ձեռնարկւել են կենտրօնական կառավարչական մարմինների կողմից և նմանապէս անյաջող հետևանք են ունեցել։ Նահանգապետի կարգադրութիւնները, որոնցով արգելւում էին մթերքների որոշ տեսակների արտահանումն իրենց նահանգների սահմաններից դուրս. աւելի ևս խանգարեցին տնտեսական ընթացքը և նպաստեցին ընդհակառակն թանգութեան աճմանը։

Պետութեան տնտեսական այդ խանգարումը (դէզօրգանիզացիան), որի հետևանքներից մէկն էլ թանգութիւնն է, չնայած որ երկրում կան մթերքների բաւականաչափ պաշարներ, հնարաւոր է կարգաւորել և թանգութեան զարգացող ընթացքն յաղթահարել միմիայն ամենալայն չափերով կազմակերպւած ույժերով։ Պէտք է ստեղծել հաւաքական մի կազմակերպութիւն, որին մասնակցեն երկրի բոլոր ույժերը, թէ հասարակական և թէ կառավարչական։

Ահա այս գաղափարն է հասունացել վերջերս թանգութեան դէմ մղւող պայքարների ասպարէզում զանազան հասարակական մարմինների գործունէութեան մէջ։ Եւ այդ գաղափարն էլ արդէն արտայայտւեց նախ Պետրօգրադի և ապա Մոսկվայի քաղաքային ինքնավարութիւնների մէջ, որոնք անհրաժեշտ են գտնում դիմել կառավարութեանը, առաջարկելով հիմնել մի կենտրօնական համապետական կոմիտէ կենսական թանգութեան և տընտեսական անկարգութեան դէմ կռւելու համար։ Այդ կոմիտէի մէջ մտնելու են մինիստրութիւնների, քաղաքների, զեմստւօների, կօօպերատիւ ու հասարակական կազմակերպութիւնների, բօրսային կոմիտէների և այլն ներկայացուցիչները։ Այդ կենտրօնական կոմիտէի պարտականութիւնն է լինելու ուսումնասիրել թանգութեան ու տնտեսական խանգարման էական պատճառներն և ըստ այնմ էլ իւր մէջ կենտրօնացնել թանգութեան դէմ կռւելու գործի ամբողջ ղեկավարութիւնը. այդ կոմիտէի պարտականութիւնը պէտք է լինի համաչափութիւն, միակերպութիւն ու համաձայնութիւն մըտցնել զանազան ցիր ու ցան գործող բազմաթիւ հասարակական ու կառավարչական հիմնարկութիւններում, որոնք զբաղւած են թանգութեան դէմ պայքարելով կամ տնտեսական խանգարումները կարգաւորելով։

Ամբողջ ռուս մամուլը ողջունում է այս ծրագիրը, և յոյս է տածում, որ կառավարութիւնն ընդառաջ կերթայ այս նոր գաղափարին։

Ներկայ ահռելի պատերազմը ցոյց տւեց պարզ, թէ ինչ կարող է անել հասարակութիւնը իւր հաւաքական ույժերով այսպիսի տագնապալի վայրկեաններում։ «Զեմստւօյական միութիւնը» և «Քաղաքների միութիւնը»՝ այդ երկու հսկայական կազմակերպութիւն-

ները իրենց գործունէութեամբ կարողացան հասարակական այնպիսի օգուտներ տալ այս աղէտալի օրերում, որ պետութիւնն էլ զգաց ու խոստովանեց այդ հիմնարկութիւնների մատուցած անգին ծառայութիւնները։ Yiribus initis—միացեալ ուժերով—ահա այդ երկու մեծ հասարակական կազմակերպութիւնների նշանաբանը, որով համակւել է այսօր ամբողջ գիտակցող Ռուսաստանը։

Նոյն այդ նշանաբանով էլ պէտք է ղեկավարուել այն պայքարում, որ սկսւած է թանգութեան դէմ։

Խ. Ս.

ՍԵՆԿԵՒԻՉԸ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Լեհական յայտնի գրող Հենրիկ Սենկեւիչն անգլիական մի թերթի աշխատակցի հետ ունեցած զրոյցի ժամանակ հետեւեալ կերպով է նկարագրել Լեհաստանի դրութիւնն այս պատերազմի ընթացքում։

«Մեր երկիրը պատերազմի դաշտ է դարձել ամբողջ Եւրոպայի համար և այդ պատճառով ամայացել մի ծայրից մինչև միւս ծայրը։ Մեր երիտասարդութեան երեք քառորդ միլիօնը կռւում է ռուսաց զօրքի շարքերում, մնացած երեք քառորդ միլիօնը՝ գերմանական և աւստրիական զօրքերի շարքերում։ Սւինամարտի ժամանակ, երբ հակառակորդ բանակները միմեանց վրայ են յարձակւում մէկը միւսին ոչնչացնելու նպատակով, երկու հակառակորդ բանակներից էլ մայրենի լեզւի լեհերէն աղաղակների ձայներ են լսւում։

Կարմիր խաչը, երբ պատերազմի դաշտից ժողովում է վիրաւորւածներին, կողք կողքի շարում նրանց՝ մէկին գերմանական, միւսին աւստրիական և երրորդին ռուսական համազգեստով, յաճախ է պատահում, որ այդ իրեքն էլ լեհ են դուրս գալիս ըստ վկաների ցուցմունքների։

Կարիքը շատ մեծ է. հենց միմիայն Լեհական Թագաւորութեան մէջ կրակի զոհ են գնացել և քարուքանդ եղել 15 հազար գիւղ, հազար եկեղեցի ու մատուռ։ Տասը նահանգներից հինգը՝ որը գրաւել էին գերմանացիները,—կողոպտել և թալանել ամեն ինչ, մինչև անգամ հաւի ձագերն ու գիւղացիների հագի ցնցոտիները, որն էլ դեռ մինչև այժմ գտնւում է նրանց ձեռքին։ Անտուն գիւղացիներն անտառներում էին ապաստան գտնում։

Զափազանցրած չեմ լինի, եթէ ասեմ, որ հազարաւոր կանայք ու երեխաներ էին մեռնում ամեն օր սովից ու ցրտից։ Երեխաներն իրենց փոքր ձեռքերը պարզում էին մայրերին և լալահառաչ հաց աղերսում, բայց լեհ մայրը ոչինչ չէր կարողանում տալ իր որդուն՝ բացի արտասուքից։

Լեհական Թագաւորութիւնը բռնում է 127, 500 քառակուսի կիլօմետր, որից 100, 000 կիլօմետրը ամայացրել են աւստրո—գերմանական զօրքերը. մի քանի տեղեր ռուի տակ են տւել հինգ—վեց անգամ համարեա, մի միլիօն ձի և երկու միլիօն եղջիւրաւոր անասուն են դուրս տարել, չեն թողել նոյն իսկ մի բուռ հացահատիկ, մի կտոր միս, կամ մի պուտ կաթ ազգաբնակչութեան համար։ Նիւթական վնասը մինչև այժմ հասնում է մի միլիարդ ռուբլու։ Քայքայւած է գիւղական տնտեսութիւնը, ոչնչացրած արդիւնաբերութիւնը, գրեթէ 400, 000 բանւոր մնացել են առանց աշխատանքի և գոյութեան միջոցներից։

Այս րոպէիս իմ ամբողջ ուժն ու միտքը կլանւած են իմ անբախտ եղբայրակիցների համար օգնութիւն կազմակերպելու խնդրով»։

Կարծում եմ, մեղանչած չեմ լինի արդարութեան դէմ, եթէ Սենկեւիչի տեղ դնեմ մի հայ գրողի անունը և լեհ ժողովրդի տեղ՝ հայ ժողովուրդ։ Բախտակից ենք...

Կ ԿԱՈՒՑԿԻՆ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Հետաքրքիր մտքեր է յայտնում ս.-դ. Կ. Կաուցկին ներկայ համաշխարհային դէպքերի մասին։ Ժամանակակից պատերազմը, ասում է նա, իր բնոյթով խիստ մեծ նմանութիւն ունի 18-դարու վերջերում և նախորդ դարու սկզբներում եղած ժողովրդական պատերազմներին, սակայն գերազանցում է նրանց իր աւերածութեամբ ու արիւնարբութեամբ։ Տակտիկական տեսակէտից նա հանդիսանում է երկու տեսակ ռազմագիտութիւնների սոսկալի խառնուրդ։ Մինչդեռ տնտեսական անհրաժեշտութիւնը պահանջում է աւելի մեծ ուժով, քան անցեալ դարերում, պատերազմը որքան կարելի է շուտ վերջացնել և թելադրում է նրան «խորտակման գործելակերպը», արդի ռազմական տեխնիկան նրա վզին փաթթում է «յոգնեցնելու գործելակերպ»։ Առաջինը զարգացնում է բոլոր իրեն յատուկ սարսափները երբէք չեղած ծաւալով—տարածութեամբ, իսկ երկրորդը խոչընդոտ է հանդիսանում հետեւանքների արագ հասնելուն և գործադրւում է այնպիսի «կենդրոնացած» ձևով, որ իր գործողութեան կորստաբերութեամբ շաբաթների ընթացքում անում է այն, ինչ որ առաջ տեղի էր ունենում տարիների ընթացքում։ Ահա թէ ինչու զոհերի քանակով, ժողովրդների փոխադարձ ատելութեամբ, դէպի թըշնամին տածած անխնայ զգացմունքով ներկայ պատերազմը շատ ու շատ անցել է նապոլէօնեան ժամանակից։

Ինչ վերաբերում է պատերազմի հետ կապւած բարքերի կոպտացմանը, Կաուցկին ենթադրում է, որ միանգամայն հակառակ հետեւանքներ են սպասւում։ Հնարաւոր է, որ պատերազմի արհաւիրքները թողնեն իրենց յետեւից ոչ բիրտ, կոպիտ բարքեր, այլ ընդհակառակն բարձր զգայութիւն և երկարատեւ խաղաղութեան ջերմ բաղձանքներ հանդերձ զինւորական բնազդների ու միջազգային թշնամութեան թուլացումով։

Ռազմական սարսափների այդտեսակ ներգործութիւնը մենք տեսել ենք արդէն 100 տարի առաջ։ Այն ժամանակ պատերազմը պսակւեց Եւրոպական կօնգրեսով։ Նմանապէս կօնգրեսով, բայց համաշխարհային, կը պսակւի երևի և ներկայ պատերազմը։ Ինչպէս էլ որ լինեն նրա որոշումները, կարելի է հաստատապէս ասել, որ նրանք աւելի, քան թէ վիէննայի կօնգրեսում, կը թելադրւեն հասարակական կարծիքով և ազգութիւնների շահերով. և եթէ դա այդպէս է, արդեօք այն ժամանակ ցնորք, ուտոպիա կը լինի պնդելու, թէ այդ որոշումները նոյնքան ամուր կը լինեն, ինչպէս և վիէննայի կօնգրէսի, այսինքն երաշխաւորում է արդեօք ժողովրդներին գոնէ 50 տարւայ խաղաղութիւն։ Իսկ ներկայ պայմաններում 50 տարւայ խաղաղութիւնը, Կաուցկու կարծիքով, համազօր է յաւիտենական խաղաղութեան. այդ ժամանակամիջոցում պատերազմին հակառակ տրամադրութեան ուժը կը հասնի այն աստիճանի, որ խաղաղութիւնը խանգարող միջազգային քաղաքականութիւն այլեւս անկարելի կը լինի. «երեք վերջին դարերում մտածողների փայփայած իղձալը կիրականանայ ոչ թէ իբրև բարոյագիտական պահանջ, այլ իբրև որոշ հասարակական զարգացման րէալ անհրաժեշտութիւն»։

ՀԱՅԵՐՆ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Թիֆլիսի հայ. կենտրօնական կոմիտէն ստացել է Արդւինից հետեւեալ հեռագիրը. հայերի բոլոր ստացւածքը թալանել են թիւրքերը. սպանւած են 50 հոգի խաղաղ բնակիչներից, գերի են տարւած 15 հոգի։ Ազգաբնակութիւնը խիստ մեծ կարիք է զգում ալիւրի, շաքարի, թէյի, կօշկեղէնի և այլն։

— Թիֆլիսում հեռագրական տեղեկութիւն է ստացւած Կարսից, որ զինւորական իշխանութիւնների կարգադրութեամբ մարտի 24-ից սկսւել է այդտեղից բոլոր փախստականների տեղափոխումը, մօտ 6000 հոգու փոխադրում են դէպի Բօրչալու գաւառը։

— Բօրչալուի գաւառապետը գնդապետ Դուրանօսից ստացել է հետեւեալ հեռագիրը. «Փախստականների գնացքները Կարսից դուրս են գալու մարտի 24-ին Սաղախլօ, 25-ին Աշաղա-Սարալ, 26-ին երկու գնացք Աշաղա Սարալ և Սանահին, 27-ին երկու գնացք Ախտալա, 28-ին երկու գնացք Սանահին, 29-ին և 30-ին երկուական գնացք Սանդար, 30-ին Բաշքադիկլեարից Քօլագիրան, 31-ին Կարսից երկուական գնացք Սանդար և Քօլագիրան, ապրիլի 1-ին 2-ական գնացք Կարսից Սանդար և Բաշքադիկլեարից Քօլագիրան, 2 և 3 ապրիլի 2-ական գնացք Կարսից Սանդար, 4-ին և 5-ին՝ 2-ական Կարսից Քօլագիրան։ Ամեն մի գնացքում լինելու է 300 հոգի։ Կազմակերպեցէք ընդունելութիւն և կացարանների մասին մի մտածէք»։

— Մոսկվայի Հայկական Կոմիտէն վճռել է երեք բժշկա-սննդական խմբակներ ուղարկել Կովկաս։ Ամեն մի խմբակ պիտի ունենայ մի բժիշկ, երեք սանիտար և երեք հոգի էլ սննդաբարական մասի վարիչներ, ընդամենը եօթը հոգի։ Օրական նրանք, իրանց բուժարանում, հնարաւորութիւն պիտի ունենան 50 երեխեք հիւանդ ընդունելու և 1000 հոգու սնունդ հասցնելու։ Այդ խմբակները, որոնք պիտի գտնւեն էջմիածնի Գլխաւոր Կոմիտէտի տրամադրութեան տակ, սիրով յանձն է առնում կազմակերպել Պիրոգովի Ընկերութիւնը։ Մոսկվայի Հայկական Կոմիտէն յատկացրեց այդ նպատակի համար 6 ամսւայ ընթացքում անհրաժեշտ գումարը՝ 90, 000 րուբլի։ Առ այժմ ուղարկւում են երկու խմբակ։

— Մարտի 26-ին, Նպաստամոյց Ընկերութեան կազմակերպած լումայական ժողովարարութիւնը յօգուտ հայ փախստականների կայացաւ բաւական մեծ աջողութեամբ։ Թէև եղանակը առաւօտից վատ էր և անձրևոտ, բայց կազմակերպողները որոշեցին այլ ևս չըյետաձգել, և անձրևը դադարելով՝ նոյն իսկ եղանակը սկսեց պարզւել։ Մօտ 400 տուփեր էին տրւել հանգանակիչներին։

— Պատերազմի վնասւածներին օգնող Մայկոպի հայ կոմիտէտը գաղթականների համար էջմիածին ուղարկեց մի վագոն՝ հազար պուդ ալիւր։ Կոմիտէտը մտադիր է մօտ օրերս, նոյն նպատակով, ուղարկել թէյ և շաքար։

— Մարտի 24-ին, կայացաւ Նպաստամոյց Ընկերութեան վարչութեան նիստը։ Վարչութիւնը զբաղւեց այն հարցով, թէ հայ փախստական-գաղթականներին օգնելու գործի որ ճիւղը կամ մասը Նպաստամատոյց Ընկերութիւնը պէտք է վերցնէ իւր վրայ։ Վարչութիւնը միաձայն որոշեց, որ իր անելիքը պէտք է համակերպութեան մէջ գտնւի էջմիածնի համագումարում կայացած որոշումների հետ, և ղեկավարւելով այդ որոշումներով ու վերոյիշեալ համագումարում յայտարարւած սկզբունքներով որոշեց իր գործունէութեան շրջան վերցնել Ալաշկերտի հովտից գաղթած հայ փախստականներին այս գարնանը հայրենիք վերադառնալիս երկրագործական գործիքներ և գոյք մատակարարելը, որպէսզի նրանք հնարաւորութիւն ունենան առաջիկայ գարնանը սկսել իրանց հողերի վրայ վարուցանքսի կարևոր գործողութիւնը և ապա նաև խոտի ու հացահատիկների հունձը։ Վարչութիւնը կազմեց և մի նախահաշիւ 2000—2500 ընտանիքի արօր, փոցխ, գերանդի, մանգաղ, թոկ, քսակ, կացին, քլունգ, բահ և այլն տալու համար։ Գումար կը պահանջւի այդ ամենի համար 25—30,000 ր., որի մեծ մասը վարչութիւնը կարող է հոգալ իր միջոցներից, իսկ մնացորդը կարող է ստանալ էջմիածնի Գլխաւոր Կարգադրիչ Յանձնաժողովից։

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԴՈՒՄԱՆ

Մարտի 28-ի նիստը

Շաբաթ, մարտի 28-ին կայացաւ քաղաք. դումայի արտակարգ նիստը, որ մարտի 18-ի նիստի շարունակութիւնն էր։ Նախագահում էր Գ. Ս. Քալանթարեանը։

Նիստը զբաղւեց միմիայն հացի ու մսի սակագնի հարցով։

Մարտի 18-ի նիստում դուման վճռել էր, յատուկ կոմիսսիայի միջոցով ալիւր գնել, հաց թխել և ըստ այնմ որոշել սակագինը։

Ահա այդ կոմիսսիայի ներկայացուցիչ պ. Ա. Տէր-Յարութիւնեանը յայտարարում է դումային, որ այն տեսակ ալիւր, որից պէտք է փորձ անէին, չեն գտել ոչ մի ամբարում, ուստի և փորձը չի յաջողւել. եթէ ալիւրի այդ տեսակներն էլ կան, այնուամենայնիւ չեն ցոյց տալիս։ Վերջում աւելացնում է պ. Տէր-Յարութիւնեանը, որ պէտք է խիստ ուշադրութիւն դարձնել նաև ալիւր ծախողների վրայ։

Պ. Տէր-Ղազարեան. 5 և 6 տեսակի ալիւրից պատրաստած հացն անշուշտ 6—7 կոպ. արժէ, սակայն այդպիսի հաց Շուշում չի պատրաստւել և չի էլ պատրաստւելու։ Պէտք է գաւառական վարչութեան խնդրել, անհրաժեշտ նիւթերի գները որոշելու։

Պ. Գ. Իսրայէլեան. Մենք շրջել ենք հացթուխների խանութները և գտել ենք, որ ոչ միայն հացը լաւ տեսակի ալիւրից չէ, այլ և քաշերը միշտ պակաս են լինում. պէտք է միջոցներ ձեռք առնել։

Պ. Պաւականեանը առաջարկում է լաւաշը վերացնել և թողնել միայն «պրող» կոչւած հացը։

Երկար վիճաբանութիւնից յետոյ դուման առաջին տեսակի հացի գինը չի որոշում այն հիման վրայ, որ առաջին տեսակի հաց Շուշում չեն թխում։ Երկրորդ տեսակի գինը որոշում է $5^1/_2$ կոպ. այն պայմանով, որ դա թխւի 5 և 6 տեսակ ալիւրի և տեղական ալիւրի խառնուրդից. լաւաշի համար խառնուրդ լինի հաւասար չափով, իսկ «պռողի» և կալաչի համար տեղական ալիւրի մասը քիչ լինի։

Զայնաւորներից մի քանիսը և պ. Նախագահը առանձին կարծիքի են մնում հացի սակագնի վերաբերմամբ։

Մսի սակագինը ապրիլ ամսի համար դուման վճռում է թողնել նոյնը։

Լ. Վ.

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

Քաղաքային ինքնավարութեան ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում քաղաքիս ջրի աղբիւրների վրայ։ Ջուրը պղտոր է, խմել չի լինում։ Քիչ թէ շատ մաքուր և պարզ ջուր կարելի է լինում ձեռք բերել «Խանի աղջկայ»

աղբիւրից. այն էլ բեռը 10 կոպէկով։ Միթէ ժամանակը չէ մտածելու քաղաքին մաքուր ջուր մատակարարելու մասին։

— Քաղաքային ուպրավայի ծառայողները մատուցել են հեռացող քաղաքագլուխ պ. Գ. Քալանթարեանին ի յիշատակ երկարամեայ միասին ծառայութեան թանգագին նւէր, բաղկացած արծաթէ իրերից։

— Շուշու փոխադարձ վարկի ընկերութեան հերթական ընդհանուր ժողովը, որ նշանակւած էր ներկայ մարտի 29-ին, չկայացաւ անդամների օրինական թիւը չլինելու պատճառով։ Հետևեալ ընդհանուր ժողովը նշանակւած է ապրիլի 22-ին, և այդ ժողովը կը համարւի կայացած, որքանէլ ներկայ լինեն անդամներից։

— Խմբագրութիւնս ստացել է հետևեալ գրքերը. 1) Միրզա Տէր-Սարգսեան (Միտսար)—Կաթիլներ. գինը 1 րուբլի, Շուշի։ 2) Шушинское Общество Взаимнаго Кредита 1914 г.

— Քաղաքային ուպրաւան ստացել է Կովկասում սուր-վարակիչ հիւանդութիւնների դէմ բժշկական միացեալ գործունէութեան հրահանգները, որ մշակւել են առանձին վարչական հիմնարկութիւնների ընդհանուր ժողովներում և հաստատւած են Կովկասի զինւորական հրամանատարի կողմից։

— Գանձակի նահանգական վարչութեան բժշկական բաժանմունքը ուղարկել է պ. Քաղաքագլխին մի օրինակ այն հրահանգների ու կարգադրութիւնների, որոնցով պիտի ղեկավարւին սուր-վարակիչ հիւանդների բժշկական հիմնարկութիւնները։

ԿՈՎԿԱՍ

— Թիֆլիսի զինւորական հրամանատարի կարգադրութեամբ «Մշակ» լրագիրը տուգանքի է ենթարկւած, 500 րուբլի։

— Թիֆլիզի լրագիրների տեղեկութեանց համաձայն, Կովկասի Փոխարքայի քաղաքացիական մասի օգնական հօֆմէյստեր Լ. Պետերսօնը ստանում է աւելի բարձր պաշտօն, իսկ սրա տեղը նշանակւում է Թիֆլիզի դատաստանական պալատի աւագ նախագահը՝ սենատոր Ա. Ձեբիշևը։

— Քաղաքների համառուսական միութեան հաշւէկշիռը մինչև ներկայ մարտի 1-ը արտայայտւում է 2.515.553 ր. 43 կ. գումարով։ Այդ փողերից մինչև մարտի 1-ը տրւած է Թիֆլիզ քաղաքին—946 հազար րուբ., Բագւին—230 հազար րուբ., Գանձակին—42.100 րուբ., Վլադիկավկազին—230 հազար րուբ., Եկատերինոդարին—370 հազար րուբ., Գօրիին—47.200 րուբ., Դերբենտին—20 հազար րուբ., Պետրովսկին—42 հազար րուբ. և Ալէքսանդրապօլին—100 հազար. րուբ.։ Բժշկական-սննդատու-տեղափոխական կազմակերպութիւնների վրայ ծախսւել է մինչև 1 մարտի 181.041 ր. 59 կ., նրանց պահպանութեան և գործունէութեան ծախքերի վրայ գնացել է—43,324 ր. 34 կ., նրանց կառավարելու և անակնկալ ծախքերը եղել են 17,072 ր.։ 88 կ. Մինչև մարտի 1-ը քաղաքների միութեան գլխաւոր կոմիտէտից կովկասեան բաժանմունքին բաց թողւած է եղել 2.500,000 րուբլի։

— Թիֆլիզի վաճառականական բանկի վարչութեան զեկուցումից երևում է, որ բանկի գործառնութիւնը անցած տարի հասել է 422.026,397 ր. 79 կ.։ Բանկի ակցիօներները դիվիդենտ ստանում են 250,000 ր. կամ 12 ր. 50 կ. իւրաքանչիւր 250 ր. արժեցող ակցիային, այն է՝ 5%։

— Մեզ հաղորդում են, որ հայ կամաւորների նոր խմբեր կազմելու առիթով եղած բանակցութիւններն այն արդիւնքի են յանգել, որ այսուհետև կամաւորների ծախքերը հոգացւելու են կառավարութեան կողմից։ Դրանով հայ հասարակութիւնը հնարաւորութիւն կունենայ իր նուէրներն յատկացնել փախստականներին։

— Կարսի և Երևանի շրջանների փախստականներին Բօրչալուի գաւառի կայարանները փոխադրելու պատճառով Սանդար են մեկնել փախստականներին ընդունելու համար Հայկ. Կենտրոնական Կոմիտէտի երկրորդ լիազօր Ս. Խանոյեան և 3 հոգի վերահսկիչներ։

— Հայկ. Կենտրոնական Կոմիտէտը փախստականների համար Սանդար կայարանն է ուղարկել մի վագօն ալիւր, աղ և շաքար։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

29 մարտի. Նեմանից դէպի աջ Շեշուպի գետի բաեօնում մասնաւոր կռիւներ շարունակւում են։

Կարպատներում թշնամին մարտի 27 և գիշերը 28-ին խիստ շարքերով, պաշտպանւած ուժեղ թնդանօթաձիգ զօրամասով յամառութեամբ յարձակումներ էր գործում մեր զօրքերի վրայ, որոնք արևելեան ուղղութեամբ անցել են գրլխաւոր լեռնաշղթայի հարաւային լանջերը։ Այդ յարձակումները յետ են մղւած թշնամու մեծ կորուստներով, որի ժամանակ մենք գերի ենք վերցրել 1 բատալիօն 33 սպաներով և գնդացիրներով։ Ուժօկի ուղղութեամբ յամառ կռւից յետոյ մենք գրաւեցինք մի քանի բարձունքներ, ընդամենը գերի են վերցւած 1000 հոգի և 4 գնդացիր։ Ստրիի ուղղութեամբ թշնամու յարձակումները շարունակւում են։ Մեր ռազմաճակատի միւս մասերում առանց էական փոփոխութիւնների է։

—

ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱԲԵՄԸ

Աթէնք. 29 մարտի։ Ռազմական գործողութիւնները Դարդանէլում և Սարօսի նեղուցում անդադար շարունակւում են, որ արտայայտւում է թիւրքերի ամրացման աշխատանքներին խանգարող ռմբակոծութիւններով։

Տեղեկութիւնների համաձայն բերդում և սարի վրայ տեղաւորւած են նոր բատարէյներ։

Երկու երկաթուղային գծեր ածուխի բացակայութեան պատճառով մերժում են ճանապարհորդներ տեղափոխել։ „Միութեան ու Յառաջդիմ.“ կոմիտէն տակաւին պահպանում է իր տիրապետող ազդեցութիւնը։ Յայտարարւած է ընդհանուր զինւորակոչ։ Զմիւռնիայի բլօկադը ուժեղացրել են դաշնակից նաւերը այն օրից, երբ Դարդանէլից ճեղքելով անցել է թիւրքական մի ականանաւ։

Սօլուն. 29 մարտի. Միտիլենից հեռագրում են, որ դաշնակից նաւատորմը վերջին օրերը սկսել է նորից երբեմնակի ռմբակոծել Դարդանէլը, մանաւանդ թիւրքերի նոր նոր խրամատները։ Դաշնակիցների բոլոր մեծ ռազմանաւերը ճանապարհւեցին անյայտ ուղղութեամբ։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Գերմանական և աւստրիական թերթերը Զատկական համարներում, հակառակ անկասկած յաղթանակի մասին նախկին հաւաստիացումներին, բաւականանում են միայն նրանով, որ Գերմանիան և Աւստրիան անյաղթելի են և դրան ապացոյց բերում են տուեալներ վերցրած գերիների, թնդանօթների մասին։

«Նէյէ-Ֆրէյէ Պրեսսէն» իր ռազմական աշխատակցի շրթունքներով գովաբանում է ռուսական հետևակների աչքի ընկնող առաւելութիւնները։

— Գերմանացիների լոյս ընծայած ցուցակների համաձայն՝ պատերազմի սկզբից բանակը կորցրել է 480 գեներալներից 57-ը վիրաւոր և անյայտ, 45-ը սպանւած։ 33, 154 սպաներից 18, 149-ը վիրաւոր ու անյայտ, 8604-ը սպանւած։ 12, 108 թնդանօթաձիգներից 2264-ը վիրաւոր ու անյայտ, 912-ը սպանւած։ Հեծելազորի 7060 սպաներից 831-ը վիրաւոր ու անյայտ, 366-ը սպանւած։ Այդպիսով գերմանական սպայակազմի կէսից աւելին պակասել է։

— Լօնդօնից հեռագրում են «Бирж. В.» ժամուլի բիւրօն նկարագրում է ֆրանսիացիների առաջխաղացումը հիւսիսային Շամպայնում։ Այդ գրոհի հետևանքն այն եղաւ, որ 32 օրւայ ընթացքում գերմանացիները կորցրին ամրացւած մի րայօն, որը ամբողջ 5 ամիս իրենց ձեռքում էին պահում։ Գերմանացիները կենդրօնում չունեն ռեզերվներ. որպէսզի լրացնեն պակաս շարքերը։

— Նոյն լրագիրը հաղորդում է, որ գերմանական թերթերը լի են հեռագիրներով Կարպատների մասին։ Berl. Tagebl. գրում է, թէ Կարպատի կռիւները վճռական նշանակութիւն ունեն ամբողջ արևելեան ռազմաճակատի համար։

Արևելեան Գալիցիայի վիճակը ռուսական յաջողութիւնների պատճառով, դարձել է վերին աստիճանի լուրջ։ «Loc. Anz.» խիստ յոռետես է նայում Կարպատի կռիւների վրայ և նախապատրաստում է Գերմանիայի հասարակական կարծիքն ահագին քաղաքական նշանակութիւն ունեցող դէպքերի հանդէպ։

— Դարդանէլում դաշնակից ռազմանաւերը ոչնչացրել են Արար-Զաֆիկ ամրոցը։ Լէմնոս կղզու վրայ կենդրոնացած դաշնակցական զօրքերի մի մասը, որ ցամաք էր հանւած Գալլիպօլի թերակղզու վրայ, գրաւեց Կոյատի բարձրունքները։

— Գերմանացիները Ֆլանդրիայում շտապով փորում են նոր խրամատներ և ամրութիւններ կառուցանում հոլլանդական սահմանում, որտեղ զետեղւած են Անտվերպենի բերդերից վերցրած թնդանօթները։

— Վիէննայի ազգաբնակութեան վրայ մեծ տպաւորութիւն է թողել կիսապաշտօնական Fremdenblatt թերթի յօդւածը, որ արծարծելիս է եղել հաշտութեան յոյսերը։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

I.

Պ. Յ. Ստեփանեանցին

Շուշի.

Իմ ստանձնած պաշտօնէութեան վերաբերեալ հասարակութեան մէջ զանազան աննպաստ լուրեր են տարածւել, որոնց աղբիւրը իբր եղել էք դուք. ուստի խնդրում եմ յայտնել հրապարակով. թէ ուղիղ է և ինչ հիման վրայ։

Ն. Յարութիւնեան

II.

Պ. Ն. Յարութիւնեանցին.

Շուշի.

Որպէս պատասխան ինձ ուղղած ձեր նամակի յայտնում եմ ի գիտութիւն, որ ես ձեր հասցէին ոչ մի աննպաստ լուր չեմ տարածել և ձեզ չեմ վիրաւորել։ Իսկ իմ ունեցած խօսակցութեան ընթացքում վերցերորդ դրուժինայի նկատմամբ ես միայն պաշտպանել եմ իմ տեսակէտները։

Յ. Ստեփանեանց

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Денежный отчетъ за февраль 1915 г.

Шушинскаго отдѣла Общества повсемѣстной помощи пострадавшимъ на войнѣ солдатамъ и ихъ семьямъ, состоящаго подъ ВЫСОЧАЙШИМЪ ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА покровительствомъ.

ПРИХОДЪ

Осталось къ 1-му февраля 1915 года, 5716 р. 31 к. Въ февралѣ поступило: пожертвованій 300 р. 46к. Итого 300 р. 46 к., итого съ остаткомъ за 1915 г. 6016 77 р. к. Израсходовано въ февралѣ 460 р. 72 к., остатокъ къ 1-му марта 1915 г. 5586 р. 05 к., изъ нихъ по книжкѣ сберегательн. кассы 5235 65 к. на рукахъ у казначея 350 р. 40 к.

РАСХОДЪ

Выдано единовременныхъ пособій 52 р., ежемѣсячныхъ пособій 287 р., почта, телеграфъ и отправка теплыхъ вещей въ армію 24 р. 27 к., вознагражденіе писаря 10 р., канцелярскіе расходы 32 р., случайные расходы (на уплату работницамъ по вязанію ($107\frac{1}{2}$ паръ) носковъ 25 р. 45 к. отчисленіе въ запасн. кап. 30 р. итого 460 р. 72 к.

Предсѣд. Пр А. Ивановъ.

Казначей Н. Ярамышевъ.

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 8 Կիրակի 5 ապրիլի

ՌՈՒՍՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915

Կիրակի 5 ապրիլի № 8

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ — 20 կոպ., վերջին ,, ,, — 10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԿՈՆԴԱԿ

ԳԷՈՐԳ ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի եւ Անհասանելի Կամօքն Աստուծոյ Եպիսկոպոսապետ եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, ծայրագոյն պատրիարք Համազգական Նախամեծար Աթոռոյ Արարատեան Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ Սրբոյ Կաթուղիկէ Էջմիածնի

Գերապատիւ Առաջնորդաց, Բարձրապատիւ Փոխանորդաց և Հոգևոր Հովուաց, Բարժանապատիւ Աւագ Երիցանց և Քահանայից, Բարեջան Խորհրդոց, Հոգաբարձութեանց, Վարչութեանց և Երեսփոխանաց Եկեղեցեաց Հայոց, Բարեգործական և Աստուածահաճոյ Ընկերութեանց, Թեմական և Թաղական Խորհրդոց, Միութեանց և Յանձնաժողովոց Հայոց Արանց և Կանանց, Ժրաջան Ուսուցչաց և Ուսուցչուհեաց, Ազգային Գործչաց և Բարեգործ Անձանց և Ամենայն Հայ Ժողովրդեան, Հոգեւոր և Սիրելի Որդւոցս Յիսուսաւանդ Ողջոյն և Օրհնութիւն Հայրապետական.

Արդէն իսկ քաջայայտ է ամենեցուն դառն կացութիւն և դժուարակիր պայմանք փախստական-գաղթականաց մերոց, որք, զկնի սոսկալի տանջանաց և զրկանաց, հասին ի սահմանս Մերև այժմ Յանձնաժողովք և Հաստատութիւնք, Աստուածահաճոյ Ընկերութիւնք և Միութիւնք, հասարակական գործիչք և բարեսէր անձինք և մանաւանդ գիւղական ժողովուրդն Հայոց օգնեն և օժանդակեն բազմաչարչար զաւակաց Մերոց, ըստ օրինակի ողորմած սամարացւոյն։

Գոհունակութեամբ տեսանեմք յամենայն տեղիս զեռանդագին գործ եղբայրական օգնութեան, որ մխիթարութիւն է սրտի Մերում և պատիւ՝ Հայ ժողովրդեան։

Ի նկատ առեալ զօգուտն փախստական-գաղթական զաւակաց մերոց և ցանկացեալ Մեր կանոնաւորել զգործ օգնութեան ի գիւղօրայս և ի քաղաքս Կովկասու՝ համաչափ բաշխմամբ նպաստից, կազմակերպել յատկապէս զվերադարձ փախստական-գաղթականաց ի Հայաստան և բարւոքել զտընտեսութիւն և զերկրագործութիւն ի բնակավայրս նոցա, Մեք անհրաժեշտ վարկաք հրաւիրել զպատգամաւորս Յանձնաժողովոց և Միութեանց, Ընկերութեանց և Հաստատութեանց ի Ս. Էջմիածին, ի 1-ն մարտ ամսոյս, վասն խորհրդակցելոյ աստ՝ ընդ հովանաւորութեամբ և անմիջական հսկողութեամբ Մերով՝ յաղագս յիշեալ կարեւոր խնդրոց։

Համաժողովս, զկնի լսելոյ զմանրամասն զեկուցագիրս և զվիճակագրական տեղեկագիրս ներկայացուցչաց, խորհելով կազմելով զնախահաշիւս վասն պահպանութեան և վերադարձի փախստական-գաղթականաց և վասն բարելաւման գիւղական տնտեսութեան նոցա, մատոյց Մեզ ի տնօրէնութիւն զարձանագրութիւնս և զեզրակացութիւնս իւր։

Ըստ ամենայնի հաճ և հաւան գտեալ ընդ եզրակացութիւնս համաժողովոյն, Մեք հաստատեցաք աստ ի Ս. Էջմիածին ընդ հովանաւորութեամբ և հսկողութեամբ Մերով զկենդրոնական մարմին զԳլխաւոր Կարգադիր Յանձնաժողով Եղբայրական Օգնութեան, յանդամակցութիւն որոյ հրաւիրեցաք զչորս ներկայացուցիչս ի Յանձնաժողով Եղբայրական Օգնութեան Մայր Աթոռոյս, զչորս ներկայացուցիչս ի Թեմական Կենտրոնական Յանձնաժողովոյ Երեւանայ, զերկուս ի Կենտրոնական Յանձնաժողովոյ, ի Կովկասեան Բարեգործականէ, Նպաստամատոյց, ի Գիւղատնտեսական Ընկերութեանց և ի Յանձնաժողովոյ Հոգեւորականաց և Ծխական Հոգաբարձութեանց Թիֆլիզի, զմինն՝ ի Յանցնաժողովոյ Հայոց, ի Մարդասիրական Ընկերութենէ և ի Կուլտուրական Միութենէ Հայոց Բագուայ, զմինն՝ ի Յանձնաժողովոյ, յԵկեղեցական Հոգաբարձութենէ և ի Բարեգործական Ընկերութենէ Հայոց Նորոյ-Նախիջեւանի, զմինն՝ ի Յանցնաժողովոյ Մոսկուայի և զմինն՝ ի Յանձնաժողովոյ և ի Խորհրդոյ Եկեղեցեաց Հայոց Պետրոգրադի։

Բաց յայսմանէ տուաք իրաւունս անդամոց Յանձնաժողովոց և Կազմակերպութեանց Հայոց ամենայն քաղաքաց, որք գործեն վասն փախստական-գաղթականաց Մերոց, ի դէպս ներկայութեան նոցա ի Ս. Էջմիածին, մասնակից լինել ի խորհրդակցութիւնս Գլխաւոր Կարգադիր Յանձնաժողովոյս։

Տալով գիտել Ձեզ ամենեցուն զհաստատութենէ Գլխաւոր Կարգադիր Յանձնաժողովոյս Եղբայրական Օգնութեան, այսու Հայրապետական Կոնդակաւս հրաւիրեմք և յորդորեմք զՁեզ, որդեակք հոգևորք և սիրելիք, յայսմ պատմական վայրկենի ազգային կենաց մերոց, գործել և աշխատ լինել համերաշխութեամբ, բարեգործական ոգւով և ազգասիրական եռանդեամբ յօգուտ փախստական գաղթականաց Մերոց և փութով օգնել Մեզ լիառատ նուիրաբերութեամբք ձերովք, զի ի ձեռն Գլխաւոր Կարգադիր Յանձնաժողովոյ Ս. Էջմիածնի, որ ըստ որոշման Համաժողովոյ է ղեկավար ազգային մարմին ընդ հովանաւորութեամբ և հսկողութեամբ Մերով, և ի ձեռն ամենայն տեղական Յանցնաժողովոց և Ընկերութեանց, մարթասցուք ի կատար ածել զհաստատեալս ի Մէնջ զեզրակացութիւնս Համաժողովոյն՝ վասն պահպանութեան, վերադարձի գաղթականաց մերոց ի հայրենիս իւրեանց և վասն վերահաստատելոյ անդ զքայքայեալ տնտեսութիւնս և զգիւղօրայս նոցա։

Լիայոյս եմք, զի ամենայն պարտաճանաչ և գիտակից ազգայինք մեր սրտեռանդն ոգւով օգնեսցեն նիւթապէս և բարոյապէս վասն շինարար և փրկարար գործունէութեանս այսորիկ՝ յօգուտ և ի փրկութիւն փախստական-գաղթականաց Մերոց։

Օրհնելով զամենեսեանդ, մաղթեմք ի Տեառնէ պահպանել զձեզ ընդ հովանեաւ Աջոյ Իւրոյ, փրկել զազգն Հայոց ի փորձութեանց և ի թշնամեաց և պարգևել Հայաստան երկրի զխաղաղութիւն և զբարեզաւակութիւն կատարեալ։

Ողջ լերուք. զօրացեալ շնորհօք Ս. Հոգւոյն և յաւէտ օրհնեալ ի Մէնջ. Ամէն։

Ի վերայ իսկականին ստորագ. ԳԷՈՐԳ Ե. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ի 12-ն մարտի 1915 ամի
ըստ տոմարիս ՌՅԿԴ
ի Հայրապետութեան Մերում Դ. ամի
յԱրարատեան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի
ի Վաղարշապատ
Թ. 462

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԻՔԸ.

Ճանապարհների հաղորդակցութեան աննպաստ պայմանների շնորհիւ Ղարաբաղի գիւղերը միանգամայն բարձի թողի են արուած։ Ոչ մի բարելաւումն տնտեսութեան հին, նահապետական ձևերի մէջ, ոչ մի յառաջադիմութիւն տնտեսա—արդիւնաբերութեան ճիւղերում։ Չկայ մէկը, որ առաջնորդի գիւղացուն, փորձադաշտերի և այլ տեսական ու փորձնական գիտելիքների միջոցով տեղեկութիւն տար նրան գիւղատնտեսութեան նոր ու օգտակար եղանակների մասին։ Գիւղի կուլակները իրենց սովորական սրբագործուած միջոցներից ձեռք չեն քաշում, նիւթականից զուրկ աշխատաւորն ստիպուած խճճւում է վաշխառուի կապած ցանցերում։ Մանր վարկի ընկերութիւններ կամ հող չեն կարողանում ձեռք բերել գիւղերում, շնորհիւ գործող մարդկանց բացակայութեան, կամ եթէ հիմնւում էլ են, ծառայում են զանազան ճարպիկ անձանց շահերի և կրում խնամիական—բարեկամական բնոյթ։ Հերիք չէ այդ. գիւղերը զինուորակոչութեան պատճառով զրկւում են աշխատող ձեռքերից և դեռ զրկուելու են։ Հէնց ժամանակ գիւղացին աւելի քան զգալու է այդ կարիքը և օգնութիւն աղերսող աչքերով չորս կողմըն է նայելու։ Ո՞վ պէտք է արդեօք կազմակերպի Ղարաբաղի գիւղացիութեան օգնելու գործը, ո՞վ պէտք է թեթևացնի նրա ծանր վիճակը։ Գիւղացիների ինքնօգնութեան, աշխատաւոր խմբեր կազմակերպելու վրայ յոյս դընելը միամտութիւն կը լինի, անհատական օգնութեան վրայ յոյս դնելը և՛ս առաւել միամտութիւն։ Գիւղական ուսուցիչը կը թողնի գիւղը, քաղաք կը գնայ ամառն անցկացնելու, իսկ գիւղերում բնակւող ինտելիգենտներին մատների վրայ կարելի է հաշուել, այնքան քիչ են։

Մենակ միջոցը Ղարաբաղի գիւղացուն օգնութեան հասնելու, դա գիւղատնտեսական ընկերութեան կազմակերպելն է Շուշում կամ Ղարաբաղի որ մասում աւելի յարմար կը նկատուի։ Անհրաժեշտ է, որ Ղարաբաղն էլ ունենայ իւր գիւղատնտեսական ընկերութիւնը փորձուած և գործին հմուտ շրջիկ ինստրուկտորներով, փորձադաշտերով, նոր ձևի գիւղատնտեսական գործիքներով և այլն։

Ձենք հաւատում, թէ Շուշին կարողանայ իր վրայ վերցնել Ղարաբաղի գիւղատնտեսական ընկերութեան կազմակերպելու խնդիրը, որքան էլ բարի կամք ունենայ գործելու այդ ուղղութեամբ, Գործի սկզբնաւորութիւնը պահանջում է գործին հմուտ մարդ։ Այդ տեսակէտից մեծ պարտք է ընկնում Թիֆլիսի «Գիւղատնտեսական Ընկերութեան» վրայ։ Նա պէտք է ձեռնարկի այդ գործը և ցանկալի ուղղութիւն տայ։ Ինչպէս ուրիշ տեղեր ունի ճիւղեր, այնպէս էլ թող Ղարաբաղում հիմնի իր ճիւղը, որով մեծ օգուտ տուած կը լինի Ղարաբաղի հայ գիւղացուն և որի համար կարժանանայ Ղարաբաղի աշխատաւոր մասսայի վստահութեան և շնորհակալութեան։

Որքան շուտ, այնքան լաւ։

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Երբ այժմ ամենուրեք միջոցներ են ձեռնարկում համատարած աճող թանգութեան դէմ, որ այնպէս զգալի է դառնում ազգաբնակութեան բոլոր, մանաւանդ չքաւոր տարրերի գրպանին, ինքըստինքեան հարց է ծագում, թէ ո՞ւր են թագնուած այդ թանգութեան պատճառները, ում դէմ պէտք է լարել ներկայ պայքարում բոլոր հասարակական ուժերը, որպէսզի կասեցնել կենսական անհրաժեշտ մթերքների գների շարունակւող աճումն։

Շատ հետազօտութիւններ ու կարծիքներ լոյս տեսան այդ առթիւ ռուսական մամուլի էջերում և բոլորն էլ զանազան կողմերից են մօտենում այդ երևոյթի պատճառների լուսաբանութեանը։ Բոլորն էլ գտնում են, որ ապրանքների գների արդի թանգութեան պատճառները խիստ բազմաթիւ ու տարբեր են։ Այդ պատճառները կարելի է վերածել մի քանի հիմնական խմբերի։

Ապրանքների գների աճմանը նախ և առաջ նպաստել է շուկաների մատակարարման գործի ընդհանուր խանգարումն։

Նոյն ուղղութեամբ ազդել է և առաջարկի անբաւարարութիւնը։ Վերջապէս ապրանքների գների բարձրացման մէջ մեծ դեր է խաղացել սպեկուլիացիան, որը մեծ չափեր է ընդունում մանաւանդ այնպիսի մոմենտներում, երբ ապրանքների գներն անսանձ աճում են և այդպիսով նւազեցնում են զգալապէս սպեկուլեանտների ռիսկն ու իրանց հրաշխաւորում մեծամեծ արդիւնքներ։

Սպեկուլիացիա ասելով, ազգաբնակութեան լայն խաւերը սովոր են հասկանալու այն սպեկուլիացիան, գների արհեստական այն բարձրացումն, որ կատարւում է մանրավաճառ ու հատավաճառ խանութներում. դա արտայայտւում է կոպէկանոց յաւելումներով, չափի խաբելով և այլն։ Իհարկէ, այս սպեկուլիացիան էլ դեր է խաղում միլիոնաւոր ազգաբնակութեան նիւթական կարիքների մէջ ու վնասաբեր հետևանքներ ունենում ժողովրդական առողջապահութեան վրայ։ Սակայն այդ սպեկուլիացիան հանդիսանում է մեծ մասամբ հասարակ և թոյլ արձագանքն այն սպեկուլիացիայի, որը հսկայական չափերով տեղի է ունենում խոշոր ու մեծավաճառ առևտրական ձեռնարկութիւններում. մի երևոյթ, որ դժւար նկատելի ու գրեթէ անըմբռնելի է եղել մինչև օրս գրեթէ ամբողջ ազգաբնակութեանը։

Մինչև հենց այդ սպեկուլիացիան, որ անվրիպելի էր մնացել մեր աչքերից, օժտուած իւր խոշոր և ուժեղ միջոցներով ահագին դեր է խաղացել և խաղում է տիրող կենսական թանգութեան մէջ։ Այդ սպեկուլիացիային են ծառայում խոշոր առևտրի առաւելութիւնները, ամենամեծ չափերով բանկային վարկը, տեխնիկական գիտութիւնն իւր պահեստատուներով, սառնարաններով, էլեվատորներով, յատուկ վագոններով և այլն և այլն։ Բանն այնտեղ է հասել, որ վերջին ժամանակայ տւեալների համաձայն շատ տնտեսագէտներ մթերքների թանգացման պատճառն համարում են առևտրական բանկերի գործունէութիւնն առևտրի մէջ։ Առևտրական բանկերը վերջերս կազմակերպել են յատուկ ակցիոներական ընկերութիւններ, որոնք զբաղւած են միմիայն խոշոր առևտրով կամ մտնում են որոշ յարաբերութիւնների մէջ արդէն գոյութիւն ունեցող խոշոր առևտրական ձեռնարկութիւնների հետ։ Վերջինները մեծաքանակ ապրանքներ են ձեռք բերում, վաճառում, իսկ բանկերը, որոնք դրամական միջոցներով օժանդակում են նրանց, հանդիսանում են նրանց լիակատար տէրերը։ Որպէս առևտրական ձեռնարկութիւնների սեփականատէրեր, բանկերն անշուշտ շահագրգռուած են գների բարձր աստիճանով։ Եւ ահա այդ ձեռնարկութիւնների ետևը թագնւելով՝ բանկերը հնարաւորութիւն են ստանում զբաղւել սպեկուլիացիայով, այն է գների արհեստական բարձրացումով, որին նպաստում են ճանապարհների հաղորդակցութեան ժամանակաւոր խանգարումն, ոգելից խմիչքների վաճառման արգելումն և այլն։ Շահագրգռուած լինելով գների թանգութեամբ, բանկերն հաճոյքով օժանդակում են խոշոր վաճառականներին ու սպեկուլեանտներին, բաց անելով նրանց համար լայն վարկեր և այդպիսով հնարաւորութիւն են տալիս նրանց, չշտապեցնել ապրանքների վաճառումը և բարձր աստիճանի վրայ պահել թանգացրած գները։

Ահա ընդհանուր գծերով շօշափեցինք այն հիմնական պատճառները, որոնք առաջ են բերում արդի կենսական թանգութիւնը։ Եւ եթէ հասարակական ու պետական հիմնարկութիւնները նպատակ են դրել ներկայ տագնապալից վայրկեանում պաշտպանել միլիոնաւոր ազգաբնակութեան շահերը ծաւալւող կենսական թանգութեան դէմ, որ սպառնում է էլ աւելի աճելու, չնայած երկրում եղած մթերքների առատ պաշարին, պէտք է իրենց հարւածներն ուղղեն հենց այդ անմիջական պատճառների դէմ։

Խ. Ա.

ՄԱՄՈՒԼ

Հորիզոնի թղթակիցը սոսկալի գոյներով է նկարագրում Ուրմիայի քրիստոնեաների դրութիւնը։ Տաճիկ զօրքերի ու քուրդ հրոսակների գարշելի ոճրագործութիւնները չափ ու սահմանից անցնում են։ Լանկթիմուրների ու Ջինգիզխանների արարքները նսեմանում են թուրք ու քուրդ բաշիբօզուկների արարքների առջև։ Սպանութիւնների, թալանների և աւերմունքների վրայ աւելանում են նոր-նոր արտառոց դաժանութիւններ։

«Գիւղերը թալանւած, 3–4000 սպանուած։ Բոլոր գիւղերն այրուած են։ Սպանուածները մնացել են անթաղ։ Քահանաներ, սարկաւագներ, տղամարդ, կին և մանր երեխաներ եկեղեցիների մէջ կտոր-կտոր են արել, ապա այդ եկեղեցիներն այրել ու աւերել են։ Թէ կին և թէ տղամարդ գերիներն անհամար են։ Բոլոր իգական սեռին պատկանողները, առանց տարիքի խտրութեան, բռնաբարուած են։ Աղջիկներին լլկել են սուրբ գրքերի վրայ... Սրբատեղիներն ու եկեղեցական իրերը պղծուած են։ Խաչերն ու սուրբ գրքերն ապականուած»։

Եւ այս բոլորն, ընթերցող, քսաներորդ դարում, այն էլ մի չեզոք պետութեան հողի վրայ։

Խեղճ տաճկահայեր. որպիսի գերբնական համբերութիւն է հարկաւոր՝ տարիներ ու դարեր շարունակ կողք կողքի ապրելու համար այդպիսի վայրենի հարևանների հետ։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՑԱՒԵՐԻՑ

III

Այժմ դառնանք գիւղացիների առողջապահական դրութեանը։

Մաքրապահութիւնը, որ առողջապահական տեսակէտից ամենաանհրաժեշտ պայմանն է, բացակայում է գիւղերում։ Մաքրապահութեան մասին ոչ մի հասկացողութիւն չունենալով, գիւղացիները, կարելի է ասել, ապրում են իբրև ոչ-բանական արարածներ՝ կեղտի ու տղմի մէջ։

Միւս կողմից եթէ ի նկատի ունենանք այն հանգամանքը, որ գիւղացիները զուրկ են բժշկական օգնութիւնից և միևնոյն ժամանակ սնոտիապաշտ լինելով զանազան վհուկների — «փալչիներ»-ի, «գրբացներ»-ի, «կոտրը չափողներ»-ի և այլն — բժշկներից բարձր են դասում և աւելի են հաւատում, ապա պարզ կը լինի թէ ինչքան ողբալի դրութեան մէջ են գտնւում գիւղացիները առողջապահական տեսակէտից։

Այսպէս օրինակ Խաչէն Գաւառամասի Ղայբալու, Կարկաժան, Փահլուլ, Խանածախ, Բալլուջա, Ջամիլլու Մեյտի-շէն, Դահրաւ, Պորսելէք գիւղերը, իրանց հետ միասին և Խանքենդ-աւանը, զուրկ են բժշկական օգնութիւնից. զուրկ են ոչ միայն մի հիւանդանոցից, այլ նոյն իսկ մի ֆելդշերական պունկտից։

Եւ քանի-քանի հիւանդներ զուրկ լինելով բժշկական խնամքից, զոհ են գնացել ճակատագրին։

Բազմաթիւ փաստեր գալիս են հաստատելու նոյնպէս, որ բժշկական օգնութեան խնդրում ոչ պակաս յանցաւոր վարմունք են թոյլ տալիս իրանց շահախնդրութեամբ նաև բժիշկները, որոնք ապրում են քաղաքում։

Սրանք իրանց դիմող միջոցներից զուրկ հիւանդներին այնպիսի գներ են

ԹԵՐԹՕՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

(Թարգմ.)

Կան երեխաներ, որոնք արդէն գիտակցօրէն դիտում են այն ամենը, ինչ որ կատարւում է իրենց շուրջը։ Այս «փոքրիկ մարդկանց» յիշողութեան մէջ անջնջելի տպաւորութիւն են թողնում Մեծ պատերազմի զանազան երևոյթներն ու դէպքերը, այժմ անհասկանալի բառերը, ինչպէս օրինակ՝ «հոսպիտալներ», «խրամատներ», «գերիներ», և յատուկ անուններ, «Լիէժ», «Լուվէն», «Ռէյմս»։

Անջնջելի կը մնան նաև նրանց յիշողութեան մէջ խաղաղ երկրի լռութիւնը ընդհատող այն սոսկալի, մղձաւանջ երկու բառերը՝ «Նա մեռաւ»։

Այս երեխաների ապրումները, իհարկէ, շատ են հետաքրքիր. Նամանաւանդ նրանց տուած հարցերը պատերազմ գնացած հօր, կամ եղբօր մասին՝ «Ո՞ւր գնաց նա», «Ե՞րբ կը վերադառնայ». նրանց անհանգստութիւնը, տխրութիւնն ու արտասուքը, որոնց յանկարծ փոխարինում է երեխայական էգօիզմը։ Այս ամենը շատ հրաշալի նիւթ է երեխայական հոգեբանութեան համար։

Սակայն այս երեխաների մասին չէր իմ խօսքը։ Ես չեմ ուզում խօսել այն երեխաների մասին, որոնք շատ թէ քիչ հասկանում են, այլ այն — որոնք ոչինչ չեն հասկանում, ծնւել են մի քանի օր կամ մի քանի ամիս պատերազմից առաջ, որոնք դեռ փաթաթուած են օրօրոցի մէջ և ոչինչ չեն զգում, միայն ժպտում ու շարժում են ձեռները, երբ լսում են ռմբաձգութեան որոտները։

Իմ սիրտը ճնշում, ինձ սարսափեցնում է այն միտքը, որ այդ փոքրիկները ոչինչ չգիտեն, թէ ինչ է կատարւում իրենց շուրջը, չեն զգում ահեղ պատերազմի պատճառած աղէտն ու աւերումները, այլ միայն ժպտում ու քաղցր թոթովում են այն ժամանակ, երբ տունը լի է աղմուկներով ու կսկիծներով. . . . . . .

. . . .

Եւ իմ երևակայութեան մէջ ահա ինչ է պատկերանում։

Կը գայ ժամանակ, երբ կը վերջանայ պատերազմը, կեանքը նորից կը դառնայ իր նախկին շաւիղը և, վերջապէս, այդ մանուկները կը մեծանան ու կը լսեն այն ահեղ անցքերի մասին, որոնց կոյր, լուռ և համր վկաներն էին իրենք։

Օ՜, ինչպէս պիտի ափսոսան ու հիասթափուեն նրանք, որքա՜ն մեծ պիտի լինի նրանց կշտամբանքը դէպի ճակատագիրը։

— Ինչպէս — կասեն այն ժամանակ, — ես ապրեցի իմ հայրենիքի այդ ահեղ ու փառապանծ օրերին. ես ունեցել եմ այդպիսի մի փառք, այդպիսի բաղդ, — բայց, կարծես, ես չեմ ապրել. Ես եղել եմ այստեղ ահա, հենց այս նոյն տեղը, բայց ինձ հետ ոչինչ չի պատահել, այդ մեծ օրերն ու երևոյթները ոչ մի հետք չեն թողել յիշողութեանս մէջ։

Ես եղել եմ մսի մի գունդ, որի համար անհանգստացել են, որին խնամել, պահպանել են այն րոպէին, երբ ռումբերն էին որոտում, գնդակները սուլում։ Ինձ մեծ հոգատարութեամբ ու փաղաքշանքով շրջապատել են և դողդոջիւն շրթունքներով համբուրել իմ դէմքը, որի վրայ մայրական արտասուքներն են թափել։ Եւ յետոյ... ինձ տւել են սպանուածների նկարը համբուրելու, խաչել են ձեռներս աղօթքի համար, որ խորթ էր իմ անմեղ հոգուն։

Ա՜խ, ինչո՞ւ այդքան սոսկալի ու անխնայ վարուեց ինձ հետ ճակատագիրը...

Սակայն եթէ մենք ապրելու լինինք մինչև այդ օրը, անշուշտ կը պատասխանենք մանուկներին.

— Հանգստացիր, մի տրտնջա քո ճակատագրից։ Եթէ կարծում ես, թէ քո գոյութեամբ մեզ խանգարել ես, իմացած եղիր, որ խորը սխալւում ես։

Այդ մեծ ու ահեղ օրերին դու կարևոր դեր ես կատարել և շատ փոքր լինելուդ համար կարծում ես թէ ոչինչ չես արել։ Բայց ո՛չ։ Միթէ քո սէրը չէր, որ ուժ էր ներշնչում մեզ ապրել ու տանել այդ ամենը։ Դո՞ւ չէիր այդ դժւարագոյն օրերին մեր միակ մխիթարանքն ու հանգստութիւնը։ Արդեօք քո անզօրութիւնը չէ՞ր, որ միշտ եռանդ էր տալիս այդ կռւի համար. մեզ համբերութիւն տուողը քո ժպիտները չէ՞ին։ Քո մեկնած քնքոյշ ձեռներով փաղաքշել ես օրօրոցիդ մօտ անմխիթար, տառապեալ մօրդ ու եղել նրա միակ նեցուկը։ Վշտից կուրացած մայրդ ակամայից խօսել, ծիծաղել է քեզ հետ արցունքների միջից։ Ինչ փոյթ, որ դու ոչինչ չես զգացել, հասկացել. դա աւելի ուրախալի էր մեզ համար։ Մենք չենք ծածկել քեզնից մեր վիշտը և քո ներկայութեամբ կարողացել ենք ազատ հեկեկալ, հառաչել որովհետև դու ոչինչ չէիր հասկանում և միայն քո մատիկներով խաղում էիր ու մեր դէմքին արտասուքի կաթիլներով գծեր քաշում։

Ո՛չ, ո՛չ... Փառք Ստեղծողին, որ այն ժամանակ դու փոքր էիր և անգիտակից ապրեցիր այն մրրկալից օրերը։ Բաղդաւոր ես, որ չենթարկւեցիր այն վիճակին, ինչպէս շատ մանուկներ Բելգիայի և Ֆրանսիայի, որոնք անխնայ կոտորւել են, մորթոտւել։

Բայց մտնելով կեանքի մէջ, ապրել քո հայրենիքի անցեալ օրերով, յիշիր քո պարտքը նրա առաջ և եղիր պարտաճանաչ։

Սիմ. Սիմէօնեան.

առաջարկում, որ միանգամայն անմատչելի է լինում։ Մեր յիշողութիւնից դեռ չի անցել անցեալ ամառը մի «գաղափարական» բժշկի դատապարտելի վարմունքը, որն իրան դիմող յուսահատուած մարդուն ասում է՝ «որովհետև 25 ռուբ. չէք տալիս, ես չեմ կարող գալ»։ Աղաչանք, պաղատանք ոչնչով չեն օգնում և խեղճ հիւանդատէրը, որ 15 ռուբլուց աւել փող չի ունենում թէ տայ, առանց բժշկի է յետ գալիս։

Սակայն լաւ է՝ եթէ գիւղում հիւանդութիւնները պատահական բնոյթ են կրում. այդ դէպքում թերևս հնարաւոր է լինում մի կերպ առաջն առնել։ Պէտք է տեսնել թէ համաճարակի դէպքում ինչ սոսկալի կացութիւն է ստեղծւում գիւղացիների համար։

Մենք գիտենք գիւղեր, որ ծաղկից դիֆտերիտից և այլ տարափոխիկ հիւանդութիւններ եղած ժամանակը հարիւրներով զոհեր են տուել։ Իսկ գաւառական բժիշկները այդպիսի դէպքերում միայն բաւականացել են հապճեպ կերպով, առանց իրական օգնութիւն տալու, գիւղերը շրջելով։

Բայց գիւղացիների առողջապահական խնդրում իրական օգնութիւն կարելի է հասցնել այն ժամանակ, երբ կը գտնւեն բառիս բուն մտքով ա՛լտրուիստ գաղափարական բժշկներ, որոնք ի նկատի ունենալով բժշկական կարիքը, սիրայօժար կերպով կը մտնեն գիւղերը և կը ձեռնարկեն իրանց աշխատանքին։

Գուցէ մեզ առարկեն, թէ ներկայումս պատերազմի պատճառով ազատ բժիշկներ քիչ կան, բայց, այնուամենայնիւ, ինչքան էլ բժիշկների կրիզիս լինի, եղածները, որ անշուշտ քաղաքներումն են, չը պէտք է մոռանան գիւղերը։

Բացի սրանից՝ Գիւղական գիտակից անհատների վրայ պարտականութիւն է ընկնում հասկացնել անտեղեակ ու նախապաշարուած գիւղացիներին, որ չը պէտք է հաւատալ զանազան բաղդախնդիր «փալչիների», «գըրպցիների» և այլ կախարդութիւնների և որքան կարելի է հալածել այդպիսի խաբեբաներին, որոնք ոչ պակաս չարիք են հանդիսանում գիւղացիների համար, քան հասարակական այլ խոշոր չարիքները։

Ա. Աւանեան

ՀԱՅԵՐՆ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Քաղաքների դաշնակցութեան Իրկուտսկի կոմիտէտը Թիֆլիզի քաղաքագլուխ Ալ. Խատիսեանի անունով փոխադրել է յօգուտ հայ փախստականների 369 ր. 80 կ., իսկ Տեմիրգօեի տղայոց պրօգիմնազիայի աշակերտները՝ 17 ռուբլի։

— Ալաշկերտի, Բայազէտի շրջանների 18 հայ գիւղերի փախստականները վերադարձել են իրենց տեղերը։ Վերադարձած բնակիչները սկսել են իրենց դաշտային աշխատանքները շնորհիւ այն հանգամանքի, որ գտել են քիւրդերի ձեռքով թալանած ու թաղցրած երկրագործական գործիքների գաղտնի պահեստը։

— Բժ. Մանդինեանի կենտր. կոմիտէին ներկայացրած զեկուցումից երեւում է, որ Թիւրքական Ղարաքիլիսայում և շրջակայ գիւղերում վերադարձող փախստականների մէջ գոյութիւն ունի բծաւոր տիֆի համաճարակը։ Կոմիտէն որոշեց խնդրել վարչական մարմիններին վերադարձող փախստականներին ենթարկել կարանտինի, ուղարկել այնտեղ ֆելդշերներ ու ծաղկահատներ, խնդրել Մոսկուայի կոմիտէին կազմակերպել և ուղարկել 2—3 սանիտար-բժշկական յանձնախումբեր՝ մէկը յատկապէս Ալաշկերտի շրջանի համար։

— Հիւսիս. Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներում ապրող հայերից ստացւել են Թիֆլիզում յօգուտ հայ կամաւորների հետևեալ գումարները. Ինդիանօպոլիսից—586 ր. 40 կ., Նէշուէլից—450 ր.։ Բացի այդ՝ Մօզդոկից—1000 ր., Կոկանդից—1000 ր.։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Տեղիս «եղբայրական օգ. կոմիտէի» կից «կանանց կոմիտէն» այս Զատկւայ տօների համար պատրաստել է ընծաներ կովկասեան ռազմաբեմում գըտնւած զինւորների համար։ Այս շաբաթ բոլոր իրերը մօտ 32 փութ ուղարկւեց Թիֆլիսի կենտրօնական կոմիտէի միջոցով կռւող զինւորներին։

— Հայրապետական դիւանը ուղարկելով խմբագրութեանս Վեհափառ Կաթողիկոսի կոնդակի պատճէնը, խնդրում է մեզ տպագրել այդ, որ և կատարում ենք ներկայ համարում։

— Այս օրերս վերջապէս Շուշու նորընտիր քաղաքագլուխ պ. Մելիք-Շահնազարեանը վերադարձաւ Թիֆլիզից և ստանձնելու է իր պաշտօնը։

— Ուղղում ենք մի տպագրական սխալ. «Շուշու Փոխադարձ վարկի ընկերութ» անդամների հերթական 2-րդ նիստը նշանակւած է կիրակի ապրիլի 12-ին, և ոչ թէ 22-ին, ինչպէս թիւրիմացութեամբ տպւած էր լրագրիս նախորդ համարում։

— Ապրիլի 6-ին շրջանային դատարանի ժամանակաւոր սեսիայում քննւելու է ինժեներ Բաղդատեանի գործը, որը մեղադրւում է պ. Գրիգոր-բէկ Մինասբէկեանին վիրաւորելու մէջ։ Մեղադրեալին պաշտպանելու է երդ. հաւատ. պ. Կլանկը։

— Քաղաքային ուպրավայում ամսոյս 1-ից սկսել են պատրաստել 1916 թւի զինւորագրութեան ենթակայ երիտասարդների ցուցակը, որոնք ծառայութեան են կանչւում այս տարի մայիսին։

Ոստիկանական տեղեկութիւններ.

— Մարտի 28-ին Խանի այգիներում պարսկահպատակ Հիդայաթ Իբրահիմ օղլին դրամական հաշիւներից ծագած կռւի մէջ ատրճանակից կրակում է շուշեցի Իրզա Հաջի Իբրահիմովի վրայ և վիրաւորում նրան ձախ ձեռքից։ Յանցաւորը ձերբակալւած է։

— Մարտի 23-ին Գիւլապլու գիւղում Սամեդ Սալիմ օղլիի և Շամխալ Մաշադի Հուսի օղլիի միջև ջրանցք փորելու հարցի շուրջը կռիւ ծագեց, որի ժամանակ առաջինը կրակից ատրճանակից ու վիրաւորից միւսին ոտքից, իսկ վերջինս էլ դանակով մի քանի հարւածներ հասցրեց նրա գլխին։ Երկուսն էլ ձերբակալւած են։

— Մարտի 25-ին Դեմուրչիլար գիւղում յորդ անձրևների պատճառով փլեց Տիգրան Յակովբեանի թոնրատան տանիքը, որի փլատակների մէջ մնացին 2 կանայք և մի երեխայ։ Կանանցից մէկը՝ Պառւական Տէր-Աւագեանը ծանր վէրքեր է ստացել, որոնցից մի քանի ժամ յետոյ վախճանւեց։

Ապրիլի 2-ին Պետրովսկայա փողոցի վրայ գտնւած խանութի տէր վաճառական Նիկոլայ Յարութիւնեանը առաւօտեան բաց անելով խանութը նըկատում է, որ կասսայում չկայ 407 ր. առձեռն դրամը, որ նախորդ երեկոյեան նա ինքն անձամբ համարել էր և թողել գանձարկղում։ Խանութի կողպէքները և դռները փչացուած չէին։ Գողերն անյայտ են։

ԿՈՎԿԱՍ

— Հին Նախիջևանում Թիֆլիսի հայոց գիւղատնտեսական ընկ. նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցաւ շրջանիս գիւղերի ներկայացուցիչների շրջանային ժողով։ Ժողովի օրակարգի գլխաւոր խնդիրն էր՝ օգնութեան հասնել պահեստի զինւորների ընտանիքներին։ Ժողովը որոշեց շրջանի հայ գիւղերում ունենալ 2-ական մարդիկ, որոնք գիւղացիներին կը ղեկավարեն կռւում գըտնւող պահեստի զինւորների դաշտային աշխատանքները կատարել տալու և եթէ կարիք լինի, նոյն իսկ նրանց դրամական օգնութիւն կը հասցնեն։

— Գորիս քաղաքի ծխական դպրոցին ամեն տարի կարծէք թէ անխուսափելի է որևէ աղմուկ և խլարանցում։ Հասարակութեան ստւար մասը ինչ-ինչ պատճառներից դրդւած հեռացրել է ծըխական հոգաբարձութեան, որի ժամանակամիջոցը լրանում է ներկայ ուսումնական տարւայ վերջին, և հեռացրել միաժամանակ ուսուցիչներից մէկին, որը ահա երկրորդ ամիսն է՝ դասերին չէ յաճախում։ Ստեղծել մի կնճռոտ խնդիր, որի առիթով օր աւուր սպասւում է թեմական իշխանութեան ձեռնարկած քննութեան վախճանին և հետևանքին։

— Թիֆլիսի վաճառականական բանկի փայատէրերի ընդհանուր ժողովում զեկուցած հաշւից երևում է, որ բանկի վարչութիւնը անցեալ 1914 թ. ընթացքում բարեգործական նպատակով նւիրել է 13, 250 ր. գումար, որոնց թւում Կ. Հ. Բարեգ. Ընկ. հիւանդանոցին՝ 1000 ր. և Մեսրոպ եպիսկոպոսին պատերազմից առաջ եկած կարիքների համար 1000 ր.։

Ժողովը, բացի այդ նուէրներից, որոշեց ներկայ 1915 թ. արդիւնքից

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ՆԻՍՏԸ

—Պարոններ, ժողովն սկսուած է, յայտարարեց նախագահը և զանգահարելով հրաւիրեց ժողովականներին գրաւելու իրենց տեղերը։—Այսօր մենք պէտք է զբաղուենք այն հրատապ խնդրով, որով զբաղւում են վերջին ժամանակներս Պետրոգրադի, Մոսկուայի և այլ քաղաքների դումաները։

Հացի ձայներ են լսւում, ձայնաւորներից ոմանք ուղղւում են, աշխատում են դիրք տալ իրենց, լուրջ և հանդիսաւոր կերպարանք ընդունել՝ երևակայելով մի րոպէ, որ Պետրոգրադի ու Մոսկուայի ձայնաւորների կողքին են նստած։

—Թէև մեր շուշեցիք Աստծու օրհնած զառներն են, շարունակում է նախագահը, ինչպիսի նեղ դրութեան մէջ էլ լինեն, բացարձակ կերպով, ճակատաճակատի սլտնջալու և բողոքելու սովորութիւն չունին, բայց և այնպէս, մենք որպէս քաղաքի հայրեր և հասկացող մարդիկ, պէտք է խօսենք հացի թանգութեան և վատութեան մասին, որովհետև այդ մասին են խօսում ամեն տեղ, թէև կրկնում եմ, մեր օրհնեալ ժողովուրդը չի բողոքի, եթէ նըրան փունտը նոյն իսկ 6—7 կոպէկ։ աւազախառն հաց տաս և բեռը 10 կոպէկով ցիխախառն ջուր։

—Ջրի մասին չխօսենք, չխօսենք, աղաղակում են ձայնաւորները. Պետրոգրադի և Մոսկուայի դումաներում այդ մասին խօսք չի եղել։

—Լաւ, լաւ, շարունակում է նախագահը. Ջրի մասին հենց այնպէս յիշեցի, ի միջի այլոց. կը խօսենք միայն հացի մասին։

—Ձայն եմ ուզում, խօսեց ձայնաւոր Շիրինեանը. պարոններ, թէև ես դեռ երկու ամսւայ թխած հաց ունիմ և բաւականին էլ ալիւր ամբարումս, բայց անցեալ օրը հացավաճառի խանութի առջևից անցնելիս ուշադրութեամբ նայեցի թխած հացերին և տեսայ, որ լաւ հացեր էին. ինչ վերաբերում է ջրին, կարծում եմ, որ թանգ չէ. և վերջապէս Ջալալ-բէկ, Ռաշիդ-բէկ, ո՞ր հացթուխը ձեզ փունտը 5 կոպէկով հաց չի տայ, եթէ նոյն իսկ տակաւն 5½ կամ 6 կոպէկ լինի. մենք ինչու ենք խօսում այդ մասին։

Աղմուկ յետևի և փափուոց առաջի շարքերում։ Ցատկում է տեղից արհեստաւոր Սարաֆեանը։

—Պարոններ, մտէք մեր դրութիւնը ի նկատի ունեցէք մեր աշակերտների վիճակը, ոչ մի կտոր թխած հաց չունեին տանը, բազարի հացի ումուդին են մնացել, մենք լաւ ենք տեսնում, թէ ինչպիսի կիսաքաղց օրեր են անցկացնում մեր բանւորների ընտա...

—Լռել, լռել, զանգահարում է նախագահը. ես թոյլ չեմ տալիս բանւորների մասին խօսել, այստեղ չի կարելի բանւոր անունը տալ։ Պետրոգրադի դումայում էլ այդ անունը չեն տւել։

—Ճիշտ է, ճիշտ է, աղմկում են ժողովականները։ Սարաֆեանը շւարած կանգ է առնում և յիշելով, որ շուշեցին իբրև Աստծու օրհնեալ զառը, չը պէտք է բողոքի, նստում է իր տեղը։

Ժողովը շարունակւում է աւելի խաղաղ, ժողովականներն աշխատում են խուսափել բանւոր, աշխատաւոր, աղքատ բառերից՝ ի նկատի ունենալով, որ շատերի ջղերի վրայ վատ է ազդում առհասարակ թշւառութիւնը։

—Պարոններ, խօսում է պ. Անտօնեանը կտրական միջոցի պէտք է դիմել նախ՝ վարչական իշխանութեան միջոցով բանալ տալ ալիւրավաճառների պահեստները, ստուգել ալիւրի քանակը, նրանց հաշիւները, իմանալ թէ ինչ է նստում ալիւրի փութը և ապա որոշել, թէ քանիսով պէտք է ծախւի հացը. երկրորդ՝ քաղաքային ինքնավարութիւնը փուռ բանայ, որպէսզի փորձով տեղեկանայ իրողութեանը և ըստ այնմ սակագին նշանակէ։

—Ո՛չ, ո՛չ, այո՛, այո՛, լսւում են աթոռների վրայից. կոմիսիա, կոմիսիա...

Ձայնաւորների մի մասը բարձրանում է տեղից և պատրաստւում են դուրս գնալու։

—Ո՞ւր, պարոններ, սպասեցէք, դեռ ժամի 9-ն է, Պետրոգրադի դումայի ժողովները յաճախ մինչև գիշերւայ ժամի 2-ն են տևում։

Նստիր, Սիմոն-բէկ, նստիր, Եօսիֆ Անդրէիչ...

Նախագահի ձայնը խլանում էր աթոռների դղրդիւնից։

—Ինձ ներողութիւն կանէք, ես վախում եմ ինձ էլ կոմիսիայի մէջ դցէք, դէ ես պատրաստ [illegible] գործելու, բայց ալրավաճառ Շմաւոնը, Գրիգորը իմ... դէ գիտես էլի. պ. նախագահ, ինչպէս ասեմ... պէտքական մարդիկն են, մէկ էլ... դէ ես ո՞նց գնամ նրանցից հաշիւ պահանջեմ, նրանց վնաս տամ՝ ցտեսութիւն ցտեսութիւն, ցտեսութիւն... ձայները խառնւեցին իրար...

Հենց այդ րոպէին ներս մտան ուպրավայի ծառաները, որոնցից մէկը ձեռքին բռնած ունէր արծաթեայ մի մատուցարան, վրան արծաթէ պնակներ։—Թանգագին քաղաքագլուխ, մենք ուպրավայի ծառայողներս նուէր ենք բերում քեզ...

Ծափահարութիւններն ընդհատեցին ճառախօսի վերջին բառերը. պարզւեցին քիչ առաջ մթագնած դէմքերը, ստեղծւեց մի ուրախ տօնական մթնոլորդ և հացի սակագինն ու որակը թողնւեց որոշելու ալրավաճառներին ու հացավաճառներին։

Սևանակ

յատկացնել դարձեալ 25, 600 ր., որից 15, 000 ր. յօգուտ փախստականների և 10, 600 յօգուտ պատերազմից վնասուածների։

— Նպաստամատոյց Ընկերութեան կազմակերպած միօրեայ հանգանակութիւնը, որ տեղի ունեցաւ մարտի 26-ին «Փախստականների օր» անունով, տուեց ընդամէնը 6123 ր. 41 կ.։

Ընդամէնը գործածութեան մէջ էին 293 տուփ։ Միջին հաշւով իւրաքանչիւր տուփը տուել է 20 ր. 90 կ.։ Ծախքերը ժէտօնի և գրքերի համար, ինչպէս և այլ ծախքեր, կը կազմեն մօտ 1000 րուբլի։ Այնպէս որ յօգուտ Ընկերութեան կը մնայ 5000 րուբլուց աւելի։

— «Баку»-ում տպված է հետևեալը. «Բագուի քաղաքապետը կովկասեան գինուորական շրջանի գլխաւոր պետից. Վօլսկիից ստացել է հեռագիր այն մասին, որ անպայման արգելվի փախստականներին դուրս գնալ Կովկասի սահմաններից մինչև պատերազմական գործողութիւնների աւարտումը, ըստ որում փախստականները կարող են ապրել Թիֆլիսի, Երևանի և Գանձակի նահանգներում։ Չը ցանկացողները կարող են վերադառնալ հայրենիք։ Հայրենիք վերադառնալով գործը թեթևցնելու նպատակով արդէն կարգադրութիւն է արված սահմանի իշխանութիւններին այն մասին, որ նրանք անարգել ճանապարհ տան սահմանն անցնելու փախստականներին, որոնց փոյքը առանց մաքսի պէտք է փոխադրուի։

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ

Մարտի 31-ից սկսուել է Շուշում Գանձակի շրջանային դատարանի քրէական մասի ժամանակաւոր նստաշրջանը։

ԱՌԵՒԱՆԳՈՒՄՆ.

Մարտի 31-ին դատարանը քննեց Շուշւայ գաւառի Ղաղլաղ գիւղացի Ջումշուդ-բէկ և Սարիբէկ Ջաւադբէկօղլիների և Աբուլֆար-բէկ Իմամկուլիբէկովի գործը, որոնք մեղադրւում էին պատժական օրէնքների 13 և I ք. 1549 յօդ. Վերջիններս մեղադրւում էին նրանով, որ միասին դեկտեմբերի 19-ին 1912 թ., ուշ երեկոյեան յարձակուել են Աբդուլլաբէկ Աղիգեօզալբէկովի տան վրայ և վիրաւորանք հասցնելով նրա կնոջը, փախցրել են նրա 12—13 տարեկան աղջկան Գումրի-խանումին իբրև Աբուլփարբէկի նշանած։ Մի քանի օրից յետոյ աղջկայ մայրն և եղբայրը գնացել են և ոստիկանութեան միջոցով յետ են վերցրել աղջկան։

Մեղադրւողներն և մեղադրողները մօտիկ ազգականներ են։

Քննիչի մօտ աղջիկը, հայր ու մայրը հաստատել էին, որ աղջկայ առեւանգումն տեղի է ունեցել ուժով, սակայն դատարանում նրանք իրենց ցուցմունքը փոխեցին, յայտնելով, որ աղջիկը իր ցանկութեամբ է գնացել նախօրօք պայմանաւորուած տեղը, ուր եկել է իր նշանած Աբուլփարբէկը և տարել նրան։

Մեղադրւողների պաշտպանները, ընդունելով աղջկայ փախցնելու փաստը, խնդրեցին դատարանին ի կնատի ունենալ, որ աղջիկը իր ցանկութեամբ է գնացել, այսինքն մեղադրել 1548 յօդ. II մասով։

Հետանալով խորհրդակցութեան, դատարանը վճռեց՝ ընդունելով 1549 յօդ. II մասը Աբուլփարբէկին ազատել մեղադրանքից, նրա անչափահասութեան պատճառով. Ջումշուդ-բէկին 3 շաբաթ արեստ ոստիկանատանը, իսկ Սարիբէկին 1 ամիս 10 օր բանտ։

Մեղադրում էր դատախազի օգն. Վ. Գ. Արխանգելսկին, պաշտպանում էին երդ. հաւատ. օգն. պ.պ. Ս. Մանդինեան և Լ. Վարդապետեան։

X.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«TIMES»-Ի ՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլիական այդ նշանաւոր թերթը ռազմական տեսութիւն անելով իրերի դրութեան մասին ասում է. «հասել է ժամանակը, երբ անհրաժեշտ է դիտողութիւն անել դաշնակցական բանակների ընդհանուր կացութիւնը և հարց տալ. ինչպէս կարող ենք ամենալաւ ձևով աջակցել պատերազմի գլխաւոր նպատակներին»։ Գտնելով դաշնակից բանակների դրութիւնը բարեյաջող և գովելով ռուսական զօրքերի յաջողութիւնները, նմանապէս գովեստ տալով ֆրանսիական, բելգիական ու սերբիական զօրքերի գործողութիւններին նա շարունակում է. «գերմանական զօրքերի քանակը արեւմտեան ճակատում վերջերս չի փոխուել և առաջուայ պէս այդտեղ գերմանացիները կը լինեն մօտ մէկ ու կէս միլիօն հոգի։ Շատ խելացի կը լինի ենթադրել, որ գերմանացիները մինչև ամառային լուրջ գործողութիւնների սկսելը կը հասցնեն այդ թիւը 2 միլիօնի։ Բայց նոյն իսկ այս դէպքում մենք վերջապէս արեւմտեան ճակատում ունենք բարեյաջող գերակշռումն թշնամու նկատմամբ, որ հասնում է առնուազն 1 միլ. մարդու։ Այդ թւերը երաշխաւորում են առաջխաղացման գործողութիւնները, սակայն առանց արկածների։ Ինչ վերաբերում է ռեզերվներին, Անգլիայի, Ֆրանսիայի և Ռուսաստանի ռեզերվներն երկու անգամ աւելի են Գերմանիայի ու Աւստրիայի ռեզերվներից։ Սակայն այդ ոյժը կարտայայտուի այն ժամանակ միայն, երբ մեր զէնքի ու այլ ռազմական մթերքների պաշարները կօգնեն մեզ լաւ գործադրել մարդկանց պաշարը։ Վերին աստիճանի արիւնալի և միևնոյն ժամանակ իրենց հետևանքներով անորոշ ճակատամարտերը թոյլ են տալիս եզրակացնելու, որ գերմանացիների ռազմական ոյժը նւազման ճանապարհի վրայ է, բայց և այնպէս մենք նրանց չենք կարող համարել թուլացած այն աստիճանի, ինչպէս կը ցանկանայինք, և եթէ նրանք կըդիմեն պաշտպանողական գործելակերպին, այն ժամանակ մեզ համար կարևոր է իւրաքանչիւր գինւոր, ամեն մի զէնք, որպէսզի մենք հասնենք ելքին, որը տանում է դէպի հաշտութիւն։ Մենք դիմացել ենք լաւ, որպէսզի գերմանացիներին հնարաւորութիւն տայինք հիւծելու անհետևանք յարձակումներից, իսկ դաշնակից պետութիւններին՝ ժողովել զօրքեր և հաւաքել պաշարներ։ Անհասկանալի անմտութիւն կը լինէր փոփոխել մեր գործելակերպն այն վայրկեանում, երբ այդ ծրագրի իրագործումն մօտենում է իւր վախճանին»։

ՍԵՐԲ-ԲՈՒԼԳԱՐԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԾԻ ՄԻՋՆԱԴԷՊԸ

Վերջին տեղեկութիւններից պարզւում է, որ մակեդոնական չետնիկների յարձակումը սերբիական սահմանապահ գինւորների վրայ կատարուել է աւստրիական սպաների ղեկավարութեամբ։ Բոլգար կառավարութիւնը այդ քանում իրեն պատասխանատու չի ճանաչում, մինչդեռ Սերբիան միանգամայն արդարացի պնդում է, որ բոլգար կառավարութեան պարտականութիւնն է միջոցներ ձեռք առնել այդ տեսակ յարձակումների դէմ, որոնք պատրաստուել են նրա հողում։ Բալկանեան քաղաքագիտական յարաբերութիւնների մէջ, որոնք կազմւում են զանազան ինտրիգներից ու որոգայթներից, այնքան նւազ է արտայայտւում տրամաբանական որոշութիւն, որ ոչ մի հնարաւորութիւն չկայ եզրակացնելու, թէ ինչ հետևանքների կը յանգի այդ ընդհարումն սերբ-բոլգարական սահմանագծում։ Անկասկած է, որ փոխադարձ յարաբերութիւնները սերբերի ու բոլգարների միջև, ինչպէս բոլգարների և յոյների միջև սուր ընթացք են ստացել։ Ահա այդ հանգամանքից գիտեն լաւ օգտուել աւստրօ-գերմանական գործակալները, որոնք շահագործում են ստեղծուած դրերքերի անորոշութիւնն ու լարուածութիւնն և իրենց յատուկ պրօվօկացիօն միջոցներով ոչ մի ջանք չեն խնայում, ստիպելու Բոլգարիային նետուել կուի մէջ, ինչպէս որ արին Թիւրքիայի վերաբերմամբ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ԳԼԽԱՒՈՐ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻ

Ապրիլի 1. Կարպատներում Ուժօկի շրջանում կռիւները շարունակւում են։ Գիշերը մարտի 31-ին մեր զօրքերը մի փոքր առաջ անցան և յետ մղեցին թշնամու կըրկնակի գրոհները բարձրունքների վրայ, որոնք գտնւում են Վօլօսատէ—Բուկովից գծից հարաւ։ Մենք վերցրել ենք 1000 գերի և 2 գընդացիր։ Թշնամու փորձերը, նախայարձակ լինելու բարձրունքների վրայ, որոնք գտնւում են Կոզիւկից դէպի հարաւ և Բուկովինայում Պրուտի ձախ ափերում, Չերնիցովի շրջանում, անյաջող անցան։ Ռազմաճակատի միւս մասերում կատարեալ հանգստութիւն է տիրում։ Ամենուրէք սկսուել է գարնանային հալոցը։

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԶՕՐՔԵՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

Չորոխի և մերձծովեան ուղղութիւններով կռիւները շարունակւում են։ Մնացեալ ուղղութիւններում անփոփոխ է ամեն ինչ։

— —

Լօնդոն. 1 ապրիլի։ Պաշտօնապէս յայտարարւում է, որ երկուշաբթի 23 հազար թիւրքերից, քիւրդերից և արաբներից բաղկացած զօրամաս 23 թնդանօթներով զինուած, յարձակումն գործեցին անգլիական զօրքերի վրայ Շաիբի մօտերքում Միջագէտքում։ Երեքշաբթի անգլեացիներն առաջ խաղացին ու յետ շպրտեցին թշնամուն դէպի հիւսիս, վերցնելով գերի 18 սպայ, 300 զինւոր և գրաւել են բացի այդ երկու թնդանօթ և մի քանի դրօշակներ։ Անգլիացիների կորուստը սպանուածներ չկան, վիրաւորուած են 4 սպայ, 23 զինւոր և 15 հընդուսներ։

Լօնդոն. 1 ապրիլի։ Հրատարակուած է Ֆրէնչի հեռագիրը Նևշապէլի մօտ տարած յաղթութեան մանրամասն տեղեկութիւններով։ Երեք օրւայ կուի կորուստներն են. սպանուած են 190 սպայ և 1337 զինւոր, անհետ կորել են—358 սպաներ և 1728 զինւորներ։ Գերմանացիների կողմից գտնուած են մի քանի հազար սպանուած զինւորներ, գերի են բռնուած 30 սպաներ և 1657 զինւոր։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Р. Сл.»-ին հեռագրում են Պետրօգրադից. Ռուս կառավարութեան համբերութիւնը դէպի Բօլգարիայի ղեկավար շրջանները սպառուել է։

Վերջին կաթիլը հանդիսացաւ այն բացատրութիւնը, որ տրվեց բօլգար կառավարութեան կողմից Սօֆիայի մեր դեսպանին հայցուկների՝ Սերբիայի վրայ գործած յարձակման առիթով։ Մեր արտաքին գործերի մինիստրութեան ստացած վաւերագրերը պարզում են, որ այդ յարձակումը կազմակերպուել էր Աւստրիայի և ֆէրդինանդ արքայի գաղտնի համաձայնութեամբ՝ Վիէննայից և Բերլինից ստացուած փողերով։

Ռուսաց կառավարութիւնը պաշտօնապէս չի խզի դիւանագիտական կապերը Բօլգարիայի հետ, բայց իրապէս յարաբերութիւնները կը կտրուեն»։

Միևնոյն թերթը իմացել է որ, բօլգար ղեկավար շրջաններին հասկացրուած է, թէ նրանք հրապարակի վրայ են դնում Բօլգարիայի գոյութեան հարցը»։

— «Бирж. В.»-ին գրում են. պարզւում է, որ Կարպատներում մեր զօրքերի դէմ, որոնք յաղթական առաջ են շարժւում դէպի հունգարական հարթավայրը, գործում են 5 աւստրիական զօրաբանակներ, որոնց ընդհանուր հրամանատարն է էրցհերցոգ Եւգէնիյ Ֆրիդրիխ. նաև գործում են 7 գերմանական կորպուսներ Գեներալ Լինցինգերի հրամանատարութեամբ։ Կարպատական ռազմական գործողութիւնների ընդհանուր ղեկավարութիւնը գտնւում է գերմանական շտաբի ձեռքում։ Ենթադրւում է նաև, որ Կարպատի ռազմական գործողութիւնները կատարւում են Կայսր Վիլհելմի անմիջական ղեկավարութեամբ, որ գտնւում է խորը թիկունքում։

— Գերմանական թերթերը հաղորդում են. ռուսները անասելի եռանդով առաջ են խաղում 8 ուղղութիւններով Կարպատներում Օնդավայի և Ուժկի միջև,

— Նրանք կարծես ձեռք են մեկնում ֆրանսիացիներին, որոնք միաժամանակ սկսել են նոյնպէս յարձակողական գործունէութիւն։

— Անգլիական յայտնի ռազմագէտ գնդապետ Թէպենգտօնն ասում է, որ ֆրանսիական առաջխաղացումը Մաաս-Մօզէլի րայօնում և ռուսական գործողութիւնները Կարպատներում, հանդիսանում են դաշնակիցների ընդհանուր առաջխաղացման սկիզբը։

— Գերմանացիները մեծ քանակով զօրքեր են տեղափոխում Ֆլանդրիայից և Տիրօլից դէպի Կարպատները։ Նմանապէս աւստրիացիները փոխադրում են զօրքերը Տրանսիլվանեայից ու Սերբիայի սահմաններից դէպի Կարպատները օգնութիւն հասցնելու իրենց զօրամասերին, որոնք գտնւում են կրիտիքական վիճակում։

— Հոլլանդիայում համոզուած են, որ Բելգիայի գրաւումն երկար չի տևի։

Մայիսին գերմանացիները ստիպուած պիտի լինին արդէն իրենց սահմանները պաշտպանելու։ Գերմանական զօրքերը, որոնք գրաւում են Բելգեան, շատ լաւ տեղեակ են Գերմանիայի ներքին անմխիթար վիճակի և տւած 3 միլեօն զոհերի մասին։

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

№ 9 Հինգշաբթի 9 ապրիլի 1915 Հինգշաբթի 9 ապրիլի № 9

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ — 20 կոպ., վերջին ,, ,, — 10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ“. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak“.

ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱԳԼՈՒԽԸ

Երկու օր առաջ Շուշու նոր քաղաքագլուխն ստանձնել է իւր պաշտօնը:

Պէտք է իսկոյն ասել, որ նա սկսում է իր պաշտօնավարութիւնը փոթորկալի ժամանակաշրջանում ընդհանրապէս, իսկ մասնաւորապէս, երբ մեր քաղաքը գտնւում է բաւական ծանր պայմաններում:

Նոր քաղաքագլուխը պէտք է ամենից առաջ կանոնաւոր հիմքերի վրայ դնէ ուպրավայի գործավարութիւնն և քաղաքային եկամուտների ու ծախքերի հաշւետւութիւնը: Պէտք է ընթացք տայ և լուծման ելք գտնի տարիների ընթացքում կուտակւած գործերի համար և երկաթէ ձեռքով ուղղէ քաղաքի պաշտօնեաների գործելակերպը յօգուտ ազգաբնակութեան, յօգուտ ինքնավարութեան շահերի:

Ինչպէս ամէն տեղ Ռուսաստանում, այնպէս էլ Շուշում այժմ փոքրաթիւ սպեկուլեանտներ աշխատում են՝ պատերազմի ժամանակի հանգամանքներից օգտւելով՝ շահագործել ժողովրդին. այդպիսիների դէմ նոյն քաղաքագլուխը պէտք է միջոցներ ձեռք առնէ և ապահովէ քաղաքն օր օրի վրայ մեծացող թանգութեան քայքայող ազդեցութիւնից:

Բայց հաւանականաբար ոչ մի քաղաքում այնքան պահանջ չկայ բարեփոխութեան, որքան մեր քաղաքում: Ուտում ենք ամենավատ հացը, խմում ամենավատ ջուրը, խարխափում մթութեան մէջ և շնչում փողոցների ապականւած օդը:

Անհրաժեշտ է իսկոյն գործի անցնել, գործի դնել զանազան կոմիսիաները, որ ընտրել է դուման սակագնի, ֆինանսների և բարեկարգման համար և մշակելով իրագործելի մի ծրագիր, սկսել ի կատար ածել նրա ամենից կարևոր կէտերը:

Գործունէութեան ծրագիրն անհրաժեշտ է: Անկարելի է կարգի բերել մի քաղաք կատարելով այն, ինչ որ վայրկեանը թելադրում է, այլ պէտք է խելացի կերպով մշակւած մունիցիպալ ծրագիր ունենալ և աշխատել, աշխատել առանց ժամանակ կորցնելու, այդ ծրագիրն իրագործելու համար:

Քաղաքն ունի ազատ գումարներ, որոնցով կարելի է ամենից առաջ ալիւր բերել տալ, պահեստ կազմակերպել, այլ և փուռ բաց անել և մաքուր սննդարար հաց մատակարարել հասարակութեան: Մեզ պէտք է լուսաւորութիւն, պէտք է ջուր, պէտք են կանոնաւոր փողոցներ, պարկ և այլն, այս բոլոր պահանջներին պէտք է գոհացում տալ համապատասխան ձեռնարկութիւններով, որոնց գլուխ բերելու համար քաղաքն անկարող է փոխառութիւն չանել:

Թւել մէկ առ մէկ այն ամէնն, ինչ որ պէտք Շուշուն բարեկարգ քաղաք դառնալու համար, անօգուտ է: Մենք համոզւած ենք, որ քաղաքագլուխը, շատ լաւ ճանաչելով իւր մայրենի քաղաքի կարիքները, գիտէ ինչ պէտք է անել այդ կարիքները լցնելու համար, թէ ինչպիսի ձեռնարկութիւններ են պէտք քաղաքի բարեկարգման համար: Կարևորն այժմ այն է, որ նա առանց ժամանակ կորցնելու մշակէ իւր գործունէութեան ծրագիրը, գտնէ միջոցներ այդ ծրագիրն իրագործելու համար:

Ի հարկէ, այդ մեծ գործի համար՝ նրան պէտք է օգնեն քաղաքային իրաւասուները, քաղաքային դուման: Ամբողջ հասարակութիւնը պէտք է նպաստէ նրան այդ գործում. առանց այս օժանդակութեան քաղաքագլխի ջանքերը ապարդիւն կանցնեն: Սակայն մենք համոզւած ենք, որ հասարակութեան համակրանքն ու նեցուկը չի պակսի քաղաքագլխին, եթէ նա սկսէ կատարել այն, ինչ որ սպասում են նրանից նրա ընտրողները:

Մենք ուշի ուշով հետևելու ենք քաղաքային ինքնավարութեան գործունէութեան և ամեն կերպ պէտք է աշխատենք օգնել նրան նրա հասարակօգուտ ձեռնարկութիւնների իրագործման մէջ:

Անտես չառնելով օգտակարի ոչ միայն արձանագրութիւնը, այլ և նրա կիրառման նպատակը, որքան թոյլ կը տան մեր ոյժերը, մենք պիտի քննադատենք քաղաքային ինքնավարութեան և նրա նախագահի քայլերը, միշտ ի նկատի ունենալով քաղաքի շահերը:

ՄԻ ԱՌԱՋԱՐԿ

Կենսական անհրաժեշտ մթերքների թանգութեան խնդիրը շարունակում է յուզել և զբաղեցնել հասարակութեան: Մամուլը, որ հասարակութեան իղձերի թարգմանն ու արտայայտիչն է և նրա ցանկութիւններին, ձգտումներին ուղղութիւն ու տօն տւողը, չի կարող լուռ հանդիսատեսի դեր կատարել այդ խնդրի, կենսական նշանակութիւն ունեցող հարցի հանդէպ, նա ևս իր կողմից բազմակողմանի քննութեան է ենթարկում այդ երևոյթն և աշխատում ըստ կարելւոյն առողջ հիմքերի վրայ դնել այն կռիւը, որը մղւում և մղւելու է այդ կորստաբեր երևոյթն առաջ կոչող պատճառների դէմ: Բացի առաջարկւած ընդհանուր միջոցներից, որոնցով պէտք է տարւի պայքարը թանգութեան դէմ, կան և զուտ տեղական մասնաւոր միջոցներ, յարմար տեղին և տեղական պայմաններին ու հանգամանքներին, որոնց վրայ ուշադրութիւն պիտի դարձնի նոյն այդ տեղի հասարակութեան գիտակից մասը, ղեկավարող շրջանը: Կան միջոցներ, որոնք որքան էլ ռացիոնալ, նպատակայարմար են ընդհանուր առմամբ, չեն կարող կիրառւել ամեն վայրում: Եթէ մի կենտրոնի քաղաքային ինքնավարութեան համար հեշտ է և կիրառելի 100 հազար րուբլի յատկացնել, սեփական պահեստ ունենալու և հասարակութեան թարմ ու էժան գներով մթերքներ մատակարարելու համար, մի ուրիշ քաղաքի համար դա ոչ միայն դժւար է, այլ և անհնարին է: Եթէ մի քաղաքի համար դժւարութիւն չի ներկայացնում մի քանի կօօպերատիւ հաստատութիւններ հիմնել, և այդ հաստատութիւններից ընդհանուր կօօպերատիւ դաշնակցութիւններ կազմել, մի ուրիշ փոքրիկ քաղաքի համար սիզիֆեան աշխատանք է պահանջում նոյն իսկ մի սպառողական հիմնարկութիւն կազմակերպելը:

Շուշին պատկանում է յիշածս ոչ երջանիկ վայրերի թւին, ուր մեծ դժւարութիւններ և խոչընդոտներ են հանդէս գալիս հասարակական կամ ընկերական համագործակցութիւնների առջև: Աղքատ է քաղաքը, զուրկ հարստութեան աղբիւրներից, զուրկ արդիւնաբերութեան ճիւղերից, աղքատ է նաև քաղաքային ինքնավարութիւնը, նոյն իսկ պարտքի տակ: Որքան էլ գեղեցիկ ցանկութիւններ ու ձգտումներ ծնւելիս լինեն, այնուամենայնիւ սնունդ չեն առնում, ծնւած օրից մեռելութեան կը դատապարտւեն, եթէ համապատասխան չլինեն ժողովրդի և քաղաքային ինքնավարութեան միջոցներին, եթէ հաշւի չառնեն այն ուժը, որի վրայ կռթնելու են: Ուրեմն ամեն մի առաջարկւած միջոց պէտք է չափւած ձևւած լինի, պէտք է համապատասխանի մեր պայմաններին և ընդունակութիւններին:

Սակայն առաջարկւած միջոցները չպէտք է լոկ գեղեցիկ խօսքերի, տպաւորութիւն գործելու ցուցանակ ծառայեն և միայն «ձայն բարբառոյ յանապատի»: Պէտք է քննւեն, հետազօտւեն և գործադրւեն նպատակայարմար ձևով: Քաղաքի ազգաբնակչութեան նիւթական աննախանձելի վիճակը հենց հրամայական պահանջ է դնում մեր առջև շուտափոյթ կերպով ձեռք զարնել գործին, կազմակերպել և որքան հնարաւոր է յաջող կերպով կռւել օրաւուր աճող թանգութեան դէմ: Զտարւենք գեղեցիկ ծրագրներով, սկսենք գործը համեստ կերպով, աստիճանաբար և հասցնենք ցանկալի աստիճանին:

Քաղաքային ինքնավարութիւնը մտադրւել էր ալիւր բերել տալ, փուռ բանալ և այդպիսով դնել գործի սկիզբը: Սակայն, ինչպէս երևում է, նա ռիսկ չի անում, գուցէ վախենում է ֆիասկօ կրել: Իւր սեփական պատասխանատւութեամբ զգուշանում է գործի ձեռնարկել նաև մեր քաղաքի միակ սպառողական ընկերութիւնը «Կուլտուրան»: Երկուսի զգուշաւորութիւնն էլ միանգամայն հասկանալի է և կարօտ չէ բացատրութեան: Սակայն եթէ մի ձեռը միայնակ ծափ տալ անկարող է, երկու ձեռքը միայն կարող են: Այն, ինչ որ մէկի համար դժւար է և կասկածելի, յաջողութեան տեսակէտից, երկուսի համար կը լինի դիւրին և յաջողակ: Կարծում ենք, շատ նպատակայարմար կը լինէր, եթէ ալիւր բերել տալու և փուռ բանալու խնդրում այդ երկու հիմնարկութիւնները գործէին միասին և ընկերական հիմքերի վրայ: Գովելի և խրատական կը լինէր դա մեր հասարակութեան համար, իսկ յաջողութեան դէպքում՝ գործի սկիզբը, առաջին քայլը, որը կունենայ անշուշտ իր գրական և օգտակար հետևանքները: Ընկերակցութեան մանրամասնութիւնների մէջ չեմ մտնում, այդ կարող են անել իրենք—քաղաքային ինքնավա-

ութիւնն և «Կուլտուրան», եթէ նպատակայարմար համարեն համագործակցութեան այս ձևն և ընդունեն մեր առաջարկը։

Նորայր

ՄԱՄՈՒԼ

Ինչպէս յայտնի է թերթերից, Լէօի «Մելիքի աղջիկը» գրուածքը պիէսայի է վերածել օր. Եղօյեան, որի հետ պայմանաւորուելով դերասան Արմենեանը՝ մի քանի անգամ բեմ է հանել Թիֆլիզում։ Ինչպէս երևում է, դերասան Արմենեանն այդ առթիւ բանակցութիւնների մէջ է եղել վէպի հեղինակ Լէօի հետ, սակայն համաձայնութեան չեն եկել և Լէօն կտրականապէս մերժել է նրան բեմ հանել իր գրուածքն և այժմ էլ բողոքում է թէ հասարակութեան և թէ մարմնաւոր իշխանութեան։

Թէ Լէօի բողոք-նամակները թերթերում և թէ Արմենեանի պատասխանը մեզ որոշ եզրակացութեան բերել չեն կարողանում, որովհետև մթին և անորոշ են, ուստի և դժւարանում ենք ասել, թէ ով է մեղաւորն այդ խնդրում և ով արդարը։ Իրօք պիէսան այնքան աղճատուած և աղաւաղուած է, որ գրգռել կարողանայ Լէօի զայրոյթը, թէ մէջտեղ սոսկ նիւթական հաշիւն է դեր կատարողը, մեզ համար միանգամայն անհասկանալի է։

Սակայն իրողութիւնն այն է, որ երկու կողմն էլ—Լէօն և Արմենեանը—գործը յանձնել էին Հայ գրողների ընկերութեանը, մի հանգամանք, որը պատիւ կարող էր բերել երկուսին էլ և վերջ տալ զանազան սաէ-կօսէներին։

Այդ առթիւ «Արեգուն» տպած է Հայ գրողների ընկերութեան նամակը, ուր ասուած է.

«Վարչութեանս անդամ պ. Լէօն և ընկերութեանս անդամ պ. Արմենեանը դիմեցին վարչութեանս՝ պաշտպանելու իրենց իրաւունքը «Մելիքի աղջիկը» պիէսի գործի վերաբերութեամբ և երևան հանել արդարութիւնը։

Վարչութիւնս իր սեպուհ պարտքը համարեց գործի քննութիւնը վերցնել իր վրայ և առաջարկեց երկու կողմին էլ պարտաւորական համարել իրենց համար վարչութեանս որոշումը...

Ամսիս 18-ին վարչութիւնս ընտրեց մի մասնաժողով վարչութեան 4 անդամից և 2 կողմնակի իրաւաբաններից ու յանձնարարեց 2 օրուայ ընթացքում աւարտել գործի քննութիւնն և զեկուցանել վարչութեանս։

... Բայց մասնաժողովը դեռ իր գործը չսկսած՝ ամսիս 19-ին, պ. Լէօն մի գրութեամբ արգելեց վարչութեանն զբաղուել «Մելիքի աղջիկը» պիէսի գործի քննութեամբ։

Վարչութիւնս ստիպուած եղաւ լուծել քննիչ մասնաժողովը, դադարեցնել գործի քննութիւնը և այդ մասին յայտնել է պ. Արմենեանին»։

Տարօրինակ է թւում մեզ միանգամայն Լէօի վերաբերմունքը։ Միթէ նա հաւատ չէ ընծայում և չէ վստահում այն ընկերութեան, որի սիւներից—վարչութեան անդամներից մէկն էլ ինքն է։ Միթէ աւելի յարմար դատաւոր կարող է լինել երկու միևնոյն ընկերութեան պատկանող անդամների համար, քան նոյն այդ ընկերութիւնը։ Եթէ իր այդ քայլն արդարացնող յարգելի և ծանրակշիռ պատճառ հրապարակ չբերէ Լէօն, նշանակում է նա մեծ վիրաւորանք է հասցնում դրանով թէ Հայ գրողների ընկերութեանը և թէ իրեն, որ այդ ընկերութեան վարչութեան անդամ լինելու պատիւն ունի։ Պէտք է վերջ տալ. ժամանակը չէ այդպիսի մանր խնդիրներով զբաղեցնել հասարակութեանը...

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԾԱԽՍԵՐԸ

Ներկայիս արտասովոր պատերազմի ծախսերը նոյնպէս ապշեցուցիչ հսկայական են, ինչպէս և կռւող զօրքերի թիւը։

Մինչև այժմ ճշգրիտ տեղեկութիւններ չկան պատերազմի ընդհանուր ծախսերի մասին։ Ցամենայն դէպս, եթէ ոչ իսկական, գոնէ մօտաւոր յայտնի են թւերը որոնցից և օգտւում ենք։

«Vorwärts» գերմանական թերթի հաշւելով Ռուսաստանը, Ֆրանսիան և Անգլիան իրենց 11,000,000 զօրքի համար օրեկան ծախսում են 115, 000. 000 ֆրանկ (ֆրանկը=37կոպ.), իսկ 8 ամսուայ ընթացքում յիշեալ 3 պետութիւններն ընդհանուր առմամբ ծախսել են 24,610,000,000 ֆրանկ։ Գերմանիան և Աւստրո-Հունգարիան իրենց 10,000,000 զօրքի վրայ օրեկան ծախսում են 105,000,000 ֆրանկ, որը պատերազմի սկզբից մինչև այժմ անում է 22, 470, 000, 000 ֆրանկ։

Ուրեմն, 5 գլխաւոր կռւող պետութիւններն օրեկան ունեն 220,000,000 ֆրանկ ծախս, իսկ 8 ամսում ունեցել են 47,080,000,000 ֆ.

Մնացած մանր պետութիւնների ծախսերն օրեկան հասնում են մօտ 10, 000,000 ֆրանկի։ Այս գումարի փոքր լինելը բացատրւում է պատերազմ զանազան ժամանակ նրանց սկսելուն։

Պէտք է աչքի առաջ ունենալ և այն հանգամանքը, որ ամեն ամիս ոչ մի պետութիւն չի ունենում շարունակ մի և նոյն ծախսը։

Արդ տեսնենք, թէ որքան են ծախսում մեծ պետութիւններն առանձին-առանձին։ Օրինակ, Ռուսաստանը պատերազմի նախնական $3^1/_2$ ամսուայ ընթացքում ծախսել է 4,819,000,000 ֆր., որ տալիս է օրեկան 46, 000, 000 ֆրանկ։ Ռուսաստանի փոխարինութիւնը պատերազմական պարտքերը ծածկելու համար կազմում է, 5, 035, 000,000 ֆր։

Եթէ այս թւերին աւելացնենք Ռուսաստանի պետական պարտքերը, որոնք 1913 թ. վերջին հասնում էին $13^1/_2$ միլիարդ ռուբլու, կստանանք մի պատկառելի գումար։

Անգլիայի ծախսերը հետևեալն են. նա օրեկան ծախսում է 25,000,000 ֆրանկ։ Անցեալ 1914 թ. Անգլիան (պատերազմի ընթացքում) ծախսել է 3, 750, 000,000 ֆրանկ։ Բրիտանական կառավարութիւնն իր դաշնակիցներին և գաղութներին ահագին գումարներ է տւել՝ այն է Բելգիային, Աւստրալիային, Կանադային, Հարաւային Աֆրիկային, Նոր-Զելանդիային և Եգիպտոսին։ 1914 թ. Անգլիայի պետական հարկերը աւելացել են 400,000,000 ֆրանկով. որոշուած է 1915 թ. ևս աւելացնել 1,637, 000,000 ֆրանկով։ Եթէ այս բոլոր գումարներն աւելացնենք Անգլիայի պետական պարտքերի վրայ, որոնք 1914 թւի գարնանը հաւասար էին 16, 224,000,000 ֆրանկի, կունենանք մի հսկայական թիւ՝ 24 միլիարդ ֆրանկ, մի այնպիսի խոշոր գումար, որի մասին ոչ մի պետութիւն երբէք չի երազել։

Միջազգային դրամական շուկայի—Ֆրանսիայի ծախսերը պակաս չէն դաշնակիցների ծախսերից։ Մինչև անցեալ դեկտեմբերի սկիզբը Ֆրանսիան ծախսել է 6,080,500,000 ֆրանկ։ Բացի այդ՝ նա փոխ է տւել Բելգիային 250,000,000 ֆրանկ, Սերբիային—90,000,000, Յունաստանին—20, 000, 000 և Չերնոգորիային—500, 000.

Եթէ վերցնելու լինենք Ֆրանսիայի մինչև դեկտեմբեր ունեցած ծախսերը, այդ ամսից սկսած մինչև ներկայ մարտի վերջն՝ օրեկան անում է միջին թւով 44,000,000,ֆր. տուած փոխառութիւններն ենախկին պարքը որ մօտ 8 միլիարդ է, կստանանք նոյնպէս մի պատկառելի գումար՝ 19,765,000,000 ֆրանկ։

Պատերազմի առաջին 5 ամսում բոլոր պետութիւններն ընդհանուր առմամբ ծախսել են 46,500,000,000 ֆրանկ։

Պատերազմի պատճառած վնասները ռազմաբեմերին և այլ վայրերին իրապէկ անձինք հաշւում են մօտ 50,000,000,000 ֆրանկ։ Հնար չկայ գոնէ մօտաւորապէս հաշւելու առևտրի, արդիւնաբերութեան, հողագործութեան, երկաթուղիների, առևտրական նաւերի, պատերազմ գնացած տասնեակ միլիոնաւոր խաղաղ աշխատանքով ապրող մարդկանց անթիւ ու անհամար վնասները. պետութիւնների այդ բոլոր վնասները ֆրանսիացի յայտնի տնտեսագէտ Ի.-Գիյօն հաշւում է մօտաւորապէս է 150,000,000,000 ֆր։

Իսկ միլիօնաւոր մարդկային զոհերը, ոչ պակաս թւով հաշմանդամները, վիրաւորածները, դժբաղտացած ընտանիքներն ոչ մի նիւթական հաշւի չեն վերածւում և չեն էլ կարող։

Ն. Ց.-Դաղեան։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԱՊԱԳԱՅ ԿԱԶՄԸ

Լեհական ժողովրդական դեմոկրատների կիսապաշտօնական «Gaz. Varsz.» թերթը մի առաջնորդող յօդուած է նւիրել «Լեհաստանի ապագայ կազմը» խնդրին։ Յօդուածնիրը մատնանշում են այն հանգամանքը, որ պատերազմի հենց սկզբից Ռուսաստանի զանազան քաղաքական հոսանքների պատկանող խմբերը դիմել են լեհերին, թէ ինչպէ՞ս են վերջիններս ներկայացնում իրենց Լեհաստանի ապագայ կազմը։ Լեհական հասարակութեան պատասխանատու շրջանները դեռ մինչև օրս չեն պատասխանել այն հարցին։ Այս հանգամանքն առաջ է բերել որոշ չափով յուզումն ռուս հասարակական գործիչների մէջ։ Լեհերի լռութիւնը ոմանք բացատրում են անկեղծութեան բացակայութեամբ, ոմանք էլ՝ հենց իրենց լեհերի մէջ այս առթիւ համաձայնութիւն, համամտութիւն չլինելու պատճառով։ «Нов. Вр.»-պատճառը որոնում է հենց այդ հանգամանքի մէջ—որ լեհերն այդ հարցի առթիւ համաձայնութեան գալ չեն կարողանում. ուստի ռուս հասարակութիւնը չի իմանում, թէ ինչ է ցանկանում լեհ ժողովրդի մեծամասնութիւնը։

«Нов. Вр.»- խնդրին այդ ձևով մօտենալը՝ զարմանք է պատճառում «Gaz. Varsz.» թերթին։ «Ինչ վերաբերում է լեհական ժողովրդի իդէալին, ասում է նա, ամենքի համար էլ պարզ պէտք է լինի, որ այդ խնդրում տարաձայնութիւն լինել չի կարող լեհացիների մէջ։ Նոյն իսկ աւելի աղքատիկ պատմական անցեալի տէր ժողովրդները, առանձին կասկածներ չունեն իրենց ժողովրդական—ազգային իդէալի առթիւ. Նրանցից իւրաքանչիւրը ցանկանում է անկախ լինել։ Բայց ներկայ դէպքում խնդիրը վերաբերում է ոչ թէ իդէալին, այլ իրական—րէալ ծրագրին։ Ո՞րն է այդ րէալ ծրագիրը. այն՝ որ ցանկութիւններն ու իղձերը համապատասխանեն իրական պայմաններին, մի կոմպրոմիս իղձերի և րէալ պայմանների մէջ։

Մեզ լեհացիներիս, շարունակում է թերթը, ծանր փորձը սովորեցրել է զգուշանալ սխալ քայլերից։ Մենք արդէն անցել ենք այն քաղաքական հասակը, ուր ծրագրները կազմւում են հաճելի ժամանցների համար։ Լեհաստանի ապագայ կազմի ծրագիր մշակելը ներկայ մօմենտում համազօր կը լինի դատարկ ժամանցի, կամ մի սխալ, հետևաբար վնասակար քայլ. որովհետև այժմ անկարելի է նախատեսել այն կոնկրէտ դրութիւնը, որի մէջ պէտք է իրականանայ Լեհաստանի ապագայ կազմի ծրագիրը։

Լեհերն երեք նպատակի են ձգտում այս պատերազմի ընթացքում. առաջին՝ ջարդուած կամ լուրջ կերպով թուլացած Գերմանիա, որպէս գլխաւոր թշնամի ամբողջ սլաւոնական աշխարհի. երկրորդ՝ միացումն լեհական երկրների և ազատումն լեհական հին շրջանների, որոնց մէջ լեհ ժողովրդի գոյութեանն ամենամեծ վտանգն է սպառնում գերմանական տիրապետութիւնից։ Լեհ ժողովրդի երրորդ նպատակն է՝ միայն ձգտումն մի քաղաքական կազմի, որն ամենից շատ համապատասխանի լեհացիների ազգային իղձերին։

Որ չափով ներկայ մօմենտում կասկածից դուրս կարելի է համարել Գերմանիայի պարտութիւնը, նոյն չափով էլ դժւար է նախատեսել, թէ ինչ չափով նաև Գերմանիան պարտութիւն կը կրի, և որ աստիճան կը թուլանայ նրա միջազգային դրութիւնը։ Դժւար է նոյնպէս նախագուշակել, թէ ինչ ծաւալով կիրականանայ լեհական երկրների միացման ծրագիրը։ Այդպիսի պայմաններում զգաստ մարդիկ չեն կարող, ի հարկէ, լուրջ գործ համարել քաղաքական ծրագրներ յօրինելը։ Երբ կը գայ ժամանակը, լեհերը կը տան իրենց ծրագրի ճշտիւ ձևակերպումը»։

Լեհական թերթը չի կասկածում, որ այդ ծրագիրն արժանի արձագանք կը գտնի Ռուսաստանի այն շրջաններում, որոնք հասկանում են, որ սլաւոնականութեան ընդդէմ գերմանիզմի պաշտպանութեան համար բաւական չէ միայն յաղթութիւնը, այլ անհրաժեշտ է ստեղծել պաշտպանողական ամրապնդ գերմանական անհամբերող էկսպանսիւ ձգտումների դէմ։

«Մինչև վերջին ժամանակներս, վերջացնում է թերթը, Ռուսաստանում այն բանը չէին հասկանում։ Չէր հասկանում նոյն իսկ „Нов. Вр.“-ն... բայց յոյս ունենք, որ այսօրւան օրը շատ բան կը սովորեցնի»...

ԱՌԵՏՐԱԿԱՆ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ.

Պետրօգրադում մօտիկ ապագայում պիտի սկսեն գործել, համաձայն Պետրօգրադի քաղաքային դումայի որոշման, եթէ միայն որ և է արգելք չեղաւ կառավարութեան կողմից, քաղաքային նոր հիմնարկութիւններ—առևտրական հոգաբարձութիւններ։

Պետրօգրադի դումայի սահմանած ժամանակաւոր կանոնների համաձայն առևտրական հոգաբարձութիւնները հիմնւում են «այն նպատակով, որպէսզի իրականացնեն կեանքում կենսական ամենաանհրաժեշտ մթերքների պակասի վերացման ու չափազանց թանգութեան վերաբերեալ սահմանած միջոցները։ Նաև հսկեն այդ առարկաների առևտրին ու քաղաքային դումայի այդ ուղղութեամբ մշակած պարտադիր կարգադրութիւնների անթերի կատարմանը»։

Իւրաքանչիւր հոգաբարձութիւն կունենայ որոշ րայօն, համապատասխան ոստիկանական թաղամասին։ Բոլոր հոգաբարձութիւնները միանում են առանձին կոմիտէով քաղաքագլխի նախագահութեամբ։ Իւրաքանչիւր հոգաբարձութեան նախագահը հաստատւում է քաղաքագլխի կողմից և հոգաբարձութեան առաջարկով, իսկ անդամներ կարող են լինել երկսեռ այն բոլոր անձերը, «որոնք իրենց անձնական գործակցութեամբ, մասնագիտութեամբ կամ նիւթական միջոցներով ցանկա-

նում են մասնակցել հոգաբարձութեան գործունէութեանը»։

Առևտրական հոգաբարձութիւններին է միջի այլոց իրաւունք է տրւում իրենց բաժնի բնակիչներից գանգատներ ու յայտարարութիւններ ընդունել սակագնի խախտումների և պարտադիր որոշումներն չկատարելու մասին։ Հոգաբարձուներն իրաւունք ունին արձանագրութիւններ կազմել ու դատի ենթարկել զանցառու առևտրականներին։ Առևտրական հոգաբարձութիւնների իրաւունքները տարածւում են ամեն տեսակ առևտրա-արդիւնաբերական հիմնարկութիւնների, պահեստների ու կացարանների վրայ, նրանք իրաւունք ունեն ստուգել մթերքների որակն ու շուկայի գները...

ՍԵՊԱՐԱՏ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Այն լուրերը, թէ Աւստրօ-Հունգարիան մտադիր է Ռուսաստանի հետ անջատ (սեպարատ) հաշտութիւն կնքել, հասել են նաև Ֆրանսիա։ «Le Temps» թերթը մի առանձին լուրջ նշանակութիւն չի տալիս այդ լուրերին՝ ենթադրելով, որ Աւստրօ-Հունգարիան սերտ կերպով կապւած է Գերմանիայի հետ, որ Վիլհելմն իր որսը ձեռքից չի թողնի, թէպէտ այժմ Աւստրիան Գերմանիայի համար ոչ այնքան որպէս օգնական է հանդէս գալիս, որքան՝ մի ծանր բեռ։

Յամենայն դէպս, ասում է թերթը, դժւար է ենթադրել, որ դաշնակիցները համաձայնեն Աւստրիայի հետ անջատ հաշտութիւն կնքել։ Զէ որ դրանով նրանք Ֆրանց Իօսիֆի իշխանութեան տակ թողած կը լինեն այն ժողովուրդները, որոնք հաւատում և յուսում են, թէ մօտ է իրենց ազատութիւնը։

Ժողովուրդների ազատութիւնն ու հաւասարութիւնը, ազգութիւնների ազատութիւնը միայն կարող են փոխարինել այս պատերազմի սարսափներին։ Ինչպէս կարող է պատահել, որ յաղթող դաշնակիցները զոհ բերեն մանր ազգութիւններին և ոտնահարեն նրանց դարաւոր ձգտումները։ Բարոյական մեծութիւնը, որը զարդն է կազմում այս կուի ընդդէմ կոպիտ ուժի, պահանջում է, որ ճնշւած ազգութիւնները կազմակերպւեն համաձայն իրենց իդէալների և պատմական իրաւունքների։ Եւ եթէ այս գործը մինչև վերջ չտարւի, այս հսկայական արիւնահեղ պատերազմը կը ծառայի որպէս նախերգանք աւելի անտանելի սարսափների։ Այս իսկ պատճառով, եթէ դաշնակիցները վճռական չլինեն և անջատ հաշտութիւն կնքեն, դրանով հենց իրենք իրենց ոտքի տակի հողը կը շարժեն և պատճառ կը լինեն, որ ժողովուրդները կը կորցնեն իրենց հաւատը դէպի գեղեցիկ ապագան, որը բերելու է իր հետ դաշնակիցների յաղթանակը։

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

— Թիֆլիսի քաղաք. տնտեսական յանձնաժողովը, ապրիլ 1-ի իր նիստում, հաւանութիւն է տւել կօօպերատիւ ընկ. կազմակերպութեան գաղափարին՝ միս վաճառելու մասին։ Այդ բանի համար դումայից խնդրելու է 5000 ր. վարկ. իսկ այն մանր մսավաճառները, որոնք մտնելու են ընկերութեան մէջ, պարտաւորւում են իրանց մէջ հաւաքել 10,000 ր. ոչ պակաս մի գումար, որը սկզբում ծառայելու է շրջանառութեան դրամագլխի տեղ օրական 100 գլուխ անասուն գնելու համար։ Ընկերութեան մէջ մտնող մսավաճառները պարտաւորւում են միսը ծախել փութին 20 կօպէկ պակաս, հակառակ սպանդանոցում եղած արժէքի։ Անասուններ գնելու, մորթելու և այլ գործերի ընդհանուր հսկողութիւնը դրւելու է քաղ. վարչութեան և ընկ. ներկայացուցիչների վրայ։

— Թիֆլիսի քաղաքային ուպրավային կը դրւեն հերթից դուրս երկաթուղային վագոններ մթերքներ ստանալու համար։ Այդ հիման վրայ Թիֆլիսի քաղաքային ուպրավան համաձայնութիւն է կայացրել հիւսիսային Կովկասի ջրաղացների հետ՝ առանց միջնորդների աջակցութեան՝ քաղաքին անհրաժեշտ ալիւր մատակարարելու. այդպիսով ալիւրի գինը 25 տոկոսով կը պակասի։

— „Приаз. Кр."-ի ասելով հացի սպեկուլեացի դէմ պայքարելու նպատակով պետական բանկը կարգադրել է իւր բաժանմունքներին այլևս դադարեցնել հացավաճառներին փոխառութիւն տալ հացի գրաւականով և անյապաղ պահանջել բոլորից իսկոյն հատուցանել պետական բանկին իրենց պարտքերը։

— Թանգութեան դէմ կռւելու նպատակով Կիևի քաղաքային դուման որոշել է յատկացնել 100 հազար ռուբլի կենսական մթերքների պահեստներ հիմնելու և 300 հազար ռուբլի էլ վարկ է բաց արել քաղաքային ուպրավային կից եղած կենսամթերքային յանձնաժողովին և համագործակցութեան է հրաւիրում տեղային կօօպերատիւ հիմնարկութիւններին քաղաքի վարչութեան հետ։

— Մարտի 3-ին Թիֆլիսի քաղ. դումայի նիստերի դահլիճում թանգութեան մասին կայացած խորհրդակցութիւնից յետոյ, որ վերջացաւ գիշերւայ ժամը 12-ին, եղաւ քաղ. վարչութեան արտակարգ նիստ նոյն հարցի մասին։ Որոշւեց. 1) թանգութեան դէմ կռւելու գործի վրայ հսկելու համար քաղաքագլխի նախագահութեամբ կազմել մշտական կոմիտէ, որի մէջ մտնելու են —գաւառապետը, ոստիկանապետը, զինւորական հաղորդակցութեան վարչութեան, Անդրկովկասի երկաթուղիների վարչութեան, Կովկասի Կայսերական Գիւղատնտեսական ընկ. ներկայացուցիչներն և քաղ. վարչութեան մի անդամը. 2) միջնորդութիւն յարուցել, յատկացնելու պատերազմական ֆոնդից 500,000 ռուբ. ալիւրի քաղ. պահեստ, մսի խանութ և փռներ բանալու համար և 3) միջնորդութիւն յարուցել Կովկասի Փոխարքայի առաջ, թոյլատրել գումարելու Կովկասեան քաղաքների ներկայացուցիչների համագումար, թանգութեան դէմ կռւելու համար ձեռք առնելիք ընդհանուր միջոցներ մշակելու։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՑԱՒԵՐԻՑ

IV.

Անցեալ յօդւածներում խօսելով տնտեսական և առողջապահական խնդիրների մասին, մենք մխիթարական գրեթէ ոչինչ չգտանք։

Այժմ պէտք է խօսենք մեր գիւղերի դպրոցական—կրթական վիճակի մասին։ Զենք կարծում, որ լինի մի թեմ, որտեղ դպրոցական-կրթական գործը այնպիսի խախուտ և աննորմալ պայմաններում լինի, ինչպէս մեր դժբաղդ թեմումն է։

8—9 տարի է, ինչ վերաբացւել են ծխական դպրոցները, բայց և այնպէս ոչ կանոնաւորւել են և ոչ էլ հաստատ հիմքերի վրա են դրւել այդ դպրոցները։

Պատճառը շատ պարզ է։ Նախ՝ որ մեր գիւղացիները առհասարակ ուսման և մայրենի լեզւի նշանակութիւնը հասկանալու գիտակցութիւնից զուրկ են և երկրորդ՝ որ դպրոցը միշտ եղել է թոյլ հոգևոր իշխանութեան, մեծ մասամբ տգէտ հոգաբարձուների և իր պաշտօնի մէջ անձեռնհաս ուսուցիչների քմահաճոյքի առարկայ։

Մինչև այժմ դեռ մեր գիւղացիները չեն հասկացել այն տարրական ճշմարտութիւնը, որ դպրոցը անհրաժեշտ է իրանց համար նոյնքան, ինչքան անհրաժեշտ են հացն և ջուրը. դեռ չեն հասկացել, որ դպրոցը պէտք է պահւի, գոյութիւն ունենայ միշտ ու յարատև իրանց սեպհական միջոցներով։

Եւ այդ հասկացողութիւնից զուրկ լինելուն պատճառովն է, որ՝ գիտակից անհատների գործ դրած ջանքերի շնորհիւ՝ բացւած դպրոցը յաջորդ տարին չի բացւում նիւթական միջոցներից զուրկ լինելուն համար։

Միակ միջոցը, որով կարելի է ծխական դպրոցները պահել՝ պրոգրեսիւ տուրքն է, որի ժողովելը սակայն հեշտութեամբ չէ գլուխ գալիս։

Գիւղական ժողովուրդը, որ դարերից ի վեր սովոր է միայն մորակի, բռնի ույժի երկիւղից վճարել հասարակական տուրքերը, զգացմունքով այնքան քարացել է ու կոշտացել, որ ինքնաբերաբար չէ ուզում իր միջոցներով ապահովել դպրոցը։ Նա միշտ ասում է՝ «փող չունիմ, աղքատ եմ» և կարծես սպասում է, որ դրսից մէկն օգնութեան հասնի, ազատէ իրան այդ «աւելորդ» ծախքից։

Եւ դառն փորձերը ցոյց են տւել, որ մինչև հանդէս չգայ օրէնքի ույժը, մինչև հասարակական միւս «թօվջիներ»-ի հետ միասին և միևնոյն կարգով չհաւաքւի դպրոցական տուրքը, գիւղացին ինքնաբերաբար, իր բարոյական պարտականութիւնից դրդւած դպրոցի օգտին կօպէկ չի տայ։

Սակայն ամբողջ ցաւը դրանում չէ։

Դպրոցական—կրթական գործն անյաջող է ընթանում նաև շնորհիւ այն հանգամանքի, որ հոգևոր իշխանութիւնը, որի տնօրինութեան ներքոյ են գտնւում մեր ծխ. դպրոցները, հարկաւոր ուշադրութիւնը չէ ցոյց տալիս և դատապարտելի անհոգութեամբ է նայում իր պարտականութիւններին։

Ահա չորրորդ տարին է, ինչ մեր ծխ. դպրոցները զուրկ են վերին հսկողութիւնից, անտէր ու անտիրական դրութեան մէջ։ Չկայ թեմական տեսուչ, որ իր անմիջական հսկողութեամբ կանոնաւորի դպրոցական-կրթական գործն և վերացնելով դպրոցական կեանքում գոյութիւն ունեցող պակասները, օրինական հիմունքների վրա դնէ այն։

Դպրոցների հոգաբարձութիւններն էլ մտաւոր կարողութիւնով այնքան չեն օժտւած, որ կարողանան որոշ հսկողութիւն ունենալ։

Իսկ մեր գիւղական ուսուցիչները սակաւ բացառութեամբ, անձեռնհաս և երբեմն նոյն իսկ անպարտաճանաչ են իրանց ստանձնած պաշտօնի մէջ։

Այդպիսիները, բացի այն որ շատ անգամ «խամ» են իրանց պաշտօնում, կեանքի մէջ էլ իրանց անփորձութեան շնորհիւ իսկական ուսուցչին յատուկ դիրքը չունեն, որ կարողանան հասարակական գործերին էլ որոշ ուղղութիւն տալ։

Դպրոցական ասպարէզ մտնող ուսուցիչն, եթէ ցանկանում է կանգնած լինել ուսուցչի կոչման բարձրութեան վրայ, եթէ ուզում է գիւղացիների լուսաւորութեան գործում ներգործական դեր խաղալ, պէտք է ձգտի կեանքի մէջ կատարելագործւելու՝ միշտ իր իմացածը քիչ համարելով։

Ինչ վերաբերում է կրթական գործին, պէտք է ասել, որ բանի այսպիսի անտէրութիւն է տիրում, չի կարելի յուսալ, որ մեր ծխ. դպրոցների աշակերտութիւնը կը սովորի այն, ինչ որ պահանջւում է հաստատւած ծրագրով, չի կարելի յուսալ, որ գիւղական մասսայի մտաւոր-բարոյական մակարդակն բարձրանայ։

Ա. Ասլանեան

ՀԱՅԵՐՆ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Թիֆլիսում հեռագիր է ստացւած, թէ Վանի վիլայէթում մեծ խառնակութիւններ և անկարգութիւններ են ծագել։

— Մարտի 14-ին Կաթողիկոսը մի գրութեամբ դիմել է Փոխարքային և խնդրել միջնորդելու կառավարութեան առաջ, 5 միլիոն ռուբլի յատկացնելու 60 հազար փախստականների քայքայւած տնտեսութիւնը վերականգնելու և նոր ցանքսերի համար։

—Հայկական Կենտրոնական Կոմիտէն փախստականների կարիքների համար ուղարկեց 2000 ռ. Նոր Բայազէդ, 500 ռ. և 50 վերմակ Կաղզւան, 50 վերմակ Ալէքսանդրապոլ, 30 վերմակ Կարս և 120 վերմակ Բորչալու։

— Պաշտօնական տեղեկութիւնների համաձայն՝ ներկայումս Թիֆլիսի նահանգում ապրում են 20, 000 փախստականներ։

—Հայկական կամաւորների 6-րդ վաշտի հրամանատարի օգնականը վերջինիս պատւէրով, յայտնում է վաշտի կողմից խորին շնորհակալութիւն այն բոլոր նւիրատուներին, որոնք ինքնաբերաբար աջակցել են վաշտի կարիքներն հոգալու գործում, զանազան տեսակ նւէրներով՝ հագուստով սպիտակեղէններով, գուլպաներով և այլն։ Այդ եղբայրական նպաստները բուռն ոգևորութիւն են առաջացնում բոլոր կամաւորների սրտերում, որոնք պիտի աշխատեն՝ հայ ժողովրդի բուռն ոգևորութիւնն ու ակնկալութիւններն արդարացնել, չխնայելով իրանց արեան վերջին կաթիլը,-- խորտակելու 6-դարեան թիւրք բռնակալութիւնը։ («Մշակ»)

— Հայ. կենտր. կոմիտէն Բուլղարիայի վրայով ստացել է հետևեալ հեռագիրը. «Էրզրումում, Զէյթունում և շրջակայքում սիստեմատիկ կոտորածներ են կատարւում։ Բիթլիսում, Վանում և Մուշում տեղի են ունենում արիւնալի ընդհարումներ։ Կիլիկիայում ապստամբութիւն է։ Ակնում և ամբողջ փոքր Հայքում տիրում են թալան, բռնութիւն ու սպանութիւններ։ Ամբողջ ժողովուրդը տնտեսապէս քայքայւում է։ Սուլթանը հրատարակել է իրադէ, որով հայ զինւորներից խլւում են բոլոր զէնքերը»։

— «Հորիզոնի» ասելով Բորչալւում, ուր տեղափոխւում են կառավարութեան կարգադրութեամբ Ղարսի նահանգից բոլոր գաղթականներին, զգացւում է հացի մեծ պակասութիւն։

— Ամերիկահայ գաղթականութեան թեմական հոգևոր առաջնորդը դիմել Հիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների արտաքին գործոց մինիստրին, խնդրելով պաշտպանութիւն Թիւրքիայի անզէն հայերի համար, որոնք վտանգւած են համատարած կոտորածների սարսափին։

— Գանձակի հայերի զարդն ու ցաւն այս տարի մեծ է՝ բազմաթիւ թիւրքահայ գաղթականների շնորհիւ. սրանց համար փոքրիկ ու չունևոր Գանձակը որքան կարողանում է, անում է. շորեր են հաւաքում, փողեր են հաւաքում, ամսականներ տալիս, ներկայացումներ սարքում և այլն, և գանձակեցին կարող է հանգիստ սրտով ասել, որ իր հարազատներին ինքն էլ է օգնում։ Անցեալները մի քանի խմբեր պտոյտներ արին հայոց թաղը և գաղթականների օգտին հաւաքեցին 600 ր. դրամ ու մօտ մի վագօն հագուստեղէն։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ֆինանսների մինիստրի օգնականի նախագահութեամբ տեղի են ունենում խորհրդակցութիւններ նոր մենավաճառութիւնների (մօնօպօլիա) և այն զանազան միջոցների մասին, որոնք ձեռնարկելու են նոր մենավաճառութիւնների փոխարէն։ Առաջին նուագ դրուած է լուցկու մենավաճառի հարցը. այդ մենավաճառի փոխարէն ծրագրում է հիմնել պետական գործարան լուցկիներ արտադրելու համար։ Այդ միջոցով կարծւում է երկու նպատակի հասնել. 1) կարգաւորել լուցկու առևտուրը, որ վերջերս սինդիկատի գոյութեամբ ստացել է աննորմալ ձևեր, և 2) պարզել լուցկու գործի ընդհանուր վիճակն, որպէսզի սրանով դիւրացնել պետական մենավաճառի իրագործումն, եթէ յետագայում անհրաժեշտ ճանաչւի այդ միջոցը։ Լուցկու պետական գործարանի կառուցման առաջարկն արդէն քննւել է վերոյիշեալ խորհրդակցութեան մէջ։ Նմանապէս պիտի քննւեն այդ խորհրդակցութեան նիստերում թէյի ու նաւթի մենավաճառումների մասին։

— Պետական խորհրդի անդամների «Տնտեսական խորհրդակցութիւնը», որ իր վրայ էր դարձրել հասարակական լայն շրջանների ուշադրութիւնը, որովհետև այդտեղ քննութեան էին առնւել նոյն իսկ կառավարութեան մի քանի անդամների մասնակցութեամբ ընթացիկ ժողովրդա-տնտեսական կեանքի անյետաձգելի հարցերը։ Այդ «Խորհրդակցութիւնն» վերջին օրերս դարձել էր մամուլի և զանազան քաղաքական կուսակցութիւնների մտքերի փոխանակութեան ու բանակռւի ասպարէզ, որ խիստ բնորոշ էր ներկայիս կացութեան բնոյթի տեսակէտից։ Այդ խորհրդակցութիւնները սկսեցին վառելանիւթի պակասութեան ու նրա թանգացման պատճառների հարցերից և ստացան լայն հասարակական բնաւորութիւն։ Սակայն կառավարութեան մի քանի արգելումների պատճառով այդ «խորհրդակցութիւնները» անցեալ շաբաթ դադարեցրին իրենց նիստերը։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Երկուշաբթի, ապրիլի 6-ին նորահաստատ քաղաքագլուխ պ. Մելիք-Շահնազարեանն օրէնքով սահմանուած երդումն տալով ստանձնեց քաղաքագլխի պաշտօնը։

— Տեղիս «Փոխադարձ վարկի ընկերութեան» տպագրած հաշւից երևում է, որ մինչև 1915 թ. յունւարի 1-ը յիշեալ ընկերութեան անդամների թիւը կազմում են 1039 հոգի 151,415 ռուբ. մուծած գումարով։ Ընդհանուր շրջանութիւնն եղել է մի տարւայ ընթացքում 1914 թ. յունւարի 1-ից մինչև 1915 թ. յունւարի 1-ը 53,121,957 ր. 34 կ., մուրհակներ են զեղջւել—1,446,515 ր. 67 կ. Ամբողջ գործառնութիւնից ընկերութիւնն ունեցել է այդ տարի զուտ արդիւնք—27,380 ր. 19 կ., չնայած պատերազմական ժամանակի տնտեսական աննպաստ պայմաններին։

— Բաքւից Աննա Ղուկասեանը գրելով թերթիս տարեկան բաժանորդ, խնդրում է «Փայլակ»ի համարները ուղարկել իր անունից որևէ գիւղական դպրոցի։ Գրօզնիից ստացել ենք ինժեներ պ. Բաղդատեանից 15 ռուբ. բաժանորդագին այն պայմանով, որ մի օրինակ «Փայլակ» ամբողջ տարին իրեն ուղարկւի, իսկ միւս 4 օրինակներն իր անունից գիւղական ծխական դպրոցներին։ Հետևեալ համարում կը տպագրենք այն գիւղերի ցանկը, ուր կուղարկւեն ընծայուած «Փայլակ»ի օրինակները։

— Վերջին օրերը քաղաքիս բնակիչները դժւարութեամբ էին հաց գտնում. մի քանի հացթուխներ բոլորովին կամ շատ քիչ քանակով են հաց թխել, պատճառաբանելով, թէ քաղաքումս ալիւր չկայ։

— Գանձակի շրջանային դատարանի ժամանակաւոր սեսիան Շուշում, ամսոյս 4-ին քննեց բժ. Ա. Բալանթարեանի սպանութեան գործը, մեղաւոր ճանաչեց Իրզա Շափիւլին և 12 տարի տաժանագիր աշխատանքի դատապարտեց։ Աւելի մանրամասն հաշիւ այդ դատի մասին կը տանք հետևեալ համարներում։

—Ապրիլի 7-ին Շուշի էին եկել դպրոցական էքսկուրսիայով Հադրութի գիւղի և Ղաւախան գիւղի դպրոցների աշակերտներն իրենց դասատուների ղեկավարութեամբ. Նրանք մնացին ամբողջ օր քաղաքում, դիտեցին շրջակայքն և սինեմատօգրաֆի սեանսները, որ գիւղական աշակերտներին մեծ բաւականութիւն պատճառեցին։

ԿՈՎԿԱՍ

— Վերջին տարիներն Ախալքալաքի գաւառում գիւղացիական տնտեսութեան մէջ մեծ դեր են խաղում մանր վարկի հիմնարկութիւնները։ Այդ վարկային հիմնարկութիւնների շնորհիւ գիւղացիները զգալի չափով ազատւեցին գիւղական տոկոսառու կուլակների ու վաշխառուների ցանցերից։ Ախալքալաքի գաւառում մանր վարկի առաջին հիմնարկութիւններն երևացել են 1912 թ., երբ մանր պետական վարկի տեսուչների ու մասնաւոր անձանց ձեռներեցութեամբ հիմնւեցին 2 փոխատու-խնայողական և 9 վարկային ընկերութիւններ. իսկ ներկայումս ընդհանուր թւով գործում են ամբողջ գաւառում 13 հիմնարկութիւններ մանր վարկի և 3 հատ էլ սպառողական խանութներ։ Մանաւանդ մեծ ծառայութիւն մատուցին այդ ընկերութիւնները գիւղացիներին անցեալ 1913 թ., երբ գաւառում երաշտ էր։ Շատ գիւղացիներ օգտւում էին վարկից, որպէսզի ձեռք բերեն անասուններ և ցանքսի սերմեր։ Այդ ընկերութիւններն ամենալայն չափերով նպաստեցին գաւառի գիւղերում երկրագործական մեքենաներ տարածելու գործին։ (К. С.)

— Բագւի նահանգի ժողովրդական դպրոցների տեսուչը յայտնել է քաղաքային ուպրավային, որ քաղաքային բոլոր դպրոցներում, որոնք լուսաւորութեան նախարարութեան կարգադրութեան համաձայն վերափոխւում են բարձրագոյն սկզբնական դպրոցների (высшія начальныя училища), տեղական մայրենի լեզուները պիտի աւանդւեն իբրև պարտադիր առարկայ իւրաքանչիւր դասարանում շաբաթական 2 ժամ։ Այժմ քաղաքային ուպրավան մտադրւում է դիմել ուր հարկն է խնդրելու, որ տեղական լեզուների պարտադիր ուսուցումն լինի շաբաթական 4 ժամ իւրաքանչիւր դասարանում։

— Ապրիլի 4-ին, ցեր. ժ. 12-ին, Փոխարքայի զինւորական օգնական գեներալ Ա. Զ. Միշլաեվսկին մեկնեց Պետրօգրադ, թողնելով Կովկասում ունեցած իր պաշտօնը։ Նրան ճանապարհ էին դնում մի շարք բարձրաստիճան անձինք և նրա ծառայակիցները։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԺՈՂՈՎԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Տող գիւղ.

Մեր գիւղումն էլ յօգուտ պատերազմից վիրաւորւածների վերջերս ժողովարարութիւն եղաւ, որին հասարակութիւնը վերաբերւեց բաւական լաւ, չնայած որ առաջներն էլ նոյն նպատակով տեղի էր ունեցել վարչական մարմինների ձեռներեցութեամբ նոյնանման հանգանակութիւն։ Սակայն գտնւեցին մի-երկու անհատներ, այն էլ գիւղի ամենա-հարուստները, որոնք և խայտառակ կերպով հրաժարւում էին որև կամաւոր գումար տալու հանգանակողներին։ Ինչ անուն տալ այդպիսիներին. գոնէ նրանք օրինակ առնէին մեր գիւղի աղքատներից։

Լեւոնսօն

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Մայրաքաղաքի ռուս թերթերի կարծիքով Կարպատեան ճակատի վրայ աւստրիացիների դրութիւնն աւելի և աւելի ծանրանում է։ Ռուսական զօրքն առաջ է շարժւում 100 վերստի չափ մի լայն ճակատով Թօպլա գետի և Ուժօկեան ուղղութեան միջև։ Կարպատեան ճակատում աւստրիացիների և գերմանացիների կրած կորուստները հսկայական են։

Կարպատների գլխաւոր զանգւածը 110 վերստ տարածութեան վրայ ռուսական զօրքերի ձեռքն է ընկել, որոնք արդէն մտել են Հունգարիայի սահմանները։

Կարպատեան լեռնաշղթայի գրաւումով մեր ձեռքն են անցել երկաթուղային հինգ գծեր, որոնք կարևոր դեր պիտի խաղան ինչպէս պահեստի բանակների, այնպէս էլ կենսամթերքների ու ռազմամթերքների արագ տեղափոխութեան գործում։

110 վերստանոց ճակատի վրայ լեռնաշղթային տիրելը մեր զօրքերի համար նպաստաւոր պայմաններ է ստեղծում թշնամու թիկունքն անցնելու և նրանց շրջապատելու։

Զինւորական հեղինակաւոր շրջանների կարծիքով կռիւը գլխաւոր լեռնաշղթայի համար վերջացած պէտք է համարել և այժմ խնդիրը վերաբերւում է դէպի Հունգարական հարթավայրերի խորքը, դէպի Դօբրուջինա առաջ շարժւելուն։ Այդ հեշտ է այժմ կատարել, քանի որ լեռնային անցքեր և լեռնապարներ չկան։ Իսկ երբ մեր զօրքերը Հունգարական հողում կլինեն, մեծ հարւած կը հասցնեն Աւստրո-Հունգարական կայսրութեան սրտին, կը զրկեն նրան հունձը ժամանակին հաւաքելու ուրեմն և պատերազմը ձգձգելու հնարաւորութիւնից։

— „Р. Сл.“-ին հաղորդում են Պետրօգրադից. «Որպէսզի արգելք լինեն Բօլգարիայի հանդէս գալուն յօգուտ երրեակ համաձայնութեան, Աւստրիան և Գերմանիան պահանջել են Թիւրքիայից յօժարակամ զիջել Բօլգարիային Թրակիան Միդի-Էնօս գծով։ Բ. Դուռը ստիպւած էր համաձայնել։ Այն ժամանակ Գերմանիան և Աւստրիան բանակցութեան մէջ են մտել Ռումինիայի և Յունաստանի հետ, որոնք պատասխանեցին, թէ նրանք դժւարանում են ասել, թէ ինչպիսի դիրք կը բռնեն այն դէպքում, եթէ Բօլգարիան գրաւէ Թրակիան»։

—Веч. Вр. գերիների հետևեալ հաշիւն է անում. Ռուսաստանում ներկայումս կան 726 հազար գերի, այդ թւում 10 հազար սպա. Ֆրանսիայում և Բելգիայում վերցւած են 251 հազար գերման գերիներ. Անգլիայում գտնւում են 80 հազար գերման գերիներ. սերբիացիք գերել են 53 հազար աւստրիացներ. Եապօնիան Ցինդաօում գերել է 7 հազար գերմանացիներ. Աֆրիկայում և Սուէցում տեղի ունեցած կռիւներն անգլիացիների ձեռքն են գցել 5,200 թուրք և գերման գերիներ. Ծովային գործողութիւնները տւել են դաշնակիցներին 4980 գերիներ։ Դաշնակից բանակների ու նաւատորմի վերցրած գերիների ընդհանուր թիւը հասնում է 1,200,000 հոգի։

— Յունաստանը հապճեպով ամրացնում է Կրէտէ կղզին, վախենալով, որ կղզին կարող են գրաւել դաշնակից պետութիւններն իբրև յարմարագոյն յենակէտ իրենց ծովային գործողութիւնների համար։ Այդ ամրացման վրայ նայում են, իբրև մի ապացոյցի, թէ յոյների յարաբերութիւնները դէպի դաշնակից պետութիւնները սառել են։

— Ամստերդամում երկիւղ են առաջացնում այն գերմանական զօրքերի խորհրդաւոր տեղափոխումները, որոնք այս օրերս եկել են Բելգիայից և հրաման են ստացել մօտենալ Հօլլանդական սահմանին։ Գերմանական ուժերը գլխաւորապէս կենտրոնացած են Գենտում։

— Нов. Вр.-ի ասելով Կ. Պօլիս վերադարձած Ֆօն-դեր-Հօլց փաշան յայտնել է զինւորական խորհրդում, որ նոր յարձակում և արշաւանք անկարելի է անել Սերբիայի վրայ, որովհետև թէ Աւստրիան և թէ Գերմանիան չեն կարող ոչ մի վաշտ զօրք ուղարկել սերբիական սահմանն և ամբողջ ուժերը լարել են դաշնակիցների սկսած գրոհի դէմ։

ՓՕՍՏ-ԱՐԿՂ

ԲԱԳՈՒ—Դան-Սարին. ստացանք Ձեր գրութիւնները. սպասում ենք Ձեր թղթակցութեան խոստացած շարունակութիւնը, որպէսզի տպագրենք։

ՀԱԴՐՈՒԹ.—Հովիկին. սպասում ենք շարունակութիւնը. գեղարւեստական գրւածքներն, եթէ յաջող են, կը տպագրւեն.

ՏՈՂ.—Լևոնսօնին. Ձեր ուղարկած բոլոր լուրերը մեզնից անկախ պատճառով անկարող եղանք տպագրելու։

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 10 Կիրակի 12 ապրիլ ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Կիրակի 12 ապրիլ № 10

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ — 20 կոպ, վերջին „ „ — 10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ՇՈՒՇՈՒ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ապրում ենք այնպիսի ժամանակաշրջանում, երբ բարեգործական հաստատութիւնները, որքան էլ նրանք կապիտալիստական-բուրժուական հասարակակարգի ծնունդ լինեն ու նրանով պայմանաւորուած, մեծ դեր ունեն կատարելու և աչքի ընկնող դեր են կատարում։ Սովորական ժամանակ մենք կը հետաքրքրուէինք այդ հաստատութիւններով այնքան, որքան նրանք կապ ունենային մեր հասարակական կեանքի երեւոյթների հետ, դրական կամ բացասական ազդեցութիւն ունենային այդ երեւոյթների վրայ։ Բայց այժմ, երբ ասպարէզից չքացել են աւելի խոշոր, հասարակական արժէքի տեսակէտից աւելի կենսական նշանակութիւն ունեցող խնդիրներ, երբ մեր ամբողջ հասարակական կեանքը բարեգործական հաստատութեան է վերածուել, երբ բարեգործութիւնը դարձել է րոպէի պահանջ՝ շնորհիւ պատերազմից բղխող մի շարք աննպաստ պայմանների ու հանգամանքների, չենք կարող սառնասիրտ դիտողի դեր ստանձնել ու անտարբեր աչքով նայել այդ հաստատութիւններին։ Զգալով այդ հաստատութիւնների ժամանակաւոր գոյութեան ու բեղմնաւոր գործունէութեան պահանջն ու ցանկալիութիւնը՝ բուժելու րոպէի պատճառած վէրքը՝ ջանք չպէտք է խնայենք աւելի արդիւնաւոր և նպատակայարմար դարձնելու այդ հաստատութիւնները։

Համարձակ կարող ենք ասել, որ ոչ մի տեղ Կովկասի հայոց բարեգործական և այլ նոյն նպատակին ծառայող ընկերութիւններն ու նրանց ճիւղերն այնպիսի խղճալի ու ողբալի վիճակ չեն ներկայացնում, ինչպիսին՝ Կովկասի Բ. Ը. Շուշու ճիւղը։ Միղանչած չենք լինի, եթէ ասենք, որ Կ. Բ. Ը. մեր քաղաքի ճիւղն իր հեգեվարքն է ապրում. և եթէ չլինի մի զօրեղ խթան, եթէ մի թարմ հոսանք ուժ չտայ, ոտքի չկանգնեցնէ նրան, հաւատացած ենք, որ նրա յուղարկաւորութեան սգահանդէսն է պատրաստելու։ Յոռետեսական տրամադրութիւնը չէ մեզ թելադրում այս խօսքերը, այլ փաստը, իրականութիւնը։ Պատրաստ ենք ամենայն ուրախութեամբ յետ վերցնել մեր դատավճիռը, եթէ մէկն ու մէկը մեզ ցոյց տայ մի շարժում այդ ընկերութեան լճացած կեանքում, գոնէ ցանկութիւն՝ իր անուան համապատասխան մի գործ կատարելու, գէթ ամենափոքր չափով արձագանք տալու րոպէի պահանջին, աղաղակող կարիքին։ Փախստականների հարցը մի կողմից, Ղարաբաղի գիւղերի տնտեսական տագնապը միւս կողմից, թեմի դպրոցների և կրթական աննախանձելի վիճակը երրորդ կողմից կոչ են անում Շուշու բարեգործական ընկերութեան, յիշեցնում նրա բարոյական պարտականութիւնը։ Իսկ ի՞նչ է անում նա այդ կոչի հանդէպ. պատասխանում է քար լռութեամբ, յանցաւոր անտարբերութեամբ։ Պահել մի գրադարան-ընթերցարան, այն էլ մի կերպ, եօլայ տանելով և դրանով սահմանափակել իր գործունէութիւնն ու կատարած համարել իր վրայ դրւած բարոյական պարտքը, մանաւանդ այսպիսի դժբախտ ժամանակաշրջանում, կարծում ենք չափազանց քիչ է և աննշան մի գործ։ Ընկերութեան վարչութիւնն օր առաջ պէտք է մտածի վերջ տալ այդ յանցաւոր կացութեանը, պատւով դուրս գալ իր ստանձնած պարտականութիւնից, եթէ չի ցանկանում դատապարտութեան արժանանալ իրեն յաջորդողների կողմից։ Ում տւած է, նրանից էլ կը պահանջւի։

Նօրայր

ՊԷՏՔ Է ՕՐԻՆԱԿԵԼ

Ինչպէս ամէն տեղ, նոյնպէս և Շուշում, արդէն զգացւում է կենսական մթերքների խիստ կարիք. գլխաւորապէս հացի և մսի։

Օգտւելով ժամանակի տիրող հանգամանքներից, այդ առ ու ծախով պարապողները չբաւականանալով արհեստական կերպով գների բարձրացումով, նոյնիսկ ամերիկական գործադրում էլ են անում՝ թխում են հաց և ծախում միս այնքան, որքան իրենք են ցանկանում։

Ո՞ւմ չէ պատահել ժամերով կանգնել մսավաճառի կամ հացթուխի խանութի առաջ, սպասել, թէ երբ այդ պարոնները կը բարեհաճեն քեզ բաժին հանել իրենց «Երկնքի մանանայից»։ Թող ներւի ինձ ասել, որ այստեղ ես սիմպատիայի հարց կայ. մարդ կայ ժամերով սպասում է խանութի առաջ իր հերթին մսի կամ հացի. մարդ կայ գալուն պէս առնում և տուն է դառնում խոկոյն...առանց հերթապահութեան «օրէնքին» հետևելու։

Իսկ շատ անգամ երկար սպասելուց ու ոտներդ անտեղի նեղացնելուց յետոյ քեզ բաժին չի մնում և տուն ես դառնում ձեռնունայն։

Ո՞ւմ վրայ է ծանրանում այս հարցի լուծումը և ո՞վ պէտք է մտածի այս բոլորի մասին։ Ահա մեր քաղաքացիների համար աւելի քան կարեւոր մի հարց, որը պէտք է հերթական դարձընել և խեղճ ժողովրդին ազատել դանազան հացթուխների և մսավաճառների քմահաճոյքներից։

Դրա ելքն ու միջոցը մտածւած է ուրիշ քաղաքներում։ Ռուսաստանի մի շարք քաղաքներում, ինչպէս և Բագւում և Թիֆլիսում, քաղաքային ինքնավարութիւնները կազմել են մի յատուկ մարմին կենսամթերքային յանձնաժողով (Продовольственная Коммиссія), որը նպատակ ունի միջոցներ որոնել և այդ միջոցներով կռւի մղել ներկայ կեանքի թանգութեան դէմ։

Ահա մտածւած միջոցների աղբիւրները։

Բագւի քաղաքային ինքնավարութիւնը իր մի հերթական ժողովում որոշել է դիմել քաղաքային դումային յատկացնելու 350.000 րուբլի կենսական մթերքների ճգնաժամի դէմ մաքառելու. և այդ գումարով նրանք որոշել են բանալ քաղաքում մթերքների պահեստ, հացի փուռ և նպաստներ տալ քաղաքում գոյութիւն ունեցող սպառողական ընկերութիւններին։

Իսկ Թիֆլիսի ինքնավարութիւնը որոշել է դիմել քաղաքային դումային՝ կազմել մի մարմին քաղաքագլխի նախագահութեամբ, մասնակցութեամբ Թիֆլիսի դաւառապետի, ոստիկանապետի, նահանգի զինւորական և երկաթուղիների վարչութեան ներկայացուցիչների, Թիֆլիսի գիւղատնտեսական ընկերութեան և քաղաքային ինքնավարութեան անդամների—դիմել շրջանի բարձր վարչութեան և խնդրել բաց թողնել պետական գանձարանից 500.000 րուբլի մթերքներ գնելու համար. և եթէ որևիցէ պատճառով մերժւի այդ խնդիրքը, այդ դէպքում դիմել քաղաքային դումային յատկացնել 100.000 րուբլի ի գործադիր դրամագլուխ այդ նպատակով։

Ինչ խօսք, որ ամէն տեսակ գովասանքից վեր է այդ նախաձեռնութիւնների նպատակը։

Շուշին էլ ենթարկւած լինելով այդ մթերքային կրիզիսին, պէտք է հետևի կենտրոնական քաղաքների այդ նախանձելի օրինակին։

Ուրեմն Շուշու քաղաքային ինքնավարութեան ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում, յանձին իր նորընտիր քաղաքագլխի, օրինակել Թիֆլիսին ու Բագւին և մթերքների էժանացման միջոցների ու աղբիւրների մասին մտածել, չթողնելով ազգաբնակչութեանը բախտի անգութ կամքին։

Եթէ սխալ չէ, ինչպէս ասում են, հանգուցեալ բարերար Թամիրեանը դեռ կենդանի ժամանակ մի համեստ գումար է թողել Շուշի քաղաքին այն պայմանով, որ այդ գումարը մնայ անձեռնմխելի և գործադրւի միմիայն քաղաքին սով սպառնալու դէպքում։ Ահա հասել է այն ժամանակը, որ ճիշտ զուգադիպում է հանգուցեալի թողած կտակի նպատակին։

Գ. Գէորգեան

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ԱԶԳԻՆ ԵՆ ԾԱՌԱՅՈՒՄ...

Չեմ կարծում, որ աւելի երջանիկ ժողովուրդ լինի աշխարհումս, քան հայ ազգը, որին շտապում են ամենքը ծառայելու. թէ աշխարհական և հոգեւորական, թէ մեծ և փոքր, թէ հարուստ և աղքատ...

Ծառայում են այնպէս ջերմագին հպած, այնպէս անբաժան կառչած, որ շատ անգամ նա անկոչ փաղաքշանքներից ձանձրացած՝ ասած կը լինէր. «Ի սէր Աստուծոյ, թո՛ղ, վազ եկ ինձնից». իսկ նրանք, որ ազգին են ծառայում, այդ սիրաբորբոք դօն-ժուանները, շարունակում են կպչել, օր ու գիշեր իրենց սէրն են երգում, իրենց հաւատարմութիւնը.

«Ես քեզ չեմ թողնի. ես քեզ հետ եմ անբաժան»...

Եւ ինչո՞ւ չծառայել։

Այնտեղ սպասում է փառք ու պատիւ, բարձրագոյն ժողովրդականութիւն, եթէ տանջւում ես քո անձովդ հմայելու անուրջներով։

Այնտեղ բացւում են լայն հորիզոններ հասարակական կարիէրայի, այս աշխարհի ուժեղների նախասենեակները մաշելու, եթէ միայն վիճակւած չէ քեզ լոկ բանկային կուպոնները կտրել, առևտրա-արդիւնաբերողի հաշիւները համարելու։

Այնտեղ կարելի է դրամներ դիզել, փայլուն—հնչուն մետաղներ հոսեցնել գրպանդ, երբեմն ծակ գրպանդ։

Եւ ծառայում են իրենց ազգին...

Դառնում են նրանք զանազան նախագահներ զանազան կենտրոնական ու ապակենտրոն կոմիտէտների և ի փառս հայ ազգի անվերջ հեռագիրներ են թռցնում աշխարհիս չորս կողմը՝ հազար տեսակ հոլովելով իրենց անունները. շխինդ և շփոփ գարկում, մունետիկներ ուղարկում-«Լսեցէք. հա՛, եսայս եմ անում, հա՛, եսայն եմ անում»...

Եւ գոռոզ կուռքերը մեծամիտ Ֆէտիշները նստում, հեծնում են հայ ազգին. ինքնագոհ ժպիտներ, հրացայտ հայեացքներ նետում դէպ ամբոխը, որ ծափահարում, երկրպագում է նրանց։

Եւ որքան դառն ցաւեր համակեն ժողովրդին, որքան շատ թշւառութիւններ ու փորձանքներ կարկուտի պէս թափւեն ազգի գլխին, նոյնքան

էլ աւելի ուռչում է նրանց փառքը, նոյնքան էլ աւելի բարձրանում նրանց անունը։

Եւ ծառայում են իրենց ազգին... դառնում են թեմական առաջնորդներ, հազարներ ժողովում յանուն դպրոցների, յանուն այս ու այն ազգային հիմնարկութիւնների, հազարաւոր եկամուտներ գանձում։

Եւ գրում են հաշիւները... սառուցի վրայ։

Բայց գոցւում են դպրոցները, քար ու քանդ լինում հիմնարկութիւնները. ուսուցիչները, ծառայողները փողոցներում հալւում, մաշւում։

Դառնում են վիճակային գործակալներ, որոնց արհեստն է մեծի հրամանով մարդած փղեր պատրաստել, խըրտւիլակ պատգամաւորներ մատակարարել գաւառներից ու գիւղերից թեմական ժողովներին։

Եւ ի տրիտուր իրենց ազգային ծառայութեան գիտեն սրանք էլ «եղ ու մեղրի մէջ լվլվալ»։

Դառնում են երեցփոխներ, գանձապահներ զանազան հասարակական հաստատութիւնների և ահա տես, ծառայութեան վերջին նոր տներ են կառուցւում, նոր կալւածքներ են ստեղծւում նոյն գրպաններից հոսող ոսկիներով, ուր երբեմն միայն մկներ էին խաղում։

Եւ այսպէս շարան-շարան գնում են գալիս, անվերջ, անծայր։

Իսկ հայ ազգն, այդ Յոբ երանելին, համբերութեան բաժակը ձեռքին, սպասում է տակաւին լի յոյսերով, որ իրեն են ծառայում...

Հաւատում, որ իր համար են այնքան եռանդ սպառում, այնքան կուրծք ծեծում, այնքան գործեր ստեղծում, այնքան բառեր վիժում...

Եւ այսպէս են ազգին ծառայում...

Նիմանդ

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻՆ

Մենք այսօր կանգնած ենք գիւղացիութեան տնտեսական ճգնաժամի նախօրեակին։ 1914 թւի յուլիս ամիսը՝ երբ համաշխարհային պատերազմի շնորհիւ գիւղացիութեան աշխատող ոյժերը ծառայութեան կանչւեցին՝ նոցա հեռանալը այնքան զգալի ազդեցութիւն չունեցաւ գիւղական հասարակութեան տնտեսականի վրայ, որովհետև դաշտային աշխատանքների մեծ մասը վերջացել էին. մի քանի տեղ միայն կալը չէին սկսել կամ կիսատ էր մնացել. բայց այսօր բացի պահեստիներից կանչւած են 1914 թ. և 1915 թ. նորակոչները, ուրեմն և աշխատող ուժերի բացակայութիւնն աւելի զգալի է դառնել, մինչդեռ մեր գաւառում դաշտային աշխատանքները նոր են սկսւում և շատ տեղերում էլ հողը նոյնիսկ չեն հերկել. Ո՞վ պիտի հերկի, ցանի և հնձի, որպէսզի գիւղացու ընտանիքը կերակրւի. ահա մի դժւարին հարց, որ դրւած է բազմաթիւ դժբաղդ գիւղական ընտանիքների առաջ։ Նոքա ունեն ընդարձակ վարելահողեր, մի քանի զոյգ եզներ և սերմացու, բայց աշխատող ոյժ չունեն. սերմնացանը չկայ։ Սա եթէ վերադառնայ էլ ժամանակին, յամենայն դէպս անպէտք է լինելու ֆիզիքական աշխատանքի համար, որովհետև վերադառնալու է վիրաւորւած, ուրեմն և գործ կատարել չի կարող. իսկ ընտանիքը անկարող է սպասել նրա առողջանալուն, նրան հաց է հարկաւոր։

Մեր կարծիքով այս չարիքի առաջը կարելի է առնել, եթէ միայն գտնւին շատ թէ քիչ գաղափարական մարդիկ, որոնք մտնէին մեր գիւղերը, ժողովներ կազմէին, որոնց ներկայ լինէին գիւղացիութեան ազդեցիկ անձինք և դոցա աջակցութեամբ ցուցակագրէին այն բոլոր ընտանիքները, որոնք աշխատող ոյժերից զուրկ են, ցուցակագրէին և այն տղամարդկանց, որոնք հնարաւորութիւն ունեն օգնելու —մշակելու այդ դժբաղդ ընտանիքների հողերը, որպէսզի այս վերջինները կարողանան միւսների պէս ապրել և հետևեալ ձմեռը սովից չմեռնէին։ Սրանք իրենց աշխատանքի վարձը կարող էին ստանալ՝ ընդունելով հողատիրոջից ստացած ցորենի որոշ մասը։

Այժմ մենք գիւղերում ունենք այս համակրելի գործը կատարելու, այսինքն խորհրդակցութիւնները կազմելու համար յիշեալ յարմար ոյժեր՝ գիւղական ուսուցիչներ. թող սոքա անեն այդ մեծ բարեգործութիւնը. այդ աշխատանքը նոցանից փող կամ պատիւ չի պահանջում։ Հարկաւոր է մի փոքր էլ դպրոցի պատերից դուրս գործել։ Հարկաւոր է միայն ցանկութիւն, եռանդ և համբերութիւն և շատ գործ կատարած կը լինենք։

Աշխատենք այս փորձն անել Շուշու գաւառում և համոզւած ենք, որ այդ գործը արագութեամբ կը պատւաստւի և միւս գաւառներում։ Անենք, չենք զղջայ։

Ստեփան Տերմազան

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԹԵՄՈՒՄ

Իւրաքանչիւր ժողովրդի առաջադիմութեան ամենախոշոր ազդակներից մէկը հանդիսանում է կրթական գործը։ Նրա շուրջը տարւում է մի հսկայական կազմակերպւած աշխատանք, նրա բարգաւաճման համար գրւում են միլլիոններ քաղաքակիրթ ժողովրդների մէջ։

Մեր կեանքում դպրոցական գործը չի ստացել այդպիսի առաջնակարգ նշանակութիւն, թէև գիւղացիք անգամ աղօտ կերպով գիտակցում են նրա արժէքը։ Սակայն այդ աղօտ գիտակցութիւնը դեռ բաւական չէ դպրոցների գոյութեան և բարեկեցիկ դրութեան համար, մի գործի, որ պահանջում է անպայմանօրէն սիստեմատիկ աշխատանք և նիւթական ապահովութիւն։

Այսօր հայ ծխական դպրոցները Ղարաբաղի թեմում մաշւում են մի անկայուն ու անապահով դրութիւն՝ թէ մէկի և թէ միւսի բացակայութեան պատճառով։ Ծխական դպրոցները, մեծանում, չունենալով դրամագլուխ կամ անշարժ կալւածքներ, որոնց տոկոսներով—եկամուտներով պահպանւէին, լրացնում են իրենց բիւջէն աշակերտների թոշակագրամով, երբեմն ծխական տուրքերով և կամ պատահական աղբիւրներով։

Այս բոլոր՝ միջոցները չեն կարող վստահութիւն ներշնչել դպրոցի յետագայ գոյութեանը։ Եւ այդ է պատճառը, որ տարէց տարի դպրոցական կեանքը նորանոր պատկերներ է տալիս, որոնք փոփոխւում են յիշեալ պայմանների յաջող կամ աննպաստ դասաւորութեամբ։ Այսպէս օրինակ. եթէ առատ է բերքը, գիւղացին աւելի դիւրութեամբ է տալիս իր զաւակի չնչին թոշակագրամը՝ երբեմն տարեկան մինչև իսկ 3 րուբլու չհասնող։ Իսկ եթէ բնութեան արհաւիրքները իրենց ուժգնութեամբ իջել են հայ բրտնաթոր գեղջուկի գլխին, ապա ուրեմն առաջին հերթին դրւած է միակ դպրոցի փակման խնդիրը,—մի հարց, որ անմիջապէս լուծւում է «շնամէջում» խմբւած գիւղի «ախսախկալների» կողմից և այնուհետև պարտագիր դառնում բոլորի համար...

Հարիւրաւոր մանուկներ արդէն փողոցներն են շպրտւած.

Եւ զարմանալի չէ, որ միևնոյն գիւղում հայ ծխական դպրոցը տարիների ընթացքում մի քանի անգամ փակւում և բացւում է վերստին։ Իսկ եթէ պահպանում էլ է իր գոյութիւնը, ապա ուրեմն այնպիսի խղճուկ պայմաններում, որ համազօր է փակման։ Երբեմն մօտ 80 աշակերտ մութ ու խոնաւ սենեակում 4-5 հոգով մի «նստարան» կոչւածի վրայ կուչ եկած դեռատի կեանքերն են մաշւում։

Ահա և հայ ուսուցչի բնակարանը— մի շարժական միջնորմով բաժանւած դասարանից. բնակարան, որի մէջ խորդ ու բորդ սեղանը ճռճռացող աթոռակի հետ, կամ թէ յատակին ցցւած երկու փայտերի վրայ ամրացրած տախտակը, որ ծառայում է գրասեղանի տեղ, սենեակի զարդն են կազմում։ Սրանք ոչ թէ խտացրած պատկերներ են գեղարւեստագէտի համար, այլ իրականութիւնից վերցրած դառն ճշմարտութիւններ, որոնք աւելի բնորոշ կերպով պատկերացնում են մեզ այն կոմֆորտը, որոնցում ապրում ու գործում է հայ ուսուցիչը։

Սրանց հետ մէկտեղ հարկաւոր չէ մոռացութեան տալ այն դպրոցները, որոնք համեմատաբար նախանձելի վիճակ են ներկայացնում։

Բայց փաստ է այսօր, որ հիւծւելով ծխական դպրոցները նւազել են կըրկնակի և թեմի ամբողջ 225 գիւղերից միայն 35-41ում քարշ են տալիս նրանք իրենց ողորմելի գոյութիւնը։

Ամբողջ Խաչէնի շրջանում անցած 1913/14 ուս. տ. մնացել են երեք դըպրոցներ (Խանքէնդի, Բալլուջա և Սէյդիշէն). որոնցից 2-ի վրայ տարւայ վերջին արդէն սաւառնում էր փակման սպառնալից ուրւականը։

Թեմ. իշխանութեան կողմից ջանքեր չեն նկատւում գործելու դպրոցների շուրջը. կատարած հոգացողական աշխատանքն էլ պատահական է և անկազմակերպ, որ այնքան բեղմնաւոր արդիւնք չի խոստանում յետագայում։

Գ.

ԼՈՋԸ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

Տեքստիլ արդիւնագործութեան երկրորդ կարևոր բոյնը—Լոձը, շնորհիւ պատերազմի արհաւիրքների, դադարել է խաղալ այն դերը, որ նա ունէր Ռուսաստանում, և այդ պատճառով արդիւնաբերութեան շրջաններում միտք է ծագել տեղափոխել Լոձի գործարանները Ռուսաստանի ներքին նահանգները։ Այժմ մի քանի քաղաք աշխատում են իրենց ծոցն առնել այդ ինքնատեսակ ժառանգութիւնը, և, հետևելով այդ օրինակին, Անդրկովկասի երկու մեծ քաղաքը՝ Թիֆլիսն և Բագուն ցանկալի և շահաւէտ են գտնում այդ արդիւնագործութեան հաստատումն Անդրկովկասում և աշխատում են ապացուցել, թէ այստեղ նրա զարգացման համար կան բոլոր անհրաժեշտ պայմանները։

Կասկածից դուրս է, որ տեքստիլ արդիւնագործութեան հաստատումն Անդրկովկասում կը կազմէր մեր երկրի տնտեսական զարգացման համար այնպիսի մի մոմենտ, որից յետոյ նա կառաջադիմէր անընդհատ կերպով հարստանալով արդիւնագործական նոր ձեռնարկութիւններով։ Արդէն նաւթը, որի մեծ մասն արտադրւում է ինչպէս հում նիւթ և որի վրայ մինչև այժմ չեն հիմնւել բազմատեսակ մշակող արդիւնաբերութիւններ, ահագին դեր է կատարել Անդրկովկասի տնտեսական զարգացման պրոցէսում։ Տեքստիլ արդիւնագործութիւնն իւր գոյութեամբ իսկ ընդունակ կը լինէր փոփոխութիւն մտցնելու երկրի տնտեսական վիճակի մէջ. այսպէս, բամբակի մշակումը նոր զարկ կստանար. բազմաթիւ ձեռքեր հնարաւորութիւն կունենային նաւթի աշխարհից բացի այլուր գործադրելու իրենց ոյժերը. դրամական կարողութիւններն նոր գործադրութիւն կը գտնէին և երկրի տեխնիքական զարգացումը կերթար աւելի արագ տեմպով։ Բացի այդ՝ տեքստիլ արդիւնագործութիւնը, հաստատւելով Անդրկովկասում, պատճառ կըդառնար ներկարարութեան ճիւղի և ներկերի արդիւնագործութեան առաջ գալուն, որոնցով հիմք կը դրւէր քիմիական արդիւնագործութեան։

Ինչ վերաբերում է այն խնդրին, թէ որտեղ աւելի յարմար կը լինէր հիմնել Լոձի արդիւնաբերութիւնը—Բագւում թէ Թիֆլիսում—կարող ենք ասել թէ Անդրկովկասի արդիւնագործական զարգացման շահերի տեսակէտից՝ ամենից յարմար տեղը ոչ թէ Բագուն է, այլ Թիֆլիսը։ Վերջինս աւելի շանսեր ունի գիտական և տեխնիքական յառաջդիմութեան համար, քան Բագուն։ Իսկ այս հանգամանքն ամեն մշակող արդիւնագործութեան համար խիստ թանգարժէք է։ Բացի այդ՝ Թիֆլիսը մօտ է Սև-ծովին և այդ պատճառով անհրաժեշտ վաճառականական յարաբերութիւններն արտասահմանեան արդիւնագործական հիմնարկութիւնների հետ աւելի հեշտ կը լինի նրա համար։ Կեանքի պայմանները Թիֆլիսում աւելի դիւրին են, քան Բագւում և զանազան կարգի աշխատաւորների համար աւելի դիւրութիւն կը լինի հաստատւել այդ քաղաքում և գործադրել իրենց ոյժերը։ Թիֆլիսի քաղաքային ինքնավարութիւնն աւելի դիւրաշարժ, աւելի ակտիւ է և մեծաթիւ բանւորական ոյժերի բնակարանային և այլ կենսական յարմարութիւնների մասին մտածելու և համապատասխան ձեռնարկութիւններ անելու աւելի մեծ կարողութիւն ունի, քան Բագւի ինքնավարութիւնը. իսկ կենսական պայմանների դիւրութիւնն արդիւնագործական նորմալ աշխատանքի համար կարևոր արժէք ունի։

Z.

(Կը շարունակւի)։

ՎԵՐՋԱՊԷՍ ԽՈՍՏՈՎԱՆԵՑ

Գերմանական շովինիզմը, որ բորբոքւած ամեն ինչ ուզում էր աշխարհումն իրեն հպատակեցնել, կամաց կամաց սթափւում է իւր արբեցութիւնից և զգաստութեան նշաններ է սկսել ցոյց տալ։ Բեռլինի պահպանողական „Tag." օրաթերթը, որ մի ժամանակ ամենից շատ էր գոռում-գոչում ռազմական ոգևորութեամբ, այսօր դառն խոստովանութեան աղօթքն է արտասանում, քաւող մեղաւորի պէս մի առ մի յիշում է կատարած յանցանքներն ու սխալները։ «Մենք սխալւեցինք մեր բոլոր հաշիւներում։ Մենք սպասում էինք, որ ամբողջ Հնդկաստանը կապստամբւի որպէս մի մարդ Եւրոպայում արձագանք տւող թնդանօթների առաջին որոտից, մինչդեռ հնդիկները հազարներով և տասնեակ հազարներով մարտնչում են անգլիացիների հետ կողք-կողքի կանգնած մեր դէմ։ Մենք սպասում էինք, թէ բրիտանական կայսրութիւնը կը տապալւի, կը քանդւի, սակայն բրիտանական բոլոր գաղութները սրտի օգակով կանգնեցին մինչև օրս չտեսնւած միաբանութեամբ իրենց մայր երկրի շուրջը։ Մենք յուսում էինք, թէ Հարաւային

Աֆրիկայում կը բռնկի յաղթական ապստամբութիւն, բայց այդ ապստամբութիւնն ի դերև ելաւ։ Մենք յոյսներս դրել էինք Իրլանդիայի ներքին խառնակութիւնների վրայ, իսկ Իրլանդիան այսօր ուղարկում է մեր դէմ իւր ամենալաւ կռւող ուժերը։ Հաւատում էինք, թէ Անգլիայի «խաղաղութեան կուսակցութիւնը» ամենահզօրն է, բայց այդ կուսակցութիւնն անհետ չքացաւ ընդհանուր այն ոգևորութեան մէջ, որ առաջ բերեց Անգլիայում Գերմանիայի դէմ մղած պատերազմը։ Մենք ենթադրում էինք, որ Անգլիան այլասերւում է, ուրեմն և անընդունակ կը լինի լուրջ կռիւ մղելու մեր դէմ, իսկ ահա նա այժմ մեր ամենալուրջ թշնամին է։

Նոյնը կարելի է ասել և Ֆրանսիայի և Ռուսաստանի վերաբերմամբ։ Մենք այն կարծիքի էինք, թէ Ֆրանսիան բարոյապէս ընկած է, թէ նա կորցրել է ազգային համերաշխութեան զգացմունքը, իսկ այժմ պէտք է խոստովանենք, որ ֆրանսիացիները—մեր սարսափելի թշնամիներն են։ Մենք համոզւած էինք, որ Ռուսաստանը ոչ մի բանի ընդունակ չէ, մենք ենթադրում էինք, որ նա իբր մեծ զինւորական պետութիւն կը սնանկանայ շուտով։ Սակայն Ռուսաստանը շատ արագ և յաջող ժողովեց իւր միլիօնաւոր զինւորներին։ Նրա ժողովուրդը լցւած է ոգևորութեամբ և հսկայական ուժով։

Նրանք, ովքեր մեղաւոր են այս մոլորութիւնների, այս սխալ հաշիւների, դէպի մեր հարևանները տածած արհամարհանքի մէջ, խիստ ծանր պատասխանատւութիւն են բեռնել իրենց ուսերի վրայ։

ԶԱՏԿԱԿԱՆ ՏՕՆԵՐԸ ԴԻՐՔԵՐՈՒՄ.

«Բագու» թերթի թղթակիցը նկարագրում է, թէ ինչպէս են հանդիպել զինւորները զատկական տօնին՝ տաճկական ճակատում։

«Մռայլ, անձրևային եղանակ էր. մարտի 15-ից սկսած թափւում էր անձրևը և ձիւնի հալոցքի հետ խառնւելով՝ ցեխի ու տիղմի փոխում ամբողջ շրջակայքը։ Մառախուղը պատել էր գեղարւեստական Ալաշկերտն ու նրա սարերը եթանձր քողի տակ թագցրել կիսաքանդ ու կրակի ճարակ դարձած գիւղերը։

Զինւորներից ոմանք զատկին հանդիպել են խրամատներում, ոմանք մօտակայ գիւղերում և ոմանք էլ հենց ճանապարհին... արշաւանքի ընթացքում։ Խրամատներում, մի ծայրում, մի համեստ և յարմար տեղում, շաբաթ երեկոյեան մեր զինւորները կազմեցին շարժական «խրամատային» եկեղեցի։ Որտեղ քահանայ կար, նա էր կատարում արարողութիւնը, իսկ որտեղ չըկար, զինւորներն իրենք էին հաւաքւում ու երգեցիկ խումբ կազմակերպում։ Աղօթքից յետոյ բոլորը հաւաքւեցին ընդհանուր սեղանի շուրջը, որի զատկական կերակուրներն էին—ճարպ, կալբաս, ձու, մի փոքր վետչինա, մի քիչ ոչխարի միս և «հին, բարի բարեկամ Մակարը»—զինւորի սև հացը։ Թէև շատ համեստ, այնուամենայնիւ ուրախ և մխիթարական էր. խրամատներում, ցրտում և ցեխի մէջ «հանդիպում էինք զատկին». մեր միակերպ ու միապաղաղ կեանքում դա մի փայլուն մոմենտ էր։

—Երկար կը յիշենք այս օրը, ասում էին զինւորները։

Մի քանի խրամատներում անկարելի էր եկեղեցական արարողութիւն կատարել, որովհետև տաճիկները խանգարում էին։ Տաճիկներն առհասարակ մեր տօնել, ն մեծ շարժում ու կենդանութիւն են ցոյց տալիս։ Նրանք կարծում են, թէ մենք կզբաղւենք մեր տօնով, կսկսենք ուրախանալ, ուտել-խմել, կամ քնել և կարելի կը լինի մեզ յանկարծակիի բերել։ Շատ անհանգիստ անցաւ մանաւանդ այն տեղերում, ուր տաճիկ զօրքի հետ կային նաև քրդեր. իսկ այն տեղերում, ուր միայն տաճկական կանոնաւոր զօրքն էր, ոչ միայն խաղաղ անցաւ, այլ նոյն իսկ կիրակի առաւօտեան նրանք շնորհաւորում էին մեզ բարձրաձայն աղաղակելով. «պասկայ, խախշի ուրուս, խախշի պասկայ»։

Համեմատաբար աւելի երջանիկ անցկացրին զատիկը գիւղերում գտնւող զինւորները։ Հայկական գիւղերում տրամադրութիւնը տօնական էր.—հայ գիւղացիներն էլ էին հանդիպում զատկին։ Հայ գիւղի կիսաքանդ ու կիսով չափ կողոպտւած եկեղեցու զանգերը ղօղանջում էին՝ հրաւիրելով ծխականներին աղօթելու։ Հայերի հետ եկեղեցի էին շտապում և ռուս զինւորները։

Մի քանի գիւղերում սրածութիւնից ազատ մնացած մի քանի տասնեակ հայեր, որբացած ու դժբախտ, մերկ ու քաղցած, աղօթում էին եկեղեցու աւերակների վրայ. բայց ո՛չ թէ աղօթում, այլ հեկեկում էին։ Զինւորների վրայ շատ ծանր տպաւորութիւն թողեց զատկի հանդիպումը հայկական գիւղերում։ Գիւղերից մէկում զինւորները հրաւիրեցին իրենց մօտ կենդանի մնացած հայերին—քսան հոգի տղամարդ, կին ու երեխայ, որոնք թախծման հաց ու ձու էլ չունէին։ Զինւորները կերակրեցին նրանց, սաքացրին, տւեցին կուլիչ, ձու և վետչինա. բաժանեցին, ինչ որ ունէին...

ՀԱՅԵՐՆ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Տաճկա-Հայաստանում սկսւած հայկական ջարդերի առիթով Հայ Գրողների Ընկերութիւնը մի ընդհանուր կոչով դիմում է անում բոլոր լուսաւոր ազգերի ակադեմիաներին, գրական ընկերութիւններին, մեծ թերթերին ու նշանաւոր գրողներին, որ նրանք բարձրացնեն իրենց ձայնը հայ ժողովրդի պաշտպանութեան համար։

— «Նպաստամատոյցի» վարչութիւնը որոշեց յատկացնել Ընկերութեան միջոցներից 3000 ր.՝ հայրենիք վերադարձող պարսկահայ-փախստականների քայքայւած տնտեսութիւնը վերականգնելու գործին, ծանօթանալով նախապէս Ներսէս եպիսկոպոսի միջոցով իրերի դրութեան հետ։

Իգդիրում գաղթականներ շատ քիչ են մնացել, եղածներն էլ Բայազէտի մօտակայ գիւղերիցն են, որոնց մեծամասնութիւնը կանայք և երեխաներն են կազմում։ Տղամարդկանց արտագաղթը դէպի Ալաշկերտի շրջանը՝ յաջողութիւն է գտնում այստեղ։ Երկիր վերադառնալու համար, ամեն օր տրւում է 50—60 անցագիր միմիայն տղամարդ գաղթականներին, իրենց կիսաւեր հողերում վար ու ցանքսերը կանոնաւորելու համար։

— Փախստականների քայքայւած տնտեսութիւնների վերականգնմանը նպաստող կոմիտէի լիազօր մանդատ Ա. Թադէոսեանը Իգդիրից կոմիտէի անունով ուղարկել է հետևեալ հեռագիրը. «Փախստականների վերադարձը շարունակւում է։ Անհրաժեշտ է անյետաձգելի օգնութիւն։ Փոխադրեցէք 10,000 ռուբ., լծկաններ և գործիքներ գնելու համար։ Գնում եմ Ալաշկերտ ղեկավարելու գիւղատնտեսական օգնութիւն հասցնելու գործը։ Դրութեան մասին կը հաղորդեմ»։

— Նոյն կոմիտէն իր հրահանգիչ Ս. Տիրատուրեանից ստացել է հետևեալ հեռագիրը. «Սկսւած են Արծափի, Քոլուճի և Մոսունի դաշտային աշխատանքները։ Գնում եմ Դիադին»։

— Համառուսական քաղաքների միութեան Կովկասեան բաժանմունքի բիւրոն որոշել է յատկացնել յօգուտ Գիւղատնտեսական Ընկ. մէջ կազմւած պատերազմից վնասւածների քայքայւած տնտեսութիւնների վերականգմանը նպաստող կոմիտէին 6,000 ռ.։

— «Նպաստամատոյցի» վերջին վարչական է. ժողում որոշւեց համաձայնութեան գալ Հայ Գիւղատնտ. և Տնայն. Ընկ. հետ փախստականներին երկրագործական գործիքներ հայթայթելու վերաբերմամբ։

— «Նպաստամատոյցի» վարչութիւնը որոշել է կազմակերպել «փախստականների օր» Բագւում՝ յօգուտ գաղթական-փախստականների, ապրիլի 30-ին Համբարձման օրը, վաճառելով երեսակ համաձայնութեան էմբլէման, և գործի կազմակերպութիւնը որոշեց խնդրել պ. Քր. Վէրմիշեանին վերցնել իր վրայ։

— Մոսկւայի հայերը յօգուտ Կովկասեան զօրքի նւիրել են 15 արկղ զանազան իրեր, որը համառուսական քաղաքների միութեան կովկասեան բաժանմունքի պահեստին յանձնւեց տիկ. Բերբերեանի միջոցով։

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

— Ապրիլի 5-ին Մոսկւայի Պրէօբրաժենսկի շուկայում կենսամթերքներ վաճառողների արհեստական կերպով գները բարձրացնելու պատճառով, ամբոխը գայրանում է և յարձակւելով մըսավաճառ ու հացավաճառ խանութների վրայ քարուքանդ է անում սրանց։

— Պետրօգրադում Սմօլենսկ գիւղ տանող Պրօսպեկտի վրայ կանանց ահագին ամբոխը յարձակումն է գործում մսագործների խանութների վրայ ու աւերմունքի ենթարկում, որովհետև մսավաճառները մսի ֆունտի համար պահանջելիս են եղել 38 կոպ. ոստիկանութիւնը կալանաւորել է մօտ 40 հոգի կանայք ու տղամարդիկ, որոնցից շատերն արդէն ազատ են թողնւած։

— Աղդամից գրում են «Իկբալ» օրաթերթին. «Թանգութիւնն այստեղ վերջին ժամանակ հսկայական չափեր է ընդունում, մանաւանդ խիստ բարձրացել են կենսամթերքների գները։ Մինչև անցեալ մարտի կէսը ցորենը ծախւում էր փութը 1 ր. 20 կոպ., իսկ վերջին օրերը գինը բարձրացել է մինչև 2 ռուբլի։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

— Առևտրի և արդիւնաբերութեան մինիստրութիւնը ձեռնարկել է մի շարք միջոցներ զարգացնելու կօօպերատիւ հիմքերի վրայ մետաքսագործական արդիւնաբերութիւնն Երևանեան նահանգում։

— Լօձի արդիւնագործական շրջանի գործարանների Կովկաս տեղափոխելու հարցով զբաղւող յատուկ խորհրդակցութիւնը որոշել է դիմել Կովկասի վաճառականութեան ներկայացուցիչներին և խնդրել, որպէսզի սրանք ամեն ջանք գործադրեն ընդհանրացնելու գործարանական արդիւնաբերութեան Կովկաս տեղափոխելու և այստեղ հաստատելու գաղափարը։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Այսօր նշանակւած է «Շուշու փոխադարձ վարկի ընկերութեան» (Об-во Взаимн. Кредита) հերթական ընդհանուր ժողովը, որը պիտի զբաղւի ընթացիկ հաշւետւութեան քննութեամբ և վերստուգիչ մասնաժողովի ընտրութեամբ։ Այս ժողովը իբրև երկրորդը՝ օրինական է համարւելու, որքան էլ անդամներ ներկայ լինեն։

— Շուշու քաղաքագլուխ պ. Գ. Մելիք-Շահնազարեանը յայտնի է կացուցել քաղաքային ուպրավային, որ իւր ստացած տեղեկութիւնների համաձայն քաղաքային վերստուգիչ մասնաժողովը քննելով Ուպրավայի գանձարկղը՝ գտել է նրան անկարգ դրութեան մէջ, ուստի անկարող է եղել ճշտիւ ստուգելու գանձարկղի առ ձեռն գումարները։

— Քաղաքային ճարտարապետ պ. Բաղդատեանը զեկուցել է ուպրավային, թէ անհրաժեշտ է քարել այն փողոցի մասը, որ գտնւում է Ամբրումովների տան առաջ, ուր ներկայումս զետեղւած են 533-րորդ Պենզենեան հետևակ դրուժինայի զինւորները։

— Քաղաքային դումայի ձայնաւոր պ. Տէր-Ղազարեանը քաղաքային գանձակալ Ղամբարովի ուշադրութիւնն է դարձրել այն հանգամանքի վրայ, որ զանազան անձերից ստացած գումարները քաղաքի շուկայում և փողոցներում վարձած վաճառատեղերի համար շատ չնչին են։

— Քաղաքային ուպրավայի անդամ Փ. Բերութովը զեկուցել է ուպրավային, որ քաղաքային դումայի նշանակած հարկերը փուրգօնշչիկներից չեն ստացւում քաղաքային գանձարկղում, ուստի կուտակւել է ահագին պարտք այդ կառապանների վրայ։

— Շուշու պ. քաղաքագլուխը յայտնել է ուպրավային, թէ, ինչպէս ինքը տեղեկացել է, քաղաքային գործակալները (կօմիսներները) զանազան վճարումներից ժողոված գումարները քաղաքի գանձարկղը մուծելիս ինքնակամ վերցնում են այդ գումարներից՝ ի հաշիւ իրենց ստանալիք ռոճկի և ապա մնացորդը յանձնում քաղաքային գանձարկղին, նոյնպէս և այդ մուծելիք գումարներից ինքնակամ տալիս են միւս ծառայակիցներին ի հաշիւ նրանց ռոճիկների։

— Քաղաքագլուխ պ. Մելիք-Շահնազարեանը յայտնել է քաղաքային ուպրավային, որ ինքը նպատակայարմար է գտնում ու անհրաժեշտ նշանակել խնդրատուների և տեղեկութիւններ ցանկացողների համար յատուկ ժամեր։

— Շուշու «Եղբայրական Օգնութեան կոմիտէն» ստացել է՝ Քերտ գիւղի հասարակութիւնից 7 ր. 90 կ., պ. Միքայէլ Բարխուդարեանից յունւար և փետրւար ամիսների վճար 3 ր., պ. Գաբրիէլ Ղուլիքևխեանից Զատկի շնորհաւորանքների փոխարէն 3 ր., Միւրիշէն գիւղի հասարակութիւնից 15 ր., Կաղարծի գիւղի հասարակութիւնից 20 ր., Պառաւաթումբ գիւղի հասարակութիւնից 5 ռ., ընդամենն 53 ր. 90 կոպ.։

— Ապրիլի 9-ի նիստում քաղաքային դումայի ֆինանսական մասնաժողովը հացի և ալիւրի խնդրի շուրջը ծագած երկար, թէժ ու դէմ վիճաբանութիւններից յետոյ մշակել է հետևեալ սակագինը. առաջին տեսակի հացը—6 կոպ. երկրորդ տեսակի—5½ կ. պրող հացի առաջին տեսակը (ռուսաստ. ալիւրից)—6 կոպ., իսկ երկրորդ (տեղակ. ալիւրից) տեսակը—5 կոպ.։

ԿՈՎԿԱՍ

Փախստականներին օգնող քաղաքային յանձնաժողովի նախագահ Հ. Առաքելեանը ներկայացրել է Քաղաքային Կենտրօնական Կոմիտէին մի մանրամասն զեկուցում յանձնաժողովի գործունէութեան մասին և, հաղորդ-

լով որոշ տեղեկութիւններ, առաջարկել է հիմնել մի հիւանդանոց 25 մահճակալով փախստական հիւանդների համար, յատկացնելով մօտ 6000 ր., իսկ փախստականների պահպանութեան համար—որոնց թիւը մօտ 6000 է—յատկացնել 3 ամսուայ ընթացքում 20,000 ր., ընդամենը 26—30,000 ր.։ Քաղաքային կենտրոնական Կոմիտէտը որոշել է բանալ հիւանդանոց առ այժմ 15 մահճակալով, և յատկացրել է այդ նպատակով 3000 ր., իսկ մնացած գումարի մասին նա դիմելու է Կովկասեան Գլխաւոր Կոմիտէին և խնդրելու տալ իրան խնդրուած գումարը։

— Բագւում գտնուող պարսկաստանցի վաճառականները մի խնդիրք են տուել քաղաքապետին, որի մէջ գանգատւում են շաքարավաճառների արհեստական կերպով Պարսկաստան ներմուծւող շաքարի գինն աւելացնելու վրայ։ Նրանց ասելով՝ Պարսկաստանի ներմուծւող շաքարը պիտի աւելի աժան վաճառուի, որովհետև Պարսկաստան անցկացնելուց յետոյ կառավարութիւնը գործարանատէրերին ամեն մի փութ շաքարի համար վերադարձնում է 2ր., մինչդեռ ներկայումս քաղաքում շաքարի փութը վաճառւում է 6 ր. 40 կ., իսկ Պարսկաստանի համար—7 ր. 20 կ.։ Ճիշտ է, թիւրքերը Թաւրիզը գրաւելուց յետոյ ռուսաց կառավարութիւնը արգելք դրեց Պարսկաստան արտահանւող ապրանքների վրայ, բայց յետոյ այդ արգելքը մասնակի կերպով վերացրեց։ Վերջում նրանք խնդրում են քաղաքապետին՝ միջոցներ ձեռք առնել այդ արհեստական թանգութեան դէմ։ Քաղաքապետը այդ առթիւ դիմել է քաղաքագլխին, խնդրելով միջոցներ ձեռք առնել այդ թանգութեան դէմ։

— Կովկասի զինուորական շրջանային գլխաւոր պետ Վօլսկիի կարգադրութեամբ «Кав. Сл.» թերթի խմբագիրը ենթարկուել է 200 ր. տուգանքի թերթի №72-ի մէջ տպուած առաջնորդողի համար։

— Ալէքսանդրապոլում հրատարակուող «Գաւառի Ձայն» օրաթերթի խմբագիր Յովսէփ Միրզոյեանը հիւանդացել է բծաւոր տիֆով և այժմ գտնըւում է Թիֆլիսի Արամեանցի հիւանդանոցում։

— Այս օրերս Թիֆլիսում կը վերսկսուի դադարեցրած «Закавзская Рѣчь.» և «Голосъ Кавказа» թերթերի հրատարակութիւնը։

— Կովկասի քաղաքների միութեան լիազօր Ալ. Խատիսեանը ներկայացաւ փոխարքայի քաղաքացիական մասի օգնական Ն. Լ. Պետերսոնին, խօսելու այն մասին, որ մտադրութիւն կայ Թիֆլիսում գումարել կովկասեան քաղաքների ներկայացուցիչների համագումար՝ ընդհանուր միջոցներ մշակելու անհրաժեշտ մթերքների թանգութեան դէմ կռուելու համար։ Հօֆմէյստէր Ն. Լ. Պետերսօնը խիստ համակրութեամբ է վերաբերուել համագումարի գաղափարին։

— Բժշկական վերջին տեղեկութիւնների համաձայն Թիֆլիսում մինչև մարտի 1-ը եղել են բծաւոր տիֆի 382 դէպքեր, որոնցից 46-ը մահացու հետևանքներ են ունեցել, որ կազմում է վարակուած հիւանդների 11,8%.

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

8 ապրիլի։ Արևմտեան Գալիցիայում Գորլիցի մօտ գիշերը լոյս 7 ապրիլի մենք յետ քշեցինք աւստրիացիների գրոհը։ Կարպատներում ապրիլի 6-ին թշնամին ապարդիւն կերպով յարձակման էր ենթարկում մեր դիրքերը, որոնք գտնւում էին վերին Օրլօնիկի շրջանում Պօլենի մօտ և Օրոշ-Պատակից դէպի հիւսիս։ Առանձին յամառութեամբ էր աչքի ընկնում թշնամու յարձակումը դէպի մեր վերցրած բարձունքը Պօլենի մօտ. թշնամու կորուստները շատ մեծ են։ Ցուցակագրուած է գերիների առաջին խումբը 500 մարդուց։ Մեր ճակատի միւս մասերում առանց փոփոխութեան է։ Գերմանական աէրօպլանների խմբակը ապրիլի 7-ին գցեց Բէլօստօկում մօտ հարիւր ռումբ. քաղաքի հասարակութեան մէջ կան սպանուածներ և վիրաւորուածներ. առանձին վնասուածներ չկան։ Գիշերը ապրելի 7-ին Ցեխանով քաղաքը ռմբակոծուեց ցեպելինով, որի ռումբերը ոչ մի վնաս չհասցրին։ Մեր Իլեա Մուրօմեցները յաջողակերպով ռմբակոծեցին Սօլդաու կայարանը։

Պետրօգրադ. ապրիլի 6-ին Կարպատներում Օլին գիւղի մօտ վերցրած գերիները, համարեա բոլորն էլ հարբած էին, երեւի վերջին ժամանակը աւստրիացիները շատացրել էին արբեցնող խմիչքների տալը զինուորներին յարձակումից առաջ, որ առաջ քիչ չափերով էր նկատւում մեր կողմից։ Ապրիլի 6-ին Օրժից գետի շրջանում գերմանացիները արձակում էին բացառապէս պայթող գնդակներով։

Սօլոն. ապրիլի 8-ին. լրագրների տեղեկութեամբ ստացուած Լեմնօսից ապրիլի 7-ին, Մուդրօսէ նաւահանգստի մօտ նկատւում էին դաշնակցական ուժերի մեծ շարժում։ Երէկ եկան և նոյն ժամին դուրս եկան 110 տրանսպորտ զօրքերով։

Ձերբակալուած է գերմանական լրտես։

Միտիլինայից հաղորդում են. 7 ապրիլի դաշնակցական նաւատորմիղը ռմբակոծեց թիւրքերի բանակատեղին Նեղուցների մուտքի մօտ։ Ձերբակալուած են 4 կասկածելի գերմանացիներ։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„Р. С.“-ին հեռագրում են Կօպէնհագէնից. պառակտումն Աւստրիայի ու Իտալիայի միջև անխուսափելի է։ Վիէննայում մեծ իրարանցում է։ Իտալական հիւպատոսարանները պատրաստութիւններ են տեսնում հայրենիք ճանապարհուելու։ Ասում են, թէ իտալական դեսպանն ընդհատել է իւր բանակցութիւններն աւստրիական արտաքին գործերի մինիստր Բուրիանի հետ։ Իտալական զինուորական գործակալը հեռացել է։

— Օդեսսայում տեղեկութիւններ են ստացուած Կ. Պօլսից, որ օրէցօր սպառւում է յարաբերութիւնների խզումն Իտալիայի հետ։ Իտալական դեսպանը խորհուրդ է տալիս իւր հայրենակիցներին պատրաստ լինել հեռանալու համար։ Դեսպանութեան արխիւն արդէն դուրս է տարուած։

— Եռապետեան միութիւնը Բօլգարիային մի յայտագիր է ներկայացրել, որով նրան զգուշացնում է չեզօքութեան խախտումից։

— Պատերազմի ընթացքում ռուսներն աւելի քան 700 բժիշկ են գերի վերցրել, որոնցից 600-ը աւստրիական բժիշկներ են, իսկ 100 գերմանական։ Որովհետև գերիներին անհրաժեշտ է բժշկական օգնութիւն հասցնել, վճռուած է գերի բժիշկներին համաձայն միջազգային պայմանագրերի ուղարկել գերիների բնակատեղիները (գլխաւորապէս Սիբիր)։ Ամեն 1,500 գերուն մի բժիշկ պէտք է լինի։

— Ամսոյս վերջին դաշնակիցները յոյս ունեն կենդրոնացնել բոլոր անհրաժեշտ զօրքերը, որպէսզի միացեալ ուժերով յարձակումն գործեն Դարդանէլի մարտկոցների վրայ։ Զօրքերը բաղկանալու են անգլիական 6 և ֆրանսիական 5 դիվիզիաներից։

„Ран. У.“ հաղորդում է, թէ Կ. Պօլսում վերստին սկսել է գերմանացիների փախուստը. այս հանգամանքը ծառայում է իբրև ապացոյց, որ վերջերս կրկին նուազել է մայրաքաղաքն իրենց ձեռքում պահելու յոյսը։ Թիւրք զօրքերի մէջ նկատւում է ռազմամթերքի մեծ պակաս. մի քանի գնդեր, որոնք նշանակուած էին Դարդանէլ ուղարկելու համար, այդ պատճառով ստիպուած են մնալ Կ. Պօլսում։

— Աթէնքից հաղորդած տեղեկութիւնների համաձայն, հունգարական կառավարութիւնը պաշտօնապէս յայտնել է Վիէննայում աւստրիական կառավարութեանը, որ եթէ ռուս զօրքերը ներս խուժեն Հունգարիա, ինքը ստիպուած պիտի լինի անջատ հաշտութիւն կայացնելու։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թոյլ տուէք «Փայլակ»-ի միջոցով յայտնել շնորհակալութիւն ուսուցիչ պ. Գր. Տէր-Աւետիքեանին, Ագուլեաց Ս. Աստուածածին եկեղ. ծխ. դպրոցին տասն կտոր գիրք նուիրելու համար։

Ի դէպ, սրանով խնդրում եմ նոյն եկեղեցու ծխականներին, դպրոցական-մանկական գրադարան կազմելու համար նուիրել նոյն դպրոցին իրենց մօտ եղած աւելորդ գրքեր։

Աւագ ուսուցիչ՝
Յով. Միրզաբէկեան.

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Денежный отчетъ за мартъ 1915 г.

Шушинскаго отдѣла Общества повсемѣстной помощи пострадавшимъ на войнѣ солдатамъ и ихъ семьямъ, состоящаго подъ ВЫСОЧАЙШИМЪ ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА покровительствомъ.

ПРИХОДЪ

Осталось къ 1-му марта	5586 р. 05 к.
Въ мартѣ поступило:	
1) Членскихъ взносовъ	51 р. — к
2) Пожертвованій . .	227 р. 55 к.
Итого въ мартѣ	278 р. 55 к.
Итого съ ост. за 1914 г.	5864 р. 60 к.
Израсходовано въ мартѣ	480 р. 31 к.
Остат. къ 1-му апрѣля	5412 р. 14 к.
Изъ нихъ:	
По книж. сберег. кассы	5235 р. 65 к.
На рукахъ у казначея	176 р. 49 к.

РАСХОДЪ

Выдано един. пособій	99 р. — к.
„ ежемѣс. пособій	185 р. — к.
Почта и телеграфъ . .	12 р. 30 к.
Вознагражденіе писаря	10 р. — к.
Случайные расходы (пасхальн. подарки воинамъ)	142 р. 16 к.
отчисл. въ запасн. кап.	27 р. 85 к.
Итого	480 р. 31 к.

Предсѣд. Пр. А. Ивановъ.
Казначей Н. Ярамышевъ.

ԸՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(ժամերը տեղական են)

Մեկնում է ԵՒԼԱԽԻՑ.

դէպի Բագու.

արագընթաց № 6 . . . 6 ժ. երեկ.
փոստատար № 4 . . . 4 ժ. գիշ.

դէպի Թիֆլիս.

արագընթաց № 5 . . . 2 ժ. ցեր.
փոստատար № 3 . . . 3 ժ. գիշ.

հասնում է Թիֆլիս

արագընթաց № 5 7 ժ. 41 ր. երեկ.
փոստատար № 3 12 ժ. 54 ր. երեկ.

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

№ 11 Հինգշաբթի 16 ապրիլի 1915 Հինգշաբթի 16 ապրիլի № 11

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են խւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ՆՈՐ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐ

Դեռ հրդեհւած քաղաքների ու գիւղերի բոցերը չմարած, դեռ սրպանւածների ու սրախողխող անմեղների արիւնը չսառած, դեռ հազարաւոր տնից-տեղից, ինչքից—ստացւածքից զրկւած փախստականների արտասուքները չցամաքած, դեռ հարիւրաւոր անտէր ու որբ երեխաների աղեկտուր ողբն ու կոծը չդադարած՝ նոր-նոր արհաւիրքների ու սոսկումների լուրեր են գալիս «գուլումի երկրից»։

Գուժում են հեռագիրները Բուլգարիայից, Դիադինից Հայկական Բիւրօի հասցէով. գուժում են նոր կոտորածներ Էրզրումում, Զէյթունում և շրջակայքում. գուժում են արիւնահեղ ընդհարումներ Բիթլիսում, Վանում և Մուշում. գուժում են անլուր բռնութիւններ, կողոպուտներ և սպանութիւններ Ակնում և ամբողջ Փոքր Հայքում. գուժում են ջարդեր և հրացանազարկութիւններ Տրապիզոնում, Արճէշում և Սոսկունում։ Սպանութիւններ քրդերի, բաշիբոզուկների կատաղած արիւնռուշտ թիւրքերի կողմից, սպանութիւններ ոստիկանութեան կողմից՝ բարձր իշխանութիւնների կարգադրութեամբ։

Լատտիվերոցիներ են հարկաւոր հայ տարեգրութեան արիւնոտ ու ողբալի էջեր կազմելու, նահատակ խեղճ հայ ժողովրդի բողոքը երկինք ուղղելու համար։

Եւ այդ սոսկումները մեր ո՞ր մեղքի համար, լաւատեսութեան, թէ կարճատեսութեան...

«Անհրաժեշտ է որ առաջ հոգալ Վանի վիլայէթից սպասելիք մեծ քանակութեամբ գաղթականների ապրուստի և օգնութեան մասին», գուժում է Դիադինից խփւած հեռագիրը։ Անհրաժեշտ է... ո՞վ չգիտէ, որ անհրաժեշտ է. երբ փախստականները մերկ ու քաղցած գլուխներն ազատեն մեր երկիրը փախչելով, կովկասահայի օգնութեանն ապաւինելով պարզ է, որ նիւթապէս հիւծւած կովկասահայը եղբայրական օգնութեան ձեռք կը կարկառի՝ զգալով րոպէի պահանջը։ Բարոյական պարտաւորութիւնները չափ ու սահման չունեն, սակայն չափ ու սահման ունի նիւթական, ֆիզիքական հնարաւորութիւնը։ Ինչպէս և ինչ չափով կարող է շարունակել իր օգնութիւնը կովկասահայ գիւղացին, երբ այժմ ինքն է օգնութեան կարիք զգում։ Որ չափով ընդունակ կը լինեն նոր-նոր հազարների տեղ ու ապաստան, ուտելիք ու հագնելիք մատակարարել փախստականներին օգնող մեր կոմիտէներն ու յանձնաժողովները, երբ շարունակւում է եղածների մասին հոգալը։ Եթէ դրսից օգնութիւն չկայ, կովկասահայը հազիւ թէ կարողանայ իր սեփական միջոցներով սպասող փախստականներին պահել-պահպանել։ Մի գուցէ բախտի այդ խորթ զաւակները նոր-նոր թշւառութիւնների ենթարկւեն մեզ մօտ, քաղցի ու հիւանդութիւնների զոհ դառնան։ Անհրաժեշտ է դիմել կառավարութեան և խնդրել բաւարար չափով օժանդակութիւն։ Էջմիածնի յանձնաժողովի վրայ նոր-նոր պարտականութիւններ են ընկնում։

Եթէ ենթադրելու լինենք անգամ, որ մենք կառավարութեան և մեր ժողովրդի միջոցներով կը կարողանանք տանելի կացութիւն ստեղծել սպասւելիք նոր փախստականների համար, այնուամենայնիւ դրանով մենք բուժած չենք լինի տաճկահայ ժողովրդի կրծքին նոր բացւած վէրքը։ Փախստականներից բացի երկրում մնացածների վիճակի, ապահովութեան մասին եւս պէտք է հոգալ։ Մի՞թէ երկիրն ամբողջապէս դատարկւելու է իր բնիկ ժողովրդից, մի՞թէ քար քարի վրայ չէ մնալու այն երկրում, ուր մենք կատարելու այնքան գործեր էինք տեսնում, որի համար այնքան գեղեցիկ սպասելիքներ ակնկալում։ Ո՞մ վրայ է ընկնում երկրում մնացածների կեանքը հոգալու, գոյութիւնն ապահովելու պարտականութիւնը։ Ո՞վ պէտք է պաշտպանութիւն ցոյց տայ տաճիկ բռնակալ կառավարութեան և մոլեգնած թիւրք ու քիւրդ հրոսակների մահւան սպառնալիքների տակ կծկւած թշւառներին։ Դժւարանում ենք պատասխանել... Դիմել չեզոք պետութիւններին յանուն մարդասիրութեան, յանուն ընդհանուր միջազգային օրէնքների... բայց չէ՞ որ այդ միջազգային օրէնքները ցայտուն կերպով ցոյց տւին իրենց սնանկութիւնը և իրենց ամբողջ մերկութեամբ ցւեցին մեր առջև այս պատերազմի ընթացքում... Սակայն ի՞նչ արած. դիմենք, դիմենք ում կուզէք. խեղդւողն օձին էլ է փարւում։

ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐԻ ՎԵՐԱԳՆԱՀԱՏՈՒՄՆ

Համաշխարհային պատերազմի ալիքները, որ այնպէս ուժգին տակն ու վրայ են անում համայն Եւրոպայի քաղաքական—անտեսական բովանդակ կեանքը. ալիքներ, որոնց շառաչը հասնում է տիեզերքի գրեթէ բոլոր ծայրերը, հիմնիվեր են շրջում մտածողութիւնների բոլոր շէնքերը, տապալում են գաղափարների այն կառուցւածները, որոնցով մինչև այժմ ապրել, շնչել է խորհող մարդկութիւնը։

Այստեղ էլ են կատարւում աւերածութիւններ, զոհեր, կորուստներ ու նահանջներ. այստեղ էլ են տարւում յաղթանակներ, գրաււում նոր դիրքեր և առաջ մղւում ամեհի գրոհներ։ Կործանւող կուռքերի ու տաճարների աւերակների վրայ բարձրացնում են նոր պատեր, վերաշինւում են նոր յոյսերի ու ակնկալութիւնների աշխարհներ։

Տակաւին մեր ուշքն կլանւած է մոլեգին սրնթացութեամբ զարգացող դէպքերով, մեր հայեացքը բեւեռւած է պատերազմի ցնցող, արիւնոտ տեսարանների վրայ. ուստի և մտաւոր յեղաշրջման, գաղափարների վերագնահատման այդ պրօցեսը դեռևս չի զգացւում իր ամբողջ թափով, չի գերում իր բովանդակ իմաստով։

Սակայն կը գայ րոպէն և կը լռեն թնդանօթներն ու հրացանները, կը պապանձւեն թշնամական կատաղի բաղխումները, կը հանդարտւեն պատերազմի փրփրադէզ ալիքներն և ռազմագէտներն ու դիւանագէտները վճռական հաշիւները կը յարդարեն. ահա այն ժամ մարդիկ կը խորասուզւեն իրենց ներքին աշխարհն և կը տեսնեն, թէ ինչ խորն փոփոխութիւններ են տեղի ունեցել իրենց հայեացքներում։

Այդ գաղափարական վերագնահատումները բաց կանեն լայն հորիզոններ, կը պարզեն նոր հեռանկարներ, կը թարմացնեն մարդկային մտքի աշխարհը և կը ստեղծեն նոր ուղիներ։

Ահա այս խորհրդաւոր, պատմական մօմենտումն է ներկայումս տեգերում հայ իրականութիւնը, այս համաշխարհային հսկայ դէպքերի շէմքումն է կանգնած հայ ժողովուրդն իր անցեալով ու ապագայով, իր յոյսերով ու վերապրումներով։

Շատ և շատ գաղափարներ ու մըտքեր պիտի վերագնահատւեն հայ աշխարհում, և խտացած մթնոլորտում պիտի թօթափեն իրենց նախկին բազմաթիւ իլլիւզիաներն, համարձակ վերաքննեն հին խնդիրներն ու անցեալի նպատակները նոր հիմքերի վրայ։

Այստեղ է ահա արտայայտւելու հայ մտքի կորովը, եթէ յիրաւի նա կայ, այստեղ է արտացոլւելու հայ ժողովրդի կուլտուրական ընդունակութիւնն, եթէ դա երբևիցէ եղել է, որպէսզի կարողանանք այս ծանր ցաւերի մէջ, համաշխարհային այս ժխորի և մըրցման տարուբերումներում չափել մեր ուժերը, դիմադրել պատմական հարւածներին։

Վերագնահատւող գաղափարները ծառանում են իրենց ամբողջ էութեամբ մեր առաջ. մտքերի ու իդէալների իրականութիւնը փոխում է իր հիմքերը. հասարակական ուժերի արժէքը ստանում է նոր գունաւորում։ Այդ ամենի առաջ է, որ մենք պէտք է կազմպատրաստ լինենք, ըմբռնենք մօմենտի պատմական նշանակութիւնն աչալուրջ զգաստութեամբ։ Ապա թէ ոչ կործանւող աշխարհայեացքները, տապալւող յոյսերն ու իդէալները, վերագնահատւող գաղափարներն իրենց շեղջակոյտերի ծանրութեան տակ կը թաղեն մեզ իսպառ, կը ջնջեն ամփշաւ

ՇՈՒՇՈՒ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՎԱՐԿԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ

Սոյն թւի ապրիլ 12-ին տեղւոյս ակումբի դահլիճում տեղի ունեցած Շուշու փոխադարձ վարկի ընկերութեանընդհանուր ժողովը բաւական ծանր տպաւորութիւն թողեց իւրաքանչիւր այցելուի վրայ. Թէև ժողովին մասնակցում էին, իբրև անդամ, հասարակութեան զանազան խաւերը՝ տարբեր հասկացողութեան և աւելի ևս տարբեր մտաւոր պաշարով անձինք, բայց և այնպէս իւրաքանչիւր հասարակական ժողովի արդիւնքը կախուած է մասնակցող անհատների լուրջ վերաբերմունքից և աւելի ևս կանոնաւոր դրուած հարցերի լուսաբանութիւնից և ընդհանուրին մատչելի լինելուց. առանց վերոյիշեալ պայմանների ոչ մի հասարակական ժողով քիչ ու շատ արդիւնաւէտ լինել չի կարող, ինչպէս իրօք, այդ օրն եղաւ։

Այդ հանգամանքից մեծապէս տուժում է թէ առհասարակ որևէ ընկերութիւն, որ ծառայում է հասարակութեան շահերին, և թէ մասնաւորապէս այդ ընկերութեան ամեն մի անհատ անձը. իսկ դորա հետևանքն այն է լինում, որ մարդիկ կորցնում են իրանց հաւատը դէպի որևէ ընկերական ձեռնարկութիւն, որքան էլ վերջինս շահաւէտ և անհրաժեշտ լինի։

Շուշու փոխ. վարկի ընկերութեան կիրակի օրւայ ընդհանուր ժողովը, կարելի է ասել, մի իրական պատկեր է մեր հասարական ներկայ կեանքի՝ իւր դրական և աւելի ևս բացասական կողմերով. մարդիկ խօսում, վիճում էին առանց պարզ ըմբռնելու խնդրի էական կողմը, երբեմն նաև ծանօթ չըլինելով այն կանոնադրութեան, որ հենց իրանք էին մշակել. շնորհիւ այդ հանգամանքի ժամերով վիճում էին որևէ հարցադրման առթիւ և յետոյ միայն եզրակացնում, թէ այդ խնդիրն ընդհանուր ժողովի քննութեան առարկայ չպիտի լինի և կամ թէ պիտի յետաձգել և արտակարգ ժողով գումարել։

Ժողովն ընդունեց այդ կերպարանքը նաև նախագահի անփորձութեան շնորհիւ։

Առհասարակ ամեն մի ժողովի կանոնաւոր ընթացքը խիստ կերպով կախուած է նախ նախագահի գործերին ծանօթ լինելուց և երկրորդ՝ նորա փորձառութիւնից. պէտք է ասել, որ այդ օրւայ նախագահը թէ մէկ և թէ միւս հանգամանքից զուրկ էր, որև խոստովանում էր ինքը նախ քան իւր համաձայնութիւն յայտնելը. և դորա հետևանքն այն եղաւ, որ սկզբից մինչև վերջը կանոնաւոր կարգ չպահպանւեց ժողովում. օրակարգի խնդիրները յաջորդաբար քննութեան առարկայ չդարձան. մի քանի ժամւայ վիճաբանութիւնից յետոյ կողմնակի դիտողը միայն կարողացաւ ըմբռնել, որ օրակարգի բոլոր խնդիրներն էլ քննութեան առարկայ են եղել, բայց ոչ մէկնէլ այս կամ այն լուծումը դեռ չի ստացել. և այս բոլորի հետևանքն այն եղաւ, որ քւէարկութեան սկսեց դրել այս կամ այն առաջարկութիւնը մէկ միջից, մէկ վերջից և ապա սկզբից։

Պիտի խոստովանել, որ նախագահի դրութիւնը բաւական ծանր էր շնորհիւ այն հանգամանքի, որ ժողովականների մի մասը ռուսերէն չէր հասկանում. մարդիկ խօսում, վիճում էին ռուսերէն. իսկ միւս մասը, որ շահագրգռուած էր նոյն հարցերով, չէր հասկանում, թէ ինչ է կատարւում ժողովում. բայց եթէ նախագահը փորձառու լինէր, պիտի սկզբից ևեթ դորա առաջն առնէր և թոյլ չտար դժգոհութիւններին և խառնիխուռն խօսակցութեան. պէտք էր ընտրել թուրքերէն լեզւին լաւ տիրապետող և անկողմնապահ մի անձ, որ միմիայն նա իրաւունք ունենար ռուսերէն խօսակցութիւնները թարգմանել. այն ժամանակ կարիք չէր լինիլ ոչ ժամաւոր խառնաշփոթ խօսակցութեան և գրոյցի և ոչ անվերջ զանգահարութեան, որ նպատակի էլ չէր հասցնում։ Շնորհիւ նորան, որ թուրքերէն թարգմանում էր, ով ուզում էր և միւս կողմից նախագահը կանոնաւոր չէր ձևակերպում հարցերն ու ապա քւէարկում, մի քանի խնդիրներ կրկնակի քւէարկութեան ենթարկւեցին և բոլորովին տարբեր հետևանքներ ստացւեցան. մի հարց, որ մի քանի րոպէ առաջ մերժւում էր, յետոյ ընդունւում էր։

Այցելու

ԼՈՁԸ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

(Շարունակութիւն)

Շատ աւելին կարելի էր ասել յօգուտ Թիֆլիսի, եթէ, սակայն, չզբաղեցնէր մեզ մի այլ հարց, այն է թէ՝ որքան հաւանական է առհասարակ Լոձի արդիւնագործութեան տեղափոխութիւնը Լոձից ուր կուզի լինի։ Այսպիսի մի խոշոր գործի իրականացումը Ռուսաստանում մեզ անհաւանական, մինչև իսկ անկարելի է թւում։

Անշուշտ շատ կարևոր պատճառներ են եղել, որ տեքստիլ արդիւնագործութիւնն իր երկրորդ և կարևոր տեղը գտել է ռուս-գերմանական սահմանի մօտ և ոչ ուրիշ տեղ։ — Գերմանական կապիտալը, տեխնիքապէս խիստ զարգացած Գերմանիայի մօտիկութիւնը, ներկերի և այլ անհրաժեշտ մշակուած նիւթերի ստանալու դիւրութիւնը, հմուտ գործաւորների և բանւորների առատութիւնը և այլն և այլն։ Այստեղ, շնորհիւ բարեպատեհ պայմանների, Լոձի արդիւնագործութիւնը կարճ ժամանակի ընթացքում արմատ է առել, զարգացել ու ծաղկել։

Ինարկէ, պատերազմը շատ բան կարող է փոխել այսօր ստեղծուած դրութիւնից. բայց կարո՞ղ է նա արմատախիլ անել մի երկրից արդիւնաբերութեան մի ամբողջ ճիւղ։ Գուցէ կարող է. սակայն դա կըլինէր միայն այն դէպքում, եթէ պատերազմից յետոյ Ռուսաստանի տնտեսական յարաբերութիւնները Գերմանիայի հետ հիմնովին փոխւէին։ Եթէ դատենք այսօրւայ տրամադրութեամբ ղեկավարւելով, այդ արմատական փոփոխութիւնը հաւանական կերևայ, ոչ միայն հաւանական, այլ և անխուսափելի։ Բայց այսօր ողջ Ռուսաստանը պատերազմում է Գերմանիայի հետ. վաղը, երբ վերջացած կը լինի պատերազմը, շահ կունենայ [illegible] Ռուսաստանը այլևս ոչ թէ սրով և հրով, այլ տնտեսական պայմանագրերի ամրոցներով պատերազմելու Գերմանիայի հետ։ Ահա մի հարց, որին դըժուար է դրականօրէն պատասխանել առանց կոպիտ սխալանքի զոհ լինելու երկիւղն ունենալու։

Եթէ Գերմանիան յաղթւի, պարտութիւնը մինչև անգամ նւաստացնող լինի նրա համար, այնուամենայնիւ անկարելի է ենթադրել թէ վերջնականապէս պիտի ընկճւի հոգեկան ահագին էներգիայով օժտուած գերմանական ժողովուրդը, պիտի խորտակւեն նրա անժխտելի բարձր տնտեսա-կուլտուրական, տեխնիքական և գիտական ոյժերը։ Զրկւած կոլոնիաներից, կորցրած շատ շուկաներ, Գերմանիան պիտի ձգտէ նոր միջոցներով ձեռք բերել կորցրածը. ծաւալման տենչն աւելի սաստկութեամբ պիտի արտայայտւի. երկրի սահմաններն աւելի անձուկ պիտի երևան նրա համար այժմ, քան պատերազմից առաջ և նա պէտք է աշխատէ գրաւել օտար երկրների շուկաներում զարգացման համապատասխան տեղը coûte que coûte.

Վերջապէս, գերմանացիներին Լեհաստանից դուրս քշելուց յետոյ, անդորր կեանքը վերահաստատելուց յետոյ, առևտրական յարաբերութիւնները պիտի վերնորոգւեն և բոլոր երկըրների կապիտալները պիտի դարձեալ ձգտեն գործադրութիւն գտնել Ռուսաստանում։ Անհաւանական չէ, ուրեմըն, որ Լոձը, փոխուած պայմաններում նոյնքան յաջողութեամբ ինչպէս առաջ, վերսկսէ իր գործարանական արդիւնաբերական կեանքը։ Գերմանական կապիտալի փոխարէն Լոձին կարող են ծառայել ռուս և օտարերկրեայ կապիտալները։ Միթէ աւելի հեշտ չէ մեքենական մի բարդ օրգանիզմ նորից աշխատանքի մէջ դնել, նրան ոգի ներշնչել, եթէ դրա համար միայն դրամ է հարկաւոր, քան այդ օրգանիզմն արմատից կտրել և տանել դնել մի ուրիշ տեղ։ Մի ամբողջ արդիւնագործութեան տեղափոխելն աւելի հեշտ չի երևում մեզ, քան մի երկրի ամբողջ ազգաբնակութիւնը գաղթեցնել և հաստատել մի ուրիշ վայրում։

Z.

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻ ՎՐԱՅ

Վօլգա-Կամեան վաճառականական բանկի վարչութեան զեկուցումը նկատում է, որ պատերազմն արմատական փոփոխութիւնների է ենթարկել տնտեսական կեանքը։ Պատերազմի առաջին ամսում առևտրա-արդիւնաբերութեան վրայ խիստ ներգործութիւն ունեցաւ, գլխաւորապէս, երկաթուղիների վաճառականական երթևեկութեան խանգարումը, որն աւելի մեծ չափով ազդեց համեմատաբար քիչ ուժեղ ձեռնարկութիւնների վրայ և այն հետևանքն ունեցաւ, որ թուլացաւ վճարման կարողութիւնը և անվճար մնացած գումարները տարւայ վերջին երեք անգամ աւելի դուրս եկան պետական բանկում անցեալ տարւանից։

Սակայն օգոստոսի վերջին արդէն տնտեսական կեանքն սկսեց յարմարւել նոր պայմաններին, որոնցից մի քանիսն, ինչպէս օրինակ պահանջի աճումը և գների բարձրացումը, բարեյաջող ազդեցութիւն ունեցաւ։ Թէև Նիժեգորոդեան տօնավաճառը (եարմարկա) առևտրի տեսակէտից միջակից թոյլ անցաւ, բայց վերջում նա զգալի կերպով ուղղւեց, իսկ տօնավաճառից յետոյ մի աչքի ընկնող կենդանութիւն էր նկատւում մանուֆակտուրայի, կաշւի գործի և մետաղային ու քարածխային արդիւնաբերութիւնների մէջ։ Հացի առևտուրը, որ սկըզբում անորոշ դրութեան մէջ էր, արտահանութեան (էկսպօրտ) ընդհատման և գների ցածնալու պատճառով, բաւականաչափ պահանջ գտաւ երկրի ներսում, աստիճանաբար բարձրացող գներով, նախ զօրքի մատակարարութեան և երկրորդ որ անբաւարար բերքը մեծ պաշար չաւեց հացի առևտրով զբաղւողներին։ Ընդհանուրի սպառման անհրաժեշտ մթերքների առևտրի կենդանութեանը օգնեց նաև այն հանգամանքը, որ շնորհիւ ոգելից խմիչքների գործածութեան վերանալու և աշխատավարձի աւելանալու, լաւացաւ սպառողների գնելու յաջողութիւնն ու ընդունակութիւնը։ Այս բոլորի հետևանքն այն եղաւ, որ ազգաբնակչութիւնը մի չտեսնուած չափով կարողացաւ իր խընայողութիւնները մտցնել խնայողական գանձարկղը՝ չնայած կենսական մթերքների թանգութեան։

ՀԱՅԵՐՆ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Լոնդոնից հեռագրում են «Рус. Сл.»-ին. Համայնքների պալատում պատգամաւոր Վիլեամսը հարցնում է.— Մեծ-Բրիտանիայի կառավարութիւնը արդեօք մտադիր է պատերազմից յետոյ միջոցներ ձեռք առնելու Ասիական Թիւրքիայի հայ ազգաբնակչութեան համար ապահովելու որոշ աստիճանի ինքնավարութիւն, այնպէս, ինչպէս ռուս կառավարութիւնը խոստացել է Լեհաստանին։ Լորդ Պրիմրոզը հաւաստիացնում է Վիլեամսին, որ Մեծ-Բրիտանիայի կառավարութիւնը հոգ կը տանէ Ասիական Թիւրքիայի հայ ժողովրդի շահերի համար, միայն թէ ներկայ վայրկեանին չի կարելի որոշ բան ասել միջազգային ապագայ համաձայնութեան մասին։

— Ապրիլի 6-ին կայացել է փախստականների քայքայւած տնտեսութիւնների վերականգնմանը նպաստող կոմիտէի նիստը։ Կոմիտէի անդամ Յ. Փիրալեանը տուել է մի զեկուցում Պարսկաստանում կատարած իր ճանապարհորդութեան մասին։ Նա այն կարծիքն է յայտնել, որ պատերազմական դրութեան անորոշութեան պատճառով առայժմ հնարաւոր չէ կազմել Պարսկաստանում պատերազմից վնասուած տեղացի հայերի քայքայւած տնտեսութիւնները վերականգնող կազմակերպութիւններ։

— Ապրիլի 7-ին, կայացաւ Նպաստամատոյց Ընկ. վարչութեան արտակարգ նիստը։ Քննութեան առարկայ էր այս առաջարկը՝ միանալ Հայոց Գիւղատնտեսական Ընկերութեանկից փախըստականներին գիւղատնտ. օգնութիւն հասցնելու նպատակով կազմւած կօմիտէին, տալով ներկայացուցիչներ թէ կօմիտէտի և թէ նրա գործադիր բիւրօյի մէջ։ Թեր և դէմ վիճաբանութիւններից յետոյ, վարչութիւնը որոշեց յայտնել յիշեալ կօմիտէտին հետևեալ վճիռը. «Հայոց Նպաստամատոյց Ընկ. վարչութիւնը, քննելով փախստական-գաղթականների քայքայված տնտեսութեան վերականգնման գործը, գտաւ, ի նկատի ունենալով, որ ինքը հէնց սկիզբից տուել է իր համաձայնութիւնը միանալու Էջմիածնի Եղբայրական Օգնութեան Գլխաւոր Կարգադրիչ Յանձնաժողովին և ապա գործելու համաձայն այն ծրագրի և նախահաշւի, որ կը մշակւի այդ Գլխաւոր Կօմիտէտում, ուստի Ընկերութեան վարչութիւնը կարող է համաձայնութեան մէջ մտնել գիւղատնտեսական Ընկերութեան կօմիտէտի հետ միայն տեխնիկական խնդիրներում և տեղում՝ Ալաշկերտի և այլ շրջաններում համագործակցութեան մէջ մտնելով կօմիտէտի լիազօրի և հրահանգիչների հետ»։

— Պետրօգրադում հայ փախստականների օգտին կատարած հանգանակութեան վերջնական հաշւից երևաց, որ ընդամենը Կօմիտէտը հանգանակել է 1) Պ. Օ. Ղուկասեանի միջոցով Պետրօգրադի զանազան ռուսական բանկերից 15,000 ր., 2) այլ և այլ շրջաններում, մասնաւոր անհատներից և հաստատութիւններից՝ 35,000 ր., 3) փողոցներում հանգանակութեան տուփերով մանր դրամ 33,000 ր., գումար՝ 83,000 ր., զանազան ծախք եղել է 3000 ր., զուտ արդիւնք 80,000 ր., Այս հասոյթը շատ աջող պէտք է համարել, որովհետև վերջին ժամանակներն այնքան յաճախակի կատարւած ժողովարարութիւններից շատ քիչն այդ չափ գումարի են հասած այստեղ։ Բացի դրամական հասոյթից՝ մեծ քանակութեամբ իրեղէններ են նւիրւած նոյն նպատակով, որոնք կարգի բերելով մի քանի վագոններով պիտի ուղարկւեն Կովկաս։

— Հայոց Ազգային Բիւրօն Թիֆլի-

գում յօգուտ կամաւորների ստացել է հետեւեալ նուիրաբերութիւնները. Մարիուպոլի հայ համայնքից—10,000 պապիրոս, 120 սապոն, 1000 տուփ լուցկի, 105 ձեռք սպիտակեղէն և այլ իրեր. Մայրկոպից—9 արկղ մաքուր ծխախոտ, Շամախու կանանց յանձնաժողովից Ալէք. Խատիսեանի միջոցով 6 արկղ զատկական նուէրներ, Նոր-Նախիջևանի գրական - գեղարուեստական ընկերութիւնից 75 ձեռք սպիտակեղէն և 80 պարկ ծխախոտ։

— Պատերազմից վնասուածներին օգնող Հայկական Կենտրոնական Կոմիտէն իր ապրիլի 8-ի նիստում որոշեց ուղարկել փախստականների համար հետեւեալ իրերը. Բորչալու—150 վերմակ, Ալէքսանդրոպոլ—100 վերմակ, Ջալալ Օղլի—500 ձեռք սպիտակեղէն, Նոր-Բայազիդ—3 հակ տաք շորեր և 500 ձեռք սպիտակեղէն ու Սարիղամիշ—500 ձեռք սպիտակեղէն։ Որոշուած է նոյնպէս փոխադրել Սաղախլու 500 ռուբ.։

— Մոսկվայի հայկական կոմիտէի գործունէութեան համառօտ հաշւից, որը վերաբերում է 1914 թ. հոկտ. 26-ից մինչև 1915 թ. փետր. 1-ի ժամանակաշրջանին, երևում է, որ այդ ժամանակամիջոցին կոմիտէը մուտք ունեցել է 111,148 ռ., որից ծախսել է 71,628 ռ.։ Այժմ մնում է 39,520 ռ. 66 կոպէկ։

— Պատերազմից վնասվածներին օգնութիւն հասցնող Կովկասեան Գլխաւոր Կոմիտէը ուղարկել է Հին-Նախիջևան, Ներսէս եպիսկոպոսին 23,000 ռ., ապրիլ ամսի ընթացքում օգնելու փախստականներին։

— Մարտի 29-ին Ախալքալաք են հասել արդանուշցի 50 հայ փախստականներ, որոնց մէջ կար միայն չորս տղամարդ։ Արդանուշցիք ենթարկուել են տանջանքների, թալանների տեղական խուժանի կողմից. իգական սեռը առանց տարիքի խտրութեան բռնաբարուել է։ Սպանուածների թիւը հասնում է մօտ 150-ի։ Գաղթականներին իսկոյն և եթ տուեց բնակարան, ուտեղ և հոգացւում է նրանց կարիքները։

— Մշակ-ին հեռագրում են, որ Տրապիզոնում երեք օր շարունակ տեղի է ունեցել հայերի կոտորած խուժանի ձեռքով, որը դադարել է միայն թիւրք կանոնաւոր զօրքերի միջամտութեամբ։

— Եգիպտոսի հայ բարեգործական միութեան նախագահ Նուբար փաշան դիմել է մի ազդու կոչով բոլոր հայերին, դրամական օժանդակութիւն անել հայկական շահերի պաշտպանութեան ֆոնդին։

— Կալկաթայում հրատարակել է կոչ հնդկահայ և պարսկահայ ազգայիններին յիշեցնելով սրանց պարտականութիւնն օգնութեան գալ տառապող հայութեանը ներկայ պատմական մոմենտում։

Ազգային Կենդրոնական Բիւրօն Դիադինից, ապրիլի 8-ից, ստացել է հետեւեալ հեռագիրը.

Այսօր առաւօտեան Դիադին եկան 23 տղամարդ, որոնք փախել ազատուել են Արճէշից մեկնած մի նաւակով, պատմում են, թէ թիւրքական իշխանութիւնների կարգադրութեամբ զինուորական դիրքերից հրացանազարկ են եղել և ջարդի ենթարկուել տեղական բոլոր հայերը։

Թիւրքերը նրանց հաղորդել են, որ տեղի են ունենում ընդհարումներ մուսուլմանների և հայերի միջև, Վանում հայկական կոտորած է, իսկ Արամ-փաշա Արամեանն էլ կախաղան է բարձրացուած։

Անհրաժեշտ է պատսպարելու և օգնելու հոգացողութիւն ընձեռել Վանի վիլայէթից ազատուող բազմաթիւ փախստականների բիւրաբերմամբ։

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

Թիֆլիսի «Հասարակական ակումբի» ձեռներեցութեամբ հիմնւում է մի մեծ սպառողական ընկերութիւն, որին մասնակցելու են գլխաւորապէս պետական, հասարակական ու մասնաւոր հիմնարկութիւնների ծառայողները։

— Որովհետև վերջերս պարզուել է, որ բանկերը զբաղուած են կենսամթերքների մեծաքանակ գնման գործով, Ֆինանսների մինիստրութեան կրեդիտային բաժանմունքը կարգադրել է բանկերին դադարեցնել այդ տեսակի գնումն, որ հակասում է բանկային կանոնադրութեանը։

— Պետերբուրգի «Սըտնիյ» շուկայում կանանց ամբոխը ռմբակոծել է խանութպաններին փթած կարտոֆելով, իբրև բողոք կենսամթերքների արհեստական թանգացման դէմ։ Միջամտել է ոստիկանութիւնն և ցրել ամբոխը։

— Թիֆլիսի քաղաքային ուպրավան պատուիրել է հիւսիսային Կովկասում 200 վագոն ալիւր, որի և այլ մթերքների տեղափոխութեան համար պ. Նահանգապետից ստացել է իրաւունք հերթից դուրս և անսահմանափակ թւով վագոններ ստանալ։

— Ապրիլի 9-ին Բագւում քաղաքագլխի նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ շաքարի գործարանատէրերի ներկայացուցիչների խորհրդակցութիւնը՝ շաքարի գինը բարձրացնելու մասին։ Շաքարի ներկայացուցիչներն անհնարին էին համարում ներկայ գնով շարունակել վաճառել շաքարը, որովհետև Կիևում, ուր կենտրոնացած են շաքարի գործարանները, շաքարի գինը բարձրացել է 20 կ.։ Ի նկատի ունենալով և տեղափոխութեան դժւարութիւններն ու թանգութիւնը, նրանք հնարաւոր էին համարում շաքարի գինը բարձրացնել փթին ոչ պակաս 30 կ.։ Քաղաքագլուխը խոստացաւ պարզել այդ բոլոր հանգամանքները, բայց աւելացնել փթին ոչ աւելի 20 կոպէկից։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

Մեզ խնդրում են ի գիտութիւն հասարակութեան յայտարարել, որ Ալէքսանդրապօլում հրատարակւող «Գաւառի-Ձայն» թերթը ժամանակաւորապէս դադարել է՝ խմբագրի հիւանդութեան պատճառով (պառկած է Թիֆլիսում)։ Միջոցներ են ձեռք առնւած թերթի հրատարակութիւնը վերականգնելու ամենամօտ ապագայում։

— Մեզ հաղորդում են հաստատ աղբիւրից, որ մեր քաղաքային ուպրավայի նորընտիր անդամ պ. Լեւոն Վարազեանը կառավարութեան կողմից արդէն հաստատուել է իւր պաշտօնում։

— Քաղաքային ուպրավան կարգադրել է, որ քաղաքային գանձապահը անյապաղ կարգաւորի գանձարկղի գործերը, միշտ տեղեակ լինի ընթացիկ հաշւետուութեան հետ և որոշած ունենայ առձեռն դրամների և բոլոր տոկոսաբեր թղթերի քանակը։

Քաղաքային ուպրավան որոշել է, որ այսուհետև քաղաքի կոմիսարները իրաւունք չունենն ինքնագլուխ տնօրինել քաղաքային տուրքերից գանձած դրամները, որոնք նրանք պարտաւոր են անմիջապէս մուծել քաղաքային գանձարկղը, հակառակ դէպքում կ՚ենթարկւին ամենախիստ պատասխանատուութեան։

— Քաղաքային ուպրավան որոշել է խնդրատուների և զանազան տեղեկութիւններ ցանկացողների համար նշանակել ընդունելութեան ժամեր 9 մինչև 11-ը ամէնն օր, բացի երեքշաբթի և շաբաթ օրերից, երբ տեղի են ունենում Ուպրավայի նիստերը։

— Ապրիլի 18-ին նշանակւած է քաղաքային դումայի 4-րդ հերթական ժողովը, որի զբաղման առարկաներն են. 1) սակագին նշանակել մսի և հացի գների վրայ մայիս ամսւայ համար. 2) Միրզա Սարգսեանի յայտարարութիւնը, որով խնդրում է իրեն թողնել կապալի շարունակութիւնը բուլվարի վերը ունեցած երկու հողամասերի և սառցատան. 3) ֆինանսական մասնաժողովի ծրագիրը «հացային դրամագլխով» ալիւր գնել քաղաքի ազգաբնակութեան համար հացի գների արհեստական թանգացման դէմ կռւելու նպատակով. 4) Ուպրավայի այն պաշտօնեաների պատասխանատուութեան ենթարկելը, որոնք անկանոն կերպով ծախսել են քաղաքային գումարներից 1429 ռուբ. 55 կ.։

— Լրագիրները հաղորդում են, որ Պետրօգրադում ծանր հիւանդութիւնից վախճանուել է հասարակական գործիչ, ժողովրդական գրքերի և բրօշիւրների հեղինակ և հրատարակիչ բժշկապետ Արտաշէս Բուդուղեանը։

ԿՈՎԿԱՍ

„К. Сл.“-ին հաղորդում են, որ Թիֆլիսի և Գանձակի նահանգների շատ տեղերում երևան են եկել մեծ թւով դաշտային մկներ, որոնց դէմ կռիւը շատ դժւարանում է, որովհետև բացակայում է մկների ոչնչացնելու քիմիական միջոցների պաշարը։

— «Իկբալ» օրաթերթին գրում են, թէ Շուշի—Եւլախ կառուցւելիք երկաթուղու կանգ առած աշխատանքները վերսկսել են, սակայն զգացւում է բանւորական ձեռքերի մեծ պակասութիւն։ Երկաթուղային ճանապարհի կամուրջների մեծ մասի կառուցումը վերջանալու վրայ է։ Կառուցանողները յոյս ունեն, որ մայիսի սկզբներին կարող են գնացքներ երթևեկել մինչև «Թարթար» կայարանը։

— Թիֆլիսում հիմնւել է մի նոր հրատարակչական ընկերութիւն «Արշալոյս» անունով, որի նպատակն է հրատարակել լրագրներ, գրքեր և այլն հայ և ռուս լեզուներով։

—Ապրիլի 6 և 7 Բագւում երևան հանւեց ձուկով թունաւորւելու դէպքեր, որ ընդունեց մասսայական բնաւորութիւն։ Ապրիլի 7-ին հիւանդանոց տարւեցին 13 թունաւորւածներ, որոնցից 7-ը մեռան։ Ապրիլի 7-ին ամբողջ օրը ոստիկանական աստիճանաւորները գըրաւում էին և քաղաք. սանիտարական կայարանն ուղարկում քաղաքում եղած ձուկը, որը քննութեան էր ենթարկւում բժշկա-սանիտարական բիւրոյի կառավարիչ բժ. Օլենովի ղեկավարութեամբ։ Գրաւեց մի քանի հազար փութ ձուկ։ Հաստատւեց, որ թունաւորման պատճառը եղել է Պարսկաստանից մեծ քանակութեամբ բերւած չորացրած ձուկը։

ՇՈՒՇՈՒ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՎԱՐԿԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԱՐԵԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Ապրիլի 12-ին ցերեկւայ ժամը 11-ին տեղի ունեցաւ Շուշու Փոխադարձ վարկի ընկերութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը. ներկայ էր ընկերութեան վարչութիւնն և խորհուրդն ամբողջ կազմով և անդամների բաւական ստուար թիւ։ Ժողովի սկզբին խորհրդի անդամ բժ. Մեհմանդարովը յայտնելով, թէ տարեկան առաջին ընդհանուր ժողովը նշանակւած լինելով սոյն թւականի մարտի 29-ին անդամների նւազ թւի պատճառով տեղի չունեցաւ, հետեւապէս այս անգամւայ ժողովն երկրորդը լինելով՝ կանոնադրութեան 35րդ. յօդ. հիման վրայ օրինաւոր է համարւում առկախ ներկայ եղող անդամների թւից, առաջարկեց ընտրել նախագահ և քարտուղար. թեկնածուներ առաջարկւեցան Գ. Քալանթարեան և բժ. Եարամիշեան. բայց վերջիններիս հրաժարւելու պատճառով և երկար ձգձգւելուց յետոյ ի վերջոյ նախագահ ընտրւեց բժ. Զուրաբեան, որը մի քանի անգամ պատճառ բերելով գործերին անծանօթ լինելը թէև հրաժարւեց, բայց և այնպէս զիջեց ժողովի ցանկութեան և բազմեց նախագահական աթոռը. քարտուղար ընտրւեց պ. Քարամեան։

Նախագահը կարդաց օրւայ հերթական հարցերն և առաջարկեց մտքերի փոխանակութիւն։

Բժ. Եարամիշեանն անհրաժեշտ է համարում նախ կարդալ անցեալ տարւայ փոխադարձ վարկի ընկերութեան տարեկան ընդհանուր ժողովի արձանագրութիւնը. ժողովն միաձայն իր համաձայնութիւնն է յայտնում. քարտուղարն թիւրիմացութեամբ սկսում է կարդալ մի շաբաթ առաջ նշանակւած բայց տեղի չունեցած ժողովի արձանագրութիւնը։

Բժ. Եարամիշեան.—Տարօրինակ կը լինէր իմ կողմից առաջարկել կարդալ մի ժողովի արձանագրութիւն, որը տեղի չի ունեցել և որը ներկայ ժողովի համար ոչ մի հետաքրքրութիւն չի ներկայացնում։

Ի վերջոյ գտնւում է հարկաւոր արձանագրութիւնն և կարդացւում։ Ընթերցումից յետոյ բժ. Եարամիշեանը յայտնում է, թէ արձանագրութիւնը կազմւած է մի տարի առաջ, հետևապէս այժմ չի կարելի մտաբերել, թէ ինչ բան է աչքաթող արւել կամ փոփոխութեան ենթարկւել, աւելի լաւ կը լինէր, եթէ արձանագրութեան բովանդակութիւնը վաղօրօք յայտնի լինէր անդամներին, երբ ժողովում խօսածների տպաւորութիւնը դեռ թարմ է. միւս կողմից ցանկալի է, որ յարմարութիւն տրւի բոլորին իրանց կարծիքն արտայայտելու առանց ժամանակի սղութիւնն և այլ հանգամանքներն ի նկատի ունենալու։

Ա. Մանդասարեան.—Ժողովի արձանագրութիւնները պիտի տալ մի յանձնաժողովի, որ քննի, իմանայ, թէ ամէն բան իսկութեամբ է արձանագրւած, թէ ոչ. մի տարի է անցել վերջի ժողովից և շատ բան է մոռացւել։

Լսւում են ձայներ—այշի, մուսուրմանջան դանըշըն բիզ դա բիրզատ գանախ, ախր բէլա իշ օլմազ.

Շաֆիեվ.—Ճիշտ են ասում, շատ բան է մոռացւել արձանագրութեան մէջ մտցնելու.

Շ. Մելիք-Ղարագեօզեան.—Վարչութիւնն ինչո՞վ է առաջնորդւել, որ այդպիսի հաշիւ է կազմել. կանոնադրութեան 44 յօդ. և 53 յօդ. հիման վրայ խորհրդի 2 անդամն ու վարչութեան 1 անդամն ամէն տարի պիտի վերընտրւեն կամ նորերն ընտրւեն՝ հեռացողների փոխարէն, բայց մինչև այժմ այդպիսի բան չի եղել, հետևապէս այս ժողովը չպիտի վաւերական համարել և պիտի յետաձգել։

Խորհրդի անդամ բժ. Մեհմանդարով.—Շամիր-բէկը 1914 թ. նոյն հարցը բարձրացրել է, բայց քննութեան չէ ենթարկւել օրակարգի խնդիրների մէջ չլինելու պատճառով. օրակարգը մշակւում է 2 շաբաթ առաջ և տպագրւում թերթերում ու առանձին՝ անդամներին բաժանելու համար. եթէ որևէ խնդիր մոռացութեամբ մտցրած չի լինում, օր առաջ կարելի է յայտնել վարչութեան և խորհրդին, այնուհետև նոր յարուցած հարցը կը մտնի օրակարգի մէջ,

և քննութեան կառնի. մենք 44 և 53 յօդ. իմաստը սկզբունքով չենք խանգարել. կանոնադրութեան մէջ ասուած է, թէ «խորհրդի և վարչութիան անդամներն ընտրւում են 3 տարով. 3 տարի ծառայելուց յետոյ միայն խորհրդի 2 և վարչութիան մի անդամն առաջին տարի հեռանում են վիճակով, իսկ յետոյ աւագութեան կարգով». Թէև ժամանակ է եղել, երբ այս կամ այն անդամը պիտի վիճակով կամ աւագութեան կարգով հեռանար, ինչպէս 1909 և 1911 Թ.Թ., բայց ընդհանուր ժողովն դա անհրաժեշտ չի գտել և նոր անդամների ընտրութիւն չի կայացրել, հետևապէս ընդհանուր ժողովն համակերպուել է ստեղծուած դրութեան, իսկ եթէ ներկայումս գտնում էք անհրաժեշտ այդ հարցին դառնալ, այն ժամանակ պիտի յետաձգել այդ խնդիրն և արտակարգ ժողով գումարել և ոչ թէ այսօրուայ քննութեան նիւթ դարձնել։

Խ. Ղուլիեվ.—Բանկը հիմնելու օրից 12 տարի է անցել և ոչ մի ժամանակ այդ հարցը չի եղել, հիմի ինչպէս դնել այդ խնդիրը, որի՞ն հեռացնել։

Լ. Մինասբէկով.—Համաձայն չեմ բժ. Մեհմանդարովի կարծիքին, թէ այդ խնդիրն օրակարգի մէջ չկայ և չպիտի այսօր քննուի. կը լինին և ուրիշ շատ հարցեր, այն եւս կարևոր, որ անդամները կուզենան խօսել դոցա մասին, բայց կասեն օրակարգի մէջ չկայ ու անուշադիր կը թողնեն. մասամբ համաձայն չեմ նաև Գ. Մելիք-Շահնազարեանի արտայայտած մտքին, թէ եկող տարի ըստ կանոնադրութեան պիտի 2-ը հեռանան. իսկ եթէ մարդ չըգտնենք, էլի նոքա պիտի մնան. ամեն մի սխալ եթէ ժամանակին չուղղենք, վնասակար կը լինի մեզ համար. ուստի առաջարկում եմ Շամիր-բէկի առաջարկութիւնը քննել։

(Կը շարունակուի)

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԲԱԳՒԻՑ

Ղարաբաղի կրծքում լոյս տեսնող «Փայլակն», թւում է, որ նոյնպէս պէտք է խօսէ Բագուի թէ ցաւերի և թէ մխիթարական նորութիւնների մասին, որովհետև Բագուն լինելով առևտրական ու արդիւնաբերական կենտրոնական մեծ քաղաքներից մէկը, նոյնպիսի կապեր ունի Շուշու, ինչպէս և Շամախու, Երևանի, Ալեքսանդրոպոլի, Ղարսի և այլն փոքր ի շատէ աչքի ընկնող գաւառական քաղաքների հետ։

Հարիւրաւոր գիւղերից և քաղաքներից, Կովկասի բոլոր ծայրերից հազարաւոր մարդիկ այստեղ են գաղթում—աշխատանքի նոր ու բախտաւոր դռներ գտնելու Բագւում և նրա գործարանային րայոններում։

Շուշին էլ, մեծ չափով զաւակներ ունի Բագւում, որոնք թերևս մանուկ հասակից զրկուելով հայրական սիրած հողից, օտարութեան գաւազանը ձեռքներին, դիմել են այստեղ։

Այսօր վաղը, կը սկսեն, գուցէ և շատ տեղերում սկսել են մեր գիւղացիների դաշտային աշխատանքներն և նրանք զրկուած լինելով աշխատող ձեռքերից, յոյսները կը դնեն մեծ ու կենտրոնական քաղաքների վրայ, թէ բարեսիրտ ու բանիմաց մարդիկ կզգան գիւղացի եղբայրներին և մայրերին սպառնացող վտանգն և կը շտապեն օգնելու նրանց։

Ամառը գալու է. շատերը Բագւից կը գնան իրենց հայրենիքը—Ղարաբաղ՝ ամառն անցկացնելու։ Ահա այդ անձանց վրայ արդեօք բարոյական պարտք չէ՞ ընկնում, որ զգան մեր գիւղացու աշխատող ձեռքերի պակասութիւնն ու կարիքը, շտապեն փարատել նրա անթիւ հոգսերից գէթ մի մասը։

Գիւղացու դաշտային և այլ նման գործերում ի միջի այլոց մասն պիտի ունենան մեր ինտելիգենցիան ու երիտասարդութիւնը, ուսուցչութիւնն ու հոգևորականութիւնն, որոնք մօտից տեսնում են գիւղացիների անչափ ցաւերն և զգում նրանց օգնելու անհրաժեշտութիւնը։

Մեր առջև ծառացած է մի ծանր, բայց ազնիւ գործ, որին պէտք է աջակցեն բոլորը և մանաւանդ Բագուի Շուշեցի ինտելեգենցիան։

Դան-Սար.

ՈՒՐԱԽԱԼԻ ԵՐԵՒՈՅԹ

Թիֆլիս

Թիփլիսում երաժիշտներ Դ. Ղազարեանի և Ե. Սարգարեանի նախաձեռնութեամբ կազմակերպւում է «խմբական երգեցողութեան ընկերութիւն» (хор. общ.)։ Ընկերութեան գլխաւոր նպատակներից մէկն է Թիֆլիսում ունենալ մշտական քառաձայն երգեցիկ խումբ, որն արդէն կազմակերպուած է։ Այդ խումբը լսեցինք երաժշտական դպրոցի դահլիճում, արտիստիքականում և ամսոյս 9-ին գործակատարների ժողովարանում, երեք համերգին էլ խումբը երգեց մէկը միւսից յաջող. նկատելի է, որ երգ. խումբը հետզհետէ և բազմանում է և մշակւում. շատ բընական է, որ մշտական խումբը ուրիշ կերպ էլ չի կարող լինել։ Խումբը ղեկավարում են Դ. Ղազարեան և Ե. Սարգարեան. գլխաւորապէս երգում են նորագոյն երաժիշտների երգերից։ Ողջունում ենք «խմբ. երգեց. ընկ.» առաջ գալը, երիտասարդ երաժիշտների եռանդըն ու աշխատանքն և ցանկանում ենք յաջողութիւն։

C. S.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

(Բասրայի գրաւումը)

— Բասրայի ռուս հիւպատոսական ներկայացուցչից Օդեսսայում նամակ է ստացել, ուր նկարագրուած է երկրի վերջին օրերի կացութիւնը։ Նախ քան անգլիացիներից գրաւելը Բասրայում կատարեալ անիշխանութիւն էր տիրում. արաբները զբաղուած էին ալանթալանով, սպանութիւններով։ Եւրոպացիներն այդ ժամանակ ապրեցին շատ ծանր և յուսահատական վիճակ մինչև որ քաղաք մտան անգլիացիները, որոնք իսկոյն և եթ կարգ ու հանգստութիւն հաստատեցին։ Գերմանական հիւպատոսն և տեղական ազդեցիկ արաբներն իբրև գինւորական գերիներ ուղարկեցին Բոմբէյ։ Կարգ ու կանոն մտցնելու և ապստամբութիւններին վերջ դնելու նպատակով անգլիական իշխանութիւնները ստիպուած եղան խիստ միջոցների դիմել և նոյն իսկ չորս արաբ աւազակների հրապարակով մահապատժի ենթարկեցին։

Շուտով Բասրա ժամանեց Հնդկաստանի հիւպատոսն և խորհրդակցութեան հրաւիրեց տեղական ականաւոր եւրոպացիներին ու արաբական իշխանաւորներին։ Անգլիացիները Բասրայի շրջակայքում երկու շարք ամրոցներ են կառուցել։ Ռուս հիւպատոսի ասելով թիւրք գինւորները մեծ գազանութիւններ էին անում և չէին խնայում նոյն իսկ իրենց վիրաւորներին, որոնց նախապէս թալանելով մահացնում էին սուիններով („Р. В.“)։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԶՕՐԱԲԱՆԱԿԻ ԳԼԽԱՒՈՐ ԿԵՆԴՐՈՆՆԵՐԸ

Անգլիական զօրաբանակի հետ միասին շարժւում է նաև նրա գլխաւոր շտաբը։ Հաւասի գործակալութեան ասելով՝ այժմ այդ շտաբը գտնւում է ֆրանսիական մի փոքրիկ քաղաքում։ Այն եռուն կեանքը, որով ապրում է հսկայական զօրաբանակի կենդրոնը, վերափոխել է քաղաքի արտաքին կեանքը. անգլիական զինւորները՝ խակիներ հագած, բարձրահասակ և նիհար հնդիկ սպաները՝ տուրբաններ փաթաթած գլխներին մի անսովոր բան են ներկայանում ֆրանսիական գաւառական քաղաքի համար։ Շտաբը տեղաւորուած է մի համեստ, աննշան հիւրանոցում և միայն նրա դռներին կանգնած երկու պահապան պոստերը ցոյց են տալիս, որ հիւրանոցում այժմ անսովոր հիւրեր են բնակւում։ Շտաբում տիրում է խորը հանգստութիւն. չկայ և ոչ մի այնպիսի բան, ինչ որ ներկայանում է մարդու երևակայութեան, երբ պատկերացնում ենք մեզ հսկայական զօրաբանակի գլխաւոր երակը, կենդրոնը։ Չի նկատւում աւտոմոբիլների, մոտոցիկլետների և ձիերի իրարանցում, հեռագրական ապարատների չխչխկոց. իւրաքանչիւրը հանգիստ կերպով զբաղուած է իր գործով, նոյն իսկ միմեանց հետ համարեա թէ փսփսոցով են խօսում։ Անգլիական սառնարիւնութիւնը, կենդրոնացած ու խորասուզուած կերպով գործելը և երկաթէ կազմակերպութիւնը անհամեմատ աւելի ուժեղ տպաւորութիւն են գործում այստեղ, քան որևէ մի ուրիշ տեղում։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

Լօնդոն 13 ապր. Ծովապետութիւնը հաղորդում է որ դաշնակցական զօրքը ցած է իջել Գալիպօլիի թերակղզու վրայ։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Թիւրք զօրքերի շարժումը, որ ղեկավարւում է գերմանական ցուցմունքներով, շարունակւում է մեծ փութկոտութեամբ դէպի Համադան և Սպահան։

— Սարոսի ծոցում սկսել են դաշնակից զօրքերի ռազմական գործողութիւնները. ռմբակոծուած են Բուկօլի Կալէն և Գալիպօլի այլ կէտերը։

— Ֆրանսիացիների ուժեղ ճնշումը գերմանական ռազմաճակատին Մաաս և Մօզէլ գետերի շրջանում և անգլիացիների առաջխաղացումն արևմտեան Ֆլանդրիայում անհանգստութիւն է առաջացրել գերմանական գլխաւոր շտաբում։

— Գերմանական ծովային ոյժերի հրամանատարը հաղորդում է, որ վերջերս անգլիական չուանաւերն եռանդուն գործունէութիւն են արծարծում հիւսիսային ծովի հարաւային մասում։

— „Р.В.“ հաղորդում է, որ Կեօնիգսբերգի և Ինստերբուրգի մօտ գերմանացիները մեծ ոյժեր են կենդրոնացնում։

— Լոնդոնից հեռագրում են „Н.В.“-ին որ աւստրո-իտալական յարաբերութիւնը լարուել է ծայր աստիճան։ Տիրոլում պատերազմական պատրաստութիւնները ընդունել են բացարձակ ընթացք։ Տրիեստի դպրոցները կողոպտուել են։ Հասարակական հիմնարկութիւնները ծառայեցնում են զօրքի համար։

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

ԸՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ժամերը տեղական են)

Մեկնում է ԵՒԼԱԽԻՑ.

դէպի Բագու.

արագնթաց № 6 . . . 6 ժ. երեկ.

փոստատար № 4 . . . 4 ժ. գիշ.

դէպի Թիֆլիս.

արագընթաց № 5 . . . 2 ժ. ցեր.

փոստատար № 3 . . . 3 ժ. գիշ.

հասնում է Թիֆլիս

արագընթաց № 5 7 ժ. 41 ր. երեկ.

փոստատար № 3 12 ժ. 54 ր. երեկ.

№ 12 Կիրակի 19 ապրիլի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
1915

Կիրակի 19 ապրիլի № 12

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ.

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ — 20 կոպ, վերջին ,, ,, — 10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ՊԷՏՔ Է ՀՈԳԱԼ

Ամբողջ աշխարհին, դպրոցական անհոգ պատանիներին անգամ յայտնի է, որ ներկայ պատերազմը մի սոսկալի կացութիւն ստեղծեց ընդհանրապէս ազգաբնակչութեան և մասնաւորապէս աղքատ ու չունևոր խաւի համար։ Պատերազմի հետ կապւած և նրանից բղխող ծախքերն ու տուրքերը, աշխատող ձեռքերի պակասը և կենսական մթերքների թանգութիւնը գրկանքների նոր-նոր դռներ բաց արին, առանց այն էլ կեանքի դառնութիւններին ծանօթ աշխատաւոր մասսայի առջև։ Դառն քրտինքն ու հալալ վաստակն այլ ևս անզօր են կերակրելու աշխատաւորի բազմանդամ ընտանիքը, անկարող հայթայթելու նրա օրական պարէնը։ Ապագայի տխուր հեռանկարը, կիսաքաղց վիճակը յուսահատութեան դուռ են բաց անում նրա առջև։

Պակաս ողբալի չէ նաև միջակ ապրուստի տէր դասի վիճակը, որոնց թւին են պատկանում նաև ինտելլիգենտ աշխատաւորները։ Քիչ թէ շատ տանելի կեանքի վարժւած, մարդավայել ապրելու սովոր՝ այժմ ճգնաժամի մէջ ստիպւած են մի կերպ համակերպւել տիրող դրութեան, քարշ տալ իրենց կեանքը՝ լուռ բողոքի ու տրտունջի կնիքը ճակատներին։ Շրջանից յետ մնալու, քաղաքակրթութեան ու քաղաքավարութեան պահանջներին արձագանք տալու մտորումը մի կողմից, դատարկ գրպանը միւս կողմից առաջ են կոչում ինտելլիգենտ մարդու մէջ մի պայքար, մի փոքրիկ դրամա և խառնւելով նրանից անբաժան յոյզերին ու խոհերին՝ ստեղծում նրա հոգու մեծ ողբերգութիւնը, որը ծածուկ է պահում նա իր ես-ից դուրս գտնւողներից։ Զգալ, հասկանալ և տառապել, նամանաւանդ չկարողանալ մի ելք գտնել ազատւելու այդ լուռ տառապանքից, սարսափելի է։ Այսպէս է ընչազուրկ ինտելլիգենտի վիճակը, որին կեանքը զլացել է տալ իր բարիքներից, գոնէ բաւարար չափով։

Մի փոքր աւելի մխիթարական վիճակ է ներկայացնում ազգային, հասարակական և մասնաւոր հիմնարկութիւններում ծառայող կամ պաշտօնավարող ինտելլիգենտ աշխատաւորների մեծ մասը. մի փոքր, ասում եմ, որովհետև եթէ կեանքն աւելի բարդանայ, որ շատ հաւանական է, կամ եթէ շարունակւելու լինի անգամ նոյն ձևով մի առ ժամանակ, նա ևս նոյն դրութեան է հասնելու, ինչ որ վերևում յիշածս խումբը։ Իսկ նրա վիճակի վատթարութիւնն անշուշտ անդրադառնալու է այն հիմնարկութիւնների ու հաստատութիւնների վրայ, որոնց վարիչները լինելու դժբախտութիւնն ունեն նոքա։ Չմտածել այդ ծառայողների—պաշտօնավարողների մասին, չթեթևացնել նրանց կացութիւնը, չբարելաւել նրանց վիճակը, գոնէ պատերազմի ընթացքում, ապրուստի այս ծանր պայմաններում, նշանակում է մեծ հարւած հասցնել նրանց կառավարութեան և խնամքին յանձնւած հաստատութիւններին։ Պարզ և հասկանալի համարելով միանգամայն այս դրութիւնը՝ չեմ ցանկանում նկարագրել այն ճգնային վիճակը, որով գործի պէտք է կպչի ընտանիքի և իր կարիքից տանջւող ինտելլիգենտ աշխատաւորը։

Հաստատութիւնների ու հիմնարկութիւնների շահն ի նկատի ունենալով՝ շատ տեղերում հոգ են տանում բարելաւելու ծառայողների վիճակն և այդ պատիւ է բերում, իհարկէ, գործը ղեկավարող անձանց։ Ռոճիկներ են աւելացնում, ռոճկից դուրս նւէրներ տալիս և այլն։

Սակայն կայ մի հիմնարկութիւն, ուր պաշտօնավարողի մասին ոչ միայն չեն մտածում, այլ նոյն իսկ մտքներումն էլ չի անցնում մտածել. ուր ոչ միայն ռոճկի յաւելման և նւէրի մասին խօսք չի լինում, այլ նոյն իսկ մատը մատին չեն խփում գոնէ ռոճիկները ժամանակին տալ։ Եւ այդ «երանելի» հիմնարկութիւնը, ինչպէս կռահեց ընթերցողը, հայ դպրոցն է, իսկ նրա «բախտաւոր» ծառայողները՝ հայ ուսուցիչները։ Եւ ո՞վ պէտք է մտածի, մանաւանդ այսպիսի խառը ժամանակում, երբ այնչափ մտածելու «մեծ-մեծ» խնդիրներ ունեն մարդիկ. ո՛ւմ հոգն է, թէ հայ դպրոցը առաջադիմելու տեղ կը յետադիմէ։ Թող միայն նրա դռները բաց լինեն աշակերտների առջև, թող իմանան մարդիկ, թէ այս ինչ թեմում այսքան հայ դպրոց կայ. իսկ այնուհետև ինչ լինելու է, թող լինի, ինչ արդիւնք տրւի, այն էլ հերիք է, ընդունելի։ Իսկ հայ ուսուցիչը. չէ՞ որ նա «վարժապետ» է, նա պարտաւոր է գաղափարական լինել, նա պէտք է քնով էլ բաւականանայ և մխիթարւի այն վսեմ գործով, որ կատարում է...

Բայց մենք մոռանում ենք, որ այդպիսով խաղում ենք մեր դպրոցների ճակատագրի հետ. խաղում ենք նրանց գոյութեան հետ և այդ այն դպրոցների, որոնց կեանքի կոչելու համար շատ արիւն քրտինք է թափւած, շատ ջանք ու աշխատանք սպառած։

Եւ իրօք, եթէ մենք մեր սրտի մօտ ենք ընդունում մեր դպրոցները, պէտք է մտածենք ուսուցիչների վիճակի բարելաւման մասին։ Տարին վերջանում է և մենք պարտաւոր ենք հոգալ եկող ուս. տարւայ ուսուցիչների նիւթական դրութեան, ռոճկի յաւելման մասին՝ ի նկատի ունենալով կեանքի դժւարին պայմանները։

Դեմոս

ՄԵՐ ԳԻՒՂԵՐԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Շուշու գաւառի գիւղերի տնտեսական դրութեան բարելաւման խոչնդոտ է հանդիսանում ի միջի այլոց և գիւղացիների անփոյթութիւնը որն այս կողմերում այնքան մեծ չափեր է ընդունել։

Հարկաւոր է ապրել մեր գաւառի գիւղերում, որպէսզի համոզւել սրա մէջ։ Ապրում էք գիւղում, մօտիկ շփւում էք գիւղացիների հետ, ծանօթանում էք նոցա կեանքին և տեսնում էք, որ նոքա ամեն դէպքում խուսափում են այն ամեն աշխատանքներից, որոնք կարող էին աւելի բարելաւել նրանց տնտեսական դրութիւնը։ Գաւառիս Ննգի, Կաղարծի, Ղուլախան, Աւդուռ, Մխրիշէն, Հացի, Նոր-շէն և ուրիշ շատ գիւղերի բնակիչներն ունին բաւական ընդարձակ հողեր, և այդ հողերն ամեն դրական կողմերն ունին իրենց տէրերին արդիւնքներ տալու. այդ հողերը բերրի են, գետերին մօտիկ, ուստի և ջրութիւնից երկիւղ չունեն, գոնէ այգիներ և բանջարանոցներ դարձնելու դէպքում, բայց մնում են խոպանացած, անգործադրելի։ Այդ հողերի մի մասը կարելի էր վարելահողեր դարձնել, միւսը բանջարանոցներ և ցանել զանազան օգտակար, շահաւէտ բոյսեր, որոնք բացի այն, սնունդ կը տային գիւղացու ընտանիքին ամբողջ տարի, կարող էին արտահանւել նաև շուկայ վաճառքի։ Անտառների պտղատու ծառերը բերելով ու այգիներ տնկելով պատւաստել և ապագայում կարելի էր դոցանից առատ պտուղ ստանալ ու շահւել։

Սակայն պէտք է խոստովանել, որ գիւղացիութիւնն այս օգտակար աշխատանքից խուսափում է։ Նա այսպէս է մտածում, որ պէտք է այնքան ցորեն ցանի, որքան կը բաւարարի միայն իրեն և իր ընտանիքը կերակրելու համար։ Նա աւելորդ սերմ ցանելու, բանջարանոցներ շինելու և նոցանից շահւելու պահանջ չի զգում. նա նախաձեռնելու ընդունակութիւնից զուրկ է. նրան այդ աշխատանքների շահաւէտութեան մէջ համոզւելն անգամ անկարելի է։

Կարտոֆիլը, որի պահանջի մեծութիւնն ու օգուտը չի կարող ոչ մի գիւղացի բացասել, նոյնպէս բաւական չափով չի ցանւում։ Կարտոֆիլը այս գաւառի մի քանի գիւղերումն է միայն ընդունելութիւն գտել, գլխաւորապէս Ննգի գիւղում։ Շատ գիւղերում, որտեղ այսպիսի օգտակար բանջարեղէններ չեն ցանւում՝ բնակիչներն ամբողջ տարի մնում են դրանից զուրկ կամ դիմում են շուկաներն և փողով ձեռք բերում։

Ներկայ տարին, երբ կենսական բոլոր մթերքները թանգացել են և նոցա պակասը զգալի է դարձել՝ մեր գաւառի գիւղացիների վերոյիշեալ անփոյթութիւնն աւելի է զգալի դառնում։

Կը գայ աշունն ու ապա ձմեռը, և մեր գիւղացին իր կեանքի մէջ երևի առաջին անգամ կը զգայ յիշեալ մթերքների պակասութիւնը։ Անհրաժեշտ է այս գարնանը մեծ քանակի ցորեն, գարի, կարտոֆիլ ու դրա նման օգտակար և անհրաժեշտ բոյսեր ցանել, որպէսզի մօտիկ ապագայում, երբ դոցա պահանջն ու պակասութիւնն աւելի մեծ կը լինի, գաւառիս բնակչութեանը բաւարարութիւն տրւի և ըստ հնարաւորութեան էլ դուրս բերւին մօտիկ շուկաները վաճառքի։

Ստեփան Տէրմազեան.

ԲԺ. Ա. ԲՈՒԴՈՒՂԵԱՆ

Գերեզման իջաւ հասարակութեան հոգով ու սրտով նւիրւած, նորա ցաւով տանջւող և նորա ուրախութեամբ հրճւող մի լուսաւոր անձնաւորութիւն. կեանքից զրկւեց նա, որ հայ գիւղացուն նոր կեանքի ուղի էր ցոյց տալիս և այդ ասպարիզում նորան ուղեցոյց էր հանդիսանում իւր գրչով ու կենդանի գործունէութեամբ. Բժ. Ա. Բուդուղեանը մի հազւագիւտ դէմք էր հայկական իրականութեան մէջ, որի նման անձինք պատիւ կարող են բերել ամեն տեսակ հասարակութեան. Նա իւր ամբողջ էութեամբ և հոգով իսկական հայ էր, որ շնչում և ապրում

էր միմիայն հայկական կեանքով. Նորա համար գոյութիւն ունէր մի գլխաւոր նպատակ՝ ծառայել հայ գիւղացուն, ցոյց տալ նորան տնտեսական կուլտուրական նոր ասպարէզ և ամեն ջանք թափել նպաստելու այդ ճանապարհով առաջ մղել գիւղացիութիւնը թէ գիւղատնտեսական դպրոցներ բանալով և թէ այդ ուղղութեամբ գրականութիւնը զարգացնելով։ Առաջին անգամ գրական ասպարէզ իջնելով, իբրև մասնագէտ, բժշկական բրօշիւրներով՝ նա հմուտ գրչով կարողացաւ ժողովրդականացնել բժշկական զանազան գիտելիքներ և իրար ետևից հրատարակեց մի շարք գրուածքներ, որոնք մեծ ընդունելութիւն գտան հայ ընթերցող հասարակութեան կողմից, այնուհետև ընդառաջ գնալով ժամանակի պահանջներին՝ նա հրատարակեց մի շարք այլ գրքոյկներ, նուիրած գիւղատնտեսութեան և կօօպերատիւ ընկերութեանց. բացի դորանից մասամբ նորան ենք պարտական նաև տիկ. Զ. Բեբբերեանի անունով հրատարակած ժողովրդական գրադարանի ամբողջ սերիան, ի բաց առեալ այն բազմաթիւ յօդուածները, որ գրում էր հանգուցեալը զանազան պարբերական հրատարակութեանց մէջ, միևնոյն ժամանակ նա է տուել մի գործողութեամբ դրամատիքական պիէս «Մարօ» անունով, որի նիւթը վերցրած է տաճկահայոց կեանքից. դա իրականութեամբ ստեղծուած մի պատկեր է, որ հրատարակութեան տարին թարգմանեց ռուսերէն լեզուով և ներկայացրեց Պետրօգրադի բեմերից մէկի վրայ։ Բայց վաղամեռ Ա. Բուղուղեանն իւր կենդանի գործունէութեամբ և օրինակով աւելի բեղմնաւոր է եղել, քան մինչև իսկ գրական երկերով. իւր անձնական միջոցներով նա բաց էր արել իւր հայրենի Ախալցխայում մի գիւղատնտեսական դպրոց, զանազան ճիւղերով և դորա բոլոր հոգսը ծանրացած էր միմիայն նորա վերայ։ Պէտք էր տեսնել, թէ հանգուցեալն ինչ վառ ծրագիրներ ունէր կազմած գիւղատնտեսական դըպրոցների ցանցով պատելու հայրենի երկիրը. մասամբ նորա ջանքերի շնորհիւ էր, որ Պետրօգրադի հայոց եկեղեցական խորհուրդը որոշեց տարեկան 10,000 ր. յատկացնել բոլոր հայոց թեմական դպրոցներին և ճեմարանին կից բաց անելու գիւղատնտեսական դասընթացներ։ Մեր դպրոցական վարչութիւններն այն ժամանակ որոշեցին կամ այդ փողով բաց անել գիւղատընտեսական ստորին դպրոց և կամ չնչին համարելով իւրաքանչիւր դպրոցին յատկացրած 2500 ր.՝ մերժել եկեղեց. խորհուրդի այդ որոշումը. այդ որոշման շնորհիւ է, որ մինչև այժմ էլ գիւղատնտեսական գիտելիքներ չեն աւանդւում թեմական դպրոցներում և դա մի զրկանք է՝ հասցրած մեր ներկայ իրականութեան։ Բժ. Բուղուղեան մի սրտառուչ հայր էր նաև աղքատ հայ ուսանողների. քանի ուսանողներ նորա շնորհիւ կարողացել են իրանց դառնութիւնն ամոքել, ամեն անգամ նա օգնութեան է հասել հայ ուսանողութեան թէ իւր անձնական միջոցներով և թէ ուրիշներին գրգելով փողի քսակը բաց անել ապագայ մեր կեանքի թարմ ույժերի առաջ. պատահել են շատ դէպքեր, երբ բժ. Բուղուղեանի շնորհիւ հայ ուսանողը կանոնաւոր ամսական ստանալով՝ կարողացել է իւր ուսումն աւարտել։

Պետրօգրադի հայ գաղութում նա վայելում էր բոլորի համակրանքն և սէրը. ուր էլ լինէր նա, պէտք է աշխատէր կամ հայ թերթերի բաժանորդ գրել, կամ հ. հրատարակչական ընկերութեան անդամների թիւը բազմացնել և կամ այլ և այլ ազգային կուլտուրական հաստատութեանց համար մտածել։ Զարմանալի մաքուր և ազնիւ հոգի ունէր բժ. Բուղուղեանը. ո՞ր հայի հետ էլ խօսէր՝ նա պէտք է ոգեւորէր նորան, գործելու ճանապարհ ցոյց տար, բայց աւելի ևս յորդորէր նրան գիւղերը գնալ և հասկացնէր գիւղացիներին կօօպերատիւ ընկերութիւնների և գիւղատնտեսական դպրոցներ բանալու անհրաժեշտութիւնը։ Անգութ մահը խլեց մեզանից այդ սրտացաւ և իսկական հայ գործչին, որ բեղմնաւոր մեղուի նման լուռ ու մունջ աշխատելով առաջ էր գնում՝ առանց սպասելու որևէ գովասանական խօսքի. և այսօր, երբ այդ հազւագիւտ հայ մարդու անփոխարինելի կորստեան բօթն են գուժում հայ թերթերը, չենք կարող սրտի խորին կսկիծով չվշտակցել հայ գիտակից հասարակութեանը բժ Բուղուղեանի անժամանակ մահուան առթիւ։

Ա. Տ.

ՇՈՒՇՈՒ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՎԱՐԿԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԱՐԵԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

(Շարունակութիւն)

Բժ. Եարամիշեանը գտնում է, որ վարչութեան անդամը ձայների մեծամասնութեամբ է ընտրւում, բայց թէ քանի տարի ժամանակով, որոշ չէ և արձանագրութեան մէջ էլ մտցրած չէ. պէտք է հետևել ուրիշ բանկային հաստատութիւնների գործելակերպին, ուր $^1/_3$-ը հեռանում է, իսկ $^2/_3$-ը մընում. ուստի առաջարկում է գումարել արտակարգ ժողով այդ խնդիրը քննելու, իսկ այսօր անցնել օրակարգի խնդիրներին միայն։

Գ. Մինասբէկով.— Կանոնադրութիւնը չպէտք է խանգարել, հին սխալները պիտի ուղղել։ Կանոնը շատ պարզ ասում է, որ առաջին տարիները վիճակով, իսկ յետոյ աւագութեան կարգով պիտի հեռանան վարչութեան 1 և խորհրդի 2 անդամներն ու այդ կարգը պիտի պահպանել։

Խ. Ղուլիև.— Կանոնը խանգարուած է սկզբից ու ներկայումս շատ դժուար է կարգը վերահաստատել, 2 շաբաթ առաջ տպագրւում են ընկերութեան և ընդհանուր ժողովի օրակարգի հարցերը, և եթէ բաց մնացած խնդիրներ են լինում և անդամներն օր առաջ այդ մասին գրաւոր չեն յայտնում վարչութեան, այդպիսի հարցերը քննութեան չեն ենթարկւում ընդ. ժողովում. դորա համար անդամներից 20 հոգի կարող են գրաւոր առաջարկել, որ արտակարգ ժողով գումարեն, ուր և կը քննեն իրանց բարձրացրած խնդիրները։ Այժմ ընդհանուր ժողովը ձայների մեծամասնութեամբ կարող է որոշել՝ քննութեան առնել այդ խնդիրը թէ, յետաձգել։

Շամիր-բէկ Մելիք-Ղարագ. նկատում է, թէ այդ խօսածները պիտի թուրքերէն թարգմանել, որ ներկայ եղող թուրքերը հասկանան, ոչ ոք մինչև այժմ ոչինչ չհասկացաւ։

Գ. Մինասբէկովը 44 յօդուածը թարգմանում է թուրքերէն։

Վարչութեան անդամները բացատրում են, թէ իւրաքանչիւր 3 տարուց յետոյ թէ խորհրդի և թէ վարչութեան անդամների ամբողջ կազմը նորից է ընտրւել, այնպէս որ վիճակով չեն հեռացել։—

Բժ. Մեհմանդարովը յայտնում է, թէ ներկայումս ընտրուած անդամների մէջ չկայ մէկը, որ 3 տարի ծառայած լինի.

Նասիբով.—Եթէ չկայ 3 տարի ծառայած որև է անդամ ու կանոնադրութիւնն էլ ուղիղ պահպանուած է, էլ ինչու ենք խօսում։

Գ. Քալանթարեան.—Իզուր կամայական բացատրութիւն էք տալիս, կանոնի մէջ ասած է «ամեն տարի մէկը պիտի դուրս գայ, առաջի 3 տարին վիճակով, իսկ յետոյ աւագութեան կարգով. որտեղ է ասուած, թէ 3 տարի պիտի ծառայէ և յետոյ միայն հեռանայ. անցեալ տարի 2-ին ընտրել ենք, իմ ինչ պարտքս է, դորանից մէկը պիտի հեռանայ (բուռն ծափահարութիւն, շարժում, մասնաւոր խօսակցութիւն, կարգը խանգարւում է, իրար չեն լսում, ով ցանկանում է՝ խօսում է)։

Բժ. Մեհմանդարովը կարդում է կանոնադրութեան 53 յօդ.

Լ. Մինասբէկով.—Մենք էլի շեղւում ենք հարցից. ասուած է թէ, վարչութեան կամ խորհրդի անդամներից եթէ մէկը մեռնում է կամ հրաժարւում, նորա փոխարէն ընտրուած անդամը այնքան ժամանակ պիտի պաշտօնավարէ, որքան նախատեսուած է եղել նորա նախորդի համար։

Վարչութիւնը յայտնում է, թէ այդ կարգը պահպանուած է։

Ղուլիեվ Մ.—Ամեն հաստատութիւն պիտի իւր կանոնադրութեան հետևէ. թէև սխալ եղել է, բայց պիտի ուղղել. և եթէ այժմ դժուարանում ենք կանոնադրութիւնը գործադրել ճշտութեամբ, պատճառն այն է, որ սկզբում չենք հետևել նորան և եթէ այժմ էլ չպահպանենք՝ կը խանգարւի. առաջարկում եմ այսուհետև վիճակով հեռացնել վարչութեան և խորհրդի անդամներին (ծափահարութիւն)։ Նոյն հարցի առթիւ երկար ու բարակ շարունակում են խօսել Գ. Քալանթարեան, Գ. Մինասբէկեան և ուրիշները, վերջ ի վերջոյ մեծամասնութեամբ որոշւում է այդ հարցը յետաձգել՝ մի առանձին արտակարգ ժողովում քննելու, իսկ այժմ անցնել օրակարգի խնդիրներին. (լսւում են ձայներ «ամեն մէկը մի փորացաւ ունի». մի ուրիշը՝ թէ «էսքան որ ջուր են ծեծում, պիտի հասկանալ, որ զանազան խումբ մարդիկ իրանց թեկնածուն ունեն, որ ուզում են վարչութեան կամ խորհրդի անդամ ընտրել տալ»)։

Այնուհետև ժողովն անցաւ հերթական հարցերին, որ օրակարգի մէջ հետևեալ եղանակով էր դասաւորուած՝

ա) խորհրդի և վարչութեան զեկուցումը.
բ) քննիչ յանձնաժողովի զեկուցումը.
գ) 1914 թ. հաշւեկշռի հաստատումը.
դ) 1915 թ. նախահաշւի հաստատ.
ե) քննիչ յանձնաժողովի 3 անդամի և 3 փոխանդամն. ընտրութիւնը.

Նախ քննիչ յանձնաժողովը տուաւ իր զեկուցումը, որից երևաց, որ Փոխադ. վարկի ընկ. հաշիւները քննելով՝ գտել է, որ գործը վարած է կանոնաւոր և ներկայացրած հաշիւը համապատասխանում է իրականութեան։

Ա. Մանգասարեանը հարց է տալիս, թէ արդեօք դատարանին յանձնած պարտամուրհակներից ստացած 56,276 ր. 38 կ. կանխիկ դրամո՞վ է մտցրած, թէ էլի պարտամուրհակներով, այդ մասին քննիչ յանձնաժողովը ոչինչ չէ ասում։

Ժողովականներից մէկը բողոքում է Ա. Մանգասարեանի դէմ ասելով՝ «քո ինչ պարտքն, արդէն հաշւի մէջ մտցըրած է, աէրօպլանով է մտցրած, թէ այլ կերպ, այդ մեր բանը չէ»։

Վարչութեան անդամ Ա. Տէր-Յարութիւնեանը բացատրում է, թէ դատարանին յանձնուած է եղել 62,582 ր. 33 կ. պարտամուրհակ, որից կանխիկ դրամով ստացել է 56,726 ր. 38 կ., մնացածի համար խորհուրդը կարգադրութիւն է արել։

Մէկը յայտնում է, թէ հաշւից երեւում է, որ բանկը պարտք չունի, բայց փող էլ չի մտել բոլորի ենթարկուած պարտամուրհակներից, այլ դարձեալ պարտամուրհակներ են ստացել պարտատէրերից։ Այդ առթիւ Ա. Մանգասարեանն նկատում է, թէ քննիչ յանձնաժողովը պիտի մանրամասն քննէր և տեղեկանար, թէ իրօք 56,726 ր. 38 կ. կանխիկ փողով է ստացել, թէ էլի պարտամուրհակներով և թէ արդեօք այդ պարտամուրհակներն ապահով մարդկանց են, թէ ոչ, որպէսզի բանկը ապագայում չվնասուի։

Շամիր-բէկ.—Խորհրդի անդամներից մէկն ասում է, թէ 56,726 ր. 38 կ. պարտամուրհակների տէրերից ստացել են նաև նոր պարտամուրհակներ, հետաքրքիր է իմանալ, թէ ովքեր են այդ նոր պարտամուրհակ տուողները, դարձեալ առաջին պարտականները, թէ այլ մարդիկ, դորա մէջ տարբերութիւն կայ. ասում են, թէ դոքա ապահով մարդիկ են, բայց դա ստուգուած է խորհրդի և վարչութեան անդամների ձեռքով միայն, և ոչ ուչետնիյ կոմիտետի միջոցով, որ իմ կարծիքով անկանոնութիւն է։

Զանազան անձինք յայտնում են, թէ պարտամուրհակները փոխել են նոր պարտամուրհակներով, որ կանոնադրութեան հակառակ է.

(Կը շարունակուի)։

ԲԺ. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐԵԱՆԻ ՍՊԱՆՄԱՆ ԳՈՐԾԸ

Ապրիլի 4-ին Շուշում Գանձակի նահանգական դատարանի ժամանակաւոր նստաշրջանում լսւում էր մի հետաքրքիր գործ՝ բժիշկ Աստուածատուր (Մարտին) Քալանթարեանի սպանութիւնը, որ տեղի է ունեցել Կարեագինոյում։ Այդ սպանութեան մէջ մեղադրւում էր Շուշի քաղաքի բնակիչ Իրզա Շաֆիևը, որն այդ ոճրագործութեան ժամանակ ծառայում էր իբրև ըեգիստրատոր Կարեագինօյի գաւառական վարչութեան մէջ։ Դատարանի նախագահն էր Դ.Ի.Ուսպենսկի. անդամներ՝ Ե. Ա. Զերնեյ և հաշտ. Յ. Ի. Կորիև։ Սպանուածի կնոջ քաղաքացիական պահանջը՝ 15 հազար ռուբ. գումարը՝ պաշտպանում էր երդուեալ հաւատ. օգնական Ե. Ա. Յարութիւնեանցը, իսկ մեղադրեալի պաշտպաններն էին Մ. Ռ. Կլանկ և Ի. Զիաթխանով փաստաբանները։ Ինչպէս մենք արդէն յայտնել էինք, դատարանը յանցաւոր էր ճանաչել յիշեալ Շաֆիևին, դատապարտելով սրան 12 տարուայ տաժանակիր աշխատանքների, և բաւարարութիւն է տուել քաղաքացիական պահանջին 12 հազար ր. քանակով։

Այս դատաստանական գործը, եթէ լինէր մեծ քաղաքներից մէկում, անշուշտ իւր վրայ կը գամէր ամբողջ մամուլի և հասարակական ամենալայն խաւերի ուշադրութիւնը։ Այստեղ, դատաստանական դահլիճում, բացւեց վարագոյրն այն մռայլ ու անողորմ իրականութեան, որ իշխում է Անդրկովկասի բազմաթիւ յետ ընկած գաւառական անկիւններում։ Առանց որևէ պատճառի սպանում են մի մարդու, որը իրեն նուիրել էր ժողովրդի ծառայութեան, որ իւր շրջապատում միայն կենսուրախ, աշխոյժ ու շիտակ տրամադրութիւն գիտէր ստեղծել։ Գործի վկաները զայրոյթով լեցուն գալիս են ցուցմունքներ տալու դատաստանին և մատնացոյց անելու իսկական յանցաւորներին, բայց այդ վկաներին սպառնում են, բերանները փակում զանազան մութ ույժեր։ Վկայ՝ ստրաժնիկ Ղուզանաշւիլի, վրէժից վախենալով, սկզբում ծածկում էր ճշմարտութիւնը, իսկ յետոյ բաց է անում իրողութիւնն... և տեղափոխւում ծառայութեամբ Գանձակ։ Ա. Աթաբեկով և Իսյին ամուսինները դատարանում ցուցմունք

են տալիս, որ նախ քան դատաստանական դահլիճ մտնելն իրենք անյայտ անձերից զգուշացրում են ստացել։

Անագին տպաւորութիւն թողեց թէ դատաւորների և թէ հանդիսականների վրայ Կարեագինօյի հարկային տեսչի՝ ալեզարդ ու պատկառելի մի անձի, պ. Գլուխարևի վկայութիւնը։ Նա արտասուալից աչքերով և զգացւած ձայնով պատմում էր այն մթնոլորտի ու այն հանգամանքների մասին, որտեղ կատարւեց բժ. Քալանթարեանի սպանութիւնը։ Վկայի ասելով, այնտեղ ստիպում էին խղճի դէմ գործեր կատարել, հալածում էին իրանց պարտականութիւնը շիտակ կատարողներին. և արդարացի էր հանգուցեալ բժիշկ Քալանթարեանը, երբ բացականչել էր. «այս ինչ երկրում ենք ապրում. մի որևէ Բերբալայ ստիպում է ինձ խիղճս վաճառելու»... (այս խօսքերը մուծւած են մեղադրական արձանագրութեան մէջ)։ Աստւած մի արասցէ, եթէ որևէ մէկը գընար ընդդէմ այդ անձերի, այն ժամանակ սպառնանքներն ու հալածանքներն անպակաս էին։ Եւ ցաւալին այն է, շարունակում է վկան, որ այդտեսակ սպառնալիքներն ի կատար էին ածւում, որին զոհ եղաւ նաև հանգուցեալ Քալանթարեանը, որը ժողովրդի լայն խաւերում, մանաւանդ գիւղացիների ու չքաւոր ազգաբնակութեան մէջ ամենալաւ համբաւն էր վայելում իւր մարդասիրութեան, բարութեան շնորհիւ և մանաւանդ արծաթասիրութեան կատարեալ բացակայութեան համար։ Նոյն վկայի ցուցմունքներից բացւում է, որ Կարեագինօյում փոքրիկ պաշտօնով ու չնչին դիրքով անձերը խիստ մեծ գործեր են անում և աներևակայելի ազդեցութիւն ու վստահութիւն են ձեռք բերել իրենց բարձր իշխանաւորների աչքում։ Այսպիսիներից մէկն էր նաև մեղադրեալ Շաֆիևը, գաւառական վարչութեան մի ստոր պաշտօնեայ, որը, բոլոր վկաների ասելով, խառնւում էր վարչական ամեն մի գործում, խիստ մօտիկ յարաբերութիւններ էր ստեղծել գաւառապետի հետ, և այնպիսի ազդեցութիւն ունէր, որ յանդգնում էր սպառնալ իրենից բարձր կանգնած զանազան պաշտօնեաներին, ինչպէս օրինակ՝ հենց իրեն Գլուխարևին։

Ահա այստեսակ գաւառական մռայլ յեղձուցիչ մթնոլորտ էր ստեղծւել, որի աննորմալ կարգերի, զանազան մութ և բաղդախնդիր ազդեցիկ մարդկանց որոգայթների զոհ էր դարձել բժ. Քալանթարեանի կեանքը։ X.

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Ազգային Բիւրօն ստացել է հետևեալ երկու հեռագիրները խփւած Թիւրքական Կարաքիլիսէից, առաջինը՝ ամսիս 8-ից, իսկ երկրորդը՝ 11-ից։ 1) Երէկ Թաշլիչայից եկած 36 հոգի տղամարդիկ, որոնք փրկւել են Միծոփայ վանքից, Արճէշի մօտ, պատմում են, որ հայերի մասսայական ջարդեր են տեղի ունենում Պախաներ, Հասպխանակ, Ցարութիւն, Օրօր, Րաշատ, Բլուր-Մակի, Խարգին, Կորած-քար, Փօզ և Խաչերով գիւղերում։ 2) Ապրիլի 10-ին Թաշլիչայից եկան ևս 140 հոգի փախստականներ Արճէշից։ (Մշակ)

— Կաթողիկոսն Էջմիածնից հեռագրով դիմել է իտալական թագաւորին, խնդրելով, որ սա պաշտպան կանգնի տաճկահայերին, որոնք ներկայումս Թիւրքայում գտնւում են համատարած կոտորածների վտանգի մէջ։

Այդ հեռագրի բովանդակութիւնը տպած է «Русское Слово» թերթում

«Ձերդ Մեծութիւն.

Թիւրքաց Հայաստանի հայ ժողովրդի սիստէմատիկ հալածանքների և սպանութիւնների վերսկսելու ցնցող լուրերից խորապէս յուզւած՝ թոյլ եմ տալիս ինձ դիմելու Ձերդ մարդասիրութեան և ազնուածնունդ իտալական ժողովրդի զգացմունքներին և խնդրել, յանուն քրիստոնէութեան և մարդկութեան, որ Թիւրքիայի Ձեր դիւանագիտական ներկայացուցիչները եռանդուն միջամտեն և հովանաւորեն հնադարեան քրիստոնեայ ժողովրդին, որ այդպէս խիստ հալածւում է և որ յանձնւել է Թիւրքական մոլեռանդութեան սարսափներին»։

— Հայոց կենդր. կօմիտէյի ստացած տեղեկագրի համաձայն, Ղարսից տեղափոխւած են ընդամենն 6 հազար հայ փախստականներ։ Մնացել են իրենց տեղերում հետևեալ փախստականները. Սողանլուղի մասում 3000 հոգի, Խօրասանի—2.200 հոգի։ Ռուսահպատակ գիւղացիների քայքայւած տնտեսութեան վերականգնման համար կառավարութիւնը որոշել է յատկացնել 3 միլիօն ռուբլի., որից 700,000 ռուբ. յատկացւած է երկրագործական գործիքներ և սերմ ձեռք բերելու համար և կենսամթերք հայթայթելու ամբողջ ապրիլ ամսւայ ընթացքում։

— Պարսից Ջուլֆայի անցագրային վարչութեան բիւրոյի ստատիստիկայի համեմատ մինչև ապրիլի 1-ը հայրենիք վերադարձող փախստականների թիւը հասնում է 3,000-ի։ Ապրիլի սկզբից սկսել է նկատւել գաղթականների սայլերի երկար շարքը Երասխի կամրջի վրայով. գնում են նրանք դէպի վան։ Գաղթականներին բերող գնացքը գալիս է ուղղակի պարսից Ջուլֆա և մաքսատան դիմաց կանգ առնում. սա մի մեծ դիւրութիւն է, որ երկաթուղային վարչութիւնը աչքի առաջ է ունեցել։

— Նպաստամատոյց ընկ. վարչութիւնը վերջնականապէս որոշել է գաղթականներին գիւղատնտեսական օգնութիւն ցոյց տալու հարցը։ Ընտրեց մի մասնաժողով, բաղկացած ագրօնօմ Ա. Աթանասեանից, որ լինելու է լիազօր, միևնոյն ժամանակ ներկայացուցիչ Ընկերութեան Էջմիածնի Գլխ. Յանձնաժողովի մէջ և երկու գործակալներից (գիւղատնտես Ա. Պապաճանեան և Գանիկ Նիկօլեան) և յանձնեց նրան անմիջապէս մեկնել Ալէքսանդրօպօլ, այդ տեղից Էջմիածին, ապա Իգդիր և Ալաշկերտ և կազմակերպել օգնութեան գործը։ Նպաստամատոյց Ընկերութիւնն իր վրայ վերցրած լինելով Ալաշկերտի հովտի հայ փախստական-գաղթականներին գիւղատնտեսական գործիքներ հայթայթելու գործը, որի համար առայժմ յատկացրել է 20,000ր., յանձնարարեց լիազօրին ըստ ամենայնի համագործակցել Էջմիածնի Գլխ. Յանձնաժողովին, համաձայնութիւն կայացնել նրա հետ՝ գիւղատնտեսական օգնութեան միւս մասերը (լծկաններ, սերմացու) կազմակերպելու։

— Նպաստամատոյց Ընկերութիւնը ստացել է մի գրութիւն Լօնդօնից, որ անգլօ-հայկական ընկերութեան նախագահուհի միս Րօբինզօնը կոչ է տպել անգլիական թերթերում՝ օգնելու Նպաստամատոյց Ընկերութեան և շուտով մի գումար կը փոխադրէ։

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

— Ապրիլի 13-ին կայացաւ Թիֆլիսի քաղաքային դումայի նիստը, որ զբաղւեց կենսամթերքների թանգութեան հարցով։ Երկար վիճաբանութիւններից յետոյ կայացւեցին հետևեալ վճիռները. 1) Համակովկասեան քաղաքների համագումար հրաւիրելու համար թոյլտւութիւն խնդրել համաճարակի ու թանգութեան դէմ և հիւանդ զինւորականներին կովկասեան կուրօրտներում բուժելու համար խորհրդակցելու նպատակով։ 2) Միջնորդել միջտեսչական մատակարարական կօմիտէտ կազմելու մասին քաղաքագլխի նախագահութեամբ։ Դրա նպատակը պիտի լինի պարզել եղած պաշարի քանակը, թանգութեան դէմ մաքառելու միջոցները գործադրելու մասին հոգ տանել, վագօնների բաշխման և շուկայի գների խնդիրը կանօնաւորել։ 3) Խնդրել յատուկ զինւորական ֆօնդից 5,000,000 րուբլու օժանդակութիւն, անհրաժեշտ մթերքներ առնելու նպատակով շրջանառութեան մէջ դնելու համար։ Իսկ մինչ այդ վարչութեան տրամադրութեան տակ դնել 100,000 րուբլի յիշեալ նպատակով։ Այդ գումարից, ինչպէս նախագահն ասաց, վարչութիւնը կօգտւի, զգուշաբար և անհրաժեշտ դէպքում, սուր կարիքի րօպէին։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Կիևի ֆինանսական շրջաններում մեծ իրարանցում է առաջացրել այն լուրը, որ Տերեշչենկոյի շաքարի գործարանները, որոնք յայտնի էին „Тульско-Черкасское Т-во“ անունով վաճառւել են բանկերի միութեանը 15 միլիօն րուբլով. այդ բանկերի գլուխն են անցել Վօլժսկօ-Կամսկի և Մոսկւայի վաճառականական բանկերը։

— Ֆինանսական մինիստրութեան վարկային դիւանի ուշադրութիւնն է գրաւել վերջին ժամանակներս բանկային հիմնարկութիւնների կողմից սկսած առևտրական գործառնութիւնների զգալի զարգացումը։ Պատմական ժամանակի պատճառով կրճատելով իրենց զեղջային (учетныя) գործառնութիւնները, բանկերն իրենց ուշադրութիւնը կենտրոնացրել են գլխաւորապէս առևտրական գործերի վրայ։ Միևնոյն ժամանակ բանկերը չեն բաւականանում լոկ նրանով, որ ապրանքների գրաւականով փոխատւութիւններ բաց թողնեն, այլ և սկսել են ակտիւ առևտրական գործունէութիւն, ձեռք բերելով և վաճառելով մեծաքանակ ապրանքներ։ Եւ որովհետև ներկայումս առևտրի ամենանպատակայարմար ապրանքը հանդիսանում է կենսամթերքը, ուստի բանկերի ամբողջ ուշադրութիւնն ուղղւած է այդ կողմը, և ի հարկէ իր հերթին անդրադառնում է ազգաբնակութեան լայն խաւերի շահերի վրայ, առաջ բերելով մթերքների գների թանգացումը։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Այսօր հողին են յանձնում գերմանական ռազմաճակատում հերոսաբար ընկած կապիտան Արտեմ Զախարևիչ Փիրումեանի մարմինը։

— Որովհետև քաղաքային ջրանցքը վերջերս խիստ անկարգ վիճակի մէջ էր գտնւում, քաղաքային ուպրավան որոշել է ի նկատի առնելով քաղաքի ազգաբնակութեան մաքուր և կանոնաւորապէս ջուր մատակարարելու հարցը, առաջարկել է քաղաքային ճարտարապետին մանրամասն նախագիծ մշակել ջրանցքի կանոնաւորման ու բարեկարգման մասին և ներկայացնել ուպրավային, նմանապէս պարզել ջրանցքի շարունակ պղտորւելու պատճառները։

— Քաղաքային ուպրավան իւր վերջին նիստում զբաղւել է քաղաքիս փողոցների ու հրապարակների մաքրութեան ու առողջապահական վիճակի հարցերով։ Որոշել է քաղաքի բոլոր գլխաւոր փողոցները, հրապարակները և շուկաները մաքրել և պահել սանիտարական պահանջների համաձայն, որպէսզի գարնան հետ միասին չբռնկեն զանազան տարափոխիկ հիւանդութիւնները սուր կերպով։ Այդ մաքրութեան պարտականութիւնները դնել տնատէրերի ու խանութպանների վրայ և նրանց հաշւով. իսկ քաղաքի բոլոր փողոցների ընդհանուր հսկողութիւնը առողջապահութեան՝ ու մաքրութեան վրայ յանձնարարել սանիտարական հոգաբարձուներին, որոնց իրաւունք է տրւում քաղաքի հաշւով վարձել յատուկ մարդիկ փողոցների և բակերի մաքրութեան վրայ հսկելու համար։ Այդ ձեռնարկելիք միջոցների մասին մանրամասն զեկուցում պիտի ներկայացւի քաղաքային դումային։

— Պ. Ս. Ստեփանեանցը քաղաքային ուպրավային յայտարարութիւն է ներկայացրել, որով առաջարկում է, ի նկատի առնելով քաղաքիս ազգաբնակութեան կրած նեղութիւնն ալիւրի պակասութեան և հացի թանգութեան պատճառով, նորմալ գներով մատակարարել քաղաքին անհրաժեշտ քանակի ալիւր քաղաքային ուպրավայի մատնանշած ֆիրմաներից։ Ընդ սմին նա պարտաւորւում է, ի բաց առեալ բոլոր ծախսերը, իբրև վարձատրութիւն ստանալ իւրաքանչիւր բեռ ալիւրից 50 կոպ., միայն թէ ուպրավան միջամտի ուր յարկն է, նրան անհրաժեշտ թւով վագօններ տալու համար։ Ուպրավան ընդունում է այդ առաջարկը, առանց որևէ պարտականութիւններ ստանձնելու իւր վրայ պ. Ստեփանեանցի նկատմամբ, բացի այն, որ կը տրւեն նրան ուպրավայի միջոցով անհրաժեշտ քանակի վագօններ ալիւր բերելու Շուշու համար։ Շուշի բերած ալիւրի քանակը և եղած կարիքը կստուգւեն ուպրավայի կողմից և ըստ այնմ էլ կը նշանակւի ալիւրի սակագինը։

— Տեղիս Պենզենսկայա դրուժինայի հրամանատարի եռանդի շնորհիւ այժմ կազմակերպւած է զինւորական երաժշտախումբ, որ բաւականին յաջող է նւագում։ Նոյն հրամանատարի կարգադրութեամբ այդ երաժշտախումբը ներկայումս կիրակի և տօն օրերը, լաւ եղանակներին, միանգամայն ձրի, նւագում է ժամերով քաղաքիս բուլվարում և մեծ բաւականութիւն է պատճառում զբօսնող հասարակութեանը։

— Տիկ. Գ. Կաֆեանը Թիֆլիզից ուղարկել է 3 րուբլի բաժանորդագրութիւն, դնելով այդ խմբագրութեանս տրամադրութեան ներքոյ։

— Սոյն ապրիլ ամսի 26-ին նշանակւած է Շուշու հասարակական ակումբանոցի անդամների ընդհանուր ժողովը։ Եթէ յիշեալ ժողովն անդամների օրինական թւի բացակայութեան պատճառով չկայանայ, կը յետաձգւի առաջիկայ մայիս ամսի 10-ին, անկախ ներկայ եղող անդամների թւից։

— Օրերս Շուշւայ հասար. ակումբանոցը Գանձակի նահանգապետից ստացաւ ակումբանոցի նոր հաստատւած կանոնադրութիւնը։ Կանոնադրութեան մէջ եղած փոփոխութիւնների մասին տեղեկութիւն կը տանք միւս համարում։

ԿՈՎԿԱՍ

— Ապրիլի 12-ին կայացաւ Թիֆլիսի առևտրական բանկի ակցիոներների ընդհանուր ժողովը։ Քննւեց և վաւերացւեց բանկի 1914 թ. հաշիւը. հաշւետւութեան տարում բանկն ունեցել է 1,775,397,477 ռուբ. 88 կոպէկ շրջանառութիւն։ Որոշւեց մնացած զուտ արդիւնքի 11%-ը (կամ ակցիային 22 ռ.) տալ ակցիոներներին որպէս դիւիդենտ։ Վաւերացւեց նոյնպէս բանկի 1915 թւի նախահաշիւը, որ որոշւած է 456,040,000 ռ.։ Որոշւեց միջնորդու-

թիւն յարուցել ֆինանսների մինիստրութեան առաջ, թոյլ տալ փոփոխութեան ենթարկելու բանկի կանոնադրութեան մի քանի կէտերը, աւելացնելու բանկի հիմնական կապիտալը 10 միլիօն ռուբլով՝ բաց թողնելով 6-րդ անգամ նոր ակցիաներ, բաց անելու բանկի բաժանմունքներ Պետրոգրադում, Մոսկւայում, Կիևում, Ռոստովում (Դոնի վրայ), իսկ պատերազմը վերջանալուց յետոյ նաև Թաւրիզում, Մակուում, Էրզրումում, Տրապիզոնում, Վանում և Պօլսում։

ՇՏԱԲՍ-ԿԱՊԻՏԱՆ ԱՐՏԵՄ Գ. ՓԻՐՈՒՄԵԱՆ

Այսօր թաղում են շտաբս-կապիտան Ա. Գ. Փիրումեանի մարմինը, որ բերւել է արևմտեան ռազմաբեմից Շուշի՝ իւր հայրենիքը։ Հանգուցեալը ծնւել է 1875 թ. մարտի 10-ին Շուշու-գաւառի Նախիջևանիկ գիւղում։ Երեխայ հասակում զրկւելով հօրից, նա մեծացել է նիւթական սուղ պայմաններում, ազգականներից հեռու, միայն իւր մօր հոգատարութեան ներքոյ։ Աւարտելով տեղիս քաղաքային դպրոցը և ապա նիւթապէս անյաջող պաշտօններ վարելով մասնաւոր առևտրական հիմնարկութիւններում, նա որոշում է մտնել զինւորական ծառայութեան։ Շնորհիւ իւր տոկուն բնաւորութեան և աշխատասիրութեան նա կարողանում է վերջապէս երկար արգելքների յաղթելով աւարտել Թիֆլիսի զինւորական դպրոցը, որտեղից աւարտում է պօտպօրուչիկի աստիճանով և նշանակւում է Դերբենդսկի գնդի մէջ ծառայելու, որ այն ժամանակ գտնւում էր Կաղզւանում։ Բռնկւում է ռուս-ճապօնական պատերազմը, Արտեմ Փիրումեանը դարձեալ ռազմի դաշտումն է և իւր ցոյց տւած քաջութիւնների ու հաւատարիմ զինւորական ծառայութեան համար ստանում է շտաբս-կապիտանի աստիճան և Ս. Աննայի, Ստանիսլաւի և Ս. Վլադիմիրի շքանշանները։ Այնուհետև նա ամբողջ 10 տարի ծառայում էր Սիբիրի զինւորական մասում, մինչև նա իւր գնդի հետ ուղարկւեց ներկայ պատերազմը ծագելուն պէս գերմանական սահմանը։ Այնտեղ նա մասնակցել է 6 խոշոր ճակատամարտերում, իսկ 7-րդ ճակատամարտում, յունւարի 16-ին սպանւում է թշնամու գնդակից, հաւատարիմ կատարելով իւր պարտականութիւնները։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐ

Նուխ (Նուխ. գ.)

Նուխի եկ.-ծխական դպրոցը, որ մի պատկառելի անցեալ ունի, այժմ շնորհիւ ապիկար ու անձեռնհաս ղեկավարների, ընկել է այնպիսի մի քաօսային վիճակի մէջ, որ ուսումնարանական կեանքը դարձել է քմահաճոյքների ասպարէզ, խամաղների շուկայ, անձնական հաշիւների ասպարէզ։ Ի հարկէ այդ բոլորից տուժում է միայն մատաղ սերնդի մտաւոր բարոյական կրթութիւնը, դպրոցի վարկն ու պատիւը։ Դպրոցի ղեկավարութիւնը յանձնւած է իւր կոչմանը միանգամայն անհամապատասխան անձի, որը թև ու թիկունք ունենալով իրեն արժանի հոգաբարձութիւնը ոչ միայն անկարող է հանդիսանում կանոնաւոր ընթացք տալ կրթական գործին, այլ և պատճառ է դառնում մանկավարժական խաղաղ կեանքի խանգարւելուն, անցանկանալի գժտութիւնների ու կռիւների։

Տարւայ սկզբին մանկավարժական ժողովի պահանջով, հակառակ աւագ ուսուցչի ցանկութեան, հոգաբարձութիւնը համաձայնւում է նախակրթարանը ուր. տեղաւորւած էին 87 երեխայ, վերածել գուգընթացի։ Սակայն այդ որոշումն ի դերև է ելնում, որովհետև դա չէր համապատասխանում պ. աւագ-ուսուցչի և նրա բրոջ շահերին։ Եւ այժմ խեղճ ուսուցիչները ստիպւած են պարապել մի դասարանի հետ, ուր նստած են 87 աշակերտ. պէտք է երևակայել թէ ինչ մանկավարժութիւն էր այստեղ տիրում… խնամէական կապերի շնորհիւ պատրաստականութիւնից մի զուրկ ուսուցչուհի, ձեռագործի դասերի «պատւակի» տակ հրաւիրւելով, ստանձնում է հայկական տարկանքն և իւր դասերով այժմ նահատակում է խեղճ երեխաներին։ Շատ փաստեր կարող էինք բերել այստեղ, բայց խնայում ենք թերթի սուղ էջերը, միայն պատկերը լրացնելու համար յիշենք, որ դասարանների նախասենեակը գիշերները վերէածւում գոմի, ուր հանգստանում են ու որոջում պ. աւագ-ուսուցչի տնային կենդանիներն և թռչունները, իսկ ցերեկներն անընդհատ «քշա քշա» բացականչութիւններով են դասերը վերջանում։

Խեղճ հայ դպրոց, որ օր-ցել հկով շահագործւում ես անվերջ, անծայր նահատակւում…

Որսս

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՇՏԱԲԻՑ

Ապրիլի 13-ին Օլթիի ուղղութեամբ մեր զօրքերը թիւրքական սահմաններում գրաւեցին նշանաւոր կէտեր։ Մեր զօրքերը փոքրիկ ընդհարում ունեցան Սանգեադուկ լեռնանցքի վրայ Ատրպատականում։ Միւս ուղղութիւնների վրայ կռիւներ տեղի չեն ունեցել։

Փարիզ. 15 ապրիլի. պաշտօն. հաղորդագրութիւն։ Ապրիլի 12-ին Դարդանելի երկու ափերի վրայ դաշնակիցների դեսանտ հանելիս, ֆրանսիական զօրամասը բաղկացած հետևակից ու թնդանօթաձիգներից, յատուկ յանձնարարութիւն ստացաւ գործողութիւններ կատարելու ասիական ափերում, Կումկալէի դիմաց։ Այդ գործողութիւնը պսակւեց յաջողութեամբ ֆրանսիական նաւատորմի թնդանօթների օգնութեամբ։ Մեր քօրքերը, չնայեած թշնամու սաստիկ կրակին գրաւեցին գիւղն և ամրացան այնտեղ, թէև թիւրքերը գիշերւայ ընթացքում 7 անգամ յարձակումներ գործեցին։ Մենք վերցրինք 500 գերի թշնամու կորուստները մեծ են։ Դաշնակից զօրքերի ափ հանելը շարունակւում է նպաստաւոր պայմաններում։

Փարիզ. Ապրիլի 15. Բրինդիզիից հաղորդում են, որ Ֆրանսիական «Լէօն Գամբետա» յածանաւը ջրասոյզ է արւած աւստրիական «U 6» սուրջրեայ նաւակի յարձակումով։

Լոնդօն. 14 ապրիլի։ Զօրահրամատար Ֆրէնչր հեռագրում է, որ նախընթաց օրւայ գիրմանացիների գրոհները Իպրի հիւսիս-արևելեան ուղղութեամբ յետ են մղւած։ Երեկը մենք սկսեցինք առաջ խաղալ։ Սէն-Ժիւլէնի մօտ ֆրանսիացիները աջակցում էին մեր ձախ թևին և աւելի հիւսիս գրաւեցին վերստին Հետսասը։ Մեր օդաչուները յաջող ռմբակոծեցին Տուրկուէնքում, Րուլում, Ինջիլմինստերում, Ստադէնում, Շիդեմարկում, Տիլտում և Րուլէրում երկաթուղային կայարանները։

Փարիզ. 15 ապրիլի. զինւորակ. պաշտօն. հաղորդագ. ութիւն։ Իպրից հիւսիս մեր և անգլիական զօրքերը շարունակում էին առաջ շարժւել, որի ժամանակ մենք գրաւեցինք ռազմամթերքներ ու գնդացիրներ և վերցրինք շատ գերիներ։ Մեր առաջխաղացումը շարունակւում է։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Վանի շրջակայքում, զէնքի են կանչւած 18 տարեկան պատանիները։ Նոր կազմակերպւած քիւրդերից կազմւած է ալայ և Մամէդ-բեկ Մօլլա-օղլու հրամանատարութեամբ ուղարկւած է Էրզրումի պատերազմաբեմը։ Մօլլա-Հասան գիւղից երեք վերստ հեռու, Վանի մօտ, Քէշիշ լեռան վրայ թիւրքերը դրել են երկու թնդանօթ։

— Մօսուլից դէպի Վան է ուղարկւած արաբական մի գունդ Ցաիդ փաշայի հրամանատարութեամբ։ Ենթադրւում է, որ այդ գունդը կուղարկւի Բաշկալէի կողմը՝ Ատրպատականում գտնւող ռուս զօրամասերի դէմ գործելու համար։

— Բուխարեստից հեռագրում են „Б. В.“-ին, որ Իտալիան սկզբունքով պատրաստակամութիւն է յայտնել Թիւրքիայի և Երրեակ Համաձայնութեան միջև հաշտութեան միջնորդութիւնն իր վրայ վերցնելու, միայն թէ Թիւրքիան պատրաստ է դիմել պաշտօնական ձևով։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի 17-ին ապրիլի

Թոյլ տւէք մեզ «Փայլակ»ի միջոցով դիմել Շուշու Փոխադարձ վարկի ընկերութեան խորհրդին։ Այդ ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովում, որ կայացաւ ներկայ ապրիլի 12-ին, յատկացւեց 1000 ռուբլի ընկերութեան 1914 թ. մաքուր արդիւնքից յօգուտ պատերազմին մասնակցող վըրնաււածների։ Ընկերութեան խորհուրդըն, առաջադրելով իւր զեկուցման մէջ այդ գումարի մասին, յատկացրել էր դա պատերազմի կարիքների համար։ Ընդհանուր ժողովում այդ գումարի կիրառումը մի փոքր փոփոխւել էր. այն է՝ յատկացնել պատերազմի այն մասնակցողներին, որոնք նիւթապէս վնասւել են։ Այսպէս էր գոնէ պնդում խօսողներից մէկը, առարկելով աւելացնել այդ յատկացւած գումարի քանակը։ Պէտք է ուրեմն ենթադրել, որ ընդունելով այդ գումարի աւելացման առաջարկն ընդունւում է նաև յատկացւած գումարի գործադրելիք նպատակը։ Սակայն ընդհանուր ժողովում չորոշւեց պարզ, թէ այդ նպատակին յատկացւած գումարն ձևով կամ ինչ մարմնի պիտի յանձնւի։ Ուստի յիշեալ ընկերութեան ղեկավար շրջաններում հարց է ծագել այդ վերջին հարցի առթիւ։ Սրանցից մի քանիսը խօսում են այդ յատկացւած գումարի, ինչ որ բաժանման մասին, որի հետևանքը կարող է լինել մեր կարծիքով այն, որ կասկածաւոր նպատակների վրայ կերթայ յիշեալ գումարը։

Որպէսզի ազատ լինենք յատկացւած գումարի անկանոն գործադրման նախատինքներից, խորհուրդը պէտք է անպայման այդ գումարն յանձնի մի վստահելի և լուրջ կազմակերպութեան, որ յատկապէս զբաղւած է պատերազմի մասնակիցների օգնութեան գործով. և դա կարող է լինել որևէ պետական մարմին։ Մեր կարծիքով, յատկացւած այդ գումարով կարելի էր գնել պետական վիճակախաղի տոմսեր, որոնք վերջերս դուրս են թողւած յատկապէս պատերազմից վնասւածների և վիրաւոր զինւորների օգնելու նպատակով։ Ահա այդ տոմսերն յանձնենք այդ տեսակ վստահելի կազմակերպութիւններից մէկին առ այն, որ այդ տոմսերի յաջող խաղարկութիւնից դուրսարները մտնեն կազմակերպութեան գանձարանը իբրև նւէր մեր ընկերութիւնից։ Այսպիսով բաւարար լուծումն կստանար յատկացւած գումարի հարցն և մենք էլ ապահով կը լինէինք, որ այդ փողերը չեն գործադրւի կասկածելի նպատակների։

Շուշու Փոխադարձ վարկի ընկ. մի խումբ անդամներ

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
1915

№ 13 Հինգշաբթի 23 ապրիլի — Հինգշաբթի 23 ապրիլի № 13

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են խրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊՐՈՎՈԿԱՑԻԱ

Երկրորդ դումայի անդամ Գր. Ալէքսինսկին չնչին ծառայութիւն չի մատուցել ռուս հասարակութեան բոլոր այն տարրերին, որոնց աջակողմեան «հայրենասէրները» ամեն կերպ աշխատել են պետութեան դաւաճաններ հրատարակել, չգլանալով այս պատերազմի ընթացքում անգամ թիւրքերը ...

Ալէքսինսկու հրատարակած տեսակէտների համաձայն աւստրիական կառավարութիւնը, ցանկանալով օգտել ամեն հանգամանքից իւր թշնամու մահացու հարուած տալու համար, աշխատել է իւր կողմը գրաւել Ռուսաստանի մանր ազգութեանց քաղաքական կազմակերպութիւններն և տրամադրել նրանց ապստամբական շարժումներ առաջ բերել, կանխօրէն խոստանալով իր նեցուկն ու ֆինանսների օժանդակութիւն են այդ շարժումները գլուխ բերելու և առաջ տանելու համար։ Աւստրիայի հետ միասին դաւադրութեան մէջ մասնակցելիս է եղել և Թիւրքիան, իսկ երկու պետութիւնները միասին խոստացել են ազատել Ուկրայնան և Վրաստանը։

Այսպէս ուրեմն, դուրս է գալիս, որ նրանք, որոնք ճնշել ու ստրկացրել են բազմաթիւ մանր ազգութիւններ, նրանք, որոնք պարզ ասել են, թէ Աւստրիան դատապարտուած է կործանման, եթէ աւստրիական կապիտալը չգրաւէ Բալկաններում ամենախոշոր տեղը և չդառնայ ամենամեծ իրաւատէրը իմա ճզմելով սերբերին, բուլգարներին և ուրիշներին, հենց նոյն այդ մարդիկ ցանկանում են այժմ ազատել Ռուսաստանի մանր ազգերը, անկախ անել նրանց։ Աւելի ցայտուն հակասութիւն, աւելի պարզ անամօթութիւն քաղաքական ծրագիր իրագործելու և ինքն իրեն թշնամուց ապահովելու համար դժւար է արտայայտել. աւելի ցինիկ վերաբերմունք դէպի մանր ազգերի բախտն անկարելի է մտածել։ Եկէք ձեզ ազատենք. փորձեցէք ձեր բախտը։ Բայց մեր ինչ ցաւն է, թէ այդ փորձի ընթացքում և դրանից յետոյ՝ դուք կըլինէք միակ զոհն և միակ նոխազը քաւութեան. մեր ինչ ցաւ է, թէ ձեր դէմ կը փայլէ սուրը, կործան հրացանները, ձեր արիւնով կը ներկւեն հայրենի հողերը և ազատութեան փոխարէն դուք գերութեան և ստրկութեան ամուր շղթաներ կը վաստակէք։ Խելահաս քաղաքական գործչի համար այս ծրագրի խարդախութիւնը, աւստրիական դիտաւորութիւնների նենգութիւնը լոյսի պէս պարզ պիտի լինէր. ապշեցուցիչ պիտի լինէր այն, որ մանր ազգութիւններին պիտի ազատէր և՛ Թիւրքիան, ասիական միջնադարի յաւիտենական ցերբերը. նա, որի լծի տակ դարեր հեծել են բազմաթիւ մանր ազգեր առանց ազատութեան լոյսը տեսնելու։ Բայց կարող էին գտնել նախիներ, որոնք կը հաւատային այդ ծրագրին, այդ խոստումներին, և այդ տեսակէտից՝ ինչ որ պէտք էր մի անգամ էլ մոքի ամբողջ յստակութեամբ ցոյց տալու համար, թէ աջակողմեան հայրենասէրների կողմից ներքին թշնամու անուամբ յորջորջւող տարրերը պետականութեան գաղափարի աւելի խոր և աւելի ողջամիտ ըմբռնում ունին, դա այն պատասխանն է, որ տւել են արտասահմանում ապաստանած ռուսաստանցի ձախակողմեան խմբերը և որ կարելի է կարճ ձևակերպել «երթ յինէն սատանայ» խօսքով։

Ուշագրաւ է Ալէքսինսկու յօդւածում և այն կէտը, որով յայտնւում է գերմանական սօցիալ-դեմօկրատիայի ականաւոր ներկայացուցիչներից մէկի՝ Պարվուսի տրտունջն և զայրոյթը ռուս սօցիալ-դէմօկրատների դէմ նրանց բռնած դիրքի պատճառով։ Ռուս սօցիալ-դէմօկրատները դերադասեցին աբսօլիւտիզմը գերմանական յաղթանակին, որով պիտի երաշխաւորւէր դեմօկրատիայի զարգացումը համայն Եւրոպայում—գանգատւում է Պարվուսը։

Համոզւած է արդեօք Պարվուսը, որ Գերմանիայի յաղթութիւնը Եւրոպային դեմօկրատական բարիքներ պիտի տայ, թէ՞ նրան ստիպում է այդպէս խօսել հայրենիքի բուռն սէրը—դա մեզ չի հետաքրքրում։ Ինչ որ Ռուսաստանի դեմօկրատիան կարող էր ասել ի պատասխան այդօրինակ հաւաստիացումների, ասել է պատերազմի սկըզբում. Գերմանիայի յաղթութիւնը դեմօկրատիայի պարտութիւնն է ամբողջ Եւրոպայում։

Ինչ վերաբերում է մասնաւորապէս մանր ազգերին, նրանց ազատութիւնը Գերմանիայի յաղթութեամբ իրագործւել չի կարող, այլ միայն դեմօկրատիայի յաղթանակով։

Պարզ է, ուրեմն, թէ ինչու համար աւստրո-թիւրքական ագատարարներին Ռուսաստանի դեմօկրատները պիտի տային այն պատասխանը, որ նըրանք տւել են. Թողէք մեզ հանգիստ. ձեզնից ազատութիւն չեն տեսել ո՛չ հասարակական դասակարգ և ո՛չ ստորադրւած ազգութիւններ։

ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՄԵՆԱԽՈՇՈՐ ՊԱՏՃԱՌԸ

Գիւղերից եկած թղթակցութիւնները շատ անմխիթարական գոյներով են ներկայացնում Ղարաբաղի թեմի կըրթական-դպրոցական գործը։ Գիւղերից շատ-շատերը զուրկ են միանդամայն դպրոցներից, եղած դպրոցներն էլ քարշ են տալիս մի կերպ իրենց խղճուկ կեանքը՝ անապահով և կարիքի տակ ընկճւած։ Նոյն կեանքն է ապրում նաև գիւղական հայ ուսուցիչը, տնտեսական առողջապահական յոռի պայմաններում, շատ վայրերում այս ու այն կուլակ հոգաբարձուի քմահաճոյքին ենթարկւած։ Ժողովուրդը չի հետաքըրքրւում դպրոցով, իր զաւակների ուսման-դաստիարակութեան գործով, անտարբեր և անփոյթ աչքով է նայում փակման վտանգի առջև կանգնած մեր դպրոցական հաստատութիւններին։ Նոյն անտարբերութեամբ է վարաբերւում նաև հոգևոր իշխանութիւնը, որի բարոյական և իրաւական պարտականութիւններից ամենամեծը ժողովրդի մասնաւոր բարոյական դաստիարակութեան խնդիրը պէտք է լինէր։

Ինչո՞վ բացատրել այս ողբալի վիճակը, ինչի՞ն վերագրել մեր անտարբերութիւնը։

Ապրում ենք այնպիսի մի ժամանակում, երբ նիւթական շահը քողարկում, ստւերի տակ է ձգում գաղափարական բարձրաթռիչ լօզունգները, երբ մարդկանց սիրտն ու հոգին կլանւած են ամբողջովին բարեկեցիկ ապրուստի «մարդավայել կեանքի» տենչերով ու ձգտումներով։ Գիւղացին գերադասում է պետական տարրական դպրոցը հայ ծխականից, որովհետև վերջինը նրանից զգալի ծախք է պահանջում, իսկ առաջինը՝ շատ աննշան։ Քաղաքացին առաւելութիւն է տալիս պետական միջնակարգ դպրոցին հայ թեմական դպրոցից, որովհետև նրա առջև բաց են համալսարանների դռները, ապագայի փափուկ պաշտօնների և բարեկեցիկ կեանքի վառ հեռանկարն է թելադրում նրան այդ։ Քաղաքում պաշտօն գտնող ուսուցիչը գիւղ գնալու մասին չի էլ մտածում, որովհետև քաղաքի կեանքն անհամեմատ աւելի հետաքրքիր է, գրաւիչ և յարմար, քան գիւղինը։

Սրանք ճշմարտութիւններ են, որոնց մասին աւելորդ կը լինի խօսելը անգամ, եթէ բաց աչքերով նայենք իրականութեանը. ճշմարտութիւններ, որոնք, կարելի է ասել, բնական օրէնքի ոյժ են ձեռք բերել։

Զենք վիճում, դպրոցական գործը սիրող և սրտացաւ առաջնորդները կարող են կոչ անել հայ հարուստներին, բանալ տալ նրանց քսակների բերանները և այդպիսով մի երկու դպրոց աւելացնել թեմում, մի երկուսի էլ անապահով վիճակը տանելի դարձնել քիչ թէ շատ։ Շնորհալի թեմական տեսուչն և ուսուցիչը կարող են ոգևորել հայ գիւղացուն, ազդել նրա ազգասիրական ջղերի վրայ և մի երկու տեղ ընդհանուր տուրքի սիստեմ մտցնել։ Մի խումբ ինտելիգենտ հարուստներ վաճառական-արդիւնաբերական կենդրոններում կարող են պահ մի յիշել իրենց յետ ընկած, խաւարում խարխափող հայրենիքը, ծննդավայրը և օգնութեան հասնել մի երկու դպրոց բանալով։ Սակայն այդ բոլորը կը լինեն ժամանակաւոր, կապւած անհատների բարի կամքի և ցանկութիւնների հետ, որոնք յեղյեղուկ են, փոփոխական, ինչպէս գարնան երկինքը։ Պատահական բարեգործութեան վրայ յուսալ՝ նշանակում է աւազի վրայ տուն շինել։

Դպրոցական-կրթական գործը պէտք է ազատել բարեգործութեան և բարեգործների հովանաւորութիւնից ու խնամակալութիւնից և դնել հաստատուն ու կայուն հիմքերի վրայ. պէտք է կազմակերպել խելացի և աներեր հիմքերի վրայ։

Տանք հայ գիւղացուն ձրի ուսումն ու կրթութիւն և նա իր որդուն անպայման ուրախութեամբ կուղարկի հայ դպրոց։ Աշխատենք բանալ թեմական դպրոցների և ճեմարանի առջև համալսարանների դռները, և մենք այդ դպրոցներում կունենանք բարեկեցիկ ընտանիքների բարեկիրթ զաւակներ։ Կանոնաւոր կերպով վարձատրենք հայ ուսուցչին, նրա համար գիւղում ապրուստի յարմարաւոր միջոցներ ստեղ-

ծենք և լաւ ուսուցիչներ կունենանք գիւղական դպրոցներում, ինչպէս այդ նկատւում է Շուեցարիայում։

Մինչ այդ մենք միշտ էլ պժգոՀ կը մնանք մեր դպրոցներից, միշտ էլ կը տրտնջանք մեր կրթական վիճակից։

Սակայն մեր առաջադրած պայմաններն այնքան սերտ նիւթական զոհողութիւնների հետ են կապուած, այնքան աշխատանք և ջանք են պահանջում, այն էլ ներկայ ժամանակում, երբ հազար ու մի հոգս ու ցաւով է կլանուած մեր ուշն ու միտքը, որ իրագործելն անկարելի է։ Մանաւանդ որ այդ խնդրում ամենախոշոր չափով դեր ունեն կատարելու կառավարութիւնը և Էջմիածինը։ Ղարաբաղի թեմն ունի ահագին քանակութեամբ կալուածքներ, որոնց խելացի շահագործումը կը տայ թէ Էջմիածնին և թէ մեր թեմին մեծ հասոյթ, եկամուտ։ Այդ եկամուտներով և կառավարութեան նիւթական օժանդակութեամբ միայն կարելի կը լինի դպրոցական ցանցով պատել մեր թեմը, կանոնաւոր կազմակերպութիւն տալ մեր կրթական-դպրոցական գործին։ Սակայն դա մեզ համար առայժմ կը մնայ որպէս իղձ, որին պէտք է ձգտենք, որի մասին պիտի մտածենք և մտածել տանք և որին հասնելու համար պէտք է գործ դնենք մեր ձեռից եկածը։

Մինչ այդ՝ մենք պէտք է նոյն շարունակենք մեր հին ուղին, մասնակի բարելաւումների ու բարւոքումների ճանապարհը։ Պէտք է աշխատենք եղած դպրոցները աւելի կանոնաւորել, հնար եղածին չափ նորերը բանանք, ուսուցիչների վիճակը տանելի դարձնենք։

Չէ՞ որ մեր ազգային-կուլտուրական ինքնուրոյնութեան հիմքը մեր դպրոցներն են։

Նորայր

ԱՆԳԼԻԱՅԻ ՖԻՆԱՆՍՆԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Ժամանակակից հսկայական պատերազմը վարելու համար անհրաժեշտ են նոյնպէս հսկայական դրամական միջոցներ. սա այնպիսի մի բարդ խնդիր է, որի առաջ նսեմանում են անցեալի փորձերն ու իրենց արժէքը կորցնում են բոլոր սովորական դարձած եղանակները։ Զինուորական ծախքերի աճումով բարդանում են նաև ֆինանսական խնդիրները։ Նոյերս անգլիական առաջին նախարար Ասկվիտը պարլամենտի ամբիոնից յայտարարեց, որ պատերազմն օրէցօր թանգանում է։ Դարդանէլի նեղուցների գրաւման գործողութիւններն աւելի ևս բարձրացրին պատերազմական ծախքերի քանակը։ Անգլիայում մինչև մարտի 31ը (բիւջէտային տարուայ վերջը) պատերազմը միջին թւով օրական $1^1/_2$ միլ. ֆունտ ստերլինգ, այն է մօտ 15 միլ. ռուբլի, ծախք էր պահանջում։ Իսկ մարտի 1-ից յետոյ, այսինքն Դարդանէլի ռազմական գործողութիւններից յետոյ, այդ ծախքերն օրական բարձրացան մինչև 2 միլ. ֆունտ ստերլինգ (20 միլիոն ռուբլի)։

Անգլիան միակ երկիրն է, ուր պատերազմական ծախքերի անհրաժեշտ միջոցները ձեռք են բերւում ոչ միայն փոխառութիւններով, այլ և հարկերի օգնութեամբ։ Պատերազմի պատճառով, ինչպէս յայտնի է, գրեթէ կրկնակի բարձրացրին եկամտային հարկերը, աւելացրին գարեջրի ակցիզը և թէյի մաքսային հարկը։ Այդ եղանակով աւելացրած հարկերից Անգլիայում 1914 թ. բիւջէի սահմաններում սպասւում էր աւելորդ եկամուտ պատերազմի կարիքների համար $15^1/_2$ միլ. ֆ. ստերլինգ։ Անգլիայի այդ տեսակ հնարաւորութիւնը՝ ծածկել պատերազմական ծախքերը հարկերի միջոցով՝ հանդիսանում է այդ պետութեան համար մի արտաքոյ կարգի յաջողութիւն. Անգլիան-հարուստ երկիր է, իսկ միւս կողմից էլ Անգլիայի ժողովրդական տնտեսութիւնը համեմատօրէն քիչ է տուժում պատերազմից և իւր եկամուտների մեծ մասը ստանում է իւր գաղութներից, ընդհանրապէս արտասահմանից։ Բացի այդ՝ պէտք է ուշադրութեան առնել նաև անգլիական հարկային դիրաղանցութիւնը համեմատաբար միւս պետութիւնների հետ։

Բայց և այնպէս Անգլիայում էլ, ինչպէս և ամենուրէք, պատերազմական ծախքերի ֆինանսական օժանդակութիւնը կենտրոնացած է ամեն տեսակ պետական փոխառութիւնների մէջ։ Այստեղ էլ անգլիական ֆինանսական քաղաքականութիւնը կարողացաւ յաջող և ամրացած դուրս գալ։ Առևտրական գործունէութեան խիստ կրճատումն ապարիզի վրայ նեւտեց առատութեամբ շուկայի ազատ դրամական միջոցները, որոնք ինքնըստինքեան պակասեցնում էին փոխառական տոկոսները, և այս հանգամանքը հնարաւորութիւն էր տալիս Անգլիային խիստ ձեռնտու և էժան պայմաններով ձեռք բերել փոխառական գումարներ։

Միակ երևոյթը, որի մէջ սխալւել էր Անգլիան իւր հաշիւներում, դա՝ պատերազմական ծախքերի խիստ արագ աճումն է։ Անգլիայում կարծում էին, թէ հետևեալ մեծ պետական փոխառութիւնը հարկաւոր կը լինի անել 1915 թ. յուլիսից յետոյ. սակայն դէպքերը ցոյց տւին, որ փոխառութիւնն պէտք է արւի աւելի շուտով։ Բայց Անգլիայի ֆինանսական կեանքումն ամենահետաքրքիրն այն է, ի նկատի ունենալով պատերազմն, որ կեանքը ոչ միայն արդարացրեց ֆինանսական մինիստրութեան բիւջէտային ենթադրութիւններն, այլ և դերազանցեց նրա սպասելիքները, որ կառուցել էին խաղաղ, տակաւին պատերազմ չեղած նկատումներով։ Բիւջէտային տարեշրջանի վերջում, այնէ մարտի 31-ին պետական եկամուտներն աւելի եղան կատարուած ծախքերից։ Մինչդեռ գրեթէ ամբողջ աշխարհում բացի Անգլիայից, պատերազմը միանգամայն հակառակ ազդեցութիւն ունեցաւ պետութիւնների ֆինանսական կեանքի վրայ։

Այսպիսով Անգլիան մի անգամ ևս ապացուցեց, մանաւանդ այս պատերազմի անսպասելի ծախքերի հանդէպ, թէ որքան առողջ հիմքերի վրայ է կառուցուած նրա ֆինանսական կեանքը և ժողովրդական տնտեսութիւնը։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՑԱՒԵՐԻՑ

V

Գիւղական իրականութեան ցաւոտ կողմերից մէկն էլ ճանապարհների կանոնաւոր հաղորդակցութեան բացակայութիւնն է։ Այդ մի աչք ծակող խոշոր բաց է, որի մասին սակայն հոգացող չկայ։

Երևակայեցէք, որ ամեն օր իր հարևան գիւղը գրաստով կամ սայլով անհրաժեշտ մթերքներ տանող գիւղացին հնարաւորութիւն չունի երթևեկութիւն անելու։ Եւ այդ բանում աւելի ևս անտանելի է հայ գիւղացիների դրութիւնը, որոնց գիւղերը՝ անցեալներում քաղաքական աննպաստ հանգամանքների շընորհիւ՝ հիմնուած են այս կամ այն սարի կամ բլրի կրծքին, անհարթութեան վրա և ուր տանող ճանապարհներն ընկնում են կամ անդնդախոր ձորերի միջով, կամ թէ անմատչելի լեռների բարձունքներով։ Ամառուայ ամիսներում թերևս մի կերպ կարելի է լինում ճանապարհորդել, իսկ աշնանը կամ ձմեռը խեղճ գիւղացին անասելի չարչարանքների մէջ է ընկնում։ Եւ որքա՜ն դժբաղդութեան դէպքեր են եղել ճանապարհների տնկանոնութեան պատճառով, որոնք սակայն չեն զգաստացրել մեր գիւղերի ղեկավարներին՝ թէ հարկաւոր է ձեռնարկել կանոնաւոր ճանապարհներ շինել։

Անցեալներում, թէպէտ անհրաժեշտաբար, ժամանակի պահանջի համաձայն շինեց Շուշուց Գանձակ տանող ճանապարհը, բայց դա բաւական հեշտացրեց Խաչէն գաւառամասի գիւղացիների հաղորդակցութիւնը. պէտք է միայն աշխատել քարել և աւելի ևս կանոնաւոր դարձնել այդ ճանապարհը։ Պէտք է նոյնպէս աշխատել կիսատ չթողնել վերջերս շինած Շօշու գիւղից մինչև Կարկապինը տանող ճանապարհը։

Սակայն թողնել մնացած գիւղերի ճանապարհներն այն դրութեան մէջ ինչ որ այժմս է, այդ միանգամայն յանցանք է։

Եւ լաւ կը լինի, եթէ մեր հասարակական հիմնարկութիւններն և նոյն իսկ տեղական վարչական իշխանութիւններն, իրանց սրտի մօտ ընդունելով գիւղացիների բարեկեցութեան գաղափարը՝ ամենալայն չափով աշխատեն իրանց իսկ ձեռներէցութեամբ կանոնաւորել գիւղից գիւղ տանող ճանապարհները, հասկացնելով միաժամանակ գիւղական ժողովրդին կանոնաւոր ճանապարհների օգտակարութիւնն ու անհրաժեշտութիւնը։

Պէտք է վերջապէս հասկացնել գիւղական ժողովրդին, որ ճանապարհները իրան են հարկաւոր և ինքն էլ պարտաւոր է շինել, կանոնաւորել՝ առանց ծուլանալու և առանց յապաղելու։

Ա. Աղանեան

ՇՈՒՇՈՒ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՎԱՐԿԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ

(Շարունակութիւն և վերջ)

Ապա շարունակւում են թեր ու դէմ կարծիքներ պարտամուրհակների վերաբերմամբ, ասում են, թէ մի քանիսի մուրհակը փոխել են նոր մուրհակով, միւսներինը ոչ, և դրա համար դժգոհութիւններ են եղել. խորհրդի անդամ Գ. Մելիք-Շահ-նազարեան կերպով բողոքում է դրա դէմ։ Խորհրդի անդամ բժ. Մեհմանդարովն ցոյց է տալիս, որ իրանք ամեն ջանք գործադրել են թէ բանկի և թէ կլիենտների շահերը պաշտպանել. ապա խօսելով ծառայողների մասին, ասաց, որ նոքա ամենայն բարեխղճութեամբ կատարել են իրանց պարտքը, Մնդուլեան տոներին և Զատկին սովորական նուէրը չեն ստացել, այժմ կեանքը սաստիկ թանգ

ԹԵՐԹՕՆ

ԵՐԳԸ ԲԱԶԷԻՆ

Գորկուց

Վերև երկնքում փայլում էր արև
Եւ լեռը տօթով շնչում էր վերև.
Խաւար ձորակում ամառուան տապին
Զարնւում էին սէգ ալիքը ափին։

Խորտակուած կրծքով երկնից հեռաւոր՝
Իջաւ գահավէժ բազէն վիրաւոր—
Բոսոր արեան մէջ, թևերի վրայ
Հոսում էր հուժկու և կեանքը նրա...

Փառքով նա ապրեց, իրջանիկ՝ հոգով,
Կուեց քաջաբար և ընկաւ փառքով։

Շողում է արև, շողում է և ծով,
Դողում են ժայռեր ծովի հարուածով.
Նրանց առիւծէ մռնչիւնի հետ
Երգը՝ բազէին հնչում է յաւէտ.

«Դու քո երազած երկնքից անծիր
«Հերոսի անպարտ արիամբ հոսեցիր.
«Թող քո կաթիլներ արեան վառվռուն
«Կայծերի նման շողշողան հեռուն.

«Սրտերը լափեն երկնային հրով
«Եւ ազատութեան լոյսի ծարաւով
«Ցուցեն, բորբոքեն խաւարը կեանքի—
«Բացւի արշալոյս մի նոր երկունքի։

«Մեռար դու անպարտ... Անմահ՝ մեր հոգում.
«Մենք քեզ բոցավառ մեր երգն ենք երգում.—

«Վսեմ խենթութեան և փառք եզակի,
«Խենթութիւնը վէս իմաստն է կեանքի։

Գ. Հ.

ՇԵՄՔ

Արձակ բանաստեղծութիւն

(Տուրգենևից)

Ես տեսնում եմ մի հսկայական շէնք։ Առջևի պատում մի նեղ դուռը՝ բոլորովին բացուած։ Խորքում սևին է տալիս մութ-մռայլ մառախուղը։ Դռան բարձր շեմքին կանգնած է մի աղջիկ... ռուս աղջիկ...

Ցանոնամանիքի շունչ է փչում այդ անծիր, անթափանց մառախուղից և սառնասոյր հոսանքի հետ շէնքի խորքից լսւում է մի դանդաղ ու խուլ ձայն.

«Դու, որ ուզում ես անցնել այս շեմքից, գիտե՞ս արդեօք, թէ ինչ է սպասում քեզ»։

—Գիտեմ,—պատասխանեց աղջիկը։

Ցուրտ ու ցնցոտ, ծարաւ ու տանջանք, ատելութիւն, արհամարհանք ու վիրաւորանք, բանտ ու հիւանդութիւն և ինքը՝ մահը»։

—Գիտեմ,—պատասխանեց աղջիկը։

«Օտարացումն, կատարեալ միայնութիւն»։

—Գիտեմ... ես պատրաստ եմ։ Ես կը կրեմ ամեն տառապանք, ամեն հարուած։

«Ոչ միայն թշնամիներից, այլ և հարազատներից»։

—Այո, և հարազատներից։

«Լաւ։ Պատրաստ ես դու զոհաբերութեան»

—Այո։

«Անանուն զոհաբերութեան։ Դու կը կորչես,— և ոչ ոք... ոչ ոք չի էլ իմանայ, թէ ում յիշատակն յարգի»։

—Ես չեմ ուզում ոչ շնորհակալութիւն, ոչ կարեկցանք։ Ինձ պէտք չէ անուն։

«Բայց դու պատրաստ ես ոճիր գործելու»։

Աղջիկը գլուխը խոնարհեց։

—Պատրաստ եմ և ոճիր գործելու։

Ձայնը պահ մի դադարեցրեց իր հարցումները։

«Գիտե՞ս արդեօք,—վերջապէս, նորից խօսեց ձայնը,—որ դու կարող ես յուսախաբւել, կարող ես էլ չհաւատալ այն բանին, ինչին որ դու այժմ հաւատում ես։ Կարող ես յանկարծ ըմբռնել, հասկանալ, որ խաբուած ես եղել, որ իզո՜ւր ոչնչացրիր քո մատաղ կեանքը»։

—Այդ էլ գիտեմ։ Եւ այնուամենայնիւ ուզում եմ ներս մտնել։

«Մտիր»։

Աղջիկը ոտքը ներս դրեց շեմքից և ծանր վարագոյրը ծածկեց նրան։

«Խելա՜ռ աղջիկ», կրճտաց մէկը նրա ետևից։

—«Սո՜ւրբ աղջիկ», -պատասխանեց մի ուրիշ ձայն այդ կրճտանքին։

Ալ. Ծատուրեան

Մոսկուա

է, ուստի անհրաժեշտ է գնահատել և ամսականի չափ իւրաքանչիւրին նուէր տալ։

Շաֆիեվ.—Բանկի փոքր շրջանառութեան զուտ արդիւնքը բաժնետէրերին չէք բաժանում, ասում էք, պահենք վնասը ծածկելու, իսկ նոյն դիվիդենտից ծառայողներին նուէր էք տալիս։

Կապլցին բացատրում է, թէ վնասը սպառւում է ոչ թէ անապահով մուրհակներից, այլ տոկոսաբեր և արժէքաւոր թղթերից, որոնց քանակը շատ չէ բանկում. միւս կողմից խորհրդի և վարչութեան անդամները որոշել են միմիայն 300 ր. յատկացնել պատերազմում վնասուած զինուորներին, դա պատիւ չի կարող բերել և առաջարկում է այդ գումարն աւելացնել։

Շօշափուած էին համարեա օրակարգի բոլոր խնդիրները խառն ի խուռն։ Նախագահը չէր միջամտում առհասարակ և կատարեալ ազատութիւն էր տուել խօսելու, ով ցանկանում էր. և երբ առաջարկում են նորան քուէարկելու՝ դիվիդենտը բաժանել մասնատէրերին, թէ պահել ի շահեցողութիւն, նա այդ բանաձևն այնպէս է դնում, որ մեծամասնութիւնը չի հասկանում նախագահին։ Մտքերի փոխանակութիւնը շարունակւում է. խորհրդի անդամները բացատրում են, թէ դիվիդենտի նկատմամբ իրանց որոշումը վերջնական չէ, ժողովը կարող է այս կամ այն կերպ տնօրինել դիվիդենտը, բայց բանկի օգուտը պահանջում է, որ դիվիդենտը մնայ ի շահեցողութիւն։

Սկսւում է խառնաշփոթութիւն, որի ընթացքում քուէարկւում է՝ դիվիդենտը բաժնետէրերին տալու կամ բանկում պահելու հարցը, և մեծամասնութեամբ որոշւում է դիվիդենտը բաժանել բաժնետէրերին։ Նկատւում է իրարանցում, խառն վիճաբանութիւն, երևում է, որ շատերը չեն հասկացել, թէ ինչ է քուէարկւում. կրկնակի քուէարկութիւնն նոյն հետևանքն է տալիս։ Հազիւ հազ նախագահի ձայնը բարձրանում է, բայց կարգը չի վերականգնւում երկար ժամանակ։ Ի վերջոյ խորհրդի և վարչութեան անդամների ճառերից յետոյ կրկին քուէարկութեան է ենթարկւում վիրաւոր և պատերազմից վնասուած զինուորներին 1000 ր. նպաստ տալու Կապլցինի առաջարկութիւնն և ընդունւում։ Քննութեան է առնւում բանկի ծառայողներին ամսավճարի չափ նըպաստ տալու հարցը։ Քուէարկւում է հարցը և մերժւում։

Քուէարկւում է Շուշու դպրոցներին 1000 ր. տալու խնդիրն և առաջին անգամ մերժւում։ Հետևանքն անսպասելի էր. տիրում է խառնաշփոթութիւն, նախագահը ձայնը բարձրացնում է, զանգն անդադար հնչում է, բայց ոչինչ չի օգնում։ Առաջարկում են նորից քուէարկել. բժ. Մեհմանդարովն և այլք բացատրում են, թէ այդ փողով հնարաւորութիւն են ունենում սովորելու քաղաքիս չքաւոր աշակերտները, նոցա համար ոտնամաններ և շորեր են գնւում, մի՞թէ այդ մերժումը յանդիմանութիւն չէ մեզ համար։ Կրկին քուէարկում են նոյն խնդիրն և այս անգամ ընդունւում։

Նախագահն այնուհետև յայտնում է, թէ գանձապահն իւր գործունէութեան ընթացքում սխալմամբ 200 ր. է վճարել, յայտնի չէ թէ ում և այժմ խորհուրդն առաջարկում է այդ վնասը ծածկել բանկի միջոցներից. քուէարկւում է այդ առաջարկն և մերժւում։

Այնուհետև քննութեան է ենթարկւում շտատը կրճատելու խնդիրը. այս առթիւ տեղի ունեցած խօսակցութիւնն այնքան խառն և անկանոն է տարւում, որ ոչ ոք ոչինչ չի լսում։ Խորհրդի անդամները բա[ց]ատրում են, թէ շտատը կրճատելու հարցը կախուած է բիւջէից, ուրիշները՝ թէ շտատը կըրճատելու իրաւունքն ընդհանուր ժողովին է վերապահուած. ոմանք՝ թէ թողնենք խորհրդին շտատը կրճատելու կամ պահելու հարցը. լսւում են ձայներ «ոչ, ոչ»։ Նախագահն առաջարկում է քուէարկութեան դնել խնդիրը. բայց այնքան խառն է տեղի ունենում այդ քուէարկութիւնը, որ հնարաւոր չի լինում որոշելու, թէ մեծամասնութիւնը որի կողմնակից է. խռնւում են պրեզիդիումի առաջ, նախագահը ստիպուած է լինում գնալ ժողովականների շարքերը՝ կարգը վերականգնելու համար, բայց ոչ ոք չի լսում նորան։ Երկար իրարանցումից յետոյ վարչութեան անդամ Ա. Տէր-Յարութիւնեանն ասում է, թէ վարչութիւնն արդէն շտատը կրճատել է և այդ ի նկատի առնելով միւս տարուայ նախահաշիւը կազմել, հետևապէս պիտի իմանալ, թէ ժողովը հաստատում է կազմած նախահաշիւը։ Լըսւում են ձայներ. «եթէ այդ ձեր իրաւունքն է, էլ ինչո՞ւ էք քուէարկում», միւսը թէ՝ «մի հարցը թողել, այժմ էլ միւսին էք անցել, դեռ շտատի խնդիրը թողած, նախահաշւի մասին էք խօսում»։

Խառն և շփոթ խօսակցութեան ընթացքում քուէարկւում է և հաստատւում եկող 1915 թ. նախահաշիւը։ Անորոշ է մնում ծառայողներին իբր նըպաստ որոշած գումարի գործադրութիւնը, երբ մերժւում է նրանց տալու առաջարկը։

Առաջարկւում է քննիչ յանձնաժողով ընտրել, բայց այնպիսի աղմուկ է տիրում, որ ոչ ոք ոչինչ չի հասկանում, ոմանք ասում են, թէ նոյն քննիչ յանձնաժողովը մնայ, ոմանք, թէ նորն ընտրել. ի վերջոյ քննիչ յանձնաժողովի պակաս մի անդամի թիւն են լրացնում, ընտրելով Ֆրիդունբէկին։

Թղթակից

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Ուղևորւեցին իրանց նոր պաշտօնաշրջանը՝ Իգդիր և ապա Ալաշկերտ՝ Հայոց Նպաստամատոյց Ընկերութեան գործակալ-հրահանգիչներ՝ գիւղատնտես Ա. Պապաճանեան և Գ. Նիկոլեան, որոնք Ալէքսանդրոպոլից ուղարկելու են հայ փախստականների գարնանացանի համար անհրաժեշտ 300 հատ արօրների խոփեր, որ պատրաստուած են Նպաստամատոյց Ընկերութեան միջոցներով Ալէքսանդրոպոլում։ Ընկերութեան լիազօր Ա. Աթանասեան ճանապարհւում է Ալէքսանդրոպոլ—էջմիածին, վերջինումս Գլխաւոր Յանձնաժողովի նիստերին մասնակցելու և ապա այդտեղից՝ Իգդիր, Ալաշկերտ և Կարաքիլիսէի շրջանները՝ ծանօթանալու հայրենիք վերադարձող փախստականների գիւղատնտեսական պայմանների հետ, կազմակերպելու տեղումը գործիքների և տնտեսական անհրաժեշտ իրերի մատակարարման և բաշխման գործը։

— Համաձայն Վեհափառ Կաթողիկոսի կարգադրութեան՝ շաբաթ, ապրիլի 18-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին Թիֆլիսի առաջնորդարանի շէնքում Թեմի առաջնորդ Մեսրոպ եպ. նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ Հայկական Կենտրոնական կոմիտէի, Գիւղատնտեսական ընկ. մէջ կազմած փախստականների քայքայուած տնտեսութիւնների վերականգնմանը նպաստող կոմիտէի, Նպաստամատոյց ընկ. և Թիֆլիսի ծխական յանձնաժողովի անդամների նիստը, էջմիածնի կենտրոնական կոմիտէին մասնակցելու համար երկու ներկայացուցիչ ընտրելու։

— Օդեսայում կազմակերպուած «Հայկական օր»-ում հանգանակուած է յօգուտ հայ փախստականների 10,000 ռուբ.։ Նոյն օրը ծախւում էր „Одесса – бѣженцамъ армянамъ“ միօրեայ լրագիրը, ուր տպուած են Միլիւկովի, Աֆեմեանի, Անդրիանովի, Պասինկովի, Զալխուշեանի և այլոց յօդուածները։

—Թիֆլիսի «Հայ կանանց կոմիտէն» հրատարակել է իւր 6 ամսեայ գործունէութեան հաշիւը, որից երևում է մուտք առձեռն դրամով 8278 ռ. 42 կոպ. և 10 հազար ռուբլու սպիտակեղէն (նոր) ու տաք հագուստներ հայ կամաւորների համար։ Բացի այդ հաւաքել են յատկապէս փախստականների համար մեծաքանակ հին շորեր ու սպիտակեղէն։ «Հայ կանանց կոմիտէի» գործունէութիւնը գլխաւորապէս ուղղուած էր հայ կամաւորներին ու փախստականներին նիւթական օգնութիւն հասցնելու։ Այդ նպատակով յիշեալ կոմիտէն կապեր էր հաստատել Նոր-Նախիջևանի, Կիշինևի, Սարատովի, Խարկովի, Օդեսայի, Պետրոգրադի, Մոսկուայի և Կովկասեան այլ քաղաքների հայ կանանց կոմիտէների հետ։

— «Հորիզոն»ին երկրից գրում են. «Վասպուրականի, Բիթլիսի և Մուշի շրջաններն ապստամբական վիճակի մէջ են։ Որոշ վայրերում կռիւն անողոք ու կատաղի կերպարանք է ստացել. իսկ մենք անկարող ենք դեռ նիւթական օգնութիւն հասցնելու. երևի օգնութիւնը պիտի գայ այն ատեն, երբ ամեն բան վերջացած կը լինի։ Առնուազն 1000 ոսկի պիտի հասցնել այստեղ, այլապէս շատ ուշ կը լինի։ Կարինից ստացուած տեղեկութիւնները, գրուած փետրուարի 25-ի թւականով, դրութիւնը նկարագրում են սոսկալի յուսահատեցուցիչ կերպով։ Վասպուրականը, Բիթլիսի լեռնային մասերը, Զէյթունը չկարողանալով դիմանալ, փաթթւեցին զէնքին և կռւի դրօշակը բարձրացրին։ Անհաւասար կատաղի կռիւ… թէ ինչով կը վերջանայ պայքարը, ապագան ցոյց կը տայ։ Հայերը նման մտադրութիւն չունէին. կառավարութեան բռնութիւնները, սպանութիւններն և մանաւանդ պատւի բռնաբարումները բաժակը լեցուցին։ Այստեղ լուր է տարածւել, որ Բեհմիլ փաշան մեծ զօրքով քալում է Զէյթունի վրայ. երևակայեցէք Զէյթունի դրութիւնը, եթէ պարտւեցան…

— Ատրպատականի առաջնորդ Ներսէս եպիսկ. հեռագրում է. Մաքուից դարձել եկան 160 հոգի հայեր Վանից, Բերգրիից, Աբաղայից, Թադէոս Առաքեալի վանքից։ Սկսել է սարսափելի ջարդ։ Հայերը Վանում հինգերորդ օրն է՝ պատերազմ են մղում թիւրքերի և քիւրդերի դէմ։ Անհրաժեշտ է շուտափոյթ օգնութիւն։ Աղերսեցէք փոխարքային շուտ օգնութեան հասնել։

— Տիֆը սոսկալի աւերներ է գործում Կարնոյ զօրքի ու ժողովրդի մէջ. ամբողջ զօրքը հալւեց. օրական 300 հոգի մեռնում են միայն քաղաքի մէջ։ Համաճարակը կոտորում է նաև գիւղերում. մահացութեան չափը անհաւատալի թւերի է հասնում։

— Մոսկուայից էջմիածին է մեկնել Մոսկուայի հայկական կոմիտէտի բժշկասննդական խումբը, որ կազմակերպեց Պիրագովեան ընկերութիւնը։ Տեղում վճռուելու է այն հարցը, թէ ո՞ր շրջանում է գործելու խումբը փախստականներին օգնելու վերաբերութեամբ։ Ձեռնարկւած է երկրորդ խմբի կազմակերպութեան։

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԴՈՒՄԱ

Ապրիլի 18-ի նիստը

Ժամը 8-ին բացւում է նիստը, որին ներկայ են մեծ թւով իրաւասուներ։ Նախագահական տեղը բռնում է նորընտիր քաղաքագլուխ Գ. Ի. Մելիք-Շահնազարեանը և բացում նիստը հետևեալ ճառով. «Մեծարգոյ իրաւասուներ, հրաւիրուած լինելով ձեր կողմից քաղաքի շահերը պաշտպանելու, ես այդ նպատակով ամենից առաջ պէտք է աշխատեմ լիակատար համերաշխութիւն ստեղծելու իմ և ուպրաւայի մէջ։ Դուք ես իբրև քաղաքի բախտը տնօրինողներ, պէտք է եռանդուն մասնակցութիւն ունենանք քաղաքի բարելաւութեան մէջ։ Ձեր աջակցութեամբ ես և իմ ընկերներս համարձակ կը դիմենք աշխատանքի»։

Յետոյ պ. քաղաքագլուխն անցնում է իր գործունէութեան ծրագրին, միառմի թւելով սրա գլխաւոր կէտերը։ Ամենից առաջ քաղաքի լուսաւորութեան գործն է նրան զբաղեցնելու. իր Թիֆլիս եղած ժամանակն նա աշխատել է այդ հարցի համար և իմացել է, որ պ. Փոխարքան կողմնակից չէ կոնցեսիայի և թէ կոնցեսիա լինելու դէպքում պէտք է դա հաստատուի ներքին գործերի մինիստրութիւնից. ծրագրի երկրորդ կէտը կազմում է քաղաքի փողոցների կանոնաւորումը, որի մասին խոստացաւ դումայի առաջիկայ նիստին զեկուցում ներկայացնել։ Անցնելով միւս հարցերին, պ. քաղաքագլուխը շեշտեց, որ նա պէտք է կարգի բերի ջրանցքը, որ վերանորոգման է կարօտ. անհրաժեշտ է նաև ըստ կարելոյն բարեկարգել հիւանդանոցը, և վերջապէս ամենամեծ ուշադրութիւնն է հարկաւոր դարձնել քաղաքի մատաղ սերնդի տարրական կրթութեան վրայ։

Միառմի թւելով իր ապագայ գործունէութեան գլխաւոր կէտերը, պ. քաղաքագլուխն իր ճառը վերջացրեց հետևեալ խօսքերով. «Համարձակ ընթանալով դէպի ապագան, ես պատրաստ եմ զոհ բերելու իմ բոլոր ոյժերս քաղաքի շահերին և միևնոյն ժամանակ կրկին յայտնում եմ խորին շնորհակալութիւնս ձեզ, յարգելի իրաւասուներ, որ դուք ինձ արժանացրել էք այդպիսի մեծ վստահութեան, և ես գործ կը դնեմ բոլոր ջանքերս արդարացնելու ձեր յոյսերը»…

Սորանից յետոյ յայտարարւում է դումային, որ պ. Նահանգապետը հաստատել է պ. Լ. Վարազեանին Շուշու ուպրավայի անդամի պաշտօնում։

Պ. քաղաքագլուխն արտայայտելով իր բաւականութիւնը, որ պ. Վարազեանի նման մի եռանդուն անձն հաստատուած է ուպրավայի անդամ, հարկ է համարում դրուատելու ուպրավայի հեռացող անդամներից Փր. Բէյբուդովի գործունէութիւնը, որ նա ցոյց տուեց այս կարճ ժամանակամիջոցում։

Այնուհետև դուման անցնում է օրակարգին։ Խօսելով հացի և մսի մայիս ամսուայ սակագնի մասին, դուման վճռում է հացի գինը թողնել նոյնը, իսկ մսի գինը իջեցնել մինչև 15 կ.

(Կը շարունակուի)

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Քաղաքային ուպրավան որոշել է անհրաժեշտ գումարներ բաց թողնել քաղաքային ճարտարապետին ջրանցքի մի քանի տեղերի նորոգչական աշխատանքների և զբօսավայրի (բուլվարի) բարեկարգման համար։

— Քաղաքային ուպրավան հիմնւելով քաղաքային ճարտարապետի զեկուցման վրայ, կարգադրել է ստիպել տնատէրերին քանդել այն աւերակ ու հրդեհից այրուած տների պատերը, որոնք սպառնում են փլւելու։

— Քաղաքային ճարտարապետի զեկուցման հիման վրայ քաղաքային ուպրաւան որոշեց, ի նկատի առնելով,

որ տեղիս հասարակական ակումբը իր ծաղկանոցների համար ջուր վերցնելով քաղաքային ջրանցքից, զրկում է շրջակայ բնակչութիւնն և Արամեանցի հիւանդանոցն ջրի անհրաժեշտ քանակից՝ առաջարկել ակումբի վարչութեանը սկսել առանձին բանակցութիւններ քաղաքային իշխանութեան ջրի մատակարարման հարցը կարգաւորելու նպատակով։

— Քաղաքային ուպրավան, նկատի առնելով, որ քաղաքումս սովորութիւն է դարձել մասնաւոր յայտարարութիւնները քաղաքիս տների պատերի վրայ կպցնել, որ անթոյլատրելի է, ծրագրում է կառուցանել յատուկ վիտրիններ մասնաւոր յայտարարութիւնների համար։

— Մեզ հաղորդում են, որ շաբաթ 18 ապրիլի, գիշերը տեղական հասարակական ակմբում մի քանի այցելուներ սպանել են իրենց վերին աստիճանի անկարգ, միանգամայն անտես անելով ներկայ եղող հասարակութիւնը, որոնց մէջ եղել են մի քանի տիկիններ։

ՂԱՐԱԲԱՂ

Տող գիւղ. Կիրակի ապրիլի 12-ին ժամերգութիւնից յետոյ եկեղեցու բակում տեղի ունեցաւ գիւղական ժողով, որտեղ տեղիս գործակալ Յ. ք. Սարգիսեանցը կարդաց կաթողիկոսի կոնդակը «եղբայրական օգնութեան» համար։ Գիւղացիները, սրտին մօտիկ ընդունելով հայ փախստականներին օգնելու գործը, հենց այստեղ և եթ իրենց մէջ հանգանակեցին մի գումար, որ եղաւ 13 ր. 10 կոպ. (սեփակ, թղթից).

— *Խնձորեսկ (Զանգ. գաւ.).* Երկարատև երաշտն ու քամին փչացրել է ամբողջ աշնանացանքսերը, այժմ այդ արտերում մի հատ բոյս չի երևում։ Ներկայիս կենսամթերքները կրկնակի թանգացել են ու խեղճ խնձորէսկցիներին անել դրութեան մէջ գցել։ Միւս կողմից էլ գողութիւններն են վնասում նրանց։

ԿՈՎԿԱՍ

— Վերջին օրերս անասունների ներմուծումը Թիֆլիս պակասել էր, որի պատճառով քաղաքում զգացւում էր մսի պակասութիւն։ Ապրիլի 17-ին քաղաք բերւեցին մեծ քանակութեամբ խոշոր եղջիւրաւոր անասուններ, սակայն համաձայն տնտեսական յանձնաժողովի ստացած տեղեկութիւնների, մսագործները սպեկուլեացիայի նպատակներով անասուններ չեն գնում։

— Հայոց Գիւղատնտեսական ընկ. վարչութիւնը լուր է առել, որ Գանձակի նահ. Բանան, Զայքենդ, Զագլիկ և ուրիշ գիւղերում, ինչպէս և Տաուզ, Բերդ, Ուզունթալա, Կարայազ, Քարւանսարա գիւղերում երևան են եկել մեծ քանակութեամբ դաշտային մկներ, որոնք փչացնում են աշնանային ցանքսերը։ Այդ հիման վրայ ընկերութեան վարչութիւնը դիմել է Փոխարքայի դիւանատանը, խնդրելով միջոցներ ձեռք առնել մկների դէմ կռւելու համար։

— Այս ուսումնական տարւայ վերջում Բագւում գումարւելու է Շամախու թեմի հայոց ծխական դպրոցների ուսուցիչների համագումար, որի նախաձեռնութիւնը պատկանում է նոյն թեմի առաջնորդ Կարապետ եպիսկոպոսին։

— Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Խատիսեանի նախագահութեամբ կայացաւ Կովկասեան քաղաքների ներկայացուցիչների 3-րդ համագումարի կազմակերպիչ բիւրոյի նիստը։ Որոշւեց համագումարը գումարել մայիսի 9-ին, 10-ին և 11-ին։ Համագումարի նիստերը տեղի կունենան քաղ. դումայի նիստերի դահլիճում։ Համագումարի քարտուղար կը լինի Ստավրովսկի։ Համագումարում կարդալու համար պատրաստւում են զեկուցումներ։ Ցանձնարարւեց բիւրոյի անդամ իշխ. Արղութեան-Երկայնաբազուկին կազմակերպել հիւանդանոցային յարմարութիւններ և դեղօրայքի ցուցահանդէս։ Որոշւեց հեռագրով խնդրել քաղաքների ներկայացուցիչներին Թիֆլիսում լինել մայիսի 8-ին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

— —

Գերմանիայի վիճակը

Գերմանակ. «Keolnische Zeitung» գրում է. «Մենք երեխաներ չենք, ուստի և մեզ հարկաւոր է արիաբար խոստովանել, որ մեր դրութիւնը վերին աստիճանի ծանր է։ Չնայած մեր ռազմական յաջողութիւններին և մեր բովանդակ ազգաբնակութեան ինքնազոհման բացառիկ ոգուն, այնուամենայնիւ որպէսզի կարողանանք դիմանալ կռւին, մենք ստիպւած ենք գրեթէ անյաղթելի խոչնդոտների հետ կռւել։ Հացով, մսով, ռազմամթերքներով, մեքենաներով, պղնձով, նիկելով և այլն ապահովելու ՝ նհրաժեշտութիւնը դնում է մեզ գրեթէ անիրագործելի խնդիրների հանդէպ»։

— —

Անգլիան պղնձի շուկայի տէր է

Վաշինգտոնից գրում են «Daily Tel.», որ Անգլիան շնորհիւ առանձին համաձայնութիւնների, որ կայացրել է Հիւսիս. Ամերիկայի Նահանգների պղնձի արդիւնաբերութեան խոշոր ներկայացուցիչների հետ, ներկայումս հանդիսանում է պղնձի համաշխարհային շուկայի գրեթէ միակ հրամայողը։ Այդ համաձայնութեան զօրութեամբ Ամերիկայում արտադրւող պղնձի բոլոր պաշարն ենթարկւած է Անգլիայի վերահսկողութեան, ուստի և գերմանական յոյսերն ամերիկական պղնձի նկատմամբ ի դերև ելան։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

— —

19. ապրիլի։ Թշնամու զօրամասերը գրաւած ունեն Շավլին։ Գերմանական հետախուզող ձիաւոր խմբեր են երևացել ապրիլի 18-ին Լիբաւայի մօտերքը։ Նոյն օրը Ռիգայի ծովածոցն են մտել թշնամական ականանաւերը։ Նէմանի արևմտեան ուղղութեամբ ռազմական գործողութիւնները շարունակւում են Տաէնկօ գիւղում։ Նէտտա գետի աջ եզերքում ապրիլի 18-ին մեզ գերի ընկաւ գերմանական գնդի մի ամբողջ վաշտ։ Գալիցիայում ապրիլի 18-ի գիշերն աւստրիական մեծ ուժեր յարձակում գործեցին Ցենձկովիցէ բայօնում, բայց մեր կրակը ստիպեց նրանց 600 քայլ հեռաւորութեամբ մեր խրամատներից պաշտպանւել գետնի վրայ պառկելով։

Կարպատներում Գօլօվեցկօ և Սենեչուվայի մօտերքը մենք յետ մղեցինք աւստրո-գերմանացիների գիշերւայ գրոհը։

— —

Պետրօգրադ. ապրիլի 19. Գերմանացիների դեմօնստրացիաները մեր ռազմաճակատի շատ տեղերում խիստ միատիպ բնոյթ են կրում։ Ռավայի մօտերքը 10 վերստ ճակատի վրայ գերմանացիներն ապրիլի 16-ին մեր խրամատների վրայ արձակել են մօտ 18 հազար ռումբեր... Շատ տեղերում 2—3 վաշտից բաղկացած զօրամասերը ձևացնում էին, թէ կամենում են գրոհ տալ մեզ վրայ, բայց մեր կրակից կորցնելով մի քանի տասնեակ մարդիկ, թաքնւում էին իրենց խրամատներում...

..Ընդհանրապէս թշնամու դեմօնստրացիաների անվճռական բնոյթը մեծ կասկածներ է յարուցանում թշնամական զօրամասերի ղեկավարութեան ամուր ձեռքերի նկատմամբ։

Ինչ վերաբերում է գերմանացիների շարժումներին Շավլիի շրջանում, այնտեղ մի քանի մանր ընդհարումներից յետոյ ապրիլի 17-ին նրանք գրաւել են Լիբաւա-Ռօմենի երկաթուղու գիծը Մուրավեօ — Ռաձեվիլիշկի կայարանների միջև։ Թշնամու այդ գործողութիւնների իսկական ծաւալը կը պարզւի մօտակայ ժամանակում։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— —

— Р. Сл. հաղորդում է, որ Փարիզում շատ բարենպաստ տեղեկութիւններ են ստացւած Դարդանելի գործողութիւնների մասին։

— Աթէնքից հաղորդում են, որ անգլիական նաւատորմը մտել է Զմիւռնիայի ծովածոցը։

— Կօպենհագէնից եկած տեղեկութիւնների համաձայն, Բելգիայի մեծ մասը ազատւած է գերման զօրքերից՝ Անտվերպենում, Բրիւսելում, Նամիւրում թողնւած են փոքրաքանակ զօրամասեր։

— „Веч. Вр.“-ի ասելով, դաշնակիցների զօրքերը Դարդանելում ափ են հանել թիւրքաց թնդանօթների անընդհատ կրակի տակ։ Նոյնիսկ տաճիկ սպաների կարծիքով դաշնակիցների այդ գործողութիւնը ներկայ պատերազմի գլուխ-գործոցներից մէկը կարելի է համարել։ Դաշնակիցները միաժամանակ ափ են հանել զօրքը չորս գլխաւոր և երկու երկրորդական կէտերում։ Ուստի կռիւը միաժամանակ տաքացել է թերակղզու երկու հակառակ կէտերում, որի հետևանքն եղել է թիւրք զօրքերի ջախջախումն ու ցիրուցան լինելը։

— «Рѣчь» թերթին Օդեսսայից հաղորդում են, որ դաշնակիցներն իրենց զօրքերը կենտրոնացնում են Լէմնոս և Իմբրոս կղզիների վրայ, որտեղից տեղափոխում են Գալիպօլի թերակղզին։ Իմբրոս կղզում հիմնել են մի մեծ հիւանդանոց, սննդատու կէտ և ածուխի պահեստ։

— «Бирж. Вѣд.»-ին Սալօնիկից հաղորդում են, որ Գալիպօլի թերակղզին ափ դուրս բերած դաշնակիցների զօրքերի մեծ մասն աւստրալիացի լաւ պատրաստւած ձիաւորներն են։ Ենթադրում են, որ ափ հանւած զօրքերի ընդհանուր թիւը 250,000 հոգու է հասնում։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

— —

Թոյլ տւէք յարգելի թերթիդ միջոցով յայտնել ի գիտութիւն Ագուլեաց եկեղեցու ծխականների՝ հետևեալը. սոյն ամսի 13-ին, վերոյիշեալ եկեղեցու ծխական դպրոցի հոգաբարձութիւնը ինձ առաջարկեց ստուգել՝ ախար օրւայ «մատաղ-ի» համար հաւաքած դրամի քանակը, ընդհանուր ծախքը և զուտ մնացորդը, որպէսզի նւիրատուների անուն-ազգանունների հետ միասին տպագրել տան «Փայլակ-ի» մօտակայ համարներից մէկում։

Սրանով յայտնում եմ, որ իմ ույժերից վեր էր մինակ ստուգել մի այդպիսի հաշիւ, մանաւանդ, որ ախարի կարգադրիչների անփութութեան շնորհիւ այնպէս է նա խճճւած և մութ, որից ինքը Ալլահը չի կարող գլուխ թափել։

Որովհետև հաւաքած դրամը հինգ հարիւր ռուբլուց աւելի է, և դրամ ժողովողների մտադրութիւնը ոչ թէ տրադիցիօն «մատաղն» է եղել, այլ իբր մի առիթ, որպէսզի աւելացած դրամը ծախսւի յօգուտ ծխական դըպրոցի, հետևապէս հասարակական արժէք ունեցող նախաձեռնութիւն է եղել կազմակերպողների կողմից և, ի նկատի ունենալով որ գրած ու ջնջած, անկարգ ու անկանոն հաշւեմատեանը վստահութիւն չի ներշնչում, այսու, որպէս հասարակութեան անդամ, իրաւունք ենք համարում առաջարկել հոգևոր իշխանութեան, որպէսզի նա իւր կողմից քննիչ յանձնաժողով նշանակի՝ հաշիւները մանրամասն ստուգելու և հետևանքը լրագրի մէջ հրատարակելու համար, ի միամտութիւն նւիրատուների և ծխականների։

Գր. Տէր-Աւետիքեան

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 14 Կիրակի 26 ապրիլի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915

Կիրակի 26 ապրիլի № 14

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ — 20 կոպ, վերջին „ „ — 10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՌԵՖՈՐՄ

Դպրոցական գործով, մատաղ սերնդի կրթութեամբ և դաստիարակութեամբ հետաքրքրւող հասարակութիւնը վաղուց նկատել է և մատնանշել այն հակասութիւնը, որ կայ դպրոցի ծրագրի, նրա կատարած գործի, տւած արդիւնքի և կեանքի պահանջների, հասարակութեան զարգացման կարիքների միջև։ Մինչդեռ կեանքը պահանջում է դպրոցաւարտ երիտասարդից ի վիճակի լինել արտայայտելու կենսական արժէքներ. մինչդեռ հասարակութիւնը պահանջում է նրանից կարողանալ ստեղծել հասարակօգուտ արժէքներ, դպրոցը տալիս է գրաճանաչութիւն, գիտութիւնների զանազան ճիւղերի մասին ընդհանուր հասկացողութիւն։ Մինչդեռ հասարակութեան զարգացման շահերի տեսակէտից դպրոցաւարտ երիտասարդութիւնը պիտի կարողանայ դիմանալ կեանքի արհաւիրքներին և ոյժ ունենայ կռւելու նրա հետ և մի դրած նպատակի հասնելու, իսկ սրա համար դպրոցը պէտք է կարողանայ աշխատանքի մէջ կոփել ու ամրացնել իր սաների կամքը, հասունացնել նրանց մէջ սիստեմատիկ գործունէութեան կարողութիւնը, դպրոցն արձակում է իր ծոցից կամազուրկ, սիստեմատիկ ու պլանաւոր աշխատանքի համար անպատրաստ, շատ դրաււող և նոյնքան շատ հիասթափւող երիտասարդութիւն։ Մինչդեռ կեանքն իւր բազմանդակ արտայայտութեան բոլոր կողմերով պահանջում է երիտասարդից կարողանալ ըմբռնել հասարակութեան մտաւոր, հոգեկան և ֆիզիքական զարգացման համար անհրաժեշտ աշխատանքի մեթոդը, դպրոցը պատրաստում է մի երիտասարդութիւն, որ գիտէ կարդալ գրքերի երեսները, գիտէ վերարտադրել ուրիշների կարծիքը, բայց չգիտէ որտեղ, ինչ գործիքների որպիսի համակարգութիւն պիտի կիրարկել ցանկալի և անհրաժեշտ գործը կատարելու համար։ Մինչդեռ հասարակական շահը պահանջում է դպրոցից ստեղծագործող բարոյական մարդ, դպրոցը տալիս է ըստ մեծի մասին ստեղծագործելու ընդունակութիւնից զուրկ, բարոյական տեսակէտից անկայուն կարիերիստ։

Այսպէս, ուրեմն, կեանքի պահանջի, հասարակութեան զարգացման կարիքի, մարդկային կուլտուրայի պահանջի և դպրոցի կրթութեան նպատակի, նրա մէջ կիրարկւող ծրագրի միջև մընում է մի անաւոր հակասութիւն։ Եւ դպրոցն ընդարմանում է, մինչդեռ կեանքը շարունակում է լինել ամբողջովին շարժում, անընդհատ առաջադիմութիւն, ամբողջովին դինամիկ, և առաջինն այլ ևս անկարող է դառնում հասկանալու վերջինի պահանջները։

Հակասութիւնը չէր կարող վրիպել բանիմաց հասարակութեան աչքից. այդ նկատել է և ռուս հասարակութիւնը, իսկ նրա մանկավարժները վաղուց ձայն են բարձրացրել յօգուտ դպրոցի արմատական ռեֆորմի։

Տարաբախտաբար, ամբողջական ռեֆորմը չէ, որ այժմ քննութեան է առնւած լուսաւորութեան մ՚նիստր գրաֆ Իգնատիևի ձեռներեցութեամբ, այլ դրա մի մասը։ Ստեղծել մի միջնակարգ դպրոց, միևնոյն հիմքով, միևնոյն ծրագրով և յարմարեցնել այդ դպրոցը կեանքի պահանջներին, ահա սրանք են առ այժմ դպրոցական ռեֆորմի պարզ որոշւած կէտերը։

Լուսաւորութեան մինիստրի ենթադրութեամբ, միջնակարգ դպրոցում մինչև չորրորդ դասարանը, պէտք է աւանդւի առարկաների միևնոյն ցիկլը, յարմարեցրած ընդհանուր զարգացման պահանջներին։ Միտքը ճիշտ է։ Որովհետև մինչև մի որոշ հասակ, աշակերտներին կարելի է տալ ընդհանուր զարգացման անհրաժեշտ գիտելիքները միևնոյն ծրագրով. ուսուցման շրջանում դպրոցի դասատուները պէտք է կարողանան գրգռել և արթնացնել երեխայի մէջ թագնւած ընդունակութիւնները, նրա հակումները և զարգացնել նրա մէջ սէրը դէպի գիտութեան այս կամ այն ճիւղը. եթէ անգամ մանկավարժները չանեն այդ, երեխաները բնականօրէն ցոյց կը տան իրենց տարբեր հակումները։ Դրանից յետոյ, անբնական կը լինի այլ ևս ստիպել երեխային ուսումնասիրել մի առարկայ, որի համար նա առանձին սէր չի ցոյց տալիս և ընդհակառակն, միանգամայն նպատակայարմար է կրթութեան նպատակի տեսակէտից բաժանել երեխաներին խմբերի միմեանցից և տալ նրանցից իւրաքանչիւր մի խմբին գիտութեան այն ցիկլը, որի համար նրա միտքն աւելի է տրամադրւած, հոգեկան կարողութիւններն աւելի յարմարւած։

Վերակազմել միջնակարգ դպրոցն այս մտքով, այս պլանով նշանակում է լսել բնութեան ձայնը, նշանակում է օգտակար գործ կատարել հասարակութեան համար։

Բայց դպրոցի վերակազմութեան գործը սրանով չպիտի սահմանափակւի. սա ծրագրի միայն մի կէտն է, որ որքան էլ խելացի կերպով ընբռնւած լինի, դարձեալ բաւարարել մեզ չի կարող։

Դպրոցական ռեֆորմի պրօէկտը պիտի ըմբռնի կրթական և դաստիարակչական գործի վերակազմութիւնը նոր հիմքերի վրայ՝ սկսած դպրոցական կեանքի առաջին աստիճանից մինչև ամենաբարձրը։

Բայց դրա մասին՝ մի ուրիշ անգամ։

ՇՈՒՇՈՒ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ներկայումս Ռուսաստանում օրւայ հրատապ խնդիրներից մէկն է ժողովրդական տան հարցը։ Ոգելից խմիչքների գործածութեան արգելումը դրական հետևանքների հետ ունեցաւ նաև բացասական հետևանքներ։ Գիւղերում և քաղաքներում սկսեցին գործածել սպիրտից պատրաստած զանազան խմիչքներ և սուրրոգատներ, աչքի ընկնող կերպով տարածւեց նաև թղթախաղը։ Ահա այդ վնասակար և կործանիչ երևոյթների դէմ կռւելու համար մտածում են հիմնել ժողովրդական տներ, ուր ժողովուրդը ազատ դասը կարողանայ զբաղւել հաճելի և օգտակար ժամանցներով և այդպիսով հեռու մնայ թղթախաղից և սպիրտային խըմիչքներ գործածելու մոլութիւնից։ Ժողովրդական տան միտքը նոր չէ, նա ունի իր անցեալը, շատ գիտակից ու սրտացաւ մարդիկ աշխատել են այդ ուղղութեամբ և այն տեղերում, ուր նա արգելքների ու խոչընդոտների չէ հանդիպել, տւել է փառաւոր արդիւնք։ Եւ իրօք, ինչ աւելի հաճելի ու մխիթարական ժամանց կարող է լինել գործարաններում ու արհեստանոցներում ժամերով աշխատող բանւորների, ձըմեռւան երկար գիշերները ձանձրոյթից յօրանջելով բթացող երկրագործի համար, քան ժողովրդական տունը, ուր նա կարող է կարդալ, դասախօսութիւններ լսել, ներկայացումներ տեսնել, զրուցել ընկերների՝ հետ, տեղեկութիւններ ստանալ օրւայ հարցերի մասին, անմեղ խաղերի մասնակցել և այլն և այլն։ Բանւորի և գիւղացու մտաւոր-բարոյական դաստիարակութեան աւելի նպատակայարմար միջոց, նրա հոգեկան և գեղարւեստական համեստ պահանջներին բաւարարութիւն տւող աւելի համապատասխան վայր, քան ժողովրդական տունը, դժւար թէ կարելի լինի ցոյց տալ։

Ընդունելով ժողովրդական տան անպայման օգտակարութիւնը, պէտք է ասենք սակայն, որ Շուշու համար առ այժմ նա այնքան էլ անհրաժեշտութիւն չի ներկայացնում, որքան Ռուսաստանի համար։ Մեր հասարակութեան աղքատ խաւը բարեբախտաբար զերծ է վերը յիշատակւած մոլութիւններից և ժողովրդական տուն հիմնելը, յատկապէս այդ մոլութիւնների դէմ կռւելու համար, միանգամայն օտարոտի և անմիտ կը լինէր մեզ համար։ Մեր ժողովրդական տունը ոչ թէ պայքարի միջոց պէտք է ծառայէր մեզ համար, եթէ կարողանայինք իրականացնել այդ մեր քաղաքում, այլ մի դպրոց հասարակութեան համար, նրա մտաւոր, բարոյական և հոգեկան պահանջներին սնունդ տւող մի կրթարան, նրա գեղարւեստական զգացմունքներին և ճաշակին բաւարարող մի տաճար։ Ոչ ոք վիճել չի կարող ժողովրդական տան օգտակարութեան դէմ, սակայն ոչ ոք էլ երեխայի չափ միամիտ չի լինի կարծելու, թէ Շուշին երբ և իցէ մօտ ապագայում բախտ կ՚ունենայ ժողովրդական տուն ունենալու։

Սակայն պահանջը կայ։

Ոչ միայն Շուշու չքաւոր, այլ և ունևոր դասը զուրկ են մնում գեղարւեստական հաճոյքներից, չհաշւած ամառւան սեզոնի ներկայացումները, նրանց մտաւոր-բարոյական կրթութեան, դաստիարակութեան գործը միանգամայն բաց է մնում, բարձի թողի արւում։

Ո՞վ պէտք է ծածկի այդ բացը, ո՞վ պէտք է մտածի Շուշու հասարակութեան, մանաւանդ նրա չունևոր դասի մտաւոր, բարոյական, գեղարւեստական կրթութեան և բարձր հոգեկան հաճոյքի մասին։

Անշուշտ դրամատիկական ընկերութիւնը։

Դրամատիկական ընկերութեան ճիւղերը գաւառներում օգտւում են բաւականաչափ լայն իրաւունքներով. նրանք կարող են միշտ էլ կազմակերպել ներկայացումներ, երեկոյթներ։ Շուշու ճիւղըն էլ ի հարկէ ունի նոյն իրաւունքներն և երբ գործը կանոնաւոր հիմքերի վրայ դրւի, նա կարող է մեծ ծառայութիւն մատուցանել մեր հասարակութեան, լայն չափերով բաւարարութիւն տալ նրա բարոյական կրթութեան և գեղարւեստական պահանջնե-

րին։ Նա կարող է համախմբել քաղաքիս սիրողներին և գեղասէրներին, ներկայացումներ կազմակերպել թէ ընդհանրապէս հասարակութեան և թէ մասնաւորապէս, մատչելի գներով. չունևոր դասի համար։ Թիֆլիսի ժողովրդական տունը կարող է օրինակ ծառայել, թէ որքան սիրով է յաճախում ներկայացումները հասարակ ժողովուրդը, երբ մատչելի է լինում այդ նրա նիւթական անձուկ վիճակին։

Սակայն, ինչպէս ամեն մի հասարակական կուլտուրական հիմնարկութիւն մեր քաղաքում, այնպէս էլ դրամատիկական ընկերութեան ճիւղը եռանդ և աշխոյժ է ցոյց տալիս միայն գործի սկզբնաւորութեան շրջանում, իսկ այնուհետև ենթարկելով շրջապատողների քաղցր օրօրներին՝ նիրհում է խաղաղ և անվրդով քնով։ Տարեկան մի երկու ներկայացումով չի կարելի արդարացնել այդ ընկերութեան գոյութիւնը։ Առանց ընկերութեան էլ տեղիս սիրողները կարող են մի երկու պատահական ներկայացում կազմակերպել այս կամ այն նպատակով։ Դրամատիկական ընկերութեան Շուշու ճիւղի գոյութիւնն իմաստ և միտք կունենայ միայն այն դէպքում, երբ գործը կանոնաւոր հիմքերի վրայ դրւի, կազմակերպւեն սիստեմատիկ ներկայացումներ և երեկոյթներ։

Ընկերութեան վարչութեան անդամները պակաս են, ընկերութիւնը քայքայւելու վրայ է, այն ինչ վարչութեան մնացած անդամները ոչ մի աշխատանք չեն գործ դնում պակաս անդամների տեղ նորերը հրաւիրելու, կազմը լրացնելու և այդպիսով փրկելու այն ընկերութեան կեանքը, որն առաջին դեր ունի կատարելու մեր գեղարւեստական հաճոյքներից ու բաւականութիւններից աղքատ իրականութեան մէջ։

Առանց աշխատանքի ոչ մի գործ կատարել չի լինի, թող վարչութիւնը շարժւի, գործի կպչի և եթէ ժամանակի հանգամանքներն ու պայմանները թոյլ չեն տայ նրան անել այն, ինչ որ կարող էր անել խաղաղ ժամանակ, այդ դէպքում նա ազատ կը մնայ հասարակութեան դատապարտութիւնից։ Հակառակ դէպքում նա իրաւամբ կարժանանայ մեր և հասարակութեան գիտակից մասի դատապարտութեան։

Նորայր

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ՏԽՐԱՀՌՉԱԿ ՀԵՐՈՍՆԵՐ

Շուշին էլ ունի, ինչպէս ամեն մի փոքր ի շատէ «քարեկարգ» քաղաք իւր կլուբը, ակումբը։

Որտեղ մի քիչ թուղթ և լօտօ են խաղում, մի քիչ կարդում, մի քիչ բամբասում, մի քիչ ընթրում, երբեմն էլ մի փոքր... կոնծում։

Կայ և այդ ակումբն յաճախող երիտասարդութիւն, քաղաքիս հիմնարկութիւններում ծառայող ինտելիգենտներ, բարձրագոյն կրթութիւն ստացած, համալսարանական նշանները կրծքերին։

Ասում են. այդ ինտելիգենցիան է հիմնել ակումբը, որտեղ նա կարողանայ օգտակար ժամանց ունենալ, մի րոպէ վերանալ գաւառի ճահճացած մթնոլորտից, մտաւոր-բարոյական հանգստութեան վայր ստեղծել...

Եւ ստեղծում են մի վայր. որին կարող էր նախանձել հասարակ պանդոկի գռեհիկ այցելուն, որ գիտէ միայն բռունցք և կռիւ սպառնալ, կոտրած աթոռներ ճռճել։

Որին երանի կը տար Բաքոսի հաւատարիմ երկրպագուն, երբ նա իր անզուսպ յոյզերին ազատ ելք է տալիս և իւր ոգևորութեան մէջ շոգիացած այնքան անկեղծ է լինում վայրենի բացականչութիւնների, փողոցային չվոցների ու ստոր անւանարկութիւնների պաշարով։

Եւ յետոյ գաղտուկ փախչում։

Եւ անում են այդ ամենը ովքե՞ր։ Կրթւած երիտասարդներ, հասարակութեան մէջ դիրք վայելողներ, այն հասարակութեան, որին ղեկավարելու, որին բարոյական դասեր տալու համար են իրենք կանչւած։

Եւ այդ ամենը կատարւում է հասարակական մի հիմնարկութեան մէջ, մի յարկի տակ, ուր իւրաքանչիւր բարեկիրթ, վայելուչ յաճախորդ ապահով պիտի լինի.

Որ իւր պատիւը խաղալիք չի դառնալ առաջին պատահած թեթևսոլիկի խելառութիւններին։

Որ հասարակական արժան ապատւութիւնը չի վտանգւի այն տխրահռչակ հերոսներից, որոնք սովոր են պղտոր ջրում ձուկ որսալ և կուրացած ամբոխի ստոր բնազդները շարժել փոխադարձ ատելութեան սերմեր ցանելով։

Եւ ինչ յաւակնութիւն։

Անպատւել, անւանարկել աջ ու ձախ հասարակութեան մէջ. և համոզւած լինել, որ դա իրեն անպատիժ կանցնի. հաւատացած լինել, որ նոյն հասարակութիւնն իրեն վերստին պիտ ընդունի, վերստին ձեռք մեկնի։

Յաւակնութիւն, որ բնորոշ է նապաստակի սիրտ ունեցող և յոխորտացող աքաղաղի տեսք ունեցող քաջերին։

Եւ գնում է շուշեցին իր ակումբը հրաժշտութիւն լսելու... բայց շւացները, վայրենի աղաղակները, սպառնական կոչումներն են նրա ականջը գմայլեցնում...

Նա գնում է իր ընտանիքով այնտեղ բարեկիրթ մարդիկ հանդիպելու, իսկ նրա կնոջ կամ դստեր երեսներն են շառայլւում տեղացող «համեղ» ածականների, կոպիտ բառքերի տարափի տակ։

Այժ շուշեցին էլ ունի իւր ակումբը։

Որտեղ մի քիչ թուղթ են խաղում, մի քիչ բամբասում, ընթրում, երբեմն էլ մի քիչ կոնծում... և ապա երեւի մի օր էլ թեքեր կոլորեն, բռունցքներ կը ճռճեն, «ռեխներ» կը ջարդեն, լուտանքներ կը թափեն...

Եւ այդպէս ժամանակ 'ն անցկացնում մեր տխրահռչակ հերոսները...

Նիմանդ

ՄԱՄՈՒԼ

Խօսելով Ռուսաստանի, Ֆրանսիայի ու Անգլիայի միջև քաղաքական մերձեցում ստեղծելու մասին, „День" լրագիրը գտնում է, որ, բաւարարութիւն տալով Անգլիայի հետ տնտեսական կապեր հաստատելու ձգտմանը, որոնք աւելի ևս աճել են Գերմանիայի հետ ունեցած առևտրական յարաբերութիւնների խզումից յետոյ, մեզ անհրաժեշտ է կուլտուրապէս մերձենալ Անգլիային.

«Ոչ միայն այն պատճառով, որ այդ մերձեցումն հարկաւոր է քաղաքական համաձայնութեան ամրապնդման համար և փոխադարձ յարգանքի ու ըմբռնման լայն հիմքի վրայ այդ համաձայնութիւնն գնելու համար, այլ և անմիջական իրական պահանջների բաւարարման տեսակէտից»։

Այն դերը, որ կատարել էին մինչև այժմ մեր կուլտուրական կեանքում գերմանական գիտութիւնն և գրականութիւնն, պէտք է այսուհետև, վերոյիշեալ լրագրի կարծիքով, տրւի Ֆրանսիային ու Անգլիային։ Ֆրանսիան պատերազմից առաջ էլ այդ կողմից յետ չէր մնում Գերմանիայից, նա զգալի դեր էր խաղում մեր կուլտուրական կեանքում. այդպէս չէր սակայն Անգլիայի նկատմամբ, ուր այժմ անհրաժեշտ է ուղղել մեր բոլոր ջանքերը, որից միայն կը շահեն երկու ազգերը՝ ռուսականն և անգլիականը։

«Ռուսական կուլտուրայի միացումն անգլիական ոգու հետ կարող է վերին աստիճանի արգասաւէտ հետևանքների հասցնել։ Անգլիական ամուր պողպատի խառնումն մեր մետաղին կարող է ունենալ միայն բարի հետևանքներ և ընդ հակառակն ամուր, բայց ոչ բաւականի ճկուն անգլիական մետաղը նմանապէս միայն կը շահի ռուսական փափուկ հալոցի խառնուրդից»։

— —

Զարմանալի մետամօրֆոզներ, ապշեցուցիչ փոփոխութիւններ են կատարւում ռուս մտաւոր կեանքի ծալքերում շնորհիւ արդի համաշխարհային պատերազմի։ Այն շրջանները, որոնք երբեմն իրենց համարելով «իսկական հայրենասէրներ» փարել էին զօօլօգիական նացիօնալիզմին (ազգայնականութեան) և այլապէս մտածողներին ու զգացողներին «ի խաչ» էին հանում և միայն կախաղանների արժանի նոխազներ համարում, այսօր կարծես արթնացել են իրենց արիւնոտ մոլեգնութիւնից։ Արդեօք երկա՞ր ժամանակով, թէ մի քանի վայրկեանով. արդեօ՞ք այդտեղ գաղափարների ու մտքերի վերագնահատութիւն է տեղի ունենում, թէ ըստ իրենց բնածին՝ զօօլօգիական յատկութեանը ձգտում են յարմարւել տիրող մօմենտին ու կառավարութեան շրջաններում գոյացած տրամադրութեանը, դա ցոյց կը տայ ապագան։ Բայց փաստն այն է, որ ուլտրա-պահպանողական օրգաններից մէկը, յայտնի օտարատեաց „Колоколъ" թերթն, այսօր իւր նախկին մարդակեր քարոզների փոխարէն ուրիշ երգեր է ասում։ Այն փաստը, որ Մեծ Իշխանուհի Տատիանա Նիկօլաեւնայի կոմիտէտի մէջ Մեծ Նախագահուհու հրամանով հրաւիրւած են մասնակցելու համառուսական ժողովարարութեան գործի կազմակերպման նպատակով յօգուտ Ռուսաստանի փառւած ազգաբնակութեան, վերջինիս բոլոր ազգութիւնների ներկայացուցիչները այն Լ՝ լեհերից, հրէաներից, հայերից և մուսուլմաններից, առիթ է տալիս „Колоколъ"-ին իւր գոհունակութիւնն արտայայտելու եմի շարք ճըշմարիտ մտքեր արտայայտելու հասարակական ու պետական յարաբերութիւնների բարոյական գնահատման մասին։ Վերջապէս ալդարացի գտնելով Ռուսաստանում ապրող բոլոր օտար ազգութիւնների համապետական նշանակութիւնը, նա գրում է հետևեալ բնորոշ խօսքերը.

«Ընդունելով ազգայնութիւնն մեր մէջ, մենք պիտի յարգենք այդ նաև ուրիշների վերաբերմամբ։ Անհրաժեշտ է կոմպրոմիս. օտարազգիներին պէտք է տալ լիակատար ազատութիւն բոլոր երկրորդական հարցերում, իսկ առաջնակարգ հարցերից —միայն դաւանութեան և մասամբ լեզւի մէջ։ Դրա փոխարէն այլազգիներն անկեղծօրէն հրաժարւելու են իրենց ուտոպիական երազումներից և պէտք է սահմանափակեն իրենց ազգայնականութիւնն և սիրով կապեն իրենց բաղդը տիրող ժողովրդի հետ։ Մեր պատմական առաքելութիւնը, որ ներկայումս կատարւում է ռազմի դաշտերում, պահանջում է երկրի ներսում սիրոյ միայն մի պաշտամունք իւր փառահեղ ապօֆէօզի համար։ Պարոններ, թող շատ և շատ սէր լինի մեր պետական հասարակական ու մասնաւոր կեանքում և հսկայական վերափոխման հրաշքը կը կատարւի։ Մենք յոգնել ենք ատելուց»։

ՄԵՐ ԲԱՐՔԵՐԻՑ

Եթէ թռուցիկ ակնարկ ձգենք արդի գիւղական կեանքի վրա՝ իսկոյն կը նկատենք, որ՝ անցեալի համեմատութեամբ՝ բարոյական տեսակէտից գիւղական ժողովուրդը կանգնած է ստոր մակարդակի վրա։

Հին նահապետական մաքուր վարք ու բարքի տէր գեղջուկը այժմ փոխւել և բոլորովին այլասերւել է բարոյապէս. չքացել ու վերացել է գիւղական կեանքում երբեմնի տիրող ամօթխածութիւնը, պատկառանքը, չքաւոր հարևանին օգնելու գաղափարը. չկայ այլ ևս ընտանեկան համերաշխութիւնը։

Դատարանների շեմքերը մաշում են հայրը որդուց գանգատւելով, որդին հօրից, եղբայրը եղբօրից. կոնսիստորիաները լցւած են ապահարզան պահանջող ամուսինների խնդրագրերով։ Երկրորդ կին պահելու սովորութիւնն էլ հօ ընդհանրացած է։

Եւ առանց վերապահութեան կարելի է ասել, որ անբարոյական սխտով ներկայումս ապականւած է գիւղական ժողովուրդը։

Սակայն ինչո՞ւ է այդպէս։

Ըստ իս՝ իրաւացի է այն կարծիքը, թէ գիւղական ժողովրդի բարոյապէս ոչնչանալու պատճառն այն տարրերն են, որոնք գիւղից քաղաք գնալով՝ ժառանգում են այնտեղի շռայլութեան ու գեղխութեան սովորութիւններն և գիւղ վերադառնալով՝ տարածում ամենուրեք և շուտ ընդօրինակող գիւղական ժողովրդի մէջ ապականութեան կործանարար սաղմերը։ Մենք չենք բացասում, ի հարկէ, լուսաւորութեան գործում քաղաքների գիւղացիների վերաբերմամբ ունեցած ազդեցութիւնը, որ տգէտ գիւղացիները քաղաք գնալով մտաւորապէս զարգանում են և փթած հասկացողութիւնները փոխւում են։ Սակայն փաստն այն է, որ քաղաքների փչացած կեանքը, նրա բացասական կողմերն անդրադարձել են աւելի մեծ չափով գիւղական կեանքի վրայ։

Բայց ինչի հետևանք էլ որ լինի, այնուամենայնիւ պէտքէ մաքառել այդ հասարակական խոշոր չարիքի դէմ։ Պէտք է միջոցներ ձեռք առնել և թոյլ չտալ, որ գիւղական իրականութեան մէջ բարքերի ապականումն տանի ժողովուրդը դէպի կատարեալ այլասերումն, ֆիզիկական կործանումն։

Ա. Ասլանեան

ԳԻՒՂԵՐԻ ՀԱԿԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

— —

Պատերազմի աւերիչ հետևանքներից մէկն էլ համաճարակ հիւանդութիւններն են, որոնք շնորհիւ առողջապահական աննպաստ պայմանների զարգանում են ամենամեծ չափերով։ Շուշու գաւառի գիւղերն այսպիսի հիւանդութիւնների տարածման ու զարգացման համար հարուստ հող ունեն և պատրաստ են տալու մեծաքանակ զոհեր. ոչ մի գիւղ անտես չի անելու այդ անկոչ հիւրերին՝ որովհետև գաւառիս որ գիւղն էլ մտնէք, ամեն տեղ տեսնելու էք անասելի աղտոտութիւն թէ փողոցներում, թէ բակերում և թէ բնակարաններում. իսկ մօտակայ ձորերն ու գետափները, դոքա Հնդկաստանի Գանգէսն են ձեզ յիշեցնում, որտեղ թափւած կը տեսնէք ընտանի անասունների դիակներ, որոնց գարշահոտութիւնն ամառւայ տաք օրերին մէկ վերստ հեռաւորութեան վըրայ է զգացւում։ Իսկապէս որ յանցանք է ապրել մեր գաւառի նման մէկ գեղեցիկ երկրում, որ հարուստ է բուսականութեամբ ու քաղցրահամ աղբիւրներով, ունի առողջարար կլիմայ, և ապականել այս դրախտանման երկրի օդը զանազան աղտոտութիւններով։

Մտնում էք գիւղերի փողոցները, ամեն տեղ ձեր առաջ թափւած է տըլնային անասունների աղբ մէկ արշին հաստութեամբ։ Գալիս է աշունը, սկսւում են երկարատև անձրևները.

անձրևների ջրերը, խառնուելով այդ աղտոտութեան հետ, գոյացնում են գեղնագոյն խորը ճահիճներ, որոնցով անցնելն անհնարին է դառնում։ Գիւղացին տարւայ տասներկու ամսը շրջում է այդ փողոցներով և իր ոտներով այդ աղտոտութիւնները կոխ տալով չի մտածում մի փոքր բարւոքել այդ դրութիւնը։ Եթէ նրան նկատում էք այդ պակասութեան մէջ՝ նա քմծիծաղ արհամարհանքով պատասխան է տալիս ձեզ։ Նա չի հաւատում, որ այդ ամենը կապուած է նրա առողջութեան հետ։

Գիւղերի տանուտէրները, շատ հեշտութեամբ կարող էին այդ աղտոտութիւնների առաջն առնել, որովհետև նոցա ձեռքին ոյժ կայ և նոցա կարգադրութիւններն օրինական են համարւում իւրաքանչիւր գիւղացու համար. սակայն այդ պաշտօնեաներն իրենց մտաւոր հասունութեամբ բարձր չեն կանգնած միւս գիւղացիներից, ուստի և ոչ մի օգտակար դեր չեն կատարում այդպիսի գործերում։ Բաղնիան էլ «գիւղացիների օրումն է»։ Մնում է ուսուցիչը. Նրա վրայ է դրուած այդ բարոյական պարտքը—համոզել ու հասկացնել նոցա կեանքի այդպիսի հակառողջապահական պայմանների վնասակարութիւնը։ Պատերազմի ժամանակումն ենք ապրում, սկսել են համաճարակ հիւանդութիւնները. այսօր բծաւոր տիֆն է, իսկ վաղը կարող է խոլերան կամ ժանտախտը երեւան գալ. ուրեմն քանի վաղ է, անհրաժեշտ է գիւղերի վերոյիշեալ աղտոտութիւններին վերջ տալ և նոցա բնակիչներին դնել առողջապահական լաւ պայմաններում։

Ս. Տ.

ՎԻՃԱԿԸ ՎԱՆՈՒՄ

Հորիզոնին հեռագրում են.

Դրութիւնը Պոլսում սոսկալի է։ Բոլոր ընկերները, յայտնի մտաւորականները, մինչև իսկ նախկին մինիստր Մարտիկեանը ձերբակալուած են։ Պատրիարքը բանտարկուած է՝ Վանում տեղի ունեցած դէպքերի դէմ բողոքելու պատճառով։ Անմիջապէս գործի անցէք. ձեռք առէք ամեն տեսակ միջոցներ, այլապէս սպասւում է բնաջնջումն։

Հին Նախիջևանից. Ամսոյս 14-ին Վանի, Արճակի, Շատախի և ուրիշ շրջաններից Թադէոս Առաքեալի վանքը հասան 160[illegible] հոգի փախստականներ, բերելով իրենց հետ երկու գլխակ, զարնուած Ղարա-Դաբայի ձորում։ Դրութեան մասին պատմում են հետևեալը.— Ամսոյս սկիզբներին Ջևդատ փաշան Վանից պահանջում է 6,000 ոսկի, 6,000 հրացան և 700 տղամարդ, տալով երեք օր ժամանակամիջոց, որից յետոյ երկրորդ օրը կանչում է Վռամեանին, իբր թէ բանակցութեան դիտաւորութեամբ, սակայն ձերբակալում է։ Մի քանի օրից լուր է պտտւում, որ նա արդէն սպանուած է։ Նոյն օրը Իշխանը տաճկաց կոնսուլ—միւդիրի հետ ճանապարհւում է Շատախ, որպէս զի քրդերի սանձարձակութիւնների առաջն առնէ։ Շատախից եկողները պատմում են, թէ հենց նոյն օրը կէսօրին, ճանապարհին սպանում են Իշխանին ու նրա չորս ընկերներին։

Այնուհետև սկսւում է շրջանի բոլոր հայ գիւղերի կոտորած, կառավարութեան կողմից տուած առանձին հրովարտակով։ Ամսոյս 9-ից սկսւում է Վանի ռմբակոծումը, որին մասնակցում են 800 ասկեարներ և բազմաթիւ քրդեր 3 թնդանօթներով։ Շրջանի գիւղերից հայ տղամարդիկ, թւով 860 հոգի, հաւաքւում են Խառակոնիս, դիմադրելու թիւրք խուժանին, բայց շուտով վրայ է հասնում մեծ թւով կանոնաւոր զօրք և կոտորում բոլոր դիմադրողներին, որոնցից միայն 8 հոգի են կարողանում ազատել և փախուստ տալ։ Նրանք այժմ հասել են այստեղ։ Խուսափում ենք աւելի մանրամասնութիւններ գրելուց…

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Թիֆլիսի թերթերին հաղորդում են.

—Վանի վիլայէթի դրութիւնը սարսափելի է։ Հայկական բոլոր գիւղերը մատնուած են սրի ու հրի։ Վանը շրջապատուած է 800 ասկերով ու քիւրդ հրոսակներով և 2 թնդանօթով։ 10,000 հայեր զինուած՝ քաջաբար ու արիութեամբ պաշտպանւում են դրսի շուտափոյթ օգնութեան յոյսով։ Վանը շրջապատուած է ապրիլի 10-ից։

— Արիւնահեղ ընդհարումները հայերի և թիւրքերի միջև շարունակւում են։ Վան քաղաքում, ստացուած տեղեկութիւնների համաձայն, հայերը յաղթութիւն են տարել։ Թիւրքերը, կրելով պարտութիւն, դիմել են՝ օգնութիւն խնդրելով թիւրքաց զօրքերի հրամանատար Ջավիդ բէյին. որ Սարայից դէպի Վան է ուղարկել թիւրքերի օգնութեան 300 ժանդարմ։

— Վանի դէպքերի առիթով Երզնկայից մինչև է Վանի և Արճէշի ուղղութեամբ թիւրքաց նիզամի մի դիւիզիա (№ 17) 24 թնդանօթով և Սաջիբէյի հրամանատարութեամբ.

—Արճէշում հայերի կոտորածից յետոյ, թիւրքաց կառավարութիւնը հրամայել է ազգաբնակութեանն ազատել բոլոր տները՝ եկող զօրքերին տեղաւորելու համար։ Միաժամանակ Սուէցի ջրանցքի դէմ գործող թիւրքաց զօրաբանակներից մէկին հրամայուած է աճապարել դէպի Երզրում։

— Հայաստանում ապստամբութիւն է պայթել։ Սասունի յուզում և ապստամբութիւններ են սկսել Վասպուրականում, Բիթլիսում, Զէյթունում և Մուշում։ Ընդհարումները հետևանք են քիւրդ ժողովրդի ու կառավարութեան բռնած դիրքի և գործ դրած միջոցների։

— Պոլսից հաղորդում են, որ հայերի խուզարկութիւններն ու ձերբակալութիւնները շարունակւում են։ Հայկական «Դաշնակցութիւն» կոմիտէն փակուած է, նրա մի քանի ականաւոր անդամները ձերբակալուած են։

— Դիլմանից և Սալմաստի միւս գիւղերից եկան 300 փախստական հայեր, ասորիներ, գալու են ևս 1200 հոգի։ Նրանց տեղաւորեցին պարսկական Ջուլֆայում։ Նրանց մասին հոգում են Կարմիր Խաչը և Թաւրիզի ռուսական հիւպատոս Բիլեսկին։

— Ջուլֆայից Ներսէս եպիսկոպոսը յայտնում է ի գիտութիւն պարսկական փախստականների, որ նրանց վերադառնալը դէպի Սալմաստ դադարեցուած է։ Անհրաժեշտ է սպասել ծանուցման։ Սալմաստի վիճակը լաւանում է։

— Ապրիլի 19-ին, Գիւղատնտեսական ընկ. մէջ կազմուած փախստականների քայքայուած տնտեսութիւնների վերականգմանը նպաստող կոմիտէի նիստում որոշեց կոմիտէի լիազօր Ա. Թադէոսեանին փոխադրել 20,000 ռուբ., փախստականների համար երկրագործական մեքենաներ և լծկաններ գնելու։ Որոշեց դիմել Վեհափառ Կաթողիկոսին, խնդրելով Էջմիածնի Կենտրոնական յանձնաժողովի միջոցներից դրամական օգնութիւն փախստականների քայքայուած տնտեսութիւնների վերականգման գործի համար։

— Ապրիլի 19-ին, երեկոյեան ժամը 8-ից Թեմական առաջնորդարանի շէնքում կայացաւ փախստականներին օգնութիւն ցոյց տւող Թիֆլիսի կազմակերպութիւնների՝ Հայկական Կենտրոնական կոմիտէի, Հայոց Գիւղատնտեսական ընկ., Նպաստամատոյց ընկ. և հայոց եկեղեցիների միաբանութեան և հոգաբարձութեան յանձնաժողովի միացեալ ժողովը, Վեհափառ Կաթողիկոսի կարգադրութեան համաձայն՝ Էջմիածնի Կենտրոնական կոմիտէի մէջ մասնակցելու համար երկու ներկայացուցիչ ընտրելու։ Ժողովը բաց քուէարկութեամբ առաջարկուած թեկնածուներից ներկայացուցիչներ ընտրեց պ. պ. Պօղոս Կանդուրալեանին և Յովհ. Սաղաթէլեանին։

—Գիւղատնտեսական ընկերութեան մէջ կազմուած փախստականների քայքայուած տնտեսութիւնների վերականգմանը նպաստող կոմիտէի նախագահ Ա. Սահակեան կոմիտէի լիազօր մասնագէտ գիւղատնտես Ա. Թադէոսեանից ստացել է հետևեալ հեռագիրը. «Վերադարձող գաղթականների թիւը օրէցօր աւելանում է։ Առայժմ վերադարձել են մօտ 500 տղամարդ. հեռագրել եմ Էջմիածին և Երևան, խնդրելով արագացնել մնացած գաղթականների դարձը։ Այն գիւղացիք, որոնք իրենց հետ բերել էին անասուններ, արդէն սկսել են վարը և ցանքսը։ Ազգաբնակութիւնը սերմացուով մասամբ ապահովուած է։ Գիւղատնտեսական գործիքներ կան միայն անյետաձգելի աշխատանքների համար։ Լծկանների մեծ կարիք կայ։ Անհրաժեշտ է անմիջական օգնութիւն, այլ կերպ դաշտերը կը մնան առանց ցանելու»։

— Կիրակի, ապրիլի 19-ին Վանքի եկեղեցու բակում Հայկ. Կենտր. Բիւրոյի անդամների և խուռն բազմութեան ներկայութեամբ Թեմ. առաջնորդի հանդիսադրութեամբ, կատարւեց ժողովրդական հոգեհանգիստ հայկական վերջին կոտորածների զոհերի յիշատակին։

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԴՈՒՄԱ

Ապրիլի 18-ի նիստը.

(Շարունակութ. և վերջ)

Երկար վիճաբանութեան առարկայ է դառնում ֆինանսական կոմիսիայի ալիւր առնելու ծրագիրը։ Յիշեալ կոմիսիան առաջարկում է դումային՝ 5000 ռ. իր միջոցներից յատկացնել, իսկ 15000 ռ. կառավարութիւնից օժանդակութիւն խնդրել, որպէսզի այդ գումարով կարելի լինի որոշ չափով ապահովել քաղաքն ալիւրով։ Բացի այդ՝ կոմիսիան առաջարկում է համաձայնութեան գալ Շուշու «Կուլտուրա» կոչուած կօօպերատիւ ընկերութեան հետ, որ վերջինս հաց թխէ և վաճառէ ազգաբնակութեան։ Սակայն դուրս է գալիս, որ դուման 5000 ռ. չունի յատկացնելու այդ նպատակի համար, չնայած այդպիսի վճիռ արդէն կայացրել է։ Այդ հանգամանքի առթիւ խրատաւու Պասւականեանը նկատում է. անցեալ ժողովում մեզ յայտարարել էին, որ 5000 ռ. քաղաքային դուման կարող է յատկացնել, իսկ այժմ ցոյց են տալիս կանխիկ դրամ 1500 ռ.- սա ինչ թիւրիմացութիւն է։

Պ. քաղաքագլուխը բացատրում է. Մոսկուայի վաճառականական բանկում ունինք 6500 ռ. արժէթղթեր, որոնք գրաւ են դրած 1500 րուբլով, մնում են 5000 ռ. արժէթղթեր, որոնք այժմ ցածր գին ունին։ Բացի դրանից ուպրավայի գանձարանում կայ 1000 ռ. կանխիկ դրամ, որի ծագման աղբիւրը ինձ յայտնի չէ (այդ յայտարարութիւնը ծիծաղ է առաջացնում ժողովականների մէջ), հետևեալ ժողովում ես մանրամասն կը զեկուցանեմ այդ 1000 ռ. ծագման և գանձարանի դրութեան մասին։

Ֆինանսական կոմիսիայի վերոյիշեալ կէտերը դուման ընդունում է համարեա միաձայն։ Գաղտնի քուէարկութեամբ որոշում է՝ 15000 ռ. օժանդակութիւն խնդրել կառավարութիւնից։

Բժ. Համբարձումեանն առաջարկում է քաղաքագլուխների գալիք համաժողովում առաջարկել, որ վերջինս ազդէ խոշոր առևտրականների վրայ, արժանացնելու անհրաժեշտ մթերքները։

Անցնելով օրակարգի վերջին կէտին՝ ուպրավայի կազմի 1429 ռ. 35 կ. անտեղի ծախսելու պատասխանատւութեան մասին, պ. քաղաքագլուխն և ուպրավայի անդամները հեռանում են դահլիճից. Նախագահի տեղը դումայի ընտրութեամբ բռնում է բժ. Զուրաբեանը։ Քարտուղարը կարդում է գործը մօտ 2 ժամ։ Ընթերցուածից երևում է, որ 1908 թ. քաղաքային ուպրավան յանձնարարում է քաղաքային ճարտարապետ պ. Ղոնդաղսազեանին նախահաշիւ կազմել սպանդանոցի վերանորոգութեան համար։ Պ. Ղոնդաղսազեանը յայտնում է, որ դա մօտ 100 ռ. ծախս կը պահանջի, ուստի չարժէ նախահաշիւ կազմել։ Ուպրավան համաձայնւում է տալ 100ռ. և գործը սկսւում։ Գործունէութեան ընթացքում 100 ռ. հասնում է 2000 ռ. և առանց նախահաշւի. բայց վերանորոգած սպանդանոցը փլւում է մի քանի ամսից յետոյ։ Վերաքննիչ մասն. ժողովին երևան է հանում յետոյ, որ 1429 ռ. 35 կ. անկանոն ծախսեր են եղել։ Նոյն թւականների դուման վճռում է պատասխանատւութեան ենթարկել ամբողջ ուպրավայի կազմը։ Մի քանի ձևական խախտումների շնորհիւ Նահանգապետը չի հաստատում դումայի վճիռն և վերադարձնում է դումային նորից քննելու։ Երկար քննելուց յետոյ, յիշեալ գործը բախտ է ունենում նոր քաղաքագլխի շնորհիւ լոյս աշխարհ գալու։ Գաղտնի քուէարկութեամբ դուման կրկին վճռում է ուպրավայի ամբողջ կազմը պատասխանատւութեան ենթարկել 1429 ռ. 35 կ. անկանոն ծախսելու համար։

Լ. Վ.

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— «Եղբայրական Օգնութեան» տեղիս կոմիտէին կից կանանց խմբակը մօտիկ ապագայում մտադիր է կազմակերպել յօգուտ հայ փախստականների միօրեայ ժողովրդական «Կարմիր ձուի օր» անունով։

— Քաղաքային ուպրավան որոշել է կանոնաւորել քաղաքիս լուսաւորութիւնը առայժմ իւր տնտեսական եղանակով, մինչև որ վերջնականապէս կը լուծւի լուսաւորութիւնը կապալով շահագործելու հարցը։

— Ուպրավան յանձնարարել է քաղաքային ճարտարապետին շուտով մի նախագիծ ներկայացնելու առ այն, թէ ինչ եղանակով շահագործել քաղաքի շինարարական պէտքերի համար և եկամուտներն աւելացնելու նպատակով

քաղաքին պատկանող այն տեղերը, որտեղից քար և աւազ են հանում։

ՂԱՐԱԲԱՂ

Ղափան: Ամբողջ ձմեռը տաք անցաւ, և շատ ծառեր ծաղկել էին։ Իսկ մարտից սկսւեցին անընդհատ անձրևներ և ցրտեր, երբեմն էլ ձիւնը հաստ շերտով ծածկում էր գետինը։ Անթափանցելի մառախուղն և անձրևն անելանելի դրութեան մէջ գցեցին գիւղացիներին։ Ողջիւրաւոր անասունները շաբաթներով կաթիլքի տակ կապւած, ջուր դառած դարմանից բացի, ուտելու բան չունենալձկան անասունների մէջ երևացել են հիւանդութիւններ, որոնք բաւականաչափ զոհեր են տանում։

Մարդակերտ գ. (Ջիւանշիր). Պատշաճաւոր թոյլտուութիւն է ստացւած գիւղում բանալու Կովկասի հայոց բարեգործական ընկ. տեղական ճիւղ, որ անշուշտ, եթէ խմբւեն սրա շուրջը եռանդոտ ու շիտակ գործիչներ, կարող է շատ բան անել մեր յետ ընկած անկիւնում։

— Մեզ հաղորդում են, որ մի շաբաթ առաջ խոշոր կարկուտ է տեղացել Շուշու գաւառի շրջանում, որ բռնում է Նախիջևանիկ գիւղից մինչև Ղզղալա (Կարաքենդ)։ Գրեթէ բոլոր ցանքսերը փչացել են, վնասել է նաև միւս բուսականութիւնը։

ԿՈՎԿԱՍ

— Ապրիլի 20-ին Թիֆլիսում տեղի ունեցաւ «Սպիտակ ծաղկի» օրը։ Այս օրն էլ նախկին տարիների նման փողոցներում շրջում էին տուփ ունեցող ծաղկավաճառներ և սպիտակ ծաղիկ վաճառում քաղաքացիներին։ Հրապարակներում և կենտրոնավայրերում կային քեօսկեր դարձեալ ծաղիկ վաճառելու համար։ Այս տարուայ «Ծաղկի օրը» համեմատած նախկին տարիների հետ, եռուն չէր, բայց և այնպէս սպասւում է շօշափելի գումար։

— Էջմիածնի շրջանում ապրիլի 17-ի գիշերը սառնամանիքը ոչնչացրել է խաղողի բերքը։ Գիւղերը ողբում են։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

— Միլիւկովը Մօսկւայում ապրիլի 17-ին, ահագին թւով բազմութեան առաջ, կարդաց դասախօսութիւն «Կ. Պօլիսը, Թիւրքիան և նեղուցները» թեմայով։ Միլիւկովը ելել է այն եզրակացութեան, որ Թիւրքիայի օրերը, իբրև եւրոպական պետութեան՝ հաշւած են։ Արևելեան հարցի նկատմամբ, Միլիւկովի կարծիքով, պէտք է զատել ազգային շահերը ազգային պատրանքներից։ Կ. Պօլիսը, Միլիւկովի ասելով, պէտք է անցնէ Ռուսաստանին ռազմագիտական նկատումով, որովհետև նա մեր տան բանալին է։ «Մեր գերիշխանութիւնը նեղուցների վրայ և իրաւունքը՝ նրանց ամրութիւնների վրայ՝ պէտք է համակերպւած լինեն բոլոր ազգերի առևտրի ազատութեան իրաւունքի հետ»։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Քարահունջ գ. (Զանգ. գ.) 19 ապրիլի

Այսօր, Քարահունջի երկդասեան դպրոցի դահլիճում, աշակերտ-աշակերտուհիների և նրանց ծնողների համար տեղի ունեցաւ դպրոցական հանդէս, գրական-երաժշտական և թատերական բաժիններով։ Հանդէսը բացւեց «Երնէկ թէ այս նոր տարին...» խմբերգով։

Աւ. ուս. պ. Մելք. Եսայեան խօսեց «Դպրոցի և ընտանիքի յարաբերութիւնները կրթական գործում» նիւթի մասին շատ մատչելի լեզւով, բացատրելով ծնողներին նրանց պարտականութիւնները։ Այնուհետև երգեցիկ խումբը երգեց մի շարք մանկական և ժողովրդական երգեր, իսկ աշակերտ-աշակերտուհիները մէջ ընդ մէջ արտասանում էին հայերէն և ռուսերէն ոտանաւորներ։ Առանձնապէս շատ դուր եկաւ հասարակութեանը մեր անւանի բանաստեղծ Յովհաննէս Թումանեանի «Կիկոսի-հաւը» հէքեաթը, որ արտասանեց IV բաժ. մի աշակերտ։ Հետաքրքրական էր նաև I բաժանմունքի մի աշակերտի պատմած «Քրիստոսի յարութիւնը» տեղական բարբառով։ Վերջը տեղի ունեցաւ ներկայացում։

Նախ խաղացին Գլազունովի «Տիկին Սիրան» մէկ գործողութեամբ հանաքը մանկական կեանքից, ապա «Գիւղական ժողով» պատկերներ 2 արարւածով, հեղինակութիւն ուսուցիչ պ. Մելք. Եսայեանի, Զանգէզուրի գիւղական դպրոցական իրականութիւնից, որ անչափ հետաքրքրեց հասարակութեանը։ Երկու ներկայացումն էլ անցան շատ կանոնաւոր։ Մուտքը ձրի էր. հասարակութիւնը ցրւեց շատ գոհ։

Ս. Հ.

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

— Ֆինանսական մինիստրութեան կից պ. Լ. Բարկի նախագահութեամբ օրերս սկսւում են յատուկ խորհրդակցութեան զբաղմունքները ֆինանսական ու պետական տնտեսութեան հարցերի վերաբերմամբ։ Այդ խորհրդակցութեան մասնակցելու հրաւիրւած են պետական խորհրդի ու պետական դումայի մի քանի անդամները, առևտրաարդիւնաբերական հիմնարկութիւնների ներկայացուցիչները և այլն։ «Рѣчь»-ի ասելով խորհրդակցութեանն առաջարկւելու է զբաղւել մեր հարկային սիստեմի ֆինանսական բարենորոգութեանց նախագծերի մշակութեամբ և գտնել այն միջոցները, որոնցով հնարաւոր է ծածկել պետական եկամուտների այն բացը, որ առաջացել է օղեվաճառի պետական մօնօպոլիայի գործառնութիւնների դադարեցումով։

— Ֆինանսների մինիստր պ. Լ. Բարկը հնարաւոր է գտել վերադարձնել ոգելից խմիչքների գործարաններին Անդրկովկասում և Ամուրի շրջանում ամբողջ այն գումարը, որ նրանք վճարել են գանձարանին իբրև պետական ակցիզ վերջին տարին բաշխած օղու համար, որ անում է մօտ 2 միլիօն ռուբլի։

— Քարածուխի տագնապը, որ այնպէս զգալ է տալիս վերջին ժամանակները Մոսկւայի և ամբողջ Ռուսաստանի արդիւնաբերական շրջաններին աւելի և սուր կերպարանք է ստանում և եթէ այդ դրութիւնը չբարեփոխւի, շատ գործարաններ վտանգւում են միանգամայն առանց վառելանիւթի մնալու։ Վերջին օրերը ճանապարհների հաղորդակցութեան մինիստրութիւնը յայտնել էր պաշտօնապէս, թէ որոշ ժամանակ, մի քանի հանգամանքների պատճառով, երկաթուղիներով քարածուխ փոխադրել գործարանների կարիքների համար անկարելի կը լինի։ (Р. В.)

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

22 Ապրիլի։ Լիբաւայի դիմաց ծովի վրայ նկատւած են թշնամու մի յածանաւ և մանր շրջանաւեր։ Ռօսիէնի շրջանում մեր շարժում յաջող են ընթանում։ Մնացեալ ամբողջ ռազմաճակատի վրայ մինչ վերին Վիսլան կացութիւնն անփոփոխ է։ Գալիցիայում Կարպատների և Վիսլայի միջև կռիւը զարգանում է առաջւայ նման անյողդողդութեամբ։ Գերմանացիները ռազմագիծ են մտցրել զգալի նոր ուժեր, պաշտպանւած բազմաթիւ թնդանօթաձիգներով։ Թշնամին իւր կրկնած մասսայական գրոհներից կրեց մեծ կորուստներ։ Ապրիլի 20-ի գիշերը Ստրիի ուղղութեամբ թշնամին նորից գրաւեց Մակուվկա լեռան խրամատների մի մասը։ Հետևեալ գիշերը մեր հակա-գրոհից թշնամին յետ մղւեց, որի ժամանակ մենք գերեցինք 1200-ից աւելի մարդ 30 սպաների հետ միասին։ Անգիլովի շրջանում Լօմնիցայի վերին հոսանքում թշնամին կատարեց անյաջող առաջխաղացում բաւականին երկար ռազմաճակատով։

20 ապր. Սև ծովեան նաւատորմը ռմբակոծեց Զաթալջիի դիրքերի աջ թևը և Կարաբուրնուի մերձծովեան ճակատը։

Լօնդոն. Ապրիլի 21-ին պաշտօնապէս տեղեկացւում է, որ թիւրքերն ապրիլի 18 և 19-ի գիշերների ընթացքում մի շարք ուժեղ և վճռական գրոհներ ձեռնարկեցին խտացած շարքերով Դարդանէլի դաշնակից զօրքերի վրայ։ Միևնոյն ժամանակ թիւրքերն անդադար ստանում էին թարմ օգնական ուժեր, բայց դաշնակիցները ոչ միայն յետ էին վանում այդ գրոհները, մեծ վնասներ հասցնելով թշնամուն, այլ և իրենց հերթին սկսեցին առաջխաղացում և դուրս վանեցին թիւրքերին իրենց դիրքերից։ Ներկայումս մենք շարժւում ենք առաջ, թերակղզու ներքին մասը։

Սօլուն. Միտիլենից հաղորդում են ապրիլի 21-ին. Դարդանէլի ռմբակոծումը շարունակւում է առաջւայ կատաղութեամբ. անգլիացիներն ու ֆրանսիացիները գերել են 200 թիւրք զինւորներ։

Լեմնոսից հաղորդում են ապրիլի 21-ին, որ դաշնակիցները նոր զօրքեր են ցամաք հանել Գալլիպօլի թերակղզում, որտեղ կատաղի կռիւ է տեղի ունեցել։ 1500 թիւրք գերի են վերցւած և տեղափոխւած Լեմնոս կղզին։

Աթէնք, ապրիլի 22-ին. Միտիլենից ու Տենեդոսից հաղորդում են, որ դաշնակիցները միաժամանակ գործում են թերակղզու զանազան կէտերում, ձգտելով միանալ։ Վերջին երկու օրերը դաշնակիցները արիւնալի և յամառ կռիւներից յետոյ, գրաւեցին մի քանի ռազմական կէտեր, թէև զգալի զոհեր տուին։ Երէկ կրկին մի քանի հազար թիւրք նոր գերիներ տեղափոխւեցին Տենեդոս։ Դարդանէլի ամրութեան մարտկոցների ռմբակոծումը շարունակւում է։ Անգլիական աէրօպլանը կործանեց Պանդըրմայի մեծ կամուրջը։

Փարիզ. 21 ապրիլի. պաշտօն. հաղորդ. Գերմանացիների ձեռնարկած երէկւայ երեկոյեան գրոհը Իպրի հիւսիսում բրիտանական ճակատի վրայ, յետ է մղւած, դաշնակից զօրքերով։ Մեր առաջխաղացումը Բելգիայում Ստէէնստէտէյի շրջանում շարունակւում է. Շամպայնում Բօսեժուրի մօտ գերմանացիները երեք իրար յաջորդող գրոհներ էին ձեռնարկել, որոնք յետ մղւեցին, որի ժամանակ թշնամին մեծ կորուստներ ունեցաւ։ Արգօնում մենք առաջ ենք շարժւում։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— У. Р. տեղեկութիւնների համաձայն դաշնակից զօրքերը Գալիպօլի թերակղզում առաջ են շարժւել մօտ 15 կիլօմետր։ Զօրքերի ցամաք հանելը շարունակւում է Կուրուդաղից հիւսիս։ Անգլիական զօրքերը գրաւել են Քեշանը։

— Թիւրք պաշտօնական լրագրները, հանգստացնելով Կ. Պօլսի ազգաբնակութիւնը, յայտնում են, որ թիւրք զինւորական շտաբը դիտմամբ ներս է քաշում դաշնակից զօրքերին թերակղզու խորքերը, որպէսզի նրանց հարւածեն նախօրօք որոշւած կէտերում։

— «Р. Сл.» հաղորդում է, որ կատաղի կռւից յետոյ դաշնակիցները գրաւեցին Գալիպօլի թերակղզում Մանտօս հովիտը Նագարա մարտկոցների հանդէպ։ Դաշնակից զօրքերի գործունէութեան շրջանը գտնւում է ամենուրեք նաւատորմի հովանաւորութեան ներքոյ։ Առաջխաղացումը յաջող է ընթանում։

— Թիւրքական երկաթուղու հաղորդակցութիւնը Բուլգարիայի ու Դէդէաղաջի միջև ընդհատւած է, ըստ լուրերի, իբր թէ թիւրք զօրքերի դէպի Դարդանէլ փոխադրելու պատճառով։

— Ջուլֆայից հաղորդում են, որ թիւրքերի յարձակումը Թաւրիզի կողմից չի սպասւում։ Քրդական ցեղերը հրաժարւում են միանալ թիւրքերին։

— Պարիզից հեռագրում են „Рѣчь“-ին, որ անգլիական էսկադրան ռմբակոծութեան է ենթարկել գերմանական թնդանօթները, որ սարքւած են Բելգիայի ծովափին։

— Պարիզից հեռագրում են „Н. В.“-ին, որ գերմանացիք նորից փորձել են անցնել Իզերը և գրոհ տալ Դիկսմիւդէի վրայ, սակայն անյաջող։ Գերմանացիները շարունակ օգնական զօրքեր են ստանում բելգիական ռազմաբեմի վրայ։

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 15 Հինգշաբթի 30 ապրիլ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
1915

Հինգշաբթի 30 ապրիլ № 15

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ՕԳՆԵՆՔ ԻՆՉՈՎ ԿԱՐՈՂ ԵՆՔ

Կտրուած կենտրոններից, հեռու այն շրջաններից, որտեղ այնքան վստահութեամբ մեր քաղաքագէտները լուծում են հայ կեանքի ամենակարևոր խնդիրները, մենք անկարող ենք իմանալ, թէ ինչ պարագաներում զարգացաւ և բռնկեց Հայաստանում այն շարժումը, որի մասին այսօր սրտամորմոք գրում են կովկասեան թերթերը։

Վանը պաշարուած է. հայ ազգաբնակութեան սպառնում է բնաջնջում. Վանի շրջակայ հայ գիւղերը մատնւել են կրակի և սրի անխնայ աւերածութեան. ապրստամբւել է և Զէյթունը։ Իսկ Պօլսում սոսկալի հալածանք է սկսւել հայերի դէմ։

Ուրեմն, նորից դժբախտ տաճկահայ ժողովուրդը կանգնած է մահւան սարսափի առաջ, նորից նրա արիւնով պիտի ոռոգւեն այն դաշտերը, որ նա դարեր շարունակ ձգտել է ազատօրէն մշակել և ծաղկեցնել իւր աշխատանքով։ Նորից ոճրագործ տաճիկ կառավարութիւնն ուզում է լուծել հայկական խնդիրը սրածութեան միջոցով։

Զդատենք, չքննենք, այլ միայն օգնենք. մեզնից հեռու, սահմանից դէն, մահասարսուռ ողբերգութիւն է կատարւում։ Այնտեղ ուզում են ազատւել բռնութիւնից, այնտեղ ուզում են հաստատել մարդկային իրաւակարգ. այնտեղ ձգտում են կերտել մի միջավայր, ուր մարդու ստեղծագործող կարողութիւնն արտայայտւելու պայմաններ ունենայ։

Վերջապէս, այնտեղ, սահմանից դէն, լեռներում և դաշտերում զոհւում են յանուն մեր իդէալների և ողջակիզւում մեր մեղքերը քաւելու համար։

Օգնենք, ինչով կարող ենք բնաջնջման սարսափի առաջ կանգնած տաճկահայ ժողովրդին։

Օգնենք, որովհետև մենք պարտական ենք օգնելու։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՆՈՐ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Համաեւրոպական հրդեհի մէջ նոր նոր կրակներ են ընկնում. բոսորագոյն բոցերը սկսում են լափել և այն տեղերը, որոնք մինչև այժմ կարծես զերծ էին մնացել նրանց կիզող, աւերող շնչից։ Հեռագիրներն իրար յետևից բերում են նոր լուրեր, որոնք այլ ևս կասկած չեն թողնում, որ յիրաւի ներկայ ահեղ պատերազմը ծաւալւելու է մի չտեսնուած տիեզերական հրդեհի, որի բոցերի մէջ այրւում է ոչ միայն հին աշխարհը, այլ և այրւելու է ովկեանի այն կողմերում գտնուած աշխարհը։

Մի կողմից՝ Իտալիան է հանդէս գալիս իւր զէնքը դնելու համաեւրոպական ռազմի կշեռքի մի նժարի վրայ, իսկ միւս կողմից՝ հեռաւոր արևելքում Եապօնիան է Չինաստանին ուղղած իւր ուլտիմատումով նորանոր բոցեր բորբոքում աշխարհիս միւս ծայրում։ Տնտեսական-քաղաքական շահերը նոր ռազմական գործոններ են ասպարէզ հանում։

Եթէ ճիշտ են այն հաստատ թւացող տեղեկութիւնները, որ Իտալիայի ու երրեակ համաձայնութեան միջև կայացած բանակցութիւններից յետոյ, ապրիլի 13-ից Իտալիան վերջնականապէս յարել է ռուս-ֆրանս-անգլիական դաշնակցութեանը և որ նրա ռազմական միջամտումն վերջինների շարքում լոկ մօտիկ ապագայի հարց է, այն ժամ պատերազմը կը ստանայ մի նոր ընթացք և կը զարգանայ մի նոր, գուցէ և աւելի սարսափելի, բայց և աւելի արագ վախճան գուշակող հանգամանքներում։ Իտալիայի մինչև այժմ պահպանած չէզօքութիւնը սերտ կապել էր իւր հետ և որոշ չափով զսպւած էր պահում Բալկանեան այն բոլոր պետութիւններին, որոնք գուցէ ամենքից շատ են շահագրգռուած արդի պատերազմի ելևէջներով մօտակայ արևելեան խնդրի լուծման մէջ Աւստրիայի և Թիւրքիայի ճակատագրական բաղդի տնօրինման ընթացքում։ Անշուշտ Իտալիայի ասպարէզ իջնելով, երբ անպայման վերջին օրհասական հարւածները պիտի տեղան Աւստրիայի և մանաւանդ Թիւրքիայի գլխներին, Ռումինիան, Բուլգարիան և Յունաստանը, որոնք մինչև այժմ նոյնպէս չէզօք էին իրենց յայտարարել, այլևս լուռ հանդիսատես չեն մնալ այնտեղ, ուր իրենց կենսական շահերն են շօշափւում, ուր իրենց ազգային-պետական զարգացման գրաւականներն են թաղնուած։

Մօտիկ ապագան և հեռաւոր պատերազմի նոր ծաւալումները ցոյց կը տան, թէ ինչ է նախապատրաստում խորհրդաւոր պատմութիւնն այն բոլորի համար, որոնք նետւել են և նետւում են նրա ամեհի բոցերի մէջ. որոնք ջանում են կռել-կոփել իրենց ապագայ գոյութեան հիմքերը, ազգային-քաղաքական իդէալների հնարաւոր իրականացումն կործանւող Աւստրիայի և Թիւրքիայի բեկորներից, ուր մինչև օրս սաւառնել էր միայն չարագուշակ տևտօնական արծիւն իւր ծանրադարկ թևերով։

Իսկ ինչ վերաբերում է Եապօնիայի բռնած դիրքին Չինաստանի հանդէպ, դա էլ, եթէ յանգի արիւնոտ վախճանի, կը լրացնի համաշխարհային պատերազմի ամբողջ պատկերը։ Չինաստանը մինչև այժմ ընդդէմ Եապօնիայի պահանջների յենւել էր միշտ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների ու մասամբ Գերմանիայի դիւանագիտական պաշտպանութեանը։ Եւ այսօր, երբ Գերմանիան իւր գլխի փրկութեան գործով է զբաղուած, Չինաստանի միջազգային պաշտպանութեան յենակէտը զգալի թուլացել է. այս հանգամանքից օգտւում է Եապօնիան, որ անշուշտ Ամերիկայից երկիւղ չի կրում շնորհիւ իւր հզօր նաւատորմի։ Բայց և այնպէս չենք կարծում, որ Չինաստանն, այս տեսակ իրեն աննպաստ պայմաններում կարողանայ ընդդիմադրել Եապօնիայի պահանջներին և հաւանականօրէն վերջ ի վերջոյ ստիպուած պիտի լինի կատարելու իւր ուժեղ հարևանի թելադրումները։

Ուստի աւելի քան հաւանական է, որ հեռաւոր արևելքում ստեղծւած սպառնալից վիճակը կարող է խաղաղ լուծումն ստանալ և այսպիսով կը վերանայ նոր սարսափների ուրւականը։ Ապաթէ ոչ մենք ականատես կը լինէինք նոր արհաւիրքների, որոնք կը լրացնէին աշխարհիս չորս կողմը տարածւող պատերազմի ալիքները, մի նոր ահեղ ռազմաբեմի, ուր պիտի բաղխւեն երեք մեծ ժողովուրդներ՝ Եապօնիան, Չինաստանը և Ամերիկան։

Ս.

ԴԻԼՄԱՆԻ ՅԱՂԹՈՒԹԻՒՆԸ

Կովկասի զինուորական շտաբի ապրիլի 22-ի հեռագիրը, որ հաղորդեց ռուսական զէնքի մի նոր փառաւոր յաղթութեան մասին Խոյի և Դիլմանի ուղղութեան վրայ խիստ կարևոր նշանակութիւն ունի իւր հետևանքներով։ Սա առաջին խոշոր ջարդն է, որ պատերազմի սկզբից տեղի է ունենում Թիւրք պարսկական սահմաններում, ուր Թիւրքերը երեք օրւայ կատաղի կռւից յետոյ ջախջախիչ պարտութիւն են կրում, թողնելով 4 հազարից աւելի դիակներ։ Դիլմանի կռիւն անշուշտ ճակատագրական նշանակութիւն կունենայ Պարսկաստանում կենտրոնացած Թիւրք զօրքերի համար, որոնք հաւաքել էին այստեղ իրենց գրեթէ բոլոր տեղական ուժերը, մտադրութիւն ունենալով անշուշտ մի վերջնական հարւածով ռուսներին դուրս քշելու Պարսկաստանից, բայց ընդհակառակն իրենք այժմ հալածւած հետապնդւում են քաջարի ռուս զօրքից։ Միւս կողմից ռուսական այս նոր փայլուն յաղթանակը սթափեցնող կերպով ազդելու է պարսիկ ժողովրդի այն տարրերի վրայ, որոնք գաղտնի որոգայթներ էին լարում ռուս պետութեան դէմ և անշուշտ սթափեցնող հարւած կը լինի պարսիկ կառավարութեան վերջերս ունեցած քաղաքական տրամադրութեան վրայ։ Եւ յիրաւի „Н. В.“ Թեհրանից խփած հեռագրից երևում է, որ ռուսական այդ յաղթութիւնը սոսկալի տպաւորութիւն է թողել ամբողջ Պարսկաստանի վրայ։ Վերջապէս այդ յաղթութիւնը յուսատու լոյս է նաև հայերիս համար։ Այդ առթիւ «Արեգ» թերթը գրում է. «Ռուսների հռանդուն առաջխաղացումը, առանձնապէս շահեկան է մեզ համար այն պատճառով, որ նրա ուղղութիւնը Վանն է։ Իսկ Վանն այժմ հայկական ապստամբութեան գլխաւոր վայրն է, որ կարօտ է մեծապէս շուտափոյթ օգնութեան։ Վերջին շաբաթւայ ընթացքում զանազան արժանահաւատ աղբիւրներից ստացւած բոլոր տեղեկութիւնները կասկած չեն թողնում, որ հայկական նահանգների մէջ Թիւրքիայում սկսւել են ընդհանուր հայկական կոտորածներ և ապստամբական շարժում հայերի կողմից։ Թիւրքահայ մեր եղբայրները՝ չկարողանալով այլևս տանել Թիւրքական արիւնոտ հալածանքները, զէնք են վերցրել՝ իրենց գոյքը, իրենց կեանքը և իրենց պատիւը պաշտպանելու իրենց դարաւոր դահիճի դէմ։ Նրանք ապաւինել են իրենց ուժին և մեր յաղթական զօրքի օգնութեան»։

ՄԱՄՈՒԼ

Ըստ երևոյթին Իտալիան վերջապէս դուրս է գալիս համաշխարհային պատերազմի սուրբ հանդիսատեսի դերից, որ այնքան խորթ էր նրա ժողովրդի ազատագրական ոգուն և իւր լուծման գցելու է Եւրոպայի ազգութիւնների ազատութեան գաղափարների պաշտպանութեան գործում ընդդէմ աւստրօ-գերման-թիւրքական ոտնձգութիւնների ու բարբարոսութիւնների։ Նրա բանակցութիւններն երրեակ համաձայնութեան հեղ արդէն աւարտելու վրայ

են և Իտալիայի ասպարէզ դուրս գալը համարում է մի վերջացած հարց։ Ընդունելով հանդերձ Իտալիայի զինուորական ոյժի մեծ նշանակութիւնը, որ վճռական հետևանքներ կարող է ունենալ ներկայ պատերազմի ամբողջ ընթացքի վրայ, „Рѣчь“ լրագիրը Իտալիայի այդ ասպարէզ դուրս գալուն տալիս է նաև մեծ բարոյական նշանակութիւն երրեակ համաձայնութեան համար։

«Իտալիան կը բերէ նրանց համար նաև իր պատմական տրադիցիաների ամբողջ հմայքը, իր իդեալիզմի բովանդակ կրակը, իր տեմպերամենտի բոլոր թափը։ Այդ տեսակ աջակցութեան համար կարելի է շատ բան տալ, խիստ շատ, և երրեակ համաձայնութեան կողմից արտայայտուած պատրաստակամութիւնը՝ չզլանալ Իտալիային բաւարարութիւն տալ՝ ամենևին զարմանալի չէ»։

Բայց միևնոյն ժամանակ լրագիրը գտնում է, որ «ապրիլի 13-ի համաձայնութիւնը», որի հիման վրայ Իտալիան ստանում է Դալմացիայի զգալի մեծ մասը մինչև Սպոլատօ, տալիս է շատ մեծ բան, որովհետև խրվատներով բնակած Դալմացիայի մասը կը մտնի իտալական պետութեան կազմի մէջ, իսկ միւս մասը կը ձուլւի «մեծ սերբիական կամ սերբ-խրվատական թագաւորութեան» հետ և

«Հետևանքն այն պատերազմի, որ նպատակ ունի վերացնելու մանր ազգային-քաղաքական անրնականութիւնները, կը լինի մի նոր անբնականութիւն՝ (անօմալիա) հիւանդոտ և աղաղակող»։

⁂

Լէօի «Մելիքի աղջկայ» խնդիրը դեռ շարունակում է զբաղեցնել հայ մամուլը։ Երկու կողմերն էլ—Լէօն և դեբոսան Արմենեան—տուեցին իրենց բացատրութիւնները, բայց ճիշտն ասած, մեզ համար էլի մութը մնաց հարցը, չպարզուեց, թէ ով է արդարը, ով մեղաւորը։ Աւելի ևս խճողուեց խնդիրը «Հորիզոնի» բռնած ուղղութեան պատճառով, մէկ հանդէս եկաւ որպէս պաշտպան Լէօի, մէկ էլ որպէս դատապարտող։ Երկրորդ դէպքում «Հորիզոնը» պաշտպանում է այն տեսակէտը, թէ՝

«Հեղինակը իր երկերի սեփականատէրը չէ և իրաւունք չունի իր գրուածքներն օգտագործել այն ձևով, ինչ ձևով ինքն է ցանկանում։

Լէօն «Հորիզոնի» կարծիքով, իրաւունք չունէր դրժելու իր խոստումը, քանդելու պայմանագիրը, թէկուզ զգար, որ խաբուել է, շահագործուել է։

Այլ կերպ է նայում խնդրին «Արևը»։ Նա այդտեղ հայոց գրականութեան դատն է տեսնում և յարձակւում է «Հորիզոնի» վրայ վերջինիս այդ հարցի նկատմամբ արտայայտած երկու իրար հակասող կարծիքների, նրա «տարօրինակ փոփոխութեան» առթիւ։ Ընդունելով, որ այդ դատի նկատմամբ «Հորիզոնը» «թուլամորթ» վերաբերմունք է ցոյց տուել, «Արևը» առաւել ևս մեղադրում է «Հորիզոնին», որ նա իր սխալը անմիջապէս չի ուղղել.

«Եթէ իրօք այդ նամակով «Հորիզոնի» համար պարզուեց, որ իր նախկին դիրքը անարդար է և անճիշտ—ինչպէս է որ անմիջապէս և առանց այլ և այլի հրապարակ չիջաւ և իր նոր խօսքը չարտասանեց։ Մի հասարակական օրգանի վրայ բարոյական պարտք էր ծանրանում խնդրին արձագանք լինել այդ նոր «դոկումենտի» հրատարակութիւնից անմիջապէս յետոյ։ Բայց «Հորիզոնը» այդպէս չհասկացաւ իր հասարակական պարտքը և իր նոր խօսքը մեզ անհասկանալի պատճառներով յետաձգեց մինչև հիմա»։

«Արևը» առանձին նշանակութիւն չի տալիս Լէօի պայմանի խախտելուն, իսկ «Մելիքի աղջիկը» պիեսայի թոյլտուութիւնը, առանց նախօրօք ծանօթ լինելու պիեսայի հարազատութեան ու գեղարուեստական արժանիքներին, վերագրում է նրա թուլութեան։

Սակայն եթէ հաշւի չառնենք «Հորիզոնի» նախկին առաջնորդողն և ի նկատի ունենանք միայն երկրորդը, պէտք է ասենք, որ նա աւելի օբեկտիւ կերպով է վերաբերւում խնդրին. և իզուր «Արևը» նրա վերաբերմունքը կեղծաւորութիւն է համարում, երբ նա մի դէպքում պաշտպանում է Յով. Թումանեանցին, մի ուրիշ դէպքում դատապարտում Լէօի վարմունքը։ Իւրաքանչիւր երևոյթ պէտք է ունենայ իր արժանի գնահատումը՝ անկախ գրողի անձնաւորութիւնից ու նրա գործունէութիւնից։

ԻՆՉՈՎ ԿԱՐՈՂ ԵՆՔ ԲԱՐԵԼԱՒԵԼ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

I

«Փայլակ»-ի № 12-ում, պ. Ս. Շերմազանն «Մեր գիւղերի տնտեսական վիճակը» յօդուածում շեշտելով Շուշու գաւառի տնտեսական յետամնացութիւնը, առաջարկում է գիւղացիներին ընդլայնել իրենց տնտեսութիւնը, որպէսզի թէ կուշտ ուտեն և թէ աւելացածը վաճառեն արտահանելով։

Ցաւ, ի սիրտ պէտք է նկատել, որ պ. յօդուածագիրը նախ չափազանցութեան մէջ է ընկել և երկրորդ՝ նրա դիագնոզը մօտ չէ ճշմարտութեան։ Գիւղացիների տնտեսական դրութիւնը բարձրացնելու հարցը բաւականաչափ բարդ և լուրջ խնդիր է, որի լուծման համար անհրաժեշտ են արմատական միջոցներ։ Ինչ խորհուրդներ էլ տալու լինինք գիւղացուն, կամ ինչ միջոցներ առաջարկելու լինինք նրան, այդ բոլորը չեն տալ ցանկալի օգուտը, որովհետև դրական հետևանքի հասնելու համար պէտք է միշտ տեսականը համաձայնեցնել գործնականին։ Այլապէս մեր խորհուրդները, առաջարկութիւնները, ճառերն ու յօդուածները կմնան լոկ անհետևանք ֆրազներ։

Գ. Շերմազանը անփոյթ է անուանում մեր գիւղացիներին. այդ գուցէ և ճիշտ է, սակայն որոշ նկատուող անփութութիւնը հետևանք է վատ, անապահով վիճակի, չզարգացած տնտեսութեան և ոչ պատճառ, ինչպէս նկատում է պ. յօդուածագիրը։

Ղարաբաղը վաղուց է յայտնի, որպէս մի սակաւաջուր վիճակ. բայց թէ ինչ հիման վրայ է պ. յօդուածագիրն ասում, թէ չորութիւնից գիւղացիք երկիւղ չունեն, չգիտենք։ Զլինի թէ գարնանային յորդ անձրևներից վարարած գետակներն ու առուակները առիթ են տուել նրան կարծելու, թէ ամառն էլ նոյն ջրառատութիւնն է տիրում։

Արժէ ամառը պտտել Ղարաբաղի գիւղերը համոզուելու, որ շատ տեղեր խմելու միակ աղբիւրն էլ է չորանում յուլիս և օգոստոս ամիսներում։

Կը գտնե՞ արդեօք մի գիւղացի, որ սարսափով չյիշի բանջարանոցները ջրելու ժամանակ իրենց կանանց կռիւներն ու անէծքները, երբ ջրի սակաւութիւնը ստիպում է իրարից ջրելու հերթը գողանալ։ Փորձեցէք այսպիսի ջրային սիստեմով լայն չափով այգեգործութեամբ կամ բանջարաբուծութեամբ պարապել։

Մեր գիւղացու մասին պ. յօդուածագիրը ասում է, իբր «նա խուսափում է այն ամենից, ինչ կարող է բարելաւել նրանց տնտեսութիւնը»։ Այդ հազիւ թէ այդպէս լինի. գիւղացին այնքան էլ յիմար չէ ու միամիտ։ Ճիշտ է, նա տգէտ է, բայց երբէք նա իւր օգտից չի խուսափի, եթէ գիտակցում, հասկանում է այն։

Եթէ զարմացնում են պ. Շերմազանին այն ահագին տարածութիւնները, որոնք մնում են «խոպանացած» և «անգործածելի», դորա պատճառը գիւղացու աշխատանքից խոյս տալը չէ, այլ այն՝ որ ամեն տարի անհրաժեշտ է որոշ հողամասեր թողնել անմշակ, որպէսզի հողը, մի քանի տարի իրար վրայ վարելուց յետոյ հանգստանայ, ուժեղանայ։

Այլ է, եթէ մեր մէջ գիւղատնտեսութիւնն այնքան զարգացած լինէր, որ արհեստական կերպով հողերը պարարտացնելու ձևը կամ օգուտը իմանային գիւղացիք. այն ժամանակ քիչ քանակով հողեր կը մնային «խոպանացած»։

Թէև սակաւահողութիւնը մեզ մօտ վաղուց է իրեն զգալ տալիս, այնուամենայնիւ եթէ մեր գիւղացին մեծ քանակի ազատ հողեր էլ ունենալու լինէր, դարձեալ չէր կարող լայն չափով նրանց մշակել, որովհետև մեծ դժուարութեամբ է կարողանում նա մշակած բերքը հաւաքել ամառուայ ամիսներում։

Չնայած, որ ամառն օրական 18 ժամ աշխատում է նա, և չնայած իւր աղքատութեանը, ստիպուած է լինում մարդիկ վարձել իրեն օգնելու՝ թէև շատ ծանր պայմաններում։

Գ. յօդուածագիրը խորհուրդ է տալիս աւել մնացած նիւթերը արտահանել շուկաները վաճառելու. սակայն որքան այդ մատչելի է գիւղացուն, երբ յարմար հաղորդակցութեան ճանապարհներ չկան։ Ամենահասարակ խճուղին էլ է բացակայում գիւղերի մէջ տանելի հաղորդակցութիւն պահպանելու համար։

Գր. Տէր Աւետիքեան

(Կը շարունակւի)

ԹԵՐԹՕՆ

ՁԵԱՆ ՏԱԿ

(Գ. Նակուրովիչից)

Դաշտը շնչազուրկ ծածկուած է ձիւնով...
Գրկուած լռութեան տխուր պատանքով.
Եւ գորշ, ցրտաբեր ամպերը անձև
Կանգնած են բարձր, կախուած են վերև։
Անդադրում անեղ ողբում էր քամին,
Նուագով վհատ խուլ դաշտը գրկած,
Եւ ագռաւները պտտւում գլխին,
Ղռռում չարածին... Կանգնած եմ մըտախոհ։

—Հայրենիք, արդեօք քե՞զ եմ ես տեսնում
Խոնարհուած գլխով գեղ ու աննման...
Ա՜խ, մի՞թէ հպարտ երկիրը ծաղկուն
Կը դառնայ մի սարուկ անկենդան ձըմրան։
Անցնում են օրեր—դարձեալ ձիւն և քուն...
Այն, ինչ երեկ էր, կը լինէ վաղը...
Օ՜, անգին մայր, որդիդ է կանչում,
Ելի՛ր, արթնացի՛ր. մի՞թէ ժամը չէ.
Ցասման մրրկով զայրագին փշրի՛ր,
Փշրի՛ր, թօթափի՛ր ծածկոցդ սառցէ,
Ուրախ արցունքով դու դաշտը ցօղի՛ր
Եւ հիւանդ հոգուս վշտերը սփոփի՛ր։
Պճնւի՛ր պսակի դու շքեղ շորերով
Բշխի՛ր սև թուխպը արևի դէմքից.
Նա կը փայլփլէ գոհար շողերով,
Եւ կը գան անամպ օրերը նորից։
Յանկարծ լսեցաւ՝ «Շուտ ես եկել դու,
Դեռ իմ գարունը փայլում է հեռու.
Հիշտ չէ հեռացնել գիրազմանային,
Ա՜խ, իմ պատանը խեղդող, ծանրագին»։

Իզուր էի ես կանչում, աղերսում
Եւ իմ հարցերին խնդրում պատասխան,
Խոր քունը նրա աչքերն էր փակում,
Բերանը ծածկում ցուրտը քար ձմրան.
Եւ ագռաւները գլխին պտտւում,
Ղռռում չարածին... Կանգնած եմ մըտախոհ...
Փչում էր քամին, մոլեգին ողբում...
Ի՞նչ էր նա երգում... Ո՞ւմ էր անիծում...

Սիմ. Սիմէօնեան

Շուշի

ՄԱՏԱՆԻ

Կնուտ Համսունից

I

Հասարակութեան մէջ մի ջահել, սիրահարուած աղջիկ տեսայ։ Նրա աչքերը կապտագոյն էին և պսպղուն։ Նա իր զգացմունքը չէր կարողանում թաքցնել։

Ո՞ւմ էր նա սիրում։

Պատուհանի մօտ նստած այն ջահել երիտասարդին, տանուտէրի որդուն, զինուորական համազգեստով և ասիւծի ձայնով։

Ո՜հ Աստուած, ինչպէս շողում էին նրա աչքերն այդ գեղեցկադէմ երիտասարդին, և ինչպէս անհանգիստ էր նստած նա աթոռի վրայ։

Ես շատ լաւ էի ճանաչում նրան։ Երբ երեկոյեան տուն էինք գնում՝ ասացի.

—Ինչպիսի՜ հրաշալի և պարզ եղանակ է։ Ուրա՞խ էիր դու այս երեկոյեան։

Եւ որպէսզի նրա ցանկութիւնը կանխեմ, հանեցի մատիցս նշանի մատանին և ասացի.

Նայի՛ր, քո մատանին ինձ համար շատ փոքր է, նա սեղմում է իմ մատը։ Չե՞ս կարող լայնացնել տալ նրան։

Նա մեկնեց ձեռքը և շշնջաց.—Տո՛ւր ինձ, գուցէ իմ ձեռքում նա լայնանայ։

Եւ տուի նրան մատանին։

II

Մի ամսից յետոյ դարձեալ հանդիպեցի նրան։

Ուզում էի հարցնել մատանու մասին, բայց չարի այդ, ինչ կայ շտապելու, մտածեցի ես, չէ՞ որ նրան հարկաւոր է ժամանակ տալ։

Նա նայում էր դէպ առաջ, փողոցի երկայնութեամբ և ասում.

—Ա՜խ իսկապէս... մատանի՞ն... դժբախտութիւն է պատահել, չգիտեմ, խցկե՞լ եմ մի որևէ տեղ, թէ կորցրել։

Եւ նա սպասում էր, իմ պատասխանին։—Դրա համար դու ինձ վրայ բարկանո՞ւմ ես, անհանգստութեամբ հարցնում է նա։

Ո՛չ. պատասխանեցի ես։

Աստուած իմ, ինչպէս նա հանգստացաւ, որ ես չեմ բարկանում։

Անցաւ մի ամբողջ տարի։

Ես նորից նոյն վայրն եկայ, և մէկ անգամ երեկոյեան անցնում էի ինձ ծանօթ, շատ ծանօթ մի ճանապարհով։

Նա գալիս էր ինձ ընդառաջ, նրա աչքերն չափազանց կապոյտ և եռապատիկ աւելի փայլուն էին։

Բայց բերանը մեծացել և գունատուել էր։

Ահա քո մատանին, սիրելիս, քո նշանի մատանին պտայ, ասաց նա, լայնացնել եմ տուել, այժմ էլ չի սեղմում։

Ես նայեցի այդ աչքաթող արած կընոջը. նայեցի նրա մեծ և գունատ բերանին. և նայեցի մատանուն։

Ա՜խ, բացականչեցի ես և խոր գըլուխ իջեցրի—Այս մատանին... մեզ յաջողութիւն չի բերում։ Այժմ նա ինձ համար չափազանց լայն է։

Aschot Asket.

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Кавк. Сл.-ին հաղորդում են. Հայերը Վանում արդէն 14-րդ օրն է, որ դիմադրում են։ Թիւրքերը, որ ամրացել էին Արարք քաղաքամասի մօտ, ջարդ են կրել։ Վանից ոչ հեռու Կարճկանում ապստամբ հայերը կտրել են հեռագրական թելերը և բարձրանալով լեռները, միացել են Վանի հայ ապստամբներին։ Կռիւները Վանի և նրա շրջագայքում շարունակւում են։ Հասել են այդտեղ Թիւրքաց նոր զօրքեր։ Հայերի դրութիւնը դառնում է կրիտիկական, որովհետև հատնում է փամփուշտների պաշարը։

— Վանում ապրիլի 2-ից բոլոր հայերը փակւած են Այգեստանում շրջապատւած քրդական հրոսակներով. կանոնաւոր զօրքեր չկան։ Ջաւիդ-փաշան ռմբակոծում է քաղաքը. արձակւած է 1,700 հրանօթ։ Այգեստանում ապրող ամերիկացիների կեանքին վտանգ է սպառնում։ Շրջագայքում հայ գիւղերը սրի են քաշւած։ Կանայք տարւած են լեռները։ Պաշարւած հայերի ույժերը սպառւում են։ («Հորիզոն»).

— Հռոմում, Պարիզի և Լոնդոնի օրինակով, հիմնւել է հայասիրական մի կոմիտէտ «Pro Armenia» անունով, որի նպատակն է Իտալիայի կառավարիչ շրջաններին ծանօթացնել հայկական հարցի ընթացքի հետ։

— Կահիրէում երիտասարդ Թիւրքերի գործակալները մահափորձ էին պատրաստել Պօղոս Նուպար փաշայի կեանքի դէմ։ Շնորհիւ անգլիացի ոստիկանների աչալրջութեան, Պօղոս Նուպար փաշան ազատւել է իսկական մահից։ Խուզարկութեան ժամանակ երիտասարդ-Թիւրքերի գործակալների մօտ, Եգիպտոսում, գտնւել են թերթեր, որոնց վրայ գրւած են եղել այն մարդկանց անունները, որոնց պէտք է սպանէին։ Այդ անունների թւում են եղել և Նուպար փաշայի ու մի քանի ականաւոր հայերի անունները։

— Պօղոս-Նուպար փաշան, որին Էջմիածնի Կաթողիկոսը յանձնարարել է միջնորդել հայերի համար անգլիական և ֆրանսիական կառավարութիւնների առաջ, մեկնեց Եւրոպա։

— Հայկական Կենտրոնական կոմիտէն որոշել է Գիւղատնտեսական ընկերութեան մէջ կազմւած փախստականների քայքայւած տնտեսութիւնների վերականգման նպաստող կոմիտէի տրամադրութեան տակ դնել 13,600 ռուբ. Ալաշկերտի շրջանի փախըստականներին գիւղատնտեսական օգնութիւն ցոյց տալու համար։

—Հայոց Ազգային Բիւրօն յօգուտ հայ կամաւորների ստացաւ Բագւի Հայկական կոմիտէից—25,000 ռուբլի, Կոկանդի հայ հասարակութիւնից —2,000 ռ.

— Հայկական Կենտրոնական կոմիտէն իր ապրիլի 21-ի արտակարգ նիստում որոշել է կոմիտէի լիազօր Ա. Շարաֆեանի տրամադրութեան տակ դնել 4000 ռ., հայրենիք վերադարձող փախստականների համար լծկաններ գնելու։

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

— Թիֆլիսի վաճառականական բանկը 50,000 րուբլի է տւել «Թիֆլիսի կօօպերատիւ» ընկերութեան՝ մեծ սպառողական խանութ բանալու համար։

— Գանձակում տեղական ինտելիգենցիայի մէջ միտք է յղացել սպառողական խանութ բանալ կեանքի թանգութեան դէմ կռւելու համար։

— Վլադիկաւկազում քաղ. վարչութեան բաց արած [illegible] պահեստները ունեցել են իրենց բարերար ազդեցութիւնը։ Տեղի ջրաղացներն ալիւրի արժէքը այլ ևս չեն բարձրացնում, իսկ վերջին ժամանակներս պակասեցնում են։

— Ապրիլի 23-ին, քաղ. վարչութեան շէնքում պ. Մ. Բերբերեանի նախագահութեամբ կայացաւ Թիֆլիսի բոլոր կօօպերատիւ հիմնարկութիւնների ներկայացուցիչների ժողովը, մայիսին Թիֆլիսում գումարւելիք Կովկասի քաղաքների ներկայացուցիչների համագումարին մասնակցելու մասին խորհրդակցելու։ Խորհրդակցութիւնը կազմակերպւած էր նոր հիմնւած «Թիֆլիսի կօօպերատիւ» ընկերութեան նախաձեռնութեամբ և քաղաքագլխի առաջարկութեամբ։ Ժողովը մաքերի երկարատև փոխանակութիւնից յետոյ եկաւ այն եզրակացութեան, որ կօօպերատիւ հիմնարկութիւնների մասնակցութիւնը համագումարում անհրաժեշտ է կօօպերացիայի և թանկութեան հարցերը քննելու ժամանակ, ուստի որոշեց դիմել քաղաքագլխին, խնդրելով թոյլ տալ կօօպերացիաների ներկայացուցիչներին մասնակցելու համագումարին։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

— Մայիսի 25-ին բացւում է Պետրօգրադում առևտրի ու արդիւնաբերութեան ներկայացուցիչների համագումարը։ Համագումարի ծրագրի մէջ մտցրած են մի շարք հարցեր, որոնք վերաբերում են Ռուսաստանի տնտեսական վիճակին, երկրի արտադրողական ույժերի զարգացմանը, նոր պետական մօնօպօլիաներ մտցնելու նախագծին և վերջապէս երկաթուղային շինարարութեան։

— Մայրաքաղաքի թերթերի ասելով, ֆինանսների մինիստրութիւնը ծրագրում է մօտիկ ապագայում մի նոր ներքին պետական փոխառութիւն անել մի միլլիարդ րուբլու։ Այդ նոր փոխառութիւնը պիտի բաց թողնւի արտաքոյ պայմաններով։ Նա կը լինի $5\frac{1}{2}\%$ և 100-ը ռէալիզացիայի կերթայ 99-ով։ Հինգ տարի անցնելուց յետոյ օբլիգացիաների բոլոր տէրերը իրաւունք կունենան վերստին յետ ստանալ իրենց մուծած գումարները իսկական գնով (նօմինալ չափով)։ Իսկ նրանք, որոնք այդ ժամանակ չեն ներկայացնի իրենց օբլիգացիաները փոխելու, այդ փոխառութիւնն ինքնաբերաբար վերածւում է երկարամեայի 75 տարի ժամանակով, 5%-ից։ Նոր փոխառութեան բաժնեգրութիւնը ծրագրւած է սկսել մայիսի միջին։ Բանկային հիմնարկութիւնները ցանկութիւն են յայտնել տեղաւորել իրենց մօտ այդ նոր արժէքներն առնւազն 600 միլիօն րուբլի գումարի։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Կիրակի ամսոյս 26-ին երեկոյեան նշանակւած էր Շուշու ակումբի անդամների ընդհանուր ժողովը, որ չկայացաւ անդամների օրինական թւի ներկայ չլինելու պատճառով։

— Գանձակի պ. Նահանգապետի ապրիլի 2-ի առաջարկութեան համաձայն, քաղաքային ուպրավայի որոշումը վաճառելու քաղաքային հողամասը Լեոն Մելիք-Շահնազարեանին չի կարող քննւել, որովհետև ուպրավայի ներկայացրած հաշիւները սխալ են թէ հողաբաժնի քանակի և թէ նրա գնահատութեան տեսակէտից։ Ուստի քաղաքային ուպրավան իւր վերջին նիստում որոշեց նոր գնահատում կատարել վերոյիշեալ հողամասի և պատճառաբանել գեկուցումն ներկայացնել քաղաքային դումային։

— Քաղաքային ուպրավան ստանալով տեղիս ռէալական դպրոցի պ. տեսչի թուղթը, որով նա խնդրում է յատկացնել դպրոցական շէնքի յետևը բուլվարի գաւիթում գտնւած մի հողամաս փոքրիկ անտառ տնկելու աշակերտների ձեռքով, առաջարկելով իւր կողմից, որ այդ հողամասը 5 տարուց յետոյ իւր ծառատունկերով հանդերձ պիտի վերադարձւի քաղաքի լիակատար տնօրինութեանը, որոշեց այդ հարցի վերջնական վճիռը թողնել դումային։

— Երեկ Շուշում ոչ մի կտոր հաց չէր կարելի գնել. եղած փոքր քանակով թխւած հացն էլ մի ակնթարթում սպառւեց. հասկանալի է, որ ազգաբնակութիւնն անելանելի դրութեան մէջ է։

ՂԱՐԱԲԱՂ

— Վերջին ժամանակներս Ղարաբաղում աւազակները նորից սկսել են երևան գալ։ Ամսիս 6-ի գիշերը նրանք յարձակւում գործեցին Նորշէն գիւղացի Միքայէլ Սայիեանի տան վրայ, կողոպտեցին նրա տան մէջ եղած իրերը՝ մօտ 600 ր. արժողութեամբ և 300 ր. էլ կանխիկ փող ու անյայտացան։

— Հաշտարար միջնորդ պ. Վոսկրեսենսկին Զանգեզուրի I շրջանում պահ. զինւորների ընտանիքներին բաժանեց նպաստները։ Տրւեցին երեք ամսւայ նպաստներ. նախկինի հետ կըդառնայ վեց։

— Երկրորդ տարին է, ինչ Բալլուջայի արտերն ու այգեստանները սոսկալի կարկտից աւերւում, հողի հետ են հաւասարւում։ Բալլուջեցինների եղած-չեղած սերմացուն կարկուտը փչացրեց։ Խեղճերը մնացին առանց հացի...

— Ղաթարի հանքերում ապրիլի 5-ին կայացաւ Ղափանի Կ. Հ. Բ. Ընկ. ճիւղի ընդ. ժողովը։ Որոշեց ի միջի այլ հարցերի «Գթութեան և մարդասիրութեան» օր կազմակերպել յօգուտ հայ գաղթականների։ Այդ նպատակով ընտրեց Բարեգործ. ընկ. վարչութեան կից մի յատուկ մասնաժողով։

ԿՈՎԿԱՍ

— Գանձակում 12 ապրիլի տեղի ունեցաւ փոխադարձ վարկի ընկ. տարեկան ընդհանուր ժողովը։ Ընկերութեան տարեկան ընդհանուր շրջանառութիւնն եղել է 10,785,112 ռ. 42 կոպ., որից զուտ արդիւնք մնացել է 3,303 ռ. 69 կոպ., չհաշւած այն մի քանի հազար ռուբլի արդիւնքն էլ, որը կորցրել է ընկերութիւնը «Ցենտրալնի» բանկի սնանկանալու պատճառով։ Վերոյիշեալ զուտ արդիւնքը գանազան բարեգործական և այլ նպատակների յատկացնելուց յետոյ՝ մնաց մօտ 1,700 ռ., անդամների ընդհանուր թիւն է—606 հոգի։

— Թիֆլիսում «Նոր Ուժի» խմբագիր-հրատարակիչ Տրդատ Տրդատեանին ապրիլի 17-ին ձերբակալելով ուղարկեցին նահանգական բանտը. նրա բողոքը սենատին անհետևանք է մնացել. վճռւած է 6 ամիս բանտարկութիւն։

— Էջմիածնում, Աշտարակում և առհասարակ այդ շրջանում մեծ ձիւն է եկել։ Սառնամանիքից սառել են խաղողի որթերը, հացահատիկները և շատ ծառերի բողբոջներ ու նորելուկ պտուղները։ Գիւղացիները խորին յուսահատութեան մէջ են։ Այդ շրջանում շատերի միակ ապրուստը, որ այգեգործութիւնն է, անցեալ տարւայ նման դարձեալ մատնւում է տխուր վիճակի։

— Թիֆլիսի հայոց ծխական դըպրոցների պարապմունքները կը վերջանան մայիսի 6-ին։

— Թիֆլիսի պետական բոլոր դըպրոցների աւարտական քննութիւնները կը վերջանան ապրիլի 29-ին։

— «Սպիտակ Ծաղկի օրը Թիֆլիսում հաւաքւել է, ինչպէս երևում է վերջին հաշիւներից, մօտ 8000 ր.։ Այս գումարից 1500 ր. նւիրել է Տ. Այվազեանը։

— Բորժումում ապրիլի 20-ին ներկայութեամբ Կովկասի ուսումն. շրջանի հոգաբարձու Րուդոլֆի, Մեծ Իշխանի կալւածքի կառավարիչ Վինօգրադովի և ժողովրդի հոծ բազմութեան՝ ուսուցիչների համար Բորժոմում շինւելիք սանատորիայի հիմքը օրհնւեց։

— Կովկ. Հայուհեաց Բարեգործ. Ընկ. 1914 թ. տեղեկագրից երևում է, որ այդ թւի ընթացքում Ընկ. մուտք ունեցել է 63,138 ր. 16 կ., սրանից ծախսել է 8674 ր. 53 կ.։ Առ. 1-ն յունւարի 1915 թ. մնացել է 45,010 ր. 60 կ.։ Այդ տարում Ընկ. դեֆիցիտ ունեցել է 2338 ր. 78 կոպէկ։ 1915 թ. նախահաշւի համաձայն ընկերութիւնը մուտք ունենալու է 9465 ր., ծախք նոյնքան, դեֆիցիտ 1945 րուբլի։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

— Պաշտօնական «Филяндск. газета»-ում տպւած է. վերջին օրերը տեղի ունեցաւ Հելսինգֆորսի սոցիալ-դեմօկրատական համայնական կազմակերպութեան ժողովը։ Ի միջի այլոց քննւում էր մայիսի 1-ը տօնելու հարցը։ Երկար վիճաբանութիւններից յետոյ հետևեալ որոշումն ընդունւեց. «Հելսինգֆորսի սոցիալ-դեմօկրատական համայնական կազմակերպութիւնը որոշեց, որ կազմակերպութիւնը այս տարի մայիսի մէկին չսարքի սովորական ցոյցի թափօրը, նաև ժողովներ բաց օդում. որ կազմակերպութիւնն ոչ մի տեղ պահանջ չդնի, այդ օրը բանւորներին ազատել աշխատանքներից, այլ որ կազմակերպութիւնն այդ օրը երեկոյեան կարող է գումարել ծածկւած շէնքերում իշխանութիւնից թոյլ տւած ծրագրով ժողովներ, եթէ միայն այդ տեսակ ժողովների թոյլտւութիւն կստացւի, իսկ եթէ ոչ, կը գումարւի երեկոյեան ժողով միայն կազմակերպութեան անդամներից, որի մասին առանձին կը յայտարարւի։ Այս առաջարկւած միջոցների իրագործումն յանձնարարել կազմակերպութեան վարչութեանը»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Գալիցիայի փախստականները.

«Vorvärts»ի ասելով, Վիէննայում այժմ կան 250,000 փախստականներ Գալիցիայից, ներքին Աւստրիայում-25,000, Շտիրիայում—30,000, Կարինտիայում—10,000, Զալցբուրգում—3000, Տիրօլում—2000, Կրայնայում—4000, Բոհեմիայում—115,000, Մօրավիայում—35,000, Աւստրիական Սիլեզիայում—5000։ Եթէ հաշւենք նաև գալիցիական փախստականներին, որոնք ապաստան են գտել Հունգարիայում և Գերմանիայում, այն ժամանակ կը տեսնենք, որ Գալիցիայից, նախքան Աւստրիայի վերջինիցս զրկւելը, փախել են կէս միլիօնի չափ բնակիչներ։ Այդ թւում են 250,000 լեհացի, 290,000 հրեայ և 30,000 ռուսին։

Կանանց վաշտը

Ֆրանսիայում Անգլիային հետևելով կազմակերպւում է պատերազմի դաշտում կռւող սպաների կանանց նախաձեռնութեամբ կանանց առանձին վաշտ։ Ինչպէս յայտնի է, կանանց անգլիական վաշտը, կիտչիների թոյլտւութեամբ, արդէն տեղափոխւել է Ֆրանսիա և պէտք է անգլիական զօրաբանակի թի-

կունքում զինուորական ծառայութիւն կատարէ։

Ֆրանսիական նոր կազմակերպւող կանանց վաշտի պատւաւոր հրամատարուհին լինելու է բելգիական թագուհին։ Վաշտի մէջ ընդունելու են թէ ֆրանսուհիներին և թէ բելգուհիներին։ Այդ վաշտը բաղկացած կը լինի մի քանի մասերից ի միջի այլոց շօֆեր ու վելօսիպեդիստ կանանցից։ Այդ կանայք պէտք է պահպանեն ճանապարհները, գիւղերը, ուղեկցեն զինուորական մթերատար կառքերին, ծառայեն զինուորական գիւանատներում։ Նրանք բոլորը զինւած կը լինեն։

Անգլիայի ռազմական միջոցները

„Р. В.“-ին հեռագրում են Լօնդոնից. «Լլօյդ Ջօրջը պարլամենտում արտասանած իւր ճառում վառ գոյներով բնորոշեց այն հսկայական աշխատանքը, որ կատարել է Անգլիան ներկայ պատերազմի պատճառով։ Պատերազմի սկզբում նա պատրաստ եղաւ ուղարկելու Եւրոպայի ցամաքը 6 դիվիզիա, իսկ այժմ Ֆրանսիայում գտնւում են 750,000 անգլիական զինւորներ, այսինքն 36 դիվիզիա։ Թնդանօթների և ռազմամթերքների մասին խօսելով Լլօյդ Ջօրջն ասաց, որ այդ ռազմամթերքների պատրաստման հետևանքներն անցեալ տարւայ սեպտեմբերին և ներկայ մարտին ունեն այն յարաբերութիւնը, ինչ որ 1-ը ունի 20.388։ Ռազմամթերքի պատրաստութեան մէջ մասնակցում են մօտ 3000 գործարաններ. այդ հանգամանքի շնորհիւ, Անգլիան կարողանում է առատօրէն ռազմամթերք ուղարկել նաև իր դաշնակիցներին։ Նշաւելի կուռմ անգլիական թնդանօթները սպանեցին աւելի շատ ռումբեր, քան թէ բուրերի հետ ունեցած ամբողջ պատերազմի ընթացքում։

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ

Զրպարտութիւն

«Բագւի ձայն» լրագրի 1913 թ. № 143-ում լոյս էր տեսել Կոստ. Ղազարբէկեանի ստորագրութեամբ «Բաց նամակ Զաւէն վարդապետին» խորագրով յօդւածը։ Վերջինս ամբողջութեամբ արտատպել էր նաև տեղական «Шушинская Жизнь» թերթը իւր № 50-ում։ Այդ նամակում յիշեալ պարոնն ի միջի այլոց գրում է. «Յայտնի է՞ արդեօք Հ. Զաւէնին, որ պ. Իսաջան Տէր-Յովհաննիսեանի մի ինչ որ գեղծման համար Հայրութի ծխական դպրոցի հոգաբարձութեան գործերում Էջմիածնի ուսումնարանական յանձնաժողովը ծանուցանել է, որ Իս. Տէր-Յովհաննիսեանը զրկւած է հայ. եկ.-ծխ. դպրոցների ուսուցիչ լինելու իրաւունքից։ Եւ եթէ յայտնի է այդ որոշումը Հ. Զաւէնին, ի՞նչ իրաւունքով պ. Իս. Տէր-Յովհաննիսեանն աւագ ուսուցչի պաշտօն ունի Մեղրեցոց եկ. ծխ. դպրոցում և նոյն իսկ հոգաբարձու է Ղարաբաղի թեմական դպրոցի... Հ Զաւէնը պէտք է անհրաժեշտօրէն ուշադրութիւն դարձնէ, որպէսզի այդ դպրոցի գործերում մասնակցութիւն չունենան արատաւորւած և իրաւազուրկ անձեր»։ Գտնելով այս նամակի մէջ իւր անձն վիրաւորող ակնարկներ, պ. Ի. Տէր-Յովհաննիսեանը Բագւի նահանգական դատարանում գանգատ ներկայացրեց Կ. Ղազարբէկեանի դէմ։

Ապրիլի 16-ին այս գործը քննւեց Բագւի նահանգական դատարանում, որի վճռի հիման վրայ Կ. Ղազարբէկեանը մեղաւոր ճանաչւեց և դատապարտւեց երկու ամիս բանտարգելութեան։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԼԽԱՒՈՐ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

Ապրիլի 25. Միտավայից հարաւ արևմտեան ուղղութեամբ մեր զօրքերն առաջ են շարժւում։ Թշնամին ապրիլի 24-ին ստիպւած էր շտապով մաքրել իւր ձեռքով խիստ ամրացած դիրքը Եանիշկայի մօտ, թողնելով մեզ մեծաքանակ ռազմամթերքներ։ Ապրիլի 25-ին երեկոյեան, թշնամու զօրքերը, որոնք նաւատորմի աջակցութեամբ առաջ էին խաղում ծովեզրի ուղղութեամբ, մեր օպօլչենեայի մեծաթիւ զօրաբաժնի հետ ունեցած կռւից յետոյ գրաւեցին Լիբաւան։ Նարևից հիւսիս Վախի մօտերքը մենք յաջողութեամբ յետ մղեցինք գերմանացիների անվճռական գրոհը և թշնամուն շպրտեցինք իւր նախկին տեղը։ Նիդում հանգիստ է։

Արևմտեան Գալիցիայում ապրիլի 24-ին երեկոյեան, թշնամու ուժեղ, թէև ոչ յաճախ գրոհները շարունակւում էին, որի ժամանակ թշնամու գործողութիւնների գլխաւոր շրջանում մեր գնդերից մէկը իւր հակա-գրոհով գրաւեց թշնամու չորս գնդացիրներ։

Կարպատներում մենք լիակատար յաջողութեամբ յետ ենք վանում թշնամու գրոհները Մեզօլաբօրչեսկի ուղղութեամբ և Լօմնիցայի վերին հոսանքի ձախ ափերում։

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՇՏԱԲԻՑ

Ապրիլի 25-ին Ճորոխի շրջանում և մերձծովեան ուղղութեամբ սովորական հրացանաձգութիւն է և տեղի են ունենում աննշան ընդհարումներ Ճորոխի միջին հոսանքում։ Մեր զօրքերը գրաւել են Արկինսկի և Թեւայի շրջանը։

Օլթիի ուղղութեամբ մեր զօրքերը դուրս քշեցին թիւրքերին իրենց դիրքերից և յետ շպրտեցին դէպի հարաւ-արևմուտք։ Հալածեալ նահանջի ժամանակ թիւրքերը թողեցին բազմաթիւ վրաններ ու ռազմամթերքներ, իսկ մեր զօրքերից գրաււած մի կէտում գրաւած է մի զօրագնդի դիւանը։ Տափարիզի ուղղութեամբ թիւրքերը յետ են շպրտւած լեռնանցքից դէպի հարաւ. այնտեղ մեր զօրքերը գրաւել են Տափարիզի լեռնանցքից հարաւ գտնւած գիւղերը։

Մնացեալ ուղղութիւններում ամեն ինչ անփոփոխ է։

Փարիզ. 28 ապրիլի. Գերմանական գրոհները Լօմբարդիզէից հիւսիս յետ են մղւած։ Սենտժօրժից արևելք մեր ծովային հրացանաձիգները գրաւեցին հողային ամրութիւններն և վերցրին գերիներ։ Դիւնկերկը նորից ռմբակոծութեան ենթարկւեց։ Ռազմաճակատի մնացեալ երկարութեամբ և մասնաւորապէս Արգոննեում ու Էլզասում թնդանօթային կռիւները շարունակւում են։

Լօնդոն. ապրիլի 26. Ֆրենչը զեկուցանում է. Իպրից դէպի հարաւ-արևելք տեղի ունեցող կռիւները շարունակւում են առանց էական փոփոխութիւնների։ Թշնամին ձեռնարկեց կատաղի յարձակումն մեր խրամատների վրայ Իպր—Պիլկապէլի և Իպր—Մեկէնի միջև. կռիւները շարունակւում են։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Դաշնակից նաւատորմի ռմբակոծութիւնը Դարդանէլում ուղղւած է գլխաւորապէս ասիական մարտկոցների վրայ, որոնք իրենց հերթին միշտ կրակում են Գալիպօլի թերակղզու վրայ եղած դաշնակից զօրքերի դիրքերը։

— Սօֆիայից հաղորդում են Рѣчь-ին, որ դաշնակիցները յաջող կերպով սկսել են Զմիւռնայի ռմբակոծումը։ Զինւորատար մի քանի նաւերին հրամայւած է այդտեղ զօրքեր հանել։

— Լօնդոնից հեռագրում են „Н. В.“-ին, որ Գալիպօլի թերակղզու վրայ դաշնակիցներն առաջ են գնում յամառ կերպով, ձեռք բերւած վայրերը աւելի և աւելի ամրացնելով։

— Б. В.-ի ասելով Միւնխէնում տեղի է ունեցել առաջին իտալական ջարդը։ Գրգռւած գերման ամբոխը վագոններից դուրս էր քաշում իտալացիներին և նրանց ծեծի ենթարկում։ Շտուտգարտում և Ֆրէյբուրգում գանակոծւել են իտալացի բանւորները։

— Ամստերդամից եկած լուրերի համաձայն, գերմանացիները պատրաստւում են մի վիթխարի գրոհի, որպէսզի ճեղքեն թշնամու ճակատը Կալէն տիրելու նպատակով։

— Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները նորից բողոք են ներկայացրել Գերմանիային ամերիկական մի նաւի խորտակման պատճառով։

— Վիեննայի ազգաբնակութեան ստորին խաւերում մեծ խմորումն է տեղի ունենում. բացարձակ խօսում են հաշտութեան, գերման բռնութիւնների, զինուորական պաշտօնեաների գողութիւնների մասին։ Փողոցներում տեղի են ունենում ընդհարումներ զինւորների ու սպաների միջև։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

I

Առաջաձոր գիւղ (Ղափան) 15-ին ապրիլի.

Թոյլ տւէք յարգոյ թերթիդ միջոցով յայտնել մեր ամենախորին և անկեղծ շնորհակալութիւնը գիւղիս ծխատէր Յովհաննէս քահանայ Տէր-Յովհաննէսեանցին, տարոյս յունւար ամսի 6-ին, Ջրօրհնեաց հանդիսին յօգուտ դպրոցի հանգանակւած 35 րուբլու համար։

Օրինակելի է և շնորհակալութեանց արժանի է նաև Առաջաձորի պարտաճանաչ հասարակութեան դէպի դպրոցը ունեցած սերտ և անկեղծ վերաբերմունքը։

Ի դիմաց հոգաբարձութեան՝
Շմաւոն Մելիք-Ստեփանեանց
Ուս.՝ Արամ Ալլահվերդեանց

II

Առաջաձոր—Ղափանի շրջան. 25-ին ապրիլի

Խնդրում եմ թոյլ տալ յարգոյ թերթիդ միջոցով խորին շնորհակալութիւնս յայտնել պ. Սմբատ-բէկ Մելիք Ստեփանեանցին, որ յօգուտ Առաջաձոր գիւղի դպրոցին նւիրել է մի օրինակ «Փայլակ»։

Ուս.՝ Արամ Ալլահվերդեան

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

№ 16 — Կիրակի 3 մայիսի — ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 — Կիրակի 3 մայիսի — № 16

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, ½ տարուանը — 1 ռ. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

1879 ԹԻՒԸ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Քաղաքը Թողնել քաղցած, առանց կանխօրէն հացի հոգսը քաշելու, աւելի քան անխոհեմ քայլ է, ում կողմից ուզում է Թելադրւած ու Թոյլատրւած լինի։

Պէտք էր տեսնել այդ առաւօտ, Թէ ինչպէս կանայք ու երեխաներ հեւալով մի խանութից միւսն էին վազում հաց գնելու և խանութի փակ դռներին դէմ գալով Թախծոտ դէմքերով և «հաց չըկայ, բա հո՞նց անենք» յուսահատ բացականչութիւններով յետ էին դառնում ձեռնունայն։

Պէտք էր տեսնել և ապա որակել այդ օրւայ դրութիւնը։

Այդպէս չէր այն տարին, 1879 Թւին, երբ ալիւրի փութը բարձրացել էր մինչև 4 ռուբլի 50 կոպէկ։ Այն ժամանակ քաղաքը փող ունէր։

Եւ այդ փողով նա Ռուսաստանից ալիւր էր բերել տալիս, հաց Թխում ու բաժանում քաղաքի չունևոր դասակարգին ֆունտը 3 կոպէկով։

Թոփխանայի հրապարակում ալրի հազարաւոր քսակներն էին դարսած։ Եւ քաղաքի աւագներն էին կարգադրողը։

Չեմ մոռանում —որպիսի՜ անձնւիրութեամբ այդ աւագները՝ Մինաս Խունունց, Յարութիւն Աղամեանց և այլք առաւօտից մինչև երեկոյ հերԹով փոր առաջ նստած հաց էին բաց Թողնում նրանց, որոնք ձեռքում իրենց աղքատութիւնը վկայող Թղթեր ունէին ծխատէր քահանաներից։

Ու հացի գինն իջաւ։

Նրանք քաղաքի իսկական հայրերն էին, աղքատ դասակարգի սրտացաւ խնամակալները։

Այսօր էլ քաղաքը հայրեր ունի, այն էլ ընտրովի հայրեր։ Եւ աւելի՛ աղքատներ ունի. քան այն ժամանակ։ Աղքատներ, որոնց Թշւառութիւնը ծով է, տառապանքն անսահման։

Եւ ունի այդ ամենի հետ քաղաքային դրամ, Դաւիթ Աղամեանցի, կարծեմ, կտակով աւանդած քաղաքին նոյն կարիքների համար։ Ո՞ւմ են Թողնում այդ փողն և ո՞ր օրւայ համար։

Պատերազմը, եթէ երկար շարունակւի՝ արհեստականօրէն բարձրացող հացի գները կարող են անհելի չափերի հասնել։ Բայց որպէսզի այդ չարագուշակ օրին չհասնենք, հարկաւոր է, որ քաղաքն իր ձեռքը տւած այդ աւանդադրամի քսակը բանայ, ալիւր բերել տայ և ժողովրդին, աղքատ ժողովրդին իր վրայ նստած գնով հաց բաց Թողնէ։

Հարկաւոր է, որ գէԹ մի անգամ զգայ խնամակալութեան պարտականութիւնն և ուրիշի կտակած փողով այդ «բարերարութիւնն» անէ։

Հացի մատակարութեան այս եղանակը, հաւատացնում ենք, ամենալաւագոյն միջոցը կը լինի հացի արւեստականօրէն Թանգացման դէմ մրցելու։ Ես կրկնում և շեշտում եմ այս բառը, որովհետև այսօր բառիս բուն նշանակութեամբ սով ասած բանը չկայ։ Ռուսաստանը հացով լիքն է և ինչպէս մայրաքաղաքի ԹերԹերն էին ասում ամիսներ առաջ, երբ օղեվաճառութեան արգելքը նոր էր դրւած, երկրի հացը փԹում է առատութիւնից, քանի որ ո՛չ արտահանութիւն կայ դէպի արտասահման և ո՛չ օղեհանութիւն։

Օգտւեցէք այդ առատութիւնից, ինչո՞ւ էք նպաստում սովին։

Միտսար

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՈՒՄԸ

Պետրոգրադում, լուսաւորութեան նախարարութեան մէջ տեղի ունեցող խորհուրդը, միջնակարգ դպրոցի բարենորոգման առԹիւ, ապրիլի 26-ի նիստով փակել է իւր գրադմունքները, սպառւած համարելով այն խնդիրները, որոնց պարզաբանութեան համար հրաւիրւած էր։ Վերջնական որոշումների մասին առայժմ խօսք լինել չի կարող, քանի որ այդ խորհրդի որոշումները դեռ ևս պէտք է յանձնւեն այդ առԹիւ կազմւելիք յանձնաժողովների քննութեան։ Բայց և այնպէս մեծ նշանակութիւն ունի հենց այն հանգամանքը, որ դըպրոցական—կրԹական գործին մօտ կանգնած մարդկանց կարծիքը ղեկավարող դեր պէտք է կատարի դպրոցի բարենորոգման խնդրում։ Հասարակութիւնն ամենայն իրաւամբ մեծ ակնկալիքներ ունի նման ժողովներից, քանի որ միջնակարգ դպրոցի նպատակայարմար կազմակերպութիւնը վաղուց ի վեր գրաղեցնում է Թէ գիտակից հասարակութեան—աշակերտութեան ծընողներին—և Թէ մանկավարժ ուսուցիչներին։ Ստեղծել միջնակարգ դպրոցի մի ցանկալի տիպ, որը կարողանայ տալ հասարակութեանը առողջ, գործի ընդունակ, կամքի տէր անձնաւորութիւններ և՛ ցանկալի է, և՛ անհրաժեշտ։

Միջնակարգ դպրոցի ցաւերից մէկը վաղուց ի վեր ներկայացել է հին, դասական լեզուների խնդիրը։ Այդ մեռած լեզուներն այնքան մեծ տեղ է յատկացել միջնակարգ գպրոցում, գիմնազիաներում, որ նրանք մեծ չափով վընասել են նոր լեզուների դասաւանդման, մի տեսակ տանջանք եղել Թէ աշակերտների և Թէ դասատուների համար։ Այդ խնդիրը չէր կարող զըբաղեցնել ժողովին, որի մեծամասնութիւնը դէմ լինելով գիմնազիաներին և դասական լեզուների աւանդման՝ նպատակայարմար է դատել Թոյլ տալ լատիներէնի ուսումը բացառապէս գործնական նպատակների համար, յատկապէս այն անձանց, որոնք մտադրութիւն կունենան անցնել բժշկական, իրաւաբանական և բնագիտական ֆակուլտետները։

Մեծ վիճաբանութիւն է առաջ բերել նաև բարձր-տարրական (չորսդասեան) դպրոցի և միջնակարգ դպրոցի յարաբերութիւնը յարմարեցնել այնպէս, որ միջնակարգ դպրոցը շարունակութիւն դառնայ բարձր տարրական դպրոցի, միաժամանակ բարձր-տարրակ. դպրոցը ներկայացնի մի ամբողջական միութիւն, որն աւարտողները դուրս գան կեանք, խտացնեն ակտիւ աշխատաւորների-գործողների շարքերը, ինչպէս տեղի ունի Շւեցարիայում և Ամերիկայում։ Սակայն խնդրի բարդութեան պատճառով որոշւում է առկախ Թողնել այդ հարցը և յանձնել մասնագէտ մանկավարժների յանձնաժողովի քննութեան, որը պէտք է գումարւի դարձեալ լուսաւորութեան նախարարութեան նախաձեռնութեամբ։

Աւելի բուռն և երկարատև վիճաբանութեան խնդիր է դարձել տղաների և աղջիկների միատեղ ուսուցման խնդիրը միջնակարգ դպրոցներում. մի խնդիր, որին դողդողալով են մօտենում շատ մանկավարժներ, նոյն իսկ տարրական դպրոցների նկատմամբ։ Զննելով համոզիչ փաստեր երկուսեռ համատեղ ուսուցման նպատակայարմարութեան մասին՝ այնուամենայնիւ ժողովը բացասաբար չի վերաբերւել այդ խնդրին, ցանկութիւն է յայտնել, որ Թոյլ տրւի տղաների և աղջիկների միատեղ ուսուցումը միմիայն հարկաւոր նախազգուշութեամբ և առանձին Թոյլտւութեամբ իւրաքանչիւր դէպքում։

Ի միջի այլ հարցերի ժողովը շօշափել է նաև մի հետաքրքիր հարց. ընտանիքի և դպրոցի յարաբերութեան, ծնողական կոմիտեների նշանակութեան խնդիրը։ Զբացանելով ծնողական կոմիտեների օգտակար գործունէութիւնը՝ ժողովն ենԹադրում է այնուամենայնիւ, որ հա՞գիւ Թէ օգտակար լինի ընդարձակել այդ կոմիտեների իրաւունքները կրԹական-դաստիարակչական գործին մասնակցելու խնդրում։ Աւելի նպատակայարմար է համարում ժողովը միջոցներ ձեռնարկել, որ ամբողջ մանկավարժական կազմը մօտիկ յարաբերութեան մէջ լինի ծնողների հետ։ Դպրոցը հասարակութեանը մօտեցնելու նպատակով՝ ժողովը ցանկալի է գտնում միջնակարգ դպրոցների հոգաբարձական կազմերին մասնակցելու կոչել հասարակական տարրերին։

Թէ որքան կենսական և գործնական նշանակութիւն կունենան այդ ժողովի ցանկութիւններն ու որոշումները, ցոյց կը տայ մօտիկ ապագան. յամենայն դէպս, պէտք է ասենք, որ դա մի պլիւս է դպրոցական-կրԹական խընդրում, մի փորձ՝ ծածկելու մինչև այժմ եղած բացերից մէկը։

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ՄԻԼԻՕՆՆԵՐ ԵՒ ԳՐՕՇՆԵՐ

Մօտ 80 հազար ռուբլի է տւել մինչև այժմ Մոսկւայի հայութիւնը. մօտ 150 հազար ռուբլի են ժողովել Նոր-Նախիջևանի ու Ռոստովի հայ գաղուԹները—հաղորդում են ԹերԹերում։

Ծով կարիքներ են բացւել դժբախտ հայ ազգի առաջ. արեան ալիքներում, հրդեհի բոցերում են ոչնչանում մարդկային կեանքեր, ընտանիքներ, տնտեսութիւններ, անուն և պատիւ բազմաչարչար մի ժողովրդի—լսում ենք անդադրում ամեն կողմից։

Միլիօններ են հարկաւոր, մեծաքանակ գումարներ այդ ամենի փրկութեան համար։

Իսկ գալիս են «տասնեակ հազարներ». չնչին կաԹիլնե՜ր, այն էլ վայվույով ժողոված, անվերջ ստորագրութիւններ, պաղատանքներ, պնդերես դիմումներ անելով, բարոյական զրկանքներ կրելով։

Եւ ինչո՞ւ։

Յանուն բարձր իդէալների, յանուն մեր ազգային գոյութեան և վերջապէս յանուն քաղաքացիական պարտականութեան—մրմնջում են այն ինքնամոռաց գաղափարական անձինք, որոնք յանձն են առնում այդ ամենն իրենց ուսերին տանելու։

Ի՞նչ իմ գործն է. ինչո՞ւ տամ,—մտածում է երջանիկ հայ հարուստը—երբ այնտեղ ոչ մի շահ չեմ ստանում։

Եւ միլիօնների մէջ լողացող աղաները, սրտները պնդացնելով, երբեմն և զզւանքով, շպրտում են տանջւող, իր հոգևարքի մէջ գալարւող ժողովրդի երեսին չնչին «հազարներ», իրենց հաստ գրպաններից հանած այդ գրօշանոց «ողորմութիւնն»։

Եւ ապա հանգիստ խղճով երկու մօմ վառում, իրենց պարտքը կատարած համարում։

Այլ ես «ազատ միջոցներ» չունեն անվերջ «բարեգործութեան» համար։

Բայց և նոյն հարուստներն ունեն, այո՛ ունեն «ազատ միջոցներ», հարիւր հազարներ. խորին ակնածով դնելու ի-

րենց սիրուհիների տրամադրութեան տակ։

Որ նրանք մետաքսէ վարդիկներով զուգւեն, ժանեակաւոր թափանցիկ գուլպաներով պարուրեն իրենց ոտների հմայքը։

Ի՞նչ ենք ասում. հայ հարուստներն ունեն նաև «ազատ միջոցներ» նոյն իսկ անհրաժեշտ ժամանակում «բարեգործութիւն» անելու։

Բայց այնպիսի մի «բարեգործութիւն», որտեղ անպայման նրա «նաւթային ակցիաները» բարձրանան և նրա դիրքը բիրժայում ամրանայ։

Իսկ ինչ պիտի տայ հայ ժողովուրդը, այդ թափառական Ահասֆերը, մի չարքաշ ազգ, բացի իր անլուր ծանր հոգսերից, արիւնաշաղախ պատմութիւնից։

Տակաւին չեն վերացել մեզանում միամիտները.

Որոնք երազում են մարդասիրական կոչերով շարժել քար ապառաժներ, բարոյական դասերով զարթեցնել քաղաքացիական պարտաճանաչութիւնն այնտեղ.

Ուր ամեն ինչ վեհը մեռած, ոտնահարուած է. ամեն ինչ շահի արշինով է չափւում և կտրւում։

Եւ էլի այսուհետև Մոսկւայի, Նախիջևանի, Ռոստովի և այլուր հայ միլիօնատէրը կը տայ հազարներ, գուցէ տասնեակ հազարներ... «ողորմութիւն»։ Եւ ի տրիտուր այդ «ազգային բարեգործութեան» աղայական պատիւներ կը պահանջէ իր համար։

Եւ այդ կաթիլներով պիտի ամոքւեն թշուառութեան ծով կարիքները, պիտի սրբւեն ժողովրդի արիւնոտ վէրքերը, պիտի կեանք ստանան մարող հոգիները...

Միլիօններ են պահանջւում, մեծաքանակ գումարներ են հարկաւոր այս պատմական ճգնաժամում.

Իսկ քեզ տալիս են, այն էլ հազար ու մի անէծքով կոպէկներ, սև գրօշներ...

Նիմանդ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴԵՐԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

Վերջին ժամանակները Ռուսաստանի թէ առևտրա-արդիւնաբերական և թէ պետական-հասարակական շրջաններում սկսել է մի ուժեղ շարժում՝ ազատել ռուսական առևտրա-արդիւնաբերական կեանքը գերմանական գերիշխող ազդեցութիւնից։ Սա մի երևոյթ է, որ տրամաբանօրէն հետևում է ներկայ պատերազմի թէ ծագման պատճառներից և թէ ապագայ վախճանի սպասւող հետևանքներից։ Ուստի ամեն կերպ մանրազննին քննւում են այն տնտեսական յարաբերութիւնները, որոնք մինչև այժմ գոյութիւն ունէին Ռուսաստանի և Գերմանիայի միջև, և ըստ այնմ էլ առաջարկւում են զանազան ծրագիրներ ու մշակւում բազմաթիւ միջոցներ, որոնցով հնարաւոր կարելի էր դարձնել եթէ ոչ իսպառ, գոնէ յարաբերաբար լիովին ոչնչացումն այն տնտեսական կախման, որի մէջ է գտնւում Ռուսաստանը Գերմանիայի վերաբերմամբ։

Այդ ուսումնասիրութիւններից ի միջի այլոց պարզւեց մի հետաքրքիր երևոյթ։ Բանից դուրս է գալիս, որ Ռուսաստանը տնտեսապէս կախւած էր Գերմանիայից ոչ միայն փոխանակութեամբ այն տեսակ ապրանքների, որոնք արտադրւում էին գլխաւորապէս այդ երկրում, այն է քիմիական ապրանքներ ու ներկեր, մեքենաներ, այլ և բազմաթիւ ապրանքների, որոնք արտադրւում են միանգամայն ուրիշ երկրներում։ Գերմանիան էր ներմուծում Ռուսաստան սուրճ, համեմունքներ, հարաւային պտուղներ, պարարտացման մի քանի տեսակ նիւթեր։ Ինչո՞վ բացատրել առաջին հայեացքից այս տարօրինակ երևոյթը։ Հեռու տեղերից բերած ապրանքների արդի սպառումը պահանջում է խիստ բարդ առևտրական ու վարկային կատարելագործւած մի մեխանիզմ։ Որպէսզի ապրանքը կատարի իր երկար ճանապարհը ովկիանոսի այն կողմն եղած վայրերից դէպի Ռուսաստան, անհրաժեշտ է բազմաթիւ գործակալների ու միջնորդների գոյութիւնը, որոնք զբաղւէին այդ ապրանքների աստիճանական տեղափոխութեամբ և նպաստէին ապրանքների շրջանառմանը արտադրողից մինչև սպառողը։ Մի խօսքով՝ անհրաժեշտ է առևտրի կազմակերպումն։

Այս վերջին հանգամանքով պէտք է բացատրել այն բնորոշ փաստը, թէ ի՛նչու, երբ պատերազմից իսպառ խզւեցին Գերմանիայի և Ռուսաստանի առևտրա-արդիւնաբերական յարաբերութիւնները, նոյն չափով չզարգացան տակաւին մինչև օրս այն առևտրական յարաբերութիւնները, որոնք ամեն կերպ ջանում էին ստեղծել Ռուսաստանի և Անգլիայի կամ Ամերիկայի միջև։ Չէ՞ որ այդ երկրներն իրենց արդիւնաբերութեամբ ու տնտեսական զարգացմամբ բարձր են կանգնած Գերմանիայից և հնարաւորութիւն պիտի ստանային այժմ գրաւելու Ռուսաստանի այն շուկան, որի տէրն էր մինչև օրս Գերմանիան։ Միւս կողմից էլ Ռուսաստանը պիտի հնարաւորութիւն ունենար արտահանելու վերոյիշեալ երկրներն իր հում արդիւնաբերական նիւթերն ու գիւղատնտեսական արգասիքները։

Սակայն երկու կողմերի բոլոր ջանքերը զուր անցան, չնայած որ նրանք լիովին ապահովւած էին տեղափոխական միջոցներով (տրանսպորտով)։ Մնում է բացատրել այս ամենը նրանով, որ այդ երկրների միջև բացակայում է այն առևտրական մեխանիզմը, որ իր վրայ պէտք է վերցնէր ապրանքների ամբողջ շրջանառութիւնը։

Անգլիայից և Ամերիկայից ապրանքները կանոնաւորապէս Ռուսաստան ուղարկելու համար չկային կօմիսիօներներ ու արտահանողներ, որոնք քաջ ծանօթ լինէին ռուսական շուկայի ու սպառողների պահանջների հետ, ճանաչէին ռուս առևտրական ֆիրմաներին։ Վերջապէս անգլիական ու ամերիկական բանկերը տեղեկութիւն չունէին ռուս կլիենտների մասին, որպէսզի վստահանային վարկային գործառնութիւններ սկսել նրանց հետ։ Վերջն ամենայնի շահագրգռւած կողմերը ստիպւած էին հապճեպ ստեղծել այդ պակասող առևտրական ապարատը, առևտրի կազմակերպումն. բայց և այնպէս առևտուրը չստացաւ այն ծաւալն, որ նա կարող էր ունենալ արդի հանգամանքների համեմատ։

Մինչդեռ գերմանացիներն այդ կողմից գերազանցել էին իրենց առևտրի կազմակերպմամբ աշխարհիս ամենաառաջի առևտրական երկրին — Անգլիային։ Հոգ տանելով սպառելու իրենց հայրենիքի արտադրութիւններն և ձըգտելով առևտրական գերակշռութիւն ձեռք բերելու օտարների արտադրութիւնների վաճառման մէջ, գերմանացիները պատել էին Ռուսաստանը գործակալական ու միջնորդական ֆիրմաների, կօմիսիօներների ցանցով, հիմնել էին յատուկ բանկեր, որոնք գործում էին միայն արտասահմանեան շուկաների հետ և այսպիսով ամբողջ ռուսական առևտրա-արդիւնաբերական կեանքը դրել էին իրենց տրամադրութեան ներքոյ։

Անշուշտ այս տեսակ դրութիւնը Ռուսաստանի համար խիստ աննօրմալ է, դարձնելով նրան միանգամայն կախւած օտարներից։ Կեանքը ցոյց է տալիս, որ Գերմանիայի տնտեսական ցանցերից ազատւելու համար հարկաւոր են ոչ միայն միջոցներ, որոնք ստեղծէին ռուսական տեղական արդիւնագործութիւն, այլ և զարգացնէին առևտրական ու ապրանքային շրջանառումն։ Ահա այս վերջին կէտի վրայ է անհրաժեշտ ուշք դարձնել ռուս առևտրական շրջաններին։

ԻՆՉՈՎ ԿԱՐՈՂ ԵՆՔ ԲԱՐԵԼԱՒԵԼ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

II

Ինչպէս անցեալ անգամ շեշտեցինք, բաւական չէ միայն բարի ցանկութիւններով բաւականանալ. խօսքի հետ անհրաժեշտ է նաև գործ։ Բարոյական ինչ հիմք ունենք մեղադրելու կուլտուրապէս յետ մնացած գիւղացուն։ Պէտք է տալ և ապա պահանջել։ Իսկ ինչ ենք տալիս մենք մեր յետամնաց գիւղացուն։

Ոչինչ։ Տարրական գրագիտութիւնն անգամ դժւարութեամբ ենք տալիս նրան. չենք աշխատում նրա մտաւորը որոշ չափով բարձրացնել և պահանջում ենք, որ նա, այդ տգէտ ու անգրագէտ, աղքատ ու խեղճ, ծանր հոգսերով ու տուրքերով ծանրաբեռնւած գիւղացին ընդլայնի իր տնտեսութիւնը։

Որ գիւղական մասսան սակաւահող է, այդ փաստ է. դորա ապացոյց կարող է ծառայել այն, որ ամենուրեք տեսնում ենք նրան բէգերի հողերը վարելիս, բերքից հողատիրոջ տալով 3-ից մէկ բաժինը։

Եթէ ի նկատի ունենանք հնձի ժամանակ 20-ից 3—4-ը հնձւորին տալը, ամենահասարակ իրերն անգամ դրամի փոխարէն ցորենով գնելը, յաճախակի կարկտահարութեան աւերումները, մի շարք ուղղակի և անուղղակի հարկերը, գիւղական անբարեխիղճ խանութպանն և սարդ-վաշխառուն, գիւղական իրականութեան պատկերը որոշ չափով պարզ կլինի ընթերցողին։

Չի կարելի ժխտել այն, որ եթէ մեզ մօտ վարելահողերն ու այգիներն եւրոպական ձևով մշակւելու լինէին, նրանք մի քանի անգամ աւելի բերք կը տային, քան տալիս են այժմ։

Դժբախտաբար հայ գիւղացին չի կարող անել այդ, որովհետև նրան պակասում են և գիտութիւն, և գիտակցութիւն, և թէ յարմարութիւններ։

Եթէ տալու լինէինք գիւղացուն այդ ամենը, նրան խրատել պէտք չէ, ի՛նքը լաւ կիմանայ իր անելիքը։

Սակայն թողնենք այս բոլորն և անցնենք էական հարցին, թէ ինչով կարելի է բարելաւել գիւղացու արդի ընկած տնտեսութիւնը։

Գիւղացուն անհրաժեշտ է պարարտացնել հողերը. նա պէտք է իմանայ, թէ այս հողը կամ այն բոյսը, ինչ տեսակ պարարտացման նիւթեր են պահանջում։ Ուժեղացնելու դիտաւորութեամբ անմշակ թողնւած հողերը կարելի է շահագործել սերմափոխութեամբ (ПЛОДОСМѢНЪ)։ Ջրի պակասութիւն զգացող գիւղերում պիտի կառուցւեն ջրամբարներ, օգտւելու համար — ամառւայ ամիսներում, երբ ջրի սակաւութիւնը ծայրայեղութեան հասնելու լինի։ Գիւղերը, ինչպէս քաղաքի, նոյնպէս և իրար հետ պէտք է միացնւեն խճուղիներով. վերջինս, բացի գիւղերին իրար հետ հաղորդակցութիւն, կապ պահպանելու դիւրութիւն տալուց, հնարաւորութիւն կը տայ յաճախել մթերքներն արտահանելու մօտաւոր շուկան։ Բազմաթիւ օրինակներ գիտենք, որ շատ ինտելիգենտ մարդիկ խոյս են տալիս գաւառից հաղորդակցութեան անտանելի պայմանների պատճառով։

Գիւղերում պէտք է բանալ կօօպերատիւ խանութներ, որպէսզի դրսից ստացւող մթերքները (թէյ, շաքար, նաւթ և այլն) կարողանան ձեռք բերել իսկական գներով և ոչ թէ սատանապատիկ շահագործւելով չարչիներից։

Եթէ հնարաւոր լինէր գաւառում բերքը ապահովագրող ընկերութեան ճիւղեր բանալ, գիւղացիները կարող էին ապահովագրել իրենց արտերն ու այգիներն և բնութեան արհաւիրքներից վնասւելու դէպքում սոված չէին մնալ, ու չէին դիմիլ օտարութեան, որտեղ այլասերւում են բարոյապէս և ֆիզիքապէս...

Գիւղացիական փոխադարձ մանր վարկի ընկերութիւնները մեծ բարիքներ կարող էին տալ գիւղացուն։ Ամեն տարի, գարնան սկզբներին, գիւղացիների մեծ մասը մնում է անհաց, որովհետև, ինչպէս վերը նկատեցինք, ամեն բան նա ձեռք է բերում ցորենով։ Մանր վարկի ընկերութեան գոյութեան դէպքում չնչին բանի համար գիւղացին ոչ էժան իր ցորենը կը ծախէր որ մնար անհաց, և ոչ էլ կը դիմէր արիւնծծող վաշխառուին։

Եթէ գաւառում ունենայինք գիւղատնտեսական տարրական դպրոցների ցանց (ծխական դպրոցներին կից, կամ զատ-զատ), որոշ ժամանակաշրջանից յետոյ կունենայինք գիւղատնտեսական գիտութիւններով զինւած մի սերունդ, որը միանգամայն կը փոխէր մեր ներկայ գիւղական տնտեսութեան պատկերը։ (Կը շարունակւի)

Գր. Տէր-Աւետիքեան

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— «Հորիզոնին» Կիլիկիայից ապրիլի 5-ին գրում են. Զօք-Մարզւանի և Զէյթունի դէպքերի մասին պակասում են առայժմ մանրամասնութիւններ։ Զէյթունցիները զարկած են 2 բեռ պետական զէնք, սպաննելով 7 ժանտարմ։ Զէյթունի վերին թաղը այժմ կռւի մէջ է զօրքերի հետ։ Զէյթունցիները չնայած որ կառավարութեան յանձնած են եղել վաղուց ի վեր իրենց մօտ ապաստանած 14 փախստականները, բայց և այնպէս կառավարութիւնը սկսեր է դարձնել խիստ միջոցներ, որի վրայ Զէյթունն 150 հոգի ապաստաներ են վանքերէն մէկի մէջ և սկսեր են կռիւ ժանտարմների դէմ։ Այդ կռւին մէջ երկու կողմից մօտ 25 հոգի սպանւած են, ապա պաշարւածները շղթան ճեղքելով կը հեռանան, հետևրնին տանելով վիրաւորներն ու իրենց սպանւածների գլուխները. ապա շարժումն աւելի խիստ բնոյթ կառնէ. ու թէև Զէյթունի վարի երկու թաղերը ճերմակ դրօշակ կը պարզեն, բայց և այնպէս ապստամբները դարձեալ իրենց գործը կը շարունակեն և կռւելով նոր դրկւած ուժերի դէմ՝ կը սպանեն արշաւախմբի հրամանատարին, հազարապետին և հարիւրէ աւելի զինւորներ, ժանտարմներ և պահանջներ կը դնեն կառավարութեան, պահանջելով նաև, որ իրենց իրաւախոհը լինի Հալեպի վալին՝ Ճէլալ-փաշան, թէև իրենք ենթակայ են Մարաշի անկախ միւթէսարըֆութեան։

— Մոսկւայի Հայկական Կոմիտէն կազմակերպել է երկու բժշկա-սանիտարական խմբակներ, որոնցից մէկը արդէն ուղարկւած է Էջմիածնի Կոմիտէի տրամադրութեան տակ։ Երկրորդ խմբակն երեկ ժամանեց Թիֆլիս և իջևանեց Կ. Հ. Բ. Ընկ. շէնքում։ Բժշկա-սանիտարական խմբակի գործունէութեան շրջանի որոշումը թողնւած է Կ. Հ. Բ. Ընկ. խորհրդին և Հայկա-

կան կենտրոնական կոմիտէին, որը մտադիր է ուղարկել այդ խմբակը բժշկական օգնութիւն ցոյց տալու հայրենիք վերադարձող փախստականներին։

— Զորամսեայ ընթացքում Օդեսսայի հայ կոմիտէն հաւաքել է մօտ 11,000 ռ., իսկ մինչև այդ, 3. քահ. Զուբարեանի նախաձեռնութեամբ հանգանակւած է եղել 19,000 ռ.։ Այսպիսով մինչև հիմա, օգուտ հայ կամաւորների և գաղթականների Օդեսսան տւել է մօտ 42,000 ռ.։

— Հայոց Ազգային Բիւրօն յօգուտ կամաւորների ստացել է Նոր-Նախիջևանի Հայկական կոմիտէից—25,000 ռուբ., Օդեսսայի Հայկական կոմիտէից—8,000 ռուբ., Եգիպտոսի կոմիտէից—5,000 ռուբ., Եյսկի կոմիտէից—1,000 ռուբ., Նոր-Նախիջևանի Մեծ-Սալա գիւղի հայ հասարակութիւնից—1,000 ռուբ., Թեհրանի հայ կանանց Միութիւնից—500 ռուբ. և Սղնախի կոմիտէից—140 ռ.։

— «Նպաստամատոյց» ընկ. Երևանից, ամսիս 27-ից ստացել է հետևեալ հեռագիրը ընկ. լիազոր Աթանասեանից. «Երեկ կայացաւ Եղբայրական Օգնութեան Գլխաւոր Կոմիտէի առաջին նիստը մասնակցութեամբ տասը ներկայացուցիչների։ Քննւեց նախահաշիւն և փախստականների քայքայւած տնտեսութիւնները վերականգնելու հարցը։ Իրականացաւ բոլոր կազմակերպութիւնների գործունէութեան միացումը։ Նախահաշիւը կազմւեց 125,000 ր. և ընդունւեց։ Գործադիր մարմինը կազմւած է երեք լիազորից, այն է՝ Արսէն վարդապետ, Աթանասեան և Թադէոսեան։ Վաղը գութաններով և երկրագործական այլ գործիքներով Իգդիրի վրայով մեկնում ենք Ալաշկերտ։ Հաւաքւել են 1500 փախստականներ, և մի կողմից դեռ շարունակում են գալ։

— Ապրիլի 27ին Հայկական Կենդրոնական կոմիտէի նիստում որոշւեց Կարս ուղարկել մէկ վագոն վերմակներ Սողանլուխի շրջանում տեղաւորւած փախստականներին և Երևան ուղարկել մէկ վագոն տաք շորեր, Բայազէտի շրջանում տեղաւորւած փախստականներին բաժանելու համար։ Որոշւեց նոյնպէս Արդւինի կոմիտէին ուղարկել 500 ռ., փախստականների կարիքները հոգալու։

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

— Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը դիմել քաղաքի բոլոր բանկերին, խնդրելով հաղորդել, թէ ինչ քանակութեամբ ալիւր կայ նրանց պահեստներում և ում անունով։ Վարչութիւնը առաջարկել է բանկերին, յայտնել իրենց կլիենտներին գնելու պահեստներում գտնւած ալիւրը և վաճառել հացթուխներին հաստատւած սակագնով, հակառակ դէպքում քաղ. վարչութիւնը ստիպւած կը լինի ռեկւիզիցիայի ենթարկել ալիւրը և վաճառել սակագնից ցածր գնով։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

— Այս օրերս Բաքւից Թիֆլիս էր եկել Թաղիևի մանուֆակտուրային գործարանի տեսուչ, անգլիացի ինժեներ Վիլեամսը, բանակցութիւններ վարելու շահագրգռւած անձերի հետ, որոնք ծրագրում են Թիֆլիսում հիմնել տեքստիլ (կտորեղէնների) գործարան։ Այդ հարցը սկզբունքով արդէն վճռւած է։ Այդ նպատակով կազմակերպւում է ակցիոներական ընկերութիւն 3 միլիոն դրամագլխով։

— Մինչև պատերազմ սկսելը Կովկասը զանազան խոտերի և բանջարեղէնի սերմերը ստանում էր Գերմանիայից։ Ներկայումս, ինչպէս երևում է, պատերազմի պատճառով գերմանական ներմուծումը Ռուսաստան ընդհատւած լինելով՝ Կովկասեան առևտրի այդ մասըն իրենց ձեռքն են ուզում առնել դանիական ֆիրմաները։ Հայոց գիւղատնտեսական ընկերութիւնը նորերս Դանիայից ստացաւ Կոպենհագէնի մի յայտնի ֆիրմայի սերմերի մանրամասն պրէյսկուրանտ, դրա հետ միաժամանակ առաջարկ ընկերութեան կարիքների համար այդ ֆիրմայից ստանալու ցանկացած սերմերը։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Ապրիլի 30-ին քաղաքում տեղի ունեցաւ «Կարմիր ձու» անունով, յօգուտ հայ փախստականների, մի օրեայ ժողովարարութիւն տուփերով, որ կազմակերպել էր «Եղբայրական Օգնութեան» կից գործող հայ կանանց կոմիտէն։ Ընդհանուր մուտքը եղել է ընդամենն 310 ր., որ պէտք է յաջող համարել։

— Ապրիլի 29-ին վերջացան տեղիս պետական դպրոցների ամառական դասարանների քննութիւնները։

— Այս տարի Շուշու րէալական դպրոցի 6-րդ դասարանն աւարտել են 18 հոգի, իսկ 10 հոգի էլ մնացել նոյն դասարանում, 1 հոգի էլ հիւանդութեան պատճառով անկարող է եղել քննութիւններին յաճախել։

— Նոյն դպրոցի 7-րդ դասարանի դասընթացն աւարտել են ընդամենը 20 հոգի, կամովին մնացել են նոյն դասարանում 2 հոգի, իսկ մէկն էլ վատ թոյլ առաջադիմութեան թողնւել է առանց քննութիւնների։ Աւարտել են հետևեալ աշակերտները. Ադամեան Մելքում, Ալեքսէև, Ասմարեան Գուրգէն, Բաբայեան Արամ, Դարտունց Գրիգոր, Հայրապետեան Բաբօ, Մովսիսեան Լիպարիտ, Մելիք-Գասպարեան Գուրգէն, Մագրուբով, Մուսաև, Յարութիւնեան Արամայիս, Վիրաբեան Մկրտիչ, Զիլինկարեան Հայրապետ, Ռամբիդի Գէորգիյ, Շահնազարեան Հայկ, Քալանթարեան Սերգէյ Ս., Իբրահիմբէկով, Տէր-Բաղդասարեան Յովհաննէս, Տէր-Գրիգորեան Արտաշէս, Պետրոսեան Լեւոն։

— Ապրիլի 25-ից Թիֆլիսի և Բաքւի միջև ամենօրեայ երթևեկութեան մէջ են դրւած № 8 և 7 գնացքները, № 8 գնացքը Թիֆլիսից կը մեկնի ցերեկւայ 4 ժամ 35 րոպ., իսկ № 7 գնացքը Թիֆլիս կը ժամանի ցերեկւայ 1 ժ. 42 ր.՝ տեղական ժամանակով։

— Ապրիլի 29-ին գործադուլ անող հացթուխները, որոնք ալիւր չլինելու պատրւակով, հաց չէին թխել, վարչական եղանակով ոստիկանութեան կողմից տուգանւեցին 25-ական րուբլով։

— Ղարաբաղի թեմական դպրանոցում մայիսի 1 ից սկսւել են դասարանական ստուգումները, որոնք կը վերջանան մինչև մայիսի 20-ը։

— Ինչպէս մեզ հաղորդում են, քաղաքս են ժամանել Գանձակի նահանգական դատարանի նախագահն և դատախազը հարցաքննելու այն սկանդալի դէպքի հանգամանքները, որ տեղի էր ունեցել տեղիս ակմբանոցում ներկայ ապրիլի 18-ին։

ՂԱՐԱԲԱՂ

— Երկու շաբաթ սրանից առաջ Շուշու գաւառի մի մասում տեղաց, ինչպէս արդէն գրել էինք, սաստիկ կարկուտ, որ մեծ վնասներ հասցրեց գիւղական բնակչութեանը։ Այժմ պարզւում է, որ այդ կարկտից բոլորովին փչացել է աշնանացանը Քեաթուկ, Նախիջևանիկ, Փիրջամալ, Վարազաբոյն, Միրշալու, Դահրազ, Նորշէն, Ավտալ, Գիւլաֆլու գիւղերի, ընդհանուր առմամբ մօտ 500,000 դեսեատին արտերը։

ԿՈՎԿԱՍ

— Նահանգապետը թոյլ է տւել Հայոց գիւղատնտեսական ընկ. նախագահ Ա. Սահակեանին, հրատարակելու Թիֆլիսում մի շաբաթաթերթ «Գիւղատնտես» անունով։

— Կովկասի Փոխարքան առաջադրութիւն է արել մտցնելու 1916 թւի նախահաշւի մէջ այն ծախսերը, որոնք յատկացւելու են 1916 թ. յուլիսի 1-ից բացւելիք հետևեալ դպրոցների համար. տարրին արհեստագիտական դպրոցների—Նուխի, Ալէքսանդրոպօլ քաղաքներում և Բատալբաշինսկայա, Վասիւրինսկայա ստանիցաներում (Կուբանի շրջան). ուսուցչական ինստիտուտների—Գրօզնի և Բաթում քաղաքներում. ուսուցչական սեմինարիաների—Բաքւում, Վլադիկավկազում և Թեմիր-Խան-Շուրայում և իգական ուսուցչական սեմինարիայի—Գէօրգիևսկ քաղաքում. իգական արհեստաւորաց դպրոցների—Պետրովսկում, Վլադիկավկազում և Նովօրոսսիյսկում. արական գիմնազների—Նուխում և Հին-Նախիջևանում. րէալական դպրոցների Գանձակում և Նովօրոսսիյսկում։

— Վերջերս ալիւր չստացւելու պատճառով Թիֆլիսում ապրիլի 28-ին հաց չէր ճարւում։ Քաղաքի համարեա բոլոր փռների առաջ խռնւած էին բազմաթիւ հաց գնողներ, որոնք սակայն բաւարարութիւն չէին ստանում։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

— Պօստ-հեռագրատան գլխաւոր վարչութեան կարգադրութեամբ պատրաստւած են պօստային առանձին բացիկներ, որոնք յատկապէս նրա համար են, որ Ռուսաստանում գտնւած օտարերկրացի գերիներն և ռուս, հայ, վրացի հասարակութիւնները նամակներ գրեն արտասահման, առաջինները՝ իրանց հայրենիք, երկրորդները՝ գերի ընկած իրանց որդիներին եղբայրներին և ծանօթներին։ Ուղարկողների օգտի համար, որ ցենզօրը շուտ բաց թողնի նամակը գերի ընկածներին, յանձնարարւում են առաւելապէս այս յատուկ բացիկները, որոնք ծախւում են բոլոր պօստային և պօստ-հեռագրատնային հաստատութիւններում երկուսը 1 կոպ.։ Այդ բացիկները կարելի է գրել մինչև նոր առանձին կարգադրութիւնը՝ ռուսերէն և գերմաներէն լեզուներով։

— «У. Р.»-ին հեռագրում են Պետրօգրադից. «Ներքին գործերի մինստր Մակլակովը հրաւիրեց մայրաքաղաքի լրագիրների խմբագիրներին և, մատնանշելով կառավարութեան հետ համերաշխ գործելու անհրաժեշտութիւնը, որպիսին ցոյց է տալիս մամուլը, ասաց, թէ այժմ հասել է աւելի լուրջ րոպէ. նա խնդրում է խուսափել ներքին կեանքի մի քանի կողմերը քննադատելուց, որովհետև այդ տեսակ քննադատութիւնը սկսում է որոշ դէպքերում վնասակար ազդել մասսաների տրամադրութեան վրայ։ Այն հանգամանքը, որ մինիստրը չէր կամենում քննադատութիւնը, չը պէտք է հասկացւի այն մտքով, թէ կառավարութիւնը չէ կամենում տեսնել փաստերի արձանագրումն»։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

Թատրոնական ներկայացում

Խանքենդ, 23 ապրիլ

Ապրիլի 22-ին Խանքենդում սիրողների բարեհաճ մասնակցութեամբ տեղի ունեցաւ յօգուտ մեր եկեղ.-ծխակ. դպրոցի մի ներկայացում։ Խաղում էին «Ադամ և Եւա» և «Երկու քաղցածներ» կատակերգութիւնները։ Խաղը շատ յաջող էր։ Առանձնապէս փայլում էր իր խաղով տ. Նարինեան - Դաւթեանը։ Պէտք է նկատել, որ դպրոցիս տարեկան բիւջէի մի մասը կազմում են ներկայացումներից ստացւած արդիւնքները։ Ահա այդ նպատակով սա երկրորդ ներկայացումն է, որ կազմակերպւում է այս տարի։ Սակայն Խանքենդու հասարակութիւնը ցոյց է տալիս սառնութիւն և դատապարտելի անտարբերութիւն դէպի նման ձեռնարկութիւնները։ Շատերը հրաժարւում էին տոմսակներ վերցնելու, պատճառաբանելով, թէ թատրոնն անբարոյականացնող հիմնարկութիւն է։ Առաջին ներկայացմանը, որ եղել է երեք ամիս առաջ, աւելի շատ բազմութիւն կար, իսկ այս անգամ դահլիճը կիսով չափ դատարկ էր։ Առաջի ներկայացումը տւել ի 51 ր. զուտ արդիւնք, այն ինչ երկրորդ ներկայացումը, չնայելով որ գեղարւեստական տեսակէտից աւելի բարձր էր, քան առաջինը—ընդհանուր մուտք տւել է 37 ր. 40 կոպ. որից, եթէ հանենք մօտ 16 ր. արւած ծախքը, զուտ արդիւնք կունենանք 21 ր. 40 կ.։ V.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Անգլիայի առևտրական կորուստները

Լիվերպուլի առևտրական ընկերութեան քարտուղար պ. Նորման Հիլը յայտնում է, որ պատերազմի սկզբից մինչև ներկայ թւականի փետրւար ամիսն անգլիական առևտրական նաւերով ապրանքներ են տեղափոխւած մօտաւորապէս $6^1/_2$ միլիարդ ռուբլու, իսկ ծովային վաճառականութեան վնասները, որոնք հասել են թշնամիների հարւածներից մօտաւորապէս անում է 42,250,000 ռ., փետրւար և մարտ ամիսները ծովով ապրանք է տեղափոխւած $2^1/_2$ միլիարդ ռուբլու, իսկ կորուստները 10 միլիոն ռուբ. արժողութիւնից աւելի չեն եղել։ Վերջնական հաշւով դուրս է գալիս, որ Անգլիայում իւրաքանչիւր 1000 ռուբ. արժողութեան ծովով փոխադրած ապրանքից ոչնչացւած է եղել թշնամիներից մօտ 50 կոպ. արժէքի ապրանք։

Իտալական զօրքի քանակը

Ներկայումս իտալական զօրքի թիւը հասնում է մի միլիոն մարդու։ Պատերազմական գործողութիւնների սկսելով զօրքերի այդ թիւը կարող է հասնել մօտ 2 միլիոն հոգու և 1 միլ. էլ բեզերվ (պահեստ)։ Հետևակ բանակը բաղկացած է 99 գործող զօրագունդերից, 12 գունդ գրենադերներից, 12 գունդ կարաբինիերներից, 12 գունդ սահմանապահ զինւորներից և 12 գունդ ալպիական հրացանաձիգներից։ Ձիաւոր զօրքը կազմում են՝ 4 գունդ դրագոններ, 9 գունդ կիրասիրներ և 16 գունդ թեթև ձիաւորներ։

Թնդանօթաձիգ զօրքի մէջ մտնում են 12 գունդ լեռնային, 13 գունդ բերդային, 6 գունդ պաշարողական և 36 գունդ դաշտային արտիլերիան. բացի այդ՝ բանակում գտնւում են նրանց համապատասխան թւով զանազան ձևի տեխնիկական զօրքեր։

Գերման սպաների վիճակը Թիւրքիայում

«Temps» ի առելով ապրիլի սկզբներում Գերմանիայից Կ. Պոլիս են եկել 500 սպաներ, որոնք պէտք լրացնէին սպաների պակասը Թիւրք զօրաբանակում: Թիւրքական ծառայութեան մէջ եղած գերման սպաների մեծ մասը ոչնչացաւ պատերազմի հենց սկզբներում. ոմանք սպանւեցին ճակատամարտերում, ոմանք էլ սպանւել են հենց իրենց, թիւրքերի ձեռքով, որոնք սոսկալի ատում են գերման սպաներին և ձեռքից բաց չեն թողնում ոչ մի առիթ նրանց ոչնչացնելու:

Ցանկանալով գերման սպաների վիճակը Թիւրքական բանակում անվտանգ դարձնելու, օսմանեան կառավարութիւնը գերմանացիների պահանջով հրատարակել է նոր օրէնք, որի հիման վրայ գերման սպաներին իրաւունք է տրւում առանց դատի մահւան դատապարտել Թիւրք զինւորներին, որանց անհնազանդութեան դէպքերում:

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՐԱՆԵԱԿԻՑ

Ապրիլի 28-ին մեր զօրքերը յաջողութեամբ շարունակում էին Շավելի շրջանում նեղել յետ նահանջող գերմանացիներին, որոնք դուրս մղւեցին Շավլի քաղաքից դէպի հարաւ-արևմուտք: Նեմանի ձախ ափին և Նարևի ճակատում ընդհանրապէս հանգիստ է: Վիսլայի ձախ ափին Սոխաչևից դէպի հարաւ մեր հետևակ գնդի մի փոքրիկ վաշտ անցաւ Բզուրու գետն և ապրիլի 27-ին գիշերը սւինամարտից յետոյ գրաւեց գերմանացիների մի շարք խրամատներ և գերի վերցրեց մի քանի տասնեակ զինւոր և մի սպայ: Գերմանացիները փորձեցին Սկերնեվիցից և Ռավից դէպի հարաւ յարձակում գործել, բայց յետ մղւեցին մեր կողմից:

Ապրիլի 27-ին արևմտեան Գալիցիայում Լուտովի ուղղութեամբ հիւսիսային կողմից մեր զօրքերը յետ քաշւեցին իրանց որոշած դիրքերը: Թշնամու յառաջխաղացումը դադարեցրած է մեր հակայարձակման շնորհիւ:

Լոմնիցից դէպի արևմուտք Եավորնիկի լեռնաշղթայի շրջանում մեր ընդառաջումը յաջողութեամբ պսակւեց: Այստեղ թշնամին վերջին օրերի ընթացքում ահագին կորուստներ ունեցաւ. հինգ հազարից աւելի դիակներ փռւած էին լեռնաշղթայի փէշերին: Դնեստրի միւս կողմի շրջանում՝ Օբերտին—Զերնովիցի ճակատի վրայ 60 վեր. աւելի տարածութեամբ մեր զօրքերն յառաջխաղացման դիմեցին և մեծ յաջողութեամբ շարժւում են դէպի առաջ՝ պատճառելով թըշնամուն մեծամեծ կորուստներ և յետ մղելով թշնամու բազմաթիւ փորձերը՝ յակայարձակման դիմելու: Այստեղ մենք մեծ քանակութեամբ գերիներ վերցրինք. ապրիլի 27-ին վերցրած գերիների թիւն է 5000. բացի դրանից գրաւել ենք 6 թնդանօթ, 8 գնդացիր և բազմաթիւ զինւորական աւար: Թշնամին արագութեամբ յետ քաշւեց Դնէստրի ձախ ափից և դուրս մղւեց Զալէշչիկի քաղաքից:

——

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՇՏԱԲԻՑ

29 ապրիլի: Օլթու ուղղութեամբ մեր առաջապահ խմբերը հրացանաձգութեան բռնւեցին յետ քաշւող տաճիկների վերջապահ գումարտակի հետ: Միւս ուղղութեանց մէջ փոփոխութիւն չէ եղել:

——

Փարիզ. ապրիլի 28-ին. Երեկոյեան պաշտօնական հեռագիրը. ապրիլի 25-ին երեկոյեան Դարդանելում ֆրանսիացոց զօրքերը Գալիպօլի հարաւային մասում իրանց գործողութեան ժամանակ դաշնակիցների նաւատորմիղի թնդանօթների օգնութեամբ ընդհանուր յարձակման դիմեցին տաճիկների թուլացած դիրքերի վրայ: Դորա նախընթաց օրը մեր զօրքերը հերոսական ուժեղ սւինամարտի դիմելով՝ գրաւեցին Կրիդիի շրջակայքի բարձունքների խրամատները, իսկ ապրիլի 26-ին ցերեկը հաստատւելով նախընթաց օրւայ գրաււած վայրերում՝ ամրացան դիրքերում: Տաճիկներն հակայարձակման ոչ մի փորձ չարին:

——

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿ. ՌԱԶՄԱԲԵՄ.

Փարիզ. 28-ին ապրիլի. Երեկոյեան պաշտօնական տեղեկութիւնը. Դիքսմիւդէից դէպի հիւսիս բելգիացիները, որոնց յաջողւել էր Իզերի աջ ափին ամրութիւն բարձրացնել, երկուշաբթի գիշերը ենթարկւեցին գերմանացոց երեք գումարտակի կողմից կատաղի յարձակման: Բելգիացիները յետ մղեցին յարձակւողներին և ահագին կորուստ պատճառեցին, վերցնելով նաև 50 գերի: Բելգիական մի այլ դիվիզիա յառաջ ընթացաւ Դիքսմիւդէից դէպի հարաւ: Իզերից դէպի արևելք անգլիացիները նորից ենթարկւեցին գերմանացիների յարձակման, որոնք հեղձուցիչ գազեր էին գործածում, բայց շնորհիւ նոր հնարած դիմակների գործածութեան, կարողացան այդ գազերը հեռու վանել և ապա հրացանաձգութեամբ ու գնդացիրների օգնութեամբ ոչնչացրին թշնամիների զօրասիւները, որոնք խիտ շարքերով էին դիմում առաջ: Այսօր Արրասից դէպի հիւսիս չափազանց կատաղի կռիւներ տեղի ունեցան, որ մեզ համար յաջող էին: Լօսի դիմացը կատաղի կռւից յետոյ, շնորհիւ մեր ուժեղ թնդանօթակուին, մենք գրաւեցինք գերմանացիների դաշտային մի մեծ ամրութիւն և խրամատների ամբողջ մի ուղղութիւն, որոնք Լօսից դէպի Վերմել տանող ճանապարհի վրայով էին ձգւած: Այնուհետև դէպի հարաւ մենք սւինամարտով գրաւեցինք մի այլ դաշտային ամրութիւն և Նոտր-դամ-դը-Լօրետի աղօթատունը:

Լօսի—Արրասի ամբողջ հողամասում ուր կիրակի օրւանից սկսած մենք գրաւել էինք գերմանացոց երեք շարք խրամատները, այս բոպէիս տեղի են ունենում կռիւներ չորրորդ շարք խրամատների առաջ: Գերիները, որոնց թիւն աւելանում է, պատմում են, թէ հրամայւած է եղել իրանց ինչ էլ որ լինի պահպանել Նոտրդամ-դը-Լօրետ բերդի աղօթատունը: Միւս ճակատներում կարևոր ոչինչ չի պատահել, բացի սովորական թնդանօթակուից:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Р. С.-ին հաղորդում են, որ Սալոնիկ բերւած թիւրք գերիները սարսափով պատմում են դրէդնօդների վիթխարի թնդանօթների մասին, որոնք սոսկալի մահացութիւն են սփռում թիւրքական շարքերում: Թիւրքերը կռւում են քաջ և ֆանատիկ: Դաշնակից զօրքերը յամառ ու յաջող շարունակում են առաջ խաղալ: Սրանց դրութեան ամրութեան մասին վկայում է այն հանգամանքը որ սկսած են ափ իջեցնել նաև զինւորական պաշարակիր ու մթերատար կառքերը:

— Դարդանելից բազմաթիւ վիրաւորների Կ. Պոլիս բերելը մեծ ահ ու սարսափի մէջ դրեց ազգաբնակութեանը: Բերդերի և ամրութիւնների մօտալուտ անկումը անկասկածելի են համարում:

— «Լուզիտանիա» մարդատար անգլիական շոգենաւի խորտակումը գերմանացիների ձեռքով, որի ժամանակ զոհւել են մօտ 1500 անմեղ ճանապարհորդներ զանազան ազգութիւններից, սոսկալի զայրոյթ է առաջացրել բոլոր քաղաքակիրթ ու չէզոք երկրներում, մանաւանդ Հիւսիս. Ամերիկայում, ուր նոյն իսկ ցոյցեր են տեղի ունեցել Գերմանիայի դէմ:

— Рѣчь-ը հաղորդում է. Լիբավայի գրաւումը գերմանացիներից լուրջ ռազմագէտների կարծիքով ոչ մի ստրատեգիական նշանակութիւն չունի: Լիբավան և նրա շրջանում գտնւած Ալեքսանդր III նաւահանգիստը ռազմական արժէք չունին և չեն կարող օգտագործւել իբրև յենարան թէ նաւատորմի և թէ զօրքերի դեսանտի գործողութիւնների համար: Մեծ նշանակութիւն է դրւում զինւորական շրջանում այն հանգամանքին, որ մենք գրաւել ենք Եանիշկի ամուր դիրքը Շավլի և Միտավայի միջև: Եանիշկայից զրկւելով, գերմանացիները ստիպւած պիտի լինեն նեղացնել իրենց ռազմաճակատն և հրաժարւել արևելքում գործողութիւններ շարունակելուց, նոյնպէս և դադարեցնել իրենց շարժումը Րիգայի ուղղութեամբ:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Խանքենդ, 28 ապրիլի

Թոյլ տւէք հրապարակօրէն մեր խորին շնորհակալութիւնը յայտնել այն բոլոր անձանց, որոնք այս կամ այն կերպ օգնեցին մեզ, ամսոյս 22-ին, յօգուտ Խանքենդու ծխ. դպրոցի կազմակերպել մի ներկայացում: Առանձին շնորհակալութեան արժանի է տ. Աշխէն Նարինեան - Դաւթեանը, որ իր վրա վերցնելով բաւական դժւարութիւններ, Շուշում կազմակերպել է թատերասէրների մի խումբ, վերոյիշեալ ներկայացման համար: Շնորհակալութեան արժանի է նոյնպէս պ. Ադամ Նալբանդեանը, որ նպաստեց ներկայացման նիւթական յաջողութեանը, տոմսակներ տարածելով տեղիս հասարակութեան մէջ:

Ի տեղի Խանքենդու ծխակ. հոգաբարձութեան ուս. Պօղոս Մկրտչեան

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(ժամերը տեղական են)

Մեկնում է ԵՒԼԱԽԻՑ.

դէպի Բագու.

արագնթաց № 6 . . . 6 ժ. երեկ.
փոստատար № 4 . . . 4 ժ. գիշ.

դէպի Թիֆլիս.

արագընթաց № 5 . . . 2 ժ. ցեր.
փոստատար № 3 . . . 3 ժ. գիշ.

հասնում է Թիֆլիս

արագընթաց № 5 7 ժ. 41 ր. երեկ.
փոստատար № 3 12 ժ. 54 ր. երեկ.

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 17 Հինգշաբթի 7 մայիսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Հինգշաբթի 7 մայիսի № 17

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ“. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak“.

ՀՐԱՒԷՐ

Ղարաբաղի թեմի Կառավարիչ Բարձրապատիւ Տ. Զաւէն վարդապետի-առաջադրութեան համաձայն քաղաքիս Ագուլեաց ս. Աստուածածին Մայր եկեղեցու իրաւասու ծխականները ներկայ մայիսի 10-ին՝ կիրակի օրը, առաւօտեան ժամը 12-ին հրաւիրւում են ծխական ժողովի՝ ընտրելու նոյն եկեղեցու հոգաբարձական կազմից պակասող երկու անդամներ։ Առաջին անգամ ժողովը չկայանալու դէպքում, երկրորդ և վերջին ժողովը կը լինի մայիսի 17, կիրակի օրը, անկախ ժողովականների քանակութիւնից.

Շուշի քաղաքի Հայոց եկեղ. Գործակալ՝ Յարութիւն ա. ք. Վարդապետեան

ԱԲԱՂԱ ԵՒ ՊԱՏՆՈՍ

Տաճկական անլուր ոճրագործութիւնը սպառեց Վանի և շրջակայ հայութեան համբերութիւնը և ստիպեց նրան զէնքի փարելու, ինքնապաշտպանութեան դիմելու։ Տաս հազար զինուած հայեր օրհասական կռիւ են մղում տաճիկ կանոնաւոր զօրքի և քրդական հրոսակների դէմ՝ րոպէ առ րոպէ սպասելով ռուսաց զօրքի և հայ կամաւոր գնդերի օգնութեան։ Անհաւասար է կռւող կողմերի ուժը. մի կողմում թնդանօթներով ու պուլեմէօտներով զինուած կանոնաւոր զօրքը, արիւնռուշտ և աւարի ու թալանի ծարաւով բռնուած քրդական հրոսակային խմբերը, միւս կողմում սահմանափակ ռազմամթերքին կառչած, պատերազմական արհեստին անծանօթ խաղաղ ազգաբնակչութիւնը։ Բնական է, որ այդպիսի պայմաններում կանոնաւոր ու երկարատև կռւի մասին խօսք լինել չի կարող. և եթէ դրսի օգնութիւնն ուշանայ, ամբողջ վիլայէթի հայութեան գոյութիւնը վըտանգի պիտի ենթարկւի։

Հասկանալի է այդ տեսակէտից, թէ ինչու ամէն մի հայ սրտատրոփ հետևում է ռուսական զօրքի առաջ շարժւելուն, հայ կամաւորների ներս խուժելուն դէպի Վան։ Վերջին հեռագրական տեղեկութիւնները որոշ չափով սիրտ են տալիս մեզ, յուսոյ նշոյլ վառում մեր սրտերում։ Ռուսական զօրքը մի կողմից արդէն մտել է Վանի վիլայէթը, գրաւել Աբաղայի ընդարձակ դաշտը, նրա հարաւային կողմում գտնւող Բայազիտ աղա գիւղը, միւս կողմից մօտեցել Վանի վիլայէթի սահմանին, Դուտախից իջել Պատնոս։

Որքա՜ն աչքեր այժմ յառած քարտէզին՝ ճանապարհներն են զննում, ճանապարհների երկարութիւնը չափում մօտաւորապէս մինչև Վան։ Մի քանի օրւայ խնդիր է. եթէ առանձին խոչընդոտներ չհանդիպեն, ռուսական զօրքը և հայ կամաւորները շուտով կանգնած կը լինեն Վանի պատերի տակ, օգնութեան կը հասնեն ճակատագրական կռւի բռնուած իրենց եղբայրներին։ Եթէ հաշւելու լինենք Աբաղայի դաշտից մինչև Բերկրի 30 վերստ, Բերկրիից մինչև Արճակ 40 վերստ և Արճակից մինչև Վան 30 վերստ, եթէ ի նկատի ունենանք նաև այն հանգամանքը, որ Վանի վիլայէթում բացի Վանը պաշարող կանոնաւոր զօրքից տաճիկներն առանձին ուժ չունեն, ապա ուրեմն պէտք է յուսանք, որ ռուսական զօրքը շուտով օգնութեան ձեռք կը մեկնի Վանի պաշարւածներին։

Պատնոսի զօրքը, եթէ առաջ գնալու լինի, թւում է մեզ, որ դարձեալ նոյն նպատակին պէտք է դիմէ։ Շատ հաւանական է, որ Արճէշի գաւառի վրայով անցնի Բերկրի և ապա Վան։ Նոյն նպատակով գուցէ կարողանան առաջ շարժւել նաև Դիլմանից, Կոթուրից—պարսկական սահմանից։

Մի բան միայն պարզ է արևի պէս. եթէ օգնութիւնն ուշանայ, հարիւրաւոր անխաչ, անարձան դամբարանների թւին պէտք է աւելանան հազարաւորները։ Մի հանգամանք, որ չի կարող արդար ցասման և կենդանի բողոքի ձայներով ամոքել վիշտը ամէն մի գիտակից հայի, դարմանել կորուստը բազմաչարչար հայութեան։

Նորայր

ԻՏԱԼԻԱՅԻ ՁԳՏՈՒՄՆԵՐԸ

Իտալական մամուլի էջերում մեծ աշխոյժով խօսւում է Ադրիատիկ ծովի և Իտալիայի տնտեսական-պետական շահերի մասին, որոնք այնպէս սերտ առնչութիւն ունեն այս պետութեան այն դիրքի հետ, որ նա բռնել է երկու կռւող կողմերի մէջ։ Այդ կողմից խիստ բնորոշ են ու հետաքրքիր «Jiornale d'Italia»-յի կարծիքները։

Իտալիան—ասում է յիշեալ լրագիրը, երբեք չի կարող բաւարարւել Իստրիայի արևմտեան մասով. նա չի կարող հրաժարւել յօգուտ խորվատների ու սերբերի ամբողջ արևելեան-ադրիատիկ ծովեզերքից։ Թէև Իտալիան, անշուշտ, օգուտ կը տեսնէր Տրիեստի և Պօլայի գրաւումով, բայց և այնպէս իւր ռազմագիտական դրութիւնն Ադրիատիկ ծովի վրայ բնաւ չէր բարելաււի. մանաւանդ որ սլաւօնական պահանջներն առաջադրում են նաև Ադրիատիկ ծովի արևելեան ափերում ամրացրած ծովային յենարաններ (բազա) ունենալու իրաւունքը։ Այդ պայմաններին համաձայնութիւն տալը, կը նշանակէ աւստրիական գերակշռութիւնը փոխել սլաւօնականի։ Այդ գերակշռութիւնը նոյն չափով կը վնասէր Իտալիայի շահերին, ինչպէս և այժմ վնասում է աւստրիական գերակշիռ դիրքը։ Իտալիայի գըլխաւոր նպատակն Ադրիատիկ ծովի նկատմամբ պիտի լինի—մի անգամ ընդ միշտ լուծել քաղաքական-ռազմագիտական մի հարց։ Ադրիատիկ ծովի վրայ իշխում է նա, ով տիրապետում է նրա արևելեան ծովեզերքին։ Այդ հարցը հնարաւոր է լուծել միայն մի միջոցով—հեռացնել բոլորովին Ադրիատիկ ծովից օտար բոլոր ռազմական նաւատորմիղները։ Հակառակ դէպքում ներկայ դժւարին կացութիւնը կը սըրբագործւի աւելի ևս ու յետագայում այդ դրութիւնից դուրս գալու գործը գնալով պիտի աւելի դժւարանայ։

Դառնալով ազգայնական սկզբունքի հարցին, «Jiornale»-ն աշխատում է արդարացնել Իտալիայի վերաբերմունքը նրանով, որ իբր թէ միւս պետութիւնների ձգտումներն ու տիրապետութիւնները, ոչ բացառութեամբ նաև Ռուսաստանի, Անգլիայի ու Ֆրանսիայի, միշտ չեն կարող համապատասխան լինել այդ պահանջներին։ Ինչու ուրեմն միայն Իտալիան պէտք է զոհաբերի յանուն այդ սկզբունքի իւր կենսական շահերը։ Ադրիատիկ ծովի արևելեան ծովեզերքում սլաւօն ժողովրդների համար առևտրական ելք ունենալու անհրաժեշտութիւնը «Jiornale»-ն գտնում է միանգամայն արդարացի, բայց և այնպէս Իտալիայի առաջին նպատակը պիտ լինի՝ ապահովել իւր սեփական անվտանգութիւնը։

Անկասկած վերոյիշեալ լրագրի յօդւածում արձագանք են գտել Իտալիայի կառավարող բարձր շրջանների քաղաքական-ռազմագիտական հայեացքները։

ՄԱՄՈՒԼ

Մշակի № 92-ում լոյս է տեսել Նուպար փաշայի երկրորդ շրջաբերականը, որով յայտնելով, թէ իր նոր ձեռնարկութիւնը Թիւրքահայ ազգային մեծ դատի պաշտպանութեան համար՝ Ամենայն հայոց Կաթողիկոսն իւր հովանաւորութեան ներքոյ է առել, լոյս է տածում, որ հայրենակիցները կը հասկանան նոր հիմնւող դրամական ֆօնդի կարևորութիւնն և ամեն կերպ կ'աջակցեն իրեն։ Այդ առթիւ հայկական որոշ շրջաններում, որտեղ սովոր են ազգային գործերն իրենց սեփական մօնօպօլիա դարձնել, հակառակ տրամադրութիւն է ստեղծւել և աշխատում են նսեմացնել նրա նշանակութիւնը։ Այդ հարցի շուրջ բացւած մտքերի փոխանակութիւններին և այդ նոր «Ազգային շահերի պաշտպանութեան համար» բացւած հանգանակութեան դէմ հնչող ձայներին պատասխանում է «Մշակը» հետևեալ խօսքերով.

Ցաւ ի սիրտ պէտք է նկատել սակայն, որ ինչպէս ամեն մի ազգօգուտ ձեռնարկութիւն, նոյնպէս և ներկայ համազգային ձեռնարկութիւնը, որ նախաձեռնւած է ազգային ընդհանուր շահերի կամ ազգային մեծ դատի, այն է՝ Թիւրքահայ ժողովրդի փրկութեան համար, հանդիպում է խոչընդոտների որոշ կուսակցական անձանց և մարմինների կողմից։

Նուպար փաշայի այս երկրորդ շըրջաբերականից երևում է, որ նոյն իսկ Եգիպտոսի հայերի մէջ գտնւել են մարդիկ, որոնք հանդէս են եկել իբրև հակառակորդներ այդ հանգանակութեան, տարածելով լուրեր, թէ իբր նոր ֆօնդը նպատակ ունի վնասել կամաւորների պահպանութեան համար կատարւող հանգանակութեան։ Նուպար փաշան բողոքում է այդ տեսակ կամայական մեկնաբանութեան դէմ և յայտարարում, որ նրա նախաձեռնած հանգանակութիւնը մասնաւոր բնոյթ չունի, այլ կոչւած է ծառայելու ազգային ամեն տեսակ շահերի պաշտպանութեան գործին։

Եւ նրա առաջ բերած հիմունքը վերին աստիճանի տրամաբանական ու համոզեցուցիչ է։ Ակնյայտ իրողութիւն է, որ հայկական դատի աջող լուծումը կախւած չէ միայն կամաւորական շարժումներից, այլ գլխաւորապէս երեք դաշնակից պետութիւնների տնօրինութիւնից, ուստի գործելով մէկի համար՝ չպէտք է միւսը թողնել ձեռքից։

Միանգամայն անըմբռնելի են և այն առարկութիւնները, որոնք անւում են որոշ խմբակցութեան կողմից, թէ նոր ֆօնդը, իբրև մի նոր մարմին, կարող է վնասել Թիֆլիսի կենտրոնական Բիւրօյի գործունէութեան, ջլատել նրան և թէ այդ նոր ձեռնարկը, այն է ազգային շահերի պաշտպանութեան համար նախաձեռնւած ֆօնդը, պէտք է կազմէ այդ Բիւրօյի մի մասը կամ ճիւղը։

Այդպիսի առարկութիւն անողները հիմնւում են այն հանգամանքի վրայ, թէ Բիւրօն իբր թէ վայելում է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հովանաւորութիւնը։ Մի կողմն թողնելով, որ փաստօրէն դա սխալ է, որովհետև Բիւրօն ոչ միայն չէ վայելում Կաթողիկոսի հովանաւորութիւնը, այլև

պաշտօնապէս չէ ճանաչւած նրանից, չպէտք է մոռանալ, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը իր հովանաւորութիւնն է շնորհել Նուպար-փաշայի ձեռնարկին և որ Թիֆլիսի Բիւրօն լոկ ռուսահայերի բիւրօ է, այլ ոչ համազգային, և ունի շատ որոշ, նեղ ֆունկցիա, այն է կամաւորների կազմակերպութեան գործը։

Կարծէք վերոյիշեալ տողերը պատասխան լինեն «Հորիզոնի» (№ 93) առաջնորդողին, որ զարմանալի զուգադիպութեամբ լոյս է տեսել հենց նոյն օրը։ Մենք առաջ ենք բերում առանց որևէ կօմենտարիաների այդ յօդւածի բնորոշ տեղերը.

Գիտենք, որ այս ահաւոր ժամին անգամ՝ հայութիւնն ազատ չէ արտաքին և ներքին բացասական ու թշնամի տարրերից, որոնք հանգիստ չեն նստած, այլ ամեն կերպ ճգնում ու նիւթում են միջոցներ՝ վտանգելու ժողովրդական մի մեծ ձեռնարկութիւն, որ հայի դարաւոր տառապանքի սրբագործումն է։

Զինական ոյժի կարևորութիւնը, որ դարեր շարունակ զգացել ու հրագիլ է հայութիւնը և այսօր էլ, երբ թախտի մի բարեյաջող գիպւածով հայն էլ հնարաւորութիւն ունի զինւելու և իր դարաւոր թշնամի Թիւրք կառավարութեան դէմ ելնելու, երբ զինւած ոյժով հայն էլ կարող է կոտորածի ենթակայ այսօրւայ Թիւրքահայի օգնութեան հասնելու, կրկնում ենք, դաւադիր անհատներն անպակաս են, որոնք ամենայն յամառութեամբ, առանց խղճի խայթոցի, վարկաբեկել են ձգտում այնպիսի մարմիններ ու անուններ, որոնց մեր ժողովուրդը, պատերազմի սկզբից, մեծ հաւատով ու երկիւղածութեամբ է վերաբերւել և որոնք կապւած են ներկայ կամաւորական շարժման հետ։

Սառնասրտութեամբ և շրջահայեցութեամբ դիմագրելու ենք բոլոր անպատեհութիւններին. դիմագրելու ենք մեր ամբողջ ոյժով, որպէս զի հայ ժողովրդի մէջ աւելի ևս ամրանայ այն գիտակցութիւնը, որ Թիւրքահայի ազատագրութիւնը Թիւրք կառավարութեան ճիրաններից կորզելու միակ միջոցը զինական ոյժն է, որի համար չպէտք է խնայենք ոչ կեանք և ոչ կարողութիւն։

ԻՆՉՈՎ ԿԱՐՈՂ ԵՆՔ ԲԱՐԵԼԱՒԵԼ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

III

Անհրաժեշտ է գիւղացուն մատակարարել նորագոյն կատարելագործւած երկրագործական մեքենաներ և գործիքներ իրենց իսկական գներով։ Շնորհիւ տեղական անբարեխիղճ վաճառականների, գիւղացին թերահաւատութեամբ է նայում նոր գործիքների առաւելութեանը։ Նա գնում է քաղաքում մի գութան և վճարում 25—30 ռ. Նոր գութանով սկսում վարել։ Ցանկարծ գութանի որևէ մասը կոտրւում է։ Նա սկսում է անիծել թէ գործիք հնարողին, թէ վաճառողին և թէ իրեն, որ յիմարաբար փող է տւել և խաբւել... Եւ փարելով իր պապենական հին փորձւած գութանին, սկսում է տնքալով վարել, տանջւել... Ինչումն է էութիւնը. վաճառականի ստացած 25 ռ-ուց հանեցէք ճանապարհածախսը, իր ծախքերն ու օգուտն և երևակայեցէք վաճառած գութանի նօմինալ արժէքը։ 10—15 ռուբլով փչացած գութանները բերել և վաճառել միամիտ գիւղացուն 20—25 ռուբլով, ահա տեղական վաճառականների բարեխղճութիւնը։ Իսկ եթէ մենք տանք գիւղացուն լաւ, փորձւած գութաններ իրենց իսկական գործարանային արժողութեամբ, այն ժամանակ նա կը համոզւի եւրոպական ամուր, սուր, յարմար ու թեթև գութանների առաւելութեան մէջ։

Որքա՜ն կարող են դիւրացնել աշխատանքը և տնտեսել անագին ժամանակ, հնձող, հարող, կալսող և քամող մեքենաները։ Թանգութեան պատճառով մի քանի մեքենաներ մատչելի չեն գիւղացուն, ուստի նրանց կարելի է ձեռք բերել հաւաքական կամ համայնական ոյժերով։ Եւ ապա համայնքի անդամները օգտւեն հաւասարապէս. կանխօրէն որոշելով հերթերը։ Նպատակայարմար կը լինէր, եթէ ամեն կալւածից. պրօպօրցիօնալ կերպով ցորեն առնւէր յօգուտ գիւղական շտեմարանի. Նախ գիւղացիների մէջ նախանձ չէր ծագի, թէ ինչու այս ինչը շատ խուրձեր ունի, (շատ ունեցողը շտեմարանին շատ կըտայ) երկրորդ՝ անբերրի, կարկտահար տարիները շտեմարանից կօգտւէին։

Մեր գաւառում անչափ օգտակար կը լինէր, եթէ բացւէր շերամապահական, մեղւաբուծական և թռչնաբուծական կայարաններ։ Շնորհիւ այս հիմնարկութիւնների, գիւղացին կը ստանար շերամի առողջ սերմ, կը ծանօթանար նոր փեթակների առաւելութիւնների հետ և ձեռք կը բերէր ցեղական թռչունների տեսակներ։ Գիւղացին ծանօթ չէ տարրական մեղւաբուծութեան հետ. և սրա հետևանքն այն է, որ ծաղիկներով հարուստ մեր երկրում մեղրի մեծ պակասութիւն է զգացւում։

Գիւղացուն անմատչելի են 10—15 ֆ. ծանրութիւն ունեցող լանգշան հաւերը և 180—200 ձու ածող մինօրկա-ները։ Ինչու, որովհետև մի ընտանիքը (2 հաւ և 1 աքաղաղ) արժէ 25—35 ռ.։ Պէտք է ձու ձեռք բերել և թուխս դնել։ Շատ անգամ բերել տւած ձուաներից էլ բան չի դուրս գալիս, որովհետև ճանապարհին շարժւելուց սաղմերը փչանում են։ Եթէ թռչնաբուծական կայարան լինէր մեզ մօտ, կարելի կը լինէր թարմ և չվնասւած ձու ձեռք բերել և ցեղական հաւեր բազմացնել, փոխանակ վատ և սակաւաձու տեղական հաւերի։

Ինչ ասել կուզի, որ մեզ մօտ մեծ կարիք կայ հրահանգչական գործունէութեան. շրջելով գիւղից-գիւղ, գաւառից-գաւառ, հրահանգիչները կազմակերպում են դասախօսութիւններ, ցոյց տալիս գիւղատնտեսական գործիքներ, ծանօթացնում նրանց գործածութեան հետ, խորհուրդներ տալիս և տեղեկութիւններ հաւաքում, իրենց առաջող հիմնարկութիւնների ուշադրութիւնը հրաւիրելու՝ որոշ շրջանի կամ գիւղի կարիքների վրայ։

Փորձադաշտերի շնորհիւ գիւղացոց կարելի կը լինէր ծանօթացնել ընտիր ծառերի ու բոյսերի տեսակների և նրանց խնամելու հետ։ Փորձադաշտերի միջոցով կը տարածւէր մեզ մօտ խընձորների թագուհի Кальвиль-ը և 50—60 փութ պտուղ տւող Кандиль-Синапъ—խնձորի տեսակները։ Կը սովորէին ծառերի շիւերը կանոնաւոր կըտրտելը, որ պտղաբուծութեան ամենաբարդ մասն է կազմում, կը որոշէին հիւանդութիւններն և բուժելու միջոցները կիմանային։

Ահաւասիկ այն բոլորը, ինչ անհրաժեշտ է և որոնց կարիքն ունի գիւղը։ Առանց մեր թւած հիմնարկութիւնների ու յարմարութիւնների, չենք կարող բարելաւել գիւղացիների տնտեսութիւնը։ Եթէ գիւղացին յետադէմ է, մենք ենք մեղաւոր. ոչինչ չենք անում նրա համար, այլ միայն խօսում ենք ու անվերջ խօսում։

Ո՞վ պէտք է լուրջ ուշադրութիւն դարձնէ գիւղի կարիքներին, ո՞վ պէտք է նախաձեռնի մի շարք բարեկարգութիւններ մտցնելու գիւղը և ղեկավարէ նրանց։ Մեր կարծիքով, առայժմ, նախ՝ երկրագործութեան նախարարութիւնը, որին պէտք է մի շարք դիմումներ անել, երկրորդ՝ ապագայ Ղարաբաղի գիւղատնտեսական ընկերութիւնը, որի իդէան տւաւ «Փայլակ-ի» № 8-ի առաջնորդողը, իսկ աւելի ուշ՝ ապագայի զեմստւօն։

Գր. Տէր Աւետիքեան

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴԱԿԱՆ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

I

Ապրիլի մի գեղեցիկ և պայծառ օր էր։ Առաւօտեան արշալոյսը բացւելուն պէս երկու հոգով—բռնեցինք Շուշուց դէպի Կարեագին տանող կարճ ճանապարհը։ Ուր նայում ես՝ կանաչները թաւշեայ գոյն ստացած, դաշտային ծաղիկները բացւած, որոնց բուրմունքից մարդ կատարեալ գմայլւում է և պահ մի մոռացած կեանքի ծանրութիւնը, բոլոր ցաւերն ու հոգսերը՝ տարւում բնութեան հրաշալիքներով, կամենալով անվերջ, առանց յագենալու վայելել բնութեան բարիքները։

Ուղեկիցս միջին հասակով, կեանքի փորձութիւններով անցած մի մտախոհ գիւղացի էր, որը ամբողջ ճանապարհի ընթացքում հետաքրքրւում էր սոսկ պատերազմի անցքերով և ներկայիս տիրող թանգութեան հետևանքներով։

— Ախր երբ է լինելու, որ այդ նէմեցներին և Թիւրքիային ջարդեն, որ այս երկիրը մի խաղաղւի, ամեն մի մարդ էլ իր ցաւին ու դարդին կենայ. մէկ այս ճանապարհները բացւէին, Ռուսաստանի ալիւրը բերէին, էլի առաջւայ պէս էժանութիւն ընկնէր, որ մեր այս խեղճ ալքատ գիւղացիները կարողանային ապրել։

Խեղճը լաւ հասկանալով, թէ ինչ պատճառով է առաջացել կենսական մթերքների թանգութիւնն, որ պատերազմն է կեանքի նօրմալ պայմանները փոխել և չունևոր դասակարգին ծանր հարւած հասցրել, շարունակ անիծում էր այս «չարութեան մայր» Գերմանիային և ամբողջ հոգով ցանկանում ու անհամբեր տենչում նրա վերջնական անկումը։ Միևնոյն ժամանակ իմանալով, որ գերմանական կայզերի իմպերիալիստական ձգտումների շնորհիւ է առաջացել ներկայ պատերազմը, աւելացնում է։

— Մէկ տեսնէի այս բոլոր դժբաղդութիւնների պատճառ չար հոգի Վիլհէլմին (պէտք է ասել, որ Վիլհէլմի անունը այժմ ամեն մի գիւղացի գիտէ, այնքան «ժողովրդականացած» է) ջախջախւած, որ այսքա՜ն անմեղ արիւնների պատճառ դարձաւ, էլ դարդս չէր լինի։

Ապա ուղեկիցս դառնալով գիւղացիների տնտեսական ծանր դրութեանը, մի խորը հառաչանք քաշելով ասաց։

— Եարաբ լաւ չէ՞ր լինի, որ մեր գիւղացի հարուստներն աշխատէին թոյլտւութիւն ստանալ և Ռուսաստանից վագօններով ալիւր բերել տալով՝ էժան գնով բաժանէին գիւղացիներին։

— Այս րոպէիս, ասում է նա, գիւղացի կայ, որ անագին ընտանիքով ծանրաբեռնւած է, բայց ոչ փող ունի հաց առնելու և ոչ էլ հարևանն է ալիւր փոխ տալիս, իսկ աշխատող ձեռքը բացակայ է տնից։

Եւ այսպէս գիւղացիների դարդերից ու ցաւերից խօսելով, անցնում ենք ճանապարհն առանց ձանձրանալու։

II

Այդ օրը երեկոյեան մեզ վիճակւեց մնալ Սարու-շէն գիւղում, որը, ինչպէս ուրիշ հայ գիւղեր, հիմնւած է մի անհարթ տեղ։ Գիւղը բաղկացած է մօտ 70 տնից և պէտք է ասել, որ տնտեսապէս բաւարար վիճակի մէջ են գտնւում։ Ունին եկեղեցի և ծխ. դպրոց։ Ինչպէս լսեցինք, Բագւարնակ մի անձն դպրոցին տարեկան 300 ռուբ. նպաստ է տալիս, իսկ մնացեալ ծախքը լրացնւում է ծխական տուրքով։

Սարու-շէնացիք գովելի վարելահողեր ունին և լաւ արդիւնք են վերցնում։ Հացի գոյնը այնքան սպիտակ է, որ կարծես Ռուսաստանի ալիւրից լինի, իսկ համը՝ շատ քաղցր։

Պէտք է ասել, որ հիւրասիրութեան վերաբերմամբ Վարանդայի շրջանի գիւղերը գովւած են, որ միանգամայն տեղին է։ Մեզ շատ է պատահել Խաչէնի, Ջիւանշիրի և Դիզակի գիւղերումն լինել, ուր ինչպէս գիւղացիներն են ասում՝ «հացում քօռ են», իսկ Վարանդայի գիւղերում միշտ տեսել ենք նահապետական ձևի ջերմ ընդունելութիւն և հիւրասիրութիւն։ Եւ այդ երեկոյ մեզ ընդունող տան տէրը լիացրեց մեզ իր բաց ճակատովը հիւրասիրելով մեզ գիւղացու սեղանին յատուկ ուտելիքներով՝ պանրով, մածնով և ձուով։

Առաւօտեան ՝վաղ վեր կենալով և առաւօտեան թէյի հետ միասին նախաճաշիկ անելով՝ ճանապարհւեցինք դէպի Կարեագին։

Ճանապարհին մեր տեսած արտերն այն յոյսն են ներշնչում, որ այս տարի Վարանդայի գիւղացիները հացի կողմից հոգս չեն ունենալու, եթէ ի հարկէ զերծ մնան բնութեան արհաւիրքներից։ Անձրևների պատճառով միայն տեղ—տեղ արտերը թեքւել են։

Ա. Ասլանեան.

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Ապրիլի 29-ին Ռումինիայից Թիֆլիս են ժամանել 150 հայ կամաւորներ։

— Հայոց Ազգային Բիւրօն յօգուտ կամաւորների ստացել է. Պետրոգրադի Հայկական Կոմիտէից—73,000 ռուբ., Բոստոնի հայերից—47,880 ռ., Դիլիջանի հայերից—43 ռ. 45 կ., Թելաւի Հայ Կանանց Միութիւնից—131 կտոր հագուստ։

— Մայիսի 1-ին, Հայկ. Կենտրոնական Կոմիտէն փախստականներին բժշկական օգնութիւն ցոյց տալու համար Ալէքսանդրապոլի շրջանն ուղարկեց Մոսկւայի Հայկական Կոմիտէի կազմակերպած բժշկա-սանիտարական խումբը, 2 կին բժշկից, 2 կին ֆելդշերներից և 8 սանիտար-սանիտարուհիներից։

— Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ապրիլի 28-ին, մի նոր կօնդակով, տրւած յանուն Պօղոս փաշա Նուպարի, վերահաստատելով նրան իբրև իր միակ լիազօրը և նախագահ ազգային պատգամաւորութեան հայկական դատի պաշտպանութեան համար, յայտնում է. որ ազգային պատգամաւորութեան անդամներ մնում են մի և նոյն անձինք, այն է՝ Արթին-փաշա Եաղուբ, Գէորգ արքեպիսկոպոս Ութիւճեան և Յ. Մոստիճեան։ Թիֆլիսի Հայկական Բիւրօի միջնորդութիւնը՝ նշանակել Պօղոսփաշային իբրև օգնականներ և պատգամաւորութեան անդամներ պ. պ. բժ. Զաւրիեվին և Աբրահամ Ղուկասեանին, Վեհափառը անհնարին գտաւ յարգել շատ հիմնաւոր պատճառներով։ Պատգամաւորութեան կազմը թողնելով նոյնը և նոր լիազօրութիւններ տալով Նուպարին, Վեհ. Կաթողիկոսը կամեցաւ ընդգծել Նուպարի և պատգամաւորութեան ազգօգուտ և օրինակելի գործունէութիւնը։

— Ատրպատականի առաջնորդ Ներսէս եպ., որ փախստականներին օգնող Հին-Նախիջևանի գաւառական յանձնաժողովի նախագահն է, դիմած լինելով Էջմիածնի Գլխաւոր Յանձնաժողովին և խնդրած լինելով ուղարկել իրան 100,000 ռուբ. հին և նոր փախստականների կարիքները հոգալու համար, ստացաւ հրաման Վեհ. Կաթողիկոսից անմիջապէս գնալ Էջմիածին և մանրամասն զեկուցումն տալ փախստականների դրութեան մասին։

— Ալաշկերտի շրջանից Թիֆլիս վե-

բողարձաւ Հայոց Գիւղատնտեսական ընկ. մէջ կազմւած փախստականների քայքայւած տնտեսութիւնների վերականգնմանը նպաստող կոմիտէի լիազօր Ա. Թադէոսեանը։ Այս օրերս տեղի կունենայ կոմիտէի նիստը, ուր պ. Թադէոսեանը կը զեկուցէ Ալաշկերտի շրջանի գիւղատնտեսութեան կացութեան, վերադարձող փախստականների կարիքների և նրանց գիւղատնտեսական օգնութիւն հասցնելու համար իր և կոմիտէի ինստրուկտորների կատարած աշխատանքների մասին։

— Ամերիկայի Բոստօն քաղաքում նստող «Ազգային Պաշտպանութեան Ամերիկահայ Ցանձնախումբը» (Armenian National Defance Comittee of America), որի նախագահն է Ամերիկայի հայոց առաջնորդ Արսէն ծ. վ. Վեհունի, և բաղկացած է Ամերիկայի հայութեան բոլոր հոսանքների ներկայացուցիչներից, բացի դաշնակցականներից, և որ փոխադրել էր սրանից մի քանի ժամանակ առաջ իր հանգանակած 40,000 դօլլար գումարից 5000 դօլլար Վեհ. Կաթողիկոսին յօգուտ Թիւրքահայ փախստականների, այժմ ևս փոխադրել է Վեհափառին 23,000 ր. խնդրանօք յանձնելու Հ. Առաքելեանին, իբրև Հայ Սահմանադիր-Ռամկավար Կուսակցութեան Ամերիկայի ճիւղի ներկայացուցչին, գործադրելու ազգային դատի պաշտպանութեան համար կամաւորների և այլ միջոցով։ Վեհափառի կարգադրութեամբ՝ գումարը փոխադրւելու է Հ. Առաքելեանին։

— Խոյից Ջուլֆա են բերել քիւրդ աւազակապետ Սմկօյին, որին ենթակայ քիւրդերն և Թիւրքերը կողոպտել և աւերել են Սալմաստի հայ և ասորի գիւղերը Թիւրքական զօրքերի վերջին յարձակումների ժամանակ։ Բերւել են այստեղ նոյնպէս բանտարկւած Խօյի նախկին նահանգապետը և մի քանի պարսիկ «յեղափոխականները», որոնք իբրև պարագլուխներ ֆիդայիների՝ գործել են ռուսական զօրքերի դէմ։

Ա. Ն. ՍԿՐԵԱԲԻՆ

Մայրաքաղաքի Թերթերը բերին Ա. Սկրեաբինի մահւան գոյժը։ Երէկ նրա համերգի աֆիշներն էին փակցրած Մոսկւայի վիտրինաներից, իսկ այսօր ստանում ենք նրա մահւան տխուր լուրը։ Չկայ այլ ևս այն երաժշտական հսկան, որով ոգևորւում էր ռուս երաժշտական աշխարհն ու հասարակութիւնը։ Չկայ այլ ևս այն նոր ծագող արշալոյսը, որը պիտի լուսաւորէր ռուս երաժշտական մթնոլորտը նորանոր հրանգներով։ Նա թէև երիտասարդ՝ սակայն երաժշտական աշխարհում գրաւել էր արդէն իւր ինքնուրոյն և պատւաւոր տեղը։

Սկրեաբինը իւր երաժշտական գործունէութիւնը սկսում է Շօպէնով (դաշնամուր), Վագներով (օրկեստր), Լիստով (ծրագրային երաժշտութիւն) և վերջացնում է Սկրեաբինով։ Նա շուտով ազատւում է վերը յիշած երաժիշտների ազդեցութիւնից և հնչեցնում է իւր կարող ինքնուրոյն խօսքը։ Նա աշխատում է գտնել նորանոր հորիզոններ և մօտենալ նոր ափերին։

Սկրեաբինը բացի հարմոնիք և ռիթմային նորանոր երաժշտական ձևերի գիւտից, գտնում է նաև կվարտային ակկորդների սիստեմը, որը իբրև նորութիւն մեծ իրարանցում է առաջ բերում երաժշտական աշխարհում։ Երաժիշտներից շատերը չեն ընդունում այդ նոր ձևերն և յաճախ նրա համերգների ժամանակ, հասարակութեան մի մասը որոտընդոստ ովացիաներով էր ընդունում նրան, իսկ միւս մասը սուլոցներով։ Բայց նա չէր յուսահատւում և անվեհեր առաջ էր ընթանում թանալու նորանոր երաժշտական ուղիներ։

Նրա վերջին նպատակն էր գրել «Միստերիա», որին ձգտում էր իւր կեանքի վերջին տասն տարին և որին քայլ առ քայլ մօտենում էր իւր գրւածքներով։ Նրա երկերում չպիտի հետևենք միայն ձայնական համախմբումներին և ռիթմային բարդութիւններին, այլ այն երկնային վերասլացումներին, որ ինքը տալիս էր իր համերգներում։

Սկրեաբինն իսկական մօդեռնիստ էր երաժշտութեան մէջ։ Նրա երաժշտական գործերը կրում են միստիք բնոյթ, որ երբեմն հասնում էր բարձր ոգևորութեան։ Նա իւր գրւածքներում ցանկանում էր ի մի ձուլել բեմն ու դահլիճը, նւագողին և ունկնդրին. վերացնել այն անջրպետը, որ գտնւում է բեմի և օթեակների մէջ։ Ահա այդ բովանդակութեամբ է գրել նա իւր աստւածային պօէմը և «Պրօմէթէուսը», որոնց մէջ էքստազը հասնում է իւր գագաթնակէտին։

Սակայն կոյր բաղդն այլ կերպ էր կամեցել. նա ընկաւ կէս ճանապարհին չկարողանալով ասել իւր վերջին խօսքը։

Սկրեաբինը ծնւել է 1871 թւին դեկտ. 29-ին Մոսկւայում։ Նա միջնակարգ կրթութիւնը ստանում է զինւորական կադետսկի կորպուսում և ապա մտնում է Մոսկւայի բարձրագոյն երաժշտական դպրոցը, որ 1892 թւին աւարտում է ոսկէ մեդալով։ Մի քանի տարի լինում է նոյն դպրոցի ուսուցիչ (դաշնամուր) բայց յետոյ թողնում է ուսուցչութեան պաշտօնը և ամբողջապէս նւիրւում է երաժշտական ստեղծագործութեան։

Ստ. Դէմ.

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

— Թիֆլիսի քաղաքային ուպրավան Ռոստովի յայտնի Պարամանովների ֆիրմային պատւիրել է 200 հազար ռուբլու ալիւր. 5—6 օրից յետոյ Թիֆլիսում սպասւում է այդ ալիւրի մի մասը։

— Պարզւում է, որ Թիֆլիսի առևտրական բոլոր բանկերում մեծ քանակութեամբ գտնւում են ինկասսօ երկաթուղային դուբլիկատներ ալիւրի բեռների, որոնք եկած են կայարան կենտրոնական Ռուսաստանից և հիւսիսային Կովկասից։ Միայն Վօլժսկօ-Կամսկի բաժանմունքում այժմ կան այդ տեսակ դուբլիկատներ 200-ից աւելի։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Ապրիլի 22-ին քաղաքիս շրջակայքում «Պեխ-աղբիւր» կոչւած տեղում ոստիկանութիւնը գտել է Խալիֆալու գիւղացի Հուսէյին Ասադ օղլու դիակը. սպանողներն անյայտ են դեռ ևս։

— Ապրիլի 26-ին նոյն տեղում ոստիկանութիւնը գտել է Զանգեզուրի գաւառի Սէյիտլար գիւղի բնակիչ՝ Սէյիտ Համիտ Ահմետ օղլու դիակը. սպանող չարագործները չնայած ոստիկանութեան ձեռք առած միջոցներին մինչև օրս չեն գտնւած։

— Մի քանի օր անց վերոյիշեալ սպանութեան դէպքերից Սղնախ գիւղի մօտ սպանւել է նոյն գիւղացի Բաբա Հայրիեանն և վիրաւորւել է վերջինիս դուստրը։ Չարագործները մնացել են մինչև այժմ անյայտ։

— Գանձակի նահանգապետը նշանակել է հետևեալ նպաստը նահանգից պատերազմի պատճառով զօրահաւաքի ժամանակ կանչւած զինւորների ընտանիքներին։ Այդ նպաստների ամսական քանակը որոշւած է տեղական շուկաներում տիրող կենսամթերքների գների համեմատ. 1914 թւի յուլիսի 19-ից մինչև 1914 թ. սեպտեմբերի 1-ը 3 ր. $30^{1}/_{2}$ կ. ընտանիքի մեծ անդամներին և 1 ր. 65 կ. փոքրահասակներին. 1914 թ. սեպտեմբերի 1-ից մինչև 1915 թ. մարտի 1-ը 3 ր. 36 կ. մեծահասակներին, 1 ր. 68 կ. փոքրահասակներին. 1915 թ. մարտի 1-ից մինչև 1915 թ. յունիսի 1-ը—3 ր. 72 կ. մեծերին և 1 ր. 86 կ. փոքրահասակներին։

ՂԱՐԱԲԱՂ

Տող գիւղ։ Տեղիս հայ և թիւրք գիւղացիների մէջ պ. Յովհաննէս Տէր-Աւետիքեանի ձեռներեցութեամբ հանգանակութիւն կատարւեց յօգուտ հայ գաղթականների. հաւաքւած գումարն է 10 ռուբ. 19 կոպ. (Ս. Թ.)

— Շուշու գաւառի IV մասում Կարգալա Թիւրքաբնակ գիւղում Բուր գետի հոսանքը տեղացող յորդ անձրևների պատճառով վարարել է և տարել է 6 տուն, անասուններ և փչացրել է 38 դեսեատին ցանքսեր։

ԿՈՎԿԱՍ

— Նուխի։ Երկարատև անձրևներից յետոյ ապրիլի 18-ին երեկոյեան 5 ժ. 15 ր. զգացւեց երկրաշարժ. 19-ին ապրիլի երկրաշարժը կրկնւեց աւելի ուժեղ չափով և մեծ հարւածներով. կէս ժամից յետոյ նոյնը կրկնւեց աւելի նւազ ոյժով։ Երկրաշարժից ժողովուրդը խիստ վախեցաւ։ Վնասւել են միայն երկու տուն։

— Ապրիլ ամսւայ ընթացքում Թիֆլիս է ներմուծւած. ալիւր—303,304 փութ, ցորեն—17.746 փ., եգիպտացորեն—18,275 փ., շաքար—45,797 փ., շաքարաւազ—5,843 փ., բրինձ—5,102 փ., կրուպա—860 փ., աղ—19,000 փ., կարտոֆիլ—14,223 փ., կաղամբ—3,032 փ., իւղ—7,248 փ., ձու—3,956 փ., գարի—68,062 փ., փայտ—194,501 փ., քարածուխ—23,979 փ., կերոսին—24,807 փ., նաւթ—114,622 փ.։

— Էջմիածնի ճեմարանում քննութիւնները աւարտւեցին և ուսումը դադարեց։ Տեսուչ Ստ. Մալխասեանցը յայտնած լինելով, որ առաջիկայ ուսումնական տարուց ընտանեկան պատճառներով անկարող է շարունակել տեսչական պաշտօնը, Վեհ. Կաթողիկոսը, ինչպէս լսւում է, մտադիր է ճեմարանի տեսուչ կարգել Գարեգին վարդ. Յովսէփեանին։ Հաւանօրէն, ուսուցչական խումբն ևս փոփոխութեան կենթարկւի։

— Հայ. գիւղատնտ. ընկ. ինստրուկտոր Օ. Կարապետեանը հաղորդում է Ղարաքիլիսայից, որ ընկերութեան ուղարկած գութանները Կըշլարի և Բաշ Աբարանի վարձատու կէտերի համար արդէն ստացւած են և տւած վարձով գիւղացիներին օրեկան 12 կոպ.։ Գիւղացիներն արդէն վերջացրել են գարնանացանն և սկսել են կարտոֆիլի ցանքսը, որի համար կարիք զգացւեց նոր մեքենաների։ Այս րայօնը կարող է տալ 150–200 վագօն կարտոֆիլ, եթէ գիւղացիներին մատակարարւի անհրաժեշտ գիւղատնտեսական գործիքներ։

— Գանձակում կայացաւ քաղաքային ուպրավայի մի անդամի ընտրութիւնը, հեռացած պ. Եպիսկոպոսեանի տեղ։ Ընտրութիւնների հետևանքն եղաւ այն, որ Ն. Ցարենկօ ստացաւ 27 սպիտակ և 20 սև քւէ, իսկ բժ. Մելքոնեան 25 սպիտակ և 22 սև քւէներ։ Այդ երկու թեկնածուներից մէկի վերջնական ընտրութիւնն և հաստատումը կախւած է նահանգական իշխանութիւնից։

— Բուր գետի Ջրաբաշխի շրջանում ամբողջ Մուղանի դաշտը մինչև Եւլախ կայարանը գետի վարարումով հեղեղւել է. փչացել են մօտ 12 հազար դեսեատին ցանքսեր ու գիւղատնտեսական ձեռնարկութիւններ։ Վնասները միլիօնների է հասնում։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԳԻՒՂՆ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Առաջաձոր գիւղ, Ղափան. 28-ին ապրիլի

Համաշխարհային պատերազմը շրջանիս գիւղացիութեան մէջ ևս զարթեցրել է հետաքրքրութիւն և դորա հետ սերտ կապւած նոցա ամենալայն և եռանդուն մասնակցութիւնը «ողորմածութեան» խնդրում։ Ներկայումս ամեն մի գիւղացի իր կարող մասնակցութիւնն է ցոյց տալիս այդ՝ ընդհանուրին վարակող ասպարիզում։ Չկայ մէկը, որ իր լուման մտցրած չլինի ընդհանուր գանձարանը։ Կամաւորների, աղէտեալների և վիրաւորների օգնութեան գործում, բարի նախանձը նշանաբան դարձրած, ոչ մի գիւղ չէ ցանկանում յետ մնալ միւսից և կարծես թէ աշխատում են առաջնութիւնը իրար ձեռքից խլած լինել։

Բայց այս անգամ արդէն Ղափանի «բազարը» յանձին Կովկասի Հ. Բ. ընկերութեան տեղական ճիւղի,նախաձեռնող հանդիսացել հայ վիրաւոր զինւորների ու գաղթականների օգտին հանգանակութիւն կազմակերպելու գործին։

Նա իր գործունէութիւնն օգնութեան խնդրում սկսել է Երևանի ազգային հիւանդանոցում տասը մահճակալ պահելով։ Եւ շնորհիւ ճիւղի նախագահ պ. Սմբաթ-բէկ Մելիք-Ստեփանեանցի անդուլ եռանդի ու ջանքերի, մահճակալների գոյութիւնը շարունակելու է մինչև հաշտութիւն կնքւելը, հաշւելով ամսական 360 ռուբլի։ Ճիւղը յանձին իր նախագահի, վերջերս ջերմ կոչեր է հրատարակել մօտիկ ապագայում կայանալիք «Գթութեան և Ողորմածութեան» օրի մասին, բաժանելով Ղափանը վեց լայնատարած շրջանների։ Հանգանակութիւնը կատարւելու է թէ դրամով, թէ հագուստով ու հագնելիքներով և թէ այլ կամաւոր նւէրներով ու իրեղէններով։

Գիւղացիութիւնս սպասում է այդ գեղեցիկ օրին, միանգամ ևս ցոյց տալու, որ իր մէջ մեռած չէ խիղճը, ցոյց տալու, որ պարտաճանաչ է և որ անգործունեայ և անտարբեր չէ հազարաւոր դժբախտների ծով ցաւերը դարմանելու ասպարէզում։

Բարի ժամ մաղթենք մարդասիրութեան վեհ գաղափարին։

Ա. Ա.

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ ՅԱՆՈՒՆ ՅԱՐ. ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Գորիս. 29-ին ապրիլի

Շուշու թեմ. դպրոցի ուսուցիչ Յարութիւն Պարոնեանի թաղման օրը յայտարարւել էր՝ որ Գորիսի և շրջակայ մի քանի գիւղերի հայ ուսուցիչները, վաղամեռիկ ուսուցչի յիշատակը յարգելու համար, որոշել են նրա անունով մի թոշակաւոր պահել Գորիս քաղաքի ծխական դպրոցում, հինգ տարի ժամանակով։ Մի փոքրիկ խմբակի-և շատ հապճէպ կերպով կայացած այս որոշումը, որին համակերպել էին շրջանից եկած հայ ուսուցիչները, յետոյ, հենց նոյն ուսուցիչների միջոցով ենթարկւեց վերաքննութեան։ Ցիրաւի, աննպատակ բան է, ծխական դպրոցում պահել թոշակաւոր, երբ պարզ է, որ վերջին չորս-հինգ տարուց յետոյ թողնելով դպրոցը, իր հետ չպիտի տանէ մի այնպիսի պաշար, որով հանգուցեալի

յիշատակի յաւերժացրած լինելը չէշտւէր։ Սա մի շուրլօն որոշումն էր, կատարած գրեթէ առանց մտածելու որ մերժելի պիտի լինէր ուսուցչութեան մեծամասնութեան կողմից։ Պէտք էր ստեղծել միայուն գործ։ Այդ մըտքով մտնում է նոր առաջարկ՝ հիմնել գուտ մանկավարժական գրադարան յանուն Ցար. Պարոնեանի և ամփոփելով մի պահարանի մէջ, դնել Կ. Հ. Բ. Ընկ. Գորիսի ճիւղի գրադարան-ընթերցարանում։

Գորիսի պէս մի յետամնաց վայրում, ուր անապին քանակութեամբ հայ ուսուցչութիւն կայ, որը առանց մանկավարժական գրականութեան օրէցօր յետադիմում է, մի այնպիսի գործ ստեղծելն անշուշտ կը տայ իր դրական արդիւնքը։ Այս միտքը իրագործելու համար ընտրած չորս հոգուց բաղկացած յանձնաժողովը սակայն գործում է շատ թոյլ։ Ուղիղ երկու ամսւայ ընթացքում գրեթէ ոչինչ չէ արւած, եթէ ի նկատի չունենանք սկզբնական որոշման համար 50 րուբլու գանձումը։ Մանկավարժական գրադարան հիմնելու գաղափարը արդէն գտել է որոշ համակրութիւն. այդ նպատակով հանգուցեալին մօտիկ մի անձն յատկացրել է յիսուն ռուբլի. կը լինին անպայման և այլ նւէրներ այս ուղղութեամբ, եթէ յանձնաժողովը կենսունակութեան որոշ նշոյլներ ցոյց տայ։

Վաղամեռիկ Ցար. Պարոնեանը միանգամայն արժանի է, որ նրա յիշատակը յաւերժացւէր իր հայրենիքում մի կուլտուրական ձեռնարկով։

Մելք. Նսայեանց

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Գերմանական նոր ոճրագործութիւն

Բարբարոսների քստմնելի արարքները նսեմանում են կուլտուրական անունը կրող գերման պետութեան ոճրագործութիւնների առջև։ Գիտութեան ու գեղարւեստի հրաշալիքները ոչնչացնելուց, ոտի տակ տալուց նկագեցած՝ Վիլհելմի պետութիւնը, հակառակ պատերազմական օրէնքների, միջազգային դաշնադրութիւնների ու մարդկային իրաւունքների, իր սրտում ամբարած թոյնը թափեց պատերազմի հետ ոչ մի առնչութիւն չունեցող խաղաղ ճանապարհորդների վրայ։ Երկու հազարի չափ տարբեր սեռի, հասակի, դասակարգի ու ազգութեան պատկանող ճանապարհորդներ զոհ գնացին Վիլհելմի գազազած հոգու ցասմանը։

Թնդանօթների ու հրազէնների ծուխը, հազարաւոր սպանւածների ու վիրաւորների արեան հոտը մթագնել է, ինչպէս երևում է, գերման կառավարութեան ուղեղը. Թոյլատրելի և անթոյլատրելի միջոցների, բարոյականութեան ու անբարոյականութեան մէջ եղած սահմանը ոչնչացել, անհետացել է։ Մարդկային կեանքը կորցրել է իր առաջւայ արժէքը։ Էլ սրբութիւն, բարոյականութիւն, խղճի օրէնք ասած բաները գոյութիւն չունեն գերմանական կուլտուրական պետութեան համար. նա իջել է իր բարձրութիւնից, իջել և հաւասարւել իւր արժանաւոր աջակից տաճկական պետութեան։ Էլ ուրիշ ինչ կերպ կարելի է բացատրել «Լուզիտանիա» շոգենաւի խորտակումը։

— —

Գերմանական սօցիալ-դեմօկրատիայի շրջաններում

Դիւսելդորֆում լոյս է տեսել գերման սօցիալ-դեմօկրատիայի յայտնի գործիչներ Րօզա Լիւքսեմբուրգի և Ֆրանց Մերինգի խմբագրութեամբ մի նոր ամսագիր «Die Internationale»։ Այդ ամսագրի նպատակն է լուսաբանել ներկայ համաշխարհային դէպքերը մարքսիստական տեսակէտով։ Առաջին լոյս տեսած համարում հենց խիստ ու անխնայ քննադատութեան է ենթարկւած գերման սօցիալ-դեմօկրատիկական ֆրակցիայի մեծամասնութեան գործելակերպը։ Աւստրիական սօցիալ-դեմօկրատներին վիրոյիշեալ ամսագիրն անւանում է քաղաքական մտքի ներբինիներ (եվնուխներ)։ Մի առ մի զատափետելով գերման ս.-դեմ. ականաւոր ներկայացուցիչներին, որոնք ներկայումս ծառայում են պրուսական միլիտարիզմին, ամսագիրը յարձակւում է Կարլ Կաուցկու վրայ, անւանելով նրան «ճահճի տեօրետիկ», որը լինելով մարքսիստական կենդրոնի ներկայացուցիչը, երկար տարիների ընթացքում թէօրիան ստորացրել է, այդ ծառայեցնելով կուսակցական պաշտօնական մարմինների նպատակներին և այդպիսով նպաստելով ս.-դ-ի ներկայ կազմալուծմանը։ Ի հարկէ ս.-դ. ֆրակցիայի մեծամասնութիւնը վիրոյիշեալ ամսագրին խիստ թշնամական ընդունելութիւն է ցոյց տւել։

— —

Կանանց աշխատանքն Անգլիայում

Պատերազմի պատճառով Անգլիայի տնտեսական կեանքում սկսել է խիստ մեծ դեր խաղալ կանանց աշխատանքը։ Պատերազմը զգալ է տալիս մանաւանդ աշխատաւոր ձեռքերի պակասը գիւղատնտեսութեան մէջ։ Ագարակատէրերը կարծում էին, որ քաղաքներից, սպասւելիք աշխատազրկութեան պատճառով, բազմաթիւ գործազուրկներ կը թափւեն գիւղերը. սակայն այդպիսի բան տեղի չունեցաւ։ Եւ այժմ երկրագործները ստիպւած են դաշտային և գիւղատնտեսական աշխատանքների համար օգտւել կանանց բազուկներից։ Միւս կողմից նկատելի է, որ կանանց աշխատանքը մեծ չափերով սկսել է գործադրութիւն գտնել և խոշոր արդիւնագործական ճիւղերում, մանաւանդ այն գործարաններում, որոնք զբաղւած են ռազմական պէտքերի համար ամեն տեսակ նիւթեր պատրաստելով։ Ուստի վերջերս Անգլիայում տեղի ունեցած բանւորական 50 կազմակերպութիւնների համագումարում խիստ բնորոշ վճիռներ են կայացրել. առաջին՝ կանայք, որոնք նոյն աշխատանքն են կատարում, ինչ որ այր մարդիկ, ստանալու են վերջիններին հաւասար վարձագին. այնուհետև՝ կանայք իրաւունք ունեն այժմ տրէդ-ունիօնների (բանւորական արհեստակցական միութիւնների) անդամ լինելու, որից բանւորուհիները մինչև ցարդ զուրկ էին։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՐԱՆԵԱԿԻՑ

1 մայիսի. Շավլիի շրջանում կռիւները զարգանում են. վերցըրւած են գերի 1000 գերմանացի և գրաււած են 9 գնդացիր.

Արևմտեան Գալիցիայում կռիւների լարւածութիւնը ապրիլի 27-ից թուլացել է. մեր զօրքերն ստիպւած են քաշւում են Սանգետի գծին աւելի կենտրոնացած դրութիւն գրաւելու նպատակով։ Աւստրիական զօրաբանակը ապրիլի 28-ին մաքրելով 140 վերստ տարածութեան վրայ ձգւող ուժեղ ամրացրած դիրքը Բիստրիցայից մինչև Ռումինական սահմանը, ըշտապ յետ նահանջեց Պրուտ գետից։ Մեր ձիաւոր զօրքերը շատ տեղերում ճեղքեցին թշնամու ճակատը և յաջող յարձակումներով շփոթ ձգեցին թշնամու նահանջող շարքերում։ Մեր կողմից հետապնդումը շարունակւում է եռանդով և մեզ համար նպաստաւոր պայմաններում։

— —

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՇՏԱԲԻՑ

30 ապրիլի։ Թիւրքերի փորձը կանգնեցնել մեր առաջխաղացումը Կիզիլ-դաղ լեռան շրջանում յետ է մղւած մեր զօքերի կողմից։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Ջուլֆա բերին Դիլմանի կուում թիւրքերից գերի վերցրւած վիրաւորներին—130 հոգի։ Վիրաւորների մէջ կային 9-ը յոյն և հայ զինւորներ, որոնք պատմում էին, թէ ինչպէս քաղցած, ծարաւ 5 ամիս շարունակ ոտքով Պօլսից բերել են մինչև կուի դաշտը։ Հայ և յոյն զինւորներից մի քանիսը վիրաւորւել են դէպի ռուսաց բանակը փախչելիս՝ թիւրք զօրքից։

— „Рѣчь“-ը հաղորդում է, որ Վիսլա-Կարպատների ճակատում 8 օրւայ ընթացքում թշնամին ունեցել է 100 հազար կորուստ։ Այս գծի վրայ գործում է թշնամու ոյժերի մի հինգերորդական մասը։

— Լօնդոնից հեռագրում են «Daily Tel.»-ին, որ անգլօ-ֆրանսիական բանակը պատռել է գերմանական շըղթան Արրասի ու Լանի միջև և շարունակւում է առաջ ընթանալ։

— «Рѣчь»-ին հաղորդում են Պարիզից, որ դաշնակիցների գործը հիւսիսային ռազմաճակատում չափազանց յաջող է։ Գերմանացիները կրել են կատարեալ պարտութիւն։

— Հռոմից հեռագրում են մայրաքաղաքի թերթերին. Իտալիայում Սալանդրայի մինիստրութիւնը, որ կողմնակից էր պատերազմի, նախկին մինիստր Ջիօլիտիի ինտրիգների ու դաւերի շնորհիւ հրաժարական է տւել։ Նախ քան այդ հրաժարականը ժընեւում տեղեկութիւններ էին հասել, որ Հռոմում տրամադրութիւնն փոխւել է։ Նախկին մինիստրներ Լուցատիին և Բերտօլինիին յաջողւել է պարլամենտում չէզօքների մի ուժեղ կուսակցութիւն կազմել։ Ի հարկէ Բերլինում նորից յոյսեր բարձրացան, որ աւստրօ-իտալական ճգնաժամը խաղաղ կը լուծւի։

— Անգլիայի զանազան քաղաքներում, նոյն իսկ հարաւային Աֆրիկայի անգլիական գաղութներում գրգռւած ամբոխը ջարդում է գերմանացիներին պատկանող խանութներն և ձեռնարկութիւնները։ Մանչեստրի բիրժան որոշել է հեռացնել իւր միջից բոլոր գերմանացիներին։ Լօնդոնի վաճառականներն ու խանութպանները բոյկօտի են ենթարկում գերմանացի յաճախորդներին։ Բոլոր հասարակային հիմնարկութիւններից գերմանացիների արտաքսումն շարունակւում է։ Գերմանական ըէստօրաններն իրար յետևից փակւում են։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

— —

Քարահունջ գիւղ (Զանգեզուր). 26-ին ապրիլի

Բարի եղէք, խնդրում ենք, տեղ տալու հետևեալ երկտողին։ Դպրոցս ներկայ ուսումն. տարւայ ընթացքում ստացել է հետևեալ նւէրները. 1) Թեմ. տես. պ. Յովհ. Գէորգբէկեանից 1 օր. Պադիստինի քարտէզ և մի կօմպաս։ 2) դպրոցիս ուսուցիչ պ. Գեր. Աղասեանից 4 կտոր գիրք. 3) պ. Մ. Ե-ից 9 կտոր գիրք, 4) մի անյայտ պարոնից «Պատանի» ալմանախի անցեալ տարւայ III և IV գրքոյկները և 5) մի այլ անյայտ պարոնից «Արև» թերթը $3^1/_2$ ամսով։

Բոլոր նւիրատուներին յայտնում ենք մեր շնորհակալութիւնը.

Նախագահ հոգաբ.՝ Մ. Գալստեան

Քարտուղար՝ ու. ուս. Մելք. Նսայեան

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 18 Կիրակի 10 մայիսի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915

Կիրակի 10 մայիսի № 18

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ“. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak“.

ԿԱՄՔԻ ՈՅԺ Է ՀԱՐԿԱՒՈՐ

——

Հայի յոյսերն ու ազգային տենչերը միշտ արեան գետերի մէջ են ծնուել, հառաչանքների արձագանքներումն են սնունդ ստացել։

Այսպէս է միշտ։ Երբ անկողնին գամուած հիւանդը կեանքի ու մահուան օրհասական կռիւն է մղում, ապրելու, բնական գոյութեան իմպուլսներն աւելի մեծ թափով են նրան գերում։ Կարծես նոյն այդ պատմութիւնն է կատարւում թիւրքահայ ժողովրդի կեանքում. մի գոյութիւն, որ դարեր շարունակ կեանքի ու մահուան մէջ է երերուել և ապրել է անսպառ յոյսերով իւր արիւնալի հասարակական տարեգրութեան ամբողջ ընթացքում։

Սակայն քիչ է՝ յոյսեր ունենալ. բաւական չէ տենչերով ապրել ու ցանկանալ։ Եթէ ճիշտ է, որ մարդիկ իրենք են կառուցանում սեփական բաղդը կամ գոնէ մասնակցում ներգործական կերպով նրա կառուցմանը, այն ատեն թիւրքահայն էլ կարող է աւելի յաւ օրերի հասնել։ Հայի պատմութեան մէջ շատ են եղել այդպիսի սև օրեր, դժոխային պայմաններ։ Սակայն նա կարողացել է իւր ժամանակին թօթափել իրենից այդ ամենն և ընդունակ է հանդիսացել կռել-կոփելու իւր բաղդն ամենադժնդակ պայմաններում, օրհասական հարուածների ներքոյ... երբ նա իւր կամքի կորովն է արտայայտել, իւր աննկուն բնաւորութիւնը ցոյց տուել։

Մարդկութեան թէ ստրկացումն և թէ ազատագրումն ստեղծուել է ու կատարուել [illegible] արտացոլող կամքի բովանդակ [illegible]։ Հռովմը ամուր բռնած ունէր orbis terrorum—տիեզերքը, շնորհիւ իւր թագաւորող կամքի։ Թուլացաւ, ընկաւ այդ կամքը. ընկաւ և Հռովմը, չնայած որ տակաւին բազմաթիւ էին, ամրակուռ՝ նրա լեգիոնները։ Ի՞նչ է այսօրուայ Գերմանիայի կուլտուրան, եթէ ոչ իւր ազգային կամքի մարզումն, մշակումն։ Զուր չէ նրա հրամանատարներից մէկը՝ յոխորտացող Գինդենբուրգը պնդում, թէ նա կը յաղթի ներկայ պատերազմում, ում ներվերն աւելի դիմացկուն կը լինեն, ում ներւերն աւելի պինդ։ Եւ ռուս ժողովուրդը ապացուցեց, որ իւր կուռող զաւակների ներվերն աւելի ամուր եղան, որ ռուս ժողովուրդն աւելի մեծ կամք ցոյց տուեց, քան կարծում էին նրա թշնամիները, որոնք այդ թիւր կարծիքի վրայ էին հիմնում իրենց ապագայ յաղթանակի հաւաստիացումները։

Ահա այդ կամքը, այդ ամուր նիարդերն են այժմ հարկաւոր հայութեանը, թիւրքահայ ժողովրդին որ նա ընդունակ լինի ներկայ արիւնոտ ճգնաժամում իւր բաղդը կառուցանելու։ Նրա յաջողութիւնն այդ օրհասական պայքարում թագնուած է իր կամքի յաջողութեան մէջ։ Այդ ամուր կամքի զգացումն, անյողդողդ բնաւորութեան գիտակցութիւնն է կարող նրան կեանք տալ և ուղղել սառն, հաստատուն քայլերը դէպ այն նպատակը, որ դարեւոր արիւնալի պատմութեան էջերն են արձանագրել։

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԹԵՄԻ ՀԱՅՈՑ ԾԽԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

——

Դեռ ոչ մի ժամանակ ժողովրդի կրթական գործը Ղարաբաղի թեմում այնքան խառնաշփոթ և վայրիվերոյ դրութեանը մէջ չէ եղել, որքան վերջին երեք տարին, բայց թէ ինչ վիճակում է գտնւում ներկայումս, ինչ սոսկալի ձևով է առաջ տարւում, դա կարող է միանգամայն յուսահատեցնել ամեն մի գիտակից մարդու, եթէ նա գիտէ գընահատել ժամանակի անհրաժեշտ պահանջները և ժողովրդի կրթութեան գործը։ Դժբախտաբար պիտի ասել, որ այդ գիտակցութիւնը պակասում է մեզ, մենք մեծամասամբ բաւականանում ենք բարի ցանկութիւններով. առանց որևէ կերպ նպաստելու գործին, առանց հարթելու այն խոչնդոտները, որոնք եկել դիզուել են մեր առաջ և թոյլ չեն տալիս ուսման լոյսը սփռելու չարքաշ ժողովրդի մառաղ սերունդի մէջ. իսկ հայ ժողովուրդը համբերատար է, նա լաւ գիտէ, եթէ երբ և իցէ նա ձայն է բարձրացում, դա էլ էլ այնքան թոյլ ու նուազ, որ տեղ չէ հասնում, նորան լսող չի լինում։

Այդ է պատճառը, որ բախտախնդիր մարդիկ խաղում են ժողովրդի վիճակի հետ, ինչպէս իրանք են ցանկանում, ժողովրդի՝ անունից են ճառում, առանց ճանաչելու նրան, առանց նորա հոգեկան պահանջներին գոհացում տալու։ Ռուսաստանի հայ թեմերից կրթական գործի տեսակէտից ամենայետին տեղը Ղարաբաղի թեմն է բռնում. անկասկած կարելի է ասել, որ Ատրպատականի թեմից էլ անցել է իւր յետադիմութեամբ։ Ամենագլխաւոր չարիքն այս մոռացուած թեմի, անշուշտ, պիտի համարել թեմական խորհրդի բացակայութիւնը. մինչդեռ Վրաստանի և Իմերէթի, Երևանի ու Շամախու թեմերում շնորհիւ թեմական խորհրդների դպրոցների թիւը տարէցտարի զգալի չափով աւելանում է դպրոցական գործը կանոնաւորւում ու հաստատուն հիմքերի վրայ է դրւում, գումարւում են ուսուցչական մասնաւոր ժողովներ, քննութեան են առնում դաստիարակչական ու ուսումնական խնդիրներ, Ղարաբաղի դժբախտ թեմի դպրոցները տարէցտարի նուազում, ուսուցիչները ուսումնական տարուայ ընթացքում թափառում են տեղից տեղ. իրանք էլ չգիտեն, թէ ուր կամ ում դիմեն, որ իրանց ցաւերին մի դարման անող լինի։ Եւ այդ տարտամ, անկայուն դրութիւնը նոր չէ, որ ստեղծուել է, այլ մօտ 3-4 տարի է, որ անդարձ կերպով շարունակւում է և ոչ ոք չգիտէ, թէ երբ պիտի վերջանայ։ Ուրիշ թեմերում չեն բաւականանում մինչև իսկ մէկ թեմական տեսչով, հրաւիրում են երկուսին, որպէս զի հնարաւոր լինի լուրջ հսկողութիւն ունենալ և որոշ դրական արդիւնքի հասնել, դպրոցների թիւն աւելացնել, փորձուած ու գործին նուիրուած ուսուցիչներ ունենալ և կանոնաւոր ծրագրով անցնել դպրոցական ատարկաները. առանձին ուշադրութիւն են դարձնում թեմական տեսուչների պատրաստութեան և փորձառութեան, մի խօսքով գործն առաջ է տարւում որոշ գիտակցութեամբ և հեռատեսութեամբ. մեր թեմում ամեն ինչ հակառակ ուղղութեամբ է տարւում, կամ աւելի ճիշտ կը լինի ասել, ամեն բան բախտի կամքին է յանձնուած. վերջին երկու տարիներում թեմական խորհրդի բացակայութեան պատճառով թեմիս ժամ. կառավարչի հրաւէրով նշանակւում են երկու ճեմարանական անձանց թեմ. տեսչի պաշտօնում, երկուսն էլ, իբրև տեսուչ միանգամայն անհամապատասխան իրենց կոչման և այդպիսի պատասխանատու պաշտօնի. այդ է պատճառը, որ դոցանից և ոչ մէկը մի տարուց աւելի չկարողացաւ պաշտօնավարել։ Դոցա միջեան վերջանում էր նորանով միայն, որ ցուցակ էին պատրաստում, թէ քանի՛ դպրոց գոյութիւն ունի, քանի՛ աշակերտ կայ, մի խօսքով արտաքին ձևականութեամբ։

(Կը շարունակուի).

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

——

ԱՒԵՐԱԿՆԵՐԸ

Երբ Շուշի է մտնում ճանապարհորդը, հենց քաղաքի շէմքում «բարի գալուստ» են նրան մաղթում՝ փողոցէ-փողոց ցցուած, մի ամբողջ թաղամաս փըռուած մռայլ աւերակներ։

Աւերակներ, որոնք ամբողջ տասը տարի է, ինչ իրենց աչռելի բացուածքներով, փանող գորշ բեկորներով՝ լուռ վկաներ են մօտիկ անցեալի և այժմեան իրականութեան։

Դոքա այն աւերակները չեն, որ երբեմն լուսնկայ գիշերին ֆօսֆորային շողերով են ողողւում և կախարդիչ հմայքով մարդուն վեր սլացնում դէպ անհայր(?) հնութիւնը. ապրեցնում մի ակընթարթ երազներով, սիրուն յուշերով նախնեաց կեանքի։

Դոքա այն աւերակները չեն, որոնց բեկորները մամռապատ կանաչ են դառնում, որոնց քարերի արանքներում սողում են գալարուող բոյսերն և բընութեան արթնացող ոյժերի հետ քարակոյտերը կարծես կեանք ու շունչ են առնում և բանաստեղծի՝ հայրենեաց երգչի երևակայութեան մէջ վերստեղծում են երանաւէտ զգացմունքների մի վեհ աշխարհ։

Վերջապէս դոքա այն աւերակները չեն, որ խրոխտ, վերամբարձ բուրգերով սէգ յուշարձաններ են պատմական դարերի, ուր երիտասարդ սերունդն ունի դասեր ուսանելու, ապագայ պատմական կեանքի ուղիներ յարդարելու։

Ո՛չ. դոքա այն աւերակները չեն...

Աւերակներ են կապարէ քարերով ծանրացած, յեղծուցիչ յուշերով. մաշո՛ղ, տանջո՛ղ...

Աւերակներ են տխուր խորհրդանիշներ, ցայտուն սիմբօլներ Շուշու և սորա հովանու տակ ապրած Ղարաբաղի բովանդակ հայութեան վիճակի։

Ուրուականներով շրջուած վկաներ են, անգտնելի մի մի փաստեր հայի կուլտուրական յետամնացութեան, քաղաքակրթութեան պայքարում կրած ամօթալի պարտութեան, Ղարաբաղի հայ իրականութեան քայքայման, լըքման։

Շուշու մի ծայրին այդ աւերակներն օր ու գիշեր, մռայլ ու դառնագին խոստովանում են, թէ ամեն ինչ իրենց մէջ է արտացոլւում, թէ ամեն ինչ իրենց պէս աւերակ է, իրենց նըման բեկորների տգեղ կոյտեր...

Յիրաւի. նայեցէք չորս կողմը. ամէն տեղ աւերակներ, անվերջ աւերակներ.

Ղարաբաղի հայ բնակչութեան մըտաւոր-բարոյական զարգացումը—քարացած։

Կուլտուրական հիմնարկութիւնները—վաղուց խիլր աւերակ, որտեղ միայն չարագուշակ բուերն են սևին տալիս։

Թեմի եկեղեցական-ծխական գործերն անհոգութեան մատնուած...

Դպրոցները թեմում և քաղաքում—դարձեալ աւերակ։

Ազգային ու քաղաքացիական ինքնագիտակցութիւնն—այլասերուած։

Տնտեսական-արդիւնաբերական առաջընթացութիւնը կարկամած...

Այո. Շուշու աւերակները ոչինչ չեն պատմում մխիթարական. ոչինչ չեն երգում յուսատու։

Նրանց բարահեղձ մթնոլորտում ճըռչում են ծանրագին՝ միայն ցցւած բեկորները. սարսափ ներշնչում՝ փոշ քարակոյտերը, որոնք անխօս պատգամներ են Շուշու հայ իրականութեան.

Աւերակ, ամէն ինչ աւերակ է...

Նիմանդ

ՀՈՂԻ ՇՈՒՐՋԸ

(1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքը)

1

Ընդհանրապէս ողջ Անդրկովկասի և մասնաւորապէս Գանձակի նահանգի գիւղացիութեան համար առաջին նշանակութիւն ունի այն օրէնքը, որ հըրատարակւեց 1912 թ. դեկտեմբերի 20-ին։ Այդ օրէնքը վերաբերում է կալուածատէրերի, խաների, մէլիքների, բէկերի, աղալարների, միւլքատարների և վանքերի ու եկեղեցիների հողերի վրայ ապրող գիւղացիներին, սակայն նա սկզբունքային նշանակութիւն ունի նաև արքունի հողերի վրայ ապրող գիւղացիների համար, որովհետև եթէ նոր օրէնքով մասնաւոր անձերի պատկանող հողերի բնակիչները դառնում են սեփականատէր և հին բնական տասանորդի և տուրքերի փոխարէն սկսում են հատուցանել գանձարանին փրկանքի վճարներ (выкупные платежи), ապա պէտք սպասել, որ պետութիւնը նոյնպէս կը ցանկանայ սեփականատէր դարձնել արքունի հողերի վրայ ապրող գիւղացիներին և իր հողատիրական իրաւունքի փոխարէն կը պահանջէ փրկանքի վճարներ։ Կամենում ենք ասել, որ եթէ մասնաւոր հողատիրոջ (բէկի, մէլիքի և այլն) հողը անցնելով գիւղացուն՝ վերջինս պարտաւորւում է դրա համար փրկանք վճարել, ապա այդ եղանակով պիտի վարւէ նաև պետութիւնը, որի՝ արքունի կոչւած՝ հողերի վրայ է ապրում գիւղացիութեան խոշորագոյն մասը։ Եթէ դրա հակառակը լինի, ապա դուրս կը գայ, որ գիւղացիների մի մասը հողատէր է դառնում վճարներ տալով մասնաւոր անձանց, իսկ միւս մասը հողը պարգև է ստանում պետութիւնից։ Սա աներևակայելի դրութիւն կը լինի։ 1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքից յետոյ կառավարութիւնը շտապեց նոր օրինագիծ մտցնել պետական դուման, որով այժմ պետութիւնը իր հողերին տէր էր կանգնում և փրկանքի վճարներ ծրագրում արքունի գիւղացիների համար։ Գաւառագմը յետ մըղեց այդ օրինագծի քննութիւնը։ Մենք յետադայում առիթ կունենանք ծանօթացնելու ընթերցողին այդ օրինագծի հետ, իսկ այժմ բացառապէս պիտի զբաղւենք 1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքով, որը ինչպէս նկատել ենք, առաջին նշանակութիւն ունի մեր գիւղացիութեան համար։

2.

Ասացինք, որ 1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքը վերաբերում է բէկական, մէլիքական և այլն հողերի վրայ ապրող գիւղացիներին։ Արդ՝ ինչ քանակի է այդ կարգի հայ գիւղացիութիւնը։ Մենք թւեր կը բերենք միմիայն Գանձակի նահանգի համար։ Այդ թւերը վերաբերում են 1886 թւականին և հետևեալ պատկերն ունին. Շուշու գաւառում եղել է 67 բէկապատկան (կամ մէլիքապատկան, վանքապատկան և այլն) գիւղ, 5022 ծուխ և 35940 շունչ (երկսեռ), Ջիւանշիրի գաւառում՝ 18 գ., 1048 ծ.,8166 շունչ, Զանգեզուրի գաւ. 35 գ., 2819 ծ., 22987 շ., Ջիբրայիլի (այժմ Կարեագինի) գաւ.՝ 17 գ., 867 ծ., 6522 շ., Նուխու գաւ.՝ 7 գ., 444 ծ., 2509 շ., Արէշի գաւ. 7 գ., 501 ծ., 2535 շ.։ Գանձակի գաւառում՝ 13 գ., 698 ծ., 5402 շ.։ Եւ այսպէս ամբողջ նահանգում*) եղել է 164 հայ բէկապատկան գիւղ, 11399 ծուխ և 84060 երկսեռ շունչ։ 1886 թւականից անցել է մօտ երեսուն տարի և հաւանօրէն բէկապատկան հայ գիւղերի բնակչութեան թիւը կրկնապատկւել է։ Սա նշանակում է որ 1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքով բէկական կախումից միմիայն Գանձակի նահանգում ազատագրւում են 170 հազար հայ գիւղացիներ։ Այս հանգամանքը բարոյական խոշոր արժէք ունի մեզ համար։ Ծանր բան է կախեալ վիճակի մէջ լինելը։ Ծանր բան է զգալ, որ մէկին պարտական ես, որ նրան պիտի սիրաշահես, որ վաստակիցդ նա բաժին ունի պահանջելու, որ այդ մէկի առաջ պիտի խոնարհես և այլն։ Այս դրութիւնը չի կարող դաստիարակել իր արժանապատւութիւնը հասկացող քաղաքացի, իսկ այնտեղ, ուր անհատական արժանապատւութեան մասին աղօտ հասկացողութիւն գոյութիւն ունի, անզօր են հանդիսանում հասարակական և քաղաքական բարձր գաղափարները։ Բէկերից կախեալ լինելը կաշկանդում էր մեր գիւղացիութեան ձեռներեցութիւնը նաև զուտ տնտեսական ասպարէզում։ Գիւղացին իր հողի կատարեալ տէրը չէր. նա ներքին մղում չէր զգում արդիւնաւէտ դարձնելու իր հողաբաժինը, քանի որ դրա համար նա իր գրպանից պիտի ծախսեր անէր, իսկ եկամուտը բաժանէր կալւածատիրոջ հետ։ Եւ ծիլ է մեր դարում այն միամիտը, որ վատնէ իր միջոցները, իր բանւորական ոյժը, թէ մի երկրորդը, որ ոչ մի բանով չի մասնակցում գործին՝ գայ և տիրանայ պատրաստի արդիւնքին։ Կրկնում ենք, բէկերից կախեալ լինելը մի հանգամանք էր, որ կաշկանդում էր գիւղացիութեան տնտեսական ձեռներեցութիւնը։ Այդ կախումը վերանում է 1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքով։ Դիմենք օրէնքի էութեան պարզաբանման։ Տեսնենք բարոյականից բացի ինչ է նա տալիս գիւղացիներին և ինչ պարտաւորութիւններ է բարդում նրանց վրայ։

3

1913 թ. յունւարի 1-ից, այսպէս է ասւած 1912 թ. դեկտ. 20-ի օրէնքում, վերանում է այն ժամանակաւոր-կախեալ և ժամանակաւոր-պարտաւոր վիճակը, որ գոյութիւն ունի Թիֆլիսի և Քութայիսի նահանգների կալուածատէրերի, Երևանի, Գանձակի, Բագւի և Թիֆլիսի նահանգների բարձր և ոչբարձր դասերին պատկանող հողատէրերի և գիւղացիութեան մէջ, ըստ որում գիւղացիները այդ ժամանակից դադարում են բնական տուրքեր վճարել հողատէրերին, այլ հատուցանում են գանձարանին փրկանքի վճարներ և դասւում են սեփականատէր-գիւղացիների և շինականների շարքում։ Օրէնքը տարածւում է ուղղափառ և հայլուսաւորչական եկեղեցու ու էջմիածնի վանքի կալուածներում ապրող գիւղացիների վրայ։ Փրկագործման է ենթարկւում (выкупу подлежитъ) այն հողը, որ իր սահմաններով ցոյց է տրւած կանոնագրերի (уставныя грамоты) կամ դրանց լրացումների մէջ։ Եթէ այդ կանոնագրերի մէջ չեն ցոյց տրւած հողի սահմանները կամ թէ յիշեալ սահմանները չեն համապատասխանում փաստական տիրութեան, ապա փրկագործւող հողի սահմանները որոշւում են իսկական, մշտական (ոչ կապալային) հողաբաժնի համեմատ։ Եթէ գիւղացիները իրենց հողաբաժնի կամ մի քանի արդիւնատեղիների համար կալուածատէրերին տուրք են վճարում դրամով և այդ մասին որոշւում է կայացած կանոնագրի կազման ժամանակ, ապա այդ հողաբաժնի կամ արդիւնատեղիների փրկագործման արժէքը որոշւում է վըճարւող տուրքի կապիտալիզացիայից վեց տոկոսով, այսինքն տուրքի քանակը բազմապատկւում է տասնւեց և երկու երրորդականի ($16^2/_3$) վրայ*)։ Եթէ գիւղացիները կանոնագրերի համաձայն բնական բերքերով են հատուցանում հասոյթը (մեզ մօտ այդ հասոյթը կոչւում է տասանորդ, բահրա կամ մալջահաթ—Դ. Ա.) և եթէ անգամ յետագայում այդ հասոյթը փոխարինւած է դրամական տուրքի, ապա փրկագործման գումարը հաշւում է ամեն կարգի արդիւնատեղիների (угодья) դեսեատինները բազմապատկելով այս օրէնքին կցած փրկագործման գների վրայ (գների չափի մասին մեր խօսքը կը լինի յետագայում—Դ. Ա.)։ Փրկագործման գումարի ստոյգ հաշւառութեան համար երկու կողմերի կամ մի կողմի պահանջմամբ երկրաչափման է ենթարկւում փրկագործւող հողաբաժինը, որի ծախքերը առաջին դէպքում հաւասարապէս բարդւում է երկու կողմերի (այսինքն կալուածատիրոջ և գիւղացիների—Դ. Ա.) վրայ, իսկ երկրորդ դէպքում պահանջ առաջարած կողմի։ Առանց որևէ վարձատրութեան կալուածատիրոջը՝ գիւղացիներին են անցնում, սեփականութեան իրաւունքով, այն արդիւնատեղիները, որոնց դիմաց օրէնքի մէջ հասոյթ չէ որոշւած և դոքա են. 1. տնատեղերը՝ ա) բոլոր բարձր դասին չպատկանող հողատէրերի, որոնք հայթուրքական դաւաների բէկական ու մէլիքական ծագում ունեցող դասին չեն պատկանում կամ ազնւական չեն. դ. Ա.), բ. Երևանի նահանգի և Բագւի նահանգի, Ղուբայի գաւառի բէկական կալւածներում և ապա գ) Գանձակի Բագւի և Թիֆլիսի նահանգների խանական, բէկական, աղալարական և մէլիքական կալւածներում՝ եթէ շինութիւնները կառուցւած են անյարմար հողերի վրայ և յօգուտ կալւածատիրոջ, դեսեատինահարկ չի առնւում այդ հողերից։ 2. Բոլոր այգիները, որոնք բարձր դասին չպատկանող հողատէրերի կալւածներում տնկւած են շինական շրջանում (այսինքն տների առաջ կամ գիւղամիջում—Դ. Ա.)։ 3. Այդ կարգի կալւածներում գտնւող այն այգիները, որոնք տնկւած են դաշտերում 1879 թ. հոկտեմբերի 18-ից առաջ։ Ապա առանց վարձատրութեան գիւղացիներին են անցնում նրանց հողաբաժինների արանքում գտնւած վար ու ցանքսի և խոտահարքի համար անպէտք հանդիսացող աւազոտ տեղերը, ճահիճները, քարքարոտ և կաւոտ խորխորատները և նման վայրեր, եթէ դրանք չեն օգտագործւում կալւածատիրոջ տնտեսութեան կողմից և եթէ դրանց մասին կանոնագրերի մէջ յատուկ համաձայնութիւն չկայ կալւածատիրոջ և գիւղացիների մէջ։ Առանց վարձատրութեան գիւղացիներին են անցնում նաև փողոցները և ճանապարհները։ Այն ճանապարհները, որոնք ընկնում են հողատիրոջ կալւածով և որոնցով գիւղական նախիրը անց ու դարձ ունի դէպի ջուրը՝ փրկագործման չեն ենթարկւում և այսուհետև էլ մնում են ազատ անցուդարձի համար։ Բոլոր կալւածներում ջրից օգտւելու կարգը մնում է անխախտ, եթէ անգամ ջուրը քահրիզի է և բնական ճանապարհով չի հոսում կալւածի սահմաններից դուրս։ Շինականների մինչև օրս եղած իրաւունքը արօտատեղիներ ունենալ հողատէրերի կալւածներում կամ ազատ ել ու մուտք նրանց անտառները (право въѣзда) մնում է հին կարգով, մինչև այդ մասին կը հրատարակւի առանձին կանոն։ Կալւածատէրերը գիւղացիներին անցնող հողերի դիմաց պետական գանձարանից ստանում են վարձատրութիւն դրամով։ Հողերի գնահատութիւնը պիտի կատարէ հաշտարար միջնորդը իր առաջը հրաւիրելով գիւղացիների ներկայացուցիչներին և կալւածատիրոջը։ Կողմերի հրաժարումը մասնակցել գնահատման գործին՝ չի կանգնեցնում փրկագործման ընթացքը և հաշտարար միջնորդը արտօնւում է մեն-մենակ վարել գնահատումը։ Վերջացնելով գնահատումը՝ հաշտարար միջնորդը իր հաշիւների ստուգման համար գործը ուղարկում է հարկային տեսչին, որը իր հերթին ստուգելով հաշիւները առարկութիւններով կամ պարզ հաստատումով գործը վերադարձնում է նորից հաշտարար միջնորդին։ Այս նախնական գործողութիւններից յետոյ գործը ուղարկւում է նահանգական ատեանին։ Եթէ այստեղ նա վերջնական հաստատութիւն է գտնում, ապա այդ մասին հաղորդւում է արքունի պալատին, որից և այնուհետև կախւած է վարձատրութեան վճարումը։ Մինչև փրկագործման հետ կապւած գործողութիւնների վերջացումը՝ կալւածատէրերը սկսած 1913 թ. յունւարից ստանում են սպասւող վարձատրութեան դիմաց չորս և կէս տոկոս նպաստ։ Կալւածատէրերի վարձատրութեան գումարը համարւում է պարտք գիւղացիների վրայ, որը նրանք տոկոսներով հանդերձ պիտի տարէցտարի վճարեն գանձարանին։ Այդ պարտքի վճարումը նրանք կարող են համաձայնել կատարելու 56 կամ 42 կամ 28 տարիների ընթացքում։ Առանձին դէպքում բացի փրկանքի մայր գումարից տարեկան վճարելիք մասից պիտի հատուցանեն նաև չորս և կէս տոկոս, երկրորդ դէպքում-հինգ տոկոս, իսկ երրորդ դէպքում- վեց տոկոս։ Փրկանքի տարեկան վճարը չի կարելի աւելացնել, սակայն գիւղացիները յօժարակամ կարող են աւելին մտցնել գանձարան, քան պահանջւում է։ Դըրանով նրանք թեթևացրած կը լինեն իրենց վրայ հաշւող պարտքը։

Ահա և նոր օրէնքների բովանդակութիւնը։

Դ. Ան—ն

(Կը շարունակւի)

*) Գանձակի նահանգի Ղազախի գաւառում հայ բէկապատկան գիւղեր չեն եղել։ Այդ գաւառի հայ գիւղացիները իրենց որոշ ծառայութիւնների համար 1837 թ. Կայսեր Նիկոլայ I-ի առանձին կարգադրութեամբ միանգամայն ազատւել են աղալարների կախումից։

*) Մի օրինակ, թէ ինչպէս պիտի կատարւի կապիտալիզացիան։ Ընդունենք, որ Մռաւա գիւղը բնական տասանորդ չի տալիս, այլ դրա փոխարէն իր բէկին տարեկան հատուցանում է 30 ր. տուրք և այդ մասին էլ համաձայնութիւն է կայացրած տարիներ առաջ, երբ կազմել է Մռաւայի կանոնագիրը (уставная грамота)։ Արդ՝ այժմ նոր օրէնքով Մռաւան պիտի տայ այնքան փրկանք, որ նրանից ստացւած տարեկան տոկոսները, հաշւած 6%-ով, կազմեն 30 րուբլի։ Այդպիսով բէկը չի կորցնիլ և այն, ինչ նա պիտի ստանար տարէցտարի՝ այժմ կը ստանայ միանւագ։ 30 ր. եկամուտը կարելի է ստանալ (6%-ով հաշւած) 500 ր., ուրեմն և Մռաւան պիտի վճարէ այս ենթադրեալ դէպքում յիշեալ գումարը։ (100—6 ր. №—30 ր. №:100=30:6 կամ 500 րուբլի. 500:30=$16^2/_3$)։

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴԱԿԱՆ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

III

Կէս օրւայ ժամին հասանք Կարեագին։ Կարծում էի Կարեագինը առաջուանից բաւականին կերպարանափոխուած կը լինի դէպի լաւը, սակայն որքան մեծ եղաւ զարմանքս, երբ տեսայ միենոյնն է՝ ինչ որ տեսել եմ սրանից 12 տարի առաջ. ոչ մի յառաջադիմութիւն չէ եղել։

Կարեագինի հողը կառավարութեան կողմից տրուած է մօլօկաններին, որոնք կապալով տալիս են Թուրքերին և հայերին։ Ճնշող մեծամասնութիւնը այստեղ կազմում են Թուրքերը, որոնց ձեռքումն է գտնւում գրեթէ ամբողջ առևտուրը։ Մօլօկանները պարապում են գլխաւորապէս գիւղատնտեսութեամբ, իսկ հայերը, որ չնչին փոքրամասնութիւն են կազմում, պարապում են մասամբ առևտրով և արհեստով։

Մեր այստեղ հասած օրը շուկայի օր էր՝ չորեքշաբթի։ Մեծ հրապարակը, լցւել էր շրջակայ գիւղերից եկած հայ ռուս և Թուրք գիւղացիներով. որը ոչխար, եզ և գոմէշ, որը պանիր, իւղ և բուրդ էր բերել ծախելու։

Սակայն չնայած ամէն ինչ առատ էր երևում, բայց ընդհանրապէս ամէն ինչ Թանգ և անմատչելի գնով էին ծախում։ Դրա պատճառը այն է, որ շուկայ եկող հայ գիւղացիներն այնքան ագահաբար էին վրայ հասնում մի որևէ բան գնելիս, որ ծախողը կրկնակի գին էր պահանջում։ Այսպէս՝ օրինակ՝ անցեալ շաբթին, որ բրդի փութը 3 ր-20 կոպ. աղաչելիս են եղել, Թէ ծախին, այս շաբաթ ամէն տեղից այնքան հայեր են վրայ հասել, որ գինը բարձրացրել են մինչև 5 ռուբ։ Այսպէս և կենսական մթերքները։ Եւ շատ իրաւացի էին նըկատում հենց իրանք Թուրքերը՝ Թէ «ամէն ինչ Թանգացնողը հայերն են»։ Եւ դուրս է գալիս, որ հայ սպառողը տուժում է ամէն ինչ Թանգ գնով առնելով՝ շնորհիւ իր անխոհեմութեան։

IV

Գալով Կարեագինի հասարակական կեանքին, պէտք է ասել, որ կատարեալ անկենդանութիւն է տիրում. միայն շուկայ օրերն է փոքր ի շատէ շարժում լինում։ Չը նայած գաւառի կենտրօնն է, ուր ապրում են կառավարութեան պաշտօնեաները, բայց և այնպէս գաւառական խուլ անկիւնի տպաւորութիւն է Թողնում, զուրկ որև է գրաւչութիւնից։

Ինչպէս ասացին, այժմեան Կարեագինի արևմտեան կողմում, որ մի ընդարձակ դաշտավայր տեղ է, մտադրութիւն կայ քաղաք հիմնելու, որի պլանը արդէն կազմւած է։ Այդ հողամասում էլ վերջերս կառուցել են գաւառական վարչութեան դիւանատունը։ Չմոռանանք ասել, որ Կարեագինում կան մինիստրական երկդասեան դըպրոց, փոստ-հեռագրական բաժանմունք և գիւղական հիւանդանոց։

Մասնաւորապէս հայերը, ինչպէս նկատւում է, ոչնչով չեն արտայայտւում իրանց ազգայնութեան նկատմամբ։ Առենք եկեղեցի չունենալու կամ դպրոց չպահելու հանգամանքը կարող են վերագրել իրանց Թւական նւազութեան, սակայն ինչով կարդարացնեն իրանց սառն անտարբերութիւնը և այն դատապարտելի ապատիան, որ ցոյց են տալիս մեր Թշուառական փախստականների բիւր կարիքների հանդէպ։ Ներելի՞ է արդեօք, որ ամբողջ Կարեագինում ապրող վաճառական, արհեստաւոր և բանւոր հայերը, որոնց Թիւը միջին հաշւով 50 կը լինի, մեր ազգային աղէտների հանդէպ լուռ ու մունջ մնան և միայն բաւականանան չարչիական ձեռով հաւաքած 6 ռուբլով, որը՝ ինչպէս ասացին՝ ուղարկել են հայ փախստականների օգտին։

Ա. Ալանեան.

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

«Հորիզոնին» հեռագրում են Բուքրէշից մայիսի 1-ին.—Պոլսում տեղի են ունենում դաշնակցականների ձերբակալութիւններ։ Մշում և դաշտում ընդհարումներ հայերի և քրդերի միջև։ Հայերը ստիպուած են բարձրանալ լեռները։ Սասունում՝ ընդհարումներ զօրքերի և հայերի մէջ։ Սասունցիք հերոսաբար դիմադրում են։ Մուշի շրջանում հաւաքուած են շատ զօրքեր։ Հայերը զգում են զէնքի պակասութիւն։

Վանում ընդհարումներ հայերի և զօրքերի մէջ։ Վասպուրականի լեռնային շրջանի հայերը յաջողութեամբ կռւում են զօրքերի և քիւրդերի դէմ։ Վանում մեծ կարիք է զգացւում փամփուշտի։ Թիւրք կառավարութեան հետ բոլոր յարաբերութիւնները խզուած են։

— «Рус. Сл.»-ն հաղորդում է հաստատ աղբիւրներից, որ Վանի ապստամբութիւնը տարածւել է ողջ Հայաստանում։

— Հայկ. Բիւրօն Արմաւիրից ստացել է 15,000 րուբլի յօգուտ կամաւորների։

— Թիֆլիսի Քաղաքագլուխ Ա. Խատիսեանը յօգուտ հայ փախստականների Իրկուտսկից ստացել է 1000 ր.։

— Մոսկւայի Հայկական կոմիտէն կազմակերպել և Կովկաս է ուղարկել երկու բժշկա-սննդական խմբակ։ Իւրաքանչիւր խմբակ կարող է հոգալ օրական 1000 մարդու ուտելիք և բժշկական օգնութիւն հասցնել իր գործունէութեան շրջանի բոլոր հիւանդներին։

— Խմբակներին տրւած է իրենց գործունէութեան համար բոլոր անհրաժեշտ իրերը և ամսական 5000 ռ. ուտելիքի և այլ անհրաժեշտ իրեր գնելու համար։ Խմբերն արդէն մեկնել են նշանակւած վայրերը։

— Նոր կազմակերպուած հայ ինժեներների միութիւնը էջմիածնի հիւանդանոցի համար Մոսկւայում կազմակերպում է և շուտով պատրաստ կը լինի լրիւ կահաւորուած անդամահատական կաբինետ։ Միութեան Մոսկւայի բաժանմունքը այդ նպատակով ստացել է 2,000 ռ.։ Կաբինետը կուղարկւի մայիսի սկիզբներին։

К. Сл.-ի Թղթակից գրում է.

— Վանից հաղորդում են, ու հայերը դեռ ևս շարունակում են դիմանալ քաղաքում. Նրանք գրաւելով Վանայ լճի հարաւային գաւառները Բիւատ, Մոքս և Շատախ, մեծ կորուստներ են պատճառել իրենց դէմ կռւող քիւրդերին։ Մի քանի կէտերում ապստամբուած հայերը կանոնաւոր զօրքերից մի քանի Թնդանօթներ են խլել։

— Պարզւում է, որ Թիւրքերը, երբ Աբաղան գրաւել են մեր զօրքերը, սրի են անցկացրել հայերին. 60 հոգի Բօրսաանում, 27 հոգի Արծափում, 60-Հիւսկանում, 30—Սնտառառում, 130—Պրատիգեղում։ Սուրբ Աստւածածնի վանքում ամրացած հայերը 5 օր անդադար կռւելով քիւրդերի հետ, երբ հատնում է իրենց փամփուշտի պաշարը, սրի են մատնւում քիւրդերի ձեռքով։

— Արաղայից Երևան են բերւած չորս Թիւրք գերի սպաներ, որոնցից մէկն ազգութեամբ գերմանացի է։ Սըրանք, К.—С.-ի տեղեկութեան համեմատ, ասում են, որ հայերը Վանում գետնափոր անցք էին տարել դէպի միջնաբերդն և աշխատում էին գրաւել ռազմամթերքների պահեստները։ Թեմարի գաւառի զինւած հայերը, գրաւելով մի քանի տապգաստանակեր, անցել են Լիմանապատի կղզին ուր և ամրացել են։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Քաղաքս է ժամանել և ստանձնել իւր պաշտօնը Քաղաքային ուպրավայի նորահաստատ անդամը՝ Լևոն Վարագեանը։

— Քաղաքային ուպրաւան պ. քաղաքագլխի առաջարկութեան համաձայն որոշեց, որ այսուհետև քաղաքային ինքնավարութեան ստորին ծառայողները, որոնք գտնւում են քաղաքային ուպրավայի անդամների անօրինութեան ներքոյ, այսուհետև հաստատւելու և հեռացւելու են քաղաքագլխի իշխանութեամբ ըստ առաջարկութեան վերոյիշեալ անդամների։ Այս որոշումը չի տարածւում քաղաքային դիւանատան և հիւանդանոցի ծառայողներին, որոնց նշանակում է ինքն քաղաքագլուխը։

— Քաղաքային պանձարկղն է ներմուծւել հանգուցեալ Թէոդորոս Խաչիկեանի կտակած գումարից 880 րուբլի յօգուտ քաղաքային Ժամհարեան հիւանդանոցի, որպիսի գումար ներկայացրել է հանգուցեալի այրին։

— Ինչպէս տեղեկանում ենք քաղաքային Ժամհարեան հիւանդանոցին կից մօտիկ ապագայում բացւելու են յատուկ դասընթացներ գթութեան քոյրեր ու եղբայրներ պատրաստելու համար։

— Այսօր նշանակւած է քաղաքային ակումբի անդամների ընդհանուր ժողովը, ուր գլխաւորապէս քննւելու է ապրիլի 18-ի գիշերը ակումբի շէնքում տեղի ունեցած սկանդալի հարցը։

— Այս ժողովն իբրև երկրորդ կայանալու է անդամների ինչ Թիւ էլ որ ներկայ լինի։

— Մեր խմբագրութեան տրամադրութեան ներքոյ Թողած բաժանորդագրութիւնների հաշւին, որոնց մասին իր ժամանակին հաղորդել էինք ամէն անգամ Թերթում, ձրիաբար ուղարկում ենք «Փայլակ»ի №№-ը հետևեալ գիւղական դպրոցներին. 1. Վարազաբոյն, 2. Չանախչի, 3. Ճարտար-գիւնէ, 4. Խունուշինակ, 5. Թաղավարդ Ներքին, 6. Կղարծէ, 7. Նոր-Շէն։

— «Փայլակ»ի նախորդ համարում սպրդել էր վրիպակ, որ կարևոր ենք համարում ուղղել. տեղիս ըէալական դպրոցաւարտների ցանկում սխալ էին տպւած. Շահնազարեանի փոխարէն պէտք է լինի Շահրազեան, իսկ Հայրապետեան Բարօն պիտի է լինի Գահօ.

— Խմբագրութիւնս ստացել է Ա. Ծգնաւորեանից նւէր 3 րուբլի բաժանորդավճար «Փայլակ»ի մի ամբողջ տարւայ, որպէսզի ուղարկենք որևէ գիւղական դպրոցի։

ՂԱՐԱԲԱՂ

Տող գիւղում Յովհաննէս Տէր-Աւետիքեան Աթայեանցի աջակցութեամբ հանգանակւեց յօգուտ փախստականների. Մելիքսեթ Շահբուբեանց—1 ր., Յարութիւն Շահբուբեանց—1 ր., Ալէքսան Գասպարեանց—1 ր., Մախսուդ բէկ Մելիք-ալանով—50 կ., Իբրահիմ Ջհանգիրեանց—20 կ., Իշխան Շախբուբեանց—50 կ., Հարութիւն Աթայեանց—1 ր., Իշխան Տէր-Յարութիւնեանց—1 ր., Գամզաբէկ Մելիքեանց—20 կ., Վասիլ Յովհաննիսեանց—20 կ., Սարգիս Բարսեղեանց—20 կ., Թևան—Հայրիեանց—20 կ., Գաբրաման Բայրամ օղլի—11 կ., Գրիգոր Հակոբեան—8 կ., Պօղոս Գրիգորեանց—1 ր., Յարութիւն Աւանեանց—10 կ., Արտաշէս Մուսայէլեանց—50 կ., Յովհաննէս Աթայեանց վիրակ.—1 ր., Առուշան Սհակեանց—50 կ. գումարն է 10 ր. 20 կ.

Վերոյիշեալ գումարը յանձնւած է Ղարաբաղի վիճակային կոնսիստորիային։

ԿՈՎԿԱՍ

— Շուլաւէրից հաղորդում են Հայոց Գիւղատնտեսական ընկերութեանը, որ ապրիլի 26-ի լոյս 27-ի գիշերը եղած խիստ սառնամանիքից ցրտահար են եղել Շուլաւէրի այգիների 60%—70%-ը։ Անհրաժեշտ է պետական օժանդակութիւն, որովհետև Շուլաւէրի եկամուտի միակ աղբիւրը գինին է, մանաւանդ որ անցեալ տարի էլ վատ բերք էր ստացւել։

— Թիֆլիս քաղաքի լիազօրը, որ գնացել է Ռօստով Դ./վ. ալիւրի գնացքին ուղեկցելու, հեռագրել է քաղ. վարչութեան, որ իրան վագոններ չեն տալիս ալիւրի համար։ Այդ առիթով քաղ. վարչութիւնը դիմեց Թիֆլիսի նահանգապետին, որը իր հերթին յայտնեց, Թէ զինւորական հաղորդակցութիւնների կառավարիչը կարգադրել է վագոններ տալ։

— Քաղ. վարչութիւնը մի յայտնի ֆիրմայի պատուէր է տուել 35 վագոն շաքար, 248,500 րուբլու։ Եթէ այդ շաքարը, որի շուտ ստացւելու մասին կարգադրութիւն է արւած, ստացւի մինչև մայիսի 20-ը, այն ժամանակ քաղաքը հնարաւորութիւն կունենայ ծախելու այն սակագնից, անգամ եղած գներից, ցած գնով։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ

Գորիս. 4 մայիսի

Գաղտնիք չէ, որ մեր դպրոցների մեծամասնութիւնը իր գոյութիւնը մի կերպ քարշ է տալիս շնորհիւ հայ բարերարի։ Չը լինէին բարերարների նըպաստները, Թերևս այսօր մենք ունենայինք աւելի քիչ Թւով դպրոցներ։ Սա ճշմարտութիւն է, որքան և ցաւալի, բայց պարզ ամէնքի համար։ Մի բան միայն լաւ չէ գիտակցւած մեր դպրոցավար շրջաններում, Թէ բարոյական որպիսի զիջումների գնով ենք պահպանում հայ դպրոցի գոյութիւնը՝ նրա վրայ յառած պահելով հայ «մեծատան» —երեկւայ չարչու-ողորմած հայեացքը։ Այո, Թանգ, շատ Թանգ փրկանք են պահանջում հայ բարերարները իրենց մատուցած ծառայութեան համար և ոչ միայն բարերարները, այլև նրանց «եօթը պորտը»։

Ով երբևիցէ պաշտօնավարել է այսպէս ասած «բարերարի դպրոցում», մանաւանդ գիւղական միջավայրում, անշուշտ, զգացած կը լինի խեղդուկ մԹնոլորտի ողջ ծանրութիւնը... Դպրոցական կեանքի բոլոր խնդիրներում, մինչև իսկ մանկավարժական խնդիրներում, անտանելիութեան չափ զգալի են դառնում «բարերարի Թանգագին հարազատների» անտեղի միջամտութիւնները, հանդերձ... սպառնալիքներով։ Մի բանի գրօշ նպաստի ստացումը միշտ ուղեկցւում է բարերարի նօտացիայով, մի նպաստ, որ շատ անգամ մոռացւում է և յիշւում անվերջ աղերսանքներով լի գրպրութիւնից յետոյ. Եւ այդ ձանձրալի դրութիւնների ճակատն ամէն անգամ պիտի զարդարւած լինի... «դպրոցիս հիմնադիր և բարերար» բառերով, իսկ այնուհետ անսպառ շնորհակալութիւններ պիտի սփռեն մամուլի էջերում... Ով չէ համակերպւում այս պահանջներին, նա «ըմբոստ է, անյուսալի» և դպրոցական այդպիսի գործչի վրայ՝ առատու-

թեան եղջիւրից թափում են «բոլոր բարիքները»։

Դժբախտաբար, մեր իրականութեան մէջ, այդպիսի «ըմբոստներին» դեռ լապտերով պիտի փնտռել. իսկ ճնշող մեծամասնութիւնը կազմուած է դեռ էլի այն հին տիպարներից, որոնց «բարոյական նորմաները» շատ առաձգական են և ըստ ամենայնի յանգում են «գործնականին», որոնք չեղած տեղից անգամ, պատրաստ են բարերարիկների մի ամբողջ սերիա ստեղծել, միայն թէ ռոճկի հարցը փակւի։

Այս տեսակէտով առանձնայատուկ ուշադրութեան արժանի է Գորիսի ծըխական դպրոցի վարչութիւնը, իր աւագ ուսուցչով։ Պ. Յակոբ Խանլարեանը կարծէք երդւել է Գորիսում ոչ մի մնալ բաց չը թողնել, առանց մի բան քաշելու։ Ապրիլի 28-ին, երեքշաբթի, պ. Խանլարեանը, դադարեցնելով պարապմունքները բոլոր դասարաններում, իր խմբով, աշակերտ-աշակերտուհիներով, տօք-փառօք բարեհաճել էր եկեղեցի, պատւելու ոմն տիկին Մինասեանի յուղարկաւորութեան սգահանդէսը, որովհետև վերջինիս կտակակատարը խոստացել էր 30 ռուբլի ծըխական դպրոցին... Սա մի այնպիսի փառաւոր մուրացկանութիւն է, որից դէնը, կարծեմ, այլևս անցնելու տեղ չը կայ։

Չը գիտեմ այժմ ինչպէս, բայց իմ աշակերտութեան ժամանակ, յիշում եմ, դպրոցի երգեցիկ խումբը նման դէպքերում, լի օրերը նաև, ուղարկում էին երգելու պատարագին, բայց երբեք եկեղեցի չէին տանում ամբողջ դըպրոցը, ինչպէս վարւում է «նոր մանկավարժ» պ. Խանլարեանը, իր ռոճիկը դրստելու համար... Բայց այդ դէպքում, աւելի հետևողական լինելու համար, պ. աւագ ուսուցիչը պէտք է որ իր սաներով «շուք տար» նաև քելեխին, թերևս մի բան էլ այդ առթիւ կարելի լինէր պոկ տալ...

Չէ, պէտք է խոստովանել, որ շատ է առաջ գնացել իր մանկավարժութեան մէջ պ. աւագ ուսուցիչը, վաճառքի հանելով մի ամբողջ դպրոց, որը առանց այն էլ շատ է անփառունակ։

Թերևս պ. Խանլարեանը մէջ բերէ հոգաբարձական կարգադրութիւնը... Բայց չէ որ Գորիսի հոգաբարձութիւնը կարող է դպրոցի բարոյականի նկատմամբ շատ էլ փափկանկատ չլինել, որովհետև դա բղխում է գիտակցութիւնից, որի ներկայութիւնը պնդել կարող չենք։ Ինչ էլ որ լինի նմանօրինակ կարգադրութեան հանդէպ պ. աւագ ուսուցչի մէջ պիտի խօսէր մանկավարժն և ոչ հլու կամակատարը...

Չպիտի մոռանալ, որ մի օր վերջապէս կը հասունանայ խեղճ դպրոցականի գիտակցութիւնը և նա անէծքով կը յիշէ իր այն դաստիարակին, որը իրեն փոխանակ դէպի գիտութիւն առաջնորդելու, դիակների յետևից է քաշքշել...

Մելք. Եսայեան

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

Բաքու. (Սեպ. թղթակցից)
Մայիսի 6-ին վերցրուած է Վանը։

——

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

Շավլիի շրջանում մայիսի 4 և 5 շարունակւում էին մասնաւոր կռիւներ Կուրշանի-Րօսիէնի-Եռրագօլա ճակատի վրայ վերջին գիւղում մեր զօրքերը գրաւեցին թըշնամու մի քանի դիրքեր։

Վերին Վիսլայի ձախ ափերի շրջանում և ամբողջ գալիցիական ճակատի վրայ կռիւը շարունակւում էր, որ մայիսի 4-ին շատ տեղերում ահագին տարածութեան էր հասնում։ Օպատովի շրջանում թշնամական զօրասիւները մեր ճնշման տակ մայիսի 4-ին շտապով յետ նահանջեցին դէպի Իվանիսկու հալածւելով մերոնցից։ Տարնօբրժեգ-Րազմանդով ճակատի վրայ և ներքին Սանի կողմերում մենք յաջողութեամբ կանգնեցրել ենք թշնամուն։ Եարօսլաւ-Լեզանով շրջանում թշնամուն յաջողւեց ամրանալ Սանի աջ ափում, իսկ Եարօսլաւից հարաւ մենք պահում ենք մեր ձեռքին այդ երկու ափերը։ Պերեմիշլի ամրակոծումն շարունակւում է Պերեմիշլի և Դնեստրի մեծ ճահճի մէջ և եղած տարածութեան վրայ մենք յաջող յետ վանեցինք թշնամու նոր յարձակումները։

Բիստրիցայի վերին հոսանքում նմանապէս Դելատին և Կալօմէյա քաղաքների մօտ թշնամին հիւծւած լինելով նախորդ օրերի անյաջողութիւններից գրաւորական դիրք էր պահում։ Այս ճակատում մենք ձեռք ենք բերում նոր յաջողութիւններ. գերիների և ռազմական աւարի քանակն անդադար աւելանում է։

——

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՇՏԱԲԻՑ

Օլթիի ուղղութեամբ թիւրքերի փորձերը առաջ խաղալ դէպի Կիսագին գիւղի մօտ գտնւած բարձրունքները յետ են մղւած և թիւրքերը շպրտւած են դէպի հարաւ։

Մեր զօրքերը գրաւեցին Արճէշ քաղաքը Վանա ծովի հիւսիսային ափում։

Միւս ուղղութիւններում անփոփոխ է։

Մարտի 5 ին Օլթիի ուղութեամբ մեր զօրամասերը մի փոքր առաջ անցան դէպի հարաւ գրաւելով Զախարբարասի և Կօճուտ բարձրունքները։

Մելազկերտի ուղղութեամբ մեր առաջապահ զօրամասերը թեթև ընդհարում ունեցան թիւրքերի հետ Կօպ գիւղի մօտ Մելազկերտից արևմուտք։

Վանի ուղղութեամբ թիւրքերը յետ են վանւած Խանասորի բարձրաւանդակից դէպի Դէյր։

Միւս ուղղութիւններում անփոփոխ է։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— К. Сл.-ին հաղորդում են. Ուրմիայից շարունակւում են տեղեկութիւններ գալ, որ թիւրք զօրքերը նորանոր օգնութիւններ են ստանում։ Այս անգամ թշնամին աւելի լաւ է պատրաստւած, քան ապրիլի արշաւանքների ժամանակ. Թիկունքն աւելի լաւ է կազմակերպւած և օժտւած է բազմաթիւ թնդանօթներով։ Պարզւել է, որ թշնամու զօրքերի մի մասն ուղարկւած է Սօուչբու-լաղի կողմը, որից պէտք է եզրակացնել, որ նրանք ծրագրում են երկրորդ անգամ արշաւել Թաւրիզի վրայ Ուրմիայի լճի արևելեան ափերով, Միանդաբի և Մարաղայի վրայով։ Հասկնալի է, այս տեսակ առաջխաղացումն ոչ այնքան ռազմագիտական, որքան քաղաքական նշանակութիւն ունի, այն է որոշ ազդեցութիւն անել պարսիկների տատանւող դրամադրութեան վրայ։

— Ուրմիայից նոյն լրագրին հաղորդում են, որ քաղաքում և գաւառում սաստիկ տարածւած է տիֆը։ Այդ տարափոխիկ հիւանդութեան դէմ մաքառելու մեծ եռանդ են գործադրում ամերիկական միսիոնարութեան անդամները. նրանց հիմնարկութեան մէջ պատսպարւած են մի քանի հարիւր տիֆով հիւանդներ. հիւանդացել են նոյն իսկ միսիոնարութեան գրեթէ բոլոր անդամները աւագ բժշկի գլխաւորութեամբ։ Մի բժիշկ և մի միսիոնարուհի արդէն վախճանւել են տիֆից։

— Մեր զօրքերը շարունակում են կռւով առաջ գնալ, ինչպէս գրում է «К. Сл.»-, պարսկա-թիւրքական սահմաններում։ Թիւրքիայի քիւրդ գիւղերում տիֆը մեծ աւերածութիւններ է անում։ Վանի վիլայէթում քիւրդերը կոտորել են նաև եզիդներին։ Եզիդներից կազմած համիդիական ալայը, որ գտնւում էր Ջանգիր-աղայի հրամանատարութեան ներքոյ, կազմալոյծ է արւած, իսկ Ջանգիր խանն էլ սպանւած է թիւրքերի ձեռքով, իբր թէ դաւաճանութեան համար։

— Պաշտօնական տեղեկութիւնների համաձայն թիւրք զօրքերը մեծ ջարդ են կրել Սօր գիւղի ուղղութեամբ և յետ են շպրտւած դէպի Արճէշ։

— «К. Сл.» ում կարդում ենք. «Դիլմանի մօտ ջարդւելուց յետոյ, թիւրքերը կենտրօնանում են Ուրմիայում և Սալմաստում։ Այս անգամ այստեղ կենտրօնացած են անհամեմատ խոշոր ոյժեր, քան ապրիլին էր, Խօյի վրայ յարձակւելու ժամանակ։ Միայն ասկեարների թիւը 20,000 է, թէև նրանց մի մասը կազմւած է քիւրդերից, որոնց շտապով վարժեցրել են և ասկեարի զգեստ հագցրել։ Բացի կանոնաւոր զօրքերից զէնքի են կանչւած բազմաթիւ քիւրդեր։ Իւրաքանչիւր քիւրդական ցեղի պարագլխից պահանջւում է հայթայթել 500 ձիաւոր, 1000 պուդ ալիւր, 30 պուդ իւղ և 30 պուդ բրինձ։ Այդ ամենը ուղարկւում է Ուրմիա։ Ուրմիայում թիւրքերը հաստատել են բաւականին լաւ կահաւորւած հիւանդանոց, ուր աշխատում են բացի թիւրք, նաև գերմանացի բժիշկներ։ Քաղաքում յայտարարւած է պաշարողական դրութիւն։

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(ժամերը տեղական են)

Մեկնում է ԵՒԼԱԽԻՑ.

դէպի Բաքու.

արագընթաց № 6 . . . 6 ժ. երեկ.
փոստատար № 4 . . . 4 ժ. գիշ.

դէպի Թիֆլիս.

արագընթաց № 5 . . . 2 ժ. ցեր.
փոստատար № 3 . . . 3 ժ. գիշ.

հասնում է Թիֆլիս

արագընթաց № 5 7 ժ. 41 ր. երեկ.
փոստատար № 3 12 ժ. 54 ր. երեկ.

Денежный отчетъ за апрѣль 1915 г.

Шушинскаго отдѣла Общества повсемѣстной помощи пострадавшимъ на войнѣ солдатамъ и ихъ семьямъ, состоящаго подъ ВЫСОЧАЙШИМЪ ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА покровительствомъ.

ПРИХОДЪ

Осталось къ 1-му апр. 5412 р. 14 к.
Въ апрѣлѣ поступило:
2) Пожертвованій . . 107 р. 82 к.
Итого въ апрѣлѣ 107 р. 82 к.
Итого съ ост. за 1914 г. 5519 р. 96 к.
Израсходовано въ апрѣлѣ 355 р. 96 к.
перечисл. 10% 10 р. 78 к.
Остат. къ 1-му мая 5174 р. 78 к.
Изъ нихъ:
По книж. сберег. кассы 4900 р. — к.
На рукахъ у казначея 274 р. 78 к.

РАСХОДЪ

Выдано един. пособій 5 л. 27 р. — к.
„ ежем. пособій 79 л. 255 р. — к.
Вознагражденіе писаря 10 р. — к.
Уплочено въ типографію 52 р. — к.
Случайные расходы . . 1 р. 18 к.
отчисл. въ запасн. кап. 10 р. 78 к.
Итого 355 р. 96 к.

За Предсѣд. Прав. *Мехмандаровъ.*
Казначей *Н. Ярамышевъ.*

ՀՐԱՒԷՐ

Ղարաբաղի թեմի Կառավարիչ Բարձրապատիւ Տ. Զաւէն վարդապետի-առաջադրութեան համաձայն քաղաքիս Ագուլեաց ս. Աստուածածին Մայր եկեղեցու իրաւասու ծխականները ներկայ մայիսի 10-ին՝ կիրակի օրը, առաւօտեան ժամը 12-ին հրաւիրւում են ծխական, ժողովի՝ ընտրելու նոյն եկեղեցու հոգաբարձական կազմից պակասող երկու անդամ։ Առաջին անգամ ժողովը չկայանալու դէպքում, երկրորդ և վերջին ժողովը կը լինի մայիսի 17, կիրակի օրը, անկախ ժողովականների քանակութիւնից.

Շուշի քաղաքի Հայոց եկեղ. Գործակալ՝ Յարութիւն ա. ք. Վարդապետեան

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

№ 19 Հինգշաբթի 14 մայիսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Հինգշաբթի 14 մայիսի № 19

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, $1/2$ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. —35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ“. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak“.

ՎԱՆԻ ԱՆԿՈՒՄԸ

Վերջապէս հնչեց այն ուրախ, վաղուց սպասւած լուրը. Վանն էլ ընկաւ և մայիսի 6-ից ընկնում են նրա հետ թիւրքական դարաւոր լծի վերջին ամուր սիւները. փարատւում է այն արիւնալի մղձաւանջը, խորտակւում են այն առասպելական դարձած արհաւիրքները, որոնք երկար ու ձիգ տարիներ այնպէս ծանրացել էին ամբողջ հայութեան վրայ։ Վանը, այդ պատմական հայ երկիրը, թիւրքահայ ժողովրդի սիրտն և ծուծն է կազմում, նրա յոյսերի և ապագայ վերածնման կենդրոնն է հանդիսանում։ Հասկանալի է, թէ ինչ մտքեր ու սպասելիքներ են պեկոծում ներկայ մոմենտում իւրաքանչիւր հային։

Ռուս յաղթական զօրքերի Վան մտնելը մի նոր շրջան է բաց անում հայ ժողովրդի կեանքում, նոր դարագլուխ կազմում թիւրքահայի քաղաքացիական - կուլտուրական զարգացման ընթացքում։ Հայկական հարցն էլ՝ այդ քաղաքական գործեան հանգոյցը՝ այսուհետև ստանում է նոր ուղիներ, նոր հեռանկարներ։

Այլևս անցած, լոկ մռայլ յիշողութիւնների շարքը կըթաղւի այն մարտիրոսագրութիւնը, որ դարձել էր թշւառ տաճկահայի միակ զէնքը՝ եգակի միջոցը, երբ նա Եւրոպայի ազգերին իւր աղեկտուր ձեռքերն էր կարկառում, լալկան խնդիրներ էր ուղղում կեանքի և գոյքի ապահովութեան համար։ Կը դադարեն այն մարդկային հեկատոմբները, անլուր կոտորածները, որոնք դարձել էին հայի գոյութեան խայտառակ հոմանիշը։ Այլևս չեն երևալ շարան-շարան, ցնցոտիների մէջ պատսպարւած, ծով վշտերի մէջ սուզւած փախստականներն ու գաղթականները...

Ռուսական քաղաքակրթութիւնը ոտք է դնում իւր նոր նւաճած երկրում. բերում է հետը կեանքի և գոյքի ապահովութիւն, իրաւակարգի տարրեր։ Մնում է, որ հայը կարողանայ խելացի օգտւել այդ բոլորից. իրեն ընդունակ ցոյց տայ իւր ապագայ կեանքի վերաշինութեան մեծ ու պատասխանատու գործում։ Թող դարաւոր աւերածութիւնների, բարբարոսների ձեռքերով սփռւած փլատակների միջից դուրս գայ հայի ստեղծագործող, կուլտուրական ոգին և սկսի մի շինարար գոյութիւն։

ԻՏԱԼԻԱՅԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Իտալիայի մայրաքաղաքից եկած տեղեկութիւններն այլևս կասկած չեն թողնում, որ հասունանում է մի նոր գործողութիւն պատմական այն մեծ դրամայի, որի վկաներն ենք մենք։ Եւրոպական բոլոր մեծ պետութիւններից միայն Իտալիան էր, որ մինչև օրըս այդ դրամայի կողմնակի դիտողի դեր էր ստանձել։ Բայց նա արդէն վաղուց իջել էր խիստ չեզօքութեան դիրքից և եւրոպական պատերազմին նրա մասնակցելու հարցն արդէն վաղուց դարձել էր կրկնակի պայքարի առարկայ. Իտալիայի միջի կուսակցութիւնների ներքին կռւի և դիւանագիտական մրցման երկու թշնամի բանակների, որ բաժանւած է ամբողջ Եւրոպան։ Այդ պայքարը խիստ սուր և տևողական բնոյթ էր ստացել, յաջողութիւնը փոփոխաբար այս կամ այն կողմը թեքելով։ Եւ այդ բոլոր տատանումներին, գերման-աւստրիական ինտրիգներին, որոնց զէնք էր ծառայում նախկին մինիստր և ազդեցիկ քաղաքական գործիչ Ջիօլիտտին, կտրուկ վերջ դրեց երկրի հզօր ձայնը, իտալական ժողովրդի հուժկու կամքը, որ արձագանք էր գտել մամուլի էջերում, հասարակական ժողովներում և մասսայական ցոյցերում։ Պէտք է խոստովանել, որ երկրի այդ ձայնը թելադրւած է շիտակ ու առողջ բնազդով։ Ռազմական գերմանիզմի դէմ մղւող կռւի համաշխարհային, համամարդկային նպատակը, անշուշտ համապատասխան է Իտալիայի ազգային շահերին։ Բանը ոչ թէ ստանալիքների այն քանակային տարբերութեան մէջ է, որոնք հնարաւոր էին Իտալիայի համար՝ Աւստրիայի հետ համաձայնութիւն կայացրած կամ պատերազմի դէպքերում, այլ աւելի լուրջ և էական տարբերութեան մէջ։ Չեզօքականները միշտ համոզում էին իտալացիներին, թէ որքան գերադասելի են համեստ, բայց «ապահով» ստանալիքներն առանց պատերազմի ու ծախքերի։ Սակայն Իտալիան բաւական էր լաւ կշռադատել, թէ իրօք որքան «ապահով» են Գերմանիայի ու Աւստրիայի առաջարկած կոմպենսացիաները, մանաւանդ Ադրիատիկ ծովի վերաբերմամբ։ Չէ որ, եթէ Գերմանիան ու Աւստրիան համաձայնում են այդպիսի զոհաբերութիւնների, անում էին լոկ այն նպատակով, որպէսզի այդ միջոցով խուսափեն պարտութիւնից։ Բայց երբ նրանք յաղթող դուրս եկան և իրենց նպատակներին հասան, կարծ՞ղ է Իտալիան հաւատացած լինել, որ ընդունակ կը լինի պահպանել խոստացւած զրաւումները։ Կը հաշտւի արդեօք Իտալիայի գերիշխանութեան հետ Ադրիատիկ ծովում ոչ միայն Աւստրիան, այլ և Գերմանիան, որը առաջինի միջոցով ձգտել է միշտ ազդեցութիւն ձեռք բերելու Բալկաններում ու Միջերկրական ծովի նաւահանգիստներում։ Եւ ինչպէս հաւատայ Իտալիան Գերմանիային, որը դաշնադրական համաձայնութիւնների վրայ նայել է իբրև «անարժէք թղթի կտորի», կամ մաքուր խղճով ոտնահարել է միջազգային օրէնքները։

Պատերազմի ամբողջ ընթացքը ցոյց է տալիս, թէ ինչ վտանգ է սպառնում Գերմանիայի յաղթանակն եւրոպական ժողովրդների անկախութեանն ու ազատ զարգացմանը։ Այդ գիտակցութիւնը թափանցում է և չեզօք ժողովրդների մէջ, որոնց շահերը սերտ կապւած են այն համաեւրոպական գործի հետ, որի պաշտպանութիւնը ներկայ վայրկեանում եռապետեան համաձայնութեան ձեռքին է։ Եւ Իտալիան, զգալով այդ շահերի նշանակութիւնը, դրամաբանօրէն ստիպւած պիտի լինի դուրս գալ ընդդէմ Աւստրիայի ու Գերմանիայի։ Միևնոյն ժամանակ Իտալիայի տրամադրութեան տակ է գտնւում այնպիսի մի ոյժ, որ ընդունակ է մեծ ազդեցութիւն ունենալ ռազմական ամբողջ ընթացքի վրայ, և մեծ դեր կը խաղայ Եւրոպայի ազատագրման գործում՝ գերմանական ճընշող բռունցքից։

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԹԵՄԻ ՀԱՅՈՑ ԾԽԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

(Շարունակութիւն և վերջ)

Մենք ասացինք, որ թեմիս ծխ. դըպրոցների վերջին երկու տարւայ տեսուչները բաւականանում էին միմիայն արտաքին ձևականութեամբ։ Դժբախտաբար այդ տեսակէտից էլ նոքա թերի գտնւեցան իրանց պարտականութեան մէջ.-զոցանից ոչ մէկն ուսումն.տարւայ վերջին բարի չգտնւեց հասարակութեանը հաշիւ տալու գոնէ, թէ թեմում քանի՞ դպրոց գոյութիւն ունի, իրանց տեսչութեան օրով քանի՞ նոր դպրոց է բացւել. ուսուցիչներն ինչ պատրաստութեան տէր են, որքան աշակերտաշակերտուհի կայ դպրոցներում. ինչ յառաջադիմութիւն են ցոյց տւել դոքա. ինչ միջոցներ են ձեռնարկել բարելաւելու ուսուցչական կազմը. արդեօք կարողացե՞լ են գոնէ եղած դըպրոցների նիւթական վիճակը քիչ ու շատ հաստատուն հիմքի վրայ դնելու, որպէսզի դատարանի կատարողական թղթով աճուրդի չհանւեն խեղճ ու կըրակ գիւղական դպրոցի իրերը. այդ ամենի մասին ոչ ոք չի մտածել. իսկ հասարակութեան փողով վարձած տեսուչներն իբր թէ գործ են կատարել՝ շրջելով գիւղից գիւղ։

Բայց թողնենք տխուր անցեալն և դիմենք ներկային. ինչ միջոցների է դիմել հոգևոր իշխանութիւնը վերոյիշեալ դառն փորձերից յետոյ՝ դպրոցական գործին կանոնաւոր ընթացք տալու։ Ոչինչ յայտնի չէ, բայց դանադան իբր թէ պաշտօնական թղթերից երևում է, որ այս ուսումնական տարում գոյութիւն են ունեցել մի քանի շրջանային տեսուչներ, որոնց յանձնւած է եղել թեմի զանազան մասերի դպրոցների հսկողութիւնը։ Առաջին հայեացքից մարդ մտածում է, թէ փոխանակ մի տեսչի, այժմ ունենք մի քանի տեսուչ, հետևապէս հնարաւորութիւն կայ լուրջ վերաբերմունք ցոյց տալ և կանոնաւորել թեմիս դըպրոցների դրութիւնը։ Ապարդի՜ւն յոյսեր, զո՜ւր ջանքեր. մինչև այժմ եղածներն էլ շրջանային տեսուչների օրով տակն ու վրայ եղան, կազմալուծւեցին։ Նոր տեսակի տեսուչներից մէկը Ամարասի վանքի վանահայր Սուրէն արեղան էր, որին յանձնւած էր Վարանդայի մի քանի դպրոցների հսկողութիւնը. հասարակութեան համար պարզ չէ, թէ արդեօք այդ աբեղան իւր արժանաւորութեանց համար հրաւիրւեց այդ պատասխանատու պաշտօնին, թէ յարմարութեան համար միայն, բայց առաջին անգամն է, որ Ղարաբաղի թեմում փորձում են ապացուցանել, թէ վանքի վանահայրը կարող է միաժամանակ և շրջանային տեսուչ լինել։ Ցամենայն դէպս փաստն այն է, որ այդ աբեղան թողած վանքը՝ պտըտում է գիւղերը. և ինչ հետևանքի է հասնում. ուր որ գնում է, փոխանակ խաղաղութեամբ գործ կատարելու, կըռիւների, խռովութեանց և տարաձայնութեանց առիթ է տալիս։ Հոգաբարձուների հրաւիրած ուսուցչին, որ արդէն վարում է իւր պաշտօնը, արձակում է. իւր նշանակած ուսուցչին թեմի կառավարիչն է հեռացնում. թէ շրջանային տեսուչն և թէ ուսուցիչն առանձին առանձին գալիս են իրանց ցաւն յայտնելու թեմի կառավարչին և որոշ հրահանգ կամ կարգադրութիւն ստանալու։ Թեմի կառավարիչն ամե-

նին էլ հաւաստիացնում է, թէ նորա ցանկութիւնը կը կատարէ, թուղթ կը գրէ, ուրիշ խօսքով փափուկ բարձեր է դնում նրանց թեւերի տակ և ճանապարհ դնում։ Խեղճերն սպասում են անվերջ, թէ անա շուտով թեմի կառավարիչը կը կարգադրէ, իրանց վիճակը կորոշէ,, վերջապէս մի ելք կը տայ գործին. ունայն յոյսեր. թող սպասեն դեռ, ժամանակն անվերջ է։ Արեւմտեան յանձնած դպրոցների վարիչների աղաղակն ու աղմուկը դադարում է շնորհիւ մի պատահական հանգամանքի՝ արեւան առանց մէկին որև է տեղեկութիւն տալու՝ հեռանում է Ղարաբաղի թեմից։ Ճիշտ է, շրջանային տեսուչներից մէկը պակասում է, կարծես թէ դպրոցներն անտէր են մնում, բայց հետեւանքից երեւում է, որ աւելի լաւ էր նորա հեռանալը, քան գոյութիւն ունենալը. գոնէ խռովութիւն չկայ դըպրոցներում։

Միւս շրջանային տեսուչը, որ երբեմն պաշտօնակատար անունով էլ է յայտնի և երբեմն էլ քարտուղար (անհասկանալի է, թէ ո՛ր հաստատութեան քարտուղարն է), ինչպէս հաստատ աղբիւրից լսեցինք, դասատու է Շուշի քաղաքի հայոց օրիորդ Մարիամեան-Ղուկասեան դպրոցում. ամբողջ ուսումնական տարւայ ընթացքում չի բարեհաճել քաղաքից դուրս գալու, ոչ ոք էլ չի իմանում, թէ ո՛ր շրջանի տեսչի պաշտօնակատարն է։ Միայն այսքանը գիտենք, որ նա ուսուցչական պաշտօն որոնողների խնդիրներն ընդունում էր և սորան կամ նորան այս կամ այն գիւղի դպրոցի դասատու կարգում։ Եւ ինչ է եղել այս բոլորի հետեւանքը. այն, որ Շուշու քաղաքային դպրոցաւարտը սաանձնել է հայոց լեզւի, կրօնի, հայրենագիտութեան և այլ առարկաների դասատուութիւնը, (sic) որ Շուշու օրիորդաց պրոգիմնազիայի անփորձ շրջանաւարտները մեր գիւղական դըպրոցների բոլոր առարկաներն են աւանդում (sic)։ Մարդ չի՛ հասկանում, պիտի ծիծաղե՞լ, թէ արտասուել այս դառն իրականութեան վրայ։ Միթէ դպրոցի գործին պատասխանատու անձըն այնքան տարրական հասկացողութիւն չպիտի ունենայ, որ ըմբռնէ, թէ քաղաքային պետական դպրոցում կամ օրիորդ. պրոգիմնազիայում հայոց լեզւի դասաւանդութիւնն այն ծաւալով չի կատարւում, որ այդ դպրոցներից ելածը համարձակւի հայոց լեզւի, հայրենագիտութեան կամ կրօնի դասեր սաանձնել. միթէ վերոյիշեալ դպրոցները գոնէ միջնակարգ կրթութիւն են տալիս, միթէ դոքա ուսուցչական սեմինարիաներ են։ Բայց այդ դեռ բաւական չէ. կայ նաև ուսուցիչ, որ ոչ մի դպրոցից վկայական չունի, ուրիշ խօսքով տիրացու-ուսուցիչ, կամ քահանայ,՚գուրկ տարրական ուսումից։ Եւ սոքա պիտի մատաղ սերունդ պատրաստեն, սոքա պիտի խրախուսեն հայ գիւղացուն դպրոցներ բանալու. սոցա շնորհիւ պիտի մրցենք այլ դպրոցների հետ։ Ո՞ր ատեանի կարող է հասնել անտէրութիւնը, որ Ղարաբաղի թեմի հարիւրաւոր հայ գիւղերից միմիայն 30ը, թէ 35-ն ունենան դպրոցներ, այն էլ մեծ մասամբ անպատրաստ ուսուցչական կազմով։

Թեմական դպրոցը, որ մի ժամանակ 500-ից աւելի աշակերտ ունէր, այժմ, ինչպէս լսում ենք, այդ թիւը հազիւ 300-ի է հասնում, և դորա գլխաւոր պատճառն այն է, որ ծխական դպրոց չունենք, գոյութիւն ունեցող դպրոցների աշակերտների պատրաստութիւնն էլ շատ թերի ու խղճուկ է. ուստի հարիւրից աւելի նորեկ խնդրատու աշակերտներից հազիւ հազ հնարաւոր է լինում ընդունել 20-25 հոգու։ Անշուշտ, այսպէս շարունակել այլևս հնարաւոր չէ, պէտք է գտնել չարիքի աղբիւրն և արմատախիլ անել, այլապէս Ղարաբաղի թեմի հայ ժողովուրդը պիտի զրկւի մայրենի լեզւի կանոնաւոր դըպրոցից, պիտի խորթանայ, պէտք է խարխափէ տգիտութեան մէջ։ Ի նկատի ունենալով այդ հանգամանքը՝ մենք դիմում ենք Ղարաբաղի մեր ընկեր գաւառացի ուսուցիչներին և խնդրում, որ նոքա ևս հրապարակի վրայ դնեն մեր դպրոցական գործի ներկայ վիճակը և ցոյց տան այն չարիքները, որոնք թոյլ չեն տալիս դպրոցական գործը կանոնաւոր առաջ տանել։

Մի այլ անգամ մենք դարձեալ կը շօշափենք նոյն խնդիրը։

Գաւառացի ուսուցիչ

ՀՈՂԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Շարունակութիւն)

4.

Հաշւած է, որ Անդրկովկասի կալւածատէրերը գանձարանից փրկանքի վճար պիտի ստանան 24 միլիօն րուբլի։ Դա նշանակում է, որ կալւածատիրական հողերի վրայ ապրող գիւղացիները 24 միլիօն րուբլու պարտք կը ման գանձարանին։ Այդ պարտքը պիտի հատուցւի տոկոսներով հանդերձ, որ նշանակում է, 24 միլիօնին աւելացնել դարձեալ մի խոշոր գումար։ Հաշւած է նաև, որ 24 միլիօն րուբլուց 7 միլ. ր. հասնում է վրաց կալւածատէրերին, իսկ 17 միլ. րուբլին հայ-թրքական գաւառների հողատէրերին։ Այսպիսով հայ և թիւրք գիւղացիների բաժինը ընկնում է վերջին գումարը, այսինքն 17 միլ. րուբ. առանց հաշւի առած վճարելիք տոկոսները։

Արդ՝ ինչ գներ են որոշւած փրկագործւող հողերի համար։ Այստեղ մենք մէջ ենք բերում օրէնքից միմիայն Գանձակի նահանգի զանազան գաւառների տարբեր հողերի գներ։

	Մի դեսեատին հողի գինը: Բարձր գաւ. պատկանող տնտ. կալւած.	Ու-բարձր գաւ. պատկ. տնտ. կալւած.
1. Արէշի գաւառ	ր. կ.	ր. կ.
Տնատեղեր	5	—
Կանոնագր. որոշւած այգին.	67	—
Այգիներ և պուրակն. (роща) կանոնագրերի կազմելուց յետոյ տնկած	36	31
Ջրարբի վարելահող		
I շրջանի*) 1 կարգի	36	31
» 2 և 3 կարգի	34	29
II շրջանի 1 կարգի	30	25
Անջրդի վարելահող		
III շրջանի 1 կարգի	28	23
II » »	23	18
II և III 2 կարգի	21	16
Ջրարբի խոտահարք		
II շրջանի	18	13
I »	16	11
Արջրդի խոտահարք		
III շրջանի 1 կարգի	16	11
II շ. 1 կ. և III շ. 2 կ.	13	8
2. Կարեագինի գաւառ.		
Տնատեղեր	5	—
Այգիներ որոշւած կանոնագ.	73	—
Այգիներ և պուրակներ կանոնագրի կազմելուց յետոյ տնկած	39	34
Ջրարբի վարելահող		
1 կարգի	39	34
2 »	29	24
3 »	27	22
Անջրդի վարելահող		
1 կարգի	24	19
2 »	22	17
3 »	21	16
Ջրարբի խոտահարք	17	12
3. Գանձակի գաւառ		
Տնատեղիներ	5	—
Այգիներ կանոնագր. որոշւած	57	—
Այգ. և պուրակ. կանոնագր. կազմելուց յետոյ տնկած	31	26
Ջրարբի վարելահող		
Տափարակ. շրջ. 1 կարգի	31	26
» » 2 »	27	22
» » 3 »	26	21
Մերձ լեռնաստ. շրջ.	26	21
Անջրդի վարելահող		
Մերձ լեռնաստ. շրջ.	24	19
Լեռնաստանի »	21	16
Ջրարբի խոտահարք		
Տափարակի շրջանի	22	17
Մերձ լեռն. »	17	12
Անջրդի խոտահարք		
Մերձ լեռնաստ. շրջ.	14	9
Լեռնաստանի շրջանի	12	7
4. Ջիւանշիրի գաւառ		
Տնատեղեր	5	—
Այգիներ որոշ. կանոնագր.	51	—
Այգ. և պուրակ. կանոնագր. կազմելուց յետոյ տնկած	28	23
Ջրարբի վարելահող		
Տափարակի շրջ. 1 կ.	28	23
» » 2 »	27	22
Անջրդի վարելահող		
Մերձ լեռնաստ. 1 կ.	24	19
» » 2 »	22	17
Լեռնաստանի 1 կարգի	20	15
Խոտահարք ջրարբի	19	14
» անջրդի	14	9
5. Նուխիի գաւառ		
Տնատեղեր	5	—
Այգիներ որոշ. կանոնագր.	85	—
Այգ. և պուրակ. կանոնագր. կազմելուց յետոյ տնկած	45	40
Ջրարբի վարելահող		
Տափարակի շրջ. 1 կարգի	45	40
» » 2 »	42	37
Մերձ լեռնաստանի շրջ.	42	37
Արջրդի վարելահող		
Մերձ լեռնաստ. 1 կարգ.	25	20
» » 2 »	21	16
Լեռն. և տափ. 3 »	21	16
Խոտահարք ջրարբի	22	17
» անջրդի	17	12
6. Զանգեզուրի գաւառ		
Տնատեղեր	5	—
Այգիներ որոշ. կանոնագր.	69	—
Այգ. և պուրակ. կանոնագր. կազմելուց յետոյ տնկած	37	32
Ջրարբի վարելահող		
1 կարգի	37	32
2 կարգի	32	27
Անջրդի վարելահող		
1 կարգի	24	19
2 »	22	17
3 »	21	16
Խոտահարք ջրարբի	20	15
» անջրդի	15	10
7. Շուշիի գաւառ		
Տնատեղեր	5	—
Այգիներ կանոնագր. որոշ.	59	—
Այգ. և պուրակ. կանոնագր. կազմելուց յետոյ տնկած	32	27
Ջրարբի վարելահող		
I շրջանի 1 կարգի	32	27
» 2 »	32	27
II » 1 »	28	23
Անջրդի վարելահող		
I շրջանի	21	16
II »	25	20
III »	22	17
Խոտահարք ջրարբի	15	10
» անջրդի	14	9
8. Ղազախի գաւառ		
Տնատեղեր	2,50	—
Այգիներ կանոնագր. որոշ.	54,50	—
Այգ. և պուրակ. կանոնագր. կազմելուց յետոյ տնկած	28,50	26
Ջրարբի վարելահող		
1 կարգի	28,50	26
2 »	26,50	24
Անջրդի վարելահող		
1 կարգի	22,50	20
2 »	20,50	18
3 »	19,50	17
Խոտահարք ջրարբի	17,50	15
» անջրդի	12,50	10

*) Այստեղ մենք շրջան բառը գործ ենք ածում полоса-ի իմաստով։

Գների այս երկար ցուցակից մենք տեսնում ենք, որ նկատի է առնւած հողերի լաւն ու վատը, ջրարբին և անջրդին։ Մնում է, որ հաշտարար միջնորդներն և շահագրգռւած կողմերն աշխատեն, որ օրէնքը գործադրւի իր իսկական իմաստով, այսինքն վատը լաւի տեղ չընդունւի և ընդհակառակը։

Այժմ տեսնենք, թէ ինչ տւեալների հիման վրայ են կազմւել յիշեալ գները։

(Կը շարունակւի)

Գ. Ան-ն

ՄԵՏԱՔՍԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ

Գիւղական իրականութեան մէջ գոյութիւն ունեցող արդիւնաբերական ճիւղերից մէկը պէտք է համարել մետաքսի գործարանները։ Այդ գործարաններն են գնում աշխատելու գիւղացիների 9 տարեկանից սկսած բարձր հասակ ունեցողները՝ երկու սեռից էլ անխտիր։ Թէ ինչ ազդեցութիւն ունի գործարանային կեանքն այդտեղ աշխատող բանւոր-բանւորուհիների վրա առհասարակ՝ թէ տնտեսական, թէ առողջապահական և թէ մանաւանդ բարոյական տեսակէտից, այդ առթիւ կուզէինք մի քանի խօսք ասել։

Չենք կարծում, որ աշխարհումս գոյութիւն ունենայ մի հաստատութիւն կամ հիմնարկութիւն, ուր այնքան անխիղճ կերպով շահագործէին մարդկանց, ինչպէս մեր գործարաններումն են շահագործում այդ անճար արարածներին — բանւոր-բանւորուհիներին։ Ամառւայ ժամանակը օրական 13—14 ժամ խեղդող օդի մէջ, ձեռներն եռացրած ջրում աշխատողները ստանում են 15 կ. — 30 կ. աշխատավարձ։ Եւ դա լինում է ամառը, այն ժամանակ՝ երբ գիւղացիներն իրանց դաշտային աշխատանքները կատարելու համար այնքան կարիք են զգում աշխատող ձեռքի և երբ՝ շատ գիւղացիներ լաւ վարձով են բանեցնում բանւորին։ Բացի դըրանից՝ շատ գործարաններում ձմեռւայ կարճ օրերին, պատճառաբանելով, թէ «բոժոժ չկայ», դադարեցնում են աշխատանքներն և թողնում խեղճ բանւոր-բանւորուհիներին, իբրև օրավարձով աշխատողներին, բաղտի քմահաճ կամքին։ Ամբողջ գործարանում բացառութիւն են կազմում երկու կամ երեք ծառայողներ, որոնք տարով են վարձւում։

Հասկանալի է, թէ 9 տարեկանից սըկսած գործարան յաճախող երեխայի առողջութիւնն ինչպէս կը լինի, եթէ ի նկատի ունենանք գործարանի հակառողջապահական պայմանները։ Երեխան, որ հէնց 9—10 տարեկանից է սկսում ֆիզիքապէս զարգանալ ու ամրապնդւել, ընկնելով գործարանային դաժան կեանքի մէջ՝ կամաց-կամաց հիւծւում, դալկանում է և դառնում մի ողորմելի կմախք։ Շատ-շատերին է պատահել, որ իրանց ծաղիկ հասակում կորցրել են առողջութիւնը։ Նոյնպէս քիչ չեն պատահել մահացութեան դէպքեր։

Սակայն համբերատար գիւղացին, որ դեռ կարծում է թէ գործարանը մի աստւածային պարգև է, որ դեռ կարծում է՝ թէ «խաղէյինները» գիւղին բարիք հասցնելու նպատակով են հիմնել գործարանները, ամենևին հասկացողութիւն չունենալով շահագործող և շահագործւող բաների իմաստի մասին, օրհնում է «բարի խաղէյինների» կեանքը։

Սակայն եթէ հացի խնդիրը հակադրում է համակերպւել գործարանային այդ անտանելի կեանքին, չէ կարելի յամենայն դէպս հանդուրժել, որ գոր-

ծարաններում տիրէ նաև բարոյական այլասերումն։

Առաջներում պէտք է ասել, որ գործարանում աշխատող օրիորդները, հարսները և տղաներն իրար հետ կից բանել են աւելի մաքուր վարք ու բարքի մթնոլորդում։ Այդ այն ժամանակներն էր, երբ գործարանի վերակացուները, գործակատարներն և կառավարիչներն ամեն կերպ աշխատում էին խիստ դիսցիպլինա պահել բարոյականութեան վերաբերմամբ։ Սակայն փոխուել են ժամանակներն և փոխուել է գործարանային երբեմնի համեմատաբար բարոյական կեանքը։ Վերջին ժամանակներս արդէն ակնյայտնի կերպով երևում է. որ միանգամայն ապականւած կեանք է տիրում գործարաններ..։ Այդպէս լինելուն գլխաւորապէս նպաստում են գործարանների վերակացուներն և զանազան «ուստաբաշիներ»-ը, որոնք իրանց ընչաքաղցութեամբ ու բարոյական ստոր մակարդակով խիստ տխուր օրինակներ են թողել։ Հարկաւոր ժամանակը մենք կարող ենք և մերկ փաստերը հրապարակ հանել, որ երբէք պատիւ չի բերի մեր գործարանատէրերին։

Մենք այժմ միայն կը բաւականանայինք մատնանշել գործարաններում աստիճանաբար զարգացող անբարոյականութեան վրայ և միևնոյն ժամանակ ցանկալի կը համարէինք, որ խիստ հսկողութիւն լինէր ադմինիստրացիայի կողմից գործարաններում հրամայող վերակացուների վրայ, որոնք օգտւելով իրենց ունեցած իշխանութիւնից և դիրքից՝ իրենց անասնական կրքերին զոհ են դարձնում միամիտ և դժբաղդ ջահել բանւորուհիներին։

Լորդ

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Մայիսի 4-ին կայացաւ Հայկական Կենտրոնական կոմիտէի նիստը, ուր կարդացւեց Գ. քա՛. Նժդեհեանի զեկուցումը, որից երևաց, թէ Նախիջևանի գաւառում ներկայումս կան 121 ընտանիք կամ 877 հոգի փախստականներ։ Այդ գաւառի 13 գիւղերը երեք ամիս պահել են փախստականներին իրենց հաշւով, ծախսելով մօտաւորապէս 12,661 ռուբլի։ Չնայած դրան, փախստականներն օգնութեան մեծ կարիք ունին։ Կոմիտէն որոշեց իր պահեստից այնտեղ ուղարկել վերմակներ, հագուստ, սպիտակեղէն և այլն, յատկացնելով բացի դրանից տեղում հագուստներ գնելու համար 1000 ռ.։ Ալաշկերտի շրջանի փախստականներին բժշկական օգնութիւն ցոյց տալու համար որոշւեց այնտեղ ուղարկել բժիշկ և 2 ֆելդշեր դեղորայքով հանդերձ։ Որոշւեց Օքրոպակերտ ուղարկել 3,000 ռուբ.։

— Թիֆլիսաբնակ մի խումբ վանեցիներ մտադրել են կազմակերպել Թիֆլիսում վանեցիների միութիւն, պատերազմից վնասւած տաճկահայերին օգնելու համար։ Նրանք մի գրութեամբ դիմել են Կ. Հ. Բ. ընկ., խնդրելով նիւթական և բարոյական աջակցութիւն այդ միութիւնն առաջ բերելու։

— Մոսկւայի գիւղատնտեսական ընկերութիւնն առաջարկել է Թիֆլիսի Հայոց Գիւղատնտեսական ընկերութեանը, օգնել Թիւրքահայ փախստականներին գիւղատնտեսական օգնութիւն ցոյց տալու գործում, դնելով ընկերութեան տրամադրութեան տակ ձրիաբար հարկ եղած սերմացու։

— Հայոց Ազգային Բիւրոն յօգուտ կամաւորների ստացել է. Նամանգանի (Անդրկասպ. երկիր) Հայկական կոմիտէից 1000 ռ., Լաբինսկի Հայկական կոմիտէից — 150 ռ., Եյսկի Հայկական կոմիտէից — 1500 ռ., Դ. Խարազեանից (Թիֆլիս) 1000 ռ., Արմաւիրից — 15,000 ռ., Սիմֆերոպոլից — 7,000 ռ., Սուխումի շրջանի քահանաներից — 156 ռ. 55 կ., Մեծ Սալա գիւղի Նպաստահաւաք կոմիտէից — 600 ռ. և Խոյթա աւանից (Սև-ծովեան շրջ.) 60 ռուբ.։

ՀԵՂԵՂԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Մայիսի 6-ին կէսօրւանից սկսած Կուր գետի ջուրը մօտ մի սաժէն բարձրացել է։ Քաղաքի շատ մասերում ջուրը դուրս է եկել ափերից, հեղեղելով գետափին ընկած տներն ու փողոցները։ Հեղեղւած է 19 փետրւարի փողոցի (Պեսկովսկիյ փող.) մեծ մասը։ Մայիսի 6-ին մինչև գիշերւայ ժամը 12-ը ափերից դուրս եկած ջուրը հասնում էր մինչև տրամւայի գիծը, իսկ մայիսին, ցերեկւայ ժամը 12-ին, ջուրն արդէն ծածկել էր տրամւայի գիծը։ Տրամւայի երթևեկութիւնը այդ փողոցում ընդհատւած է։ Վորոնցովից 19 փետրւարի փողոցով Օրթաճալա գնացող տրամւայի վագոնները յետ են դառնում դեռ Մուխրանսկիյ կամուրջը չհասած՝ Արսենալնիյ սպուսկից։ Հաղորդակցութիւնը այդ փողոցում կատարւում է միմիայն կառքերով։ Հեղեղւած են այդ մասի տների ներքին յարկերը, ուր ապաստանած ազգաբնակութեան աղքատ մասը և պարսկահայ փախստականները տեղափոխւած են ուրիշ տեղեր։ Ջրով ծածկւած է Դեզսիմոնովսկիյ հրապարակը, ուր հաղորդակցութիւնը պահպանւում է մակոյկների միջոցով։ Դժբախտ դէպքերից խուսափելու համար խեղդւողներին ազատող ընկ. հեղեղւած վայրերում նշանակել է յատուկ մարդիկ մակոյկներով և խեղդւողներին ազատող այլ գործիքներով։ Ոստիկանապետի կողմից նշանակւած է յատուկ հսկողութիւն հեղեղւած վայրերում։ Հեղեղումը պատճառել է մեծ վնասներ, գլխաւորապէս ազգաբնակութեան աղքատ մասին, որը ապրում էր հեղեղւած տների ստորին յարկերում։

Ջուրը քշել տարել է Վէրայի պարօմը և 4 գրօսանաւ։ Ջուրը այնքան է բարձրացել, որ ծածկել է պարօմի երկաթէ թոկը, լցւել է Վէրայի այգու ռեստօրանի շէնքը, իսկ այգու ծառուղիներն ու ծաղկանոցները ծածկել է տղմով։ Օրթաճալի կամուրջը, որ միացնում է կղզիները Վորոնցովսկայա փողոցի հետ, նոյնպէս տարւած է։ Այգիներն ու բանջարանոցները լիքն են ջրով ու տղմով։ Այգեպանները գիշերը անց են կացրել ծառերի ճիւղերին։ Երթևեկութիւնը Հալաբարի կամուրջով ընդհատւեց։ Կամուրջի աջ մասը լցւած է ջրով։ Հրապարակում եղած խոտի դէզերը տարուբերւում են ջրի երեսին։ Այս հեղեղը գերազանցում է 1896 թւին եղած հեղեղից։

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

— Թիֆլիս քաղաքի գնած ալիւրի առթիւ Ռոստովի ալիւրավաճառ Պարամոնովից հեռագիր է ստացւել, թէ ալիւրը արդէն պատրաստ է, բայց վագոններ չը կան տակաւին։ Պարամոնովը յայտնում է իր հեռագրում, որ գիջելով քաղաքին, ինքը ալիւրը 2 օր կը պահի, իսկ եթէ 2 օրից յետոյ վագոններ չը լինեն, այդ դէպքում Պարամոնովը ծախելու է քաղաքի պատուէր տւած ալիւրը։ Ներկայումս ալիւրի գինը 50 կոպէկով բարձրացել է իւրաքանչիւր տոպրակին, քան առաջ էր, քաղաքի պատուէրի ժամանակ։ Քաղաքի պատուէրը հասնում է 100,000 ր.։ Քաղաքային վարչութիւնը այդ առիթով դիմեց նահանգապետին, որ եթէ վագոնները ժամանակին չտրվեն, քաղաքը վնասներ կունենայ և այլն։ Նահանգապետը իրան հերթին դիմեց երկաթուղիների կառավարչին և Ռոստովի քաղաքագլխին, աջակցել քաղաքին ալիւրը շուտ ստանալու։ Այժմ արդէն քաղաքային վարչութեան մէջ հեռագիր է ստացւել, որ վագոններ են դրւած Պարամոնովի տրամադրութեան տակ և քաղաքի ալիւրը արդէն բեռնւում է։ Երեք չորս օրերից յետոյ ալիւրը կը ստացւի Թիֆլիսում։

— Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը Բագւի շաքարի պահեստներում գնել է 35,000 փութ շաքար։ Եթէ իր ժամանակին վագոններ տրւեն, շաքարը ամբողջ ճանապարհածախսով կը բռնի 7 ր. 10 կ.։ Շաքարի վաճառքը քաղ. վարչութեան որոշումով կենտրոնանալու է 5 խոշոր խանութներում իր գործակալների հսկողութեամբ։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Ներկայ մայիսի 10-ին, կիրակի օրը նշանակւած էր Ագուլեաց եկեղեցում ծխական ժողով, ընտրելու նոյն եկեղեցու հոգաբարձական կազմից պակսող երկու անդամներ։ Որովհետև ժողովը չկայացաւ ծխականների օրինաւոր թւի բացակայութեան պատճառով, ուստի ժողովականներից մի քանիսը, քննելով այս տարւայ Ջաւկի «մատաղ» հաւաքողների հաշիւները, վերջիններիս ներկայութեամբ, գտան, որ հաշւեմատեանում ցոյց է տւած 532 տոմսակ, իսկ կտրոններից պակսում է 788։ Որովհետև «մատաղ» հաւաքողների ասելով իբր 119 տոմսակ ձրի ցրել են աղքատներին (անցեալներում չքաւորներին 50 տոմսակից աւել չեն տւել), իսկ մնացածներն էլ իբր ուղարկել են զանազան քաղաքներ, հաշւետեսները առաջարկեցին եօթ օրւայ ընթացքում տալ մանրամասն ցուցակը այլ քաղաքներում ապրող այն անձանց, որոնց ուղարկւել է տոմսակ, որպէսզի հաշիւների քննութեանը լայն ընթացք տան։

— Այս օրերս Գանձակում պ. Նահանգապետի նախագահութեամբ կայացած նահանգական սանիտարական-կատարողական կօմիսիան զբաղւել է այն միջոցների քննութեամբ, որոնք անհրաժեշտ են Գանձակի նահանգի ազգաբնակութեան առողջապահական վիճակը բարելաւելու համար։ Մասնաւորապէս Շուշի քաղաքի վերաբերեալ, կօմիսիան նկատի առնելով, որ 1905 թ. անկարգութիւններից յետոյ քաղաքիս բիւջէն խիստ նւազել է և մինչև այժմ անկարող է բաւարարել քաղաքի բարեկարգութեան անհրաժեշտ կարիքներին, որոշել է խնդրամատոյց լինել՝ բաց թողնելու Շուշի քաղաքին 12 հազար րուբլի, որպէսզի այդ գումարով կառուցւի կոյուղիների (կանավների) շարունակութիւնը մինչև ձորերը, ծածկել հողով այդ ձորերը, նաև հրաւիրել քաղաքի համար մի յատուկ սանիտարական բժիշկ և մի ֆելդշեր։

— Թեմական դպրանոցի ստորին դասարանների աշակերտներն մինչև Բ. դասարանն ամսոյս 11-ին ազատ թողնւեցին ամառւայ արձակուրդների համար. նոյնպէս և քաղաքիս հոգևոր ծխական դպրոցները նոյն օրը դադարեցրին իրենց դասերը ամառւայ արձակուրդ տալով իրենց սաներին։

— Շաբաթ երեկոյ մայիսի 9-ին նշանակւած քաղաքային դումայի նիստը չկայացաւ տօնի պատճառով։

ԿՈՎԿԱՍ

— Ս. Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանում այս ուսումնական տարին աւարտել են դպրոցական բաժինը-20 հոգի, և վեց հոգի վերաքննելի են. Գ. լսարանն աւարտել են միայն 4 հոգի։

— Գանձակում զգացւում է բանւորների խիստ մեծ պակասութիւն, որովհետև տեղական բանւորների թիւը շատ քիչ է, իսկ Պարսկաստանից էլ չեն գալիս։ Ալիւրի արժէքը բարձրացել է մեշոկին 1 ռ. 50 կոպէկով։ Վերջացել են ալիւրի և շաքարի պահեստները։ Քաղաքային ինքնավարութիւնը միջոցներ է ձեռք առնում կենսական մթերքների մատակարարումը կանոնաւորելու համար։

— Վերջին օրերի ցրտերը մեծ վնասներ են հասցրել Բօրչալուի գաւառի այգետէրերին։ Խաղողի այգիներից շատերը ցրտահար են եղել։ Մասնագէտ մարդկանց ասելով՝ այդ վնասները հասնում են 200,000 րուբլու։

— Թիֆլիսի հացթուխների աւագ Կապլանեանի նախաձեռնութեամբ կազմւել է մի համաձայնագիր, որով պարտաւորւում են բոլոր հացթուխները սակագնից բարձր գնով ալիւր չառնել ալիւրի պահեստներից։ Մեղանչողները յօգուտ Կարմիր Խաչի վճարելու են առաջին անգամ 25 ր., երկրորդ անգամ՝ աւելի խիստ։ Այս համաձայնագիրը ներկայացւեց ոստիկանապետին։

— Թիֆլիսի քաղաքային սպանդանոցի տեսչի տւած տեղեկութիւններից երևում է, որ սպանդանոցում մորթւած անասունները միջին հաշւով փետրւար ամսում արժենում էին՝ Ղազախինը, Ախալքալաքինը ու Ախալցխայինը՝ փութը 6 ր. $66\frac{1}{2}$ կոպ., կամ ֆունտը՝ 16,7 կոպէկ, իսկ Բօրչալուի շրջանից բերւած անասունների փութը՝ 6ր. $31\frac{1}{2}$ կ., կամ ֆունտը՝ $15\frac{3}{4}$ կոպէկ։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Նիժ գիւղից (Նուխ. գաւ.) մեզ հաղորդում են.

— Օգտւելով հանգամանքից, պատերազմի պատրւակով խանութպաններն ու առևտրականներն անխնայ պլոկում են հասարակութեանը։ Մթերքների գները բաւականին բարձր են. թէև սակագին որոշւած է, բայց սակագնով ոչինչ չէ ծախւում։ Աղքատ գիւղացիք ստիպւած են կրկնակի, եռակի գներով ձեռք բերել անհրաժեշտ մթերքները։

— Այս տարի գրեթէ ձմեռ չի եղել, սակայն անցեալ նոյեմբերից անընդհատ անձրևներ են տեղացել և լաւ օրի երես համարեա չենք տեսել, որից խանգարւել են դաշտային կանոնաւոր աշխատանքները։ Ապրիլի մի քանի օրւայ ցուրտ քամիներից վնասւել են շատ պտուղներ, գլխաւորապէս տկողինները (ֆունդուղ) մասամբ և հացաբոյսերը, վնասւել են նաև թթենիների տերևները, ուստի շատերը շերամաորդեր կերակրելու հնարաւորութիւն չեն ունենալու։ Գիւղացիք տնտեսական տագնապի հանդէպ են կանգնած, նամանաւանդ զգալի պակասում են աշխատաւոր ձեռքեր։ Աշխատաւորների մեծ մասը զինւորական ծառայութեան մէջ են։ Սրանց գործերը վարում են 16—18 տարեկանները ու հասակաւորները։

— «Փոստի և հեռագրի» օրը Նիժում տւել է 27 ր. 50 կ.

— Մի քանի օր է արդէն, ինչ այստեղ է գտնւում պ. Եր. Լալայեանը գիտական հետազոտութիւններ և պեղումներ կատարելու նպատակով, որը դեռ երկար կմնայ այստեղ։

Ջանգեզուրում արդէն եղել են տիֆի դէպքեր. Ջիջիմլու Թուրք և Տեղ հայ գիւղերում մահացման դէպքեր էլ են տեղի ունեցել։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՄՆԱՑՈՐԴՆԵՐ

Ննգի գիւղ. մայիս 8.

Ննգի գիւղն իւր շրջակայքով և թէ բնութեան գեղեցկութեամբ, առողջարար օդով ու քաղցրահամ ջրերով, թէ իր հնութիւններով արժանի է մեծ ուշադրութեան։ Երբ դուրս էք գալիս գիւղից դէպի դաշտերն ու անտառները, դուք հանդիպում էք խաչքարերի, կիսաւեր մատուռների, հինաւուրց գերեզմանատների որոնց մէջ տեսնում էք և մէկ հեթանոսական գերեզմանատուն. այս գերեզմանատան մէջ գտնում էք դուք մեծ կաւէ կարասներ, բերանները սալաքարերով ծածկած, իսկ մէջը մարդկային կմախքներ մէկ կամ երկու հատ և դրա հետն էլ մետաղէ որևէ իր, զէնք կամ զարդարանք։ Կմախքների երեսները դարձրած են դէպի հիւսիս։

Քրիստոնէական գերեզմանատներում աչքի են ընկնում մեծ ու փոքր խաչքարեր գերեզմանների գլխատեղում տնկած. սոցա քանդակների ոճը շատ գեղեցիկ է և մասամբ ձեզ յիշեցնում է Սանահնի վանքի խաչքարերը։ Այս գերեզմաններում ինչպէս մեր կատարած պեղումներն են ցոյց տուել՝ կմախքները դրած են սալաքարերից շինուած դագաղաձև արկղներում, որոնց մէջ նոքա բաւականին խնամքով են մնացած և լաւ պահպանուած։ Այս գերեզմանատներն իւրաքանչիւրը մէկ կամ երկու աղօթարան կամ մատուռ ունի։ Հին գերեզմանների վրայ դրած տապանաքարերը գրութիւն չունին։ Գրութիւն ունեցող գերեզմանաքարերից ամենահինը տասնևօթներորդ դարու սկզբին է պատկանում։ Կան հիրոգլիֆներով գերեզմանաքարեր։

Գիւղի հարաւ-արևմտեան կողմը Բլուրխան կոչուած սարի անտառների մէջ է գտնւում Բլուրխանի վանքը։ Վանքը շրջապատուած է պարիսպներով, որոնց անկիւններում կան փոքր աշտարականման մասեր նեղ շրջանաձև ծակերով։ Բակում կան մի քանի խուցեր, որոնցից մէկը միայն ամբողջ է մնացել։

Եկեղեցին աւերած չէ։ Վանքի առաջ կայ մէկ աղբիւր, որը նոյնպէս հինէ և անցեալում վանքի միաբաններին ջուր է մատակարարելիս եղել։ Այս գիւղն իւր շրջակայքով հետաքրքիր է նաև երկրաբանական տեսակէտից. գտնւում են բաւականին բազմատեսակ ծովային քարացած կենդանիներ։ Մինչև այժմ մեր պեղումների ժամանակ գտնուել են մեծ ու փոքր ամմօնիտներ զանազան տեսակների, ծովային ոզնիներ, խխունջներ և այլն։

Սակայն չնայած այս շրջանի այսքան հետաքրքիր կողմերին՝ մինչև այժմ դեռ լուրջ ուսումնասիրութիւն ու հետազօտութիւն չի կատարուել որևէ մասնագէտի ձեռքով։

Ս. Շ.

— —

ՏԱՆՈՒՏԷՐԸ ԴԱՏԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋ

Տող գիւղ (Շուշի գաւ.) 10 մայիսի.

Մեր գիւղի տանուտէրի վրայ քանիցս գանգատներ են գնացել բարձր իշխանութեան, որոնց մէջ ինարկէ մեծ մասամբ անստորագիր անձեր, ինչպէս սովորութիւն է դարձած մեր գիւղական իրականութեան մէջ, մեղադրում են իրենց ընտրած գիւղապետին զանազան ապօրինութիւնների մէջ։ Գ. Նահանգապետի կարգադրութեամբ քննութիւն էր նշանակուած տանուտէրի գործունէութիւնը պարզելու նպատակով։

Տանուտէրը բարկացած այդ դէպքից սկսում է կասկածներ անել այս կամ այն անձի մասին և չափ ու սահման չդնելով իւր կրքերին, մի օր հասարակութեան մէջ հրապարակօրէն կոպիտ վիրաւորանքներ ու անպատիւ խօսքեր է ուղղում համագիւղացի Յովհաննէս Աթայեանի հասցէին։ Վերջինս վիրաւոր զինուոր է, որ արևմտեան պատերազմից ժամանակաւորապէս հայրենիք է վերադարձել իւր վէրքերից բժշկելու համար։

Անպատուած զինուորը, որին տանուտէրն ի միջի այլ կոպիտ անուանարկումների ասել էր, թէ «դու զուրկ ես իրաւունքներից իբրև յանցապարտ»... ինարկէ պատասխանատւութեան էր կանչել անսանձ տանուտէրին, գանգատ ներկայացնելով Շուշու հաշտարար դատաւորին։ Ամսոյս 8-ին այդ գործը քննուեց հաշտարար դատաւորի մօտ, որը մեղաւոր ճանաչելով տանուտէրին, դատապարտեց նրան 2 շաբաթ ձերբակալման ոստիկանութեան կից (арестъ при полиціи)։ Հետաքրքիր է, որ ինքը մեղադրուող տանուտէրը ներկայ չէր եղել դատին։

Լեւենսոն

— —

ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ

Բաքու 8-ին մայիսի

Ամսոյս 7-ին տեղիս Թուրք ազգաբնակութեան ընտրեալները կազմակերպել էին «Եղբայրական օգնութիւն» միօրեայ հանգանակութիւն յօգուտ ներկայ ռուս տաճկական պատերազմից վնասուած և փախստական Թուրքերի։ Օրուայ բարեյաջող եղանակին նայելով, հաստատ կասենք, որ «Եղբայրական օգնութիւն» այս միօրեայ հանգանակութիւնը աւելի յաջող անցաւ, քան եղել են նման միօրեայ հանգանակութիւններ զանազան բարի նպատակների համար։ Գլխաւորապէս աչքի էր ընկնում Թուրք հոգևորականութեան եռանդը այս գործում։ Մոլլաներն անգամ մի-մի փողատուփեր ձեռքերին, շրջում էին փողոցից-փողոց ու պատահող բոլոր մարդկանց, առանց ազգի և կրօնի խտրութեան, առաջարկում էին դրօշակներ գնել...

Մինչդեռ տեղիս հայ հոգևորականութիւնը, գլխաւորապէս հայ քահանաները—«Հայ փախստականների օր» հանգանակութեան ժամանակ ոչ մէկը մատը մատին չի կպցրել։

Դան-Սար

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Տրամադրութիւնն Բաւարիայում

Շվէյցարական մի թերթի թղթակից, որ նորերս եղել է Միւնխենում նկարագրում է իրերի վիճակը Բաւարիայում։ Կենսամթերքների հարցը ներկայումս Բաւարիայում չունի այնպիսի սուր բնոյթ, ինչպէս նկարագրում են եւրոպական թերթերը։ Դրա փոխարէն Գերմանիայի ոյժին մեծ վտանգ է սպառնում Բաւարիայում տիրող տնտեսական անմխիթար վիճակն և ազգաբնակութեան տրամադրութիւնը։ Պատերազմը ոչ մի ընտանիք չի խնայել։ Բաւարական գնդերի կրած կորուստները սոսկալի են և ոչ մի համեմատութիւն չի կարող լինել միւս գերմանական գնդերի հետ։ Տակաւին նորերս երկու բաւարական զօրագնդերը սխալմամբ իրար վրայ էին ուղղել հրանօթների մահաբեր տարափը և հետևանքներն ի հարկէ անելի էին։

Բաւարիայի առևտրա-արդիւնաբերական կեանքը միանգամայն անդամալուծել է։ Սնանկութիւնները հետևում են իրար։ Իւրաքանչիւր օր փակւում են տասնեակներով առևտրական ձեռնարկութիւններ։

Այս ամենն երկրում առաջ է բերում ուժեղ անբաւականութիւն, որ ուղղուած է պրուսացիների և աւստրիացիների դէմ և այդ արտայայտւում է ոչ միայն մասնաւոր խօսակցութիւնների մէջ, այլ բուռն ցոյցերով։ Պրուսացիներին բաւարացիները համարում են պատասխանատու եղած պատերազմի համար. իսկ աւստրիացիները նրանց մէջ զայրոյթ են ծնեցնում իրենց ապաշնորհ գործելակերպով, որ ստիպում է գերմանացիներին բաւարական զօրքերը տանել Աւստրիայի սահմանները պաշտպանելու համար։

Աւստրիայի դաւերը Ալբանիայում

Աւստրիական գործակալները թափառում են ամբողջ Ալբանիայում, հաւաքում են կամաւորներ, վճարելով իւրաքանչիւրին 40 ֆրանկ և խոստանալով հարուստ աւար, երբ նրանք յարձակւեն Սերբիայի վրայ։ Հրացանների և փամփուշտների մեծ մասը վերջին ժամանակները բերուած է Աւստրիայից։ Ապստամբների թիւը ներկայումս հասնում է 30 հազարի։ Նրանք խմբերի են բաժանուած, որոնք գտնւում են Թիւրք և աւստրիական սպաների հրամանատարութեան ներքոյ։ Աւստրիացիների ծրագիրը կայանում է նրանում, որ ապստամբներին ստիպեն շարժւելու դէպի Սերբիա և Չերնոգորիա միաժամանակ, երբ աւստրիական զօրաբանակը հիւսիսից կսկսի իւր գործողութիւնները Սերբիայի դէմ։ Սակայն ներկայումս աւստրիական յարձակումն այլ ևս վտանգ չի սպառնում—և սերբիական զօրքի ձեռքերն ազատ են ալբանացիների դէմ կռւելու համար։ Եւ մօտիկ անցեալում Ալբանիայի խմբերի փորձերը յարձակւելու Սերբիայի սահմանների վրայ վերջացան անյաջողութիւններով, և ալբանական ապստամբները կարծես ժամանակաւորապէս յետ են կանգնել իրենց նախկին գլխաւորութիւնից և բոլոր ոյժերը լարել են Դուրացօն գրաւելու, ուր նստած է իւր զօրքերով Էսադ փաշան Ալբանիայի ներկայ իրաւական ու փաստացի տէրը։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

10 մայիսի. Պերեմիշլի և Դնեստրի մեծ ճահճի միջև թշնամին մայիսի 8-ին շարունակում էր իւր անյաջող փորձերը պատռել մեր ճակատը Գուսսակով և Կուկենիցա գիւղերի միջև։ Մայիսի 9-ի գիշերը մեր զօրքերն առաջ խաղացին Դնեստրի մօտակայ շրջանում և նեղելով թշնամուն, վերցրին մօտ 900 գերի և 4 գնդացիր։ Դնեստրի աջ եզերքի ճակատում Սլոնսկոյի շրջանում մայիսի 8-ի ընթացքում շարունակւում էր յամառ կռիւ։ Թշնամին մի քանի անգամ հասնում էր մեր խրամատներին, բայց միշտ մեր կրակից և հակա-յարձակումներից յետ էր շպրտւում. այդ ժամանակ մեր ձեռքն ընկան գերի 17 սպա և 640 զինւոր, գրաւուած են նաև գնդացիրներ։

Վիսլայի և Պերեմիշլի միջև մենք մի փոքր առաջ ենք գնացել ներքին Սանի ձախ ափում և յետ մղեցինք թշնամու 4 հակա-յարձակումները Բուդնիկի շրջանում։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„К. С.“-ի թղթակիցը գրում է. Վանը վերցրուած է գեներալ Ն.-ի զօրաբանակով, որ անցել է Թափարիզի լեռնանցքով Բերկրիի, Սօրի, Ճանիկի և Աթերի վրայով։ Մայիսի 2-ին զօրաբանակը եղել է Ճանիկում, որտեղից մինչև Վան 40—45 վերստ է, և այդ ճանապարհը զօրքերը կտրել են 4 օրուայ մէջ։ Թիւրքերը դիմադրութիւն էին ցոյց տալիս գրեթէ իւրաքանչիւր քայլում և միայն մայիսի 6-ին, երեկոյեան ժամը 6-ին մեր առաջապահ ձիաւոր զօրքերը ներս խուժեցին Վան։ Թիւրքերը փախել են. քաղաքը մերոնք գրաւել են առանց որևէ հրացանաձգութեան։ Վանում բազմաթիւ տներ քանդուած են Թիւրքերի ռմբակոծութեան շնորհիւ։

— Նոյն թերթը գրում է. Նկատւում է Թիւրքերի թուլացումը Սարիղամիշի ճակատում։ Բասէնի հովտում և Էրզրումի շրջակայքում այժմ 35—50 բատալիօնից աւելի Թիւրք զօրքեր չեն լինիլ։ Քիչ են Թիւրքերի զօրքերը նաև Մուշի սանջակում, ուր Թիւրքերը առանց որևէ դիմադրութեան յետ են նահանջում մեր զօրքերի առաջ։ Թիւրքաց գլխաւոր ոյժերը, մօտ 90—95 բատալիօն, ինչպէս երևում է, կենտրոնացած են Ճորոխի վերին մասերում, սկսած Քիսկիմից մինչև մեր սահմանը։

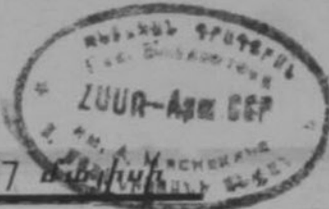
— „К. С.“-ին հաղորդում են. «Սուջ-Բուլաղի քիւրդերի մէջ, որոնք սկզբում Թիւրքերին դիմաւորեցին գրկաբաց և ոչ միայն յօժարակամ մթերքներ էին հասցնում Թիւրքերին, այլ և տուին հեծելագնդեր, այժմ նկատւում է դժգոհութիւն Թիւրքերից։ Բանը նրանումն է, որ Թիւրքերի պահանջները փոխել են ուղղակի աւազակութեան։ Թիւրքերը խտրութիւն չեն դնում ոչ քիւրդերի, ոչ էլ քրիստոնեաների միջև և անխնայ բոլորը հրդեհում են։ Թիւրք գործակալները զբաղուած են կողոպուտներով»։

— „К. С.“-ին հեռագրում են, որ Ուրմիայի քրիստոնեաները կոտորածի երկիւղից թագնուել են ամերիկեան միսիայում, որն արդէն լցուել է։ Նրա մէջ հաւաքուել են 15,000 մարդ։ Սկսուել են տարափոխիկ հիւանդութիւններ, սովի ուրուականը հեռու չէ։ Միսիօներները իրանց ունեցած 70,000 րուբլին արդէն ծախսել վերջացրել են։

— Մայիսի 7-ին իտալական պառլամենտի բացման օրը մինիստր-նախագահ Սալանդրան յայտնել է, որ ապրիլի 21-ից Իտալիան այլևս չի համարւում եռապետեան դաշնակցութեան մէջ, որովհետև Աւստրիան խախտել է դաշնագրութեան պայմանները, և ներկայումս, երբ համաշխարհային պատմութեան մէջ կատարւում են այսպիսի մեծ դէպքեր, Իտալիան չի կարող առանձնացած ու միայնակ մնալ, և պիտի պատրաստ լինի ամէն տեսակ չնախատեսուած դէպքերի առաջ, ուստի խնդրում է արտակարգ լիազօրութիւններ տալ կառավարութեանը պատերազմական գործողութիւններ սկսելու դէպքում։ Պառլամենտը բուռն ցոյցերով 407 ձայների մեծամասնութեամբ ընդդէմ 74-ի ընդունել է այդ օրինագիծը։

— „Р. В.“-ին հեռագրում են Ժընևից, որ Իտալիայից յետոյ անպայման միանալու են եռապետեան համաձայնութեանը նաև Ռումինիան, Յունաստանն և գուցէ Բուլղարիան։

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

№ 20 Կիրակի 17 մայիսի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
1915

Կիրակի 17 մայիսի № 20

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

Թեմիս կառավարիչ Բարձրապատիւ տ. Զաւէն վարդապետի կարգադրութեամբ Շուշու Ղազանչեցոց ս. Ամենափրկիչ եկեղ. կիրակի, ամսիս 17-ին ս. պատարագից յետոյ կատարուելու է

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

վերջին կռիւներում ընկած մարտիկների և հերոսների յիշատակին.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՏՈՐԱԾՆԵՐԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ

Պետրօգրադ. մայիսի 12-ին։ (Պաշտօնական հեռագիր)։ Ամբողջ վերջին ամսուայ ընթացքում Հայաստանում տեղի էր ունենում հայերի կոտորած Քուրդերի և տաճիկների ձեռքով, տաճիկ կառավարութեան ակնյայտ գանցառութեան և երբեմն էլ բացարձակ օժանդակութեան շնորհիւ։ Ապրիլի կիսին (նոր տոմարով) հայկական կոտորածներ են տեղի ունեցել Էրզերումում, Բերգանում, Եգինում, Բիթլիսում, Մուշում, Սասունում, Զէյթունում և ամբողջ Կիլիկիայում։ Վանի շրջակայքում կոտորել են հարիւրաւոր գիւղերի բնակիչներին։ Միևնոյն ժամանակ Կ. Պօլսում տաճիկ կառավարութիւնը հայ խաղաղ ազգաբնակչութեանը բանտարկում և սարսափելի հալածանքների է ենթարկում։ Ի նկատի ունենալով տաճիկ կառավարութեան այդ նոր յանցագործութիւնները, որ գործադրում է նա հակառակ մարդկութեան և քաղաքակրթութեան՝ Ֆրանսիայի, Անգլիայի և Ռուսաց դաշնակից պետութիւնները այսու հրապարակով յայտարարում են Բ. Դռան, որ վերջինս տաճիկ կառավարութեան բոլոր անդամների վրայ է բարդում անձնական պատասխանատուութիւն այդ յանցագործութեանց համար, միևնոյն ժամանակ պատասխանատուութեան պիտի ենթարկուեն և տեղական այն կառավարիչները, որոնք մեղսակից են եղել նման կոտորածների։

ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Մեր վերապրած վայրկեանի լրջութիւնը, որ հետևանք է ներկայ ծանր պատերազմի, արտացոլում է մեր հասարակական կեանքի բոլոր ծալքերում։ Ամբողջ հասարակութիւնը տարուած է մի գաղափարով, թէ ինչպէս արտայայտի իւր գործունէութիւնը, ինչ ձևերով իրականացնի իւր մասնակցութիւնը, որպէսզի զգալապէս թեթևացնի այն արհաւիրքներն, այն դժուարութիւնները, որոնք բնականօրէն ծագում են արդի պատմական պայմաններում։ Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ տիրող այդ տրամադրութեանը չի կարող արձագանք չտալ և ուսանող երիտասարդութիւնը։

Բարձրագոյն դպրոցների երիտասարդութիւնը, կարելի է ասել, առանց բացառութեան, հենց պատերազմի առաջին օրերից աշխատում է այն հիմնարկութիւններում, որոնք ծառայում են վիրաւորների ու հիւանդների կարիքներին։ Իսկ միջնակարգ դպրոցների երիտասարդութիւնը միմիայն եզակի, հատուկտոր օրինակներով է մասնակից այդ գործունէութեանը։

Բայց ահա սկսւում են ամառուայ արձակուրդները — միջնակարգ դպրոցի աշակերտութեան հանգստութեան ժամանակը։ Այս տարի էլ այդ արձակուրդները, հենց նոյն պատճառով սովորականից շատ ու շատ երկարատև են լինելու։ Իսկ շրջապատող մթնոլորտն էլ այնպէս չէ, որ թելադրի, ինչպէս առաջները, մեր պատանիներին հանգստանալ կամ անձնատուր լինել անձնական բաւականութեան հաճոյքներին։ Եւ ահա մեր դպրոցական երիտասարդութեան մէջ նկատւում է ամենուրեք, մանաւանդ Ռուսաստանում, մեծ ձգտումն արդիւնաւէտ օգտագործել իւր աշխատանքն այնտեղ, ուր նրա կարիքն է զգացւում։ Մենք նկատի ունենք այստեղ այն միտքն, որ արծարծել են հասարակական բազմաթիւ շրջաններում և ջերմ արձագանք է գտել դպրոցական երիտասարդութեան մէջ, այն է, իրենց ֆիզիքական ու ինտելլիգենտ ոյժերը կիրառել դաշտային և ընդհանրապէս գիւղատնտեսական աշխատանքներում այնտեղ, ուր գիւղական ընտանիքները պատերազմի պատճառով զրկուել են իրենց բանուոր բազուկներից։ Երիտասարդութեան այդ ձգտումն, այդ հօսանքը վերին աստիճանի գնահատելի է ամեն կողմից. ուստի և մեր հասարակական հիմնարկութիւններն ու կազմակերպութիւնները պատրաստ են ընդառաջ գնալ երիտասարդութեան այդ ցանկութիւններին իրենց խորհուրդներով և աջակցութիւններով։

Գիւղատնտեսական աշխատանքով օգնութիւն հասցնելու գաղափարն, ինքըն ըստ ինքեան թանկարժէք, անհրաժեշտ է մարմնացնել այնպիսի ձևերով, իրականացնել այնպիսի եղանակներով, որոնք յետագայում չվարկաբեկէին այդ նոր սկսած ձեռնարկումները։ Պէտք է անպայման հանդէս գան հասարակական հիմնարկութիւններ, որոնք իրենց վրայ վերցնէին այդ գաղափարի նպատակայարմար իրագործման ջանքերը. անհրաժեշտ է, որ կազմակերպուեն աշխատաւոր երիտասարդների խմբեր, որոնք կազմ պատրաստ լինեն, յատուկ օրգանների ցուցմունքների համաձայն, այս կամ այն վայրը դիմելու, ուր զգացւում է գիւղատնտեսական աշխատանքի կարիք։ Մի խօսքով, այս նոր շարժումը պէտք է ուղղել գործնական իրագործման հոսանքով, որպէսզի նա չստանայ անկարգ, քաօսային բնոյթ, որ կարող է անշուշտ բացասական ազդեցութիւն ունենալ թէ հենց իրեն, այդ դպրոցական երիտասարդութեան, և թէ ամբողջ հասարակութեան մէջ։

Եւ եթէ այս առաջին փորձը կիրականանայ յաջող հետևանքներով ու ծրագրած կանոնաւոր չափերով, այն ժամանակ հիմք կը դրուի մի նոր օգտաւէտ ու խոշոր գործի մեր ուսանող երիտասարդութեան համար։ Այսուհետև նա սովորութիւն կը դարձնէ այդ գեղեցիկ, հասարակօգուտ գաղափարն ի կատար ածել ոչ միայն ինչպէս այժմ անցողակի կերպով, այլ և միշտ, նաև խաղաղ ժամանակ, գտնելով իւր տեսակի այդ նոր գործունէութեան մէջ ֆիզիքական ու բարոյական մեծ կազդուրումն իւր դպրոցական աշխատանքների համար։

ՔԱՂ. ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Դժուար է, ի հարկէ, այնպիսի պահանջներ անել մեր քաղաքային ինքնավարութիւնից, որոնց իրագործումը ներկայ հանգամանքներում միանգամայն անհնարին է. ով լաւ ծանօթ է Շուշու հեռաւոր և մօտիկ անցեալի ու ներկայ դրութեանն, նա անշուշտ, չէ կարող աչքի առաջ չունենալ, թէ ինչ անհրաժեշտ կարիքներ ունի քաղաքս, որ կարող ենք ի կատար ածել, բայց դժբախտաբար մինչև այժմ այդ ուղղութեամբ չենք գործել։ Կարիքներ շատ ու շատ ունի քաղաքս. բաւական կը լինի ասել, որ ով 80-ական և 90-ական թուականների սկզբներում բախտ է ունեցել այցելել Շուշին, եթէ այժմ նա հնարաւորութիւն ունենայ կրկին քաղաքս գալու, դժուար թէ որևէ փոփոխութիւն նկատէ այստեղ. նոյն ձևի տներ, անկանոն ու նեղ փողոցներ, ողորմելի լուսաւորութիւն, ապականուած օդ, աւերակ շրջապատ, միայն նոր են մի քանի գազէ լապտերները և ահա ամբողջ 20-30 տարուայ բարեկարգութեան արդիւնքը։ Կարծէք քաղաքային ինքնավարութիւնը միայն անունով է գոյութիւն ունեցել, կարծէք ինքնավարութիւն ասելով պիտի հասկանանք մի ինչ որ չինութիւն, ուր որոշեալ ժամերին գալիս են ծառայողները, զանազան թղթեր են թերթում, հաշիւներ կազմում կամ շատ անգամ յօրանջում, յետոյ ձայնաւորները հաւաքւում են, լաւ լաւ ճառեր են ասում և դորանով էլ ամեն ինչ սահմանափակւում է։ Շատ ցաւալի կը լինէր, եթէ հետևանքին նայելով բնորոշենք նաև գործի էութիւնը։

Մի կողմը թողնելով այն հանգամանքը, որ ներկայ դժուարին րոպէին քաղաքային ինքնավարութիւնը ստիպուած պէտք է լարէ իւր բոլոր ոյժերը ազգաբնակութեան համար կենսական անհրաժեշտ պիտոյքներ հայթհայթելու, որ և նրանից պէտք է խլէ ժամանակի մեծ մասը, բայց և այնպէս չի կարելի անտես անել նաև այն հանգամանքը, որ քաղաքի բարեկարգութեան համար կան անյետաձգելի գործեր, որոնց կատարելը շատ ժամանակ և մեծ ջանք չի կարող պահանջել։ Բաւական կը լինի ասել, որ երբ անձրև է թափւում, փողոցի մայթերով անցնելու հնարաւորութիւն չի լինում. նախ շատ տների տանիքների եզրերը խողովակներ չունեն. միւս կողմից եթէ ունենում էլ են, այդ խողովակների ջրերը թափւում են ուղղակի մայթերի վրայ և հնարաւորութիւն չեն տալիս անցորդներին մայթերով գնալու. իսկ փողոցներով գնալն եւ անհնարին է լինում՝ ցեխի և ջրի պատճառով. անշուշտ դժուար չէ քաղաքային ինքնավարութեան համար կարգադրել և հսկել, որ գոնէ այդ տարրական և անհրաժեշտ բարեկարգութիւնը մտցնեն մի այնպիսի քաղաքում, ինչպիսին Շուշին է, ուր անձրևներն երբ սկսում են, այլևս ամիսներով չեն դադարում։ Միւս կողմից ուշադրութեան առարկայ պիտի դարձնել նաև մայթերի կանոնաւորութիւնը. չկայ միևնոյն շարքում 2, 3 տուն, որ նոյնանման հաւասար մայթեր ունենան, կամ թէ շատ տների մուտքն այնպէս է շինած, որ սանդուղքներն սկսում են ուղղակի մայթի վրայից։ Հետաքրքիր և ուշագրաւ է

նաև մի այլ հանգամանք. մեծամասամբ մի յարկանի տների և երկու յարկանի տների առաջին յարկերի ծխնելոյզները դէպի փողոց են հանած, այնպէս որ ծուխն ամբողջովին թափւում է անցորդների աչքերը, մանաւանդ մառախլապատ օրերին, երբ ծուխը ու մառախուղը միմիանց խառնուած թոյլ չեն տալիս մարդուն մինչև իսկ ազատ շնչելու ու քայլելու։ Պէտք է միջոցների դիմել, որ տնատէրերը տանիքից վեր հանեն այդ ծխնելոյզները, որ ծուխը դէպի վեր բարձրանայ և ոչ թէ փողոցներում կուտակւի։

Քաղաքիս կոյուղիներն էլ անխնամ դրութեան մէջ են, միքանի փողոցներով, այն էլ մարդաշատ, անցնելու ժամանակ մարդ պիտի հոտոտելիքը փակէ, այնպիսի գարշահոտութիւն է տիրում, որ մարդ զարմանում է, թէ մի՞թէ քաղաքիս ձայնաւորները այդ փողոցներով չեն անցնում. առանձնապէս քաղաքային ինքնավարութեան ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում Լորիս-Մելիքեան փողոցի Ղօնդաղսազեանց տան առաջ և Մ. Խաչատրեանի տան հիւսիսային կողմը, դարձեալ փողոցից սկսող կոյուղուց արձակուած գարշահոտութեան, էլ չեմ ասում, թէ քաղաքի աւելի հեռաւոր մասերում ինչ տեսակ կեղտոտութիւններ են թափուած։

Անհրաժեշտ է նաև կարգադրել, որ դէպի փողոցի կողմը շինած ցանկապատերը պատուածքներ չունենան և այդ տեղը աղբ չթափեն, որպէս զի կեղտոտութիւնից ազատ լինեն փողոցները։

ՀՈՂԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Շարունակութիւն և վերջ)

5

Բուն Ռուսաստանի գիւղացիները, ինչպէս յայտնի է, ճորտական վիճակից ազատագրւեցին 1861 թ. և այդ ժամանակից էլ անցան փրկանքի վճարներին։ Մեզ մօտ Վրաստանի ճորտերի ազատութիւնը եղաւ 1864-65 թ. սակայն գիւղացիներին թողին ժամանակաւոր-կախեալ վիճակի մէջ, այն է փրկագործումը թողնւեց կալուածատէրերի և գիւղացիների յօժար կամքին։ Գիւղացիները պիտի որոշ բնական հասոյթներ և դրամական տուրքեր վճարէին կալուածատէրերին, մինչև որ փոխադարձ համաձայնութեամբ սեփական միջոցներով փրկագործէին իրենց յատկացրած հողաբաժինները։

Այլ կերպ դասաւորւեց հայ-թրքական գաւառների գիւղացիութեան վիճակը։ Պարսկական տիրապետութիւնը ճորտութիւն չէր ճանաչում, սակայն ռուսական տիրապետութեան ժամանակ 1846 թ. հայ և թուրք գիւղացիների շլինքին փաթաթեցին կիսաճորտական վիճակը։ Ապա հասաւ և նրանց ազատագրման հերթը, որ տեղի ունեցաւ 1870 թ. մայիսի 14-ի օրէնքով։ Այդ ժամանակից դէսը հայ և թուրք գիւղացիները համարւում էին ժամանակաւոր—պարտադիր վիճակի մէջ, ազատ էին անձնական ծառայութիւններից, սակայն հողատէրերին վճարում էին բահրա և դրամական տուրք։ Մեր գիւղացիների վերջնական փրկագործումը նոյնպէս թողնուած էր նրանց և հողատէրերի յօժար կամքին և փոխադարձ համաձայնութեանը։ Եւ պէտք է ասել, որ 40 տարիների ընթացքում (1870—1910) ոչ մի գիւղացի չփրկագործեց իր հողաբաժինը։ Սակայն տիրող կացութիւնը կասեցնում էր երկրի կուլտուրական զարգացումը, գիւղացիների և հողատէրերի յարաբերութիւնները ծանր ազդեցութիւն էին թողնում մեր երկրամասի քաղաքական և տնտեսական կեանքի վրայ։ Պէտք էր վերջ տալ այդ դրութեան և վերացնել ճորտական վիճակի մնացորդները։

Մեր երկրի գիւղացիութեան ու կալուածատէրերի յարաբերութիւնների բարեկարգման հարցը հերթական դարձաւ մանաւանդ 1905 թ. յետոյ։ Երրորդ Պետական Դումայի ձախակողմեան պատգամաւորները առաջարկեցին մի օրինագիծ, որով, եթէ այն ընդունւէր և օրէնք դառնար, պիտի վերանար գիւղացիների կախումը հողատէրերից և նրանք ձրիաբար տէր պիտի դառնային իրենց հողաբաժիններին։ Կառավարութիւնը իր ձեռքը վերցրեց օրինագծի յետագայ մշակումը և Պետ. Դուման ընդունեց հողատէրերին վարձատրելու սկզբունքը։ Սակայն հողերը գնահատւեցին ոչ թէ մեր օրերի գներով, այլ անցեալ դարի 60-ական թւականների։ Եւ դա հետևեալ պատճառով. 50 տարի է անցել 1861 թ. յետոյ և այդ կէս դարի ընթացքում Անդրկովկասի գիւղացիութիւնը շարունակել է բահրա և այլ տուրք վճարել հողատէրերին, այն ինչ եթէ այդ գիւղացիութիւնը Ռուսաստանի նախկին ճորտերի հետ միասին պարտադիր կերպով ենթարկուած լինէր փրկանքի վճարներին, ապա նա՝ բահրայի փոխարէն հատուցանելով փրկանք՝ վաղուց կլինէր ազատած իր հողաբաժինները։ Եւ յետոյ Ռուսաստանի ազնւականները վարձատրութիւն ստացել են 60-ական թւականների գնով, երբ հողը անհամեմատ աժան էր գնահատւում. քանի այժմ էլ ինչու պիտի նրանց Անդրկովկասեան դասակիցները այժմեան գներով վարձատրւեն, երբ հողի գինը բարձրացել է և 50 տարի էլ նրանք հասոյթներ են ստացել գիւղացիներից։ Ապա մի այլ պատճառ. Ռուսաստանի կալուածատէրերը իրենց վարձատրութիւնը ստացել են պետական $5^{0}/_{0}$-ական րենտայով, որի գինը 1877 թ. (ռուս-թիւրքական պատերազմին) ընկել էր 75-ի, իսկ Անդրկովկասի կալուածատէրերը ստանում են դրամական վարձատրութիւն։

Բաւական համարենք պատճառների մասին խօսելը։ Տեսնենք, թէ ինչպէս են որոշւել 60-ական թւականների գները։

Դրա համար հիմք է ընդունւած հողերի 1910 թ. տուած եկամուտները։ Գնահատելով այդ եկամուտները՝ գումարը բաժանւել է երկու մասի, աչքի առաջ ունենալով, որ մեզ մօտ տիրում է հողագործութեան երկդաշտեան սիստեմ՝ երբ հողերի կէսը հերկւում է, իսկ կէսը հանգստանում։ Ապա ստացւած քանորդը (результатъ) դարձեալ բաժանւել է երկու մասի, աչքի առաջ ունենալով, որ հողերի գինը 60-ական թւականներից յետոյ կրկնապատկւել է։ Խոտահարքերի այժմեան գինը բաժանւել է երկու մասի, այլ ոչ չորս, ի նկատի առնելով, որ խոտահարքերը շահագործւում են ամեն տարի։ Այն դաշտերը, որոնց վրայ այժմ ցանւում է բամբակ կամ աւելի բարձր կուլտուրայի բոյս, ընդունւել են, որպէս ցորենադաշտեր, այսինքն՝ այդ դաշտերի եկամուտը հաշւել է ցորենի արտադրութեան իմաստով, քանի որ 50-ական թւականներին բամբակի կուլտուրան մեզ մօտ ընդհանրացած երևոյթ չէր։

Պէտք է ընդհանրապէս ասել, որ հողերը գնահատւել են աժան գներով և դա, ինչպէս ասացինք, մէկից աւելի պատճառներ է ունեցել։

6.

Թւում է, թէ ընթերցողը պէտք է բաւականաչափ ծանօթացած լինի 1912 թ. դեկտեմբերի 20-ի օրէնքի հետ։ Հասկանալի պատճառներով մենք ըստ էութեան քննադատութեան չենթարկեցինք օրէնքը, այլ բաւականացանք լոկ նրա բովանդակութեան պարզաբանելու աշխատանքով։ Այդ օրէնքը հիմա կեանքի մէջ է մտցնւում և ընթերցող գիւղացուն է մնում որոշ օգուտ քաղել ներկայ յօդւածից։ Մեզ մնում է միայն երկու խօսք ասել օրէնքի որոշ կէտի նկատմամբ։

Օրէնքի մէջ ասւած է, թէ ջրից, արօտատեղիներից և անտառներից օգտւելը մնում է հին կարգով։ Սա նշանակում է որ օրէնքը դեռ ևս մի հարւածով չի վերջացրել ճորտական դրութեան մնացորդները, քանի որ առկախ է սերվիտուտային իրաւունքների լուծումը։ Անցանկալի բան պիտի համարել, եթէ գիւղացիները և կալուածատէրը ընդհանուր իրաւունքներ ունեն անտառի, արօտատեղիի և այլ արդիւնատեղիների նկատմամբ։ Դա նշանակում է միշտ անմար պահել փոխադարձ դժգոհութիւնը, որովհետև անտառից, ջրից օգտւելու եղանակը պիտի միայն ընդհարումներ առաջացնէ։ Ապա պիտի ասել, որ դա մի վնասակար կացութիւն է անտառատնտեսութեան համար։ Երբ անտառից օգտւում են երկու տէրեր, ապա նրանք չեն կարող խնայողաբար վարւել անտառին և պէտք է շտապեն որ առաջ նրանից քամելու հնարաւոր օգուտը։ Օրէնքը նախատեսնում է այդ հանգամանքը և դրա համար է, որ աւելացնում է, թէ ջրի, արօտատեղիների և անտառների մասին կը հրատարակւի առանձին կանոն։

Մենք ներկայ օրէնքի պատմութիւնից տեսանք, թէ որքան երկար է տեւում մի օրէնքի մշակումը և հրատարակումը։ Մեր գիւղացիները կախեալ վիճակից ազատագրւեցին 50 տարի անցնելուց յետոյ։ Արդ՝ դժւար է ասել, թէ շուտափոյթ լուծում կստանայ առկախ մնացած իրաւունքների հարցը։ Սակայն գիւղացիների և կալուածատէրերի յարաբերութիւնների գլխաւոր խնդիրը սպառւած է դեկտ. 20-ի օրէնքով։ Եւ մենք կարծում ենք, որ ջրի և անտառի հարցը երկրորդական նշանակութիւն ունի վարելահողերի, այգիների և խոտահարքերի փրկագործման հետ։

Ջրի, անտառի և արօտատեղերի խնդիրը կարելի է կարգաւորել փոխադարձ համաձայնութեամբ։ Մեր գիւղացիները պէտք է ձգտեն համաձայնութեան գալու կալուածատէրերի հետ և իրար մէջ բաժանելու ընդհանուր սեփականութիւնը։ Ներկայ օրէնքը կարող է նրանց համար առաջնորդող դեր խաղալ։ Անտառը մեզ մօտ թանգ չէ, քան վարելահողը, կամ թէ արօտատեղին չունի խոտահարքի գինը։ Եթէ բարի կամք, գիտակցութիւն և ցանկութիւն լինի՝ կարելի է կարգաւորել և առկախ մնացած արդիւնատեղիների փրկագործումը և դրանով վերջ տալ մեր առաջադիմութեանը վնասող մի երևոյթի։

Դ. ԱՆ—Ն

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒՄԸ

Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան մէջ անցեալ շաբաթ կայացել է մինիստրի օգնական Վ. Գ. Շևեակովի նախագահութեամբ կազմակերպչական նիստ միջնակարգ դպրոցի բարեփոխման հարցի առթիւ։ Այդ նիստին մասնակցել են մօտ 40 հոգի մանկավարժական աշխարհի յայտնի ույժերից. պրոֆեսորներ՝ Կապտերև, Սազօնով, Պոլովցև և Բարսկով, նմանապէս գիմնազիաների ու րէալական դպրոցների մի քանի տեսուչներ և ուսուցիչներ թէ միջնակարգ և թէ ստորին վարժարանների։ Այդ հրաւիրւած անձերը նշանակւել են կամ նախագահներ կամ պարտադիր անդամներ այն մանկավարժական մասնաժողովների, որոնց յանձնարարւած է մինիստրութեան կողմից միջնակարգ դպրոցի բարենորոգման ծրագրի մանրամասն մշակումը։ Վերոյիշեալ կազմակերպչական նիստում զեկուցւեցին անցեալ ամիս մինիստր գրաֆ Պ. Ն. Իգնատիևի նախագահութեամբ կայացած խորհրդակցութիւնների որոշումները, որոնք պիտի իբրև ելակէտ ծառայեն ծրագրւող բարենորոգումներին։ Մանկավարժական մասնաժողովները պէտք է ի նկատի ունենան միաձև միջնակարգ դպրոց եօթը տարւայ դասընթացքով։ Այդ դպրոցի ճիւղաւորումը կը սկսի չորրորդ դասարանից. այդ ճիւղաւորութեան մանրամասնութիւնները պիտի մշակւեն մասնաժողովներում։ Բարենորոգւած միջնակարգ դպրոցը պէտք է բռնի ներկայ գիմնազիաների ու րէալական դպրոցների տեղը, ըստ որում յատուկ կլասիկ կրթութիւն ստանալ ցանկացողները բաւարարութիւն կստանան բարենորոգւած դպրոցի յատուկ բաժանմունքներում։ Բոլոր նշանակւած մանկավարժական մասնաժողովների թիւը 12 է, համաձայն միջնակարգ դպրոցում աւանդւող առարկաների, այն է՝ ռուս լեզւի, մաթեմատիկայի, բնագիտութեան, պատմութեան, աշխարհագրութեան, նոր լեզուների, հին լեզուների և այլն։ Բացի այդ՝ երեք մասնաժողովներ յատկապէս զբաղւել են աշակերտների բարոյական, գեղագիտական ու ֆիզիքական կրթութեան հարցով։

ԲԱՄԲԱԿԻ ԳՈՐԾԻԱԾՔՆԵՐԻ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

Ինչպէս յայտնի է ներկայումս մեզանում հրատապ հարց է դարձել Լօձի գործարանների Կովկաս տեղափոխելու ծրագիրը։ Այդ մասին ժողովներ են անում, մարդերի փոխանակութիւններ, նոյն իսկ դիմումներ են լինում մանաւանդ Կովկասի երկու գլխաւոր կենտրոններից՝ Թիֆլիզից և Բագւից։ Այդ հարցին է նւիրւած մի երկար ու շահեկան յօդւած Русск. Вѣд. լրագրում (№104)։ Մի առ մի թւելով այն առարկութիւններն ու պաշտպանութիւնները, որոնք առաջադրում են Լօձի գործարանները Բագու տեղափոխելու ծրագրի կողմնակիցները, վերոյիշեալ յօդւածագիրն իւր կողմից գտնում է այդ գաղափարը միանգամայն անհիմն իւր աւեալներով ու անկարելի իւր իրագործելի հետևանքներով։ Եւ դրա փոխարէն նա հետևեալ միանգամայն խելացի ու նպատակայարմար կարծիքն է յայտնում. „Մենք կասկածում ենք ընդհանրապէս, որ Լօձի արդիւնագործութեան Բագու տեղափոխելն շահաւէտ լինէր և որև է զգալի օգուտ ներկայացնէր թէ մասնաւոր ձեռնարկութիւնների և թէ ամբողջ ժողովրդական տնտեսութեան համար։ Այնու ամենայնիւ, պատերազմի առթիւ բագւեցիների արծարծած այդ հարցը չի կարելի զրկել իւր առաջնակարգ նշանակութիւնից։ Բայց այդ հարցը պէտք է ասպարէզ դրւի բնաւ չկապելով փոխադրման ծրագրի հետ, այլ այն գաղափարի հետ, թէ անհրաժեշտ է ստեղծել, այն էլ ոչ միայն Բագւում, այլ ընդհանրապէս Կովկասում նոր ինքնուրոյն բամբակագործւածքային կենտրոն։ Այդ նպատակի համար բոլոր անհրաժեշտ պայմանները գոյութիւն ունեն այստեղ մեծ չափով։ Բացի այդ՝ Կովկասն ունի էներգիայի հսկայական, ամեն մի արդիւն. գործութեան համար թանգագին, սակայն մինչև օրս չշահագործւած աղբիւր լեռնային գետերի ու լճերի մէջ, որոնք հարկաւոր դէպքում և կանոնաւոր շա-

շահագործմամբ կարող են մատակարարել անհագին մեքենական ոյժ։ Այնուհետև Կովկասի բամբակային գործածքների արդիւնաբերութեան համար միանգամից պատրաստ կըլինէր մի լայնածաւալ շուկայ թէ Կովկասում, թէ Պարսկաստանում ու Թիւրքեստանում, ուր արտահանել հնարաւոր էնուային ճանապարհով Կասպիական ծովով, և թէ հարաւ-ռուսական նահանգներում, մանաւանդ Սեծովեան ափերում, Աստրախանի շրջաններում և այլն։ Ահա թէ ինչ կողմից բագւեցինների բարձրացրած հարցը մեծ համակրանքի է արժանի ու պէտք է լրջօրէն և ուշադիր քննել մեր ընդհանուր և տնտեսական մամուլում"։

Ի. Ի. ՄԵՉՆԻԿՈՎ

Մայիսի 3-ին լրացաւ աշխարհահռչակ գիտնական Ի. Ի. Մեչնիկովի ծննդեան 70 ամեակն։ 30 տարուց աւելի է, ինչ այդ նշանաւոր անձն ապրում է Փարիզում, իւր գիտական ուսումնասիրութիւններով և գիւտերով նոր ուղիներ բաց անելով ժամանակակից բիօլօգիայի և բժշկականութեան մէջ։ Հետեւեալ համարներում մենք կըտանք Մեչնիկովի գիտական գործունէութեան և նրա բիօլօգիական թեօրիաների ամփոփ տեսութիւնը և կըպարզենք այն ծառայութիւնը, որ նա մատուցել է ժամանակակից բժշկականութեանը և համայն մարդկութեանը։

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Թիֆլիսում ստացել է հետեւեալ հեռագիրը. Վանում գինուած հայ ազգաբնակութիւնն Արամի ղեկավարութեամբ դիմացաւ մի ամբողջ ամիս, և միայն 2 օր առաջ հայերը գերակշռութիւն ստացան և թիւրքերը սկսեցին նահանջել։ Քաղաքն ամբողջովին այրուած է. կանգուն մնացել են միայն մի քանի փոքր մասեր և ռուսաց հիւպատոսարանը։ Մեր զօրքերը քաղաքին մօտենալիս՝ բերդից հայերը ողջունի համազարկեր տւին թիւրքերից գրաւած 6 թնդանօթներից։ Բանալով բերդի դռները՝ հայերը յանձնեցին բերդի բանալիները։ Ժողովուրդը հոգեւորականութեան առաջնորդութեամբ դուրս եկաւ ընդառաջ և ցնծագին ցոյցեր արեց մեր զօրքին։

— Ատրպատականի առաջնորդը հեռագրում է. «Ի գիտութիւն պարսկահպատակ փախստականների յայտնում եմ, որ Ատրպատականում գործող զօրամասի հրամանատարը թոյլ է տւել տղամարդկանց վերադառնալ Խոյ ու Սալմաստ վերսկսելու դաշտային աշխատանքները»։

— Հայոց Ազգային Բիւրօն յօգուտ հայ կամաւորների ստացել է Եկատերինոդարի Հայկական կոմիտէից—5,000 ռ., Բախմուտի Հայկական կոմիտէից—1,400 ռ. և Ռուսո-Լաբինսկի Հայկական կոմիտէից—200 ռուբլի։

— Վանը գրաւելու առթիւ Թիֆլիսի առաջնորդ Մեսրոպ եպիսկոպոսը ի պատասխան իր շնորհաւորական հեռագիրների՝ ստացել է հետեւեալ հեռագիրները.

-Նորին Բարձր Սրբազնութեան
Մեսրոպ Եպիսկոպոսին

Զգացուած եմ և սրտանց շնորհակալ եմ արտայայտած զգացմունքների համար։

Գեներալ-ադիւտանտ ՆԻԿՈԼԱՅ

— Մեսրոպ Եպիսկոպոսին

Սրտանց շնորհակալ եմ Ձերդ Սրբազնութիւնից մեր քաջարի զօրքերին ուղղուած աղօթքների և բարեմաղթութիւնների համար՝ յաղթելու մեր պատմական թշնամուն։ Իւդենիչ

— Մեսրոպ Եպիսկոպոսին

Սրտանց շնորհակալ եմ Ձերդ Սրբազնութիւնից Վան քաղաքը իմ կորպուսի քաջ և փառաւոր զօրքերի և հայ կամաւորների կողմից քրիստոնէութեան պատմական թշնամուց ազատելու առթիւ արած շնորհաւորանքի և աղօթքների համար։

Օգանովսկի

— Ալէքսանդրօպօլում և նրա շրջակայքում փախստականների թիւը հասնում է մօտ 8000-ի։ Քաղաքում ապրում են 3000, իսկ գիւղերում՝ մօտ 4700։ Մեծ մասը հայեր են—6000, ռուսներ՝ 30, յոյներ՝ 1400։ Թուրքեր չը կան. ասորիները գաղթել են Թիֆլիսի նահանգը։ Դրսի փախստականները տեղաւորուած են. հասնում են օգնութեան ոչ միայն քաղաքի շրջիկները, այլ և գիւղական ուսուցչուհիներն ու ուսուցիչները։

— Փախստականների մասին հոգացող Գանձակի կոմիտէն 1914 թ. դեկտեմբերի 16-ից մինչև 1915 թ. ապրիլի 5-ը ունեցել է 2,723 ռ. 32 կ. մուտք, որից 1,399 ռ. 63 կ. ստացւել է զանազան հանգանակութիւններից, իսկ մնացածը, ներկայացումներից և համերգներից։ Այդ գումարից Բարեգործ. ընկ. է ուղարկուած 600 ռ., Էջմիածին 400 ռ., ներկայացումների, դրամահեռակի ծախսերը և փախստականներին տրուած գումարների հետ ծախքը անում է 1,352 ռ., 20 կ.։ Դրամարկղում մնում է 2,723 ռ. 32 կ.։

—Փախստականներին օգնելու համար Ալէքսանդրօպօլի կոմիտէտը անցեալ տարւայ նոյեմբերի 10-ից մինչև օրս հետեւեալ գումարներն է ստացել։ Էջմիածնից և քաղաքների միութիւնից՝ 35, 000 ր., Ալէքսանդրօպօլ քաղաքից՝ 4000 ր., Կարսի նահանգապետից՝ 8000 ր., Երևանի նահանգապետից՝ 17,000 ր.։ Ընդամենը 64, 000 ր.։ Վերոյիշեալ նահանգապետների այդ դրամները ուղարկում է Թիֆլիսի նահանգական կոմիտէտը՝ նախագահութեամբ կոմսուհի Ելիզավետա Անդրէևնայի, որ օժանդակում է կովկասեան պատերազմից վնասուածներին ընդհանրապէս։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Ամսոյս 18-ին, երկուշաբթի օրը նշանակուած է քաղաքիս ձայնաւորների ժողով՝ քննելու մի քանի հերթական խնդիրներ։

— Վերջերս Կովկասի զանազան քաղաքներում շուշեցիների շրջաններում աննպաստ լուրեր էին տարածւել Շուշի քաղաքի անդորրութեան և կենսական պայմանների մասին, որոնք անշուշտ շատերին յետ էին կանգնեցնում այս տարի իրենց հայրենիք գալու ամառանոց։ Ուստի Շուշու քաղաքագլուխը հեռագիրներ էր ուղարկել Թիֆլիսի և Բագւի տեղական թերթերին հետեւեալ բովանդակութեամբ. «Կեանքի և բնակարանների թանգութեան մասին լուրերը Շուշու վերաբերմամբ ճիշտ չեն։ Ամարանոց եկողներն այստեղ կըգտնեն լիակատար հանգիստ և յարմարութիւն»։

— Մայիսի 7-ից Շուշի է ժամանել Գանձակի նահանգական դատարանի նստաշրջանը, որ քննելու է դատական գործերը մինչև մայիսի 20.

— Մայիսի 15-ից թեմական դպրանոցի բոլոր աշակերտները արձակեցին և նոյն օրը սկսեցին նորեկների ընդունելութեան քննութիւնները։

— Այս ամառուայ սեզոնին մեզ մօտ հիւր կըլինի Բագւայ հայ դերասանական խումբը, ինքնուրոյն և թարգմանական ճոխ ռեպերտուարով։ Խմբում մասնակցելու են դերասանուհիներ՝ Արուս-Ոսկանեան, Սիրուշ, Մամիկոնեան, և Լիւսի. դերասաններից կըլինեն Փափազեան Կոստանեան Օվի-Ահարոնեան, Թաշճեան, Արմէնև ուրիշներ։

ԿՈՎԿԱՍ

— Մայիսի 10-ին կէսօրից յետոյ, Թիֆլիսում տեղաց մի չտեսնուած կարկտախառն, յորդ անձրև, որը տեեց մօտաւորապէս մէկ ժամ։ Անձրևաջրից կազմւեցին հսկայական հոսանքներ, որոնք իրանց հետ ս. Դաւիթի սարից մեծ քանակութեամբ քար ու աւազ պոկելով բերին լցրին քաղաքի մէջ փողոցները։ Այսպէս օրինակ անձրևաջրի հեղեղը քար ու աւազով լցրեց Վօզնեսենսկայա փողոցը, ծածկեց էլեկտրաքարշի գծերը, որի պատճառով վերջինիս երթեւեկութիւնը կանգ առաւ այդ մասում։ Քար ու աւազով լցւեց Մօսկօվսկայա փողոցի ներքին մասը, Ճավճավաձեսկայա և ուրիշ շատ փողոցներ, որոնք ս. Դաւթի սարից իջնում են դէպի Գօլօվինսկի պրօսպէկտ և Օլգինսկայա փողոց։ Հեղեղի բերած աւազով ու տղմով տեղ-տեղ ծածկւեցին և վերջին փողոցները։ Գօլօվինսկի պրօսպէկտի վերի մասում, ձախ կողմի Կրուժօկի նոր շէնքի շարքի խանութները լցւեցին ջրով։ Ջրով լցւեցին և շատ նկուղներ Օլգինսկայա և Ձերքեզովսկայա փողոցներում։ Թէ որքան վնասներ է տւել հեղեղն առանձին թաղամասում, առ այժմ յայտնի չէ։

— Ղազախի գաւ. Ղուլլարի գիւղում երևացել են մեծ քանակութեամբ մըկներ, որոնք սպառնում են ոչնչացնել ցանքսերը։

—Ներսիսեան դպրոցի պարապմունքները վերջացան շաբաթ, մայիսի 9-ին։ Գայիանեան և Յովնանեան օրիորդաց դպրոցներում դպրոցական պարապմունքները արդէն վերջացել են և աշակերտուհիները արձակւել։

— Մայիսի 13-ից Թիֆլիսի ծխական բոլոր դպրոցները վերջնականապէս արձակեցին ամառուայ արձակուրդների համար։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՂԱՓԱՆԻ ՑԱՒԵՐԻՑ

Առաջաձոր գիւղ. 14-ին մայիսի

Նորերս Ղափանի շրջանի դպրոցները «արժանացան» թեմ. տեսուչ պ. Յ. Գէորգբէգեանցի երրորդ և ուս. տարւոյս վերջին այցելութեան։

Շրջանիս դպրոցներից մէկում, ինչպէս երեւում է և մնացեալ դպրոցներում, պ. Գէորգբէկեանցը սովորական -ուսումնականին վերաբերեալ վերստուգումներ կատարելուց դուրս, մի «աւետաբեր հրեշտակի» նման, պաշտօնապէս յայտարարում է Բագւայ Արամազդ ընկերութեան ուսումնարանական խորհրդի կայացրած որոշումները առաջիկայ ուս. տարւայ վերաբերեալ, որք են՝.

—Նախ՝ որ խորհրդի նպաստով մինչև այժմ պահւող 14 դպրոցներից առաջիկայ ուս. տարուց 4-ի գոյութիւնը դադարեցնում է բոլորովին և երկրորդ՝ որ մնացեալ 10-ը դպրոցներին հասանելիք նպաստից ևս 1,000 ր. կըրճատւում է։

Լսածս յայտարարութեանը, ճիշտն ասած, թերահաւատութեամբ վերաբերւեցի, բայց չէ՞ որ այդ պաշտօնապէս է արւած, մնում է ուրեմն իրողութեան հետ հաշտւել։

Իհարկէ, ամեն մի բարեգործական հաստատութիւն իր ժամանակաշրջանն ու միջավայրն ունի։

Նա ստեղծւում է որոշ տնտեսական պայմանների ու կարգերի շնորհիւ և դադարում ըստ նրանց փոփոխութեան։

Խօսքս չի վերաբերում այն հաստատութիւններին, որոնք ինչ ինչ պատճառներից դրդւած դադարեցրել են իրենց գոյութիւնը իսպառ և անժամանակ։

Բայց դժբախտաբար մենք հակառակին ենք ականատես։ Ներկայումս, երբ ամեն տեսակ բարեգործական հաստատութիւնների համար լայն ասպարէզ է բացւել, երբ գործունէութեան վառ ժամանակն է հասել և վերջապէս երբ մութ ու անյայտ անկիւններից, իրենց մարած, աղաչող աչերն են ուղղել դէպի մի շարք նոյնանման հաստատութիւններ, Բագւայ «Արամազդ» Ընկ. Ուս. խորհուրդը եղած-չեղած 14 չոր ու ցամաք խղճալի դպրոցների թւից, 4-ի գոյութեան վրայ էլ խաչ է քաշում և նրանց դռները փակում տգիտութեան մէջ խարխափող հազարաւոր ուսումնածարաւ ու դուռը բախող մանուկների առաջ։

Իսկ ինչո՞վ բացատրել խորհրդի արդի վարմունքը։ Ոչ իրաւական պարտականութիւնը և ոչ էլ բարոյական իրաւունքը թոյլ չեն տալիս հաշտւել եղելութեան հետ։ Միթէ խորհուրդն երկար տարիներ նպաստելով Ղափանի դպրոցներին՝ բաւական համարեց այդ և դադարեցնում է իր գոյութիւնը բոլորովին։ Գուցէ 4 դպրոցների փակումը նախաբանն է այն ամենի, ինչին մենք ականատես ենք լինելու ապագայում։ Բայց գուցէ այն դեռ ևս «յայտնի» 4 գիւղերը կամ դպրոցները «մեղք» ունին և խորհուրդը այդ «կըտրուկ» միջոցաւ ցանկանում է «պատժած» լինել նրանց և նպաստատեղերը փոխել։ Կամ գուցէ խորհուրդը բարեգործութիւն անելու ժամանակը անցած է համարում և կարծում է, որ մի քանի տարւայ ընթացքում հասել է իր նպատակակէտին, իսկ նպաստը ընդունող գիւղացիութիւնը հասել է արդէն ինքնագիտակցութեան և տնտեսական դրութեան այն աստիճանին, որ այլևս դրսի օգնութիւնների կարիք չունի։ Ահա սոյնանման գուցէներն ու ենթադրութիւններն են, որ ներկայումս ամեն մի գիւղացու ծով ցաւերի վրայ մէկն էլ է աւելացրել և ձգել նրան անորոշ ու սպասողական դրութեան մէջ, ողբալով ապագայում դրսում մընացող հազարաւոր ուսումնածարաւ որբերի ու մանուկների անբախտ վիճակը։

ՅՍալ

ՏԽՈՒՐ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Նիժ գիւղ (Նուխ. գաւ.) 15 մայիսի.

Ներկայ համաշխարհային պատերազմի, տաճկահայերի յուսակտուր աղերսանքների, չուտափոյթ օգնութեան սրտաճմլիկ ձայները, աւերի ու թալանի ճարակ դարձած մանրամասնութիւններով նիժեցիների ականջներին էլ են վաղուց հասել, սակայն՝ այդ ամենի հանդէպ, ցաւօք սրտի, այն սրտագին աջակցութիւնը չէ ցոյց տըրւում, ինչ նկատելի է ընդհանրապէս ուրիշ հայ գիւղերում. մեզանում տիրում է մի տեսակ անտարբերութիւն։ Անցեալ դեկտեմբեր—յունւար ամիսներին էր միայն, որ շնորհիւ մի քանի գիտակից երիտասարդների, գլխաւորապէս Սահակ Այվազեանի և Ալէքսան Անտօնեանի եռանդուն ջանքերին գիւղի մի քանի թաղերում հանգանակեց մի գումար, որը փոխադրւեց «Հորիզոնի» խմբագրութեան։ Մի գումար էլ Զատկի օրն է հանգանակւել եկեղեցիներում։ Սակայն ներկայ ծանր օրերին, երբ Կովկասը հազարաւոր փախստականներով է լցւած և երբ ամեն մի կոպէկ սոված ու մերկ որբերի արցունքն է սրբելու, ահա այդ մեծ կարիքը նիժեցիք ևս պէտք է գիտակցեն

և չպէտք է բաւականանան մի երկու անգամ նուիրած կոպէկներով։

Տեղիս հայոց երկդասեան դպրոցի աշակերտները մայիսի 10-ին արձակուել են։ Այս ուս. տարում թեմական կառավարութիւնից ոչ ոք չէ եկել դպրոցով հետաքրքրուելու։ Փետրուար ամսին միայն Նուխւայ փոխանորդ Եղիշէ վարդապետը Նիժ էր եկել հոգևոր գործերով և չէր բարեհաճել իր կայանից ընդամէնը մի քանի քայլ հեռաւորութեան վրայ գտնուող դպրոցը մտնել. բաւականացել էր միայն աւագ ուսուցչի միակողմանի զեկուցումով։ Առանց անմիջապէս ծանօթանալու դպրոցի անց ու դարձի հետ՝ հեռանալուց յետոյ էլ անփոյթ կարգադրութիւններ էր արել դպրոցի ուսուցչութեան վերաբերեալ։ Ցաւալի վիճակ է Նուխւայ վիճակը, որ նման իշխանութիւն ունի։ Մեծ յոյսեր էինք տածում թեմիս ժամ. կառավարիչ Զաւէն հայր սուրբի նկատմամբ, սակայն չգիտենք ինչով բացատրել սրա անտարբերութիւնը։ Թեմական տեսչի կարիքը Ղարաբաղի թեմում շատ և շատ զգալի է։ Որոտ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Իտալիայի որոշումը

Դիւանագիտական բանակցութիւնների ժամանակ պարզուեց, որ Իտալիայի պատերազմին մասնակցելու որոշումը առաջ է եկել ոչ միայն նրա դէպի աւստրօ-գերմանական խոստումները տածած անվստահութիւնից, այլ և այն հանգամանքից, որ Աւստրիան Գերմանիայի հետ միասին պահանջում էին Իտալիայից, որ վերջինս զէնքը ձեռքին մնայ իրենց ընդդէմ եռապետեան համաձայնութեան։ Ուստի Իտալիայի համար անհրաժեշտ թւաց հանդէս գալ ընդհակառակն եռապետեան համաձայնութեան կողմը, միանալով վերջինիս հետ ընդդէմ իւր նախկին հակառակորդի։

Միացեալ Նահանգների առեւտուրը

Հիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների մաքսային վարչութիւնը հրատարակել է խիստ հետաքրքիր տեղեկութիւններ պետութեան արտաքին առևտրի մասին յընթացս մարտ ամսի 1915 թ.։ Այդ տւեալների համաձայն Գերմանիայի արտահանումը դէպի Միացեալ Նահանգները հասել է 1,269,660 ֆունտ ստերլինգ, անցեալ տարւայ մարտին այդ նոյն արտահանումը հաւասար էր 2,292,113 ֆ. ստերլինգի։ Ինչ վերաբերում է Միացեալ Նահանգների արտահանմանը դէպի Գերմանիա—դա ընկել է չնչին գումարի—3,131 ֆ. ստեր։ Ընդհակառակն Հիւսիսային Ամերիկայի արտահանումը անագին չափերով մեծացել է դէպի Նիդէրլանդիա, Սկանդինավեան պետութիւնները, Իտալիա, Յունաստան։ Ընդհանուր առմամբ հիւսիս-ամերիկական արտահանումը մարտ ամսւայ ընթացքում հասել է 25,483,905 ֆունտ ստեր., այսինքն համեմատաբար 1914 թ. մարտի արտահանման հետ աւելացել է 80%։ Այդ արտահանման ընդհանուր գումարից Անգլիայի վրայ է ընկնում 6,811,795 ֆունտ ստերլ. և Ֆրանսիայի վրայ է ընկնում 4,751,987 ֆ. ստ.։

Վաղւան Ֆրանսիան

Յայտնի փիլիսոփայ Անրի Բերգսոնը իւր վերջին դասախօսութիւններից մէկում արծարծել է իրեն յատուկ գեղեցիկ ոճով, թէ ինչ է մնալու պատերազմի վերջանալու միւս օրը Ներկայում այդքան մեծ չափով սպառւած էներգիայից. և յայտնել է այն միտքը, թէ Ֆրանսիան ընդունակ կը լինի պահպանելու իւր թափը և նորից կը վերադարձնի իրեն այն հաւատը դէպի բարձր իդէալները, որ նա ժամանակաւորապէս կորցրել էր։ «Դուք գիտէք—ասում է Բերգսոնը, որ մի քանի հոգեբաններ ջանում են ապացուցանել նեարդային հիւանդութիւնների մեծ մասը շատ առաջներում կրած հիասթափումներով, նրանով, թէ որոշ ձգտումներ ճնշւած, յետ էին մղւած... ահա նոյնն ենք տեսնում Ֆրանսիայի նկատմամբ։ Նա 40 տարի սրանից առաջ կրեց դառն հիասթափումն և այն ժամանակից ի վեր նա իւր մէջ անփոփոխ պահում էր այդ զգացմունքի կենդանի և ներգործող յիշողութիւնը, նոյն իսկ նաև այն ժամանակ, երբ իրեն թւում էր, որ նա մոռացել է այդ։ Այդ տեսակ վէրքից մենք բժշկւած կը լինինք։ Բայց այդ հիասթափումն աւելի խոր բնոյթ ունէր։ Տեսնելով, որ իրաւունքի տեղը գրաւում է ոյժը, որ Էլզաս-Լոտրինգը խլւած է Ֆրանսիայից, որ յաջողութիւնը պսակել է խաբերայութեան, նենգութեան և բռնաբարութեան քաղաքականութիւնը, մենք այն օրին հասանք, որ այլևս կասկած էինք տածում դէպի ճշմարտութիւնը և բոլոր մեծ գործերը, որոնք կարծես Ֆրանսիան իւր մէջ էր մարմնացրել։ Մենք դիմադրութիւն չարինք այդ կասկածներին և այստեղից առաջ եկաւ մեր անբաւականութիւնը։ Մենք սկսեցինք անբաւական լինել հենց մեզնից, մենք սկսեցինք գրգռել ուրիշների վրայ։ Եւ մեր դժգոհութիւնների տեսանելի ու շօշափելի պատճառների յետևը կանգնած էր նա, այդ հիասթափումն... վաղը սակայն այդ չարիքը կը անյետանայ։ Վաղը մեծ անարդարութիւնը կուղղւի և ոյժը կը վերականգնեցնի ստորացած իրաւունքը։ Ահա թէ ինչու ես առանց վախի նայում եմ ապագային։ Վաղւայ Ֆրանսիան կը լինի ոչ միայն յաղթական Ֆրանսիա, այլ և Ֆրանսիա, որին բաւական կը լինեն միայն թեթև ճիգեր իւր թափը պահպանելու համար, որովհետև իւր տերիտորիայի ամբողջութեան վերականգնումով, նա վերստին հաւատ կը ստանայ, հաւատ դէպի արդարութեան ու ազատութեան կրկնակի իդէալը»։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԼԽԱՒՈՐ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

13 մայիսի. Շաւլիի շրջանում դրութիւնն անփոփոխ է։ Կռիւները շարունակւում են Օսօվեցի և Սօսնի գիւղի մօտերքը. մեզ վրայ յարձակւելու փորձը յետ է վանւած բերդի կրակով։ Լոմժինի ուղղութեամբ մի քանի մասերում ուժեղ թնդանօթային կրակ է։ Վիսլայի ձախ ափում մայիսի 11 և 12 մենք յետ մղեցինք թշնամու մի քանի գրոհները, որոնք տարւում էին թոյլ եռանդով։ Խիստ յամառ կռիւ է տեղի ունենում Սանի երկու ափերում Եարօսլավի և Պերեմիշլի միջև եղած շրջանում, որ տևեց ամբողջ մայիսի 12-ի ընթացքում։ Պերեմիշլի և Մեծ Դնեստրեան ճահճի միջև թշնամին շարունակում էր մերկալի կրակ տեղալ իւր թնդանօթներից և կուին ներմուծել նշաւոր ոյժեր Բուսակու և Դրուկենիցայի շրջանում։ Թշնամու բոլոր յարձակումներն այս շրջանում յաջողութեամբ յետ են մղւած։

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՇՏԱԲԻՑ

11 մայիսի. Մերձ ծովեան ուղղութեամբ տեղի է ունենում առանձնակի հրացանաձգութիւն։ Թիւրքերի փորձը՝ առաջ խաղալու Կարադերբենտ կիրճի շրջանում յետ է մղւած մեր զօրքերից։ Կուի ժամանակ մեր կօզակների գնդի երկու հարիւրեակները գրոհ տւին ձիաւոր շարքերով թշնամու վրայ և սրի անցկացրին երկու թիւրքական վաշտեր։ Մեր զօրքերը գրաւեցին Մեանդափը։ Միւս ուղղութիւններում անփոփոխ է։

Հռովմ. մայիսի 13-ին. Իտալական գլխաւոր բանակի պաշտօն. հաղորդագր. Ռազմական գործողութիւնները սկսւեցին Տիրօլի սահմանագծում Տրիենտի գաւառում մայիսի 11։ Մեր զօրքերը ամէն տեղ առաջ խաղալով գրաւեցին հետևեալ կէտերը. Ֆօրչէլլու, Մօնտէօցցէ, Տանալէ, Կաֆարօյի վրայ կամուրջը, Ֆելտրիից հիւսիս գտնւող տերիտորիան և Բրենտայի բարձր ձորերը. մենք գերեցինք մի քանի հոգի և Նատօրի բոլոր սահմանակից կիրճերը։ Կարտիայի սահմանագծում մայիսի 12-ի գիշերը սւինային գրոհով մենք գրաւեցինք Ինֆերնօյի կիրճը և Դերագօ կիրճի ծայրը։ Ֆրիուլիի սահմանում մայիսի 12-ին Իզօնցօ գետի միջին հոսանքում մենք յաջողութեամբ շարունակում ենք առաջխաղացման գործողութիւնները, իսկ Կապերետտօյի շրջակայքում տեղաւորեցինք մեր զօրքերը արդէն մեր գրաւած բարձունքներում։ Իզօնցօյի ներքին հոսանքում մենք շարունակում ենք առաջ խաղալ, ձգտելով հասնել այդ գետի ափերը. Թշնամին ամենուրեք յետ է նահանջում։ Մեր օդաչուները հրանօթներ արձակեցին էլեքտրական և երկաթուղային գծերի վրայ Մօֆալկօնէ կայարանում։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„Утро России" թերթը յայտնում է, որ Սեդիլ-Բախրի մօտ տեղի ունեցած կռիւները չափազանց արիւնահեղ են եղել. տաճիկները յամառ դիմադրութիւն էին ցոյց տալիս, բայց և այնպէս նոքա ստիպւած եղան նահանջելու։ Դաշնակիցների նաւատորմիղը Դարդանէլի ջրանցքի ներսն անցաւ՝ նախօրօք որսալով մինաները։ Նագարի անկումը անխուսափելի է. վերջինիս անկումից յետոյ ազատ ճանապարհ է բացւում դէպի Դարդանէլի վերջին մասը։

— „Русское Слово" թերթը մանրամասն տեղեկութիւն է տալիս Էրէգլու մօտ ռուսաց զօրքը ծովափ հանելու մասին։ Ծովափ իջեցրած զօրքը, որի նպատակն էր ոչնչացնել քարածուխ հանելու և տեղափոխելու յարմարութիւնները, տաճիկների զօրեղ թնդանօթաձգութեան տակ ափ իջաւ, աւիրեց ճանապարհները, տօնները, էլէքտրական կայարանը և ափի շախտան, հրդեհեց նաւթի և քարածուխի պահեստները։ Տաճիկների համար ռուսների ափ իջնելն անսպասելի էր, ուստի լուրջ դիմադրութիւն չկարողացան ցոյց տալ։

— Նւեցարիան գերմանացոց սահմանում կենդրոնացրել է 250,000 զօրք՝ իւր չէզօքութիւնը պահպանելու համար։ Ռումինական զօրքերը շարժւում են դէպի Աւստրիայի սահմանը։

-- Իտալիայում պինւորական պատրաստութիւնները տենդային եղանակով առաջ են տարւում։ Բերլինի «Vordl»-ի թղթակիցը գրում է. «Գերմանիան ցնցւելով Իտալիայի հանդէս գալովը, համաձայնւում է ընդունելու Ամերիկայի բոլոր պահանջները»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Բաց նամակ պ. Նիկոլ Թէյմուրազեանին:

Յարգելի պարոն!

Ինձ համար անյայտ ինչ-ինչ միտումներից դրդւած, սոյն ամսի 13-ին, Ագուլեաց եկեղեցու բակում հաւաքւած մի քանի ծխականների ներկայութեամբ անհիմն ու անտեղի յարձակւելով ինձ վրայ, թոյլ էք տւել Ձեզ հրապարակով յայտարարելու, իբր թէ ես եկեղեցապատկան նամակադրօշմներ (?) լինեմ իւրացրած։

Որովհետև Ձեր ասածները միանգամայն սուտ են և անտեղի, և արւած իմ բարի անունը պցելու մտօք, այսու առաջարկում եմ Ձեզ «Փայլակի» մէջ եօթն օրւայ ընթացքում կամ ապացուցել Ձեր ասածները, կամ յետ վերցնել։ Հակառակ դէպքում ստիպւած եմ դիմելու դատարանին իմ պատիւը վերականգնելու համար։

14-ին մայիսի 1915 թ.
Շուշի
Ագուլեաց եկեղեցու ծխական՝
Բաղդասար Սափարեան

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

№ 21 Հինգշաբթի 21 մայիսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Հինգշաբթի 21 մայիսի № 21

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ,
վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻՆ ՆՊԱՍՏԵԼՈՒ ԳՈՐԾԸ

Շուտով կսկսեն գիւղացիների ամառուայ աշխատանքները. յունիսի ըսկզբներին Գանձակի նահանգի դաշտային մասերում հացաբոյսերի մի քանի տեսակները հասունանում են. սովորական ժամանակ տեղական ձեռքերը չեն բաւականանում այդ աշխատանքները կատարելու. ուստի լեռնային մասի բնակիչներն և Պարսկաստանից եկած մշակները դիմում են գիւղերն՝ այդ աշխատանքներին մասնակցելու, որով խիստ թեթեւանում է գիւղացու ամառուայ գործն և հացահատիկներն էլ իւր ժամանակին հաւաքւում են։ Անցեալ ամառ թէև գիւղացոց աշխատող ձեռքերը սովորականի համեմատ քիչ էին բայց և այնպէս դաշտային աշխատանքների մեծ մասը վերջացած էր, երբ պատերազմը սկսւեց, ուստի առանց մեծամեծ դժւարութեանց գիւղացին կարողացաւ դաշտից տուն բերել տարուայ պարէնը։ Ներկայումս հանգամանքները բաւական փոխւել են և եթէ դըրսից որևէ օգնութիւն չլինի, դժւար թէ հնարաւոր լինի ամառուայ աշխատանքներն իւր ժամանակին վերջացնել։ Նախ պիտի ի նկատի ունենալ, որ երիտասարդ և գործին ընդունակ գիւղացիութեան մեծ մասը պատերազմի դաշտումն է, միւս մասն՝ օտարութեան մէջ, իսկ Պարսկաստանի մշակները քաղաքներում աւելի լաւ աշխատավարձ ստանալով՝ դժւար թէ նախկին տարիների պէս գիւղերը դիմեն. հետևապէս աշխատող ձեռքերի ահագին պակասութիւն պիտի զգացւի, մանաւանդ եթէ աչքի առաջ ունենանք այն հանգամանքը, որ շուտով 1916 թ. զինւորակոչն էլ պիտի տեղի ունենայ։ Այդպիսի պայմաններում գիւղացիներին օգնութեան հասնելու գործը միանգամայն անյետաձգելի և առօրեայ խնդիր է, որով պիտի զբաղւի մեր ինտելիգենցիան։

Օգնութիւնը պիտի լինի գործնական, ուրիշ կերպ դժւար թէ յաջող հետևանքի հասնենք. առհասարակ մեր գիւղացիները դեռ ևս շատ հեռու են միութեամբ որևէ գործ յաջող կերպով առաջ տանելու. ընդհակառակն, նոքա ձգտում են միմիանցից զատ զատ աշխատել, ամեն մէկը ջանք է թափում իւր բաժինը շատացնել, իւր սեփական գործը վերջացնել. ճիշտ է, նոքա էլ գիտակցում են ուրիշին օգնութեան հասնելու անհրաժեշտութիւնը, հաւանաբար դէպքերում նոքա էլ ձեռք են մեկնում օգնութեան կարօտ հարևանին, բայց այդ բոլորը կատարւում է պատահական կերպով, և այն ժամանակ միայն, երբ գիւղացին իր դաշտային աշխատանքը վերջացնում է և ապա թէ մտածում ուրիշի մասին. այսպիսի դէպքում շատ անգամ օգնութիւնն արդէն ուշացած է լինում. յամենայն դէպս եթէ թողնենք, որ գիւղացիները իրանք կազմակերպեն միմիանց օգնելու գործը, դա կը նշանակէ պատահականութեան յանձնել գիւղացիների մօտիկ ապագայի կենսական անհրաժեշտ կարիքը։ Միւս կողմից որքան էլ գրելու կամ խօսելու լինինք, թէ ինչ միջոցով պիտի դաշտային աշխատանքները կատարել, դա գիւղացիների համար իրական նշանակութիւն ունենալ չի կարող. գիւղացին լսում է ուրիշների բարի խրատները, հաւանում է, բայց իրագործելու պատրաստութիւն չունի։ Ի նկատի ունենալով վերոյիշեալ բոլոր հանգամանքները, մենք անհրաժեշտ ենք գտնում իրական հողի վրայ դնել գիւղացիների դաշտային աշխատանքներին օգնելու գործը։ Պէտք է մեր դպրոցական երիտասարդութիւնը, նաև ազատ ինտելիգենտ ոյժերը գիւղերը դիմեն և անձամբ կազմակերպեն գիւղացիների միմիանց օգնելու անհրաժեշտ խընդիրը. կարելի է դոցանից մէկ-մէկ, կամ երկու-երկու ուղարկել այս կամ այն շրջանն՝ որոշ ինստրուկցիա տալով նոցա. այդ գործը յաջողութիւն կունենայ, եթէ որևէ մի հաստատութիւն իւր վրայ վերցնէր այդ գործի կազմակերպութիւնը. միւս կողմից տեղական իշխանութիւնը պիտի օգնութեան գայ գիւղերը գնացող այդ երիտասարդներին, պէտք է, այսպէս կոչւած, նոցա միխային պաշտօնական կերպարանք տայ, որպէսզի գիւղացիները լսեն նոցա և փոխադարձ համաձայնութեամբ ու ընդհանուր միութեամբ գործը յաջողութեամբ առաջ տանեն։ Եթէ թողնենք գործը նոյն դրութեան մէջ և բաւականանանք միայն խօսքով, գիւղացիների ցաւին ոչ մի կերպ օգնել չենք կարող. պէտք է շտապել, քանի դեռ ուշ չէ։

Գիւղացի

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ՕԴՈՎ ԱՊՐԵՑԷՔ...

Ասում են. Շուշին իւր լեռնային մաքուր առողջարար օդի շնորհիւ կարող է հիանալի կուրօրտ դառնալ։ Եւ մեր քաղաքի հայրերը ծրագիրներ են կազմում. աշխատում են, որ Շուշին արժանանայ այն օրին, երբ դէպի մեր բարձրաւանդակն ամեն ամառ գային ոչ միայն բնիկ շուշեցիներ, այլ և հազարաւոր օտար հիւանդներ ու առողջներ շնչելու մաքուր օդ, կազդուրւելու լեռնային կլիմայով։

Յիրաւի, խիստ մաքուր, անապական օդ ունի Շուշին. խիստ առողջարար, կազդուրիչ է նրա կլիման։

Ոչ թէ տրամաբանական, թէօրետիկ ապացոյցներ, այլ էքսպերիմենտալ, փորձնական եղանակով ապացոյցներ կան այդ մասին։

Արդէն փորձերը կատարւած են և այն էլ շատ յաջող, փառաւոր։

Եւ փորձեր անողները ոչ թէ բժիշկներ, մասնագէտ պրօֆեսսորներ են. ոչ, այլ Շուշու հարազատ, պարզ զաւակներ, որոնք այնքան հոգատար են դէպի մայրենի քաղաքի բարգաւաճումը.

— Մեր թեմի հոգաբարձուներն և միշտ մեր հոգու փրկութեան համար աղօթող եկեղեցական հայրերը, որոնց յանձնւած է հայ չարաբաստիկ դպրոցների բաղդը...

Նրանք խորն համոզւած են, թէ Շուշու օդն այնքան լաւ է ու կենսատու, որ միանգամայն աւելորդ է ուսուցիչներին իրենց հասանելիք ռոճիկները տալ։

Ուսուցիչներն իզուր տեղ այդ փողերը պիտի վատնեն հացի, մսի, բնակարանի և հազար ու մի այսպիսի «զիլպիլների»։

Մանաւանդ որ հիմա մթերքներն էլ անչափ թանգացել են ու սպառնում են էլ աւելի թանգանալու. նիւթական ապրուստն այնքան դժւարացել է և էլ աւելի պիտի դժւարանայ։

Եւ այդ փորձը փառաւոր հետևանքներ է ունենում։

Երրորդ ամիսն է արդէն, որ թեմական և այլ դպրոցների ուսուցիչներն առանց մի կոպէկ ստանալու, դարձել են այդպիսի հետաքրքիր փորձերի առարկայ. Նրանք իրենց կենդանի օրինակով անհերքելի ապացոյց են ծառայում, թէ որքան առողջարար, որքան բարերար է Շուշու օդը։

Նրանք, անյագ, օրնիբուն ծծում, կլանում են այդ կենսատու օդը, իրենց այտերը կարմրացնում, իրենց էներգիան բազմապատկում։

Նրանք աւելորդ են գտնում այլևս հացի, մսի, բնակարանի պահանջը.

Բարձրանում են բուլւարը կամ Քերծի գլուխը, զմայլւում «Շուշու սոխակների» դայլայլիկներով և գոհունակութեամբ կերակրւում են... օդով։

Նրանք պիտի իզուր 10 կոպ. տային մի բեռ պղտոր անհամ ջրին. իսկ այժմ ծարաւը կոտրելու համար կուլ են տալիս ախորժակով մաքուր «կուրօրտային» օդի հետ՝ իրենց թուքը...

Նրանք դատարկ տեղը պէտք է փող ծախսէին բաղնիսի ու լւացքի. իսկ այժմ Ադամի զգեստով արևային վաննաներ կընդունեն։

Երջանիկ մարդիկ, որոնք գիտեն օդով այդպէս լաւ ապրել.

Եւ արդարացնել լաթինական հնացած ու արդէն անհամացած առածը՝ mens sana in corpore sano—առողջ միտքը առողջ մարմնում...

Երջանիկ մարդիկ, որոնց հազար երանի կըտան Հնդկաստանի ֆակիրները, երբ 40 օր շարունակ առանց պատառ հացի ու ջրի ծոմ են պահում. երանի կը տան, որովհետև իրենք զուրկ են Շուշու պէս մաքուր, առողջ օդից և իրենց շունչն պահում են սրբազան Գանգէսի ճահիճների նեխւած օդով։

Երջանիկ հայ ուսուցիչներ, ծծեցէք, կլանեցէք օդը. մաքուր, անապական կենսատու օդը ի փառս «կուրօրտ» դարձող Շուշու։

Բայց մի փոքր չափաւոր դարձէք. հարկ չկայ այնքան ագահ լինելու։

Ապա թէ ոչ ձրի օդը ծծելով, հա ծծելով, դուք վերջիվերջոյ այնպէս կըգիրանաք, այնպիսի տրզած փոր կըստանաք.

Որ վախենում եմ, թէ ձեր հոգաբարձուներն ու ձեր և մեր հոգու փըրկութեան համար աղօթող սուրբ հայրերը վառեն նախանձով.

Բարի թէ՞ չար, այդ միևնոյն է։

Նիմանդ

ՔԱՂԱՔԻ ԳՈՐԾԵՐԻՑ

Արեան ու կրակի այս դաժան օրերին անգամ մեծ Ռուսաստանը զուրգուրանքով ու փայփայանքով է վերաբերւում կրթական գործին։ Քաղաքային ինքնավարութիւններն ու մասնաւոր հիմնարկութիւններն իրենց հերթին չեն զլանում ընդառաջ գնալու նրան։ Այսպէս լինելով հանդերձ ցաւ է պատճառում մեզ, երբ տեսնում ենք, որ Շուշու պէս մի բազմամարդ քաղաքում փակւում են առանց այն էլ սակաւաթիւ դպրոցներից մէկի դռները։ Թիւրքաց թաղում գտնւող 7-րդ տարրական դպրոցի գոյութիւնն ինչ-ինչ պատճառներից դադարում է և փողոց են նետւում մի քանի տասնեակ աշակերտներ։ Գանձակի նահանգի ժողովրդական դպրոցների տեսուչ պ. Պետրունին ի սրտէ ցանկանալով յառաջ տանելու կրթական գործը, իր պաշտօնավարութեան երեք—չորս տարւայ ընթացքում քաղաքիս տարրական դըպրոցների թիւը 2-ից հասցրել է 8-ի։

Այսուամենայնիւ մենք կարծում ենք, որ քաղաքային ինքնավարութիւնն էլ իր հերթին անտարակոյս պիտի աջակցէ նրան, այլ ոչ թէ սառնասրտութեամբ վերաբերւի դպրոցի փակմանը։

Մեր նպատակն է այս գրութեամբ բանիմաց հասարակութեան ուշադրութիւնը հրաւիրելու, որը պարտաւոր է ամեն ջանք գործ դնելու, դպրոցին սպառնացող վտանգի առաջն առնելու, քանի ուշ չէ։

Պ. Պետրունինը դպրոցի փակման հար-

ցը թողել է առկախ, մինչև սեպտեմբեր, յուսալով, որ քաղաքիս ձեռնհաս ղեկավարները միջոցներ ձեռք կառնեն նիւթական օժանդակութիւն տալու դպրոցին, որը կայանում է միմիայն մի յարմար շինութեան տարեկան վարձն ապահովելու մէջ։

Լիայոյս ենք, որ մեր նոր քաղաքագլուխը՝ պ. Շահնազարեանն իր բարենորոգումների թւին կաւելացնի նաև 7-րդ դպրոցի հարցը։

Չենք կարող այստեղ մեր զարմանքը չյայտնել դրացի Թուրք ինտելլիգենցիային, որը այս դպրոցի փակմանը նայում է վերին աստիճանի դատապարտելի անտարբերութեամբ։

Տ. Միքայէլեան

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՑԱՒԵՐԻՑ

VI

Գաւառական անմխիթար իրականութեան բազմապիսի ցաւերն ուսումնասիրողի ուշադրութիւնից չէ կարող վրիպել նաև դարերից ի վեր գոյութիւն ունեցող «քէլէխ»ի տնաքանդ սովորութիւնը, որը գիւղական կեանքում խոշոր չարիք է դարձած։ Ճիշտ է, մեր մամուլը շատ անգամ է առիթ ունեցել ցայտուն օրինակներով հաստատել այդ սովորութեան վնասակարութիւնը, թէ ինչպէս «քէլէխ»-ի պատճառով առանց այն էլ չքաւոր գիւղացու տնտեսութիւնը քայքայւում է, միևնոյն ժամանակ բացատրելով «քէլէխ»-ի միանգամայն ի զուր և աննպատակայարմար լինելը, որ կարելի է փոխանակ «քէլէխ»-ի՝ ուրիշ բարեգործութիւն անել և դրանով յաւերժացնել հանգուցեալի յիշատակը աւելի փառաւոր կերպով, սակայն այդ ամենը մնացել է «ձայն բարբառոյ յանապատի», առանց դրական հետևանքի։ Եւ սա մի աւելորդ անգամ գալիս է հաստատելու մեր գիւղացիների տգիտութիւնն և իր չարն ու բարին հասկանալու գիտակցութիւնից զուրկ լինելը։

Գիւղերում, ինչպէս և շատ քաղաքներում, դեռ ևս այն կարծիքն է տիրում, թէ «մեռելհաց» չտալով նշանակում է անպատւել մեռելի յիշատակը, նշանակում է մեռելն անշուք և անփառունակ կերպով է թաղւում։ Եւ այսպէս տեսնում ես ունեւորն ու չունեւորն առանց խնայելու «քէլէխ»-ի համար՝ ծախքեր է, որ անում են։ Ունեւորն ասենք դիմանում է ծախքերին, իսկ չունեւորը պարտքերի տակ է ընկնում և աշխատում է ըստ կարելոյն ետ չմնալ իր ունեւոր հարևանից, կարծելով թէ դրանով իր արժանապատւութիւնն ու նամուսն բարձր է դասում։ Սակայն ժողովրդական հասարակ առածն ասում է՝ «Ճանապարհից դուրս գալն այնքան չէ ամօթ՝ ինչքան չգալն»։ Ամօթ կը լինի այսուհետև ևս այդ տգեղ և միանգամայն վնասակար սովորութեան պահպանելը։ Եւ այդ մանաւանդ ներկայումս, երբ հասարակական միացեալ ույժերով բոլորը պայքարում են տնտեսական ճգնաժամի դէմ, երբ աւելորդ ծախքեր անելը տնտեսական քայքայումն է առաջ բերում, երբ, վերջապէս, օր-օրի վրայ թանգացող կենսական մթերքներն ծանր պայմանների մէջ է դրել ժողովրդի, առաւել ևս պահանջւում է խոյս տալ աւելորդ եւ անտեղի ծախքերից:

Սակայն կայ մի հանգամանք, որը ինչպէս փորձն է ցոյց տուել, թերևս արդիւնաւէտ հանդիսանայ «քէլէխ»-ի սովորութիւնը վերացնելուն։ Դա այն է, որ գիւղերում որկրամոլութիւնն այն աստիճան է դիրք գրաւել և միևնոյն ժամանակ սովորացրել մարդկանց, որ առանց «քէլէխ»-ի հանգուցեալի վրայ չեն գնում և՝ այդպիսով «մխիթարանք» չեն տալիս սգաւորին։ Պատահել են դէպքեր, որ հանգուցեալի յուղարկաւորների թիւը գոնէ այնքան չէ եղել, որ կարելի լինի դագաղը տանել մինչև գերեզմանատուն։

— Դէ որ խնայում են իրանց մեռելի վրայ հաց տալու, էլ ես ինչու գընամ։

Եւ այդ հանգամանքը շատերին հարկադրել է, հակառակ իրանց կամքի, պահպանել «քէլէխ» ի սովորութիւնը։

Սրանից հետևում է, որ «քէլէխ»-ի դէմ մաքառողներն իրանց գործունէութեան ասպարիզում նախ պէտք է գիւղական ռամիկ ժողովրդին հասկացնեն «քէլէխ»-ի պատճառած տնտեսական վնասները, որ նրա աւելորդ ու աննպատակայարմար լինելն և ապա համարձակ կերպով անարգանքի սիւնին գամեն այն տգէտ որկրամոլներին, որոնք նպաստում են այդ տգեղ սովորութիւնը պահպանելուն։

Ա. Ալանեան

ՄԵՐ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՄՈՒՏՔԸ ՎԱՆ

«Հորիզոնին» գրում են.

Արաղայի կռւից յետոյ, տաք և կատաղի կռիւ ունեցանք Սուլու-Սուի մօտ. թիւրքերին ջարդելուց յետոյ՝ մենք մտանք Բերկրի։

Բերկրում թիւրքերը ամեն տեսակ գազանութիւններ արել էին. չէին խնայել նոյնիսկ ծծկեր երեխաներին և կանանց։

Մի օր մնացինք Բերկրի. միւս օրը, թիւրքերին քշելով գնացինք Ջանիկ և գրաւեցինք Ջանիկ գիւղը։ Լիմ անապատից անապատականները մեզ լուր բերին, որ Վանի լճի բոլոր նաւակները գտնւում են հայերի ձեռքում։ Անապատում եղել են 8,000 փախստականներ։

Ջանիկից դուրս եկանք և ուղղակի դիմեցինք դէպի Ալւր գիւղը. այդ գիւղից դուրս գալով, մենք առաջապահ ձիաւորներս՝ ճամբայ ընկանք դէպի Վան։

Դեռ չհասած քաղաք, մենք զարմանքով նկատեցինք, որ կարմիր ֆէսերով հազարաւոր «ասկեարներ» գալիս են ուղղակի մեզ վրայ։ Մենք դիրքեր բռնեցինք և փորձի համար (դեռ կասկածում էինք) սկսեցինք օդի մէջ մի քանի համազարկեր տալ. աւելի զարմացանք, երբ մեզ չպատասխանեցին. մէկ էլ տեսանք, որ երկու ձիաւոր «թշնամուց» զատւելով, գալիս են մեզ վրայ։

Ո՜րքան մեծ եղաւ մեր զարմանքը, երբ տեսանք. որ եկողները Արամի կողմից ուղարկւած երկու ապստամբներ էին։

Մենք իսկոյն հեծանք ձիերը և դիմեցինք դէպի մեզ դիմաւորելու եկող ապստամբները։ Ամենից առաջ գալիս էր Վանի հերոս Արամը իր ամբողջ զինւորական կազմով, յետոյ ապստամբ հայերը և ապա ժողովուրդը։ Եղբայրական գրկախառնութիւններից յետոյ մտանք Վան։

Վանի փոշոտ փողոցները ամբողջապէս ծածկւած էին մայիսեան վարդերով և ծաղիկներով. հազարաւոր ձիերը քայլում էին վարդերի եւ ծաղիկների վրայով։

Ծեր, երիտասարդ, մեծ, փոքր, առողջ, հաշմանդամ դուրս էին թափւել և ուղիղ շարքերով կանգնած փողոցի երկու կողմերում, մինչև ձայնի վերջին նոտան՝ բղաւում էին՝ «ուռռա՜»։

Մեր Վան մտնելուց մի քանի օր առաջ՝ թիւրքերը փախչելիս, վառել, այրել և քարուքանդ էին արել իրենց թաղերը, բուն քաղաքը, շուկան և Այգեստանի այն մասերը, որոնք հեռու են եղել ապստամբների հովանաւորութիւնից։

Ապստամբները գրաւել էին թիւրք կառավարութեան ռազմամթերանոցը, միջնաբերդը և ռազմական շատ անհրաժեշտ պարագաներ։

Երկու օրից յետոյ, Բիթլիսից եկաւ մի թեր կտրած հայ օրիորդ. որը պատմում էր այնտեղի կոտորածի մասին։ Նրա ասելով, կոտորածը սարքել են կանոնաւոր զօրքը, տեղացի թիւրքերը և քրդերը։ Կոտորածի միակ պատճառը եղել է Վանի գրաւման լուրը։

ՎԱՆԻ ԳՐԱՒՈՒՄԸ

„Русск. Сл.“-ին հեռագրում են.

Տաճիկների և քրդերի մի մասը Վանից փախաւ առագաստանաւերով դէպի արևմուտք, հաւանականաբար դէպի Դատւան։ Վանայ լճի համարեա ամբողջ հիւսիսային ափը և արևելեան ափի մեծ մասը գտնւում է մեր ձեռքում։

Սարայից նահանջող տաճկական զօրամասերը, որոնք տեղաւորւել էին թուրք-պարսկական սահմանի վրայ, փակւեցին ձորերում ու կիրճերում, որտեղից դժւար թէ կարողանան դուրս եկնել. Նրանց դրութիւնը կրիտիքական է։

Թիֆլիս են բերւած 1000 գերի։

Փառաւոր էր Վանի գրաւման գործը։ Գեներալ Ն-ի զունդն արագ և եռանդուն կերպով անցաւ Թափարիզի լեռնանցքը սարսափելի բուքի ժամանակ, ապրիլի 24-ին, և շարժւեց դէպի հարաւ։ Թուրքերը մի քանի անգամ աշխատեցին կտրել մեր զօրքի առաջը, առաջ քաշելով ձիաւոր համիդիաններին և ամրանալով անմատչելի դիրքերում։ Ձիաւոր համիդիանների յարձակումները միշտ էլ յաջողութեամբ յետ էին մղւում շնորհիւ կազակների սրերի հարւածներին։ Հետևակ և թնդանօթաձիգ զօրքը, կազակներն ու հայ կամաւորները մի քանի անգամ յետ մղեցին թիւրքերին իրենց դիրքերից։

Ջարդւած թիւրքերն ու համիդեաները ամենամեծ ընդդիմութիւն ցոյց տւեցին Բերկրի-Ղալի մօտ, անմատչելի լեռներով պաշտպանւած մի արտասովոր ուժեղ դիրքում։ Ամբողջ օրւայ հրացանա-թնդանօթային կռւից յետոյ՝ մեր զօրքերը յաջողեցրին քշել թուրքերին այդ դիրքից։

Վանի վիճակն արդէն որոշւած էր, բայց թիւրքերը շարունակում էին ընդդիմութիւն ցոյց տալ։ Մայիսի 2-ին միայն մեր զօրքերը հասան Ջանիկ՝ երկու օրում 30 վերստ ճանապարհ կտրելով և անդադ արկածելով այստեղից շարժւեցին դէպի Ատարի, որտեղից մինչև Վան մնում էր 40 վերստ, որն անցան 4 օրում։ Վերջապէս մայիսի 6-ին, երեկոյեան, կռիւներից յետոյ, ձիաւոր զօրքի առաջապահ գնդերն, առանց հրացանաձգութեան մտան Վան։ Թուրքերը շտապով նահանջեցին լճափով դէպի Ոստան։ Միւս կողմից էլ մեր գնդերն սկսեցին նեղել թուրքերին Վանի վիլայէթի արևելեան կողմում, որտեղից նրանք յետ են քաշւում դարձեալ դէպի Ոստան։ Թուրքերի նահանջի ճանապարհը Բաշկալէից և Սարայից ընկնում էր անանցանելի լեռներով, որոնք 10,000 ոտնաչափից աւելի բարձրութիւն ունեն։ Վան տանող յարմար ճանապարհները, որոնք ընկնում են հովիտներով, կտրել էին մեր զօրքերը։

Նահանջելով Վանից՝ թուրքերը հաւանականաբար կանգ չեն առնի Ոստանում, շտապով կը հեռանան դէպի Բիթլիս։ Սակայն Կոփը և Բիթլիս տանող անցքերը գրաւող մեր գնդերն աւելի շուտ կը լինեն Բիթլիսում, քան Վանից, Սարայից և Բաշկալէից յետ նահանջող թիւրքերը։

Կոփի գրաւումը մեծ նշանակութիւն ունի, քանի որ այստեղից ռուսները սպառնում են Վանի լճափին գտնւող Խլաթին, որտեղից ճանապարհ է բացւում դէպի Բիթլիս։ Այսպիսով կը կտրուի Բիթլիսի, Էրզրումի և Ուրմիայի զօրաբանակի միջև եղած միակ ճանապարհը։

ՍԻՍԵԱՆԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

Պատմական Սիւնեաց երկրի Սիսեան գաւառը իր 15 հայ և 20 թուրք գիւղերով ընկած է Գանձակի և Երևանի նահանգների սահմանում, Գորիսից դէպի հիւսիս արևմուտք։ Ինչպէս ամբողջ Զանգեզուրի, նոյնպէս և այս շրջանի գիւղացիութիւնը պարապում է գլխաւորապէս երկրագործութեամբ և մասամբ էլ անասնապահութեամբ։ Այստեղ միանգամայն բացակայում է այգեգործութիւն, շերամապահութիւն, մեղւաբուծութիւն և այլ տեսակի գիւղական արդիւնագործութիւն։ Գուցէ և այս վերջինների փորձնական կուլտուրան լաւ զարգանար այս վայրում, բայց պիտի խոստովանել, որ մեր գիւղացուն այնքան էլ դիւրին չէ թւում որև է յեղաշրջում առաջ բերել իր տնտեսութեան մէջ. այստեղ գիւղացին իր տընտեսութիւնը վարում է ճիշտ այնպէս, ինչպէս վարել են նրա նախորդները XVII դարու սկզբներում, երբ դեռ նոր էին ոտ դրել այդ շրջանը Պարսկաստանի և Անիի կողմերից։

Ում երբևիցէ վիճակւել է անցնել Սիսեանի վրայով, նա անշուշտ նկատած կը լինի նրա յատուկ աղքատութիւնը։ Մի կողմից Սիսեանի սակաւահող լինելը, միւս կողմից նրա ժամանակակից մշակման ձև չիմանալը, իսկ որ գլխաւորն է՝ նրա քար անտարբերութիւնը դէպի իր տնտեսութեան կատարելագործումը, սիսեանցուն արդէն մօտեցրել է ծայր աղքատութեան և հեռու չէ նրանից այն սև օրը, որ նա ստիպւած պիտի լինի թողնել դարերից ի վեր փայփայած երկիրը և իր բախտը որոնել օտար հորիզոնի տակ։ Այս շրջանի Ախլաթեան, Պնունիս, Ուզ և այլն մի քանի գիւղերը դեռ տարիներ առաջ ազատ գիւղատեղի էին փնտրում, բայց յարմար տեղ չգտնելով մնացին։

Նա գուցէ և վաղուց այդ օրին ենթարկւած լինէր, բայց մինչև հիմա, ինչպէս ասում են՝ «քարին քացի տալով» մի կերպ կարողացել է իր դառը գոյութիւնը քարշ տալ շնորհիւ իր դրսի աշխատաւոր ձեռքի։

Անպակաս է եղել և այժմ անպակաս է սիսեանցու աշխատաւոր ձեռքը պանդխտութեան աշխարհում, որովհետև միակ ապրուստի աղբիւր հողը, որի վրայ նա անդադար դառը քրտինք է թափել, երբեք էլ նրան ոչնչով չէ վարձատրել։ Սիսեանում երեխան 10-12 տարեկան է դառնում թէ չէ, նրա ծնողների միակ մխիթարութիւնն այն է լինում, որ նա շուտով գնում է «Բաքի» (Բագու) իր «քասիբութիւն»ին։ Գուցէ քչերին անյայտ լինի, որ Բալախանու նաւթային հանքերում, այն ցեխի ու մրի մթնոլորտում միայն սիսեանցի և զանգեզուրցի բանւորներն են, որ գերազանցում են բազմաթիւ «համշարին» բանւորներին։

Բացի նաւթային հանքերում բանւորութիւն անելուց, կան դրանցից բաւական մեծ թւով և Բագւում, որոնք զբաղւում են ստորին ծառայութեամբ, դռնապանութեամբ և բեռնակիր մշակութեամբ։ Այս վերջիններս բացառապէս Ուզ գիւղից են, յատուկ իրենց վայելուչ և առողջ կազմւածքով ու քաղաքում հռչակւած են որպէս տնային արժէքաւոր իրեր և ծանր երկաթէ դրամարկղներ մի տեղից միւսը տեղափոխող։ Եւ իրօք, որ Սիսեանի ժողովուրդը անունով է միայն գիւղացի, բայց փաստօրէն նա

իսկական հողագործ է և նրա ընչազուրկ բանուորի աշխատաւոր բազուկն է, որ նրան ժամանակի ընթացքում պահել և ազատել է նրա գլխին միշտ էլ սաւառնող անգութ սովից։

Այլ է մեր հարևան Նախիջևանի, Երևանի և նոյնպէս Ղարաբաղի գիւղացիների բանը. սրանք բացի լոկ ռանչպարութիւնից ունեն և այլ տեսակի արդիւնաբերական ճիւղեր, ինչպէս օրինակ՝ այգեգործութիւն, շերամապահութիւն և վերջին ժամանակներս էլ հսկայական քայլերով առաջ գնացող բամբակի կուլտուրան։ Բայց սիսեանցու համար միշտ էլ անբերրիութիւն, միշտ էլ երաշտ, միշտ էլ բնական պատահարներ ու արհաւիքներ զրկել են այն հողի համեստ արդիւնքից, որի հետ կապուած են եղել նրա ապրելու միակ վառ յոյսերը և ի վերջոյ նրան հրել պանդխտութեան և իր բանւորական խղճուկ օրավարձով ընտանիքի «պատառ հացը» հայթայթելու։

Ո՞րտեղ որոնել սիսեանցու կուլտուրական յետամնացութեան արմատը։ Գուցէ այն է պատճառը, որ նա զուրկ է փոքր ի շատէ կանոնաւոր ճանապարհներից և կենտրոնական վայրերի հետ յարաբերութիւնից։ Այդ լայնատարած շրջանը, որ բաղկացած է 30-35 գիւղերից, ոչ միայն չունի ճանապարհներ, այլ և՝ որ գլխաւորն է, չունի փոստ-հեռագրատուն, որի կարիքը զգալու դէպքում սիսեանցին պէտք է գնայ Գորիս, անցնելով այստեղից 40-45 վերստ։ Լաւ է, եթէ այդ տարւայ մեղմ ժամանակն է, իսկ եթէ անհրաժեշտ է նրան ձմռան բուք ու բորանին, որ այդ պահուն քիչ չէ պատահում, նա մի շարք զոհեր է տալիս Սիսեանից Գորիս տանող «Ուչ-Թափալար» սարերում։

Սիսեանը կտրուած և մոռացուած լինելով կենտրոնից, ոչ ոք էլ չի մտածում նրա յետամնացութեան մասին։ Եւ ո՞վ պէտք է մտածէ, եթէ ոչ Թիֆլիսում և Բագւում վաղուց ի վեր գոյութիւն ունեցող մի շարք բարեգործական հիմնարկութիւնները, ինչպէս օրինակ գիւղատնտեսական, տնայնագործական, Կուլտուրական և այլն, որոնց գործունէութեան գլխաւոր ասպարէզը գիւղական միջավայրն է ընտրուած։ Չեմ կարծում, որ լինի մի շրջան, որտեղ այդ ընկերութիւնների օգնութեան կարիքը չզգացուի այնքան, որքան Սիսեանի ժողովրդի մէջ։

Գ. Գէորգեան

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Թիֆլիսում տեղեկութիւն է ստացուած, որ Կիլիկիայի մի ամբողջ հայաբնակ գաւառ, հաւանօրէն Զէյթունը, ապստամբութեան դրօշակ է պարզել՝ հայ յեղափոխականների գլխաւորութեամբ։

— Հայկ. Կենտրոնական Կոմիտէտը և Բար. Ընկ. խորհուրդը հաստատ տեղեկութիւն ստանալով, որ մինչև հարիւր հազար հայեր Վանի վիլայէթից գտնւում են խիստ կարիքի մէջ, որոշել են օգնութեան հասնել նրանց, ուղարկելով անհրաժեշտ իրեր, դեղօրայք և բժիշկներ։

— Հայ Կանանց Կոմիտէն Արամի տրամադրութեան տակ է դրել 500 ռ. Վանում ու շրջականներում ինքնապաշտպանութեան ժամանակ վիրաւորներին օգնելու համար։ Բացի այդ, Կոմիտէն նուիրում է Արամին մի հեռադիտակ։

— Ս. Թադէոս Առաքեալի վանքը ապաստանած փախստականների մեծ մասը Արաղայի 13 գիւղերից են. ճանապարհ շինելու դիտաւորութեան տակ այդ գիւղերից հաւաքում են Արճէշ, թւով 860 հոգի և այնտեղ սպանում, յաջողւում է միայն 15 հոգու փախչելով դէպի վանքը ազատուել։ Արաղայի և շրջակայ գաւառներում կոտորածը սկսւում է ապրիլի 8-ից. սրի ճարակ են դարձնում Արաղայի 13 գիւղերը։ Տաճկայ կառավարութիւնը առանձին հրովարտակով կարգադրում է հայերին անխտիր կոտորել։ Փախստականների պատմելով Արաղայի և շրջակայքի կոտորածի մէջ դեր են խաղացել Շամշադինովը, Մուստաֆաբէյը և Իբրահիմ բէգը։

— Հայոց Ազգային Բիւրոն յօգուտ հայ կամաւորների ստացաւ Ստաւրապոլի Հայկական կոմիտէից 4,000 ռ., Թէոդոսիայի Հայկական կոմիտէից—1,000 ռ., զւիցերացի ինժիներ Ա. Ց. Շուպպից (Պետրոգրադ) 10 ռ. 20 կ., Մօզդօկից՝ 701 ր.։

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

— Թիֆլիսի հացավաճառները նորից դիմել են քաղ. վարչութեան, խնդրելով բարձրացնել հացի սակագինը, ալիւրը թանգանալու պատճառով։ Քաղ. վարչութիւնը մերժել է այդ միջնորդութիւնը և իր հերթին համաձայնութեան մտել խոշոր ալիւրաղացների ներկայացուցիչներից մէկի հետ քաղաքին հարկաւոր քանակութեամբ ալիւր վաճառելու։ Ֆիրման քաղ. գանձարանն է մտցնում խոշոր գրաւական և պարտաւորւում է ալիւրը ծախել այն գնով, որ սահմանել է քաղ. վարչութիւնը, և մինչև անգամ քսակին 10 կոպէկ պակաս, այն պայմանով սակայն, որ քաղաքը աջակցի վագոններ ստանալուն։

— Թիֆլիսի քաղաք. վարչութիւնը Բագւում գնել է 100 վագօն ալիւր, իւրաքանչիւր 5 փթանոց մեշոկը 10 ր. 50 կ. արժողութեամբ։ Հացթուխներին ալիւրը կը վաճառուի սակագնից պակաս գնով։

— Թիֆլիսի ոստիկանապետը արձանագրութիւն է կազմել Թիֆլիսի առաջին կարգի վաճառական Սէյլանեանի վրայ նրա համար, որովհետև սա 2000 փութ շաքար ուրիշ տեղ պահած՝ մաս-մաս վաճառում էր թանգ գնով։ Շաքարը գրաւեց ոստիկանութիւնը և վաճառեց։

— „Русск. Вѣд." յայտնում է, որ քաղաքների միութեան կոմիսիայում ստացւում են այն անկետաների պատասխանները քաղաքների տնտեսական կարիքների մասին, որոնք ուղարկուած են եղել վերջիններիս կոմիտէի կողմից։ Ստացուած պատասխաններից 23 քաղաքներից միայն երկուսը չեն հաստատում տնտեսական կացութեան դժւարութիւնը։ Մնացածները միանգամայն հաստատում են կենսական մթերքների թանգութիւնը։ Բոլորն էլ մատնանշում են, որ սակագներ նշանակելը ոչ մի հետևանք չունեցաւ։ Մի քանիսը աւելացնում են, որ գների թանգութիւնը պէտք է որոնել քաղաքի սահմանից դուրս։ Շատերն այն համոզման են, որ թանգութեան դէմ կռւելու համար քաղաքային ինքնավարութիւնները պէտք է իրենք գնեն անհրաժեշտ կենսական մթերքները, որը դժւարանում են գլուխ բերել միջոցների պակասութեան պատճառով։ Սարատովի պատասխանի մէջ գտնւում է հետևեալ ուշագրաւ կտորը. «Անհրաժեշտ է դրսի օգնութիւն, պետական և հասարակական խոշոր կազմակերպութիւնների կողմից»։ Մի քանի քաղաքներ անհրաժեշտ են համարում ընդարձակ խորհրդակցութիւն գումարել ամենամօտ ապագայում։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Կիրակի ամսիս 17-ին Ղազանչեցոց մայր եկեղեցում խուռն բազմութեան ներկայութեամբ հանդիսաւոր պատարագից յետոյ տեղի ունեցաւ մաղթանք Վանի գրաւման առթիւ և ռուս զէնքի յաջողութեան համար և ապա հոգեհանգիստ վերջին կռիւներում ընկած մարտիկների ու հերոսների յիշատակին։ Թեմիս կառավարիչ հ. Զաւէն վարդապետը հանդիսին պատշաճ քարոզ խօսեց։ Եկեղեցական հանդիսին ներկայ էին տեղիս զինուորական սպայակոյտը, հասարակական-դպրոցական հիմնարկութիւնների ներկայացուցիչները, մուսուլման հասարակութիւնը գլուխ ունենալով իւր հոգևոր պետերին և քաղաքիս համքարներն իրենց դրօշակներով։

— Լսում ենք, որ բացի Բագւի հայ դերասանական խմբից, որի մասին անցեալ անգամ լուր էինք տւել, մտադիր են Շուշի գալու նաև Թիֆլիսի հայ դերասանական խմբի անդամները Աբելեանի ղեկավարութեամբ։ Այդ առթիւ դերասան Աբելեանը բանակցութիւններ է վարում տեղիս ակմբանոցի աւագների հետ թատրոնական դահլիճը վարձելու պայմանների մասին։

— Քաղաքիս ուպրավան որոշել է յայտարարութեամբ դիմել Ղարաբաղի թեմական դպրանոցի հոգաբարձութեանը, որ սա իւր վերջնական պատասխանը տայ համաձայն Դումայի որոշման իւր պատկանեալ տան վերաբերմամբ, այն է, որ տրւի քաղաքիս կապալով 5 տարի ժամանակով և տարեկան 1200 րուբլի վարձագնով զինուորական հիւանդանոցի համար։

— Տեղիս ռէալական դպրոցի պ. տեսուչը դիմել էր քաղաքային ուպրավային, որ վերջինս թոյլ տայ աւազ հանելու դպրոցի շինութեան համար Հախհանցի հողաբաժնից։ Քաղաքային ուպրավան իւր վերջին նիստում որոշեց մերժել այդ խնդիրը, հիմնւելով շինարարական օրէնքների թելադրած կանոնների վրայ։

— Քաղաքային ուպրավան, լսելով քաղաքային ճարտարապետի գրաւոր զեկուցումը քաղաքին պատկանեալ հողերում գտնուած քարահանքի ու աւազի արտահանութեան շահագործման եղանակների մասին, որոշեց յանձնարարել ուպրավայի անդամ պ. Լ. Վարդազարեանին հրաւիրել մասնաւոր խորհրդակցութեան այն բոլոր անձերին, որոնք զբաղուած են այդ հողերի շահագործման աշխատանքներով, և սահմանել փոխադարձ համաձայնութեամբ որոշ կարգ և մշակել միջոցներ կանոնաւոր շահագործելու քաղաքիս եկամտային այդ աղբիւրները։

— Մի քանի տնատէրեր խնդիր են ներկայացրել քաղաքային ուպրավային, որ իրենց տներին վտանգ է սպառնում Միրզա Գրիգորեանի կերօսինի պահեստից, որ անապահով է հրդեհի կողմից։ Քաղաքային ուպրավան որոշել է տեղն ու տեղը քննել այդ հարցը և ապա վերջնական վճիռ կայացնել։

— Լոյս է տեսել Նոր-Նախիջևանի և Բեսարաբիայի հայոց թեմական դպրանոցի 1913–14 ուսումնական տարւայ հաշիւը, որից երեւում է, որ հաշւետուութեան տարում դպրոցը մուտք է ունեցել ընդամենը 37,399 ր. 38 կ., որը նախորդ ուսումնական տարեշրջանի հետ անում է 38,544 ր. 17 կ.։ Նոյն տարւայ ընթացքում ծախսուած է 38,173 ր. 93 կ., առն 15-ն օգոստոսի 1914 թ. դրամարկղում մնում է 370 ր. 20 կ.։ 1913–14 ուս. տարեշրջանում դպրոցի աշակերտների ընդհանուր թիւը եղել է 276, որոնցից՝ 229 հոգին—երթեւեկ, իսկ 47 հոգին—գիշերօթիկ։ Երթևեկների համար սահմանուած է երկու կարգի ուսման թոշակ. առաջին կարգին պատկանողները վճարում են 40 ր., իսկ երկրորդ կարգին պատկանողները—30 ր.։ Գիշերօթիկների համար սահմանուած է տարեկան 350 ր. թոշակ։ Հոգևորականների որդիքը և հարազատ եղբայրները համարւում են արտօնեալ թոշակաւորներ և վճարում են տարեկան 300-ական րուբլի։

— Մայիսի 18-ին վերջացան Ղարաբաղի թեմական դպրանոցի նորեկ աշակերտների քննութիւնները։ Խնդիր էին տւած ընդամենը 63 հոգի. որոնցից քննութեան ենթարկւեցին 61 հոգի—30 աշակերտ Գ. պատրաստականի համար, 30 աշակերտ Ա. դասարանի և 1 հոգի էլ Բ. դասարանի համար։

— Մայիսի 21-ից թեմական դպրանոցի դահլիճում բացւում է աշակերտների նկարչական աշխատանքների պատկերահանդէսը, որ տևելու է մինչև կիրակի ամսոյս 25-ը։ Պատկերահանդէսի մուտքը ձրի է. պատկերահանդէսը բաց է առաւօտեան 10–1 ժ. և երեկոյեան 4–6 ժ.

ՂԱՐԱԲԱՂ

— Մայիսի 2-ին Գորիսի Բարեգործ. ընկերութեան նախաձեռնութեամբ կայացաւ հանգանակութիւն յօգուտ հայ փախստականների։ Հանգանակւած է մօտ 190 ռուբլի, որև կուղարկւի ըստ պատկանելոյն։

— Լուրերին նայած, Խանքենդին այս ամառ ծառայելու է երբև կլիմայական կայան հիւանդ և վիրաւոր զինուորների համար, որոնք բերւելու են Եւլախի վրայով։

ԿՈՎԿԱՍ

— Յունիս ամսում Թիֆլիսում կը բացւի պրապորշչիկների 3-րդ դպրոց։ Այն բոլոր կամաւորները, որոնք չեն կարողացել ընդունւել 1-ին և 2-րդ դպրոցներում, կընդունւեն 3-րդում մինչև սահմանուած թւի լրանալը։

— Առևտրի և արդիւնաբերութեան մինիստրութեան հարցումին, Թիֆլիսի բորսային կոմիտէն հեռագրով պատասխանել է, որ ցորենի աշնանային ցանքերը Թիֆլիսի և Գանձակի նահանգներում բաւարար են։

— Վերջին հեղեղի ժամանակ Բորչալուի գաւառի Աշկալա գիւղում հեղեղը քշել տարել է 37 տուն, քանդել է 61, խեղդել 6 երեխայ, 5 ձի, 731 եղջերաւոր անասուն և 850 ոչխար։ Ոչնչացած են տնային անհրաժեշտ իրերն ու մթերքները։ Ընդհանրապէս վնասներ են կրել 1200 մարդ։ Օգնութեան անյետաձգելի կարիքի մէջ են 560 հոգի։ Տեղում պաշար չլինելու պատճառով, շրջանի հաշտարար միջնորդը խնդրել է նահանգապետին 560 փութ ալիւր ուղարկել։

— Վրաց հասարակական հիմնարկութիւնների նախաձեռնութեամբ մօտիկ ապագայում ամբողջ Վրաստանում կազմակերպւելու է միօրեայ հանգանակութիւն յօգուտ պատերազմից վնասւած աջարացիների։

— Երևանի քաղաքային ուպրավայում բացւել են դրամական զեղծումներ։ Գումարի քանակը դեռ որոշ չէ, բայց տասնեակ հազարներից են խօսում։ Մեղադրւում են իբրև մեղսակիցներ հարկահաւաքը, քաղաքային ուպրաւայում ծառայողներից շատերը, որոնց թւում և այնպիսիները, որոնք առանձին դիրք էին ստեղծել հասարակութեան մէջ։ Հետախուզութիւնն և քննութիւնները շարունակւում են։ Սպասում են նորանոր մերկացումների, որոնք անշուշտ նորընտիր քաղաքագլխին բաց կանեն և կը տանեն այն բոլոր զեղծումների խորքը։

որոնցից հասարակութիւնը վաղուց զգւել էր։

— Մայիսի 7-ին Բագւում կազմակերպւած «Եղբայրական օգնութիւն» միօրեայ հանգանակութիւնը յօգուտ մուսուլման փախստականների ու պատերազմից վնասւածների անցել է շատ յաջող. Բագւում հանգանակւել է 20,000 ռուբ. Բալախանի և Սաբունչիում—4802 ռուբ. Այդ օրւայ համար յատկապէս հրատարակւած „Братская помощь" լրագիրը տւել է 1300 ռ. 97 կ.

— Գանձակից հաղորդում են, որ Վանի գրաւումը առաջ բերեց բնակչութեան մէջ տրամադրութեան խիստ զօրեղ բարձրացում։ Լրագրները խլում էին ուղղակի լրագրավաճառների ձեռքից։ Քաղաքի հայկական մասում մանիֆեստացիա կազմակերպւեց. սկզբում շատ համեստ, բայց երեկոյեան ժամը 9-ին մեծ չափերի հասաւ. զինւորականներին առանձին ուշադրութեան առարկայ էին դարձել։ Նւագում էր նաև ասիական զուռնան։

— Գանձակի գաւառի Աննենֆելդ գաղութում ցրտահար են եղել խաղողի այգիներից շատերը։ Այգետէրերի ասելով խաղողի տունկերի 20%-ը սովորական բերքը տալ չեն կարող։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

(Սեփակ. Թղթակ.)

Առաջաձոր գ. (Ղափան).—Մայիսի 10-ին գիւղումս կայացած «գթութեան և ողորմածութեան» օրին, շնորհիւ ընտրւած մարմնի՝ գիւղիս ծխ. Յով. քահանայ Տէր-Յովհաննիսեանցի, պ. պ. Յարութիւն Համբարձումեանցի, Պետրոս Դանիէլեանցի և Սանթուր Մարտիրոսեանցի եռանդուն գործունէութեան, կարճ ժամանակւայ ընթացքում հանգանակւեց 50 ռուբլի, որը և իսկոյն փոխադրւեց բարեգործական ընկ. Ղափանի ճիւղի նախագահ պ. Ս. Մելիք-Ստեփանեանցին, հասցնելու ըստ պատկանելոյն։ Գովելի է Առաջաձոր գիւղի հասարակութեան վերաբերմունքը քանիցս ցոյց տւած իր՝ պարտաճանաչութեամբ դէպի իր եղբայրակիցները, մանաւանդ ներկայ տագնապալից րոպէին։ Առանձնապէս աչքի էր ընկնում իր կամաւոր նիւթական և բարոյական աջակցութեամբ համագիւղացի պ. Մարգար Խաչատրեանցը։

Ա. Ա.

Տող գիւղ.—Կիրակի մայիսի 10-ին մի քանի երեխայ դաշտում արածացնում էին անասուններին. կէսօրւայ ժամանակ անասուններին բերին Ղուռուչայ՝ ջուր տալու։ Այդ երեխաներից մէկը, որ 8 տարեկան էր, ջրի ափին կանգնած նայում էր ալիքներին, յանկարծ նրա ուշքը գնում է և գլորւում է ջրի մէջ։ Կատաղած գետը սկսեց տակն ու վեր անելով տանել երեխային։ Երեխաների բարձրաձայն օգնութեան կանչերին վրայ հասաւ մի երիտասարդ Պաւլի Տէր-Աւետիքեան, որը չնայելով կատաղի ալիքներին, շորերով նետւեց գետի մէջ. մօտ 300 քայլ լողալով բռնեց երեխային և ազատեց ջրից։ Անզգայացած երեխային, թափահարելով, իսկոյն ուշքի բերին։

Լեւոնսօն

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Տաճկաստանի զինւորական ույժը

«Daily Chronicle» թերթն իր մայիսի 5-ի համարում հաղորդում է, որ տաճկական զինւորական նախարարութիւնն օսմանեան զօրքի քանակութեան մասին հետևեալ տեղեկութիւններն է տալիս։ Զօրքը բաղկացած է 1,322,000 հոգուց. բայց հաւանականաբար չափազանցրած է այդ թիւն և տաճկական զօրքի իսկական թիւը չի անցնի 800,000-ից, որի մէջ պէտք հաշւել 200,000 քրիստոնեայ, որոնց բանեցնում են խրամատների, երկաթուղիների և կամուրջների շինութեան գործում։

Մնացած ամբողջ զօրքը բաժանւած է հինգ զօրագնդի։ Առաջնի հրամանատարն է Ֆօն-դեր-Հոլց փաշան. այդ գունդը բաղկացած է մօտ 100,000 հոգուց և տեղաւորւած է Ադրիանապօլի, Չատալջայի և Պոլսի շրջանում։ Երկրորդ զօրագունդը, թւով շուրջ 150,000 հոգի, գտնւում է Ջեմալ փաշայի հրամանատարութեան ներքոյ և սպառնում Եգիպտոսին։ Երրորդ զօրագունդը, թւով 50,000 հոգի, գործում է Բաղդատի ճանապարհին։ Չորրորդ զօրագունդը, բաղկացած 180,000 հոգուց, գտնւում է կովկասեան ճակատում։ Հինգերորդը, Լիման-ֆօն-Սանդերս փաշայի հրամանատարութեան ներքոյ, բաղկացած 70,000 հոգուց, պաշտպանում է Դարդանէլը, որից 35,000 հոգի նշանակւած են Զմիւռնայի շրջանի համար։ Զօրքի գլխաւոր շտաբը գտնւում է Գալիպօլում։ Բացի դրանից 20,000 հոգուց բաղկացած մի այլ զօրախումբ գտնւում է Բոսֆորում՝ Սուշոնի հրամանատարութեան ներքոյ։

Այդ թերթը հաղորդում է նաև, որ չնայած տաճկական նոր պահեստների օր աւուր հաւաքելուն՝ չեն կարող նոր զօրամասեր կազմակերպել՝ շնորհիւ հրազէնների և հագուստեղէնի բացակայութեան։ Պոլիսը շրջապատւած է առաջնակարգ ամրութիւնների օղակով։ Ս. Սօֆիայի մօտ դրւած են բատարէաներ՝ յոյս ունենալով, որ դաշնակիցները չեն պատասխանի այդտեղից տեղացող կրակին՝ վախենալով տաճարի կործանումից։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի 18-ին մայիսի

Մեծարելի պ. Սափարեան!

Շտապում եմ պատասխանել Ձեր «բաց նամակ»-ին, որի մէջ շօշափում էք այն խնդիրը, որ երբ ես Ձեր հասցէին ասել եմ, թէ եկեղեցու նամականրօշմներն (ընդգծածն իմն է) իւրացրել էք, որով իբր արատաւորել եմ Ձեր բարի անունն և պահանջում էք հրապարակով, այն էլ լրագրութեամբ, 7 օրւայ ընթացքում յետ վերցնեմ այդ խօսքերը և կամ հակառակ դէպքում դատարանին կը դիմէք։ Մեծարելի պ. Սափարեան, թէև հասակով ինձանից շատ մեծ էք, թէև կեանքում շատ դառն և շատ քաղցր օրեր անցկացրած կը լինէք, բայց այս մի դէպքում թւում է ինձ, որ կամ Ձեզ լաւ չեն հասկացրել և կամ գուցէ Ձեր մտքերը լաւ չեն արտայայտւած ու հրապարակի վրայ դրւած։ Ես այնքան էլ մանրութեան չեմ հասել, որ մի քանի կոպէկների եսևից ընկնեմ, թէև այդ էլ փող է, այդ էլ հաշիւ է, այդ էլ ժողովրդական կոպէկներ են. բայց մենք դեռ մեծ փողերի հաշւին ենք պահանջում։ Ահա իմ ասելիքն ու պահանջը. Ձեզ հետ «մատաղ» հաւաքող ընկերներից մէկը շարունակ ասում է, թէ մօտ 70 հատ մարկա (նամակադրօշմ) ենք գնել զանազան մարդկանց նամակներ գրելու՝ որ «մատաղի» փող ուղարկեն։ Ձեզանից շարունակ հարցնում ենք, այդ նամակներն ում էք գրել, քանի հոգի է պատասխանել, ով ինչքան փող է ուղարկել, ինչ նպատակի և ինչի է գործադրւած։ Մի շատ պարզ ու հասկանալի խնդիր, որ առանց մեր դիմումների պէտք է Դուք ներկայացրած լինէիք Ձեզ ընտրող ծխական ժողովրդին։ Նամանաւանդ Ձեզ յանձնւած էր մի սուրբ պարտականութիւն, որին շատ մեծ ակնածութեամբ ու երկիւղածութեամբ պէտք է վերաբերւէիք և ոչ թէ դարձնէիք ամբողջ քաղաքի խօսակցութեան ու ծաղրի առարկայ։ Միթէ ես յանցաւոր եմ, որ ուրիշների հետ դիմում ենք Ձեզ, պահանջելով Ձեր հաշիւները տալու. և Դուք փոխանակ Ձեր իրաւական ու բարոյական պարտականութիւնները կատարելու, ինձ յոխորտանքներ էք կարդում։ Բարի եղէք կարդալու «Փայլակ» թերթի մէջ գրւածները, ուր խօսում են Ձեր հաշիւների շուրջը։ Ժողովուրդը հաշիւ է աղաղակում, իսկ Դուք շարունակ ձգձգում էք։ Փոխանակ դրանց բաւարարութիւն տալու, գոհացում տալու՝ ինձ «սպառնալիք» էք կարդում։ Բայց միթէ չէք երևակայում, որ գուցէ Ձեզ ուրիշները դատարանի դուռը տանեն։ Այդ ապագան կը պարզէ։ Այսպիսի մանր-մունր խնդիրներով մենք ոչ մի նպատակի չենք հասնի։ Այժմ էլ հրապարակով՝ լրագրութեամբ եմ ասում, մեծարելի պ. Սափարեան, բարի եղէք հաշիւ տալ «մատաղ»-ի անունով ժողոված ծախսած փողերի համար. քանի՞ մարդու վրայ էք նամակ գրել, քանի՞սն են պատասխանել, ով ինչքան է ուղարկել, ինչպէս է գործադրւել՝ նպատակին է գործադրւել թէ՞ ոչ, պ. Ա. Բէգնազարեանի կողմից Ձեզ տւած տասն և մէկ (11) տոմսակները ում էք տւել և այլն և այլն։ Խնդրում ենք հաշիւ տալ, հաշիւ... Սպասում ենք։ Առայժմ այսքանս հերիք է։

Ազուլեաց եկ. ծխական Նիկողայոս (և ոչ թէ Նիկօլ) Թէյմուրազեան

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

17 մայիսի. Շավելի շրջանում մեր զօրքերը շարունակում են նեղել գերմանացիներին, որոնք պաշտպանում են Շավկեանի և Կելմի գիւղերի ճանապարհները։ Գալիցիայում շարունակւող կռիւներում մայիսի 16-ի ընթացքում մենք մաքրեցինք թշնամիներից Սանի աջ ափը մինչև Մօբաշևկայի գետաբերանը. Դնեստրի շրջանում յամառ կռիւները տակաւին շարունակւում են։

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՇՏԱԲԻՑ

15 մայիսի Օլթիի ուղղութեամբ տեղի էին ունենում խուզարկու խմբերի աննշան ընդհարումներ։ Մերձծովեան ուղղութեամբ մեր զօրքերը գրաւել են Շէքերբուլաղ և Միմժին լեռնանցքը Հիզադեավէր տանող ճանապարհով, նաև գրաւել են Րէզա գիւղը։

Մնացեալ ուղղութիւններում ամեն ինչ անփոփոխ է։

Սօլուն. 16 մայիսի. Դաշնակից նաւատորմը գրաւել է Գաւժիօն նաւահանգիստը Անդրօս կղզու վրայ, իբրև նոր բազա թշնամու սուզանաւերին հետապնդելու համար։

Միտիլենից հաղորդում են 14 մայիսի, որ չնայած թիւրք թնդանօթների լարւած հրձիգութեան, դաշնակից զօրքերը կամաց, բայց միշտ առաջ են ընթանում։ Ֆրանսիացիների յամառութեան շնորհիւ կտրւած է Կարաթեպէի մօտ թիւրքերի ցոյց տւած դիմադրութիւնն և գրաււած են Նագարայի իշխող բարձունքները։

Աթէնք. 17 մայիսի. Անգլիական դեսպանը յայտարարեց, որ Փոքր Ասիայի ամբողջ ծովեզերքը Դարդանէլից մինչև Սամոսի նեղուցը պաշարւած է ճանաչւում դաշնակից նաւատորմից սկսած մայիսի 20-ից։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Թիւրքական զինւորական շտաբը խոստովանում է դաշնակիցների ունեցած խոշոր յաջողութիւնները Դարդանէլի ամրութիւնների վրայ կատարած յարձակումներում։

— Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների նախագահ Վիլսոնը այն կարծիքն է արտայայտել, որ կարող է տեղի ունենալ Միացեալ Նահանգների ու Գերմանիայի քաղաքական յարաբերութիւնների խզումն։

— Ամերիկեան քաղաքական շրջաններում այն համոզմունքն է տիրում, թէ Գերմանիան դիտմամբ ու ափաշկարայ ձգտում է կոնֆլիկտ առաջացնել Միացեալ Նահանգների հետ, որպէսզի իր դէմ ստեղծելով համաշխարհային կռւող դաշնակցութիւն, հիմք ունենայ իր ժողովրդի առաջ արդարանալու, թէ հնարաւորութիւն չկայ պատերազմելու ամբողջ տիեզերքի դէմ, ուստի և ստիպւած է հաշտութիւն կայացնելու։

— Փարիզից հեռագրում են, որ գերմանացիները Մարմարա ծովի մօտ եղած գործարաններում կառուցել են չորս հատ սուզանաւեր, որոնց մոտորները ստացել են Ռումինիայի վրայով իբրև գործարանական մեքենաներ։

— Ռիգայից հաղորդում են, որ գերմանացիները ներկայումս գտնւում են միայն Լիբաւայում, Գրօբինէում նաև Լիբաւայի և Պօլանգէնի տարածութեան միջև, այնպէս որ Կուրլանդական նահանգի մնացեալ մասը միանգամայն ազատ է գերմանացիներից։

— Վիեննայում ձերբակալւել են րէյխստրատի պատգամաւորներ Կրամարժ և Շրէյներ, չեխական յայտնի գործիչներ. այս ձերբակալումն մեծ տպաւորութիւն է առաջ բերել թէ երկրում և թէ Գերմանիայում։

— Օդեսսայից հեռագրում են ռուս լրագրներին, որ դաշնակիցները Գալիպօլի թերակղզու վրայ կտրել են թիւրքերի նահանջի ճանապարհը Բոլի-Բաիրի և Մադերոսի միջև. թշնամին շրջապատւում է հետզհետէ և ստիպւած կը լինի անձնատուր լինելու։

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

№ 22 Կիրակի 24 մայիսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Կիրակի 24 մայիսի № 22

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ՊԷՏՔ Է ՕԳՆԵՆՔ

Ամբողջ երկու ամիս է, եթէ ոչ աւելի, որ Տաճկահայաստանի զանազան վայրերից հայի աղեկտուր հեծկլտանքն էինք լսում. անօգնական հայը զոհ էր դարձել անկշտում և արիւնարբու քրդի ու տաճկի. հայի աղիողորմ ձայնը տարածւել էր աշխարհի մի ծայրից մինչև միւսը. Նորա եղբայրակիցներն անհուն զայրոյթով լի աշխատում էին թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս ամոքել դառն ճակատագրի անողոք որոշումն և օգնութեան հասնել մահւան տագնապում դեգերող հային։ Տասնեակ հազարաւոր մարդիկ սրախողխող եղան, տասնեակ հազարաւորները թափառեցին երկրէ երկիր և օտար հորիզոնների տակ իրանց սիրելիներին հողին յանձնեցին և դեռ շարունակում են քաղցի, սովի և հիւանդութեան դէմ անզօր ձեռքերով մարտնչել։

Մենք, կարծէք, հաշտւել էինք պատմութեան այդ անարդար վճռի հետ ասելով՝ թէ դարերից ի վեր այդ է եղել հայի վիճակը, նա այժմ էլ շարունակում է իր ծանր բեռը կրել։ Բայց բաւական է, որ ռուս քաջարի զօրքի Վան գրաւելու լուրը կայծակի արագութեամբ տարածւի, որ սթափւենք դարաւոր քնից, որ թունդ առնէ մեր հոգին, որ զգանք, թէ պատմութիւնը չէ առհասարակ մեր կեանքի ուղին գծում, այլ մարդիկ, ազգութիւններն են իրանց գործելակերպով պատմութեան այս կամ այն ընթացքը տալիս։ Վան քաղաքի և շրջակայքի հայկական վայրերի գրաւումն նոր շունչ և նոր հոգի է ներշնչում մեզ, նոր յոյսեր է ծնեցնում մեր մէջ՝ գոնէ հայը, ազգութիւնների մէջ այդ դժբախտը, մի խաղաղ անկիւն կունենայ իւր գլուխը դնելու, հաստատուն մայրենի հող կունենայ ազատ շնչելու. և մենք պիտի ձգտենք այդ նպատակին հասնելու, ինչ գնով ուզում է, լինի, մենք պէտք է մեր բարոյական ու նիւթական ամբողջ ոյժով ասպարէզ իջնենք տաճկահայի ներկայ կեանքի դառնութիւններն ի չիք դարձնելու, որքան այդ հնարաւոր է մեզ համար։ Վանն և շրջակայքն ազատւել են, ճիշտ է, ռուս զօրքերն ու հայ մարտիկներն անձնազոհութեամբ առաջ են գնում դէպի արեան, լացի ու տանջանքի դաշտերն ու հովիտները, կենդանի մնացած հայը ազատւում է. բայց ազատւում է նա մերկ ու քաղցած, հիւծւած ու նւաղած, հիւանդութեան, դժբախտութեան ու պատահարների ենթակայ. Թշնամու սուրը, գող թնդանօթների որոտները գուցէ այնքան զոհեր չեն տանում, որքան քաղցը, հիւանդութիւնները։ Այո, հայութեան սիրտը ազատւել է տաճկի բռնութիւնից, հայի մի մասը փրկւել է, բայց նա գտնւում է սոսկալի վիճակում, նա հաց չունի, զուրկ է հագուստից, զուրկ է կենսական ամենաանհրաժեշտ կարիքներից։ Մենք պէտք է օգնութեան հասնենք մեր եղբայրներին, եթէ թանգ է մեզ համար հայրենիքի գաղափարը, մենք պէտք է ամոքենք տաճկահայի դառնութիւնները, եթէ կամենում ենք, որ ապագայ Հայաստանը առանց հայի չմնայ, մեր իսկ շահի տեսակէտից պէտք է ամեն ջանք թափենք և օր առաջ օգնութեան հասնենք, եթէ կամենում ենք, որ այլևս լացի, ողբի և տանջանքի ձայն չլսւի։ Թիֆլիսի հայոց կենդրոնական կոմիտէն լաւ ըմբռնելով բոպէի նշանակութիւնը, արդէն դիմումն է արել բոլոր հայկական տեղական կոմիտէներին ուժեղ թափով սկսել հանգանակութեան գործը՝ Վանի և շրջակայքի հազարաւոր հայ գաղթականներին քաղցից փրկելու համար։ Այդ դեռ բաւական չէ. հայ մարտիկների թիւը հարկաւոր է բազմացնել, որպէսզի հնարաւոր լինի դեռ ևս արհաւիրքի մէջ տառապող հային շուտափոյթ օգնութեան հասնել, որ հայը թև ու թիկունք կարողանայ լինել ռուս ազատարար զօրքին՝ իւր պատմական միսիան կատարելու։

Կատարենք մեր ամենամեծ պարտքը՝ օգնենք քաղցած հային և դահճի ճիրաններից փրկենք դեռ ևս գերութեան մատնւած հային։

ՕԺԱՆԴԱԿՆԵՐ

I.

Ինն ամսից աւել է, որ մարդկութեան լաւագոյն ոյժերը, թարմ ու ծաղիկ հասակները անասելի տառապանքներով լի օրեր են ապրում։ Ինն ամսից աւել է, որ գործելու եռանդով լի, տենչերով ու իղձերով լեցուն բիւրաւոր երիտասարդներ արիւն են թափում, սրի ու հրի զոհ են գնում։ Ինն ամսից աւել է, որ շէն ու եռուն քաղաքներն ու գիւղերն աւերւում, ամայանում են, բերրի հողերը ոտի տակ գնում, գեղարւեստի հրաշալիքները ոչնչանում, բարեկեցիկ ժողովուրդներ զրկւում տնից ու տեղից, տարագրւում իրենց բնիկ վայրերից։ Ինն ամսից աւել է... սակայն աւստրօ-գերմանա-տաճկական արիւնռուշտ երրորդութեան դէմ կռւող դաշնակից պետութիւնների զօրքերը, փարւած արդարութեան դրօշակին, շարունակում են էլ աւելի ոգևորութեամբ պատերազմել, հաւատացած միանգամայն, որ վերջ ի վերջոյ ջախջախւելու են ամբարտաւանութեան եղջիւրները, խորտակւելու են գերմանական իմպերիալիստական ծրագրները, տապալւելու է ժողովրդի կոկորդին կոշմարի նման ծանրացած միլիտարիզմը, որ ազատ կեանքի նոր արշալոյս է բացւելու ճնշւած ու խոշտանգւած մանր ազգութիւնների համար։

Եւ որքան նորանոր սատանայական ու հակամարդկային միջոցների են դիմում Գերմանիան և ընկերութիւնը, որքան խտացնում արդարութեան գերեզմանափորների շարքերն, այնքան էլ աւելի անհրաժեշտ է դառնում դաշնակից պետութիւնների յաղթանակը, այնքան էլ աւելի բազմանում են արդարութեան պաշտպանները՝ սերտ օղակով շրջապատելու, և ինչպէս անգլիացի ճառախօսն է ասել, շղթայելու Եւրոպայի «կատաղած շանը»—Գերմանիային և նրա արբանեակներ՝ Տաճկաստանին ու Աւստրիային։

Խաղաղութեան ամենաջերմ կողմնակիցներն անգամ այսօր բարձրացնում են իրենց ձայնը յօգուտ պատերազմի շարունակելուն՝ քաջ գիտակցելով, որ մշտական խաղաղութեան գրաւականը Գերմանիայի և ընկերութեան խորտակումն է. և դրա հետևանք միլիտարիզմի ընդմիշտ ոչնչացումը։ Ազգերի համերաշխութեան եռանդուն ջատագովներն անգամ կողմնակից են պատերազմի շարունակելուն՝ համոզւած լինելով միանգամայն, որ իսկական համերաշխութիւնն ազգերի՝ հիմնւելու է դաշնակից պետութիւնների յաղթանակի և հակառակորդների պարտութեան վրայ։ Սակայն ամենից աւելի տենչանքով սպասում են դաշնակիցների վերջնական յաղթութեան այն ամեն մանր ազգութիւններն ու ժողովուրդները, որոնք տարիներով ու դարերով զրկւած ազատ կեանքից՝ ծով տառապանքների ու տանջանքների օրեր են ապրել, սպասում են՝ վստահ միանգամայն, որ լուծւելու են իրենց դարաւոր կապանքները, որ դաշնակից պետութիւնների յաղթանակով վերջակէտ է դրւելու իրենց արիւնոտ պատմութեանը։

Այդ հաւատն է ուժ ու կորով ներշնչում դաշնակից պետութիւնների զօրքերի շարքում կռւող քաջերին, այդ յոյսն է թև տալիս հազարաւոր կամաւորների, այդ համոզմունքն է դրդում լաւագոյն տարրերին ապստամբութեան դրօշակին փարւել։

Զրկանքներով ու սարսափի տակ ապրող մանր ազգերի կլասիկ օրինակը կարող է ծառայել հայ ժողովուրդը Տաճկահայաստանում, որի դարերով ապրած տառապանքներն ու վշտերը բազմիցս արձագանք են տւել աշխարհի չորս կողմերում։ Բնական է, որ այդ իրաւազուրկ ժողովրդի սրտում ամենից առաջ և ամենից բուռն կերպով պէտք է բացւէր ազատութեան յուսոյ նշոյլը, բնական և հասկանալի է, որ նա պէտք է լարէր իր մտաւոր, ֆիզիկական ու նիւթական ուժերը, խենթ կերպով նետւէր պատերազմի դաշտ՝ իր ճակատագիրը որոշելու, իր գոյութեան ազատութիւնն ապահովելու։ Վանի, Մուշի, Զէյթունի ապստամբութիւնները փառաւոր օրինակներ պէտք է համարել տաճկահայի գիտակցութեան նրա կենսունակութեան և ազատ ու ինքնօրէն կերպով ապրելու արժանիքին։

Սակայն նա իր գործը դեռ չի վերջացրել, կարելի է ասել, որ նոյն իսկ դեռ նոր է սկսել։ Այդպիսի փառաւոր կերպով սկսած գործը չպէտք է թողնել, որ կիսատ մնայ, պէտք է օժանդակել, որ նա շարունակւի, ի կատար ածւի։ Այդ օժանդակութեան խնդրում մեծ դեր և պարտք ունի կատարելու ռուսահայութիւնը, որի մասին մի այլ անգամ։

Նորայր

ՀԱՅ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԻՑ

Անցեալ 1914 թւի դեկտեմբեր ամսի երկրորդ կիսին բախտ ունեցայ ներկայ լինելու Կովկասի Հայոց Բարեգործական ընկերութեան տեղական ճիւղի Ղաթարի հանքերում կայացրած ժողովին։

Նիստը բացւեց Բագւայ Հ. Կուլտ.

Միութեան ներկայացուցիչ՝ պ. Բ. Շահնազարեանցի յայտարարութեամբ։ Նա շեշտեց, որ Կուլտուրական Միութիւնն աչքի առաջ ունենալով ընդհանրապէս հայ գիւղացիութեան արդի կացութիւնն և մասնաւորապէս պահեստի ու իսկական ծառայութեան մէջ գտնուող զինուորների տանը մնացած ընտանիքների անդամների անելանելի դրութիւնն ու վատթար կացութիւնն առանց աշխատող ձեռքերի, ցանկանում է ասպարէզ դուրս գալ, օգնութեան ձեռք մեկնել ու ազատել նրանց սովի ու համաճարակի ճանկերից։ Ուստի և նպատակի իրագործման համար Միութիւնը յատկացնում է մի մեծ գումար վերոյիշեալ կարօտեալներին օգնելու։

Համաձայն պայմանի, Միութիւնը իւր գործունէութիւնը չի սահմանափակում զանազան շրջաններով, այլ տարածում է համայն Կովկասի հայկական գիւղերում, ուր և հրաւիրուած են Միութեան կողմից ներկայացուցիչներ։ Բացատրելով իր գալստեան նպատակը, պարոնը առաջարկեց ընտրել մի մարմին, որը և կը զբաղի անյապաղ ըստ զգացուող պահանջի, օգնութեան չափը և քանակը պարզելու խնդրով։

Ժողովականները իհարկէ ընկալանաբար իրենց գոհունակութիւնը յայտնեցին։

Ընտրեց մի մարմին, որը և անմիջապէս անցաւ Ղափանը շրջանների բաժանելուն և իւրաքանչիւր շրջան զատ-զատ յանձնեց ժողովում հրաւիրուած շրջանիս գիւղական ուսուցիչներին, որոնք սիրով ընդունեցին այդ։ Ուսուցիչների միսիան էր անյապաղ մինչև առաջիկայ յունուարեան տօները վերջանալը շրջել գիւղերը և ցուցակագրել պահեստի ու իսկական ծառայութեան մէջ գտնուող զինուորների անունները, ընտանիքի անդամների թիւը, տնտեսականը և այլն և այլն։ Բոլոր ծախքերին իհարկէ իւր վրայ վերցրեց Կուլտ. Միութիւնը։

Ուսուցչութիւնը պարտաճանաչութեամբ կատարեց՝ իր դերը, և Միութեան կողմից ուղարկուած յատուկ տպուած հարց-պատասխան բլանկները լրացնելով, ընտրուած մարմնի կողմից անմիջապէս փոխադրեցին ըստ պատկանելոյն։

Անցաւ բաւական ժամանակ։ Եկաւ գարունը։ Դաշտերը հալ ընկան։ Դաշտերը ծածկեցին կանաչով և գիւղացին դուրս բերաւ խոփն ու արօրը։

Յոյսերով լցուած հազարաւոր ընտանիքներ սպասում են, թէ ահա հերթը իրենց էլ կը հասնի, իրենք էլ մօտիկ ապագայում կստանան սերմացուները և կսկսեն վար ու ցանքսը։

Սպասում են աչքները ջուր կտրած, բայց ոչ մի ձայն, ոչ մի շշուկ։

Կարողը վարում է, նա ապահովում է իր ապագան, ջանը դուրս գայ անկարողի։ Եւ ահա այստեղ առաջ է գալիս մի ամենասարսափելի և մինչև այժմ չտեսնուած շահագործում, ուժեղը թոյլին, կարողը անկարողին։ Բայց չէ որ ճար չկայ։ Սովի ուրուականը և ապագայի վառ յոյսերը անել են տալիս ամեն ինչ։ Վերջապէս լռութիւնը խախտւում է և յոյս ու հաւատ կորցրած գիւղացիութեանս համար բարի լուր, աւետիք է գալիս։ Կուլտուրական Միութիւնը բաց է թողել 400 րուբլի շրջանիս 37 հայաբնակ գիւղերի համար։ Կարծես սառը ջուր մաղեց բոլորի վրայ։ Մի կաթիլ ջուր ովկիանոսում, մի չտեսնուած բարեգործութիւն, որի անունը եթէ չյիշենք, աւելի հանգիստ կըզգանք։ Թէ ինչ ինչ միտումներով է Միութիւնն այսպէս վարուել, թողնենք մի կողմը, բայց որ արած բարեգործութիւնը կոպէկի տեղ չի անցնում, այդ փաստ է։

Որովհետև եթէ օգնութիւնը ուղարկւելու էր, պէտք էր անյապաղ անէր այդ, որպէսզի գիւղացիութիւնը հնարաւորութիւն ունենար գարնանացանքսին սերմացու ունենալ ու դրանով քիչ թէ շատ ապահովէր իր ապագան։ Երկրորդ՝ ասացէք խնդրեմ, ինչ կարող է անել 400 րուբլին 37 գիւղի կարօտեալների ծով ցաւերը դարմանելու, սերմացու, հաց, շոր հայթայթելու խնդրում։

Շրջանիս միմիայն Վ. Խոտանան գիւղը տուել է մօտաւորապէս 60 զինուոր։ Եթէ 400 ր. բաժանենք հենց այդ 60 ընտանիքներին, կստացուի մօտաւորապէս 6 ր. 66 կ.։ Բայց չէ որ սոյնանման 36 գիւղ ևս գոյութիւն ունի։ Եթէ իւրաքանչիւր գիւղից միջին թւով հաշւենք 12 զինուոր (մինիմում), այն ժամանակ (37·12=444 զ.) իւրաքանչիւր ընտանիքին կընկնի մօտաւորապէս 90 կ., որով նա պէտք էր իբրև թէ բարգաւաճէր իր վիճակը։

Շատ ցաւալի երևոյթ է։

Ինչպէս լսել եմ, այդ գումարը յետ է ուղարկուած,..

Ճիշտ է ասուած, որ «անունը կայ, ամանումը չկայ»։

Բախտաւոր ես հայ գիւղացի, որ ունես օրինակելի բարեգործներ։

Խալ.

Ի. Ի. ՄԵՉՆԻԿՈՎ

(Ծննդեան 70-ամեակի առիթով)

I.

Աշխարհահռչակ գիտնական Իլիա Իլիչ Մեչնիկովը ծնուել է 1845 թ. մայիսի 3-ին Խարկովի նահանգի Իվանովկա գիւղում։ Խարկովի 2-րդ գիմնազիան ոսկէ մեդալով աւարտելուց յետոյ նա ընդունւում է նոյն քաղաքի համալսարանի բնագիտական ֆակուլտետը, որ և յաջողութեամբ աւարտում է 19 տարեկան հասակում։ Դեռ ուսանող եղած ժամանակ նա հրատարակում է իր անդրանիկ աշխատութիւնը։ 1864 թ. Մեչնիկովը գնում է արտասահման (Գերմանիա) կատարելագործուելու։

Վերադառնալով հայրենիք, նա 1867 թ. ստանում է պրոֆեսորի ամբիոն՝ նախ Օդեսայի և Պետրոգրադի համալսարաններում որպէս դոցենտ, յետոյ Օդեսայում (1870—1882 թ.) որպէս կենդանաբանութեան պրոֆեսոր։ 1882 թ. համալսարանական կեանքում տիրող տարաձայնութիւնների պատճառով հրաժարական է տալիս և այնուհետև աշխատում որպէս զեմստւային էնտոմոլոգ (միջատաբան)։ Կարճ ժամանակից յետոյ նա թողնում է իր պաշտօնն և նորից գնում արտասահման։ Մեսսինայում որոշ գիտական հետազօտութիւններ կատարելուց յետոյ նա վերստին վերադառնում է Օդեսա։ 1886 թ. նրա ջանքերով Օդեսայում հիմնւում է Ռուսաստանի առաջին պաստերեան կայարանը, ուր, բացի ջրվախութիւն կոչուող հիւանդութեան բժշկելուց, լայն հիմքերի վրայ են դրւում նաև բակտերիօլոգիական՝ հետազօտութիւններ։ Սակայն այդ լաբօրատորիայի պայմաններն ու շրջապատող հանգամանքներն էլ չեն համապատասխանում նրա լայն դիտաւորութիւններին, նրա մեծ եռանդին, ուստի նա 1888 թ. ուրախութեամբ ընդունում է պաստերի առաջարկն և, տեղափոխւելով Փարիզ, նոր ինստիտուտում գիտական հետազօտութիւններ կատարող լաբօրատորիայի գլուխ կանգնում։ Այդպիսով մօտ 30 տարի սրանից առաջ Ի. Ի. Մեչնիկովը, չկարողանալով տանել ռուս իրականութեան, ռուսաց համալսարանների ճնշող մթնոլորտը, տեղափոխւեց Փարիզ պաստերի ինստիտուտը, ուր և աշխատում է մինչև օրս, վայելելով քաղաքակիրթ ազգերի, մանաւանդ ֆրանսիացիների բուռն յարգանքը։

Մեչնիկովի գիտական աշխատութիւնները կրել են, այսպէս կոչուած, հասարակական բնոյթ. այդ է պատճառը, որ ամբողջ քաղաքակիրթ մարդկութիւնը այնքան մեծ հետաքրքրութեամբ հետևել է նրա աշխատանքներին։ Մեչնիկովի գիտական աշխատանքներն ուղղուած են եղել մի նպատակի՝ թեթևացնել, վերացնել հիւանդոտ մարդկութեան տառապանքները. նա աշխատել է, այսպէս ասած, իմմունիտէտ ստեղծել ապագայ առողջ մարդկութեան համար։

Մեչնիկովն իր գիտական գործունէութիւնն սկզբի 20 տարիները նւիրել է գլխաւորապէս կենդանաբանութեանը (այդ ուղղութեամբ 60-ից աւելի աշխատութիւններ ունի)և միայն 80-ական թւականներից սկսած, երբ նա յիշուած գիտութեան նշանաւոր ներկայացուցիչներից մէկն էր համարւում և հանգուցեալ յայտնի գիտնական Ա. Օ. Կովալևսկու հետ համեմատական սաղմաբանութեան մշակման գործին մեծ ծառայութիւններ էր մատուցել, նա անցնում է բժշկութեան, պատոլոգիայի (ախտաբանութեան) և բակտերիօլոգիայի շրջանները։

Էւօլիւցիոն գաղափարներով տոգորուած կենդանաբան Մեչնիկովը, որ կատարելապէս տիրում էր համեմատական կենսաբանական մեթոդին, և արդէն պարզել էր իր համար մէջբջջային մարսողութեան խնդիրներն ու բջիջների կեանքը, մօտեցաւ իր դէմ ծառացած բորբոքման և օրգանիզմի ինքնապաշտպանութեան խնդիրների լուծման։ Եւ այն, ինչ առաջ անլուծելի, անհասկանալի էր թւում՝ բորբոքման էութիւնն ու օրգանիզմի ինքնապաշտպանութիւնը վարակման դէմ՝ այդ բոլորը շնորհիւ Ի. Ի. Մեչնիկովի ստացաւ իր պարզ, բնական բացատրութիւնը։

(Կը շարունակուի)։

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԻՒՂԵՐԻՑ

Ղայբալի գիւղ

Ղայբալի գիւղը գտնւում է Շուշու հիւսիս-արևմտեան կողմում, Խալիֆալու գետի ձախ ափին, մի բլրի վրայ։ Գիւղը բաղկացած է 65 տնից, որից 4-5 տուն թիւրքեր են, իսկ մնացածը հայեր։ Սրանք ունեն մի աննախանձելի եկեղեցի և մի սեպհական քահանայ։ Կրթական հիմնարկութիւններից զուրկ են և չնայած քաղաքից 2-3 վերստ հեռաւորութեան վրայ են ապրում և միշտ քաղաքի հետ յարաբերութեան մէջ են, բայց շատ յետադէմ են և ուսման արժէքը չեն գնահատում։ Գիւղի հողը պատկանում է Թուրք Աբրահամովին և այժմ թէպէտ գանձարանին փրկանքի վճարներ տալով ազատւում են նրանից և այլ ևս առաջւայ պէս ենթակայ չեն նրա քմահաճոյքներին, բայց և այնպէս, վիճելի հողերի պատճառով, դեռ ևս գիւղացիները հարկադրուած են իրանց շահերը պաշտպանելու համար նիւթական միծամեծ զոհողութիւններ կրել։

Բանը նրանումն է, որ, ըստ գրամոտի, գիւղի վերևում գտնւող «Գոմերին-ձոր» կոչուած տեղը պատկանում է գիւղացիներին, որոնք և այնտեղ հընուցն ունեցել են իրանց սեպհական գոմերը. հետևաբար և ներկայումս՝ գիւղի ուրիշ հողամասերի պէս, ընդհանուր օրէնքի համաձայն գիւղացիներին պէտք է տրուի յիշեալ հողամասը։ Իսկ միւս կողմից Աբրահամովը պնդում է, որ այդ հողամասը գրամոտի մէջ չէ մտնում և իրան մասնաւոր սեպհականութիւնն է կազմում։

Երկու կողմերն էլ յամառ կերպով դատաստանական ինստանցիաներում աշխատում են գործը տանել, բայց ոչ մի կողմին չէ աջողւում։ Թէ ինչով կը վերջանայ գործը, այդ չգիտեմ, բայց փաստն այն է, որ գիւղացիները այդ դատի պատճառով ահագին վնասներ են կրում։

Ինչպէս միւս ուրիշ գիւղերում, այս գիւղում ևս տնտեսութիւնը վարում են հին ձևի գիւղատնտեսական գործիքներով։ Դուցէ և գլխաւորապէս դրա հետևանքով է, որ տնտեսական արդիւնքը բաւարար չեն ստանում։ Բացի վարելահողից, գիւղացիներն ունեն նաև այգիներ. վարում են գլխաւորապէս լոբի, գետնախնձոր և ուրիշ կանաչեղէններ. թթենիներ ևս ունին։

Ղայբալի գիւղը մտնողն գիւղի մի շարք պակասութիւնները կը գտնէ։ Հէնց առաջին մտնելուց աչքդ դարձընում ես դէպի աղբիւրի կողմը, ուր տասնեակներով կանայք և աղջկերք կանգնած տարիներից ի վեր հեղեղի պատճառով փչացած աղբիւրի մօտ, որ այժմ առւակի պէս գետնից է հոսում— ժամերով հերթի են սպասում և տըրտընջալով անէծքներ թափում իրանց ծոյլ տղամարդկանց գլխին, որ ժամերով գիւղամիջում նստած, իբրև Բագոսի ջերմ երկրպագուներ, կոնծարանութեամբ են պարապում և «չեն հաւաքւում մի օր իրանց քանդուած աղբիւրը շինելու»։

Եւ դժբախտաբար ամբողջ գիւղում մի նախաձեռնող չկայ՝ հաւաքական ոյժերով իրանց աղբիւրը շինելու։

Աղբիւրից քիչ բարձրանում ես դէպի հիւսիսային կողմը, ուր գտնւում է գիւղի գերեզմանատունը և տեսնում նոյնպէս խայտառակ դրութեան մէջ։

Գերեզմանները շատ տեղեր քանդըւած—հեղեղի շնորհիւ ի հարկէ—մեռելների ոսկորները դուրս ցցուած...։ Եւ այդ բոլորն իւրաքանչիւր օր այդ տեղով անտառը փայտի գնացող գիւղացիները տեսնում են և.. անցնում։

Բայց արի հետաքրքրուիր գիւղի հասարակական կեանքով։

Բանսարկութիւնը, քսութիւնը և չար նախանձը գիւղի ներքին կեանքը շարունակ ալեկոծում են. դօնօսչիկներ՝ որքան կուզէք։ Սիստեմատիկ կատարւող գողութիւններն էլ պակաս չեն այս գիւղից, Մէկի ձին, միւսի էշը, և այլն՝ մի քանի օրից մէկ գողացւում են և այդ մի տեսակ սովորական երևոյթ է դարձել։

— Գողը տանն է, ինչ կարող ես անել,—ասում են և լռում։ Ի հարկէ, գիւղացիները գիտեն և ճանաչում են՝ թէ ով է ինչ բարքի տէր և ով է իրանց միջի գողը, բայց այնքան քաջութիւն չունեն, որ միանգամայն մերկացնեն այդ վնասակար էլէմէնտներին և թոյլ չտան դրանց սխրագործութիւնների շնորհիւ գիւղը տուժի։

Եւ նայելով այս գիւղում գոյութիւն ունեցող բացասական երևոյթներին մարդ յանգում է շատ տխուր եզրակացութեան։

Ա. Ալանեան

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Կիրակի, մայիսի 17-ին, Վան քաղաքը գրաւելու առթիւ Թիֆլիսի Վանքի աւագ եկեղեցու բակում եղաւ հանդիսաւոր մաղթանք, որ գրաւել էր մեծ բազմութիւն։ Ըստ պատշաճի խօսեցին Բէնիկ վարդապետ և տաճկահայ բժիշկ Բոնապարտեան։ Խօսելով ընդհանրապէս թիւրքահայութեան կրած տանջանքների մասին, ճառախօսները շեշտեցին այն մեծ նշանակութիւնը, որ ունենալու է Վանի գրաւումը տաճկահայերի ազատագրման գործում։ Մաղթանքից յետոյ եղաւ հոգեհանգիստ կռւի դաշ-

տում հերոսաբար ընկածների յիշատակին։

— Հայկական Կենտրոնական Կոմիտէն Վան և Մանազկերտ փոխադրեց յօգուտ պատերազմից վնասուած տեղի հայերի 10,000 ռուբ.։ Տաճկահայերին օգնելու համար նիւթական միջոցներ ձեռք բերելու նպատակով կոմիտէն կազմակերպելու է լայն հանգանակութիւն։

— Հայկական Կենտրոնական Կոմիտէն՝ ցանկանալով բժշկական օգնութիւն հասցնել Վանի և Մանազկերտի կարօտեալներին, կազմում է բժշկասանիտարական խմբակներ այնտեղ ուղարկելու համար։ Արդէն Թեհրանից հեռագրով հրաւիրուած է մի բժիշկ։

— Հայկ. Կենտ. Կոմիտ. Նախագահը մօտ օրերս վերադարձել է Բաթումից, ուր գնացել էր պարզելու, թէ որքան հնարաւոր է կատարել Արդուինի շրջանի, Շաւշէթի գաւառամասի, Օքրոպակերտ, Սաթլել և այլ գիւղերի հայ գիւղացիների խնդիրը, ժամանակաւորապէս տեղափոխելու իրենց Արդահանի շրջանը, որպէս աւելի ապահով վայր։ Գ. Նախագահը տեղական կառավարչական ներկայացուցիչների միջոցով հաւաստիացել է, որ յիշեալ գիւղերի առանձին տեղափոխութեան կարիք չկայ և որ այդ շրջանն այնքան էլ երկիւղալի չէ։ Նիւթական օգնութեան գործի կազմակերպութիւնը տեղում յանձնել է Կ. Հ. Բ. ընկ. ճիւղի վարչութեան նախագահ՝ հայր Մելիանին և Ա. Տ. Վերվիլեանին, դնելով նրանց տրամադրութեան տակ 3000 ռուբ.։

— Ցանկանալով Տաճկահայաստանում գտնուող հայ կարօտեալներին ցոյց տալիք իր օգնութիւնը համաձայնեցնել միւս կոմիտէների հետ, Հայկական Կենտրոնական Կոմիտէն գրեց Էջմիածնի գլխաւոր կոմիտէին և Մոսկուայի Հայկական կոմիտէին, խնդրելով հաղորդել ինչ չափով և ինչպիսի օգնութիւն կարող են հասցնել յիշեալ կոմիտէները։

— Պետրոգրադի եկեղեցական խորհուրդը յայտնել է Թիֆլիսի Հայոց Գիւղատնտեսական ընկերութեանը, որ խորհուրդը որոշել է իր միջոցներից 1915 թ. համար ընկերութեան տրամադրութեան տակ դնել 5,000 ր.։

— Դրութիւնը կրիտիքական է Պարսկաստանում, ամեն րոպէ վտանգ է սպառնում։ Ամբողջ Քիւրդստանը անցել է արդէն տաճիկների և գերմանացիների ձեռքը. Սպահանը իր ամբողջ նահանգով դարձել է թշնամու կենտրոնատեղին։ Սպահանի շրջակայքում բախտիարի և ղաշղայի կոչուած ցեղերը միացել են թշնամու բանակի հետ. լուր է ստացուել, որ Սպահանում պարսիկ խուժանը յարձակում է գործել քրիստոնեայ ազգաբնակութեան վրայ. Թեհրանից, Համադանից նոյնպէս անմխիթար լուրեր են գալիս. հայերը սկսել են կամաց-կամաց գաղթել դէպի Կովկասին մօտիկ սահմանակից երկրները։ Ռուսաստանի կողմից արդէն միջոցներ է ձեռնարկուած խռովութիւնների առաջն առնելու և երկիրը մաքրելու թշնամուց ու վնասակար տարրերից։

— Թիֆլիսում կիրակի, մայիսի 17-ին, ցերեկը Կ. Հ. Բ. ընկ. ընթերցարանի դահլիճում կայացաւ Թիֆլիսաբնակ տաճկահայերի բազմամարդ ժողովը, Տաճկահայաստանում պատերազմից վնասուած հայերին օգնելու մասին խորհրդակցելու։ Երկար վիճաբանութիւններից յետոյ ձայների բացարձակ մեծամասնութեամբ անցաւ Թիֆլիսաբնակ բոլոր տաճկահայերի միութիւն կազմակերպելու առաջարկը։ Ընտրեց 12 անդամից բաղկացած վարչութիւն, որը պէտք է Կ. Հ. Բ. ընկ. վարչութեանը կից կազմէ վանեցիների, տրապիզոնցիների, էրզրումցիների և այլ շրջանների հայերի սեկցիաներ, նիւթականի հայթայթման գործը աւելի լայն շրջանների մէջ դնելու համար։

— Կիրակի օրը Վանքի Մայր եկեղեցում գոհաբանական մաղթանքին ներկայ եղող և ապա Հայոց Բարեգործական ընկերութեան դահլիճում ժողովին մասնակցող բոլոր տաճկահայերի միահամուռ ցանկութեամբ, ժողովի նախագահ Ար. Սափարեանը հեռագրով դիմեց Ն. Կ. Մեծութեան Կովկասեան Փոխարքային, յայտնելով բոլոր տաճկահայերին յուզող և ոգևորող զգացմունքները դէպի ռուսական ազատաբար զօրքը և ցանկութիւնները նրա ապագայ նորանոր յաջողութիւններին։ Այդ հեռագրին Փոխարքան հաճեց պատասխանել հետևեալ հեռագրով՝ ուղղուած Հայոց Բարեգործական ընկերութեան նախագահին.

«Խնդրում եմ ձեզ և Թիֆլիսաբնակ բոլոր տաճկահայերին ընդունել իմ սրտագին շնորհակալութիւնը կատարած աղօթքների և մեր քաջարի բանակին նորանոր յաջողութիւններ բարեմաղթելու համար»։

ԼՈՒՐԵՐ ՏՐԱՊԻԶՈՆԻՑ

Տրապիզոնից նաւակով Բաթում են հասել մայիսի 16-ին 4 օրեայ վտանգաւոր ճանապարհորդութիւնից մի խումբ փախստականներ։ Փախստականները տալիս են հետևեալ տեղեկութիւնները։ Տրապիզոնում ռազմանաւերի ռմբակոծութիւնից վնասուել են բազմաթիւ տներ. սպանուել են մօտ 200 հոգի թիւրքեր և յոյներ, իսկ հայեր 7 հոգի, որոնցից մինը Դեհեան Սարգիս, իսկ միւսները աշճի Պօղոս Մինասեանի ընտանիքը։ Տրապիզոնում տիրում է սոսկալի կրիզիս, ժողովրդի ունեւոր մասը փախել է գիւղ, խանութները փակ են, տիրում է կատարեալ մեռելութիւն. 50 տարեկանից պակաս տղամարդ չկայ հրապարակում։ Պոլսից խիստ հրաման է եկել Տրապիզոնի վալիին խուզարկել բոլոր հայերի տները և ձերբակալել 30 հայերի։ Վալին խուզարկութիւնները կատարել է (որի ժամանակ ձերբակալուել է մի հայ զէնք ունենալուն համար), իսկ ձերբակալութիւնները յետաձգել է և հեռագրել է Պոլիս, որ աւելորդ է այսպիսի միջոցի դիմելը։ Վալին յայտարարել է հայոց առաջնորդին, որ ինքը դէմ է ձերբակալման, բայց եթէ Պոլսի կենտրոնական կառավարութիւնը պնդի՝ ինքն ստիպուած պիտի կատարի հրամանը։ Տրապիզոնում կոտորածի երկիւղ չկայ, որովհետև թիւրք մեծ կալուածատէր-վաճառականները (մասնաւորապէս ամենաազդեցիկ նեմլիզադէները, որոնք 1895 թ. կոտորածին վատ դեր կատարած են), այժմ բոլորովին դէմ են այդպիսի արարքների։ Տրապիզոն--Էրզրում խճուղու վրայ թափուած են մեծ քանակութեամբ մարդկանց և ուղտերի դիակներ. եղանակը տաքանալուն, երկիւղ կայ համաճարակի, որից մինչև այժմ զերծ է եղել Տրապիզոնը։

Էրզրումում ձերբակալել են 150 հայեր, որոնցից 50-ին արձակել են, մնում են բանտում 100 հոգի։ Դաշնակցական Մարալին 2 ընկերով աքսորել են անյայտ տեղ։

Էրզրումում մեծ երկիւղ կայ կոտորածի։ Էրզրումից 9,000 զինուոր է ղրկուած Մուշի շրջանում ապստամբ հայերի դէմ, որոնց ղեկավարն է Ռուբէնը։

(Հորիզոն).

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Թեմիս առաջնորդ Զաւէն վարդապետը ծրագրում է ծխական դպրոցների բարգաւաճման գործին նպաստելու նպատակով կազմել մի ուսումնարանական յանձնաժողով, որը թեմի առաջնորդի հետ օրէնքով նախատեսուած ու արտօնուած իրաւունքների և պարտականութիւնների սահմաններում՝ ղեկավարի թեմիս կրթական-դպրոցական գործը։ Ուսումնարանական յանձնաժողովը առաջնորդի կարծիքով պիտի ունենայ առնուազն երեք շրջանային տեսուչ, որոնք յանձնաժողովի հրահանգներով պիտի աշխատեն թեմը դպրոցական ցանցով պատել, հոգաբարձութիւնների պարտականութեանց անթերի կատարման վրայ հսկել, պարտադիր ուսման գաղափարը պատուաստել, դպրոցների տնտեսական դրութիւնն ապահովել, ուսման ծրագրի ճիշտ և միօրինակ գործադրութեան վրայ հսկել և այլն։

— Վերջին երկու-երեք օրեայ յորդ անձրևներից գետերը վարարել են. Շուշի եկած ճանապարհորդները պատմում են, որ ամսոյս 21-ին Խօջալու գետը խիստ մեծ չափերով բարձրացել էր և նրա կատաղի ալիքներին զոհ են գնացել յանկարծակիի եկած գիւղական 9 երեխաներ, որոնք գետեզերքումն են գտնուելիս եղել։

— Այս ուսումնական տարում թեմական դպրանոցում ընթացաւարտներ չկան, որովհետև 6-րդ վերջին դասարանի աշակերտները փոխադրւում են 7-րդ դասարան, որը բացուելու է առաջիկայ ուսումնական տարւան սկզբում։

— Ինչպէս լսում ենք, տեղիս «եղբայրական կոմիտէին» կից գործող կանանց կոմիտէն ծրագրում է մօտիկ ապագայում կազմակերպել յօգուտ կոմիտէի «մանկական զբօսանք»։

— Որովհետև լաւաշ թխողները սովորութիւն են դարձրել հացը ծախել իրենց տներում, ուստի քաղաքային ուպրաւան կարգադրել է, որ այսուհետև լաւաշը վաճառեն շուկայում և խանութներում և այդ առթիւ լաւաշ վաճառողներից առանձին տուրք չվերցնել։

— Ի նկատի առնելով, որ մօտակայում պիտի քարայատակւի Պետրովսկայա փողոցը, ուր գտնւում է նաև քաղաքային կշեռքը, քաղաքային ուպրավան որոշել է տեղափոխել ժամանակաւորապէս այդ կշեռքը Պաւլովկանեանի աղբիւրի հրապարակը։ Նոյն այդ փողոցի սալայատակելու նպատակով դիմել Ագուլեցոց եկեղեցու հոգաբարձութեանը և միջոցներ ձեռնարկել այդ եկեղեցու նրբափողոցը (պերէուլօկ) Դանիէլ Ցարութիւնեանի տան աւերակների մօտ լայնացնել այնպէս, որ նա յարմարւի կառքերի երթևեկութեան համար։

— Շուշու նախկին գաւառապետ Բրիլկինը, որ այստեղից տեղափոխուած էր Գանձակ քաղաքի ոստիկանապետի պաշտօնում, այժմ ինչպէս տեղեկանում ենք, մայիսի 1-ից իւր խնդիրքի համաձայն հրաժարեցրած է ոստիկանապետի պաշտօնից և համարւում է Գանձակի նահանգական վարչութեան տրամադրութեան ներքոյ։

ԿՈՎԿԱՍ

— Ալիւրի ճգնաժամը Անդրկովկասում աւելի ու աւելի սուր կերպարանք է ընդունում։ Այսպէս օրինակ Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը մի շարք միջնորդութիւններ է ստացել Գօրիից, Զաքաթալայից, Լիչխումից, որոնք խնդրում են մի կամ երկու վագօն ալիւր բաց թողնել, որովհետև ազգաբնակութիւնը բառի բուն նշանակութեամբ մնացել է առանց հացի։ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը խոստացել է ալիւրն ստանալուն պէս մի-մի վագօն ուղարկել յիշեալ վայրերը։

— Թիֆլիսում լուր է ստացուած, որ Մոսկուայում գեներալ Ֆրոլովի նախագահութեամբ կազմուած յանձնաժողովը հաստատել է համառուսական քաղաքների միութեան կովկասեան բաժանմունքի ծախքերի հաշիւը մինչև մայիսի 1-ը, որ հասնում է 5,800,000 րուբլու։ Հաստատուած է նոյնպէս բաժանմունքի մայիս և յունիս ամիսների նախահաշիւը, որ որոշուած է 1,748,000 րուբլի։ Այդ գումարից Միութեան կենտրոնական կոմիտէն բաժանմունքի բիւրոյին արդէն ուղարկել է $1^{1}/_{2}$ միլիօն րուբլի, իսկ մնացածը կուղարկէ յունիս ամսին։

— Կիրակի, մայիսի 17-ին, մեծ հանդիսով տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի արհեստաւորների ակումբի բացման հանդէսը։ Բացի արհեստաւորների և համքարների ուստաբաշիները, որոնք եկել էին իրանց դրօշակներով, սազանդարներով, հրաւիրուած էին նաև քաղաքագլուխը, վաճառականութեան ներկայացուցիչը, զանազան հիմնարկութիւնների և մամուլի ներկայացուցիչներ։

— Մայիսի 18-ին, Շամախու թեմի առաջնորդ Կարապետ եպիսկոպոսի նախագահութեամբ Բագւում, հայոց դըպրոցի դահլիճում, բացուեց Շամախու ուսուցիչների խորհրդակցութիւնը։ Ժողովին ներկայ էին Շամախու գաւառի և ծխական դպրոցների ուսուցիչներն ու վարժուհիները։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՀԵՐՔՈՒՄՆ

Գօրիս, 16-ին մայիսի.

Ձեր թերթի № 18-ում կարդացի «Մեծապատիւ մուրացկաններ» վերտառութեամբ թղթակցութիւնը, ուղղուած գըլխաւորապէս իմ հասցէին, որի առթիւ խնդրում եմ տպագրել հետևեալը. 1) ապրիլի 29-ի առաւօտեան Տաթևի հոտի փոխանորդի կարգադրութեամբ դըպրոցի երգեցիկ խումբը գնում է երգելու եկեղեցում հանգուցեալ Ջուիկ. Մինասեանի պատարագին։ Տիկին Մինասեանը նուիրել է եկեղեցուն 1,120 ր., հայ գաղթականներին 50 ր. Գօրիս գիւղի դպրոցին 20 ր., քաղաքի դպրոցին՝ 30 ր.։ Գօրիսը, որ սխալմամբ քաղաք է կոչուած, չի կարողանում իր ծխական դպրոցը պահել պատուաւոր կերպով։ Մեծ չափով օգնութեան է հասնում եկեղեցին, իւրաքանչիւր տարի յատկացնելով մօտ 500 ր.։ Իսկ երբ դպրոցը իր պարտքերը չի կարողանում ծածկել, եթէ եկեղեցին դրամ է ունենում, դնում է դպրոցի տրամադրութեան տակ։ Այդ հանգամանքը թոյլ է տալիս տեղական հոգևոր իշխանութեանը հանգուցեալների կողմից դպրոցին կամ եկեղեցուն նուիրաբերութիւններ արած դէպքում կարգադրել դպրոցական երգեցիկ խմբի երգելու համար։

Ես, որպէս դպրոցի աւագ ուսուցիչ, ըստ ուսուցիչ պ. Մելք. Եսայեանի, չպէտք է տանէի նմանօրինակ հանգամանք։ Ըմբոստ պէտք է լինէի «քչերի» նման...

2) Ըստ պ. Եսայեանի, ես «դադարեցնելով պարապմունքները բոլոր դասարաններում, իմ խմբով, աշակերտ-աշակերտուհիներով առօք, փառօք բարեհաճել եմ եկեղեցի»։ Սրանից մի քանի տող ներքև գրում է. որ առաջնորդում, նման դէպքերում «եկեղեցի չէին տանում ամբողջ դպրոցը»։—Իր անցեալից գիւտ է հանում պ. Եսայեանը։

Իրողութիւնը հետևեալն է. դպրոցում

երկու ուսուցիչների բացակայութեան պատճառով, ինչպէս սկսած ապրիլի 20-ից, նոյնպէս և այդ օրը, առաջին բաժանմունքը մի դաս պարապելուց յետոյ տուն է ուղարկւում: Մնացած բաժանմունքներում դարձեալ մի դաս պարապմունք լինելուց յետոյ, հաւաքւում են քառաձայն խմբի աշակերտները, որից յետոյ երկրորդի աշակերտների մի զգալի մասը պակսում է. յաջորդ բաժանմունքներում մնում են երկու աշակերտ։ Խմբապետ ուսուցչի բացակայութեան պատճառով երգիչներից խնդրում են ինձ գնամ իրենց հետ եկեղեցի, որովհետև իրենք առանց խմբապետ ուսուցչի երգած չեն եկեղեցում. իմ սոսկ ներկայութիւնը «սիրտ կարող է տալ նրանց» և նրանք կերգեն առանց ուսուցիչ խմբապետի։ Թէ հսկողութեան և թէ ուրիշների աջակցութիւնը խնդրելու համար որոշում եմ անձամբ գնալ եկեղեցի։

Իսկ ի նկատի ունենալով որ ուսուցչուհին իր պարապելիք մէկ դասը պարապել էր երկրորդ բաժանմունքում, յաջորդ դասը երկրորդում ես պէտք է պարապէի, ստեղծւած անյարմար դրութիւնը ի նկատի ունենալով, երկրորդի մնացած աշակերտներին յաջորդ բաժանմունքների երկու աշակերտների հետ ուղարկւում ենք տուն։

Տուն ենք ուղարկում, և ոչ առօք, փառօք տանում ենք եկեղեցի։

Վիրոյիշեալները հիմք ունենալ և թխել «Մեծապատիւ մուրացկաններ» թղթակցութիւնը իմ հասցէին, այդ արդէն Եսայեաններին յատուկ շնորհք և հասկացողութիւն է, որոնց մօտից հեռու եմ այնուամ։

Ա. ուս. Գորիսի հայոց դպրոցի՝
Յակոբ Խանլարեան

ԳՈՐԻՍԻ ԾԽԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

Գորիս, 16 մայիսի.

«Փայլակի» №18-ում զետեղւած „Մեծապատիւ մուրացկաններ" խորագրով մեր թղթակցութիւնը «մի քիչ» շարժում է առաջ բերել Գորիսի լճացած կեանքում։ Որոշ շրջան,-որ այսպէս կամ այնպէս առնչութիւն ունի ներկայ ուսումն. տարւայ ընթացքում՝ ծխական դպրոցի շուրջը տեղի ունեցած ազմկայոյզ խժդժութիւնների հետ,—յուզւած է, ոչ այնքան թղթակցութեանս մէջ առաջ բերւած դէպքի նկարագրութեամբ, մի դէպք, որ զուտ իրականութիւն լինելով՝ անհերքելի է,—այլ այն պարզ պատճառով, որ այսպիսով բարձրացւում է ծայրը վարագոյրի, որի յետևում թագնւած են՝ մութ գործերի սիրահար, անփառունակ հերոսները։ Եւ մարդիկ իզուր էլ չեն ջղայնանում, որովհետև հերթն այսուհետև իրենցն է, մերկապարանոց կանգնելու գիտակից հասարակութեան դատաստանի առջև...

Դժւար է մի առմի նկարագրել այն բոլոր սկանդալիօզ դէպքերը, որոնք տեղի ունեցան դժբախտ դպրոցում և նրա շուրջը։ Եթէ յիշենք նախկին հոգաբարձութեան անժամանակ վտարումը, ուսուցիչ պ. Սամսոն Յարութիւնեանի արձակումը տարւայ կիսին, նրան ծեծելը և քաղաքից արտաքսելու փորձերը, էլի նոյն դպրոցի ուսուցչուհի տիկ. Փարսադանեանի անժամանակ հեռացումը պաշտօնավայրից «հիւանդութեան պատճառով» և մի այլ ուսուցչի «գործունէութիւնը սրտի ասպարէզում» դպրոցի պատերի մէջ «յանուն գեղարւեստի», ապա ուրեմն և «պատւաւոր հրաժարումը» քաղաքից և այդ ամենի հետ միասին եթէ յիշենք թւածս բոլոր «քաջագործութիւնները» «ծածկի-սատակի» անող պարոնների ու հայրերի վարմունքն ու գործելակերպը, այն ժամանակ պարզ կը լինի պատճառը ջղաձգութեան։

Երբ այսօր հասարակութեան առաջին է դրւել «Փայլակի» միջոցով դըպրոցական կեանքի մի էջը, վաղը կարելի կը լինի հրապարակ բերել ամբողջը, որ խնամքով ծածկւած է զանազան վարպետորդիների ձեռքով... ուրեմն ինչ-գնով ուզում է լինի, պէտք է փակել թղթակցի բերանը, կտրել մամուլի ձայնը։ Անձ թէ ինչու այս ուղղութեամբ շատերն են աշխատում ձեռք ձեռքի տւած, համերաշխ ու միաբան... Կաջողւի այդ բանը մեր «եռանդունների»—շատ եմ կասկածում, իսկ մինչ այդ կարող ենք ասել նրանց մի կարճ ցտեսութիւն...

Մելք. Եսայեան

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Շրվենանց գիւղ (Ղափան) մայիսի 15-ին

Ամսոյս 9-ին և 11-ին Շրվենանց գիւղի հայոց եկ. ծխ. երկսեռ ու երկդասեան «Գ. Յ. Տէր-Մարգարեան» դպրոցի դահլիճում կառավարութեան թոյլտւութեամբ և նոյն դպրոցի վարչութեան նախաձեռնութեամբ կայացաւ ներկայացում և գրական-երաժշտական երեկոյթ յօգուտ հայ-փախստականների։

Առաջին օրը՝ 9-ին, դահլիճը լիքն էր շրջակայ գիւղերից եկած երկսեռ բազմութեամբ։ Իսկ երկրորդ օրը՝ 11-ին հրաւիրւած էին հանքատէրեր, ծառայողներ, ոստիկանապետ և այլն։ Թէ առաջին (9-ին) և թէ երկրորդ (11-ին) օրւայ ծրագրերը միևնոյնն էին, բաղկացած երեք բաժիններից։ Առաջին՝ գրական-երաժշտական բաժինն ընդհանրապէս անցաւ շատ յաջող։ Վարագոյրը բարձրանալով աւ. ուս. պ. Գ. Տէր-Մինասեանը խօսելով ներկայ պատերազմի մասին շեշտեց, որ մենք հայերըս պէտք է մեր աջակցութիւնն ու օգնութիւնը ցոյց տանք ներկայ պատմական մոմենտում։

Ապա մէջ ընդ մէջ երգում էր խումբը մի շարք երկձայն երգեր և արտասանւում էին հայերէն և ռուսերէն լեզուներով ոտանաւորներ։

Ապա մասնակցութեամբ օր. Անահիտ Զիլֆեանի, պ. պ. Արմ. Ղազարեանի, Յակ. Տէրունու, Շաւարշ Թումանեանի, Ստեփանոս Աստուածատրեանի խաղացւեց Մաղաթեանի «Կըրթ-կըրթ» վօդ. 1 գործ. և Յակ. Ղազարեանի «Եաղաստ» վօդ. 1 գործ. և երկու պատկերով։

Երկու պիէսների մէջ էլ դերակատարները, իբրև սիրողներ, բարեխըղճօրէն տարան իրենց դերերը, որև արժանացան բուռն ծափահարութիւնների։ Մուտքն առանց տոմսակի էր, միայն վերջը բոլոր ներկայ եղողները նւիրաբերեցին երկու երեկոներին 242 ր., որից զուտ արդիւնքը կուղարկւի Էջմիածին՝ Նորին Վեհափառութեան հովանաւորութեան տակ գտնւող կոմիտէին գործադրելու ըստ տեղին։

Փառաւոր կերպով զարդարւած էր ամբողջ դպրոցը գոյնզգոյն լապտերներով և դրօշակներով։ Միանգամայն գոհ սրտով հեռացաւ հասարակութիւնը դահլիճից, խորին շնորհակալութիւն յայտնելով դպրոցի վարչութեանը, որը ոչ մի եռանդ, ջանք ու ճիգ չէր խնայել դպրոցը, թէ ներքուստ և թէ արտաքուստ, գեղեցկացնելու և բարեկարգ դպրոցների շարքը դասելու։

Մանար

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Լօրդ Կերզօնի կարծիքը պատերազմի մասին

Անգլիական թերթերը հաղորդում են Հնդկաստանի նախկին փոխարքայ լօրդ Կերզօնի ճառի մանրամասնութիւնները, որը վերջին ժամանակներս այցելել էր Ֆրանսիայի և Բելգիայի պատերազմական դաշտերը։

«Մենք ոչ միայն պէտք է քշենք գերմանացիներին Ֆրանսիայից և Բելգիայից, ասել է լօրդ Կերզօնը, այլ և պէտք է ոչնչացնենք այդ կաւէ ոտներով պղնձէ կուռքը։ Եւրոպայի «կատաղած շունը» պէտք է շղթայւի։ Նա ոչ ոքի չի խղճացել, չգիտեմ, թէ ինչու մենք նրան պէտք է խղճանք։

Մենք պէտք է պատրաստւենք այնպիսի պատերազմի, որը կը շարունակւի ոչ միայն ամառը և աշնանը, այլ և ամբողջ եկող տարին, գուցէ և էլ աւելի։ Հարցը պարզ պէտք է դնենք. լուրջ կերպո՞վ ենք արդեօք զբաղւել պատերազմով և մտադի՞ր ենք շարունակել մինչև վերջը։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՇՏԱԲԻՑ

Մայիսի 18-ին Մերձծովեան ուղղութեամբ մեր թնդանօթները յաջող ռմբակոծեցին թիւրքաց խրամատները և աւերեցին նրանց ծածկերը։

Վանի շրջանում յետ նահանջող թիւրքերի յետապնդումը շարունակւում է։

Մնացեալ ուղղութիւններում ամեն ինչ անփոփոխ է։

Բուքարեստ. 19 մայիսի։ Կ. Պոլսից հաղորդում են մայիսի 18-ին, որ նախընթաց օրը կէս օրւայ 1 ժամին Ղալաթիայում, Նաւահանգստում և գրեթէ ամբողջ մայրաքաղաքում անասելի իրարանցում էր առաջացել այն պատճառով, որ անսպասելի երևացել էր Նաւահանգստում անգլիական թէ Ֆրանսիական սուզանաւ։ Այնուհետև վերջինս երևաց Նաւամատոյցի առաջ, որտեղ կանգնած էին թիւրքաց նաւերը զօրքերով. սուզանաւը արձակեց ական, որով ջրասոյզ եղաւ այդ մեծ նաւերից մէկը բեռնաւորւած զօրքերով, ճխլւած է մի այլ շոգենաւ և ջրասոյզ է արւած նաև քարածուխով բեռնաւորւած մի նաւ։

Աթէնք. 20 մայիսի։ Տեղական լրագիրների համաձայն, դաշնակիցները Սիդիլբահրի առաջ կործանել են մի թշնամական ռազմանաւ։ Տենեդօսից հաղորդում են, որ Մարմարա ծովում անգլիական սուզանաւը խորտակել է մի փոխադրական նաւ «Մատիսուէ» անունով, որ բեռնաւորւած է եղել զօրքերով։ Գալիպօլի թերակղզում դաշնակիցները սկսել են վճռական յարձակումներ, երբ հանւել են ափ նոր օժանդակ զօրքեր ու ծանր թնդանօթներ։ Հաւաստի աղբիւրների համաձայն, թիւրքերի կորուստները 100 հազարից անց են, որովհետև թիւրքերը, գործադրելով գերմանական տակտիկը, շարժւում են միշտ խտացած շարքերով։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Խանքենդ, 14 մայիսի

Թոյլ տւէք խորին շնորհակալութիւն յայտնելու հետևեալ անձանց, որոնք մեր խնամքին յանձնւած ծխական դպրոցի գրադարանին նւիրեցին մի շարք գրքեր. 1. «Մարտ»-ի խմբագրութեան միջոցով ստացել ենք 117 կտոր հայերէն և 36 կտոր ռուսերէն խիստ արժէքաւոր գրքեր։ 2. Լևոն Տ.-Մ. Վարդապետեանից—28 կտոր հ. և ռ., 3. Դանիէլեան Սարգսից—18 կտոր հայերէն, 4. Շահնազարեան Շմաւոնից—14 կտոր հ. և ռ., 5. Աբգարեան Աստղիկից—12 կտոր հ. և ռ., 6. Պետրոսեան Գրիգոր—10 կտոր հայերէն, 7. Ափիան Սիմէօն—8 կտոր հայերէն, 8. Բալայեան Հայկ—12 կտոր ռուսերէն, 9. Աւագեան Անդրանիկ—5 կտոր հայերէն, 10. Յակոբեան Վարդան—3 կտոր հայերէն, 11. Աղամ Նալբանդեան—6 կտոր հայերէն, 12. Սամսոն Յակոբեան—3 կտոր հ. և ռ., 13. Արտեմ Արզումանեան—3 կտոր հայերէն։ «Մարտ»-ի խմբագրութեան միջոցով ստացել ենք նոյնպէս 15 հատ նկարներ (портреты) հայ և օտարազգի գրողների։ Յուսով ենք, որ այս նւիրաբերութիւնը տեղացիների մէջ բարի նախանձ կը գրգռի դէպի ծխական դպրոցն ու իր գրադարանը, որի մասին լուրջ կսկսեն մտածել այսուհետ։

Ուսուցիչ՝ Փօղոս Մկրտչեան

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 23 Հինգշաբթի 28 մայիսի ՍՌՍՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Հինգշաբթի 28 մայիսի № 23

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ“. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak“.

Отъ Комитета Великой Княжны Татіаны Николаевны.

Соединенное Засѣданіе Комитета Великой Княжны Татіаны Николаевны съ мѣстными представителями 7 Мая въ Собраніи подъ Предсѣдательствомъ Государыни Императрицы Александры Феодоровны рѣшило обратиться къ властямъ, учрежденіямъ и благотворителямъ съ горячимъ призывомъ о содѣйствіи Всероссійскому сбору 29, 30 и 31 Мая въ пользу пострадавшихъ отъ военныхъ бѣдствій.

Нужда мирнаго населенія театровъ войны не поддается описанію: осиротѣвшее, раздѣтое и разутое бѣжитъ оно безъ оглядки отъ своего разгромленнаго крова, не щадитъ неумолимый врагъ даже стариковъ и дѣтей его... неотступно преслѣдуютъ его болѣзни, голодъ и леденящій душу ужасъ.

Откликнись необъятная милосердная Русь на стоны страждущихъ сыновъ твоихъ, утри слезы ихъ, не различая вѣры и народности ихъ.

помогите-кто и какъ сможетъ. Всякое даяніе благо!

ՕԺԱՆԴԱԿԵՆՔ

II

Տաճկահայերին օգնութեան հասնելու, նրան նեղ և անել վիճակից փրկելու խնդիրն առաջին անգամը չէ, որ դրւում է կովկասահայի առջև։ Շատ անգամ է Կովկասի հայութիւնը եղբայրական օգնութեան ձեռք մեկնել տաճկահային, շատ անգամ է սրբել նրա արցունքները, շատ անգամ ամոքել նրա անմխիթար վիճակը։ Սակայն այս անգամ խնդիրն այլ ձևով է դրւած հրապարակի վրայ. այս անգամ արդէն տաճկահայութեան լինել չլինելու հարցըն է ծառանում մեր առջև իր ամբողջ մերկութեամբ, նրա պատւաւոր, մարդավարի գոյութեան հարցն է իր արժանի լուծումն պահանջում մեզնից։ Եթէ ժամանակին չկարողանանք բաւարարել մեր առջև դրւած հրամայական պահանջները, եթէ դատապարտելի անտարբերութեամբ չկանոնաւորենք կամ ուշացնենք մեր օգնութիւնը, որ-շանակում է ջուրն ենք ձգում միանգամայն մեր մինչև այժմ կատարածները յանուն ազգային իդէալի, կամաւոր կերպով խաչ ենք քաշում մեր պատմական իղձերի ու տենչերի իրագործման վրայ, հետևաբար ֆիզիկական ու բարոյական կորստեան ենք մատնում մի ամբողջ ժողովրդի իրաւացի գոյութիւն։

Օժանդակենք տաճկահային, օժանդակենք այն վեհ գործին, որի սկիզբն է դրւած այնպէս փառաւոր, այնպէս սքանչելի... Ապա թէ ոչ՝ ակամայ դաւաճանի, ակամայ ոճրագործի անունը կրելու բախտին կարժանանանք։

Վանն իր շրջակայքով դառնում է արդէն ռուսական զօրքի ձեռքին, Վանի հայութիւնն ազատւել է վերջապէս տաճիկ կառավարութեան դարաւոր լծից, քիւրդ հրոսակների գազանութիւններից։ Սակայն բարբարոս տարրի խժդժութիւններից ազատւած հարիւր հազար հայութիւնն այսօր մատնւած է անողոք սովի, օրեր է անցկացնում բաց երկնքի տակ։ Ո՞վ պէտք է պատսպարի նրանց, ո՞վ պէտք է սերմացու և աշխատանքի միջոց տայ նրան, վաղւան գոյութիւնն ապահովի. անշուշտ կառավարութիւնը և կովկասահայը։

Տաճկական գազանութիւնները ոտքի են հանել Մուշի և այլ տեղերի հայութեան, ստիպել են նրան ապստամբութեան, աւելի ճիշտ, ինքնապաշտպանութեան դրօշակին փարւել։ Ո՞վ պէտք է օգնութեան հասնի, ո՞վ պէտք է փրկի հազարաւոր օրհասական կռիւ մղող հայերին, եթէ ոչ ռուս քաջարի զօրքը և հայ անվեհեր կամաւոր մարտիկները։

Մեր անելիքը, մեր պարտականութիւնը շատ պարզ է. պէտք է մի կողմից օգնութեան հասնենք նիւթականով, միւս կողմից կուող ուժերով։ Բոլէն լուրջ է. մտածելու և քննադատելու տեղ և ժամանակ չկայ. կուելու ընդունակը պէտք է իր ուժը զոհաբերի յանուն տաճկահայ ժողովրդի ազատութեան, յանուն ազգային իդէալի, ունևորը պէտք է իր նիւթական հարստութեան որոշ մասը զոհի։ Այլապէս անկարելի է ի կատար ածել յաջող կերպով սկսած գործը։ Առաւելութիւն տալ մէկին կամ միւսին՝ չենք կարող. երկուսն էլ անյետաձգելի, երկուսն էլ միևնոյն հրամայական պահանջն են։ Հայ հարուստը պէտք է այս անգամ ցոյց տայ, որ արժանաւոր անդամ է հայութեան, որ գիտէ գիտակցել րոպէի վեհութիւնը, գիտէ զգալ և խորապէս կարեկցել իր թշւառ եղբօր վիճակը։ Անկեղծ գթութիւնից ոչ ոք այնչափ չի շահելու, որչափ հայ հարուստը, հայ բուրժուան. իր իսկ շահի տեսակէտից թէկուզ, նա պարտաւոր է օգնութեան հասնել ամենալայն չափով։

Օժանդակենք շուտափոյթ և ամենամեծ չափով, եթէ չենք ցանկանում Հայաստան ունենալ առանց հայութեան։

Նորայր

ՀԻՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐ ԹԻՒԱԿԱՆՈՎ

Մեր իրականութեան մէջ ոչ մի հաստատութիւն այնքան անյաջող փորձերի չէ ենթարկւել, որքան դժբախտ հայ դպրոցը. այդ պատճառով էլ ոչ մի գործ այնքան անմխիթար, այնքան անկեալ վիճակ չէ ունեցել, որքան դպրոցական գործը, երբ դա գտնւել է ապիկար և ապաշնորհ մարդկանց ձեռքին։ Հարկ չկայ, ի հարկէ, անվերջ կրկնելու, թէ դպրոցն իւրաքանչիւր մի ժողովրդի և ազգի ինքնագիտակցութեան գլխաւոր օրրանն է, ինքնաճանաչութեան միակ կենդրոնը, յառաջադիմութեան ուժեղ ազդակն և լուսաւորութեան ուղին հարթողը. բայց ցաւալին այն է, որ քանեորորդ դարի շէմքին էլ մարդ ստիպւած է կանոնաւոր դպրոցի գոյութեան նշանակութիւնն յիշեցնել նոցա, որոնք կոչւած են իբր թէ տէր ու տնօրէն լինելու մեր խեղճ ու կրակ դպրոցների, որոնք ոչ թէ կոչմամբ կամ իրանց արժանաւորութեամբ են ասպարէզ իջնում այդ պատասխանատու գործը կատարելու, այլ միանգամայն պատահական կերպով. այդպիսիների համար դպրոց ղեկավարելը, ինչպէս ասում են, ի միջի այլոց է։ Զունենալով հաստատուն ու տևական կանոնադրութիւն մեր դպրոցների կառավարչական մասի վերաբերեալ, ամեն մի առաջնորդ վարւում է ըստ իւր հայեցողութեան. այդ է պատճառը, որ Կովկասի հայկական թեմերում դպրոցական գործը միօրինակ չէ առաջ տարւում, այլ այնպէս, ինչպէս որ ըմբռնում ու բարւոք է համարում դպրոցի տնօրէնը։ Մի թեմում գոյութիւն ունի մի կամ երկու թեմական տեսուչ, տեղի են ունենում ուսուցչական ժողովներ, մտքերի փոխանակութիւն է լինում, իսկ մի այլ թեմում թղթերի վրայ գոյութիւն ունեն շրջանային տեսուչներ, իսկ իրականութեան մէջ այդպիսի մարդիկ չկան, դպրոցների թիւը տարէց-տարի կրճատւում է, ուսուցիչների պատրաստութեան ցենզը շռայլութիւն է համարւում, դպրոցական գործով հետաքրքրւելը զուր ժամավաճառութիւն։ Այստեղից պարզ երևում է, որ մեծամասամբ պատահական անհատների քմահաճոյքներից է կախւած մեր դպրոցը. եթէ թեմի կառավարիչը պատրաստւած անձն է, սիրում է դպրոցական գործը և ըմբռնում դորա նշանակութիւնը, նա ջանք է գործադրում բարւոք դրութիւն ստեղծել դորա համար և բարեկարգ վիճակի մէջ դնել. հակառակ դէպքում դպրոցը դատապարտւում է քայքայման։

Տասը տարի է, որ վերաբացւել են մեր ծխական դպրոցները. բայց այսքան ժամանակւայ ընթացքում կամ ոչինչ չի արւել, կամ մէկի շինածը՝ միւսը քանդել է. հետևանքն այն է լինում, որ ստիպւած «տիրացուարան» են բանում, որ գիւղական քահանայ ունենան, 6—7 ամսում տիրացուներից քահանայ են պատրաստում, փոխանակ գիւղերում միդասեան կամ երկդասեան դպրոցներ բանալու, որ գոնէ ապագայում ստիպւած չլինեն նոյն միջոցներին դիմելու։

«Փայլակի» վերջին համարի հաղորդած տեղեկութիւններից երևում է, որ Թեմիս ժամ. կառավարիչը կարծես մի նոր փորձ է կամենում անել հին դպրոցներն իրանց անկեալ վիճակից ազատելու, առաջարկում է կազմել ուսումնարանական յանձնաժողով, որը պիտի բարեկարգէ այդ դպրոցները. անհասկանալի է, թէ արդեօք Թեմիս կառավարիչն ինքը խորապէս համոզւած է, որ այդ ձևով կարելի է չարիքի առաջն առնել, թէ միամիտների աչքերին թոզ փչելու համար է հին երգը նոր եղանակով գեղգեղում. կամ զուցէ ձգտում է միայն պաշտօնական թղթերի համարներն աւելացնել իբր նշանացոյց իւր արդիւնաւէտ գործունէութեան։ Դպրոցական գործի վերաբերեալ այդպիսի խաղերը շատ ցաւալի հետևանքի են հասցնում. և իրօք Թեմիս ժամ. կառավարչի այդ նոր փորձը մի խաղ է, շատ հին խաղ, որ ցանկալի արդիւնք չի տւել։ Դեռ անցեալ ուսումնական տարւայ սկզբին Թեմիս նոյն կառավարիչը առաջարկել էր կազմել ուսումն. յանձնաժողով. այդ առաջարկութիւնը կատարւեց. ընտրւեցին անդամներ. բայց դեռ չծաղկած՝ թառամեց. ուսումն. յանձնաժողովի անդամներից ոմանք հրաժարւեցին՝ ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ իրանք ծանրաբեռնւած են գործերով, միւսները հնարաւոր չհամարեցին գործել այդ յանձնաժողովում, իրանցից անկախ պատճառով. մի խօսքով կատարեալ անյաջողութիւն. ներկայումս էլ փոխանակ գտնելու գլխաւոր չարիքը և նորա դէմ մաքառելու, նոյն փորձն ենք անում երևի նոյնպիսի անմխիթար հետևանքի հասնելու համար։

Դպրոցի շահերը պաշտպանող անձնաւորութիւնը պէտք է քիչ ու շատ գիտակցութիւն ունենայ ըմբռնելու, որ յանուն Թեմական տեսչի պակագրամներից ժողոված 50-ական կոպէկները պէտք է իւր նպատակին գործադրել և ոչ թէ մասնաւոր պաշտօնեայի տալ, որ Թեմական դպրոցի համար յօբելեան կատարել, չի նշանակում, թէ պէտք է

թեմական դպրոցի հաշւով Պեխի-աղբիւրում քէֆ սարքել ու պատգամաւորներին պատւել, թէ թեմական դըպրոցը հիւանդանոց չի պահում, որ իւր միջոցներով մանճուկներին սարք ու կարգ գնէ, անկողիններ պատրաստէ եկած հիւրերի համար ու յետոյ այդ բոլորը միանգամից չքանայ։ Կարելի է իհարկէ, էժան անուն վաստակել, կարելի է քաղցր քնի մէջ փառաւոր երազներ տեսնել, ինչպէս և դպրոցները բարեկարգելու հին փորձը նորից կրկնել, ցոյց տալու համար, թէ մարդիկ անգործ չեն, բայց իրականութիւնն անողոք է. նա խնայել չգիտէ և մերկացնում է մարդկանց իսկական պատկերը։

Զօհլ

ԹԵՄԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ղարաբաղի հայոց թեմական դպրոցը, թւում էր, թէ ապահով վիճակ պէտք է ունենայ 75-ամեայ յոբելեանի կատարումից յետոյ։ Այդպէս հաւատացած էին նւիրատուները, այդպէս համոզւած էին բոլորը։ Հենց այժմ էլ դպրոցի հետ մօտիկ առնչութիւն չունեցող մարդիկ այդ կարծիքին են։ Սակայն ցաւօք սրտի պէտք է արձանագրել, որ դըժբախտաբար դպրոցը դարձեալ անապահով դրութեան մէջ է, չունի կանոնաւոր գրադարան, չունի ֆիզիկական կաբինէտ, ուսուցիչների ռոճիկը ձըգձըգւում են ամիսներով և որ գլխաւորն է, ռոճիկներ տալու համար հոգաբարձութիւնն ստիպւած է լինում յաճախ փոխառութեան դիմել, դպրոցապատկան տոկոսաբեր թղթեր գրաւ դնել, տոկոսներով դրամ վերցնել բանկային հիմնարկութիւններից։ Ոչ նւիրատուները տեղեկութիւն ունեն այդ մասին, ոչ այն անձնաւորութիւնները, որոնք այս կամ այն չափով պատրաստ կը լինէին օգնութեան ձեռք մեկնել դպրոցին և ոչ էլ հասարակութիւնը, որովհետև չկայ կանոնաւոր հաշւետըւութիւն։ Տարիներ առաջ մի գեղեցիկ սովորութիւն կար մեր դպրոցում. տարւայ վերջին կատարւում էր ամավերջի հանդէս—ակտ—, ուր հաշիւ էր տըրւում դպրոցի թէ ուսումնական և թէ տնտեսական վիճակի մասին և ապա առանձին բրօշիւրով տպագրւում էր և դառնում հասարակութեան սեփականութիւն։ Այդպիսով դպրոցական վարչութիւնը միանգամից երկու նպատակի էր հասնում. նախ՝ հասարակութեան գիտակ էր դարձնում դպրոցի դրութեան և երկրորդ՝ բարոյական կապ էր հաստատում դպրոցի և հասարակութեան մէջ։ Սակայն այժմ միանգամայն աչքաթող է արւած այդ գեղեցիկ և միևնոյն ժամանակ անհրաժեշտ սովորութիւնը, և նա փոխանակ օրէնքի ույժ ստանալու, վերացել է։ Իւրաքանչիւր հիմնարկութեան, եւ առաւել հասարակական հիմնարկութեան վարիչները քաջ պէտք է գիտակցեն, որ անցել են անդարձ կերպով նահապետական շրջանի սովորութիւնները, փոխադարձ հաւատն ու վըստահութիւնը, երբ ամեն ինչ կատարւում էր տանստանու, որ մեր ժամանակը պահանջում է հասարակական հաշւետւութիւն նոյն իսկ ամենաչնչին գումարի համար։ Եւ վերջապէս ինչու ի զուր խօսակցութեան առիթ տալ, թէ 8-11 հազար ռուբլի դպրոցական դրամներից տարիներով պտտւում է մի անձնաւորութեան մօտ և դպրոցը զրկւում է իր տոկոսներից։ Չէ՞ որ հասարակական դատապարտութեան է արժանի այդպիսի անձնաւորութիւնը, ինչ կոչման տէր ուզում է, լինի։ Թող տպագրել տայ հոգաբարձութիւնն ամեն տարի դպրոցի տնտեսական մասի տեղեկագիրն, ինչպէս անում են ուրիշ տեղերում, և այն ժամանակ հասարակութիւնը կարող կը լինի առանց սըխալւելու գնահատել իր հասարակական գործիչներին, իր ազգային կուլտուրական հաստատութիւնների վարիչներին։ Հաշւետւութիւնը ոչ միայն բարոյական, այլ և իրաւական պարտքն է հոգաբարձութեան։

Սակայն միամտութիւն կը լինի այս հանգամանքով բացատրել դպրոցի անապահով վիճակը.—վերջինս ունի իր ուրոյն պատճառը, որի բացատրութեան կուզէի նւիրել մի երկու տող ընդհանուր գծերով մանրամասնութիւնները թողնելով գործին աւելի մօտիկ ծանօթ անձնաւորութեան։ Յիշիրը նըշանաւոր է, որ 1907/908 ուս. տարուց որոշ խմբի ցանկութեամբ և թեմի առաջնորդ Աշոտ եպիսկոպոսի կարգադրութեամբ քաղաքիս Մարիամեան օրիորդաց դպրոցը զրկւեց առանձին հոգաբարձութիւն ունենալու բախտից և յանձնւեց թեմական դպրոցի հոգաբարձութեան խնամքին։ Այդ օրւանից օրիորդաց դպրոցը դարձաւ փաստապէս թեմական դպրոցի ոչ ցանկալի ժառանգը և իրաւունք համարեց իրեն հարազատ քրոջ բաժինը պահանջել թեմական դպրոցի եկամուտներից։ Այդ բաժինը մեծ չափեր ընդունեց հետզհետէ, մանաւանդ ներկայ 1914/15 ուս. տարում, երբ երկդասեան օրիորդաց դպրոցը հասաւ չորս դասեանի, աւելացաւ բիւջէն խոշոր չափով։ Եթէ իրօք թեմական դպրոցն ունենար այնքան, որ իր պահանջները բաւարարելուց յետոյ կարողանար օգնել նաև օրիորդաց դպրոցին, գուցէ կարիք չլինէր այդ մասին խօսել և իրաւական հիմքերի ու արդարութեան ոտնահարման փաստը շեշտել։ Սակայն երբ թեմական դպրոցն ինքը խիստ կարիքի մէջ է, երբ այդ կարիքն աւելի զգալի է դառնալու մանաւանդ առաջիկայ 1915/16 ուս. տարում և յետագայ տարիներում, անկարող ենք լռութեան տալ այդ աղաղակող անարդարութիւնը և չհարցնել հոգաբարձութեան, թէ ո՞ր օրէնքով կամ ինչ հիման վրայ նա թեմական դպրոցի եկամուտի մի խոշոր մասը յատկացնում է Մարիամեան օրիորդաց դպրոցին։ Ասենք, թէ ժամանակին մէկի քմահաճոյքով տեղի է ունեցել արդարութեան և իրաւունքի տեսակէտից միանգամայն դատապարտելի և պախարակելի մի երևոյթ, և թեմ. դպրոցի նոյն ժամանակի հոգաբարձութիւնն, այսպէս ասած, սանկցիա է տւել այդ ապօրէն քայլին, մի՞թէ թեմ. դպրոցի ներկայ հոգաբարձութիւնն իրաւունք պիտի համարի շարունակել իր նախորդի տգեղ և վնասակար գործելակերպը՝ առանց հարցը բազմակողմանի քննութեան ենթարկելու։ Եթէ հոգաբարձութիւնը կազմէր մի ֆոնդ, որով պահպանէր Շուշի քաղաքի կամ Ղարաբաղի ամբողջ թեմի դպրոցները, մենք գուցէ կը գովէինք այդ քայլը, եթէ չգովէինք էլ, յամենայն դէպս կը հաշտւէինք, որովհետև դա մի սկզբունք է, այն էլ որոշ սկզբունք, որ դեռ չի կիրառւել մեր իրականութեան մէջ։ Բայց վերցնել թեմ. դպրոցի եկամուտով պահել միայն մի օրիորդաց դպրոց, ոչ սկզբունք է, ոչ հայեացք, այլ անտարբեր վերաբերմունք, չմտածած քայլ, նախորդի գործունէութեան անքննադատ շարունակութիւն։ Թող ցոյց տան ինձ մեր դպրոցական իրականութեան մէջ նման երևոյթ, ես լռեմ. ինչու Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցը մաս չի հանում իր ունեցածից մուրացկանութեամբ իր գոյութիւնը քարշ տւող Թիֆլիսի Գայիանեան օրիորդաց դպրոցին։ Շատ պարզ է. բացատրութեան նոյն իսկ կարիք չկայ։

Ուրեմն Ղարաբաղի հայոց թեմ. դպր. անապահով վիճակի գլխաւոր պատճառը նրա ապօրինի ժառանգ Մարիամեան օրիորդաց դպրոցն է։ Մեղաւոր են եղել այդ կեղծ ժառանգական իրաւունք հաստատողները, մեղաւոր են նաև նոյն ձևով շարունակողները։ Սակայն լաւ է ուշ, քան երբէք. հոգաբարձութիւնը պէտք է հրաժարւի Մարիամեան դըպրոցի խնամակալութիւնից, կարճի այն օգնութիւնը, որ մինչև այժմ տւել է և իր ամբողջ ուշադրութիւնը դարձնի միայն թեմական դպրոցի բարելաւման վրայ։ Որքան էլ վատ լինի տարին և աննպաստ, պէտք է աշխատի նոր եկամուտներ և նոր աղբիւրներ գտնել՝ դպրոցն իր արժանի բարձրութեան հասցնելու. մանաւանդ չպէտք է մոռանանք, որ նոր բացւելիք եօթերորդ դասարանն առաջին ծախքերի հետ կապ ունի, իսկ մինչև այժմ վերցրած դրամական պարտքերը հանգցնելու պահանջ ունին։

Իսկ թէ ինչպէս պահենք Մարիամեան օրիորդաց դպրոցը՝ այդ մասին հետևեալ անգամ։

Դեմոս

Ի. ՄԵՉՆԻԿՈՎ

(շարունակութիւն և վերջ)

Բորբոքման համեմատական պաթոլօգիայի, ինչպէս նաև իմմունիտէտի ֆագօցիտային տեսութեան հիմունքները Մեչնիկովն արտայայտել էր դեռ 1883–84 թթ.։ Նա այդ երևոյթների ուսումնասիրութեան համար ընտրեց մի բնական ճանապարհ, այն է՝ սկսեց ամենապարզ կենդանիներից և աստիճանաբար բարձրացաւ աւելի բարդ կազմութիւն ունեցողներին։ Այդպիսով նա հնարաւորութիւն ունեցաւ մեր մարմնի մէջ կատարւող բարդ երևոյթները մէկ հիմնական երևոյթի՝ բջիջների ֆագօցիտային ռէակցիայի վերա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԳԱՂՈՒԹԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՓՈՔՐ-ԱՍԻԱՅՈՒՄ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ[1])

Այսօր հրատապ թեմաների շարքին է պատկանում այն հարցը, թէ ինչ անհրաժեշտութիւնների ուժով բացատրել այն «սրտառուչ բարեկամութիւնը», որ ունեն ներկայիս տեւտօնների և օսմանների հայրենիքները։ Իրաւ, Եւրոպայի քաղաքական պատմութեան ամենաուշագրաւ հատւածների թւին է պատկանում այն գլուխը, որ վերաբերում է թիւրք-գերմանական յարաբերութիւնների զարգացմանը, սկսած 19-րդ դարու վերջին քառորդից մինչև մեր օրերը։

Սակայն ինձ բաժին ընկած այս սուղ էջերում անկարելի է ոչ միայն սպառել, այլև անգամ շօշափել յիշածս բարդ խնդիրը[2])։ Ես կամենում եմ համառօտ քննութեան ենթարկել այստեղ Գերմանիայի գաղութային քաղաքականութի՛ւնը Փոքր-Ասիայում և մասնաւորապէս Հայաստանում. քաղաքականութիւն՝ իր հիմնական գծերով և, որ գըլխաւորն է՝ իր առաջնորդող տենդենցներով, իր հեռանկարներով։

Կայ գաղութային քաղաքականութիւն, որ սկիզբն է առնում բռնի (զէնքի) նւաճումներով, օկուպացիայով. կայ այնպիսին, որ իր հիմքն ստանում է առևտրական շուկաների (ներմուծական և արտահանական) խաղաղ գրաւումներով. բայց կայ նաև այնպիսի գաղութային քաղաքականութիւն, որ սկսւում է արդիւնաբերական կամ հաղորդակցական ձեռնարկութիւնների մուտքով գաղթավայրում։ Գրեթէ բոլոր դէպքերումն էլ ուղեկցող մօմենտ է կազմում քրիստոնէական միսիօնարութեան հաստատւորութիւնը գաղթավայրի ազգաբնակութեան մէջ։

Գերմանիայի գաղութային շահերը Փոքր-Ասիայում սկիզբն են առնում յիշածներիցս երրորդ եղանակով։

Այն ժամանակ, երբ գերմանական ֆինանսիստները՝ կառավարութեան ներկայացուցիչների առանձին խրախուսանքով, նախագծում էին ասիական Թիւրքիայի ամենանշանաւոր կէտերում բաց անել գաղութային քաղաքականութեան լայն հորիզոններ, ինքը Գերմանիան՝ իր ներմուծումով և արտահանութեամբ, շատ չնչին տեղ էր բռնում Թիւրք պետութեան արտաքին առևտրի ընդհանուր բալանսի մէջ։ Անհրաժեշտ էր մի այնպիսի ձեռնարկութիւն, որը ոչ միայն տնտեսական օգուտների փայլուն պերսպեկտիւներ խոստանար, այլև քաղաքական ծրագրների իրականացման հզօր նեցուկ ծառայէր Գերմանիայի համար. ուրիշ խօսքով գաղութային քաղաքականութիւնը հիմք դառնար պետութեան թէ տնտեսական և թէ ռազմական բարգաւաճման համար։

Այդպիսի մի գերազանց կարևոր ձեռնարկութիւն հանդիսանում էր երկաթուղային գծերի կառուցումը Փոքր-Ասիայում։ Միայն մեծ դժւարութիւններից յետոյ է յաջողւում Գերմանիային ստանալ երկաթուղային գծերի կառուցման կոնցեսիաները (Անատօլիայի երկաթուղային ընկերութիւն 1888 թ., Բաղդադի երկաթուղ. ընկ. 1899 թ. կօնցես., իսկ ձեռնարկումը 1903 թ.) Դժւարութիւններ յարուցանում էր ոչ թէ Թիւրք կառավարութիւնը, որը գիտակցել էր արդէն՝ հենց ամենից առաջ ստրատեգիական իմաստով, երկաթուղիների անհրաժեշտութիւնը Փոքր-Ասիայում. խոչընդոտներ հանդիսանում էին Գերմանիայի դէմ նրա արևմտեան և արևելեան մեծ ախոյեանները՝ Ռուսիան և Անգլիան։ Սրանք շատ լաւ էին զգում տնտեսագաղութային շահերի անւան տակ մըւող քաղաքական հեռաւոր տենդենցները Գերմանիայի կողմից, ուստի և աճապարեցին խանգարել նրա գծերի կառուցման սկզբնական լայն պրօէկտները։

Գերմանական կապիտալիստների մի խումբ՝ «Deutsche Bank» («Գերմանական բանկ»)-ի ղեկավարութեամբ, կառուցանում են՝ Իսմիդ—Էսկիշէհիր—Անգօրա (1888 թ.), Էսկիշէհիր—Կօնիա (1893 թ.), Կօնիա—Բուլգուրլու (1899, 1902 և 1903 թ.), Բուլգուրլու—Էլ-Հելիֆ (1908 թ.) և Էլ-Հելիֆ—Բաղդադ (1911 թ.) գծերը (տես «Das Eisenbahnsysteminds asiatischenTurkoi» von Dr. H. Schmidt, Բեռլին, 1914 թ. եր. 5—6)։ Բայց Գերմանիայի նախագիծը քաղաքական և ստրատեգիական տեսակէտից աւելի կարևոր կէտեր էր ամփոփում իր մէջ։ Թէ Աբդիւլ Համիդի կառավարութեան և թէ Գերմանիայի քաղաքագէտների ջերմ ձգտումը եղել է մի երկրորդական ճիւղով միացնել հայկական գաւառները Բաղդադի երկաթուղուն, կառուցանելով հիւսիս-արևելեան ուղղութեամբ մի գիծ, սկսած Անգօրայից, որ կը միացնէր Իօզգաթ—Սըվազ—Խարբերդ—Դիարբեքիր. իսկ Սըվազից մինչև Էրզրում ձգւում էր 550 km., որպէսզի ռազմական տեսակէտից

1) Այս յօդւածը յատկապէս գրւած է եղել Բագւում հրատարակւելիք միօրեայ թերթի համար փախստականների օգտին։ Ինչ-ինչ պատճառներով չի հրատարակւում թերթը։ Ուստի հեղինակը դրել է իր յօդւածը մեր տրամադրութեան տակ «Փայլակում» լոյս ընծայելու համար։ Ծանօթ. խմբ.

2) Տես այդ հարցի մանրամասն վերլուծութեան մասին իմ նորերս լոյս տեսած գրքոյկը՝ «Գերմանիայի և Թիւրքիայի տնտեսա քաղաքական փոխ-յարաբերութիւնը» վերնագրով։

ծել. իսկ ֆագոցիտային ռէակցիան կայանում է նրանում, որ ֆագոցիտները (արեան սպիտակ գնդակները) բռնում, մարսում են օտար մանրիկներ, ինչպէս նաև այլ և այլ միկրոբներ։ Օրգանիզմի ինքնապաշտպանութիւնն այդպիսով անելու հիմնական գործողութիւններից մէկն է հանդիսանում։

«Բորբոքումը, ասում է Մեչնիկովը, պաշտպանողական ռէակցիայի արտայայտութիւններից մէկն է, որ երևան է եկել, որպէս էվօլիւցիայի և բնական ընտրութեան հետևանք։ Պարզ կենդանիների օր. ամեօբաների մօտ բռնելն ու մարսելը միևնոյն տեղումն է կենտրոնացած, այն ինչ բարդ օրգանիզմների մէջ անօթների համակարգութիւնն ու լայնացումը, արեան սպիտակ գնդակների համախմբումն ու անօթների պատի միջով անցնելն օժանդակ միջոցներ են բորբոքման հիմք կազմող ֆագոցիտոզի համար...

«Այն դէպքերում, երբ ֆագոցիտները ընդունակ են հիւանդաբեր միկրոբներին բռնելու և մարսելու, օրգանիզմը վարակման չի ենթարկւում։ Երբ ֆագոցիտները չեն կարողանում միանգամից այդ անել, բակտերիաները ժամանակաւորապէս բազմանում են, որի շնորհիւ օրգանիզմը հիւանդանում է։ Բայց եթէ ֆագոցիտները միանգամայն անզօր են լինում կլանելու, մարսելու հիւանդանիւթ միկրոբներին, վերջիններս աճում և մահացու թունաւորում են օրգանիզմը»։

Մեչնիկովի այս պարզ թէօրիան անհամակրական ընդունելութիւն գտաւ շատերի կողմից, քանի որ նա հակասում էր սպիտակ գնդակների դերի մասին հաստատուած հայեացքներին և մտնում էր հետազօտման նոր, արտասովոր ձևերի։ Սակայն Մեչնիկովն իր յետագայ 25-ամեայ յամառ, անխոնջ աշխատանքով, ինչպէս նաև իր գիտական շկոլային հետևողների աշխատանքով, կարողացաւ իր այդ ֆագոցիտային թէօրիայի հակառակորդներին անգամ համոզել դրա հիմունքների մէջ, անվիճելի դարձնել ֆագոցիտոզը։

Վերջին 10—15 տարիների ընթացքում Մեչնիկովն աշխատում է մի նոր տեսութեան՝ վաղաժամ ծերութեան առաջն առնելու թէօրիայի վրայ։ Մեչնիկովի համոզմունքով մեր օրգանիզմն աւելի շատ է քայքայւում, աւելի շատ ծերանում, քան նա կարող էր և դրա պատճառը մեր աղիքների ֆլօրան (բուսականութիւնը) է։ Մանաւանդ շատ միկրոբներ կան մեր հաստ աղիքներում, ուր նրանք առաջ են բերում նեխման պրոցէսներ։ Այդ սովորական «վայրի» ֆլօրան քրօնիկաբար թունաւորելով մեր օրգանիզմը, հիւծում, մաշում է նրան և հասցնում մեզ վաղաժամ ծերութեան։ Եւ այդ վաղաժամ ծերութեան թէօրիան էլ, ինչպէս առաջ ֆագոցիտայինը, շատերի կողմից անհամակրական ընդունելութիւն գտաւ։ Դրա դէմ եւ շատերն են առարկում սակայն, ինչպէս ինքը Մեչնիկովն է նկատում, բոլոր առարկութիւններն աւելի շուտ թիւրիմացութեան և իր թէօրիան լաւ չըմբռնելու արդիւնք են։

Մեչնիկովը վաղաժամ ծերութիւնը համարում է կեանքի ամենամեծ չարիքներից մէկը, մարդկային բնութեան ամենաէական աններդաշնակութիւններից մէկը, որից ազատելը բժշկութեան և առողջապահութեան ամենակարևոր խնդիրներից մէկը պիտի լինի։ Դրա դէմ Մեչնիկովն առաջարկում է մածնային բակտերիաներ (молочнокислыя бактеріи), սննդառութեան մի ամբողջ սիստեմ (գործ չածել հում նիւթեր, ոգելից խմիչքներ և այլն և այլն) առողջապահական ռացիոնալ կեանք։

Իր բեղմնաւոր գործունէութեան ընթացքում Մեչնիկովը բացի վերոյիշեալ թէօրիաներից զբաղուել է նաև մի շարք այլ խնդիրներով, մի շարք այլ հարցերով, որոնց գլխաւոր գաղափարն ու ծրագիրը մշակելուց յետոյ տուել է նա իր բազմաթիւ աշակերտներին։ Մեչնիկովի աշխատանքներից մի քանիսը՝ սիֆիլիսի, թոքախտի դէմ պատուաստով կուելն առայժմ դրական հետևանքներ չեն տուել, բայց այդ աշխատանքների ժամանակ մի շարք հետաքրքիր հետազօտութիւններ են կատարել. ստամոքսաաղիքային վարակումներին վերաբերող աշխատանքները, որ սկսուած են եղել դեռ 90-ական թւականներին, վերջին ժամանակներս խիստ հետաքրքիր տուեալներ են մտցրել փորահարինքի (брюшной тифъ) և մանաւանդ մանկական խօլերայի ուսուցման մէջ և այլն և այլն։

Մենք մտադիր չենք այստեղ կանգ առնելու Մեչնիկովի բազմապիսի աշխատութիւնների վրայ և միայն այսքանը կ՚ասենք, որ նա ամենևին նեղ մասնագէտ չէ, նա միևնոյն ժամանակ և՛ խորացնում, և՛ լայնացնում է գիտութեան սահմանները. նա թէ ժողովրդականացնում է գիտութիւնը և թէ ծառայեցնում այդ գիտութիւնը ժողովրդի անմիջական կարիքներին։

Սակայն խորասուզուած իր այդ գիտական աշխատանքների մէջ, Ի. Մեչնիկովն անմասն չի մնում հասարակական ընթացիկ կեանքից, հասարակական զանազան հրատապ հարցերից։ Նա ժամանակ է գտնում ամենաջերմ կերպով մասնակից լինել հասարակական, մանաւանդ ռուսական, կեանքին և իբրև յառաջադէմ գաղափարների կողմնակից իւր հեղինակաւոր ձայնն էլ հնչեցնել անհրաժեշտ վայրկեաններին։

Թ. Դ.

ՀԱՅԵՐ՚Ն ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Մարտից մինչև մայիսի 8-ը Ալաշկերտի-Կարաքիլիսէի 25 հայաբնակ գիւղերից գնացել են հայրենիք 2124 հոգի՝ տանելով իրանց հետ 2380 գլուխ լծկան։ Բացի սրանից տէրերը արդէն ունեն գարնան ցանքսի համար հերկուած հող 3900 դեսեատին, որի եթէ $^{2}/_{3}$ն իսկ աջողւի գարնանը ցանել, միջակ պայմաններում տէրերը կունենան ձմեռուայ համար մօտ 100,000 պուդ հացահատիկ՝ գնահատութեամբ մօտ կէս միլիոն րուբլու։

— Անատոլիա աքսորուած դաշնակցականները ծանր պայմանների մէջ են դրուած։ Հայկական գաւառներում տեղի են ունենում դաշնակցականների և յայտնի անձնաւորութիւնների ձերբակալութիւններ։ 500 կին և աղջիկ բերուած են Զէյթունից Անգորայի թիւրք գիւղերից մէկը և մատնուած ամբոխի քմահաճոյքներին։ Հայերը աքսորւում են իրենց բնակավայրերից և նրանց տեղը բնակեցնում են մահմեդական գաղթականներ։ Վալին Բիթլիսում սպառնում է պաշտօնական կոտորած սարքել։ Թալէաթ-բէյը առանց վերապահութեան յայտարարել է Ամերիկեան դեսպանին, թէ հայերի համար կը ստեղծի այնպիսի պայմաններ, որ 50 տարի յետոյ նոյնիսկ չկարողանան մտածել աւտոնոմիայի մասին։

Մայիսի 19-ին Երևանում տեղի ունեցաւ Եղբայրական Օգնութեան գլխաւոր կոմիտէի նիստը, ուր ներկայ էին զանազան վայրերի ներկայացուցիչներ։ Խորհրդակցութեան գլխաւոր նիւթն էր Վանի և Մանազկերտի շրջանում հայ կարիքաւոր ազգաբնակութեան անմիջական աջակցութեան գործը։ Այդ առիթով որոշւեց Վանում կազմել մի մարմին Այվատեան արքեպիսկոպոսից, Արամից և Ս. Տիգրանեանից, որոնք միացած տեղական ույժերի հետ կը կազմակերպեն օգնութեան գործը։ Որոշւեց սկզբնական ամենաանհրաժեշտ կարիքները բաւարարելու համար յատկացնել 30 հազար ռ. Վանի շրջանի համար, իսկ Մանազկերտի համար որոշւեց 10 հազար ռ.։ Բացի դրամական օգնութիւնից որոշւեց ուղարկել յիշեալ վայրերը մեծ քանակութեամբ շաքար, թէյ, դեղօրայք և հագուստեղէն։ Բժշկական գործի կազմակերպութիւնը, որը խիստ անհրաժեշտ է, որոշւեց թողնել Թիֆլիսի կենտրոնական կոմիտէին։

— Ալաշկերտի Ղարաքիլիսայից գրում են, որ ապրիլի սկզբից շարան-շարան սկսեցին երևալ տղամարդ-գաղթականները, որոնք գալիս էին Կովկասից տեղումս վար ու ցանքս անելու։ Գալիս էին տասով-քսանով, նոյն իսկ օրեր էին լինում, որ Ղարաքիլիսայով անցնողների թիւը հարիւրից անցնում էր։ Վերադարձողներից մի մասը իրենց հետ բերել էին իրենց ձեռքին մնացած լծկան անասունները։ Մի քանիսն էլ վերադարձան իրենց սայլերով։

— Իգդիրից հեռագրում են, որ Վանում և Մանազկերտում ահագին թւով փախստականներ են խմբուել գաւառներից, սուր կարիք է զգացւում մթերքների և բժշկական օգնութեան։ Փախստականների թիւը Վանում 100 հազարից աւելի է, իսկ Մանազկերտում մօտ 20 հազար է։

Ատրպատականի զօրաբանակի հրամանատարը թոյլատրել է փախստականների ընտանիքները ուղարկել Խոյ և Սալմաստ։ Ուղարկել են արդէն 800 հոգի։

ահագին նշանակութիւն ունեցող այդ ամուր բերդը հաղորդակցութեան կատարելագործուած միջոցներով միացնէր կենտրոնի հետ։

Այն չափով, որով Թիւրքիան առաւելապէս քաղաքական տեսակէտից շահագրգռուած էր ամրացնել իր ստրատեգիական դիրքն արևելեան (Կովկասից սպառնացող) վտանգի դէմ, նոյն չափով գերմանական կապիտալիստները շահագրգռուած էին տնտեսապէս՝ ընդարձակել իրենց երկաթուղային ձեռնարկութիւնը և ցանցի մէջ առնել նաև բերրի Հայաստանի կարևոր կենտրոնները։ Գերմանական և թիւրքական շահերը համերաշխում էին լի ու լի չափերով։ Իսկ ներկայ պատերազմը ցոյց է տալիս, թէ որ աստիճան օգտակար ծառայութիւն կը մատուցանէր Վիլհելմի և սուլթանի կառավարութիւններին մի երկաթուղի, եթէ սա միացնէր հայկական վիլայէթները, մանաւանդ Էրզրումը կենտրոնի հետ։

Բայց Ռուսաստանը քնած չէր իր հերթին։ Նա արտայայտեց իր բացասական դիրքը շատ սուր ու շեշտակի կերպով և վիժեցրեց տնտեսական ու քաղաքական մօտիւների շէնքը երկու «բարեկամացած» պետութիւնների։

Միւս, աւելի կարևոր ու վտանգաւոր ախոյեանը Անգլիան էր, որի դէմ որոգայթներ լարելու յարմարագոյն վայրը համարում էր Գերմանիան ասիական Թիւրքիան, իսկ կոյր գործիքը՝ հէնց իրեն Թիւրքիային։

«Իսկապէս Գերմանիայի համար մի հնարաւորութիւն կայ, Անգլիային դիմագրաւելու համար. դա Թիւրքիայի ուժեղացումն է։ Անգլիան կարող է Եւրոպայից միայն մի կողմից ենթարկւել յարձակման ու հարուածել. դա Եգիպտոսն է»։ «...Սակայն Թիւրքիան կարող է միայն այն ժամանակ մտածել Եգիպտոսի մասին, եթէ նա տիրէ երկաթուղային գծերի մի ընդարձակ ցանցի Փոքր-Ասիայում և Սիրիայում, եթէ նա անատօլիական երկաթուղագծի շարունակութեամբ կարողանայ դիմադրել Անգլիայի յարձակման Մեսօպօտամիայում»։ «...Այն օժանդակիչ քաղաքականութիւնը, որ ցոյց է տալիս Գերմանիան Թիւրքիային, ունի հէնց այդ նպատակը, որպէս ուժեղ ապահովութիւն Անգլիայից սպառնացող պատերազմական վտանգի դէմ»։ (Տես Der Balkankrieg und die deutsche Weltpolitik» von Otto Bauer, Բերլին, 1912 թ., եր. 46—47)։

Այդ տողերը պատկանում է Բոհրբախին, ամենախորագէտ մարդուն՝ Գերմանիայի գաղութային քաղաքականութեան մէջ մերձաւոր աքսելքում. մի գաղութագէտի, որի կարծիքին կարող ենք մենք նոյն իսկ կիսապաշտօնական բնաւորութիւն տալ, իբրև մինիստրական (գաղութային) պատասխանատու պաշտօնեայի ներկայումս։

Այսպէս ուրեմն տեսնում ենք, որ Գերմանիան իր երկաթուղային ձեռնարկութիւնը Փոքր-Ասիայում ուզում էր ոչ միայն հզօր գործօն դարձնել տնտեսա-գաղութային քաղաքականութեան—կապիտալիստական նպատակների—համար, այլև քաղաքական ձգտումների իրականացման ամուր զօրավիգ դարձնել՝ Թիւրքիայի միջոցով և Թիւրքիայի հետ միասին։

Բայց Անգլիան աւելի արթուն էր, քան Ռուսիան և աւելի հեռատես ու խորամանկ, քան գերմանների ինքնաբական դժւարամարս դիպլօմատիան։ Գերմանիան ցանկանում էր և ստացել էր կոնցեսիա՝ շարունակելու համար երկաթուղու գիծը մինչև Բասրա, այնտեղից Կուվայտի վրայով մինչև պարսից ծոցը և այդպիսով ազատ ճանապարհ բաց անել իր համար դէպի անգլիական սեփականութիւնները Ասիայում։ Այդ կէտում եւ վիժեցին Գերմանիայի քօղարկուած պլանները՝ Անգլիայի ուժեղ և հետևողական դիմադրութեան շնորհիւ։ Եւ Գերմանիայի զարտուղի փորձերը՝ իր ձեռնարկութեան հիմնական դրամագլխին 40%-ով մասնակցել տալ անգլիական ֆինանսիստներին ու դրանով բեկանել անգլ. կառավար. դիմադրութիւնը, չունեցան ոչ մի հետևանք. կամ այդ 40%-ը թողնել ֆրանսիակ. ֆինանսիստներին, ապա մասնակցութեան հրաւիրել նաև աւստրիակ., շւէյցարական բանկերն ու այդ միջոցով ձեռնարկութեան տալ միջազգային բնաւորութիւն, դարձեալ ապարդիւն անցան։ Անգլիայի տեսակէտից Բաղդադի երկաթուղին համարւում էր զուտ գերման. կոնցեսիայով կառուցուած ձեռնարկութիւն ու իբրև այդպիսին չէր կարող նա հաշտ աչքով նայել իր դէմ յարուցւող ապագայ վտանգի վրայ։ Նրան յաջողւեց 1913 թ. անգլօ-թիւրքական Կօվայտ—Բասրայի դաշնագրով ստանալ կօնցեսիա Թիւրքիայից և միայնակ շարունակել երկաթուղու գիծը մինչև Կօվայտ ու Պարսից ծոցը։

Դարձեալ հարց է ծագում՝ ներկայ պատերազմի նկատմամբ, թէ որքան վտանգաւոր կը լինէր Անգլիայի գաղութների դրութիւնը, եթէ Գերմանիային յաջողւէր ժամանակին իր ձեռքն առնել այդքան կարևոր մի գիծ։

(Կը շարունակւի)։

Բ. Իշխանեան

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Կիրակի մայիսի 24-ին ժամը 2-ին կէսօրից յետոյ տեղաց մի սոսկալի յորդ անձրև, երբեմն կարկտախառն, տևեց գրեթէ մի ժամ։ Այդ տեսակ անձրև այս տարի դեռ ևս շուշեցիները չէին տեսել։ Իսկոյն քաղաքի փողոցները հեղեղուեցին ջրի յորձանքներով, որոնք տեղ տեղ գոյացրին վիթխարի լճեր ու կատաղի գետեր, կանգնեցնելով մարդկանց երթևեկութիւնը. հեղեղը բերեց իւր հետ ահագին քանակութեամբ աւազ ու քարեր, որոնք կազմեցին փողոցներում մեծ կոյտեր։ Այն փողոցներում, ուր գոյացած հեղեղները բարձրացել էին մինչև մայթերը, շատ տեղերում թափանցեցին տների ներքնայարկերը, և լցրին ջրով, նմանապէս մի քանի խանութները բազարում ազատ չմնացին ջրից, որը կարողացել էր ներս խուժել մայթերի վրայով։

— Մայիսի 25-ին կայացաւ երկար լռութիւնից յետոյ Կ. բարեգործական ընկ. տեղական ճիւղի վարչութեան նիստը։ Ինչպէս լսում ենք, վարչութիւնը մտադրւում է մօտիկ ապագայում ընդհանուր ժողով գումարելու։ Կարծում ենք, որ ժամանակ է արդէն...

— Գանձակի պ. Նահանգապետը դիմել է մեր քաղաքային ինքնավարութեանը այն հարցի առթիւ, որ ուպրավան խնդրամատոյց էր եղել 15 հազար ռուբլի իրեն բաց թողնել ալիւր գնելու և տեղիս «կուլտուրա» կօօպերատիւ խանութի միջոցով ազգաբնակութեանը հաց մատակարարելու ձեռնտու գներով։ Այժմ պ. Նահանգապետը խնդրում է իրեն մանրամասն տեղեկութիւններ ներկայացնել, թէ արդեօք քաղաքը համաձայնութիւն կայացրել է վերոյիշեալ «կուլտուրայի» հետ և եթէ այո, տեղեկացնել թէ ինչ պայմաններով և հիմունքներով է կընքուել այդ համաձայնութիւնը. բացի այդ՝ խնդրում է իրեն հաղորդել, թէ երբ է հիմնել այդ կօօպերատիւ «կուլտուրա» ընկերութիւնը և ով է հաստատել նրա կանոնադրութիւնը։

— Քաղաքային ուպրավան ժամհարեան հիւանդանոցի գլխաւոր բժշկի պաշտօնակատար բժ. Համբարձումեանին նշանակել է նոյն հիւանդանոցի գլխաւոր բժիշկ, իսկ պ. Արշաւիր Տէր-Գաբրիէլեանցին ժամանակաւորապէս կրտսեր բժշկի պաշտօնում։

— Անցեալները մենք հաղորդել էինք, որ այս ամառուայ սէզօնում Բագուի հայ դերասանական խմբի մի մասը արտիստ Վ. Փափազեանի ղեկավարութեամբ պիտի ներկայացումներ տայ Շուշում։ Այդ խմբի անդամների մի մասը արդէն ժամանել են տեղս։ Այս սեզօնին մեզ հիւր է գալիս նաև տաղանդաւոր դերասանուհի տիկ. Սիրանոյշը։ Դերասանական խմբի ներկայացումները կը սկսեն յունիսի 8-ից։ Առաջին ներկայացումը կը լինի «Գընդապետ Պրիտո»։

ՂԱՐԱԲԱՂ

Տող գիւղ. Մայիսի 23-ին անձնական հողի վրայ վէճ է ծագում երկու համագիւղացիների՝ Յովհաննէս Աթայեանի և Աւանէս Ջաւադեանի միջև, որը փոխարկւում է ծեծ ու կռւի։ Այդ ժամանակ Ա. Ջաւադեանը հանում է իւր մօտ ունեցած ատրճանակը և փորձում է կրակել Աթայեանի վրայ, առաջին անգամ ատրճանակը չի գործում, բայց երկրորդ անգամ արդէն կրակւում է, բայց գնդակն անցնում է կողքից և Աթայեանը մնում է անվնաս։ Աղմուկի և ատրճանակի ձայնի վրայ վազում են գիւղացիները և բաժանում կռւողներին։ Կազմւում է տանուտէրի ձեռքով արձանագրութիւն եղելութեան մասին։ Գործը յանձնւած է քննիչին։

Մուսրմանլար գիւղ. Մայիսի 24-ին յորդառատ անձրևի և մրրիկի ժամանակ կայծակը խփել է այդ գիւղի բնակիչ մի թուրքի, սրա կնոջը և որդուն. երեքն էլ սպանւել են կայծակից։

ԿՈՎԿԱՍ

— Հայ Գիւղատ. Ընկերութեան Ղըզլարի վարձակէտի գործիքներն ու մեքենաները զգալի օգնութիւն հասցրին ամբողջ համայնքի գարնանային աշխատանքին։ Չը նայած Ընկերութիւնը վարձակէտի համար ուղարկել էր միայն մի քանի գութաններ, արօրներ ու տափաններ, բայց և այնպէս եղածներն անմիջապէս գործադրութեան մէջ մտան և ծառայելով Հայ Գիւղատնտեսականի առաջադրած նպատակին՝ խոշոր չափով արագացրին ու թեթևացրին գիւղի դաշտային աշխատանքը։

— Գիւղատնտեսական ընկ. վարչութիւնը վերջնականապէս մշակեց ընկերութեան 1915 թ. նախահաշիւը։ Հաշւետուութեան տարում մուտք սպասւում է. Պետրոգրադի եկեղեցական խորհրդից —5000 ռ., Բագւի Հայոց Կուլտուրական միութիւնից—2,400 ռ., բանկերից և այլ հիմնարկութիւններից—3,000 ռ., զեմստւային միութիւնից—1,500 ռ., երկրագործութեան դեպարտամենտից —5,420 ռ., այլ և այլ աղբիւրներից —2,933 ռ. 3 կ., ընդամենը—20,253 ռ. 3 կ.։ Այդ գումարը ծախսւելու է ընկերութեան պահպանման —2,920 ռ., ընկերութեան հրատարակութիւններ—1,950 ռ. ընկ. ինստրուկտորական կազմակերպութիւն—3,320 ռ., գիւղատընտեսական ձեռնարկութիւններ—4,000 ռ., խոտացանութիւն, բանջարաբուծութիւն, հողի պարարտացում, մաքառում վնասակար միջատների դէմ—1,550 ռ., գիւղատնտեսական դասընթացներ—600 ռ., այլ և այլ ծախքեր —5,913 ռ., 3 կ., ընդամենը 20,253 ռ. 3 կ.։

— Իր գործունէութեան սկզբից մինչև մայիսի 1-ը համառուսական քաղաքների միութեան Կովկասեան բաժանմունքը հիւանդանոցներ բաց անելու և վիրաւորներ տեղափոխելու վրայ ծախսել է 6,732,074 ռ. 13 կ.։ Մայիս և յունիս ամիսների ծախքը որոշւած է 1,748,027 ռ. 30 կ.։

— Թիֆլիս մայիսի 23-ին Հաւլաբարում, Սալդատսկի բազարում և Վերայում ազգաբնակութեան վաճառւում էր քաղ. վարչութեան բերել տւած շաքարը ֆունտը 18½ կոպէկով։ Չնայած շաքարի սակագինը որոշւած է 19 կոպ., բայց մասնաւոր առևտրականները ներկայումս վաճառում են ֆունտը 24 կոպէկով։ Անհամեմատ աւելի էժան գնով շաքար գնելու համար քաղաքային խանութների առաջ որոշւած ժամերին հաւաքւել էր մեծ բազմութիւն սպասելով հերթի։

— Ներկայումս Թիֆլիսումն է գտնւում Գարեգին վ. Յովսէփեանը, որ եկել է Էջմիածնից՝ Գէորգեան ճեմարանի ուսուցչական խմբի հրաժարւած անդամների փոխարէն նոր ուսուցիչներ հրաւիրելու։ Ինչպէս յայտնի է, հ. Գարեգինը Վեհափառի կոնդակով հաստատւած է ճեմարանի տեսուչ։

— Մայիսի 18-ին Թիֆլիսի դատաստանական պալատը Գանձակում քննում էր Շուշւայ գաւառի Թաղ գիւղի բնակիչ Մելիքսէթ Սանամեանի գործը, որ մեղադրւում էր 102 յօդ. Դաշնակցութեան պատկանելուն համար։ Գործը քննւում էր դռնփակ։ Դատաստանական պալատը արդարացրեց Սանամեանին։

— Մայիսի 16-ին յօգուտ պատերազմից վնասւած մահմեդականների կատարւած Թիֆլիսում հանգանակութիւնը տւել է 7,902 ռ. 44 կ. եկամուտ։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՄԻ ԱՌԱՋԱՐԿ ՇՈՒՇՈՒ ԲԺԻՇԿՆԵՐԻՆ

Խանքենդ. 26-ին մայիսի

Մենք մի քանի անգամ ասել ենք, թէ Խանքենդ աւանը, որ այնչափ լաւ բժշկական վայր է, չունի յարմարութիւններ հիւանդների համար։ Այստեղ եկող հիւանդները գլխաւորապէս թոքերի հիւանդութիւն ունեն, որոնց համար—եթէ միւս յարմարութիւններն ի նկատի չունենանք—հարկաւոր են բըժիշկ և դեղատուն։ Թէև միզանում դեղատունը կայ, բայց բժիշկը չկայ։

Ամեն տարի ամառը, բժիշկ Լևոն Աթաբէկեանը, որի խորհրդով են գալիս Խանքենդ հիւանդների մեծ մասը, երբ գալիս է Շուշի, մի քանի օրով այցելում է Խանքենդի հիւանդներին, որը մեծ օգուտ է բերում նրանց. այս ամառ երևի պ. բժիշկը զբաղւած լինելով, դէպի մեզ չի գալ. ուրեմն հիւանդները պիտի մնան առանց բժշկի այցելութեան։

Բացի եկւոր հիւանդներից, չէ՞ որ Խանքենդն ունի բնակչութիւն, որի անդամների մէջ էլ կը լինեն հիւանդներ։ Ուրեմն անհրաժեշտ է մի բժշկի այցելութիւն այս տեղի հիւանդների համար։ Իսկ այդպիսի բժիշկ, որ ունենայ հնարաւորութիւն կատարելու այդ այցելութիւնը—կարող է լինել Շուշու բժիշկներից մէկն ու մէկը։

Մեծ ռիսկ հարկաւոր չէ բժշկի կողմից. հարկաւոր է միայն շաբաթական մէկ կամ երկու անգամ ազատ և որոշեալ ժամերին այցելել. հետևանքը կը լինի բարերար—թէ հիւանդների և թէ շահաւէտ՝ բժշկի համար։

Հիւանդներից շատերը յուսահատւում են, հենց որ իրենց մի թեթև վատ են զգում. ցանկանում են դիմել բժշկի խորհրդի, բայց չկայ։ Հիւանդը պէտք է գնայ Շուշի, իսկ այդ էլ մեծ անյարմարութիւններ է ներկայացնում. և նա մնում է լքեալ վիճակում։

Փորձերը ցոյց են տւել, որ այստեղ եկած բժիշկը լաւ ընդունելութիւն է գտնում և լաւ վարձատրւում է հիւանդների կողմից։ Ահա հէնց այդ հանգամանքներն ի նկատի առած, առաջարկում ենք, որ Շուշու բժիշկներից մէկն ու մէկը շաբաթական 1 կամ 2 անգամ, որոշւած ժամերին, պարբերաբար այցելի Խանքենդի հիւանդներին և հասարակութեան։

V

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Պետութիւնների փոխառութիւնները պատերազմի ընթացքում

Ամերիկական թերթերը հաղորդում են, որ պատերազմի սկզբից պատերազմող և չէզօք պետութիւններն արել են փոխառութիւններ ընդհանուր թւով մօտ 6,724 միլիոն դօլլար, այսինքն 13,448 միլիոն ռուբլի։ Անգլիան պարտք է վերցրել—2,300 միլիոն դօլլար, Գերմանիան—1,475 միլ., Ռուսաստանը—910 միլիոն, Աւստրիան—433 միլ., Հունգարիան—237 միլ., Ֆրանսիան—699 միլ., Իտալիան—200 միլ., Հոլլանդիան—110 միլ., Աւստրալիան—100 միլիոն (վերցրել է Անգլիայից), Կանադան—40 միլ. (Անգլիայից), Հարաւային Աֆրիկան—35 միլ (Անգլիայից), Եգիպտոսը—25 միլ. (երաշխաւորւած է անգլիակ. պետութեան կողմից), Ռումինիան—25 միլ, (վերցրել է Անգլիայից). Բուլգարիան—24 միլ. (վերցրել է Գերմանիայից), Սերբիան—22 միլ. (Անգլիայից ու Ֆրանսիայից), Շվէյցարիան—16 միլ., Դանիան—16 միլ., Արգենտինան—15 միլ., Նորվեգիան—11 միլ., Հնդկաստանը—10 միլ. (վերցրել Անգլիայից), Յունաստանը—8 միլ. (Անգլիայից), Չինաստանը—8 միլ., Շւեցիան—5 միլ.։

Այսպէս ուրեմն 6,724 միլիոն դօլլար ընդհանուր գումարից, որ անում է 30 միլլիարդ ֆրանկից աւելի, ամենախոշոր մասն այս փոխառութիւնների մէջ ընկնում է Անգլիայի վրայ. ինչ վերաբերում է Ֆրանսիային, սրա փոխառութեան բաժինը պատերազմող պետութիւնների մէջ ամենափոքրն է։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

Փարիզ. 24 մայիսի. Դարդանէլում մայիսի 22-ին դաշնակիցները յարձակումն գործեցին թշնամու ամբողջ ռազմաճակատի վրայ, որպէսզի գրաւեն նրա մի քանի յետակէտերը. կենդրոնում անգլիացիները գրաւեցին թիւրքաց խրամատների երկու շարքը և առաջ ընթացան 400 մետր. իսկ առաջին ֆրանսիական զօրամասը գրաւեց թշնամու ամրութիւնների առաջի գիծը։ Այդ գործողութիւնների ժամանակ դաշնակիցների նաւատորմը եռանդագին աջակցում էր զօրքերին։ Թշնամին խիստ մեծ կորուստներ ունեցաւ։

Սօֆիա. 22 մայիսի. Միտիլենից հաղորդում են, որ Գալիպօլի թերակղզում 3 շաբաթ տևող կռիւը Կրիտիան գրաւելու համար, ամենաարիւնալի ճակատամարտներից մէկն է։ Երբ անգլիացիներն ու ֆրանսիացիները վերջապէս տիրեցին այդ դիրքը շրջապատող բարձունքները, թիւրքերը օժանդակ ույժեր ստանալով 6 անգամ կատաղի գրոհներով յարձակումն արին և ամեն անգամ յետ էին մղւում։ Մայիսի 20-ին նրանք նոր ուժեղ յարձակումն ձեռնարկեցին։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Վստահելի աղբիւրից լուր է ստացւել, որ Տաճկաստանում արաբները ապստամբել են կառավարութեան դէմ։ Բոլոր ցեղապետները համարեա թէ միացել են։ Լուր կայ, իբր թէ Քերբելայի բարձր հոգևորականներին կառավարութիւնը ցանկացել է ձերբակալել։

— „Р. В."-ի ասելով Ֆլանդրիայումվեր սկսեցին կատաղի կռիւները։ Դաշնակիցների թնդանօթները ռմբակոծում են բոլոր ճանապարհները և խանգարում գերմանացիների հաղորդակցութիւնները. Բելգիական թնդանօթները ոչնչացրել են մի քանի շարք գերմանական խրամատներ։

— Իտալացիները գրաւել են առաջնակարգ դիրքեր։ Ռովերետօ քաղաքի անկումն անխուսափելի է. Բօրգօյի առումն իտալացիների առաջ բաց է անում ճանապարհը դէպի Տրիէնտ արևմտեան կողմից։

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 24 Կիրակի 31 մայիսի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
1915

Կիրակի 31 մայիսի № 24

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, $^1/_2$ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ — 20 կոպ, վերջին ,, ,, — 10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak".

ՄԱՐԻԱՄԵԱՆ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ԴՊՐՈՑԸ

Անվիճելի համարելով միանգամայն, որ Ղարաբաղի հայոց թեմական դպրոցի տնտեսական աննախանձելի դրութեան գլխաւոր պատճառը Շուշու Մարիամեան օրիորդաց դպրոցն է, անվիճելի և անհրաժեշտ ենք համարում միանգամայն նաև Մարիամեան դպրոցի գոյութիւնը, սակայն ոչ այն ձևով և ծաւալով, ինչպէս կայ այժմ։ Մարիամ. դպրոցն իր ներկայ վիճակով ոչ միջնակարգ է, ոչ էլ տարրական. առ այժմ չորս դասեան է, իսկ թէ ապագայում ինչ պէտք է լինի, անյայտ է և անորոշ։ Որ իւրաքանչիւր թեմ պէտք է ունենայ եթէ ոչ մի քանի, գոնէ առնուազն մի միջնակարգ դպրոց, պարզ է արևի լոյսի պէս։ Այդ պահանջն աւելի զգալի է մանաւանդ Շուշու նման մի քաղաքում, ուր գոյութիւն չունի նաև պետական միջնակարգ օրիորդաց դպրոց։ Հետևաբար միջնակարգ օրիորդաց դպրոցը Շուշում օրւայ պահանջ է։

Վաղուց արդէն ծրագրուած է բանալ Շուշում միջնակարգ օրիորդաց դպրոց, որի համար յայտնի դրամատէր Ղուկասեանը նուիրել է յատուկ շէնք և որի գոյութիւնն ապահովել է 200,000 րուբլի նուիրատուութեամբ։ Այդ դպրոցը պէտք է կոչւի Մարիամեան—Ղուկասեան դպրոց և հոգաբարձուներից մէկն էլ պէտք է լինի Ղուկասեաններից։ Եթէ մեր հոգևոր բարձր իշխանութիւնը քիչ ուշադրութիւն և լուրջ վերաբերմունք ցոյց տար դէպի այդ գործը, Մարիամ-Ղուկասեան օրիորդաց դպրոցն արդէն գոյութիւն ստացած կը լինէր հենց 1914/15 ուս. տարուց։ Պէտք էր միայն կարգաւորել այդ դպրոցի նորընտիր հոգաբարձութեան խնդիրը. հաստատել նրան իր պաշտօնում, կամ բեկանել այդ ընտրութիւնը և նորը կատարել տալ։ Սակայն մեզ անհասկանալի պատճառով 1913 թ. նոյեմբերին կատարած հոգաբարձական ընտրութիւնը մինչև այժմ մնացել է անորոշ դրութեան մէջ։ Աւելի քան $1^1/_2$ տարի է անցել այդ օրից, բայց այդ խնդիրը դեռ մնացել է անլուծելի, այն ինչ այդքան ժամանակամիջոցում կարելի էր տասը հոգաբարձութիւն ընտրել և հաստատել։

Այդ հանգամանքն առաջ է բերել թիւրիմացութիւններով լի մի կացութիւն, որին վերջ տալու համար Ղարաբաղի թեմի ժամանակաւոր կառավարիչը դիմեց վերին աստիճանի հեշտ և կտրուկ միջոցի. Մարիամեան անուանն աւելացրեց Ղուկասեան անունը և այդպիսով Մարիամեան օրիորդաց դպրոցը դարձաւ Մարիամ-Ղուկասեան. մնում էր միայն Ղուկասեանից ստանալ խոստացած 10,000 րուբ. և ամեն ինչ կատարեալ էր։ Այդպէս հաւատացած էր, աւելի շուտ ներշնչուած էր Զաւէն վարդապետը, հենց այդպէս էլ հաւատացրել էր թեմական դպրոցի հոգաբարձութեան և վերջինս սիրով և ուրախութեամբ հաստատեց Մարիամ-Ղուկասեան դպրոցի 1914/15 ուս. տարւայ բիւջէն՝ առանց կասկածելու, առանց տարակուսելու։ Սակայն և իրականութեան մէջ, ինչպէս երևում է, սարեր, ձորեր կան. իրականութիւնը եկաւ իր կոպիտ կռանով ջախջախելու միամիտների հաւատը. Ղուկասեանը մեզ անյայտ պատճառով հրաժարուել է խոստացած տասը հազարը տալ նորադարձ Մարիամ-Ղուկասեան դպրոցին։ Հասկանալի է, թէ ինչ կը զգար այս յայտարարութիւնից յետոյ Զաւէն վարդապետն և ինչ թեմական դպրոցի հոգաբարձութիւնը, որ անհամբեր սպասում էր ակնկալուած գումարին, ծածկելու կասսայում վաղուց արդէն գոյացած բացերը։ Մնում էր հաշտուել ստեղծուած դրութեան հետ և շարունակել թեմ. դպրոցի եկամուտներից բաժին հանել օրիորդաց դպրոցին։

Սակայն այսպէս շարունակելն անկարելի է. պէտք է վերջ տալ այս դրութեան. պէտք է ստեղծել մի վիճակ, որ գոհացում տայ միևնոյն ժամանակ թէ բարիքարի պահանջին և թէ թեմ. ու Մարիամեան դպրոցների շահերին։

Խաչ դնել Մարիամեան օրիորդաց դպրոցի վրայ և նրա փոխարէն ստեղծել Մարիամ-Ղուկասեան դպրոց, ոչ միայն ցանկալի չէ, այլ վնասակար է և կուլտուրական տեսակէտից մինչև իսկ յետադէմ քայլ։ Մարիամեան դպրոցը պէտք է շարունակի որպէս ինքնուրոյն ծխական դպրոց, չորս կամ հինգ տարւայ դասընթացով։ Նրա պահելու համար պէտք է գործ դնել ամեն ճիգ ու ջանք, պէտք է նրա գոյութեան և յարատևութեան համար նորանոր աղբիւրներ գտնել։ Ինչ վերաբերում է Մարիամ-Ղուկասեան օրիորդաց միջնակարգ դպրոցին, նա պէտք է կազմի մի տեսակ շարունակութիւն մեր ծխական դպրոցների, որտեղից աւարտող աշակերտները կարողանան շարունակել իրենց ուսումն այդ դպրոցում։ Նպատակայարմար կը լինի այդ տեսակէտից, որ նա առ այժմ պատրաստական բաժանմունքներ չունենայ և սկսի առաջին դասարանից. իսկ ապագայում, երբ պահանջ կը լինի, կունենայ նաև պատր. բաժանմունքներ։ Բաժանմունքների անհրաժեշտութիւնը Մարիամ-Ղուկասեան դպրոցի համար մենք չենք ժխտում, այլ յարմարւում ենք նրա նիւթական դրութեան։ Աւելի լաւ է կանոնաւոր դպրոց պահել առանց պատրաստական բաժանմունքների, քան մի կերպ քարշ տալ դպրոցի գոյութիւնը բաժանմունքներով հանդերձ։ Մեր առաջարկած նախագիծը ժամանակաւոր բնոյթ է կրում, որը պայմանաւորուած է նիւրատուութեան չափով ու քանակով։ Վերջացնելով մեր ասելիքը՝ կրկին անգամ շեշտում ենք, որ թեմական դպրոցի հոգաբարձութիւնը, որպէս ամենից աւելի շահագրգռուած այդ խնդրում, պէտք է առանց յետաձգելու, շուտափոյթ կերպով աշխատի վերջ տալ այդ խնդրին, որով ազատած կը լինի մի կողմից թեմական դպրոցն ակամայ խնամակալի պատասխանատուդերից և Մարիամեան ու Մարիամ-Ղուկասեան դպրոցների վիճակը կորոշի միւս կողմից։

Դեմոս

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

Շուշու թեմական դպրանոցի հոգաբարձութիւնը որոշել է առաջիկայ ուսումնական տարուանից բաց անել եօթներորդ դասարան։ Այսպիսով լուծւել է մի հարց, որ մեծ նշանակութիւն ունի մեր հինաւուրց թեմական դպրանոցի կեանքում։ Այդ քայլով հոգաբարձութիւնն իւր խնամքին յանձնուած դպրո-

ցական հիմնարկութեանը տուեց այն լրացուցիչ ձևը, որի պակասը վաղուց ի վեր զգալի էր դարձել թէ դաստիարակւող աշակերտներին և թէ մանաւանդ մանկավարժական խորհրդին։ Եւ այս տարի Թեմական դպրանոցը չունեցաւ ընթացաւարտներ. վեցերորդ դասարանի աշակերտները մի երկու բացառութեամբ փոխադրուեցին նոր բացւելիք եօթերորդ դասարանը, որով հիմք դրւեց արդէն 7-ամեայ սեմինարական դասընթացին մեր Թեմական դպրանոցում, եթէ ի հարկէ հետևեալ տարիները չբացւի ութերորդ դասարան։

Պէտք է խոստովանել, որ վեցդասարանեան սեմինարիայի դասընթացը խիստ անբաւարար ու թերի էր։ Վեց տարւայ ընթացքում միանգամայն անկարելի է մատակարարել սաներին այն միջնակարգ ուսումը, որ պահանջւում է արդի կեանքի պայմաններում. տալ դաստիարակւող պատանիներին այն սիստեմատիկ մտաւոր պաշարը, որ առաջադրում է ժամանակակից գիտութիւնն ու մանկավարժութիւնը։ Եւ միայն նրանք, ովքեր մօտ են կանգնած հայ դպրոցական գործին, տեսնում էին, թէ ինչպէս «հասունութեան» վկայական ստացած նորաւարտները, դուրս գալով վեցերորդ դասարանից, իրօք ներկայացնում էին մտաւորապէս խակ ու անհասունացած երիտասարդներ. այդ նորաւարտները նոյնիսկ բոլորած չէին լինում որոշ առարկաների ինչպէս լեզուների, մաթեմատիկական ու պատմական գիտութիւնների, լրակատար ու ամփոփ շրջանները։ Եւ այդպիսի թերատ պաշարով մտնում էին նրանք կեանք և նոյն իսկ հասարակական գործունէութեան ասպարէզ, որ անշուշտ բացասական հետևանքներ էր ունենում հասարակական տեսակէտից։ Բաւական է թեթև աչք ածել մեր միջին ինտելլիգենցիայի, այն երիտասարդութեան մտաւոր-բարոյական մակարդակի վրայ, որ դուրս է եկել մեր Թեմական դպրանոցների պատերից և չի կատարելագործւել այլևս յետագայում մտաւորապէս, որպէսզի համոզւենք, թէ որքան մենք յետ ենք մնացել մեր կուլտուրական զարգացմամբ՝ շնորհիւ մտաւորապէս ու բարոյապէս հասունացած երիտասարդների բացակայութեան։

Արդ, եօթերորդ դասարանի բացումով, հաւատացած ենք, որ մեր Թեմական հոգաբարձութիւնը մի գեղեցիկ գործ է կատարել, հնարաւորութիւն տալով դպրանոցի մանկավարժական կազմին լրացնել այն պակասը, որ միշտ զգացւում էր վեցդասարանական դասընթացի անյարմարութիւններից ի վնաս աշակերտութեան մտաւոր զարգացման։

ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԵՒ ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՇՈՒԿԱՆ

Մինչև 1883 թւականը Գերմանիան յաջողութեամբ մրցում էր հիւսիսային Պարսկաստանում ռուսական արտադրած ապրանքների հետ։ Գերմանական այդ յաղթանակին ամենամեծ չափերով նպաստում էր այն հանգամանքը, որ Ռուսաստանը թոյլ էր տալիս մաքսահարկից ազատ տրանզիտ արտասահմանեան ապրանքներին Բաթումի վրայով դէպի Պարսկաստան։ Գերմանական ապրանքների համար ամենակարճ ճանապարհը Բաթումի և Բագւի կամ Ջուլֆայի վրայով էր և Գերմանիան կարողացաւ ամենամեծ չափերով շահագործել այդ ճանապարհը, դառնալով պարսկական շուկայի լիակատար տէրը։ Սակայն 1883 թւին վերացւեց Բաթումի տրանզիտային ազատ ճանապարհը (պօրտօֆրանկօ), որը խիստ մեծ հարւած էր գերմանական առևտրի համար։ Այժմ գերմանականի փոխարէն հիւսիսային Պարսկաստանում սկսւեց ռուսական առևտրի ծաղկումն և Ռուսաստանից եկած ապրանքների ներմուծումն։

Անշուշտ Գերմանիան այդ ամենին հանգիստ աչքով չէր կարող նայել։ Գերմանական դիւանագիտութիւնն ամեն տեսակ ջանք է գործադրում, որ վերստին ձեռք բերի կորցրած շուկաները։ Բայց երկար ժամանակ անյաջողութեան էր հանդիպում, չնայած որ գերմանական ազդեցութիւնները ռուս բարձր կառավարչական շրջաններում շատ ուժեղ էին և ունէին ակնյայտնի ու անյայտ բազմաթիւ կողմնակիցներ։ Այն ժամանակ Գերմանիան դիմեց այլ ուղիների։ 1911 թւին Պօտսդամում տեղի ունեցած կայսերական տեսակցութեան ժամանակ Գերմանիայի և Ռուսաստանի միջև համաձայնութիւն կայացւեց, որով Ռուսաստանը պարտաւորւում էր երկաթուղի կառուցանել Թեհրանից Համադանի վրայով, որտեղ այդ գիծը պիտի միանար դէպի Պարսկաստանի սահմանը գերմանացիների ձեռքով կառուցւող Բաղդադի երկաթուղային գծի հետ։ Այսպիսով գերմանացիները հասան իրենց վաղուց ի վեր փայփայած նպատակին. ճանապարհը դէպի Պարսկաստան ապահոված էր և գերմանական արդիւնաբերութեան յաղթութիւնը պարսկական շուկայում դարձել էր լոկ ժամանակի հարց։

Գերմանիան այնուամենայնիւ, մինչև Բաղդադի երկաթուղու այդ գծի աւարտումը, ժամանակ չէր ուզում կորցնել։ Նա առաջին գումարներ էր ծախսում Պարսկաստանի առևտրա-արդիւնաբերական կեանքն ուսումնասիրելու նպատակով պատրաստել երկրի պայմաններին քաջ ծանօթ և տեղական լեզուներին հմուտ առևտրական ագենտներ թէ գերմանացիներից և թէ մանաւանդ հենց պարսիկներից։ Այնուհետև ծրագրւած էր հիմնել անգլիական և ռուսական ազդեցութեանց շրջաններում գերմանական բանկեր, իսկ յատկապէս Անգլիայի հետ մրցելու նպատակով Պարսից ծոցում կազմակերպւում էին գերմանական նաւագնացական գործակալութիւններ։ Վերջապէս ամենամեծ ուշադրութեան էր առնւած պարսկական շուկայի պահանջները սպառող ապրանքների նկատմամբ։ Պարսիկ վաճառականը սովորաբար ուշք չի դարձնում ապրանքի որակի վրայ, այլ բացառապէս հետաքրքրւում է ապրանքի էժանութեամբ և նկարներով։ Եւ ահա գերմանացիները սկսում են արդիւնաբերել յատկապէս պարսկական սպառողների համար մանուֆակտուրա (չիթեղէն) ամենահասարակ բամբակից և վերին աստիճանի գեղեցիկ, պարսկական ճաշակի նկարներով և վաճառում չտեսնւած էժան գներով։ Շնորհիւ այդ տեսակ միջոցների գերմանական ապրանքները՝ մանաւանդ ճոթեղէնն ու մահուդեղէնն, առաջին սպառումն են գտնում պարսիկ շուկաներում։ Ընդհանուր առմամբ Գերմանիայի ներմուծումը Պարսկաստան վերջին տարին հասել էր 2,3 միլիօն րուբլու, մինչդեռ 1909 թ. այդ ներմուծումը 0,35 միլիօն րուբ. էր ներկայացնում։

Ռուսական առևտուրն էլ անշուշտ անգործ չէր, բայց և այնպէս դժւար էր մրցում գերմանականի հետ։ Վերջին ժամանակ, երեք մեծ մանուֆակտուրային ձեռնարկութիւնները՝ Կօնշինի, Դիւբնէրի և Դանիլօվսկայա միանալով սկսեցին զարգացնել իրենց առևտրական յարաբերութիւնները Պարսկաստանի հետ։ Այդ նպատակով այդ միացեալ ընկերութիւնը հիմնեց մեծ պահեստներ Թիֆլիսում և Բագւում։ Թիֆլիսի պահեստը ծառայելու է Ատրպատականի առևտրական րայօնին, իսկ Բագւինը - Կասպից ծովի եզերքում գտնւած պարսկական քաղաքներին։ Այս ձեռնարկութիւնը ռուսական արդիւնաբերողների կողմից կարծես յաջողութիւն է գտել, հետաքրքրութիւն շարժելով պարսիկ վաճառականների մէջ, որոնք արդէն սկսել են առևտրական յարաբերութիւններ յիշեալ ընկերութեան հետ։ Վերջապէս Ջուլֆա—Թաւրիզ կառուցւող երկաթուղին առաջին դեր ունի խաղալու ռուսական առևտրի ու արդիւնաբերութեան յաջող զարգացման գործում Պարսկաստանի շուկաներում։

Ներկայ մօմենտը, երբ Գերմանիան կլանւած է ամբողջովին պատերազմական գործերով, ռուս արդիւնաբերողների համար ամենաբարեյաջողն է, որպէսզի նրանք կարողանան դուրս վանել պարսկական շուկայից գերմանացիներին։ Գերմանացիներն, եթէ նոյն իսկ ցանկանան, այս վայրկեանում անկարող են Պարսկաստան ապրանքներ տեղափոխել. Ռուսաստանի ճանապարհները, որոնցով նրանք մինչև այժմ օգտւում էին, այլևս փակ են նրանց առաջ. իսկ Թիւրքիայի վրայով ապրանքների տեղափոխումն ոչ միայն խիստ թանգ կը նստի, այլ և ներկայումս ֆիզիքապէս անկարելի է։

Ահա այս բարենպաստ պայմանները թելադրում են, որ ռուսական առևտրի ներկայացուցիչները, մանաւանդ Կովկասում, չպիտի ձեռքից բաց թողնեն րոպէն և ամրացնեն իրենց դիրքերը պարսկական շուկաներում, վերջնականապէս դուրս հանելով գերմանական ապրանքները։

ՄՆՏԱՔՍԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ

Այս վերնագրով մի յօդւած կար զետեղւած «Փայլակի» №19-ում, որի մէջ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԳԱՂՈՒԹԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՓՈՔՐ-ԱՍԻԱՅՈՒՄ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

(Շարունակութիւն և վերջ)

Այսպէս ուրեմն մենք տեսանք թռուցիկ ակնարկներով, որ Գերմանիան իր տնտեսա-գաղութային քաղաքականութեան հիմքը դրեց Փոքր-Ասիայում երկաթուղային ձեռնարկութիւններով։ Սրանք գրաւեցին իրանց յետևից մայր երկրից և՛ ձեռնարկու ու աշխատող ույժերի մեծաքանակ խմբեր և՛ տնտեսա-արդիւնաբերական արժէքներ ու հաստատութիւններ։ Հենց իրենց՝ երկաթուղային գծերի կառուցումն ու շահեցումը պայմանաւորում էին հսկայական կապիտալի գործադրութիւն Փոքր-Ասիայում. Անատոլիայի երկաթուղային ընկերութեան հիմնական ակցիօներ. կապիտալը հասնում է 135 միլիօն ֆրանկի, իսկ Բաղդադի երկաթուղ. ընկերութեանը՝ 281 միլիօն ֆրանկի։ Դրամագլուխ, որի շահագործութիւնը ոչ մի ռիսկի և ոչ անգամ նւազ արդիւնքի ենթակայ չէ, որովհետև ըստ պայմանագրի Թիւրք կառավարութիւնը պարտաւոր է ընկերութիւնների զուտ արդիւնքը մինչև որոշ բարձրութիւն ապահովել։ Դրամագլուխ, որ իր միւս բոլոր օգուտներից զատ 5–6% մշտական դիւիդենտ է բերում։

Երկաթուղային գծերի շնորհիւ և գլխաւորապէս նրանց ձեռներէցների դրամներով ծնունդ են առնում Փոքր-Ասիայում գերմ. առևտրա-արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններ։ Այդպիսիներից յիշելու է ամենից առաջ բամբակա-գործարանային ընկերութիւնը «Deutsche Levantinische Baumvollgesellschaft», 700000 մարկ դրամագլխով), որի բաժանմունքները գտնւում են Սմիրնայում և Ադանայում և որը փառաւոր արդիւնքներ է ունենում Կիլիկիայի լիառատ բամբակի շահագործութեամբ. ապա «Անատոլիայի արդիւնաբերա-առևտրական ընկերութիւնը» («Anatolische Industrie-und Handelsgesellschaft», 500000 մարկ դրամագլխով), որի կենդրոնը գտնւում է Ադանայում։

Կասկած չկայ, որ Գերմանիայի երկաթուղային ձեռնարկութիւնները պիտի արագացնէին նաև նրա առևտրական յարաբերութիւնների զարգացումը ասիական Թիւրքիայում։ Բոլոր մեծ պետութիւնների մէջ Գերմանիան իր առևտրական ներմուծումներով և արտահանումներով ամենայետին տեղն էր բռնում Թիւրքիայում մինչև ներկայ դարի սկզբները։ Բայց վերջին տասնամեակում նրա առաջադիմութիւնը այդ տեսակէտից եղել է անօրինակ, անշուշտ միւս պետութիւնների ստորիճանական յետ նահանջման գնով՝ ամենից շատ Իտալիայի, Ռուսիայի և Աւստրօ-Ունգարիայի, որոնց առևտրական առաջադիմութիւնը եղել է տատանումներով և մինուսներով։ Ի հարկէ, մեզ հետաքրքրում է ներկայ դէպքում Գերմանիայի ունեցած առևտուրը միայն ասիական Թիւրքիայում, անշուշտ գլխաւորապէս Փոքր-Ասիայում։ Վերջին տասնամեակում ներմուծական և արտահանական առևտուրը Գերմանիայի եղել է այսպէս.

		Ներմուծում		Արտահանում	
1902	թ.	25,3	մ. մար.	13,4	մ. մար.
1903	»	27,1	»	14,6	»
1904	»	29,5	»	21,8	»
1905	»	35,5	»	21,4	»
1906	»	40,2	»	22,3	»
1907	»	38,0	»	28,3	»
1908	»	33,1	»	24,7	»
1909	»	35,2	»	24,1	»
1910	»	45,1	»	31,4	»
1911	»	47,3	»	37,2	» *)

Տասը տարւայ ընթացքում ներմուծումը աճել է 88%-ով, իսկ արտահանութիւնը 194,60%-ով։ Գերմանիան աւելի ներմուծել է, քան արտահանել։ Այդ նշանակւում է, որ երկրագործական Փոքր-Ասիան, Հայաստանը, Մեսօպօտամիան, Սիրիան և այլն աւելի շատ բերքեր և հում նիւթեր են մատակարարել Գերմանիային, քան կարողացել են սպառել ինդուստրիական արդիւնքներ, իբրև կուլտուրապէս յետամնաց սակաւ պահանջներ ունեցող երկրներ։

Սակայն Գերմանիայի առևտրական ինչպէս և արդիւնաբերական շահերը Թիւրքական ասիայի զանազան մասերում շատ աւելի արագ էին աճում վերջին տարիներս յարաբերաբար, քան միւս մեծ պետութիւններինը։ Եւ Գերմանիան այն երկիրն էր, որ ունէր բոլոր շանսերը խաղաղ մրցութեան պրօցեսում գրաւելու շահերի և ազդեցութիւնների շատ ամուր դիրքեր օսմանների աշխարհում։

Ասիական Թիւրքիայի այն երկրամասը, որ վերջին տարիներս առանձին ուշադրութիւնն էր գրաւել Գերմանիայի գաղութային քաղաքագէտների, համարւում էր արևելեան Անատոլիան և մասնաւորապէս հայկական գաւառները։ Բալկանեան պատերազմից յետոյ, կարելի է ասել, նոր էտապ էր թևակոխել գերմանական շահագրգռութիւնների առաջադիմութեան տեմպը այդ հողի վրայ։ Նորանոր անդամահատումների ենթարկւած, ռազմական [illegible]

*) Տես «Almanach de Gotha» համապատասխան տարիների (1904 թ.—1913 թ.) հատորները։

յօդուածագիրը մռայլ գոյներով է նկարագրում գործարաններում տիրող կարգերն և վարք ու բարքը։ Մեր յետամնաց գաւառում լուսաւոր շատ քիչ բան կայ և զարմանալի չէ, որ անմխիթար լինի նաև գաւառական բանւորութեան վիճակը։

Անդրկովկասի արդիւնաբերութեան մէջ նաւթը, պղինձը և մետաքսը առաջնակարգ տեղ են գրաւում։ Գանձակի նահանգն ունի մետաքսի մանարանների ամենախոշոր թիւը։ Եթէ խօսք բացւի Գանձակի արդիւնաբերութեան մասին, ապա պիտի յիշւեն նահանգի պղնձահանքերը և մետաքսամանարանները։ 1913 թ. վիրաբերեալ տեղեկութիւններով, որոնք հաղորդւած են Կովկասում կազմակերպւելիք Ապահովագրական ընկերութեան ժամանակաւոր կոմիտէին, Գանձակի նահանգում եղել են 72 մետաքսամանարաններ։ Դրանցից 33 մանարան պատկանել է հայի, իսկ 39-ը՝ թուրքի։ Մետաքսամանարանները ստորաբաժանւել են ըստ գաւառների հետևեալ կարգով՝ Շուշիի գաւառում—19, Ջիւանշիրի—1, Կարեագինի—3, Զանգեզուրի—1 և Նուխիի—48։ Այդ գործարանները միասին զբաղեցրել են 3253 ռուսահպատակ բանւոր։ Բանւորների քանակը ըստ գաւառների եղել է հետևեալը՝ Շուշիի գաւ.—1187, Ջիւանշիրի—120, Կարեագինի—165, Զանգեզուրի—25, Նուխիի—1756։ Հայերի 33 գործարանները միասին ունեցել են 2082 բանւոր, իսկ Թուրքերի 39 գործարանները՝ 1171 բ.։ Միջին հաշւով հային պատկանող մի գործարան ունեցել է 63 բանւոր, այնինչ թուրքինը՝ 30, հայի գործարանի բանւորութեան կիսիցը պակաս։ Բանւորների այս չափը ցոյց է տալիս, որ հայերի գործարանները թէև թւով քիչ, բայց արտադրողական ոյժով բարձր են թուրքերի գործարաններից։ Թուրքերի գործարանները բացառապէս կենտրոնացած են Նուխի քաղաքում։ Այդ քաղաքում հայերին է պատկանում հինգ գործարան, որոնց մէջ բանում են 375 բանւոր։ Մնացած 28 հայ գործարանները ցրւած են վերը յիշած գաւառների զանազան գիւղերում։ Նուխիի հայ գործարաններում աշխատող 375 բանւորները պէտք է թուրք լինեն։ Մենք այդ ենթադրաբար ենք ասում, կարծելով, որ հազիւ թէ Նուխիի հայ քաղաքացիները այդ քանակի բանւորներ կարողանան արտադրել իրենց միջից։ Ինչ մնում է հայերի գիւղերում հաստատւած 28 հայ գործարանների 1707 բանւորին՝ կարելի է առանց սխալւելու պնդել, որ նրանք հայ են։ Եւ այդպիսով «Փայլակի» յօդւածում մի քանի գծերով նկարած անմխիթար պատկերը վերաբերում է մօտ 2000 հայ երկսեռ բանւորի, գլխաւորապէս կանանց և մանկահասակ աղջիկների ու տղայոց։

Անգամ Անդրկովկասի արդիւնաբերական կենդրոններում խմբւած բանւորները դժւար են ըմբռնում իրենց շահերը։ Պէտք է ընդունել, որ մեր գաւառական բանւորութիւնը միանգամայն զուրկ է իր սեփական շահերի ըմբռնումից։ Սակայն մի հանգամանք գալիս է այդ բանւորներին զգացնել տալու, որ նրանք տարբեր կարգի մարդիկ են և տարբեր կերպով պիտի մտենան իրար։ Մենք ակնարկում ենք 1912 թ. յունիսի 23-ին հրատարակած օրէնքը։

Այդ օրէնքով գործարանատէրերը պարտաւոր են բժշկական օգնութիւն հասցնել բանւորներին և վարձատրել բանւորներին նրանց դժբախտ պատահարների դէպքում, այսինքն, երբ բանւորը վնասւում է գործի մէջ։ Ապա բանւորները պարտադիր կերպով կազմակերպում են հիւանդանոցային դրամարկղներ, որոնցից նպաստներ են ստանում հիւանդութեան դէպքում։ Այդ դրամարկղների միջոցները գոյանում են բանւորների անդամավճարներից և գործարանատէրերի նպաստներից։

Մենք օրէնքի մանրամասնութիւնների մէջ չենք մտնում։ Կամեցանք ասել, որ նոր օրէնքը գալիս է գաւառական բանւորներին զգացնել տալու նրանց առանձին կարգի քաղաքացի լինելը։ Նոր օրէնքը դեռ Անդրկովկասում կեանքի մէջ չէ մտցրւած։

Այժմ նախապատրաստութիւններ են տեսնւում այդ մասին։ Մեր գաւառական ինտելիգենցիային է մնում, որ նա ձեռք մեկնէ աշխարհից կտրւած աշխատաւորներին՝ բացատրելու նրանց նոր օրէնքի իմաստը և նրա միջոցով տրւող առաւելութիւնները։ Նոր օրէնքի ուղիղ գործադրութեամբ կը վերանան շատ անհաճելի պակասութիւններ, որոնց վրայ ակնարկում է «Փայլակի» յօդւածագիրը։

Դ. ԱՆ—Ն

ընկած և քաղաքականապէս տկարացած Թիւրքիայի ասիական սեփականութիւնները դարձան եւրոպական կոնցեսիաների մի ասպար։ Գերմանիան լարեց իր ոյժերն և աշխատեց բազմակողմանի ազդեցութիւններով ամրանալ աւարի ենթակայ երկրի կարեւորագոյն մասերում։ Նա՝ իրերի բնական դասաւորութեամբ, առանձնեց Անգլիայի վաղեմի հակամարտութեան դերը արևելեան հարցում Ռուսիայի հանդէպ։ Իսկ արևելեան հարցի համարեա վերջին հրաշեկ մասնիկը կազմում էր հայկական հարցը։ Վերջին երկու տարւայ ռուս-գերմանական բանակցութիւնների պատմութիւնը վկայեց, թէ որքան ուժեղ էր և յամառ Գերմանիայի դիմադրութիւնը Ռուսիայի առաջարկած նախագծների հանդէպ՝ հայկական ռեֆորմների հողի վրայ։

Բիսմարկեան շրջանի գաղութային քաղաքական անտարբերութեան լօզունգը՝ արևելեան և մասնաւորապէս հայկական հարցի նկատմամբ, վաղուց է կորցրել իր կատարեալ արժէքը։ Նորագոյն Գերմանիան, ընդհակառակը, խորապէս գիտակցելով, թէ որքան յետ է մնացել նա իր տնտեսա-քաղաքական շահերի մուտքով մերձաւոր արևելքում, ցանկացաւ բացի առևտրականի և արդիւնաբերողի դերից նաև կուլտուրտրեգերի դեր խաղալ։ Եւ ամենայարմար տարրը, որ կարող էր յօյսեր արդարացնել և ցանած սերմերից պտուղներ մատակարարել, դա հայն ու Հայաստանն էր Գերմանիայի համար։ Գաղութային և արտաքին գործերի մինիստրութիւնները նախագծել էին պատկառելի բիւջէ՝ Թիւրքահայ դպրոցներում և հայերի մէջ առհասարակ գերմանական լեզուն և ընդհանրապէս գերմ. մտաւոր կուլտուրան սիստեմատիկօրէն տարածելու համար։ Բազմակողմանիօրէն առաջ ընթացող այդ ինտենսիւ քաղաքականութիւնը, կրկնում ենք, շահերի և ազդեցութիւնների խորացման փառաւոր ապագայի նոր էջաց պիտի բաց անէր։

Արդի պատերազմը եկաւ այդ բոլոր աշխատանքների վրայ խաչ դնելու ճիշտ այնպէս, ինչպէս երկար տարիներով գերմանական հաստատուն գաղութ դարձած չինական Կիա-Զաուն (Ցինդաու) անդարձ կորաւ Գերմանիայի ձեռքից, այնպէս էլ Գերմանիայի վերջնական պարտութեան դէպքում ջուրը պիտի մաղւեն նրա գաղութային քաղաքականութեան ծրագրները թէ Փոքր-Ասիայում և թէ Հայաստանում։

Բ. Իշխանեան

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ IV ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Թիֆլիսում տեղի ունեցաւ կիրակի, մայիսի 24-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, Արտիստական Ընկերութեան դահլիճում Կովկասի քաղաքների ներկայացուցիչների համագումարի բացումը։ Համաժողովին մասնակցում են 206 անդամները։

Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Ալ. Խատիսեանը, որ համաժողովի նախագահն է, առաջարկեց համաժողովին եկած փոխարքայի օգնական սենատոր Ն. Լ. Պետերսօնին բանալ համաժողովը։

Սենատոր Պետերսօնը, յայտարարելով համաժողովը բացւած, ողջունեց անդամներին Նորին Մեծութեան Կովկասի փոխարքայի անունից և մաղթեց աջողութիւն համաժողովին, ապա նախագահութիւնը յանձնեց Ա. Խատիսեանին։

Համաձայն ծրագրի՝ համաժողովը իր քննութեան առարկայ պէտք է դարձնէ հետևեալ հարցերը։ 1) Ապրուստի թանգութեան դէմ կռւելու ընդհանուր միջոցների քննութիւնը և կովկասեան երկրի քաղաքային վարչութիւնների գործողութիւնների համաձայնեցումը այդ կռւի մէջ. կովկասեան քաղաքների մէջ մատակարարական հարցի ժամանակակից դրութեան և նրանց կարիքների լուսաբանութիւնը, որոնումն միջոցների և եղանակների, որոնցով պէտք է կանոնաւորւեն շուկային գները անհրաժեշտ և կենսական մթերքների համար։ 2) Ծանօթացնել կովկասեան քաղաքների ներկայացուցիչներին քաղաքների ժամանակակից սանիտարական դրութեան և նրանց կարիքների հետ սանիտարական բարեչինութեան գործում. քննութեան առնել զանազան միջոցներ՝ կռւելու համաճարակների դէմ. մշակել կովկասեան քաղաքների մէջ այդ համաճարակների դէմ մաքառելու միահամուռ, համաչափ մի ծրագիր. քննել զանազան հարցեր (սանիտարական, տնտեսական և այլն) կովկասեան քաղաքների սանիտարական դրութիւնը բարւոքելու վերաբերմամբ։ 3) Որոնել միջոցներ և եղանակներ՝ ծառայեցնելու կովկասեան երկրի բուժիչ վայրերը վիրաւոր և հիւանդ զինւորականների կարիքների համար։

Համաժողովի դրաղմունքները տեւեցին երեք օր և մայիսի 26-ին երեկոյեան նիստից յետոյ համագումարը փակւեց։ Հ. մագումարի որոշումների մասին տեղեկութիւն կը տանք հետևեալ անգամ։

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Ստոյգ աղբիւրներից հաղորդում են, ու Մուշի երեցփոխան Գեղամը ձերբակալւած է, իսկ Ռուբէնը և Կորիւնը ընկերներով ապաստանել են լեռները։

— Թիֆլիսի Քաղաքային Կրէդիտային Ընկերութիւնը ամսիս 23-ին կայացրած իր նիստում որոշել է տալ Հայ Նպաստամատոյց Ընկերութեան յօգուտ փախստականների 2000 ր. և նոյնչափ գումար եւս Կ. Հ. Բարեգործական Ընկ. Կենտրօն. Կոմիտէտին՝ վանի արկածեալների համար։

— Վանում ընդհանրապէս դրութիւնը բաւարար է։ Շրջակայ գիւղերում ծայրայեղ կարիք է տիրում. սովի երկիւղ կայ։ Ընդհանուր հիւանդութիւններ են տարածւած։ Անհրաժեշտ է կազմակերպել սանիտարական և սննդատու կէտեր։ Կազմակերպւած է օգնութեան կոմիտէ Արամի նախագահութեամբ։

— Մանազկերտից հեռագրում են «Հորիզոնին.» Հիւանդութիւնները մեր գրաւած այս նոր շրջաններում օրէցօր վտանգաւոր ընթացք են ստանում։ Եղած բժշկական օգնութիւնը շատ չընչին է։ Անհրաժեշտ է ուղարկել ֆելդշերների նոր խմբեր և դեղօրայք։

— Կովկասեան Գլխաւոր Կոմիտէտի մէջ կենտրօնացած են ճշգրիտ տեղեկութիւններ փախստականների մասին։ Համաձայն այդ տեղեկութիւնների՝ Պարսկաստանից, այն է Ուրմիայի, Սալմաստի, Խօյի շրջաններից և Թաւրիզից ապաստանել են մեզ մօտ 63,000 հոգի, որից 30,000 հայ և 33,000 ասորի։ Թիւրքաց Հայաստանից փախել են 59,000 հոգի հայ, իսկ Թիւրքիային սահմանակից ռուսական վայրերից (Արդահան, Արդուին և այլն) փախել են 30,000 հոգի։ Ընդամենը փախստականների թիւը եղել է 152,000։ Դրամական և բժշկա-սանիտարական օգնութիւնը այդ 152,000 փախստականներին, թէ Կովկասեան Գլխաւոր Կոմիտէտի գումարները, թէ հայկական և այլ հիմնարկութիւնների ծախսած գումարները հաշւելով, հասնում է 1.600,000 րուբլու։

Փախստականներին—մեծ մասը հայ, ասորի—ամենամեծ չափով, ամենալայն ծաւալով օգնութիւն հասցնող հաստատութիւնը եղել է Մեծ Իշխանուհի Տատիանա Նիկօլայեւնայի Կոմիտէտը, որ Կովկասեան Գլխաւոր Կոմիտէտին հայթայթել է 550,000 ր. փախստականների պահպանութեան և բժշկական օգնութեան համար։

—Պարսկահայ փախստականներին օգնող յանձնաժողովը հրատարակել է յունւարի 5-ից մինչև ապրիլի 30-ը իր կատարած գործունէութեան տեղեկագիրը, որից երևում է, որ այդ ժամանակւայ ընթացքում յանձնաժողովը ունեցել է 8,807 ռ. 92 կ., մուտք։ Այդ գումարից յանձնաժողովը 725 հոգու նպաստ է տւել 4,934 ռ. 22 կ., Էջմիածնի համագումարին մասնակցելու, Նախիջեւան լիազօր ուղարկելու և այլ ծախքեր—681 ռ. 73 կ.։ Դրամարկղում առ 1 մայիսի՝ մնում է 3,191 ռ. 97 կ.։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Մայիսի 27-ին տեղիս «Եղբայրական Օգնութեան» կոմիտէն փոխադրեց Էջմիածին «Եղբայրական Օգնութեան» գլխաւոր կոմիտէին մի հազար րուբլի տաճկահայ տառապեալների օգտին։

— Ինչպէս տեղեկանում ենք Շուշու Րէալական դպրոցում դասերը սկսւելու են օգոստոսի 16-ից, իսկ ընդունելութեան քննութիւնները տեղի կունենան օգոստոսի 10-ից։

— Մայիսի 30-ից տիկին Ա. Մ. Տէր-Աւետիքեանի կար ու ձևի և ձեռագործի դպրոցում բացւել է աշակերտուհիների պատրաստած շքեղ ձեռագործների ցուցահանդէսը։

— Թեմական դպրանոցի հոգաբարձութեան որոշմամբ փակւում է Ղարաբաղի թեմական դպրանոցի առաջին պատրաստական դասարանը, իսկ այդ դասարանի աշակերտներն փոխադրւելու են առաջիկայ ուսում. տարւանից Ղազանչեցոց ս. Ամենափրկիչ եկեղեցու նոր բացւելիք ծխական դպրոցը։

— Երեկ և այսօր քաղաքի փողոցներում տիկնով հանգանակութիւն են անում յօգուտ պատերազմից վնասւածների ու փախստականների առանձին ազգի խտրութեան։ Այդ ժողովարարութիւնը կատարւում է այս վերջին 3 օրը ամբողջ Ռուսաստանում մեծ Իշխանուհի Տատեանա Նիկօլաեւնայի կոմիտէտի կողմից։

ԿՈՎԿԱՍ

— Ինտենդանտային վարչութիւնից Թիֆլիսի քաղաքային ինքնավարութիւնը փոխարինաբար վերցրել էր 4378 պ. 8 ֆ. շաքար։ Դրանից մասնաւոր հաստատութիւններին ծախուած է 107 պ. 16½ ֆ., քաղաքային ծառայողների էկօնօմիական ընկերութեանը տրուած է իր անդամներին բաւարարելու համար 367 պ. 1½ ֆ., քաղաքային միութիւնների հիւանդանոցներին բաժանուած է 328 պ. 22ֆ.։ Քաղաքային երեք կէտերում ազգաբնակութեանը վաճառելու համար տրուած է՝ Վէրայի Թաղամասում (Աշխատանքի բօրսա) 800 պ., Մալօ-Վանքսկայա փողոցում (2-րդ Թաղամաս) 2021 պ., Հաւլաբարում 754 պ.։ Դրանցից առաջի օրը, մայիսի 22-ին, վաճառուած է Վէրայում 3250 րուբլու, Վանքի փողոցում 4500 ր., Հաւլաբարում 2400 ր.։ Մայիսի 23-ին վաճառուած է՝ Վէրայում 1500 ր., Վանքի փողոցում 4300 ր. և Հաւլաբարում 2500 ր.։ Չընայելով վատ, անձրևային եղանակին, ահագին բազմութիւն էր հաւաքւում գընելու։ Ամսիս 24-ին մինչև ժամը 8-ը գնորդները սպասում էին իրանց հերթին։

— Կայս. Կովկ. Գիւղատնտեսական Ընկերութեան խորհուրդն մի գրութեամբ միջնորդել է երկրագործութեան դեպարտամենտի առաջ՝ խորհրդին յատկացնելու 38,473 ր., Անդրկովկասի գիւղատընտեսական կարիքների և ձեռք առած միջոցների իրականացման համար։

— Բագւում յօգուտ հայ փախստականների մայիսի 21-ին կազմակերպուած հանգանակութիւնը անցել է շատ յաջող։ Տեղի հասարակական գործիչները հանգանակութեան համար շրջում էին քաղաքի գրասենեակները։ Հանգանակութիւնից ստացուել է մօտ 30 հազար րուբլի։

— Ներկայ տարում բամբակի ցանքսերի տարածութիւնը Գանձակի նահանգում $^1/_3$-ով աւելի պակաս է, քան անցեալ տարի։ Դրա գլխաւոր պատճառը ընթացիկ դէպքերն ու աշխատող ձեռքերի պակասութիւնն է։ Բամբակի ցանքսերի վիճակը առայժմ բաւարար է։ Մարտ ամսին ցանուած բամբակի ցանքսերը շնորհիւ ցրտերի, աճել են վատ. ապրիլեան ցանքսերը, եթէ բընութեան պայմանները բարեյաջող լինեն, կարող են ծածկել արուած ծախքերը։

— Թիֆլիսի ազգաբնակութեան կարիքների համար ներկայ տարւայ փետրւար ամսի 1-ից մինչև մայիսի 20-ը ստացուած է. ալիւր 1,759,690 փութ, աղ 106,687 փ., շաքար 228,972 փ., կարտօֆիլ 47,320 փ., գարի 22,583 փ., բրինձ 40,467 փ., փայտ 967,082 փ., հում նաւթ և մազութ 383,515 փ., կերօսին 133,075 փութ, քարածուխ 109,885 փութ։

— Թիֆլիսի ոստիկանապետի յանձնարարութեամբ ոստիկանական պաշտօնեաները խուզարկութիւն կատարեցին 2-դ Թաղամասի մի քանի առևտրականների տներում, որոնք կասկածւում են շաքար Թագցնելու և սպիրտային խմիչքներ վաճառելու մէջ։ Խուզարկութեան ժամանակ վաճառական Շիկանեանի բնակարանի արտաքնոցում ոստիկանութիւնը գտաւ 40 փութ շաքար, որը նա պահել էր իր «լաւ մուշտարիների» համար։ Շաքարը գրաւուած է և կազմուած է համապատասխան արձանագրութիւն։ Շիկանեանն ենթարկւում է պատասխանատուութեան։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԳԱՒԱՌԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գորիս, 20 մայիսի

Հայ հասարակութիւնը, կարծէք, մինչև օրս էլ չկարողացաւ ըմբռնել, որ դպրոցների շուտափոյթ արձակումը մեզ համար հարկադրական պահանջ չէր և էական կապ չունէր վարակիչ հիւանդութիւնների ծաւալման վտանգի հետ։ Մեր մամուլի մի մասը, ճիշտ ըմբռնելով իրերի դրութիւնը, լսելի դարձրեց իր ձայնը այդ խնդրում. բայց դեռ էլի մէկ-մէկ հնչւում են ուշացած ձայներ՝ յօգուտ շուտափոյթ փակման և որ ծիծաղելին է, այս անգամ խօսում են մարդիկ հասարակութեան այնպիսի խաւերից, որոնց համար հայ դպրոցը մինչև այժմ եղել է մի անյայտ աշխարհ...

Դպրոցը մի վայր է, ուր հարիւրաւոր ընտանիքներից եկած երեխաները շփւելով միմեանց հետ, վարակիչ հիւանդութիւնների սկզբնաւորման դէպքում դեր պիտի խաղայ, որպէս հիւանդութիւնը ծաւալող գործօն։ Սրանով սահմանափակւում է դպրոցի դերը. բայց դպրոցը ինքը, որքան էլ նա բարեկարգ չլինի, չէ կարող վարակիչ հիւանդութեան գոյացման աղբիւր լինել... ինչու աչք փակել հակառողջական այլ պայմանների հանդէպ և բոլոր պայքարը ուղղել դպրոցի կողմը։ Բայց մեր «պարոնայք իշխանաւորները» չեն սիրում գործել այդ ուղղութեամ, նրանց սիրելի գործը ոստիկանութեան հրամանները լսելն է...

Այս ամենը, ինչ որ ասացինք փողոցի ու բակի մասին, վերաբերւում է արտաքին մաքրութեան. իսկ այսպէս ասած «ներքին մաքրութիւնը» հանրայայտ է։ Բաղնիքների բացակայութիւնը ինքնին շատ բան է ասում։ Ամբողջ տարին քափի ու քրտինքի մէջ աշխատող գիւղացին լողանում է հազարից մէկ, այն էլ ամառը, գետի ցուրտ ջրում, առանց սապոնի, որի գործածութիւնը, ի դէպ է ասել, հասցրած է մինիմումի։ Գլուխն է միայն, որ լւացւում է շաբթէ-շաբաթ։ Սպիտակեղէն կոչուած լաթերը փոխւում են ջրօրհնէքից-ջրօհնէք, զատկից-զատիկ։ Մեծերի հետ նոյն պայմանների մէջ են նաև փոքրահասակները, որոնք հազիւ են տաք ջրի երես տեսնում, զարմանալի չէ, որ դպրոցականներից շատերը ունին կաշւի այլ և այլ հիւանդութիւններ։

Սանիտարիայի ասպարիզում բուն Զանգեզուրի գաւառը իր կողմից մըտցնում է մի մեծ մինուս տեղական ժողովրդի կեանքում։ Դա աթարի գործածութիւնն է։ Շնորհիւ անտառների հեռաւորութեան, այս գաւառամասը մեծ կարիք է զգում վառելիքի, որի պակասը լրացնում է աթարով, իսկ աթարի պատրաստումն ու գործածութիւնը ինքնին մի մեծ խախտումն է առողջապահական կանոնների։

Կալը վերջացնելուց յետոյ գիւղացին այնտեղ է տեղափոխում անասունների աղբի մի մասը։ Ամբողջ աշնան, ձմեռւայ և գարնան ընթացքում աղբը մընում է կալում, ձիւնի, անձրևի և արևի տակ, գարշահոտութիւն տարածելով իր շուրջը։ Եւ եթէ ի նկատի ունենանք, որ կալերի մեծամասնութիւնը միաժամանակ և բակ է և փողոց ընդհանուր գիւղացիութեան համար, ապա պարզ կը լինի թէ առողջապահական որպիսի պայմանների մէջ է ապրում գիւղը։ Գալիք վարակիչ-հիւանդութիւնների հանդէպ՝ այժմ ոչ մի սանիտարական աշխատանք չի կատարւում գաւառում, որ շատ տարօրինակ է, քանի որ դպրոցները շուտափոյթ արձակեցին այդ պատճառականութեամբ։

Ծանօթ լինել գաւառի իրական դրութեան և որպէս համադարման առաջարկել միմիայն դպրոցների շուտափոյթ արձակումը, դա առնուազն անգիտակից վարմունք է, որ չէ վայելում գաւառական կեանքից ճառող մեր Թղթակիցներին ու լրագրողներին։

Մելք. Եսայեան

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Խնձորեսկ գիւղ, 25 մայիսի

Ամսոյս 24-ին համաձայն Թեմական առաջնորդի կարգադրութեան ծնողների և աշակերտ ու աշակերտուհիների ներկայութեամբ տրւեց գրական-երաժշտական բաժնով մի հանդէս, որ մեծ գոհացում պատճառեց թէ ծնողներին և թէ աշակերտութեան.։ Դըպրոցի աւագ ուս. Բ. Ղարագեօզեանը բանախօսեց դպրոցի և ընտանիքի պարտականութեան ու փոխ յարաբերութեան մասին նաև ծնողների անմիջական հսկողութեան, երեխաների մաքրութեան և դպրոց կանոնաւոր յաճախելու մասին։ Այնուհետև ուսուցիչներից մէկը կարդաց բժիշկ Լևոն Աթաբէկեանի բանաստեղծութիւնից «Մօր նամակը» և «Լաւ մի լինիլ», որից յետոյ կարդացին փոխւող և մնացող աշակերտների—ցանկը, դպրոցը աւարտել է 11 հոգի, դ.—բաժանմունքից փոխադրուել են 14 հոգի, մնացել 25 հոգի, որից յետոյ հասարակութիւնը գոհ սրտով հեռացաւ։

Ա. Մելք.

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

Մայիսի 25-ին Սևծովեան նաւատորմը ռմբակոծեց Զունգուլդակը և Կօզլուն՝ խորտակելով նաւահանգիստներ և ածուխ մատակարարող այն շէնքերը, որոնք դեռ կանգուն էին մնացած։ Ռմբակոծութեան ժամանակ ջրասոյզ են արուած երկու տաճկական ածխատար շոգենաւ։

Պետրոգրադ, մայիսի 27-ին. Հեղինակաւոր աղբիւրներից տեղեկանում ենք, որ մայիսի 21-ին մեր սուզանաւը, պատահելով Բալտիկ ծովում գերմանական էսկադրային (նաւատորմամաս), ռմբակոծեց. ըստ երևոյթին մեր սուզանաւից արձակած ականները նըպատակի հասան, քանի որ գերմանական նաւի վրայից լսւեց կըրկնակի պայթիւն։ Անգլիական սուզանաւը մայիսի 23-ին, Վինդավայի մօտ, ռմբակոծեց Թշնամու նաւախումբը. ջրասոյզ անելով գերմանական մի ականակիր և փոխադրանաւ և փչացնելով մի ուրիշ ականակիր։ Բացի նրանից Թշնամու մի այլ նաւ էլ պայթեց՝ հանդիպելով մեր ականներին։

ՏԱՃԿԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱԲԵՄ

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Մայիսի 26-ին Օլթիի գծի ուղղութեամբ Թիւրքերն աշխատում էին ռմբակոծել մեր գրաւած դիրքերը Զինաչորի մօտ, բայց յետ քշւեցին։

Թորթում լճի մօտ հրացանաձգութիւն էր։

Օլթի գետի հովտում մեր կազակները քաջ յարձակումով վերցրին մի Թիւրքական փոխադրամթերքը՝ ոչնչացնելով նրա պաշտպանող հեծելախումբը։

Միւս ուղղութիւնների վրայ փոփոխութիւն չկայ։

Աթէնք, մայիսի 27-ին. Տենեդոսից հաղորդում են. Գալիպօլի թերակղզու վրայ դաշնակիցները յաղթական կերպով առաջ են շարժւում՝ փախուստի մատնելով Բուլաիրի ամրութիւնները պաշտպանող Թշնամու ութ զօրագնդերը։ Դաշնակիցներն անընդհատ օգնական ուժեր են ստանում։ Գերմանացիներն այստեղ էլ գործ են ածում խեղդող գազեր։ Թիւրքերը եռանդուն կերպով պատրաստւում են Պօլսի պաշտպանութեան համար՝ բլուրների վրայ ծանր արտիլլերիա տեղաւորելով։ Գերմանացիները վճռել են պարտութեան դէպքում այրել մայրաքաղաքը—Պօլիսը։

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 25 Հինգշաբթի 4 յունիսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ. 1915 Հինգշաբթի 4 յունիսի № 25

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Անցեալ շաբաթ վերջացան Կովկասի քաղաքների ներկայացուցիչների համագումարը, որի նիւթերը ու որոշումներն աւելի մեծ նշանակութիւն են ըստանում մանաւանդ ներկայ մօմենտում, երբ հասարակական կեանքի բոլոր կողմերն, սերտօրէն օղակւել են համաշխարհային պատերազմի աճող արհաւիրքների հետ։ Մեր թերթի սուղ էջերը թոյլ չեն տալիս կանգ առնելու այդ համագումարի թւով մօտ 48 որոշումների վրայ. որոշումների, որոնք ամենամեծ առնչութիւն ունեն Կովկասի հասարակական-պետական ու կուլտուրական կեանքի զարգացման պայմանների հետ։ Ինչպէս և սպասելի էր համագումարի մասնակցողները լուրջ ուշադրութիւն դարձրին համատարած կենսական թանգութեան հարցի վրայ և այդ առթիւ 18 որոշումներ կայացրին, որոնց էական գաղափարները կարելի է երեք թեզիսների վերածել. 1) Ընդհանուր և այլ լուրջ չարիքների դէմ անհրաժեշտ է մաքառել կազմակերպուած ոյժերով. ցրւած ու պալիատիւ միջոցները թողնելով, պէտք է ստեղծել միացեալ ու ծրագրւած գործունէութիւն, մանաւանդ հասարակական ձեռնարկութիւնների ու պետական միջոցների համակերպման և համաձայնեցման մէջ. 2) Լուրջ և ծրագրւած պայքարը թանգութեան դէմ պահանջում է խոշոր ֆինանսական միջոցներ, ուստի անհրաժեշտ է հիմնել քաղաքների յատուկ կենսամթերքային ֆօնդ, որի համար պետութիւնից խնդրել երկարատև փոխառութիւն. 3) Պէտք է հնարաւորութիւն տալ հինգ սպառողներին իրենց ոյժերով պայքարել թանգութեան դէմ, ուստի քաղաքներն ամեն կերպ պիտի նպաստեն կօօպերատիւ ընկերութիւնների զարգացման։

Թէ ինչ չափով կիրականան կեանքում համագումարի այդ որոշումները, մօտիկ ապագան ցոյց կը տայ։ Սակայն ի նկատի ունենալով այն մեծ փաստը, որ պատերազմի շնորհիւ հասարակական համագործակցութեան գաղափարն այսօր յանձին քաղաքների միութեան հսկայական գործունէութեան և զեմստւօյական միութեան դերի՝ դարձել է ռէալ հասկացողութիւն, որի օգուտները խոստովանում է և ինքն կառավարութիւնը, մենք այն համոզմունքն ենք տածում, թէ համագումարի վերոյիշեալ որոշումները չեն մնալու լոկ բառեր։ Եւ այդպիսի համոզման հիմքը կայանում է մի բնորոշ կէտում, որ կարմիր թելի պէս անցնում է համագումարում արծարծած բոլոր հարցերում և վիճաբանութիւններում, մի կէտ, որ ամուր շեշտւեց ամբողջ համագումարի կողմից՝ զեմստւօյի անպայման անհրաժեշտութիւնը համայն Կովկասի համար և այդ ուղղութեամբ քայլեր անել ուր հարկն է նրա շուտափոյթ իրագործման նպատակով։

Անա այդ զեմստւօն պիտի լինի այն ասպարէզն, ուր ամբողջ հասարակական համագործակցութիւնը, ժողովրդի ինքնագործունէութիւնը կարող է ստեղծել այնպիսի պայմաններ, որոնք հնարաւորութիւն կը տան բարւոքելու Կովկասի աննախանձելի տնտեսական-կուլտուրական վիճակը և յաջող կռիւ մղել այն բոլոր բացասական երևոյթների դէմ, որոնք հիւծում, այլասերում են Կովկասի ժողովրդի կեանքը, քայքայում նրա սօցիալ-տնտեսական հիմքերը։

ՄԻ ՓՈՔՐԻԿ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Շատ անգամ առիթ է եղել կարդալու կամ լսելու, որ մեր թեմական դպրոցների և ճեմարանի աշակերտները չեն արդարացնում իրենց վրայ դրւած յոյսերը, մտաւոր-բարոյական կրթութեան ու դաստիարակութեան տեսակէտից խղճալի պատկեր են ներկայացնում, հասարակութեան մէջ իրենց պահել չգիտեն, քաղաքավարական ձևերի, շարժւածքների հասկացողութիւն չունեն և այլն և այլն։ Մեղադրանքների մի ամբողջ շարան՝ առանց հիմնաւորելու, առանց նեղութիւն կրելու թէկուզ հարևանցի կերպով ծանօթանալու պատճառներին։ Որ այդ մեղադրանքները չափազանցութիւն են, կասկած չկայ, սակայն որ դրանք զուրկ չեն հիմքից, որ իրենց մէջ կրում են կորիզը ճշմարտութեան, դարձեալ կասկած լինել չի կարող։

Բարեկիրթ հասարակութեան մէջ նման խնդիրները ոչ միայն ուշադրութեան և ուսումնասիրութեան հետաքրքիր նիւթ են դառնում, այլ և առանձին հոգատարութեան առարկայ։ Պատճառները որոնելուց-գտնելուց յետոյ՝ բարեկիրթ հասարակութիւնն աշխատում է վերացնել նրանց, որպէսզի հասարակութեան ապագայ անդամները լինեն իսկական քաղաքացիներ և ուրոյն մեծութիւն, ինքնուրոյն մի թիւ ներկայացնեն հասարակական արժէքի տեսակէտից։ Սակայն այդպէս չէ մեզանում դժբախտաբար. մեզնում ոչ միայն մատը մատին չեն խփում մեր դպրոցական կեանքում նկատւած վնասակար երևոյթների պատճառները մէջտեղից վերացնելու, այլ նոյն իսկ բարեխիղճ վերաբերմունք անգամ գտնում են ցոյց տալ—քննել հանգամանօրէն պատճառները—և բաւականանում են միմիայն մեղադրելով։

Թէ որքան անհիմն են այդ մեղադրանքներն և որքան իրաւունք ունեն հայ դպրոցի աշակերտները չարդարացնելու հասարակութեան սպասելիքները, այդ գիտէ ամեն ոք, որ մօտիկ ծանօթ է մեր աշակերտութեան նիւթական-տնտեսական կացութեան և ընտանեկան վիճակին, ով գէթ մի անգամ այցելել է իր սաների տները, ծանօթացել նրանց նիստ ու կացի և այն հանգամանքների հետ, որոնք դրսում սովորաբար չեն երևում, ծածուկ են մնում հետաքրքիր՝ անկարեկից մարդկանց աչքերից։

Բանուէթ հոգուց բաղկացած դասարանի աշակերտութեան մասին կազմած մի հարցացուցակ գալիս է միանգամայն ամրապնդելու վերը յիշատակած կարծիքս։ Առաջին հայեացքից իսկ երևում է, որ մեր դպրոցները դատապարտւած են իրենց պատերի մէջ պարփակելու ժողովրդի աղքատ դասի—արհեստաւորութեան և աւելի չքաւոր մասի զաւակները։ 28 հոգուց չորսը միայն բախտ ունեն վաճառականի, այսինքն մանր առևտրականի որդի լինելու և երկուսը՝ գիւղական քահանայի. եթէ աւելացնենք նաև մի հողագործի որդի, ի նկատի ունենալով, որ գիւղացի հողագործը մինչև բարեկեցիկ վիճակ չունենայ, դժւար թէ որդուն քաղաք ուղարկի ուսանելու, ստիպւած կը լինենք արձանագրելու, որ մի դասարանում, բաղկացած 28 աշակերտից, 7 հոգի միայն քիչ շատ բարեկեցիկ վիճակ ունեն, ուրեմն ընդամենը 25%։ Մնացած 21 հոգուց 11-ը արհեստաւորների, այն էլ հազիւ իրենց գոյութիւնը քաշ տւող, օրական վաստակով ապրող արհեստաւորների զաւակներ են, իսկ 10-ը՝ անորոշ պարապմունքի տէր կամ անգործ ծնողների երեխաներ։ Այսպիսով 75%-ը աշակերտների ապրում է աննախանձելի և անմխիթար վիճակում, քաղցի ու զրկանքի ճիրաններում։ Եթէ նոյն իսկ մի կողմ թողնենք արհեստաւորների զաւակներին, էլի կունենանք 36%, որ միանգամայն զուրկ է ապրուստի միջոցներից, ուրեմն և կանոնաւոր պարապելու հնարաւորութիւնից։ Փորձեցէք մտնել դրանց բնակարանները, մանաւանդ ձմեռ ժամանակ. մի սենեակում իրար վրայ թափւած 7—10 հոգի, ցուրտ, մութը. սենեակի ղարդը կազմում է երկու աթոռ և մի սեղան, որի վրայ

գրքերի կողքին դարսուած են զանազան իրեր—Թէյի բաժակները, սրբիչը և այլն։ Երեխաները քնում են յատակին, որ բարեբախտաբար տախտակից է բոլոր 28 հոգու տներում. մահճակալի կամ թախտի վրայ քնում են ընդամենը 11 հոգի—39,3%։ Աւելացրէք այս բոլորի վրայ երեխաների ստացած սնունդը և պատկերը լրիւ կը լինի։ Երկու հոգի միայն ամեն օր տաք կերակուր ուտելու բախտ ունեն, մեծ մասը տաք կերակուր ուտում են շաբաթը 1 կամ 2 անգամ. իսկ 5 հոգի տաք կիրակրի երես տեսնում են ամիսը 1 կամ 2 անգամ։

Այս ընդհանուր գծերով այն դժբախտ վիճակը, որի ծանրութիւնն զգալու և կրելու են դատապարտուած հայ դպրոցի աշակերտներն անհամամատաղ հասակից։ Աւելորդ եմ համարում մանրամասնութիւնների մէջ մտնել, դա մեզ հեռու կը տանի։ Դէ եկէք այժմ և այդպիսի ընտանիքների զաւակներից պահանջէք կիրթ ճաշակ, վայելուչ ձևեր, նուրբ և քաղաքավարի խօսակցական արտայայտութիւններ, ժամանակակից պահանջներին համապատասխան մտաւոր զարգացում։ Միդանցած չենք լինի արդեօք արդարութեան դէմ, եթէ, առանց գէթ փոքր չափով բարւոքելու նրանց ողբալի վիճակը, պահանջներ դնենք և դատապարտենք, որ բաւարարութիւն տալ չեն կարողանում մեր պահանջներին։ Չէ՞ որ դա կը նշանակի պահանջել անկարելին, ուժից բարձրը. մի բան, որ դէմ է թէ մանկավարժական առողջ սկզբունքներին և թէ մեր բարոյական ըմբռնումներին ու հասկացողութիւններին։ Նախ տանք, ապա պահանջենք։

Նորայր

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԴԵՄՕԿՐԱՏԻԱՆ 1870—71 Թ.Թ.

(Էլզաս-Լօթարինգիայի միացման առիթով)

Պատմական քաղուածք

Մի գերմանացի նախատեսութեամբ գուշակել է հանճարեղ Մարքսը այն բոլոր աղէտները, որ այնպիսի մեծ թափով պիտի առաջ գային յաղթանակող (ֆրանս-պրուսական պատերազմին) Պրուսիայի կնքած հաշտութեան պայմանագրից. մի պայմանագիր, որ այնքան ստորացուցիչ էր պարտուած Ֆրանսիայի համար։ Մարքսը գուշակել էր՝ Ֆրանսիայի և Գերմանիայի միջև ստեղծուելիք մահացու թշնամանքը և ռուսական հեգեմօնիան Եւրոպական աշխարհի վրայ։ Ապագայում առաջ գալիք սոսկալի աղէտների խոշոր պատճառը նա գտնում էր ֆրանսիական երկու պրօվինցիաները—Էլզասն ու Լօթարինգիան—գերմանական պետութեանը միացնելու մէջ։ Նա ընդգծել էր, որ վերոյիշեալ պրօվինցիաների միացումը Եւրոպային ոչ թէ հաստատուն խաղաղութիւն է բերելու, այլ ժամանակաւոր զինադադար։

Հանճարեղ մարդու գուշակութիւնը կատարուեց։ Այսօր մենք կանգնած ենք այդ աղէտների առջև։

Պրուսական միլիտարիզմի զարգացման խոշոր պատճառներից մէկն էր գրաւուած երկիրների անխախտ պահպանման հոգսը, իսկ Ֆրանսիայի սպառազինման ու խոր ատելութեան հիմքը նոյն կերպ պիտի որոնել այդ երկու երկիրներն ետ վերադարձնելու ցանկութեան մէջ։

Ի՞նչ դերք էր բռնել ֆրանս-պրուսական պատերազմի ժամանակ գերմանական ռամկավար տարրը։ Նա սկզբունքով միանգամայն դէմ էր պատերազմին, սակայն երբ կռիւը սկսուած էր արդէն և յայտարարողը Բօնապարտըն էր, ուստի և գերմանական ժողովրդին նա առաջարկում էր հաշտուել պաշտպանողական պատերազմի հետ, որպէս անխուսափելի չարիքի, և դադարեցնել կռիւը հենց այն րոպէին, երբ ֆրանսիական ժողովուրդը իր ժամանակին գահընկեց կանի «ատելի Բօնապարտին»։

Ֆրանս-պրուսական պատերազմի ձեւական պատճառը սպանական թափուր գահի խնդիրն էր։ Յեղափոխութիւնից յետոյ այդ գահը թափուր էր մնացել, և Բիսմարկը գաղտնի կերպով աշխատում էր գահի համար թեկնածու առաջարկել Հօհենցօլլերնների տոհմից։ Բօնապարտը, վիրաւորական համարելով Բիսմարկի գաղտնի դաւերը Ֆրանսիայի արժանապատուութեանը, պատերազմ է յայտարարում Պրուսիային, առանց նախապէս հաշուի առնելու իր ռազմական ույժերը։ Այսպիսով, պատերազմը սոսկ դինաստիական բնաւորութիւն էր ստանում արտաքուստ, մանաւանդ դեմօկրատիայի աչքում։ Եւ իրօք՝ ինտերնացիօնալի ֆրանսիական անդամները մի կոչ էին ուղղել բոլոր ազգերի բանւորներին, յայտարարելով, որ «միջազգային գերակշռութեան կամ դինաստիայի համար մղուած պատերազմը բանւորների աչքում պէտք է յանցաւոր անմտութիւն երեւայ»։

Ֆրանսիական բանւորների կոչն իսկոյն արձագանք է գտնում գերմանական ռամկավարների մէջ, որոնք, դատապարտելով հանդերձ ստեղծուած կացութիւնը, ստիպուած են լինում հաշտուել պաշտպանողական կռւի հետ։ Գերմանական ռամկավարները, համաձայն լինելով ֆրանսիացի ընկերների տեսակէտին, խիստ դատապարտելով բօնապարտական և հօհէնցօլլերնական քաղաքականութիւնը՝ գտնում են, որ գերմանացիները չպէտք է կռիւը պաշտպանողականից յարձակողականի դարձնեն։ Եւ վերջին հանգամանքը, ինչպէս ընդգծում է պատմաբան Մերինգը, կարծես պատերազմը ժողովրդական էր դարձնում մասսայի աչքում, և գերմանական բանւորականութիւնն ու ժողովուրդը պատրաստ էին զէնքով ետ վանելու Բօնապարտի յարձակումը։ Ճիշտ է, պրուսական դիպլօմատիան ամեն խայտառակ միջոցի դիմում էր փաստերի աղաւաղումով բարձրացնելու ժողովրդի տրամադրութիւնը, սակայն այդ միջոցները չէին, որ ոգևորութիւն էին ներշնչում ժողովրդին, այլ այն, որ վերջինս կամենում էր ազատ լինել հարևան պետութեան հեգեմօնիայից, ունենալ իր սեփական կամքի ազատ արտայայտութիւնը։ Ըմբռնելով ժողովրդի տրամադրութեան էութիւնը, նոյն իսկ կառավարութիւնը յայտարարել էր, որ պատերազմը կրում է նախ զուտ պաշտպանողական բնոյթ և ապա ուղղուած է ֆրանսիական կառավարութեան դէմ, այլ ոչ ֆրանսիական ժողովրդի։

Այնուամենայնիւ՝ երբ հիւսիս-գերմանական բէյխստագը իր արտակարգ նիստում միաձայն քուէարկում էր զինւորական փոխառութիւնը, ձեռնպահ մնացին միայն երկու պատգամաւոր, մէկը Լիբկնեխտն էր, միւսը՝ Բեբելը։ Նրանք հակառակ էին Բիսմարկի լարած դաւերին, որոնք խսկապէս նախապատրաստել էին ֆրանս-պրուսական պատերազմը։ Սակայն նրանք խիստ լեզւով էին խօսում նաև Բօնապարտի քաղաքականութեան դէմ, ի նկատի ունենալով Ֆրանսիայում յեղափոխական կուսակցութիւնների մղած պայքարը նոյն Բօնապարտի դէմ։

(Կը շարունակուի)

Սուխաթեան

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Շատախի հայերը դիմադրել են բազմաթիւ զինուած քրդերին և տաճիկներին 53 օր։ Երբ նրանք իմանում են Վանի պաշարման և հայերի նեղ դրութեան մասին՝ որոշում են անմիջապէս օգնութեան հասնել. բայց որովհետև տղամարդկանց ուժերը քիչ էին, որոշում են իրենց կանանց զինել և խմբերով ուղարկել վանեցիներին օգնելու։ Այդ միջոցին Շատախին մօտենում է գունդը, որը քրդերին ջարդելով ցրւում է և ուզում է մտնել Շատախ. բայց շատախցի հայերը կասկածելով, որ դըրանք կարող են թշնամու ուժերը լինել, որոշում են դիմադրութիւն ցոյց տալ։ Միրոնք մարդ են ուղարկում և յայտնում, որ Վանն արդէն գրաւած է և որ իրենք այժմ եկել են Շատախի հայերին օգնելու։ Երբ շատախցիք այդ իմանում են, մեծ ցնծութեամբ ընդառաջում են...

— Թեհրանից մտահոգիչ լուրեր են հասնում, այնտեղ տիրող հակա-քրիստոնէական տրամադրութիւնների մասին. պարսիկները լարուած են առանձնապէս հայերի դէմ։

— Մօսկւայի Հայկական Կոմիտէտը Ալաշկերտի հովտի փախստականների կարիքի համար Հայոց Գիւղատնտ. Ընկ. ուղարկել է 2000 ռուբլի և 216 սըրզոցներ։

— Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Նախագահ Պօղոս-

Թ Ե Ր Թ Օ Ն

ՍԻՐՈՅ ՍՏՐՈՒԿՆԵՐ

(Կնուտ Համսունից)

Ես գրում էի իմ մասին, այսօր ես գրեցի՝ թեթևացնելու սիրտս։ Ես զրկւել էի իմ տեղից—սրճարանից։

Անցել էին իմ կարմիր օրերը...

Մի ջահել երիտասարդ գորշ հագուստով, իր ընկերների հետ, ամեն երեկոյ գալիս և նստում էր սեղաններից մէկի շուրջը։

Շատ մարդիկ էին գալիս սրճարանը և բոլորն էլ շատ քաղցր էին վերաբերւում ինձ, բացի միայն նրանից։ Նա շատ բարձր էր ու յաղթանդամ, մազերը սև և քնքոյշ, աչքերը կապոյտ՝ որ յաճախ բեեռում էր ինձ վրայ։

Գուցէ սկզբում նա որևէ բան ունէր իմ դէմ. կանոնաւոր յաճախում էր սրճարան օրէցօր ամբողջ շաբաթւայ ընթացքում. ես նրան սովորել էի, և մի երեկոյ իսկոյն և եթ նկատեցի նրա բացակայութիւնը, պտտեցի ամբողջ սրճարանը, աչքերով փնտրում էի նրան։

Վերջապէս գտայ նրան սրճարանի միւս ծայրում. նա նստած էր կրկէսի կնոջ հետ, որը դեղին հագուստով էր, և երկար ձեռնոցներով. ջահել էր, ունէր հրաշալի սև աչքեր, իսկ իմս՝ կապոյտ էին։

Ես մի րոպէ կանգ առայ նրանց մօտ և լսում էի, թէ ինչի մասին էին նրանք խօսում. այդ կինը յանդիմանում էր նրան՝ որ իրեն ձանձրացրել է, ուստի կամենում է, որ նա հեռանայ իրանից։ Ես մտածում էի. «Աստուած իմ, ինչու նա ինձ մօտ չէ գալիս»։

Հետևեալ երեկոյեան նա կրկին իր ընկերների հետ եկաւ և նստեց իմ սեղանի մօտ, ինչպէս և միշտ. ես նրան չմօտեցայ, բայց ձևացրի, իբր թէ չեմ տեսնում. երբ նա կանչեց ինձ, ես մօտեցայ սեղանին և ասացի՝ «երեկ դուք չկայիք»։

— Նկատե՞լ էք պարոններ, մեր սպասուհին հրաշալի կազմուածք ունի. ասաց նա իր ընկերներին։

—Գարեջո՞ւր էք կամենում, հարցրի ես։

—Այո՛, պատասխանեց նա։ Ես շտապով երեք բաժակ գարեջուր մատուցի։

Անցաւ մի քանի օր։

Նա տուեց ինձ իւր այցետոմսը և ասաց՝—տարէք, մ՚յ այնտեղ... Ես շտապով վերցրի այցետոմսը, և նախ քան ասելը, թէ ում յանձնեմ, ես տարայ և տւի դեղնազգեստ կնոջը։ Ճանապարհին կարդացի նրա անունը—Վլադիմիր Փ.։

Երբ ես վերադարձայ՝ նա հարցական հայեացք ձգեց ինձ վրայ։

— Այցետոմսը յանձնեցի—ասացի ես։

—Պատասխան չստացա՞ք։

—Ո՛չ.

Նա տուեց ինձ մի մարկ և ժպտալով ասաց։

—Չպատասխանելն էլ իր տեսակի պատասխան է։

Ամբողջ երեկոյ նա նստած նայում էր տիկնոջը և նրա ուղեկիցներին. ժամը տասն և մէկին կանգնեց և մօտեցաւ նրա սեղանին. կինը սառը դիմաւորեց նրան, իսկ նրա երկու խօսակիցները մի քանի րոպէ սկսեցին կենդանի վիճաբանութիւն նրա հետ և կարծես, թէ ծաղրում էին նրան։ Մի քանի րոպէ նրանց մօտ մնաց. և երբ վերադարձաւ, ես ասացի նրան, թէ իր ամառւայ վերարկուի գրպաններից մէկի մէջ գարեջուր են լցրել. նա հանեց վերարկուն, և շտապով դարձաւ այն կողմը, ուր կրկէսի կնոջ սեղանն էր։ Ես մաքրեցի նրա վերարկուն, նա ծիծաղելով ասաց՝ «շնորհակալ եմ, սարկուհի»։

Վերարկուն հագնելիս նրան օգնեցի և գաղտագողի շփեցի ձեռքովս նրա մէջքը։

Նա ցրուած՝ նորից նստեց սեղանի մօտ. նրա ընկերներից մէկը գարձեալ պատուիրեց գարեջուր, ես վերցրի նրա դատարկ բաժակը. կամենում էի վերցնել նաև Փ-ի բաժակը, բայց նա ասաց «հարկաւոր չէ», և ձեռքը դրեց իմ ձեռքի վրայ. հայման ժամանակ իմ ձեռքը վայրկեանապէս թուլացաւ, նա նկատեց այդ և իսկոյն քաշեց ձեռքը։

Երեկոյեան իմ մահճակալիս առաջ ես երկու անգամ ծնկաչոք աղօթեցի նրա համար և հրճւանքով համբուրում էի իմ երջանիկ աջ ձեռքը, որին նա հպել էր . . . .

Մի անգամ նա ծաղիկներ նւիրեց ինձ, շատ ծաղիկներ. նա գնել էր ծաղկավաճառ կնոջից սրճարանի մուտքի մօտ. Թարմ և կարմրագոյն ծաղիկներ էին դոքա և ծաղկավաճառի համարեա թէ ամբողջ ունեցածը։ Նա դրել էր իր առջև սեղանի վրայ։ Նրա ընկերներից ոչ ոք չկար. հենց որ ազատ րոպէ գըտայ, կանգնեցի սիւնի ետևը և նայում էի նրան ու մտածում—նրան կոչում են Վլադիմիր Փ.։

Անցաւ համարեա քառորդ ժամ։ Նա րոպէ առ րոպէ նայում էր ժամացոյցին, ես հարցրի նրան։

Սպասո՞ւմ էք որևէ մէկին. նա նայեց ինձ ցրուած հայեացքով և յանկարծ ասաց։

— Ո՛չ, ես ոչ ոքի չեմ սպասում, ինչո՞ւ համար էք հարցնում։

—Հենց այնպէս—ես կարծում էի, թէ կարելի է դուք որևէ մէկին սպասում էք։

—Մօտ եկէք, ասաց նա, այս ծաղիկները ձեզ համար են։

Եւ վերցնելով ծաղիկները՝ ինձ տւաւ։

Ես ցանկացայ շնորհակալութիւն յայտնել, բայց այդ րոպէին չկարողացայ ոչ մի խօսք ասել, ես միայն շշընջում էի. ուրախութիւնից ես յուզւեցի. և հազիւ հազ կարողացայ շնչել, ապա մօտեցայ բուֆէտին, որտեղից ես պիտի մի բան պահանջէի։

—Ի՞նչ է հարկաւոր ձեզ, հարցրեց բուֆէտի օրիորդը։

Այո՛, մի բան է հարկաւոր, բայց ինչ

փաշա Նուպարը Պարիզից հեռագրով փոխադրել է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին 15,000 րուբլի «Ազգային Հանգանակութեան» գումարից, Վանի և Բիթլիսի համար։

—Թիֆ. Հայկ. Կենտրոնական կոմիտէի ջանքերով չորս բժշկա-սանիտարական մասնախմբերը արդէն պատրաստ են Վանի ու Մանազկերտի համար և ճանապարհ կընկնեն դէպի Վան, իսկ երկու մնացած մասնախմբերը պատրաստ կը լինեն յունիսին։ Առ այժմ ցանկութիւն են յայտնել Վան գնալու հետևեալ բժիշկները՝ բժ. Յովհաննիսեան՝ Թեհրանից, բժ. Օհանջանեան՝ Բագւից, կին-բժ. Վերբերինսկայա և բժ. Գուլիանիտէս՝—Թիֆլիսից։ Մնացած երկու բժիշկները տաճկահպատակներ և են հրաւիրուած են Ռոստովից։

— Երևանում մայիսի 19-ին, կայացաւ Էջմիածնի Գլխաւոր Յանձնաժողովի Նիստը, նախագահութեամբ Բագրատ եպիսկոպոսի։ Յանձնաժողովը զբաղուեց Վանի և Մանազկերտի արկածեալներին օգնութիւն հասցնելու հարցով։ Յանձնաժողովը որոշեց կազմել Վանում մի առանձին մարմին, նպաստամատոյց, նախագահութեամբ Սահակ արքեպ. Այվատեանի, անդամակցութեամբ Ս. Տիգրանեանի և Արամի ու մասնակցութեամբ տեղական ոյժերի։ Սկզբնական կարիքների համար Յանձնաժողովը յատկացրեց 30,000 ր. Վանի՝ և 10,000 ր. Մանազկերտի շրջանի համար։ Մանազկերտի շրջանում ազգաբնակութեան կարիքների հետ ծանօթանալու համար, Յանձնաժողովը ուղարկում է այնտեղ Բագւի ներկայացուցիչ Պապեանին։ Բացի դրամական օգնութիւնից, Յանձնաժողովը պէտք է ուղարկէ նաև մթերք, թէյ, շաքար, հագուստ։

— Մայիսի 25-ին կայացաւ Հայկական Կենտրոնական Կոմիտէի նիստը։ Այս նիստում լսեցին բժիշկ Մանդինեանի և Շարաֆեանի զեկուցումները, որոնցից առաջինն իբրև լիազօր գընացել էր Ալաշկերտի շրջանը, իսկ վերջինը Նախիջևանի, Սուրմալուի և Խօրասանի վայրերը աւերուած գիւղացիներին օգնութիւն հասցնելու համար։ Այդ զեկուցումները լսելուց յետոյ կոմիտէն զբաղուեց Վանի և Մանազկերտի շրջաններում կարօտեալներին օգնութիւն հասցնելու գործով։ Կոմիտէն բազմակողմանի քննելով այդ հարցերը՝ որոշեց 1) կազմակերպել այժմ բժշկական մասնախմբեր Վանում և շրջակայքում գործելու համար. 2) բանալ կենտրոնական հիւանդանոց Վանում. 3) ուղարկել որոշ քանակի այնպիսի մթերքներ, որոնցից չի գտնւում տեղումը, իսկ ալիւրը գնել տեղումը, բաց թողնելով դրա համար որոշ գումար. 4) օգնութեան գործը կազմակերպելու համար բժշկական մասնախմբերի հետ ուղարկել կարևոր դեղօրայքի հետ երեք լիազօրներ՝ յանձնարարելով նրանց ըստ համաձայնութեան տեղական հասարակութեան կարգադրիչների՝ կազմակերպել օգնութեան կոմիտէներ։ Ծախսը՝ բժշկական մասնախմբերի և դեղօրայքի կազմում է ամսական մօտաւորապէս 2,000 ռուբլի, իսկ բոլորը՝ 8,000 ռուբլի։ Այդ մասնախմբերը պէտք է պահեն առնւազն չորս ամիս, ծախսելով բժշկական օգնութեան համար 32,000 ռուբ.։ Որոշեց այժմ միանւագ տալ Վանի և նրա շրջակայքի օգնութեան համար 30,000 ռ., որից 15—20,000 ռ., յատկացնելու է տեղում ալիւր գնելու։

— Մայիսի 27-ին, Թիֆլիսում կայացաւ Հայ Նպաստամատոյց Ընկ. ընդհանուր ժողովը։ Վարչութեան հաշւետուութիւնից երևաց, որ չորս ամսւայ ընթացքում ընկերութիւնն ունեցել է մուտք, որ կազմւած է անդամակցական տուրքերից (տարեկան և մշտական), նւէրներից, տուփային միօրեայ ժողովարարութիւնից, դասախօսութիւնից, համերգից և այլն, ընդամենը 39,295 ռ.։ Դրանից յետոյ ժողովը ըզբաղուեց օրակարգի խնդիրներով և մտքերի փոխանակութիւնից յետոյ կայացրեց հետևեալ որոշումները. 1) յատկացնել պարսկահայ փախստականների կարիքների համար, օգնելու նըրանց իրանց վայրերում՝ 5000 ռ., թողնելով գործադրութեան ձևն ու եղանակը վարչութեան։ 2) Յատկացնել Մանազկերտի և Վանի արկածեալների համար 10,000 ռ.։

— Արդուինի շրջանի հայ ազգաբնակութիւնը գտնւում է խիստ դժւարին կացութեան մէջ։ Թիւրքերը տարել են ամեն ինչ. հացի պահեստը սպառել է. կոտորածից ազատւած երիտասարդները փախած են, մնացել են ծերերն ու երեխաները. աշխատող ձեռները պակասում են։ Ազգաբնակութիւնը կարիք ունի լայն օգնութեան։ Մօտիկ անցեալում ազգաբնակութեանը մատակարարելու համար, հաց գնելու նըպատակով, շրջանային կառավարութիւնը բաց թողեց 2,000 ռ.։ Յատկացւած գումարով գնւած է անհրաժեշտ քանակի ցորեն. Արդուինում բացւած է փուռ, այնպէս որ ժողովուրդը որոշ չափով բաւարարւած է։ Սակայն դժբախտաբար այժմ հարց է բարձրացւում վերադարձնելու այդ 2,000 ռուբլին, որը մեծ դժւարութեան մէջ է դրել տեղական ժողովրդին։

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

— Թիֆլիսի հացթուխների աւագը քաղ. վարչութեանը ուղղած մի յայտարարութեամբ խնդրում է բարձրացնել հացի սակագինը, ասելով, որ ներկայումս գոյութիւն ունեցող սակագինը վնաս է բերում հացթուխներին, այնպէս որ եթէ այսպէս շարունակւի, վերջիններսստիպւած կը լինեն հաց պատրաստելն ընդհատել։ Աւագը խընդրում է դրա մասին հրաւիրել յատուկ խորհրդակցութիւն, մասնակցութեամբ հացթուխների երկու ներկայացուցիչների։ Քաղ. վարչութիւնը այդ յայտարարութիւնը, նախ քան քննութեան առնելը՝ յանձնել է ոստիկանապետի եզրակացութեանը։

— Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը Օդեսայից հեռագիր է ստացել, որով հաղորդում է, որ գնւած 35,000 փութ շաքարի համար վագօններ արդէն տըրւած են։ Վագօններն արդեն բեռնւած են և մօտ օրերս կը հասնեն Թիֆլիս։

— Ռոստովում պատւիրած 100 վագօն ալիւրի մի մասը արդէն ստացւել է Թիֆլիսում, որը քաղ. վարչութիւնը բաժանում է հացթուխներին իր գնած գներով։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Քաղաքային ուպրավան իւր ժամանակին որոշել էր, որ իւրաքանչիւր տուն ունենայ բոլոր կենացողների համար արտաքնոցներ և այն էլ սանիտարական պարտադիր որոշումների համաձայն։ Հետաքրքիր է իմանալ, թէ ինչ միջոցների է դիմում քաղաքային ուպրավան զանցառու տնատէրերի դէմ, մանաւանդ երբ այդ տնատէրերը քաղաքային դումայի ձայնաւորներ են և հենց իրենք են հաստատել ուպրավայի այդ որոշումը։ Մօտիկ օրերս սանիտարական կօմիսիան ստուգելիս քաղաքիս առողջապահիկ վիճակը ի միջի այլոց գտել է մի տուն, որ պատկանում է քաղաքային դումայի ձայնաւորներից մէկին և զուրկ է եղել անհրաժեշտ արտաքնոցից այն բոլոր մի քանի ստանեակ մարդկանց համար, որոնք բնակւում են եղել այդ տանը գտնւած 14 կրպակներում։ Մենք հաւատացած ենք, որ այդ ձայնաւոր տնատէրը, որի անունը առ այժմ չենք տալիս, քաղաքիս առողջապահութեան մասին ամենից շատ ճառելիս կը լինէր։

— Թեմական դպրանոցի երաժշտութեան ուսուցիչ պ. Ս. Դեմուրեանը յունիսի վերջերը մտադիր է սիրողներից կազմած խմբով մի համերգ տալու տեղական ակումբի ամառային դահլիճում։

— Ինչպէս լսում ենք, տեղիս «Եղբայրական կոմիտէին» կից գործող կանանց խմբակը մտադիր է բուլվարում բաց անել «Մի բաժակ թէյ» անւան տակ մի թէյատուն, որի զուտ արդիւնքը յատկացնելու է պատերազմից վնասւած տաճկահայերին։

— Խմբագրութիւնս ստացաւ Թիֆլիսից պ. Ա. Մելիք-Ազարեանից 15 ր. թաժնէվճար, որով նա խնդրում է մի օրինակ «Փայլակ» իրեն ուղարկել, իսկ միւս չորս օրինակները դնում է խմբագրութեանս տրամադրութեան ներքոյ։ Այդ չորս օրինակները մենք պ. Ա. Մելիք-Ազարեանի կողմից կուղարկենք հետևեալ գիւղական դպրոցներին. Զանախչի, Տոնաշագ, Աշան, Ճարտար-Ղուզէ։

— Խմբագրութիւնս ստացել է պ. բժիշկ Զուրաբեանի՝ Տուբերկուլեօզ դասախօսութիւնը. Շուշի. գինը 10 կ. Այդ գրքոյկից գոյացած զուտ արդիւնքը յատկացւած է «Սպիտակ ծաղկի» օգտին։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Տող գիւղ (Շուշու գ.)։ Մայիսի 24-ին կէսօրից յետոյ, Տողում տեղաց մի չտեսնւած՝ կարկտախառն, յորդ անձրև, որ տևեց մօտաւորապէս մէկ ժամ։ Անձրևաջրից կազմւեցին հսկայական հոսանքներ, որոնք իրանց հետ Տողի սարից մեծ քանակութեամբ քար ու աւազ պոկելով բերին լցրին գիւղի մէջ փողոցները։ Այսպէս օրինակ՝ անձրևաջրի հեղեղը քար ու աւազով լցրեց 3 տուն. տների բոլոր իրերը փչացրեց։ Միայն ընտանիքները անվնաս ազատւեցին ջրից։ Այժմ պարզւում է, որ այդ կարկտախառն յորդ անձրևից, բոլորովին փչացել է աշնանացանը։ Փչացել են՝ այգիներ, որոնք գտնւում են Ղուռուչայ և Թաղօտայ գետերի ափերին։ Կատաղած գետերը քար ու քանդարին այգիները։ Այդ հեղեղի ժամանակ մեր գիւղացի Համբարձում Հայրապետեանցը, ձիով կանգնած գետի ափին, նայում էր ալիքներին, յանկարծ նրա ուշքը գնում է, գլորւում է ձիուց ջրի մէջ։ Կատաղած գետը իսկոյն խեղդում է, գցում ափը. իսկ ձին մնաց անվնաս։ Թշւառ զոհին թաղեցին մայիսի 26-ին։

Նւարդ

Ն. Թաղավարդ (Վարանդ. գ.). Մայիսի 23-ին մի այնպիսի սարսափելի անձրև և հեղեղ էր, որ բոլորովին չըտեսնւած բան էր. Քոնդալան գետը դուրս եկաւ իւր ափերից ահագին տարածութեան վրայ, արտերը ծածկեց հողով մինչև Ղաջար թուրքական գիւղի սահմանները։ Նոյն օրն գիւղացոց երեխաներն արածացնում էին անասունները. այդ երեխաներից մէկը Համբարձում-բէկ Մելիք Շահնազարեանի 13 տարեկան Արտաշէսը զոհ է դառնում հեղեղին, որը քշում տանում է երեխային մինչև Քոնդալան գետը։ Երկար որոնելուց յետոյ դիակը գտնում են Կարեագինի Ղարաքոփակ խճուղու մօտ։

Սահառունի

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՂԱՓԱՆԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

Աչաջուր. 10 մայիսի։

Վերջին ժամանակներս Կովկասի Հայոց Բարեգործ. Ընկ. տեղիս մասնաճիւղը մի առանձին թափով ասպարէզ է նետւել ու մի եռանդուն գործունէութիւնը սկսել։ Ինչպէս անցեալ անգամ յիշել էի թերթումս, Ղաթարի հանքերում և շրջանիս գիւղերում շուտով կազմակերպւելու էր «գթութեան և ողորմածութեան» միօրեայ հանգանակութիւն։ Եւ ահա չի անցնում 12

էք կարծում, ինչ կը լինի դա, հարցրի ես նրան։

Ես ինքս չեմ իմանում։

—Ես ինչ եմ կարծում, ասաց օրիորդը, դուք դժւել էք, ինչ է…

—Գուշակեցէք, թէ ես ումից եմ ստացել այս ծաղիկները։

Աւաղ սպասաւորն այդ ժամանակ անցնում էր մեր մօտով, և ես լսեցի, թէ ինչպէս նա ասաց։

—Դուք մոռացել էք, որ գարեջուր պիտի տանէք փայտէ տո ունեցող պարոնին։

—Ես ստացել եմ այդ ծաղիկները Վլադիմիրից, ասացի ես և շտապ շտապ դարձայ գարեջուր տանելու։

Փ. գեռ նստած էր. ես երկրորդ անգամ շնորհակալութիւն յայտնեցի նորան, երբ նա վեր կացաւ և կամենում էր գնալ. նա շփոթւեց և ասաց։

—Ճիշտն ասած, ես այդ ծաղիկները գնել էի ուրիշի համար։

—Ա՛յդ նա գնել էր ուրիշի համար, իսկ ես եմ ստացել։ Ես եմ ստացել, և ոչ թէ նա, որի համար գնւած է եղել, այդ է պատճառը, որ ես ինձ իրաւունք էի համարում շնորհակալութիւն յայտնելու։

—Բարի գիշեր Վլադիմիր։

Հետևեալ օրն անձրև էր տեղում։

Այսօր կանաչ զգեստ հագնեմ, թէ սեւը, մտածում էի ես—«կանաչը»—դա բոլորովին նոր է և դրա համար կը հագնեմ։ Այդ օրն ես շատ ուրախ էի։

Երբ ես մօտեցայ այն տեղին, ուր էլեքտրաքարշն էր կանգնում, այնտեղ անձրևի տակ կանգնած էր նաև մի տիկին, որը նոյնպէս սպասում էր էլեքտրաքաշին։ Նա հովանոց չունէր։ Ես նրան առաջարկեցի կանգնել ինձ հետ միասին իմ հովանոցի տակ, նա շնորհակալութիւն յայտնելով՝ հրաժարւեց։ Այն ժամանակ ես փակեցի հովանոցս և սկսեցի սպասել։ Այսպիսով տիկինը մենակ չի թրջւի անձրևի տակ, մտածում էի ես։

Երեկոյեան Վլադիմիրը եկաւ սրճարան։

—Շնորհակա՛լ եմ ծաղիկների համար, հպարտութեամբ ասացի ես։

—Ի՞նչ ծաղիկներ, հարցրեց նա։

Ա՜խ, յիշեցի, բաւական է այլևս յիշել նրանց մասին։

— Ես կամենում էի միայն շնորհակալութիւն յայտնել, ասացի նրան։

Նա վեր քաշեց ուսերը ու ասաց։

—Ես ձեզ չեմ սիրում, «սարկուհի»։

Նա ինձ չէր սիրում, չէ, ես չէի էլ սպասում, որ նա ինձ սիրէր, դրա համար էլ չհիասթափւեցի. բայց ես տեսնում էի նրան ամեն երեկոյ, նա նըստում էր իմ սեղանի մօտ, և ես տանում էի նրան գարեջուր։

Ցտեսութիւն Վլադիմիր։

(Կը շարունակուի)

Aschot Askèt.

որ Ղաթարի փոքրիկ բազարը, ամսոյս 10-ին մի տեսակ անսովոր տեսք է ընդունում։ Եռում էր կեանքը ամենայն տեղ։ Փողոցներում շրջում էին մանուկներ, կանայք ու տղամարդիկ ողորմածութեան երկաթէ արկղիկներով։

Հանգանակութեանը վերոյիշեալ տուփերով մասնակցում էին ինչպէս օրինակ շրջանիս հանքատէր պ. Կ. Խոջամիրեանցը հանդերձ ընտանեօք, նաև ճիւղիս նախագահ պ. Սմբաթ-բէկ Մելիք-Ստեփանեանցը։ Եւ պէտք է խոստովանել, որ հանգանակութիւնը շնորհիւ այդ պարոնների Ղաթարի բազարում յաջողութեամբ պսակւեց և ամենափայլուն հետևանքներն ունեցաւ, տալով մօտաւորապէս 900 րուբլի։

Գովելի է բազարցիների տարած ջերմ վերաբերմունքը դէպի հազարաւոր տառապող եղբայրակիցները։ Նրանք, չնայած բազմաթիւ կամաւոր և մասնաւոր հանգանակութիւններին ու նուէրներին, այս անգամ ևս եկան ապացուցելու, որ անտարբեր չեն դէպի իրենց հայրենակիցների՝ քոյրերի ու եղբայրների կրած տանջանքները, ցաւերն ու զրկանքները։

Ինչպէս լսել եմ, ճիւղն առաջիկայ կիրակի, տեղական ֆրանսիական ընկերութիւնում պատրաստում է կազմակերպել նաև մի զբօսանք, նոյն նպատակով։

Իսալ

—

ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

Խնձորեսկ. 28-ին մայիսի։

Խնձորեսկը համարւում է Զանգեզուր գաւառի ամենամեծ գիւղը։ Ազգաբնակութեան թիւը հասնում է մօտ 7000—8000 հոգու—1600 տուն։ Ժողովուրդը պարապում է երկրագործութեամբ, այգեգործութեամբ և մասամբ էլ անասնապահութեամբ։ Չնայած, որ երկրի պայմաններն այնքան էլ նպաստաւոր չեն, բայց շնորհիւ անդուլ և ժրաջան աշխատանքի, ժողովուրդը կարողացել է որոշ բուսական հիմք ստեղծել։ Սակայն, գիւղական տարւայ եկամուտը չի կարողանում գոհացում տալ ազգաբնակութեան կենսական պահանջներին, ուստի ստիպւած են լինում, ուրիշ գիւղերից էլ գնել ցորենը, գարին, բրինձ, գինի և այլ մթերքներ... Աւելացրէք այստեղ և այն բնութեան դժբախտ դէպքերը. հեղեղը, կարկուտը. անժամանակ ձիւնը և Զանգեզուրի շատ գիւղերի համար Ուչ Թափանի մահացու քամիները,*) որոնք մեծ վնասներ են տալիս խեղճ Խնձորեսկ գիւղի աշխատաւոր մասսային. ինչպէս այս տարի քամիները չորացրել և ոչնչացրել են աշնանացանքսի մեծ մասը։ Գիւղն տալիս է մեծաքանակ աշխատաւոր ձեռքեր, որոնց մեծագոյն մասը ստիպւած աշխատում է Բագւայ նաւթահանքերում։ Գիւղը իւր աշխարհագրական դիրքով ու մեծութեամբ միակն է ամբողջ Զանգեզուրի և Ղարաբաղի շրջանում. գիւղն ընկած է վայր ու վեր ձորերի մէջ։ Բնակարանների մեծ մասը փորւած է ժայռերի և գետնի մէջ։ Այդ մութ և խոնաւ փորւածքները, որ բնակարանի տեղ են ծառայում, բացի հակառողջական լինելուց, նաև յաճախակի փլւում են և իրենց տակն են թաղում տարեկան 20-40 մարդ, մանաւանդ եթէ լինում են մթնոլորտային առատ տեղումներ։

Խնձորեսկ գիւղն երեք հարիւր տարւայ պատմութիւն ունի, այդտեղ է Մխիթար-Սպարապետի գերեզմանն ու

*) Ուչ Թափան երեք բարձր բլուր է իրար դիմաց, որը գտնւում է արևմտեան կողմում, որտեղից փչում են սաստիկ քամիներ, մանաւանդ ձմեռը։

բերդը։

Կրթական գործը, ինչպէս Գանձակի ամբողջ նահանգում, այնպէս էլ Զանգեզուրում, այնքան էլ նախանձելի չի կարելի համարել. 7000—8000 բնակչութիւն ունեցող գիւղը տալիս է ընդամենը 220 աշակերտ, որոնցից 150 աշակերտ-աշակերտուհիներ սովորում են ծխական դպրոցում, իսկ 70 հոգի պետական դպրոցում։ Ուրախալի միակ երևոյթն այն է, որ ժողովուրդն է պահում այդ երկու դպրոցը, տալով խրաքանչիւրին 1000 րուբլի։ Իսկ ծխական դպրոցի բիւջէի բացը ծածկւում է աշակերտական թոշակներով և եկեղեցական տուրքով։

Ա. Մելք.

—

ԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄՈՍԿՒԱՅՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

— Մոսկւա.—29 մայիսի Մոսկւայի քաղ. դումայի արտակարգ ժողովում գիշերւայ ժ. 1-ին ներկայ էին նահանգապետ կոմս Իւսուպօվ և քաղաքապետ Ադրիանօվ. Նիստը բացելով, քաղաքագլուխ Չելնօկօվը կարդաց հետևեալ որոշումները, որ կազմւել է իրաւասուների ձեռքով 1) խնդրել քաղաքագլխին Մոսկւայի քաղ. դումայի անունից դիմել Մոսկւայի ազգաբնակութեան մի կոչով՝ անմիջապէս դադարեցնել Մոսկւային անվայել ջարդերը, 2) դիմել Մոսկւայի բանւորական և գործարանային ազգաբնակութեան, խնդրելով՝ լարել բոլոր ոյժերը և թոյլ չը տալ, որ աշխատանքերը կանգ առնեն ֆաբրիկաներում և գործարաններում, որովհետև աշխատանքների մի օրւայ դանդաղեցումը—յաղթանակ է թշնամու համար, 3) Մոսկւայի նահանգապետին ներկայացնել մի գրութիւն, թէ Մոսկւայի քաղ. դուման սաստիկ խնդրում է դադարեցնել ջարդերը, որոնք, չնայած ուշ ժամին, հետզհետէ աւելի է աճում, և որ Մոսկւայի դուման թոյլ չէ տալիս իրան մտածելու, որ վրա հասնող գիշերը կը մթագնէ ամբոխի որևէ արտայայտութեամբ։ Դուման առանց առարկութեան միաձայնըն ընդունեց այս որոշումները։

— Մոսկւա, 29 մայիսի.—Մոսկւայի կառավարչապետը յայտարարում է. Մայիսի 28-ին Մոսկւայի փողոցներում տխուր անցքեր տեղի ունեցան։ Այդ անցքերը սկսւեցին գործարաններից թշնամի պետութիւնների հպատակներին հեռացնելու ձգտման ազդեցութեան տակ։ Այդ անցքերը քիչ-քիչ ամենաայլանդակ ձևեր առան։ Հաւաքւած ամբոխը ոչ միայն ջարդում էր օտար ազգանունններ կրողների խանութների ապակիները, այլ և թալանում միջի ապրանքները։ Այս անկարգութիւնների առթիւ անհրաժեշտ եմ համարում յայտարարել Մոսկւայի բնակչութեանը, որ Ռուսաստանի մէջ կարգապահութեան ամեն մի խանգարում բարձրացնում է մեր թշնամիների ոգին, ոյժ տալով նրա դիմադրութեանը և դանդաղեցնելով նրա դէմ վերջնական յաղթութիւն տանելու մեր գործը։ Կառավարչապետը նախազգուշացնում է, որ անկարգութիւնները կրկնւելու դէպքում, թէկուզ դրանք ուղղւած լինեն թշնամի պետութիւնների հպատակների դէմ, ամենաեռանդուն միջոցներ ձեռք կառնւին նրանց ճնշելու համար։ Միևնոյն ժամանակ յայտարարւում է, որ թոյլ չեն տրւում ոչ մի հաւաքոյթ ու ցոյցեր։

— Մոսկւայից հեռագրում են „Баку“-ին, որ Մոսկւայի նահանգապետ իշխ. Իւսուպօվը հրատարակել է պարտադիր որոշում, որով արգելւում է Մոսկւայի բնակիչներին դուրս գալ փողոց երեկոյեան 9 ժամից յետոյ և ոչ կանուխ առաւօտեան ժամը 5-ից։

—

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Կանանց իրաւահաւասարութիւնը

Դանիայում տօնում են կանանց յաղթութիւնը։ Ժողովրդական ներկայացչութիւնը, թէ ներքին և թէ վերին պալատները միաձայն ընդունեցին վերաքննած սահմանադրութեան օրինագիծը, որով կանայք ձեռք են բերում լիակատար ընտրողական իրաւունքներ ժողովրդական ներկայացուցչութեան մէջ։ Յունիսի 5-ին, այսինքն 1849 թւի առաջին սահմանադրութեան տարեդարձին բոլոր կուսակցութիւնների կողմից հաւանութիւն ստացած այդ օրէնսգիրը կը ներկայացւի թագաւորին ի հաստատութիւն։ Թագաւորի համակրանքը բոլորին յայտնի է։ Այժմ հերթը Շւէդիայինն է՝ հետևել իր դրացիների Նորւէգիայի, Դանիայի և Ֆինլանդիայի օրինակին։ Այդ բոլոր երկիրներում կանայք ստացել են քաղաքական իրաւունքներ։

—

Սպանիայի ռազմական պատրաստութիւնը

«Խաղաղ» Սպանիայում նկատւում է լարւած գործունէութիւն զինւորական պատրաստութեան շրջանում։ Օվիդէի զինագործարան այժմ պատրաստում է 250 հրացան օրական, փոխանակ 85-ի։ Մի ուրիշ գործարան նոյնպէս աւելացրել է իր արտադրութիւնը։ Զօրքի քանակը հասցրած է 140,000-ի։ Այնուհետև, մայիսի վերջին և յունիսի սկիզբներին պահեստի զինւորների թիւը մեծացւելու է, որպէսզի այդպիսով սպանական զօրքը հասնի մինչև 300,000 մարդու։ Կարճ ասած, չէզոք Սպանիան նոյնպէս ինչ-որ բանի համար պատրաստւում է։ Պաշտօնական թերթերը հաւատացնում են, որ Սպանիան պատրաստւում է յամենայն դէպս, եթէ որևէ մէկի կողմից յարձակւում լինի իր չէզոքութեան վրայ։ Սակայն միւս թերթերը ենթադրում են, որ Սպանիան հեռու չէ Իտալիայի օրինակին հետևելուց, որպէսզի ասի և իր խօսքը պատերազմը աւարտելու ժամանակ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԼԽԱՒՈՐ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

Մայիսի 30-ին Վինդաւա, Վենտա և Դուբիսսա գետերի ճակատում շարունակւում էին յամառ կռիւները։ Գերմանացիները իրենց ոյժը կենդրոնացնում էին Շաւլից հիւսիս։ Անդրնեմանեան շրջանում թշնամին սկսեց յարձակւել մեր դիրքերի վրայ՝ Մարիամպոլից դէպի արևելք։ Պրասնիշից հիւսիս թշնամին մայիսի 30-ի առաւօտից ծանր թնդանօթներից ուժեղ կրակ բաց արեց և կէսօրին մօտ սկսեց հետևողն գնդերի կատաղի յարձակումը։ Մլաւայի երկաթուղուց արևելք թշնամին յարձակումն գործեց Ֆօլւար-Պօմեանայի վրայ, բայց մեծ կորուստով ստիպւած եղաւ թողնել յարձակումը։ Մեծ կորուստներով նահանջեց թշնամին նաև Վիսլայի մօտ Ստարաժեբա շրջանից։ Վիսլայի ձախ ափում ևս, Բզուրայի շրջանում, Պիլսսա գետաբերանից մինչև Սուխա գիւղը թշնամին մայիսի 29-ի երեկոյից ուժեղ կրակ է կենդրոնացրել։ Գիշերը և հետևեալ օրը նա յարձակումն գործեց մեր դիրքերի վրայ։ Կռիւը շարունակւում է։

Գալիցիայում, մայիսի 30-ի առաւօտից, թշնամին առանց յաջողութիւն ունենալու խիտ շարքերով յարձակւեց մեր դիրքերի վրայ Ներքին Լիւբաչևկում։ Մօսցիսկոյի շրջանում թշնամին մեծ կորուստ կրեց և այլ ևս յարձակում չգործեց 29-ին և 30-ին։ Մեր յաջողութիւնը Ժուրաւնօի մօտ ստիպեց թշնամուն դադարեցնել Գալիցեան դիրքերի վրայի յարձակումը և սահմանափակւել միայն ծանր թնդանօթների կրակով։ Մայիսի 29-ի երեկոյեան մեր ձիաւոր զօրքը քաջաբար յարձակումն գործեց Զալէշչիկ քաղաքի մօտ Դնեստրը անցնող թշնամու զօրամասերի վրայ, որի ժամանակ գերեցինք 200 և կոտորեցինք 500 հոգի։

—

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Մայիսի 29-ին Օլթիի ուղղութեան վրայ թիւրքերը մի քանի անգամ աշխատեցին հակայարձակման դիմել Իշխանի մօտ և Զինաչորի շրջանում, բայց յետ մղւեցին։ Օլթի գետի հովտում մեր զօրքերն առաջ շարժւեցին մինչև Տեվրա—Դալ գիծը։

Յետ մղւեց նաև թիւրքերի յարձակումը Կալաջիկ լեռան վրայ հարաւային կողմից։

Միւս շրջաններում փոփոխութիւն չկայ։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Հիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները ներկայացրել են Գերմանիային խիստ գրութիւն, որով պահանջում են, ջրասոյզ նաւակներով մղւող պատերազմը վարել միջազգային օրէնքների սահմանած կանոնների համաձայն։ Հակառակ դէպքում Միացեալ Նահանգները սպառնում են խզել Գերմանիայի հետ ունեցած պետական յարաբերութիւնները։

—

ՓՈՍՏԱՐԿՂ

ԱՋԱՋՈՒՐ. Խալ-ին։ Թարգմանական յօդւածներ, եթէ ամփոփ, կարճ և հետաքրքիր են, կը տպագրենք,

ԱՐՋԱՔԵՆԴ. Մ. Յ-ին. Ձեր ուղարկած հասարակագիտական յօդւածներն անհարմար էին տպագրութեան համար։ Ուղարկեցէք յօդւածներ գաւառական ընթացիկ կեանքի, ժողովրդի տնտեսական կուլտուրական դրութեան մասին։ Ձեր չստացւած №№ կարգադրւած է նորից Ձեզ ուղարկել։

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915

№ 26 Կիրակի 7 յունիսի

Կիրակի 7 յունիսի № 26

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „—10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ“. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak“.

ՅԱՂԹՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՒԱԿԱՆԸ

Վերջերս Պետրոգրադում տեղի ունեցաւ ռուս արդիւնագործների համագումարը։ Նորմալ պայմաններում այդ համագումարը զբաղւում է առհասարակ իր դասակարգային խնդիրներով, աշխատում է զարկ տալ արդիւնագործութեան, ի հարկէ գլխաւորապէս իր շահերի տեսակէտից։ Սակայն այժմ բոլէն ուրիշ է. պատերազմի արիւնոտ դաշտերում վճռւում է շատ ազգերի և մեր հայրենիքի ապագան, որից կախւած է նոյնպէս դասակարգերի ապագան։ Այդ առիթից դրդւած, համագումարը նիստի սկզբից և եթ իր զբաղման առարկայ է դարձնում ընդհանուր պետական հարցերը և որոշում է իր վերաբերմունքը դէպի այդ հարցերը։ Հասարակութեան բոլոր խաւերը ըսպասում էին և ցանկանում էին այն ուղղութիւնը, որ բռնեց համագումարը դէպի հայրենիքի ներկայ դրութիւնը, իսկ այդ ուղղութիւնն է՝ ստեղծելով անհրաժեշտ համերաշխութիւն արդիւնագործների և բանւորների մէջ, պատերազմի շահերին ծառայեցնել ամբողջ արդիւնագործութիւնը։ Մի դրութիւն, որի մէջ գտնւել է Գերմանիան ամբողջ 45 տարի և որի մէջ գտնւում են այժմ մեր դաշնակից ազգերը։

Մինչև այժմ մենք ունեցել ենք «զեմստվօների միութիւն» և «քաղաքների միութիւն», որոնք իրենց վեհ, անձնւէր գործունէութեամբ ազգի հմայքին և գոհունակութեան են արժանացել։ Այժմ աւելանում է երրորդ միութիւնը «արդիւնագործների միութիւնը»։ Ուրիշ երկրներում այդ միութիւնների հետ գործում է նաև բանւորական միութիւնը, բայց դժբախտաբար այդ խոշոր ուժից մենք զուրկ ենք։

Եւ ահա այդ երեք հսկայական միութիւնները, հայրենիքին սպառնացող վտանգի ազդեցութեան տակ, իրենց ուսերի վրայ պէտք է վերցնեն մեր մարտնչող բանակի թիկունքը (ТЫЛЪ) ապահովացնելը։ Արդիւնագործների միութեան երևան գալը նշանակալից է. դա ցոյց է տալիս, որ Ռուսիոյ համայն ժողովուրդը օրստօրէ իր վրայ է վերցնում հայրենիքի ազատութեան գործը։ Ստեղծւում է մի դրութիւն, որին ականատես է եղել Ռուսաստանը 100 տարի սրանից առաջ Նապոլէօնի ժամանակ։ Նշանակալից է և այն, որ նման պրօցես կատարւում է մեր դաշնակից ժողովրդների մէջ, նամանաւանդ Անգլիայում։ Գերմանիայի յոխորտումները, նրա մարդկային բոլոր օրէնքների ոտի տակ տալը, կանանց և երեխաների սրբախողխող անելն և երկու ժամւայ ընթացքում 200,000 ռումբ նետելը միայն ուժեղացնում է դաշնակից ժողովրդների ատելութեան կրակը դէպ իրեն։ Իսկ ատելութեան և վիրաւորւած ինքնասիրութեան հուրը այրելով իւրաքանչիւր քաղաքացու սիրտը, միացնում է բոլորին մի ընդհանուր գաղափարի շուրջը։ Ամենայետին գիւղացու համար անգամ այժմ պարզւեց, որ Գերմանիան ուղիղ 45 տարի օր ու գիշեր ունեցել է մի նպատակ —դառնալ մի ահռելի և անյաղթելի բանակ, ծառայեցնելով այդ նպատակին և գիտութիւն և արդիւնաբերութիւն և այլն։ Իսկ այդ փաստի գիտակցութիւնը սթափեցրել է բոլոր ժողովուրդներին, նամանաւանդ ռուս ժողովրդին, որը զայրացած առիւծի նման նոր է ոտի կանգնում, ժողովում իր բոլոր ուժերն ահեղ թռիչք կատարելու։ Գերմանիայի ժամանակաւոր յաջողութիւններն առաջ են բերում ոչ յուսահատութիւն, այլ խոր համոզմունք ժողովրդի մէջ, որ բարի դրացիութեան բոլոր կամուրջներն այրւած են, որ տեղի ունի օրհասական մի կռիւ, որի հետևանքը կարող է լինել միայն այս կամ այն ազգութեան խորտակումն։ Այդ իմաստն ունի անգլիական մինիստր Գրէյի յայտարարութիւնը. Եթէ «Գերմանիան յաղթեց, ես այլևս չեմ կարող ապրել իմ հայրենիքում, այլ կը հեռանամ այնտեղից»։ Եւ այդ գիտակցութիւնը դաշնակից ժողովրդներին բերել է մի մեծ, բայց սարսափելի վճռի՝ կամ յաղթել Գերմանիային, ոչնչացնել մշտական սպառնալիքների, որոգայթների բոյնը, կամ յաղթւել ու փչանալ։ Սոսկալի է այդպիսի վճիռը, մանաւանդ, երբ կայացնողներն են երեք հսկայական ժողովուրդներ։ Ատամների կրճտոցով լարում են այդ ժողովրդներն իրենց բոլոր ոյժերը, ոտքի կանգնեցնում ազգութեան բոլոր անդամներին։ Դորա մէջն է յաղթութեան գրաւականը, դրա մէջն է յոխորտացող Գերմանիայի մահը։

ԱՐԴԻՒՆԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Անցեալ շաբաթ Պետրոգրադում կայացած արդիւնագործութեան ներկայացուցիչների համագումարը կենդրոնացրել էր իւր վրայ հանրային խիստ մեծ ուշադրութիւն։ Այդ համագումարի էական հարցերից մէկն էր՝ նպատակ դնել ներկայ պատմական մօմենտում միացնել երկրի բոլոր ուժերը, աւելի ևս ուժեղացնելու ռազմաբանակի թիկունքի գործունէութիւնը։ Այդ խնդիրը նոր չէ, նա վաղուց, հենց պատերազմի առաջի օրերից զգացւել է և հասարակական ուժերի կենդրոնացման գաղափարը կամաց կամաց իրականութեան մէջ մարմնանում էր և յաջող, օգտաւէտ գործունէութիւն արծարծում, որ կապւած էր սերտօրէն պետական պաշտպանութեան հետ։ Բաւական է յիշել Ռուսաստանի քաղաքների միութեան և զեմստվօյական միութեան՝ երկու հզօր հասարակական ուժերի կենդրոնացած խմբերի փայլուն գործունէութիւնը։ Ներկայումս պատերազմական կեանքի վերջին փորձերն ասպարէզի վրայ գրել են պետական գործի մի շարք այլ ճիւղերում էլ հասարակական գործունէութեան ուժեղացման խնդիրը. այն է՝ երկրի տեխնիկական պաշտպանութեան, զօրքերի ու ազգաբնակութեան պարենաւորման (կենսամթերքների հայթայթումն) խնդիրները։ Մինչև այժմ այդ ճիւղերում հասարակական գործակցութիւնը համեմատաբար թոյլ է եղել։ Վերջերս երբ Անգլիայում մինիստր Լլօյդ Ջօրջի ուժեղ պրօպագանդայի շնորհիւ կազմակերպւում է արդիւնագործութեան կենդրոնացումը հայրենիքի պաշտպանութեան ու թշնամուն յաղթահարելու նպատակով, մի կենդրոնացում, որ յաջողութեամբ իրագործել է Գերմանիան իւր երկրում, հենց պատերազմի առաջին օրերում, բնականօրէն նոյն այդ ձգտումն մեծ թափով զգացւելու էր և Ռուսաստանում։ Ահա այժմ Ռուսաստանի խոշոր արդիւնագործութեան ականաւոր ներկայացուցիչները Պետրոգրադի համագումարում իրենց ճառերում շեշտեցին այդ համագործակցութեան ու կենդրոնացման գաղափարի իրագործումն և այդ ուղղութեամբ էլ նշանակալից որոշումներ կայացրին։ Համագումարը ցանկութիւն յայտնեց, որ անհրաժեշտ է համաձայնեցնել ու միացնել հասարակական լայն շրջանների մասնակցութեամբ այն գործունէութիւնը, որ նպատակ ունի ծառայելու երկրի պաշտպանութեանը ու զօրքին նաև ազգաբնակութեան մթերքների մատակարարմանը։ Եւ համագումարը յանձնարարեց իւր խորհրդին ներկայացնել պետութեանն այդ որոշման պատճառաբանեալ հիմքերը։

Այսպէս ուրեմն հասարակական ոյժերի համակենդրոնացման ու համագործակցութեան գաղափարը թափանցում է լայնածաւալ պետութեան բոլոր ծալքերը և կում-կոփում ժողովրդական գիտակցութիւնն։ Դա մի գաղափար է, որ հոգի ու մարմին է ստանում մեր իրականութեան մէջ դառն փորձերի ու դաժան դասերի բովից։ Եւ այսօր, թէև մի փոքր ուշ, երբ զգացւում է երկրի բոլոր արդիւնագործական ուժերի միացումն յանուն տապալման այն թշնամու, որ ծանր կօշմարով խեղդում էր ամբողջ Եւրոպային, համայն Ռուսաստանը հաւատում է, որ այսուհետև արդիւնագործական ուժերի համագործակցութիւնը կըստանայ հասարակական բնոյթ և կենթարկւի հասարակութեան բարոյական կօնտրօլին և կատարելով իւր առաջադրած նպատակները՝ երկրի պաշտպանութեան ու զօրքին անհրաժեշտ մթերքներ մատակարարելու հարցում, միևնոյն ժամանակ կը նպաստի ժողովրդի կենսական պայմանների բարելաւմանը և արհեստական թանգացման վերացմանը, որտեղ տարաբաղդաբար այդ արդիւնագործութեան ու խոշոր առևտրականութեան մի քանի ներկայացուցիչները իրենց սպեկուլիացիաներով այնքան էլ լաւ դեր չխաղացին։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԴԷՄՕԿՐԱՏԻԱՆ 1870—71 Թ.Թ.

(Էլզաս-Լօթարինգիայի միացման առիթով)

Պատմական քաղուածք

(Շարունակութիւն և վերջ)

Ներկայ համաշխարհային պատերազմը իր մի շարք գծերով շատ նման է ֆրանս-պրուսականին, միայն իր այժմեան խոշոր մասշտաբով։ Եւ այն հարցերը, որոնք դրուած էին եղել այն ժամանակ գերմանական ռամկավարների առջև, այժմ միևնոյն սկզբունքային խնդիրները դրուած են բոլոր պատերազմող կողմերի ռամկավարների առջև աւելի լայն սահմաններում։

Լիբկնեխտն ու Բէբէլը խստօրէն դատապարտում էին ինչպէս Բիսմարկի, այնպէս և Բօնապարտի ինտրիգները, սակայն նրանց դեմօնստրատիւ քայլը բէյխստագում չէր կարող վճռական նշանակութիւն ունենալ տեղի ունեցող անցքերի վրայ։ Ուստի և դիմադիր տարրերի համար աւելի մեծ նշանակութիւն ունեցող խնդիրներից մէկն այն էր, թէ կռւող կողմերից ո՞րն է աւելի յանցաւոր և որի՞ յաղթութիւնը կարող է աւելի վտանգաւոր հետևանքներ ունենալ ընդհանուրի համար։ Գերմանական «Ռամկավար» թերթը գրում է այդ առիթով. «Նապոլէօնի (III-ի) յաղթութիւնը՝ դա ֆրանսիական սօցիալիստական բանւորների պարտութիւնը կը նշանակէր, բօնապարտիստական ռազմականութեան թագաւորութիւնը համայն Եւրոպայում և Գերմանիայի կատարեալ բաժանումը մանր իշխանութիւնների»։ Այս հանգամանքի վրայ լուրջ ուշադրութիւն դարձրին Լասսալի բանւորական կուսակիցները և նրանք քուէարկեցին յօգուտ զինուորական փոխառութեան։ Իսկ Լիբկնեխտի և Բէբէլի քայլը նոյն շրջաններում միայն դժգոհութիւն առաջ բերեց։ Երկիւղը Բօնապարտից կայանում էր նրանում, որ նրա յաղթութեամբ կարծում էին, թէ ոչնչացած կը լինէր Ֆրանսիայի ռամկավար կազմակերպութեան շարժումը, որ ձգտում էր գահընկէց անել նրան։ Բօնապարտի պարտութեան կողմնակիցները պնդում էին, թէ Բօնապարտը Պրուսիայի ստորացման գնով կամենում է ամրացնել իր երերուն գահը և մի հարուածով վերջ տալ երկրի հանրապետական շարժմանը։ Բօնապարտի գահը՝ դա ռէակցիօն Եւրոպայի անկիւնաքարն է։ Նրա անկումով կընկնի նաև դասակարգային տիրապետութեան և սւինի թագաւորութեան գլխաւոր զօրաւիգը։ Ընդհակառակը, եթէ նա յաղթող հանդիսանայ, այն ժամանակ ֆրանսիական դեմօկրատիայի հետ պարտուած կը լինի և ամբողջ եւրոպական դեմօկրատիան։ Ուստի և, ասում էին նրանք, մեր շահերը պահանջում են Բօնապարտի անկումը։ Մեր շահերը համակերպ են ֆրանսիական ժողովրդի շահերին։

Սակայն, ինչպէս գիտենք, ֆրանս-պրուսական պատերազմը գերմանացիների համար սոսկ պաշտպանողական չմնաց. Բօնապարտի արշաւանքը կանգնած էր պարտութեան ճանապարհի վրայ, իսկ Բիսմարկի թիկունքին խմբուած իւնկերականութիւնն ու հլու բուրժուականութիւնը պահանջում էր «սկըսուած գործը աջող վախճանին» հասցնել. այսինքն սկսել նուաճողական պատերազմ։ Վերջին դասակարգի հանդէս գալը պայմանաւորուած էր նրա տնտեսական-նուաճողական խոշոր ախորժակով։ Լաւ բնորոշում է տուել այդ ախորժակին «Կապիտալի» հեղինակը։

Արդ, Բօնապարտի պարտութիւնը և պրուսական զօրքի վճռական յաղթանակները անօրինակ կերպով գրգռել էին նացիօնալիստների ախորժակները, որով և պաշտպանողական տակտիկայից գերմանացիք բացարձակապէս անցել էին յարձակողականի։ Այդպիսով նախապատրաստւեց նուաճողական արշաւանքը, և պրօգրեսիստ ու ազգային լիբերալ կուսակցութիւնների պարագլուխները հող էին պատրաստում Էլզաս-Լօթարինգիայի միացման գաղափարի համար։ Այդ միտքը բուրժուազիան արծարծում էր անօրինակ համարձակութեամբ, բոլոր հակառակ մտածողներին ազգային դաւաճան յայտարարելով։ Նա նոյն իսկ հրաւիրում էր պրուսական կառավարութեանը ահարբեկման ենթարկել նրանց, որոնք դէմ կը լինեն ֆրանսիական երկու պրօվինցիաների միացմանը։ Շօվինիզմը ծայր էր տուել տիրող տարրերի մէջ, մթնոլորտը խտացել էր և վտանգաւոր դարձել։ Այնուամենայնիւ գերմանական ռամկավար կազմակերպութիւնները պարզորոշ կերպով երեան հանեցին իրանց դիրքը, խիստ կերպով հանդէս գալով կեղծ պատրիօտիզմի քայլերի դէմ։

Ռամկավարները առաջարկում էին բանւորներին կազմակերպել հսկայական ցոյցեր ընդդէմ միացման վերոյիշեալ պրօվինցիաների, պահանջ դնելով պատուաւոր հաշտութիւն կնքել ֆրանսիական հանրապետութեան հետ։ Նրանց միակ լօզունգն էր. «արդար հաշտութիւն ֆրանսիական հանրապետութեան հետ։ Ոչ մի հողային միացում։ Պատիժ Բօնապարտին և աջակիցներին»։

Այդ կտրուկ պահանջը նրանք դրին նաև բէյխստագում իրանց ներկայացուցիչների միջոցով։

Ռամկավարների այսօրինակ յանդուգն ասպարէզ իջնելը լարեց նացիօնալ-լիբերալների եռանդը, որոնց դրդումով կառավարութիւնը հետզհետէ բանտ ուղարկեց յանդուգն «խռովարարներին»։ Վերջինների թւումն էին նաև Լիբկնեխտն ու Բէբէլը, որոնք յայտարարուել էին «պետական դաւաճաններ»։

Պրուսական յաղթանակը ծանրօրէն ընկաւ Ֆրանսիայի վրայ։ Սէդանը որոշեց Բօնապարտի բաղդը՝ նա ֆրանսիական ժողովրդի կողմից գահընկէց յայտարարուեց. Ֆրանսիան հանրապետութիւն ընդունեց, իսկ գերմանական մանր պետութիւնները խմբուեցին Պրուսիայի շուրջը, վերածելով գերմանական կայսրութեան։

Հաշտութիւնը կնքուեց Ֆրանսիայի համար ծանր պայմաններով. Էլզասն ու Լօթարինգիան միացուեցին գերմանական կայսրութեան, և Ֆրանսիան պէտք է վճարէր հինգ միլլիարդ պատերազմական տուգանք։

Անհետևանք նացիօնալ-լիբերալների տենչը իրականացաւ։ Պրուսական միլիտարիզմը սկսեց ծաղկել բովանդակ Գերմանիայում, հասցնելով այն չըտեսնուած չափերի, ստեղծելով Եւրոպայում պողպատի և երկաթի թագաւորութիւն, որը վերջ ի վերջոյ այնպիսի աղէտալի վայրագութեամբ պիտի պայթէր միլիօնաւոր ժողովուրդների գլխին։

Արդ, գերմանական ռամկավարների երկիւղը ի զուր չէր պատերազմի հետևանքների նկատմամբ։ Նրանք խորապէս զգացել ու ըմբռնել էին գալիք վտանգի մեծութիւնը և բողոքել։ Սակայն այդ ամէնը խլացել էր կարգանալու տենչով բռնուած միլիտարիստների զէնքի շաչիւնից և ֆրանսիական միլլիարդների վրայ գայլի ախորժակ ունեցող բուրժուազիայի կեղծ-պատրիօտական աղաղակներից։

Ըստ որում և յաղթանակի պտուղները անխռով վայելեցին իւնկերական և բուրժուական դասակարգերը։ Իսկ բողոքող բանւորականութիւնը վարձատրուեց «սօցիալիստների դէմ» ուղղըւած «օրէնքով», բանտով, աքսորով…

Իւնկերի զէնքը գերմանական արդիւնաբերութեան համար ճանապարհ էր հարթում դէպի հեռաւոր գաղութները, իսկ բուրժուան եռանդով առևտրական շուկաներ էր ստեղծում նուաճ-

ԹԵՐԹՕՆ

ԿԱՆՉ

Փ-ին

Նսեմասուեր անտառներում լուռ-մենակ,
Ականակիտ աղբիւրի բով երազուն,
Մատաղատունկ թփերի մօտ ես կրկին
Քեզ եմ կանչում, վերադարձիր, իմ անգին…

Ծանրաթախիծ զեփիւռն անձ մահատիպ
Խարեպատիր երգն է հիւսում սիրասիւք
Սիրտս կարօտ քաղցրահամբոյր քականչին
Քեզ է տենչում, վերադարձիր, օ, անգին..

Սիրաճաճանչ աստղերն անձ հրացայտ
Լուռ պատմում են գեղեցկահիւս հեքիաթներն իմ կեանքի,
Քաղցրանուագ երգով արբած իմ հոգին
Քեզ է կանչում, վերադարձիր, իմ անգին…

Գր. Ներսիսեան

ՄԻՆՉԵՒ ԳԵՐԵԶՄԱՆ

Ըսէ, ո՞վ ես դու, մռայլ ուրւական,
Ցնորք մ' ես արդեօք թէ անհետ երազ,
Որ տրտում, գթոտ կը նայես վրաս.
Անցեալն ես կեանքիս թէ թափուր ներկան,
Ըսէ, ո՞վ ես դու, մռայլ ուրւական…

Մանկութեան առտուն երբ իջայ պարտէզ,
Մեխակն էր բացեր բուրալից թերթեր,
Երկինք կը գգէր կապտաչեայ եթեր.
Ինձ մօտեցար դու սևաքող ու վէս,
Մանկութեան առտուն երբ իջայ պարտէզ։

Ա՜խ, կարծեր էի, որ արդէն մեռար…
Ամառ էր, դուրսը սէր, կեանքն էր եռուն,
Դաշտերը անցայ թռչելու հեռուն,
Բայց յանկարծ լալով առջևս ելար.
Ա՜խ, կարծեր էի, որ արդէն մեռար։

Աշուն է. շուրջս դատարկ է. ափսո՜ս.
Ամպերն են ծածկեր երկինքը լալկան.
Ծառերը դժգոյն, վարդերն ալ ընկան.
Հետս կը քալես յամրաքայլ, անխօս,
Աշուն է. շուրջս դատարկ է, ափսո՜ս։

Այժմ ըսէ ինձ, ինչ ես դու, ո՞վ ես,
Ինձ հետ կողք կողքի կը քալես յաւէտ.
Սևերն ես բախտիս, Աստուած թէ աղէտ.
Կը խոկաս հետս նայւածքով հեզ.
Այժմ ըսէ ինձ, ինչ ես դու, ո՞վ ես…

—Ծնանք մէկ մօրէ, և անունս է Վիշտ
Մինչև գերեզման քեզ ընկեր եմ միշտ…

Ա.—

ՍԻՐՈՑ ՍՏՐՈՒԿՆԵՐ

(Կնուտ Համսունից)

(շարունակութիւն)

Հետևեալ երեկոյ նա բաւական ուշ եկաւ և հարցրեց։

—Դուք շա՞տ փող ունիք, ստրկուհի։

—Դժբախտաբար ոչ, պատասխանեցի ես, ես մի աղքատ աղջիկ եմ։

Նա նայեց ինձ, ժպտաց և ասաց.

—Դուք ինձ չհասկացաք. ինձ հարկաւոր է շատ քիչ փող մինչև վաղը։

—Քիչ փող ունիմ, պատասխանեցի ես, տանը մինչև իսկ շատ փող ունիմ, ուղիղ հարիւր և երեսուն մարկ։

—Տանը և ոչ այստեղ։

Ես պատասխանեցի.

— Սպասեցէք մի քառորդ ժամ, միասին կը գնանք, երբ սրճարանը կը փակեն։

Նա սպասեց քառորդ ժամ և մենք միասին գնացինք։

—Ինձ հարկաւոր է միայն հարիւր մարկ, ասաց նա։ Մենք քայլում էինք կողք կողքի, նա թոյլ չէր տալիս ինձ ոչ առաջ անցնելու և ոչ էլ յետ մնալու։

—Իմ սենեակը շատ փոքր է, ասացի ես, երբ մօտեցանք մեր տան դռներին։

—Ես չեմ բարձրանայ վերև, ասաց նա, այլ կը սպասեմ այստեղ։

Նա մնաց ներքև։

Երբ ես վերադարձայ և յանձնեցի փողերը, նա համրեց և ասաց.

— Այստեղ հարիւր մարկից աւելի է, տասը մարկ նւիրում եմ ձեզ։—Այո, այո, ես կամենում եմ տասը մարկ տալ, իբրև նւէր։

Նա փողը տուաւ ինձ, բարի գիշեր մաղթեց և հեռացաւ։ Փողոցի անկիւնում կանգ առաւ և մի մարկ տուաւ մի անդամալոյծ աղքատի։

Հետևեալ երեկոյ նա ցաւակցութիւն յայտնեց, որ փողը չէ կարող վերադարձնել։ Ես շնորհակալ եղայ նորա պարտաճանաչութեան համար։ Նա բաց ի բաց խոստովանեց, որ բոլոր փողը ծախսել է։

—Ի՞նչ անեմ ես այն կնոջ հետ, ըստրկուհի, ժպտալով ասաց նա, ճանաչո՞ւմ էք դուք դեղնազգեստ կնոջը։

—Ինչո՞ւ դուք մեր սպասուհուն ըստրկուհի էք անւանում, հարցրեց նրա ընկերներից մէկը—Չէ որ դո՞ւք աւելի ստրուկ ես, քան թէ նա։

— Գարեջո՞ւր էք ցանկանում, հարցրի ես, որպէսզի ընդհատեմ նրանց խօսակցութիւն ։։

Դրանից յետոյ շուտով ներս մտաւ դեղնազգեստ կինը. Փ. կանգնեց և բարևեց, իսկ նա մօտո՜վ անցաւ և նստեց ազատ սեղանի մօտ, միևնոյն ժամանակ երկու աթոռ յենելով սեղանին, որ նշան է, թէ նա սպասում է այցելուների. Փ. իսկոյն և եթ մօտեցաւ նրան և նստեց աթոռներից մէկի վրայ։ Մի երկու րոպէից յետոյ կանգնեց և բարձր ձայնով ասաց.

—Լաւ, ես դուրս կերթամ և այլևս չեմ վերադառնայ։

—Շնորհակա՛լ եմ, ասաց տիկինը։

Ուրախութիւնից ես թևաւորւեցի, վազեցի դէպի բուֆէտը և ինչ որ բան սկսեցի անել, կարծեմ ես պատմում էի, թէ նա այլևս չի վերադառնայ նոյն տիկնոջ մօտ։ Աւաղ, սպասաւորն անցաւ մօտովս, նկատողութիւն արաւ ինձ, իսկ ես ուշադրութիւն չդարձրի։

Երբ ժամի 11-ին սրճարանը փակւեց, Փ-ն ուղեկցեց ինձ մինչև մեր տունը։

—Տւէք ինձ այն տասը մարկից հինգը, որ ես երեկ ձեզ տւի, ասաց նա։

Ես ցանկացայ տալ նրան տասը մարկն ես, չնայելով, որ նա հրաժարւում էր վերցնել, այնուամենայնիւ տասը մարկը վերցրեց և դրամից հինգը վերադարձրեց ինձ որպէս նւէր։

—Այսօր ես ինձ այնպէս երջանիկ եմ զգում, ասացի ես. եթէ հնարաւորութիւն ունենայի առաջարկել ձեզ ինձ մօտ մտնել, բայց իմ սենեակ շատ փոքր է։

—Ես չեմ բարձրանայ վերև, ասաց նա. բարի գիշեր։

(կը շարունակւի)

Aschot Asket.

ւած երկիրներում։

Մէկի ռազմական տենչը միանգամայն համապատասխան էր միւսի առևտրական անյագուրդ տենչին։ Երկուսի տենչն էլ տարերային էր և անզուսպ։ Մէկը ուզում էր աշխարհին տիրել, միւսը ուզում էր այդ աշխարհի մենավաճառը լինել։

Աշխարհը սակայն միմիայն գերմանական իւնկերների և բուրժուաների համար չէր ստեղծուած։ Պակաս տենչեր չունէին միւս երկիրների նման դասակարգերն ևս։

Եւ ընդհարումը դարձաւ անխուսափելի։

Եւ մենք այժմ կանգնած ենք պատմական մի ցնցող մօմենտի առջև։

Սուրխաթեան

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Փայլակի անցեալ համարում «Մի փոքրիկ վիճակագրութիւն» վերնագիրը կրող յօդուածում, ցոյց տուեցինք, որ Ղարաբաղի հայոց թեմական դպրոցի աշակերտութեան մի զգալի տոկոսը գտնւում է նիւթապէս վերին աստիճանի անապահով դրութեան մէջ, որը բնականաբար անդրադառնում է նրա մտաւոր-բարոյական դաստիարակութեան վրայ։ Այդ հանգամանքը չէր կարող անշուշտ ծածուկ մնալ դպրոցի վարիչներից և ուսուցիչներից և չզբաղեցնել մանկավարժական խորհրդին։ Վերջինս բաւարարութիւն տալ աշակերտութեան ծով կարիքին անկարող էր հասկանալի պատճառով, բայց գոնէ մասամբ թեթևացնելու համար ամենաչքաւորների վիճակը՝ որոշում է ունենալ դպրոցում մի մարմին «Աղքատախնամ անունով»։ Թէ որ չափով է կարողացել աղքատախնամը կատարել իր յանձն առած դժուարին պարտականութիւնը, այդ չէ այժմ մեզ զբաղեցնողը, այլ այն, թէ այդպիսի մարմնի գոյութիւնը որքան անհրաժեշտ է և թէ ինչպիսի հիմքերի վրայ պէտք է դնել այն, որ յարատև լինի և եթէ ոչ լիովին, գոնէ մեծ չափով կարողանայ ծառայել իր նպատակին։

Թող թոյլ տրւի մեզ մի փոքրիկ շեղում կատարել. Շուշու բէալական դպրոցի կարիքաւոր աշակերտներին օգնող մի ընկերութիւն գոյութիւն ունի քաղաքումս, որն այժմ ունի 133 անդամ, որից 14-ը պատուաւոր անդամ են։ Այդ ընկերութիւնը 1914 թ. ընթացքում կարողացել է 997 րուբլի յատկացնել աղքատ աշակերտների ուսման վարձի և հագուստի համար և բացի դրանից 1600—2000 նախաճաշ տալ ձրիաբար աղքատ աշակերտներին։ Չպէտք է մոռանալ, որ նա կարիքի դէպքում աւելին կարող է անել, որովհետև ունի պահեստի գումար—տոկոսաբեր թղթեր և առձեռն դրամ։

Թւում է մեզ, որ այդ ընկերութիւնը կարող է յարատևել, որովհետև դրուած է որոշ չափով կանոնաւոր հիմքերի վրայ. պատուաւոր և սովորական անդամների աղքատ աշակերտների վիճակով հետաքրքրւելն ու զբաղւելը մեծ երաշխիք են ընկերութեան գոյութեան և աւելի բախտաւոր հանգամանքներում նա կարող է ընդլայնել իր գործունէութեան շրջանակը՝ աւելացնելով անդամների թիւը։

Որ թեմական դպրոցի աշակերտութիւնն աւելի կարիքաւոր է, կասկած չկայ. հենց այն հանգամանքը, որ տարիների ընթացքում հնարաւոր չէ եղել հագուստի ընդհանուր տարազ մտցնել դպրոցում, որ ձմեռ ժամանակ նոյն իսկ կարելի է տեսնել չթէ բլւզով, պատառոտուն կօշիկներով, չտեքով աշակերտներ, որ թոշակի պատճառով դպրոցից օրերով և շաբաթներով զրկւող աշակերտները բացառութիւն չեն կազմում, պերճախօս ապացոյցներ են ասածիս։ Հասկանալի է ուրեմն, որ մի այդպիսի ընկերութեան գոյութիւնը և ոչ միմիայն պատահական երեկոյթների ու ներկայացումների եկամուտը՝ անհրաժեշտութիւն է և պահանջ։ Չենք պահանջում, որ հասարակութիւնն օգնութեան հասնի թեմական դպրոցի աշակերտներին՝ ազատելու նրանց ընտանեկան նեխւած մթնոլորտից, ծնողների և շրջապատող յոռի ազդեցութիւնից՝ կազմակերպելով նրանց համար ճաշերից յետոյ հաճելի ժամանցներ, մարմնամարզարաններ և այլն. դա մեր իրականութեան համար առ այժմ ցնորք է. պահանջում ենք, որ հասարակութիւնը քիչ թէ շատ գիտակից և լուրջ վերաբերմունք ցոյց տայ դէպի իր կուլտուրական առաջնակարգ հիմնարկութիւնը—դպրոցը, օգնութեան ձեռք մեկնի կարիքաւոր աշակերտներին, որ կարելի լինի գէթ ազատել շատերին դասագրքերի և թոշակի պատճառով փողոցներում թափառելուց, կարելի լինի նրանց մերկութիւնը ծածկել և շաբաթներով ցամաք հացով իրենց քաղցը յագեցնողներին չնչին նախաճաշով ուրախացնել և կազդուրել։ Դա ոչ միայն բարեգործութիւն, այլ և պարտականութիւն է, եթէ իրօք մենք կուլտուրական ժողովուրդ ենք։

Այսպէս ուրեմն թեմ. դպրոցի աղքատախնամ ընկերութեան գոյութիւնը ցանկալի և անհրաժեշտ է. նա պէտք է դուրս գայ թեմ. դպ. պարսպից և դառնայ հասարակութեան սեփականութիւն և նրա հոգատարութեան առարկայ. պէտք է ունենայ մշտական և տարեկան անդամներ, որոնք կընտրեն ընկերութեան վարչութիւն, վերահսկիչ յանձնաժողով և այլն։ Այդ ձևով, կարծում ենք, կարելի կը լինի կանոնաւոր հիմքերի վրայ դնել գործը և գէթ դպրոցի պատերի մէջ սրբել արցունքը տասնեակներով դժբախտ երեխաների, որոնց բաժինը ծնողական յարկի տակ կարիքն է ու կսկիծը։

Նորայր

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Կենդրոնացման ձգտումն

Պատերազմը ներկայումս արդէն առաջ է բերել Ռուսաստանի ժողովրդական տնտեսութեան զանազան կողմերում լուրջ փոփոխութիւններ։ Պահանջի ու սպառման ուժեղ կենդրոնացումն զգալի չափով դիւրացնում է կենդրոնացման այն պրօցեսի յետագայ զարգացումն, որ սկսել է արդիւնաբերութեան, առևտրի ու վարկի զանազան ճիւղերում։ Մի կողմից՝ գործում են սովորական ձգտումները միացնել ու կլանել խոշոր ձեռնարկութիւնների միջոցով աւելի մանրերը, իսկ միւս կողմից՝ ռազմական-տնտեսական կեանքի առանձնայատուկ պայմանները բազմացնում են ու մեծացնում զանազան ձեռնարկութիւններն և համաձայնեցնում ի մի նրանց գործունէութիւնը ներկայումս։ Պատերազմի ընթացքում մենք տեսնում ենք, որ ոչ միայն գոյութիւն ունեցող արդէն խոշոր ձեռնարկութիւններն ուժեղ աճում են, այլ և ձեռնարկողների մի շարք նորանոր միութիւններ են գոյանում։ Կենդրոնացման այդ պրօցեսը չէր կարող չըտարածւել ի հարկէ նաև մասնաւոր վարկի (кредитъ) շրջանում և գաւառի բանկային հիմնարկութիւնների մէջ այժմ նկատւում է խիստ մեծ ձգտումն կենդրոնացման. միանալու իրենց գործունէութեանց ասպարէզում։ Ահա այդ ցանկութիւններին պէտք է վերագրել անշուշտ գաւառական բանկերի ներկայացուցիչների համագումարի իրականանալը, որ տեղի ունեցաւ մայիսի 29-ին Պետրօգրադում։ Այդ ձգտումները գոյութիւն ունէին վաղուց, բայց ներկայ ռազմական պայմանների ստեղծած տնտեսական պահանջներն արագացրին այդ գաղափարի մարմնացումն և ձևական հիմնաւորութեան խթան տւին բանկային հիմնարկութիւնների կենդրոնացմանը։

ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

— Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը դիմել է նահանգապետին, խնդրելով աւելացնել շաքարի սակագինը փութին 1 կոպէկով։ Իր առաջարկը քաղ. վարչութիւնը պատճառաբանում է նրանով, որ ընդհանրապէս ամեն տեղ շաքարի արժէքը խիստ բարձրացել է։ Քաղաքում շատ քիչ շաքար է ծախւում. ունեցողներն էլ չեն վաճառում սակագնի համաձայն։ Քաղ. վարչութիւնն էլ այդ տեսակէտից անել դրութեան մէջ է գտնւում, որովհետև Ռոստովում իր պատւիրած շաքարը աւելի թանգ է նստել իրեն, քան Թիֆլիսում գոյութիւն ունեցող սակագինը

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Պօղոս փաշա Նուբարը, որին Ազգային Բիւրօյի կողմից դիմում էր եղած կամաւորների նոր կազմւելիք խմբերի համար դրամ խնդրելու ի հաշիւ նրա ձեռնարկած «Ազգային հանգանակութեան», մայիսի 28-ին Պարիզից հեռագրում է հետևեալը։ «Վարանդեանի հեռագրի հիման վրայ ես անցեալ շաբաթ ուղարկեցի Կաթողիկոսին 15,000 րուբլի Վանի և Բիթլիսի համար։ Եգիպտոսից կը ստանաք 10,000 րուբլի կամաւորների համար։ Ցաւում եմ, որ չեմ կարող ուղարկել աւելի, քանի որ Ազգային Հանգանակութիւնը շատ քիչ արդիւնք է տուել շնորհիւ որոշ տարրերի թշնամական դիրքի»։

— «Մշակի» խմբագրութիւնը ստացել է Վանի Սահմանադիր-Ռամկավար Կուսակցութեան վարչութիւնից մի նամակ, որ տեղեկութիւններ է պարունակում Վանի անցքերի մասին։ Այդ նամակից երևում է, որ Վանի հայերի ինքնապաշտպանութեան գործի համար զինւորական ընդհանուր հրամանատար է եղել սահմանադիր ռամկավար Արմենակ Եկարեանը և նրա օգնականներ՝ երկու դաշնակցականներ։

— Նպաստամատոյց Ընկերութեան վարչութիւնը, համաձայն ընդհանուր ժողովի որոշման, հաւաքելով հարկաւոր տեղեկութիւնները՝ Վանի և Մանազկերտի շրջանի կարիքների մասին, որոշել է իր համար գործունէութեան շրջան վերցնել առ այժմ Մանազկերտը և կազմակերպել այնտեղ ճաշարան 300 հոգու համար ու տանելով կտորներ՝ հիմնել աշխատանքի տուն, կարել տալ զանազան հագուստ կանանց, երեխաների և տղամարդկանց համար և բաժանել կարօտեալներին։ Պէտք է ուղարկւեն և մի քանի կարի մեքենաներ։

— Ատրպատականի առաջնորդ Ներսէս եպիսկ. Մելիք Թանգեանը հեռագրում է. մայիսի 27-ին Ուրմիայում էի։ Մեր գործերի շնորհիւ ամեն ինչ խաղաղ է։ Ամերիկական միսիան հինգ ամսւայ ընթացքում բարբարոսների լծից ազատել և պատսպարել է 16,000 քրիստոնեայ. կերակրել է 6,000 ասորու և 500 հայի։ Մեռել են հիւանդութիւններից 4,000 ասորի, 100 հայ։ Սպանւած են 1,000 ասորի, 25 հայ։ Վանը վերցնելուց յետոյ կոտրւած են 150 հայ ասկեար։ Շնորհիւ գեներալ Զ. ընդունած միջոցների և Շ. ամենը խաղաղւեց։ Ուրմիայի բոլոր փախստականները կարող են վերադառնալ Ուրմիա իրենց ընտանիքներով։ Հրամանատարի ձեռք առած միջոցների շնորհիւ, յոյս ունինք յետ ստանալու թալանւած փախստականների կարողութիւնը։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Այս օրերս Շուշում սպասւում է 3 վագոն ալիւր քաղաքի ազգաբնակութեան կարիքների համար. այդ ալիւրը պիտի վաճառւի տեղիս հացթուխներին պ. քաղաքագլխի անմիջական հսկողութեան ներքոյ և անհամեմատ ձեռնտու գներով, համեմատաբար տեղիս ալիւրավաճառների, որոնք սովորել էին օգտւելով հանգամանքից բարձրացնել արհեստօրէն առանց այն էլ բարձր գները։

Պ. Ս. Դեմուրեանի ծրագրած համերգի փորձերը սկսւում են թեմական դպրանոցի շէնքում յունիսի 9-ին։

— Ինչպէս լսում ենք, Շուշում նորից դիմել են ուր հարկն է «Ղարաբաղի Ձայն» թերթի թոյլտւութեան համար։

— Պ. Ն. Մելիք-Փաշայեանը խմբագրութեանս ուղարկել է 50 րուբլի գումար, իբրև բաժանորդավճար իւր անունից չքաւոր դպրոցական հիմնարկութիւններին թերթ ուղարկելու։

— «Եղբայրական Օգնութեան» կոմիտէի կից գործող կանանց խմբակի ձեռնարկութեամբ մօտիկ ապագայում տրւելու է մի ներկայացում յօգուտ տաճկահայ փախստականների։

— Քաղաքիս հասարակական ակումբը տեղափոխւում է ամառային շէնքը երկուշաբթի յունիսի 8-ին։

ՂԱՐԱԲԱՂ

Տող գիւղ (Շուշ. գ.) Վերջերս սկսած մայիսի 24-ից մինչև յունիսի 1-ը տեղացող հեղեղներն անասելի վնասներ հասցրին գիւղացիներին։ Արդէն մի քանի մարդկային զոհեր եղան. մայիսի 23-ին հեղեղը քշել տարել է 70 տարեկան Համբարձում Այրիեանցին, որի դիակն են գտել։ Նմանապէս յունիսի 1-ին հեղեղած գետը տարաւ մի երեխայի, որին յետոյ ազատեց ջրից բաւականի մեծ դժւարութիւններով ու վտանգով Ասրի Բաղդաեանը։

— Բագւի վաճառական Նիկօլայ Բէգլարեան Վարդանեանը խոստանում է 10,000 ր. նւիրել Նոր-Շէն գիւղում կառուցանելու մի գեղեցիկ դպրոցական շէնք նոյն գիւղի եկեղեցուն մօտ։ Այդ նւիրաբերած գումարը արդէն փոխադրւած է բանկ։

ԿՈՎԿԱՍ

— Կիրակի, մայիսի 31-ին, կայացաւ Հայ գիւղ. և Տնայն. Ընկ. անդամների ընդհանուր ժողովը։ Նախագահ ընտրւեց Հ. Առաքելեանը և քարտուղար՝ Ս. Մխիթարեանը։ Կարդացւեցին 1914 թ. գործունէութեան տեղեկագիրը և դրամական հաշիւը։ Մի քանի լրացումներով և դիտողութիւններով ժողովը հաստատում է հաշիւը։ Ապա կարդացւում է 1915 թ. նախահաշիւը, որ կազմւած էր 20,253 ր. սահմաններում այսպէս. 1) մնացորդ անցեալ տարւայ 633 ր., 2) անդամավճարներ՝ 450 ր., 3) նպաստ Պետրօգրադի Հայոց Եկեղ. Խորհրդից՝ 5000 ր., 4) նպաստ Բագւի Կուլտ. Միութիւնից՝ 2400 ր., 5) նպաստ մի խումբ տիկիններից՝ 600 ր., 6) նւէրներ զանազան հաստատութիւններից և անձերից՝ 3 հազար ր., 7) Ընկեր. հրատարակութիւններից արդիւնք 300 ր., և 8) Նըպաստներ կառավարչական երկրագործական զանազան հաստատութիւններից և կօմիտէտներից յատուկ նպա-

տակներով 7970 ր., ընդամենը՝ 20 հազար 252 ր.։

Ծախքը՝ նոյն գումարների սահմաններում, այն է՝ 1) 2,920 ր. Ընկերութեան գրասենեակի, ռոճիկների, դիւանական և այլ ծախքերի համար, 2) 1800 ր. «Գիւղատնտես» թերթի և այլ հրատարակութիւնների համար և 3) մնացեալը՝ հայ գիւղացիական ժողովրդին գիւղատնտեսական օգնութիւն ցոյց տալու գործի համար։ Ժողովը հաստատեց այդ նախահաշիւը՝ մի քանի յաւելումներով։ Ապա տեղի ունեցաւ ընտրութիւնը։ Վարչութեան կողմից վիճակով դուրս եկած անդամներ Ց. Փիրալեան և Գ. Խարազեան վերընտրուեցին միաձայն, ինչպէս և վերընտրուեցին միաձայն վերաստ. յանձնաժողովի անդամները։

— Համաձայն յատուկ կարգադրութեան, Անդրկովկասի երկաթուղիների կառավարիչներին, թոյլ է տրւում երկաթուղիներով ձրիաբար մինչև Ջուլֆա գնալ հայրենիք վերադարձող պարսկահայ փախստականներին։

— Մայիսի 27-ից № 6 և 5 արագընթաց և առանց տեղափոխութեան գնացքները Թիֆլիսից Պետրոգրադ կուղևորւեն շաբաթւայ մէջ հինգ անգամ.—երկուշաբթի, չորեքշաբթի, ուրբաթ, շաբաթ և կիրակի օրերին, իսկ Պետրոգրադից Թիֆլիս կը ժամանեն կիրակի, երեքշաբթի, հինգշաբթի, ուրբաթ և շաբաթ օրերին։ Երեքշաբթի և հինգշաբթի օրերին երթևեկութեան մէջ կը լինի միայն մի գնացք Թիֆլիսից Բագու, որտեղ կը լինի տեղափոխութիւն Վլադիկաւկազի երկաթուղու գնացքներում մինչև Պետրոգրադ։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Տող գիւղ (Շուշու գ.) Կիրակի մայիսի 31-ին տեղիս եկեղեցում պատարագից յետոյ կատարւեց մաղթանք Վանի գրաւման առթիւ և հոգեհանգիստ ընկած հերոսների յիշատակին։ Հանդիսակատարութիւնից յետոյ տեղի ունեցաւ ժողովարարութիւն յօգուտ տաճկահայ տառապեալների։ Նւիրատուները հետևեալ անձինք էին. Աւետիք քահանայ Աթայեանց, Մեսրոպ Յարութիւնեան, Ասրի Բաղդաեան, Յարութիւն Ասրիեան—1-ական րուբլի, Յովհաննէս Աթայեան, Թևան Բեժանեան, օր. Նաբաթ Սարգսեան, Յարութիւն Բօլունց 50-ական կոպ., օր. Աշխէն Տէր-Աւետիքեան, օր. Լուսիկ Բաղդաեան, օր. Արև Բաղդաեան, Զաքարիա Ղազարեան, Խաչատուր Աւագեան, Պալի Յակոբեան, Սարգիս Մկրտումեան—20-ական կոպ., Աւաք Ստեփանեան—15 կոպ., ընդամենն հանգանակւած է - 7 ր. 55 կ. որ և ուղարկւեց Ղարաբաղի թեմի առաջնորդին էջմիածնի «Եղբայրական օգնութեան» գլխաւոր կոմիտէի տրամադրութեան տակ դնելու նպատակով։ Դժբախտաբար հասարակութիւն քիչ կար հանգանակութեան ժամանակ, որով և պէտք է բացատրել գումարի փոքրութիւնը։

Լեւենսոն

Կարկուտ եւ հեղեղ։ Յունիսի 3-ին սոսկալի հեղեղ ու կարկուտ է տեղացել սկսած Խանքենդ գիւղից մինչև Բաղման ու Սարուշէն գիւղերը։ Ամենամեծ վնասներ հասել են Դաշուշէնին, որտեղ համարեա թէ ամբողջ բուսականութիւնը փչացել է. արտերը, այգիները, բանջարանոցները, նոյն իսկ հասարակ խոտերը աւերել են. մօտ 318 դեսեատին տարածութեան վրայ հողը բառիս բուն նշանակութեամբ ամայացել է։ Այդպիսի կարկուտ մեզանում ոչ ոք չի յիշում։ Կարկտախառն հեղեղից վնասւել են տներ, մարաքներ, ջրաղացներ և նոյն իսկ արմատահան են եղել դարևոր ծառեր։ Գաւառապետն ու հարկային տեսուչը ամսոյս 6-ին գնացին դիտելու և որոշելու բնութեան տարերքի հասցրած այդ վնասների չափը։ (Սեփ. Թղթ.)։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԴԱՐՁԵԱԼ ԳՈՐԻՍԻ ԴՊՐՈՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

Գորիս. 1 յունիսի

«Փայլակի» №22-ում Գորիսի ծխական դպրոցի աւ. ուսուց. պ. Ց. Խանլարեանը հանդէս է եկել հերքելու իմ «Մեծապատիւ մուրացկաններ» խորագրով թղթակցութեանս մէջ նկարագրւած իրողութիւնը։ Պարոնը, բաւական չէ, որ ոչինչ չէ կարողանում հերքել, դեռ համարձակութիւն էլ ունի, Սիւնեաց հոտի փոխանորդի լայն փեշերի տակից բիթը վեր ցցել ու «Եսայեանների հասկացողութեան ու շնորհքի մօտից հեռու անցնել...»։ Որ Եսայեանը «անտանելի» շնորհքի տէր է, այդ բանում ես էլ համաձայն եմ պ. Խանլարեանի հետ և հասկանալով հանդերձ, մտնում էլ եմ պարոնի դրութեան մէջ։

Սակայն ինչ էինք ասել պ. Խանլարեանի մասին մեր յօդւածում. այն, որ 1) նա դադարեցրել է դասերը բոլոր բաժանմունքներում, 2) բարեհաճել է եկեղեցի իր խմբով, 3) որ նա այդ «շնորհը» արել է 30 ռուբլու համար...

Հերքում է պ. աւ. ուսուցիչը այս երեք կէտերից որև է մէկը. ոչ և ոչ, այլ առաջ քաշելով տիկին Մինասեանի բարերարութիւնների ցուցակը, ըդմայլած՝ յիշատակում է չարաբաստիկ 30 ռուբլին, որ բաժին է ընկել պ. Խանլարեանի ղեկավարած դպրոցին։

Խմբի մասնակցութիւնը սպասանդէսին պ. Խանլարեանը թողնում է առանց «հերքման» մինչդեռ քաղաք և գիւղ հասկացողութիւնները, եկեղեցու ու դպրոցի փոխյարաբերութիւններն իրենց արժանի «լուսաբանութիւնն» են գտնում պարոն Խանլարեանի գրչի տակ։ Թողնենք պարոնին զմայլելու իր «տիեզերալոյս գիւտերով», որոնց առաջ մղիչ գործօնը յամենայն դէպս ռոճկի մտահոգութիւնն է «բանաստեղծի» համբաւով զինւած պ. Խանլարեանի համար և անցնենք մեր աւագ ուսուցչի վերջին և «անառիկ» դիրքին, այն է, ոչ բոլոր աշակերտներին եկեղեցի տանելու հարցին։ Այստեղ էլ մեզ օգնութեան է հասնում «բարեխիղճ» պարոնը, յայտարարելով՝ որ եկեղեցի են առաջնորդել երկրորդ բաժանմունքի «մի զգալի մասը» և երրորդ-չորրորդի բոլոր աշակերտները բացի երկուսից։

Այսպիսի «հերքման» համար է ասւած՝ թէ այրել է, առանց խանձելու... Այնուհետ պ. Խանլարեանը իր վերմիշէլ հերքման մէջ ոգևորւած պատմում է, թէ ինչ հրաշքներ է գործել եկեղեցում, թէ ինչպէս իր «սուտ ներկայութիւնը սիրտ է տւել խմբին երգելու առանց խմբապետի»։ Խեղճ պ. Խանլարեան! իսկապէս որ մարդը «բանաստեղծ» է։

Բայց այդ «հանրահռչակ» սուտ ներկայութիւնը չէր խանգարում, որ մի ամուսնացած և իր կնոջ հետ միատեղ պաշտօնավարող ուսուցիչ՝ որի անունը չենք տալիս, սիրահարւի աշակերտուհու վրայ. չէր խանգարում, որ ուսուցիչ պ. Ս. Յովհաննիսեանը փողոց շըպրտւի դպրոցից ամբոխի ձեռքով, ծեծւի և այլն։

Արդեօք պ. Խանլարեանը քաջութիւն ունեցաւ գոնէ բողոքելու դպրոցի ու ուսուցչի վրայ բռնութիւն գործադրողների դէմ... Բայց ինչ ենք ասում. միթէ այդ դէպքում պ. Խանլարեանը կը ստանար ռոճկի յաւելումն ու հրաւէր գալ տարւայ համար...

Առ այժմ այսքանը։

Մելք. Եսայեան

ՂԱՓԱՆԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

Առաջաձոր.*) 19 մայիսի

«Գթութեան և ողորմածութեան» օրին յաջորդեց Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկ. տեղական ճիւղի ջանքերով կազմակերպւած և ամսոյս 17-ին ֆրանսիական ընկ. այգում կայացած շրջանիս համար մի չտեսնւած, մեծ զբօսանք յօգուտ հայ տառապեալների։ Բազարն ամբողջապէս զարդարւած էր դրօշակներով, լապտերներով, բազմերանգ ծաղիկներով ու մի տեսակ հանդիսաւոր տեսք էր ընդունել։ Առանձնապէս ուշադրութեան արժանի էր բազարի մուտքը մինչև այգին, ուր ծառուղիների ստւերների ներքոյ բացւում էր յաճախորդի առաջ դրախտանման մի տարածութիւն մարդկային ձեռքի արհեստական գեղեցիկ ձևափոխութիւններով։ Բացւում են առաջ բուրաստանում փռւած ու բազմած գունաւոր սեղաններն ու կիոսկները։

Այս բոլորին կենդանի ոգի էին տալիս երաժշտութիւնը, պարերն ու երգերը, որոնք միախառնւելով ընդհանուրի ցնծութեան հետ վարակում էին օդն ու շրջակայքը ուրախալից ձայներով։ Բազարի հասարակութիւնը դժբախտաբար կարողացաւ զւարճանալ միմիայն ութ ժամ, որից յետոյ զբօսանքը դադարեց ուժեղ կարկտի պատճառով, տալով մօտաւորապէս 1600 րուբլի մուտք։

Այսպիսով ուրեմն «զբօսանքն» ու «գթութեան և ողորմածութեան» օրը բազարում և շրջանիս գիւղերում տւել է ընդամենը 8000 րուբլի առանց ծախքերի։

Խալ

ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԱԼ ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

Արդաքենդ (Նոր-Բայազէտի գաւ.) 18-ին մայիսի

Եթէ կայ մի գաւառ, մի շրջան, որ թէ կուլտուրապէս թէ բարոյապէս յետամնաց է եղել—դա Արդաքենդ և իր շրջապատող գիւղերն են։ Ընկած լուսաւոր աշխարհից հեռու մի խեղդող անկիւնում, կորած տգիտութեան և անտարբերութեան փոշիների տակ, ժողովուրդը ապրում է վերին աստիճանի մութ հորիզոնում։

Չկայ հասարակական շարժում, չկան ինտելլիգենտ անձինք, որոնք մի րոպէ հոգային ցրելու տգիտութեան քողով մթագնած հայկական այս գաղի մթնոլորդը։ Ներկայ պատմական հանգամանքներում, որքան ճնշող լինի խաւար մթնոլորդը, անկասկած այնտեղ լրագրութեան կարիքը պիտի զգացւէր։ Ամբողջ 600 տուն ունեցող մի գիւղ, որի բնակչութիւնը հասնում է 2000 հոգու, և որոնցից գոնէ 50 հոգի գրագէտ են, ստացւում է միայն մի օրինակ «Հորիզոն» և վերջերս էլ Երևանից այստեղ եկած մի պարոն ստանում է մի-մի օրինակ «Արեգ» և «Փայլակ», որոնք նա ուզեց հետաքրքրւող գիւղացիներին տալ կարդալու համաշխարհային հրատապ դէպքերի մասին։

Բայց որքան ցաւալի է իրականութիւնը... գիւղայիք Ն-Ախտայի պոստատանը, ստանում են թերթի համարները. շաբաթներով պահում են իրենց մօտ և ապա բարեհաճում են հասցնելու ըստ պատկանելոյն. եթէ միայն չեն ոչնչացրել կամ կորցրել ու պատառոտել իբրև անպէտք թղթի կտոր։

Ինչ պէտք է անել. 2-3 օրինակ թերթ ստացող անձինք անկարող են առանձին մարդ վարձել և 15-20 վերստ տեղ ուղարկել թերթը բերելու համար, իսկ գիւղացիներն անպարտաճանաչ ու անտարբեր են։

Գիւղական պաշտօնեաները ոչ մի դեր չեն խաղում այս խնդրում, և փաստն այն է, որ այդ նոյն պաշտօնեաներն էլ վատթար են, քան գիւղացիները։ Պատահմամբ Ալափարս գիւղի դատարանին ուղարկւած թերթերը ոչ մի օրինակ տեղ չեն հասնում, որովհետև գիւղական պաշտօնեաները «տակով են անում»։

Մ. Փայլոնի

*) «Փայլակի»-ի նախորդ համարում մեր այս աշխատակցի թղթակցութեան մէջ տպագրական վրիպակ էր սպրդել. Առաջաձորի փոխարէն տպագրւել էր «Աղաջուր»։

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

Денежный отчетъ за май 1915 г.

Шушинскаго отдѣла Общества повсемѣстной помощи пострадавшимъ на войнѣ солдатамъ и ихъ семьямъ, состоящаго подъ ВЫСОЧАЙШИМЪ ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА покровительствомъ.

ПРИХОДЪ

Осталось къ 1-му мая	5174 р. 78 к.
Въ маѣ поступило:	
Членскихъ взнос. четыре	12 р. — к.
Пожертвованій . . .	507 р. 15 к.
Итого въ маѣ	519 р. 15 к.
Итого съ ост. за 1914 г.	5693 р. 93 к.
Израсходовано въ маѣ	453 р. 92 к.
перечисл. 10%	— р. — к.
Остат. къ 1-му іюня	5291 р. 93 к.
Изъ нихъ:	
По книж. сберег. кассы	4900 р. — к.
На рукахъ у казначея	391 р. 93 к.

РАСХОДЪ

Выдано един. пособій 12 л.	64 р. — к.
„ ежем. пособій 80 л.	328 р. — к.
Вознагражденіе писаря	10 р. — к.
отчисл. въ запасн. кап.	51 р. 92 к.
Итого	453 р. 92 к.

Предсѣд. Прав. *А. Иcaновъ*

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

№ 27 Հինգշաբթի 11 յունիսի 1915 Հինգշաբթի 11 յունիսի № 27

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, $1/2$ տարուանը — 1 ռ. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ — 20 կոպ, վերջին „ „ — 10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱՆ

Համաշխարհային պատմութեան դէպքերն ներկայումս զարգանում են սոսկալի արագութեամբ։ Իրար յետեւից Գերմանիայի դէմ զինւում են նորանոր ժողովրդներ ու երկրներ։ Գերմանիան իւր դիւանագիտական խարդաւանանքներով ու իրեն յատուկ պատերազմական դատապարտելի միջոցներով առաջ է բերում իւր դէմ անվերջ գայրոյթներ, լարւած յարաբերութիւններ զանազան չեզոք պետութիւնների կողմից։ Վերջերս յարաբերութիւնները սաստիկ լարւել են Գերմանիայի և Ամերիկայի միջև, որ իւր գագաթնակէտին հասան «Լուզիտանիա» շոգենաւի խորտակումից յետոյ, երբ գերմանական պիրատները հազարաւոր խաղաղ ճանապարհորդներին, որոնց մէջ կային մի քանի հարիւր ամերիկահպատակներ, տմարդի կերպով ջրասոյզ արին։ Սրա և նման դէպքերն անկասկած գրգռում են Ամերիկայի հասարակական կարծիքը, որի բարեացակամ տրամադրութիւնը ներկայումս անհրաժեշտ է Գերմանիայի համար։

Ամերիկան միակ չեզոք պետութիւնն է, որ, զերծ մնալով համաշխարհային պատերազմի անմիջական արհաւիրքներից հնարաւորութիւն ունի զարգացնելու ռազմական մթերքների արդիւնաբերութիւնն և արտահանել այդ դէպի Եւրոպա, գլխաւորապէս Անգլիա ու Ֆրանսիա։ Առեւտրական յաջող գործունէութեան շնորհիւ բնականօրէն հիւսիս. Ամերիկայի հասարակական կարծիքը թեքւած է եռապետեան համաձայնութեան կողմը։ Եւ Գերմանիան այդ հասարակական տրամադրութիւնն շահագործելու դիտաւորութեամբ հոսեցնում էր դէպի Ամերիկայ անհագին քանակի ոսկի՝ «մամուլը» ու հասարակական մտքերը կաշառելու, միտինգներ կազմակերպելու և այլն։ Սակայն մինչև այժմ Գերմանիան կարողացաւ միանգամայն բացասական հետևանքների հասնել. քանի գնում, հասարակական տրամադրութիւնն այնքան լարւում է հակառակ Գերմանիայի։ Վերջերս Գերմանիան դիմել է այլ եղանակների. նա սկսել է գնել Ամերիկայի մետաղի ու ռազմական մթերքներ արտադրող մասնաւոր գործարանների ակցիաներն անհագին քանակութեամբ և իւր հաւատարիմ գործակալների միջոցով կենտրոնացնել իւր ձեռքում. այդպիսով նա կարող է տէր լինել այդ գործարանների ու քանդել տալ դաշնակիցներին ռազմամթերք մատակարարելու պարտաւորութիւնները։

Ահա այդ բոլոր հանգամանքներն այնքան լարել են Ամերիկայի հասարակական կարծիքը, որ վերջերս դա արտայայտւեց սուր կերպով և արտաքին գործերի մինիստր Բրայանի հրաժարումով, իսկ և միւս կողմից քանի գնում այնքան ընկնում էր գերմանական դեսպանի և դիւանագէտների ժողովրդականութիւնն ու պրեստիժը։

Ի հարկէ Գերմանիայիին ցանկալի կը լինէր կտրել իւր թշնամի դաշնակիցների մուտքը դէպի ռազմամթերքների ամերիկական աղբիւրը, ինչպէս և կասեցնել զինւորական ուժերի հոսանքը դէպի Անգլիա Աւստրալիայից, Կանադայից ու Հնդկաստանից։ Սակայն գերմանական դիպլոմատիական ուղեղը, որ սովոր է իւր շահագիտական նպատակներին զոհաբերել ամեն ինչ սուրբ և ազնիւ գործ, անընդունակ է լինում այստեղ մտածելու, թէ ինչու ամերիկեան ժողովուրդը կը հրաժարւի այն բարեյաջող շահերից, որ նրան տալիս է ռազմամթերքի արտահանումն, և ինչու նա անպայման պիտի հանդէս գայ պաշտպանութեան Գերմանիայի։ Ի հարկէ Գերմանիան իւր վզին ունենալով Բելգիայի արիւնալի ասպատակումն, Գերմանիան իւր անհելի միլիտարիզմով, իւր «Կրուպպով» և վերջապէս իւր սկսած բարբարոսական պատերազմով անկարող է բարձրացնել բողոքի ձայն ընդդէմ Ամերիկայի ռազմամթերքի արտահանութեան ու առեւտրի յանուն «բարոյական» գաղափարների։ Մնում է, որ նա բողոքէ, թէ այդ արտահանումն հակասում է չեզոքութեան ու միջազգային իրաւունքի սկզբունքներին։ Բայց այդ բողոքն էլ ոչ մի գործնական նշանակութիւն չունի. որովհետև հենց Գերմանիան ինքը իւր գաղտնի գործակալների միջոցով, ինչպէս ապացուցւեց վերջը, Դանիայի ու Իտալիայի վրայով Ամերիկայից արտահանեց անհագին քանակով պղինձ իւր ռազմական կարիքների համար։

Ինչպէս և սպասելի էր, Ամերիկան այդ գերմանական բողոքին սուր ու մերժողական պատասխան տւեց և միևնոյն ժամանակ իւր կողմից ուլտիմատիւ ձևով պահանջ դրեց, որ Գերմանիան դադարեցնի սուզանաւային այն պատերազմական ձևը, որ վնասում է Ամերիկայի շահերին։

Իսկ Ամերիկան շարունակում է իւր շահաւէտ արտահանումն և կը շարունակի հաւանօրէն մինչև պատերազմի վերջը։ Վերջերս հրատարակւած վիճակագրական տեղեկութիւններից երևում է, որ արտահանումն Ամերիկայից մարտ ամսւայ ընթացքում հասել է 299,000,000 դոլլար (գրեթէ 600 միլիոն ռուբլի) հսկայական գումարի, մինչդեռ անցեալ տարի նոյն ամսում արտահանումն եղել 187 միլիոն դոլլարի։ Չնայած, որ պատերազմի առաջին չորս ամիսների սկզբում Ամերիկայի արտաքին առեւտուրը զգալապէս խանգարւեց, բայց յետոյ միւս չորս ամիսները (դեկտեմբերից մինչև մարտ) արտաքին առեւտուրը հսկայական չափերով, բացառապէս արտահանումը, բարձր թռիչք ստացաւ և ընդհանուր գումարով հասաւ 1112 միլիոն դոլլարի։ Անկասկած այդ արտահանման մէջ գլխաւոր տեղը բռնած ունեն ռազմամթերային ապրանքները, որոնք բացառապէս գնում են դէպի Անգլիա, Ֆրանսիա և Ռուսաստան։ Հասկանալի է ուրեմն, թէ ինչպէս է նայում Ամերիկան Գերմանիայի բողոքների վրայ։

Սակայն գերմանական դիպլոմատիան մեծ յոյսեր էր դնում նաև ամերիկացած գերմանացիների, այսպէս անւանւած German-americans վրայ, որոնք լինելով Միացեալ Նահանգների քաղաքացիներ և ներկայացնելով զգալի մեծ թիւ, կը ծառայէին իրենց նախկին հայրենիքի շահերին, կը պաշտպանէին իրենց համազգակիցներին։ Բայց այստեղ էլ Գերմանիան չարաչար սխալւեց։ Բանից դուրս է գալիս, որ ամերիկական արդիւնագործութեան և առեւտրի մէջ անհագին գումարներ ունեն դրած հենց այդ գերմանացիները. և նրանք ներկայումս՝ շնորհիւ հսկայական արտահանման՝ մեծամեծ դիւիդենտներ են ստանում, օգտւում են Ամերիկայի վաճառականութեան զարգացումից համաշխարհխարհային շուկայում։ Միթէ այս պայմաններում կարող էր սպասել ամերիկական գերմանացիների տնտեսական ինքնապահպանման բնազդն և ըէալ իրականութեան հանդէպ ոտնակոխ անէին իրենց սեփական շահերը վաղուց ի վեր խորթացած ֆադերլանդի (հայրենիքի) համար։

ՄԱՄՈՒԼ

Աստրախանում նոր լոյս տեսնող «Բանբեր» շաբաթաթերթն իր աշխարհ գալու դրդապատճառը բացատրում է այն հանգամանքով, որ ներկայումս գոյութիւն ունեցող հայկական մամուլը, գոհացում չի տալիս բուն հայ ժողովրդի պահանջներին, որ նրա տնտեսական-հասարակական կացութիւնը, իղձերն ու ցանկութիւնները միակողմանի խեղաթիւրւած լուսաբանութիւն են գտնում հայ մամուլի մէջ. ու հայկական թերթերն ու պարբերական հրատարակութիւնները բուրժուական են և ամեն ինչ լուսաբանում են բուրժուական տեսակէտով. որ բուն ժողովուրդը, դեմոկրատ մասսան, հնարաւորութիւն չունի արտայայտելու իր հայեացքներն ու սկզբունքները, պաշտպանելու իր շահերը, որովհետև չկան ժողովրդական օրգաններ։

«Ահաւասիկ այդպիսի մի օրգանի բացը թերևս փոքրագոյն չափով ծածկելու համար հանդէս է գալիս «Բանբերը», ձգտելով իւր համեստ ուժերի և տիրող պայմանների ներածին չափով նւիրւելու ժողովրդական լայն խաւերի շահերի պաշտպանութեանը և թոյլ չտալու, որ մասսայի կենսական շահերը կուլ գնան փոքրամասնութեան կամայականութիւններին»։

Ուրախ կը լինենք, եթէ ներկայ պայմաններում «Բանբեր» նորածին շաբաթաթերթը գէթ որոշ չափով կարողանայ հասնել իր առաջադրած նպատակին։

«Մշակ» լրագիրը Եգիպտոսից մի տպագրւած յայտարարութիւն է ստացել, որով բացատրում է Պօղոս փաշա Նուպարի բիւրօին ուղարկւած հեռագրի այն անորոշ կէտը, թէ 10,000 ռուբլուց աւելի չի կարող ուղարկել յօգուտ կամաւորների, քանի որ «որոշ տարրեր իրանց թշնամութեամբ խոչընդոտներ յարուցին ֆօնդի դէմ»։ Այդ յայտարարութիւնից երևում է,

որ «Պօղոս փաշա Նուպարի դէմ նրա հիմնած ֆօնդի գործում՝ հանդէս է եկել պաշտօնապէս «Հայ. Յեղ. Դաշնակցութիւն» կոչւած կուսակցութեան Եգիպտոսի կօմիտէն, որ բաց է թողել մի ընդարձակ յայտարարութիւն «Խոնարհեցէք, փաշա, հայ կռւին առջև» վերնագրով։ Այդ դօկումենտն այնքան բնորոշ է և այնքան կարևոր հայկական դատի տեսակէտից, որ արժէր առաջ բերել ամբողջովին, բայց դժբախտաբար այժմ տեղը և ժամանակը չէ»...

Եւ ահա «Հորիզոնը» գալիս է պաշտպանելու Եգիպտոսի դաշնակցական կօմիտէի քայլն և արդարացնելու նրա անզգոյշ վարմունքը.

«Որոշ տարրեր», որքան մեզ յայտնի է, դէմ են եղել Պօղոս փաշայի նոր ձեռնարկութեանը ոչ թէ ինքնըստինքեան, այլ նրա համար, որ այդ «տարրերը» նախ քան «Ազգային Շահերու Պաշտպանութեան» ֆօնդի գոյութիւնը, իրենք են ձեռնարկած եղել խոշոր հանգանակութիւն հայ կամաւորների օգտին և երկրորդ՝ կարծել են, թէ Պօղոս փաշա Նուպարը դէմ է կամաւորական շարժմանը։

կարծել են... Այդ «մեղմացուցիչ դէպք յանցանաց» խրատունք է տուել «Հորիզոնին» եզրակացնելու, որ խրատի ու դասի է կարօտ ոչ թէ նա, ով չպարզած իրեն Նուպար Փաշայի նպատակները, թշնամական վերաբերմունք է ցոյց տուել դէպի նրա ծրագրած ազգային ֆոնդը, այլ պէտք է խրատուի նա, ով յանդգնել է մատնացոյց անել այդ «որոշ տարրերի» մշտական վերաբերմունքը դէպի այլապէս մտածողները։

Բայց քանի որ այսօր պարզւում է, որ Պօղոս փաշա Նուպարը ոչ թէ դէմ է մեր կամաւորական շարժմանը, այլ, ընդհակառակը, քաղաքական մեծ նշանակութիւն է տալիս համահայկական այդ ձեռնարկութեանը, քանի որ պարզւում է նաեւ այն, որ կամաւորական շարժմանը դէմ չէ եւ ինքը «Մշակը»,—ժամանակ է վերջ տալու ամօթալի խծբծանքներին եւ հանրային տարրերի կուռ ու համերաշխ գործակցութեամբ առաջ տանելու սկսած գործը, որի յաջողութիւնից մեծապէս կախուած է հայկական իղձերի ու ձգտումների ցանկալի իրագործումը։

Այո, քանի որ այժմ պարզւում է «որոշ տարրերի» համար... սպասում ենք, որ այլեւս չեն կրկնուի այդ տեսակ դէպքեր եւ «Հորիզոնի» այսօրուայ առած խօսքերի ու «որոշ տարրերի» գործերի միջեւ չի լինի սովորական հակասութիւն։

ԼԷՕԻ ՆՈՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

(Լէօ՝ «Հայ հայրենիքը», Թիֆլիս 1915)

Մեր բազմաշխատ պատմաբանը ձեռնարկել է «Գրադարան հայ պատմութեան» վերնագրի տակ մի շարք երկեր պատրաստել ու հրատարակել ժողովրդական ընթերցանութեան համար։ Առաջին գիրքը հրապարակի վրայ է. դա «Հայ հայրենիքն է»։ Այդ գրքի մէջ Լէօն ծանօթացնում է ընթերցողին պատմական Հայաստանի հետ, տալով երկրի բնական հարստութիւնների նկարագիրը եւ որոշ տեղեկութիւններ պատմական անցուդարձերի մասին։ Լէօի աշխատութիւնը հաճելի ընթերցանութեան գիրք է եւ միեւնոյն ժամանակ հայրենագիտութեան օժանդակ ձեռնարկ։

Մեր մեծայարգ հեղինակն իր այս աշխատութեան մէջ էլ փայլեցրել է մի խորին իրազեկութիւն հայ պատմական անցեալի նկատմամբ։ Այդ իրազեկութեան հետ համընթաց փայլում է նրա բնատուր պատմելու շնորհքը, որ նիւթը հասկանալի է դարձնում նաեւ նրանց համար, որոնք առանձին աչքի ընկնող կրթական պատրաստութիւն չունին։ Լէօի գիրքը գերազանցապէս ժողովրդական է, մատչելի իր լեզուով ու կառուցուածքով։

Որքան էլ գովեստի արժանի է մեր վաստակաւոր հեղինակի այս նոր աշխատութիւնը՝ այնուամենայնիւ նա ունի եւ մի պակաս, որի մասին կըկամենայինք երկու խօսք ասել։ Լէօն գրում է՝ «Մարդը իր երկրի, իր աշխարհագրական միջավայրի արդիւնքն է» (էջ 12)։ Այնուհետեւ նա այս միտքը զարգացնում է այն իմաստով, թէ կլիմայական պայմանները եւ աշխարհագրական դիրքը ճակատագիր են ստեղծում ազգերի համար։ Լէօի այս հայեցակէտը անընդունելի է, քանի որ նա աշխարհագրական միջավայրը չի ստորադասում արտադրողական եղանակին։ Նախապատմական մարդու համար աշխարհագրական միջավայրը ինքնին արտադրողական ոյժ է ներկայացնում, բայց ժամանակի ընթացքում մարդը սովորում է ազատագրուել կոյր ոյժերի ազդեցութիւնից եւ հպատակեցնել իրեն բնութիւնը։ Սրա դիմաց Լէօի մտահայեցողութիւնը այնպէս է պատկերացնում պատմական զարգացումը, որ ֆիզիքական հայրենիքը դառնում է մարդկային ճակատագրի մի անխորտակելի տնօրէն։ Հարկաւ, նման աշխարհայեացքի հետ մենք անկարող ենք համաձայնուել։

Լէօի այս աշխատութիւնը հետապնդում է մի նպատակ, որ հայութեան անդամը ճանաչէ իրեն ծնող զանգուածը։ Մենք իսկապէս շատ ենք տառապում մի անթոյլատրելի արատից, այն է՝ մեր ժողովրդի անցեալին եւ ներկային անծանօթ լինելուց։ Այս արատի հիմքը թաղնուած է պետութեան եւ մանր ազգերի փոխադարձ յարաբերութիւնների մէջ եւ նրա վերացումը կախուած է լայն շինարար գործունէութիւնից։ Մի ժողովուրդ չի կարող ուրանալ ինքն իրեն. մենք հաւատում ենք, որ պիտի գայ նաեւ մեր ժողովրդի ինքնագիտակից եւ ինքնագործ քաղաքական կեանքի շրջանը, իսկ մինչեւ այդ անհրաժեշտ է մտաւոր գանձ ժողովել, կըռւաններ ստեղծել։

Հրապարակի վրայ այժմ մեն-մենակ Լէօն է, որ իրեն նուիրել է պատմական մտաւոր գանձի ժողովման։

Ոյժ եւ եռանդ ցանկանանք նրան իր ընտրած դժուարին գործում։

Գ. Անանուն

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՅԱՒԵՐԻՑ

VII

Անցեալ յօդուածում մենք խօսեցինք «քէլէխ»-ի վնասակար եւ աննպատակայարմար սովորութեան մասին։ Բացի այդ՝ մեր ժողովրդի մէջ դեռ հեթանոսական ժամանակներից ի վեր՝ դարեր շարունակ պահպանւում է նաեւ «մատաղ»-ի սովորութիւնը։ Յայտնի է ի հարկէ, որ «մատաղ»-ի սովորութիւնը հեթանոսական շրջանում եղել է կուռքերի համար. մարդիկ իրանց կուռքերին դիմելիս են եղել որ եւ է խնդիրքով զոհեր մատուցանելով, որով միաժամանակ եւ մեծարել եւ փառաբանել են կամեցել։ Քրիստոնէական շրջանում եւս աւանդաբար «մատաղ»-ի սովորութիւնը պահպանուել է, սակայն ոչ թէ կուռքերի համար, այլ սրբերի։

Ճիշտն ասած մեր եկեղեցական օրէնքի համաձայն «մատաղ»-ի սովորութիւնը միանգամայն աւելորդ է։ Ուրիշ խնդիր է, եթէ «մատաղ» անողն բաժանէ կարիքաւորներին, որբերին եւ մի խօսքով կարօտեալներին։ Բայց մեզանում դժբախտաբար մեծ մասամբ մատաղն անւում է սոսկ քէֆի եւ զւարճանալու համար։ Աչքաթող են արւում թէ որբն եւ թէ աղքատը ու «մատաղ» անողն հրաւիրում է նրան, որի մօտ ինքը հիւրասիրուել է եւ դրա փոխարէնը հատուցանում է։ Փորձեցէք մի անգամ իբրեւ դիտող գնալ տօներին մեր սրբավայրերը։ Էլ ի՜նչ այլանդակութիւններ ասես՝ կատարւում է. մէկ տեղ հարբած մարդիկ կռւում են եւ իրար բիթ ու պռունգ ջարդում. մի ուրիշ տեղ վայր ի վերոյ յիշոցներ, ծաղրաբանութիւններ են անում։ Բայց, որ ամենախայտառակն է եւ զզւելին, այդ այն է՝ որ որոշ մարդիկ սրբավայրերը տօներին ծառայեցնում են իբրեւ իրանց անասնական կրքերին յագուրդ տալու տեղեր... Այս բոլորից հետեւում է այն, որ մատաղ անելու պատրւակով մարդիկ չռայլութիւն եւ անբարոյականութիւն են կատարում։

Մեր խօսքը բոլորովին չէ վերաբերում սակաւ բացառութիւններին։

Սակայն, այսուամենայնիւ, մենք պէտք է իմանանք, որ «մատաղ»-ի սովորութիւնը, այսպէս թէ այնպէս, պահպանել մի էական օգուտ չունի, որովհետեւ եթէ յատուկ չքաւորների համար էլ լինի, դրանց նկատմամբ եւս այդ նշանակութիւն չունի՝ առանց մի մի բաժին մսի էլ նրանք կապրեն։

Բանը նրանումն է, որ մինչեւ «մատաղ»-ի համար առանձնակ ռուբլիներ պէտք է ծախսել, որ ոչ մի օգուտ չէ բերում՝ կարելի էր այդ փողերն աւելի խելացի եւ օգտակար նպատակի գործածել. այսպէս օրինակ՝ նպատակայարմար կը լինէր այդ փողով հիմնել ցորենի շտեմարաններ եւ թանգութեան ժամանակ դրանով օգնութեան հասնել չքաւոր դասակարգին, ազատելով վերջինիս սովի ճիրաններից եւ գիւղական կուլակների անխիղճ կեղեքումներից։

Եւ, վերջապէս, կարելի է այդ փողերը յատկացնել նաեւ մեր կրթական հաստատութիւններին, որոնք գիւղացիների անտարբերութեան շնորհիւ գտնւում են նիւթական անձուկ պայմաններում, հոգեւարքի դրութեան մէջ։

Գիւղական ժողովուրդը պէտք է բաւական համոզուած լինի, որ տնտեսական եւ կրթական ասպարէզում միայն այն ժամանակ կարելի է առաջ գնալ, երբ որ գիւղական իրականութիւնից միանգամայն վերանան հին նախապաշարմունքներն եւ դրանց հետ միասին հին տգեղ սովորութիւնները, որոնք ոչ մի օգուտ չեն տալիս՝ բացի վնասից։

Ա. Ալանեան

ՂԱՓԱՆԻ ԾԽԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ծանր տնտեսական պայմանների մէջ է գտնւում այժմ Ղափանի գիւղացիութիւնը։ Տագնապալից է նրա կեանքը։ Եթէ մի հայեացք ձգենք անցած տարիների կեանքին, այս տարի համեմատաբար աւելի եւս բարդուած վիճակի մէջ էր գտնւում նա։ Բայց դժբախտաբար պատերազմը նրա տնտեսական խաղաղ կեանքը եւ անդորրութիւնը նորից խանգարեց։

Այս այսպէս լինելով հանդերձ Ղափանի գաղայութիւնը քաջ գիտակցելով լուսաւորութեան եւ կրթութեան անհագին դերը հասարակական կեանքի յառաջխաղացման մէջ, լարել է իր ոյժերը եւ առանձնապէս ուշադրութիւն է դարձնում այդ յոյժ կարեւոր գործի՝ գիտութեան տաճարի վրայ։ Նա իր անիլանելի դրութեամբ ամեն ջանք գործ է դնում, որ իրեն անգործունէութեան եւ ձրիակերութեան մէջ չմեղադրեն, ուստի եւ ամբողջ հոգով ու սրտով սերտ կապուած է դպրոցի հետ եւ աշխատում է իր սաների համար ստեղծել յարմարութիւններ ու ապահովութիւն, դարկ տալով նոյա յառաջ-

ԹԵՐԹՕՆ

***

Մաղում է անձրեւն անուշ գարունքի
Մի վեհ բերկրանքով սիրտս պարուրում.
Մեռնում են մէկ-մէկ իմ ջահել կեանքի
Վշտերը մաշող, յոյսերը տրտում...

Եւ ես դուրս եկած իմ մթին բանդից
Թաղած թախիծը ցաւոտ օրերի,
Տեսքին եմ ողջունում, տեսքը բերկրալից
Զքնաղ գարունքի, նշխուն գարունքի...

Հ. Վարդանի

***

Յոգնած, վէրք առած աշխարհէն անծայր
Հեռացայ, գացի.
Թռայ, գրկեցի աստղերը պայծառ,
Ու սիրտս բացի...

Կոյս, աստղապարուր բարձունքի վրայ
Ազատ եւ արթուն,
Անկեղծ սիրեցի, երջանիկ մեռայ,
Ատելով մարդուն...

Ա.—

ՍԻՐՈՅ ՍՏՐՈՒԿՆԵՐ

Կնուտ Համսունից

(Շարունակութիւն եւ վերջ)

Նա հեռացաւ անցնելով դարձեալ աղքատի մօտով, մոռացաւ որեւէ բան տալ նրան, չնայած, որ աղքատը խոնարհ գլուխ տուեց նրան. ես վազեցի նրա մօտ, տուի մի քանի գրոշ ու ասացի.

—Գորշ հագուստով պարոնի կողմից եմ տալիս։

—Գորշազգեստ պարոնի՞ց. հարցրեց նա։

—Այո, որ սեւ մազեր ունի, Վլադիմիրից։

—Դուք նրա կինն էք։

—Ոչ, պատասխանեցի ես, ես նրա սպասուհին եմ։

Մի քանի երեկոյ շարունակ նա ցաւակցութիւն էր յայտնում, որ չի կարող վերադարձնել փողը. ես խնդրեցի նրան, որ ինձ չվիրաւորէ. Նա պատասխանեց ինձ այնպիսի բարձր ձայնով, որ բոլորը լսեցին եւ շատերը սկսեցին նրա վրայ ծիծաղել։

—Ես անպէտք եւ սրիկայ մի անձն եմ, ասաց նա. ես վերցրել եմ ձեզանից պարտք եւ չեմ կարողանում տալ. Ես պատրաստ եմ թոյլ տալ կտրելու իմ թեւս յիսուն մարկանոց թղթադրամի համար։

Ինձ մեծ ցաւ էր պատճառում լսել նրանից այդպիսի խօսքեր, եւ մտածում էի, թէ ինչպէս կարող եմ նրա համար փող գտնել, բայց հնար չեղաւ։

Նա մի անգամ ասաց ինձ.

—Եթէ դուք կամենում էք իմանալ, թէ ինչպէս եմ ապրում ես. գիտցէք, որ դեղնազգեստ կինը եւ նրա կրկէսը հեռացել են այստեղից։ Ես նրան արդէն մոռացել եմ, եւ այլեւս չեմ մտածում նրա մասին։

—Բայց եւ այնպէս այսօր դու նորան նամակ գրեցիր, ասաց նրա ընկերներից մէկը։

—Դա կը լինի վերջին, ասաց Վլադիմիրը։

Ես գնեցի վարդ եւ զարդարեցի նրա կուրծքը. ես զգացի նրա շնչառութիւնը իմ ձեռքերի վրայ, երբ ամրացնում էի ծաղիկները։

—Շնորհակալ եմ, ասաց նա։

Ես խնդրեցի կասսայից երեք մարկ, որ ինձ պարտ էին եւ տուի նրան։ Դա մի չնչին բան էր։

—Շնորհակալ եմ. ասաց նա երկրորդ անգամ։ Ես ամբողջ երեկոյ երջանիկ էի։ Բայց Վլադիմիրը յանկարծ ասաց։

—Ես այս երեք մարկով հեռանում եմ մի շաբաթով. երբ ես կը վերադառնամ, դուք յետ կը ստանաք ձեր փողերը։ Նա նկատեց իմ շարժումը եւ բռնելով իմ ձեռքը աւելացրեց՝ ես միայն ձեզ եմ սիրում։

Ես յանկարծակի եկայ, երբ նա ասաց՝ հեռանում եմ, բայց չյայտնեց թէ ուր, չնայած որ ես հարցնում էի։ Ամբողջ սրճարանը իր մարդկանցով կարծես պտտում էր իմ աչքին։

Մինչ մի շաբաթ կը վերադառնամ, ասաց նա եւ կանգնեց։

Ես լսեցի, երբ աւագ սպասաւորը ասաց ինձ.—Նշանակում է դուք եւս երկու շաբաթից յետոյ կը թողնէք մեզ։

Թո՛ղ այնպէս լինի, մտածում էի ես, դա ինչ նշանակութիւն ունի ինձ համար։

Չէ որ մի շաբաթից յետոյ Վլադիմիրը կը վերադառնայ։ Ես ցանկացայ հրաժեշտի մնաս բարեւ ասել նրան, բայց նա արդէն գնացել էր . . .

. . . .

Մի շաբաթից յետոյ, երբ ես տուն գնացի, գտայ մի նամակ նրանից. Նա գրում էր այնպէս անյոյս, պատմում էր, որ ինքը գնացել է դեղնազգեստ կնոջ յետեւից. ասում էր, որ երբէք չի

դիմութեանը։ Ճիշտ է, հասարակութիւնն իր անցեալ և արդի կացութեամբ անկարող է եղել ինքնուրոյն կերպով ձեռնարկել մի որև է գիւղական դպրոց հիմնելու, բայց նրա մասնակցութիւնը հիմնուածների շարքերում զգալի չափերի է հասել, որը պարզ ապացոյց է վերև յիշածիս։

Բաւարար համարել այն երկու տասնեակ դպրոցները, որոնք գոյութիւն ունին շրջանիս 37 հայաբնակ գիւղերի համար անկարելի է, չնայած նրան, որ գուցէ նմանօրինակ և աւելի մեծ շրջաններ զուրկ են այդ թւից և որ մեր շրջանը թերևս այդ տեսակէտից աւելի նախանձելի վիճակի մէջ է գտնւում. որովհետև պահանջը շատ մեծ է և տարեց-տարի աւելանում է։

Չնայած, որ նախ՝ սոյն դպրոցներն իրենց գոյութիւնը պահպանում են զանազան բարեգործական հաստատութիւնների և մասնաւոր բարեգործների շնորհիւ. երկրորդ, որ ենթարկւում են թեմական իշխանութեան և թեմ. տեսչի անմիջական հսկողութեան և երրորդ՝ չնայած հասարակութեան և դպրոցի հոգաբարձուների սերտ մասնակցութեանը տնտեսական և այլ խնդիրներում, բայց այնուամենայնիւ դպրոցական գործն ու յառաջդիմութիւնն ինչպէս և այլ գաւառներում, մեզանում ևս կաղում է թէ ներքին ուսումնականով և թէ տնտեսականով։

Ուսումնական տարուայ սկզբից խիստ աչքի էր ընկնում նորից ուսուցչական կազմի անյաջող ընտրութիւնը, որը անուշադրութեան մատնելով բարձր թող արւեց մինչև ուս. տարւայ վերջանալը։ Աչքի էր ընկնում նաև առհասարակ մի տեսակ սառը վերաբերմունք, որը տածում են ի վնաս գործի, ուսուցիչները դէպի թեմ. տեսուչը և գուցէ փոխադարձը։ Չենթկատեել այդ ույժերի միացեալ աշխատանքները յանուն սրբազան վեհ գործի։

Շատ ցաւալի երևոյթ է։ Պէտքէ աշխատել պարզել դրդապատճառները, իսկ այնուհետև յանուն ուսուցչութեան կոչւած գաղափարի հեռացնել խոչընդոտ հանդիսացող պայմանները, յարթելով դատասկոտ ճանապարհը նմանօրինակ երևոյթներից։ Մաղ.

ԱԶԲԱԹՈՂ ԱՐԻԱԾ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Մեզ մօտ հասարակական բոլոր հաստատութիւններն ու հիմնարկութիւնները դատապարտուած են իրենց ճակատագրի ընթացքին. չկայ մի հաստատութիւն, ու ունենայ գործին տեղեակ ղեկավարներ, չկայ հիմնարկութիւն, որի տէրն ու տնօրէն տոգորուած լինի այդ հաստատութեան գաղափարներով։

Ահա այդպիսի հիմնարկութիւնների շարքին է պատկանում Շուշու Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան գրադարան-ընթերցարանը։ Այս կարևոր հաստատութիւնը մատնուած է ճակատագրի տնօրէնութեան. դա ակնյայտ է այն բոլորի համար, որոնք կամ յաճախորդներ են կամ հետաքրքրւում են վերջինիս կեանքով։ Դեռ ներկայ տարւայ սկզբին շնորհիւ Բարեգ. Ընկեր. տեղիս ճիւղի վարիչների անփութութեան, մօտ երկու շաբաթ թերթ չէր ստացւում, որովհետև զլացել էին իր ժամանակին հասցնելու բաժանորդավճարները։ Այս դէպքում ընթերցող հասարակութիւնը ներողամիտ գտնւեց, մտածելով, որ պատերազմի տարի է և պարոնները զբաղուած են։ Իսկ ինչ պիտի մտածի հասարակութիւնը, երբ գրադարան-ընթերցարանն այնպիսի պայմանների մէջ են դրել պ. պ. վարիչները, որ փակւելու վտանգին է ենթարկւած։

Գրադարան-ընթերցարանը չունի տէր ու տնօրէն. գրադարանապետ պ. Գ. Զաքարեանի հիւանդանալուց յետոյ, նրան փոխարինել է իւր կինը, որն այդ հիմնարկութեան մասին ունի այնքան գաղափար, որքան ես չինաց լեզուի մասին. ընթերցարանում խօսում է բարձր ձայնով, անուշադրութեան առնելով այն հանգամանքը, որ խանգարում է ընթերցողներին։ Թերթերն իր ժամանակին չեն ստացւում, ծառայէն ակնարկում են այդ մասին, նա կոպտաբար պատասխանում է. «Իմ պարտականութիւնը միայն մուտքի առաջ կանգնելն է»... Իսկ գրադարանը միանգամայն անգործութեան է մատնուած. երեք-չորս ամիս է ինչ գրքերը հաւաքել են ցուցակագրելու նպատակով, սակայն մինչև այժմ դեռ չի աւարտւած և եթէ այդպէս շարունակւի, յուսով ենք, որ բոլորովին չի վերջանայ։ Սակայն ցաւը նրանում չէ, որ ձգձգւում է, այլ նրանում, որ գրադարանն այդ դրութեան մէջ է այնպիսի մի ժամանակ, երբ աւելի քան կարիք ունենք մի գրադարանի, երբ թեմական դպրոցի գրադարանը ամառւայ արձակուրդների պատճառով փակւելուց յետոյ, ողջ աշակերտութեան հայեացքն ուղղուած է դէպի այդ միակ հաստատութիւնը։

Այսպիսի մի կարևոր հաստատութեան անմխիթար վիճակի վրայ ենք հրաւիրում հասարակութեան ուշադրութիւնը։

Allegro

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Գեներալ Չ.-ի թոյլտւութեամբ Ղամարլու ապաստանած բազմաթիւ պարսկահպատակ հայեր ու ասորիներ իրենց ընտանիքներով ձրիաբար վերադառնում են հայրենիք—Խոյ, Սալմաստ և Ուրմիա։ Վերադարձողների ուրախութիւնն անսահման է։

— Էջմիածնի Գլխաւոր Գործադիր Կոմիտէն փախստականների համար Վան ուղարկեց 25,000 ր., բժիշկներ, ֆելդշերներ, դեղօրայք, հագուստ, թէյ և շաքար։

— Արճէշի շրջանի հայ գիւղերի կոտորածների գլխաւոր կազմակերպողներից է եղած քիւրդ Ալի-բէկը։ Բաւական չէ, որ նա չխնայեց կին, երեխայ, ծեր, աղջիկ... ամենքին էլ հաւասարապէս սրախողխող արաւ, այլ և չխնայեց այն չորս գեղեցիկ հարսներին, որոնց առևանգել էր և երկար ժամանակից ի վեր իր տանը կը պահէր, որպէս հարճեր։ Երբ ռուսների և հայ կամաւորների հաւարը հասաւ, թէ գալիս են, Ալի-բէկը թողեց Արճէշը և հեռացաւ իր մարդոց հետ։ Բայց որ սոսկալին է, նախ քան հեռանալը՝ իր մօտ գտնւող չորս հայ կանանց բոլորին էլ մաս-մաս կըտրատեց և լցրեց ջրհորը...

— Ուրմիա մտած ռուսական զօրքը քրիստոնեայ փախստականներից լսել է մի շարք գանգատներ. միջի այլոց ասորի և հայ փախստականները գեներալ Չ.-ին և գեն. Շ.-ին գանգատւել են, որ Ուրմիան քիւրդերով պաշարւած լինելու ժամանակ, պարսիկները, օգտւելով քրիստոնեաների շրջանում տիրող խուճապից, սկսել են գողանալ քրիստոնեաների երեխաներին, աղջիկներին և գեղատի կանանց և լցնել նրանց հարեմների մէջ։ Այդ պատճառով, ռուս զինուորական իշխանութիւնների կարգադրութեամբ, ձերբակալւեցին 300 պարսիկ, համաձայն ասորի փախստականների ցուցմունքների։ Երկու օր, հարցաքննութեան ժամանակ, պարսիկները չէին ընդունում իրանց վրա բարդած մեղադրանքներն և միայն երրորդ օրը խոստովանեցին երեխաների և կանանց գողութեան մէջ, ցոյց տալով, թէ որտեղ են պահել վերջիններս։ Պարսիկները ենթարկւում են բանտարկութեան։

— Մուշում և դաշտում 7000 հայեր զինւած են, որոնք ցրւած են զանազան գիւղերում։ Թիւրքական զինւորութիւնից շատերը փախել են։ Սասունը ոչ մի զինւոր չէ տւել և ոչ ուրիշ բան, նոյն իսկ սպանել են կառավարութեան կողմից ուղարկւած քիւրդ պաշտօնեաները այդ առթիւ։

— Հայոց Ազգային Բիւրոն ստացաւ յօգուտ հայ կամաւորների Օդեսայի Հայկական կոմիտէից—500 ր., Խոյթայի կոմիտէից—40 ր., Տագանրոգի Հայկական կոմիտէից—400 ր., Թէոդոսիայից—1000 ր.։

— Մեր ստացած տեղեկութիւնները համաձայն Կովկասում կազմւում է հայ կամաւորների եօթերորդ վաշտը, որը պիտի գործէ վեցերորդ վաշտի հետ միասին։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Ամսոյս 8-ից սկսել են Շուշում Գանձակի Նահանգական դատարանի նստաշրջանի զբաղմունքները, որոնք կը տևեն մինչև ամսոյս 16-ը։

— Յունիսի 20-ին Շուշու ակմբի ամառային շէնքում կը տրւի տեղիս սիրողների մասնակցութեամբ հայերէն և ռուսերէն ներկայացումներ. հայերէն կը խաղացւի «Հիւրը», դրամա 2 գործ. Բրանդէսի, իսկ ռուս լեզւով „Веселый мѣсяцъ май“ կոմ. 3 գործող. Իվանովի։

— Յունիսի 9-ին Ղարաբաղի թեմի կառավարիչ Զաւէն վարդապետի հրաւէրով տեղի ունեցաւ թեմական դըպրանոցի և Մարիամ-Ղուկասեան դպրոցի մանկավարժական մարմինների միացեալ ժողովը, որ զբաղւեց թեմիս եկեղեցական-ծխական դպրոցների բարգաւաճման ու ղեկավարելու համար մի ուսումնարանական յանձնաժողով կազմելու հարցով։ Զաւէն վարդապետի նախագահութեամբ կատարւած մաքերի փոխանակութիւնից յետոյ պարզւեց, որ այդ ուսումնարանական յանձնաժողովը մարմնացնելու է իւր մէջ թեմական տեսչի պարտականութիւններն ու իրաւասութիւնը թեմիս կրթական-դըպրոցական գործը ղեկավարելու սահմաններում։ Այդ ուսումնարանական յանձնաժողովը բաղկանալու է 7 հոգուց, որոնցից 3 հոգի ընտրւում են թեմական դպրանոցի մանկավարժական ժողովի և 3 հոգի Մարիամ-Ղուկասեան դպրոցի կողմից, իսկ 7-րդն էլ՝ նախագահը պիտի լինի թեմական դպրանոցի պ. վերատեսուչը։ Ժողովը ցանկութիւն յայտնեց, որ անյապաղ իրականանայ այդ ուսումնարանական յանձնաժողովը, որպէսզի իսկոյն ձեռնամուխ լինի թեմիս կրթական գործի կարգաւորմանը եկող ուսումնական տարւայ համար։

— Կիրակի մայիսի 14-ին տեղի է ունենալու Շուշու Փոխադարձ Վարկի Ընկերութեան նիստը, որը, իբրև երկրորդ ժողով, պիտի կայանայ անկախ ներկայ եղած անդամների թւից։

ԿՈՎԿԱՍ

— Կարգադրւած է ընդհատել Կովկասեան ռազմաբեմի վիրաւորներին Հիւս. Կովկաս տեղափոխելը, որովհետև այդտեղի հիւանդանոցները վիրաւորներ տեղափոխելու են Արևմտեան ռազմաբեմից։ Կովկասեան ռազմաբեմի վիրաւորները պէտք է տեղաւորւեն միայն Անդրկովկասի հիւանդանոցներում։

— Բարեգործական Ընկերութեան Նոր լոյս տեսած տեղեկագրի հաշւից երևում է, որ 1914 թւի ընթացքում ստացւել է 166,987 ր. 30 կ., իսկ ծախսւել է 167,130 ր. 75 կ.։ Բայց վերստուգիչ յանձնաժողովի արած նկատողութիւնից երևում է, որ հաշիւները փակւել են 1864 ր. 27 կ. դէֆիցիտով։ 1915 թ. նախահաշւով ընկերութիւնը որոշել է տեղական չքաւորներին ամսավճար, թաղման, բժշկութեան, ուսման և ճանապարհածախս տալ ընդամենը մի հազար րուբլի (?!)

— Դրամատ. Ընկեր. հրատարակած հաշւից երևում է, որ 1913/14 թ. տարին փակւել է 814 ր. 43 կ. դէֆիցիտով, որ միւս տարիների դէֆիցիտների հետ կազմում է 9281 ր. 54 կ.։ 1915 թ. նախահաշւով մուտքը գրւած է 25,190 ր., ծախսը—նոյնքան, որից միայն 15,000 ր. դերասանների ռոճիկներն են։

— Հայոց գիւղատնտեսական ընկ. վարչութիւնը որոշել է յունիսի 15-ից բաց անել Ախալքալաքում կաթնատնտեսութեան դասընթացներ։

— Գերագոյն Զօրահրամանատարի հրամանով արգելւած է գնալ Կօվնօ, Գրօդնօ, Վարշավա, Սեդլէց, Բրեստ-Լիտօվսկ, Լիւբլին, Խօլմ, Իվանգորոդ և Լվօվ բոլոր այն անձանց, որոնք չունենն առանձին վկայականներ համա-

---

կարող վերադարձնել ինձ իր պարտքը, որ նա բոլորովին ընկել է կարիքի ծանրութեան տակ, յետոյ նա իրեն անւանում էր սոր արարած և նամակի տակ ստորագրում՝ «Սարուկ դեղնազգեստ կնոջ»։

Գիշեր ցերեկ ես ցաւում էի և չէի կարողանում ոչինչ անել. մի շաբթից յետոյ ես զրկւեցի տեղիցս և ստիպւած էի որոնել ուրիշ տեղ։ Ամբողջ օրերով շրջում էի սրճարաններ, հիւանդանոցներ, մասնաւոր տներ, բոլորից տեղ էի խնդրում՝ առաջարկելով ծառայութիւնս։

Բայց բախտը ուշ երեկոյեան ժպտաց ինձ. էժան գնով ձեռք բերի բոլոր լրագրները և տուն վերադառնալով սկսեցի կարդալ յայտարարութիւնները։ Մտածում էի, թէ գուցէ կը կարողանամ ազատել և ինձ և Վլադիմիրին։

Երեկ երեկոյեան լրագիրներից մէկում աչքիս ընկաւ նրա անունը. ես կարդացի նրա մասին, իսկոյն դուրս եկայ տնից և սկսեցի պտտել փողոցները. և միայն այսօր գիշերը վերադարձայ տուն. գուցէ մի որևէ տեղ քնել եմ—կամ սանդուղքների վրայ նստել՝ այդ ես չգիտեմ։

Այսօր ես կրկին ձեռքս վերցրի լրագիրը, կրկին կարդացի. բայց երեկ երեկոյեան, երբ ես վերադարձայ տուն, ամենից առաջ կարդացի լրագրի այն կտորը, երկար ժամանակ տանջւում էի, ապա նստեցի յատակի վրայ և գլուխս դրի աթոռին... ես ձեռքերով խփում էի յատակին և մտածում. գուցէ, ոչինչ էլ չէի մտածում, բայց իմ ուղեղս այնպէս էր ցնցւած, որ ես ոչինչ չէի զգում։

Յետոյ հաւանականօրէն ես կանգնեցի և դուրս եկայ փողոց։ Այնտեղ անկիւնում, այդ ես լաւ եմ յիշում, նստած էր պառաւ աղքատը. ես տւի նրան մի գրոշ, և ասացի՝ «այս փողը գորշ հագուստով պարոնիցն է», դուք ճանաչում էք նրան։

— Դուք երևի նրա հարսնացուն էք. հարցրեց նա։

— Ոչ ես նրա այրին եմ...

Պատասխանեցի ես։

Մինչև առաւօտ ես թափառում էի փողոցներում, յետոյ կարդացի լրագրի այդ կտորը... Նրան անւանում էին Վլադիմիր։

Aschot Asket.

պատասխան շրջանային շտաբներից։ Այդ պատճառով կարգադրութիւն է արուած Անդրկովկասի երկաթուղիների կայարաններին, որ տոմսակ չծախեն յիշուած վայրերը մեկնելու համար այն անձանց, որոնք վկայականներ չունեն։ Այդ վկայականներն էլ ույժ ունեն միայն մի անգամւայ համար։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԾԽԱԿԱՆՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԸ

Բագու, 3-ին յունիսի

Կիրակի մայիսի 31-ին Հայոց Մարդասիրական ընկերութեան դահլիճում պ. Ա. Բալանթարի նախագահութեամբ կայացաւ վերջին ժողովը Թեմական դպրոցի բացման հարցը որոշելու՝ «Բագու թէ Շամախի»։ Երկար խօսակցութիւններից և մտքերի փոխանակութիւնից յետոյ որոշեցին 6 պատգամաւորներ ընտրել և ուղարկել Շամախի, կայացնեն այնտեղ ժողով և վճռեն հարցը։ Ձայների մեծամասնութիւնը, չնայած որ հասարակութիւնը գլխաւորապէս բաղկացած էր շամախեցիներից, 22-ը Բագւայ օգտին էր, իսկ Շամախին ստացաւ 52 ձայն.

Ընտրուած պատգամաւորները հետևեալ անձերն են. Տիգրան Յովհաննիսեան, Սիմէօն Յակոբեան, Ար. Առաքելեան, Դաւիթ Տէր-Դանիէլեան, Տէր-Ղազարեան Նարիման և Ստեփանեան, իսկ սրանց կանդիդատներ ընտրեցին բանաստեղծ Յ. Յովհաննիսեանը և Գ. Զուբարը. Շամախու օգտին խօսում էր պ. բժիշկ Լևոն Աթաբէկեանը, բացատրելով մանրամասն, թէ ինչ մեծ նշանակութիւն կունենայ Թեմական դպրոցը գաւառի յետ ընկած ու տգիտութեան մէջ խարխափող գիւղերի համար, որոնք ժամանակով կարող են զարգանալ և առաջ գնալ... Սակայն նրա համոզեցուցիչ առարկութիւնները ոչ մի ազդեցութիւն չթողին Բագւայ կողմնակիցների վրայ։

Մանուկ

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԱՐՀԱՒԻՐՔՆԵՐԸ

Ղափան Առաջաձոր գ., 20 մայիսի

Շրջանիս գիւղացիութեան համար սկսուած երկարատև բարեյաւ եղանակները ամսոյս 17-ից փոխեցին յանկարծ սկզբում մի սարսափելի կարկտով, որին այնուհետև յաջորդեցին մինչև վերջին օրերս պարբերաբար կրկնուող չտեսնուած հեղեղներ։ Մեծ են հեղեղների պատճառած վնասները, մանաւանդ պղնձահանքերում, որտեղ կարկուտի հասցրած վնասների մնացորդ պակասը լրացնելով, ջուրը քշել տարել է հազարաւոր փութ մաքուր, պղինձ քանդելով ճանապարհներն ու կամուրջները։ Գիւղացիութեանս հասած վնասի չափը ևս ահագին է։ Շատ տեղերում հեղեղին զոհ են գնացել եղջիւրաւոր անասուններ, փուլ են եկել տներ, փչացել են այգիներն ու ցանքսերը։ Բարեբախտաբար մարդկային զոհեր չեն եղել։ Այժմ էլ սկսուած է կատարեալ աշնանային եղանակ, որ գիւղացիութեան տունը ուղղակի կը քանդի, զրկելով նրանց անպայման խոտահարքից, որը արդէն փթելու մօտ է, և նոյն իսկ հացահատիկներից։

Ա. Ա.

ԵՐԵԿՈՅԹԻ ՀԱՇԻՒԸ

Շրվենանց (Ղափան), 26-ին մայիսի

Շրվենանցի հայոց եկ.-ծխ. «Գ. Յ. Տէր-Մարգարեան» դպրոցի դահլիճում ամսոյս 9-ին և 11-ին յօգուտ հայ փախստականների կայացաւ գրական-երաժշտական երեկոյթ և ներկայացում, որ մուտք ունեցաւ 246 ր. 85 կ., որից մնացած զուտ արդիւնքը մօտ 130 ր. պէտք է ուղարկւի Ս Էջմիածնի կոմիտէին իւր նպատակին գործադրելու համար։ Նուիրատուներն են. Սմբ. Մել.-Ստեփանեան—25 ր., Սամս. Մել.-Փարսադանեան—25 ր., Կ. Խօջամիրեան—20 ր., Աղս. Բաբայեան—20 ր., Սմբ. Խօջամիրեան—10 ր., Ս. Քոչարեան—10 ր., С. Франгопуло—10 ր., Կուտաթելաձէ, Մ. Տէր-Մինասեան Մ., Բաբաեան Գ., Պետրոսեան Ի., Դանիէլեան—5-ական ր. Ա. Պարոնեան 3 ր. 50 կ. Ր. Պօղոսեան, Գ. Մալինցեան, Գ. Սիմէօնեան, Գ. Խօջահանսկի, Ղ. Աղամով, Ե. Նուրիջանեան, Ա. Պետրոսեան, Գ քհ. Տէր-Մինասեան, Բ. Յովհաննիսեան, Լ. Տէր-Պօղոսեան, Յ. Տէր-Մարգարեան, Ս. Աստուածատուրեան, Գ. Էլչիբէկեան, Մ. Մաշադի-օղլի 3-ական րուբլի. Լ. Տէր-Դաւթեան, Խ. Տէր Դաւիթեան, Յ. Մարտիրոսեան, Ա. Տէր-Մինասեան, Մ. Դաւթեան 2-ական ռուբլի. Կ. Բարսամեան 1 ր .50 կ. Թ. Խանաղեան, Ա. Պօղոսեան, Գաբրիէլ-բէկ, Ա. Ալլահվերդեան, Գ. Գրիգորեան, Լ. Յակոբեան, Մ. Խաչատրեան, Թումանեան, Մ. Տէր-Մարգարեան, Ս. Քոչարեան Ա., Տէր-Մարգարեան, Սարգսեան, 1-ական ր., Ս. Բարսեղեան, —50 կ. Թէյի բուֆէտից 20 ր. Գումարն է 237 ր. 50 կ.

Մայիսի 9-ին նոյն ծրագրով յատկապէս ժողովրդի համար կայացած ներկայացումը տուաւ մուտք 9 ր. 35 կ., որ աւելացնելով վերոգրեալ գումարին ընդհանուր մուտք լինում է 246 րուբ. 85 կոպ.։

Դպրոցի վարչութիւնը խորին շնորհակալութիւն է յայտնում ներկայացմանը մասնակցող օր. Ա. Զիլֆեանցին, պ.պ. Շ. Թումանեանցին, Յ. Տէրունուն, Ա. Ղազարեանցին, Հ. Ղազարեանցին և Ս. Աստուածատրեանցին, այլ և այն մեծարգոյ հիւրերին, որոնք ոչինչ համարելով ճանապարհի դժուարութիւնները, պատուել էին այդ հանդէսն իրենց ներկայութեամբ և նուիրաբերել են բարի նպատակի համար վերոյիշեալ գումարը։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

Շավէլի շրջանում Նէմանի արևմտեան կողմը շարունակւում են մասնաւոր բնոյթի կռիւները։ Յունիսի 5-ին և 6-ին թշնամին սկսեց Րավա-Րուսսկայա և Գարադօկի լճերի ճակատի վրայ առաջխաղացում խոշոր ուժերով, որոնց մէջ կային նաև Բելգիայից փոխադրուած զօրամասեր։ Յունիսի 6-ին Դնեստրի վրայ շարունակւում էին յամառ կռիւներ Նիժնիովից ներքև գետն անցած թշնամական ուժերի դէմ։ Առաջ խաղալով գետից թըշնամին կարողացաւ հասնել մինչև Կօրօպեց և Կօսմօրժին քաղաքները, բայց եռանդոտ սւինամարտային մեր հակա-գրոհներից ետ շպրտւեց ահագին կորուստներով, որի ժամանակ մենք Կօսմօրժին գիւղում գերեցինք 7000-ից աւելի հոգի և գրաւեցինք 7 գնդացիր։ Պրուտի և Դնեստրի շրջաններում ուժեղ կռիւը շարունակւում է։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Յունիսի 5-ին Թուրքերի փորձը յարձակւելու մեր զօրքերի աջ թևի վրայ Մերձծովեան ուղղութեամբ յետ է մղուած։

Մանազկերտի ուղղութեամբ Ախլատից դէպի արևմուտք տեղի ունեցաւ մեր ձիաւոր զօրամասի ընդհարումն քրդերի հետ։

Վանի շրջանում տեղի են ունենում աննշան ընդհարումներ։

Հռոմ. յունիսի 4. պաշտօն. Իզոնցոյի մօտ մեր առաջխաղացումն զարգանում է կանոնաւորապէս. մենք գրաւեցինք շրջակայ բարձունքներն և ամրացանք մեր դիրքերում։

Հռոմ. յունիսի 7. պաշտօն. Իտալական զօրքերը, մտնելով աւստրիացիներից թողած տեղերը, գտնում են ամենուրեք թալանած տներ, սրբապղծուած եկեղեցիներ, որտեղից տարուած են սրբազան անօթները. այս տեսակ բարբարոսութիւնները չեն արդարանում ռազմական նպատակներով և միայն ցոյց են տալիս աւստրիացիների վատ տրամադրութիւնը դէպի իտալական հպատակները։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Պոլսից ստացուած տեղեկութիւնների համաձայն, Բոսֆորի երկու ափերը բոլորովին պարպուած են բնակչութիւնից։ Քրիստոնեաները կենտրոնացուած են Պերայի, իսկ մահմեդականները Սկիւտարի մէջ։

—«Р. Вѣд.»-ին հեռագրում են Պետրօգրադից. Կրուպպը կառուցել է ռազմամթերք պատրաստող նոր գործարան։ Ասում են, որ գերմանացիք հնարել են հսկայական թնդանօթ, որ գործում է սեղմ օդով և արձակում է մեծ քանակութեամբ վառող հեղուկ։

— Ֆրանսիական լրագիրները հաշւում են, որ պատերազմի ընթացքում գերմանացիները կորցրել են աւելի քան 4 միլիոն մարդ, իսկ աւստրիացիք մօտ $2^{1}/_{2}$ միլիոն մարդ։

— Արևմտեան Կուրլիանդիայից հեռացւում են գերման գաղթականները։ Բուլգարական Ֆերդինանդ թագաւորը ընդունել է ունկնդրութեան ռուս դեսպանին՝ Սավինսկուն ժողովրդական ժողովի նախագահ Վաչովի ներկայութեամբ, Րադոսլաւովն այցելեց չորեքպետեան համաձայնութեան դեսպաններին։

— Рѣчь-ի ասելով, թիւրքերը փոփոխում են իրենց զօրքերի տեղաւորութիւնը Թրակիայում, նրանք թուլացնում են Ադրիանապօլ-Դէմօտիկ գիծն և ընդհակառակն ուժեղացնում են Չաթալջի-Գալլիպօլի։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ագուլեաց եկեղեցու ծխական պ. Ն. Թէյմուրազեանին

Շուշի, 22-ին մայիսի

Կարդացի Ձեր պատասխանը, որով ինքներդ Ձեր առաջի ասածը ժխտելով անցնում էք այլ հարցի (մատաղի պակասող տոմսերին), զգալով, որ նամակագրոշմը ճարպիկօրէն մատաղի փոխելով, կարող էք յարմար ելք գտնել, խուսափելու իմ հարցին ուղղակի պատասխանելուց։ Շատ ուրախ եմ, որ թէև «հասակով ինձնից պստիկ», բայց ճատիկ էք։ Սակայն ինքներդ Ձեզ սխալեցնում էք թէ Ձեր և թէ հասարակութեան առաջ, կարծելով՝ թէ երաժշտութեան ուսուցչի համար մարկայից կպչելը փոքրութիւն է, իսկ մատաղից կպչելը՝ ոչ։ Վերջինս աւելի է վատ. սրա մէջ էլ տիրացութիւնն է աւելի պարզ արտայայտւում...

Սակայն խօսենք ըստ էութեան։ Նախ՝ մատաղ հաւաքողը միայն ես չեմ. ինձնից բացի կան նաև ուրիշները, օրին. Սարգիս Բէգնազարեան և Համբարձում Աբրահամեան։ Ինչումն է հանելուկը, ինչո՞ւ բոլորին թողած միայն ինձանից էք պահանջում։ Եթէ ձեր գործելակերպը միտումնաւոր չէ, ինչո՞ւ միայն և միմիայն իմ օձիքից էք բռնել։ Այս դէպքում, եթէ դուք փոքր չէք, ապա խոշո՞ր էք։ Երկրորդ՝ կարծում էք, թէ ես պարտաւո՞ր եմ ամեն պատահական մարդու հաշիւ տալ և այն էլ «Թօփխանայո՞ւմ»։ Հաւատում եմ, որ հոգևոր իշխանութիւնը լսում է այս աղմուկը, կը կարգադրէ, որպէսզի պաշտօնական քննիչ յանձնաժողով նշանակւի, որին պարտաւոր կ՚լինեմ հաշիւ տալ (իմ կողմից), որպիսի յանձնաժողովի որոշումը կը լինի թէ ձեր պատասխանը, և թէ կը յագեցնէ մատաղի շուրջը լարած ձեր հետաքրքրութեան ծարաւը։

Բայց քանի որ դեռ որևէ պաշտօնական մարմնի կողմից ապացուցուած չէ հաշիւների մաքրութիւնն կամ անմաքրութիւնը, խոհեմ եղէք... չ՚շտապել արտայայտւելու։

Բաղդասար Սափարեան.

ԾԱՆՕԹ. Տպագրելով սոյն նամակը, խմբագրութիւնս վերջ է տալիս իւր էջերում այլևս որև գրութիւն տպագրելու այս հարցի վերաբերմամբ։

Խնձորեսկ, 1-ին յունիսի

Խնդրում եմ ուղղել հետևեալ սխալը «Փայլակ» թերթի № 24-ում լոյս տեսած Խնձորեսկ գիւղի դպրոցական հանդէսի մասին. 1. հանդէսը կատարուել է մանկավարժական ժողովի որոշմամբ և ոչ թեմի առաջնորդի կարգադրութեամբ. թեմի առաջնորդի կարգադրութիւնը վերաբերւում է ամառուայ արձակուրդների մասին. 2. դպրոցում սովորում են եղել 150 աշակերտ-աշակերտուհիներ, որոնցից փոխւել են 125 հոգի. 11-ը ստացել է աւարտական վկայական, իսկ մնացել են 25 հոգի։

Յարգանքներով՝ ուս. Ա. Մելք.

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой.

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 28 Կիրակի 14 յունիսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Կիրակի 14 յունիսի № 28

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամսու — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ., վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ԾԽԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԻ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐ ԳԻՒՂԵՐՈՒՄ

Հասարակութիւնից ընտրուած և լիազօրուած անձանները, որոնք ղեկավարում են հասարակական գործերն ու հաստատութիւնները, պարտաւոր են իրենց կատարած գործերի մասին հրապարակօրէն հաշիւ ներկայացնել ի գիտութիւն այն հասարակութեան, որը ընտրել ու լիազօրել է նրանց. այլապէս նրանց մասին զանազան թեր ու դէմ ենթադրութիւններ անելու իրաւունք ունի նոյն հասարակութեան իւրաքանչիւր անդամ, որ ձայն է տուել ընտրելու այդ մարդկանց. և ընտրուած մարդիկը կորցնում են իրենց վարկը, իրենց ընտրողների աչքում։ Այդ յայտնի է ամեն մէկին։

Դպրոցն էլ հասարակական հիմնարկութիւն լինելով, ղեկավարւում է հասարակութիւնից ընտրուած հոգաբարձուներով. նոքա էլ պարտաւոր են իւրաքանչիւր տարի իրենց կատարածի մասին հաշիւ տալ հասարակութեանը, որի միջոցներով է պահւում ազգային դպրոցը։

Հրապարակօրէն հաշւետուութեան երկու ձև կայ. մէկ՝ մամուլի միջոցով — միւսը՝ ծխական ժողով գումարելով — բանաւոր։ Որովհետև մեր խօսքը գիւղական դպրոցներին է վերաբերում, գիւղերում հրապարակօրէն հաշիւ ներկայացնելու ամենայարմար ձևն է՝ ծխական ժողով գումարելն և ուղղակի հաշւետուութեան անցնել բանաւոր կերպով։

Ազգային դպրոցը պահւում է հասարակութեան հաշւով, այնտեղ սովորում և դաստիարակւում են նրա զաւակները, և հասարակութիւնը պիտի գաղափար ունենայ այդ հաստատութեան ել ու մուտքի, զանազան հաշիւների, նրա բիւջէի, աղբիւրների մասին, իսկ այդ կարող է իմանալ միայն ծխական ժողովում, որը պիտի հրաւիրի դպրոցի վարչութիւնը կամ հոգաբարձութիւնը։ Ծխական ժողովում պիտի արծարծւեն այն մի շարք կարևոր խնդիրները, որոնց լուծումից իւրաքանչիւր դպրոցի ճակատագիրն է շատ անգամ կախուած լինում, նոյնպէս պէտք է զեկուցւի այդտեղ հոգաբարձութեան մի տարուայ գործունէութեան մասին։

Սակայն ցաւօք սրտի պէտք է ասել, որ մեր գիւղերում չկան ոչ ծխական ժողովներ, ոչ հրապարակական հաշւետւութիւն։ Եւ ինչ ենք պահանջում գիւղական հոգաբարձուներից, որոնց մեծ մասը ագէտ լինելով հանդերձ, ամեն տեղ անձնական յարմարութիւնն ու շահն է փնտրում։ Երբ տեսնում է, որ շահ չունի, թողնում է իր պաշտօնը, բայց առանց պաշտօնապէս հրաժարւելու։

Իսկ թէ ինչ արին նրանք մի ամբողջ տարի, ինչպէ՞ս կազմեցին դպրոցի բիւջէն, ինչ ել և մուտք ունեցաւ դպրոցն, ինչպէս ճանապարհեցին ուսուցչին, տարուայ վերջին այդ մասին հասարակութիւնը ոչինչ տեղեկութիւն չունի։

Նոյն իսկ հոգաբարձական ժողովներ, որ անհրաժեշտ է գումարել ամիսը մի քանի անգամ, շատ գիւղերում չեն գումարւում, որովհետև հոգաբարձուների կարծիքով, կարիք չկայ անհանգստանալ, ժողով գումարել, այս ու այն բանի մասին վիճել։ Ամբողջ դպրոցի ծախքը միայն ուսուցչի ստանալիք մի քանի հարիւր ռուբլին է, և մի կերպ կը տան, էլ ուրիշ ինչ ծախքերի պէտք ունի ուսումնարանը... Իհարկէ դպրոցին հարկաւոր չեն ոչ կանոնաւոր սենեակներ, ոչ կանոնաւոր նստարաններ, ոչ գրատախտակ, ոչ կաւիճ, ոչ վառելիք, ոչ լոյս, ոչ ծառայ և այլն, և այլն. բաւական է ունենալ ուսուցիչ և մի քանի տասնեակ աշակերտներ, և ահա դպրոցը կատարեալ է։

Շնորհիւ դպրոցական վարչութեան այդպիսի անտարբերութեան — հասարակութիւնը սառչում է դպրոցից և չի ուզում մտածել պահելու իր գիւղի կրթական միակ հիմնարկութիւնը առարկելով՝ ոչ հաշիւ կայ, ոչ ժողով, որ իմանանք թէ այդ փողերը որ տալիս ենք դպրոցի անունով ամեն տարի, ինչի վրայ են ծախսւում. ինչու մի անգամ իրենց կատարածների համար հաշիւ չեն տալիս.

Ուրեմն մեր հասարակութեանը գիւղերում դպրոցական անց ու դարձին իրազեկ անելու համար անհրաժեշտ է ծխական ժողովը։

Իսկ այդ կարևոր գործը գլուխ բերելու համար, հարկաւոր է ունենալ գիտակից հոգաբարձութիւն, որն ուսումնարանի ամենաչնչին պէտքերն իր սրտի մօտ ընդունելով կաշխատի բարւոքել այն և հասարակութեան ու դպրոցը իրար հետ սերտօրէն կապել։

V.

ԽՆՁՈՐԵՍԿԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Ուղիղ երեք ամիս է, ինչ այս վէրան ամպի ու մառախուղի հարազատ երկիրը մի գերագանցօրէն դժնդակ ու դժոխային կեանք է ներկայացնում։ Տեղացիներիս անծանօթ չէ այս անկոչ ու վատթարագոյն հիւրը, սակայն այսքան տևական արգահատելի բնոյթ չէր ստացել. էլ տուն ու տեղ չմնաց, որ չկաթէր։

Հին ու խարխուլ տներից քանիսը փլեցին տանից այն խեղճ գեղջուկին այս կրակ տարիներում իր օջախը նորոգելու սև ուրւականի հանդէպ կանգնեցնելով։

Գարնանացանը խիստ անժամանակ վատթար պայմաններում կատարւեց մի կերպ։ Գութանավարը սովորաբար սկսւում էր գարնանամուտին կամ նրա նախօրեակին և վերջանում մայիսին, իսկ այսօր գութանավարի շրջանը չէ կիսել անգամ (50—52 օր են վարում), մի բան, որ անշուշտ աննկարագրելիօրէն անձուկ և անել վիճակի մէջ է դնելու երկրագործ ժողովրդին իր միւս դաշտային անյետաձգելի աշխատանքների նկատմամբ։ Խոտհարքի ժամանակն անցնում է. խոտը հասել — փէտանալու վրայ է. հնձւոր է կանչւում, հնձւորն ու գրաստը գութանում են գրաււած, իսկ որ գլխաւորն է՝ եղանակ չկայ։

Խնձորեսկը ընդարձակ այգիներ ունենալով հանդերձ՝ պտուղների երես դժւար թէ տեսնի։ Գարնան ցրտաշունչ եղանակները հենց կոկոնումն են խեղդել բոլոր այգիների պտուղները։ Մընում է թութն ու խաղողը, որոնցից առաջինին «շախկա» հիւանդութիւնն է սպասում, իսկ երկրորդի ծաղկի շըրջանը պիտի անցնի եղանակի տեսակէտից բարեյաջող հանգամանքներում, մի բան, որ խիստ կասկածելի է թւում այս ճակատագրական շրջանում։ Գիւղի գրեթէ կիսից աւելին ունի լաւ թէ վատ, ընդարձակ թէ փոքր այգիներ, որտեղ օրը պտղով է անցկացնում այգեստէր ժողովուրդը։

Այս գարնան նման ձմեռն էլ պակաս դժնդակ չէր սովի, զուլումի արիւնոտ ուրւականը շալակած բուք ու բորանի, չալղունի հողմերի հետ։ Տարերային սարսափով լափեց արտ ու կանաչ, հանդ ու անդաստան, արմատախիլ արեց, չորացրեց, աւազի հաստ շերտով պատեց ընդմիշտ, խորը թաղեց հազարաւոր աշխատաւորների արիւն-քրտինքը։ Ո՞վ կը յանդգնէր ասել, թէ երբևէ այստեղ լոյնանիստ տափարակներում արտ ու կանաչ է գոյութիւն ունեցել...

Խնձորեսկի անսպառ շտեմարանն ու կերակրողը համարւող «Սերքի նանը» ամբողջովին գրեթէ խպառ չորացաւ, աղանձւեց, խորշակահարւեց այդ օրինակ ցնցող աղէտից։ Աշնանացանը չքւեց։

Ծառերը կտրած, ալեխառն ալտասուքն աչքերին բանջարները կրկնացան արեցին աւերուած արտերից մի մասում գարի, հաճար և այլն...

Այժմ մօտենում է ամառը. ինչ յոյսերով դիմաւորի գիւղացին նրան։ Ի՞նչ է բերում նորեկ ամառը՝ դատարկ հոր ու շտեմարաններ, ամբար ու մարաքներ, գալիք ձմրան օրերի չորաշուք կեանքի ու կացութեան գիտակցութիւնից շւարած ու կնճռոտ դէմքեր, հոգսեր՝ բայց երբէք մի երջանիկ ժըպիտ նրա դալկացած շուրթերին։

Տարին բոլոր «քշի հա քշի» անելով պատառիր կուրծքը մայր հողի վառ յոյսերով ու իղձերով. թաղիր այնտեղ ճակտից խորշոմներն առաջացնող դարդ ու ցաւդ, պարտք ու պռատդ՝ այլևս չտեսնելու համար... և դարձեալ այսօր ամօթից կարմրած, մինչև ականջները շիկնած, գլխիկոր, էն չարագուշակ «սանադ»—մուրհակը դողդոջուն ձեռքերումդ բռնած, գնա բաղխելու հարստի դարպասը, էդ է քու ճամփէդ, ճակատագիրը, բանչպար ախպեր...

Կենսական մթերքների անխիղճ թանգացման մասին էլ չեմ խօսում. մարդ ուղղակի սրտաճաք է լինում բազազի, ճօթի խանութ մտնելիս. կերօսինը 6—7-ից հասել է 10—11 կոպէկի. շաքարը՝ 23—24-ի, ալիւրը՝ 2 ր—30—40-ի, բրինձը՝ 8 ռուբլու սոմարը—«2 փութ», խիղի կաշին տրեխի համար ջուխտը 1 ր-30—40 կոպ-ի. նոյնիսկ էդ անտէր կուլէքն էլ են բարձրացել, չէ որ կուլ է, կուահողն էլ է թանգացել։ Այս բոլորի վրայ էլ աւելացրէք 1915 թւի արք. հարկը, որ հասնում է 13 հազարի, և կստանաք մի Խնձորեսկ, որ խարխլւն ու ղեկավարը կորցրած մի նաւի նման թափահարւում, հրհրւում է տարերային հուժկու թափով տառապանքի ծովի մրրկածուփ և ամենակուլ ալիքների բաղխումներից։

Բագրատ Ղարագեօզեան

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Ապրիլի 3-ին Հայոց Ձորի Հիրճ գիւղին մէջ թիւրք կառավարութեան կողմէ դաւադրօրէն ու նենգութեամբ սպանուած Իշխանի, Վահանի, Պօղոսի և Միհրանի դիակները մայիսի 18-ին Վան բերին և 19-ին կատարւեցաւ նրանց թաղման հանդէսը հոծ բազմութեան, պաշտօնական անձանց ու զինւորականների ներկայութեամբ.

Համաճարակը Վանում սաստկանում է։ Անհրաժեշտ են բժիշկներ, ֆելդշերներ, դեղօրայք։ Սով է սկսւում։ Պէտք է միջոցներ ձեռք առնել օգնութիւն հասցնելու համար։ Արամի վարչութիւնը անում է նոյն իսկ անհնարինը։ Խիստ կարիք կայ ինտելիգենտ ույժերի։

— Մոսկվայի Հայոց Կոմիտէն մարտ ամսում եկամուտ է ունեցել՝ 52,579 ր. 54 կ., ծախս՝ 14,653 ր. 71 կ., առ 1-ն ապրիլի ունեցել է 232,059 ր. 63 կ., փետրւարի 1-ից մինչև ապրիլի 1-ը նուիրաբերութիւններ տւել են 193,021 ր. 91 կ.։

— Թիֆլիսում յունիսի 8-ին, փողոցներում վաճառւում էր Հայ Օրիորդների Կոմիտէի հրատարակած «Խարիսխ» միօրեայ լրագիրը ռուսերէն և հայերէն լեզուներով։ Լրագրավաճառ օրիորդներն ու պարոնները ունէին արկղիկներ, ուր գնորդները գցում էին իրենց նւէրները։ Լրագրի վաճառումը մեծ յաջողութիւն է ունեցել. վաճառումից ստացւելիք արդիւնքը յատկացւելու է յօգուտ յիշեալ կոմիտէի։

ՄԱԿԼԱԿՈՎԻ ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆԸ

Հեռագիրը հաղորդեց, որ ներքին գործերի մինիստր Մակլակովը հրաժարւեց իր պաշտօնից և նրա տեղը նշանակւեց իշխ. Շչէրբատովը։

Մայրաքաղաքի մամուլը ներքին գործերի նոր մինիստրին բնորոշում է ընդհանուր առմամբ բարեացակամ և չափաւոր աշխարհայեացքի տէր ՚անձնաւորութիւն։ Հաւանօրէն իշխ. Շչէրբատովը ոչինչ նորութիւն չի մտցնի, բայց կաշխատէ մօտեցնել հասարակութեանը կառավարութեան հետ։ Նոր մինիստրի եղբայրը գտնւում է Գերագոյն Զօրահրամանատարի ադիւտանտների թւում։ Երիտասարդ ժամանակ Շչէրբատովը ուսումնասիրեց կենդանաբուծութիւնը և գիւղատնտեսութիւնը։ Իր նոր պաշտօնի տեղեկութիւնը ստանալով, նա ասել է. «Ինձ բաժանում են իմ սիրած գործից։ Սովորական պայմաններում ես երբեք չէի ստանձնի ներքին գործերի մինիստրի պաշտօնը, բայց այժմ ամեն մարդ պէտք է կատարէ իր պարտականութիւնը։

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ ՑԱՐԻՑԻՆ-ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԷՏ

Պետրօգրադի հասարակական գործիչների մէջ միտք է ծագել՝ կառուցանել նոր երկաթուղագիծ՝ միացնելով Ցարիցինը Ալէքսանդրէտի հետ (Նաւահանգիստ Միջերկրական ծովի սիրիական ափում)։

Երկաթուղագիծը, անցնելով կովկասեան լեռնաշղթայի միջով, կը լինի միացնող օղակ Վօլգայի աւազանի և ամբողջ Ասիայի։ Ծրագրւած գծի գլխաւոր կէտերն են Ցարիցին, Դարկօ, Գօրի, Ռօսկի կիրճը։ Այդ մասում հետախուզումներ արդէն Բաղդատի երկաթուղագիծը կատարել է։ Գօրիից ենթադրւում է ճիւղաւորումներ դէպի Օլթի, Էրզրում, Խարբերդ և Մարաշ։

Այդ գիծը խաղալու է շատ խոշոր դեր թէ տնտեսական և թէ քաղաքական տեսակէտից. դրանով Ռուսաստանը իր ձեռքը կը վերցնէ համաշխարհային նշանակութիւն ունեցող ճանապարհը։ Եղած տեղեկութիւնների հիման վրայ, մինիստրութիւնը նոր երկաթուղագծի նախագծին համակրութեամբ է վերաբերւում։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Խմբագրութիւնից անկախ պատճառով «Փայլակ»ի սոյն համարը լոյս է տեսնում կէս թերթ։

— Շնորհիւ անձրևային եղանակների, Շուշւայ հասարակական ակմբանոցի ամառային շէնքը տեղափոխելու հարցը յետաձգւած է անորոշ ժամանակով, մինչև եղանակների պարզւելը։

— Թեմիս կառավարչի կողմից հաստատւած են Ագուլեաց եկեղեցու-ծխական դպրոցի նորընտիր հոգաբարձուներ. Գարեգին աւագ քահ. Յովհաննիսեանը և պ. Սարգիս Պատւականեանը։

— Բարձր դպրոցական վարչութեան կարգադրութեամբ Շուշւայ Մարինսկի իգական պրօգիմնազիայում և քաղաքային դպրոցում ուսումը սկսւելու է օգոստոսի 7-ից։

ՂԱՐԱԲԱՂ

Թաղլար (Շուշ. գաւ.) Մայիսի 27-ին, մի քանի ժամ տևող անձրևից գոյացաւ սարսափելի հեղեղ, մեծ վնաս պատճառելով Թաղլարի բնակիչներին. փչացել են երկու տուն, փողոցները բոլորը քանդւած են։ Մարդկային զոհեր չկան, վնասը հասնում է մօտ հազար րուբլու։

ԿՈՎԿԱՍ

— Թիֆլիսի վաճառականական բանկը յայտնել է քաղ. վարչութեանը, որ արդէն ստացել է քաղաքի համար պատւիրած 9,621 փութ 4 ֆ. շաքարի գուբլիկատները։ Բանկը առաջարկում է քաղ. վարչութեանը գնել իրենից ամբողջ շաքարը, վճարելով ընդամենը 70,368 ռ. 79 կ., որպիսի գումարից 69,752 ռ. 98 կ.-ը որպէս շաքարի իսկական արժէքը, հաշւած փութը 7 ռ. 25 կոպէկով, իսկ մնացածն այլ և այլ ծախսերի։ Շաքարի փութը Թիֆլիս բերելու ծախսերի հետ միասին նստելու է 7 ռ. $31^1/_2$ կոպ., իսկ ֆունտը $18^1/_2$ կոպ.։

— Գանձակում մայիսի 26-ին, երդում ընդունելով, մտել է քաղ. վարչութեան անդամի պաշտօնում բժ. Հայկ Միլքոնեանը։ Նա նշանակւել է իր կամքով հեռացած վարչութեան անդամ Մովսէս Եպիսկոպոսեանի փոխարէն։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ

Քարահունջ, 10-ին յունիսի

Քարահունջ և Քերթ (Վարանդ. գաւ.) երկու հարևան գիւղեր են՝ առաջինը աղքատ, վերին աստիճանի աննախանձելի դրութեան մէջ, հողը քիչ ու անբերրի, գիւղացիները մեծ մասամբ աղքատ ու խեղճ. երկրորդը աւելի ապահով է քան Քարահունջը. ունի բաւական քանակութեամբ հող, ազգաբնակութեան $^1/_3$ մասը հարուստներ են։ Եւ անա առաջ է գալիս հարուստ համայնքի ոտնձգութիւններն աղքատ համայնքի դէմ։

Քերթ և Քարահունջ գիւղի սահմանն է կազմում Պրկակիր առուն։ Առուի աջ ափին ձգւում է «Շլորան տափ» հողամասը, իսկ ձախ կողմը տարածւում է մօտ 70 դեսետին մի հողամաս, որ կոչւում է «Ղուզէ»։ «Ղուզէն» բէկապատկան հող է, որից օգտւել են Քարահունջեցիները մինչև 1913 թ. և որի համար 1870 թւականից հարկ են վճարել բէկերին և պետութեանը։ 1913 թ. Քերթ գիւղի բնակիչները ուժգնակի բռնութեամբ վերցրել են նախ «Շլորուն տափ» և ապա «Ղուզէ» հողամասերը։ Նոյն թւի սեպտեմբերի 1—3-ը ստսկալի կռիւներ են տեղի ունեցել այդ երկու գիւղերի միջև։ Քերթ գիւղացիները աւերում են Քարահունջի գերեզմանատեղին, այրում են Աբրահամեանների մեծ դժւարութեամբ հաւաքած, գիւղից 10—18 վերստ հեռաւորութեան վրայ գտնւող արտերից 5500 խուրձ ցորենն ու գարին և գարմանի երկու մարագները։ Կուին միջամտում են Խոնաշէն փոստի պօլիցիականները։ Քերթ գիւղացիները յարձակւում են և դոցա վրայ, ջարդում են Աղաեի թևը, որից յետոյ ձերբակալւում են Քերթ գիւղացիներից քան հոգի։ 8 ամիս բանտարկութիւնից յետոյ 4000 րուբլի գրաւականով բոլորն էլ բանտից արձակւում և դեռ մինչև այսօր դատաբանի առաջ չեն արդարացել Քարահունջի վրայ բռնութիւն գործադրելու, գերեզմանատեղին քանդելու, Աբրահամեաններին վնասելու և Աղաեի թևը ջարդելու մեղադրանքների մէջ։ Հոդային այդ վէճի գործը ուղարկւում է Գանձակի դատաստանական պալատը։ Շատ հասկանալի պատճառով պալատը վճռում է յօգուտ Քարահունջ գիւղի։

Սակայն Քերթ գիւղացիները դրանով գործը դեռ վերջացած չեն համարում… Աւերելով իրենց սեփական այգին, որ գտնւում է «Ղուզէ» հողամասի և «Պրկակեր» առուի միջև (կարող են վկայել Ծւատեղ գիւղի բնակիչներից շատերը և տողերիս գրողը հարկ եղած դէպքում ցոյց կը տայ այդ վկաներին) առանձին բողոքագրով սկսում են պահանջել Քարահունջ գիւղից մօտաւորապէս 2 հազար րուբլի։

Այնուհետև ոչինչ չեն խնայում քերթեցիները խանգարելու «Ղուզէ» հողամասի կանոնաւոր մշակելուն։ Անցեալ տարի նոքա արածացնում էին, քարուքանդ էին անում, երբեմն էլ կրակում խեղճ ու կրակ գիւղացու քրտինքով հասած արտերը… Այս բոլոր վայրենութիւններից յետոյ Քերթ գիւղացիները նորից լիազօրներ են ուղարկում Գանձակ դատաստանական պալատում հաստատելու իրենց վրայ այդ հողամասը։ Ո՞ւր մնաց արդարադատութիւնը, ո՞ւր մնացին օրէնքը, պատիժն ու դատաստանը, երբ այսօր մենք քարահունջեցիք հարկ ենք տալիս պետութեանը, իսկ մեր հողերից օգտւում են Քերթ գիւղացիները, անա թէ ինչու մենք կամենում ենք մարմնաւոր իշխանութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել այդ երևոյթի վրայ։

Բ. Ս.

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

Շաւելի րայօնում դրութիւնն անփոփոխ է։ Րայգօրօդի լճերից հարաւ մեր առաջապահ մասերը անցնելով յունիսի 9-ի գիշերը Եգրաժնա գետը, գրաւեցին Կուլիգի գիւղը, բոլորովին ոչնչացնելով գերմանական մի վաշտ։ Յունիսի 8-ին և հետևեալ գիշերը Լվօվի ուղղութեամբ մենք զսպում էինք թշնամու առաջխաղացումն ուժեղ կռւով։ Թշնամին իւր անյաջող գրոհների ժամանակ Բրժուխօվիցէ գիւղի մօտ և դէպի հարաւ Շչերեկ գետերից կրեց խոշոր կորուստներ, բայց նրան յաջողւեց առաջ գնալ Ժոլկով քաղաքի շրջանում, որի պատճառով մեր զօրքերը յունիսի 9-ին թողեցին Լվօվը և շարունակում էին յետ նահանջել նոր ռազմաճակատի վրայ։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Յունիսի 8-ին կովկասեան զօրքի ճակատի վրայ ռազմական ընդհարումներ տեղի չեն ունեցել։

Լօնդոն. 10-ին յունիսի. Գլխաւոր բանակի հաղորդագրութիւնը Դարդանէլի զօրքի մասին։ Յունիսի 9-ին մի օր ու գիշեր տևող անդադրում կատաղի կռւից յետոյ նշանաւոր յաջողութիւնների ենք հասել. երեկ առաւօտեան գեներալ Գուրօն սկսեց գրոհ Կերեբեսդերէի խիստ ուժեղ ամրութիւնների գծի վրայ, կէսօրին մօտ ֆրանսիական երկրորդ դիվիզեան գրաւեց առաջին և երկրորդ գծի բոլոր թիւրքական խրամատները, որոնք գտնւում էին նրա ճակատի առաջ, գրաւեցին նոյնպէս հռչակաւոր բէդուտը, որի յետևը ձըգւում էին անհագին ցանց խրամատների ու ցանկապատերի։ Չնայած գիշերային կատաղի հակագրոհներին մեր գրաւած բոլոր դիրքերը պահեցինք մեր ձեռքում։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Խնուշինակ. 1-ին յունիսի

Թոյլ տւէք խնդրում ենք Ձեր յարգելի թերթի միջոցով մեր հրապարակական շնորհակալութիւնը յայտնելու ս. Խաչ վանքի վանահայր Բարձրապատիւ Վահան վ. Տէր-Գրիգորեանին, որ յարգելով հոգաբարձութեանս դիմումը, հայրենի գիւղի դպրոցին նւիրել է մի հարիւր րուբլի։

Փոխ-Նախագահ հոգաբարձութեան՝
Իվան Ղազարեան

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

№ 29 Հինգշաբթի 18 յունիսի 1915 Հինգշաբթի 18 յունիսի № 29

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak".

ՄԻԱՑԵԱԼ ՈՒԺԵՐՈՎ

Վերջին ժամանակներս տեղի ունեցաւ այն, ինչ որ տեղի պէտք է ունենար հէնց պատերազմի սկզբից. Լայնածաւալ Ռուսաստանի մի ծայրից մինչև միւսը հասարակական կեանքը մի զօրեղ ցնցում կրեց. հասարակական ուժերն ի մի համախմբուեցան, օգնելու և օժանդակելու ժողովրդի բախտի անօրինման գործին. Քաղաքների և արդիւնաբերողների միութիւնները, մտքի և կապիտալի ներկայացուցիչները տոգորուած միևնոյն գեղեցիկ նպատակով՝ հրապարակ իջան ամրապնդելու թշնամու դէմ ամիսներ ի վեր կռիւ մղող զօրքի թիկունքը, նիւթապէս և բարոյապէս ուժ և եռանդ տալու նրան: Մոմենտի լրջութիւնը խթան հանդիսացաւ այդ գրանդեօզ ձեռնարկութեան երեւան գալուն, որն անշուշտ ունենալու է իր ծանրակշիռ և բարեբար ազդեցութիւնը պատերազմի ընթացքի նկատմամբ. Ներկայ պատերազմը իր ռազմի դաշտ հանած ուժերի քանակով, իր նպատակով անօրինակ և աննախընթաց կարող է համարուել. Գերմանական իմպերիալիզմի և ընդհանրապէս միլիտարիզմի ջախջախումը, ազգերի լաւագոյն և ազատ կեանքի վառ հեռանկարը, ճնշուած մանր ազգութիւնների ազատագրումը այնպիսի վեհ ու վսեմ նպատակներ են, որոնց համար արժէ զոհաբերել մեծագոյնը ունեցածի, արժէ համախմբել ստեղծագործ ամենամեծ ուժերը. Պատերազմը տարւում է յանուն ժողովրդների ազատութեան, ուրեմն և պէտք տարւի ժողովրդների միահամուռ ուժերի միջոցով—ահա այն լօզունգը, որին մօտեցնում է մեզ ինքը կեանքը, մոմենտի պահանջը.

Անշուշտ արդիւնաբերողների և քաղաքների միութիւնների ներկայացուցիչների համագումարը և գործունէութիւնը չի նշանակում ամբողջ ժողովրդի գործունէութիւն. այդ ուժերի երեւան գալը չի սպառում երկրի բոլոր ստեղծագործող գործի ընդունակ և գործունէութեան ծարաւով բռնած ուժերը. սակայն այդ երևոյթը բարեգուշակ նշան է, որ ժողովրդի բախտի դարբնելու խնդիրը վերապահուելու է հէնց իրեն ժողովրդին, որ առհասարակ ազգութեան վերաբերեալ հարցերում ամենամեծ դերը յատկացուելու է հանուր ազգի ընտրեալներին: Դեռ կան խաւեր մեր լայնածաւալ հայրենիքում, որոնց գործակցութիւնն ու աշխատութիւնը ներկայ համաժողովրդական պատերազմի շրջանում անխուսափելի և անհրաժեշտ է թէ իրաւական և թէ բարոյական տեսակէտից: Այդ համագործակցութիւնը ուժ և զօրութիւն է ներշնչելու կռւող զօրքին, ժողովրդի կրծքից բղխած ամէն մի քաջալերական խօսք համապատասխան արձագանք է գտնելու նոյն այդ ժողովրդի ծոցից ելած, ռազմի դաշտում արիւն թափող կտրիճների սրտում. Համագործակցութիւնը, միացեալ ուժերով գործելը մեծ գրաւականն է ապագայ յաղթանակի, ամենախոշոր երաշխիքը տեւտոնների բռնակալութեան ջախջախման և ազգերի համերաշխ ու ազատ զարգացման.

ԲԱՆՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԴԵՐԸ ՆԵՐԿԱՅ ԿՌՒՈՒՄ

Բազմակողմանի է բանւորութեան դերը ներկայ կռւում, խոշոր են այն հետևանքները, որ ունի և պէտք է ունենայ համաշխարհային կռիւը բանւոր դասակարգի իդէալների վրայ. Անշուշտ յարմար հանգամանքներ են հարկաւոր, որպէսզի կարելի լինի լուսաբանել այդ հարցերը, սակայն կը ցանկանայինք կարեւոր չափ մատնանշել այն մեծ ծառայութիւնը, որ մեր բանւորութիւնը ցոյց է տալիս հայրենիքին օրհասական կռւում.

Երբ տունը բռնկում է կրակից, նրա բնակիչների մէջ, առանց խտրութեան մեծի ու փոքրի, առաջանում է մի ցանկութիւն՝ համայն ուժերով ազատել տունը հրդեհից. Երբ թշնամու շարքերը կանգնած են հայրենիքի շեմքին և սպառնում են նրա գոյութեան ու պատւին, իւրաքանչիւր քաղաքացու պարտքն է զոհ բերել իր բոլոր ուժերը դէն շպրտելու յանդուգն թշնամուն.

Չկայ աւելի ահեղ թշնամի բանւորութեան համար, քան միլիտարիզմը, որ իրեն նշանաբան է ընտրել Գերմանիան, ուր նա ուզում տիրել ամբողջ աշխարհին. Միլիտարիզմը գոյութիւն ունի բոլոր երկրներում, բայց այն ահռելի չափերը, որ նա ընդունել է Եւրոպայում, պէտք վերագրել միմիայն Գերմանիային. Վերջինս օրէնք է դարձրել՝ վճռել բոլոր քաղաքական հարցերը թնդանօթով ու վառօդով, ճորտ դարձնելով նրան ժողովրդի բոլոր հիւթերը.

Սարսափելի է նոյն իսկ երեւակայել այն հետևանքները, որ կը բերի գերմանական միլիտարիզմը իւրաքանչիւր յաղթուած ժողովրդին և ամենից առաջ նրա բանւոր դասակարգին.

Գիտակցելով այդ ամենը դաշնակիցների բանւորները առանց բոպէ անգամ տատանուելու իրենց բոլոր ուժերը հայրենիքի տրամադրութեան տակ դրին. Իսկ հայրենիքը մեծ կարիք է զգում նրանց օգնութեան. Եւ իրաւ, ինչո՞վ են կռւում ժողովուրդները ներկայումս, ինչի վրայ է յենւում Գերմանիան, ցոյց տալով հրէշային զօրութիւն. անշուշտ, արդիւնաբերութեան և տեխնիկայի վրայ.

Իսկ արդիւնաբերութեան ու տեխնիկայի ծուծը կազմում են բանւորները. Այն ահեղ թնդանօթները և ռումբերը բանւորական աշխատանքի արդիւնք են. Պարզ է, որ բանւորները ներկայ կռւում մի ուժեղ և անփոխարինելի գործօն են հանդիսանում. Այդ է նշանակում անգլիական մինիստր Լլոյդ Ջորջի դիմումը անգլիական բանւորութեան, այդ է նշանակում նաև Մոսկվայի գեներալ նահանգապետ իշխան Իւսուպովի կոչը ուղղած Մոսկվայի բանւորութեան. Եթէ այժմ Ֆրանսիայում ծերերը ու երեխաները, նոյն իսկ կանայք, մտնում են գործարաններ աշխատելու հայրենիքի փրկութեան համար, եթէ նոյն Ֆրանսիան արդէն դարձել է մի հսկայական գործարան, դա ցոյց է տալիս բանւորութեան մեծ դերը ներկայ կռւում. Ռուսաստանն էլ պատրաստութիւններ է տեսնում դառնալու մի վիթխարի գործարան պատերազմի պէտքերը հոգալու համար. Ժողովրդի բոլոր խաւերը խմբւում են այդ գործարանի շուրջը, տոգորուած մի մտքով, միանալ ու յաղթել թշնամուն. Ահա այդ միութեան, այդ օրգանիզմի առաջի շարքերում են ընթանում բանւորները. Ուղարկելով տասնեակ հազարներ իր շարքերից կռւի դաշտը, հարիւր հազարներ օր ու գիշեր աշխատելու կռւող բանակի թիկունքում, ամրացնելու այդ թիկունքը և յաղթութիւնը կազմակերպելու.

Եւ երբ գերմանական միլիտարիզմը կը ջախջախուի և կը վերականգնուի Եւրոպայի անդորրութիւնը, այն ժամանակ ռուս բանւորները ամենայն իրաւամբ կունենան մեծ բաժին խաղաղութեան բարիքներից.

ԼԼՕՅԴ ՋՈՐՋԻ ՃԱՌԸ

Լօնդօնում, համայնքների պալատում Լլօյդ Ջորջը հետեւեալ ճառն է ասել. «Ռազմամթերքների յաւելման առթիւ. ռազմական մթերքների քչութիւնը, համեմատած պահանջի չափի հետ, նոյնքան քաջ յայտնի էր մեր թշնամուն, որքան և մեզ. պատերազմի տևականութիւնը, մարդկային զոհերը, վերջնական յաղթանակը կամ ջարդը, այդ բոլորը կախում ունեն ռազմամթերքների հարկաւոր չափով արտադրելուց. Դաշնակիցները յարձակողական դիրք են բռնել այն ամեն դէպքերում, երբ նրանց ռազմական մթերքների պաշարը գերակշռող է եղել. Դաշնակիցները ուժեղ են թշնամուց կռւող ուժերի քանակով, իսկ որակով ոչ միայն հաւասար, այլ և գերակշռող կը լինէին, եթէ կարողանային գերազանցել երրորդական կենդրոնական պետութիւնների ռազմամթերքի մշակման խնդրում.

Այնուհետև Լլօյդ Ջորջը յիշատակելով իւր այցելութիւնը Ֆրանսիա և խորհրդակցութիւնը ֆրանսիական նախարարների հետ՝ շեշտում է, որ իր վրայ մեծ տպաւորութիւն է թողել այն բոլորը, ինչ որ Ֆրանսիան արել է և դեռ կարող է անել արդիւնաբերութեան կազմակերպման խնդրում. «Եթէ, ասում է նա, յետագայ ամիսների ընթացքում մենք կարող լինենք այն քանակութեամբ ռազմամթերք արտադրել որքան ֆրանսիական գործարանները, դաշնակիցները ոչ միայն կը հաւասարուեն թշնամու հետ, այլ և մեծ առաւելութիւն կունենան նրանից հէնց այն բանում, ինչ որ հարկաւոր է ամենից առաջ յաղթութեան համար. Գերմանացիներն սկզբից նախատեսել էին պատերազմի երկարատև լինելը, ուստի ռազմամթերք պատրաստելու հում նիւթերի և մեքենաների մեծ պաշար էին կազմակերպել. Մենք էլ, որպէսզի ապահոված լինենք մեր յաղթութիւնը, պէտք է կազմակերպենք մեր երկրի և պետութեան բոլոր արդիւնաբերական ուժերը. Երբ այդ գործը կատարած կը լինենք, այդ դէպքում ռազմամթերքի արդիւնաբերութիւնը Ֆրանսիայում և Անգլիայում կարող կը լինի յաղթահարել տեւտոնական բոլոր ուժերը». Լլօյդ Ջորջը համոզուած է, որ կարելի է յոյս դնել արդիւնաբերողների

հայրենասիրական միահամուռ գործակցութեան վրայ։ Այնուհետև ճառախօսը մատնանշում է տեխնիկական հմուտ բանւորների անհրաժեշտութիւնը։ Այդպիսի բանւորների, հարկաւոր թւով, գործի դնելը մի քանի շաբաթւայ ընթացքում կը կրկնապատկի պուլեմեօտների թիւը, որոնք անհրաժեշտ են զօրքի պաշտպանութեան համար և այն նպատակով, որ զօրքը կարողանայ մնալ իր դիրքերում, երբ թշնամին իր ուժերը արևելեան ճակատից կը կենդրոնացնի արևմտեան ճակատում։ Մի քանի արհեստանոցների արդիւնաբերութիւնը կարելի կը լինի կրկնապատկել, եթէ տրէդ-իւնիոնների սահմանափակող միջոցներն առժամանակ փոփոխութեան ենթարկւեն, եթէ չլինեն գործադուլ-լօկաուտներ։ Ռազմամթերքների գործարաններում աշխատող բանւորները արդէն համաձայնել են գործարանատէրերի հետ ունեցած իրենց բոլոր վէճերը յանձնել միջնորդ դատարանի։ Բացի դրանից բանւորական միութիւններից մի գունդ է կազմւում, որը պատրաստ կը լինի տալ կառավարութեան ցանկացած տեղը ռազմամթերքի արդիւնաբերութեան նպատակով։ Այդ արհեստանոցներում բանւորներից և տէրերից կը կազմւի միջնորդ դատարան, որը կը հոկի կարգ ու կանոնի վրայ։

Լօյդ Ջօրջը նորից անցնում է Գերմանիային, որը նրա կարծիքով տարիներ շարունակ հետամուտ էր ռազմական անհրաժեշտ նիւթերի ամբարման և քանի դեռ պատրաստ չէր, բարեկամական յարաբերութեան մէջ էր բոլոր պետութիւնների հետ։ Բալկանեան կռիւների ժամանակ ոչ ոք Գերմանիայից աւելի համեստ և անկեղծ լինել չէր կարող։ Նա քաղցրահաճ կերպով ժպտում էր Ֆրանսիային, Ռուսաստանին վերաբերւում էր որպէս բարեկամի, իսկ Անգլիայի հետ ձեռք-ձեռքի տւած բօնում էր Եւրոպայի բոլոր դիւանագիտական կանցելեարիաներում։ Մենք կարծում էինք, թէ իրօք ընդհանուր խաղաղութեան ժամանակաշրջանն է թագաւորում, բայց հէնց այդ իսկ ժամանակ Գերմանիան պատրաստում և ամբարում էր ռազմամթերքի ահագին պաշար, որպէսզի իր հարևաններին յանկարծակի բերի, նրանց քնած ժամանակ մահացու հարւած հասցնի նրանց։ Եթէ նման խաբեբայութիւնները յաջողութիւն ունենան միջազգային շրջանում, ապա ուրեմն հիմնայատակ պէտք է լինին միջազգային հաւատարմութեան բոլոր հիմքերը։ Յանուն ընդհանուր խաղաղութեան անհրաժեշտ է, որ այդ խաբեբայութիւնը յաջողութիւն չգտնի և մեր պարտականութիւնն է այնպէս անել, որ Գերմանիայի մտադրութիւնները անյաջողութեան հանդիպեն։

ՄՏՔԵՐ ԵՒ ԽՈՀԵՐ

«Ճանաչիր ինքդ քեզ»
Սոկրատես

Միանգամայն կասկածից դուրս է, որ մարդկութեան պատմութեան մէջ բոլոր մեծամեծ գործերն ու արգասիքները պահանջել են մարդկային մտքի արտակարգ լարումն ու անխոնջ վաստակ, այսինքն արդիւնաւոր վաստակները գիտութեան և գեղարւեստի բոլոր ճիւղերում առաջանում են երկարատև և անդուլ աշխատանքներից։

Ուսումնասիրելով գիտութեան և գեղարւեստի մէջ մեծ մարդկանց կեանքը, խոկոյն և եթ աչքի է զարնում այն հանգամանքը, որ վերոյիշեալ մարդկանց միտքն ու ուշադրութիւնը ամբողջովին կենդրոնացած է եղել այն գաղափարի ու գործի վրայ, դէպի որը, որ գլխաւորն է, տածել են նրանք գերմարդկային սէր ու հետաքրքրութիւն. Նրանց գործը երևան է հանում այդ մարդկանց մէջ գոյութիւն ունեցող առաքինի և պիտանի յատկութիւնները—մտաւոր ուժգին լարւածութիւն, եռանդի անսպառ աղբիւր, համբերութիւն, բնաւորութեան տոկունութիւն, կամքի ոյժ և միակ ու ուժեղ ձգտումն ու արտակարգ սէր դէպի ընդգրկւած այն գաղափարը, որով տարւած են եղել նրանց միտքն ու հոգին։

Նրանք գործել են համայն մարդկութեան համար. Նոքա օժտւած են եղել սիրով և խիստ ցանկութեամբ օգնել մարդկութեանը և հնարաւոր եղածին չափ ամոքել նրա տանջանքները. Նրանք ապրել են աշխարհում և աշխարհի համար։ Մեծ մարդկանց գործերը թէև նպաստում են գիտութեանց ճոխացմանը և մարդկային մտքի յառաջադիմութեանը, բայց այնուամենայնիւ մարդս «իր էութեամբ» դարձեալ մնում է անփոփոխ. սրանով ասելու է, որ մեզ հետաքրքրողը գլխաւորապէս մարդու էութիւնն է, թէ որչափ է նա կարողացել արտայայտւել ցայժմ, չնայած որ մարդու միտքը անընդհատ կատարելագործւել է. աւելի պարզ ասենք. հարցը գիտութիւնների բազմանալու և ճոխանալու մէջ չէ. այլ թէ որ աստիճանի է պարզ մեզ համար մարդու էութիւնը, որովհետև բոլոր դարերում և ժամանակաշրջաններում ծնունդ առած քաղաքակրթութիւնների և գիտութիւնների նպատակն է եղել պարզել մարդ արարածի էութիւնն ըստ ամենայնի, որով և կարելի կը լինէր լուսաբանել տիեզերքի բոլոր երևոյթներն ու իրերը։

Բոլոր գիտութիւնները, ծառայելով մարդկային մտքի զարգացմանը, ոչինչ չեն աւելացնում նրա էութեան վրայ, այլ աստիճանաբար նպաստում են նրա արտայայտւելուն. այդ է ցոյց տալիս և ժամանակից գիտութիւնների ձգտումը, որոնք ծառայում են մի համայնապարփակ մտքի ընդհանրացմանը։

Մարդու էութեան և ինքնաճանաչութեան պրոբլեմը մնում է մինչև օրս էլ, որպէս ձգման ամենավերջին նպատակ։

Այսու շեշտում ենք այն, որ ներկայ տագնապալից օրերում կարծես թէ մարդկութիւնը կանգնած է ինքնաճանաչութեան վիթխարի պրօբլեմի առջև—բնորոշելու նրա որոշակի տեղը իրերի դրութեան մէջ։

Այսօր պարզ և ակնյայտնի է, որ ոտնատակ են տրւում այն սրբազան գաղափարները, որոնց ծառայել է և ծառայում է պատմութեանը ընթացքը և որոնց նա ճանաչել է, որպէս միակը և սրբազանագոյնը։

Արդի աշխարհասասան պատերազմը անմիջական հետևանք է գիտութեան զարգացման և այսպէս անւանեալ «աշխարհային ուսմունքի»։

Այսօր ինքը գիտութիւնը զինւել է գիտութեան դէմ և կործանում ու արմատախիլ է անում իւր գեղեցիկ ստեղծագործութիւնները։

—Ահա գիտութեան և աշխարհային ուսմունքի պտուղներն ու հետևանքները—այսպէս է առաջադրում մարդկային խիղճը, ուրիշ խօսքով նրա անկախ «եսը», նրա բանականութիւնը։

Բան

ՄԻ ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹ

Դեռահասների դպրոցական-դասարանական և տնային-ազատ ընթերցանութեան հարցը մեր մանկավարժական գրականութեան մէջ դրեթէ չէ շօշափւած, այդ իսկ պատճառով, անգամ տարիների փորձառութիւն ունեցող դասատուների բացարձակ մեծամասնութիւնը պարզ գաղափար չունի՝ գիտակցօրէն կազմակերպւած ընթերցանութեան՝ կրթական-դաստիարակչական հզօր նշանակութեան մասին։

Թէև ամենափոքր դասատուն անգամ զգում է, որ դպրոցականը զուտ դասերով բաւականանալ չէ կարող և հարկադրաբար պիտի պարապի նաև ընթերցանութեամբ, բայց թէ ինչից պիտի սկսի այդ, ինչ ուղղութեամբ առաջ տանի և, որ գլխաւորն է, ինչպէս առաջ տանի,—սոքա արդէն հարցեր են, որ ծագում են ոչ իւրաքանչիւր դաստիարակի գլխում... Վերջիններս երկար յոգնութիւն չեն պատճառում իրենց մտքին. այլ բռնում են խնդրի զուտ ձևական կողմը. բաւական է, որ ձեռքի տակ լինի գրքերի և գրքոյկների որոշ թիւ և ահա ցանկացողի ձեռքն է տրւում շարքով, առանց որև է ընտրութեան։

Ինքնին պարզ է, որ այսպիսի ընթերցանութիւնից դպրոցականը փոխանակ օգտւելու, վնասում է. Կորցնելով ահագին ժամանակ, յաճախ շատ անմատչելի նիւթերի վրայ. դեռահաս ընթերցողը, օձիքը ազատելու համար, կամ գիրքը դէն է շպրտում զզւած, կամ սովորում է կարդալ կրճատումներով, կամ վրայ է վազում գրքի վերջին երեսներին, իրազեկ լինելու հերոսների վիճակին և այսպիսով ամեն ինչ դառնում է... հեքիաթ։

Գոնէ մենք առիթ ենք ունեցել տեսնելու այսպիսի ընթերցողներ, որոնք հեքիաթի են վերածել «Խաչագողի յիշատակարանն» ու «Խենթը», «Յարութիւնը» և «Մօննա-Վաննան» և համբերատար ունկնդիրների առաջ նաղլ արել... Սա էլ է ընթերցանութիւն ի հարկէ, բայց դրւած գլխիվայր. որպիսին սակայն ունի ջերմ կողմնակիցներ՝ ոչ միայն յանձինս հասարակ դասատուների...

Ինչպէս երևում է, Շուշու Մարիամեան-Ղուկասեան դպրոցը ևս նախանձախնդիր է այսպիսի ընթերցողների թիւը բազմացնելու Հայկազեան ցեղի մէջ։ Այդ երևում է մեր ձեռքը անցած մի հետաքրքրական ցուցակից, որ թելադրել է դասարանում V բաժ. դաստիարակչուհին։

Ըստ այդ ցուցակի, յիշեալ բաժանմունքի աշակերտուհիներին առաջարկւում է կարդալ հետևեալ երկերը. Րաֆֆիից—«Կայծեր», «Խաչագողի յիշատակարանը», «Արծիւ Վասպուրականի», «Խենթ» և «Սամւէլ»։ Պռօշեանից—«Շահէն», «Հացի խնդիր», «Ցեցեր», «Ցունօն», «Բղդէ», «Սօս և Վարդիթեր», «Կուածաղիկ»։ Աղայեանից—«Տորք Անգեղ»։ Փափազեանից—«Պատկերներ թիւրքահայոց կեանքից»։ Ահարոնեանից — «Խեղճերը», «Խաւարի մէջ»։ Վարդանեանից(?) — «Ռոստոմ և Զոհրաբ»։ Շանթից—«Լեռան աղջիկը»։ Մուրացանից — «Պսակների բողոքը»։ Լէօից—«Թաթախման գիշեր», «Այծարածը»։ Շիրվանզադէից—«Ցաւագարը», «Գործակատարի յիշատակարանը»։ Աբովեանից—«Վէրք Հայաստանի»։

Թիւրիմացութեան տեղիք չտալու և կատարեալ իլլիւստրացիայի համար մենք առաջ բերինք ամբողջ ցուցակը, ուր յիշատակւած երկերից հազիւ չորս հինգը մատչելի կարող են լինել աշակերտութեան՝ մի պայմանով միայն, եթէ նա տարիների ընթացքում ունեցել է դասարանական ընթերցանութեան դասեր և սովոր է գիտակցական ընթերցանութեան։

Ինչ վերաբերում է ամբողջ ցուցակին, ակնյայտ է սիստեմի կատարեալ բացակայութեանը, ինչ կողմից էլ մօտենալու լինինք ընտրութեանը, ապա ուրեմն և անմատչելի է V բաժանմունքի աշակերտութեանը, որը հայ կեանքն ու գրականութիւնը ճանաչում է միայն «Լուսաբեր» դասագրքերից։

Հայ գիտակից ուսուցչութեան ուշադրութեանը առաջարկելով այս հետաքրքրական փաստաթուղթը, մենք առայժմ մի բան միայն կը ցանկանայինք իմանալ. արդեօք ցուցակը արդիւնք է Մար-Ղուկ. դպրոցի մանկավարժական խորհրդի հաւաքական ջանքերի, թէ V. բաժանմունքի մայրենի լեզւի դասատուի մանկավարժական «փորձառութեան»։

Մելք. Եսայեան

ՇՈՒՇՈՒ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՎԱՐԿԻ ԸՆԿ. ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԻՍՏԸ

Ներկայ յունիսի 14-ին կայացաւ Շուշու փոխադարձ վարկի ընկ. արտակարգ նիստը, որին մասնակցում էին մեծ թւով անդամներ։ Ձայների մեծամասնութեամբ նախագահ ընտրւեց պ. Բ. Մինասբէկեան, որը յայտնում է հետևեալը. ընկերութեան անդամների վերջին ժողովը, ապրիլի 2-ին, ի նկատի ունենալով, որ ընկերութեան կանոնադրութեան 44 և 53 կէտերը խախտւած են բանկի վարչութեան կողմից, առաջարկեց վերջինիս մօտիկ ապագայում մի արտակարգ ժողով գումարել, որպէսզի կարելի լինի զբաղւել յիշեալ կէտերի խախտման քննութեամբ։ Համաձայն կանոնադրութեան 44 և 53 կէտերի, մինչև այժմ պէտք էր վարչութեան անդամներից մէկն և դեպուտատներից երկուսը հեռանային, իսկ դա չի իրագործւել։

Այդ հարցի վերաբերեալ բանկի խորհուրդը կազմել է զեկուցում, որը և կարդում է պ. Մինասբէկեանը։ Զեկուցումը, դրւատելով ներկայ վարչութեան գործունէութիւնը, յայտնում է, որ յիշեալ 44 և 53-րդ կէտերի խախտումն տեղի է ունեցել սկսած 1907 թւականից. որ խորհուրդը ինքն ևս խոստովանում է կանոնադրութեան մատնանշւած կէտերի խախտումն, սակայն նպատակայարմար է գտնում վարչութեան մէկ անդամի և երկու դեպուտատի ընտրութիւնը այժմ չկատարել, այլ յետաձգել մինչև եկող տարւայ ընդհանուր ժողովը, երբ կը լինի ընդհանուր հաշւետւութիւն, նամանաւանդ, որ ընկերութեան շահերը չեն տուժում իրերի այդպիսի դրութիւնից։

Գ. Շ. Մելիք-Ղարագեօզեան.—Խորհրդի զեկուցումը չի համապատասխանում ապրիլի 2-ին կայացրած վճռին. նախ՝ պէտք է վերընտրւեն ոչ 2, այլ 3 դեպուտատ, և ապա՝ անցեալ նիստում ժողովն առաջարկել է խորհրդին ուղղել իր սխալը, և ներկայ նիստում յայտնել թէ ում հերթն է հեռանալու վարչութիւնից և դեպուտատներից, և ոչ թէ նորից քննել կէտերի խախտման հարցը։ Այսօր մենք պէտք է միայն ասենք՝ ով պէտք է մնայ, ով հեռանայ։

Պ. Նախագահը պ. Մելիք-Ղարագեօզեանի խօսքերի հիման վրայ կարդում է ապրիլի 2-ի նիստի արձանագրութեան համապատասխան տեղերն և գտնում է, որ իրօք սխալներ կան. օրինակ, այնտեղ արձանագրւած է վերընտրել վարչութեան անդամներից 2-ը՝ 1 տարով, իսկ միւսը 2 տարով.

Գ. Ի. Մելիք-Շահնազարեանը գտնում է, որ եթէ ապրիլի 2-ի ժողովի արձանագրութեան մէջ սխալներ և թերութիւններ կան՝ նախագահի շնորհիւ է և ոչ խորհրդի։

Գ. Քալանթարեանը գտնում է, որ խորհրդի զեկուցման վերջի մասն ընդունելի է, բայց հասկանալի չէ այն մասը, որտեղ խորհուրդը ներբողներ է կարդում վարչութեան հասցէին։ Հետաքրքիր է, թէ ինչ նպատակ ունեն այդ գովասանքները։

Ն. Եարամիշեան.—Նկատի առնելով այն խրախուսանքները, որ առաջ բերեց անդամների մէջ խորհրդի գեկուցման ընթերցումը, իմ կարծիքներս երևի այնքան էլ ընդունելի չեն լինելու. սակայն կարծում եմ, որ անցեալ նիստում էլ նկատուած էր ոչ միայն կանոնադրութեան խախտումները, այլ և վճռուած էր խնդրին և եթ և ոչ թէ 2 ամսից յետոյ արտակարգ նիստ հրաւիրել, երբ անդամները արդէն սառել են դէպի արծարծած հարցերը, երբ նրանք դատում են՝ արժէ արդեօք շարժել տեղից մեր պատուելի վարչութեան անդամներին, քանի որ միևնոյն է՝ այդ բոլորը տեղի է ունենալու մի տարուց յետոյ, ուրեմն կարելի է սպասել--դրանով ստեղծում են մի դրութիւն, ուր և գայլերը են կուշտ մնում և ոչխարները կենդանի։ Խորհուրդը իր զեկուցման մէջ գովաբանում է վարչութեան գործունէութիւնը, սակայն եթէ բանկի շահերը պահանջում են սխալները ուղղել, պէտք է ուղղել։ Խորհուրդը չի իրագործել անցեալ նիստի որոշումները. ես բողոքում եմ դորա դէմ։

Գ. Ի. Մելիք-Շահնազարեան առարկելով պ. Եարամիշեանին, յայտարարում է, որ վերջինս ծանօթ չէ ժողով հրաւիրելու տեխնիկայի հետ. տեխնիկան է մեղաւոր, որ արտակարգ ժողովը ուշացել է։ Խորհուրդը գործել է համաձայն այն արձանագրութեան, որը յանձնել է խորհրդին անցեալ ժողովի նախագահը, որին և վերաբերում է առարկած նկատողութիւնները։ Խորհուրդը ուրիշ եզրակացութեան չէր կարող գալ. առևտրական գործերում «ոսկի միջակութիւնը» օգտակար է, բայց այժմ այդ միջակութիւնն էլ չըկայ։ Եղել է զանցառութիւն, բայց դա այնքան էլ պախարակելի չէ. դա տեղի է ունեցել 1907 թ., երբ դեպուտատներ են եղել ներկայ քննադատողներից մի քանիսը։ Եթէ մենք այժմ ընտրութիւն կատարենք, մենք կը խախտենք 1913 թ. ժողովի վճիռը։ Խորհուրդը յայտարարում է, որ յետեեալ տարի այդպիսի խախտումներ չեն լինելու։

Գ. Քալանթարեան.—Պէտք է կանոնադրութեան համաձայն գործել. ես համոզուած եմ, որ վերընտրւելու են նոյն մարդիկը, որոնք այժմ կան։

Ա. Մանգասարեան.—Եթէ այդ խախտումներից բանկի շահերին վնաս է հասնում, այն ժամանակ պէտք է վերացնել այդ խախտումներն և ընտրութիւններ կատարել, իսկ եթէ շահերը չեն տուժում, ընտրութիւնների մասին խօսելն անգամ աւելորդ է։

Պ. Նախագահը քուէարկութեան դրեց խորհրդի զեկուցումը, որ և ընդունւեց ձայների ստւար մեծամասնութեամբ։

Նիստը փակւեց ժամի 12-ին կէսօրւայ։

ԶԻՆՒՈՐԱ-ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ

Արդիւնաբերութեան և առևտրի համագումարի խորհրդին կից կազմւած կենտրոնական զինւորա-արդիւնաբերական կոմիտէն դիմել է բոլոր տեղական առևտրա-արդիւնաբերական կազմակերպութիւններին, խնդրելով անյապաղ կազմակերպել իրենց վայրերում նման կոմիտեներ, վերջերս կայացած համագումարի որոշման համաձայն։ Առաջարկւում է հրաւիրել տեղում գտնւող բոլոր արդիւնաբերական և տեխնիքական ոյժերին։

Տեղական կոմիտէները առաջին հերթին պիտի պարզեն, թէ երկրի պաշտպանութեան համար գործող ո՞ր ձեռնարկութիւնների արտադրական կարողութիւնը կարելի է բարձրացնել և դուրսը մնացած որպիսի ձեռնարկութիւններ կարելի է օգտագործել նոյն նպատակի համար։

Այնուհետև, ստուգելով, թէ իրենց շրջանում պատերազմական որպիսի մթերքներ կարելի է պատրաստել, որպիսի տեխնիքական ոյժեր երևան եկան և որպիսի խոչնդոտներ կան գործի յաջող ընթացքի դէմ,—տեղական կոմիտէն անմիջապէս պիտի հաղորդէ այս բոլորը կենտրոնական կոմիտէին, որը իրենց կողմից ձեռք կառնի բոլոր հնարաւոր միջոցները, այդ տեղական ձեռնարկութիւններին հասցնի անհրաժեշտ նիւթ, վառելանիւթ, գործիքներ, աշխատող ձեռքեր հասցնելու համար։

ՄՈՍԿՎԱՅԻ ԿԱՌԱՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ԿՈՉԸ ԲԱՆՒՈՐՆԵՐԻՆ

Առանձնապէս դիմում եմ բանւորներին Մոսկվայի գործարանների, որոնցից մի քանիսի հետ վեր ջին ժամանակներս առիթ եմ ունեցել խօսելու և թանգ եմ գնահատել նրանց ուժեղ ոգին ու հայրենասիրական խորունկ ցանկութիւնը՝ անդադրում աշխատելու հարազատ և թանգագին ռուս բանակի համար։ Նոքա հասկացել են, որ արտադրական աշխատանքը գործարաններում և ֆաբրիկներում նոյնչափ անհրաժեշտ է Ռուսաստանի յաղթանակի համար, որչափ սւինը և գնդակը ռազմի դաշտում։ Եթէ դուք հագուստ և ռմնաման չտաք զօրքին ու չզինէք բանակը, ապա դուք կը սպառէք նրա ոյժերը և այդպիսով օգնած կը լինիք մեր թշնամիներին։ Որքան էլ ծանր լինեն ձեր աշխատանքները գործարաններում, բայց այնուամենայնիւ թեթև են այն աշխատանքից, որ գիշեր ու ցերեկ կատարում են դիրքերում ձեր հայրերը, որդիները և եղբայրները, հրանօթների անողոք որոտի տակ։ Մենք ամենքս—միևնոյն որորանի եղբայրներ—ապրում ենք մի ձգտումով՝ տալ Ռուսաստանին յաղթանակ, փառք և մեծութիւն, ուստի և մի մոռանաք, որ մեզ հարկաւոր է մեծացնել և ոչ թէ փոքրացնել բանւորական ձեռքերի թիւը, և ոչ թէ ուրախացնել թշնամուններքին խռովութիւններով ու պառակտումներով։ Հաւատացէք, որ արդար գործի համար Տէր-Աստուածը կը պարգևէ յաղթանակ ժողովրդական ոյժին։ Մի վհատւէք ժամանակաւոր անյաջողութիւնից, նոքա կարող են պատահել, բայց այդ ժամանակ պէտք է չընկճւել հոգով, այլ կրկնապատկել ոյժերը աշխատանքի մէջ։ Յիշեցէք, որ մեր թշնամիները լարում են իրենց վերջին ջանքերը։ Ռուսաստանը անվերջ ուժեղ է! Ռուսական բանակը կը կարողանայ կրկնապատկել իր անվեհերութիւնը և անբաւ քաջութիւնը, որը միշտ էլ եղել է մեր դիւցազն զինւորի բաժինը։

Գեներալ-ադիւտանտ Իշխան Իւսուպով։

ՍԱՀՄ.-ՌԱՄԿԱՎԱՐՆԵՐԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Ռուսաստանի սահմանադրական-ռամկավար կուսակցութեան (Կա-դէ) խորհրդակցութիւնը հետևեալ որոշումն է կայացրել. «Ներկայ ժամանակ կուսակցութիւնս անհրաժեշտ է համարում բոլոր ֆրակցիաներին պատկանող պատգամաւորներին յուզող հարցի լուծումն դրական մտքով և իշխանութեան ու հասարակութեան լիակատար միութեան ապահովման համար միջոցների անյետաձգելի ձեռնարկումն։ Համաձայնւելով ներկայացրւած զեկուցագրի հիմնական դրութիւնների հետ, վիճաբանութիւններին մասնակցած հռետորները յիշեցնում են, որ ներկայ ժողովրդական պատերազմում Ռուսաստանը մարտնչում է ժողովրդի ազատութեան և հանրամարդկային կուլտուրայի հիմքերի համար, որովհետև, եթէ Գերմանիայի յաղթանակը մեր հայրենիքը կը դարձնէր վասալական մի պետութիւն և տասնեակ տարիներով կը գնէր Գերմանիայից կախման դրութեան մէջ, ուստի և վճռականօրէն պնդում են, որ մօմենտի առաջին և գլխաւոր նպատակը պիտի լինի—կռւել չարանենգ թշնամու դէմ մինչև վերջին ծայր, կազմակերպել ու նպաստել յաղթութեանը, ինչ գնով էլ լինի և վերացնել այն բոլոր խոչնդոտները, որոնք կանգնած են այդ նպատակին հասնելու համար։

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Վանի նահանգապետը հեռագրով դիմել է քաղաքների միութեան Կովկասեան բաժանմունքի խազոր Ա. Խատիսեանին խնդրելով, ուղարկել նահանգի բժշկական կարիքների համար բժիշկներ և դեղօրայք։ Ա. Խատիսեանը յանձնարարել է բժ. Միքելաձէին կարճ ժամանակւայ ընթացքում գտնել բժիշկներ, ֆելդշերներ, ձեռք բերել անհրաժեշտ քանակութեամբ դեղօրայք և ուղարկել Վան։

— Բիթլիսում հայերն և քիւրդերը, ինչպէս գրում է „Кавк. Сл.“ իշխանութիւնն իրենց ձեռքն են գցել և որոշել քաղաք ներս չթողնել թիւրք զօրքերին։ Թիւրքիայում հայ ապստամբութեանը սկսել են յարել փոքր առ փոքր նաև քիւրդերը, որոնք մի քանի գաւառներում հայերի հետ միասին դիմադրում են թիւրք զօրքերին։ Բիթլիսը պաշարւած էր թիւրք զօրքերով և միայն երբ ապստամբ-քիւրդերն ու հայերը յետ նահանջեցին, թիւրքական զօրամասը մտաւ քաղաքը։

— Վանից հաղորդում են «Մշակին».

— «Եղեռնական առեանի իրաւաբանական լուրջ պատրաստականութիւն ունեցող անդամներ Ռուբէն Շատուրեան և Հրանտ Գալիկեան հրաժարւել են իրանց պաշտօններից, չը կամենալով արդարդատութիւնը ենթարկել ոստիկանական-վարչական խնամակալութեան և կօնտրօլին, որը յանձնւած է ժամանակաւորապէս տեղական ազգայիններին։ Ցաւալի է, որ մի հեղինակաւոր անձնաւորութիւն, որ ամեն տեսակ ասպարէզներում փորձել է իր ոյժերը, փոխանակ արդարադատութեան անկախութիւնը պաշտպանելու, հակառակ դիրք է բռնում և պատճառ դառնում գիտակից և ձեռնհաս անձնաւորութեանց ասպարէզից քաշւելու, որոնց փոխարինում են պատահական, անձեռնհաս անձնաւորութիւններ»։

— Վերջին դէպքերի ժամանակ քիւրդերը հրկիզել են Վարագի վանքը և կրակի բոցերին ամբողջովին ճարակ են եղել վանքի նշանաւոր ձեռագիրները, թւով 300 կտոր։

— «Հորիզոնին» հաղորդում են, որ Կ. Պօլսում Ակնունին, Խաժակը, Զարդարեանը և Գէորգ Մինասեանը յանձնւած են զինւորական դատի։

— „Русское Слово“ն յաղորդում է. Ալէքսանդրա Լվօվնա Տօլստայան գրում է Վանից, որ մուսուլման ազգաբնակութեան աղամարդիկ թողնում են քաղաքը։ Հազարաւոր հիւանդ ու հիւծւած կանայք և երեխաներ կարօտ են օգնութեան։ Ալէքսանդրա Լվօվնան կոչ է անում օգնելու պատերազմի անմեղ զոհերին։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Մեզ խնդրում են՝ քաղաքային ինքնավարութեան շինարարական յանձնաժողովի ուշադրութիւնը հրաւիրել Մարտիրոսօվսկի նրբափողոցի և նրան կից անցքերի վերին աստիճանի անկարգ դրութեան վրայ։

Այդ նրբափողոցի մի մասը սալայատակած է, միւսը թողած, որ միշտ ցեխ է դառնում։ Բացի այդ քարած մասը $1^{1}/_{2}$ արշին բարձր է, որտեղից գիշերը անցորդը ընկնում է տակը, մանաւանդ որ փողոցը չէ լուսաւորւում։ Նոյն փողոցի վրայ գտնւող Տէր-Մկրտչեանի տան յետևի անցքը աւելի վատթար կացութեան մէջ է։ Յուսով ենք, որ քաղաքային վարչութիւնը շուտափոյթ կարգաւորել կը տայ այդ նրբափողոցը, որը շուկայի ամենաբանուկ անցքերից մէկն է։

— Վարանդինսկի նրբափողոցի տնատէրերը գանգատւում են մեզ, որ նոյն նրբափողոցի և Ջաֆարդարինսկայա փողոցի վերին մասի բնակիչներից ոմանք վատ սովորութիւն են արել բակերում հաւաքած աղբը թափել անձրևաջրերից գոյացած առւակների մէջ, կեղտոտելով փողոցները, քաղաքային ինքնավարութեան սանիտարական յանձնաժողովի առաջ այսպիսով պատասխանատու են դարձնում մի շարք տնատէրերի, որոնք ոչնչով մեղաւոր չեն։ Վարչութեան ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում այս հանգամանքի վրայ։

— Շուշու զինւորական մասի գլխաւորը դիմել է քաղաքային ինքնավարութեան, առաջարկելով յունիսի 22-ի համար պատրաստել տեղ 1000 նորակոչ զինւորների համար։ Այդ առթիւ քաղաքային վարչութիւնը դիմելով Շուշու թեմական դպրոցի վարչութեանը, խնդրում է դպրոցական շէնքի ստորին յարկի սենեակները կարճ ժամանակով վարձու տալ իրեն։

— Քաղաքային վարչութիւնը որոշել է տալ քաղ. ճարտարապետ պ. Բաղդատեանին 70 ր. 70 կ. նորոգելու և ներկելու համար քաղաքային ջրանցքի գլխաւոր ջրամբարի ծածկոցը։

— Քաղ. վարչութիւնը որոշել է յունիսի 1-ից գործածութիւնից հանել քաղաքապատկան 80 լապտերներ, անպէտքութեան և թոյլ լոյսի պատճառով, փոխարինելով այլ ձևի լուսաւորութեամբ, մինչև էլէքտրական լուսաւորութեան ցանցի կազմակերպումը։

— Քաղաքային վարչութեան անդամ պ. Լ. Վարազեանի զեկուցման հիման վրայ, վարչութիւնը որոշել է այլևս կապալով չտալ քաղաքային քարահանքները ու աւազահանքերը, որպիսիք շահագործել մի տարի ժամանակով իբրև փորձ։

— Տեղական բանւորների ու արհեստաւորների մի խմբի ձախանձնորով. մի քանի ինտելլիգենտներ ջանքեր են գործ դնում մօտիկ ապագայում բաց անել կիրակնօրեայ դպրոց։

— Յունիսի 18-ին նշանակւած է քաղաքային դումայի նիստը։

— Գանձակի նահանգական դատարանի նստաշրջանի դատաստանական գործունէութիւնը, որ սկսել էր ամսոյս 8-ին, աւարտեց մայիսի 16-ին։

— Ինչպէս յայտնի է, անցեալ շաբաթ Շուշի էր ժամանել Կովկասի Փոխարքայի խորհրդի անդամ գ.-ա. Վ. Ն. Օսէցկին, տեղիս կառավարչական հիմնարկութիւնները վերաքննելու նպատակով. վերջացնելով իր միսիան, նա ամսոյս 15-ին ճանապարհ ընկաւ Շուշուց։

— Մեզ հաղորդում են, որ պ. Ս. Դեմուրեանի ծրագրւած համերգի փորձերը յաջողութեամբ առաջ են գնում. ցանկալի էր, որ աւելի ևս շատ թւով օրիորդներ և երիտասարդներ մասնակցէին երգեցիկ խմբին։ Ցանկացողները կարող են ամեն օր դիմել ժամը 10-ից առաւօտեան պ. Դեմուրեանին հայոց հոգևոր դպրանոցի շէնքում։

ԿՈՎԿԱՍ

— Պետրոգրադի հայոց եկեղեցական խորհուրդը յատկացրել է յօգուտ Կ. Հ. Բ. ընկ. գիւղական դպրոցների 3,000 ռուբ.։

— Թիֆլիսում վախճանված Սմբատ Տէր Առաքելեանը կտակով թողել է իր մէկ տունը, որ գտնվում է Սերգիէվսկայա փողոցի վրա Կ. Հ. Բ. Ընկերութեանը իբրև սեփականութիւն։ Տունը կարժենայ 120,000 րուբլուց ոչ պակաս։

Բացի տնից, Կ. Հ. Բ. Ընկերութեանը հանգուցեալի կտակով բաժին է ընկնում 15,000 րուբլի, այն գումարը, որով հանգուցեալը ապահովագրել էր իր կեանքը։

Նոյն Տէր-Առաքելեանը, ինչպէս յայտնի է, իր կենդանութեան ժամանակ նուիրեց իր շքեղ կալուածքը այգիներով հանդերձ Կ. Հ. Բ. Ընկերութեանը դպրոցի համար, որպիսին արդէն գոյութիւն ունի հանգուցեալի հայրենի Վաշլեվան վրացախօս հայ գիւղում։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Դանավարգ գիւղ (Շուշու գ.)։ 15 յունիսի։

Անտանելի կացութեան մէջ ենք շնորհիւ անընդհատ տեղացող անձրևների։ Տարւայ ամենաեռուն աշխատանքի ժամանակն է, իսկ աշխատաւոր գիւղացին թողած գութանը, խոտհարքը և այլ շտապողական աշխատանքները, ձեռքը ծալած՝ նստած է տանը շնորհիւ աննպաստ եղանակի։ Խոտհարքը վերջացած պիտի լինէր, բայց դեռ սկսուած էլ չէ, այնինչ խոտը արդէն փչացել է։ Ձիւքից ընկել են նաև արտերը, գլխաւորապէս աշնանացանքերը. քիչ յոյս է մնացել գարնանացանի վրայ, այն էլ կը փչանայ, եթէ եղանակները այսպէս շարունակուեն։ Վատ կացութեան մէջ են նաև եղջիւրաւոր անասունները, ամբողջ երեք ամիս է, նրանց «կճղակը չէ ցամաքել»։ Սպասելի է, որ եղանակները փոխուելուց, տարածուի գարտղ հիւանդութիւնը։ Այսպէս կամ այնպէս գիւղացիութեան առաջ կանգնած է սովի ուրուականը։

Ս. Ք.

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԳՐԱԿԱՆ ՇԱՀԱՏԱԿՆԵՐ

Բագու, 6-ին յունիսի

Եթէ կայ մի վայր, ուր հայ բեմն ու հայ բեմական գրականութիւնը շահագործւում է ամենաանխիղճ կերպով—դա Բագուն է։ Եթէ կայ մի վայր, ուր ծնունդ են առնում շատ ու շատ ինքնակոչ դերասաններ ու տնաբոյս «արտիստներ»—դա Բագուն է։ Եւ վերջապէս, եթէ կայ մի վայր ուր մեր ականաւոր գրողների երկերի հետ խաղում են այս կամ այն բախտախնդիր մարդիկ, շատ անգամ շուկայ հանելով այդ երկերը—դա էլ Բագուն է։ Իսկ եթէ դորա վերայ աւելացնենք և այն, որ ներկայիս համաեւրոպական պատերազմը պատրւակ դարձնելով որոշ կարգի պարոններ բոլշևիկյան ջզայնացման ազդեցութեան տակ իրենց գրած—աւելի շուտ թխած՝ անհամ, տափակ ու անբովանդակ պիէսներն են բեմ հանում—այն ժամանակ պատկերը կատարեալ կը ստացուի։

Ընթերցողը կը յիշէ անշուշտ, թէ մի «Մելիքի աղջկայ» անհամ փոխադրութիւնը, կամ «Մահ» անուն կրող ապաշնորհ մի դրամա որպիսի աղմուկ առաջ բերին մեր պարբերական մամուլի էջերում։ Սակայն դա արգելք չեղաւ շահատակութեանն իրենց արհեստ դարձրած անձերի գործունէութեանը և նոքա ունեցան աւելի շատ հետևողներ, որոնք նոր թափով, գործում են այդ ուղղութեամբ։

Ահա մի օրինակ։ Մայիսի 31-ին, տեղիս եղբ. Նիկիտինների ցիրկ-թատրոնում մի խումբ հայ դերասաններ ներկայացրին Րաֆֆու «Խենթ» համանուն վէպից «նոր» փոխադրած դրաման, մի շարք աններելի աղաւաղումներով, որ եթէ նոյնիսկ հանգուցեալ Րաֆֆին իր գերեզմանից տեսնէր այդ, անշուշտ իւր դայրոյթը բարձրաձայն կըյայտնէր։

Մի ոմն Ռուբէն Աթայեան, որ իր անունն ազգանունը ուղիղ գրել չգիտէ, որը չգիտէ նոյն իսկ, թէ ինչ է վէպն և ինչ է դրամա—այժմ վերածում է խեղաթիւրելով «Խենթը» դրամայի, փոխադրիչ է դառնում, թէ ինչ է փող վաստակի...

Եւ այդպիսիների թիւը մեծ է Բագւում։

Ի՞նչ ասել սրան, և կամ ի՞նչ անուն տալ այն դերասանական խմբին, որ խաղաց այդ նոր հռչակուած «Խենթը»։ Սակայն, ո՞վ է վերջապէս պաշտպան հանդիսանալու հայ հեղինակների իրաւունքին։

Դան-Սար

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Յունիսի 21-ին Ծովամերձ շրջանում տեղի էր ունենում սովորական հրացանաձգութիւնը։

Օլթիի ուղղութեամբ կատարւում էին մեզ համար բարեյաջող ընդհարումներ խուզարկու զօրամասերի՝ Թորթում լճից դէպի հիւսիս։

Սարիկամիշի ուղղութեամբ մեր խուզարկուները յետ մղեցին Արաքսի ափերից դէպի հիւսիս ամբողջ ռազմաճակատի վրայ թիւրք պահակներին և ոչնչացրին պահակներին Մալահաթի, Ցասցի ու Արտոսի շրջանում։

Մանազկերտի շրջանում մեր զօրամասը, երկար կռւից յետոյ Պամիանու մօտ, ջարդեց թշնամուն, որ բաղկացած էր հետևակ մի գնդից, թնդանօթաձիգներից ու երկու քրդական գնդերից. թիւրքերը փախուստի դիմեցին դէպի արևմուտք։

Վանի շրջանում Զէյվանի մօտ տեղի ունի կռիւ, թշնամու մեծ ուժերի հետ, որ տակաւին չի վերջացել։

Միւս ռազմաճակատներում դրութիւնը անփոփոխ է։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„Р. С."-ին գրում են. Խալիլ-բէյը ներկայումս գտնւում է Բաղդադում։ Այնտեղ են կենդրոնացած նաև Վանի զօրքերի մնացորդները։ Խալիլ-բէյի և Ջէվդէդ-փաշայի (Վանի նախկին նահանգապետի ձեռքի տակ կան ոչ աւելի քան 15 հազար զինուոր, որոնցից 10 հազարը ասկեար են, իսկ մնացեալները՝ քիւրդեր։ Մօտաւորապէս յունիսի 2-ին Խալիլ-բէյը փոքրաթիւ օժանդակ ուժեր է ստացել Խարփուտի վիլայէթից (մօտ 1200—1500 ասկեար) և որոշել է Ջէվդէդ-բէյի հետ միասին սկսել առաջխաղացումն։ Խալիլ-բէյը շարժեց մեր առաջապահ զօրքերի թիկունքը, որ գտնւում էր Վանայ լճի հարաւ-արևմտեան անկիւնում, նպատակ ունենալով կտրել նրա ճանապարհը, բայց այդ ծրագիրը վիժեց։ Միայն մի բան նրան յաջողուեց անել, կոտորած սարքել Տատվանում։ „Միևնոյն ժամանակ Ջէվդէդ-բէյը, որ առաջ էր խաղում Վանայ լճի հիւսիս-արևմտեան կողմով, Ախլաթում կոտորած արաւ։ Այնուհետև երկուսն էլ յետ նահանջեցին իրենց նախկին դիրքերը։

— «Р. В.»-թերթին հեռագրում են Բուխարեստից, որ աւստրիական խոշոր ուժեր և մեծ քանակութեամբ ռազմամթերք են ուղարկւում Բուքովինա։ Արագ կերպով պատրաստութիւններ են տեսնում՝ նորոգելու պատերազմական գործողութիւնները։

— «Р. В.-»-ին հեռագրում են, որ աւստրօ-սերբական սահմանի վրայ գերմանական մեծ ույժեր են հաւաքում՝ Սերբիա արշաւելու համար։

— Կօպէնհանգէնից հեռագրում են, որ Իպրեան ճակատում կարևոր անցքեր են հասունանում. Ֆլանդրիայում բելգիացիք, չորացնելով ճահիճները, պարզացնում են մի յաջող արշաւանք, ձեռք ձգելով գերմանական խրամատները՝ մէկը միւսի ետևից։ Գերմանացիք երկիւղ կրելով՝ որ իրենց ճակատը կարող է ճեղքուել, ամենուրեք խոշոր օգնական զօրքեր են հասցնում։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Նիժ, յունիսի 4-ին

«Փայլակի» № 12-ում կարդացի «Որոտ» ծածկանուան տակ թագնուած պարոնի թղթակցութիւնը։ Խնդրում եմ ճշմարտութիւնը վերականգնելու համար տեղ տաք հետևեալ երկտողին։

Պարոնը շատ ճիշտ է նկատել, որ իր և իր նման մանկավարժները դպրոցը դարձրել են անձնական հաշիւների ասպարէզ։ Իր հաղորդած լուրով նախ ճգնում է հաւատացնել ընթերցողներին, որ դպրոցի ապիկար և անձնասէր վարիչների շնորհիւ դպրոցում քաօս է ստեղծուել, բայց միևնոյն ժամանակ դպրոցի վարիչներին դրւատում է, երբ նոքա 85 աշակերտ ունեցող դասարանը կամեցել են վերածել զուգընթացի և իբրև թէ աւագ ուսուցիչը խանգարող է հանդիսացել։

Պարոնը անձնական հաշիւներով տարւած, մոռացել է, որ այդ հարցը խառն ժողովի նիւթ է դարձել, ուր աւագ ուսուցիչն էր որ պաշտպանում էր, այդ հարցը և պահանջում էր անպատճառ դասարանը վերածել զուգընթացի։ Սակայն երբ 50 ր. յաւելման և դպրոցում ձրի սենեակ տալու հարց եղաւ, այդ դասարանի դասատուն, որլ‍ուր հաղորդողն է, գրկարաց ընդունեց՝ թողնել դասարանը անփոփոխ և այսպիսով լռկ իր շահին զոհ բերեց աշակերտութիւնը։ (Ա. խառն ժողովի արձանագրութիւն)։

Ինչ վերաբերում է, որ ես մանկավարժական խաղաղ կեանքի վրդովողն եմ եղել, թող դարձեալ խօսեն 7, 8 և 9-րդ ժողովների արձանագրութիւնները, ուր նրանից՝ իբրև ժողովների խանգարիչից պահանջուել էր գրաւոր բացատրութիւն, եթէ ոչ, նա զրկւած էր ժողովներից. սակայն ցայսօր չկարողացաւ իր բացատրութիւնը տալ։

Խնայելով թերթի սուղ էջերը «Որոտի» պատկերը կատարեալ դարձնելու համար բաւական է միայն յիշել, որ նա մի քանի անգամ կատարւած քննութիւններից յետոյ արձակուել է դպրոցից և այդ վճիռը թ. 31 գրութեամբ հաստատուած հոգաբարձութեան ստորագրութեամբ՝ յայտնւած է Նուխու հոգ. կառավարութեանը, որը լիազօրւած էր քննութիւն կատարելու. (Հոգ. ժողովի III նիստի արձանագրութիւն)։

Պարոնը խղճում է հայ դպրոցների վրայ, գոնէ խղճար իրեն վրայ, որ հայ դպրոցների անունն է վարկաբեկում։

Աւ. ուս. Քր. Տէր-Աբրահամեանց

Յ. Գ. Արձանագրութիւններից քաղւած բոլոր կէտերը ճիշտ են և հարկ եղած դէպքում պատճէնները հաստատւած նօտարով կամ հոգ. կառավարութեան վաւերացումով՝ պատրաստ եմ ուղարկելու։

Նոյնը

ԸՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ժամերը տեղական են)

Մեկնում է ԵՒԼԱԽԻՑ.

դէպի Բագու.

արագնթաց № 6 . . . 6 ժ. երեկ.
փոստատար № 4 . . . 4 ժ. գիշ.

դէպի Թիֆլիս.

արագընթաց № 5 . . . 2 ժ. ցեր.
փոստատար № 3 . . . 3 ժ. գիշ.

հասնում է Թիֆլիս

արագընթաց № 5 7 ժ. 41 ր. երեկ.
փոստատար № 3 12 ժ. 54 ր. երեկ.

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
№ 30 Կիրակի 21 յունիսի 1915 Կիրակի 21 յունիսի № 30

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր
ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը 3 ռուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ԹԷ՞ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ

Անհերքելի ճշմարտութիւն է, որ ներկայ հանգամանքներում, երբ տաճկահայի լինել չլինելու խնդիրն է դրւած հրապարակի վրայ, հայ ժողովրդի, գլխաւորապէս նրա ինտելիգենցիայի և ունևոր խաւի գործունէութիւնը, ճիգ ու ջանքը պէտք է գերազանցօրէն կենտրոնանայ տաճկահայի ֆիզիքական գոյութեան ապահովութեան վրայ։ Հայ ժողովուրդը, որպէս մի կուռ կազմակերպութիւն, առանց խտրութեան դասի և դասակարգի, միահամուռ ուժերով պէտք է հրապարակ հանի իր մտաւոր, ֆիզիքական և նիւթական ուժերը և հերոսական ջանքերով ձգտի ազատելու օրհասական պայքարում տառապող տաճկահային թիւրքական բռնակալութեան սպանիչ ճիրաններից, ապրուստի միջոցներ ընձեռի, գէթ նուազագոյն չափով, տնից ու տեղից, արտ ու արօտից զրկւած հազարաւոր ընտանիքներին։ Անուրանալի ճշմարտութիւն է նմանապէս, որ հայ հասարակութեան գիտակից և կարող մասը օգնութեան ձեռք պէտք է մեկնի նաև պատերազմի և բնութեան արհաւիրքների պատճառով ծայր աղքատութեան հասած կովկասահայ գիւղացիութեան մի հոծ բազմութեան։

Սակայն ի նկատի ունենալով այդ հանգամանքը՝ շեշտել և քարոզել անվերապահօրէն, թէ «հայ ինտելիգենցիան և ունևոր մասը իրենց գործունէութեան մի խոշոր բեկումն են տալու—կուլտուրականից տնտեսականի», նշանակում է մահացու հարւած հասցնել մեր կուլտուրական գործունէութեան, խաչ դնել մեր կուլտուրական հաստատութիւնների վրայ։ Ներկայիս դժնդակ պայմանների հանդէպ մենք չպէտք է կորցնենք մեր գլուխները, չպէտք է յափշտակւենք գործունէութեան մի ասպարէզով այն աստիճան, որ մոռացութեան տանք և մահւան դատապարտենք մեր կուլտուրական գոյութիւնը պայմանաւորող այլ կողմերը։ Տասնեակ տարիների հսկայական աշխատանքներով ստեղծել կուլտուրական որոշ արժէքներ, փայլել, փայփայել և յետոյ փոքրոգութեամբ թողնել այդ արժէքները ճակատագրի խնամքին, նոյն իսկ մի տեսակ խորթ և չկամ վերաբերմունք ցոյց տալ նրանց յանուն մի այլ, թէկուզ ամենախոշոր արժէքի, ոչ միայն դատապարտելի, այլ և վնասակար է թէ ազգային—հասարակական և թէ քաղաքակրթական տեսակէտից։

Ապահովել ժողովրդի տնտեսական դրութիւնն, առանց ուշադրութիւն դարձնելու կուլտուրական զարգացման վրայ, առանց այդ զօրեղ ֆակտորի, ոչ միայն անհասկանալի, նոյն իսկ անմիտ է. Նիւթական - տնտեսական դրութիւնը որևէ ժողովրդի և նրա կուլտուրական վիճակը, որպէս հետևանքներ նոյն այդ հասարակութեան ծոցում առաջ եկած արդիւնաբերութեան միջոցների, արդիւնաբերական ուժերի և տեխնիկայի զարգացման, անջատ երևոյթներ չեն, այլ մէկը միւսին լրացնող, համընթաց երևոյթներ։ Առանց տեխնիկական-գիւղատնտեսական գիտելիքների ապահովել գիւղացիութեան տնտեսական դրութիւնը՝ և ընդհակառակն առանց նիւթական միջոցների աշխատել դպրոցների և այլ կրթական կուլտուրական հիմնարկութիւնների ցանցով պատել գիւղերը, նշանակում է բռնի կերպով ջանալ ստեղծելու մի իդէալական դրութիւն գիւղացիութեան համար. մի հանգամանք, որ մեզ ձգում է ուտոպիայի գիրկը։ Մէկն առանց միւսի՝ թերի է ու անհնար իրագործելու. մեր ուշադրութիւնը պէտք է կենտրոնացնենք երկու կողմի վրայ էլ հաւասար չափով, եթէ ցանկանում ենք զերծ մնալ ապագայի յուսախաբութիւններից ու դղջումներից և մեր հասցրած վնասն ուղղելու դժւարութիւններից։

Ասում են, «նախ ծնողներին պիտի ապահովել, յետոյ միայն զաւակներին» (Հորիզոն № 130), առանց մտածելու, որ դրանով հայ ընչազուրկ բանւորութեան և աղքատ գիւղացիութեան մտաւոր-բարոյական դաստիարակութեան առջև փակում ենք բոլոր դռները, արգելք ծառայութիւն ենք մատուցանում չունևոր մասին։ Ուրեմն մենք իրաւունք ենք տալիս ունևոր մասի զաւակներին օգտւելու լուսաւորութեան, կրթութեան բարիքներից, ուսումն ու գիտութիւնը նրանց մենաշնորհը դարձնել, իսկ անապահով դասի զաւակներին արգելում ենք կրթւելու, դաստիարակւելու, մինչև որ նրանց ծնողներն ապահովւեն։ Որպիսի սրտացաւութիւն և նախանձախնդրութիւն դէպի մեր կուլտուրական-կրթական գործը։

Ո՛չ, պարոններ, լուրջ և զգաստ վերաբերմունք ունենանք դէպի մեր կուլտուրական գործունէութիւնը. չխաղանք այդ հաստատութիւնների բախտի և վիճակի հետ։ Մեզ շրջապատող ծով կարիքների ու թշւառութիւնների հանդէպ չկորցնենք մեր սառնասրտութիւնը, դառնենք լուրջ և լինենք շրջահայեաց ու հեռատես։

Նորայր

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ՊՈՌՈՏԱԽՕՍՆԵՐ

Առաջարկում եմ ձեզ մի հանելուկ. այդ ինչ է՝ «Անունը կայ, ամանումը չկայ»։

Համոզւած եմ, իսկոյն պիտի աղաղակէք՝—Բազւի «Հայոց կուլտուրական միութիւն՛ը»։

. Դա այն ընկերութիւնն է, որ պատերազմի սկզբներում մեծ մեծ ծրագիրներով, ճռճռան ֆրազներով, իւր մեծաբարբառ գործակալների միջոցով սկսեց հայ գաւառները և յուսահատւած գիւղացիներին ոսկէ սարեր խոստացաւ։

Եւ կարկառւած ձեռքերին սառը քարեր մեկնեց։

Ծարաւ ուղտին մատնոցով ջուր տըւեց, ապա հանգիստ խղճով տեղը նըստեց նորից և վերջապէս, թէև ուշ, իւր ոտքերը վերմակի չափով մեկնելով, լըռեց։

Այնուամենայնիւ հանելուկս չլուծեցիք։ Չէ որ Կուլտուրական Միութիւնը «մի բան» գոնէ անում է, մի չընչին, գոնէ, գործ կատարում է, գոյութեան նշոյլներ ցոյց տալով։—

Ուրեմն «ամանումը մի քիչ կայ»...

Սակայն հանելուկը լուծելու համար հարկաւոր չէ սար ու ձորեր ընկնել, գլուխներ տրաքացնել։ Նայեցէք ձեր քթի տակ. դուրս մի գաք ի սէր Ալլահի օրհնւած Շուշու պատերից...

Ա՜հ. դա Շուշու կովկասեան բարեգործական ընկերութեան տեղական ճիւղն է. ուրախ բացականչում էք դուք։

Այո, վերջապէս գտաք։

Վերցնենք Դիօգէնի լապտերը. որոնենք այդ ընկերութիւնն ու իւր վարիչներին։ Լսել ենք անունը, բայց իրանց չենք գտնում։

Արար աշխարհ այս պատերազմի ժխորում գլուխ բարձրացրեց՝ նոյն իսկ խուլը մրափողները։ Հասարակական կազմակերպութիւններն ու հիմնարկութիւնները ցնցւեցին, անսպառ եռանդ արծարծելով. հայ ժողովրդի գիտակից տարրերը հայրենիքի զուլումների, արեան ու բոցերի հանդէպ, ոգևորւած իրենց պարտք են կատարում։

Բայց լուռ և համր է Շուշու Բարեգործական ընկերութիւնը։ Որոնում են ճրագով.—ոչ մի հետք, ոչ մի նըշոյլ նրա գոյութեան. կարծես գետնովըն է անցել, տարտարոսը մտել, կըծկւել այնտեղ... լոյս աշխարհից հեռու։

Ասենք թէ՝ վարչութիւնը կամ խորհուրդն իւր նախագահով միասին աներևոյթացել է. անտեսանելի ոգի դարձել... Եւ այնպէս, որ նոյն իսկ Շուշու հռչակաւոր դատաւորը անկարող եղաւ նրանց գտնել ու ականջներից բռնելով, նստացնել դատաստանական աթոռի վրա գրադարանի շէնքի վճարը չհատուցանելու համար։

Բայց ինչ են անում ընկերութեան հարիւրաւոր անդամները։

Նրանք, կարծեմ, ողջ և առողջ են. անցնում են ամեն օր մեր աստւածապահ քաղաքի սալայատակ փողոցներով. իրար սիրալիր ողջունում են Թոփխանայում և անիծում երկնքից անդադրում թափւող անձրևները...

Դրանք, Բարեգոր. ընկ. այն անդամներն են, որոնք ընտրել են իրենց արժանի վարչութիւն իւր նախագահով.

Այո, միմիանց արժանի։

Շուշու ինտելլիգենտ քաղաքացիները ու Բարեգործ. ընկերութիւնն իրար լաւեն գտել։ Նրանք ժողովներում կըխօսեն, կըճառեն, մեծ մեծ կըբրդեն և վերջն առօք-փառօք ընտրութիւններ կանեն.

Եւ կընստեցնեն ընկերութեան խորհրդի մէջ այնպիսիներին, որ յետոյ աներևոյթ էակներ, եթերային արարածներ դառնան...

Դա հին և միշտ նոր պատմութիւն է Շուշու տեղական ինտելլիգենցիայի. դա նոր գինի է հին տկերի մէջ ածած։

Շուշու ինտելլիգենտը գիտէ շատ լաւ ճառել, անվերջ խօսել, բարձրաձայն խոստումներ անել, համարձակ ծրագիրներ ձեռնարկել, ոգևորւել, տաքանալ մինչև 40° աստիճան. և ապա յետ յետ քաշւել, ձայնն իջեցնել և սառչել մինչև 0°.

Եւ ինչ էք կարծում։ Նա դեռ կըգտնի հիմքեր իրեն արդարացնելու։

Թէ ինքը հեռատեսական է, ուրիշ գաղափարների անյողդողդ դաւանող..

Սկսել մի բան և ապա սաել մի ուրիշ բան. ձեռնարկել մի գործ և ապա կուժն ու կուլան կոտրելուբիշների գըլխին։ Моя хата съ краю!

Դա է ներկայումս Շուշու հայ ինտելլիգենտ երիտասարդների բաժինը, որոնք տակաւին յաւակնութիւն ունեն հասարակական դեր խաղալու։

Այժմ էլ չասենք սրանց.

Պոռոտախօսնե՛ր...

Նիմանդ

ՄԱՄՈՒԼ

«Հորիզոնն» իւր խմբագրականում խօսելով հայ գիւղատնտեսական ընկերութեան նշանակութեան ու գործունէութեան մասին, արծարծում է այն միտքը, թէ հայ հասարակութիւնը շատ աւելի լայն հայեացք պիտի ունենայ գիւղատնտեսական օգնութեան գործի վրայ, թէ, ձգտելով բարձրացնել մեր գիւղացիութեան վիճակը սոցիալ-քաղաքական աշխատանքներով մենք չըպիտի աչքաթող անենք տեղական ինքնագործունէութիւնը։ Եւ ապա կանգ

առնելով մեր հասարակական գործունէութեան և նպատակների վրայ հետևել բնորոշ կարծիքն է յայտնում.

Անցել է այն ժամանակը, երբ հայ ինտելլիգենցիան և հարուստ-բարեբարները ազգային առաջադիմութիւնը և «փրկութիւնը» տեսնում էին կուլտուրական-կրթական առաջադիմութեան մէջ։ Այժմ լոյսի պէս պարզ է, որնախ ծնողներին պիտի ապահովել, յետոյ միայն զաւակներին։ Հայ ժողովուրդը կուլտուրական մեծ ունակութիւններ ունի. նա ինքը կըստեղծէ կուլտուրան, եթէ միայն նրա տնտեսական անձուկ վիճակը փոխւի, եթէ բարեբարների դպրոցում սովորող երեխայի հայրը հարկադրուած չլինի դիմել պանդխտութեան։

Հայ ինտելլիգենցիան և ունևոր դասն արդէն պիտի գիտակցեն, որ տեղի է ունենալու իրենց գործունէութեան մէջ մի խոշոր բեկում՝ կուլտուրականից տնտեսականի։ Այդ անհրաժեշտութիւնը պիտի հասկանան թէ ազգայնականները, թէ աշխատաւորները, որովհետև երկուսի նպատակների իրականացումն էլ հիմնուած է լինելու հայ աշխատաւոր մասսայի տնտեսական զօրութեան վրայ։

Ի՞նչպէս է հասկանում «Հորիզոնը» այդ գործունէութեան մէջ տեղի ունենալու «խոշոր բեկումը», նա չի պարզաբանում ուստի և նոր «ծրագրային» առաջարկը խիստ մութ և անորոշ բառերով է ծրագրուած։ Այնուամենայնիւ մենք չենք կարող երևակայել, թէ ինչպէս կարելի է ստեղծել «տնտեսական» գործունէութիւն, առանց կուլտուրական տեսալների և ընդհակառակն։

— —

Գերմանացիների վերջին առաջխաղացումը Գալիցիայում և՝ կատաղի ճիգերը՝ ինչ գնով էլ լինի ձեռք բերել յաղթութիւն, և այն հասարակական տրամադրութիւնը, որ ստեղծւել է ներկայ մոմենտում Ռուսաստանում հանդէպ պատերազմի բաղդի, առիթ է տւել պ. Կոկոշկինին „Русс. Вѣд.“ մէջ հանդէս գալ խիստ ուշագրաւ յօդուածով։ Շեշտելով, որ մեզ անհրաժեշտ է լայն հորիզոնով նայել ներկայ մոմենտին ու մեր վերապրումներին, որպէս համաշխարհային պատմական դրամայի մի դէպքի վրայ, նա ասում է.

«Երբ ներկայ պատերազմը անւանում են ժողովրդների ազատութեան պատերազմ—դա դատարկ խօսք չէ, գեղեցիկ բառադարձւածք կամ պայմանական իդէալիզացիա, այլ անկասկածելի ճշմարտութեան արտայայտութիւն. ճշմարտութեան, որ մեզ համար աւելի իրական է, աւելի մօտիկ, անմիջապէս մեզ վերաբերող, քան մինչև այժմ կարծում էին և գուցէ դեռ ևս շատերը կարծում են մեր հասարակական շրջաններում։ Վասնզի այդ պատերազմում խօսքը վերաբերում է ոչ միայն ուրիշ ժողովրդների ազատութեան մեր գործակցելուն, այլև նախ և առաջ մեր սեփական ազատութեան, ռուս ժողովրդի ազատութեան»։

Այնուհետև մանրամասն վերլուծելով, թէ ինչ նպատակների են ձգտում գերմանացիներն իրենց միլիտարիզմով ու յաղթութեան հեռանկարներով, թէ առանձնապէս Ռուսաստանի և թէ համայն Եւրոպայի նկատմամբ և շեշտելով այն ահռելի վտանգը, որ գերմանացիների յաղթանակով սպառնում է եւրոպական քաղաքակրթութեանը նա կանգ է առնում այն միջոցների վրայ, որոնցով պիտի զինւի ռուս ժողովուրդը, որոնցով պիտի տոգորւեն հասարակական բոլոր խաւերը, որպէսզի յաղող դիմադրեն անողոք թշնամուն։

«Ի հարկէ, ոչ համբերութիւնը և ոչ էլ ինքնազոհութիւնը չեն կարող օգնել մեզ, եթէ միևնոյն ժամանակ չշտապեցնենք մեր կազմակերպչական պակասները և չստեղծենք պայմաններ, որոնք անհրաժեշտ են երկրին, իր հսկայական ուժը զարգացնելու և արտայայտելու՝ թշնամուն յետ շպրտելու համար, որին ինքն ընդունակ է։ Ամենից շատ և ամենից սուր կերպով մենք կարիք ենք զգում մեր ուժերի միացմանը ու կազմակերպմանը հայրենիքի պաշտպանման համաժողովրդական ընդհանուր գործում։ Այդ կազմակերպութիւնն անհրաժեշտ է, ոչ միայն պետական պաշտպանութեան տեխնիքական այն խնդիրների մթնոլորտում, որ վերջին ժամանակներն առաջադրուած են առաջին հերթում։ Սակայն ոչ նւազ այդ կազմակերպութիւնն անհրաժեշտ է հասարակական-քաղաքական մթնոլորտում։ Դա պիտի թափանցի կեանքի բոլոր ծալքերը ու կապի հասարակական ու կառավարչական կապերը մի կենդանի, հումկու ամբողջութեան, ամրացած սերտ համագործակցութեամբ ու կենդանի փոխադարձ ներգործութեամբ։ Այդ կազմակերպութիւնն պէտք է հնարաւոր դարձնի օգտագործելու ընդհանուր նպատակի համար ամբողջ ազգի շարժուն եռանդը։

Այդ նպատակին տանող առաջին քայլերն արդէն արուած են. և դա սկիզբն է այն մեծ հասարակական գործի, որ ներկայումս դարբնւում է համայն Ռուսաստանում, մի նպատակ, այն է—յաղթանակի կազմակերպութիւն։

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԻՔԸ ԳԻՒՂԵՐՈՒՄ

Բազմիցս շեշտւել է բժշկական օգնութեան կարիքի մասին և սակայն մինչև այժմ էլ այդ առիթով ո՛չ մի գործ չէ ձեռնարկւել՝ ո՛չ ոք չէ մտածել խնդրամատոյց լինել ուր հարկն է, որպէս-զի գիւղերում կամ հիւանդանոցներ բանան կամ թէ ֆէլդշերական կայաններ հիմնեն։ Նոյն իսկ հասարակ դիմում չեն անում նահանգական բժշկական վարչութեանը, որ սա գոնէ շրջիկ բժիշկներ նշանակէ գիւղերում շրջագայելու համար։

Սակայն գիւղերում բժշկական օգնութեան կարիքը մեծ է։ Այդ կարիքը աւելի քան սուր կերպով է արտայայտւում ներկայումս—երբ ամառը մտել է և գիւղերում հիւանդութեան դէպքերը սովորականից շատ են լինում։ Անցեալները Պորիցէք գիւղացի մի քանի հնձւորներ, որ Աղդամի կողմերը հնձի են լինում գնացած, հիւանդանալով վերադառնում են տուն և բժշկական օգնութիւնից զուրկ լինելով՝ ապաւինում են «ճակատագրի կամքին»։ Եւ այդ հիւանդատէրերը, որ կարծել են թէ Խանքենդը գիւղաքաղաք լինելով՝ բժիշկ կը լինի, եկել են այստեղ և ձեռնունայն՝ յետ դարձել։

Եւ մեր բոլոր գիւղերում էլ, ուր հիւանդանոց, ֆէլդշերական կայան չը կայ, հիւանդները այդ միևնոյն վիճակի մէջ են։

Այսպիսի պայմաններում յոյս դնել քաղաքի բժիշկների վրայ, որ նրանք ինքնաբերաբար կը մտնեն գիւղերը և որոշ օգնութիւն ցոյց կը տան տառապող հիւանդներին, այդ անմտութիւն կը լինի։

Եւ թող ներւի մեզ ասել, որ մեր յարգելի բժիշկները այնտեղ են միայն ուզում լինել, ուր շատ են վարձատրւում։

Մենք, որ երբէք յաւակնութիւն չունենք խրատներ կամ քարոզներ տալու, այլ միայն զուտ իրողութիւնն ենք հրապարակ հանում, ի սրտէ ցաւում ենք, որ մեր բժիշկները դատապարտելի սառնութիւն են ցոյց տալիս դէպի գիւղական կարիքաւորները։

Իսկ մինչև բժիշկների բարոյական պարտքը յիշեցնելն անհրաժեշտ է անյապաղ դիմել ուր հարկն է, որպէսզի, որքան կարելի է շուտ, հիւանդանոցներ կամ ֆէլդշերական կայաններ հիմնւեն մեր գիւղերում։ Եւ սիրում ենք յուսալ, որ մեր գիւղական վարչական մարմինները և գիտակից անհատները ամենայն կերպ ընդ առաջ կը գնան այդ աղաղակող կարիքին։

Ա. Աղանեան

Թ Ե Ր Թ Օ Ն

ԱՆՋԱՏՈՒՄ

Գարնան հիասքանչ երեկոյ էր։

Ձմեռային մռայլ ու տաղտուկ կեանքըն արդէն փոխւել էր մի նոր, կենսավառ կեանքի։ Անամպ, աստղազարդ երկինքը վերևից սիրագեղ ժպտում էր։ Լուսինը իր արծաթափայլ շողերով զուգել—զարդարել էր ծաղիկները, որոնք օրօրւում, գլխիկները կուսական ամօթխածութեամբ ծռում էին, ասես թէ թագցնելով թևերի տակ զեփիւռի համբոյրներից՝ իրենց քնքուշիկ դէմքերը. իսկ չարաճճի զեփիւռը անվերջ պտտւում նրանց շուրջը, կամացուկ, սիրալիր փսփսում էր. «Մի համբոյր միայն»... Եւ, առնելով նրանցից ծաղկի բոյրը, մեղոյշ ալիքներով անցնում էր հեռուն...

Գեղահրաշ երեկոն շատերին տներից դուրս էր քշել ծաղկանոց, որոնք մուզիկայի քաղցրագեղ ելևէջների տակ զբօսնում էին ծառուղիներում։

Քիչ բարձր նստած էին Գէորգն ու Սիրանոյշը սաղարթախիտ ծառի տակ, որի տերևների միջից լուսնի շողերը թափանցել, փշրանքներով թափւել էին նրանց շուրջը մարմաշ խոտերի վրայ։ Նրանք լուռ էին։

Գէորգն իր հոգու բոլոր էութեամբ դիտում էր բնութեան հրաշալիքները։ Դիտում էր նա ու մտածում. «վաղը այս ամենը կը լինի հեռո՜ւ, հեռո՜ւ ինձանից»...

Նա անշարժ նայում էր այն կողմը, որտեղ զբօսնում էին, խօսում, ծիծաղում և այդ ամենը նրան խորթ էին թւում միանգամայն։

Նրա ջարդւած մտքերը տանում էին հեռո՜ւ, շա՜տ հեռու... Նրա երևակայութեան մէջ պատկերանում էր ողբի, հեծկլտանքի աշխարհը, իր հայրենիքը, մտքի հանդէպ խռնւում էին թշւառ, հալածւած պանդխտականները, որոնք կեանք էին աղերսում ամէնքից։ «Մե՛նք հալածւածներ, արդեօ՞ք ձեզ համար էլ եկաւ այս կենսավառ գարունը», մտածում էր նա։

Մուզիկայի մեղամաղձոտ հնչիւնները դիպչում էին նրա ականջին և, կարծես, մի մթագին հէքիաթ պատմում նրան։

—Տեսնո՞ւմ ես, Գէորգ, ինչ հմայիչ երեկոյ է,—երկար լռութիւնից յետոյ վերջապէս խօսեց Սիրանոյշը։

—Այո, շատ է գեղեցիկ,—մտախոհ վրայ բերեց Գէորգը։

—Բայց այսօր, թոյլ տուր նկատեմ, որ հակառակ սովորութեանդ լուռ ես, նոյն իսկ տխուր։ Կարծես, մի ինչ որ, ինձ անյայտ թախիծ ճնշում է հոգիդ։

—Այո, այսօր ես նոյնը չեմ, բայց տխուր էլ չեմ։ Տխուր լինել չեմ կարող, որովհետև այսօր ես երջանիկ եմ։

—Բայց ինչո՞ւ այսօր։

—Որովհետև այսօր իմ առջև նոր կեանք, մի նոր աշխարհ է բացւում։

—Խօսիր այնպէս, որ կարողանամ բառերից իմաստը ըմբռնել։

—Այսօր մի անգին օր է, որովհետև ես մտնում եմ այն բարոյական աշխարհի շէմքով, որին շատ քչերն են արժանանում։

—Բայց դու ինձնից թագցնում ես ամեն ինչ։

Ես չպիտի թագցնեմ, այժմ կը յայտնեմ ամեն ինչ, որովհետև վերջին անգամն ենք իրար մօտ, այսօր մենք բաժանւում ենք։

—Ինչպէ՞ս թէ բաժանւում ենք,—զարմացած հարցրեց Սիրանոյշը, կարծես, նախատեսնելով այն վեհ անդունդը, որը շուտով պիտի բացւէր իրենց առաջ։

—Մի զարմանար, անգին Սիրանոյշ, որ այսօր մենք, բաժանւում ենք, գուցէ և ընդմիշտ,—բիչ լռութիւնից յետոյ խօսեց Գէորգը,—այսօր ինձնից պիտի լսես այն, ինչ երբէք երազած չէիր։ Ահա երկու տարի է, որ դու իմ նորահրաշ երազների թագուհին ես, իմ ձգտումների աղբիւրը, ապրել եմ ու շնչել միայն քեզ համար. և միշտ ինձ երջանիկ եմ զգացել, բայց այսօր, ըստիպւած եմ թողնել քեզ, բաժանւել, որովհետև իմ ամբողջ հոգեկան աշխարհը այժմ բռնւած է մի այլ հրատապ սիրոյ անշէջ բոցով, որին քո սէրը երբէք չէ կարող հասնել։ Այդ հայրենիքի սէրն է, որին պիտի սիրակամ զոհաբերենք մեր սէրն ու երջանկութիւնը։ Ես գնում եմ այնտեղ, ուր մեզ պէս շատերի յոյսերն են մարում։

—Ուրեմն դու կամաւո՞ր ես,—դողդողացին օրիորդի շրթունքները։

—Այո, վաղը ես ճանապարհւում եմ։

—Տէր Աստուած, սա ինչ եմ լսում. լսում եմ այն, ինչ զգում ու անլուռ խօսում էր սիրտս։ Ես գիտէի, գիտէի այդ։

—Ներիր, հոգեակս, որ Հայրենիքիս վերաբերեալ չկարողացայ անպարտաճանաչ լինել։

Սարսուռի մի ալիք անցաւ Սիրանոյշի ամբողջ մարմնով. նա էլ բառ չըգտաւ խօսելու, կայծակնահար եղած թաշնի էր նման։

—Սիրելիս, մի՛թէ, իրա՞ւ վաղը առաւօտեան,—բացականչեց բռնելով Գէորգի ձեռը։

—Այո, վաղը անպատճառ...

—Երջանկութեանս բարձրութիւնից ինձ անդունդ գլորեցիր, սիրելի Գէորգ, աղաչում եմ, գոնէ յետաձգիր գնալդ մի քանի օրով։

—Անկարող եմ հրեշտակս,—սրտաճմլիկ ձայնով մրմնջաց Գէորգը։

Երկուսն էլ այլևս անզօր եղան զըսպել իրենց արցունքը, սկսեցին հեկեկալ։

Մուզիկայի լացող հնչիւնները դողում էին նրանց ալեկայոյզ սրտերի խորշերում։ Մարդիկ խումբ-խումբ հեռանում էին ծաղկանոցից։ Հեռւում եկեղեցու զանգը հնչեց տասն անգամ, և օդի մէջ մեռնող զողանջիւնի հետ, կարծես, մեռան և երկու սիրող սրտերի փայլուն յոյսերը։ Այդ նրանց անջատումի տխրագին ժամն էր, որ հնչեց։

—Ո՜հ, որքան դժւար է ճաշակել անջատումի դառնութիւնը,—կմկմաց Գէորգը։

—Գնա, իմ անգին,—արտասուքի միջից խօսեց Սիրանոյշը,—գիտեմ, որ ամենայն ինչ Հայրենիքի սիրոյ առաջ գունատւում, դալկանում է. զոհիր և դու ինձ, ինձ, որ այժմ աւելի եմ սիրում քեզ։ Քո վսեմ գաղափարի համար որբացող, անզօր Սիրանոյշդ չի արտասւի, նա կարօտակէզ կ'աղօթէ քո և Հայրենիքի մշտավառ կեանքի համար։ Գնա, չսարսես երբէք թշնամուց, որովհետև ինձ տանում ես քո կրծքի տակ. նրա մահաբեր գնդակը ճեղքելով քո կուրծքը, կմահացնէ և ինձ։ Հոգ չէ, թող մեր արեան կաթիլների վրայ էլ շողշողայ նոր կեանքի արշալոյսը...

Հրաժեշտի վերջին համբոյրներով գըրկախառնւեցին նրանք, երկար չբաժանւելով իրարից։

Սիմ. Սիմէօնեան

ԿՐՈՒՊՊԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆՈՒՄ

Լրագիրներում մի բարձրաստիճան անձնաւորութեան դիտողութիւնները երևացին գերմանական Կրուպպի՝ Հեսսէնի թնդանօթային գործարանների մասին։

Ինձ յաջողեց „հանդիպել,--գրում է այդ դիտողութիւնների հեղինակը,— Կրուպպի գործարաններում աշխատող սպայ-տեխնիկներից մէկին։

Խօսակցութեան մէջ նա չկարողացաւ իրեն պահել և սկսեց մեզ պատմել Կրուպպի՝ Հեսսէնի և այլ գործարանների գաղտնիքները։

Օգոստոս ամսից սկսած՝ այդ գործարաններում աշխատում են գիշեր ու ցերեկ (բանւորների թիւը շուրջ 50 հազար)։ Աշխատանքը հսկայական է և ծաւալով գրեթէ ֆանտաստիք։ Մթնոլորտը այնքան շիկացած է, որ բանւորները հարկադրւած են բոլորովին մերկանալ. դժոխքի այդ տարաբախտ նահատակները պահպանում են իրենց ոյժերը թունդ սուրճով։ Գերմանական 42 սանտիմետրանոց թնդանօթ ձուլելու համար հարկաւորւել է յատուկ նիւթ, և գործարանի հսկայական ապարատը պակասաւոր է հանդիսացել այդ հրէշների ստեղծագործութեան համար։

Այդ հրանօթների շինութեան գործը ուղեկցւում է այնպիսի աղմուկով, որ կարելի է կարծել թէ, իբր ողջ Հեսսէնը ռմբակոծւում է թշնամու կողմից։ Այն ամենը, ինչ որ մինչև օրս դուրս է եկել Կրուպպի գործարանից, մինչև անգամ հռչակաւոր հրանօթ 372-ը, որի մասին այնքան խօսեցին, այնպիսի սարսափելի հետևանքներ չէ տւել փորձերի ժամանակ, և կարելի է պատկերացնել այդ մթնոլորտում աշխատող բանւորի ջղերի դրութիւնը։

Զօլինգէնում, ուր արտադրւում են հրացաններ և դաշոյններ, [աշխատան]քը դեռևս այնքան զարհուրելի չէ, սակայն հրարւեստի (пиротехника) գործարաններում կատարեալ դժոխք է թագաւորում։ Վառօդ և այլ պայթուցիկ նիւթեր արտադրող քիմիկոսների և բանւորների քանակը. այդ բոլոր՝ մահասփիւռ գործիքներ պատրաստող մարդիկ, իրենք թունաւոր գոլորշիներ են ներշնչում այդ մթնոլորտում։ Դա մի տեղ է, որտեղ պէտք է «մի կողմ թողնել ամեն մի յոյս»։ Այդտեղ աշխատող մարդիկ, թւում է թէ դուրկ են արիւնից և մկաններից։

Սպան պատմում էր, որ այդ մարդիկ հնարաւորութիւն չունեին ստամոքսում որևէ կերակուր պահելու։ Նոքա նման են ստւերի և իրենց դրութեան մասին հաշիւ չեն տալիս իրենց։

— Մենք կը հանգստանանք պատերազմից յետոյ,—ասում են նրանք և մխիթարւում են իրենց խոստացւած պարգևներով։

Այստեղ սուրճ չեն տալիս, այլ օրական մի քանի անգամ այս թունաւորւածներին տրւում է մի քանի տակառ կաթ։

Մասնագէտ բժիշկները պահպանում են ամենահիւծւածներին յատուկ սրսկումներով, և նրանցից շատերը զարմացած են մարդկային մեքենայի դիմացկունութեան վրայ։

— Նրանց մարմնակազմի հիւսւածքները—ասել է մի բժիշկ, կատարելապէս փչացրել են թոյները, և նոքա պահպանւում են ասես թէ ջղերի ամենաբարակ թելիկներով։

Բայց Կրուպպի գործարաններում չեն փիլիսոփայում և չեն գթաշարժւում. այնպիսի չնչին բաների համար, ինչպիսին մարդկային առողջութիւնն է, այնտեղ ժամանակ չունեն մտածելու։ Այդպիսի սքանչելի շահաւէտ տարի եղած չէ գերմանական զինւորական արդիւնագործութեան մէջ։ Օգուտ են ստանում ամենքը, կայսրն էլ նրանց հետ, որը կըստանայ աւելի քան երկու միլիոն շահ իր դրամագլխից, մայրւած Կրուպպի ձեռնարկութեան մէջ։

Այդ դժողքի մէջ բարձրանում է այսպէս կոչւած Հեսսէնգօֆի պալատը, ուր ընդունւում են աւստրիական, բուլղարական և թիւրքական սպաները։ Այդ հիւրերը իրաւունք ունեին հեռուից դիտել իրենց զինւորական պատւէրների կատարումը և խմել շամպայն, որով հիւրասիրում են նրանց Կրուպպի գործարանները։ Նրանց տրամադրութեան տակ է ցիգանական օրկէստրը, ծաղիկներ և ճոխ ճաշ, որ Կրուպպի և նրա ընկերութեան վրայ տարեկան կէս միլլիոն է նստում։ „Б“.

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԴՈՒՄԱ

Յունիսի 18-ին կայացաւ դումայի նիստը, որին նախագահում էր պ. Գ. Մելիք-Շահնազարեանը։ Օրակարգի առաջին հարցն է՝ որոշել յուլիս ամսւայ սակագինը հացի և մսի համար։ Քաղաքային վարչութիւնը առաջարկում է լաւաշի 1 տեսակը $6^1/_2$ կոպ. իջեցնել 6-ի։ Սակայն մտքերի փոխանակութիւնից յետոյ դուման վճռում է հացի գները թողնել անփոփոխ, ոչխարի միսը դարձնել ֆունտը 14 կոպ., տաւարինը—12 կոպ.։

Վարչութեան անդամ պ. Վարադեանը զեկուցանում է դումային, որ քաղաքի խուլ անկիւններում մանրավաճառները օգտւելով ներկայ հանգամանքներից, չափազանց թանգ են ծախում բոլոր մթերքները, ուստի վարչութիւնը վճռել է, որպէսզի վերջ դնի այդպիսի երևոյթներին, առաջարկել դումային՝ սակագին նշանակել բոլոր անհրաժեշտ մթերքներին, շաքարին, նաւթին, իւղին, ձւին, և այլն և այլն. և մի առ մի թւում է վարչութեան առաջարկած գները։

Բժ. Զուրաբեանը բողոքում է այդ սակագների դէմ, որովհետև դորանով սակագնի են ենթարկւում գիւղացիների բերած մթերքները, իսկ դա թոյլատրելի չէ։ Գիւղացուն պէտք է տալ կատարեալ ազատութիւն՝ վաճառել իր մթերքները ինչպէս ինքն է ցանկանում։

Բժ. Մեհմանդարով առարկում է բժ. Զուրաբեանին, որ միևնոյն սակագինը դրւում է նոյնպէս ոստիկանութեան կողմից. տեղական զինւորական հիմնարկութիւններն սակագներով են ձեռք բերում ամեն ինչ։ Եթէ քաղաքային ինքնավարութիւնը չունենայ իր գները, զինւորական հիմնարկութիւնները առևտուր պէտք է անեն ոստիկանական սակագնով, իսկ դա ցանկալի չէ։

Պ. Քաղաքագլուխը յայտնում է, որ սակագները նշանակւում են միմիայն միջնորդների համար (ДЛЯ СКУПЩИКОВЪ) գիւղացիները ազատ են իրենց իրերի գները նշանակելու։

Դուման ընդունում է պ. Վարադեանի առաջարկած սակագները բոլոր մթերքների վերաբերեալ։

Անցնելով օրակարգի միւս հարցերին, դուման ընտրում է բժ. Մեհմանդարովին և Սէյդիբէկովին թուրք կամաւորների ընտանիքների. նիւթական դրութիւնը որոշելու։

Մնացած հարցերից ուշադրաւ է Շուշու հարկային տեսչի առաջարկութիւնը՝ ընտրել երկու անձեր, որոնք կը մասնակցէին հարկերը դասաւորող վարչութեան նիստերում։

Բժ. Զուրաբեանը այդ մասին յայտնում է, որ մինչև այժմ ընտրւածները գոյութիւն են ունեցել ձևի համար, որովհետև բոլոր հարցերը վճռում է եղել հարկային վերատեսուչը միայնակ. գոնէ այժմ պէտք է ընտրել այնպիսի մարդիկ, որոնք առանց տատանւելու կատարէին իրենց պարտականութիւնը։

Պ. Սէյդիբէկով յայտնում է, որ վերատեսուչ պ. Դորոշենկոն բոլորովին չէր հարցնում ընտրւածների կարծիքը, պատահել են դէպքեր, երբ յիշեալ պարոնը ոստիկանի միջոցով ժողովից դուրս է արել հասարակութեան ներկայացուցիչներին, այն էլ հայհոյանքով. այդպիսի պայմաններում գործել չի կարելի։

Պ. Ս. Տէր-Միքայէլեանն առաջարկում ընտրութիւնը յետաձգել, ծանօթանալ հասարակութեան ներկայացուցիչների իրաւունքների հետ և ապա կայացնել ընտրութիւնը։

Իրաւասուներից մէկը առարկում է, որ դա եղել է պ. Դորոշենկոյի ժամանակ, այժմ բոլորովին ուրիշ վերաբերմունք է հարկերի վերատեսչի կողմից։

Դուման ձայների մեծամասնութեամբ ընտրում է՝ պ. Մելքում Խաչատրեանին և պ. Իրզա Շաֆիեւին, իսկ անձնափոխանորդ է ընտրւում պ. Հայկ Տէր-Մանուէլեանը։ X.

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Իշխանութիւնների կարգադրութեամբ Օլթիի շրջանի ցրւած փախստականների վերադարձը դադարեցրած է, վերադարձածների մեծամասնութիւնը տեղաւորւած է և սկսել է դաշտային աշխատանքները։

— Մոսկւայի հայկական կոմիտէի դրամական հաշւեկշիռը առ 1-ն յունիսի (7 ամսւայ ընթացքում) հետևեալն է. Մուտք 355,863 ր. 22 կ., ծախք հայ կամաւորներին 87,486 ր. 03. կ. հայ փախստականներին 81,428 ր. 45 կ., երկու բժշ.-սննդ. խմբ. 72,000 ր. Էջմիածնայ իրերի պահ. 5,000 ր.։ Մնացած այլ ծախքեր. 9,710 ր. 10 կ. Ընդամենը 255,624 ր. 58 կոպ.։ Բացի դրամական գործից, կոմիտէն հաւաքել է առատ քանակութեամբ հին նոր հագուստեղէն և սպիտակեղէն, կօշիկներ, գուլպաներ և այլն, որոնց թիւը տասնեակ հազարների է հասնում և որոնք ուղարկւած են Կովկաս ըստ պատկանելոյն մի քանի վագոններով։ Այդ գործը բացառապէս կատարել է կանանց կոմիտէն։

— «Մշակին» հաղորդում են, թէ Էրզրումի և Սեբաստիոյ մէջ քանից աւելի հայ զինւորներ գնդակահար արած են տեղւոյն զինւորական մարմինները. թէ թիւրքերը կամրացնեն շատ արագօրէն Սեբաստիան երեք գծով. ա) Զամլը-բէլի գիծ, բ) Ղօչեսար Իլադէկ, դէպի Մուրադլու, գ) Քէմէրէն մինչև Եազի կըշլա։

— Ատրպատականի առաջնորդ Ներսէս եպիսկոպոսին հեռագրում է Ուրմիայի հիւպատոս Նիկիտինը, որ փախստականներին անհրաժեշտ է օգնութիւն դրամով, մթերքներով և գիւղատնտեսական գործիքներով։

ԼՐԱՏՈՒ

— Եղբայրական օգնութեան կոմիտէն ստացել է պ. Պետրոս Գ. Զուրաբեանից 23 րուբլի, պ. Մելիք-Թանգեանից 5 րուբլի և պ. Միքայէլ Բարխուդարեանից 3 րուբլի։

— Շուշու քաղաքագլուխը ստացել համառուսական քաղաքների միութեան գլխաւոր լիազօր Չելնօկովից մի հարցացուցակ առաջարկութեամբ՝ լրացնելու նրա մէջ յիշւած մթերքների տեղական գները, Մօսկվայում տեղի ունենալիք համառուսական քաղաքների խորհրդակցութեանը զեկուցանելու համար։ Նոյն հարցի առթիւ պ. Չելնօկովը խնդրել է նաև դումայական ժողովների արձանագրութեանց պատճէններն և այլ։

— «Ազատ թատրոնի» երկրորդ ներկայացումը տեղի կունենայ այսօր, ամառանոցի ակումբանոցի դահլիճում. կըխաղացւի Շիրվանզադէի «Կործանւածը», դրամա 4 գործ.։

— Մեզ հաղորդում են, որ Շրվենանցի հայոց եկ. ծխ. երկսեռ երկդասեան «Գ. Յ. Տէր-Մարգարեան» դպրոցը աւարտել են սոյն ուսումնական տարում 5 հոգի.—1) Թումանեան Նատալիա (Նորաշէնիկեցի), 2) Տէր-Մարգարեան Վահան (Շրվենանցի). 3) Մելիք-Աղամիրեան Աղամիր (Նորաշէնիկեցի), 4) Մելիք-Ստեփանեան Արմենակ (Առաջաձորեցի). 5) Յարութիւնեան Սարգիս (Նորաշէնիկեցի)։

— Մեզ հաղորդում են, որ Հին-Հանգստալանի աղբիւրը գործում է շատ անկանոն, որով շրջակայքի աղքատ ազգաբնակչութեանը շատ անյարմար դրութեան մէջ է դնում։ Հրաւիրում ենք քաղաքային ինքնավարութեան ուշադրութիւնը։

ԿՈՎԿԱՍ

— Յունիսի 28-ին և 29-ին Թիֆլիսում գումարւելու է զինւորական-արդիւնաբերական համագումար, թանգութեան դէմ կռւելու, զօրքին հագուստ և ռազմամթերք մատակարարելու հարցերի մասին մի շարք միջոցներ մշակելու համար։ Համագումարին մասնակցելու են Բագւի նաւթարդիւնաբերողների, Չիաթուրի մարգանեց արդիւնաբերողների խորհուրդների ներկայացուցիչները, ինչպէս և քաղ. ինքնավարութիւնների տեխնիկական ընկերութիւնների ներկայացուցիչները։

— Ներկայումս Թիֆլիսում է գտնւում պրոֆ. Մառը։ Այս օրերս նա մեկնելու է Վան՝ հնագիտական պեղումներ անելու։

— Քութայիսի գիւղատնտեսական դպրոցի աշակերտները ուղարկւած են նահանգի բոլոր գաւառները՝ զօրականների ընտանիքներին գիւղատնտեսական օգնութիւն հասցնելու։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

— Լրագիրները հաղորդեցին, որ զինւորական մինիստր Սուխօմլինովը կայսրական հրամանով հրաժարեցւած է իւր պաշտօնից, և նրա տեղը նշանակւել է գեներալ Պոլիվանովը։

— «Р.Сл.»-ին հեռագրում են Պետրօգրադից. «Լուրերի համաձայն, մինիստրների խորհրդի նախագահ նշանակւելու է Կրիվօշէինը։ Նրա տեղ նշանակւելու է Պետական Խորհրդի անդամ Իշխ. Վասիլչիկօվ։ Առևտրի մինիստր նշանակւում է Նիկոլայ Գուչկովը կամ Բարկը, ֆինանսների մինիստր՝ Ալէքսէենկօն կամ ֆինանսների մինիստրի նախկին օգնական Պօկրօվսկին. սինոդի օբեր-պրօկուրօր նշանակւում է Սամարինը կամ Մոսկվայի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձու Տիխօմիրովը. արդարադատութեան մինիստր՝ Մանուխինը։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՇՕՇ ԳԻՒՂԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

Շօշ գիւղ (Շուշու գ.) 18 յունիսի.

Շօշը գաւառիս ամենամեծ բնակչութիւն ունեցող գիւղերից է և տւել է մեծ թւով զինւորներ ու զինւորացուներ։ Աշխատող ձեռքերի պակասը, գարնան աշխատանքների ժամանակ, զգալի էր. այդ հանգամանքը մեծ մտահոգութիւն է պատճառում մեզ. սակայն, այժմ, մէկը միւսի ետևից վրայ հասնող բնութեան պատահարները այնպիսի դրութիւն են ստեղծել, որ

գիւղում մնացողներս անգամ մնացել ենք պարապ նստած։

Տարեայ այս ամսին, Գարսկաստանից մեծ թուով մշակներ են գալիս մեզ մօտ, արտերը հնձելու. այժմ երեւի դրա կարիքն էլ չենք ունենայ, որովհետեւ մօտ երկու շաբաթ թւից առաջ կարկտահար եղան գիւղիս ցանքսերի գրեթէ կէսը—այն է 1) «Ճաք քարին գլուխները», 2) Խիծիլկիհը», 3) «Խաչանուտէն փոսերը», 4) «Ըլանը», «Կարմիր քարին գլուխները», 6) Գիւղի շըրջակայքը, «Սեւձորայ հանդերը», 8) «Կապին գլուխները», 9) «Ղարա-Բեօպակը», 10) «Սալ աղբիւրը», 11) «Սանգեարեայ խիւթը», 12) «Բուռան», 13) «Տինգ աղբիւրին եալերը» և այլն։

Այս 13 կտոր հանդերում փռւած բոլոր աշնանավարերը փչացել են խպառ, գարնանավարերից—հասկահանած արտերը, իսկ ուշացած (սեւար) արտերը վնասել են ոչ բոլորովին։ Խոտը, որ հնձելու մօտ էր, ամբողջովին վնասել է, այնպէս որ Շուշի բերելուց չէ վաճառւում։ Գիւղիս աղքատ մասը տարեայ այս ժամանակը մեծ քանակութեամբ խոտ էր ծախում Շուշում. այժմ, շնորհիւ կարկուտի, այդ եկամուտն էլ է կտրւում։

Կարկտահար արտերը այնպէս են փչացել, որ ծղօտ դառնալու համար էլ անպէտքացել են. այժմ այդ արտերում գիւղի տաւարն է արածում, և այնքան չէ արածում, որչափ կոխոտում, անպէտքացնում է, շնորհիւ ցեխի։

Սարսափելի կերպով կարկտահար են եղել գիւղիս շրջակայքում գտնւող թթի այգիները. ծառերի ճիւղերն են մընացել ցից։ Շօշեցին, նոյնիսկ օղի քաշելու ժամանակ էլ, միջոց էր գըտնում բաւականին թութ մտցնել Շուշի, տնային մանր-մունր պակասութիւնները հոգալու համար. այժմ, խոտի հետ, եկամուտի այդ աղբիւրն էլ է ցամաքում։

Կարկտից ազատ է մնացել գիւղիս «Փըրմըքէ» կոչւած ձմեռանոցի շրջակայքը. այդտեղ էլ վնասներ է պատճառել անձրեւը։ Խոտերը ընկած են և փթելու են անշուշտ, եթէ եղանակը չը փոխւի։ Ջահել(շիւ)թթենիները չեն կարողացել պահել եղած թութը, մեծածառի վրայ թութ կայ, բայց շատ ջրալի ու անհամ, վաճառւում է փութը 40 կոպէկից ոչ աւել։ Գիւղացիներից ոմանք մտածում են օղի քաշել. այդ նպատակով դիմում է եղել ակցիզային վարչութեան, որը յայտնել է, թէ թոյլատրւում է օղի պատրաստել, սակայն վաճառելու կամ արտահանելու թոյլտւութիւն չէ տրւում։ Ակցիզային տուրքը—գրաւուսը 14 կ.

Գիւղի դրութիւնը, ինչպէս տեսնում էք, շատ անմխիթարական է։ Շօշ գիւղը իր շրջակայքով, նոյնիսկ ամենառատ տարիներում, չէ կարողանում կառավարել. հարկաւոր քանակութեամբ հացահատիկը ստացւում է Խոնաշէնի շրջանում գտնւող «Ալըբալի» կոչւած 270 դեսեատին տարածութիւն ունեցող արքունական հողերից, ուր մեծ չափերով ցանում են ցորեն ու գարի։ Անցեալ տարի այդ շրջանում արտերը մկների արշաւանքին ենթարկւեցին, գիւղացիները մի տարով թողեցին «Ալուբալին», որից միայն 50 ռուբլի եաթաղի եկամուտ ունեցան։

Այս ձմռան ընթացքում գիւղը տեղ է տւել «Քարին տակ» կոչւած գիւղի ապրանքի մի մասին «չօֆ-բաշիով», որպիսի աղբիւրից 240 ռ. եկամուտ է ստացել։ Ցիշեալ եկամուտներով «Փըրմըքէ» կոչւած ձմեռանոցի շրջանում շինւել է երկու աղբիւր։

Ցանկալի է, որ Շօշ գիւղի բնակիչները բացի աղբիւրից մեծ ուշադրութիւն դարձնէին նաև ճանապարհների կանոնաւորման վրայ. այդ կողմից գիւղացիութիւնը ուղղակի տառապում է։ Ոստիկանութեան կարգադրութեամբ նորերս քարւել են գիւղի երկու գլխաւոր փողոցները, մնացեալները կատարեալ ճահիճներ են, ուր լողում են անցորդները և ընտանի կենդանիները....

Թ. Թոր—եան

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ

Մաքառողներ

Ամսոյս 18-ին հայ դերասանների խումբը պ. Վ. Փափազեանի ղեկավարութեամբ՝ Թեմական դպրոցի դահլիճում ներկայացրեց «Մաքառողներ» պիէսը։ Վերջինս վերածւած է ֆրանսիացի գրող Բալզակի վէպից, որը ֆրանսերէն այլ անուն է կրում։ Պիէսի սիւժէտը վերցւած է ֆրանսիական կեանքից, Նապոլէոնի մահւանից մի քանի տարի յետոյ։ Գաղափարի կողմից պիէսն անշուշտ աղքատ է և շաբլոն. մի գեղեցիկ ու խորամանկ գեղջկուհի գրաւելով ծեր և բնաւորութեամբ թոյլ միլլիօնատէրի սիրտը, աշխատում է իր սիրեկան սպայի աջակցութեամբ իր ձեռքը ձգել ծերուկի հարստութիւնն ու փախչել։ Այդ խարդախութիւնների դէմ կուի է դուրս գալիս ծերունու քրոջ որդին, Նապոլէոնի զօրքի գնդապետը, և իր խորամանկութեամբ ու քաջութեամբ ծերուկին ազատում է կնոջ ճանկերից։ Սակայն պիէսը մեծ հետաքրքրութեամբ է լսւում, շնորհիւ նրան, որ գործողները մեծի մասամբ Նապոլէոնի տրադցիաներով սնւած ու եփւած անձինք են, որոնց իւրաքանչիւր շարժումից ցոլում են այդ տրադիցիաները։

Ակսիօմա է, որ լաւ բեմը, լաւ դեկորացիաները ներկայացման յաջողութեան կէսն է, և ահա այդ կիսից զուրկ էր յիշեալ ներկայացումը։ Եւ իրաւ, ինչ տպաւորութիւն պէտք է ստանայ նայողը, երբ դերակատարը դուրս է գալիս բեմ, իսկ նրա յետեւից դուռը կրնկահան է լինում ու կախւում. կամ թէ երբ ծառան մտնում է բեմը վարագոյրը բանալու կամ ծածկելու։ Բացի զուտ արտիստիքական ձիրքերից, հարկաւոր է մի առանձին ձիրք, որ այդպիսի հանգամանքներում խաղալու այն էլ յաջող խաղալու։ Փափազեանը իր խմբով այդ ձիրքն անշուշտ ունէր, այլապէս նա կը հրաժարւէր այդպիսի բեմում խաղալուց։

Անցնելով դերասաններին, պէտք է ասել, որ հասարակութիւնը լարւած սպասում էր պ. Փափազեանի խաղին, որի մասին շատ լսել էր, բայց առիթ չէր ունեցել տեսնելու. և պէտք է խոստովանել, որ պ. Փափազեանն արդարացրեց հասարակութեան յոյսերը իր գեղեցիկ խաղով, և մեծ հաճոյք պատճառեց նայողներին։ Խաղում էր նա ազատ, աշխոյժ և մտածւած։ Ծերուկի քրոջորդի Բրիտոյի դերում, իբր և Նապոլէոնի զօրքի գնդապետի, նա վերակենդանացրեց հանճարեղ զօրավարի բոլոր տրադիցիաները, նրա փոթորկոտութիւնը, կտրուկ բնոյթը և անչափ հաւատը դէպի իր ուժերը։ Չնայած, որ պիէսը, ինչպէս յիշեցինք, գաղափարի կողմից այնքան էլ բարդ չէ, այնուամենայնիւ, պ. Փափազեանը իր խաղով այդ պիէսում եա տւեց կատարելագործւած մի տիպ։ Իւրաքանչիւր դերասանի գլխաւոր յատկութիւններից մէկը պիտի լինի այն, երբ նա իւրաքանչիւր դերում ինքնուրոյն է, երբ նա իր ստեղծած տիպերի մէջ միակողմանիութիւն չի մտցնում։

«Հին Աստւածների» քնքոյշ, հեզ, բղէպլիստ արեղայի և Նապոլէոնի «կապրալի» մէջ անդունդ կայ. պէտք է լինել իսկապէս տաղանդաւոր դերասան, որպէսզի ստեղծել այդ երկու ինքնուրոյն տիպեր. պ. Փափազեան դա կատարեց։ Թողնելով աւելի խոր քննադատութիւնը միւս ներկայացումներին, չենք կարող չնկատել և այն, որ պ. Փափազեանն իր դերը լաւ գիտէր, յուշարարի օգնութեան չէր դիմում, մի երեւոյթ, որ պակասում է հայ դերասաններից շատ շատերին։ Սակայն պ. Փափազեանն ընկել էր մի ուրիշ ծայրայեղութեան մէջ, չգիտեմ դերը լաւ իմանալուցն է, թէ շուտ շուտ խօսելուց, շատ դարձւածքները չէին լսւում։ Ուշադրութեան արժանի էր և պ. Փափազեանի գրիմը, որ չխնայելով իր բնական գեղեցկութիւնը, ստեղծել էր իրենից մի սեւացած, այրւած, զինւորական, որը սակայն համապատասխան էր դերին։

Միւս դերակատարներից ամենաաչքի ընկողն էր տիկին Արուս-Ոսկանեան՝ Փլորա Բրազիէյի, ծերուկի սիրեկանը. տիկինը շատ յաջող և մտածւած կերպով երեւան հանեց ֆրանսիացի կնոջ կոկետութիւնը ու նազելիութիւնը. միաժամանակ նա իր խաղով կարողացաւ արտացոլացնել իր անկեղծ սէրը դէպի սիրած էակը։ Եւ այդ բոլորի հետ միասին, տիկին Ա. շատ բնականօրէն ցոյց է տալիս գեղջկուհու պարզամտութիւնը, օրինակ, երբ նա Բրիտոյից խաբւում էր։ Յաջող էր պ. Թաշճեանը ծերունի Ռուժէի դերում, միայն պ-ը շարժւում էր ու խօսում աւելի երիտասարդ քան իր հասակն էր թոյլատրում։ Լաւ անցկացրեց աղախնու դերը տիկ. Մամիկոնեանը։ Մնացած դերերը խաղացին բաւարար, տեղ-տեղ նոյնիսկ լաւ, որի շնորհիւ ներկայացման անսամբլը, որ ամենագլխաւորն է, ստացւեց շատ բաւարար։

Դիտող

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սօցիալիստ Բրաունը պրուսական լանդտագում յայտարարել է. «Ժողովրդական մասսաները ծարաւի են խաղաղութեան և մերժում են նւաճողական պատերազմը, որ սպառնում է ապագայում նորանոր պատերազմներով։ Հաշտութիւնը, որին սպասում ենք, ոչ ոքի չպէտք է ստորացնի։ Չի կարելի որեւ է մէկի վզին փաթաթել մի բան ոյժի միջոցով, այլապէս խաղաղութիւնը կը լինի անհաստատ»։ Ճառը առաջացրել է յուզմունք։ Ազգայնականները աղաղակում են «կորչին դաւաճանները»։ Սօցիալ դիմօկրատները պատասխանում են. «կորուստները հսկայական են, այլեւս չենք կամենում զոհեր տալ։ Մեր ոյժերը սպառւում են. պահանջում ենք խաղաղութիւն»։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի. 17 յունիսի

Շուշւայ «Եղբայրական օգնութեան» կից կանանց կոմիտէն յայտնում է իւր խորին շնորհակալութիւնը. շուշեցի—տ. Զ. և պ. Ն. Մելիք Փաշայեաններին, որոնք՝ յարգելով կանանց կոմիտէի դիմումը, թոյլատրել են գործածելու իրենց արժէքաւոր վարագոյրները, յօգուտ փախստականների բացւելիք «Մի բաժակ թէյ»-ի շէնքի համար, այլ և 25 ռ. յատկացրած նւէրի նոյն նպատակին։

Նախագահ՝ Ա. Տէր-Ղազարեանց
Քարտուղար՝ Ս. Զաքարեան

Նուխ. 10 յունիսի

Ապրիլի վերջին, Նիժի (Նուխւայ գաւ.) հայոց դպրոցի աւագ ուս. պ. Բ. Տ. Աբրահամեանի շնորհիւ դպրոցում տեղի ունեցած աղմուկներին վերջ տալու նպատակով հոգաբարձութիւնը ցանկանում է առանձնապէս ճնշում գործ դնել Տէր Աբր-ի ոտնձգութիւնների դեմ խորը գայրոյթով բողոքող ուսուցիչ Ամբ. Տէր Գէորգեանի վրա և բանաւոր յայտարարում է, որ վերջինիս հոգ-ը հեռացրել է պաշտօնից։ Սակայն հոգ-ը բնաւ մտադրութիւն չունենալով ուսուցիչ հեռացնել, ուս. Տէր Գէորգեանի գրաւոր կերպով իրեն յայտնելու պահանջը մնում է առանց հետեւանքի, հոգ-ը ժողովից ցրւում է և ցայսօր էլ ոչինչ ,,գրաւոր'' չէ յայտնում։

Սակայն ինչպէս յետոյ պարզւում է, աւագ ուսուցիչը հոգաբարձութեան ամբողջ ղեկը իր ձեռքն ունենալով, օգտւում է հոգ-ն այդ բանաւոր յայտարարութիւնից, ժողովի ցրելուց յետոյ մի գրութիւն է պատրաստում և ուղղում Նուխւայ իր վաղեմի բարեկամ Եղիշէ վարդապետին, որ «իբր, հոգ-ը յանցաւոր ճանաչելով Տէր-Գէորգեանին, զրկել է սրան իր պաշտօնից, միայն գիջանելով ուսուցիչների խնդրանքին, վերստին թողել է նրան իր պաշտօնում ... Ուսուցիչներիս էլ խաբել է, որ պաշտօնական գրութեամբ յայտնած է հոգեւոր իշխանութեանը, որ «կազմը հաշտ կերպով տանելու է (մեր պահանջն է եղել այդ) ուսուցիչների) կրթական գործը»։

Արդ՝ բողոքելով հանդերձ պ. Տ. Աբրահամեանի այդ արարքի, ամեն մի քայլափոխում կատարած կեղծիքի և ոտնձգութիւնների դէմ, յայտնում ենք՝ որ «երբէք ուսուցիչներս նման դիմում հոգաբարձութեանը չենք արել և ընդհակառակը պահանջել ենք, եթէ իրօք այդպիսի մի որոշում կայացրած է, գրաւոր կերպով յայտնեն։ Հոգաբարձութիւնը քաջ գիտենալով աւագ ուսուցչի յանցաւոր լինելը, ինքն էր մասնակի կերպով միջնորդութիւն յարուցել Տէր-Գէորգեանին հաշտեցնելու համար։

Աւելի ցաւալի է, որ պաշտօնական գրութիւնը հոգաբարձութեանը ստորագրել է տւած խանութներում ու տներում։

Թեմական իշխանութեան ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում այս երեւոյթի վրայ։

Նիժի հայոց դպրոցի ուսուցիչներ՝
Ե. Փալանեան
Ս. Փալանեան
Թ. Թաղէոսեան
Վարդ. Կզարթմեան
Համբ. Տէր-Գէորգեան

ՓՈՍՏԱՐԿՂ

ԽՆՁՈՐԵՍԿ գիւղ. պ. Բագրատ Ղարագեօզեանին.—Ձեր հերքումը, պ. Ա. Մելք-ի թղթակցութեան առթիւ, չի տպագրւի. թղթակցութեան հեղինակը ինքն արդէն «Փայլակի» № 27-ում ուղղել է անճշտութիւնները։

ՇՈՒՇԻ պ. Մելք. Եսայեանին.—Կարդացէք վերեւի պատասխանը։

ՂԱՓԱՐԻ ՀԱՆՔԵՐ. «Խալ»ին. Որոշ անճշտութիւններ արդէն ուղղւել էին «Փայլակի» № 26-ում։ Ինչ որ չը պէտք է տպագրւի, չը պէտքէ գրւի նաև ձեռագրի մէջ։

ԹՆՐՄԷՋ. պ. Իսահակ Ցարութիւնեանին.—Կարգադրւած է ուղարկել Ձեզ «Փայլակի» կորած համարները։

ՆԻԺ. Ուսուցչական խմբին.—Ձեր բողոքը կը տպագրւի «Փայլակի» հետեւեալ համարում։

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բարաջեանի Շուշում.

№ 31 Հինգշաբթի 25 յունիսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Հինգշաբթի 25 յունիսի № 31

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, $1/2$ տարեկանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak".

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՓԱՅԼԱԿ"

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագրի

լոյս է տեսնում առ այժմ շաբաթական երկու անգամ

Բաժանորդագինն է. տարեկան 3 ր. կէս տարեկանը—1 ր. 50 կ. ամսական —35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆԵՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Մեր Հասցէն՝ Шуша, редакціи газеты „ПАЙЛАКЪ".

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՌԵՍԿՐԻՊՏԻ ԱՌԹԻՒ

Պատերազմի երկարատեւութիւնն և վերջնական յաղթութեան հասնելու դժւարութիւնները ոչ միայն չվհատեցին լայնածաւալ Ռուսաստանի բազմալեզու ժողովրդներին, այլ ընդհակառակը զօրեղ խթան հանդիսացան աւելի կուռ կազմակերպւելու, կենտրոնացնելու արդիւնաբերական և հասարակական ուժերը՝ վերջնական հարւած հասցնելու թշնամուն, ջախջախելու անարդարութեան և ամբարտաւանութեան եղջիւրները։ Ռուսաստանի քաղաքացիների լուրջ վերաբերմունքը, իղձերն ու ցանկութիւնները չէին կարող ծածուկ մնալ անշուշտ բարձրագոյն իշխանութիւնից և վերջինս բնականօրէն պէտք է աշխատէր առաջ քաշել երկրի կարող ուժերը, օգտւել նրանց խորհուրդներից և ցուցմունքներից, պատերազմական գործին աւելի յաջող ընթացք տալու և յաղթութիւնն ապահովելու համար։

Բարձրագոյն ռեսկրիպտով յանուն Նախարարների խորհրդի Նախագահի, հրաւիրւում է Պետական Դուման։ Հրաւիրւում է նա շինարար աշխատանքի մի շատ լուրջ մոմենտում, երբ նրա առջև դրւած են լինելու մի շարք ծանրակշիռ խնդիրներ, որոնց բարեյաջող լուծումը հրամայական պահանջ է հանդիսանալու ներկայ տագնապալից օրերում։

Դժւար է կանխագուշակել, թէ ինչ բնոյթ կը կրեն Դումային առաջարկւելիք խնդիրները, մանաւանդ ներքին կեանքին վերաբերեալ, բայց մի բան հաստատ կարելի է ասել, որ մի կէտում Դումայի ամբիոնից հնչւող ժողովրդի ներկայացուցիչների ձայների մէջ դիսօնանս չի լինի, որովհետև համայն Ռուսաստանի ժողովրդների ցանկութիւնը միևնոյնն է այդ կէտի նկատմամբ, լարել ամենավերջին ուժերը, գործադրել հերոսական ճիգ ու ջանք՝ յաղթահարելու թշնամուն, չէզոքացնելու քաղաքակրթութեանն սպառնացող վտանգը։ Եւ այդ հզօր ձայնը ժողովրդի ուժ է ներշնչելու պատերազմի դաշտում կռւող մեր զօրքին և վհատութիւն՝ թշնամու շարքերում։

Չէ մոռանալու անշուշտ Դուման, յանուն արդարութեան և ազատութեան մղւող այս պատերազմի օրերում, նաև ճնշւած մանր ազգերի, մանաւանդ պատերազմի պատճառով հսկայական կորուստներ տւող ու տառապանքի մատնւած ազգերի արդար դատը։ Պետական շահերն ու արդար հատուցման սկզբունքն իբրև առաջնորդ ունենալով, նա մօտենալու է այդ դատի քննութեան։

Պակաս չէ գրաղեցնելու Դումային նաև ժողովրդի նիւթական ծանր ու դժւարին կացութիւնն և այդ աննախանձելի վիճակին պատճառ հանդիսացող պայմանների ու հանգամանքների վերացման հոգսը։

Խնդիրներ, որոնց նպատակայարմար և բարեյաջող լուծման համար պատգամաւորները մինչև հաւաքւելը պէտք է պատրաստւեն, ուսումնասիրեն և լրիւ ու անսխալ տւեալներով դիմեն դէպի Պետական Դումայի ամբիոնը։

ՇԱՄԱԽՈՒ ԹԵՄԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԸ

Շամախու թեմական դպրոցի խնդիրը նոր չէ. նա վաղուց գոյութիւն ունի։ Նոյն իսկ գոյութիւն է ունեցել Շամախում այդ անունով դպրոց, սակայն ինչ-ինչ պատճառներով չի զարգացել, ծխական-տարրական դպրոցից այն կողմ չի անցել։ Այդ խնդիրն աւելի ուժեղ և բազմակողմանի կերպով արծարծւեց այս տարի և կարողացաւ հետաքրքրութիւն առաջացնել իր շուրջը թէ Բագւի և թէ ամբողջ թեմի հայ հասարակութեան մէջ։ Շնորհիւ թեմի առաջնորդ Կարապետ եպիսկոպոսի, թեմական դպրոցի հարցը, նրա գոյութեան և վիճակի տնօրինման խնդիրն ազատագրւեց հոգևոր իշխանութեան խնամակալութիւնից և դարձաւ ժողովրդի սեփականութիւն։ Նախ Բագւում տեղի ունեցան նախապատրաստական ժողովներ այդ առթիւ, ուր հարցը քննւեց բազմակողմանի կերպով, և ապա Բագւի և թեմի այլ տեղերի ներկայացուցիչների ժողով գումարւեց Շամախում ուր պէտք է վերջնականապէս լուծումն ստանար թեմական դպրոցի խնդիրը և առաջարկւէր կաթողիկոսին ի հաստատութիւն։

Գլխաւոր խնդիրը, որ զբաղեցնում էր ներկայացուցիչներին և Բագւի ու Շամախու հայ հասարակութեան, դպրոցի տեղի հարցն էր։ Ոմանք նպատակայարմար էին համարում թեմական դպրոցը կառուցանել Շամախում, ոմանք՝ Բագւում։ Աւելորդ ենք համարում յիշատակել մի առ մի երկու կողմերի պատճառաբանութիւնները, քանի որ ժամանակին այդ մասին յօդւածներ տպագրւեցին Թիֆլիզի և Բագւի հայ թերթերում. միայն կարևոր ենք համարում շեշտել, որ թէ նիւթական ապահովութեան և թէ մտաւոր ուժեր համախմբելու տեսակէտից Բագուն ամենայարմար վայրն է ներկայանում թեմական դպրոցի համար։ Ինչ վերաբերում է աշակերտութեան թւին, չենք հաւատում, թէ դպրոցը Շամախում աւելի շատ աշակերտութիւն կարողանայ գրաւել, քան Բագւում։ Ցամենայն դէպս թեմական դպրոցը Բագւում, որպէս մի կուլտուրական կենտրոնում, մտաւոր առաջադիմութեան և նիւթական բարեկեցութեան տեսակէտից աւելի բարձր կանգնած կը լինի, քան Շամախում. հետևաբար աւելի լրիւ չափով կը կարողանայ ծառայել իր կոչման և արդարացնել իր վրայ դրւած յոյսերը։

Այդ և մի քանի այլ պատճառներով Շամախում գումարւած ներկայացուցչական ժողովը ձայների մեծամասնութեամբ որոշել է թեմական դպրոցը հիմնել Բագւում։ Հարցը լուծւած կարելի է համարել, մնում է կաթողիկոսի հաստատութիւնը։ Ցանկալի է, որ հոգևոր բարձր իշխանութիւնն ի նկատի ունենայ Շամախու թեմի ժողովրդի մեծամասնութեան որոշումը, լսի նրա ձայնը և շուտափոյթ ընթացք տայ այդպիսի մի կարևոր և անհրաժեշտ կրթական-կուլտուրական հիմնարկութեան խնդրին։

Նորայր

ԳԻՒՂՆ ՈՒ ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ԿՕՕՊԵՐԱՑԻԱՆ

I

Կենսական մթերքների թանգութեան հարցը այսօր զբաղեցնում է ամբողջ մտածող և խորհող Ռուսիան։ Առանց վերապահութեան կարելի է պնդել, որ երկրի պաշտպանութեան հետ անմիջականօրէն կապւած խնդիրներից ու հարցերից յետոյ սա միակ հարցն է, որ փոթորկում է մամուլը, լայնածաւալ երկրի մի ծայրից մինչև միւսը։ Ռազմամթերք բանակին և կենսական մթերքներ ժողովրդին, ահա այն երկու խոշոր հարցերը, որով զբաղւում են միլլիոնաւոր գլուխներ մեր հայրենիքում։ Եւ ոչ միայն անհատներ, այլ և գիտական ընկերութիւններ, քաղաքային ինքնավարութիւնները, զեմստվօ. և վերջապէս համառուսական քաղաքների և զեմստվօների միութեան հսկայական կազմակերպութիւնները և այլն։

Թանգութեան դեմ մղւած և դեռ մղւելիք կռւի միջոցների շարքում,—շատ յատկանշական է—մեծ տեղ է տրւում այժմ սպառողական կօօպերացիային. մի բան, ո՛ր տասնեակ տարիներ առաջ սկզբնաւորւած լինելով Ռուսիայում, ոչ մի աջակցութիւն, խրախոյս, անգամ համբերատար վերաբերմունքի չէ արժանացել պետական և հասարակական հիմնարկութիւնների կողմից. սակայն այսօր, տագնապալի օրերում, անուրանալի է կօօպերացիայի կատարած գործը հէնց նոյնիսկ պարենաւորման գործում։ Մենք, ի հարկէ, դորանով ամեն բան վերջացած չենք համարում, այլ կամենում ենք շեշտել, որ մի փոքր բարեփոխւած պայմաններում և համբերատար մթնոլորտում ինչ հսկայական դեր կարող է կատարել կօօպերացիան յօգուտ՝ միջնորդների, սպեկուլեանտների և այլ ճարպիկ գիշատիչների ոստայնում թրպրտող ընդհանրութեան։

Թողնենք քաղաքը և իր կենսական մթերքներ վաճառողներին, որոնց ախորժակներին, այսպէս կամ այնպէս, թէև ի հարկէ մեծ դժւարութեամբ, որոշ սահման է դրւում հարկանի մըրցութեամբ, քաղաքային ինքնավարութեան և ոստիկանութեան միջոցներով (мѣропріятіе) և այլն, ապա անցնելով գիւղը, տեսնենք թէ ինչ դրութիւն է տիրում։

Մօտիկից դիտելով գիւղն ու նրա կարիքները, կը տեսնենք կատարեալ անտիրութիւն և անարխիա։ Մանր խանութպանը հազար կապերով կապել—կաշկանդել է սպառողին, թոյլ չէ տալիս ոտքը—ոտքի առաջ դնել առանց իր կամքի, այլ և իր խանութը, որ կատարեալ սարդի ոստայն է անզէն ու տգէտ սպառողի համար, լցրել է մթերքով, վրան բազմել և իր բարձրութիւնից գներ է թելադրում սպառողին, իր շիտակութեան ու ախորժակի չափին ու սակագնին ենթարկելով ամեն մի մթերք, լինի այդ առաջին թէ վերջին անհրաժեշտութեան։

Իսկ թէ ինքը ինչ «մթերք» է, շիտակութիւնը մանր խանութպանի, «որի գոյութեան անհրաժեշտ պայմանը, ըստ Էնգելսի, գնորդներին խաբել-խաբերայելն է», այդ արդէն ինքնին հասկանալի է դառնում։

Մենք, հարկաւ, այնքան միամիտ չենք, որ մանր առևտրականից շիտակութիւն պահանջենք և այն էլ առևտրի

մէջ, սակայն կարծում ենք, որ ժամանակ է մտածելու՝ գիւղացիական սպառողների մասսան ազատ կացուցանել ժանր առևտրական-խանութպանի գիշատումներից։

Բայց հնարաւո՞ր է այդ և ինչ կերպով։

II

Արտադրողական կօօպերացիայի կամ համագործակցութեան սրբիմխեւ ձևերից մի երկուսը ծանօթ է գիւղացիութեան և գործի է կոչւում դաշտային աշխատանքների ժամանակ։ Այդ գործակցութիւնը որոշ աշխատանքի կամ նպատակի շուրջը՝ տարւայ մէջ տեղի է ունենում այնքան կարճ ժամանակով, որ այդ հանդամանքից աշխատաւորները որոշ խրատի կամ եզրակացութեան չեն էլ յանգում. թւում է թէ՝ այդ հէնց այդպէս էլ եղել է միշտ և այլ կերպ էլ հնարաւոր չէ։ Այլ բան է սպառողական կօօպերացիան. դա նորութիւն է, որը պահանջում է փորձ, դաստիարակութիւն և մտաւոր պատրաստութիւն իր կազմակերպողից, նաև մասնակիցներից։ Այս ամենը չունի գիւղացին և չէ էլ կարող ունենալ, որովհետև նրա այն խաւը, որ անպայման շահագրգռուած է ունենալու նման հիմնարկութիւն, շնորհիւ իր սոցիալական անցողիկ դրութեան, նստակեաց չէ, «գիւղում տենչում է քաղաքի մասին, իսկ քաղաքում ընդհակառակը», չէ կարողանում տևականօրէն կապուած մնալ կամ գիւղի, կամ քաղաքի հետ։ Ահա թէ որտեղ է թաղնուած մեր գիւղական—հասարակական գործերի թոյլ ընթանալու բուն պատճառը։ Գիւղացիութեան մեծամասնութիւնը չքաւոր է, ազէտ, աւելի աչքառուները թափառում են գիւղից քաղաք, քաղաքից գիւղ. ասպարէզը թողնուած է փոքրամասնութեան, այն կուլակներին, որոնք գիւղամիջի մշտական «պարոն» են, միաժամանակ և իրականութեան տէրըն ու անօրէնը, բոլոր ձեռնարկութիւնների նախաձեռնողն ու տապալողը։ Որչափ հաճելի կը լինի գիւղի տէրերին՝ կազմակերպումը սպառողական կօօպերացիայի նման մի հիմնարկութեան, որ ամենից առաջ պիտի լինի՝ ուղղուած դրութեան տէրերի դէմ և քայքայիչը ձրիակերների բարեկեցութեան հիմքի։ Այս հարցին պատասխանելու համար, կը բերենք մի օրինակ մօտիկ անցեալից։ Անցեալ տարի,

Ծաչէնի առաջնակարգ գիւղերից մէկում մի քանի երիտասարդներ մտածում են եկամուտի աղբիւրներ գտնել, ծածկելու՝ գիւղական-հասարակական ծախքերը։ Որոշում են միս մորթելու իրաւունքը կապալով տալ մի ցանկացողի, որը պարտաւորւում էր քաղաքի սակագնով միս մատակարարել սպառողներին և տարեկան 100 րուբլի էլ յատկացնել գիւղի որև է հիմնարկութեան։ Այս առթիւ գիւղի «պարոնները» բարձրացնում են անասելի աղմուկ, խնդիրներ են տալիս այս ու այն հիմնարկութիւններին, օրէնքի մէջ գտնում են ինչոր պաշտպանողական կէտեր, քանդել են տալիս հասարակական ժողովով հաստատուած համախօսականը և վերջապէս հասնում են իրենց նպատակին։ Այդ խնդրով զբաղւում է նաև մամուլը, բայց ամեն ինչ արդէն վերջացած է լինում, թայֆաները կանգնած դէմ առ դէմ։

Եւ ինչո՞վ են արդարացնում իրենց վարմունքը այդ պարոնները. նրանով, որ «անկարելի է թոյլ տալ նման ըսկըզբնաւորութիւն, որովհետև վաղն էլ կարող են մեր խանութները հաւաքել տալ, հասարակական խանութներ հիմնելու»։ Պարզ է. գիւղացիութիւնը այսօր այլևս կոմպակտ մասսա չէ. աւելի քան ակնյայտ է շերտաւորումը. վերին խաւը, որ տէրն է միջոցների, ոչ մի շահ չունի կանոնաւորուած տեսնելու հասարակական գործերը, որոնց թւում և փոխանակութեան գործը և վերջապէս գիւղացիութեան ներհակ խաւերը չեն կարող ստեղծել այնպիսի հիմնարկութիւններ, որոնք լինեն տևական։

Եթէ հարց տալու լինինք, թէ ո՞վ պէտք է մաքառէ ունեւոր տիրող աննորմալ դրութեան դէմ. իսկոյն ձեզ կը պատասխանեն՝ երիտասարդութիւնը։ Բայց թէ ինչ է ներկայացնում իրենից երիտասարդութիւնը, գիւղացիութեան որ խաւին է պատկանում և ինչ շահերով ու տրամադրութիւններով է կապուած գիւղի հետ, այդ մասին երկար չեն մտածում. բաւական է, որ երիտասարդ է, ամեն ինչ պէտք է անել յօգուտ գիւղի։

Կարո՞ղ է այդպիսի տենչանքներ իրականացնել երիտասարդութիւնը, հարկաւ, ոչ. որովհետև ինքն էլ գիւղացիութեան այն դասին է պատկանում և ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ ամառանոցաւորների մի պարապ խմբակ, տեղական կուլակների սեղանի զարդը, թամադակիցը, գիւղացիական ծագումից խորշող-ամաչող և «ազէտ» գիւղացու ոխերիմ «քննադատն» ու հեգնողը։

Տասնեակ տարիներ շարունակ սրանց է եղել ուղղուած՝ «գիւղացու բարեկամ-բարերարների» հայեացքները և սրանք պէտք է իրականացնէին գիւղի բարեկեցութեան անձև ձգտումները։

Յուսախաբութիւնը կատարեալ է և հետևանքը պարզ։

Մինչև որ մեզնում չմտցւին դեմոկրատական հիմնարկութիւններն ու պարտադիր ուսումը, չը կանոնաւորւեն յաղորդակցութեան միջոցները, երկրի ընդհանուր կուլտուրական մակարդակը չբարձրացւի, անհնար է ստեղծել թէ այժմ և թէ մօտիկ ապագայում մեր գիւղական իրականութեան մէջ հանրօգուտ հիմնարկութիւններ, որոնց թւում և լուրջ հիմունքների վրայ դրուած կօօպերացիա։ Մինչև այժմ եղած փորձերը տուել են միայն բացասական հետևանքներ։ Դեռ հողը շատ է խոպան, պայմանները դժնդակ. սակայն պիտի հաւատալ, որ մի օր մենք կունենանք և այդ հիմնարկութիւնները ու պիտի աշխատել այդ հաւատով։

Մելք. Նասյեան

ԱՊԱԲԱԽՏ ԹԵՄԸ

Печальная истина лучше радостной лжи.
Байронъ.

I.

«Մշակ»-ի № 129-ում կարդացինք պ. Ա. Ասլանեանի «Ղարաբաղի թեմի ծխ. դպրոցների շուրջը» վերնագրով յօդուածը։ Չնայած նրան, որ ներկայ տագնապալից օրերում, երբ մարդս չի կարողանում տրամադրել, կենտրոնանալ և այլ, այժմ երկրորդական, հարցերով զբաղուել, երևան է գալիս անհրաժեշտութիւն, գրիչ վերցնել և կարգի հրաւիրել ներկայ խառն դրութիւնից օգտուող, թղթակցի անուն ձեռք բերելու ցաւով տանջւող անհատներին, որոնք մեր իրականութեանը անիրազեկ լինելով, իրենց մակերևոյթային դատողութեամբ, կամ գուցէ ներշնչուած մէկն ու մէկից, հետևապէս տենդենցիօզ յօդուածներով մոլորեցնում են հասարակութեանը...

Վերջին տարիներս մեր թեմում ստեղծուած դպրոցական, վարչական և կալուածական անարխիայի իսկական պատճառները ծածկելու նպատակով, պ. Ասլանեանը, յիրաւի իւր յիշած Զաւէն վարդապետին այցելելուց յետոյ, առաջ է քաշում այնպիսի հարցեր, և շօշափում այնպիսի երևոյթներ, որոնք հետևանք են մեր թեմի կառավարչական մեխանիզմի տկարութեան...

Զուր է ջանում պ. յօդուածագիրը պաշտպանելու գործի իրական մեղաւորներին և յարձակւում անմեղների վրայ։ Հասարակութեանը խաբել այդ այնքան էլ հեշտ բան չէ, մանաւանդ ներկայ պայմաններում, այժմ, երբ մասսան սկսում է զգաստանալ և արժէքները վերագնահատել...

Սակայն տեսնենք ինչ է ասում մեզ պ. Ասլանեանը, որի յօդուածին արժէք տալու համար, չի խանգարում ուշադրութեամբ կարդալու այն և նկատելու, թէ ինչպէս է նա հակասութիւնների մէջ ընկել, երբ Զաւէն վարդապետի հոււ պաշտպանի դերում հանդէս գալով, իրօք նրան հարւածում է (գուցէ անգիտակցաբար)...

Չժխտելով այն, որ «թեմիս դպրոցների տէրն ու անօրէնը Զաւէն վարդապետն է», յօդուածագիրը նկատում է, որ «Ղարաբաղի թեմի ծխական դպրոցները գտնւում են խիստ աննախանձելի վիճակի մէջ և միանգամայն անտէրութեան են մատնուած»...

Արդ՝ ինչ տրամաբանական եզրակացութեան կարելի է յանգել. այն, որ թեմը տէր ունենալով հանդերձ՝ անտէր է...

Սակայն ինչով բացատրենք պ. յօդուածագրի վարմունքը, երբ նա տիրող թուլութիւնն ու անվարչականութիւնը թողած՝ յարձակւում է գիւղացիների ու ուսուցիչների վրայ։

«Գիւղացին չի գիտակցում առհասարակ ուսման անհրաժեշտութիւնն ու նշանակութիւնը»։

Այդ գուցէ այդպէս է. յետոյ. «ամենամեծ ցաւը անշուշտ այն է, որ գիւղական ժողովուրդը, առարկելով թէ «չքաւոր եմ, փող չունեմ», իւր միջոցներով չէ ուզում դպրոցներ պահել». իսկ քիչ ներքև, նկատում է. «չենք ժխտում մեր գիւղացիութեան չքաւոր լինելը, որ նրա տնտեսական դրութիւնը հեռու է մխիթարական լինելուց և այլն»... Եւ մեր յօդուածագիրը յանգում է այն եզրակացութեան, որ եթէ գիւղացին կրճատի իւր մի շարք աւելորդ ու անտեղի (sic) ծախքերը, կարող է իւր դպրոցը ապահովել, միայն թէ ցանկանայ։

Չքաւոր գիւղացիութիւն և դպրոցի ապահովում...

Չքաւորութիւնն ու ապահովութիւնը համաձայնեցնել միմեանց հետ, առաջին անգամն ենք լսում։

Սակայն սրանով չի վերջանում պ. Ասլանեանի գիւտերի շարանը, նա մեզ մի նոր սիւրպրիզ էլ է ներկայացնում. գիւղացին թող կրճատի իւր մի շարք աւելորդ և անտեղի ծախքերը...

Չքաւոր գիւղացի և անտեղի ու աւելորդ ծախքեր...

Գիւղացի! քեզ մեղադրում են տգիտութեան, անգիտակցութեան, չքաւորութեան և... «աւելորդ ու անտեղի» ծախքեր անելու համար։

Հետաքրքրական է իմանալ, թէ որոնք են այն անտեղի ու աւելորդ ծախքերը, որը գիւղացիների շլնքին է փաթաթում պ. յօդուածագիրը։ Յօդուածագրի՝ գիւղացիութեան մասին գրածները մենք չենք քննադատի, որովհետև այդ սուր է քննադատութիւնից, միայն կը բաւականանանք մի նկատողութիւնով, որ լաւ բան չէ լրագրի սիւնեակները շահագործել՝ անհեթեթութիւններ գրելու համար...

Պ. Ասլանեանի պաշտպանողական արշաւանքը չի բաւականանում միայն գիւղացիների վրայ յարձակւելով, նրա գլխաւոր հարւածը ուղղուած է թեմի ուսուցչութեան վրայ։ Տեսնենք ինչ է ասում պ. յօդուածագիրը։

Սեղօյ

ԻՆՉՊԷՍ ԵՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

Ղարաբաղի ուսուցիչները «իրանց պաշտօնում կատարեալ «փալաս են». բայց իրանց համարում են «հայ դըպրոցի համար նահատակողներ»,*) — ահա թէ ինչպէս է որակում Ղարաբաղի ուսուցչութեան «Մշակի» թղթակիցը № 129-ում: Թէ որքան տեղեկութիւն ունի պարոնը մանկավարժութիւնից, այդ թողնում ենք մի կողմ, իսկ թէ որքան իրաւունք ունի «փալաս» բառը շպրտելու մի ամբողջ կորպորացիայի, «դաւաճանի ուսուցչութեան», հասցէին, և վերջին արհամարհական նախադասութիւնը կցել նրան, դրա մասին ուզում ենք մի քանի խօսք ասել։

Հայ ուսուցչութիւնը սկզբից մինչև այսօր շատ վիրաւորանքներ է կրել այս կամ այն անձերից, շատ տեղի և անտեղի խրատներ է լսել սրանից ու նրանից, բայց որովհետև նա կոռեկտութեան սահմանից դուրս չգալու համար իր արդարացի բողոքը չի յայտնել հրապարակով, ուստի նոյն ուսուցչութիւնը շատերի աչքում «անհաս» է երևացել, «փալաս», և շատերը կարծել են, որ ուսուցիչների գլխին իրենք կարող են նստել։

Եւ դեռ բաւական չէ, որ ուսուցչին «փալաս» են անուանում, այլ և ծաղրալի տօնով աւելացնում են՝ «իրենց հայ դպրոցների համար նահատակողներ են համարում»: Ցաւում ենք, որ այդպիսի ըմբռնողութեան տէր անձինք կան մեր իրականութեան մէջ, և որոնք իրենց դեռ հասարակութեան մտքի ղեկավար են համարում։

Ապա եթէ ուսուցիչը չի նահատակւում դպրոցի համար, ո՞վ է այն մարդը, որ աւելի է նւիրուած դպրոցին, որ ցերեկը 8-14 տարեկան մանուկների հետ է կեանքը մաշում, գիշերը մինչև ժամը 1-2-ը անքուն լուսացնում, որպէսզի միջոցներ ստեղծի իրեն յանձնուած դպրոցը բարելաւելու համար, դպրոցի ամեն մի պակասը նրա հոգու վրայ է ազդում խորապէս, նա է կարմրում դպրոցի անյարմարութիւնների պատճառով այս կամ այն անձնաւորութեան առաջ, նա է մնում անյարմար դրութեան մէջ, երբ դասը բացատրելու ժամանակ ձեռքի տակ ուսուցիչը կանոնաւոր «կաւիճ», «գրատախտակ» անգամ չի ունենում։

Ուսուցիչն է, որ ամեն զոհողութիւն յանձն է առնում կազմակերպելու դպրոցական հանդէսներ, ներկայացումներ—ձրի թէ փողով—, որ գիւղերում և՛ մանկավարժ է, և՛ հոգաբարձու, և՛ տեսուչ, և՛ իր ռոճիկը հայթայթող։

Ուսուցիչն է, որ իր թափած աշխատանքների, իր արիւն քրտինքի արդար վաստակը ոչ միայն լրիւ կերպով չի կարողանում ստանալ, այլ և ամիսներ շարունակ կոպէկի երես անգամ չի տեսնում, որովհետև հոգաբարձութեան տրամադրութեան տակ փող չկայ։

Եւ ուսուցիչն է վերջապէս, որ շահատակւում է թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս, որ շարունակ թափառականի ցուպը ձեռին, սեպտեմբերին գընում է մի գիւղ, օգոստոսին արդէն, հոգաբարձուների քմահաճոյքի շնորհիւ պաշտօնաթող եղած—նորից պաշտօն է փնտրում։

Իսկ այդ ամենը կրել անտրտունջ դեռ չի՞ նշանակում նահատակուել դըպրոցի համար։

Էլ ինչ նպատակ կայ դպրոցի համար ընտրել հոգաբարձու, որի սոսկ գործը պիտի լինի իրեն հոգաբարձու անուանել, իսկ ուսուցիչը իր ռոճիկը ստանալու համար պիտի զանազան միջոցների դիմի, ներկայացումներ կազմակերպի, որից եկած օգուտը ուսուցչի ռոճկի դիմաց պիտի գրւի, և

*) Ծան. Ընդգծումները մերն են.

այս ամենը սրտում է, որպէսզի տարւայ վերջը հոգաբարձութիւնը իբր թէ ան երես չմնայ, իսկ այսօր ուսուցչին «փալաս» անւանեն եւ ոչ նահատակներ—կեղծ նահատակներ:

Եւ դեռ այսքանից յետոյ, գործերին շատ թէ քիչ իբր թէ տեղակ Չաւէն վարդապետն էլ պարոնի հետ համամիտ է, որ իսկապէս գաւառական ուսուցիչները փալաս են: Նոքա ոչինչ չեն անում:

Այս կան անհատներ, որոնք ձեռները ծալած աւելի շատ բան են կատարում, քան ուսուցիչները, նոքա են «դպրոցի համար նահատակւում» քան ուսուցիչները։

Ահա ինչպէս են գնահատում։

V

ԷՋՄԻԱԾՆԱՅ «ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ» ԳԼԽԱՒՈՐ ԿՈՄԻՏԷՆ

Խմբագրութիւնս ստացել է Էջմիածնից «Եղբայրական օգնութեան» գլխաւոր Կարգադրիչ կոմիտէից մանրամասն տեղեկագիր, որից քաղւածօրէն առաջ ենք բերում մի քանի հետաքրքիր կէտեր։

—Դրամական նպաստներ. մինչև այժմ փախստական—գաղթականներին խնամելու և պահպանելու համար Էջմիածնից տրւած են նպաստներ գաղթականների գումարից.—

1. Երևանի Եղբայրական Օգնութեան Յանձնաժողովին՝ տաճկահայ և պարսկահայ գաղթականներին խնամելու և Եղբայրական Օգնութեան Հիւանդանոցը պահելու համար 68,000 ռ., 2, Հին-Նախիջևանի Եղբայրական Յանձնաժողովին՝ գլխաւորաբար պարսկահայ գաղթականներին խնամելու համար 20,000 ռ., 3. Ալէքսանդրապոլի Եղբայրական Օգնութեան Յանձնաժողովին՝ գլխաւորաբար ռուսահայ և տաճկահայ փախստականներին խնամելու և հիւանդանոց պահելու համար 27 հազար ռ., 4. Ախալքալաքի Եղբայրական Օգնութեան Յանձնաժողովին՝ գլխաւորապէս ռուսահայ փախստականներին խնամելու 3,000 ռ., 5. Նոր Բայազէտի Եղբայրական Օգնութեան Յանձնաժողովին 1000 ռ., 6. Իգդիր՝ Եղբայրական Օգնութեան Յանձնաժողովին 2, 450 ռ., Նոյն տեղի հիւանդանոցի համար 1000 ռ., 7. Ալաշկերտ—Ղարաքիլիսէի գաղթականների համար գեներալ Օ.-ի միջոցով 860 ռ. 27 կ., 8. Նոյն տեղերի գաղթականների համար Ղարաքիլիսէի կոմենդանտի միջոցով 525 ռ. 31., 9 Վասպուրականի (Վան) Յանձնաժողովին Ս. արքեպիսկոպոսի միջոցով 25,000 ռ., 10. Նոյն տեղ պ. Ս. Տիգրանեանի ձեռով 5,000 11. Մանազկերտի փախստական գաղթականների համար 10,000 ռ., 12. Ս. Էջմիածնի Եղբայրական Օգնութեան Յանձնաժողովին՝ գաղթականներին խնամելու և հիւանդանոց պահելու համար 97,314 ռ., ընդհանուր գումարն 1261,150 ռ.։

— Գաղթականների քայքայւած տնտեսութիւնը Ալաշկերտի շրջանում վերականգնելու խնդիրը։ Այս առթիւ հետևեալ նախահաշիւն է կազմւած՝ սկզբնական կարիքներն ու պահանջներն ի նկատի ունենալով. ա) գնել երկրում առ այժմ 300 զոյգ լծկաններ 30,000 ռ., բ) սերմացու, ցորեն 7,500 սոմար և գարի 5,000 փութ 30,000 ռ., գ) երկրագործական այլ և այլ գործիքներ 21,000 ռ., դ) ճանապարհին՝ Իգդիրում, Յովհաննու վանքում և Ղարաքիլիսէյում հիմնւում են սննդատու կայաններ, որպէս զի յունիսին վերադարձող ընտանիքները հանգստեան տեղ ու սնունդ ունենան 7,000 ռ., ե) բժշկական օգնութեան հիւանդանոցի և Թռուցիկ բժշկական-սանիտարական խմբի 17,000 ռ., զ) մատակարարող (продовольственный) պահեստի, որը ապագայում կարող է ծառայել որպէս հիմք շրջանի համար կոոպերատիւ—սպառողական խանութի՝ 5,000 ռ., է) Յանձնաժողովի որոշումները իրագործող 3 լիազօրների և իրենց օգնականների ծախքերի 5 ամսւայ համար 11,000 ռ.։

Այսպիսով նախահաշւի ծախքերի ընդհանուր գումարն է 121,000 ռ.։

Լաւ կը լինէր, որ Էջմիածնի կարգադրիչ գլխաւոր կոմիտէն ներկայացնէր մուտքի մանրամասն հաշիւը։

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՋՐՈՅՑՆԵՐ

—I—

Լրագրական և մասնաւոր լուրերը մխիթարական ոչինչ չեն պատմում մեր գաւառից։ Պատերազմի շնորհիւ կրած զրկանքներին աւելացել են նաև բնութեան արհաւիրքների պատճառած մի շարք դուլումներ. անընդհատ անձրևներ, փոթորիկ, կարկուտ... Մի տեղ անձրևները հնարաւորութիւն չեն տալիս բերքը հաւաքել, փթեցնում են ցորենը, գարին, խոտը, իսկ միւս տեղ կարկուտն է գալիս ջարդում, փշրում, քշում տանում չարքաշ գիւղացու ամբողջ տարւայ աշխատանքի պտուղը և շպրտում նրան քաղցի, սովի գիրկը...

Զուր չէ մեր գիւղացին երկնահաս պատիժ համարում բնական պատահարները։ Փոթորիկը, քամին և մանաւանդ կարկուտը փչացնում են ոչ միայն ընթացիկ տարւայ բերքը, այլ և կոտրատելով ծառերի բարակ ու քնքոյշ շիւերը, ջարդելով պտղատու շիւերի աչքերը և կեղևին դժւար բուժելի վէրքեր հասցնելով՝ անընդունակ են դարձնում նրան պտուղ տալու՝ մի քանի տարի շարունակ։

Տարաբախտաբար, մարդս առայժմ անզօր է կռւելու վերև յիշած բնական պատահարների դէմ։ Եւ եթէ կարելի է մի բան անել, այդ այն է, որ պէտք է միջոցներ ձեռք առնել, վնասւած ծառերը խնամել, վէրքերը բուժել։

Անհրաժեշտ է կոտրւած, վնասւած և անպէտք ճիւղերն ու շիւերը սղոցով կամ սուր դանակով կտրել, հեռացնել։ Կարկտից վիրաւորւած մասերին պէտք է քսել քարածխային ձիւթ (каменноугольный деготь), իսկ եթէ քիչ է վնասւած, կաւի և կրի ջրային խառնուրդ։ Եթէ վէրքերը թողնենք անխնամ, ծառը մեծ վտանգի ենթարկւած կլինենք, որովհետև վնասւած մասերում հեշտութեամբ բուն են դնում այլ և այլ սնկային պարազիտներ, զարգանում և վնասում նաև ծառի անվնաս մասերը։

Վազերի նկատմամբ պէտք է վնասւած ճիւղերը կարճացնել, այլև սրսկել ծծումբ, որպէսզի խոնաւութեան շնորհիւ սնկային միլդիու (շախկա) և օիդիում (թոզ) պարազիտները չզարգանան։

Գ. Տէր-Աւետիքեան

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Վեհափառ Կաթողիկոսը դիմել է Փոխարքային թոյլատրելու հոգեւոր—վարչական գործերի համար հոգեւորական ուղարկելու Ղարաքիլիսէի, Ալաշկերտի և Մանազկերտի շրջանները։ Նոյն նպատակով արդէն ուղարկեց Վանի շրջանը Տ. Սահակ արքեպիսկոպոս Այվազեանը։ Բոլոր շրջաններում կազմակերպւում են անհրաժեշտ մարմիններ։

— Հայ Նպաստ. Ընկերութեան վարչութեան կողմից մեկնում են Իգդիր, այդտեղից Մանազկերտ և Վան գնալու համար, Դր. Վարդանեան՝ իբրև լիազօր՝ երկու օգնականների հետ (Յովսէփեան և Բաղախեան), տանելով իրանց հետ զանազան հագուստեղէն և մթերք, բաժանելու աղէտեալներին։ Այդ արշաւախումբը պէտք է բանայ և ճաշարան Մանազկերտում կամ մի այլ կենտրոնում։ Այդ երկու նպատակների համար Ընկերութիւնը որոշել է ծախսել առ այժմ 10,000 ր.։ Կոտրիդէնի հետ ուղարկւած են նաև կարի առարկաններ և ամանեղէն։

— Հայ Նպաստ. Ընկերութիւնը, համաձայն ընդհանուր ժողովի որոշման, փոխադրեց Ատրպատականի առաջնորդ և պարսկահայ փախստականների օգնութեան յանձնաժողովի նախագահ Ներսէս եպիսկոպոսին 5000 րուբլի, փախստականների քայքայւած տնտեսական դրութեան վերականգնման գործի համար։ Այդ յանձնաժողովի անդամներն են Ուրմիի ռուսաց հիւպատոս Նիկիտինը և գեներալ Զ.։

— Արամը Վանից հեռագրում է Մոսկ. Հայկական կոմիտէին, որ բժշկական օգնութեան մեծ կարիք կայ։ Կոմիտէն շտապով բժշկական-սանիտարական ստուարաթիւ խումբ է կազմում։ Ընդ սմին կոմիտէն Վան է փոխադրում Արամի տրամադրութեան տակ պատերազմական կարիքների համար 50,000 րուբլի։

— Ուրմիայից հաղորդում են «Հորիզոնին», որ յունիսի 2-ին առաւօտեան, Պոլսում կախել են 20 հայեր, որոնց թւում Փարամազին, Գեղամ Վանիկեանին, Արամ Աչիկբաշեանին, Բենիին և այլն։

ՌՈՒՍ ԼԵՀԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

«Kur. Vars.» գրում է. Ռուս-լեհական խորհրդակցութեան կազմակերպումը արտաքոյ կարգի նշանակալից անցք է մեր քաղաքական և ազգային կեանքում։ Այսպիսով, ուրեմն, վաւերացւում է Գերագոյն Գլխաւոր Հրամանատարի կոչը, որ հիմքն է դառնում գործնական ձեռնարկութիւնների։ Յանձնաժողովի կազմը վկայում է, որ կառավարական շրջանները իւրացրել են այն հայեացքները, թէ Լեհաստանի վերաշինութիւնը նոր հիմունքներով՝ չէ կարող իրականանալ՝ առանց լեհ ժողովրդի ներկայացուցիչների գործօն մասնակցութեան։ Լեհ-ռուսական յարաբերութիւնների մէջ սա նոր սկզբունք է։ Մեծ գործ կայ անելու, բայց որովհետև խնդիրը վերաբերւում է պատմական գերագոյն նշանակութիւն ունեցող հարցերին, ուստի և ժամանակի խնդիրը չպիտի ազդի յանձնաժողովի աշխատանքների վրայ։ Ընդհակառակը, յարատև աշխատանքը, մեծ անցքերի շրջանում, առաւել ևս պիտի արտացոլի պետական հայեցակէտերի և աւանդութիւնների վրայ։ Մենք համոզւած ենք, որ ժամանակը պետական քաղաքականութեան բոլոր նոր, ճշմարիտ ստեղծագործական գաղափարների դաշնակիցը կը հանդիսանայ։ Մենք յուսով կը նայենք աշխատանքներին մեր այն ներկայացուցիչների, որոնք ռուս ներկայացուցիչների հետ միատեղ ձգտելու են Լեհաստանի համար այնպիսի յարաբերութիւն որոշելու դէպի Ռուսաստանը, որպէսզի ապագան ամբողջովին կարելի լինէր նւիրել ժողովրդական մեծ և կուլտուրական խնդիրներին»։ „Б."

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Ամսոյս 23-ին, երեքշաբթի, արևմտեան ռազմաբեմ ուղևորւեցին մի խումբ Թուրք կամաւորներ։ Քաղաքի ներկայացուցիչները և մասնաւոր հասարակութիւնը գնացել էր բարի երթ մաղթելու։

— Չորեքշաբթի, ամսոյս 24-ին, տաճկական ռազմաբեմ ուղևորւեցին Շուշուց և գաւառից հաւաքւած հայ կամաւորները, թւով 38 հոգի։ Բարի երթ մաղթելու էին եկել թեմի ժամանակաւոր կառավարիչը, քաղաքագլուխը, զինւորական վարչութեան պետը, «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէի անդամները, արհեստաւորները դրօշակներով և հազարաւոր քաղաքացիներ։ Նախ քան ճանապարհւելը, «Եղբայրական» կոմիտէն նախաճաշ տւաւ կամաւորներին թեմ. դպրոցի շէնքի բակում։ Նախաճաշի ժամանակ, յաւուր պատշաճի, ճառեր խօսեցին՝ թեմիս ժամ. կառավարիչը, քաղաքագլուխը, զինւորական վարչութեան պետը, «Եղբայրական օգնութեան» բիւրոյի կողմից պ. Լ. Վարդապետեան և շատ ուրիշները։ Նւագում էին զինւորական օրկեստրը, սիրողների լարախումբը և երգում էր երգեցիկ խումբը ազգային երգեր։ Նախաճաշից յետոյ կամաւորները, բիւրոյի անդամների հետ միասին նկարւեցին և ապա օրկեստրի և բազմահազար հասարակութեան ուղեկցութեամբ՝ ճանապարհ ընկան։ Քաղաքի բոլոր խանութները փակ էին։

— Մեզ հաղորդում են. կիրակի, ամսոյս 21-ին «Եղբայրական օգնութեան» կից կանանց կոմիտէն հրաւիրատոմսեր էր ուղարկել հասարակութեան մի մասին, իսկ միւսին՝ ոչ։ Եթէ, ասենք, հրաւիրւած էին պաշտօնական անձինք, այն ժամանակ պէտք է լինէր, այդպիսի դէպքերում ընդունւած, պաշտօնական բացումը, որը տեղի չունեցաւ. իսկ եթէ դա եղել է առանձին ուշադրութիւն դէպի հրաւիրւածները, ապա ինչո՞ւ ուրիշներին զրկել այդ ուշադրութիւնից, որոնք նոյնպէս օգտակար կարող էին լինել գործին։ Նկատելի էր և այն, որ հրաւիրւած հիւրերին կոմիտէի կողմից ընդունող չկար, չնայած որ անդամները բոլորն էլ ներկայ էին։ Թէյարանը դեռ ևս թերութիւններ ունի, երևում է որ, հապճեպ է կազմւած, սակայն յոյս կայ, որ կը կարգաւորւի։ Առաջին օրը մուտք եղել է մօտ 130 ռուբլի։

— Մեզ գանգատւում են, որ քաղաքի վերին մասի բնակիչները, իրենց բակերում և գոմերում հաւաքւած աղբը փոխանակ վերին-Հանգստարանի մօտ գտնւող նախկին սպանդանոցի ձորը լցնելու, թափում են կազարմի յետևում գտնւող աւերակների շուրջը, ինչպէս նաև շոսէյի մօտերքը և առաջ բերում գարշահոտութիւն։ Քաղաքային վարչութեան ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում։

— Մեզ հաղորդում են, որ սոյն ուսումն. տարում Զանգեզուրի շրջանի Բարտաունջ գիւղի ծխ. եկեղեցական դպրոցը աւարտել են 13 հոգի. Ալլահվերդեան Արշակ, Ալլահվերդեան Լուսիկ, Աբրահամեան Աշոտ, Աբրահամեան Ալէքսանդր, Դաւթեան Կոստանդին, Իվանեան Յակոբ, (Շինուհայր գիւղ), Ծատուրեան Եւգինէ, Ծատուրեան Սահակ, Հայրապետեան Խաչատուր, Ղազարեան Իսկուհի, Մնացականեան Ղազարոս, Ցովակիմեան Կիրանոս և Սևեան Միքայել։

— Մեզ գանգատւում են, որ Թամիրովսկի փողոցի ներքին մասը և նրա վրայ գտնւող այրւած տների փլատակները կատարեալ դժոխք են ներկայացնում իրենց կեղտոտութեամբ և գարշահոտութեամբ։ Քաղաքային վարչութիւնը վերջերս մի բան արել է այդ փողոցի կանոնաւորման համար, բայց դա շատ քիչ է։ Պէտք է փակել տալ Խանդամիրեանի հողամասի անցքերը, որ ամբողջ շուկայի մարդկանց արշա-

ւանքին է ենթարկւած։ Գոնէ պէտք էր մի փոքր ուշադրութեան առնել այն հանգամանքը, որ այդ շրջանումն է Ղազանչեցւոց եկեղեցին։ Չէր խանգարի նաև, եթէ աւերակ տների արտաքնոցներից մի երկուսը կարգաւորւէր շուկայի այն մարդկանց համար, որոնք չեն օգտւում խանութատէրերի արտաքնոցներից։

— Մեզ հաղորդում են, որ շուտով տեղումս լոյս կը տեսնի «Ծիածան» գրական-քննադատական ալմանախ։

— Շուշւայ հասարակական ակմբանոցը ամսոյս 21-ից տեղափոխւել է իւր ամարային շէնքը։

ԿՈՎԿԱՍ

— Բագւից հաղորդում են «З. Р.» թերթին, որ Բագւի Մահմեդական Բարեգ. Ընկերութիւնը դիմել է Վանի ընդհանուր Նահանգապետին՝ խնդրելով թոյլատրել ուղարկել բժիշկների և վիրակապերի մի արշաւախումբ՝ Վանի շրջանի մահմեդականներին բժշկական օգնութիւն հասցնելու համար։

— Յունիսի 16-ին պրօֆ. Ն. Ե. Մառը մեկնել է Անի, անցեալ տարիների նման պեղումների գործը ղեկավարելու համար։ Տեղական թերթերում սխալ լուր էին հաղորդել, թէ նա գնացել է Վան։

— Կովկասի Փոխարքայ կոմս Ի. Վորոնցով-Դաշկովը մի նախագիծ է առաջադրել մինիստրական խորհրդին՝ Անդրկովկասի նահանգների գիւղերում մացնելիք բարենորոգումների մասին։ Փոխարքան գտնում է, որ այդ բարենորոգումների իրագործումը խիստ կարևոր է։ Բարենորոգումները վերաբերում են գիւղերի իրաւական վիճակին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅՈՒՄ

Պատերազմի նպատակի վերաբերեալ՝ գերմանական քաղաքագէտների վերջին յայտարարութիւնները, մանաւանդ տէրերի պալատի նախագահի դատողութիւնները, որ աննեկսիայի և նւաճումների քաղաքականութիւնն են ազդարարում, եթէ նոյնիսկ հարկաւորւէր յաւիտենական պատերազմ վարել,—լուրջ անհանգստութիւն են առաջացրել Գերմանիայում։

«Vorvärts»-ը վերապահում է յայտնել իր հայեացքները և միմիայն սահմանափակւում է այդ ազդարարութիւնների հեղնական բացատրութիւններով։ Սօցիալ-դեմօկրատական միւս ներկայացուցիչները հանդէս են եկել որոշ յայտարարութեամբ, հրաւէր կարդալով երկրին՝ չենթարկւելու շօվինիզմի ֆրազեօլոգիային։ Բերնշտայնը, Կաուցկին և Հաազէն «Leipciger Volkseitung»-ում հրապարակել են մի հանդիսաւոր դեկլարացիա, ուր նոքա յայտարարում են, թէ հասել է ժամը, երբ հասարակական բոլոր ոյժերը պէտք է եռանդուն կերպով հանդէս գան ընդդէմ պարզորոշ արտայայտւող միտումի՝ փոփոխել պատերազմի բնաւորութիւնը, դարձնել այն զուտ պաշտպանողականից՝ նւաճողականի։ Սօցիալ-դեմօկրատների դեկլարացիան յիշեցնում է գերմանական հասարակական կարծիքի՝ պատերազմի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի պատմութիւնը և կանգ է առնում այժմեան ծրագիրների վրայ, որ թափւում են ամեն կողմերից և առաջարկւում են ընդլայնել գերմանական տերրիտօրիան, սեփականացրկել հարևան երկրների արդիւնաբերութիւնը և պատերազմը դարձնել անվերջ և անվերջանալի։ Ի վերջոյ դեկլարացիան պնդում է, որ գերմանական ժողովրդի հոծ մեծամասնութիւնը ջերմագին ձգտում է խաղաղութեան՝ առանց որևէ է նւաճման և որ ժողովուրդը պաշտպանութիւն է ցոյց տալիս կառավարութեանը այն չափով, ինչ չափով որ նա ենթադրել է, թէ պատերազմը հանդիսանում է որպէս Գերմանիայի գոյութեան կռիւ։ Իսկ այժմ, եթէ ժողովուրդը չէ ցանկանում կլանւել տարերային հոսանքից, պէտք է եռանդուն կերպով դէմ դնէ կառավարչական քաղաքականութեանը։ „Б.“

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ

«Կործանւածը»

Կիրակի յունիսի 21-ին տեղիս հայ դրամատիկ խումբը հասարակական ակումբում ներկայացրեց Շիրվանզադէի «Կործանւածը»՝ դրամա 4 գործողութեամբ։ Մենք չգիտենք, ինչն էր ստիպել դերասանական խմբին բեմ հանել մի պիէս, որի տապալումը պիտի նախատեսնէին։ Շիրվանզադէի «Կործանւածի» վերաբերմամբ շատ է գրւել հայ մամուլում և բոլորն էլ գրեթէ բացասական կարծիք են յայտնել այդ գործի մասին։ Շիրվանզադէն շնորհալի նոյն իսկ տաղանդաւոր գրող է իւր որոշ ճիւղում, երբ նա իրական գոյներով նկարում է հայ ժողովրդի, հայ հասարակական կեանքի, գլխաւորապէս քաղքենիութեան և բուրժուական դասի՝ բովանդակ կեանքը, նիստ ու կացն ու ներքին աշխարհը։ Բայց երբ նա փորձում է այդ սահմաններից դուրս գալ և զբաղւել մեր հասարակական-մտաւոր կեանքի հոսանքների ու գաղափարական շարժումների բնոյթը գեղարւեստօրէն արտադրելով, այն ժամանակ մեր հեղինակը սայթաքւում է, ցոյց տալով իւր տգիտութիւնը՝ հասարակական գաղափարների ու մտաւոր հոսանքների ըմբռնման մէջ և անընդունակութիւնը՝ ստեղծելու հոգեբանական տիպեր։ Բաւական է յիշել Շիրվանզադէի այդ ուղղութեամբ արած փորձերը՝ «Արսէն Դիմաքսեան» վէպը կամ «Կրակ» պատմւածքը, որպէսզի արդարանան մեր խօսքերը. և եթէ այդ տեսակ վիպական գրւածքներն այնքան անյաջող են դուրս եկել մեր հեղինակի գրչի տակից, ուրեմն պէտք է երևակայել, թէ ինչ աստիճանի թոյլ և անյաջող էր լինելու դրամատիկ մի գրւածք, ինչպէս «Կործանւածը», ուր պ. Շիրվանզադէն փորձում է մեր նորագոյն հասարակական-մտաւոր կեանքում տիրող գաղափարական հոսանքները գեղարւեստօրէն վերլուծել և այդ մթնոլորտի հոգեբանական աշխարհը մեր առաջ ներկայացնել։ Այդ պիէսով Շիրվանզադէն կարծես ուզեցել է հայ մտաւորականութեան երկու սերունդների աշխարհհայեացքներն իրար հակադրել՝ հայրերի և որդիների, իւրատեսակ Отцы и дѣти Տուրգենևի, իսկ միւս կողմից էլ բնորոշել, երիտասարդ մտաւոր հոսանքների ժամանակակից երկու տարբեր իդէօլօգիաները հասարակական ու մանաւանդ ազգային հարցերի շուրջը։

Բայց որքան տժգոյն, որքան թոյլ և անբովանդակ են դուրս եկած թէ հերոսների տիպերը և թէ այդ մտաւորականութեան հոգեբանական կառուցւածքը։ Այդ դեռ բաւական չէ. Շիրվանզադէն նոյն իսկ անկարող է իւրացնել որոշ կուսակցական իդէօլօգիաներն և շաբլօն, անհամ, տգէտ աֆորիզմներով ու հերոսների բերանում դրած ճառերով բնորոշել այս կամ այն աշխարհհայեացքի էութիւնը։ Աւելորդ ենք համարում երկարացնել մեր այս նկատողութիւնները. չիշտենք, որ նոյն իսկ տեխնիքական ու բեմական տեսակէտից էլ «Կործանւածը» թոյլ մի գործ է։ Չկայ գործունէութիւն, չկայ դրամատիկ զարգացման կծիկը, կան միայն բառեր ու բառեր, որոնք երբեմն գործողութիւնների վերածելու համար և հանդիսականի վրայ ազդելու նպատակով հեղինակը ուժեղացնում է մելօդրամատիկ անբնական տեսարաններով ու մտցնելով արհեստական դրութիւններ։

Եւ ահա այսպիսի պիէսի համար մենք բնաւ շատ բան չենք կարող պահանջել դերակատար խմբից, որը արեց այն, ինչ որ ներում էին իւր ուժերը։ Ընդհանուր առմամբ խաղը բաւարար էր և տեղ-տեղ նոյն իսկ լաւ. իւր մտածւած խաղով աչքի էր ընկնում պ. Թաշճեանը։

Խորհուրդ կը տայինք, որ ապագայում մեր դերասանական խումբը խուսափէր Կործանւած պիէսներ դնելուց։

Իբրև յետ գրութեան, թոյլ եմ տալիս երկու նկատողութիւն. նախ՝ յուշարարը խիստ բարձր էր ասում. երկրորդ՝ թատրոնական հասարակութիւնը շատ է աղմկում և իւր ժամանակին դահլիճ չի մտնում, որով խիստ տուժում է կարգապահութիւնը։

Խ. Ս.

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՐԱՆԵԱԿԻՑ

19-ին յունիսի Դանցիգի նաւահանգստի մուտքում անգլիական սուզանաւը 2 ականով խորտակեց գերմանական ռազմանաւ «Դէյտեյենդի» տիպին՝ պատկանող, որ գընում էր նաւատորմի գլխին։ Մեր ականանաւերից մէկը խորտակեց գերմանական մի սուզանաւ, երբ վերջինս փորձում էր մօտենալ մեր նաւերին։ Այդ սուզանաւն այլևս ջրի երեսին չերևաց. ականանաւը շատ աննշան վնասւած է։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

19 յունիսի. Բասէնի հովտում հրացանաձգութիւն է։ Մեր զօրքերը գրաւեցին Կարադերբենտի բայօնում արևմտեան—Զամբեք։ Վանայ ծովի հարաւային ափում մեր զօրախումբը գիշերային համարձակ գրոհով դուրս վանեց թիւրքերին իրենց դիրքերից Խիզանսուի ձախ ափում և ստիպեց նրանց յետ նահանջել մասամբ դէպի Թէքքէ և մասամբ դէպի Սօփ։ Միւս ռազմաճակատում դրութիւնն անփոփոխ է։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

I

Նիժի հայոց ծխ. դպրոցի ուսուցիչներս մեր խորը զայրոյթն ենք յայտնում դպրոցիս աւագ ուսուցիչ Քրիստափոր Տէր-Աբրահամեանին, որը գիշերւայ ժամը 9-ին մտնելով ընկեր ուսուցիչներից մէկի բընակարանը, փողոցային լկտի հայհոյանքներով յարձակւել է վերջինիս վըրայ և բռունցքի ուժով է ցանկացել «վրէժ լուծել», իր դիմակը պատռող, արարքները երևան հանող ուսուցչից։

Լիայոյս ենք, որ այլ ընկեր ուսուցիչներն իրենց զայրոյթի ձայնը կը բարձրացնեն Տէր-Աբրահամեանի այդ զռեհիկ վարմունքի համար, որով աւելի է վարկաբեկւում դպրոցը և ընդհանրապէս ուսուցչութեանը։

Նիժի ուսուցչական խումբ.

Ս. Փալանեան
Ե. Փալանեան
Վարդ Կզարթմեան
Հ. Տ. Գէորգեան
Թ. Թադէոսեան

II

Շուշի, 15-ին յունիսի

Թոյլ տւէք, խնդրում ենք, Ձեր յարգելի «Փայլակ» թերթի միջոցով՝ ում որ հարկէ, ուշադրութիւնը հրաւիրել քաղաքիս շուկայի թէյատների գործունէութեան վրայ։ Յիշեալ թէյատներում արտաքուստ պարապւած են տաք թէյ մատակարարելով արհեստաւորներին և այն մանր խանութպաններին, որոնք տանը թէյ խմելու հնարաւորութիւնից զուրկ են առաւօտ-երեկոյ,—բայց իրօք դոքա կենդրոնավայր են քաղաքիս հայ և թուրք դատարկապորտների, որոնք ամբողջ օրը դոմինօ խաղով են զբաղւած՝ իբր թէ «կաթով թէյի վրայ»… Կասկածից դուրս է, թէ որպիսի ազդեցութիւն են թողնում այդ թէյատնային վարք ու բարքը այն բոլոր յաճախորդների վրայ, որոնք թերևս ակամայից ստիպւած են գործ ունենալ թէյատների հետ։

Որչափ թոյլատրելի են այդ խաղերը թէյատներում ներկայ պարագայում, չենք դատում այդ մասին, սակայն կարծում ենք, որ քաղաքային ինքնավարութեանը մեծ դեր է վերապահւած՝ նմանօրինակ անկարգութիւնների վերացման գործում։

Մենք խորապէս հաւատում ենք, որ մեր նորընտիր քաղաքագլուխը և քաղաքային վարչութիւնն յոգնութիւն յանձն կառնեն մտածելու այդ ուղղութեամբ։

Քաղաքացի

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

№ 32 Կիրակի 28 յունիսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Կիրակի 28 յունիսի № 32

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՋ

Ահա տասն ամիս է, ինչ հսկայ քայլերով ծաւալւում է միջազգային պատերազմը։ Սա զօրաբանակների, կառավարութիւնների պատերազմ չէ, այլ ժողովրդների կռիւ բառիս լիակատար ու անհերքելի իմաստով. կռիւ, որ իւր նմանութեամբ յիշեցնում է գուցէ միջին դարերի պատմութեան շէմքում մարմնչող ու իրար անցած ժողովրդների գոտեմարտը, երբ կռւում, կոփւում էին ապագայ սօցիալ-քաղաքական Եւրոպայի գոյութեան նոր հիմքերը։ Որքան չնչին խաղալիք է մեզ թւում ժողովրդների այն «մեծ գաղթը», որ հիմն ի վեր փոխեց այն ժամանակւայ Եւրոպայի քարտէզը, ստեղծելով հիւծւած Հռոմի աւերակների վրայ նոր քաղաքական տերրիտորիաներ։ Համաշխարհային պատմութիւնը բացեց այն ժամանակ նոր էջեր, ասպարէզ տալով նորեկ, աւելի կենսունակ ժողովրդների տիրապետութեանը։ Պատմութիւնը կարծես կրկնւում է։ Ներկայ գրանդիօզ պատերազմն էլ նոյն ճակատագիրն է կրում, բայց ինչ հսկայական աներեւակայելի չափերով, ինչ տիեզերական հետեւանքներով…

Բազմալեզու ժողովրդներ իրար են անցել, հրով-սրով են որոշում իրենց գոյութեան բաղդը և ձևում ապագայ Եւրոպայի քարտէզը, որ ինչպէս փենիքս պիտի դուրս գայ արեան ծովերից, դիակների լեռնակոյտերից։

Այս ծովացած կռւում վերջնական յաղթանակը պատկանում է այն ժողովրդին, այն ազգին, որը կը կարողանայ լարել առանց ներքին խոչընդոտների իւր բոլոր հասարակական ուժերն և օգտագործել անխտիր բոլոր նիւթական-հոգեւոր ու մտաւոր-բարոյական ունակութիւնները։

Այդ գիտակցութեամբ են այսօր տոգորւած կռւող ժողովրդներն և այդ նպատակի իրականացմամբ են նրանք տարւած։ Եւ ահա մեր աչքերի առաջ տեղի է ունենում Ռուսաստանում, հետևելով Անգլիային ու Ֆրանսիային, բոլոր հասարակական ուժերի կազմակերպման ու կենտրոնացման պրօցեսը հսկայական չափերով։ Ռուսաստանն այդ վիթխարի պատերազմը վերածում է ժողովրդականի ոչ միայն ռազմի դաշտերում, այլ և զօրաբանակի թիկունքում, երկրի ներսում, որտեղ համագործակցութեան, համահաւաքման գաղափարն սկսել է չտեսնւած թափով իրականութիւն դառնալ։

Եւ դա պէտք է հայ ազգի, հայ ժողովրդի գիտակցութեան մէջ էլ կատարւի։

Ներկայումս, երբ հայաբնակ գաւառները քայլ առ քայլ ազատւում են թիւրք բռնակալութիւնից քաջարի ռուս զօրքի զէնքով ու հայ երիտասարդների անձնազոհութեամբ, մեր հասարակութեան առաջ ծառանում է մի մեծ շինարար գործունէութիւն՝ հայի կեանքը վերականգնելու, բացւում է մի հսկայական պատասխանատու ասպարէզ, ուր տակաւին պիտի վերստեղծել այն պայմանները, որոնք ազատ շունչ տային հայ ժողովրդին։ Իսկ դա կարող է իրականանալ, երբ մեր մէջ էլ ամրանայ այն գաղափարը, որ արդէն իրականացել է բոլոր դաշնակից ժողովրդների մէջ-|բոլոր հասարակական ուժերի համահաւաքումն, բոլորի համագործակցութիւնը՝ յաջող կռւի, վերջնական յաղթանակի համար։

Կարծես մեզ մօտ էլ կայ այդ գաղափարը, բայց որքան ճղճիմ, անհաստատ ու խաբուսիկ։ Մեր պարբերական մամուլն անդադար արծարծում է այդ միտքը, սակայն բանը ֆրազներից այն կողմը չի անցնում։ Իսկ իրականութիւնը մեզ չի սպասում։ Եթէ մենք շարունակենք լոկ պլատօնական ցանկութիւններ յայտնել համագործակցութեան և ցրւած ուժերի համերաշխութեան մասին, իսկ միևնոյն ժամանակ շարունակենք գործունէութեան այս կամ այն վայրը դարձնել որևէ կուսակցութեան մենաշնորհ, ասպարէզ տալ որոշ սիրեցեալ մարդկանց, լսել այս կամ այն հասարակական ֆէտիշին, հետևել ինքնակոչ մարգարէներին ու փառամոլ նորելուկներին, մենք վերջ ի վերջոյ կանգնած կը լինենք խորտակւած նպատակների, տապալւած յոյսերի առաջ…

Արդի պատմական մօմենտը պահանջում է կազմակերպումն հայ հասարակական բոլոր ուժերի անխտիր։ Այդ կոչն է հնչում հրամայական ձևով մեր իրականութիւնից։ Անհրաժեշտ է վերջապէս ոչ թէ սին բառերով, այլ մարմնացեալ գործով համահաւաքումն, համագործակցութիւն։

Դա կը լինի միակ արտայայտիչը հայ հասարակութեան մէջ տիրող ներկայ տրամադրութիւնների, հայ ժողովրդի բոլոր կենսունակ գործօնների։

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԻ ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄԸ

Թշնամուն միահամուռ ուժերով դէմ դնելու պահանջը ոտքի կանգնեցրեց Ռուսաստանի արդիւնաբերական ուժերին։ Տենդային թափով գործի կպան արդիւնաբերողներն ու հասարակական կարող ուժերը՝ հնար եղածին չափ օգնելու կռւող զօրքին ռազմամթերքներով և այլ կենսական անհրաժեշտ միջոցներով։ Ստեղծւեց մի բարձր տրամադրութիւն, որն անյապաղ վարակեց նաև կովկասեան ժողովրդին։ Ընդհանուր հայրենիքի շահերը գործի հրաւիրեցին նաև Կովկասի արդիւնաբերողներին ու հասարակական շինարար ուժերին։ Կովկասում ևս կազմակերպւեցին Ռուսաստանի օրինակով զինուորա-արդիւնաբերական կոմիտէներ, որոնց մէջ մտնողների թիւն օր-աւուր աճում, բազմանում է։ Թիֆլիզն ու Բագուն, որպէս Կովկասի արդիւնաբերական կենտրոններ, ձեռք զարկեցին կազմակերպելու այդ գործը։ Տեղի են ունենում դեռ ևս նախապատրաստական, տեղական արդիւնաբերութեան ճիւղերն ուսումնասիրելու, գործունէութիւն։ Թիֆլիզի կոմիտէն ընտրել է իր միջից երեք յանձնախումբ—տեխնիկական, լեռնային և գիւղատնտեսա-վաճառականական, որոնցից իւրաքանչիւրի վրայ դրւած է իր մասնագիտութեան համապատասխան պարտականութիւն։ Տեխնիկական յանձնախումբը պէտք է ծանօթանայ և տեղեկութիւններ հաւաքի գործարանների, գաւօդների և արհեստանոցների այն մեքենաների մասին, որոնք հարկաւոր են զօրքի համար ռազմամթերք պատրաստել։ Լեռնային յանձնախումբը պէտք է զբաղւի երկրի լեռնային հարստութիւնների, հանքերի—պղինձ, ցինկ, ծծումբ և այլն-ուսումնասիրութեամբ. որոշի, թէ որոնք մշակւում են և որոնք պէտք է մշակեն. աշխատի լուսաբանել այն բոլոր խոչընդոտները, որոնք հանդիպում կամ հանդիպելու են այդ հանքերի մշակմանը, ինչպէս օր. բանւորական ձեռքերի պակասութիւն, ճանապարհների հաղորդակցութեան բացակայութիւն և այլն։ Գիւղատնտեսա-վաճառականական յանձնախումբը պէտք է զբաղւի առհասարակ այն բոյսերի ուսումնասիրութեամբ և մշակմամբ, որոնք այս կամ այն կերպ հարկաւոր կը լինեն հագուստի և զօրքի այլ կենսական պահանջի համար։

Զինուորա-արդիւնաբերական կոմիտէն յիշածս կէտերով չի սահմանափակելու անշուշտ իր գործունէութիւնը. Նրա առջև ծառանալու են զուտ տեղական, ներքին կեանքին վերաբերեալ հարցեր, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի կերպով կապ ունեն պատերազմի հետ և որոնց բարեյաջող լուծումը մեծ կապ կունենայ կռւող զօրքի թիկունքն ամրացնելու խնդրի հետ։

Գործը նոր է, դեռ սաղմային դրութեան մէջ, ուստի դժւար է առայժմ որոշ բան ասել այդ կոմիտէի գործունէութեան մասին, մանաւանդ որ Կովկասը զուրկ լինելով զեմստվօյական կազմակերպութիւնից, նման համագործակցութիւնը նորօրինակ երևոյթ է նրա կեանքում։ Այնուամենայնիւ մեր ընդհանուր հայրենիքի շահը և պատերազմի յաջող ելքից սպասւող վառ հեռանկարը մեծ ե-

ռանդ և աշխոյժ կը տայ Կովկասի զինուորա-արդիւնաբերական կոմիտէին։ Կաշխատենք «Փայլակի» ընթերցողներին պարբերաբար տեղեկութիւն տալ այդ կոմիտէների գործունէութեան մասին։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

Շուտով կը լրանայ մի տարի, ինչ սկսել է կռիւը։ Ի՞նչ դրութեան մէջ են գտնւում կռւող կողմերը։ Գերմանիայի ձեռքումն է ամբողջ Բելգիան, մի նեղ շերտ՝ Ֆրանսիայից և արեւմտեան Լեհաստանը՝ Ռուսաստանից։ Մակերևոյթային հայեացքից Գերմանիայի յաջողութիւնն ակներև է։ Սակայն, երբ նկատի առնենք Գերմանիայի առաջադրած նպատակներն այս պատերազմում ու նրա տակտիկան երկիրներ նուաճելում, կը գտնենք, որ նա տակաւին հեռու է վերջնական յաղթանակներից։

Ի՞նչ վիճակումն են Գերմանիայի դաշնակիցները։ Տաճկաստանը կորցրել է ասիական մի քանի վիլայէթներ և այժմ օրհասական կռիւ է մղում Դարդանէլի նեղուցներում։ Շնչասպառ եղած տևողական մաքառումից, նա ապրում է միայն Գերմանիայի օժանդակութեամբ. վերջինիս են պատկանում փողը, թնդանօթները, ղեկավարները։ Թիւրքիայից քիչ է տարբերւում Աւստրիայի վիճակը։ Նոյն գերմանական փողն է, նոյն թնդանօթներն են, նոյն ղեկավարներն են, որոնք այսօր պահպանում են կիսաշունչ գոյութիւնը։ Այսպէս ուրեմն 11 ամիսների ընթացքում կատարուած կռիւներից յետոյ Գերմանիան ընկել է այժմ այն դրութեան մէջ, ինչ որ նա պատերազմի սկզբում ցանկանում էր ստեղծել իւր հակառակորդների համար։

Վերջերս Փարիզից հաղորդում էին զանազան թերթերում, թէ այնտեղ ինչ որ գերմանացու մօտ գտել են մի անխախտելի փաստաթուղթ, որտեղ գրուած է եղել, թէ գերմանացիներին անցեալ տարւայ յուլիսի վերջերը պէտք է լինէին անպատճառ Փարիզում։

Գերմանական ռազմի ամբողջ գործելակերպը պահանջում է առանձին-առանձին ոչնչացնել և թուլացնել իւր թշնամիներին, ուստի և պէտք է միշտ յարձակողական լինել։ Այդ տեսակ քայլերով Գերմանիան կարող է միաժամանակ պայքարել իւր հզօր թշնամիների դէմ և պահպանել իւր գոյութիւնը։ Այդ փորձը կատարեց Ֆրանսիայի վերաբերմամբ անցեալ ամառը, բայց անյաջող։ Շնորհիւ ռուս զօրքի առաջխաղացմանը, գերմանացիները ստիպուած եղան Մարնի պարտութիւնից յետոյ նահանջել ետ և իրենց ուշքը դարձնել դէպի արևելք։

Ներկայումս Գերմանիայի դիրքը արևմուտքում պաշտպանողական է և նոյն իսկ ոչ զինւորականի համար էլ պարզ է, որ այսուհետև գերմանացիները յարձակողական դիրք այնտեղ այլ ևս չեն կարող բռնել։

Ուղիղ մի տարուց յետոյ գերմանացիները, հաւատարիմ իրենց ծրագրած գործելակերպին, վճռում են Ռուսաստանի վրայ կատարել նոյն փորձը, որ չյաջողուեց ֆրանսիական սահմաններում։ Այդ են ապացուցում Գալիցիայի գործողութիւնները։ Հաւաքելով իւր թիկունքի բոլոր ուժերը (ռէզերւները) և թուլացնելով արևմտեան ճակատը, գերմանացիները ահա 3 ամիս է հրէշային ջանքեր են թափում Ռուսաստանին վերջնական հարուած տալու և վճռական պարտութիւն հասցնելու։ Սակայն դա էլ զուր է անցնում. գերմանացիները մոռացել են, որ ռուս զօրքն երբեմն ունեցել է Սովօրովի և Կուտուզովի պէս զօրավարներ, որոնց տրադիցիաներն այժմս էլ տակաւին կենդանի են ռուս կռւողների մէջ։

Յիրաւի, ինչ է շահել Գերմանիան, այս վերջին 3 տաժանելի կռւի ամիսներում։ Յետ է դարձրել Աւստրիային նրա կորցրած Գալիցիան։ Իսկ յետոյ։ Նա վերցրել է Սան գետի գիծը, կարող է վերցնել նոյն իսկ Վիսլայի գիծը և այնուամենայնիւ նա չի կարող հասնել իր նպատակին։ Ներկայ կռիւներում հակառակորդներն իսկապէս չեն ձգտում նորանոր երկրներ գրաւելու, այլ որքան կարելի է մեծ ջանքեր են թափում դիմացինի ուժերը ոչնչացնելու, զօրութիւնը թուլացնելու։ Իսկ այդ տեսակէտից Գալիցիայի յետ գրաւելը Գերմանիայի ձեռքով, մեծ նշանակութիւն չունի, քանի որ ռուս բանակը տակաւին ուժեղ է ու բազմաթիւ։ Աւելացրէք և այն, որ այժմ Գերմանիան Գալիցիայի գրաւումով, իւր դէմ զինել է ոչ միայն ռուս զօրքին, այլ և կանգնեցրել է անհարկու նոր թշնամի. դա ռուս ժողովուրդն է, որ այժմ սկսած մեծից մինչև փոքրը ոգևորուած է մի գաղափարով՝ վերջնական պարտութեան հարուած տալ Գերմանիային։

Ինչ պիտի անի Գերմանիան, երբ ռուս զօրաբանակն էլ մտնէ խրամատների մէջ ու երկաթէ պատնէշով օղակէ նրան, ինչպէս արին ֆրանսիացիները։ Այն ժամանակ ահա երևան կը գայ գերմանական տակտիկայի սնանկացումն. այն ժամանակ Գերմանիան կը մտնէ բառիս բուն նշանակութեամբ վանդակն ընկած առիւծին։ Ճիշտ է, այդ առիւծն երբեմն ընկճւում է վանդակի արեւմտեան ճիպոտներից, երբեմն էլ արևելեան, բայց վանդակը մնում է անսասան և անհեղ գազանի բաղդը որոշուած է։

Պատերազմի ամբողջ ընթացքում Գերմանիան իր էներգիան maximum-ի հասցնելով կարողացել է տանել միայն 3 խոշոր յաղթանակ Շարլերուայի, Լօձի մօտ և Գալիցիայում. տանուլ է տւել նոյնպէս 3 ճակատամարտ — Մարնի վրայ, Նէմանի ափերում և Վարշաւայի տակ։ Չենք յիշատակում մանրերը։ Իսկ եթէ սրան աւելացնենք այն պարտութիւնները, որ Ռուսաստանը հասցրեց Աւստրիային ու Տաճկաստանին. պարզ կը լինի, թէ որ կողմն է ոյժը։

Ամփոփելով մեր ասածները, գալիս ենք հետևեալ եզրակացութեան։ Մի տարի պատերազմից յետոյ Գերմանիայի դաշնակիցները գլխաւորապէս թուլացել են և կռւի ամբողջ բեռը Գերմանիայի վրայ է ընկել։ Արևմտեան ռազմաբեմում Գերմանիան յարձակողականից անցել է պաշտպանողական դրութեան։ Իսկ այն օրը, երբ նա արևմտեան բեմումն էլ ստիպուած պիտի լինի դիմելու պաշտպանողական գործելակերպին, դա կը լինի նրա պարտութեան սկիզբը։

Որովհետև Գերմանիան անասելի զօրեղ դուրս եկաւ, կռիւը կը լինի երկարատև. ժամանակը ուժեղացնում է է դաշնակիցներին։ Եթէ իրաւ է, որ այս կռիւը կարող է տանել, ով ունի ամուր նեարդեր, ապա դա ասուած է դաշնակիցների համար. վերջիններին միայն համբերութիւն է հարկաւոր, կազմակերպելու իրենց ուժերը և յաղթութիւնը, և ընդհակառակը համբերութիւնը և կռւի ձգձգւելը մահ է Գերմանիայի համար։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԱՌԻԹՈՎ

Թեմիս դպրոցական-կրթական գործը կանոնաւորելու համար նորից սկսել են յուզել դպրոցական յանձնաժողովի հարցը։ Անցեալները, երկու տարի սրանից առաջ, այդպիսի մի յանձնաժողով գոյութիւն է ունեցել անունով, բայց ոչ մի գործ չէ կատարել, որքան մենք ծանօթ ենք, այն պատճառով, որ այդ մարմինը գործի դիմելուց առաջ լաւ պարզած չէ եղել իր իրաւասութեան սահմանները և որ գլխաւորն է, կոչուած է եղել լինելու մի շանթարգել, որը դէպ իրեն պիտի գրաւէր անարխիայի մատնուած դպրոցական իրականութեան խտացած մթնոլորտից առաջացող բոլոր պատասխանատւութիւնները։ Տեսութեան այս անկիւնից եթէ դիտելու լինիք, չէք զարմանայ, որ նման յանձնաժողովները, որպէս խդէա, ծընւում են ուսումնական տարւայ վերջին, հետևեալ տարւայ սկզբներին մեռնելու, չքանալու համար։ Վատ սիստեմ չէ, ի հարկէ, կարելի է, հարկաւոր տուրքը մատուցանել հնարագիտութեանը այն վարչական անձանց, որոնք սեփական ապիկարութիւնը այլ և այլ յանձնաժողովների բնական թէ անբնական մահով գիտեն սքօղել։

Թէ այժմ ինչ դիտումներով է հրապարակ նետել միանգամ արդէն ֆիասկօ կրած յանձնաժողովը, այդ հարցը մեզ չէ հետաքրքրում։ Մենք համոզուած ենք, որ կանոնաւոր հիմքերի վրայ հիմնուած յանձնաժողովը մի բան կարող է անել մեր կրթական գործի համար և այդ ի նկատի ունենալով, հարկաւոր ենք համարում, որ մեր դպրոցական կեանքին մօտ կանգնած անձինք և հիմնարկութիւնները զբաղուեն այդ խնդրով։

Շատ պատճառներ կարելի է թւել, թէ ինչու անցեալում յաջողութիւն չունեցաւ հրաւիրուած յանձնաժողովը. այդ առթիւ թերևս ամեն մէկն էլ ունի իր տեսակէտը, որ զուրկ չէ շահեկանութիւնից. բայց ինչ էլ որ լինի, ամենագլխաւոր պատճառը այն է, որ այդ մարմինը կապուած չէ եղել բարոյապէս՝ այն գործօնի հետ, որ մեր կրթական գործի ոգին է.—դա հայ գաւառական ուսուցչութիւնն է։ Արհամարհել գաւառական ուսուցչի ձայնը, նրա մասնակցութիւնն ու ներկայացուցչութիւնը մի մարմնի մէջ, որ պիտի կանոնաւորէ կրթական գործը գաւառում և միամտաբար սպասել յաջողութեան,—դա առնւազը կարճատեսութիւն է ֆիասկօյով հանդերձ...

Ուրախալի է, որ այժմ կազմակերպւելիք յանձնաժողովը ջերմ հետաքրքրութիւն է զարթեցրել գաւառական ուսուցչութեան շրջանում, որը ջանքեր է գործ դնում իր ներկայացուցչութիւնը ունենալու յանձնաժողովի մէջ։

Որչափ իմաստութիւն ցոյց կը տան այս խնդրում մեր «վարիչ-շրջանները» —ցոյց կը տայ մօտիկ ապագան։

Մելք. Եսայեան

ԱՊԱԲԱԽՏ ԹԵՄԸ

Печальная истина лучше радостной лжи.
Байронъ.

II

Թեմի դպրոցների անփառունակ վիճակի գլխաւոր ու ամենամեծ պատճառը պ. Ալանեանի կարծիքով այն է, որ «... չունենք իրենց պաշտօնին նուիրուած, պարտաճանաչ և իրենց կոչման բարձրութեան վրայ կանգնած ուսուցիչներ»։ Եւ անւանելով վերջիններիս «անձեռնհաս» «անպատրաստ» և «կեանքի փորձութիւնից զուրկ երիտասարդներ», համարում է վերջիններիս «փալաներ» ու աւելացնում, որ «ուսուցիչների ու ժողովրդի փոխ-յարաբերութիւնների մասին մեր այս ունեցած կարծիքը հաստատութիւն գտաւ նաև Ղարաբաղի թեմի առաջնորդ Զաւէն վարդապետի կողմից, որին տողերիս գրողը առիթ էր ունեցել այցելելու։»

Այս տողերը կարդալուց յիշեցինք մի թեմական տեսչի, որը ուսուցիչների գանգատին՝ թէ իրենց գնահատող, խրախուսող չկայ, բերաւ հետևեալ օրինակը. «եթէ չօբանին տանք մի գեղեցիկ ծաղկեփունջ, նա իւր բիրտ ձեռքերով կը տրորի նրան ու դէն կը շպրտի. սակայն, երբ նա ընկնում է քաղաքակիրթ մարդու ձեռը, նրան խնամում է, ջրի մէջ դնում, որ չթառամի, նրանով հիանում է և իւր սենեակը զարդարում»....

Թող շատ չվիրաւորւի թեմի ուսուցչութիւնը պ. Ալանեաններից. «Մշակի» թղթակից լինել՝ դեռ չի նշանակում հասկանալ որ պէտք է կորեկտ արտայայտել ուսուցիչների հասցէին։

Կարելի է ցաւել միայն նրա համար, որ մեր լայնածաւալ թեմի կառավարիչն էլ է համամիտ պ. յօդուածագրին...

Այլ հարց է, եթէ գանգատւէին թէ շնորհիւ բացարձակ անտէրութեան, կամ աւելի շուտ ապիկար տէրերի, վերջին տարիներս թեմի ուսուցչութեան շարքերում ուսուցչի պաշտօնով սպրդել են անձինք, որոնց կրթութեան աստիճանը, մտաւոր սահմանափակ պատրաստութիւնը և ուսուցչութեան դիրքին անհամապատասխան հասակը վնասում են դպրոցական գործին (մանաւանդ մի ուսուցչով կառավարւող միդասեան դպրոցներում) և արատաւորում ուսուցչական կորպօրացիան։

Եւ եթէ ուսուցիչների մէջ կան անձեռնհաս անհատներ, կամ ինչպէս յօդուածագիրն է անւանում «փալասներ», ասացէք խնդրեմ, ո՞վ է նրանց հրաւիրողը, ուսուցիչ նշանակողը։

Չէ՞ որ դրանց ասպարէզ քաշողը դպրոցների «տէր ու տնօրէն» հ. Զաւէնն է, կամ վերջինիս նշանակած զանազան թեմական տեսչի «պաշտօնակատարներն» ու «քարտուղարները»։

Յիրաւի այդ ուսուցիչներին հրաւիրողը իւր որևէ մի անյայտ քաղաքականութեամբ է առաջնորդւել, կամ աւելի շուտ որոշ մարդկանց ձեռնտու էլ չի եղել ուժեղ և գիտակից ուսուցչութիւն ունենալ...

Բայց, լաւ բան չէ, նոյնիսկ պախարակելի է, մարդկանց հրաւիրել, որպէսզի յետոյ նրանց «փալաս» անւանել։

Դպրոցների ներկայ աննախանձելի և արտասւելու չափ ցաւալի դրութեան պատճառը ոչ գիւղացիութիւնն է և ոչ ուսուցչութիւնը, որոնց շլնքին է փաթաթւում ամբողջ մեղքը, հասարակութեանը մոլորեցնելու և բարոյական պատասխանատւութիւնից զերծ մնալու համար։ Անվարչականութիւնն է պատճառ (միջանկեալ նկատենք, որ մեր թեմական իշխանութիւնը վարչականութիւն բառը հասկանում է որպէս ռեպրեսիւ միջոցներ) որ թեմի բոլոր գործերը ընդհանրապէս և դպրոցականը մասնաւորապէս, խճճւած են, խայտառակ...

Մի շարք ցաւալի ճշմարտութիւններով կարող ենք հաստատել մեր ասածները, որոնց թերևս անծանօթ է մեր հասարակութեան լայն մասսան։

Քանի-քանի անգամ է խոստացել մեր թեմական իշխանութիւնը, յանձինս Զաւէն վարդապետի, բարելաւել դպրոցների դրութիւնը։ Մեծ յոյսեր, լայն ծրագիրներ, բարի ցանկութիւններ, բարձրաճիչ խոստումներ... ահա թէ ինչ ենք լսել մենք միամտօրէն շարունակ և դեռ լսում էլ ենք։ Սակայն, ամեն անգամ երբ պէտք էր խօսքը գործի անցնէր, տեսել ենք թէ ինչպէս՝ «լեռը մուկ ծնեց»...

Ամբողջ երկու տարի երիտասարդ ճեմարանաւարտ պ. Առաքելեանը, վարեց թեմական տեսչի պաշտօնակատարի (առանց ասելով տատախտի) պաշտօն։ Մի կողմ թողած այն, թէ որքան

էր համապատասխան պարոնը իր «մանկավարժական փորձառութեամբ» ստանձնած պատասխանատու պաշտօնին, նկատենք, որ նա իր գործելակերպի մէջ ղեկավարուել է «սահման քաջաց զէնն իւրեանց» ինչպէս իր 1912 թւի տեղեկագրի մէջ շեշտել էր) և «մի աքացէք ընդդէմ խթանի» զէկիգներով։

Կոմենտարիաները աւելորդ են...

Երբ իր պաշտօնին անհամապատասխան պարոնը բարեխղճութիւն ունեցաւ (կամ փուցէ ստիպուած էր) ասպարէզից հեռանալու, ահա այդ ժամանակ Շուշու Թեմ. դպրոցի տեսուչ պ. Ղազար Տէր-Ղազարեանի առաջարկութեամբ հ. Զաւէնը որոշում է (1913 թ. նոյեմբեր) կազմել դպրոցական յանձնաժողով, վեց հոգուց բաղկացած և Թեմ. դպրոցի տեսչի նախագահութեամբ, որպէսզի այդ մարմինը ղեկավարէ և կանոնաւորէ Թեմի դպրոցական գործերը։

Խորհրդակցութեան ժամանակ պ. Ղ. Տէր-Ղազարեանը յայտնում է Զաւէն վարդապետին, որ դպրոցները կարգաւորելու համար անհրաժեշտ է յանձնաժողովի տրամադրութեան տակ դնել թէ դրամ և թէ տեղեկութիւններ Թեմի դպրոցների վիճակի, քանակի և ուսուցչական կազմերի մասին։ Հ. Զաւէնը խոստանում է ամեն բան անել. գտնել փող և յարմար մարդ, որ շրջէ գաւառը և տեղեկութիւններ հաղորդէ յանձնաժողովին։

Առաջարկւում է Ամարասի վանահայր Սուրէն աբեղային, որպէս պաշտօնակատար շրջանային տեսչի, շրջել գաւառը և նիւթեր յղել յանձնաժողովին, որպէսզի ընդ այնմ վերջինս կարողանայ կարգադրութիւններ անել, հրահանգներ տալ գաւառի դպրոցներին։ Մի քանի գիւղ շրջելուց յետոյ հ. Սուրէնը գրում է պ. Տէր-Ղազարեանին, որ իր նոր պաշտօնը անհետաքրքրական է և այլն... այնուհետև հ. Զաւէնը պատուիրում է հ. Սուրէնին գնալ մի քահանայի հետ Անդրկասպեան երկիրը և դպրոցների համար հայրենակիցներից դրամ ժողովել։ Ինչ ասել կուզի, որ գնում և բերում են 3000 ր. որից 1500 ր. մշտական ներքին զանազան դպրոցների, իսկ 1500-ը ընթացիկ ծախքերի համար։

Այնուհետև հ. Զաւէնը բերել է տալիս երիտասարդ ուսանող պ. Հայկունուն, շրջանային Թեմական տեսչի (1914 թ. մայիս) պաշտօնով։ Վերջինս յանձնաժողովի կողմից ուղարկւում է գաւառ. և սա շրջելով մի քանի գիւղ ուղարկում է նիւթեր գաւառի դպրոցական կեանքից, ինչպէս և ինչ կարող էր։

Ամառը (1914 թ.) Զ. վարդապետը, ինչ-ինչ պատճառներից դրդուած սկսում է կարգադրութիւններ անել Թեմի դպրոցների շուրջը, առանց յանձնաժողովի նախագահի գիտութեան։

Պ. Հայկունին տեսնելով, որ նման խառն պայմաններում գործել անհնարին է, թողնում է շրջանային Թեմական տեսչութիւնը և ուսուցչական պաշտօն ստանձնում Թեմական դպրոցում։ Բիչ անց՝ հրաժարւում է նաև պ. Ղ. Տէր-Ղազարեանը և... յանձնաժողովը մեռնում է։

Այնուհետ ասպարէզը մնում է Սուրէն աբեղային, որին որպէս օգնական երևան է գալիս «հանրածանօթ» պ. Առաքելեանը, որը միժամանակ Մարիամեան դպրոցի ուսուցիչ էր։ Վերջիններս սկսում են մրցել իրար հետ. ուսուցիչների բաց տեղերը նշանակւում են անխտիր ամեն պատահական անձնաւորութեան. Թեմականի IV դասարանից հեռացած աշակերտներին և 16 տարեկան Մարինկի կամ Մարիամեանաւարտ օրիորդներից սկսած, մինչև 15 տարի առաջ Թեմական դպրոցի I-ին դասարանից դուրս եկած տիրացուները...

Այսպիսիները ի հարկէ ոչինչ չեն արել յիրաւի, և եթէ մի բան արել են կամ անում են, այդ այն է՝ որ արատաւորել են ուսուցչութեան և վերջինիս վրայ խօսեցնել տուել պ. Ասլանեանին...

Ասպարէզից այնուհետ չքանում է Սուրէն աբեղան, իսկ մի առ ժամանակ յետոյ՝ նաև պ. Առաքելեանը։

Եւ այդպէս, վերջին չարաբաստիկ չորս տարիների ընթացքում, Առաքելեանից յանձնաժողով, Սուրէն աբեղայ, Հայկունի, ապա նորից Սուրէն աբեղայ և նորից Առաքելեան, իսկ այժմ ոչ ոք, ահա այս ժամանակաշրջանում կամայ-ակամայ Թեմի դպրոցները փակւում են, եղածները ընկնում և հասնում ներկայ անփառունակ վիճակին...

Այժմ, թող դատէ ընթերցողը. ո՞վ է մեղաւոր. ուսուցչութի՞նը, գիւղացի՞ն, թէ՞ դպրոցական գործերի բարձր վարիչները...

Այս բոլորից յետոյ սկսւում է խոստումների և յոյսերի (աւելի շուտ թող փչելու) նոր շարանը...

Բոլոր իսկական մեղաւորներին, բոլոր իրենց արդարացնողներին և բոլոր խոստումների անողներին մենք կը պատասխանենք հանրածանօթ խօսքերով. ո՜վ հաւատաց!..

Այժմ տեսնենք ինչ են խոստանում մեզ։

(Կը շարունակւի)

Սեդօյ

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՑԱՒԵՐԻՑ

VIII

Ներկայիս տնտեսական տագնապալից օրերում, երբ շնորհիւ պատերազմի պատճառով առաջ եկած մի շարք աննպաստ հանգամանքների՝ գիւղական ժողովուրդը, առաւելապէս նրա չքաւոր դասակարգը, գտնւում է տնտեսական խիստ աննախանձելի պայմաններում, երբ տեղ-տեղ նոյն իսկ սովի ուրւականը ունեւորների ու աղքատների յուսահատեցրել է, մեզանից այսպիսի ժամանակ պահանջւում է՝ ըմբռնել ժամանակի ոգին և գործել այնպէս, ինչպէս հասարակական կարիքներն են թելադրում։

Ինչպէս յայտնի է, Ղարաբաղի շրջանի մի շարք գիւղերում երկարատև անձրևների և կարկտի պատճառով այս տարի հացի բերքը շատ քիչ է սպասւում, այնպէս որ գիւղացիները այժմէնից արդէն մնացել են նեղ կացութեան մէջ։ Այն գիւղերում էլ, ուր արտերը զերծ են մնացել բնութեան արհաւիրքներից, աշխատող ձեռքի պակասութեան պատճառով դժուարին դրութիւն է ստեղծւել. արտերը հասել են բայց հնձող չը կայ։

Պէտք է ի նկատի ունենալ, որ մեր շրջանի գիւղացիների մէջ ինքնօգնութեան գաղափարը մարմնացած չէ. իւրաքանչիւր մարդ ապրում է սոսկ իր անձնական բարեկեցութեան համար. հարևանին հասած դժբախտութիւնը կարեկցութեան, օգնութեան հասնելու ըղձացմունք չէ զարթեցնում իր բաղդաւոր հարևանի մէջ։ Միացեալ ոյժերով ընդհանուր չարիքի դէմ կռւելու անհրաժեշտութիւնը չեն գիտակցում մեր գիւղացիները։

Դրա համար հարկաւոր է գիւղական գիտակից անհատների նախաձեռնութեամբ յատուկ յանձնաժողովներ կազմել, որոնց պարտականութիւնը պէտք է լինի տեղն ու տեղն ուսումնասիրել գիւղական կարիքները և ապա համապատասխան միջոցներ ձեռք առնել։

Այսպէս՝ օրինակ՝ այդ յանձնաժողովները, որ ի հարկէ գիտակից հնաւորութիւններից պէտք է լինեն կազմած, պէտք է իրանց զբաղմունքի գլխաւոր առարկան դարձնեն չքաւորների և աշխատող ձեռք չունեցողների արտերը ժամանակին միացեալ ոյժերով կամ, ինչպէս գիւղացիներն են ասում, «հովը» անելով հնձել և կալսել տալ։ Բացի դրանից պէտք է, հացի բերքը քիչ եղած գիւղերում աշխատեն կօօպերատիւ հիմունքների վրայ ցորենի շտեմարաններ բանալ, որպէս-զի չքաւոր դասակարգը սպէկուլեանտների շահատակութիւններից ազատ մնայ։ Եւ ամենայն կերպ պէտք է աշխատեն ինքնօգնութեան գաղափարը մարմնացնել գիւղացիների մէջ։

Իսկ որպէսզի այդ բոլորն իրագործւի, անհրաժեշտ է գիւղական ազէտ մասսային հասկացնել համոզեցուցիչ փաստերով իրա չարն ու բարին, օգուտն ու վնասը։

Եւ այդ գործում առաջին դեր է վերապահուած մեր գիւղական տանուտէրներին, որոնք օգտւելով իրանց ունեցած հասարակական դիրքերից, կարող են գիտակից անհատների համագործակցութեամբ, իրագործել այն բոլոր անհրաժեշտ միջոցները, որոնցով իսկապէս կարելի կը լինի գիւղական ժողովրդին հանել իր այժմեան ծանր կացութիւնից։

Այսպիսի պայմաններում պէտք է հասարակական ջիղ և գործելու կամք ունենալ։

Ա. Ասլանեան

ՂԱՓԱՆԻ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՑԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՊՂՆՁԱՀԱՆՔԵՐԸ

Յայտնի է, որ հայ գիւղացիութիւնը դարերից ի վեր, շնորհիւ ստեղծւած անտանելի պայմանների ու հալածանքների և աներևակայելի շահագործումից ստիպուած, հրաժեշտ է տւել միանգամից իր աւելի բարգաւաճ, բերրի երկրներին և ապաւինել համեմատաբար ապահով, անտառապատ մութ լեռներում, մոռացութեան տալով դարերն անցեալը և հաշտւելով միանգամայն նոր կեանքի, բնութեան և ստեղծւած տնտեսական պայմանների հետ։

Նոյն բախտին ու վիճակին է արժանացել նաև Ղափանի գիւղացիութեան մեծամասնութիւնը, որ պարսկական և այլ սարսափներից աչքները փակելով, զանազան ժամանակներում գաղթել են ուրեցեալ վաթանից, ապաւինելու լերկ ժայռերի անբերրի բայց միևնոյն ժամանակ անմատչելի կատարների վրայ։

Ապահով զգալով այստեղ, գիւղացիութիւնը հետզհետէ խաղաղ կեանքին է անցնում և սկսում իրեն յատուկ գործունէութիւնը։ Որպէս նստակեաց ժողովուրդ, զբաղւում է գլխաւորապէս հողագործութեամբ, իսկ աւելի լեռնոտ վայրերում մասամբ էլ անասնապահութեամբ և խաշնարածութեամբ։ Հողատէրերը մինչև վերջին 1912 թւը, շատ տեղերում հանդիսանում էր բէգականութիւնը, իսկ այդ թւից, կառավարութեան յետ գնման օրէնքի համաձայն, տէր ու տնօրէն է դառնում գիւղացիութիւնը։ Պէտք է յիշատակել, որ շրջանիս գիւղացիութիւնը, համեմատաբար այլ հարևան շրջանների գիւղացիութեան հետ, հողատիրութեամբ ծայր աստիճան յետ է կանգնած և բաւականին աննախանձելի վիճակի մէջ է գտնւում։ Նախ՝ որպէս քարքարոտ մի երկիր, վարելահողերից այն չի ստացւում, ինչ որ օր. հարևան շրջանների հարթավայրերում գտնւող պտղաբեր հողերից։ Երկրորդ՝ աչքի է ընկնում իսկոյն, մեր և այլ շրջանների ունեցած հողերի քանակների մեծ տարբերութիւնը։ Բացի սրանից գիւղացութեան նկատելի չափերով բազմանալը և հողերի նոյն անփոփոխ քանակի մնալը ևս մեծ մինուս-պատճառն է նոցա յետամնացութեան և վերջապէս, որ շրջանս բացարձակապէս զուրկ է այգիներից, այգեգործութիւնից և այլ միջոցներից։ Ահա սոյնանման պատճառներն են, որոնք ստիպում են շրջանիս գիւղացիութեանը, տնտեսական կեանքի մրցման այդ ասպարէզում առաջնութիւնը զիջել հարևաններին։

Բնականաբար այստեղ հարց է առաջ գալիս-հապա ո՞ր աստիճան ցած է կանգնած Ղափանի գիւղացութեան այդօրինակ տնտեսական կեանքը և ինչպէ՞ս է նա իր գոյութիւնը պահպանում, եթէ նոյնիսկ հարևան շրջանների, վաղուց ցած համարւող տնտեսական վիճակից աւելի ցած աստիճանի վրայ է կանգնած։ Եւ եթէ իսկապէս աչքի առաջ ունենանք հետևեալ թւերը նոյնիսկ մի Ա. գիւղի վերաբերեալ, որ շրջանիս գիւղերի մէջ իր տնտեսականով համարւում է աւելի բարւոքագոյնը, այն ժամանակ մնացեալ գիւղերի համեմատական խղճալի վիճակը պարզ կը լինի ընթերցողի համար։

Ա. գիւղը բաղկացած է 110 տնից և մօտաւորապէս 750 շնչից։ Վարելահողերը գիւղի շրջագայքում հասնում են 240 դեսետինի, որից իւրաքանչիւր տարի վարւում է 120 դեսետին։ Եթէ իւրաքանչիւր դեսետին հողը 4 մարզան կամ մօտաւորապէս 8 փութ սերմացու է պահանջում, հապա ուրեմն 120 դես. վարելահողը կը սերմւի (120·8)=960 փթով, որը եթէ դրամի վերածենք հաւասար է (960·2)=1920 ռուբ.։ Ուրեմն գիւղի վարելահողերը սերմելու համար պահանջւում է 960 փութ սերմացու կամ 1920 ռուբ.։ Չըհաշւելով գիւղացիութեան գործադրած արիւն-քրտինքով աշխատանքները, յաջող տարում նրանք այդ 120 դես. հողից ստանում են՝ հաշւելով 1-ին—3, կամ (120·8·3)=2880 փ. ցորեն, որը եթէ նոյնպէս դրամի վերածելու լինենք, հաւասար է (2880·1,50)=4320 ռուբլու։

Եթէ սոյն վարելահողերից ստացած հացահատիկների փթաքանակին աւելացնենք նաև 8—40 վերստ հեռաւորութեան վրայ գտնւող կապալով վերցրած հողերից ստացւած արդիւնքը, այն ժամանակ Ա. գիւղի տարեկան պարէնը հասնում է (2880 գում. 2760)= =5640 փթի, իսկ դրամի վերածած (4320 գում. 4140)= 8460 ռուբլու։

Հանելով սերմացուի փթաքանակը, որպէս տարեկան ելամուտ, մաքուր կը ստացւեն (5640—1880)=3760 փութ հացահատիկ, (8460—4127)=4334 ր. արժողութեամբ։ Հաշւից դուրս են պետական գանձարանի հողին վերաբերեալ հարկերը։

Այժմ, եթէ իւրաքանչիւր շնչի օրական սպառած հացի քանակը=լինի միջին թւով 3 ֆունտի, այն ժամանակ նոյն շնչի սպառած հացի քանակը տարեկան (9 ամիս հաշւելով) կհասնի (3·30·9)=810 ֆ.։ Իսկ 750 շնչի սպառածը՝ 607,500 ֆունտի կամ 15187,5 փթի։ Եթէ աչքի առաջ ունենանք, որ Ա. գիւղի տարեկան ելամուտի՝ 3760 փութ հացահատիկների $^1/_4$ մասը գարի է՝ անասունների համար, այնժամանակ հանելով ընդհանուր 3760 փութից 940 փ. կը ստացւի 2820 փութ ցորեն։ Եւ եթէ այդ թւը ևս հանենք տարեկան սպառւող հացի գումարից, կը ստացւի (15187,5—2820)=12367,5 փութ ցորեն։

Ուրեմն այժմ պարզ է ընթերցողի համար, որ Ա. գիւղի ունեցած և կապալով վերցրած վարելահողերից ստացւում է միմիայն 2820 փութ մաքուր

ցորեն—4230 ռուբլի արժողութեամբ (2820·1,50), և պակասում է 12367,5 փութ ցորեն 18551,04 ռուբլի արժողութեամբ։

Կը շարունակուի

Մալ

ՀԱՅԵՐ՛Ն ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— «Հորիզոն»ին Պոլսից հաղորդում են. «Զէյթունի ոչ միայն անունը ջնջեցին, այլ և երկու միլիօն ղրուշ վարկ քէշարկեցին մուհաճիրներին զետեղելու համար։ Յետոյ մասնաւոր պատուիրակներ ղրկեցին հայերի հողերը նորեկներին բաշխելու։ Պատուիրակներից երկուսն արդէն գնացել են։ Պատրիարքին դեռ չի յաջողուել հոգևորական ուղարկելու փորձն անել։ Փաստ է արդէն Հայաստանն առանց հայի։ Երզնկացիներին քշել են Խարբերդ. արդէն հասել են Ակն։ Կարինն էլ արդէն սկսել են դատարկել։ Մարաշ, Այնթապ, Հաջըն—բոլոր հայկական շրջանները դատարկուած են։ Կայանից կայան փոխադրում են՝ մինչև Միջագետքի խորքերը թէև բուն տեղի մասին խարխրում են»։

— Ամբողջովին ազատուած են կոտորածից Շատախը, Խիզանը, Մամըրտանքը։ Աննշան կորուստներ են տուել Հայոց-ձորը և Թիմարը։ Ամբողջովին կոտորուած է Ալջևազի, Արճէշի, Բերկրիի, Աղբակի, Նորդուզի բնակչութիւնը։ Վանը և շրջակայքը լիքն են փախստականներով։ Ծայրայեղ կարիք կայ ամեն բանի։

— Յունիսի 21-ին Պետրոգրադից Թիֆլիս ժամանեցին Ամերիկայից եկած հայ կամաւորները, որոնք կայարանում մեծ բազմութեան կողմից ընդունուեցին ովացիաներով։ Կամաւորները խմբերի բաժանուած կայարանից կարգով դիմեցին քաղաք, երգելով ազգային զանազան երգեր։

— Թիֆլիսում լուր է ստացուել, թէ Թիւրքաց զօրքերը Բիթլիսում հայերի մեծ կոտորած են սարքել։

— Վանի Շրջ. Վարչութիւնը յանձնարարած է առաջնորդարանին՝ որ ամսից ամիս կազմէ բոլոր ծնունդների, մեռնողների և ամուսնացողների մանրամասն վիճակագրութիւնը։

— Մոկսի շրջանի մէջ 1000-ի չափ հայ գերիներ ազատած են, որոնք Խիզանի, Վարի Սպարկերտի և Մամըրտանքի շրջաններից են։ Կը տեղեկացուի որ փախստական քիւրդերի մօտ կան 200 հայ գերիներ ևս։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Շուշուայ Եղբայրական Օգնութեան կից Կանանց Կօմիտէն կազմակերպում է ներկայացում՝ իւր միջոցները ուժեղացնելու համար։

— Ամառային ակմբանոցում անցեալ տարիների օրինակով տեղի են ունենում պարերեկոյթներ, շաբթական երկու անգամ. հինգշաբթի և շաբաթ օրերը։

— Մեզ հաղորդում են, որ Ղարաբաղի թեմի ծխական դպրոցների ուսուցչութիւնը դիմել է թեմիս ժամանակաւոր կառավարչին առաջադրութեամբ՝ երեք տեղ յատկացնել գաւառական ուսուցչութեանը՝ կազմակերպուելիք դպրոցական յանձնաժողովի մէջ։

— Մեզ խնդրում են քաղաքային ինքնավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել այն հանգամանքի վրայ, որ 3-րդ տարրական դպրոցի մօտ գտնուող Ջանումեանի տան փողոցը վերածուած է ժամանակաւոր ճաշարանի, և վերին աստիճանի աղտեղի դրութեան մէջ է...

— Մեզ խնդրում են նոյն ինքնավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել ներքին հանգստարանը քաղաքի հետ կապող խճուղու վրայ, ուր թէև երկու ամսից ի վեր կոյտերով թափուած է խճաքարը բայց ճանապարհը չի վերանորոգւում, որով օրստօրէ անտանելի է դառնում երթևեկութիւնը այդ մասում։

— Անցեալ չորեքշաբթի ամառային ժողովարանում նշանակուած ներկայացումը—Քաղաքացիական մահ—յետաձգուել է յորդ անձրևի պատճառով և տեղի է ունեցել ուրաթ օրը։

ՂԱՐԱԲԱՂ

— Մեզ հաղորդում են, որ մայիսի 36-ին Թաղլար գիւղի շրջանում եղած հեղեղի ժամանակ, վնասել են այդ գիւղի տներից շատերը, փչացել են ցանքսերն ու բանջարանոցները. Վնասը հասնում է մինչև 15 հազար ռուբլու։

ԿՈՎԿԱՍ

— Բ. Միրիմանեանը Թիֆլիսում երկուշաբթի և տօներին յաջորդող օրերը հրատարակելու է լրագիր՝ «Тифлисское Слово» անունով։

— Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը Հիւսիսային Կովկասի ջրաղացներին պատուէր է տուել 500 վագօն ալիւր, որ հետզհետէ ստացուելու է Թիֆլիսում և բաժանուելու հացթուխներին։

— Թիֆլիսում Սէյլանեանները յայտնել են քաղ. վարչութեան, որ իրանք Բաթումում ունեն 20,000 փութ շաքար. Նրանք խնդրում են օգնել իրանց, որ վագօն տրուի շաքարը Բաթումից Թիֆլիս բերելու։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՀԵՂԵՂՆԵՐԻ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Ղափան, 18 յունիսի.

Վերջին ժամանակներս այստեղ անընդհատ տեղացող հեղեղներից Օխչուձորի գետը յորդանալով շրջանիս վերին Հանդ գիւղից քշել-տարել է մօտ 200 ոչխար, 6 կամուրջ, 4 լծկան եզ, 4 ջրաղաց, 1 տուն և 11-թուրքի Գիւղի արտերը, մարգագետինները և բանջարանոցները՝ կարտօֆիլներով հեղեղը միանգամայն հողի հետ է հաւասարեցրել։ Այնպիսի մեծ տարածութիւններ է աւերակ դարձրել՝ աւազով կամ մեծափոքր քարերով ծածկելով, որ մարդ նայելիս զարմանում է։ Ճանապարհները նոյնպէս տեղ-տեղ քարերով ու աւազով է լցուած, տեղ-տեղ էլ քանդուած է բոլորովին։ Հարիւր տարեկան ծերունիները նման հեղեղի, իրենց ամբողջ կեանքում, առաջին անգամն են ականատես լինում։ Վնասը հասնում է հազարների։ Բնակիչներն իրենց հասած դժբախտութեան մասին դիմել են տեղական հաշտարար միջնորդին, խնդրելով նրանից միջնորդել կառավարութիւնից նպաստ ստանալու համար։ Գիւղը լալիս է։ Ողջ գիւղում չկայ մէկը, որ վնասուած չլինի։ Աղէտն ընդհանուր է։ Տեղացիներից շատերը ուզում են հեռանալ Հանդից և երթալ այլ տեղում իրենց համար նոր բնակութիւն հաստատել։ Այս գիւղը շատ վատ դիրք ունի։ Ձետեղուած է մի շատ «եամանջ» տեղում և միշտ ենթակայ է բնութեան աւերմունքներին։

Արծիւկ

ԱՐՏԱՔԻ՛Ն ՏԵՍՈՒԹԻՒ՛Ն

ՊԱՌԱԿՏՈՒՄԸ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՍՕՑ.-ԴԵՄՕԿՐԱՏ. ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Բաբելկամ պետութեան ներկայացուցիչներից մէկի հետ խօսակցելիս, շվէյցարական դաշնակցական կառավարութեան անդամներից մէկը, որ նորերս վերադարձել է Գերմանիայից, հաղորդել է հետևեալը։

Սօցիալ-դեմօկրատական կուսակցութեան մէջ պառակտումն է սկսել։ Փոքրամասնութեան խմբակը հարիւր հազարաւոր օրինակներով տարածում է ազգաբնակչութեան մէջ իր հրովարտակը։ «Ոչինչ մի մոռանաք, ասուած է հրովարտակում։ Օգոստոս ամսի անմիտ ցնորքները օդն են ցնդել. Կարիք՝ բարեկեցութեան փոխարէն, այրիների ու որբերի արցունքներ՝ յաղթանակի փոխարէն, միլիտարիզմի դահիճների ճնշումները՝ ազատութեան փոխարէն—ահա Գերմանիայի՝ ամբողջ աշխարհին յայտարարած պատերազմի հետևանքը։ Իտալիայում արքայականների ճառերից հանուած հատուածները, ինչպէս հայելու մէջ, արտացոլում են այն, ինչ տեղի է ունեցել Գերմանիայում 1914 թ. յուլիս-օգոստոս ամիսներում։ Հաստատուած փաստ է, որ Աւստրիայի վերջնագիրը Սերբիային՝ պատճառն է համաշխարհային հրդեհի, որ տարածուել է նաև Իտալիայում։ Դաշնակցութիւնը Իտալիայի հետ միշտ ծաղրախաղ է եղել։ Ձե[illegible] խաբել են։ Սերբիային վերջնագի[illegible]ը ուղարկուել է Իտալիայի կամքի հակառակ։ Այդ ձեզնից թագցրել են! Ձեզ հետ վարուել են ինչպէս անպիտան երեխաների հետ և այդ այն ժամանակ, երբ զինուորական կուսակցութիւնը և իշխանաւորների մի խմբակի կողմից պաշտպանութիւն գտած՝ գաղտնի դիպլօմատիան խաղում էր երկրի բախտի հետ։ Երբ որ խորտակուեց «Լուզիտանիան» պաշարողական դրութեան երկաթէ ձեռքը գերմանական ժողովրդի բերանը սեղմեց։ Գերմանիայումն են գտնւում նրա գլխաւոր թշնամիները՝ գերմանական կայսերականութիւնը, միլիտարիզմը և նրանց գաղտնի դիպլօմատիան։ Գերմանական ժողովրդի կռիւը միայն, ընդդէմ ներքին թշնամու, [illegible] գերմանական պատմութիւնը»։

Բեռնի կառավարութեան անդամը նկատել է, որ, իր խորին համոզմունքով, հրովարտակի խօսքերին անխուսափելի կերպով կը հետևեն փաստերը։ Սակայն, նա չէ ժխտում նաև այն հնարաւորութիւնը, որ հրովարտակը կարող է դուրս գալ մի նոր միջոց՝ համակրանք յարուցանելու դէպի գերմանական ժողովուրդը։ Առայժմ հրովարտակը Բէթման-Հօլվէգի կողմից արտակարգ միջոցներ է առաջ բերել։ Կանցլերին օգնելու համար յայտնի սօցիալ-դեմօկրատ Շէյդեմանը բաց է թողել հակակոչ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

Վիսլայի և Վէպրժի միջև Լիւբլինի ուղղութեամբ յունիսի 23-ին շարունակւում էին յամառ կռիւները Իզէֆով և Ուրժենդով գիւղերի միջև։ Թշնամու անյողդողդ փորձերը՝ գրաւելու Յօզլիպէ գետակի աջ ափի բարձրութիւնը՝ յաջողութիւն չունեցան։ Կրասնիկի շօսէյի ուղղութեամբ Բիստրիցա և Կօսարժևկա գետերի մօտ մեր զօրքերը յունիսի 23-ին շարունակում էին յաջող զարգացնել նախընթաց օրը սկսած հակագրոհը, որից թշնամին ստիպուած եղաւ պաշտպանողական դիրք բռնելու։ Ընդհանուր առմամբ մենք այս ռազմաճակատի վրայ ամբողջ օրուայ ընթացքում գերի վերցրինք ոչ պակաս 2000 հոգու և գրաւեցինք մի քանի գնդացիրներ։

Վեպրժի և արևմտեան Բուգի միջև հրանօթային կռիւ է։ Թշնամին այս մասում փորձում էր առաջ անցնել Մալօմինչէ գիւղի շրջանում Գրուբեշովից դէպի հարաւ, բայց շուտով կանգ առաւ մեր կրակի տարափի տակ։ Լվօվի ճանապարհներում, Կամենկա և Գլինեանի քաղաքների միջև թըշնամին յունիսի 22-ի գիշերը շատ կէտերում առաջխաղացման դիմեց կռիւ մտցնելով մեծաքանակ ուժեր Եամնի գիւղից դէպի հարաւ։ Սակայն ոչ մի տեղ նա յաջողութիւն չունեցաւ և, մեծ կորուստներ կրելով, ստիպուած եղաւ կանգնեցնել իւր շարժումը։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Ծովամերձ ուղղութեամբ 22-ին հրացանաձգութիւն էր։

Ալբադակ գիւղի շրջանում թիւրքերի առաջխաղացումը յետ է մղուած։

Դարմեզայ գիւղի մօտերքը մեր զօրքերը ցրեցին քիւրդերի խումբ։ Մնացեալ ռազմաճակատում դրութիւնն անփոփոխ է։

Փարիզ։ Յունիսի 23. պաշտ. հաղորդագր. Անցեալ գիշեր մեծ կենդանութիւն էր տիրում մեր ռազմաճակատի շատ կէտերում. Բելգիայում անգլիական զօրքերը, մեր թնդանօթաձիգների օգնութեամբ գրաւեցին թշնամու մի քանի խրամատները Վիլկէնից դէպի հարաւ-արևմուտք, Ջրանցքի արևելեան ափում։ Խիստ կենդանի կռիւ ընկրսւեց Սուշէ կայարանի շուրջը, որը մեր ձեռքերում մնաց, չնայած թշնամու մի քանի անգամ կրկնած փորձերին։ Թշնամին ռմբակոծում էր Արրասն ամբողջ գիշերուայ ընթացքում։ Արգոններում շարունակւում էր անդադար կռիւ։

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

№ 33 Հինգշաբթի 2 յուլիսի

ՈՒՌԵՂՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915

Հինգշաբթի 2 յուլիսի № 33

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարւանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ԹՈՒԼԱՑԱՆՔ

Թուլացանք հէնց այն ժամանակ, երբ մեր առջև դրած գործը պահանջում է մեզնից աւելի մեծ եռանդ, ուժերի ամենից մեծ լարումն։ Տաճկահայաստանից, Պօլսից և Կիլիկիայից եկած տեղեկութիւնները գերազանցում են միմեանց իրենց ահռելիութեամբ, սոսկալիութեամբ. երիտասարդ թիւրք ոճրագործ և կարճատես կառավարութիւնը հետամուտ է իրագործելու համիդեան արիւնագիր ծրագրերը—Հայաստանը թողնել առանց հայի,—դատարկւում են հայաբնակ գաւառները, աշխատաւոր հայ ժողովրդին բռնի կերպով դուրս են վռնդում իր վաթանից և քշում հեռու Միջագետքի խորքերը. կոտորում են անխնայ, այրում, աւերում, առևանգում։ Րոպէն պահանջում է մեզնից աւելի լարուած աշխատանք, մեծ զոհաբերութիւններ.

Բայց մենք թուլացանք։

Գերմանական ժանտոտ դիւանագիտութեամբ շախադուած թիւրք կառավարութեան մոլեգին քաղաքականութիւնը դիմում է երբեմնի արաբական իշխանութիւնների ձեռք զարկած ժանգոտած զէնքին—բնաջինջ անել հայ ժողովրդի ղեկավարներին, թողնել մասսան անգլուխ, անառաջնորդ։ Մոմենտը պահանջում է մեզնից ապացուցել կատաղի թիւրք կառավարութեան, որ անհատները չեն գործ ստեղծում, այլ գործը, իրականութիւնն է ծնում գործող և գործին նուիրուած գաղափարական անհատներ։

Բայց մենք թուլացանք։

Տաճկական բռնակալութեան ճիրաններից ազատուած տասնեակ հազարաւոր հայեր մատնուած սովի, մերկութեան և զանազան հիւանդութիւնների մեր օգնութեանն են սպասում, իսկ նրանց հարազատներն ու եղբայրակիցներն օրեր են հաշւում և ռուս քաջարի զօրքին ու հայ անվեհեր կամաւոր մարտիկներին են սպասում կոտորածի ուրուականն աչքների առջև։ Րոպէն մեզնից գործ է պահանջում և ինտենսիւ աշխատանք։

Բայց մենք թուլացանք։

Այսպէս է գոնէ Շուշում և ամբողջ Ղարաբաղում։

Ղարաբաղի «Եղբայրական Օգնութիւնը» և նրա կոմիտէն երբ նոր էին գործի ձեռնարկել, եռանդ, աշխատանք չէին խնայում. շարունակ ժողովներ, որոշումներ, մի խօսքով կենդանի գործ։ Կոմիտէն պարբերաբար ժողովի էր հրաւիրում հասարակութեան տարբեր խաւերին, ամսավճարներ նշանակում, ժողովարարութիւններ կազմակերպում, գիւղերը մարդիկ ուղարկում կազմակերպելու և հանգանակութիւն կատարելու։ Գործը տարւում էր կանոնաւոր, տուած արդիւնքը՝ բաւարար։ Անցաւ մի քանի ամիս, կարիքը դարձեալ մնաց, էլ աւելի մեծ չափեր ընդունեց։

Բայց մենք թուլացանք։

Սակայն թուլանալ այնպիսի մի ժամանակ, երբ գործի յաջող սկիզբը վաղուց դրուած է և մի մասը կատարուած, երբ ակնկառոյց սպասում ենք գործի վախճանին, մեր տարիներով տենչած ու փափագած իղձերի իրականանալուն, եթէ ոչ յանցանք, գոնէ դատապարտելի անտարբերութիւն է։ Թուլանալ այնպիսի մի ժամանակ, երբ դաշնակից պետութիւնները, ժողովուրդները լարել են իրենց ամենավերջին ուժերը, հերոսական ճիգ ու ջանք են թափում գլորելու թշնամուն, յանուն ամենագեղեցիկ սկզբունքների ու ազատ կեանքի, երբ միահամուռ գործունէութիւնը բոլոր խաւերի ու հոսանքների, համարւում է անհրաժեշտ պայմանը յաղթութեան, միանգամայն պախարակելի է։

Թուլանալը փոքրոգիների և վատերի բաժինն է, թող հրաժարւի «Եղբայրական Օգնութեան» կոմիտէն այդ ոչ ցանկալի բաժնից և շարունակի իր նախկին գործունէութիւնը նոյն եռանդով և նոյն թափով։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑՉԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

«Վերջին տարիներս մամուլը յաճախ է գրում կօօպերատիւ ընկերութիւնների մասին և դրանց իրականացման պարտականութիւնը դնում է գիւղական ուսուցչի վրայ...

Ս. Բօղդանիչ. «Մշակ» № 139.

Որ հայ ուսուցչութիւնից, մանաւորապէս գիւղական ուսուցչութիւնից, մեծամեծ պահանջներ են անում և յաճախ շատ անտեղի,—դա նորութիւն չէ ոչ ոքի համար։ Մեծ մասամբ շատ անփորձ, աշակերտական նստարանը դեռ նոր թողած պատանին, որ ուսուցչութեան ցուպը ձեռքն առած մտնում է գիւղը, իր գործունէութեան հէնց առաջին օրւանից, լսում է այդ հրամայական պահանջները։

Գիւղական հասարակութիւնը, առաւել ևս աշակերտների ծնողները, պահանջում են, որ ուսուցիչը երեխաների հետ պարապելու չափ, իրենց համար խնդիրքներ յօրինէ, զինուորացուներին՝ զինուորութիւնից ազատելու խորհուրդներ տայ, անցագրային վկայականներ կազմէ և այլն։

Երեցփոխն ու քահանան պահանջում են, որ ուսուցիչը աշակերտներին «ժամասելը» սովորեցնի, ննջեցեալների թաղմանը եկեղեցում օգնելու համար։ Հոգաբարձութիւնը պահանջում է, որ ուսուցիչը ամեն ինչ մի կողմ թողնի և հէնց իր, ուսուցչի օգտի համար էլ է, ներկայացումներ կազմակերպի, «աւետիս» ման գայ, բիւջէի բացը ծածկելու համար։

Հայ գիւղատնտեսն ու բժիշկը պահանջում են, որ գիւղական հասարակութեան մէջ ուսուցիչը տարածէ իրենց բրօշիւրները, դասախօսութիւններ կազմակերպէ, սերմեր տարածէ հիւանդ ծառերը բժշկէ և այլն։

Հայ տնտեսագէտը իր հարցացուցակներն է ուղարկում՝ տնտեսագիտական ուսումնասիրութիւնների համար նիւթ ժողովելու։

Հայ ազգագրագէտը թերթերում յայտարարութիւններ է տպում և թախանձում է հայ գիւղական ուսուցիչներին, որ վերջիններս իրենց աշակերտների հետ միասին, տներին հաւաքեն՝ առակներ, առածներ, ասացուածքներ և շուտասելուկներ, խոստանալով տպագրել հաւաքողների անունները։

Թեմական տեսուչը պահանջ է դնում, որ ուսումն. տարւայ ընթացքում պարբերաբար կազմակերպւեն դպրոցական հանդէսներ, ծխական ժողովներ, խմբական զբօսանքներ և էքսկուրսիաներ։

Հայ լրագրողը դատափետում է գաւառական ուսուցչի իներտութիւնը, անտարբեր վերաբերմունքը «հասարակական ցաւերի» հանդէպ, պահանջում է, որ ուսուցիչը լինի զգայուն, թղթակցութիւններ գրէ, կռիւ յայտարարէ ամբողջ աշխարհին և վերջապէս թերթը տարածէ...

Շշմած է հայ ուսուցիչը, չգիտէ, որը անէ և որը թողնէ. պահ մի նա նոյնիսկ մոռանում է, որ ունի որոշ պարտականութիւն և ենթակայ է պատասխանատուութեան։

Հիմի էլ պ. Բօղդանիչն է հրապարակ եկել և կօօպերատիւ ընկերութիւնների իրականացման պարտականութիւնները դնում է գիւղական ուսուցչի վրայ, խոստանալով «անվախ և անպատճառ» գործչի հռչակ պարգևել այն անհատ ուսուցիչներին, որոնք ժամանակի, տարածութեան և միջավայրի հետ կապուած առանձնայատկութիւններն ու խոչնդոտները մի կողմ թողած. ամեն ինչ թասիբի և բարի կամեցողութեան խնդիր շինած՝ կօօպերատիւներ կը ստեղծեն թէկուզ հէնց մի արջի անկիւնում, ի փառս նորելուկ «տնտեսագէտների»։

Պակաս պահանջկոտ չէ նաև գիւղից դուրս ապրող «գիւղական երիտասարդութիւնը», որ երբեմն մի քանի գրօշ նուիրելով դպրոցին, պահանջում է ուսուցչից՝ իրականացնել այն ամենը, ինչ տեսնում է այդպիսի «երիտասարդի» աչքը քաղաքներում։

Շնորհիւ հայ կեանքի զարգացման իւրայատուկ պայմանների, վերջին 40 տարւայ ընթացքում չէ եղել մի խնդիր մեր կեանքում, որ չկապւի այսպէս կամ այնպէս հայ ուսուցչութեան հետ. և իզուր չէ ասել հայ ազատագրութեան ռահվիրաներից մէկը, թէ հայ ուսուցչութիւնն ու հայ վերածնութիւնը կապուած են իրար հետ և անբաժանելի են։

Եթէ նոյնիսկ հարևանցօրէն համեմատելու լինինք այն պահանջները, որ հայ հասարակութիւնն ու մամուլը առաջադրել են հայ ուսուցչութեան՝ տասնեակ տարիներ առաջ և այժմ,—մեծ տարբերութիւն կը նկատենք։

Առաջ հայ ուսուցչից պահանջւում էր՝ գլխաւորապէս աշխարհիկ ուսման գաղափարը ժողովրդականացնել, երեցփոխների հաշիւները քննել, գիրք ու լրագիր տարածել և այլ անմեղ բաներ, այժմ այս ամենի հետ՝ կարդալ դասախօսութիւններ, կատարել ուսումնասիրութիւններ, ստեղծել վարկային ու սպառողական հիմնարկութիւններ և այլն և այլն, գործեր, որոնք բոլորն էլ պահանջում են լուրջ պատրաստութիւն։ Թէ որպիսի չարիք են բերել շատ ազնիւ և պարտաճանաչ հայ երիտասարդ ուսուցիչներ իրենց ղեկավարութեանը յանձնուած դպրոցների գլխին հէնց միմիայն այն պատճառով, որ ցանկացել են իրենց կարդացած քարոզներն իրա-

կանացնել, կը բերենք շատերից մի օրինակ։ Իժ հարևան գիւղի ուսուցիչը, որ մի խանդոտ պատանի էր, ցանկանում է իր գիւղում սպառողական խանութ հիմնել։ Բարբարոսաբար գիւղը չէ ունենում խանութպաններ. բայց երբ ուսուցիչը, ոգևորուած քարոզում է, թէ սպառողական կօոպերացիան ապագայում ինչեր կարող է անել չքաւոր դասի համար, այդտեղ արդէն «մեծամեծները» իրար են անցնում, դպրոցը զրկում են ծխական տուրքից, որպէսզի դպրոցի փակումով իրենց տիրապետութեան հիմքերը ամրանան։ Հազիւ հազ յաջողւում է, մի քանի ազդեցիկ մարդկանց մէջ ձգելով, հարցը «անուշութեամբ փակել»։ Մի այլ քաղաքից ուսուցիչ ահագին աղմուկի պատճառ էր դարձել նրանով, որ ջրաղացից եկող գիւղացուն յանդիմանել էր և սպառնացել օրէնքով, թէ ինչու նա իր ձիուն ծանր բեռն էր բարձել, չարչարել խեղճ կենդանուն, որ թոյլատրելի չէ կենդանիներին հովանաւորող ընկերութեան կանոնադրութեամբ։

Ահա թէ ինչ։ Բայց ինչով են մեղաւոր այդ ուսուցիչները. Նրանք ցանկացել են միայն իրականացնել այն, ինչ ամեն օր նրանց ականջին փչել է քաղքենի մամուլը, որի համար գոյութիւն չունին որևէ միջավայրի առանձնայատկութիւնների ու նախադրյալների հարցերը։ Ամեն ինչ կարելի է իրականացնել՝ ամենուրեք. արէք ուրեմն այս ինչն ու այն ինչը և մենք ձեզ կանուանենք «անվախ և անդաւաճան գործիչներ»։ Եւ մարդիկ աշխատում են այդ ուղղութեամբ, բան ու գործ թողած. այնինչ, այժմեան ուսուցչից, անցեալի հետ համեմատած, ահագին բան է պահանջւում։

Եթէ այսօր, որևէ արջի անկիւնում մուրացկանական վարձատրութեամբ և ծանր աշխատանքի տակ նահատակւող հայ ուսուցչի գործն ու տուած արդիւնքը գնահատելիս զինւում են Հերբարտ Ցիլլերով, Լայով ու Մէյմանով, Մէյմէր ու Ֆօն-Զալլվիրկով, իրաւունք չունինք արդեօք պնդելու, որ այդ նոյն ուսուցիչը շատ և շատ մեծ բան ունի անելու հէնց իր մասնագիտութեանը հմտանալու համար. այդ չէ՞ պահանջում արդեօք նրա պատիւը և այն գործը, որին ծառայելու կոչուած է։

Այլ են ժամանակները և պայմանները։

Դիլլետանտները այսուհետ տեղ ունենալ չեն կարող, ինչ ասպարիզում էլ եկեան գալու լինին։ Այսուհետ գաւառական ուսուցիչը մենակ չպիտի գործի և չէ էլ կարող. այդ վեր է նրա ուժերից։

Բոլոր ճշմարիտ ժողովրդասէրները և ժողովրդի անունով ճչացող այդ բոլոր բժիշկները, գիւղատնտեսները, կօօպերատորները, եթէ կամենում են և եթէ կարող են, թող իրականացնեն իրենց գաղափարները իջնելով ժողովրդի մօտ. ուսուցիչներից նրանց կօգնեն նրանք, որոնք պատրաստուած են այդպիսի աշխատանքի համար. իսկ այդպիսիները Բօղդանիչների քարոզներին և ատտեստացիային չեն սպասում։

Ուսուցիչները ամենից առաջ պիտի զինուեն գոնէ Ենիցկիով, Վիշնեակիով և Ադօլֆ Ռուդէով։ Ահա ինչ կը ցանկանանք ուսուցիչներին։

Մելք. Նասյեան

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆՆ ԱՌԱՆՑ ՀԱՅԻ

Անցեալները հայ թերթերից մէկում կարդացի, թէ ինչպէս մի գիւղում ժողովարարութիւն անելիս են եղել. փողոցում մի կին ձայնը դողալով հարցնում է՝ «էդ ինչի համար էք հաւաքում».—«Կամաւորների» լսւում է հաւաքող խմբի միջից. «Սպասէք», կանչում է կինը, նստում ձիւնի վրայ, հանում ոտքից գուլպաները, հագնում մաշուած չուստերն և տալիս է ասելով. «էլ ոչինչ չունեմ տալու, էս մի ջուխտ գուլպաներն են, ուղարկէք. թող հագնի իմ ախպէրներից մէկը»...

Նման պատկերներ ու փաստեր շատ ենք գտնում հայ գիւղական իրականութեան մէջ, նոյն իսկ քաղաքների չքաւոր դասակարգի կեանքում։

Բայց և կայ մի այլ իրականութիւն, աւելի բնորոշ, աւելի խրատական։

Մոսկվայի հայ գաղութը հաշւում է իր մէջ տասնեակ միլիօնատէրեր. այդ գաղութի վրայ պարտաւորութիւն է դրուած, ի հարկէ բարոյական պարտաւորութիւն.

Հայ գաղթականների, Տաճկահայաստանի լքուած ու տառապող ժողովրդի համար հասցնել Թիֆլիսի հայ կենտրոնական կոմիտէին մի տարուայ ընթացքում 800 հազար րուբլի։

Իսկ այդ գաղութը տուել է մի տարուայ ընթացքում, որ շուտով լրանում է, մինչև այժմ մօտ 300 հազար րուբլի։

Մի գաղութ, որի միլիօնատէր անդամների համար դա մի գիշերուայ թղթախաղի տանուլ տուած փող է, մի օր բորսայում կորցրած գումար։

Բայց Մոսկվան միայնակ չէ։ Նրանից յետ չեն մնում Նոր-Նախիջևանը, Արմաւիրը, Թիֆլիսը, Բագուն և այլն և այլն։

Ամենուրեք մեր հարուստ «ազգայինները» այնքան պարտաճանաչ են, այնպէս են կատարում իրենց խոստումները.

Որ այսօր հայ թերթերի էջերում Հ. կենտրոնական կոմիտէն իր աղերսական կոչերով դիմում է ընդհանուր հայութեան.

«Պէտք է օգնել, պէտք է փրկել հայ ժողովրդին, ով ինչով կարող է».

Բոլոր տեղական գործիչներից, նըպաստամատոյց բոլոր հասարակական մարմիններից այսօր միալար մի ձայն ենք լսում. ժողովուրդը ձեռքից գնում է, շտապեցէք օգնութեան հասնել, ապա թէ ոչ ուշ կը լինի և կորուստն անդառնալի։

Սա մի օրհասական մոմենտ է, երբ հայ ժողովրդի ոչնչացման գործն են կատարում մեր թշնամիները.

«Հայաստանն առանց հայի».

Ահա այն նշանաբանը, որ դարերով շարունակ դիւական ոգևորութեամբ կատարել են Թիւրքիայի իշխողները. և այսօր իրականացած է իրենց փայփայած նպատակը.

Երբ մի կողմից՝ հուր և սուրն է գործում, իսկ միւս կողմից՝ սովն ու ճարակող մահացու հիւանդութիւններն են առատ հունձ տեսնում։

Սակայն չկարծէք, որ դա միայն Սուլթան Համիդի արժանի ժառանգներն են անում. չխաբուէք, որ դա միայն թիւրք քաղաքականութեան պտուղներն են.

«Հայաստանն առանց հայի»։

Դա հենց իրենք հայերն են նպաստում իրագործելու։

Ոչ այն հայերը, ոչ այն գեղջկուհին, որ հանում է իւր ոտից վերջին գուլպաներն ու հագնում մաշուած չուստերը։ Ո՛չ։

Այլ հայ բուրժուան, հարուստ մեծատունը, որ փայլում է իր լայնած կօշիկներով, գունաւոր մետաքսէ գուլպաներով։

Գեղջկուհին, ասում է. «թող հագնի իմ եղբայրներից մէկը» և փրկում է մի հայի կեանք։ Նա չի դաւանել ազգային իդէալներ, նա բնաւ—երբէք չի խօսել, չի ճառել ազգասիրութիւնից։

Իսկ հայ բուրժուան։ Նա գիտէ ամենուրէք իր ազգայնական զգացմունքներն ի ցոյց հանել, ազգային իդէալներ յորջորջել, ազգասիրական քարոզներ կարդալ ու լսել. «հայ ազգ, հայութիւն, հայ եկեղեցի»—ահա նրա սիրտած բառերը։

Ապա համարձակւիր նրան ասել. դու և այլ նրա ազգային պատիւը վիրաւորող որևէ ածական.

Նա անշուշտ կապտակի այդ յանդուգին, սկանդալ կը բարձրացնի։

Բայց և այնպէս նա չի հանի իւր նուրբ գուլպաները, չի հանի իւր փայլուն կօշիկը.

Երբ «Հայաստանն առանց հայի» ծրագիրը՝ նրա անուշահոտ օծանելիքին սովոր քթի տակ, նրա կուրացած աչքերի առաջ այսօր սպառնում է իրականութիւն դառնալ...

Երևակայեցէք, հայ բուրժուան, հայ հարուստ մեծատունը չգիտէ, որ ներկայումս ժողովրդական աւելի մեծ կարիքների առաջ ենք կանգնած, որ եղած չնչին գումարները բաւարար չեն. որ հասարակական հիմնարկութիւններին խոստացուած նիւթական օժանդակութիւնները վերջերս գնալով նուազել են։

Նա այդ չգիտէ...

Նրան յիշեցնում են այդ ամեն անգամ զանազան կոչերը, աղերսալից դիմումները...

Սակայն լսող կա՞յ արդեօք։

Այո՛, կայ։ Լսում է նա, ով ինքն է զգացել, քաշել, թէ ինչ է տառապանքը, զուլումը. ով թշուառութեան, բաղդի հալածանքների, ճակատագրի անողոք հարուածների ներքոյ է գալարուել, արիւն թքել, այօրուայ իր կեանքն անիծել...

Ա՛յդ լսում է նա, ով իր վերջին գուլպաներն է հանում...

Իսկ այնտեղ, ուր կեանքի խրախճանքն է տիրում, ուր ձիարշաւների ու տափտա կօկօտների կուլտն է պաշտւում. ուր լուկուլլեան քէֆերի ու բօրսային խաղերի մէջ են մարդիկ իրենց երջանկութիւնը որոնում.

Այնտեղ հայ հարուստը իր ականջները բամբակ է խոթում. ոչինչ չէ լըսում։

Եւ կը հագնի նա իւր փայլուն կօշիկները, մետաքսէ նուրբ գուլպաները, կերթայ զբօսնելու, ուրախ—զւարթ մրմնջալով՝

Տրա-լա-լա՛, տրու-լա-լա՛.

Իսկ բարձրաձայն երգելով «Մեր Հայրենիք. թշուառ անտէր», նա կերթայ զբօսնելու այնտեղ, ուր կը լինի «Հայաստանը առանց հայի»։

Նիմանդ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ IV ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻՑ

«Փայլակի» համարներում խօսել ենք արդէն Կովկասի քաղաքների միութեան IV համագումարի մասին, թւել ենք այն հարցերը, որոնցով զբաղուել է համագումարն իր նստաշրջանում։ Այժմ համագումարի մի շարք որոշումների մասին դիմուած է ուր հարկն է, և Թիֆլիսի քաղաքագլուխը դիմել է նահանգապետին՝ խնդրելով նրա աջակցութիւնը համագումարի որոշումների բարեյաջող լուծման համար։ Այդ որոշումները մեծ նշանակութիւն ունեն Կովկասի ազգաբնակչութեան համար, ուստի կարևոր ենք համարում ծանօթացնել նրանց հետ մեր ընթերցողներին, քաղելով „Кавк. Сл.“ թերթից։

1) Կազմակերպել Թիֆլիզում կովկասեան կենտրոնական, իսկ նահանգական, շրջանային և գաւառական քաղաքներում տեղական պարենաւորման (продовольственный) յանձնախմբեր, որոնք պէտք է մշակեն ազգաբնակչութեանը կենսական անհրաժեշտ մթերքներ մատակարարելու միջոցները և որոշեն իւրաքանչիւր շրջանի կարիքների համապատասխան ապրանքատար վագօններ բաց թողնելու խնդիրը։ 2) Կանոնաւորել Սև-ծովեան ապրանքատար շոգենաւերի պարբերաբար հաղորդակցութիւնը մինչև Բաթում, այնպէս որ այդ շոգենաւերը կանգ առնեն գըլխաւոր նաւահանգստներում և նրանցից մի քանիսը ծառայեն յատկապէս յանձնախմբի որոշած նպատակին։ Այլ և թոյլ տրւի ծովափնեայ քաղաքներից Կովկաս ներմուծելու ապրանքներ այն քանակութեամբ, որ աւելի քան բաւարարէ տեղական պահանջները, որի չափը քաղաքական ազգաբնակութեան համար որոշում է քաղաքային ինքնավարութիւններին կից կազմակերպուած պարենաւորման յանձնախմբերի միջոցով։ 3) Ուշադրութիւն հրաւիրել խճուղիների, մասնաւորապէս, Եւլախ-Շուշի և Սուխում-Նովորոսիյսկ խճուղիների անբաւարար դրութեան վրայ. Ջրային հաղորդակցութեան մարդատար և ապրանքատար տարիֆների ցածացնելու վրայ։ 4) Պետական միջոցներից օգտուելով մշակել և բարելաւել կովկասեան հանքային ջրերի աղբիւրները, որոնք ոչ միայն տեղական, այլ և համապետական նշանակութիւն ունեն և մինչև այժմ զուրկ են եղել օգտագործելու ամենատարրական պայմաններից. մտցնել Աբասթումանը նախագծուած երկաթուղագծի մէջ. օգտագործել Թիֆլիզի, Ծխալտուբի, Մայկոպի, Լենքորանի և այլ հանքային ջրերը վիրաւոր և հիւանդ զինուորներին բժշկելու նպատակով։ 5) Պետութեան օժանդակութիւնը կուրօրտներին։ 6) Կովկասում զեմստվօյական հիմնարկութիւններ հաստատել շուտափոյթ կերպով։ 7) Քաղաքների իրաւունքների և պարտաւորութիւնների ճշտիւ որոշումն, համահաւասար Ռուսաստանի ներքին նահանգների քաղաքների՝ զօրքի բնակարանային ծախքը թողնելով պետական գանձարանի վրայ։ 8) Իրականացնել Կովկասի Փոխարքայի խորհրդի ինթագրութիւնը՝ տարածել Կովկասի վրայ համապետական օրէնսդրական նորմանները զօրքի բնակարանային խնդրի նկատմամբ, որով մի կողմից կը թեթևանայ կովկասեան քաղաքների ֆինանսական դրութիւնը և միւս կողմից օրինաչափութիւն կը հաստատուի քաղաքների և զինուորական մասերի փոխ-յարաբերութիւններում։ 9) Յետ ստանալ պետական գանձարանից այն գումարները, որոնք ծախսուած են քաղաքների կողմից զօրահաւաքի առթիւ զօրքին տեղաւորելու համար բնակարաններ վարձելիս։ 10) Իրաւունք տալ քաղաքներին պարտք վերցնել պետական բանկից, ի հաշիւ նոյն տարուայ նախահաշուի, այն պայմաններով, որ գոյութիւն ունեն զեմստվօների նկատմամբ 1915 թ. յունուար 22-ի կանոններով։ 11) Ստանալ գանձարանից քաղաքների համարւող գումարները։ 12) Քաղաքների գանձարանին ունեցած պարտքերի հատուցման համար երկար ժամանակամիջոց տալ։ 13) Քաղաքների կարճ ժամանակով վերցրած պարտքերի հատուցման համար թոյլ տալ պարտք վերցնել փոխատու հիմնարկութիւններից։ 14) Ջիջել քաղաքներին բնակարանային և անշարժ ստացուածքների պետական տուրքերի մի մասը։ 15) Ազատել քաղաքները 1915 թւի քաղաքային ոստիկանութեան և զօրքին բնակարաններ տալու ծախքերից։ 16) Պետական գանձարանից անվերադարձ միջոցներ տալ քաղաքներին բժշկա-սանիտարական գործի և փոխա-

րինարար թանգութեան դէմ կռուելու համար, այն պայմանով, որ քաղաքները պարտաւոր են փոխարինարար վերցրած դրամը յետ տալ այն ժամանակ, երբ կենսական անհրաժեշտ մթերքների գները կոտրուած կը լինեն։

Թէ որ չափով կը յարգւի քաղաքների միութեան IV համագումարի դիմումը կառավարութեան կողմից և որ կէտերը կը բաւարարուեն, այդ մասին կը հաղորդենք մեր ընթերցողներին, երբ հարցը կը պարզուի։

ԱՊԱԲԱԽՏ ԹԵՄԸ

Печальная истина лучше радостной лжи.

Байронъ.

III

«Ինչպէս յայտնեց հ. Զաւէնը»—գրում է պ. Ասլանեանը—«թեմիս դպրոցները կառավարելու համար յատուկ ուսումն. յանձնաժողով պէտք է ընտրուի»...

Եւ նկարագրելով թէ ինչպէս այդ յանձնաժողովը պէտք է դպրոցական ծրագիր կազմէ, երեք շրջանային տեսուչ հրաւիրէ (1200 ր. ամեն մէկին ռոճիկ), և ունենայ խորհրդակցութիւններ գիւղերից հրաւիրուած բանիմաց ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ, դպրոցները ապահովելու հարցի և ուսումը պարտադիր (ընդգծումը մերն է. Սեդօյ). դարձնելու խնդրի նկատմամբ և այլն, գալիս է հետևեալ եզրակացութեան. «ընդհանրապէս հ. Զաւէնը մեզ այն յոյսը ներշնչեց, որ առաջիկայ ուսումն. տարւանից թեմի դպրոցները ազատուած են լինելու ներկայ քաօսային և խայտառակ վիճակից և դրուելու են խելացի և հաստատուն հիմքերի վրայ»։

Չմտնելով մանրամասնութիւնների մէջ և մի կողմ թողնելով այն, որ ծրագիր կազմելը էջմիածնի գործն է, որ 1200 րուբլով պատրաստուած, հմուտ մանկավարժ տեսուչներ չեն գտնուի, և որ պարտադիր ուսում մտցնելը հոգևոր առաջնորդի ոյժերից վեր է, որովհետև այդ հարցը համապետական խոշորագոյն հարցերից մէկն է, որը իւր լուծումը կստանայ միայն օրէնսդրական պալատներում, շեշտենք այն, որ պ. Ասլանեանը խոստովանում է դպրոցների «քաօսային և խայտառակ» դրութիւնը, որից եթէ գործը «խելացի» և հաստատուն հիմքերի վրայ դնենք՝ կազատուենք։

Եթէ «խելացի և հաստատուն» հիմքերի բացակայութիւնն է պատճառ «քաօսային» դրութեան, ինչով են երաշխաւորում, որ այժմ «խելացի» կը լինին հիմքերը. ինչ նոր բան է արւում։ Չէ՞ որ այդ յանձնաժողովն ու շրջանային թեմ. տեսուչները առաջ էլ կային. որտե՞ղ է նրանց տուած օգուտը։

Ինչպէս ընթերցողը տեսաւ, որ երկու տարի առաջ մի յանձնաժողով ստեղծուեց և սպանուեց. ուրիշ խօսքով նա դրուեց այնպիսի պայմանների մէջ, որ բնականօրէն՝ մահանայ։ Այժմ երբ նորից են յուզում յանձնաժողովի հարցը, ինչո՞վ ենք ապահով, թէ նրան նոյն վախճանը չի սպասում, ինչ որ առաջնին։ Եթէ իրօք յանձնաժողովը մի շանթարգել չէ, (ինչպէս յաջող արտայայտել է պ. Մելք. Եսայեանը «Փայլակի» № 32-ում) և նրան պիտի թոյլատրուի գործելու ըստ իւր հայեցողութեան, ապա ինչու է նա «աննկատելի» կերպով շրջանակի մէջ դրւում և ցուցմունքով բարձրից կաշկանդւում, նրա ապագայ գործելակերպը մատնանշելով՝ թէ յանձնաժողովը պէտք է ծրագիր կազմէ, երեք տեսուչ ունենայ և այլն և այլն... Գուցէ յանձնաժողովը երեք չէ, երկու կամ չորս տեսուչներ է յարմար գտնում ունենալու. ինչ կարիք կայ նրան պարտաւորացնելու որ անպայման երեքն ունենայ։

Ամեն ինչ մեզ համար պարզ է։ Մենք երբէք դէմ լինել չենք կարող յանձնաժողովի իդէային, եթէ նա ազատ լինի իւր գործունէութեան մէջ։ Սակայն մենք ոչ մի լաւ բան չենք սպասում, քանի դպրոցական գործի բարձր վարիչները կը մնան նոյն անձինք։ Հաւատ ներշնչել կարող են նրանք, որոնք մի մարմին կը ստեղծեն և կը պահպանեն նրան և ոչ թէ նրանք, որոնք ստեղծելու և սպանելու են ընդունակ...

Դպրոցները բարելաւելու համար, անհրաժեշտ է դպրոցական խնդիրներով տոգորուած լինել, սիրել նրան. մի բան, որ չենք նկատում վերջին տարիներս։ Եւ քանի մեր դպրոցական գործերի արդի սիտւացիան շատերի համար պարզ չլինի. մինչև որ հիւանդութեանը ուղիղ դիագնոզ չտրուի, լիակատար բուժումն անհնարին է.

Եւ երբ ակներև է, որ գաւառի դպրոցները վիվիսեկցիայի ենթարկելուց յետոյ «սպանում են» նոյն էքսպերիմենտները կրկնելու և նոյն խաղերը խաղալու թեմի գլխին, կարծում ենք, որ ընթերցողը կը համաձայնուի մեզ հետ, որ յիրաւի մեր թեմը ապաբախտ է...

Վերջացնելով մեր ասելիքը, պ. Ասլանեանին հետևեալ խորհուրդ կը տայինք. բնաւ պէտք չէ Զաւէն վարդապետի գովքը երգել. անհրաժեշտ է վերլուծական ընդունակութիւն, բաց և զգաստ աչքերով նայելու մեր իրականութեանը, որովհետև՝ печальная истина лучше радостной лжи...

Սեդօյ

ՂԱՓԱՆԻ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՑԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՊՂՆՁԱՀԱՆՔԵՐԸ

II

Աչքի առաջ ունենալով վերոյիշեալ թւերը, մարդ միանգամից կաշկանդւում է և ակամայից հարց տալիս—հապա ինչպէս են նրանք իրենց գոյութիւնը պահպանում տարիների ընթացքում և ինչ միջոցներով, երբ զուրկ են արտադրութեան այլ միջոցներից, ինչպէս օր. այգեգործութիւնից, գինեգործութիւնից և այլն և այլն։

Այստեղ արդէն օգնութեան են հասնում բնութեան հարստութիւն համարւող՝ Ղաթարի պղնձահանքերը, որոնց շահագործութեան համար պահանջւում են բազմաթիւ բանւորական ձեռքեր։ Եթէ այս միջոցը, աշխատանքի այս շուկան չլինէր, վաղուց արդէն Ղաթարի գիւղերը դատարկուած և գաղթած կը լինէին դէպի բանւորական աշխարհները։

Տնտեսական որոշ, անբարեյաջող պատճառների շնորհիւ, նրանք վաղուց արդէն զրկուած և կենտրոնացրած կը լինէին իրենց չնչին հողերը զանազան աւելի ուժեղ, աւելի կարող ու հարուստ գիւղացիների ձեռքը, իսկ իրենք պրոլետարիզացիայի ենթարկուելով, վաղուց արդէն բռնած կը լինէին դէպի բանւորութիւնը տանող ուղին։

Չնայած նրան, որ հողատիրութիւնն ու կարգերը նոյնն են ու չեն փոխուել և շահագործումը գուցէ աւելի եւս կրկնապատկուել է, բայց շնորհիւ հենց Ղաթարի հանքերի, գիւղացիութեան պրոլետարիզացիան չափազանց դանդաղ կերպով է առաջ ընթանում։ Այստեղ ի հարկէ մի առաւելութիւն կայ նախ՝ որ հանքերը գտնւում և ընկած են շրջանիս գիւղերի համարեայ թէ կենտրոնում, երկրորդ՝ որ բանւորական աշխարհը այն հեռաւորութիւնը չունի ինչպէս օր. Բագուն և այլ վայրերը։ Այստեղ մարդիկ իրենց տնտեսութեան մօտալուտ վախճանը նկատելով, նետւում են իսկոյն այդ ասպարէզը ու ժամանակաւորապէս դադարեցնում այնպիսին։ Իսկ աշխատանքի հեռաւոր շուկան ստիպում է նրանց շատ անգամ հրաժարուել բոլորովին ունեցուածքից, լիքւիդացիայի ենթարկելով այդպիսին ու յանձնուելով չարագուշակ ճակատագրին։

Այս ասելով չի նշանակում թէ շրջանիս բանւորութեան մէջ պրոլետարիացումն չի նկատւում, ոչ, նա գոյութիւն ունի, բայց ոչ այն չափով, որ չափով որ գուցէ գոյութիւն կունենար այլ տնտեսական պայմաններում։

Շնորհիւ վերոյիշեալ հանգամանքների, շրջանիս գիւղացիութիւնը, չնայած հողատիրութեան իր վատթար կացութեանը, քիչ թէ շատ բարեկեցիկ կեանք է վարում ու դեռ երկար ժամանակ մնում նորից նոյն փոքր սեփականատէրը, ինչ որ էր սկզբում։ Բնական է, որ գիւղացիութեան տնտեսական պայմանների այս տեսակ դասաւորման պատճառով, բանւորութեան թիւը եւս պէտք է ստւար լինի։ Եւ չկայ մի գիւղ, որ այդ կարիքը չզգայ ու, երեխայից սկսած մինչև մեծերը, բանւոր ձեռքեր չտայ գործարաններին։ Ահա յատուկ այդ աշխատանքի միջոցն է, որ գիւղացիութիւնը կարողանում է մինչև այսօր, իր հայրենիքում նստած, գոյութիւնը պահպանել և հողի պակասորդը լրացնել դրսի աշխատանքով։

Ճիշտ է, նրանք պատերազմի պատճառով աշխատող ձեռքերի բացակայութիւնից ներկայումս բաւականին տուժել են, բայց միջին թւով իւրաքանչիւր գիւղ տալիս է նորից մօտաւորապէս 50 բանւոր, որոնց ստացած ռոճիկների քանակը միջին թւով օրեկան 70 կոպ. է հասնում։ Եթէ հաշւի առնենք պղնձահանքերից Ա. գիւղը մտնող գումարների քանակը, տարեկան այդ թիւը հասնում է մօտաւորապէս 13000 ր.։ Կան նաև այլ եկամուտներ, որոնք գալիս են մասամբ լրացնելու մասնաւորապէս Ա. գիւղի և ընդհանրապէս շրջանիս հայ գիւղացիութեան ծով ցաւերով լի կարիքները։

Խալ

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Կ. Հ. Բ. ընկ. կից կազմուած տաճկահայերի Հայրենակցական Միութիւնը իր Վանեցիների Մասնաճիւղի մայիս ամսին հաւաքուած ամսավճարներից և նուէրներից հազար ռուբլի յանձնեց Հայկական Կենտրոնական Կոմիտէին, խնդրելով այդ գումարը գործադրել Վանում հայրենի քաղաքի պաշտպանութեան և ազատագրութեան համար իրենց կեանքը զոհ բերած հերոսների թշուառացած այրիներին և որբերին օգնելու։

— Բուխարեստի տաճկական դեսպանատունը ռումինական մամուլի մէջ հրատարակել է մի զեկոյց, որով ասում է, թէ «ռուսները և հայերը բռնուած են բարբարոսութեամբ. հայկական չետաները, միացած ռուսների հետ, մինչև վերջին շունչը կոտորում են ազգաբնակութիւնը, այնպէս որ Վանի շրջագայքի 180 հազար թիւրք և քիւրդ ազգաբնակութիւնից հազիւ 30 հազար հոգին են ազատուել բարբարոսների ձեռքից։ Եւ այդ բոլորը թիւրք կառավարութիւնը չի հրատարակում՝ վատ հետևանքների տեղիք չտալու համար»... Անշուշտ այս զեկոյցը մի հակափորձ է վերջերս ռումինական և մանաւանդ բուլգար մամուլի բարձրացրած խիզախ յարձակումների՝ ընդդէմ թիւրքաց հայաջինջ քաղաքականութեան։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Քաղաքային վարչութիւնը յանձնարարել է քաղաքային ճարտարապետին մաքրել տալ քաղաքի ջրամբարները, այլ և երեք ամսով վարձել մի մարդ ջրանցքի պահպանման համար։

— Ինչպէս լսում ենք քաղաքիս փոստ-հեռագրատունը մտադիր է տեղափոխուելու թրքաց մասում գտնւող «Խանի տունը»։ Անհրաժեշտ է քաղաքային վարչութեան լուրջ միջամտութիւնը, ազգաբնակչութիւնը ազատելու այն մեծ անյարմարութիւններից, որ կը ստեղծուի այդ տեղափոխութիւնից։

— Մեզ խնդրում են դպրոցական վարչութիւնների ուշադրութիւնը հրաւիրել այն հանգամանքի վրայ, որ թատրոնական ներկայացումների ժամանակ, որպէս կարգադրիչներ մուտքի մօտ կանգնած են լինում աշակերտներ, որ առհասարակ ընդունուած չէ։

— Մեզ յայտնում են, որ քաղաքումս ստացւող «Լիսապօրսկ» հանքային ջրի մէջ երևում են միջատներ, որը կարելի է վերագրել ջրի կապալառուների շշերը մաքրելու նկատմամբ անփութութեանը։

— Ամսոյս 3-ին, «Եղբայրական Օգնութեան» կից կանանց կօմիտէն, իւր միջոցները ուժեղացնելու համար ամառային ժողովարանի դահլիճում տալիս է երեկոյթ-զբօսանք, թատերական բաժնով։ Կը ներկայացուեն է. Բրանդէսի «Հիւր» դրաման 2 գործողութեամբ և Իվանովի «Ուրախ մայիս ամիսը» կօմեդիան 3 գործողութեամբ։ Ներկայացումից յետոյ տեղի կունենան եւրօպական և ասիական պարեր։

— Մօտ օրերս, քաղաքային վարչութիւնը ամբողջ կազմով դիտեց քաղաքումս գտնւող Գաբրիէլեանի, Մաղաթեանի և Առստամեանի կօնդիտէրի խանութները և սրանց արհեստանոցները ու գտաւ վերին աստիճանի կեղտոտ ու հակասանիտարական վիճակի մէջ։ Կազմուած է արձանագրութիւն և առաջարկուած է երեք օրուայ ընթացքում կարգի բերել փուռերն ու արհեստանոցները, այլև նախազգուշացուած է, որ նոյն թերութիւնները երկրորդ անգամ նկատուելուց, կփակեն խանութներն ու արհեստանոցները և տէրերը օրինական պատասխանատուութեան կենթարկեն։

— Քաղաքային վարչութիւնը հրահանգել է, որպէսզի քաղաքիս կօնդիտէրների արհեստանոցներում աշխատողները բժշկական քննութեան ենթարկուեն։

ԿՈՎԿԱՍ

— Հանգուցեալ Ա. Մանթաշեանի մեծ որդի պարիզաբնակ Յովհաննէս Մանթաշեանը նուիրել է Հայոց Դրամատիկական ընկերութեանը 10,000 ռուբ.։

— Փոխարքայի Խորհուրդը իր վերջին հերթական նիստում որոշել է յատկացնել զեմստւային միջոցներից 33 հազար ռ., Թիֆլիսում և Բագւում վարակիչ հիւանդութիւնների լաբարատորիաներ հիմնելու համար։ Թիֆլիսում հիմնուելիք լաբարատորիան ծառայելու է արևմտեան Անդրկովկասի՝ տարափոխիկ հիւանդութիւնների դէմ կռուելու գործում, իսկ Բագւում հիմնուելիք լաբարատորիան՝ Անդրկովկասին։

— Շամախու ծխական ժողովը, լսելով իր ներկայացուցիչների զեկուցումը թեմական պատմաւորական ժողովի մասին, ընտրել է Մ. Ք. Ղազարեանին, բժ. Լ. Աթաբէկեանին և Գ. Զուբարին ու լիազօրել է նրանց գնալ էջմիածին, բողոքելու ժողովի որոշման դէմ։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Տեղեկութիւններ Ղափանից

Դպրոցական տարին անցաւ խաղաղ, առանց կրթական գործը խանգարող երեւոյթների և քաւականին արդիւնաւէտ, շնորհիւ Թեմ. տեսուչ պ. Յովհ. Գէորգբէգեանի աչալուրջ հսկողութեան, որը այս դպրոցական սեզօնում երեք անգամ այցելեց մեր դպրոցները:

— Այս տարի արտասովոր եղանակներ են լինում: Ամբողջ երեք ամիս՝ մարտ, ապրիլ և մայիս անձրեւային անցան: Յունիսի սկզբներում մի քանի օր գեղեցիկ եղանակներ տեսանք: Սակայն անա երկրորդ շաբաթն է ինչ, որ ամեն օր միշտ կէս օրից յետոյ անընդհատ՝ երբեմն յորդառատ, երբեմն բարակ անձրեւներ են տեղում, որի շնորհիւ արտերը մեծ չափերով վնասել են: Յորդառատ արձրեւները քանդել են դիք արտերը, իսկ մեղմ անձրեւներից կանաչները պառկել, կպել են հողին և փթել: Անձրեւային եղանակների շնորհիւ ոչ միայն հունձը չի սկսուած, այլ և խոտերը չի հնձուած: Այս հանգամանքը կարող է գալող տարին անասունների կերի և հացի թանգութիւն առաջ բերել: Գիւղերը դատարկուած են աշխատող ձեռքերից: Թէ ով պէտք է կատարի աշխատող ձեռքերից զուրկ ընտանիքների դաշտային աշխատանքները՝ չենք հասկանում:

— Շրջանումս մարդկային կեանքը անապահով է դարձած: Երթեւեկութիւնը խմբերով է կատարւում: Մենակ մարդու գլս ու գլն երթալը անհնար է դառել: Աւազակները տարել են Ծաւ գիւղից 4 ջորի, Հանդ գիւղից 1 ջորի, իսկ Շիվանիձոր գիւղից մի երիտասարդ անյետ կորել է, որի դիակը մինչ օրս չի ճարւում: Լուր կայ, որ սահմանի միւս կողմից պարսիկ չէտնիկները անցնում են Արաքսի մօտիկ Թրքարնակ գիւղերին վնասում: Ոստիկանութիւնը խիստ միջոցներ է ձեռք առած շրջանումս երեւցող չէտնիկներին արժանի կերպով պատժելու:

— Խիստ թանգութիւն է տիրում մեզանում: Պատերազմը պատրւակ բռնելով մեր չարչիները իրենց հօր գինը դրել են ապրանքների վրայ: Հասարակ չթի արշինը ծախում են 30—35 կ., շաքարը՝ 35—40 կ., նաւթը՝ 15 կ., լուցկին հատը 5 կոպ.: Զարմանալու ոչինչ չկայ: Այստեղ խաւար գիւղ է, ով է հարցնողը թէ խանութպանը անիրաւութիւն է անում: Այստեղ առանց խղճի խայթոց զգալու, ում թուրը սուր է, կտրում է:

— Ամսոյս 7-ին մի խնջոյքում յօգուտ կամաւորների հաւաքեց սեղանակիցներից 16 ր. և առաքեց ըստ պատկանելոյն:

Արծիւկ

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԱՄԱՐԱՍՈՒ ՋՈՐԻ ԲԵՐՔԸ

Ամարաս, 28-ին յունիսի

Այս տարի, ինչպէս երեւում է, շրջանըս շատ առատ հունձ էր ունենալու, բայց անձրեւները ամեն ինչ փչացրին:

Խոտի բերքը սպասածից աւելի էր, ժամանակին էլ հնձւեց, բայց փչացաւ հնձւելուց յետոյ. սեւացաւ, փթեց դօթմաններում:

Գարու հունձը արդէն վերջացել է իսկ ցորենինը նոր է սկսւում: Ընդհանրապէս լաւ բերք են տւել այն արտերը, որոնք արեւկող և թումբերում են եղել. իսկ պարարտ, սեւհող արտերը, կամ ձորերում, քամիներին չենթարկւող արտերը խոնաւութիւնից «նստել են» և շատ չնչին բերք կը տան, եթէ այսուհետ, գոնէ, լաւ եղանակներ լինին:

Հնձած գարիները վնասել են անձրեւներից. բերքը քաւարար է եղել:

Ամբողջ շրջանի թթի այգիները վընասել են «չալխա» հիւանդութիւնից: Ոչ ոք չէ մտածում օղի քաշել. Ամարասի մօտ մի գործարան միայն մտածում է՝ եղած թութը հաւաքել, մի քան քաշել:

Դժբախտաբար վնասւած են նաեւ խաղողի այգիները. հազիւ ուտելու խաղող լինի:

Թալեարա

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ

«Քաղաքացիական մահ»

Ջիակոմետտիի այդ դրաման, իբր հասարակական և գեղարուեստական արժէքով վաղուց հնացած, բայց և այնպէս այժմ էլ գրաւում է արտիստների ուշադրութիւնը: Պատճառը Կորրադոի դերն է, որ իւր ուժեղ ու նուրբ հոգեկան վերապրումներով միշտ հանդիսացել է յաջողութիւնների և տապալումների փորձաքար արտիստական աշխարհում:

Գ. Փափազեանը Կորրադոի դերում ներկայացրեց խաղի գեղարուեստական կատարման միօրինակ: Մի քանի դէպքերում, առանձնապէս Ռօզալիայի հետ ունեցած տեսարանում, թւում է, որ նա երբեմն կորցնում է գեղարուեստական տաքտը, վերջին գործողութեան մէջ երեւան հանեց վիճելի մօմենտներ կատարման գործում, բայց և այնպէս հէնց նոյն գործողութիւններում նա միաժամանակ երեւան հանեց խաղի զօրեղ փայլ: Երեւում է, որ նա չիօլա անցած դերասան է:

Օվ. Ահարոնեան Մօն Սինեօրի և Թաշճեան բժիշկ Պալմիէրի դերերում վատ չէին: Բայց ցանկալի է տեսնել աւելի մտածւած, հարթ ու աղատ խաղ. տիպերի աւելի լուրջ ուսումնասիրութիւն: Նոյնը կարելի է ասել և տ. Մամիկոնեանի մասին Ռօզալիայի դերում: Արուս-Ոսկանեան չնայած, որ ըմբռնել էր իւր դերը և խաղում էր մտածւած, այնուամենայնիւ Ադդայի դերը, թւում է, այնքան էլ յարմար չէ նրա համար:

Գեղարուեստական դասախարակութիւնից զուրկ մեր հասարակութիւնը, ցանկալի է, որ իւր ներկայութեամբ խրախուսէ դերասանական խումբն և իւր անկարգ վարք ու բարքով, կորիդօրներում և ներս ու դուրս անելով, չխանգարէ խաղը և հանդիսականների հանգիստը:

Թ. Տ.—Ե.

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՐԱՆԵԿԻՑ

Օսովեց բերդից յունիսի 27-ի գիշերը մեր բերդապահ զօրքը դէպի դուրս գրոհ տալով, քարուքանդ արաւ թշնամու ականային (сапныя) աշխատանքները: Եդաբնօյի շրջանում մենք ձեռք ձգեցինք և պայթեցրինք թշնամու ստորերկրեայ ականային անցքերը: Իւզէֆով—Բրիխավա ճակատում կռիւները շարունակւում են: Թշնամին յունիսի 27-ին շարունակում էր պահել 18 բարձրութիւնը և Կովէրսկ դաստակերտը և եռանդուն հակայարձակումներ էր անում Բրիստրժինայի ու մատնանշւած դաստակերտի միջեւ: Սակայն այս յարձակումը յետ մղւեց թշնամու համար շօշափելի կորուստներով: Բրիխավից հարաւ մենք վերցրինք մինչեւ 900 գերի, 14 սպայի և երեք գնդացիրի հետ: Մնացեալ ճակատներում աչքի ընկնող ընդհարումներ չեն եղել:

— —

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Ծովամերձ շրջանում և Օլթիի ուղղութեան վրայ երբեմնակի հրացանաձգութիւն է:

Կարադերբենտի րայօնում, Կարադերբենտ—Ջանբէկ ճակատում, մեր զօրամասերը դէմ են կենում ուժեղ օգնութիւն ստացած թիւրք զօրքի գրոհին:

Մնացեալ ճակատում փոփոխութիւն չկայ:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սօֆիայի վրայով ուղեւորել են Շւէյցարիա Նախկին մինիստր Նէջիմեդին-էֆենդի և երիտ. թուրք կուսակցութեան անդամներից մէկը՝ Ցասսունը, որոնք լիազօրւած են հաշտութեան մասին բանակցութիւններ վարելու:

—Б. В. հաղորդում է, որ շուտով կը ստորագրւի Բուլղարիայի և Թիւրքիայի միջեւ դաշնագրութիւնը, որով Բուլղարիային կը վերադարձւի Ադրիանապօլիսը:

— Р. С.-ին հեռագրում են, որ Պօլսում քարածուխի բացակայութեան պատճառով դադարեցրել են աշխատանքները զինուորական գործարաններում, որոնք վերջերս կառուցել էին գերմանացիների ձեռքով:

— Իտալացիների առաջխաղացումը Իզօնցօյի հովտով յաջող զարգանում է: Աւստրիական բանակի աջ թեւը յետ է շպրտւած շատ հեռու:

— Բուլղարիայի և Գերմանիայի միջեւ բանակցութիւններ են տեղի ունենում 250 միլիոն ֆրանկի փոխառութիւնն իրագործելու նպատակով: Այդ գումարը Բուլղարիան ստացաւ ձմեռը Գերմանիայից իւր այն ծառայութիւնների համար, որ նա մատուցեց Գերմանիային, թոյլ տալով գաղտնի իւր երկրի միջով ռազմամթերք փոխադրելու դէպի Թիւրքիա:

— Б. В. հեռագրում են, որ Աւստրիան առաջարկել է Ռումինիային հողային հատուցումներ չեզօքութիւն պահպանելու համար. բայց այդ հողերի մէջ չի մտնում Տրանսիլվանիան:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Սօս գիւղ. 20 յունիսի

Թոյլ տւէք խնդրում ենք, Ձեր յարգելի «Փայլակ» թերթի միջոցով յայտնել հետեւեալը:*)

Այս անցած 1914/15 ուս. տարւայ սկզբին չգիտենք ում կողմից հրաւիրւած լինելով, մեր գիւղն է գալիս որպէս վարժուհի օր. Վիկտօրիա Դաւթեանը, որ 15 օր մնաց գիւղում և էլի ետ գնաց Շուշի, որովհետև գիւղը երեխայ չտւաւ կարդացնելու: Հոգաբարձութիւնը, որի անդամներից մինն էլ ես, տողերիս գրողն եմ, հրաժարւած էր մի քանի պատճառներով. ուստի Նոր նշանակւած Սուրէն աբեղան հասարակութեան հետ բերանացի պայմանաւորւում է և ինձ հրաւիրում ուսուցիչ ծխ. դպրոցի՝ 150 մանէթ ռոճկով: Հայ սուրբը վախենում է որ ռոճիկս դժւար դուրս գայ, փորձում է ցորեն գարի հաւաքի ռոճկիս մի մասի փոխարէն, բայց դա չէ յաջողւում. ժողովուրդը առաջարկում է որ ամեն ինչ երեխաները տայ, իսկ եթէ այդ էլ չյաջողւի, հայր աբեղան ինքը խոստանում է բարեհոգի մարդկանցից կամ թեմական դպրոցից մի հարիւր մանէթ խնդրի տայ: Այդպէս էլ հաւատացած ես շարունակում եմ իմ պաշտօնավարութիւնը:

Թոշակագրամից գոյանում է 66 մանէթ, 24 մանէթ էլ մեր գիւղումը ուչխար արածացնող չօբանից չօփ բաշիի են առնում ինձ տալիս ի հաշիւ ռոճկի, թէև ասում էլ են՝ որ այս վերջին գումարը ամբողջ գիւղի զինւորների համար գրած նամակներիս համար վարձատրութիւն են տալիս. բայց ես թէև էդ գումարն էլ եմ ռոճկիս հաշւին ընդունում, էլի մնում է գիւղը ինձ պարտք 60 մ. Հիմի Սուրէն աբեղան այստեղ չէ, պ. Առաքելեանին մի քանի անգամ դիմել եմ, նա էլ ասել է թէ՝ ես էլ չեմ տեսուչ. այժմ չգիտեմ ով պէտք է վճարէ 60 մանէթը:

Այս մասին ես տարեկան տեղեկագրումը գրել ուղարկել իմ հայր Զաւէնին և սպասում եմ նրա կարգադրութեանը: Հայր Զաւէնը կանէ կարգադրութիւնը, չգիտեմ. բայց ես ինչով եմ մեղաւոր. չէ որ այս չնչին ռոճկով ծառայել եմ, որ մեր գիւղի ուսումնարանը չփակւի:

Սօսի ծխ. դպրոցի Նախկին հոգաբարձու և ուսուցիչ՝ Գարեգին Տէր-Մեսրոպեանց:

*) Տպում ենք անփոփոխ: Ծան. խմբ.

ՓՈՍՏԱՐԿՂ

ԲԱԳՈՒ.—«Արեւի» խմբագրութեան. Ձեզ նամակ գրեցինք. «Փայլակը» կուղարկւի:

ԲԱԳՈՒ.—Դան-Սարին. Ինչ որ մինչեւ այսօր չենք տպագրել, այսուհետ ես չի տպագրւի: Ոտանաւորները անյաջող էին:

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

№ 34 Կիրակի 5 յուլիսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Կիրակի 5 յուլիսի № 34

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ., վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ԼԵՀԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

Պատերազմն ասպարէզ նետեց ամբողջ Եւրոպայում մի շարք ազգային հարցեր, որոնք մինչև այդ, տակաւին նորերս, ընթացիկ մոմենտի ռէալ քաղաքականութեան տեսակէտից թւում էին «ապագայի երաժշտութիւն»։ Բազմաթիւ կնճռոտ հարցեր, որոնք լայն հասարակական խաւերում չէին յարուցանում իրենց արժանի հետաքրքրութիւնը, այսօր կատարւող դէպքերի ծանրութեան ներքոյ գամեցին իրենց վրայ հանուր ուշադրութիւնը։ Այսպիսի հարցերից մէկն էլ, լեհական ազգային խնդիրն էր. մի խնդիր, որ ունի իւր վերին աստիճանի խրատական պատմութիւնը բոլոր այն ազգութիւնների համար, որոնք, ինչպէս լեհերը, զուրկ են եղել իրենց ազգային ներքին կեանքն ինքնուրոյն տնօրինելու իրաւունքից։

Այսօր, ինչպէս յայտնի է, Գերագոյն Զօրահրամանատարի հռչակաւոր և արդէն պատմական մեծ նշանակութիւն ստացած կոչով միանգամայն վերջ է տրւում այն դրութեանը, որ ստեղծւել էր քաղաքական աննպաստ պայմանների շնորհիւ լեհերի համար։ Այդ կոչով ռուս-լեհական պետական-իրաւական յարաբերութիւնների արմատական փոփոխութիւնը սկզբունքով ընդունւած ու յայտարարւած է։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի կոչում նկատի է առնւած նախ լեհական այն հողերի բաղդի որոշումը, որոնք գտնւում են Գերմանիայի և Աւստրիայի սահմաններում, այն է՝ «լեհ ժողովրդի կենդանի մարմնի յօշոտւած մասերի» յարութիւնը։

Եւ ահա այդ փայփայած, երազած վայրկեանը, որին սրտատրոփ սպասում էին լեհերն այքան երկար ու ձիգ ծանր տարիներ, արդ իրականութիւն է ստանում, իւր առաջին գործնական քայլն է անում. այսպիսով մի տեսակ վաւերացւում է Գերագոյն Զօրահրամանատարի կոչը։ Նշանակւել է յատուկ ռուս-լեհական յանձնաժողով՝ լեհ-հասարակական գործիչներից և ռուս-պետական ներկայացուցիչներից, որ սկսել է իւր նախապատրաստական աշխատանքները, խորհրդակցելով այն ձևերի ու միջոցների մասին, որոնք պիտի ստեղծեն ապագայի Լեհաստանը «ազատ իւր դաւանութեամբ լեզւով ու ինքնավարութեամբ։» Անշուշտ այդ բոլոր լեհական հարցերի լուծումը պիտի լինի ոչ թէ վերոյիշեալ յանձնաժողովում, այլ կախւած է բացառապէս պատերազմական գործողութիւնների վախճանից ու միջազգային այն դրութիւնից, որ կստեղծւի ապագայ հաշտութիւնը կնքելու մոմենտում։

Սակայն վերոյիշեալ յանձնաժողովն ունի խիստ մեծ ու խրատական նշանակութիւն։ Մի կողմից մենք տեսնում ենք, որ ռուս կառավարական շրջաններն իւրացրել են այն հայացքը, թէ ապագայ Լեհաստանի վերաշինութիւնը չի կարող իրականանալ առանց լեհ ժողովրդի ներկայացուցիչների մասնակցութեան։ Միւս կողմից՝ մեր աչքի առջև է մի փաստ, թէ ինչպէս զգոյշ, խելացի ու հեռատես քայլերով են մօտենում լեհ ժողովուրդն ու նրա ներկայացուցիչներն իրենց առաջադրած հարցերին ազգային վերաշինութեան գործում. մի ժողովուրդ, որի երբեք հատւածները ստիպւած են ներկայումս կռւել պատերազմի դաշտում երեք պետութիւնների՝ Ռուսաստանի, Գերմանիայի և Աւստրիայի շարքերում։

Լրագիրները տեղեկացնում են, որ ռուս-լեհական յանձնաժողովին լեհ ներկայացուցիչները գալիս են արդէն պատրաստի ու մշակւած ծրագրով։ Այդ վերջին հանգամանքում արտացոլել է լեհ ժողովրդի քաղաքական հասունութիւնն, նրա կուլտուրական զարգացումն, որ, ըմբռնելով մօմենտի պատմական նշանակութիւնը, կարողացել է «միացեալ ու միաբանեալ» Լեհաստանի գաղափարը սրբագործել։

Լեհ աղբիւրների հաղորդագրութեան նայած, Լեհաստանի բոլոր տիրապետող հասարակական հոսանքները, գաղափարական ուղղութիւնները, քաղաքական կուսակցութիւնները մասնակցել են համերաշխութեան սկզբունքի վրայ յենւելով՝ յանուն իրենց հայրենիքի ու ժողովրդի ապագայ բաղդի՝ այդ ծրագրի մշակման պատասխանատու գործում։

Ոչ թէ այս կամ այն ուժեղ, մենաշնորհով օժտւած կուսակցութիւնը. ոչ թէ այս կամ այն ինքնակոչ անհատ-գործիչներն են հանդէս եկել իրենց նեղ, ուրոյն տենդենցներով ու ծրագիրներով, իրենց անհամբերատար դիրքով դէպի այլապէս մտածողները, այլ միահամուռ ժողովրդական կամքը, հասարակական համայն տրամադրութիւնն ու համագործակցութեան ոգին։

Դա մի մեծ, հսկայ յառաջադիմական քայլ է, որ արել է այսօրւայ լեհ ժողովուրդը։

Դա մի խրատական դաս է, նաև մեզ, հայերիս համար, որոնք դեռ շատ բան ունին սովորելու լեհերից ներկայ պատմական մոմենտներում։

ԶԵՄՍՏՎՕՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

Տարիներ ի վեր խօսւել ու գրւել է Կովկասում զեմստվօ մտցնելու մասին. տարիներ ի վեր շեշտւել է զեմստվօի կարիքն ու անհրաժեշտութիւնը Կովկասի համար, կովկասեան բոլոր ժողովրդների հասարակական գործիչների կողմից, բայց կառավարական բարձր շրջանները ինչ-ինչ պատճառներով բացասական վերաբերմունք են ցոյց տւել, նոյն իսկ անբարեացակամ տրամադրութիւն դէպ այդ խնդիրը։ Սակայն զեմստվօի հարցը Կովկասի համար այնքան հերթական է, նշանակալից և ժամանակի պահանջ, որ ամեն անգամ նա հրապարակ է եկել, երբ առիթ է եղել ի մի գումարելու Կովկասեան հասարակական տարրերի այս կամ այն գրուպպային։ Նա հանդէս է եկել գիտական և քաղաքների համագումարներում, ագնւականների և քաղաքային դումաների ժողովներում, կառավարական խորհրդակցութիւններում, նոյն իսկ պետական դումայում։ Զեմստվօի իրականացումն անհրաժեշտ համարւեց նաև Կովկասի քաղաքների IV համագումարում։

Սակայն ոչ մի ժամանակ զեմստվօի կարիքն այնպէս սուր և հրամայական կերպով զգալ չէ տւել իրեն, ինչպէս վերջին ժամանակներս, երբ պատերազմի պատճառով հասարակական խաւերի միահամուռ գործունէութեան պահանջն աքսիոմայի զօրութիւն է ստացել մի կողմից և միւս կողմից այլ և այլ անբարեյաջող պայմանների ու հանգամանքների շնորհիւ տնտեսական տագնապը դամօկլեան սրի նման կախւել է գիւղացի աշխարհագործութեան գլխին։ Առանց այն էլ սոցիալական-հասարակական բնագծով աղքատ մեր գիւղացիութիւնը նիւթական սոսկալի պայմաններ պիտի ապրի, մանաւանդ եթէ պատերազմը շատ աւելի երկարի, եթէ միջոց և հնարաւորութիւն չլինի նրան կազմակերպելու հասարակական շտեմարաններ, սպառողական խանութներ և կանոնաւոր հիմքերի վրայ դնելու փոխադարձ օգնութեան խնդիրը, իսկ նման խնդիրների առաջ և ամենից լաւ լուծել կը կարողանայ զեմսկի հիմնարկութիւնները։

Ներկայ մոմենտի լրջութիւնը և Կովկասի զեմստվօի խնդրի անհրաժեշտութիւնն ու անյետաձգելի լինելն ի նկատի ունենալով Թիֆլիսի քաղաքային դուման որոշումն է կայացրել յունիսի 22-ին դիմել ժողովրդական ներկայացուցիչներին, որ նրանք պաշտպանեն այդ խնդիրը Պետական Դումայում և Խորհրդում։ Այդ որոշման հիման վրայ Թիֆլիսի քաղաքագլուխը դիմել է Պետական Դումայի և Խորհրդին նախագահներին, կովկասեան պատգամաւորներին և այլոց և խնդրել է, որ նրանք արտայայտիչ հանդիսանան կովկասեան ժողովրդների մտքերի, ցանկութիւնների և իղձերի զեմստվօի նկատմամբ։ Թէ որքան սուր կերպով է զգացւում այդ կարիքը Կովկասում, ցոյց է տալիս դիմում—նամակի հետևեալ կտորը, «Քաղաքացիական պարտքը մեզ ասել է տալիս, որ զեմսկի հիմնարկութիւնները մեզ այնքան կարևոր են, որքան օդն ամեն կենդանի արարածի զարգացման համար։ Առանց այդ հիմնարկութիւնների մեր կեանքը կաշկանդւած է և զուրկ զարգանալու հնարաւորութիւնից։»

Անշուշտ, Թիֆլիսի քաղաքային դուման մենակ չի մնայ, նրան կը ձայնակցեն Կովկասի այլ և այլ կողմերից՝ զգալով այդ խնդրի կարևորութիւնն ու անհրաժեշտութիւնը և Կովկասի ձայնն այս անգամ, հաւատում ենք, լսելի կը լինի պետական բարձր հաստատութիւնների և կառավարութեան կողմից։

Նուրայր

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ԲԱՑԱՐՁԱԿ ՀԱՍՏ ԿԱՇԻՆԵՐ

Դա էլ մի ընդհանրութիւն է։ Երբ մէկի երեսին են տալիս իւր դատապարտելի պակասութիւնները, իւր ապաշնորհ գործերը, յանցաւոր վերաբերմունքը դէպ իւր պարտականութիւնները.

Խորհրդաւոր ու յամառ լռութիւն է պահում. կարծես ոչինչ չի լսում, ոչինչ չի եղել.

Ձկան պէս բերանը ջուր է առնում, համրանում։

Մի ընդհանրութիւն, որ ներկայումս գոյութեան կուի անհրաժեշտ պայման է դարձել մեր հասարակական հիմնարկութիւններից շատերի համար. երկրորդ բնոյթը զանազան հասարակական ու ինքնակոչ ազգային գործիչների։

Օրինակներ էք ուզում. հազարներով կարելի էր բերել հայ իրականութիւնից։

Ցոյց տուէք մի ընկերութիւն, որի մասին տարիներ շարունակ այնքան գրեն բոլոր թերթերն անխտիր, այնքան երեսին զարնեն ինչպէս, Բագւի Հայոց Կուլտուրական Միութիւնը։

Բայց որը Զաքարեայեխնութիւնը ընկերունք է իրեն դարձրել. իբր ոչինչ չպատահած, «աշխարհից բեխաբար» շարունակում է իր անվրդով հին երգը։

И въ усъ себѣ не дуетъ!..

Արդեօք յիշենք այստեղ բազմաթիւ ազգային-հասարակական և դպրոցական-եկեղեցական ասպարէզը զբաղած մեծ ու փոքր, աշխարհիկ ու հոգևոր գործիչներ։

Որոնք միայն թող են փչել հասարակութեան աչքին, քանդել-մեզրել են իրենց յանձնարարած գործերը, խաբել միամիտներին, դրամական հաշիւները սառուցների վրայ գրել...

Մի խօսքով, որոնց միակ առաքինութիւնն եղել է այն, որ չեն լրացրել աշխարհիս եօթ մեղքերի ցուցակը։

Եւ երբ նրանց աչքն են խոթում իրենց արարքները, բացատրութիւն ու հաշիւ պահանջում, կամ երբ համբերութիւնը հատած առաջարկում են, որ հեռանան ասպարիզից.

Դուք կարծում էք, որ նրանք նորահարսի պէս կաս-կարմիր կը լինին, in flagrante բռնուած յանցաւորի պէս մեղմ կը կանչեն։

Ինչպէս չէ՞։

Ջրից դուրս եկած սագի նման, նրանք միշտ չոր կը լինեն, միշտ մաքուր, միշտ թևերն ուրախ թափահարող...

Ահա թէ ում է ուղղել հայ ժողովրդական իմաստութիւնը. «երեսին թքում են, ասում է՝ անձրև է գալիս»...

Դա մի ընդհանրութիւնէ, որ յատուկ է հաստ կաշի, բացարձակ հաստ կաշի ունեցողներին։

Դպրոցում մեզ, փոքրիկներիս, սովորեցնում էին, որ փիղը բոլոր կենդանիների մէջ յայտնի է իւր հաստ կաշւով, այդ կաշւի բութ զգացողութեամբ։ Եւ մեզ, աշակերտներիս, ցոյց էին տալիս մի պատկեր, շարլօն նկար, թէ ինչպէս Հնդկաստանում փղավարը նստած փղի գլխին ու զինուած մեծ մուրճով, խփում է այդ հաստակաշի անասունի գագաթին և այնպէս ղեկավարում նրա գնացքը։ Մուրճը, հաստ կաշի ունեցող այդ կենդանու երանակըն է եղել։

Եւ հաստակաշի փիղն այնուամենայնիւ մուրճի հասցրած հարուածները զգում է, ըստ այն էլ ուղղում իւր քայլերը։

Իսկ մեր հաստ կաշի ունեցող բազմոտանիներն ու երկոտանիներն այդ էլ չեն զգում։

Այնքան հաստ է, բացարձակ հաստ նրանց կաշին։

Հաստ կաշին է, որ ոյժ ու համարձակութիւն է ներշնչում նրանց՝ հանգիստ անտարբերութեամբ, ցինիկ արհամարհանքով պնդել.

«Բանից կայ, էլի շատ կը գրեն, էլի շատ կասեն. ո՞վ է նրանց ուշադրութիւն դարձնողը»։

Եւ ինքնագոհ հաստակաշին ոչ մի հարուած չի զգում։

Անգա՜մ. նա կորցրել է իւր զգայութիւնը. նա զուրկ է այդ հարուածներին պատասխանելու, հակազդելու ընդունակութիւնից։

Դա է նրա գոյութեան կուի այն մեծ զէնքը, միջոցը.

Իւր հաստ կաշին, բացարձակ հաստ կաշին...

Նիմանդ

ԱՊԱԳԱՅԻ ՀԱՄԱՐ...

Մեր կրթական գործի ուսումնասիրողը և առհասարակ հայ կուլտուրայի պատմութեան ուսումնասիրութեամբ հետաքրքրուողը ապագայում, հարկադրաբար կանգ պիտի առնէ մի անլուծելի և գլխապատառ դիլեմայի առաջ։ Մի կողմից հայերս ամենուրեք հռչակուած ենք և հռչակւում ենք օտարների առաջ որպէս առաջաւոր Ասիայի կուլտուրտրեգէրներ, բայց միւս կողմից, երբ նայում ենք մեր կրթական-կուլտուրական գործերի ընթացքին, դուրս է գալիս, որ դեռ վաղ է այդպիսի միսիա յանձն առնել ուրիշների նկատմամբ։ Որտեղ է ելքը այս կախարդական շրջանից, ո՞վ է մեղաւոր և կամ ո՞վ է արդար։ Մեր տնաբոյս «կրթիչ-բարեկարգիչները» նման դէպքերում սովորութիւն են դարձրել՝ առաջ քաշելով հայ ժողովրդի «անմիաբանութիւնը, տգիտութիւնը, չկամութիւնն ու Նախանձը» և այլ վայնասուններով ոչ միայն «պարզերես» դուրս գալ, այլ և մեղադրողի դերում։ Թւում է թէ, այլևս խօսել ժամանակակիցների համար ոչ մի միտք չունի, որովհետև, մեր պատասխանատու հիմնարկութիւնները ոչ մի տրամադրութիւն չունին դասեր առնել անցեալի փորձերից և սեփական անզօրութիւնը խոստովանելով թողնել ասպարէզը, որ ձեռնտու էլ չէ... Ներկայ յօդուածով մենք յաւակնութիւն չունենք մեր ձայնը լսելի դարձնել նրանց, որոնք կամովին խլութեան են դատապարտել իրենց. այլ կամենում ենք մեր փոքրիկ հիմնարկութիւններից մէկի խրատական պատմութիւնից մի էջ արձանագրել՝ ապագայի համար...

Ոչ ոքի չենք մեղադրում և չենք էլ արդարացնում, այլ արձանագրում ենք այնպէս, ինչպէս որ կայ, եզրակացութիւնը թողնելով բոլոր նրանց, որոնք ներկայ կարգերի պահպանման մէջ չեն շահախնդրուած։

Դպրոցների վերաբացումից յետոյ Բ. Հ. Կ. Միութեանը յաջողւում է Վարանդայի Սօս գիւղում դպրոց հիմնել, խոստանալով ամեն տարի մի որոշ գումարով նպաստել։ Գիւղացիները երկար դիմադրում են, բայց Կուլտուրական Միութիւնը ևս պակաս «անտոք» չէ, երբ հարցը վերաբերւում է Միութեան մեծախօսութեանը և ահա այստեղից սկսւում է դժբախտութիւնների շարանը։

$19^{09}/_{10}$ ուս. տարւայ միակ դասատու պ. Միսակ Պետրոսեանը տարին վերջանալուց յետոյ չէ կարողանում ստանալ իր ռոճկի մնացորդ 50 ր. որ պիտի ստացւէր դպրոցի «բարերար» Բ. Հ. Կ. Միութիւնից։

$19^{11}/_{12}$ ուս. տարւայ ուսուցիչ պ. Միքայէլ Տէր-Յովհաննիսեանը թողնում է դպրոցը, անկարող լինելով ստանալ հոգաբարձութիւնից՝ ռոճկից մնացած 100 րուբլին, որ պիտի գանձւէր ծխական տուրքից։

Պ. Միսակ Պետրոսեան դատաստանական կարգով պատասխանատուութեան է կանչում հոգաբարձուներ՝ պ. պ. Սողոմոն Գրիգորեանին և Սարուխան Դաղասեանցին.

Պ. Միքայէլ Տէր-Յովհաննիսեան դարձեալ նոյն կարգով դատարան է է բերում հոգաբարձուներ՝ հայր Յակոր քահ. Բաղդասարեանին և պ. պ. Գարեգին Տէր-Մնացականեանին և Արշակ Գասպարեանին։

Պ. Միսակ Պետրոսեանի ռոճկի մնացորդ 50 րուբլու համար պատասխանատու Բ. Հ. Կ. Միութիւնը հոգաբարձութեան աղերսանքները թողնում է անհետևանք։

Ժողովուրդը հրաժարւում է վճարել պ. Միք. Տէր-Յովհաննիսեանին հասնելիք 100 րուբլի ծխական տուրքը, օրինակ վերցնելով կուլտուրա տարածողների «աշխարհահռչակ լռութիւնից» և օգտւելով այն հանգամանքից, որ նման որոշումների իրականացման համար պահանջւող համախօսականը կազմւած է եղել տնաբոյս պօլիտիկոս-խիկարների ձեռքով, առանց օրինական ընթացք տալու։

Հոգաբարձութիւնը ծխակ. տուրքի գանձման գործում շրջանի հաշտարար

ԹԵՐԹՕՆ

* *
*

Ես անապատն եմ ամայի, աւա՜ր...
Իմ էութիւնը աւազն է անկեանք...
Դու քընքոյշ գարնան ծաղիկ ես փարթամ
Իմ աւազներում կայրուիս, կը թօշնես...
Գընա, հեռացի՛ր...

Ես փոթորիկն եմ հըպարտ սարերի
Եւ իմ համբոյրը կայծակն է այրող...
Դու խաղաղ զեփիւռ՝ անչար, սիրաշունչ
Ես քեզ կը խեղդեմ իմ կատղած շընչով...
Անցի՛ր, մոռացի՛ր...

Ես երկրին օտար անյայտ ապրումի
Ազատ կոչնակն եմ հուժկու և հպարտ.
Դու անփոյթ կեանքի երգն ես միալար.
Դու կանյայտանաս, հէնց որ երևամ...
Գընա, հեռացի՛ր...

Ես, դու յաւիտեան օտար ենք իրար
Ես՝ անեղ որոտ, դու՝ շըքեղ երազ
Ինձ հաւասարւել երբեք չես կարող
Ես անհաշտ կըռիւ, դու միշտ հաշտութիւն...
Անցի՛ր, մոռացի՛ր...

Գր. Ներսիսեան

——

* *
*

Թէ իմ ցաւատանջ տառապող հոգու
Թախծոտ երգերը գտնեն ապաստան
Չար մարդկանց սրտում,
Թէ հազար սրտեր հազար անկիւնից
Վեհ կարեկցութեան սրբին դառնալից
Արցունքն իմ աչից,
Դարձեալ իմ հոգին պիտի տառապի,
Դարձեալ իմ երգում թախիծը կապրի...

* *
*

Թէ հազար բերան, հազար անկիւնից
Ընդմիշտ, անդադար երգեն ինձ համար
Ալ վարդ ու գարուն,
Եւ հազար սրտեր իմ տխուր երգից
Լինեն միշտ ընկեր, լինեն դաշնակից
Իմ վշտոտ հոգուն,
Դարձեալ տառապանքն ու երգը թախծոտ
Կապրին միշտ, յաւէտ իմ հոգում արնոտ...

Լ. Վարդունի

Շուշի

«ՖԼՕՐԱ»

Դրամատ. էտիւդ երկու պատկերով

Գործող անձինք

Հրանտ, Ֆլօրա (նրա կինը), Սուրէն

Ա. պատկեր.

Մի կիսախաւար հարուստ սենեակ։ Գրատախտակներ, բազմոցներ... խորքում դաշնամուր... դռների մօտ կանգնած է Ֆլօրան։

Փլօրա (մենակ),

Յիշում եմ որպէս չըքացող տեսիլ
Իմ երջանկութիւնը կըլանեց վըշտից,
Երբ ես ոտք դըրի այս տան դռներին...
Ոսկի կապանքով ինձ շըղթայեցին...
Հոգուս եդեմը դժոխք դարձրին...
Ու մենակ այստեղ որպէս բանտարկեալ
Հըսկում եմ շան պէս այս տունը հարուստ—
Որպէս իմ ապրած անվերջ օրերի
Երազ յոյզերի, մեռած յոյսերի,
Մարած լոյսերի իմ ջահել սիրոյ
Խամրած վարդերի յաւէտ անկենդան
Մահաթոյն շիրմին...
Յիշում եմ այստեղ այս փարթամութեան մէջ
Առաջին անգամ ես արտասւեցի,
Առաջին անգամ ես հեկեկացի...
Եւ անդարձ կորած
Իմ սիրոյ սուգով սիրտըս սևացաւ...

Ֆլօրա և Հրանտ.

Փլօրա.
Օ՜, ես մենակ եմ այս շըքեղութեան մէջ
Էլ ոչինչ թովիչ չըկայ ինձ համար...
(Ներս է մտնում Հրանտը).

Հրանտ.
Բարի երեկոյ սրտիս թագուհի...

Փլօրա.
Բարի երեկո՜յ...
(Մէկը փողոցից երգում է).
Եկաւ գարունն... այ, իմ սիրուն,
Սիրած, չըքնաղ վառ աղջիկ.
Բացւեն զըւարթ ալւան, նախշուն
Հեզ վարդերն ու ծաղիկ...
Եկաւ գարուն... նոր կեանք բերաւ,
Կանաչապատ սարերին,
Իմ սև սրտին արիւն բերաւ
Տանջանք ու լաց անմեղին...
Եկաւ գարուն... Ինձ փուշ քեզ վարդ
Նա պարգևեց լիառատ..,
Ինձ սև շիրիմ, քեզ կեանքի դուռ
Նա իր թևին լուռ բերաւ...

Փլօրա.
Այն ո՞վ է, Հրանտ, փողոցում երգում
Եւ ինչու այսօր և ոչ թէ վաղը,
Կամ մի քիչ առաջ... մենակ լինէի
Ես կարտասւէի նրա երգի հետ...

Հրանտ.
Աշխարհի խենթն, մի ջահել տղայ,
Այն մեր փողոցում երգեց ու անցաւ,
Է՜, ով կիմանայ վըշտերը նըրա.
Իր վըշտերի հետ գընաց հեռացաւ...
Բայց թող Ֆլօրա... էլ դու մի խօսիր
Ինձ վատ եմ զգում, երբ դու ես խօսում
Նըւագիր միայն... նըւագիր սիրոյ
Մեծ յաղթանակիս—քո կեանքի երգը...
Քեզ ինչ թէ դուրսը մի խելառ տղայ
Ուզում է խօսել ամայութեան հետ...
Բոլորն էլ գիտեն, որ նա խենթ է լոկ.
Էլ մի խօսիր դու... երգէ՛, նըւագիր...

Ֆլօրա.
Դու այստեղ չէիր, երբ որ երգեցի
Եւ այդ շատ լաւ էր. ես շատ եմ սիրում
Երբ իմ տըրտունջը քարացնող մութում
Մեռնում է մենակ միշտ անպատասխան
Օ՜, երբէք, երբէք ես քեզ մօտ չեմ լայ
Թող սիրոյ սուգըս լինի անվըկայ...

Հրանտ.
Քեզնով է միայն ապրում իմ հոգին
Քեզ մօտ ես չեմ լայ, բայց կըծիծաղեմ...
Ջահել ծերունու ծիծաղը գիտես,
Որքան և անկեղծ...

միջնորդի աջակցութիւնն է խնդրում։ Միջնորդը, անում է բանաւոր կարգադրութիւն, ունենալով իր հիմունքները, որոնք արդարացի էին.

Գիւղական հասարակութեան տանուտէր Աղալար Համզայեանը անյարմար է համարում վճռական միջոցների դիմել առանց գրաւոր հրաման ունենալու։

Դատարանի որոշման համաձայն դատաստանական պրիստաւ Բարանովսկի կատարողական Թերթի զօրութեամբ ցանկանում է «գրել» հոգաբարձուների միակ կարողութիւն՝ տանու գրասենները...

Շրջանային տեսուչ հայր Սուրէն աբեղան պարզ նկատելով հոգաբարձութեան անմեղութիւնը, ժողովրդի «անկուլտուրականութիւնը» պատճելու մաքով երևի, առաջարկում է «վերցնել» դպրոցի գոյքը և բաւարարել ուսուցիչների պահանջը возложеніемъ судебныхъ и за веденіе дѣла издержекъ.

Սօսի ծխ. դպրոցի դասարանական գոյքը՝ 12 նստարան, 1 վառարան, 1 զանգ, 1 սեղան, մի գրատախտակ, գնահատուած ընդամենը 120 րուբլի, պահ է տրւում Սօսի տանուտէրի օգնական Յակոբջան Բոչարեանցին։

Երկու անգամ պ. Բարանովսկին կարգադրում է գոյքը ուղարկել Շուշի, բայց Թողնում է՝ ճանապարհածախսի Թանկութեան պատճառով,

Որոշում է գոյքը տեղափոխել Վարանդայի Խաչմաչ գիւղի պետական դպրոցը։

Պահանջատէր ուսուցիչները դեռ չեն բաւարարուած։ Հասարակութիւնը հրաժարուել է ընդունել $19^{14}/_{15}$ ուս. տարւայ սկզբին կոնսիստորիայի կողմից իրենց համար ուղարկուած վարժուհուն։

Շրջանային տեսուչ հայր Սուրէն աբեղան Սօսում ուսուցիչ է նշանակել նախկին հոգաբարձու պ. Գարեգին Տէր-Մեսրոբեանին 150 ր. ռոճիկով։ Վերջինս չգիտէ ումից պահանջէ ռոճկի Թացորդ 60 ր. (տես «Փայլակ» № 33).

Մենք ունենք միայն դպրոցի մարտիրոսագրութիւնը, իսկ նրանից եզրակացութիւն հանելը Թողնենք ապագայ պատմաբանին։

Մելք. Նասյեան

ԶԻՆՈՒՈՐԱ-ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիսի շրջանային համակովկասեան զինուորա-արդիւնաբերական կոմիտէտի նախաձեռնութեամբ Կովկասի զանազան քաղաքներից Բագուից, Վլադիկավկազից, Երևանից, Բաթումից և այլ տեղերից եկած ներկայացուցիչների հետ միասին, յունիսի 28-ին և 19-ին գումարւեց խորհրդակցութիւն քաղաքային դումայի նիստերի դահլիճում։ Համագումարը սկսւեց յունիսի 28-ին, կիրակի օր։ Ներկայ էին 90 հոգի մասնակցողներ։

Ա. Ն. Միլեան, կոմիտէտի նախագահը, բանալով նիստը, ողջոյնի ճառ արտասանեց, պարզելով ժողովականներին Խորհրդակցութիւն հրաւիրելու նպատակը։ Այնուհետև ժողովը դիմեց կազմակերպչական աշխատանքներին, ընտրեց պրէզիդիում, նախագահ, փոխ-նախագահներ ու քարտուղարներ։ Նախագահ ընտրւեց Ա. Ի. Խատիսեան։ Համագումար-խորհրդակցութիւնը ընդամենը ունեցաւ չորս նիստ. կարդացւեցին մի շարք զեկուցումներ և քննութեան առնւեցին նրանց Թէզիսներն ու առաջարկները։

Ամենաառաջին ու հերթական խնդիրը խորհրդակցութեան համար՝ պարզելն էր, Թէ ինչ գործարաններ ու արհեստանոցներ կարող են յարմարեցւել պատերազմական նպատակներին ծառայելու համար և ապա Թէ ինչ ձևով ընդարձակել մեզանում, Կովկասում, պղնձի, արճճի, ցինկի, ծծումբի և այլ արդիւնագործութիւնները։ Առաջին նիստը նուիրուած էր կազմակերպութեան, երկրորդ և երրորդ նիստերը զեկուցումներին և չորրորդ նիստը բանաձևերի քննութեան և ընդունելութեանը։

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Յունիսի 28-ին, Ռոստովից և Զանգեզուրից Թիֆլիս ժամանեցին հայ կամաւորների երկու մեծ խմբեր։ Նոյն օրը նրանք, ինչպէս և Թիֆլիսում գտնւող Ամերիկայից և այլ տեղերից եկած կամաւորները մեկնեցին Երևան՝ պատերազմի դաշտ անցնելու համար։ Այս օրերս Ամերիկայից սպասւում է 500 հոգուց բաղկացած մի մեծ խումբ։

— Կովկասի փոխարքայի կարգադրութեամբ հրամանագրուած է բոլոր տեղական իշխանութիւններին աջակցութիւն ցոյց տալ, որ Թիւրքահայ և պարսկահայ բոլոր փախստականները վերադառնան իրանց տեղերը, որպէսզի կարողանան հունձ անել և պատրաստել իրանց պաշարը։ Գաղթը դէպի հայրենիք խմբերով արդէն սկսել է։ Տեղափոխութեան ծախքը հոգում է էջմիածնի Գլխաւոր Յանձնաժողովը։

— Վանի լճից հարաւ-արևմուտք Ալամերկ գիւղում գտնւում են 1,500 ասկեարներ 14 Թնդանօթ, բազմաթիւ քրդեր, չէլօներ և արաբներ։

— Մուսուլում հաւաքւել են 50,000 քրդեր և պահեստի ասկեարներ, որոնք մտադիր են Վանի վրայ գնալ։

— Մերձենեկից «Հորիզոն»-ին գրում են։ Իշխանութիւնը Թոյլ է տւել վերադառնալու միմիայն բերդուցիններին։ Սահմանակից բնակիչների վերադարձը արգելուած է։ Թիւրքահայերին ուղարկում են Բորչալուի գաւառը։

Մանազկերտի շրջանում նախ քան ռուսական զօրքի գալուստը, եղած հայերի կոտորածի ծաւալի մասին, առաջ ենք բերում մի քանի տւեալներ այն տեղեկագրից, որ տեղական առաջնորդական փոխանորդը ուղարկել է Վեհ. Կաթողիկոսին։ Խնուսի 27 հայ գիւղերից, պարունակող 3322 տուն, ազատւել են միայն 128 մարդ։ Ն.-Բուլանըկի 11 հայ գիւղերից, պարունակող 1000 տուն, ազատւել են միայն 21 մարդ։ Վերին Բուլանըկի 15 հայ գիւղերից, պարունակող 2225 տուն, ազատւել են 423 մարդ։ Մանազկերտի 27 հայ գիւղերից, պարունակող 1089 տուն, ըսպանւել են 34 մարդ։ Խլաթի 24 հայ գիւղերից, պարունակող 2159 տուն։ ազատւել են միայն 248 մարդ։ Արծկէի վիճակում, Նորշընճըղ գիւղում, 55 տուն, սպանւել են 123 հոգի,

— Պետրօգրադի քաղաքագլուխ կոմս Տօլստօյը ուղարկել է Վեհ. Կաթողիկոսին՝ հայ փախստականների համար 124,000 ր., որից 47,000 ր. իր միջոցներից, իսկ 77,000 ր. տուփային հանգանակութեան արդիւնքից։ Կալկաթայից, Արգար և Ընկ. ուղարկել է 8000 ր.։ Յայտնւեց, որ մինչև այսօր յատկացւած են և ուղարկւած Վանի աղէտեալների համար 75,000 րուբլի, Մանազկերտի՝ 27,000 ր., Ատրպատականի՝ 27,000 ր., Բիթլիսի՝ 10,000.։ Վեհ. Կաթողիկոսի կարգադրութեան համաձայն, Վանում բացւելու է այս օրերս հիւանդանոց 50 մահճակալով։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

Անցեալ յունիսի 26-ին սանիտարական քննութեան ենթարկւեցին քաղաքիս կոնդիտերների արհեստանոցները և երեք հացափուռերը Շուշու I քաղաքամասում։ Քննութեան ներկայ էին քաղաքագլուխը, քաղաքային վարչութեան անդամները և բժիշկ Զուրաբեանցը։ Առաստամեանի և եղբ. Գաբրիէլեանցների կոնդիտերական արհեստանոցները վերին աստիճանի հակաառողջապահական դրութեան մէջ են գտնւել։ Այդ արհեստանոցները զետեղւած են նեղ, ցածր, մութ և արհեստանոցի համար անյարմար շէնքերում։ Օդանցքի պակասութեան պատճառով օդը միանգամայն ապականւած, պատերը, յատակները, առաստաղները անչափ կեղտոտ, գործերները անպէտք. բանւորների հագուստն ու գոգնոցները քաղցնելու չափ անմաքուր։ Գործ ածւող ջուրը պղտոր, տակառը, նոյնպէս և էմալեայ ամանեղէնը ու մեքենաները վերին աստիճանի կեղտոտ։

Օհանջան Բաբայեանի և Հայրապետ Գրիգորեանի հացի փուռերը ևս գտնւած են չափազանց հակաառողջապահական դրութեան մէջ։ Ընդ սմին յանձնաժողովը եկել է այն եզրակացութեան, որ Գրիգորեանի հացատան շէնքը անպէտք է ոչ միայն բանւորների, այլ և կենդանիներ կապելու համար. շէնքի բարձրութիւնը պակաս է երեք արշինից։ Գրիգորեանցի ջրի տակառի մէջ գտնւած են կանաչ վարունկներ, որոնցից մէկի կէսը կերած։ Յանձնաժողովը բոլոր պակասութիւնների համար կազմել է արձանագրութիւն, մեղաւորներին օրինական պա-

Ֆլօրա.
Գիտեմ ծիծաղդ նման է հնւում
Սև ամպերի մէջ ճայթող կայծակին...
Շրթիմերի մէջ մահահոտ տըրտում
Դըժգոյն ու անկեանք միշտ անբոյր
ծաղկին...
Ծիծաղդ գիտէ քեզ ու ինձ խաբել
Դու մի ծիծաղիր, այդ ես չեմ ուզում,
Իմ երջանկութեան պատանն եմ հիւսում
Սև սուգոյ լացից, վըշտի երգերից...
Ինձ մի խանգարիր քո սուրբ ծիծաղով...
Հրանտ.
Քեզ չեմ հասկանում... խիղճս է
ցընդւում
Երբ դու ես խօսում...
Երգէ, ներւագիր ինձ վատ եմ ըզգում
Երբ քեզ մօտ այսպէս տըրտում է անցնում...
Ներւագիր, ապրեմ քո կեանքի վըշտով,
Ապրեմ քո երգի սիրոյ մեծ սուգով...
Դու ինձ ես ողբում խորտակւած կեանքի
Թոյլ, անոյժ հընչող եւէջներով...
Քո մատների տակ այդ ես եմ մեռնում,
գըթա, ինձ երգէ երգը ծերունի
Սև հոգեարքի...
Ֆլօրա.
Սև վարագոյրը իմ դաշնամուրի
էլ չի բարձրանայ... ես չեմ նըւագի...
Բանտի մէջ խեղդւող խեղճ բանտարկեալի
Տըրտունջը անզօր... ինչ փոյթ քեզ
համար...
Թէ ինչու այնպէս, երբ որ դողում են
Զայները պէս-պէս լալիս եմ և ես
Քեզնից Թագցրւած վըշտխարցունքով...
Ինչ փոյթ քեզ համար...
Երբ որ լոյսերն են մեռնում խաւարում...
Ինչ փոյթ քեզ համար
Թէ ես տանջւում եմ կէս գիշերներին
Մինչև առաւօտ...
Ծիծաղդ ապրիր...և Թող ինձ հանգիստ...
Իմ լաւ օրերի պատանն եմ հիւսում
Վիշտից, արցունքից... ինչ փոյթ քեզ
համար,
Երբ որ ծաղիկն է Թոշնում շիրմի մօտ...
Հրանտ.
Դու չե՞ս նւագում... գըթա ինձ, գըթա,
Իմ խիղճն է ցընդւում, երբ դու ես խօսում...
Ֆլօրա.
Այն ե՞ս չեմ խօսում երբ որ լալիս են
Զայները պէս-պէս... երբ որ ծաղիկն է
Թոշնում շիրմի մօտ...
Հրանտ.
Քեզ չեմ հասկանում... գըթա, նըւագիր
Ինձ վատ եմ ըզգում, երբ քեզ մօտ
այսպէս տըրտում է անցնում...
Ֆլօրա.
Ես չեմ նուագի. սև վարագոյրը
Իմ դաշնամուրի էլ չի բարձրանայ
Էլ ես չեմ երգի... մարեցին վերջին
Շողերը հոգուս պաշտած լոյսերի...
Խամրել են արդէն իմ ջահել սիրոյ
Վարդերը քնքոյշ... էլ ես երգ չունեմ
Իմ երգը մեռաւ... իմ յոյսը մարեց...
Հրանտ.
Դու ինձ չե՞ս սիրում...
Ֆլօրա.
Ինչպէս ուզում ես, այնպէս հասկացիր
Չէ՞ ես միշտ քեզ մօտ—որպէս աղքատ
կին
Ստրուկ եմ միայն խեղճ, խրաւազուրկ...
Ինձ համար մէկ չէ՞ սիրել, Թէ ատել...
Այդ միևնոյն է... Ստրուկն ապրում է
Իրապէս մեռած...
Հրանտ.
Չէ՞ որ աղքատ չես... այժմ հարուստ
ես...
Ո՞ւմն է այս տունը...
Ֆլօրա.
Տուն կայ վատԹար է մութ գերեզմանից...
(Ցնորուն ծիծաղ... լռութիւն).
Հրանտ.
Ես զարմանում եմ. դէմքըդ միշտ տըխուր.
Բայց դու հըրճւում ես քո հոգու խորքում.
Որ իմն ես իրօք այս հարուստ տան մէջ
անհոգ ու անփոյթ...
Ֆլօրա.
Պարտւածի խինդը նման է մեռնող
Մարդու հառաչին... Բայց որպէս ըստրուկ
Ինչ ընդունում ես, այն էլ կընդունեմ...
Հրանտ.
Ես ընդունում եմ, որ ինձ չես սիրում..
Ֆլօրա.
Ընդունիր այնպէս ինչպէս որ կուզես...
Հրանտ.
Ուրեմն օտար ենք երկուսս իրար...
Ֆլօրա.
Գուցէ՞ և այդպէս....
Հրանտ.
Դու սուտ ե՞ս ասել, երբ գեղածիծաղ
Լուռ գիշերներին քո շըրԹունքներն են
հըպւել իմ դէմքին...
Ֆլօրա.
Սախպւած էի ես միշտ ստելու...
Հրանտ.
Բայց դու յիշում ե՞ս...։ Ես սուտ չեմ
ասել
Երբ երդւում էի, Թէ հաւատում եմ
սիրոյդ խոստումին...
Ֆլօրա.
Իրաւունք չունիս նոյնիսկ ստելու...
Չէ դու կարող ես տանից կարմրելու
Խեղդել, սպանել... էլ ինչու՞ ստել...
Իմը ուրիշ է... չէ ես ստրուկ եմ
Ես պիտի ստեմ, Թէ քեզ սիրում եմ...
Այս է օրէնքը ձեր և աշխարհի...
Դու սովրեցրիր ինձ այդպէս ստել...
Հրանտ.
Դու ինձ չե՞ս սիրում... ես այդ գիտէի...
Բայց աւելի ճիշտ ես ըզգում էի.
Մի ուրիշ անգամ մենք կըհանդիպենք...
(Գնում է)։
Ֆլօրա. (մենակ)
Ծւում է կուրծքըս հընոցի նըման
ԵրկաԹ են ջարդում իմ սրտի խորքում,
Ով է իմ սիրտը այսպէս միշտ յուզում...
Հրանտ. (դրսից)
Ես, ո՜, ես միայն, ծերունիդ խելառ...
Ֆլօրա.
Գնաց, Թող գնա... ո՜, երնէկ, երնէկ
Երբեք չըդառնայ..
(Կը շարունակւի).
Գր. Ներսիսեան

տասխանատուութեան երթարկելու համար։

Մաղաթեանի կոնդիտերական արհեստանոցը բաւարարել է յանձնաժողովին իր մաքրութեամբ։

—Խմբագրութիւնս յայտնում է «Փայլակի» քաղաքիս յարգելի բաժանորդներին, որ թերթի № 33-ը ժամանակին իրենց չեն հասցրած ցրիչի հիւանդութեան պատճառով։

— Առաջիկայ ուրբաթ օրը յուլիսի 10-ին ամառային ժողովարանի դահլիճում տեղի կունենայ թեմ. դպրոցի ուսուցիչ պ. Ստեփան Դեմուրեանի համերգը, ինչպէս մեզ հաղորդում են, բաւականին ճոխ և հետաքրքրական ծրագրով։

— Շուշու քաղ. ինքնավարութիւնը դիմել էր համառուսական քաղաքների միութեան Կովկասեան լիազօրին, խնդրելով հաղորդել, թէ ինչ պայմանով Շուշին կարող է միանալ քաղաքների միութեանը։ Բաժանմունքի լիազօրը յայտնել է, որ միութեան մէջ մտնող այն քաղաքները, որոնք չեն պահում վիրաւորներ, կարող են մտնել միութեան մէջ, օգնելով միութեանը դրամական միջոցներով, մթերքներ և այլ առարկաներ ուղարկելով և միութեան յանձնարարութիւնները կատարելով։

— Մեզ հաղորդում են, որ «Ազատ-Թատրոնի» հետևեալ ներկայացումը— «Աշխարհի դատաստանը» դրամ. 4 գ. տեղի կունենայ չորեքշաբթի օրը 8-ին յուլիսի, ամառային ժողովարանի դահլիճում։

— Մեզ յայտնում են, որ քաղաքային ինքնավարութիւնը դեռ պատրաստել չէ տուած աֆիշաների համար յատուկ տախտակները, մինչդեռ ոստիկանութիւնը արգելում է ներկայացումների, կինեմօտօգրաֆների և զբօսանքերեկոյթների աֆիշաները կպցնել տների պատերին։

— Քաղաքային ինքնավարութիւնը յուլիս ամսւայ համար հրատարակել է նոր սակագին կենսական անհրաժեշտ մթերքների։

ԿՈՎԿԱՍ

— Ախալքալաքում «Եղբայրական օգնութեան» տեղական կոմիտէի նախաձեռնութեամբ բացւած է կահաւորւած հիւանդանոց՝ յատկապէս փախստականների համար, որով այստեղ այնտեղ ապաստանած գաղթական հիւանդների թիւը զգալի կերպով պակասել է։

— Հայոց գիւղատնտեսական ընկերութիւնն ու Բագւի Կուլտուրական Միութիւնը Նոր-Բայազէտի գաւառում սկսել են գիւղատնտեսական աշխատանք և շարունակում են՝ հիմնելով զանազան վայրերում վարձակէտեր։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԱՆՁՐԵՒՆԵՐՆ ՈՒ ՀՈՒՆՁԸ

Ղաթարի հանքեր. 26-ին յունիսի

Մի ամսաչափ տեղացող երկարատև հեղեղներն ու անձրևները ստիպեցին շրջանիս հայ ճարահատեալ գիւղացութեանը, դիմելու իր պապենական, նախապաշարմունքի հին ձևին, դոհաբերութեան։ Վերջերս ամեն մի քայլափոխում լսելի էին լինում գիւղացութեան տրտունջները, որ «անհաւատ ենք դարձել», որ «մեր մեղքերի համար է Աստւած մեզ պատժում» և այլն և այլն։ Սոյնանման տրտունջներն ու բողոքները ուղղւած էին գլխաւորապէս դէպի երիտասարդութիւնը, դէպի փոքրը ի շատէ գիտակից անձերը։ Այդ երևոյթը մասսայական բնաւորութիւն կրելով, արտայայտւում էր ամեն տեղ, իւրաքանչիւր գիւղում։ Վերջապէս այս բողոքի հետևանքն այն եղաւ, որ ըստ գիւղացիութեան ցանկութիւնների, ամեն տեղ էլ, բնութեան արհաւիրքներից ազատւելու համար, դիմեցին ըստ իրենց, դրական ու կտրուկ միջոցին՝ օրհնւած մատաղին։ Եւ չգիտեմ բարեբախտաբար ասեմ, թէ դժբախտաբար, միւս օրւանից իսկ, շաքաթներով ամպամած երկնակամարից դանդաղութեամբ հեռացան դէպի անհուն տարածութիւնը, թուխպերի քուլաները։

Ցաղթանակը մեծ էր։ Ամեն կողմից լսւում էին հեգնական արտայայտութիւններով լի յաղթական ձայներ ուղղւած դէպի թերահաւատները։ Շնորհիւ դորա նախապաշարմունքն ու անապաշտութիւնը աւելի ևս խորը արմատներ ձգեց ու աւելի ևս ոյժ տւաւ նոցա համոզմունքին, աւելացնելով համամիտների բանակը բազմաթիւ թերահաւատ եղողներով։ Գիւղացիութիւնը երկար անգործ մնալուց ետ, նորից եռանդով կպել է իր աշխատանքին ու սկսել խոտհարքն ու հունձը։

Խալ

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ

«Օթէլլօ»

Չորեքշաբթի, ամսոյ 1-ին, հայ դերասանական խումբը ամառային ժողովարանի դահլիճում ներկայացրեց «Օթէլլօն»։

Եթէ ընդունենք, որ Շէքսպիրի գործերը մի-մի փորձաքար են իւրաքանչիւր դերասանի և դերասանական խմբի համար և պահանջում են ընդհանրապէս շատ ուժեղ անսամբլ, պիտի բաւարար համարենք ամառային ակումբանոցի խունացած և անշուք արդուզարդ ունեցող բեմի վրայ սիրողների մասնակցութեամբ տւած Օթէլլօն։

Գալով իւրաքանչիւր դերասանի խաղին, պիտի ասենք, որ Փափազեան այդ երեկոյ տւաւ տիպը մի նոր Օթէլլօի, որ իր քնքշութեամբ և կիրթութեամբ եթէ այսպէս կարելի է արտայայտել,—շատ էր տարբերւում հայ բեմի սովորական առէտ, տհարկու Օթէլլօներից։ Դերասանի չափ ու ձևի տակ դրւած և միաժամանակ ոչ ռոմանտիկ շարժումները, հարուստ միմիկան, և զգացւած խաղը այնպիսի առաւելութիւններ են, որոնք պատիւ կարող են բերել շատ լուրջ դերասաններին։ Ափսոս, որ մեր տաղանդաւոր դերասանին պակսում է ձայնը, արտայայտելու այն ամենը, ինչ նա զգում է և պէտք է արտայայտի։ Չափազանց աբրգախօսութիւնը ևս, որ տաճկահայ դերասանների մեծամասնութեանը յատուկ է, մեծ մինուս է նրա խաղի համար, որից տարաբախտաբար հազիւ թէ ազատւի Փափազեանը։

Թաշճեանը Եագօի տիպը տալու համար ըստ երևոյթին շատ էր աշխատել, բայց նրա խաղը տեղ-տեղ միայն յաջող էր։ Թաշճեանի Եագօն իր ամեն արտաքինով տիպիկ չէր, այդ էր երևի պատճառը, որ նրա խաղի տպաւորութիւնը ուժեղ չէր, չնայած որ դերակատարը ունի այդ դերի յաջողութեան համար որոշ տւեալներ։

Արուս-Ոսկանեան թոյլ Դէզդէմօնա էր. այդ դերը նրա ամպլուային չէ պատկանում, ուստի և խաղը շատ սառըն էր առաջ գնում, կարծես ակամայից։ Դերասանուհին՝ անմեղ, հեզ, խարդաւանքների զոհ Դէզդէմօնայի փոխարէն աւելի շուտ տւաւ կեղծող, խորամանկ և պայքարող Դէզդէմօնայի տիպը։

Միւս դերակատարներից Օվի-Անհարոնեան, Կոստանեան և Մամիկոնեան պահպանում էին անսամբլը. միւսները շատ էին թոյլ։

Մի խոշոր թերութիւն ևս, որ նկատելի է խմբի բոլոր խաղերին, դա արեմտեան և արևելեան բարբառների խառնուրդն է, գլխաւորապէս Փափազեանի և Արուս Ոսկանեանի դերերում։ Պէտք է վերջ տալ այդ պակասութեան։

Թատրոնում հասարակութիւն շատ կար, որ բազմիցս բուռն ծափահարութեամբ վարձ տարեց Փափազեանին։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՇՏԱԲԻՑ

1 յուլ. Թշնամին յուլիսի 29 երեկոյեան Նարևի ճակատում անցաւ յարձակման։ Լօմժայի ուղղութեամբ հակառակորդը յունիսի 29-ին երեկոյեան և հետևեալ օրը սահմանափակւեց ուժեղ թնդանօթաձգութեամբ։ Պիսսայի աջ ափին թշնամին յունիսի 30-ին գըրաւեց մեր խրամատները ճակատում երկու վերստի վրայ, սակայն դուրս շպրտւեց մեր հակայարձակումով։ Շկվա գետի երկու ափերին տեղի ունի յամառ կռիւ։ Թշնամու կարևոր ոյժեր են յարձակւում Օրժից և Լիդինա գետերի մէջ եղած տարածութեան վրայ։ Մեր զօրքերը այստեղ վճռական կռւի չբռնւելով, յուլիսի 1-ին գիշերը անցան երկրորդգծեան դիրքերը։ Վիսլայի ձախ ափին փոփոխութիւն չկայ։ Վիսկալօզի մօտ կռւող մեր բանակը յունիսի 21-ից մինչև 28-ը, մի շաբթւայ ընթացքում, ուղիղ հաշւով գերի է վերցրել 297 սպայ և 22,464 զինւոր։ Խօլմի ուղղութեան վրայ, Վօլիցա գետի մօտ տեղի ունեցաւ թեթև ընդհարում, ըստ որում յունիսի 30-ի գիշերը այստեղ 150-ից աւելի գերիներ վերցրինք։ Մնացած ճակատում սովորական հրաձգութիւն էր։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

29 յունիսի։ Մերձծովեան շըրջանում հրաձգութիւն էր։ Զամբէկից հարաւ մերոնք յարձակւում են Միրզա-աղա սարի վրայ։ Մելազկերտի (Մանազկերտ) ուղղութեամբ մեր զօրքերը կռւում են Կօպ-Կարմունջի շրջանում, ըստ որում մեր մի զօրասիւնը բռնել է Շէյխի կամուրջը Եփրատի վրայ, ճանապարհին ոչնչացնելով մինչև երկու հարիւր քիւրդ և խլելով հազարից աւելի անասուն։ Մնացեալ ռազմաճակատում առանց փոփոխութեան։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի, 25 յունիսի

Ղարաբաղի թեմի կառավարիչ Բարձրապատիւ տ. Զաւէն վարդապետի ինձ ուղղած ներկայ յունիսի 16-ի №962 առաջադրութիւնից երևում է, որ իւր կարգադրութեամբ Շուշի քաղաքի քահանաները ժողովելով իրենց ծխականներից Վանայ սովեալների և տաճկահայ գաղթականների օգտին 571 ռուբլի 10 կոպէկ՝ ներկայացրել են իրեն տ. Զաւէն վարդապետին առանձին առանձին յայտարարութիւններով ու ցուցակներով, որպիսի գումարը նոյն թիւ №961 յայտարարութեան հետ ուղարկել է ս. Էջմիածին՝ Նորին ս. Օծութեան ազգիս Վեհափառ Հայրապետի հովանաւորութեան տակ գտնւող Կարգադիր Յանձնաժողովին։

Յիշեալ գումարը հանգանակել են հետևեալ քահանաները, այն է Յարութիւն աւագ քահանայ Վարդապետեան՝ 167 ր. 80 կ., Մեղրեցոց ս. Աստւածածին եկեղեցու միաբան—Մինաս, Խորէն ու Բարսեղ քահանաները՝ 14 ր. 20 կ., Կարապետ քահանայ Վարդապետեան՝ 70 ր. 50 կ., Յակովբ աւագ քահանայ Այվազեան՝ 52 ր. 50 կ., Մուշեղ աւագ քահանայ Վարդապետեան՝ 44 ր. 35 կ., Գարեգին աւագ քահանայ Յովհաննիսեան՝ 44 ր., Եղիշէ քահանայ Թարխանեան՝ 30 ր. 45 կ., Արսէն քահանայ Հախումեան՝ 26 ր. 50 կ., Պետրոս քահանայ Տէր-Յովհաննիսեան՝ 14 ր. 80 կ., Արիստակէս քահանայ Տէր-Յովհաննիսեան՝ 6 ր. և Սիմէօն քահանայ Տէր-Իսրայէլեան՝ 3 ռուբլի։

Շուշի քաղաքի հայոց եկեղեցիների գործակալ՝ Յարութիւն աւագ քահանայ Վարդապետեան։

«Փայլակի» № 33 «Թատրոն և գեղարւեստ» բաժնի «Քաղաքացիական ման» վերատառութեամբ Թ. Տ.-Յ. ստորագրութիւն կրող ռեցենզիան իմը չէ։ Յարգանօք՝ Թ. Տ.-Յովհաննիսեան

Խմբ.-հր. Ղ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

№ 35 Հինգշաբթի 9 յուլիսի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915

Հինգշաբթի 9 յուլիսի № 35

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, $1/2$ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ., վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak".

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

Դեռ եւս պատերազմից շատ առաջ Պարսկաստանը դարձել էր մրցութեան ասպարէզ զանազան պետութիւնների քաղաքական-տնտեսական գերիշխանութեան։ Այդ մրցումն աւելի եւս սուր բնաւորութիւն ստացաւ համաեւրոպական պատերազմի օրերում, երբ թիւրք-գերմանական գործակալները հեղեղելով Պարսկաստանը, անդուլ պրոպագանդ են մղում, պարսիկ մասսաների հայրենասիրական ու կրօնական զգացմունքներն են գրգռում և վերջապէս բարձր կառավարական ու ազնուական շրջաններում թէ ոսկով և թէ լաւագոյն հեռանկարի խոստումներով դաւեր են լարում անգլիական և ռուսական պետութիւնների դէմ։ Անգլիան և Ռուսաստանը, որոնք մի ժամանակ անհաշտ ախոյեաններ էին երեւում պարսկական սահմաններում և յարատև փոխարարձ մրցման ու պայքարի մէջ էին, քաղաքական հաստատված պայմանների թելադրութեան ներքոյ ստիպուած եղան վերջ ի վերջոյ համաձայնութեան գալ և բաժանել Պարսկաստանը ազդեցութեան երկու շրջանների՝ հիւսիսային և հարաւային. այնուհետև այդ երկու հզօր պետութիւնները փոխադարձ համաձայնութեամբ սկսեցին իրենց ձեռքումը պահել Պարսկաստանի բաղդը և յաջողութեամբ պայքարել թէ գերման և թէ թիւրք ազդեցութիւնների ու դաւերի դէմ։ Ահա այդ է պատճառը, որ Պարսկաստանը մինչև այժմ, ներկայ պատերազմի արիւնոտ օրերում, չի կարողանում դուրս գալ քաղաքական տագնապի տևողական դրութիւնից։ Ամբողջ ժամանակ երկրումը տիրում է խուլ խմորումն ու դաւադրական տրամադրութիւն շնորհիւ գերման և թիւրք գործակալների եռուն ագիտացիայի. ամբողջ ժամանակ անգլօ-ռուսական դիպլօմատիան ճիգեր է թափում զսպելու Պարսկաստանը և թոյլ չտալու, որ նա նետուի պատերազմ յօգուտ Գերմանիայի և Թիւրքիայի։ Եւ իրօք դա շատ դժուարին գործ է, քանի որ Պարսկաստանի քաղաքական կուսակցութիւնների և բարձր շրջանների, նոյն իսկ մէջլիսի տրամադրութիւններն ակնյայտնի մեր թշնամիների կողմն է. մի տրամադրութիւն, որ երբեմն սուր ընթացք է ստանում, նայելով, թէ պատերազմական գործողութիւնների յաջող բաղդն արևելքում և արևմուտքում, ո՛ր կողմն է թեքւում։ Այդպէս էր տրամադրութիւնը մօտաւորապէս ապրիլ ամսում, թիւրք զօրքերը գրաւեցին Քիրմանշահը. և այդպէս է ըստ երևոյթին այժմ, երբ նկատի առնենք արևմտեան ռազմաբեմի գործերի վիճակը։ Ինչպէս լրագիրներից գիտենք, մէջլիսը իւր մեծամասնութեամբ խոչընդոտ է հանդիսանում Էյ-ուդ-Դովլէի կաբինետին, որը ստիպուած եղաւ վերջապէս հրաժարուելու և Շահի առաջ դրել էր նոր մինիստրութիւն կազմակերպելու հարցը։ Պէտք է ասած, որ Էյն-ուդ-Դովլէն իւր քաղաքական ծրագրով ու հայեացքներով չէզոք անձն էր, և ամեն ջանք անում էր, որպէսզի Պարսկաստանը չէզոք լինի և արկածախնդիր քաղաքականութեան զոհ չգնայ թիւրք-գերմանական ինտրիգներից։ Էյն-ուդ-Դովլէի քաղաքականութեանը համամիտ էին ռուս և անգլիական դեսպանները։ Սակայն վերջին ժամանակ, մէջլիսը, որ մինչև այդ նոյնպէս ձգտում էր չէզոքութիւն պահպանել հանդէպ պատերազմող պետութիւնների, յանկարծակի փոխել է իւր տրամադրութիւնը և ակնյայտնի գերմանասիրական և թիւրքամոլ ձգտումներ է ցոյց տալիս։

Չնայած տրամադրութեան այս թեքմանը և չնայած, որ քիչ էր մնացել, Շահը մինիստրական կաբինետի գլուխ նշանակէր գերմանացիների ցանկալի Մուստաֆա-ուլ-Մամալէքին, այնուամենայնիւ անգլօ-ռուսական ազդեցութիւնը կարողացաւ կասեցնել այդ քայլն և տանել քաղաքական յաղթանակը։ Այժմ մինիստրական կրիզիսը Պարսկաստանում տակաւին վերջացած չի կարելի համարել. բայց և այնպէս նորագոյն տեղեկութիւնների համաձայն, թւում է, որ Էյն-ուդ-Դովլէն վերստին պիտի ստանձնէ Շահից մինիստրական նախագահութիւնը և շարունակի իւր չէզոք քաղաքականութիւնը, որ այնքան ձեռնտու չէ գերման-թիւրքական շահերին.

Խօսք չկայ, որ Պարսկաստանը ռազմական տեսակէտից ոչինչ չի ներկայացնում, որ վտանգ սպառնար Ռուսաստանին կամ Անգլիային. նրա ոյժը պատերազմի նժարը ոչ մի դէպքում չի թեքի այս կամ այն կողմը։ Պարսկաստանը լոկ քաղաքական նշանակութիւն ունի, միայն քաղաքական ազդեցութեան խթան է ռուս անգլիական համաձայնութեան համար մօտաւոր ասիական ժողովրդների վրայ։ Պարսկաստանի չէզոքութիւնը մի միջոց է, որ Անգլիայի և Ռուսաստանի ձեռքերը ազատ է պահում այս մասում զուր տեղը զօրքեր ու ռազմամթերքներ կենտրոնացնելու, որ ներկայ վայրկեանում այնպէս անհրաժեշտ են իսկական ռազմաբեմերում և ոչ թէ պարսիկ ժողովրդի և սրան յարակից կիսավայրենի ցեղերի հետ ժամավաճառ լինելու և զուր տեղը գրաղուելու։

Պարսկաստանը չէ, որ լուծելու է արևելեան հարցը. այդ մնանկ պետութիւնը, այլասերւած կառավարութիւնը չէ, որ պիտի յանդգնի իւր պատերազմական գործողութիւններով յօգուտ թիւրք-գերմանական շահերի պայքարելու երկու համաշխարհային հզօր պետութիւնների դէմ։

ԻՆՉՈ՞Ւ Է ԹԻՒՐՔԱՀԱՅ ԴԱՏԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՄԵՐ ՄԷՋ

Գաղտնիք չէ, որ Թիւրքահայ դատը գրաղեցրել ու գրաղեցնում է բոլոր ռուսահայերին և, որ նշանակալից է, աւելի ռուսահայ ժողովրդական խաւերին։ Չի կարելի այդ հանգամանքը լոկ բացատրել նրանով, թէ այդ դատի շուրջը տասնեակ տարիներ պրոպագանդ է մղել, գործ կատարել և համեմատաբար հարուստ գրականութիւն ստեղծել։ Կայ մի ուրիշ բան, որ չպիտի անգիտացւի, կամ աւելի ճիշտ, չպիտի վարագուրւի։ Դա այն է, որ Թիւրքահայերի ազատագրումը ռուսահայ ժողովրդական խաւերի մէջ արձագանք է գտել, որպէս նաև այդ խաւերին բարօր ապագայ խոստացող մի հանգամանք։ Պայքարը տարւել է Թիւրքիայի դէմ և յանուն մի տառապող ժողովրդի, բայց այդ պայքարից ակնկալութիւններ և սպասումներ ունեցել են թէ սահմանի այս և թէ այն կողմը։ Ոչ ոք չի կարող ժխտել հոգեկան այն ընդհանուր պինակցութիւնը, որով տոգորւած են իզել պետական սահմաններով բաժանւած հայերը։ Ո՞րն է այդ երևոյթի բացատրութիւնը։

Դարեր շարունակ հայութեան մէջ ապրել է մի ինքօրինակ միսսիանիզմ. ազգը ազատագրւած տեսնել պարսկա-Թիւրքական ծանր լծից։ Յաճախ այդ միսսիանիզմը ազատագրութիւն է համարել հաւատի խոստումը, թէ հայը իր անօրինակ տառապանքների համար միւս աշխարհում, երկնային Թագաւորութեան մէջ, աւելի պիտի լինի յարգւած ու վարձատրւած, քան միւս ազգերը։ Խաչ. Աբովեանը իր «Վէրք Հայաստանի» մէջ հայութեան այդ հոգեկան դրութիւնը այսպէս է ձևակերպում Երևանի հայ երեւելիների բերանով. «Ասում են՝ թէ ընչանք աշխարհս չվերջանայ, մեր ազգին ո՛չ Թագաւորութիւն կըլի, ո՛չ բախտ, հէնց էսպէս պտի չարչարւինք, մենք գատենք, ուրիշներն ուտեն»։ Այդ անյոյս ու դժնդակ վիճակը սակայն պսակւում է լուսաւոր հեռանկարով. իբր Գրիգոր Լուսաւորչի չարչարանքները նրա համար էին, «որ մեր ազգն էլ տանջւի, չարչարւի, էլ էս աշխարհին Թամահ չանի, որ Աստուծոյ մօտ պարգևես գտնւի ու երկնային Թագաւորութիւնը վայելի։ Ա՜խ՝ ինչ կըլէր՝ որ էս օրը մի շուտով գար, մեր աչքն էլ լիս տեսնէր, երկրի Թագաւորութիւնը մեր ընչին ա պէտքը, երկնքումը պտի մեր աստղը բանի, որ ամէն ազգ էլ տեսնեն ու մեզ էրնակ տան»։ Սակայն «երկնային Թագաւորութիւնը» անչօշափելի մեծութիւն է և չի կարող բոլորի համար հոգու և մարմնի պատւանդան դառնալ։ Այլ բան է «երկրային Թագաւորութիւնը»։ Եւ հայ միսսիանիզմը փարեց վերջինիս։

Հայութիւնը ինքնին անզօր էր ազատագրւելու պարսկա-Թիւրքական լծից։ Ո՞վ պիտի լինէր նրա նեցուկը։ Այդ նեցուկը ճանաչւեց Ռուսաստանը։

Նոյն Խաչ. Աբովեանը, որ իր աչքով տեսել է հայ երկրի տիրապետողների փոփոխութիւնը, գրում է. հայոց արտասւալից աղօթքը՝ որ գիշեր ցերեկ անում էին «թէ Ե՞րբ կըլի՝ մէկ Ռուսաց իրանց հաւատակցի երեսը տեսնեն, եղոյ հողը մտնեն... Կարելի է՝ աշխարհք աշխարհքով դիպչի, ազգեր գան ու էլ եդ ոչնչանան, բայց քանի որ հայի շունչն ու լեզուն կայ, Ե՞րբ նրանց մտքից կէրթայ էն աւետալից սհաթը» (այսինքն Երևանի առումը, որ նաև նշանակում էր պարսից տիրապետութեան վերջը — Դ. Ա.)... Քանի Հայաստանն իր փառքը կորցրել էր, քանի Հայք իրանց գլուխն էին Թրի տեղ Թշնամու ձեռք գցել, էս օրը, էս ուրախութիւնը չէին տեսել, չէին վայելել»... Ահա այսպէս էր սպասւում և ըմբռնւում ռուսական տիրապետութիւնը։

Հայերը պարսիկ ու Թիւրք պետութիւնների մէջ բացառիկ վիճակի մէջ էին, բացառիկ իրաւազրկութեան և շահագործման տեսակէտից։ Ուրախութեամբ ընդունելով ռուսներին՝ նրանք կարծում էին, թէ այժմ բացառիկ վիճակի մէջ պիտի լինեն մի ուրիշ տեսակէտից, այն է շնորհների ու առաւելութիւնների կողմից։ Սակայն ռուսական պետականութիւնը համեմատաբար իրաւական էր և քրիստոնէի ու մահմեդականի ակնբախ խտրութիւն չէր ճանաչում։ Վերջապէս, նա պիտի սիրաշահէր նախկին տիրապետող դասին, յանձինս Թիւրք բէկութեան, որ իր իշխանութիւնը խոչնդոտների չհանդիպի։ Այսպէս թէ այնպէս՝ հայերի յուսացումները չիրականացան իրենց ամբողջութեամբ։ Հայ գիւղացիութեան 24°/o ստորադրւեց բէկութեան, որ իր խոշորագոյն մասով բաղկացած էր Թիւրքերից։ Հայ արհեստաւոր և մանր առևտրական դասը սկսեց նեղութիւններ կրել Ռուսաստանի գործարանային մրցումից։ Այլևս չկար Պարսկաստանի և Թիւրքիայի ինքնամփոփ տնտեսական կեանքը և ամեն բան ենթարկւում էր վերումարումների։ Հայ քաղքենութիւնը կորցնում էր իր կայուն վիճակը և իր դժգոհութիւնը յայտնում էր յուզմունքներով (Թիֆլիսի համքարների ցոյցերը նախորդ դարի 50-ական և 60-ական Թւականներին)։ Վերջապէս, որոշ խոչնդոտներ էին յարուցւում հայութեան կուլտուրական ձգտումների դէմ։ Եւ մեզ համար զարմանալի չի Թւում, որ 1876 Թ., ռուս-Թուրքական պատերազմի նախօրեակին, Ներսէս Վարժապետեանը իրաւունք էր համարում իր կոչի մէջ ասել հետևեալը. «Ստոյգ է Թէև որ Հայ ազգը մերթ ընդ մերթ գաւառներու մէջ բարեխնամ տէրութեան կամաց հակառակ հարստահարութեանց ենթակայ եղած ալ է, հարստահարութիւնք՝ որոնք միայն մարմինը կը վնասին, հետ են այն տեսակ հարստահարութիւններէ, որ ոգին ու մարմինը միանգամայն կը վնասեն և ազգին գոյութեանը կը սպառնան»։ Այս տողերի մէջ Վարժապետեանը Թունոտ ակնարկ է անում Ռուսաստանին։ Թէև նրա կոչը Դր. Արծրունու կողմից որակւեց «խայտառակ» և «ամօթալի», սակայն դա չէր կարող բացասել մի բան, որ հայերի մէջ գլուխ էր բարձրացնում մի նոր միսսիանիզմ — ազգութեան հաւաքման գործը աւարտել Թիւրքիայի երկնակամարի տակ, Թիւրքահայութեան ազատագրումով։

Այո՛, նոր միսսիանիզմէր ծագում։ Թիւրքիային պատկանող որոշ երկրամաս պիտի հայ — հայրենիք դառնար։ Նա պիտի հովանաւորութիւն տար հայ մտաւորականին, որի միտքը ազատօրէն արտայայտւելու վայր չէր գտնում, նա պիտի ապաստարան լինէր սակաւահող հայ գիւղացու համար և հայ քաղքենու աչքում։ Ռուսահայը՝ գործելով յանուն Թիւրքահայի՝ իր հոգու խորքում գործում էր և ծրագիրներ որոնում սեփական անձի համար։ Ռուսաստանում նա իրեն անզօր էր զգում մտրելու սեփական անկիւնի համար։ Այդ կարգի անկիւնի համար Թիւրքիան դիտւում էր «աւետեաց երկիր»։ Մի քաղաքական ծրագիր էր դա, որի լուծումը (այսպէս էր կարծւում) և նրանից սպասւող բարիքները ժողովրդական էին դարձնում Թիւրքահայ դատը։

Ուրեմն՝ տանջւող եղբօր անունով, սակայն նաև իր համար — ահա առեղծւածք բացատրութիւնը։

Այստեղ ինքնին մի հարց է ծագում. որքան է այդ մտայնութիւնը, քաղաքական այդ մԹամած տրամադրութիւնը համապատասխանում հայ ժողովրդական խաւերի իսկական և անխարդախ շահերին։ Իրօք սպասելի է, որ ռուսահայ ժողովրդական խաւերի համար տնտեսական ու հասարակական գոյութեան արշալոյս բացւի մի օտար հորիզոնի տակ, մի վայրում, որտեղ այդ խաւերը չեն ապրում այսօր։ Ըսպասելի՞ է այդ ինքնօրինակ սիօնիզմի իրագործումը։ Չի՞ սպասում այդ ժողովրդական խաւերին դառն հիասթափութիւն։ Արդեօ՞ք հայ ժողովուրդը իր բախտի դարբնման տեսակէտից չի դեգերում անորոշ ուղիներում և այդպիսով ուշացնում իր քաղաքական հասունութիւնը։

Այս հարցը, որ մենք դնում ենք հրապարակով, մի պատասխան ունի. այո՛, հայ ժողովուրդը՝ օրօրելով իրան դրսի ակնկալութիւններով՝ վատ ծառայութիւն է մատուցանում իր շահերին։ Նրա հասարակական ու քաղաքական ինքնագործունէութիւնը մա-

ԹԵՐԹՕՆ

ԱՆՍԷՐ

Արշալուսին՝ իջայ բուրանուշ պարտէզը, մանիշակները կապտաչեայ ինձ ժպտացին խամօթխած.

—Կերթամ սէրս գրկելու... երգեցի։

Կէս օրին՝ քաղաքի աղմկոտ փողոցի մէջ վարդաշուրթ մտերմուհիներ դէմս ելան արծաթ քրքիջներով.

—Կերթամ սէրս գրկելու... պատասխանեցի։

Վերջալոյսին՝ գիւղի ամայի ճամբու վըրայ ծերունիներու տարտամ նայւածքներ դէմքիս քարացան։

—Կերթամ սէրս գրկելու... մրմնջացի

Գիշերն իջաւ մեղմ ու խորհրդաւոր և ես քնացայ, աւա՜ղ չգրկած իմ Սէրը...

Ա.—

— —

ԿԵՐԹԱՄ ԹԱՂԵԼ...

Գիշերն իջաւ զով, հեզանազ,
Դաշտը հագաւ օրօր ու ցօղ...
Եկո՛ւր, իմ վիշտ, փուէ վրաս,
Դու ես միայն հետս լացող։

Կանաչ ուռի, քնքուշ փէրի,
Շոյէ սիրտը աուրի Մանուկ,
Գիշերը քեզ տենչ կը բերի,
Գիշերը ինձ Մահ է գալուկ։

Ճիւղ—ծամերդ ցանէ հովին,
Լուսնի շողով սէրդ օծէ.
Է՜հ, իմ սիրտը յուշերով հին,
Փրփրակուտակ յար կը կոծէ։

Ուռի հիւրի, ուռի անհոգ.
Լռութիւնը երգիդ օրրան.
Բայց իմ հոգուս շիրիմ է լոկ,
Ուր արցունքներ միշտ կը Թորան։

Սիրէ ուռի ջինջ առւակին,
Նա անկեղծ է, կոյս ու դողդոջ,
Իսկ ես մոլար և լալագին
Կերթամ Թաղել Սէր մը բողբոջ...

Ա.—

«ՖԼՈՐԱ»

Դրամատ. էտիւդ երկու պատկերով

Բ. պատկեր.

(Երկար լռութիւն. Ֆլորան կանգնած է դաշնամուրի մօտ... Ներս է մտնում Սուրէնը)։

Սուրէն.

Յիշում ե՞ս արդեօք... Հին-հին օրերի
Հեքիաթը անմեղ — երազը շքեղ...
Յիշում ե՞ս արդեօք... ինձ սիրում էիր...
Երբ ոտք դըրեցիր այս տան դըռներին
Անցեալդ և ինձ իսկոյն մոռացար...

Ֆլորա. (շփոթւած)

Այս ձ՞ւմ եմ տեսնում, մի՞թէ մոխիրը
Նորից պիտ վառւի... Կըմախքը նորից
Պիտի կեանք առնէ... Հաւատա՞մ արդեօք...
Ինձ, իմ տեսածին... գուցէ երազ է...
Եւ ո՞վ գիտէ, ո՞վ... յանդգնեց այսպէս
Մտնել իմ շէմքով...
Այս մութ գիշերին, այս խաւարի մէջ...

Սուրէն.

Եկայ ցըրելու մութը գիշերւայ...
Եկայ վառելու Թէկուզ այս տանը
Օտար սենեակում, այս խաւարի մէջ
Իմ սիրոյ հուրը, քո կեանքի ջահը...
Որ դու մարեցիր,
Երբ ոտք դընելով այս տան դըռներին
Անցեալդ ու ինձ այնպէս մոռացար...

Փլորա

Բայց ո՞վ ես դու և ինչու եկար...

Սուրէն.

Եկայ սփոփելու քո վիշտը անչափ...

Ֆլորա.

Բայց ո՞վ ես դու... անմարմին երազ...
Թէ խարդախ տեսիլ... Որ այդպէս ահա
Խօսում ես նորից վըշտից, անցեալից...

Սուրէն.

Ես նա եմ, որին երդւել ես սիրել
Մինչև գերեզման...

Ֆլորա.

Սուտ է, այդ սուտ է... ո՞վ է քո վըկան...

Սուրէն.

Երկինքն ու աստղեր վկաներն էին
քո սուտ երդումին...

Ֆլորա.

Ո՞վ ես, որ այդպէս յանդգնում ես ինձ
անպատւել նորից...

Սուրէն.

Դու անպատւեցիր քո սուտ երդումը
Քեզ շըղԹայելով ոսկէ կապանքով...

Փլորա.

Թող ինձ դու հանգիստ... ես քեզ չեմ
յիշում...
Բայց, բայց, չըգիտեմ... կարող ես
խօսել...

Սուրէն.

Ուրեմն այդպէս էլ չես յիշում դու
Թէ ինչպէս մենակ մութ անտառներում
Ըսլըսում էինք... Չե՞ս յիշում արդեօք...
Քամին էր շօյում ճակատս գունատ...
Եւ դու միշտ կանգնած լուռ խորհրդաւոր
Թախծոտ հայեացքըդ ուղղած դէպ հեռուն,
Յաւէտ խորհել ես խոհերը մութի...

Ֆլորա.

Օ՜, ես չըգիտեմ... չեմ յիշում ոչինչ...
Ո՞վ ես, պարզ խօսիր, ո՞վ ես, ինձ ասա...

Սուրէն.

Իմ քոյր, իմ դահիճ, իմ կուռք, իմ
աստւած,
Օ՜, վերջին անգամ գոնէ ինձ գըԹա,
Թոյլ տուր, որ հըրճւեմ անցեալիս
փառքով...

Փլորա.

Խօսիր, բայց գիտցիր, չեմ յիշում
ոչինչ...

Սուրէն.

Չես յիշում արդեօք... Մութի սարսափով
Կըպնում էիր ինձ... երկիւղածութեամբ
Միշտ ինձ համբուրում... մի՞թէ չես
յիշում
Երազ գիշերւայ երազը շքեղ...
Երբ որ լուսինն էր լուռ արծաթաջրում
Անտառը, ուղին... ինձ միշտ Թւում էր,
Որ մենք Թռչում ենք դէպի ոլորտը
Դիւթիչ աստղերի... սիրոյ Թևչանքով
Կըպնում էի քեզ... Սարսափս ձուլում
Քո համբոյրներին... Չե՞ս յիշում արդեօք.
Քամին էր շոյում ճակատըս գունատ
Եւ քո աչքերում սիրոյ ծարաւի
կիրքն էր մըրըրկում...
Դու այն ժամանակ ինձ էիր սիրում...
Դու գըտնում էիր իմ մէջ ամենը
Ինչ գեղեցիկ է, ինչ չըկայ կեանքում...
Եւ չընաշխարհիկ քո շըրԹունքները

րում է դրսի օրօրով, Նրա ձեռներէցութեան ոգուն տեղի է տալիս անորոշ ու տարտամ սպասում, իսկ դրանից բղխում է այն, որ նա այստեղ հիւր է կարծում իրեն իսկ այստեղ չպիտի հիւրընկալուի:

Դ. Անանուն

ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆՑԸ ԿԼՈՒԲՈՒՄ

Մեր դարն իրաւամբ համարւում է մանուկների դար, որովհետև ոչ մի ժամանակ այնքան ուշադրութիւն և հոգ չէ տարւել մանուկների ֆիզիքական, մտաւոր և բարոյական դաստիարակութեան վրայ, որքան քսաներորդ դարում։ Արևմտեան Եւրոպայում և Ամերիկայում մարդկութեան առաջադէմ և քաղաքակիրթ անդամներն անհագին ժամանակ և աշխատանք են գործադրում մանուկների կրթական-դաստիարակչական գործը կանոնաւոր և խելացի հիմքերի վրայ դնելու, ապագայ քաղաքացիների, հասարակութեան անդամների հոգեկան մտաւոր կարողութիւններն ու գեղագիտական ունակութիւնները ներդաշնակօրէն զարգացնելու։ Դպրոցական վարչութիւններից զատ կազմակերպւում են առանձին ընկերութիւններ, որոնք զանազան կրթիչ խաղերի, զւարճութիւնների միջոցով աշխատում են նպաստել մի կողմից մանուկ սերնդի ֆիզիքական զարգացման, կազդուրման և միւս կողմից նրանց հոգեկան տրամադրութեան բարձրացման, կազմակերպում են մանկական կլուբներ, ամառնային կօլօնիաներ, էկսկուրսիաներ և այլն։ Նոյն այդ ուղղութեամբ քայլեր են անւում նաև Ռուսաստանում և մեզնում—Կովկասի մի քանի վայրերում։

Սակայն մեզնում, ընդհանրապէս, այդ ուղղութեամբ ոչ միայն գործելը, այլ նոյն իսկ մտածելը շռայլութիւն է համարւում. մանկանը դպրոց ուղարկելուց յետոյ մենք կատարած վերջացրած ենք համարում մեր պարտքը և յաճախ ուրախանում ու պարծենում, երբ մեր երեխաները հանգիստ են լինում, անշարժ և չեն յոգնեցնում մեզ իրենց հարցերով։ Զարմանալի չէ անշուշտ այդ հանգամանքը, քանի որ մանկական աշխարհը մեզ համար միանգամայն անծանօթ երկիր է։ Քիչ թէ շատ բարեբախտ վիճակ են ներկայացնում մեր ամառանոցները, ուր հովեկների խմբւելու պատճառով ստեղծւում են այլ և այլ զւարճութիւններ, պարեր, խաղեր ու երեկոյթներ մեծերի և, ի միջի այլոց, նրանց երեխաների համար։ Շուշին էլ, որպէս ամառանոց, պատկանում է այդ բախտաւոր բացառութիւնների թւին, ունի իւր ամառային կլուբը, ուր անց են կացնում իրենց ազատ ժամանակը թէ մեծերը և թէ փոքրերը։ Թէ որքան բաւականութիւն և զւարճութիւն է պատճառում մեր կլուբը մեծերին, այդ թողնենք. մեզ զբաղեցնում է միմիայն երեխաների վիճակը, նրանց ժամանցը։ Մարգարէ չպէտք է լինել գուշակելու համար, որ մենք անկարող ենք տալ երեխաներին այն, ինչ որ տրւում է կուլտուրական երկրներում, սակայն այնքան էլ միամիտ չպէտք է լինել կարծելու, որ բարի ցանկութեան և քիչ շատ ճիգ ու աշխատանք թափելու դէպքում մենք կը կարողանանք ազատ պահել կլուբ յաճախող մեր երեխաներին այն քաօսից, աղմուկ ու աղաղակից, տգեղ արտայայտութիւններից ու դարձւածքներից, հակաառողջապահական դրութիւնից, որոնց ենթարկւելու դժբախտութիւնն ունեն այժմ նրանք կլուբում։ Ով հետաքրքրւել է երեխաների խաղով, նրանց ժամանցով կլուբի բակում, ով ներկայ է եղել անցեալ հինգշաբթի մանկական պարերին կլուբի դահլիճում, անշուշտ համաձայն կը լինի ինձ հետ։ Այդ ձևով շարունակել գործը, միևնոյն է, թէ ոչինչ չտալ մանուկներին, նոյն իսկ կոպտացնել նրանց զգացմունքները և գռեհկացնել բարքերը։ Երեխայի հոգին քնքոյշ ծաղիկ է, պէտք է զգուշութեամբ մօտենալ նրան, ապա թէ ոչ կարող է անժամանակ խամրել ու թոշնել։ Այդ իսկ տեսակէտից խաղերը և զւարճութիւններն էլ այնպէս պէտք է կազմակերպւեն, այնպիսի խելացի կերպով տարւեն, որ սնունդ տան նրա հոգեկան և գեղագիտական պահանջներին։ Խաղեր կազմակերպողը պէտք է կազմած ունենայ նախօրօք ծրագիր և ըստ այդ ծրագրի մօտենայ երեխաներին։ Չեմ կարող մանրամասն կերպով յիշատակել խաղերը, բայց կասեմ, որ խոշոր տեղ պէտք է յատկացնել խաղերի մէջ ամենից առաջ մարմնամարզութեան, որը դժբախտաբար մեր դպրոցներում էլ բացակայում է և որի անհրաժեշտութիւնն ու օգտակարութիւնը կասկածից դուրս է։ Մեծ զւարճութիւն են պատճառում մանուկներին նաև խաղերգերը. խաղեր երգերով համեմւած և այլ տիպի մանկական խաղեր, որոնք ընդունւած են և գործադրւում են դպրոցական կեանքում։ Այլապէս անծրագիր և անսիստեմ խաղերով մենք վնասից բացի ոչ մի օգուտ չենք տայ երեխաներին։

Բացի խաղերից՝ կլուբի վարչութիւնը պէտք է աշխատի կազմակերպել ամառւայ սեզօնին մի քանի մանկական ներկայացումներ - երեկոյթներ յատկապէս մանուկների համար և մանուկների միջոցով։

Ինչ վերաբերում է մանկական պարերին, պէտք է վերջ տալ միանգամայն այն աջար-սանդալին, որ նկատւում է հինգշաբթի երեկոները։ Նպատակայարմար կը լինի խնդրել մի քանի եւրոպական, ասիական և հայկական պարեր գիտցող տիկինների և օրիորդների, որ հերթով ղեկավարեն այդ պարերը և նշանակել առանձին մարդ կարգ պահպանելու համար։

Աւելորդ չեմ համարում յիշատակել նաև, որ ամեն տեղ մանկական խաղերն ու պարերը տևում են ժամը 5—8-ը, ամենաշատը մինչև 9-ը, որից յետոյ կլուբում ոչ մի երեխայ չէ երևում։ Այն ինչ մեզ մօտ ժամը 11-ին նոյն իսկ երեխաները երթևեկում են կլուբի միջանցքներում և աղմկում բակում։

Այսպէս ուրեմն, եթէ կլուբի վարչութիւնը գիտէ սիրել մանկական աշխարհը, եթէ ցանկանում է իրօք բաւականութիւն ու զւարճութիւն պատճառել երեխաներին, պէտք է աշխատի կանոնաւորել և բարելաւել եղած դրութիւնը և ստեղծել պայմաններ, որ երեխաները խելացի կերպով օգտագործեն իրենց ազատ ժամանակը։

Նորայր

ԱՄԱՌԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐԻ ԿԱՐԻՔԸ

Մեր ձեռքն են տւել Ղարաբաղի Թեմական դպրանոցի աւարտական վկայականը, որով և իրաւունք է տըրւում ուսուցչական պաշտօն վարել եկեղ.-ծխական դպրոցներում։ Յայտնի է, որ Թեմական դպրանոցում մանկավարժական առանձին դասեր չկան. ճիշտ է, հոգեբանութիւնը բաւականին օգնել է մեր աչքաբացութեանը՝ մանկավարժութեան նկատմամբ, բայց, այնուամենայնիւ, ուսուցչի առաջին պարտականութիւնից՝ լինել մանկավարժ, զուրկ ենք մենք։ Բաւական չէ բնատուր յատկութիւնը և փորձառութեամբ ձեռք բերածը. պէտք է կանոնաւոր կերպով ծանօթ լինել ուսուցման և դաստիարակութեան հոգեբանական հիմունքներին։ Միզնից քչերն են կեանքում ինքնօգնութեամբ յառաջադիմում. չպիտի միանգամից կտրւել դպրոցից. պէտք է մեզ գաւառը ուղարկողները զգան, որ ստիպողական է ամառային մանկավարժական դասընթացքներ ունենալ Ղարաբաղի թեմում։

Տարիներ են գլորւում և զանազան պատճառաբանութիւններով, մանաւանդ թեմական դպրոցական իշխանութեան վերաբերմունքի հետևանքով, մանկավարժական դասընթացքներից և նոյնիսկ փորձնական դասերից զուրկ է մնում թեմիս ուսուցչութիւնը.

Գուցէ պատճառաբանւի, որ մանկավարժներ դժւար են գտնւում. փորձնական դասերի միջոցով քիչ քիչ սովորելով շատին կը հասնենք։ Գուցէ սպասւում է պատերազմի վախճանին. իզուր. մեր հետաքրքրութիւնն է թուլանում, լքումից մենք հեռանում ենք դպրոցից. իսկ ինչ գրաւական ունինք, որ պատերազմից յետոյ կունենանք դասընթացքներ։

Աֆֆա-Մոուն

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Պատերազմից վնասւածների Ընդհանուր Օգնութեան կօմիտէի Շուշու ճիւղը մօտիկ օրերումս ամառային ակմբանոցի գրօսավայրում կազմակերպում է զբօսանք լայն և հետաքրքրական ծրագրով։

— «Ազատ Թատրոնի» հետևեալ հերթական ներկայացումը տեղի կունենայ կիրակի օրը, ամսոյս 12-ին։ Կը ներկայացնեն Մօլիէրի «Դօն Ժուանը»։

— Մեզ գանգատւում են, որ դումայի հրատարակած վերջին սակագինը ոչ մի ուշադրութեան չէ առնւում խանութպանների կողմից, որ մեզ մօտ սակագին գոյութիւն ունի միայն թղթի վրայ, իսկ մթերքները ծախւում են նախկին բարձր գներով։

— Մեզ խնդրում են քաղաքային վարչութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել այն հանգամանքի վրայ, որ քաղաքիս հնավաճառների ծախած հագուստեղէնը դիզենֆէկցիայի չէ ենթարկւում, որպիսի հանգամանքը կարող է պատճառ լինել վարակիչ հիւանդութիւնների տարածման։

— Վաղը, ամսոյս 10-ին ամառային ակմբանոցի դահլիճում կայանալիք պ. Ստեփան Դեմուրեանի համերգին կը մասնակցեն դերասանուհի տ. Արուս-Ոսկանեան և պ. Վ. Փափազեան։ Մի կողմ թողնելով հարուստ և հետաքրքրական ծրագիրը, հաւատում ենք, որ հասարակութիւնը իւր հետաքրքրութեամբ կը խրախուսէ ամենից անխըտիր յարգւած պ. Դեմուրեանին։

— Մեզ խնդրում են արձանագրել այն փաստը, որ հակառակ եղած կարգադրութեան նորերս քաղաքս եկած ցիրկի աֆիշաները անարգել կպցնում են պատերին։ Հետաքրքրական է լուծել այս առեղծւածային բացառութիւնը։

— Ամառային ակմբանոցի պար-երեկոյթները ղեկավարելու համար տեղըս ժամանած Թիֆլիզում յայտնի պ. Ինօչենցիի օգնական պ. Ալէքսիձէն մատչելի գներով սովորեցնում է եւրոպական և ասիական պարեր։

— Պ. Շամիր Քոչարեանը «Եղբայրական Օգնութեան» կանանց կօմիտէի թէյարանին նւիրել է 50 շիշ լիմօնադ։

— Շուշւայ քաղաքագլուխ պ. Մելիք Շահնազարեանը հեռագրել է Բագւի քաղաքագլխին, որ Շուշում զգացւում է շաքարի մեծ պակասութիւն, ուստի խնդրում է նրան աջակցել շուշեցի վաճառականներին ձեռք բերելու 3000 փութ շաքար թէ քաղաքի և թէ Զանգեզուր գաւառի համար։

— «Փայլակի» անցեալ №34-ում, Յարութիւն աւ. քահ. Վարդապետեանի նամակում սպրդել է հետևեալ սխալը. Մեղրեցոց եկեղեցու միաբանները ժողովել են վանքի սովեալների և գաղթականների օգտին ոչ թէ 14 ր. 20 կ. այլ 111 ր. 20 կ.

— Քաղաքիս ռուսաց եկեղեցում տե-

Համբուրում էին ինձ ամեն գիշեր…
Միթէ մոռացել, էլ չե՞ս յիշում դու
Անցեալը շքեղ
Երազ գիշերւայ երազը անմեղ…

Ֆլօրա.
Բայց ես չըգիտեմ, դու ինչ ես ուզում…

Սուրէն.
Քո սէրը Ֆլօրա… Որից հըզըրկել
Մինչ մահւան շիրիմ դու ինձ խոստացար…

Ֆլօրա.
Խոստացայ, բայց տես, ես շըղթայւած եմ…

Սուրէն.
Սէրը չըգիտէ ո՛չ շղթայ, ո՛չ վիհ…
Անդունդը կիջնեմ ես քո սիրոյ հետ…

Ֆլօրա.
Բայց չես շըղթայւի էլ դու իմ սիրով….

Սուրէն.
Վկայ է երկինք, որ սիրում եմ քեզ…

Ֆլօրա.
Եթէ այդպէս է, եկ մեզ մօտ ապրիր…

Սուրէն.
Ի՞նչ, դու ուզում ես, որ լինեմ քեզ հետ
Իմ սէրը պըղծող այդ ծերունու մօտ.
Գըթայ օ, անգին, այդ ես չեմ կարող…

Ֆլօրա.
Դու այդ չե՞ս կարող… բայց ինչպէս կապրենք
Ես, դու միասին այս հարուստ տընից հեռացած արդէն…

Սուրէն.
Կըլարեմ վերջին ուժերս, որ մենք
Միշտ անհոգ լինենք հեռու այս տընից…
Բայց տես. շուտ, թէ չէ ծերունին կը գայ…

Ֆլօրա.
Օ՜, երնեկ, երնեկ էլ չըգար երբէք…

Սուրէն.
Ես վճռում եմ փախչել այստեղից…

Ֆլօրա.
Ո՛չ, ո՛չ չեմ կարող… սպասիր վաղը
Երբ լոյսը բացւի ես քեզ կըսպասեմ
Հարուստ աւարով մեծ ճամբի վըրայ…

Հրանտ. (դրսից)
Դու մի հաւատա, երբ լոյսը բացւի
Նա այս սենեակում ընկած կը լինի արդէն անկենդան…

Ֆլօրա (մօտենալով դռներին).
Ո՞վ էր, ախ, գըթա… բայց ոչ ոք չըկայ…
Եկ, հիմա փախչենք… պատրաստ եմ, տես, ես…
Գալիս եմ քեզ հետ, ուր որ էլ գընաս…

Սուրէն.
Բայց կա՛ց, մի շարժւիր…
Միթէ կարծում ես, որ կարող եմ ես
Դարձեալ միշտ քեզ հետ լինել ու ապրել…
Դու սըխալւում ես, եթէ կարծում ես…
Եկայ փորձելու քեզ, որպէս մի կնոջ
Հարուստ մեծատան, դժբախտ ծերուկի
Գըտայ, որ կինը աչքի դըրախտն է
Հոգու դըժոխքը - տանջանքը գազիր…

Ֆլօրա.
Օ՜, բաւական է… գընանք, շտապենք…

Սուրէն.
Ես մենակ կերթամ ինչպէս և եկայ
Կաց և սպասիր դու քո ծերունուն…
(դուրս է գնում. Ֆլօրան հեկեկում է).

Վարագոյր

Գր. Ներսիսեան

գի ունեցաւ հանդիսաւոր մաղթանքներ յաղթութիւն պարգևելու ռուս զօրքերին՝ ընդդէմ թշնամիների։

ԿՈՎԿԱՍ

Նոր հրատարակութիւններ: Նահանգապետը թոյլատրել է Յ. Ս. Սարգըսեանին հրատարակել Թիֆլիսում գրական, հասարակական և քաղաքական շաբաթաթերթ հայոց լեզուով «Վան» անունով, և Տ. Ա. Խաչիկեանին ամենօրեայ թերթ հայոց լեզուով «Գարուն» անունով։

— *Անդրկովկասի բամբակի ցանքսերի տարածութիւնը:* Հողագործութեան և հողաշինութեան գլխաւոր վարչութեան կովկասեան լիազօրի դիւանի հարցին՝ Անդրկովկասի բամբակացանքի տարածութեան մէջ եղած փոփոխութեան նկատմամբ,—Կովկասի գիւղատնտեսական ընկերութեան վիճակագրական բիւրօն պատասխանել է, որ ըստ եղած տեղեկութիւնների, ցանքսերի տարածութիւնը ամենուրեք ամբողջ երկրում խիստ կրճատուել է. ցանքսերի պակասումը նկատելի է Անդրըկովկասի բոլոր գաւառներում, բայց առաւելապէս Բօրչալուի, Ղազախի, Թիֆլիսի, Էջմիածնի, Երևանի, Սուրմալուի, Գանձակի, Զանգեզուրի, և մասամբ էլ Արճէշի ու Գէօգչայի գաւառներում։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԲԱՀՐԱՅԻ ՎԷՃ

Սօս (Վարանդա) 1 յուլիսի

Վարանդայի Սօս գիւղը 70 տարուց աւելի է, ինչ մշակում է կալուածատէր Միրզաբէկներին պատկանող «Բօլասար» կալուածքը, Սօսի հանդերին կից։ «Բօլասարը» 150 դեսեատին տեղ է, ամբողջովին վարելահող. բերրի և այդ կալուածքը մշակող 104 տուն սօսեցիների լաւ հողամասերից է։ Բէկը երբեք խոտից և այլ եկամուտներից տասանորդ չէ վերցրել, բաւականացել է ցորենի և գարու տասանորդով։

1912 թ. դեկտեմբերի 20-ի օրէնքի համաձայն, «Բօլասարը» ևս պէտք է յետ գնման կարգով անցնէր սօսեցիներին, բայց այդ տեղի չունեցաւ շընորհիւ այն հանգամանքի, որ կալուածքը վէճի տակ էր. այդ հողին տիրանալ էին կամենում Սօսի նախկին կալուածատէր Շարուջալլու բէկերը։ Անցեալ 1914 թ. Միրզաբէկների ժառանգները հաստատել են իրենց իրաւունքների մէջ և հողը մնացել է նրանց իրաւունքին դատարանի որոշման համաձայն,ուստի և յետ գնման (выкупные платежи) կարգով պիտի անցնի 70 տարուց ի վեր այդ հողը մշակող սօսեցիներին։

Մինչ այս, մինչ այն, երբ գիւղը ըսպասում է, որ «Բօլասարի» հարցը ընդմիշտ կը փակուի, հրապարակ են եկել կապալառուների դերում ինչ որ անձինք ու ցանկանում են վերջին անգամ մի բան գզլել ժողովրդից։ Այդ տխուր պարոններից մէկը սօսեցի է միւսը թաղլարցի։ Ինչ պայման ունին դրանք կալուածատիրոջ հետ, այդ գիւղին չէ հետաքրքրում, որովհետև տասանորդից աւելի, երբէք չէ վճարել բէկին և այսուհետ ևս ամենևին չի վճարելու։

Բայց արենդատորները այդ մտքի հետ բոլորովին չեն ուզում հաշտուել, ու ամբողջ գիւղը թողած երկու հոգու—Գարեգին Տէր-Մեսրոպեանին և Խաչի Սարգսեանին—դատարան են հրաւիրել, ու պահանջում են ոչ թէ տասանորդ, այլ 5-ից մէկ, անցեալ 1913 թ. բերքի համար։

Անցեալ յունիսի 10 և 16 այդ գործը քննուել է Շուշու հաշտարար դատարանում, ուր հաստատուել է, որ արենդատոր պարոնները 1913 թ. բերքի տասանորդը արդէն ստացել են, բայց յետին թւով ուզում են մի բան էլ նորից պոկել, քանի որ երկու տարի ևս գործ ունին ժողովրդի հետ։ Կը յաջողուի այդ բանը արենդատորներին,—հազիւ թէ, որովհետև հողը մշակող գիւղացիութեան հետ ևս ոչ մի գրաւոր պայման չունին և չէին էլ կարող ունենալ. դատարան քարշ տալով գիւղի ազդեցիկներից երկու հոգու, կամեցել են ճնշում գործ դնել ողջ գիւղի վրայ. որ չի յաջողուի։ Ինչպէս լսում ենք, արենդատորները ցանկանում են գործը անցկացնել նահանգական դատարան։

Թալեարա

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսոյս 3-ին, ուրբաթ երեկոյեան Շուշւայ ակմբանոցի դահլիճում կայացաւ «Եղբայրական օգնութեան» կանանց կօմիտէի երեկոյթը։ Ներկայացուեց երկու պիէս՝ հայերէն լեզուով «Հիւր» 2 արար. Բրանդէսի և ռուսերէն լեզուով „Веселый мѣсяцъ май“ Լ. Իւանովի։ «Հիւրը» լուրջ պիէս է թէ գաղափարի և թէ խաղի կողմից։ Այդպիսի պիէս պէտք է շատ լաւ խաղալ, որ տպաւորութիւն թողնի, սակայն այդ երեկոյեան «Հիւրի» դերակատարները, իբրև սիրողներ, շատ թոյլ էին, որի շնորհիւ և պիէսը ոչ մի տպաւորութիւն չթողեց. չգիտենք ինչու սիրողներն էին խաղում այդ պիէսը, քանի որ Շուշում գտնւող հայ դերասանները մեծ պատրաստականութիւն էին ցոյց տուել խաղալու կօմիտէի օգտին։ Սակայն այդ դեֆեկտը ծածկեցին իրենց յաջող խաղով ռուսերէն պիէս խաղացողները։ Պ. Կ. Ս. Պօդօլինսկին յայտնի է Շուշում իբրև թատերասէր և լաւ ռեժիսեօր, պարօնը ամէն ջանք գործ էր դրել պիէսի անսամբլը ստեղծելու, և իրաւ „Веселый мѣсяцъ май“ մեծ բաւականութիւն պատճառեց հասարակութեան։ Անփոխարինելի էին իրենց դերերում պ. Կ. Ս. Պօդօլինսկին Բէչոտկինի դերում և տիկին Նարինեան-Դաւթեանը վերջինիս քրոջ դերում. շատ յաջող էին խաղում տիկ. Պոտկովան և օր. Զուրաբեանը ձանձրացող քոյրերի դերում։ Մնացած դերակատարները նոյնպէս մեծ յաջողութեամբ տարան իրենց դերերը։ Ձնայած այդ պիէսի լաւ տպաւորութեան, հասարակութիւնը զուրկ մնաց որոշ բաւականութիւններից՝ պարելուց և այլն, որովհետև պիէսների երկարութեան շնորհիւ, նա ստիպուած էր ժամը 9-ից մինչև 2-ը մնալ դահլիճում, իսկ այնտեղից դուրս գալուց յետոյ ձանձրացած տուն շտապել։ Այդ հանգամանքը ազդեց նաև երեկոյթի նիւթականի վրայ։ Զգալի էր կազմակերպիչ ուժերի պակասութիւնը։

Լսելով զուտ արդիւնք կը մնայ 300 ռուբ. աւելի։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԼԽԱՒՈՐ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

Ճակատամարտը Վիսլայի և Արևմտեան Բուգի միջև յուլիսի 4-ին ծայր լարման հասաւ։ Մեր զօրքերը քաջաբար և յամառութեամբ յետ են մղում թշնամու գրոհը։ Լիւբլինի ուղղութեամբ թշնամին յարձակումներ էր անում ամբողջ ռազմաճակատի վրայ, կենտրոնացնելով իր ջանքերը գըլխաւորապէս Վիլկօլազի շրջանում, որտեղ մենք օրուգիշերուայ ընթացքում յետ մղեցինք 10-ից աւելի յարձակումներ։ Օրուայ ընթացքում գերմանականմեծաքանակ զօրքերը թափով յարձակուեցին մեր զօրքերի վրայ՝ Վեպրժի ձախ ափին։ Ձնայած կորուստներին, մեր զօրքերը հերոսաբար յետ էին մղում թշնամու կատաղի յարձակումները, որոնք տևեցին մինչև ուշ գիշեր։ Վեպրժի արևելեան ափում թշնամին յուլիսի 3-ին կրեց խոշոր կորուստ, Վօլիցա գետի մօտ մեր դիրքերի վրայ յարձակուելիս։

Մեր խրամատների առաջ հակառակորդի դիակների կոյտեր էին գոյացել։ Յուլիսի 4-ին այստեղ ուժեղ հրանօթային կրակ էր։ Գըրաբովից, Բերեստիէ գիւղերի ճակատի մի մասում թշնամին յուլիսի 3 և 4-ին կատաղի յարձակումներ էր անում և սւինային կրկնակի բաղխումներից յետոյ միայն, նրա ձեռքին մնացին մեր երկու րօտաների խրամատները։ Գուչկօի և Բուգի միջև մենք յետ մղեցինք թշնամու ,ազմաթիւ յարձակումները եղուրս հանեցինք նրան Մետելինի անտառից։ Բուգի վրայ, Իլկօվիցի, Ցիլօնցի և Կանտօնի մօտ թշնամին յուլիսի 4-ին ջանում էր անցնել գետի աջ ափը, բայց մենք յետ էինք մղում հակայարձակումներով։ Րիգա-Շաւլի րայօնում թշնամու յարձակումները Տուկկօմի և Ալտ-Աուցի վրայ շարունակւում են։ Յուլիսի 4-ին երեք ուղղութեամբ տեղի էին ունենում կռիւներ, ուր բազմաթիւ հեծելազօրքից բացի մասնակցում էր երկու կողմից նաև հետևակ զօրքը։ Ոխպիլին գիւղի արևելեան կողմում մենք մի ամբողջ գրոհի ժամանակ ձեռք ձգեցինք 500 գերի գինւոր, 9 սպայ և եօթ գնդացիր։ Պրասնիշի ուղղութեան վըրայ թշնամու լայն ճակատի վրայ առաջ տարած (?) հարկադրեց մեզ քաշուել Նարեւին աւելի մօտիկ դիրքերը։ Այդ հանգամանքով անհրաժեշտ եղաւ մեր ոյժերի այլ դասաւորութիւն Վիսլայի ձախ ափում որ առաջ է տարւում-անարգել։ Դնեստրի վրայ յուլիսի 3-ի ընթացքում բաւականին նշանակալից յաջողութիւն ունեցանք գետն անցնող թշնամու զօրքի դիմաց։ Մի օրուգիշերուայ ընթացքում բռնեցինք 2000 գերի աւստրիացի և 7 գնդացիր։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

4 յուլիսի Մերձծովեան շրջանում հրաձգութիւն է։ Մեր մօտօրային մակոյկը թիւրքական մի առնթաց նաւակ խորտակեց։ Օլթու ուղղութեան վրայ թիւրքական հետախոյզները հանդիպեցին, որը կրակով ցրեց նրանց, ըստ ուրում շատերը ջարդուեցին։

Արդօստի շրջանում թիւրքական հետախոյզները ջանում էին յարձակուել մեր պահակների վրայ, գործադրութեան մէջ դնելով ձեռքի ռումբեր, բայց ամենուրեք մեր կողմից յետ էին մղւում կորուստներով։

Սեվրիչայի ուղղութեամբ թիւրքերը պատահելով մեր հետախոյզներին, անկարգ հրացանաձգութիւն սկսեցին, որը մեզ ոչ մի վնաս չպատճառեց։

Մուշի ուղղութեամբ կռիւները զարգանում են։ Մեր զօրամասերից մէկը գրաւել է Լիզը և շարունակում է յետապնդել թիւրքերին։ Մնացեալ ռազմաճակատներում էական փոփոխութիւններ չկան։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

I

Շուշի. 7 յուլիսի

Թոյլ տուէք «Փայլակի» միջոցով յայտնել Շուշւայ Հայոց Դրամատիքական ընկերութեան հետևեալը.

Ի նկատի ունենալով ընկերութեան վարութեան բացարձակ անգործունէութիւնը, իսկ անդամների՝ իրենց ընտրրած վարչութեան նկատմամբ անպահանջկոտ լինելը, սրանով հրաժարւում եմ «մեռած» ընկերութեան վարչութեան փոխանդամի կոչման պատւից։

Գրիգորիս Տէր-Աւետիքեանց

II

1915 թիւ 4 յուլիսի

Յարգելի պ. խմբագիր

Թոյլ տուէք Ձեր օգտաշատ թերթի յառաջիկայ համարում զետեղել հետևեալը։

Շնորհներ են տարածւել, թէ անցեալ չորեքշաբթի երեկոյ, ներկայացման ժամանակ ես խօսքերով վիրաւորել եմ պ. Ագատ-Վշտունուն և յուշարար պ. Գերասիմ Աղասեանին։ Սրանով յայտնում եմ, որ մեր մէջ տեղի է ունեցել մի թիւրիմացութիւն, որի համար յայտնում եմ իմ խորին ցաւակցութիւնը։

Վահրամ Փափազեան

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 36 Կիրակի 12 յուլիսի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
1915

Կիրակի 12 յուլիսի № 36

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, ½ տարւանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԱԾ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջին ժամանակ, իրար յետեւից հեռացան կենտրոնական կառավարութեան շարքերից հրաժարականներ մատուցանելով ներքին գործերի մինիստր Մակլակովը, զինուորական մինիստր Սուխոմլինովը, այս օրերս էլ հրաժարական ստացան արդարադատութեան մինիստր Շչեգլովիտովը և սինօդի օբեր-պրոկուրոր Սաբլէրը: Այդ բոլոր անձինք յայտնի էին իրենց անհամբերատար պահպանողական քաղաքականութեամբ ներքին պետական գործերում, իրենց բացասական վերաբերմունքով դէպի հասարակական տրամադրութիւնները: Սակայն պատերազմի ներկայ ծանր օրերում, երբ իրերի տրամաբանական ընթացքով հրամայական պահանջ էր դարձել պետական ու հասարակական ուժերի սերտ համագործակցութիւնը, ինքըստինքեան ռուս արթնացած հասարակութիւնը չէր կարող լի հաւատով ու վստահութեամբ վերաբերուել դէպի այն անձինք, որոնք մինչև վերջին օրը խոչնդոտներ էին յարուցանում իր դէմ: Եւ ահա այժմ այդ անձերի հեռանալով, վերացւում են խոչնդոտներն և բացւում է, ինչպէս գոնէ երեւում է կառավարական բարձր շրջաններում տիրող տրամադրութիւնից, լայն ճանապարհ այդ տեսակ համագործակցութեան համար և վերջապէս զգացւում է հասարակական ուժերի կարեւոր դերը ներկայ մօմենտում:

Այդ հաւատը դէպի հասարակական ուժերը շեշտւեց նաև այն բարձրագոյն ռէսկրիպտով, որը անհրաժեշտ համարեց մօտագայում վերաբացել Պետական Դումայի նստաշրջանը և այդպիսով հնարաւորութիւն տալ ժողովրդական ներկայացուցիչներին՝ իրագործել համագործակցութեան ու փոխադարձ վստահութեան վրայ հիմնւած յարաբերութիւնները: Թէև մեզ յայտնի չեն նոր մինիստրների՝ կոմս Շչերբատովի, գեներալ Պոլիվանովի, մանաւանդ Խվոստովի ու Սամարինի քաղաքական ծրագիրներն ու դաւանանքները, բայց և այնպէս սրանք, հանդէս գալով իբրև վերանորոգւած մինիստրութեան անդամներ՝ հեռացած հների փոխարէն մի այնպիսի պատմական ժամանակ, անշուշտ համակերպւում են կառավարչական այն նոր հոսանքի ու տրամադրութեան հետ, թէ պէտք է յենւել հասարակական ուժերի ու կազմակերպութիւնների վրայ, պէտք է սերտ մօտիկութիւն ունենալ վերջիններիս հետ ու կատարեալ հաւատ: Այս տեսակ նոտեր ու կարծիքներ քանիցս առիթ ունեցան արտայայտելու վերջերս՝ մանաւանդ մամուլի ներկայացուցիչներին ու զանազան հասարակական գործիչներին՝ մի քանի մինիստրներ: Եւ այդ փաստը որոշ չափով մի թանգագին գրաւական է, որ հասարակական ուժերին ու կազմակերպութիւններին ներկայումս մեծ նշանակութիւն է դրւում. որ այդ հասարակական ուժերին հրաւիրում են գործել ու աջակցել հայրենիքի բարգաւաճմանը, երբ թշնամին իր երկաթէ բռունցքով ուզում է ամեն ինչ տրորել, ոչնչացնել:

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԻՔԸ ՂԱՐԱԲԱՂՈՒՄ

Անվիճելի ճշմարտութիւն է, որ գիւղերը դատարկւել են, զրկւել երիտասարդ և աշխատաւոր ձեռքերից. գիւղական աշխատանքները շատ տեղ երեսի վրայ են մնացել, անմխիթար և ողբալի վիճակում են մանաւանդ այն բոլոր ընտանիքները, որոնք ոչ աշխատող ունեն, ոչ էլ մշակ վարձելու հնարաւորութիւն: Այս հանգամանքի վրայ եթէ աւելացնենք կենսական մթերքների թանգութիւնը, պարզ կը լինի բոլորիս համար, որ կիսաքաղց գիւղացիութիւնը կանգնած է մի սոսկալի ապագայի՝ սովի ուրւականի առջեւ:

Այդ քստմնեցուցիչ հեռանկարն է պատճառ հանդիսացել մի կողմից Կովկասի Փոխարքայի շրջաբերականին՝ ուղղւած նահանգապետներին ու շրջանապետերին՝ օգնութեան հասնելու անտէր մնացած գիւղական ընտանիքների դաշտային աշխատանքներին և միւս կողմից Թիֆլիզի գիւղատնտեսական ընկերութեան դիմումին կազմակերպելու գիւղացիների օգնութեան գործը: Թէ առաջին և թէ երկրորդ դէպքում գիւղական ազգաբնակչութեան օգնութեան գործը պայմանաւորւում է բարեգործական հաստատութիւնների և մասնաւոր անհատների բարի կամեցողութեամբ. մի հանգամանք, որ այնքան էլ մեծ ապագայ և լրիւ բաւարարումն գիւղացիութեան աղաղակող կարիքների՝ չէ խոստանում: Առաջին դէպքում գործի յաջողութիւնը կախւած է այս կամ այն նահանգի և շրջանի կառավարիչների ու նրանց ստորադրեալների ցանկութիւնից, տակտից և ընդունակութիւնից: Մի շրջանում նա կարող է տալ որոշ արդիւնք, մի այլ շրջանում անցնել ապարդիւն: Երկրորդ դէպքում, եթէ կոչն արձագանք գտնելու լինի, օգնութեան գործը սահմանափակւում է մի քանի շրջաններով, ուր գոյութիւն ունին գիւղատնտեսական ընկերութեան ճիւղեր կամ լիազօրներ ու ներկայացուցիչներ: Մնացած վայրերն ու շրջանները, որոնք հեռու են ընկած կենտրոնից կամ շնորհիւ հաղորդակցութեան ճանապարհների անկանոնութեան, շփման մէջ չեն նրա հետ, աչքաթող են արւում Թիֆլիզի գիւղատնտեսութեան կողմից:

Այդպիսի ապարախտ շրջաններից է և մեր Ղարաբաղը, ուր, ամենայն հաւանականութեամբ, օգնութեան գործը կազմակերպող չի լինելու և գիւղացիական աղքատ մասսան թողնւելու է ճակատագրի և բախտի քմահաճոյքին: Գիւղերից եկած լուրերը շատ անմխիթար են. աշխատող ձեռքերի բացակայութեան պատճառով ծերունիներն ու կանայք են նետւել գործի ասպարէզ, սակայն այդ քիչ է և անբաւարար ժամանակին վերջացնելու դաշտային աշխատանքները. կարիք է զգացւում լայն օգնութեան, աշխատող ձեռքերի. բայց... չկան այդ ձեռքերը, չկան օգնութեան գործը կազմակերպողներ, իսկ գիւղացին ինքն իրեն կազմակերպել անկարող է, անսովոր և անընդունակ համայնական աշխատանքի, հաւաքական-խմբական գործունէութեան, շնորհիւ զեմստվօյական նպատակայարմար հիմնարկութիւնների բացակայութեան:

Մի անգամ արդէն առիթ ունեցել ենք շեշտելու «Փայլակ»-ի համարներից մէկում, որ Ղարաբաղի համար անհրաժեշտ է կազմակերպել գիւղատնտեսական ընկերութեան ճիւղ, որ իր խորհուրդներով և փորձնական ցուցումներով մեծապէս կը նպաստի Ղարաբաղի գիւղական տնտեսութեան գործին: Այժմ ներկայ անմխիթար վիճակը գալիս է նորից շեշտել և յիշեցնել տալու, որ այդպիսի մի ընկերութիւն ոչ միայն անհրաժեշտ, այլ և րոպէի պահանջ է: Նրա գոյութեան դէպքում այժմ գիւղացիութիւնը աչքերը երկինք չէր յառել և այնտեղից չէր սպասի օգնութիւն, այլ կը տեսնէր իր թիկունքում մի զօրավիգ և նրա ցուցումներով ու օգնութեամբ կը կարողանար ազատել ապագայի սոսկալի հեռանկարից, կազմակերպել փոխադարձ օգնութեան գործը խելացի և տեղական պայմաններին ու հանգամանքներին համապատասխան ձևով: Շեշտելով նման մի ընկերութեան անհրաժեշտութիւնը, շեշտել էինք միաժամանակ, որ այդպիսի մի ընկերութիւն կարող է կազմակերպել Թիֆլիզի գիւղատնտեսական ընկերութիւնը: Ճիշտ է, այդ ընկերութիւնն այժմ զբաղւած է բազմապիսի լուրջ խնդիրներով, բայց և այնպէս նա պարտաւոր է կազմակերպել Ղարաբաղում ճիւղ և լուրջ ուշադրութիւն դարձնել Ղարաբաղի գիւղական տնտեսութեան վրայ. քանի որ հայութեան թիւը Կովկասի ոչ մի վայրում այնպէս զգալի կերպով չէ նւազում, որչափ Գանձակի նահանգում, գլխաւորապէս Ղարաբաղում, շնորհիւ տնտեսական և այլ աննպաստ պայմաններից ծնունդ առնող գաղթի:

Մեր խորին համոզմունքով Թիֆլիզի գիւղատնտեսական ընկերութիւնը մեծապէս նպաստած կը լինի Ղարաբաղի գիւղացիութեան նիւթական-տնտեսական դրութեան, եթէ կազմակերպի իր ճիւղը յարմար վայրում. և որքան շուտ, այնքան լաւ:

Նորայր

«ԱԶԱՏ ԹԱՏՐՈՆ»

I

Երիտասարդ է հայոց թատրոնը: Չնայած որ նա վաղուց գոյութիւն ունի, բայց նա դեռ ևս չունի ինքնուրոյն ամբողջացած շկոլա: Դա մանր ազգութիւնների վիճակն է. այն հանգամանքները, որ թոյլ չեն տալիս զարգանալու ամբողջանալու ու խոշորանալու մանր ազգերի, մասնաւորապէս հայերի լեզուն, գրականութիւնը և այլ կուլտուրական գործօնները, նոյն հանգամանքները խոչնդոտ են հանդիսանում զարգանալու գեղարւեստին:

Դա է պատճառը, որ մենք ունեցել ենք թատերական գեղարւեստում խոշոր, նոյն իսկ համաշխար

ստացած տաղանդներ, բայց չենք ունեցել երբէք խոշոր բեմ։ Սկսող հայ դերասանը ստիպուած է լինում սովորելու, կրթուելու ոչ թէ թատերական միջավայրում, շկոլայում, այլ առանձին անհատների ղեկավարութեամբ ու ցուցմունքներով, իսկ դա բաւական չէ լաւ դերասաններ ունենալու համար։ Ճիշտ է, մեր դերասանների շարքերում կան անհատներ, որոնք խոշոր գեղարուեստական պատրաստութիւն են ստացել եւրոպական առաջնակարգ բեմերում, սակայն նրանք շատ քիչ են, որպէսզի ամբողջ թատրոնը տանեն իրենց վրայ. Նրանք չեն կազմում հայ թատրոնը, այլ այն մասսան, որը զուրկ եւրոպական կամ ռուսական բարձր գեղարուեստական կրթութիւն ստանալու յարմարութիւնից, զուրկ է և հայկական շկոլայից։ Մեր բեմին ոչ թէ բեմական լաւ երիտասարդներ են պակասում, այլ և լաւ ռէժիսեօրներ։ Ռէժիսեօրներն են ստեղծում ու բարձրացնում թատրոնը։ և նրանք, որոնց սրտին մօտ է հայ բեմի զարգացումը, պէտք է այդ ուղղութեամբ աշխատեն։ Հայ բեմին կազմակերպիչ ուժեր են հարկաւոր.

Ռուս գաւառացի դերասանը, եթէ նա միջոց չունի բարձր գեղարուեստական կրթութիւն ստանալու, այնուամենայնիւ միջոց է գտնում գնալու մայրաքաղաքները, տեսնելու, լսելու և սովորելու լաւ ռէժիսեօրներից ու դերասաններից։ Իսկ մեր դերասանները մեծ մասամբ զուրկ են և այդ առաւելութիւնից։ Շատ-շատ սկսնակ դերասանը ընկնում է Թիֆլիզ, ուր նա շատ քիչ բան է ստանում, որովհետև այստեղ չկայ կրթող, սովորեցնող միջավայր, չկան ռէժիսեօրներ։

Ահա հայկական բեմի այդ թերութիւնների. կնիքը կրում է իւրաքանչիւր հայ դերասան, նոյնպէս և Շուշի եկած «Ազատ թատրոնը»։ Զերծ է այդ թերութիւններից միայն պ. Փափազեանը, որ բախտ է ունեցել Եւրոպայի գեղարուեստական աղբիւրից մեծ պաշար վերցնելու շնորհիւ իր բնական ձիրքերի և աչքի ընկնող մեծութիւն է մեր դերասանական աշխարհում։ Մեր համեստ կարծիքով, պ. Փափազեանը հայ բեմի համար մի նոր ույժ է, որը եթէ զերծ մնայ բեմի և այլ պակասութիւններից, ժամանակի ընթացքում աւելի մեծ լոյս կսփռէ հայ բեմին։ Սակայն ներկայ յօդուածում մեզ չի հետաքրքրում պ. Փափազեանը, այլ «Ազատ թատրոնի» մնացած դերասանները, որոնք հայոց բեմի իրականութեան զուտ արտադրութիւնն են։ Նրանք խաղացել են Շուշում 5 պիէս, որը բաւական է մեր կարծիքով, որոշելու իւրաքանչիւրի ույժը և կարողութիւնը։

ՄԻ ԱՌԱՋԱՐԿ ՄԵՐ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻՆ

Մեր դպրոցական ծրագրի մէջ հայրենագիտութիւնը այն առարկան է, որ ամենից շատ հոգսեր է պատճառում դասատուներին, սակայն արդիւնքը մեծ մասամբ լինում է բացասական։ Տարեվերջի ստուգումները շատ անգամ են հաստատել, որ մեր դպրոցներում այդ անուան տակ աւանդւող առարկան հայրենագիտութիւն չէ եղել, այլ ամեն ինչից մի փոքրիկ խառնուրդ.—մի քիչ իրազննութիւն, մի քանի տեղեկութիւններ հորիզոնի կողմերի, արևի և լուսնի տեսանելի շարժումների և մթնոլորտային տեղումների մասին և այլն և այլն։ Շատ դասատուներ ցանկանալով մի փոքր բազմազանութիւն մտցնել, առաջնորդուած լինելով Թաւարքէլեանի ձեռնարկով, ամիսներ են վատնել մաշտաբի և առարկաների յատակագիծը նկարելու անաջող փորձերի վրայ և ապա միայն համոզուել, և այն էլ ոչ ինքնաբերաբար, որ աշակերտը իր ծննդավայրի, մերձաւոր բնագաւառի և հայրենիքի մասին այնքան տեղեկութիւն ունի, որչափ դպրոցում ընդունուելու օրը։ Պակաս դժուարութիւնների մէջ չեն դնում անտեղեակ դասատուներին «ըստ դպրոցական ծրագրի» կազմուած այն բոլոր դասագրքերը, որոնք III բաժանմունքի, յաճախ վանկելով կարդացող աշակերտների ականջին ճառում են՝ նախապատմական մարդու գիւտերից, քարէ ու բրոնզէ դարերից, կրօնի ու լեզուի ծագման պատմութիւններից. և այս ամենը բարեխիղճ ուսուցիչը աշխատում է խօթել աշակերտի գլուխը, քանի որ հայրենագիտութեան ծրագիրը այդ պահանջում է։ Ստացւում է կատարեալ քաօս. որչափ ուսուցիչ, այնքան էլ հայրենագիտութիւն։ Այսպիսի պարագաներում հայրենագիտութեան մի լաւ ձեռնարկի կարիքը դառնում է հրամայական պահանջ, որովհետև, ըստ իս, յաջող դասագիրքը, նոյն իսկ անյաջողակ դասատուի ձեռքի տակ, միշտ աւելի օգտակար է, քան հայրենագիտութեան տասնեակ մեթօդիկաներ ու ծրագիրներ։

Երկու տարի առաջ Թիֆլիզի մի խումբ ուսուցիչներ այս հասունացած կարիքը բաւարարելու համար՝ միացեալ ույժերով կազմում են հայրենագիտութեան մի ամփոփ դասագիրք, ծննդավայր ընդունելով Թիֆլիզ քաղաքը։ Այդ դասագիրքը այժմ ընդունուած է մեր գաւառական ծխական դպրոցներից շատերում և, պէտք է ասել, քիչ ծառայութիւն չէ անում մեր այն ուսուցիչներին, որոնք դեռ զուրկ են փորձառութիւնից և անկարող են մի քայլ անել առանց դասագրքի։

Բայց այս դասագրքով ամենագլխաւոր խնդիրը դեռ չէ վերացւում, որովհետև հայրենագիտութեան դասատու ուսուցիչը՝ օգտուելով դասագրքի այդ բոլոր բաժիններից, որոնք ընդհանուր են կովկասահայ բոլոր ծխական դպրոցների աշակերտութեան համար, ստիպուած է հայրենի գիւղի, շրջանի և մօտիկ բնագաւառի մասին եղած տեղեկութիւնները ձեռք բերել կամ անձամբ շրջելով կամ գրքերից քաղելով, որ շատ և շատ դժուարութիւնների հետ է կապուած։ Երևակայեցէք Ալէքսանդրապօլի կամ Երևանի շրջանից Վարանդա կամ Ղափան ընկած մի ուսուցչի դրութիւնը. խեղճը դեռ մի ամսում հազիւ է կարողանում ճարել իր պաշտօնավարութեան տեղի արևելքն ու արևմուտքը, իսկ մենք պահանջում ենք նրանից, որ նա իր սաներին ծննդավայրի և մերձաւոր բնագաւառի նկատմամբ այնքան իրազեկ լինի, որչափ պահանջւում է հայրենագիտութեան ուսուցչից... Ամենքը կը խոստովանեն, որ այսպիսի մի պահանջ կը լինի միանգամայն անարդարացի և անիրագործելի։

Մի ուսուցչի ուժերից վեր է տալ այս ամենը և մենք կարծում ենք, սխալուած չենք լինի, եթէ հայրենագիտութեան մի յաջող դասագրքի կամ ձեռնարկի կազմելը յանձնարարենք մեր ուսուցիչներին։

Եթէ ներկայ հանգամանքներում դժուար է առաջիկայ տարւայ համար հասցնել այդպիսի մի ձեռնարկ, կարելի կը լինի, պայմանաւորել յիշեալ դասագրքի հեղինակ Թիֆլիզի Մի խումբ ուսուցիչների հետ, տալ նիւթեր միմիայն այն չափով, որ չափով դա հարկաւոր է Ղարաբաղի թեմի և Զանգեզուրի շրջանի դպրոցների համար, մնացեալ մասերը թողնելով այն, ինչ որ արդէն կայ նրանց ձեռնարկում։ Աշխատանքը էլ աւելի հեշտացնելու համար, կարելի կը լինի ամբողջ գործը բաժանել երկուսի. առաջին դէպքում ծննդավայր ընդունելով Շուշին, երկրորդ դէպքում՝ Գորիսը։

Այսպիսի մի աշխատանքի հրատարակութեան համար ուսուցչութիւնը շնորհակալ կը լինի կազմողներից, հազարներով տարածելով այն մեր ծխական դպրոցներում։

Կարծում ենք, որ Թիֆլիզի Մի խումբ ուսուցիչները ևս ուրախ կը լինեն այս համաշխատակցութեանը։

Մել. Նասայեան

ԻՆՁ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԵՆ ՏԱԼԻՍ

«Մեր ծխական դպրոցների ուսուցիչները վատ սովորութիւն են դարձրել բարձրացնել իրենց վայնասունները, եթէ չեն ստանում նոյն իսկ մէկ-երկու ամսւայ ռոճիկը։ Ի՞նչ մեծ բան կայ դրանում. գնացէք և պարտքով ապրեցէք»։

Եւ այս ասում են այն անձինք, որոնք ժողովրդի կողմից ընտրուած են դպրոցը ղեկավարելու, նիւթականով ապահովելու, ուսուցիչ հրաւիրելու եւ արձակելու. մի խօսքով ամեն ինչ անելու (առանց ոչնչի) և վերջը ուսուցչին մեղադրելու, որը փող ստանալու համար այնքան է դիմում նրանց, որ ի վերջոյ ինքը ձանձրանալով՝ թքում հեռանում է։

Հայ ուսուցիչը չպէտք է ոչ ոքի գանգատուի, որ իրեն ռոճիկ չեն տալիս, ռոճիկը կտրում են, ուսուցչին անյարմար դրութեան մէջ են դնում, նրան խաբխբում են...

Այդ գիտեն և պահանջում են ծխական դպրոցի ուսուցիչներին վերոյիշեալ խորհուրդներ տուողները։ Բայց պարոնները չգիտեն, որ ոչ մի գիտակից մարդ իրեն բարոյական պարտք չի համարի գիւղական ուսուցչին այդպիսի խորհուրդներով օգտակար հանդիսանալ.

Եթէ մի րոպէ ենթադրենք, որ ուսուցիչը լսեց այդ խորհուրդները (որ չի կարող պատահել) և սկսեց պարտքով ապրել—ապա, ասացէք խնդրեմ, նա որտեղից կարող է վճարել այդ պարտքը, քանի որ իւր արիւն քրտնքի վաստակը չի կարողանում ստանալ, կամ ինչ երեսով նա դուրս կը գայ այս կամ այն խանութպանի առաջ։

Գիտեմ ուսուցիչ, որը դիմել է այդ միջոցին—պարտքին, իւր գոյութիւնը քարշ տալու համար, որովհետև ռոճիկը չէր ստացել և տեսել եմ նրա հոգեկան տանջանքները — երբ պէտք է եղել նրան անցնելու իւր պարտատիրոջ խանութի առջեւով.

Այո, հեշտ բան չէ գիտակից մարդու համար պարտքով ապրել մի այնպիսի ժամանակ, երբ կեանքը առանց այն էլ թանգ է, և դժուար է նորմալ ռոճկով ապրել, երբ ուրիշ տեղեր աւելացնում են ուսուցիչների ռոճիկները, առանձին սուբսիդիաներ են նշանակում, որպէսզի ուսուցիչների դրութիւնը քիչ թէ շատ բարուքեն։ Իսկ մեզնում... Իզուր չի ասել մեծ բանաստեղծը—«Դառն է մեր կեանքը, տխուր մեր օրերը»... Եւ իսկապէս միթէ դառն չեն հայ ուսուցչի օրերը, երբ նա 9 ամիս տանջւում է չնչին ռոճիկ ստանալով, իսկ այդ ռոճիկը ստանալու համար հազարաւոր օյիններ են բերում նրա գլուխը։

Եւ նրան այդպիսի խորհուրդներ են տալիս։

Իսկ նոյն խորհրդատուները, երբ ուսուցիչը պահանջում է իր ռոճկի մնացորդը լրացնելու համար գանձել ծխական տուրքը, որը երբեմն չի գանձւում դանազան պատճառներով—նեղանում են և բացականչում. «Ի՞նչ, դուք պէտք է կարգադրէք, որ ծխական տուրք ժողովենք։ Փող չկայ, երբ կը լինի կը տանք։ Կուզէք գնացէք դատ բացէք։ Երևի մենք էլ մի բան կասենք»։

Եւ միթէ հայ ուսուցիչը այսքանից յետոյ դեռ իրաւունք չունի բարձրացնելու իր արդար բողոքը, որ իրեն չեն գնահատում, իր ռոճիկը կտրում են։ Իսկ այդ բոլորը համարում են վայնասուններ։

Եւ դեռ այսքան պարզ իրականութեան մէջ, աչքակապների նման դեռ հրապարակով պահանջում են, որ «գաւառ գնացող հայ ուսուցիչը պէտք է ներշնչուած լինի բարձր ոգով ու տրամադրութեամբ»։

Իսկ այս ամենը խորհուրդներ են և անվերջ ուղղուած հայ ուսուցչին, որոնց եթէ ի մի հաւաքենք, կըստանանք տասնեակ հատորներ անմիտ և անհամ խորհուրդների։

Էլի խորհուրդներ տուէք. ուսուցիչները կը լսեն անտրտունջ, անվերջ, քաղցած փորով—տեսնենք ինչով կը վերջանայ. Չէ որ հայ ուսուցիչները օդով էլ են ապրում. Նրանք սովոր են այդ կեանքին։

V.

ՆԵՐԿԱՐԱՐՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ ՇՈՒՇՈՒՄ

Շուշւայ հայոց մասում ներկարարների թիւը հասնում է 9-ի։ Չնայած այդքան թւական քչութեան, այնուամենայնիւ նրանց դրութիւնը նախանձելի համարել անկարելի է, որի պատճառը, ըստ մեծի մասին հենց իրենք ներկարարներն են։

Անհասարակ ժողովրդական «փէշաքարը-փէշաքարին դանիմ կինի» առածը եթէ համեմատենք Շուշւայ բոլոր արհեստաւորների իրար հետ ունեցած յարաբերութեան հետ, կը տեսնենք, որ ճիշտ է, բայց առաւել ճշտւում է այն, երբ համեմատում ենք ներկարարների իրար հետ ունեցած յարաբերութեան։

Մի քանի տարի առաջ ներկարարների թիւը Շուշում հասնում էր 20—25-ի, որոնք քիչ թէ շատ միացեալ ույժերով, կարողանում էին կառավարել և իրենց ընտանիքի օրւայ պարէնը հայթայթել. Նոքա, միւս արհեստաւորների նման ունէին իրենց համքարութիւնը, համքարական դրօշակը և ուստաբաշը ու ապրում էին համերաշխ կերպով։ Նոցա մէջ սովորութիւն չէր գործը մէկը միւսի ձեռքից խլել «դարբաս» տալով, այլ դեռ ևս իրենց վերցրած մեծ գործերին օգնութեան էին հրաւիրում իրենց ընկեր ներկարարներին, գործը շուտ վերջացնելու համար։

Բայց ներկայում, երևի կեանքի թանգութեան պատճառով առաջնորդւում են «Նպատակն արդարացնում է միջոցը» դէվիզով և մէկը միւսին չի խնայում։ Մէկի վերցրած գործը միւսը սակարկելով (ի հարկէ ծածուկ) վերցնում է գործատիրոջից, աւելի պակաս գնով։

Եթէ առաջ ներկարարը մի գործ անում էր 70—80 կոպէկ «միւզդ» ստանալով (բոլոր նիւթերը գործատիրոջից), այժմ նոյն գործը, շնորհիւ ներկարարների մէջ տարածուած այդ դէվիզի, կատարում է 30—35 կոպէկով։ Դեռ միայն այդ չէ։

Ներկարարների ամենաանհրաժեշտ նիւթը—ներկը—շնորհիւ վաճառողների քմահաճոյքների, արուեստականօրէն այնքան է թանգացրած, որ ներկարարը, բոլոր նիւթը իրենից, մի մեծ գործ անելուց յետոյ հազիւ չնչին աշխատանք է ունենում։

Թէ ինչ հսկայական չափերով են թանգացել ներկերի գները, միայն վերցնենք սպիտակ գոյնի ներկը. Ըսպիտակ ներկի ֆունտը, որ 18 կոպէկ

էր արժենում — այժմ 50 և աւելի կոպէկով դեռ հազար ու մի «մուննաթներով» են վաճառում. Մնացած ներկերի մասին չեմ խօսում.

Ահա պատճառներ, որոնք նպաստում են ներկարարներին ընկնելու ներկայի աննախանձելի վիճակի մէջ և դիմելու վերոյիշեալ դէւիգին.

Իրազեկ

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Համառուսական քաղաքների միութեանը Վանից դիմում է եղած բանալ, ի նկատի ունենալով գոյութիւն ունեցող սոսկալի կարիքը, միութեան հաստատութիւններ Վանի շրջանում. Այդ առթիւ համառուսական քաղաքների միութեան Կովկասի լիազօր Ա. Խատիսեանը հեռագրով պատասխանել է, որ Վանը գտնւում է զեմստւային միութեան շրջանում, այնպէս որ այդ խնդիրքով պէտք է դիմել զեմստւային միութեանը.

— «Եղբայրական Օգնութեան» Վանի մասնաճիւղը նիստ ունեցաւ յունիս 16-ին, ուր նկատի առնելով կոտորածի հետևանքով գիւղերու մէջ առաջ եկած աշխատող բազուկների անհագին պակասը, որով անկարելի է հունձքերը վերցնել և վերահաս սովը ստոյգ կը դառնայ, որոշեց հեռագրել Կաթողիկոսին, որ «Եղբայրականի» ծախքով և Թիֆլիսի Գիւղատնտեսական Ընկերութեան ցուցմունքով տասնական հատ հնձող և կալսող մեքենաներ ղրկւին Վան՝ գաւառներու մէջ գործածելու համար. Նաև նկատելով որ համաճարակներ մեծ աւերներ կը գործեն ժողովրդի մէջ, որոշւեցաւ հեռագրով խնդրել, որ բժշկական յանձնախմբեր փութացնեն անյապաղ. Այդ հեռագիրները նոյն օրն իսկ տրւեցան.

— Աբաղայի դաշտում, ուր հաշւում են 15 հայ գիւղերում 248 տուն ազգաբնակութիւն, սպանել են ընդամենը 4 կին, 1 աղջիկ, 4 տղայ և 2 երեխայ, մինչդեռ սպանւած տղամարդկանց թիւը հասնում է 430-ի. Կոտորածից ազատ մնացած հայերն այժմ հաւաքւել են 6 գիւղերում — 1. Խաչան 92 տուն՝ եկած Եկմալից, Սալախանայից, Դիրաքլուից, Բերտա գիւղից, Մետխուլից, Կորթկանից, 2. Ղայմազ 38 տ., եկած Քոլքոլից. Կորթկանից. 3. Խան 17 տ., եկած Քոլքոլից, 4. Զիրուխչի 31 տուն՝ եկած Խաչանից, Դէրօից և Նազարաւայից (Զիրուխչին քրդաբնակ գիւղ էր) 5. Սին 16 տուն և 6. Գեառան 16 տուն՝ եկած Նազարաւայից.

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Ամսոյս 11-ին քաղաքագլուխ պ. Գ. Մելիք-Շահնազարեանը Մոսկվայի քաղաքագլխին ուղարկել է հետեւեալ հեռագիրը. «Ողջունում եմ համագումարը, որի նպատակները, նամանաւանդ, հայրենիքի յենարան և պաշտպան բանակի պարենաւորումը յարուցանում է հեռաւոր Ղարաբաղում պատրաստակամութիւն՝ զոհել ամեն ինչ. Յոյս դրէք մեզ վրայ, ինչով միայն կարող ենք օգտակար լինել.

— Ուրբաթ, 10-ին յունիսի, ամառային ժողովարանի դահլիճում տեղի ունեցաւ պ. Ստեփան Դէմուրեանի համերգը, որի մասին մանրամասն կը գրենք հետեւեալ անգամ.

— Մեզ յայտնում են, որ թեմական դպրոցի ուսուցիչները դեռ չեն ստացել յունիս ամսւայ ռոճիկը, որովհետև հոգաբարձական նիստեր տեղի չեն ունեցել.

— Կովկասեան ուսումնական շրջանի պ. հոգաբարձուն առաջարկել է քաղաքային ինքնավարութեանը՝ քաղաքապատկան հողերից մի հողաբաժին յատկացնել ռէալական դպրոցին, ծառայողների համար շէնք կառուցանելու.

— Քաղաքային ինքնավարութիւնը որոշել է ճարտարապետ պ. Բաղդատեանի միջոցով յանձնել քաղաքիս երկրորդ մասի պլիտաւին 40 ռուբլի կարգի բերելու խճուղու այն մասը, որ նորոգւում է քաղաքի միջոցներով.

— Կարգադրւած է քաղաքիս բոլոր խանութներն ու արհեստանոցները փակել երեկոյեան ժամը ութից ոչ ուշ.

— Ինչպէս լսում ենք, պ. Նահանգապետը հաստատել է քաղաքիս էլէքտրական լուսաւորութեան կօնցէսիօնէր պ. Րիզաևի և ընկ. պայմանագիրը քաղաքի հետ.

— Մեզ գանգատւում են որ Շուշի-Եւլախ տրակտի վրայ ճանապարհորդները կատարեալ կամայականութեան են ենթարկւած. Եղել են շատ դէպքեր, երբ ամառանոցաւորները անկարող լինելով համակերպւել կառապանների, աւտոմօբիլների և այլ մասնաւոր գրասենեակների կողմից կամայականօրէն նշանակւած առասպելական գների հետ, ուղղակի փոխել են իրենց ճանապարհը.

— Մեզ հաղորդում են, որ Շուշ. Հ. Բ. Ընկ. և նորակազմ Դրամատիք. ընկերութիւնների վերատեսուչ յանձնաժողովները դիմել են նոյն հիմնարկութիւնների վարչութիւններին, թէ ինչու մինչև օրս իրենց չեն հրաւիրում ստուգելու 1914 թ. հաշիւները.

— Մեր ընթերցողներին յիշեցնում ենք, որ այսօր երեկոյեան, ամառային ժողովարանի դահլիճում, տեղի կունենայ «Ազատ Թատրոնի» 5-րդ ներկայացումը՝ «Դօն-Ժուան» Մօլիէրի.

ԿՈՎԿԱՍ

— Զինուորա-արդիւնաբերական կոմիտէի պրեզիդիումը Թիֆլիսում կազմում են հետեւեալ անձինք. նախագահ Ա. Միլեան, օգնականներ՝ Գ. Ժուրուլի և Ա. Էնֆիաճեան, քարտուղար Ս. Գալստեան. Կոմիտէին կից ու այժմ հաստատւած կան հետեւեալ սեկցիաները՝ հանքային, տեխնիքական, առևտրական, գիւղատնտեսական ու բանւորական. Մոսկվայում յուլիսի 25-ին կայանալիք համագումարին մասնակցելու համար մեկնելու են Ս. Էնֆիաճեան, Ա. Սուլխանեան և Խ. Աֆրիկեան.

— Կովկասի փոխարքան հեռագրով դիմել է բոլոր նահանգապետներին, առաջարկելով անյապաղ կազմակերպել այն ուժերն ու միջոցները, որոնք ապահովելու են առաջիկայ բերքի իր ժամանակին ու ամբողջովին հաւաքելը. Այդ գիւղական աշխատանքներին օգնելու համար պէտք է հրաւիրել գիւղատնտեսական, կօօպերատիւ ու բարեգործական ընկերութիւնների նաև մասնաւոր անձանց, որոնք մասնակցել են գարնանային դաշտային աշխատանքներին.

— Պետական Դումայի անդամ Մ. Պապաջանեանը Պետրոգրադից հեռագրում է Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Ա. Խատիսեանին, որ իր նախաձեռնութեամբ Պետական Դումայի մի շարք անդամների ու այլ անձանց մասնակցութեամբ Պետրոգրադում եղել է մի խորհրդակցութիւն Կովկասում զեմստւօ մտցնելու հարցի մասին. Խորհրդակցութիւնը մեծ համակրանքով է վերաբերւել Կովկասում զեմստւօ մտցնելու մտքին և եկել այն եզրակացութեան, որ զեմստւօն Կովկասի համար կենսական անհրաժեշտութիւն է.

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Գորիս. Տեղում՝ միջնակարգ դպրոցի աշակերտութիւնը կազմեց մի խումբ „Помощь“, որի նպատակն էր տալ մի շարք ներկայացումներ յօգուտ հայ կամաւորների. Առաջին ներկայացումը տեղի ունեցաւ յունիսի 6-ին հայոց դպրոցի դահլիճում. Դահլիճը ծայրէ ի ծայր լիքն էր. Զուտ արդիւնք մնաց 143 ռուբլի, որից 10 ր. յատկացրին հայոց դպրոցին. Երկրորդ ներկայացումը կայացաւ յունիսի 27-ին. Ներկայացրին հայերէն «Մարւող ճրագներ», դրամա 3 գոր. և ռուսերէն Чья эта шляпа, сударыня?“, կոմեդիա 1 գոր. Երկրորդ ներկայացումից ստացւած է 107 ռուբլի 60 կոպ. զուտ արդիւնք, որից 7 ր.—հայոց ուսումնարանին. Խումբը պատրաստւում է տալ երրորդ ներկայացումը.

Ռ. Մ.—Օ.

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

Մի սպառողական ընկերութիւն.

Ն. Ախտա, 25 յունիսի

Երկար ժամանակ համայն Կովկասի բարեբեր գրկում ապրող ժողովուրդը քնած էր նահապետական խոր քնով. Վերջին տասնամեակում, կեանքի բնական թէ արհեստական թանգութիւնը իր անողոք ուրւականով ցցւեց հայ ժողովրդի առաջ և մարդիկ սկսան ակամայից բացել աչքերը. Նայել սև ուրւականի վրայ ու սոսկումով վեր ելնել դիմադրութեան. միակ և յուսատու միջոցը ճանաչւեց սպառողական շարժումը, որ գործնական որոշ սիստեմա մտցրեց մեր ժողովրդի տնտեսական և բարոյական կեանքի մէջ.

Ամեն տեղ խօսում, քարոզում ենք, որ հարկաւոր է գիւղերն ու աւանները պատել սպառողական ընկերութիւնների խիտ ցանցով, և դրանով զէնքի կանչել թոյլերին և ընկճւածներին՝ կռւելու կեանքի թանգութեան դէմ.

Նոր Բայազէտի գաւառն, որպէս մի աչքի ընկնող խոշոր հայ միջնավայր, առաջին նշանը տւեց, Ալափարս գիւղում հիմնելով «Աղմաղան» սպառող. ընկերութիւնը.

Ն. Ախտայում ևս հիմնւեց այդ օգտակար ընկերութիւնը «Սևան» անունով, սակայն որքան ցաւալի պատկեր...

Այս տարի բաղդ ունեցանք այցելելու այդ գիւղը և առաջին հետաքրքրութեանս առարկան եղաւ այդ ընկ. գործունէութիւնը. հարցնելով փայատէրերին՝ թէ նրանք արդեօք լաւ չարին այդ ընկերութիւնը հիմնելով, և ես միանգամայն վստահ էի որ նրանք շատ գոհ կլինեն. սակայն բողոքի ու դառն ատելութեան թոյն թափւեց նրանց բերանից և մարդիկ բացարձակապէս ասացին, որ այդ ընկ. մի սոսկալի չարիք էր, որը բուսաւ «բարիք»-ի միտումով.

Բոլոր գիւղացիները հաստատեցին, որ ընկերութեան հաշւապահը ամբողջ 3 տարի ոչ մի հաշիւ չներկայացրեց իր անդամներին, և պատերազմը սկսելուն պէս, բոլոր դրամագլուխը վերցնում, կողպում է խանութը և հայդէ կամաւոր.

Հարցնում ես թէ ապա ինչ լուրջ միջոցներ է ձեռք առել ընկերութեան վարչութեան կազմը—ժողովուրդը իրեն քաջալերում է թէ գանգատ է տրւած, տեսնենք վերջը ինչ կը լինի.

—Մինչև այդ վիճակը արդեօք ոչ մի շահ չունեցանք—հարցնում եմ.

—Ինչ շահ. գնում էինք խանութ, ապրանքը ուրիշ խանութների գներից շատ բարձր էր. ասում էին ոչինչ, թէ թանգ, թէ էժան, միևնոյն է. խանութը ձեր սեփականութիւնն է. 10 ր. փայ ենք տւել, հիմի էլ 5—5 ր. են պահանջում մեզ անդամութիւնից ազատ համարեն, որովհետև խանութը «կոտր է ընկել».

Մ. Փայլունի

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ՆԻԺՈՒՄ

Նիժ. (Նուխու գաւ. Ղարաբ. թեմ) Հայոց «Ս. Մեսրովբեան» դպրոցը շատ հին դպրոցներից է. տասնեակ տարիների գոյութիւն ունի. փակւել է, մինիստրականի վերածւել և նորից վերաբացւել.

Ուսումը այս դպրոցում սկսւել է սեպտեմբերի 10-ից. կանոնաւոր ուսումը սկսւել է հոկտեմբերի 28-ին ու նոյեմբերի 5-ին (IV բաժ.). Ուսումը վերջացել է մայիսի 13-ին. Վերստուգումներ և ոչ էլ քննութիւններ չեն եղել, այլ աշակերտները փոխադրւել են տարւայ մէջ ցոյց տւած յառաջադիմութիւններով. Վերաքննութիւնների փոխարէն տրւել են ամառային աշխատանքներ. V բաժ. չունենալու պատճառով աւարտողներ չեն եղել. Աշակերտութեան ընդհանուր յառաջադիմութիւնը թոյլ է եղել. Դպրոցը բաղկացած է չորս հիմնական բաժանմունքից, մէկ նախակրթարան և երկու վարժոց բաժանմունքներից. Ընդամենը 6 բաժանմունք, որոնցից երկու վարժոց բաժանմունքները գիւղի ներքին և վերին մասում են գտնւում. Այդ բաժանմունքներում աշակերտները միմիայն հայերէն խօսել են սովորում*), Երկսեռ աշակերտութեան թիւը տարւայ սկզբում 300-ից աւելի էր, տարւայ վերջում 300-ից շատ իջաւ.

Ուսուցչական խումբը բաղկացած է եղել եօթն հոգուց, վարժուհիներից մէկը կրթութիւնից զուրկ է եղել. Ռոճիկ տրւել է՝ աւագ-ուսուցչին 650 ր., հրաժշտութ. ուսուցչին՝ 500 ռուբլի, երրորդին 450 ր., չորրորդին 400 ր.: Վարժուհիներից երկուսին՝ 450-ական ռուբլի, մէկին՝ 400 ր.: Դասագին գոյութիւն չունի. Վերակացութիւնը ուսուցիչներից երեքը կատարել են հերթով՝ ձրի.

Դպրոցի պահպանման գլխաւոր և ապահով աղբիւրը կազմում է հասարակական տուրքը 1,500—2000 ռուբլի. Թոշակ՝ աշակերտները բոլորը անխտիր վճարում են 4-ական ռուբլի, մի բան, որ անբարեխղճութիւն է, քանի որ 1,000-ներ կուտակողը նոյնքան է վճարում, որքան և օրւայ աշխատանքով ապրողը. Աշակերտուհիները ձրիավարժ են. Դպրոցը ունի մի աղքատիկ գրադարան. Գրքերի մի մասն էլ ռուսերէն ու անպէտք գրքեր են. Գիւղի գիտակիցներից պ. Սահակ Այվազեանը իր նորածին Րաֆֆի որդու անւան խոստացել է դպրոցի գրադարանին նւիրել «Րաֆֆու» ամբողջ գրւածքները. մի միտք, որ խրախուսանքի է արժանի. Ցանկալի է դրա օրինակը բարի նախանձ շարժէ միւս գիտակիցների մէջ. Գրադարանը կառավարում էր օր. Թ. Թադէոսեանը ձրիաբար. Պարբերական հրատարակութիւններ՝ դպրոցի հաշւով չեն ստացել. Քանի անգամ մանկավ. ժողովներում պահանջ է տրւել թերթեր ստանալու, սակայն անհետևանք է թողնւել. Տարւայ ընթացքում մի ներկայացում է տրւել և մի ցերեկոյթ—դեկտեմբերին. Դպրոցը տեղաւորւած է անյարմար, հակաառողջապահական շէնքի մէջ.

Ծանօթ*).—Աշակերտները դպրոց են գալիս մի բառ անգամ հայերէն չիմանալով, որովհետև թէ ընտանիքում և թէ առհասարակ գործածական լեզուն ուտերէն է, որ միանգամայն տարբեր և այլ լեզու է և ոչ մի կապ չունի հայերենի հետ.

դասարաններից մի քանիսի միջին պատը տախտակից է, որ մեծ անյարմարութիւն է ստեղծում դասերին։ Նստարանները հին ձևի են և միանգամայն անպէտք, որի վրայ առանձին ուշադրութիւն պէտք է դարձնէ դպրոցի վարչութիւնը։

Հոգաբարձութիւնը բաղկացած է 8 հոգուց, Նախագահն է գիւղական տանուտէրը, որը մեծ զարկ կարող է տալ կրթականին, եթէ փոքր ինչ գիտակցութիւն ունենար և կարողանար ըմբռնել կրթութեան նշանակութիւնը. սակայն, ցաւօք սրտի, իր գործին անտեղեակ է։

Գիւղում կը լինեն minimum 1000—1500 դպրոցական հասակ ունեցող երեխաներ, որոնցից հազիւ 300 դպրոց են յաճախում և մօտ 20—25 հոգի այլ քաղաքներում, իսկ մնացածները մնում են փողոցներում, խաւարի գրկում թափառելիս։

Նիժի պէս մեծ գիւղին մի դպրոցը բաւարարութիւն տալ անկարող է. անհրաժեշտ է, որ գիւղի գիտակից մասը և երիտասարդութիւնը ջանան կամ դպրոցը ընդարձակել կամ թէ մի երկրորդ դպրոց բանալ գիւղում։

Ուսուցիչ Ա. Տէր-Գէորգեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մտաւոր ուժերի համախմբումն

«Times» թերթում տպագրւած է անգլիական նշանաւոր վիպագիր Ուէլսի յօդւածը, ուր նա հետևեալ անաչառ և ուշագրաւ դիտողութիւններն է անում կռւող կողմերի նկատմամբ։ «Ներկայ պատերազմը, ասում է նա, տարւում է մեքենաների և այլ գիւտերի միջոցով։ Այն պայմանները, որոնցով տարւում է պատերազմը, շարունակ փոփոխւում են՝ կախումն ունենալով գիւտերից. կը յաղթի նա, ով աւելի խորամանկ է, ով հարուստ է միջոցներով։ Գերմանացիների գործադրած պատերազմական միջոցները և ձևերը շարունակ փոփոխութեան են ենթարկւում. Նրանք նորանոր գիւտեր են անում, և այդ գիւտերից իւրաքանչիւրը ներկայացնում է որպէս պահպանման միջոց նրանց զինւորների և անսպասելի հարւած մեզ համար։ Մենք համարեա ոչ մի նոր գիւտ չենք արել այդ ուղղութեամբ։ Մեր օրէնսդիրները և ազգը ժամանակն է, որ գիտակցեն և խոստովանեն, թէ զինւորական խակի հագցրած երիտասարդ մարդկանց մասսան, գումարը, միայն առաջին քայլն է պատերազմական գործում. այդ մասսաները կազմում են զօրքի մարմինը և ոչ գլուխը կամ անդամները։

Պատերազմական գործողութեան ինչ ձևի էլ չդիմենք, մենք կը մնանք որպէս պահպանողական, երբեմն էլ օրինակող, նմանւող, միշտ էլ դիլետանտ, այն ինչ յաղթութեան համար պէտք է յենւել գիտութեան բոլոր տւեալների վրայ, պէտք է լինել կրթւած, զարգացած և խորը մասնագէտ։ Այդ թերութիւնները կարելի է ուղղել. սակայն նրանք կը մնան դեռ մինչև որ մենք կը ստեղծենք մի լրացուցիչ առաջնորդող օրգան-խորհուրդ, ուր կը մասնակցեն մեր ազգային կեանքն ստեղծագործող մարդիկ, առանձնապէս գիտութեան մարդիկ, երիտասարդ գիտնականները, ռազմական և ծովային գործին գիտակ անձնաւորութիւնները, մի խորհուրդ, որը մեծ ազդեցութիւն կունենայ կառավարութեան վրայ։ Անհրաժեշտ է, որ մենք ունենանք պատերազմական գործը տանելու համար մի ղեկավարող օրգան, ենթակայ կառավարութեան, բայց բաղկացած գիտականապէս և տեխնիկապէս կոմպետենտ անձնաւորութիւններից՝ այդ գործում։ Այդպիսի օրգան գոյութիւն ունի Գերմանիայում։ Արևմտեան ճակատում մենք գործ ունենք գերմանական րէալ ուժը, զօրութիւնը մարմնացնող Կրուպպի գործարանների երիտասարդ ճարտարապետների հետ։ Անգլիան ու Ֆրանսիան էլ պէտք է համախմբեն իրենց երիտասարդ և գործունեայ ճարտարապետներին ու քիմիկոսներին, որ կարողանան դէմ դնել և հաշիւ տեսնել այդ հոյակապ կազմակերպութեան հետ։

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ

«Աշխարհի դատաստանը»

Ամառային ժողովարանի դահլիճում, չորեքշաբթի օրը 8-ին յուլիսի, «Ազատ Թատրոնի» հայ դրամատիկ դերասանների խումբը ներկայացրեց Մուրադխանի «Աշխարհի դատաստանը» 4 գործողութեամբ դրաման։

Չնայած որ Թատրոնի վարչութիւնը այդ դրաման կարևոր էր համարել յայտարարել «Ռուսաստանում մեծ յաջողութիւն գտած հռչակաւոր պիէս», սակայն, ինչպէս ներկայացումից պարզորոշ երևաց, դա հռչակաւոր լինելով только съ обратной стороны, միաժամանակ մի ողորմելի շարադրութիւն է, յօրինւած լրագրական տեղեկութիւնների հիման վրայ և որոշ նմանութեամբ «Рабочая слабодка» հանրածանօթ պիէսի։ Հերիք չէ, հերոսներին մկրտել ռուսական անուններով և յայտարարել, «որ անցքը կատարւում է Մոսկվայում», այլ անհրաժեշտ է ծանօթ լինել ռուսական կեանքին, իրականութեան և ապա միայն, ըստ այնմ, մօտենալ գրւած նպատակին։ Այսպիսի վերաբերմունք դժբախտաբար չենք նկատում մեր դրամատուրգի (?) կողմից։ Հեղինակի հերոսները ռուսական են միայն անունով և մէկ էլ օղու չափազանց գործածութեամբ. Մնացեալում պիէսան ոչնչով չէ յիշեցնում ռուսական կեանքը։ Որ հետաքրքրական նիւթ է կամեցել ընտրել հեղինակը, խօսք չունենք. բայց մելօդրամատիք տեսարաններով արցունք խլել անգամ բուրժուական կանանց աչքերից, դեռ չէ նշանակում դրամա գրելու կարողութիւն ունենալ։ Պէտք է կարողանալ մշակել ընտրած նիւթը, հոգեբանական կապակցութեամբ և գեղարւեստօրէն շաղկապելով դրամայի այլ և այլ մոմենտները, ստեղծել մի կուռ ամբողջութիւն. թէ չէ մէկը միւսի ետևից շարել տասնեակ պատահականութիւններ և յաւակնութիւն ունենալ՝ իրական կեանքի պատկերը տալ, նշանակում է առնւազը ծիծաղելի դառնալ սեպհական նախաձեռնութեամբ... Եւ իրաւ, պ. Մուրադխանի դրամայում ամեն ինչ արդիւնք է պատահականութեան։ Թըւում է, որ եթէ դէպքերից մէկն ու մէկը այլ կերպ դասաւորէր, մենք չէինք էլ ունենայ դրամա։ Պիէսայի բոլոր հերոսները ոչ միայն տիպական չեն, այլ և նրանց շուրջը պտտւող իրադարձութիւնները, որպէս եզակի ու կուրիօզ դէպքերի շարան անգամ, քիչ են հաւատալի...

Ցաւել պէտք է, որ պարոնայք դերասանները, անծանօթ լինելով մեր իրականութեան իրական պահանջներին, այդպիսի ընտրութեամբ ընդառաջ են գնում «Թատրոնական ամբոխի» պահանջներին, ընթանալով դիմադրութեան ամենաթոյլ գծով։

Խաղը ընդհանրապէս յաջող էր, զուրկ որևէ աչքի ընկնող դեֆեկտից։

Գ. Փափազեանը Շչուրկինի դերում իր գեղեցիկ ու մտածւած խաղով հրմայեց հանդիսականներին։ Մեղքը հեղինակինն է, որ նրա խաղը վերջին տեսարանում անցաւ քիչ սառն ու բռնազբօսիկ։

Գ. Թաշճեանը Գոլուբէվի դերում լաւ էր, միայն նրա խաղը և շարժումները նկատելի չափով միօրինակ են. դերասանը պիտի աշխատէ մի քիչ բազմազանութիւն մտցնել խաղի մէջ։

Տիկին Մամիկոնեան և պ. Կոստանեան բաւարար էին և ծափահարութեան առարկայ դարձան։ Իր յաջող գրիմով և անբռնազբօսիկ խաղով այդ երեկոյ աչքի ընկաւ պ. Օվի-Ահարոնեան. ցանկալի է, պարոնին տեսնել աւելի պատասխանատու դերերում։

Թատրոնում հասարակութիւն շատ կար, որը քանիցս ծափահարութեամբ վարձատրեց դերակատարներին։ Գ. պ. Թաշճեան և Կոստանեան ստացան ծաղկեփունջ, իսկ տիկին Մամիկոնեան արծաթէ մի արժէքաւոր ընծայ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

Ռիգա—Շաւլեան շրջանում ռազմական ընդհարումները տեղի ունէին Միտավայից դէպի արևմուտք և Եանուշկի գիւղը տանող ճանապարհի վրայ։ Նարևի վրայ թշնամին ռմբակոծում էր Օստրոլենկօն և ջանում էր առաջ շարժւել դէպի Ռօժանի և Պուլտուսկի միջև գտնւող արւարձանային դիրքը։ Վիսլայի ձախ ափին թշնամին յուլիսի 7-ին ապարդիւն կերպով յարձակումներ էր անում մեզ վրայ Զօլին—Գնիւաֆ—Գնէվաշևի ուղղութեամբ։ Լիւբլինի ուղղութեամբ թշնամու արշաւանքը կանգնեցրած է մեր կողմից՝ Խօտել-Պիասկի ռազմաճակատում։ Վեպրժի երկու ափերին, Սուխօդոլի գիւղի մօտ և Բէխօվէց աւանի ուղղութեամբ 7 յուլիսի մինչև ուշ գիշեր տեղի ունէր յամառ կռիւ։ Գերմանացիները մի քանի մասերում յետ մղւելով մեր կողմից, էական կորուստներ ունեցան։ Վօխնյաւիցէ-Գրուբեշով ռազմաճակատում ևս 7 յուլիսի սկսեց կռիւ և թնդանօթաձգութիւն։ Բուգի վրայ, Լիտովիշ-Սօկալ-Պոտուրժիցա մասում մեր զօրքերը նեղեցին գետի աջ ափը անցած թշնամու զօրամասերին։ Յամառ կուի մէջ մենք ձեռք ձգեցինք մինչև 1000 գերի։ Միւս շրջաններում՝ աչքի ընկնող ռազմական ընդհարումներ չեն եղել։

——

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Յուլիսի 5-ին Մերձծովեան շրջանում հրացանաձգութիւն է։ Մեր ականակիրները ընկղմեցին 69 առագաստանաւ, որոնք բեռնաւորւած էին ալիւրով։ Մեր մոտորային նաւակը խորտակեց մի թիւրքական առագաստանաւ, եգիպտացորենի մեծ բեռնով։

Օլթու ուղղութեան վրայ հրացանաձգութիւն է։ Մուշի ուղղութեամբ կռիւը շարունակւում է. մեր զօրքերը գրաւեցին Նազիկ գիւղը։ Մնացեալ ռազմաճակատում առանձին փոփոխութիւններ չկան.

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Денежный отчетъ за іюнь 1915 г.

Шушинскаго отдѣла Общества повсемѣстной помощи пострадавшимъ на войнѣ солдатамъ и ихъ семьямъ, состоящаго подъ ВЫСОЧАЙШИМЪ ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА покровительствомъ.

ПРИХОДЪ

Осталось къ 1-му іюня	5291 р. 93 к.
Въ іюнѣ поступило:	
Пожертвованій	105 р. 03 к.
Итого въ іюнѣ	105 р. 03 к.
Итого съ ост. за 1915 г.	5396 р. 96 к.
Израсходовано въ іюнѣ	491 р. 90 к.
Остат. къ 1-му іюля	4915 р. 11 к.
Изъ нихъ:	
По книж. сберег. кассы	4600 р. — к.
На рукахъ у казначея	315 р. 11 к.

РАСХОДЪ

Выдано един. пособій 13 л.	62 р. — к.
„ ежем. пособій 88 л.	403 р. — к.
Вознагражденіе писаря	10 р. — к.
Канцелярскіе расходы	6 р. 45 к.
Случайные расходы	— р. 40 к.
отчисл. въ запасн. кап.	10 р. 05 к.
Итого	491 р. 90 к.

Предсѣд. Прав. *А. Ивановъ*

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Մեղրեցոց (ս. Աստւածածնայ) եկեղեցու միդասեան ծխական դպրոցի համար հարկաւոր են երեք ուսուցիչ՝ աւագ, երկրորդ և ռուսաց լեզւի։ Ցանկացողները կարող են դիմել հոգաբարձութեանս մինչև ամսոյս 20-ը։

Հոգաբարձութիւն

№ 37 Հինգշաբթի 16 յուլիսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Հինգշաբթի 16 յուլիսի № 37

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, $^1/_2$ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ — 20 կոպ, վերջին „ „ — 10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ՊԷՏՔ Է ՇՏԱՊԵԼ

Մի անգամ ընդ միշտ պէտք է ըմբռնենք, որ մեր կրթական-դպրոցական հաստատութիւնները, որպէս ժողովրդական, մեր ազգային մտաւոր ու նիւթական հարստութեան ամենախոշոր մասն են կազմում. փակել այդ դպրոցներից մէկը կամ կրճատել՝ նշանակում է վնասել ազգային հարստութեանը, վատնել ազգային սեփականութիւնը։ Այդ տեսակէտով է մօտեցել «Փայլակը» դպրոցական խնդրին. ազգային մտաւոր-նիւթական հարստութեան պահպանման և բարգաւաճման խնդիրն է առիթ հանդիսացել նրան իւրաքանչիւր դէպքում, երբ նա արտայայտել է դպրոցական - կրթական խնդրի շուրջն ընդհանրապէս և Ղարաբաղի թեմի դպրոցների շուրջը մասնաւորապէս։ Նոյն այդ տեսակէտն ի նկատի ունենալով էր, որ նա պնդում էր, թէ Մարիամ Ղուկասեան օրիորդաց դպրոցը չպէտք է պատճառ դառնայ Մարիամեան օրիորդաց դպրոցի փակման, որ վերջինս, որպէս ինքնուրոյն դպրոց, պէտք է շարունակի իր գոյութիւնը, իսկ Մարիամ-Ղուկասեան դպրոցը կազմի մի տեսակ շարունակութիւն Մարիամեան դպրոցի։ Դարձեալ նոյն տեսակէտն էր մեզ առել տալիս, որ թեմական դպրոցի հոգաբարձութիւնն իրաւունք չունի թեմական դպրոցի եկամուտներով պահպանել օրիորդաց դպրոցը, քանի որ դրանով մեծապէս զրկանքի է դատապարտում թեմական դպրոցը։

Սակայն զլորւում է ամառն աննկատելի կերպով, մի ամսից յետոյ նոր ուսումնական տարւայ շէմքին կանգնած կը լինենք, այն ինչ հարցը մնացել է նոյն մութ ու անորոշ դրութեան մէջ, նոյն հանելուկային, առեղծուածային բնոյթով, ինչպէս երկու տարի առաջ. ոչ օրիորդաց դպրոցների վիճակն է որոշւել, ոչ առանձին հոգաբարձութիւն հաստատւել այդ դպրոցների համար, ոչ էլ թեմական դպրոցն է կարողացել ազատւել իր ակամայ խնամակալի և բարերարի դերից։ Կարծես թէ ինչ որ գաղտնի ուժեր, ձեռք ձեռքի տւած, աշխատում են գործը պահել նոյն խճճւած դրութեան մէջ և արգելք են հանդիսանում խնդրի պարզաբանութեան, որոշման։

Ցաւալին այն է, որ գործի դանդաղումը, դրութեան անորոշութիւնն սկիզբն է առնում հեռուից, բարձրից. հոգևոր բարձր իշխանութիւնն է, որ փոխանակ շուտափոյթ հարկ եղած կարգադրութիւններն անելու, այս խառնաշփոթ, գերազանցօրէն վնասաբեր վիճակին դեղ ու դարման անելու, խորհրդաւոր և անհասկանալի լռութիւն է պահպանում։ Դպրոցական շէնքը համարեա թէ պատրաստ է. ապահովւած է նաև դպրոցի պահպանման խնդիրը, շնորհիւ դպրոցի բարերար Ղուկասեանի նւիրաբերութեան, մնում է Էջմիածնին միայն կարգադրել դպրոցի հոգաբարձութեան խնդիրը, որին սպասում է թէ բարերարը և թէ Շուշու հասարակութիւնը և որով միանգամայն լուծումն է ստանալու այսքան ժամանակ ձգձգւող չարաբաստիկ հարցը։ Մի փոքրիկ պարտականութիւն, որի կատարումն Էջմիածնի կողմից ոչ առանձին ժամանակ է պահանջում, ոչ էլ ջանք, բայց որի կատարումը Շուշու հայ հասարակութեան համար և թեմական դպրոցի նիւթական վիճակի բարելաւութեան տեսակէտից անհրաժեշտ և անյետաձգելի է։ Շուշուց եղած դիմումներին, ասում են, Էջմիածինը պատասխանել է լռութեամբ. նորերս դարձեալ դիմումն է եղել այդ ուղղութեամբ թեմական դպրոցի հոգաբարձութեան կողմից, որը, կարծում ենք, նոյն վիճակին է դատապարտւելու, ինչ որ նախկին դիմումները։ Բայց ժամանակը մեզ չի սպասում, հարկաւոր է շուտափոյթ կարգադրութիւն, պէտք է վերջացնել այդ խնդիրը և այնպէս արագ կերպով, որ առաջիկայ ուս. տարւայ սկզբում ամեն ինչ պարզ և որոշ լինի, Մարիամ-Ղուկասեան միջնակարգ դպրոցն իր տեղում, Մարիամեան օրիորդաց ծխ. դպրոցն էլ իր տեղում։ Դրահամար հարկաւոր է մի քիչ աւելի եռանդ և գործունէութիւն այդ ուղղութեամբ. եղած փորձերից խրատւած՝ հարկաւոր է թողնել գրաւոր դիմումները և դիմել աւելի կտրուկ քայլի, պատգամաւոր ուղարկել Էջմիածին, վերջացնել նոր բացւելիք դպրոցի հոգաբարձութեան խնդիրը, հենց Էջմիածնից դիմել դպրոցի բարերարին և վերջ տալ մօտ երկու տարի ձգձգւող խնդրին։

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԱՄԱՌԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐԻ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

«Փայլակի» №35-ում պ. Աֆֆա-Մոռւնչը իր «Ամառային դասընթացքների կարիքը» յօդւածում շօշափում է կարևոր հարց։ Ուրախալի է, որ նոյնիսկ ներկայ տագնապալի օրերում, հայ ուսուցչի միտքը բոլորովին չէ նիրհում, բայց ամենևին էլ ուրախալի չէ, որ դասընթացքների կազմակերպումը ակընկալւում է թեմական իշխանութիւնից։ Մենք մինչև այժմ համոզւած ենք եղել, որ հայ հոգևոր հիմնարկութիւնների անաշխատունակութիւնը կրթական գործում ամենքի համար ապացուցւած փաստ է, բայց, տարաբախտաբար, երևում է՝ որ մեր մէջ դեռ էլի գտնւում են երջանիկ լաւատեսներ, որոնք կարծում են, թէ հոգևորականութիւնը կարող է ընդունակ լինել շինարար աշխատանքի։

Ով որ իր ձեռքում պահած ունի դպրոցների ղեկը, ի հարկէ նա է պարտաւոր աշխատել, որ ծխական դպրոցի ուսուցիչը գաւառական բթացնող մթնոլորտում աշխատելով՝ տարիների ընթացքում չքարանայ, քարացնելով նաև այն հարիւրաւոր մանուկներին, որոնց բաղդը իրեն է յանձնւած. բայց երբ է տեսնւած մեր իրականութեան մէջ որև է հոգատարութիւն՝ կազդուրելու հայ ուսուցչի մտաւորը այնպիսի մի ձեռնարկութեամբ, ինչպիսին է ամառային մանկավարժական դասընթացքները։

Այս ուղղութեամբ մեզնում մի փորձ եղել է երեք չորս տարի առաջ և այն էլ Թիֆլիզի հայ Ուսուցչական Միութեան ու «Նոր-Դպրոց» թերթի շուրջը համախմբւած ուսուցչութ. ջանքերով։ Ճիշտ է, այդ դասընթացքները գլուխ չգալու պատճառները զուտ արտաքին էին, բայց որ այդպիսի մի ձեռնարկութեան համար ոչ մի ջանք չէր խնայւել, այդ արդէն անուրանալի է։ Հեշտ չէ մասնաւոր նւիրատւութեամբ գործ ստեղծելը թէկուզ և մի նեղ շրջանակի համար. իսկ լայն շրջաններին մասնակից անելու համար ինչպէս ռուսական իրականութեան մէջ է տեղի ունենում, հարկաւոր են լայն միջոցներ, որից առայժմ զուրկ ենք մենք։

Պէտք է իմանալ, որ ժողովրդական դպրոցների ուսուցչութեան համար ամառային մանկավարժական դասընթացքների հիմնելը Ռուսաստանում մեծ ծաւալ է ստանում 90-ական թւականներին և իբրև նոր գործ, նախ մայրաքաղաքում և ապա գաւառներում։ Դասընթացքներ հիմնում են գաւառական և նահանգական զեմստւոները, ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը, հոգևոր վարչութիւնը (եկ. ծխ. դպ. դասատուների համար), ուսուցչական միութիւնները, Փրիբէլեան ընկերութիւնները և զանազան հասարակական հիմնարկութիւններ և խօսք չկայ, որ ծախսում են մեծամեծ գումարներ։ Այդ հիմնարկութիւնները չեն բաւականանում իրենց շրջաններում և իրենց նախաձեռնութեամբ հիմնւած դասընթացքներով, այլ նպաստելով այլ շրջանների դասընթացքներին, ունկնդիրներ են ուղարկում՝ յանձըն առնելով վերջինների բոլոր ծախքերը։ Զուտ մանկավարժական խնդիրներին նւիրած դասընթացքներից բացի Ռուսաստանում ամեն տարի ուսուցիչների համար ամռան ընթացքում հիմնւում են մի շարք զուտ մասնագիտական դասընթացքներ, ինչպիսին են՝ գիւղատնտեսական, նկարչական և այլն և այլն, որովհետև, այսօր ժողովրդական դպրոցների ուսուցչից մենակ գրագիտութիւն ուսուցանելը չէ, որ պահանջւում է։

Ի՞նչ նմանութիւն կայ մեր և ռուսական իրականութեան միջև մատնանշածս ասպարէզում. ի հարկէ, համաձայն ենք, որ մեզանում միջոցների պակասութիւնը մեծ դեր է խաղում, բայց միթէ մի հոգևոր կառավարութիւն, որ ամբողջ ազգի կրթական գործը իր ձեռքն է հաւաքել, աւելի չպիտի լինի, քան մի Петроградская постоянная комиссія по устройству курсовъ. Խոստովանել պէտք է, որ հարկաւոր ուշադրութիւնը չենք ընծայում մանուկ սերնդի կրթական գործին և մինչև որ մեզնում էս իրականութիւն չդառնան զեմստւօյական հիմնարկութիւնները ու նրանց հաշւով պահւող, մայրենի լեզւով կրթութիւն տարածող դպրոցները, մինչև որ մեր դպրոցները չազատւին պատահական ուսուցիչներից, մինչև որ չունենանք պրօֆեսիօնալ ուսուցչութեան կադրա և նրանց կազմակերպութիւնները, մինչև համազգային կրթական ֆոնդը չսկսի իր գործունէութիւնը. Մենք ոչ կանոնաւոր

կրթարաններ կունենանք և ոչ էլ ամառային դասընթացքներ։

Մելք. Նասյեան

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՍՈՑ.-ԴԵՄՕԿՐ. ՇՐՋԱՆՈՒՄ. ՎԱՆԴԵՐՎԷԼԴԷ ԵՒ ՇԷՅԴԷՄԱՆ

Ս.-դ. կազմակերպութիւնը Գերմանիայում յուլիս ամսուայ ընթացքում կը կազմակերպէ մի շարք խորհրդակցութիւններ՝ քաղաքական կացութիւնը քննելու համար։ 6-ին օգոստոսի (24 յուլիսի) կը լինի ֆրակցիայի նիստը, 7, 8 և 9 օգոստոսի (25, 26 և 27 յուլիսի) տեղի կունենայ ֆրակցիայի և կուսակցութեան կոմիտէի խորհրդակցութիւնը։ Հերթական հարցերն են. 1) գերմանական զօրքերի գրաւած այլ և այլ երկրների աննեկսիայի (միացման) մասին, 2) հաշտութեան պայմանների մասին։ Ենթադրւում է կարդալ երկու զեկուցումն, որոնցից յետոյ կը լինեն ընդդիմախօսութիւններ։ Ֆրակցիայի և կուսակցութեան կոմիտէի խորհրդակցութեան մէջ 9 օգոստոսի (27 յուլիսի) կընդունեն վերջնական որոշումներ, ծրագիր կը մշակի ֆրակցիայի համար։ Ռէյխստագի նստաշրջանը կբացւի 10 օգոստոսի (27 յուլիսի)։

Կուսակցական թերթերի տւած տեղեկութիւնների համեմատ, Հաազէն, ոչ մի ուշք չդարձնելով կուսակցութեան կոմիտէի բիւրօի իր դէմ ուղղւած բանաձևին, մնում է իր կոմիտէի նախագահի գիրքի վրայ։ Հաազէն այդպէս վարւելու իրաւունք ունի նաև զուտ ձևական նկատումներով, որովհետև, կուսակցութեան կոմիտէի նախագահ ընտրող պարտէյտագը (խորհրդաժողով) միայն կարող է փոխել նրան և ոչ թէ կուսակցութեան բիւրօն։

Ս.-դ. կուսակցութեան կոմիտէն հրատարակել է յայտարարութիւն, որը կոչ է անում պահպանել կուսակցութեան մէջ ներքին հաշտութիւն։ Յայտարարութիւնը բանակռիւ է մղում «Vorwärts»-ի հետ, որը իբր թէ, կուսակցութեան ամբողջութիւնը պահպանելու կուի պատրւակի տակ՝ ամբողջ թափով յարձակւում է իր հակառակորդների վրայ այնպիսի մեղադրանքներով, որոնք աւելի են լարում դրութիւնը։ Կոմիտէն հաւատացած է, որ կուսակցութեան բաժան-բաժան անելու համար միշտ աշխատող՝ կուսակցական գրականագէտները արժանի պատասխան կըստանան բանւորներից։ Յունիսի 28-ի (15) կոչի այն ցուցմունքները, թէ բաժանման ամեն մի սպառնալիք ոճրագործութիւն է հանդէպ բանւորական շարժման,—վերաբերում է ամենքին առանց բացառութեան։ Այնուհետ կոմիտէի յայտարարութիւնը յանդիմանում է «Vorwärts»ին այն բանում, որ վերջինս, իբր թէ, կուսակցութեան կոմիտէին վերագրում է ցանկութիւն՝ մեղադրելու մեծամասնութեան քաղաքականութիւնը. խօսքը ոչ մեծամասնութեանն է վերաբերում և ոչ էլ փոքրամասնութեան, այլ խառնակիչներին, և դրա ամենալաւ ապացոյցը հենց այն փաստն է, որ կոչի ընագրին կողմնակից են եղել ամենքը միաձայն, որը տեղի չէր ունենայ, եթէ նա ուղղւած լինէր այս կամ այն հոսանքի դէմ։

«Vorwärts»-ը իր գոհունակութիւնն է յայտնում այն առթիւ, որ կոմիտէտը բացարձակ, պաշտօնապէս արտայայտւել է ընդդէմ բաժանման. այդ, իբր թէ, մանաւանդ կարևոր է այժմ, երբ հանդէս են եկել մոլեռանդներ, որոնք պատրաստ են խզել իրենց կապը ս.-դ. կուսակցութեան անցեալի հետ և մի կողմ դնել կուսակցութեան աւանդական տեսակէտների կողմնակիցներին։

Վանդերվելդէն տպագրել է «Humanité» թերթի մէջ իր «վերջին խօսքը» Շէյդէմանին։ Վանդերվելդէն գրում է, որ նա, իսկապէս չպէտք է գրի ընդարձակ պատասխան Շէյդէմանին, որովհետև վերջինիս արդէն պատասխան տրւած է իր կուսակցական ընկերների —Բեռնշտայնի, Հաազէի և Կաուցկու կողմից, բայց միմիայն մի հանգամանք պէտք է դիտել տալ։ Բանը նրա մէջն է, որ պէտք է իմանալ, թէ գերմանական ս.-դ. հարկաւո՞ր են համարում վերադարձնել ֆրանսիացիներին՝ նրանց հիւսիսային պրովինցիաները, իսկ բելգիացիներին՝ Բելգիան։ Բայց բանն այն է, որ Գերմանիայի վարիչ շրջանները ըստ երևոյթին նւաճողական քաղաքականութիւն են առաջ տանում և մտածում են այլանդակել Ֆրանսիան և ոչնչացնել Բելգիան,—այն ինչ Շէյդէմանը և նրա բարեկամները իրենց համերաշխ են յայտարարում կայզերիզմին և ջանում են բանակայիններին իբրև զոհեր երևան բերել։ Ահա սրա մէջն է վէճի կենտրոնը…

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Հորիզոնին հաղորդում են. Տրապիզոնից նոր եկած փախստականներ, որոնցից 4-ը յոյն և մէկը տաճիկ, պատմում են, որ Տրապիզոնի, Կիրասոնի և ծովեզրեայ այլ վայրերում չըտեսնւած հալածանք է սկսւած հայերի դէմ։ Հայերին երկրի խորքերը գաղթեցնելու պատրւակով տանում ու ճանապարհին կոտորում են։ Կիրասոնում եղած 380 հայ տները դատարկւած և բնակիչները տանջանքով մորթոտւած են։ Դրանց տեղերը յանձնել են թիւրք գաղթականներին։ Համաձայն կարգադրութեան՝ մինչև 12 տարեկան տղաները և 14 տարեկան աղջիկները հաւաքել ու փակել են դպրոցներում, իսկ մեծերին ծով են քշել, ինչ են արել — յայտնի չէ։ Տրապիզոնում բոլոր հայերի խանութները կողոպտւած, թալանւած ու կնքւած են։ Փախստականների ասելով, Գարահիսարի շրջանում հայերը ինքնապաշտպանութեան են դիմել և կռւելով վերցրել են Ղարահիսարի բերդը։ [illegible] կատաղի կռիւը շարունակւում է։ Մանրամասնութիւնները անյայտ են։ Պատմում են, որ իբր թէ ծովեզերեայ վայրերում մի երկու հայ գիւղ կոտորածից ազատ մնալու համար մահմեդականութիւն է ընդունել։

— Մոսկվայի Հայկական Կոմիտէն Վան է ուղարկում մի վագոն հետևեալ իրերը.—37 արկղ դեղորայք և վիրակապական իրեր Վանի և այլ գիւղերի համար։ Մոսկվայի Կանանց Կոմիտէի կողմից—կամաւորների համար—500 կաթսայ, 500 ջրի աման, 500 չայնիկ, 500 կրուժկա, 300 սուլիչ, կէս միլիօն պապիրոս, 3 արկղ լուցկի. փախստականների համար—թէյ, շաքար, սապոն և 3,600 արշին կտորեղէն։

— Մշոյ դաշտից հասած տեղեկութիւնների համաձայն այնտեղ մինչև յունիսի 15-ը ոչ մի ընդհանուր ջարդ տեղի չէ ունեցել դաշտում։ Սարսափահար ժողովուրդը ստիպողաբար քաշւում է դէպի լեռները։ Մուշ-Սասունի արևելեան և արևմտեան լեռնադաւառները միակ կայանն են ժամ առ ժամ անակնկալների սպասող բնակչութեան համար։ Դաշտի մէջ դեգերում են քիւրդ ու թիւրք տարրերը, որոնք գաղթել են գրաււած երկրամասերից և ամբողջապէս ծանրացել տեղական ազգաբնակութեան վրայ։

— Յուլիսի 6-ին, կայացաւ Հայկական Կենտրոնական կոմիտէի նիստը։ Բոլոր ստացւած գրութիւններն էլ միահամուռ կերպով խիստ մռայլ գոյներով են նկարագրում հայկական իրականութիւնը։ Թէև Կենտրոնական կոմիտէն մօտիկ անցեալում ուղարկել է չորս բժշկական խմբակներ, 45.000 րուբլի դրամ և դեղորայք, բայց զեկուցումների հիման վրայ եկաւ այն եզրակացութեան, որ այդքանը շատ քիչ է գոյութիւն ունեցող կարիքի հանդէպ, ուստի կայացրեց հետևեալ որոշումները. 1) Շտապեցնել ի կատար ածելու կոմիտէի նախկին նիստում կայացւած որոշումը, ուղարկելու կըրկին Վանի և Մանազկերտի շրջանները չորս բժշկա-սանիտարական խմբակներ. 2) աւելացնել սննդատու կէտերի թիւը. 3) ուղարկել 10 փորձւած ինտելիգենտ աշխատողներ, պարենաւորման և բժշկական օգնութեան կազմակերպման աշխատանքներին մասնակցելու համար. 4) դիմել վաճառականների աւագ Ա. Ն. Միլովին և տեղականների ներկայացուցիչներին, խնդրելով իրենց մէջ կազմակերպել կարեղէնի նւիրաբերութիւնների ժողովարարութիւն. 5) յատկացնել բժշկական խմբերի և սննդատու կէտերի կարիքների համար 15,000 րուբ.։ 6) Դիմել ունևորներին, խնդրելով օգնութիւն, որպէսզի կոմի-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ԱՌԱՋԱՐԿ ՇՈՒՇՈՒ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Տարէ առ տարի Շուշին դադարում է Ղարաբաղի առևտրա-արդիւնաբերական կենտրոնը լինելուց։ Մի գաւառակ միւսի ետևից (հարաւ արևմտեան Զանգեզուրը, Ջեբրայիլը, Ջևանշիրը և Գիւլիստանը) խզում են իրենց կապերը նախկին մայրաքաղաքի հետ և անմիջական յարաբերութիւնների մէջ են մտնում աւելի կարևոր հանգոյցների հետ, քան Շուշին է։ Վաղուայ երկաթուղին էլ, որից այնքան սպասելիքներ ունեն շատերը, չպիտի կարողանայ բնաւ դարձնելու Շուշին այն, ինչ որ նա եղել է տասնամեակներ առաջ և մինչև անգամ աւելի պիտի արագացնի գաւառների անջատման պրօցէսը Ղարաբաղի՝ հիմա արդէն պատմական կենտրոնավայրից։ Քիրսի և Մռաւի միջև, սարի լանջին, գեղանկարչական սքանչելի անփութութեամբ ընկած Շուշին պիտի զգայ ինքզինքը աւելի մեկուսացած, աւելի լքւած, քան երբևիցէ։ Չնայած մաքուր օդին և անուշ ջրին, չնայած Պեխի-աղբիւրին և Սաբէկին, չնայած նրան, որ ոչ մի տեղ արշալոյսները այնքան վարդագոյն չեն և կապուրիչ և վերջալոյսները այնքան նւաղուն ու խորհրդաւոր, չնայած իմ ու ձեր մանկութեան քաղցր յուշերին և ղարաբաղցիական մեծ հայրենասիրութեան։

Շուշին աշխարհագրական կենտրոն չէ որևէ մեծ արդիւնավայրի, նա չի կարող դառնալ հանգոյցը երկաթուղային մի խոշոր ցանցի, նա չի գտնւում այն կարևոր երակներից մէկի եզերքին, որոնցով հոսում է կապիտալիստական աշխարհի առևտրական կեանքը, իբրև արդիւնաբերող ու միջնորդ նա այնուհետև աւելի նւազ հաւանականութիւններ ունի զարգանալու, քան Ասկերանն ու Թարթառը նոյն այդ Ղարաբաղում։

Յամենայն դէպս առևտուրը և արդիւնաբերութիւնը չեն, որ պիտի բանան յոյսի մեծ ճամբաները Շուշու համար։

Այնտեղ մի բան կայ միայն ի ծախ հանելու, մի բան կայ միայն արդիւնաբերելու և այդ բանը պիտի անմիջապէս ու լիուլի օգտագործւի, եթէ Շուշին չի ուզում անցնել մեռնող քաղաքների տխուր շարքը։ Ղարաբաղցիական լեռնաշխարհի առողջ կլիման է, բնութեան գեղեցկութիւններն են, որ ի վաճառ պիտի հանւեն և հիւանդների ապաքինումն է, թուլակազմերի կազդուրումը, որ պիտի արդիւնաբերւեն։

Շուշին պիտի ջանայ դառնալու հանգստավայր ու բուժավայր։

Ազատ մեծ քաղաքների ժխորից ու փոշուց, զուրկ գործարանների ծուխից ու մուրից, զերծ այն «կուլտուրայից», որ մարդու նեարդերն է լարում և միտքը գրգռում, նա հնարաւորութիւն ունի տալու բոլոր ապաքինողներին և հանգստութիւն որոնողներին այն ամենը, ինչ որ դրանց համար իսկապէս անհրաժեշտ է. մէկուս բնակարաններ սեփական փոքրիկ այգիներով, անաղմուկ շրջապատ, անխարդախ ու արժան սնունդ, բնութեան մեծ վայելքներ և այնքան կուլտուրա, որքան անհրաժեշտ է առողջապահիկ կերպով և անձանձրոյթ ապրելու համար։ Իսկ որոշ կարգի հիւանդների համար Շուշին կարող է նոյն իսկ փրկարար նշանակութիւն ունենալ։

Խօսքս մասնաւորապէս տուբերկուլեօզի և յատկապէս թոքերի տուբերկուլեօզի մասին է։

Եւ իրօք, ինչ է հարկաւոր թոքախտաւորներին։

Փոշուց, ծուխից ու գրգռիչ գազերից ազատ օդ։ Շուշին ունի այդ։

Համեմատաբար հաւասար կլիմա, ուր մեծ չեն օդի ջերմութեան տատանումները մի տարւայ և մի օրւայ ընթացքում։ Նա ունի և այդ։

Թոքերի ամենից գովւած բուժավայրերի՝ Աբասթումանի, Սուխումի և Կիսլովոդսկի, ապա Շուշու օդի ջերմութիւնը այսպիսի է.

	Ձմեռւայ միջինը	Ամառւայ միջին ջերմ.	Տարւայ միջինը
Աբասթուման	6,4°	17,5°	23,9°
Կիսլովոդսկ	4,7°	24,8°	29,5°
Սուխում	5,1°	24,1°	19,0°
Շուշի	2,1°	19,4°	21,5°

Այդպիսով տեմպերատուրային տարբերութիւնները տարւայ ընթացքում թէ Կիսլովոդսկում և թէ Աբասթումանում անհամեմատ աւելի խոշոր են, քան Շուշում, իսկ այս վերջին վայրում և Սուխումում գրեթէ նոյնն են։ Նւազ խոնաւութիւն և պարզ ու արև օրերի առատութիւն, Շուշին այդ էլ ունի։

Աբասթումանի, Կիսլովոդսկի և Շուշու խոնաւութիւնը*) տոկոսներով այսպէս է ըստ տարւայ եղանակների.

	Ձմեռ	Գարուն	Ամառ	Աշուն
Աբասթուման	80,3	73,0	71,6	78,7
Կիսլովոդսկ	78,3	75,3	75,0	77,6
Շուշի	75,0	77,0	69,0	79,0

Այդպիսով Շուշին թէ ձմեռւայ ընթացքում և թէ ամառը զգալապէս աւելի չոր է, քան Աբասթումանն ու Կիսլովոդսկը։ Ինչ վերաբերում է ամպոտ օրերի համեմատական քանակին այդ վայրերում, տոկոսային յարաբերութիւնները այսպիսի են.

	Ձմեռ	Գարուն	Ամառ	Աշուն
Աբասթուման	57	60	45	47
Կիսլովոդսկ	55	64	53	49
Սուխում	57	62	44	48
Շուշի	51	63	44	54

Ուրեմն հռչակաւոր քաշաթոխպի շնորհիւ այնքան անիրաւացի կերպով վարկաբեկւած Շուշու ամպոտ օրերի քանակը թէ ձմեռը, թէ գարունը և թէ ամառը անհամեմատ աւելի քիչ է,

*) Սուխումի մասին թւական տեղեկութիւնները բացակայում են։

տէն կարողանայ ի կատար ածել իր նպատակները։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Առաջիկայ կիրակի օրը դումայի դահլիճում տեղի կունենայ տեղիս սպառողական «Կուլտուրա» ընկերութեան փայատէրերի ընդհանուր ժողովը, ծանօթանալու համար գործերի ընթացքին։ Կօոպերացիայի մասին զեկուցումը կը կարդայ թեմ. դպրոցի ուսուցիչ պ. Ալէքսանդր Տատուրեան։

— Մեզ խնդրում են յայտնել, որ Ղազանչեցոց եկեղեցու միաբան քահանաները իրենց կողմից անցեալ կիրակի օրը, կէսօրւայ պատարագից յետոյ հոգեհանգիստ կատարեցին Տիգրան Նազարեանի մօր հանգուցեալ տիկին Զարուհի Նազարեանի յիշատակին։

— Անցեալ կիրակի, ամսոյս 12-ին իր հայրենի Գիշի գիւղից քաղաք վերադարձաւ թեմիս ժամ. կառավարիչ բարձր. հայր Զաւէն վարդապետը, մօտ երկու շաբաթ այնտեղ մնալուց յետոյ։

— Մեզ հաղորդում են, որ թեմիս կառավարիչը անորոշ ժամանակով ուղևորել է Շօշ գիւղը մեզ անյայտ նպատակով։

— Թեմական դպրոցի հոգաբարձութիւնը շտապ կերպով հրաւիրել էր Գիշի գիւղից հայր Զաւէնին՝ կարգադրելու Ղուկասեան դպրոցի և թեմ. դպրոցի ուսուցչութեան յունիս ամսւայ ռոճիկների հարցերը։ Յայտնի չէ, թէ ինչու հոգաբարձութիւնը մինչև օրս չէ հրաւիրում ժողովի։

— Քաղաքիս ուսանողութիւնը կազմակերպում է մօտ օրերս զբօսանք և երեկոյթ՝ պատերազմից վիրաւորների օգտին։

— Ուսանողներից ոմանք մեզ գանգատւում են, որ մասնաւոր անձինք կրում են ուսանողական գլխարկ։

— Թեմական դպրոցի հոգաբարձութեան գործերի վերստուգիչ յանձնաժողովը խնդրել է նոյն հոգաբարձութեան՝ կարգի բերել գործերը, վերստուգելու համար։

— Ագուլեաց եկեղեցու ծխականները մեզ գանգատւում են, որ ամբողջ ամռան ընթացքում նոյն եկեղեցու ծխ. դպրոցի հոգաբարձութիւնը չի ունեցել ոչ մի ժողով։

— Պատերազմից վիրաւորների «Ընդհանուր օգնութեան Կոմիտէին» կից կանանց Կոմիտէի երեկոյթ զբօսանքը, որ պիտի կայանար ամսոյս 14-ին, յետաձգւած է վատ եղանակի պատճառով։

ԿՈՎԿԱՍ

— Հարաւային Ռուսաստանի գործարանատէրերի և առևտրականների համագումարի խորհուրդը դիմել է Թիֆլիզի բորսային կոմիտէին, խնդրելով ուղարկել իր ներկայացուցիչները, Դարդանելը ապագայում բացելու առթիւ ռուսական արտահանութեան ընդլայնման հարցի մասին յուլիսի 15-ին Օդեսսայում լինելիք խորհրդակցութեանը մասնակցելու համար։

ԳԱԻԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Տող գիւղ. Գիւղը բաղկացած է մօտաւորապէս 300 տնից. բայց հողի պակասութեան և չքաւորութեան պատճառով շատ ընտանիքներ թողել, հեռացել են օտար երկիրներ, հողային հարկերը աշխատելու և շատ դէպքում հողերից եկած եկամուտը՝ հարկերը չի ծածկում։ Մօտ 40 տարի սրանից առաջ գրամօտայով գիւղացիների օգտին մնացած պլլաններին այժմ թուրք բէկերն են տիրում, չնայած որ յետ գնման ծախքերը վճարում է գիւղը։ Տասանորդ վճարելու ժամանակ թէև հասարակութիւնը երբեմն աւելորդ նեղութիւններ էր կրում, բայց այն առաւելութիւնը կար գոնէ, որ եղած ժամանակ մի բան տուում էր, իսկ չեղածից՝ ոչինչ. իսկ այժմ հարկադրաբար պիտի որոշ տուրքեր տանք, այն էլ սխալ չափւած հողերի համար։ Պէտք է ասել, որ հողերի գործը շատ խառն է. կան մարդիկ, որոնք հարկ վճարում են, բայց հողը ուրիշն է վարում. կայ որ հողը ծմակ է դառած, բայց էլի վարելահող է համարւում և այլն և այլն։ Գիւղը 300 ր. է յատկացրել ու խնդրել հողաչափ, հողերը չափելու, կանոնաւորելու և իւրաքանչիւր սեփականատիրոջ սահմանները որոշելու համար։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

Քարահունջ. (Վարանդա) 13 յուլիսի

Շրջակայ գիւղերի բնակիչները և նոյն իսկ պատահական անցորդները երևի տեսած կը լինեն «Պրկակիրի» առաջ գտնւող աղբիւրը, որից ջուր են տանում Քարահունջ գիւղացիք և շատերը նոյն իսկ ականատես եղած կը լինեն յիշեալ գիւղացոց հարսներին ու աղջիկերանց աղբիւրի մօտ հաւաքւած՝ կժերով ու կուլաներով։ Եւ եթէ ճամբորդները մօտեցած լինին ջուր խմելու կամ հետաքրքրւելու աղբիւրով, այժմ կը վկայեն, թէ որքան անմխիթար դրութեան մէջ է գտնւում այդ աղբիւրը։

Ի՞նչ է դրա պատճառը. մի՞թէ քարահունջցիք այնքան աղքատ են և անտարբեր, որ չեն կարողանում այդ աղբիւրը, ջրի աւազանը (նաւը) և չորս կողմի տիղմն ու ճահիճը մաքրել-կարգի բերել։ Իսկապէս մի՞թէ այնքան անզգայ մարդիկ են, որ յիշեալ գիւղի միակ ջուր տւող աղբիւրը անցորդների խօսակցութեան առարկայ լինելուց չեն կարողանում ազատել։ Ո՛չ մէկը և ոչ միւսը։ Պատճառը հետևեալն է։ Հարևան Քերթ գիւղացիք թոյլ չեն տալիս աղբիւրը կարգի բերելու, պատճառաբանելով թէ աղբիւրը իրենցն է։ Շրջակայ գիւղացիները և բոլոր տարիքաւոր մարդիկ այժմ էլ վկայում են, որ այդ աղբիւրը, այժմ էլ Քարահունջ գիւղինն է և աղբիւրից սկսած մինչև Ղուզէ-Ճարտար գիւղի սահմանը «Ղուզէ» կոչւող տեղը քարահունջցիներինն է, միայն մահակների ուժով քերթցիները, որ մեծամասնութիւն են կազմում թւով, մի քանի անգամ խլել են քարահունջցիներից։

Աղբիւրի աջ կողմում տասը—տասն և հինգ քայլ հեռաւորութեան վրայ թափւած են մի քանի մեծ քարեր։ Այդ քարերը յիշեալ աղբիւրի աւազանի համար են բերել քարահունջցիք, մի քանի տարի սրանից առաջ, բայց ինչպէս յիշեցինք վերը, քերթցիք արգելել են աղբիւրը կարգի բերել, որովհետև ինչպէս առաջ, նոյնպէս էլ այժմ ուզում են, թէ ուժով և թէ այլ միջոցներով վկաներին շլացնել և աղբիւրը հաստատել տալ իրենց վրայ։ Հաւանական է, որ այս էլ յաջողւի ու աղբիւրն ու հողերը խլեն ու խեղճ քարահունջցիներին թողնեն առանց վարելահողի և առանց խմելու ջրի։

Տ

ԸՆԹԱՑԻԿ ԿԵԱՆՔԸ ՇԻԿԱՀՈՂՈՒՄ

Գիւղական աշխատանքների ամենաեռուն ժամանակն է։ Դաշտերում աշխատանքը հազար-հազար ձևերով հանդէս է բացել։ Մի տեղ գեղջուկները յուլիսեան արևակի այրող ճառագայթների տակ լռիկ ու մնջիկ, առանց գիւղական «խաղ ու տաղերի» հնձում են ոսկեզօծ արտերը, մի ուրիշ տեղ խուրձեր են կապում, կիզում կամ գրաստներով կրում կալը, մի այլ տեղում պատրաստութիւն են տեսնում կալսելու համար։ Մի խօսքով ահել թէ ջահել, տղայ թէ աղջիկ, մանուկ թէ պատանի բոլորը-բոլորը, որոնք «հացով» են ապրում, մրջյան մեղուների նման ցրւած դաշտերում՝ իրանց համար ձմեռւայ պաշար են ժողովում։

Այս տարի աշխատող ձեռքերի պակասութեան պատճառով կանայք և 60—70 տարեկան ծերունիները ստիպւած մասնակցում են դաշտային աշխատանքներին, միանգամայն իրենց ոյժերից վեր աշխատանքներ կատարելով։

Եւ ինչպէս չաշխատեն խեղճերը, երբ արտերը հասած թափւում են, իսկ հնձողներ չկան։ Մշակների գինը բարձրացել է մինչև 1 ր. 20 կ., մինչդեռ անցեալներումը աշխատում էին օրական ամենաթանգը 40—50 կ. աշխատավարձով։ Թէկուզ թանգ գնով էլ լինի, մշակներ չի ճարւում։ Գիւղերը դատարկւած են մարդկանցից, մարդ չկայ և շատ տխուր տպաւորութիւն են թողնում մարդու վրայ։ Անցեալ տարի այս պահուն կեանքը եռուն էր այստեղ, իսկ այս տարի կարծես թէ կեանքը մեռած է, կեանք չկայ։ Կարծես թէ պատերազմի պատճառով գիւղերից դուրս եկած երիտասարդների թիւը քիչ է, միւս կողմից էլ օտարութեան գնացողների մի նոր հոսանք է սկսւած։ Սև փողը հրապուրել է գիւղերում մնացած երիտասարդներին, պատանիներին և ծերերին, որոնք թողնելով գիւղերը անտէր, խմբերով չւում են դէպի անծանօթ կենտրոններ։ Բերքը, համեմատած անցեալ տարւայ հետ, միջակ է։

Թաց եղանակների պատճառով արտերը խորշակահար են եղել։ Արծիւ

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՒԵՍՏ

Մեզ մօտ համերգներ շատ քիչ են տեղի ունենում, որի պատճառով մեր հասարակութեան երաժշտական պահանջը չի բաւարարւում։ Այդ իսկ պատճառով ողջունելի է պ. Ստ. Դեմուրեանի համերգը, որ տեղի ունեցաւ ամսոյս 10-ին հասարակական ակումբի դահլիճում։

Երկսեռ քառաձայն խումբը, բաղկացած աշակերտ-աշակերտուհիներից և սիրողներից՝ կազմւած էր խնամքով, թէև ունէր նաև որոշ դէֆէկտներ (օրտենօրների թուլութիւնը), որոնց նկատմամբ չենք կարող խստապահանջ լինել, ի նկատի ունենալով մի ամսւայ ընթացքում ուժեղ խումբ կազմելու դժւարութիւնները, շնորհիւ մշտական խմբի բացակայութեան և տեղացիների սաստիկ մեծամասնութեան երաժշտական անպատրաստութեան, որ հետե-

---

քան Կիսլովոդսկում, իսկ ձմեռւայ և ամառւայ ընթացքում աւելի քիչ է, քան նոյնիսկ Աբասթումանում։ Ապա լինելով աշնանը աւելի ամպոտ՝ քան Սուխումը, ձմեռը Շուշին շատ աւելի արև օրեր ունի, քան ձմեռային կուրորտի մեծ համբաւը վայելող այդ վայրը։

Այս թւերը, կարծում եմ, շատ խօսական են։ Նրանք գալիս են ապացուցանելու անառարկելիօրէն, որ բնութիւնը շնորհել է մեր հայրենիքին այն ամենը, ինչ որ անհրաժեշտ է Ռուսաստանի ամենից լաւ կլիմատիական բուժավայրերից մէկը դառնալու համար։ Տարւայ երկու եղանակներին՝ ամառն ու ձմեռը նա նոյնիսկ իւր մրցակիցը չունի Կովկասում։

Սակայն ի՞նչ է արւած ցարդ մեր լեռնային հայրենիքի արևի առատութիւնն ու կլիմայի բարձր յատկութիւնները բուժական նպատակներին ծառայեցնելու համար։ Ոչինչ կամ գրեթէ ոչինչ։ Մենք կարող էինք դրօսավայրի գլխի բարձր թումբին արևաբուժարան ունենալ և հազար ու հազար տուբերկուլօզային ոսկրախտից ու յօդախտից տառապող մանուկների բուժումն տալ, սակայն չենք հոգացել նոյն իսկ մի քիչ թէ շատ տանելի խճուղի անցկացնելու մինչև այդ թումբը, ուր մնաց արևաբուժարան կառուցանելու, որը մեզանից միայն մի քանի հազար ռուբլի կը պահանջէր։

Մենք ամեն օր դուրս ենք գալիս ժողովարարութեան այս կամ այն հիմնարկութեան համար, բայց մեր մըտքովը չի անցել, որ Շուշու ամենից յուսատու հիմնարկութիւնը թոքախտաւորների սանատօրիումը կը լինէր և մինչև օրս հիմքը չենք դրել Ղարաբաղի սանատօրիական ֆօնդի։ Բաւական է, որ հիմնւի այդ սանատօրիումը և նրա կողքին սունկի պէս կբուսնեն մասնաւոր մարդկանց և ընկերութիւնների պանսիօններն ու հիւրանոցները թոքախտաւորների համար, այնպէս, ինչպէս դա եղել է Սուխումում, Աբասթումանում և Եալտայում։

Շուշին, որ այնքան հարուստ է ծառով ու ծաղիկով, չունի ցարդ իր քաղաքային պարկերն ու ծաղկոցները։ Փողոցներն ու մայթերն այնպիսի են, որ միայն շուշեցին կարող է քայլել առանց մարմնի այս կամ այն մասը վտանգի ենթարկելու, իսկ քաղաքի լուսաւորութեան գործը յանձնւած է լուսնին և աստղերին։ Քաղաքի սանիտարիան նոյնպէս թողնւած է բնութեան ոյժերին, անձրևը մաքրում է, արևը ախտահանում...

Աշխարհիս երեսին ամեն ինչ փոխւում, է Շուշին է միայն, որ մնում է անփոփոխ։ Այդ կօնսերվատիզմն է, ձեռներեցութեան այդ բացակայութիւնն է, որ բնութեան բարիքներով այնպիսի առատութեամբ օժտւած քաղաքը դարձրել են մի ձանձրալի գաւառական անկիւն, ուր ոչ ոք չի ուզում ապրել ու աշխատել։ Ով պիտի սակայն կոտրի ու հալեցնի աւանդապաշտութեան այդ սառոյցը և դնի քաղաքը զարգացման այն ուղիի վրայ, որը ամենից ռէալն է և խոստմնալիցը։ Ըստ իս—Շուշու քաղաքային վարչութիւնը։ Նա չպիտի հանգչի համակերպութեան կակուղ բարձի վրայ և սպասի կապիտալիստական մեսիայի գալստեան, որ պիտի կենդանութեան շունչը ներշնչէ մահացող Շուշուն, այլ պիտի անի այն մաքսիմալ լարումը, որն անհրաժեշտ է՝ մեր հայրենիքը մի օրինակելի բուժավայր դարձնելու համար։ Վերանորոգւած կազմով, ազատ զանազան պարտաբոյծների նախկին ազդեցութիւնից, հրաւիրելով գործի քաղաքի բոլոր պիտանի ոյժերը, կազմակերպելով այն բոլոր տարրերը, որոնք կարող են օգտակար լինել իր նպատակների իրագործման համար, նա պիտի հիմայ և եթ բռնի այն ուղին, որը միակն է դուրս բերելու Շուշին իւր այժմեան նեղ վիճակից։

Ամբողջ Ռուսաստանում քաղաքային ինքնավարութիւնները դարձել են պրոգրէսի հզօր օրգաններ։ Նոյնը պիտի լինի և մեր քաղաքային ինքնավարութիւնը։

Բագու։

Բժ. Լեւոն Աթաբէկեան

ւանք է պարբերական համեգների, երաժշտական երեկոյթների և օպերայի բացակայութեան։

Համերգի ծրագիրը բաղկացած էր համեմատաբար յաջող՝ հայկական ու եւրոպական №№-ից։ Նուագակցում էր տիկ. Դեմուրեան։

Համերգը սկսեց ,,Боже Царя храни'' ազգային օրհներգով, որ լսեց յոտնկայս։

Խորը տպաւորութիւն գործեց դաշնակից Ֆրանսիայի մարսէլիօզը և Չեռնոգորական ժողովրդական գեղեցիկ հիմնը։

Ծրագրի մէջ առանձին ուշադրութեան արժանի էին և հաւանութիւն գըտան հասարակութեան կողմից հ. Կոմիտասի ,,Հօրօվելը'' և ,,Լօռեցոց գութաներգը''։

Վերջինս իւր լուրջ, բարդ և գեղեցիկ կոմպօզիցիայով պատկերացնում է չարքաշ մշակի կռիւը կոշտ հողի հետ և զրոյց իւր աշխատակից եզան հետ։ Չնայած նրան, որ այսպիսի երգերը իրենց բարդ կառուցուածքով դժւար է կարճ ժամանակում սովորեցնել խմբին, սակայն նկատւում էր, որ պ. Դեմուրեան ոչ մի ջանք չէր խնայել յաղթահարելու դժւարութիւնները։

Երկրորդ բաժնում ուսանող պ. Ա. Բաղդասարեանը ֆլէյտի վրայ տիկ. Դեմուրեանի նուագակցութեամբ նուագեց Бахъ-ի ,,Пробужденіе весны'' և на bis Григъ-ի լիրիքական երգերից մի կտոր։ Վերջինս աւելի դուր եկաւ հասարակութեանը, որովհետև սրա մուզիկան աւելի մատչելի է, քան Бахъ-ից նուագած կտորը։

պ. Դեմուրեանը զգացմունքով երգեց ,,Սիրեցի եարս տարան'', Թառի ինքնանուագակցութեամբ։

Ուշադրութեան արժանացաւ աշակերտուհի օր. Պողոսեանը, որ ունի ուժեղ ձայն և դուրեկան տեմբր։ Ափսոս որ բարձր նօտաններում նրա ձայնը փոխւում է կոկորդայնի։

Տիկ. Արուս. Ոսկանեան և Վ. Փափազեանը զգացւած արտասանեցին մի մի քանի ոտանաւորներ։ Պ. Փափազ. на bis մեծ ոգևորութեամբ արտասանած (եթէ չենք սխալւում Սիամանթօից) մի ուժեղ հատւածից հասարակութիւնը շատ բան չկարողացաւ հասկանալ, որովհետև արագ էր արտասանում։

Ծրագրի միւս №№-ները բաւարար էին։ Ընդհանրապէս համերգը թողեց հաճելի տպաւորութիւն և հասարակութիւնը պ. Դեմուրեանին վարձատրեց ծափահարութիւններով և մատուցեց երկու ծաղկեփունջ Դեմուրեան ամուսիններին։

C

——

Դօն Ժուան

Կիրակի, ամսոյս 12-ին, Շուշու ամառային ժողովարանի դահլիճում տեղի ունեցաւ դերասանական խմբի ներկայացումը, խաղացին Մօլիէրի «Դօն Ժուան» 5 արարածով կատակերգութիւնը։ Մօլիէրի սուր գրիչը, խայթող հեգնանքն ու ծաղրը, նրա կարկառուն հարուածներ տեղացող մտրակը անծանօթ չէ հայ հասարակութեան։ Կարելի է համարձակ կերպով ասել, որ ազատ պրօֆէսիայի պատկանող ինտիլիգենցիայի ներկայացուցիչներ, բարձր խաւերում, կառավարչական պատասխանատու շրջաններում գործ ունեցող պաշտօնեաներ և այլն, բոլորն էլ ճաշակել են Մօլիէրի խարազանի ծանրութիւնը և ուժը։

Դօն Ժուանը պիէսայում հարուածն ուղղած է պալատական շրջաններում դեգերող, խղճից, հաւատից զուրկ, բայց և ոչ մի դրական հաւատամք չունեցող, կեանքի իմաստը սիրային, կամ աւելի ճիշտ, տռփանքի մէջ որոնող անձնաւորութեան, թէև թռուցիկ կերպով հարուածից բաժին է հասնում նաև բժիշկներին։ Դօն Ժուանը (Փափազեան) ոչ մի սրբութիւն չի ճանաչում, մեղրաճանճի նման ծաղկից ծաղիկ է թռչում և բոլորից ծծում այնքան, որքան հարկաւոր է նրան մինչև յոգնելը- այնուհետև նոր սէր, նոր տռփանք և այդպէս անվերջ։ «Իմ սիրտս, ասում է նա, պատկանում է աշխարհիս բոլոր գեղեցկուհիներին և նրանց է մնում պահել սիրտս, որքան կարող են»։ Նրա արտաքին գեղեցկութիւնը, արիստոկրատական ձևերն ու շարժումները գերազանցօրէն նպաստում են նրան իր սիրային ցանցի մէջ ձգելու և դժբախտացնելու պատահած գեղեցկուհուն, առանց խտրութեան հասակի, հասարակական և ընտանեկան դիրքի։ Այդ ուղղութեամբ առաջ է գնում նա տապալելով ամեն խոչնդոտ, առանց վախի և երկիւղի, մինչև որ իր իսկ ձեռքով սպանած գնդապետի արձանը, որպէս սիմվոլ, որպէս մարմնացումն նրա խղճի խայթոցի, նրա մահւան պատճառ է դառնում։ Փափազեանն իր գեղեցիկ արտաքինով, արիստոկրատին յատուկ կիրթ ձևերով, շարժումներով, իշխանական ժեստերով, ամեն ինչ ծաղրող ու հեգնող անհաւատութեամբ և ծայր աստիճան աներկիւղ-անվախութեամբ կատարեալ Դօն Ժուան էր և արդարացրեց իր վրայ դրւած յոյսերը։ Միանգամայն իր դերում էր նաև Թաշճեանը (Սկանարէլ), որ մեծ բաւականութիւն պատճառեց հասարակութեան իր մտածւած խաղով։ Դօն Ժուանի սիրային ինտրիգներից գայթակղւող Շարլօթը (Արուս-Ոսկանեան) իսկական հարազատ զաւակն էր իր շրջապատի— անտառների ու ժայռերի։ Կենսուրախ, թովռուն և միամիտ գեղեցկուհու աւելի լաւ տիպ տալ, քան տուեց Արուս-Ոսկանեան, դժւար է։ Աչքի էր ընկնում նաև Օվի-Ահարոնեան, թէև երեք դեր էր ստանձնել պիէսայում. հաւասարապէս լաւ էր նա Պիէրօի, թէ Դիմանշի և թէ աղքատի դերում։ Մնացած դերակատարները չէին վնասում խաղի ամբողջացման և ընթացքին։

Սակայն ափսոս որ նման պիէսաները ոչինչ տալ չեն կարող հասարակութեան. ոչ մտածելու նիւթ են տալիս, ոչ հոգեկան ապրումներ և ոչ էլ առանձին գեղագիտական ճաշակ։ Ցանկալի է տեսնել աւելի կրթիչ նշանակութիւն ունեցող պիէսաներ։

X

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

Միտավայի շրջանում էական փոփոխութիւններ չկան։ Շաւլիի և Ռօսսէյնի գծերի վրայ թշնամին շարունակում է առաջանալ ընդհանուր ուղղութեամբ դէպի Պօնեվէժ։ Կովկօտաժի շրջանում Գիվէնտա գետերի վրայ յուլիսի 11-ին կռիւներ էին։ Նարևի ճակատում թշնամին մի գիշերւայ և առաւօտւայ ընթացքում մի շարք յամառ յարձակումներ էր անում Պիսսա գետի արևելեան ափի երկարութեամբ, Սերվատկի շրջանում, որտեղ նա յաջողութիւն չունեցաւ և խոշոր կորուստներ կրեց։ Օստրօլենկի և Ռօժանկի միջև ևս մենք յետ մղեցինք թշնամու յամառ փորձերը՝ անցկենալ մի քանի կէտերում Նարևի վրայով։ Ռօժանկա-Պուլտուսկ հողամասում թշնամուն յաջողւեց իր ույժերի մի մասը շպրտել այդ միևնոյն գետի ձախ ափը և աշխատում է այստեղ ամրապնդւել։ Վիսլայի ձախ ափին թշնամին 11-ին յուլիսի մղում էր անյաջող յարձակումներ Պեսեչնօի ուղղութեամբ։ Վիսլայի և Բուգի միջև եղած տարածութեան վրայ թըշնամին կանգ առաւ մեր հակայարձակումների շնորհիւ և յարձակւում էր միմիայն Գրուբեշօվսկի շրջանում, որտեղ յուլիսի 11-ի գիշերը և հետևեալ օրը մեր զօրքերը յետ էին մղում թշնամու յարձակումները Վօյսլավից—Գօրօլզօ շրջանում։ Բուգի, Զօլօտայա-լիպայի և Դնեստրի վրայ մարտական ընդհարումներ չեն եղել, բացառութեամբ Դօբրօտվօր գիւղի, որտեղ տեղի ունեցաւ մասնաւոր բնոյթ կրող արիւնահեղ կռիւ։ Հակառակորդը աշխատում էր ամրանալ Բուգի աջ ափին, բայց այդ նրան չաջողւեց։

——

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

10-ին յուլիսի Մերձծովեան շրջանում հրաձգութիւն էր։

Մուշի ուղղութեամբ թիւրքերը օգնական ույժեր ստանալով յարձակումներ են գործում Կոպ—Ցելբաշի ռազմաճակատում։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

I.

Շրւենանց (Ղափան) 12 յունիսի

Շրվենանց գիւղի հայ. եկ. ծխական երկդասեան երկսեռ «Գ. Ե. Տէր-Մարգարեան» դպրոցի ուսուցչական և հոգաբարձական խառն ժողովը անցեալ դեկտեմբերի 8-ին ի յիշատակ վաղաթառամ տ. Աննա Տէր-Մինասեանի հիմնեց մի ընկերութիւն՝ «Շրվենանցի դպրոցի չքաւոր աշակերտներին նպաստող աղքատախնամ յանձնաժողով» անունով, որի նպատակն է հայթայթել դասական պիտոյք և հագուստ դպրոցիս ծայրահեղ չքաւոր աշակերտների համար։

Ստորև տրւում է այդ յանձնաժողովի կիսամեայ գործունէութեան հաշիւը։

Մուտք. Պ. պ. Սամս.-բ. Մ.-Փարսադանեանից ի յիշատ. տ. Աննայի 25 ր., Գեղէօն Տէր-Մինասեանից ի յիշատակ իր ամուսին տ. Աննայի 10 ռուբ., Յարութիւն Տէր-Մարգարեանից ի յիշատակ իր կնոջ Եղիսաբէթի 10 ռուբ., Գաբրիէլ Տէր-Մարգարեանից ի յիշատակ իր մօր Եղիսաբէթի 20 ռուբլի, Յար. Պետրոսեանից նւէր 10 ռուբլի։ Հանգուցեալ տ. Աննայի դասերն աւանդող ընկեր ուսուցիչները նւիրում են նրան հասնելիք ռոճիկի II նուագը մի որդեգրի պահելու 66 ր. 66 կոպ., ընդամենը 141 ր. 66 կոպ.։

Ելք. Մի հատ հաշւեմատեանի 80 կոպ., դպրոցական զգեստ աշակերտուհիներ Վ. Յարութիւնեանցին և Մ. Ղուկասեանցին 6 ռուբ. 75 կոպ., դասական պիտոյք և գրքեր Մ. Ղուկասեանցին 9 ր. 67 կոպ., ընդամենը 17 ռուբ. 22 կոպ.։

Առ 24 մայիսի 1915 թ. մնում է կանխիկ 124 ր. 44 կոպ.։

Յայտարարելով վերոգրեալի մասին, յանձնաժողովս խորին շնորհակալութիւն է յայտնում բոլոր նւիրատուներին և յոյս է տածում, որ սրանց օրինակը կը վարակէ ուրիշներին ևս, որոնք իրենց նւէրներով կը հարստացնեն աղքատախնամի դրամարկղը և մասամբ ամոքելով որբ, անօգնական և ուսումնածարաւ մանուկների թշւառութիւնը, կը դիւրացնեն նրանց կրթութեան գործը։

Նախագ. յանձ.՝ Գ. Տէր-Մինասեան

Գանձ.՝ Մարգար Տէր-Մարգարեան

Քարտուղար—անդամ Արմենակ Ղազարեան

——

II.

Խանքենդ. 7 յուլիսի

Խանքենդ աւանի եկ. ծխ. դպրոցի հոգաբարձութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնն է յայտնում խանքենդցի պ. Միսակ Մելքումեանցին, որը մեր խնամքին յանձնւած դպրոցի օգտին նւիրել է տաս (10) ռուբլի։ Ցանկալի է, որ պ. Մելքումեանի այս բարի օրինակը վարակիչ լինի օտարութեան մէջ ապրող խանքենդցիների համար։ Նոյնպէս շնորհակալութեան արժանի է խանքենդցի տիկին Իսկուհի Յարութիւնեանը՝ դպրոցիս օգտին 6 օր. ընթերցանութեան գիրք նւիրելու համար։

Ի դիմաց Խանքենդու եկ. ծխ. դըպրոցի հոգաբարձութեան Ա. Ալանեան

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Մեղրեցոց (ս. Աստւածածնայ) եկեղեցու միադասեան ծխական դպրոցի համար հարկաւոր են երեք ուսուցիչ՝ աւագ, երկրորդ և ռուսաց լեզւի։ Ցանկացողները կարող են դիմել հոգաբարձութեանս մինչև ամսոյս 20-ը։

Հոգաբարձութիւն

№ 38 Կիրակի 19 յուլիսի ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ 1915 Կիրակի 19 յուլիսի № 38

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ.

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են խրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ — 20 կոպ., վերջին ,, ,, — 10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ՅԱՅՏՆՈՒՄ ԵՄ ՔԱՂԱՔԻՍ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ, որ համաձայն Վեհափառ Կաթուղիկոսի հեռագրական կարգադրութեան և Թեմիս կառավարիչ բարձրապատիւ տ. Զաւէն վարդապետի ներկայ յուլիսի 18-ի թ. 982 առաջարկութեան, այսօր՝ ամսիս 19-ին՝ Ղազանչեցոց ս. Ամենափրկիչ եկեղեցում ս. պատարագից յետոյ կատարւելու է մաղթանք ռուս քաջարի զօրքին յաղթութիւն պարգևելու համար։

Շուշի քաղաքի հայ. եկեղ. գործակալ Յարութիւն ա. ք. Վարդապետեան

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

Այսօր վերսկսւում է պետական դումայի նստաշրջանը։ Ժողովրդական ներկայացուցիչները գումարւում են իրենց պարտքը կատարելու այնպիսի մի պատմական մոմենտում, երբ մի կողմից՝ արտաքին թշնամին լարում է իւր վերջին ճիգերն՝ շօշափելի հարւած տալու Ռուսաստանին գոնէ ներկայ պատերազմական տարու վերջին, իսկ միւս կողմից՝ հասարակական կենդանի ուժերը, ժողովրդական գիտակցութիւնը ռուս բանակի թիկունքում զբաղւած են տենդային թափով՝ յաղթութեան գործը կազմակերպելու։ Եւ այս պատմական պայմաններում խիստ մեծ ու [illegible]խանատու գործ ունի կս[illegible] պետական Դուման։ Ոչ թէ օրէնսդրական վերմիչելն է զբաղեցնելու այժմ մեր ներկայացուցիչներին, ոչ թէ վերացական, չոր ու ցամաք վիճաբանութիւնները զանազան օրէնսդրական նախագծերի մասին պիտի ժամանակ խլեն նրանցից։ Այդ բարձր օրէնսդրական հիմնարկութեան մէջ պիտի մարմին ըստանան համայն Ռուսաստանի ժողովրդեան սրտի բաղձանքները, պիտի մի յայտարարի վերածւեն այն ձգտումներն ու տրամադրութիւնները, որոնք մի կողմը հրելով պետութեան վրայ բարձրացւած տնտեսական բռնուցքը, ժողովրդի վրայ տարածւող պրուսական ռէակցիայի հեռանկարները, հանեն երկիրը դէպի յառաջադիմութեան ուղին։

Պետութիւնն ինքն զգաց հասարակական ուժերի մեծ կարիքը ներկայ տագնապալից վայրկեանում, ինքը յանկարծ խոստովանեց, որ ժողովրդի բոլոր խաւերի և նրա ներկայացուցիչների գործակցութեամբ միայն կարող է վանել ուժեղ թշնամուն, որ սպառնում է իւր կատարելագործւած տեխնիկայով, իւր քարասիրտ, մինչ բարբարոսութեան հասցրած միջոցներով մահ ու սարսափ, աւերմունք ու ոչնչացում սփռել ամբողջ երկրի վրայ յանուն միայն և միմիայն գերման տարրի տիրապետութեան։

Եւ այսօր ամբողջ Ռուսաստանը համարձակ նայում է և սպասում, որ իւր ներկայացուցիչները պետական դումայում կը կատարեն իրենց քաղաքացիական ու հայրենասիրական պարտքը՝ դուրս հանելով երկիրն այն տագնապալից դրութիւնից, որի մէջ նա դեգերում է այժմ զանազան արտաքին ու ներքին աննպաստ պայմանների շնորհիւ։ Ամբողջ ժողովրդի ակնկալներն և յոյսերը, տրամադրութիւնն ու գիտակցութիւնը կարող են ամուր զօրավէգ լինել պետական դումայում նըստած ներկայացուցիչների համար և իրականացնել այն խօսքերը, որ գրել է պետական, դումայի ականաւոր հռետորներից ու ազդեցիկ անդամներից մէկը՝ պատգամաւոր Մակլակովը „Ранн. Утро“ թերթում.

«Գլխաւոր ուշադրութիւնը պէտք է դարձնել ոչ թէ օրէնսդրական գործի վրայ, այլ ժողովրդական ներկայացուցիչների մասնակցութեան վրայ, երկրի կառավարութեան ու կօնտրօլի հաստատման գործում»։ Այն ժամանակ յիրաւի կարող են իրականանալ ժամանակի ոգուն բնորոշ խօսքերը, որ արտասանել է պետական դումայի անդամ Նեկրասովը, Թանգութեան դէմ կռւելու նպատակով Մոսկվայում կայացած համագումարում. «Պատերազմը տալիս է մեզ ապացոյց մի գաղափարի՝ ինքնին կառավարւող ժողովրդի յաղթութիւնը կառավարող բիւրօկրատիայի վրայ»։

ԻՆՏԵԼԻԳԵՆՏ ՈՅԺԵՐԻ ԿԱՐԻՔԸ ԳԻՒՂԵՐՈՒՄ

I.

Գիւղական ինտելիգենցիայի կարիքը ոչ մի ժամանակ այնքան սուր կերպով չէ զգացւել, որքան ներկայ տագնապալից օրերում, երբ մի կողմից պատերազմից առաջացած բացերն ու պակասները, միւս կողմից Կովկասի Փոխարքայի վերջին շրջաբերականը և երրորդ կողմից մօտ ապագայում սպասւելիք զեմստվօն պահանջելու են մեզանից աշխատանքի ընդունակ, հասուն ու զարգացած գործիչներ։ Պարզ է, որ ինտելիգենտ ուժերի գործունէութիւնն այն դէպքում միայն կը տայ ցանկալի արդիւնք, երբ նրանք ծանօթ կը լինեն տեղական պայմաններին, տեղացիների նիստ ու կացին, կարիքներին ու պահանջներին, սովորութիւններին և բնաւորութեան, մանաւանդ քաջ տեղեակ կը լինեն ազգաբնակչութեան մայրենի լեզւին։ Պարզ է նմանապէս, որ գործի յաջողութիւնը մեծապէս պայմանաւորւած կը լինի նաև գործունէութեան երկարատեւութեամբ կամ յարատեւութեամբ. մէկը միւսին յաջորդող գործիչները չեն կարողանայ ունենալ այնպիսի արդիւնաւոր գործունէութիւն, ինչպիսին կունենան միևնոյն վայրում կամ շրջանում մշտական բնակութիւն հաստատած ինտելիգենտ գործիչները։ Այդ տեսակէտից ցանկալի և նպատակայարմար է, մինչև անգամ անհրաժեշտ, որ գիւղական գործը տարւի տեղացի ինտելիգենտ ուժերի միջոցով։

Սակայն փաստ է, որ մեր գիւղերում ինտելիգենտ գործիչների սով է. նոյն իսկ տեղացի հատ ու կենտ ինտելիգենտ ուժերը, շնորհիւ շրջապատի տընտեսական-սօցիալական և քաղաքական աննպաստ պայմանների, ստիպւած են լինում թողնել հայրենի օջախը և բախտ որոնել, կամ գործունէութեան ասպարէզ օտար երկնքի տակ, մարդաշատ քաղաքներում ու կենտրոններում։ Եւ այդպէս կը շարունակւի, մինչև որ կամ փոփոխութեան ենթարկւեն յիշած աննպաստ պայմանները, գիւղերում ստեղծւեն քիչ-շատ գրաւիչ ու բարոյական մխիթարութիւն ու բաւականութիւն պատճառող գործունէութեան ասպարէզներ, կամ երևան գայ հայ ինտելիգենցիայի գերարտադրութիւն և կենտրոններից քշւողներն ստիպւած լինեն գիւղ գնալ։

Վերջին հանգամանքը շատ հեռու է մեզնից, տասնեակ տարիների խնդիր, այն ինչ առաջին հանգամանքը՝ գործունէութեան նոր ասպարէզների բացումը գիւղերում — մօտ ապագայում տեղի ունենալիք երևոյթ։ Մի հանգամանք, որ հրամայական պահանջ է դնում մեր առջև՝ ստւարացնել, բազմացնել գիւղացի ինտելիգենտների թիւը։

Գիւղական գործունէութեան նպատակայարմարութեան տեսակէտից ելակէտ ընդունելով տեղական — մայրենի լեզւի գիտութիւնը, առանց տատանւելու կասենք, որ մեր գիւղերում գործելու համար ինտելիգենտներ մատակարարելու ամենից աւելի յարմարւում է մեր միջնակարգ թեմական դպրոցներին, որոնք ունեն այն ամեն աւելալները, ինչ որ հարկաւոր է գիւղական մթնոլորտում գործելու համար, եթէ միայն նրանց կրթութիւնն ու դաստիարակութիւնը մեր թեմական դպրոցներում տարւի ցանկալի ուղղութեամբ, եթէ մեր թեմական դպրոցները ձեռք վերցնեն միմիայն տիրացուներ, քահանայացուներ ու վարժապետներ պատրաստելու աւանդական նպատակից և մարդիկ ու քաղաքացիներ պատրաստեն հասարակութեան համար։ Այդ իսկ տեսակէտից մեր թեմական դպրոցների դռները բաց պէտք է լինեն գիւղացի մանուկների առջև, այնպիսի պայմաններ պէտք է ստեղծւեն, որ գիւղացիութիւնը կարողանայ առանց արգելքների աշակերտութիւն մատակարարել մեր թեմական դպրոցներին և վերջապէս մեր թեմական դպրոցներն այնպիսի հիմքերի վրայ պէտք է դնենք, որ հայ հասարակութիւնն անտրտունջ կերպով և մեծ ուրախութեամբ իր զաւակներին ուղարկի այնտեղ, ի նկատի ունենալով, որ նրանք ապագայում վայելելու են այն ամեն իրաւունքներն ու արտօնութիւններն, ինչ որ պետական միջնակարգ դպրոցաւարտները և բացի դրանից աւելի աշխատընդունակ են լինելու նոյն այդ հասարակութեան ծոցում, քան պետական դպրոցաւարտները։

Սակայն ինչ պատկեր են ներկայացնում այդ կողմից մեր թեմական դպրոցները։ Խօսքս կը մասնաւորեմ և կը խօսեմ միայն Ղարաբաղի թեմական դպրոցի մասին։

Նորայր

ՎԵՐՋ ՏԻԷՔ

Դեռ լիքվիդացիայի չէ ենթարկւել այն սկանդալը, որ արաւ Բ. Հ. Կուլտ. Միութիւնը պահեստինների ընտանիքներին նպաստելու գործում, այժմ էլ երևան է գալիս մի այլ նմանօրինակ ձեռնարկութիւն Կովկասի մայրաքաղաքում։

Թ. Հ. Գ. և Տն. ընկերութեան վարչութիւնը «խնդրում է» հայ ուսուցիչներին՝ (ուսանողներին և աշակերտներին ուսուցչութիւնից չեմ բաժանում. Մ. Ն.) գնալ հունձ անել, կալ կալսել հայ գիւղերում։

Հայ ուսուցչութեան 99%-ը պատրաստ է արդեօք այդպիսի աշխատանքի համար և կամ ներկայ պարագայում գիւղացի պահեստիներին նպաստելու համար չկա՞յ այլ ասպարէզ, ուր աւելի շահաւէտ կերպով կարելի լինէր օգտագործել հայ ուսուցչութեան ոյժերը,— այդ մասին մենք չենք խօսի, որովհետև արդէն արժանի պատասխան տրուած է «Մշակում», միանգամայն կոմպետենտ պ. Աթանասեանի կողմից և այն էլ ինչպէս ասում են, սպառելով հարցը։

Մեզ հետաքրքրում է նախ այն հարցը, թէ այս դիմումը արուած է միմիայն գաւառական ուսուցչութեան, թէ նաև միջնակարգ դպրոցների ուսուցչութեան։ Եւ եթէ անխտիր բոլոր ուսուցիչներն են հրաւիրւում շնորհ բերել հունձի գալու համար, առաջանում է նաև մի նոր հարց՝ ինչո՞ւ միայն ուսուցիչները և ոչ նաև գիւղատնտեսները, անասնաբոյժները, տեխնիկները իրաւաբանները, ազատ բժիշկները և այլն և այլն։ Այստեղ ես չեմ խառնում վաճառականներին, որովհետև նրանք առանց այն էլ «ապրում են հայ աշխարհի համար» և ապրեցնում հայ ընկերութիւնները, ի թիւս որոց և Թ. Հ. Գ. և Տն. ընկերութիւնը։ Պատասխանը պարզ է, նոքա ամէնքն էլ հարուստ են, կրթուած, կարևոր գործերով են զբաղուած, միայն հայ ուսուցիչն է, որ աղքատ է, «անկիրթ», պարապ-սարապ թափառում է, հասարակութեան հաշւով է ապրում, ուրեմն նրանց միայն կարելի է քշել դէս ու դէն, հայ Մանիլօվների իղձերը իրականացնելու։

Արդեօք այս հունձն էլ, որ առաջարկւում է հայ ուսուցչութեանը, մէկը չէ այն հազիւրաւոր պահանջներից, որ անւում է ամենուրեք, ամէնքի կողմից։ Հայ ուսուցիչը պարտաւոր է լինել՝ գրագիր, տիրացու, դերասան, այգեգործ, բժիշկ, կօօպերատօր, այժմ էլ հնձող...

Պէ՞տք է վերջապէս մի օր փակել այս պահանջների շարանը, թէ՞ դեռ էլի նոր սիւրպրիզներ են պահուած։

Հայ ուսուցիչը, մանաւանդ գիւղական ուսուցիչը, հայ գիւղացու «սրտացաւ բարեկամը» չէ, նրա մասին օր ու գիշեր «տքնում» և երազներ են տեսնում զանազան «Կուլտուրական և Տնայնագործական» ընկերութիւնները, ուստի և ամենից առաջ նրանք, իրենց բոլոր անդամներով, պէտք է որպէս կամաւոր հնձւորներ, մանգաղը ձեռքին վազեն դէպի պահեստի զինւոր գիւղացու արտը, այդ դէպքում միայն ուսուցիչները կը հետևեն նրանց։ Քանի որ դեռ ես այդպէս շարժում չեմ նկատում, արդարացի չի լինի արդեօք ասել մեր հրամանատարներին. «ծիծաղելի մի զառնաք, պարոններ, որովհետև, ծիծաղելի դառնալ, այդ նշանակում է գործը տանուլ տալ»։

Մենք դեռ կը խօսենք Տնայնագործական ընկերութեան այժմեանից արդէն «հանրահռչակ» դիմումի մասին օգոստոս ամսին, երբ հունձն ու կալը վերջացած կը լինի, երբ Բ. Հ. Կ. Միութեան ձեռնարկած նպաստի գործի պէս ամեն կողմից մամուլի էջերը կը զարդարուեն բողոքներով և երբ Գիւղատնտեսական ընկերութ. փորձնական կերպով կը համոզւի, թէ որքան բարիկ է մեր երկրի տնտեսական կարիքը ըմբռնելու և դարմանելու գործում։

Յիրաւի, որչափ տափակութի՜ւն։ Մարդ սոսկում է անգամ մտածել, որ տարիներից ի վեր մեր հասարակական հիմնարկութիւնները բուն են դարձել մարդկանց, որոնք հաշւի չեն նստում ոչ պատմութեան, ոչ իրականութեան փաստերի հետ, անծանօթ մնալով մեր միջավայրի պահանջներին, հայ հաստատութիւնների դրամներով էքսպերիմենտներ են կատարում և հայ ժողովրդի գլուխը ցաւեցնում իրենց շատախօսութեամբ։

Վերջ ուէք։

Մխ. Նայեան

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

«ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ»

Ճակատագրական մի անէծք է ծանրացած Շուշու հայ հասարակական հիմնարկութիւնների վրայ. չարագուշակ մի ոգի է սաւառնում մեր քաղաքում սկսած ազգային բոլոր ձեռնարկութիւնների վրայ։

Բարեգործական ընկ., դրամատիկ ընկ., դպրոցներ, յանձնաժողովներ, որ մէկն ասեմ, որ մէկը թւեմ։

Բոլորն էլ հոգեարքի ճանկերումն են գալարւում. բոլորն էլ իրենց մեծութիւնից գլորւել են ու դարձել ողորմելի ոչնչութիւններ։

Որոնք միայն Մեֆիստոֆէլի կուշտ ծիծաղն են յարուցանում։

Սակայն եկան նոր օրեր, առաջադրւեցին պատերազմի պատճառով մեր առաջ նոր պարտականութիւններ։

Եւ ծնունդ առաւ Շուշումն, ինչպէս և ամենուրէք, «Եղբայրական օգնութեան կոմիտէ»։

Շատ մեծ եռանդով կպաւ նա գործի. խիստ ոգևորւեց. և ոգևորեց. քաղաքն և շրջակայ գիւղերը չէին գլանում իրենց նիւթական նպաստներով հարստացնել կոմիտէի գանձարկղը։ Այնքան եռանդ ու լայն գործունէութիւն արծարծեց այդ կոմիտէն, որ անհրաժեշտ եղաւ իրեն կից հիմնել նաև «Հայ կանանց կոմիտէ»։

Եւ այստեղ հատաւ Եղբայրական օգնութեան կոմիտէի» վառօդի ամբողջ պաշարը, սպառեցին նրան էներգիան և ուժերը։

Այնուհետև նա ձեռքերը ծալեց ու չինական մանդարինի նման միմիայն գլուխն էր թոթւում։

Եւ ուրիշ ոչինչ։

Իսկ «Կանանց կոմիտէն» սկսեց ամեն ինչ անել. և՝ ժողովարարութիւն, և՝ ներկայացում ու կրօսանքեր, և՝ թէյատուն, և այլն և այլն։

Ահա այսպէս ապրում է այդ օրւանից «Եղբայրական օգնութեան կոմիտէն» միայն կանանց հաշւով։

Կանայք աշխատում են, «Կոմիտէն» դատում. ջան ասում, ջան լսում։

Եւ կանանց այդ գուրգուրանքներից արբեցած, բնքոյշ փաղաքշանքներից մեղկացած, նա հանգիստ ննջում է, քաղցրիկ երազներ տեսնում...

Իսկ միևնոյն ատեն նրա գլխին արդէն սաւառնում է Շուշում ամուր բուն դրած չարագուշակ ոգին և օրհասական անէծքներ երգում։

Այդ երգերի դայլայլիկներից՝ ուրախ է բարեգործական ընկ., խնդում է դրամատիկ ընկ., ծափ են զարնում դպրոցական հիմնարկութիւններն և այլ յանձնաժողովները...

Որ ահա մի ընկեր էլ է իրենց բաղդակից զառնում...

Ասում են, որ գեղեցիկ սեռը միշտ ոգևորել, եռանդ է ներշնչել հասարակական գործիչներին, բանաստեղծներին, և հզօր խթան հանդիսացել արգասաւէտ արդիւնքների։

Բայց այդ չտեսանք «Եղբայրական օգնութեան կոմիտէի» մէջ. սրան կից «Հայ կանանց կոմիտէն» միանգամայն հակառակ հետևանքների հասաւ։

Այդ տիկնայք փափկասունք հայոց աշխարհի մեր «Եղբայր. օգն. կոմիտէն» դրին օրօրոց, պարուրեցին, դարձրին մի երեխայ։

Եւ «Եղբայրական Օգնութեան կոմիտէն» փոխանակ ուրիշներին օգնելու, այժմ այն օրին է հասել, որ ինքն է օգնութեան կարօտ ոտքի ելնելու։

Ո՞վ է այդ օգնութեան ձեռքը կառկառելու.

Կանանց կոմիտէն անզօր եղաւ այդ անելու։ Մնում է, որ «Եղբայր. օգ. կոմիտէի» կից հիմնւի նաև մի այլ, նոր կոմիտէ։ Ո՛չ թէ կանանց.

Այլ տղամարդկանց։

Եւ կը լինի մի նախանձելի, չտես-

ԹԵՐԹՕՆ

ԱՄԱՌԱՆՈՑՈՒՄ

I.

Ամառ էր։

Բաց լուսամուտի առաջ կանգնած էր Մարինէն, բարձրահասակ ինչպէս դիմացի անտառի դեռ նոր կանաչած եղևնին, նազելի ու գեղադէմ՝ արձանագործի կերտած արձանի նման. սակայն նրա աչերը վառւում էին, ինչպէս վարդենու կանաչ թփերի միջից մէկիկ մէկիկ փայլող բոցբոջների ալ-կարմիր ծայրերը։

Նա հագած էր մուգ - կապոյտ զգեստ, որը հեռւից, կարծես, անհետանում էր նրան շրջապատող մոխրագոյն ֆօնի մէջ, և միայն նրա կլորիկ երեսն էր, որ շարժւում էր, ինչպէս գիշերային պայծառ երկնքի վրայով հանդարտ սահող ժպտադէմ լուսինը։

Ճիշտ և ճիշտ լուսնին էր նա նման։ Նրա հայեացքն էլ այնպէս ժպտալից, այնպէս կուսական, անմեղ..։

Նա շարունակ դուրս էր նայում այս ու այն կողմ, բայց անծանօթ սեաչեայ, զանգուր մազերով պատանին չէր երևում։

Պատանին ամեն օր, նոյն ժամին, անցնում էր Մարինէի լուսամուտի տակից, նայում էր ներս, և նրանց ժպիտները միշտ հանդիպում էին միմեանց...

Մէկ էլ Մարինէն նայեց դուրս, բայց պատանին չկար ու չկար։

Մարինէն, կարծես, վիրաւորւած, հարդարտ հեռացաւ լուսամուտի առաջից, ինչպէս լուսինը անցնում է սահելով ամպերի հետը։

Զանցած մէկ րոպէ, լսեց լուսամուտից պատշգամբի վրայ նւագած գողտ ուրախ երգի հնչիւնները։

Նւագում էր Մարինէն։

Եւ նրա նւագի ամեն մի հնչիւնը այնպէս նման էր նրա դեռ մանկական ուրախ զգացմունքներին, որ կարծես նրանք ձուլւում էին միասին ու ազատ ուրախ թռիչքներ էին անում դէպի վեր, դէպի վեր...

Նա վերջացրեց ու ուզեց մէկ էլ նայել լուսամուտից։ Նա յանկարծ կանգնեց լուսամուտի տակ կանգնած պատանուն։

—Ներեցէք ինձ, օրիորդ, իմ յանդգնութեան համար. անցնում էի այստեղից, երբ լսեցի ձեր նւագը և չանթահարւածի նման մնացի կանգնած։ Ափսոս, օրիորդ, որ դուք շուտ վերջացրիք. ես կը կամենայի միշտ լսել այդ դիւթական գեղեցիկ նւագը։

—Օ՜, պարոն դուք չափազանցնում էք և, թւում է, հեգնում էք ինձ.

—Օ՜ ոչ, օրիորդ, ես խօսում եմ անկեղծ սրտից։ Հաւատացէք, որ հիացած եմ և որ ես մեծ հաճոյք ստացայ իմ յանդգնութեան փոխարէն։ Կրկին խնդրում եմ, օրիորդ, ինձ ներեցէք։

—Ոչինչ, ոչինչ, ասաց Մարինէն կիսաձայն։

Մարինէի սիրտը սկսել էր արագ-արագ բաբախել։

—Ճիշտն ասած, օրիորդ, դուք չէք կարող արգելել, որ դաշնամուրի ձայնը դուրս չթռչէր լուսամուտից, իսկ ինձ տւած է իրաւունք լսել այն, ինչ որ կը հասնի իմ լսողութեանը. սրախօսեց պատանին համեստ ծիծաղով։

Մարինէն էլ ժպտաց...

—Բայց օրիորդ, դուք գիտէք, որ մենք իրար վաղուց ենք ճանաչում, բայց իրաւասօրէն անծանօթ. ինձ թւում է թէ այսօր այդ անծանօթութեան վերջը կը լինի. ասաց պատանին վստահացած նրա ժպիտից և ձեռքը երկարացրեց դէպի Մարինէն։

Մարինէի սրտի բաբախումը կարծես թէ լսւում էր։

Մարինէն լուռ երկարացրեց իր ձեռքը.

. . . .

Դիմացի անտառը լուռ լսում էր պատանիներին։

II.

Անցել էր միայն մի քանի օր նրանց ծանօթանալուց յետոյ։

Մարինէն նստած ծաղկանոցի նստարաններից մէկի վրայ, գլուխը քաշ գցած փոքրիկ ասեղը խփում էր կարմիր-կապոյտ թելերով նախշած ձեռագործին։ Ծաղկանոցի ծաղիկները իրենց անուշ բուրմունքով փաղաքշում էին իրենց թագուհի—Մարինէին։

Մարինէի սիրտը անհանգիստ էր։ Նա կէս ժամից աւելի է, որ այդտեղ է, բայց նրա ձեռագործը բոլորովին առաջ չէր գնացել. նա շարունակ կանգնում էր, նայում էր չորս կողմ ու նորից նստում իր տեղը, վերցնում նորից ձեռագործը, բայց ասեղը, կասես մերժում էր ծառայել։ Նա նորից թռչում էր տեղից, նայում չորս կողմ, թփերի միջից գաղտագողի, որ եթէ «նա» գար, չնկատէր նրա անհանգստութիւնը։ Բայց «նա» չէր երևում։

Մարինէի կանացի փխրուն սիրտը քիչ էր մնացել որ փուլ գար, եթէ մի քիչ ուշ լսէր «նրա» ոտների ձայնը։

Մարինէն կարծես թէ չէր լսել նրա գալը ու հանգիստ խփում էր ասեղը ձեռագործին։

—Ա՜յ, բարև, Մարինէ, արագ քայլերով մօտեցաւ Սուրէնը, երևի ես երկար սպասել տւի ձեզ. ներեցէք ինձ։

—Ոչ, ես էլ հենց այս րօպէիս եկայ, ասաց Մարինէն կիսծ ձայնով, երկարացնելով ձախ ձեռքը Սուրէնին։ Սուրէնը մօտեցրեց նրա փափլիկ ձեռքը իր շրթունքներին և ապա պահեց իր երկու ձեռքերի մէջ։

Մարինէի վիրաւորւած սրտի մէջ, կասես, լցւեցին հանգստացուցիչ ներման սփոփանքի կաթիլներ։

Մարինէն փորձեց քաշել իւր ձեռքը, բայց Սուրէնը շատ պինդ էր բռնել.

—Ես անցայ ձեր դռնով, բայց ոչ ոքի չտեսայ ձերոնցից, ասաց Սուրէնը։

—Այո, նրանք բարձրացան սարը, հին բերդը տեսնելու։

—Իսկ դո՞ւք։

—Ես տրամադրութիւն չունէի։

—Տրամադրութիւն չունէիք, կրկնեց Սուրէնը ժպտալով ու նայեց Մարինէի երեսին։

Մարինէի աչքերը, կասես, թէ ասում էին. «միթէ չես հասկանում, թէ ինչու չգնացի նրանց հետ»։

Տիրեց փոքր լռութիւն։

Մարինէն մէկ էլ փորձեց քաշել իր ձեռքը, որովհետև այդպէս շատ անյարմար էր զգում։

—Ի՞նչ էք ուզում։ Ձեր ձեռքը, բայց ես նրան կամենում եմ սեփականացնել։ Թանգագին նւէր կը լինէր ինձ համար ձեր կողմից, Մարինէ։

նուած երրորդութիւն. «Եղբայրական օգնութեան» կից կանաց կոմիտէ» և վերջապէս «Եղբայրական օգնութեան կից տղամարդկանց կոմիտէ»...

Այսպէս են Շուշւայ հասարակական հիմնարկութիւնները. ճակատագրական ծանր անէծք է կարծես ծանրանում նրանց վրայ։

Նիմանդ

ՄՈՄԵՆՏԻ ՊԱՀԱՆՋԸ

Կենսական մթերքների անհուն չափով թանգանալը իր շուրջն է կենտրոնացրել ոչ միայն ազգաբնակչութեան գիտակցող խաւերի լուրջ ուշադրութիւնը, այլ և տեղիք է տուել պետութեան միջամտութեանը։

Բնականաբար, պատերազմների ժամանակ, մանաւանդ այսպիսի համաշխարհային պատերազմի, կեանքի սխտեմատիկ կերպով թանգանալը արմատապէս քայքայում է ժողովրդների տնտեսականը և ստանկացնելով՝ նրան հասցնում մուրացկանութեան շէմքին։

Իսկ ժողովրդի այդպիսի ստանկութիւնը էական նշանակութիւն ունի ոչ միայն իր, նիւթապէս քայքայուող ազգաբնակչութեան, այլ և պետութեան համար, իր երկրի բարեկեցութեան տեսակէտից։

Այդ նկատմամբ է, որ ահա այդպիսի մի պատմական տարեշրջանում, ժողովրդի կեանքը փոքր ի շատէ տանելի դարձնելու համար, հրապարակ են եկել պայքար յայտարարելու չարիքի դէմ ոչ թէ մասնակի անհատներ կամ խմբակցութիւններ, այլ ժողովուրդը իր կազմակերպուած ոյժով, պետութեան ակտիւ աջակցութեամբ։

Միջոցները երկրի ժողովրդների միացումն է. ժողովրդական մի զանգւած, մի ոյժ, նիրքին տնտեսական կռիւ վարելու, որի առաջ ամեն ինչ անզօր է։

Ասպարէզ են հանւած ժողովրդի գիտակցող բոլոր ոյժերը։

Բոլոր այն վայրերը, որտեղ ժողովուրդը գիտակցում է կօօպերացիայի սուած զգալի օգուտը, արդէն միացւած են կօօպերատիւ-սպառողական խիտ ցանցերով։ Այդ ուղղութեամբ հաստատւում են յատուկ դասընթացքներ, կազմակերպւում համագումարներ, դասախօսութիւններ, զեկուցումներ, ցրւում բրօշիւրներ, ծանօթացնում ու տարրական գաղափար տալիս նրան կօօպերացիայի շօշափելի օգուտների մասին։

Այժմ մեր առաջ դրւած են երկու խոշոր և անձեռնաձգելի հարցեր։

Մէկը միահամուռ ոյժերով օգնել պատերազմին, իսկ միւսը նոյնպէս կռիւ, ժողովրդական-տնտեսական հողի վրայ, հասարակութեան գիտակցութեամբ և նրա աջակցութեամբ։

Միջանկեալ այստեղ աւելի քան կարևոր է մատնանշել, որ մեզ մօտ ևս կայ սպառողական խանութ «Կուլտուրա» անւան տակ, բայց էապէս «անունը կայ, ամանումը չկայ»։

Իրաւունք եմ համարում «չկայ» խօսքը արտասանել, որովհետև այդ խանութը ոչ յառաջադիմելու քայլ չէ արել, իր գոյութեան մասին ոչնչով չէ արտայայտուել (որ այժմ նրա հրապարակ գալու և գործելու ամենանպատակայարմար ժամանակն է)։

Որքան մեզ յայտնի է, այդ գործի գլուխ կանգնած են տեղս դիրք ունեցող և ինտելիգենտ անձինք, բայց տարաբախտաբար գործը այնպէս է առաջ տարւում, որ կարծես թէ այդ բոլորը լոկ ձևականութեան համար է։

Հասել է ժամը, պարոնայք «կուլտուրականներ», զարթնեցէք ձեր լետարգիական քնից. չէ՞ որ ձեր գործունէութեան համար ասպարէզ է բացւել։

Կազմակերպեցէք ուրիշ կենդանի կօօպերատիւ-սպառողական ընկերութիւնների օրինակով. կազմակերպեցէք դասախօսութիւններ, հրատարակեցէք բրօշիւրներ, կարիքի դէպքում հրաւիրեցէք կոմպետենտ մարդիկ՝ գործը կանոնաւորելու և լուրջ հիմքերի վրայ դնելու և վերջապէս հետաքրքրութիւն զարթեցրէք սպառողների մէջ ու գործը ծառայեցրէք իր բուն իմաստին.

այդ է այժմեան մօմենտի պահանջը։

Գ. Գէորգեան

Ռ. ԿԻՊԼԻՆԳԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԱՍԻՆ

Կոմս Դերբիի՝ արևմտեան Լանկաշիրում նորակոչներ հաւաքելու համար կատարած արշաւանքի առիթով Ռէդիարդ Կիպլինգը Սաուսպօրդի միտինգում արտասանել է մի ընդարձակ ճառ, որ խանդավառութիւն է առաջացրել ունկնդիրների շրջանում։

Ստորև առաջ ենք բերում նրա ճառի վերջը։

«Մի րոպէ մտածեցէք, թէ ինչ կը լինի, եթէ Գերմանիան այս պատերազմից յաղթական դուրս գայ։ Հեռուն գնալու կարիք չունինք դուք տեսնելու համար, թէ այդ ինչ կը նշանակէ մեզ համար։

Ներկայ մոմենտում Բելգիայում մի քանի միլլիօն բելգիացիներ զբաղւած են ռազմամթերք պատրաստելով և ամրոցներ կառուցանելով իրենց նւաճողների համար։ Գերմանացին նրանց այնքան է ուտելիք տալիս, որքան հարկաւոր է գոյութիւն պահպանելու այն ձևով, ինչպէս այդ գերմանացին է հասկանում։ Դորա հետ միասին ես հաւատացած եմ, որ պարէնի մեծ մասը Միացեալ Նահանգներն են հասցնում։

Հացի փոխարէն նոքա պարտաւոր են աշխատել սւինի տակ։ Հակաճառողներին հրացանազարկ են անում։ Նրանց ագարակները, նրանց տները, նրանց հասարակական շէնքերը արդէն վաղուց են ամայացած և նրանցում եղած այն ամենը, ինչ որ գին ունի և կամ օգտակար է, կապւած և ուղարկւած է Գերմանիա։ Նրանք աւելի իրաւունք և աւելի ստացւածք չունին, քան անասունները և նոքա չեն համարձակւում, իրենց կանանց պատիւը պաշտպանելու համար ձեռք բարձրացնել։ Իսկ ընդամենը մի տարի առաջ Բելգիան երկրագնդիս ամենակուլտուրական և ամենաբարեկեցիկ երկրներից մէկն է եղել։ Եւ այդ բոլոր միջոցները գործադրում է գերմանացին ընդամենը մի յիսուն մղոն հեռու բրիտանական կղզիներից։ Այնտեղ, ուր ես ապրում եմ, ես կարող եմ լսել մռնչոցը թնդանօթների, որոնք աշխատում են պահպանել այդ գործելակերպը և ընդլայնել նրա գործադրութեան շրջանը։

Այդ միևնոյն գործելակերպը գոյութիւն ունի Ֆրանսիայի և Լեհաստանի այն մասերում, որոնք գտնւում են գերմանական ձեռքերում։

Ինչպիսի փորձութիւն վիճակւած է Բելգիային, Ֆրանսիային, Լեհաստանին, վիճակւած է և մեզ, միայն տասնապատկւած չափերով, եթէ մենք կը լինինք յաղթւած։ Որ մեզ կը ստորացնեն, կը թալանեն և կը սորկացնեն, ինչպէս բելգիացոց, այդ ամենը մեզ համար կը լինի միմիայն նախերգանք ներկայ իրականութեան։ Գերմանացիք ունին առանձնակի հիմունքներ, որոնց ուժով մենք պէտք է որ բարոյապէս ստորացւենք և խայտառակւենք աւելի, քան մի որ և է ազգ։ Մեզ այնպիսի մի օր կը ձգեն, որ կենդանի մնացողները կամաչեն իրար երեսի նայել։ Կատարելապէս հաւատացած եղէք, որ եթէ Գերմանիան գործը տանի, գերմանացու մտքի և երևակայութեան ծնունդ ամենանուրբ բռնութիւնն ու ծաղրը պիտի գործադրւի մեզ վրայ, մեր կեանքի բոլոր արտայայտութիւնների մէջ։ Մեր ոչ մի երգումը, մեր ոչ մի գրաւականը անընդունելի են լինելու գերմանացիների համար և բաւական չեն համարւելու։ Նա ինքը խախտել է իր հանդիսաւոր երդումը, իր պայմանագրերը, իր պարտաւորագրերը։ Ուստի և նա այսուհետ չէ կարող ոչ մի բանի հաւատալ, չէ կարող ոչ մի բան ճանաչել, բացի անմիջական ներգործութիւնից գերազանց ոյժի, որ յենւում է անսահման անգթութեան վրայ։

Եւ այսպէս, դուք տեսնում էք, որ որևէ պայմանների մասին այլևս խօսք լինել չէ կարող։

Մի մոռանաք նոյնպէս, որ եթէ ջարդւեն մեր դաշնակիցները, ամբողջ երկրագնդի վրայ մի տեղ չի մնայ այլևս, որտեղ կարող լինէր մարդկային արարածը թագնւել մարդկային ցեղի թշնամու իշխանութիւնից։ Այդ մասին ես առիթ եմ ունեցել լսելու մանկամիտ կրոյցներ՝ թէ հարստահարութիւնից կարելի կը լինի փախչել արևմտեան կիսագունդը։ Թողեցէք այդ դատարկ մտքերը։ Եթէ դաշնակիցները ջարդւեն, գերմանացիներին հարկաւոր էլ չի լինի մինչև անգամ իրենց պատերազմական նաւերից մէկն ու մէկն ուղարկել Ատլանտեան ովկիանոսը։ Նրանք ուղղակի կը հրամայեն և նրանց հրամանը կը կատարւի։ Քաղաքակրթութիւնը սնանկ կը յայտարարւի, իսկ անգլոսակսոնեան արևմուտքը, իր հերթին, ընդհանուր խորտակումից յետոյ՝ կը գրաււի նոյն այդ գերմանացու կողմից։

Այժմ ձեզ համար պարզ է, որ նահանջ չկայ։ Այս պատերազմում ո՛չ պայմաններ և ոչ էլ նահանջ կարող են լինել։ Նա պիտի շարունակւի և վճիռը վերջ ի վերջոյ կախումն կունենայ նրանցից, որոնք ընդունակ են զէնք կրելու, բայց դեռ ևս բանակ չեն մտել

Նայեցէք թւերին։ Ինչպէս ձեզ, նոյնև մեզ մօտ չկան ճշգրիտ տեղեկութիւններ։ Սակայն, որքան կարելի է դատել, մինչև այժմ մենք տւել ենք բանակին երկու միլլիօնից աւելի մարդ։ Դա մեծ թիւ է, եթէ ուշադրութեան չառնենք, որ մեր կղզիների ազգաբնակութիւնը 45 միլլիօնից աւելի է։ Այդպիսի դէպքում, ՝բանակը մտնողները կազմում են ամբողջ ազգաբնակութեան մօտաւորապէս 5 տոկոսը կամ ամբողջ արական բնակչութեան 10 տոկոսը։

Մենք չգիտենք, թէ որքան մարդ է հարկաւոր, պատերազմը վերջացնելու համար։ Բայց մենք գիտենք, որ արական բնակչութեան 90 տոկոսը, յամենայն դէպս, չի հարկաւորւի երկրին նրա անհրաժեշտ աշխատանք և ռազմամթերք պատրաստելու համար։

Այն մարդիկ, որոնք սովոր չեն բաց աչքով նայելու փաստերին, երբեմն ասում են. «ինչ օգուտ կայ հաւաքել մարդկանց, նախ քան նրանց համար բաւականին զէնք և ռազմամթերք պատրաստելը»։ Կարելի է տալ շատ հասարակ պատասխան՝ զէնքից կարելի է օգտւել իսկոյն, հենց որ ձեռքդ վերցնես, իսկ մարդկանցից—ոչ շուտ, քան նրանց վարժեցնելը։ Այդ պատճառով մեզ հարկաւոր է մշտական, անընդհատ և պատրաստի հոսանք այնպիսի մարդկանց, որոնք զէնք կրելու ընդունակ են։

Մենք պէտք է մեզ պարզորոշ հաշւետանք, որ ներկայ պատերազմը մահու խնդիր է, ընդէմ խաւարի թագաւորութեան. և առաւել ևս, որ խաղաղութեան այլ պայմանները, քան մենք ենք դնում, աւելի սարսափելի են նրանից։

—Անդրեմ վերցրէք, եթէ կամենում էք, բայց ինձ առանց ձեռքի կը թողնէք։

—Օ՛ ոչ, Մարինէ, այդ ես չեմ անի և բաց թողեց Մարինէի ձեռքը։

—Բայց ինչու չէք նստում, ասաց Մարինէն, տեղ տալով իրեն մօտ։

Նրանք մինչքան մօտ նստեցին. . .

. . . .

Եւ դիմացի անտառը իր մեղմ շշուկով, ասես, կրկնում էր նրանց խօսքերը։

III.

Փոքրիկ քամին օրօրում էր անտառը ու նրա անուշ շունչը խառնւում էր ծառերի ծւծւոցների հետ և կազմում էր անտառային երաժշտութիւն։ Մարինէն կիսապառկած կանաչէ գորգի վերայ, թերթում էր մի հաստ գիրք։

Առհասարակ Մարինին չէր սիրում գիրք կարդալ, նամանաւանդ այդպիսի հաստ գրքեր. նա միայն թերթում էր, որոնելու նախադասութիւններ, դարձւածքներ սիրոյ, վառ սիրոյ մասին։

Յետոյ նա գլուխը դնելով գետնին, խիտ եղևնիների միջից սկսեց նայել կապոյտ երկնքին, ապա աչքերը ծածկեց և այդպէս երազային դրութեան մէջ երևակայում էր Սուրէնին՝ հա... ... սարանը աւարտած, իր և նրա ծնողների համաձայնութիւնը, ընտանիք... զաւակ... Մարինէն անսահման երջանիկ էր, իսկ մեղմ զեփիւռը կարծես գուրգուրում էր նրա երազները սահելով նրա երեսի փռւած մազերի վրայով։

Երկար կը մնար Մարինէն այդպէս, եթէ չզգար տաք շունչ իր այտին։ Նա վեր ցատկեց։

Նրա առաջ կանգնած էր Սուրէնը։ Երկուսն էլ ոճրագործների նման մեխւած կանգնած էին.

. . . .

Միայն անտառը լսեց նրանց առաջին համբոյրի շշուկը։

IV.

Աշուն էր։

Բաց լուսամուտի առաջ կանգնած է Մարինէն, բարձրահասակ, ինչպէս դիմացի անտառի եղևնին, նազելի ու գեղագէմ, արձանագործի կերտած արձանի նման, իսկ նրա այտերը վառւում էին ինչպէս վարդենու կանաչ թփերի միջից փայլող ալ-կարմիր բողբոջների ծայրերը։

Նա կանգնած էր երկար ժամանակ լուսամուտի առաջ և մաքուր հայեացքը ուղղել էր ծաղկանոցին, ուր ծաղիկների թիւը շատ էր պակասել. մնացել էին միայն ծաղիկներ՝ անգոյն, անբոյր... Իսկ վարդենիների վրայ էլ չկային անուշաբոյր ալ վարդերը, այլ մնացել էին փշեր ու փշեր...

Մարինէն խոր հոգոց քաշեց ու հեռացաւ։ Լսեց դաշնամուրի վրայ նւագած նոյն զգայուն երգի մեղմ ելևէջները ու յանկարծ, յանկարծ ընդհատւեց նւագը խուլ հեկեկանքներով. . .

. . . .

Եւ անտառը միայն գիտէր գաղտնիքը, որի մասին նա խորին լռութիւն է պահում։

Շուշի.

Ց. Աղամալեան

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ստանալով ստոյգ տեղեկութիւններ, որ Կիլիկիայում տեղի են ունեցել հայերի սոսկալի կոտորածներ, և թիւրքաց կառավարութիւնը յղացել է դըժոխային ծրագիր՝ արտաքսել հայերին Իկօնիա և Միջագետք, անհրաժեշտ համարեց բողոքել այդ գազանութիւնների դէմ և խնդրել Ամերիկայի Միացեալ Պետութիւնների միջամտութիւնը՝ չազարեցնել տալ կոտորածները։ Վեհ. Կաթողիկոսը ուղարկեց հետևեալ հեռագիրները. 1) Միացեալ Պետութիւնների Նախագահին, 2) ռուսաց արտաքին գործերի մինիստր Սազօնովին և Նուպար փաշային։

— Բուխարեստից հեռագրում են, որ Երզնկայից և Էրզրումից ստացուած կատարելապէս ստոյգ տեղեկութիւնների հիման վրայ դրութիւնը Հայաստանում ծայրայեղօրէն ողբերգական է։ Բնաջնջումը սանձարձակ և բացայայտ է։

— Վանից «Հորիզոնին» հեռագրում են. յուլիսի 7-ին Դրզուսի կուսում ըսպանեց խմբապետ Խէչօն։ Դատւանը վերցուած է։ Թիւրքերը մեծ կորուստներով նահանջում են։ Բիթլիսը այրւում է։

— Թիֆլիսի վաճառականութիւնը այս օրերս խորհրդակցութիւն գումարեց աւագ Ա. Մելիքովի նախագահութեամբ և ընտրեց յատուկ մասնաժողով, որ զբաղւելու է վաճառականութիւնից և առևտրականներից դրամ և իրեր հաւաքելով յօգուտ քայքայուած Հայաստանի թշուառ ազգաբնակութեան։ Հէնց խորհրդակցութեան օրը ստորագրութիւններով հանգանակւեց մօտ 10 հազար ր.։

— Բայազիդ-Վան-Ալիւշկերտի շըրջանի կառավարչից ստացել է հետևեալ հեռագիրը Թիֆլիսի քաղաքագլխի անունով. «Արճէշ քաղաքում բծաւոր տիֆ և փորհարինք հիւանդութիւններ են։ Համաճարակները տարածւում են. մահացութեան թիւը մեծ է. պառկած են մօտ 500 հիւանդ։ Ազգաբնակութիւնը քաղցած է. ոչ մի օգնութիւն չկայ։ Անհրաժեշտ է շուտափոյթ մատակարարական օգնութիւն»։ Քաղաքների համառուսական միութեան լիազօրը յուլիսի 11-ին փոխադրեց 3000 րուբլի Մոսկվայի նուիրած գումարից։

— К. С.-ն յայտնում է, որ Թիֆլիսի վաճառականների աւագը՝ Ռ. Միլեանը նահանգապետի տրամադրութեան տակ է դրել 1000 փութ աղ հայ-փախստականներին բաժանելու համար։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Ուրբաթ, յուլիսի 17-ին Քաղաքային ուպրավայում պ. քաղաքագլխի նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ մի խորհրդակցութիւն, որ զբաղւեց քաղաքիս առողջապահիկ և սանիտարական դրութեամբ։ Այդ ժողովի գումարման առիթն էր ծառայել պ. Նահանգապետի հեռագիրը, որով առաջարկւում էր միջոցներ ձեռնարկել խօլերայի վերահաս վտանգի դէմ։ Այդ ժողովին բացի քաղաքիս սանիտարական հոգաբարձութիւններից ներկայ էին պ. գաւառապետը, քաղաքիս բժիշկները, զանազան հիմնարկութիւնների ներկայացուցիչները։ Մտքերի երկար փոխանակութիւնից յետոյ ժողովը հետևեալ որոշումները կայացրեց նախապատրաստական միջոցներ ձեռնարկելու նպատակով. 1. Կազմակերպել ժողովրդական ձրի դասախօսութիւններ տեղական լեզուներով խօլերայի նշանակութեան և նրա դէմ կռւելու միջոցների մասին։ 2. Բաց անել ու կահաւորել երկու բարակներ՝ մէկը հայկական, իսկ միւսը թիւրքական մասում։ 3. Հրաւիրել 2 բժիշկ, 4 ֆելդշեր և 2 դեզինֆեկտորներ։ 4. Հիմնել չորս դիտողական կէտեր՝ Եւլախում, Բարդայում, Աղդամում և Շուշու տակ, հսկելու և նայելու, որ հիւանդութիւնը չտարածւի դրսից եկած ճանապարհորդների միջով։ 5. Պատւիրել ձեռք բերել քաղաքի հաշւով անհրաժեշտ հականեխիչ դեղօրայք։ 6. Օգտւել տեղիս զինւորական հիւանդանոցի դեզինֆեկցիօն կամերայից, որը յիշեալ հիւանդանոցի գլխաւոր բժիշկը սիրալիր առաջարկեց քաղաքի կարիքների համար։ 7. Ուժեղացնել քաղաքիս ջրանցքի վրայ նշանակած հսկողութիւնը քաղաքից դուրս։ 8. Վերջապէս միջոցներ ձեռք առնել քաղաքիս ընդհանուր մաքրութեան և սանիտարական պայմաններին աւելի ևս մեծ աչալրջութեամբ հսկելու։

— Այսօր երեկոյեան, «Ազատ թատրոնի» հայ դրամատիկ խումբը պ. Փափազեանի ղեկավարութեամբ կը ներկայացնի Պարօնեանի «Բաղդասար աղբար» և «Պատիւներուն խրատ» վօդ-վիլը։

— Անցեալ ուրբաթ, 17 յուլիսի, ամառային ժողովարանի դահլիճում տեղի ունեցաւ «Արևելեան համերգ», պ. Խաչատրեանի ղեկավարութեամբ։ Մանրամասն հաշիւ կը տրւի հետևեալ համարում։

— Այսօր, քաղաքային վարչութեան դահլիճում տեղի կունենայ «Կուլտուրա» կօօպերատիւի ընդհանուր ժողովը։

— Թեմական դպրոցի տեսուչ պ. Ղազար Տէր Ղազարեանը հրաժարւել է իւր պաշտօնից և տեղափոխւել է Բագու։

— Բագւի և Թիֆլիզի շոգերի պատճառով բաւականին հօլեկներ են գալիս քաղաքս։

— Մեզ յայտնում են, որ ծաղկանոց եկող հասարակութիւնը ներկայացումների ժամանակ աղմկում է միջանցքներում և խանգարում ներկայացումները։ Շատ ցանկալի կը լինէր, որ կլուբի վարչութիւնը օր առաջ միջոցներ ձեռնարկէր այդ անկարգութեան դէմ։

— Շուշայի խանութպանները չափազանց թանգ գներով են վաճառում թարմ պտուղները. ում որ հարկ է, ուշադրութիւնն են հրաւիրում։

— Մեզ հաղորդում են, որ Թթու ջրի աղբիւրը, կապալառուների ձեռքն անցնելուց յետոյ, բոլորովին այլ տեսակի հանքային ջուր է տալիս։ Ճիշտ է, ջրի ակն սկսել է գործել աւելի ուժեղ կերպով, սակայն ջուրը յատկութեամբ բոլորովին ընկել է։ Անխնամ և անմաքուր կերպով է կատարւում նաև շշերի լցնելը։

ԿՈՎԿԱՍ

— Թիֆլիզում ստացուած լուրերի համաձայն Բագւի քաղաքագլուխ Լ. Լ. Բիչը, Գանձակի քաղաքագլուխ Խաս-Մամեդովը և Թիֆլիզի ներկայացուցիչ իրաւասու Բարեանը Մոսկվայում՝ Թանգութեան և վարակիչ հիւանդութիւնների մասին կայացած համագումարում մտցրել են մի յայտարարութիւն Կովկասում դեմստվօ մտցնելու մասին։ Համագումարին մասնակցողները մեծ համակրանքով են ընդունել յայտարարութիւնը, միանգամայն իրաւացի գտնելով կովկասցիների պահանջը՝ Կովկասում զեմստւային ինքնավարութիւն մտցնելու։

— Կարսի բերդապետը կարգադրել է արգելելու բոլոր կանանց—առանց բացառութեան—մեկնել Ալէքսանդրօպօլի և Սարըղամըշի միջև ընկած շըրջանը։ Այդ պատճառով իսկ այն կանայք, որոնք ունեն վկայականներ ուրիշ զինւորական կառավարիչներից, պարտաւորապէս իջնում են գնացքից Ալէքսանդրօպօլում և այլ ևս իրաւունք չունեն առաջ գնալ. այդ շրջանում բնակւող կանանց ուղարկել են երկու յատուկ գնացքով։

— «Արամազդ» նաւթարդիւնաբերական ընկերութիւնը 1914 թ. զուտ հասոյթ է ունեցել 320,000 րուբլի. իւրաքանչիւր ակցիային դիվիդէնտ է ընկնում 8 րուբլի։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԼԽԱՒՈՐ ՇՏԱԲԻ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Միտավայից դէպի արևմուտք և հարաւ 13 յուլիսի մեզ համար յ... ղ ընդհարումներ էին տեղի ունենում առաջապահ մասերի միջև։ Պօնէվեժից յարձակւող թշնամին 13 յուլիսի ստիպուած եղաւ կանգ առնել մեր առաջապահ գնդերի ջանքերով Սուրօչ աւանի մօտ, ըստ որում մեր ծանր թընդանօթների կրակը թշնամուն մեծ կորուստ պատճառեց։

Նարևի ռազմաճակատում ուժեղ հրացանաձգութիւն է։ Նօվօգեօրգևսկի մօտ թշնամին ջանում է անցնել Շկվա գետի միւս ափը ակունքի մօտ։ Յուլիսի 14-ին թշնամուն յաջողւեց գրաւել մեր խրամատների մի մասը Բուգ գետի աջ ափին, սակայն սւինային հարւածով թշնամին յետ շպրտւեց գետի միւս ափը։ Նարևի ձախ ափին, Դօբրօլենկից մինչև Պրուտ գետակը, յամառ կռիւ է, առանց ռազմագծի փոփոխութեան։ Նարև գետի աջ ափին թշնամին յարձակման անցաւ մեր այն զօրամասերի դէմ, որոնք հակայարձակման էին դիմել Սարօցկից հիւսիս։ Բուգի-Օգրիմսկի գիւղի մօտ յետ մղեցինք 6 յարձակումներ։ Վեպրժի և Բուգի միջև 14 յուլիսի շարունակւում էր խիստ յամառ կռիւ Ռակօլուպի—Մայդան—Օստրօվսկի շրջանում, յետ մղելով թշնամու 3 յամառ յարձակումներ Մայդան-Օստրօվսկիից հիւսիս գտնւող բարձունքների վրայ, մեր զօրքերը անցան յարձակման և տիրելով յիշեալ գիւղին, ձեռք ձգեցին 1500 գերիներ։ Գրուբեշօվսկի ուղղութեան վրայ թշնամին շարունակւում է յամառ յարձակումներ անել. Սոեպակօվիցէ գիւղից հիւսիս, մենք յետ մղեցինք՝ մեծ կորուստներով թշնամու համար, նրա 3 փորձերը՝ ճեղքել մեր ռազմաճակատը։ Սօկալից հարաւ մենք յաջող կերպով յարձակումներ արինք Պօտրուժեցի մօտ գետի միւս ափը անցնող թշնամու ուժերի դէմ։

—

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

13 յուլիսի Մերձծովեան շրջանում հրացանաձգութիւն էր և մեր առաջապահների յաջող գործողութիւնները շարունակւում էր։

Օլթու ուղղութեան վրայ Ախի շրջանում, հրացանաձգութիւն էր։

Մուշի ուղղութեան վրայ թըշնամին բաւականին ուժեր է կենտրոնացրել, որի պատճառով մեր զօրքերը դադարեցրել են առաջխաղացումը դէպի արևմուտք և կենտրոնացել են որոշ դիրքերում։

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

№ 39 Հինգշաբթի 23 յուլիսի

ՄԻԱՑԻՆ ՏԱՐԻ
1915

Հինգշաբթի 23 յուլիսի № 39

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ.

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, $^1/_2$ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են խմբագրութիւնն տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ՄՈՒՍԵՂ, ԲԱՐՍՈՒՀԻ և ՍԻՐՈՒՀԻ ԲԷԳԼԱՐԵԱՆՆԵՐԸ սրտի անհուն կսկիծով յայտնում են հարազատներին և ծանօթներին իրենց թանգագին կորստի, առաջինի՝ ամուսնու, վերջինների ջերմապէս սիրած հօր

ՄԱՂԱՔԻԱ ԳԱՆԻԷԼԵԱՆ ԲԷԳԼԱՐԵԱՆԻ

մահուան մասին, որ տեղի ունեցաւ 21-ին յուլիսի։ Յուղարկաւորութիւնը սեփական բնակարանից—Առաքելեան փողոց № 22 դէպի Վերին Թաղի ս. Յովհաննու Մկրտիչ եկեղեցին տեղի կունենայ այսօր, 23-ին յուլիսի, առաւօտեան ժամը 10-ին։ Թաղումը ս. պատարագից յետոյ՝ Ներքին հանգստարանում։

ՏԵՍՉԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Պ. Ղազար Տէր-Ղազարեանի հրաժարումով նորից թափուր է տեսչական պաշտօնը և նոր տեսուչ հրաւիրելու հարցը դրուած է Շուշու հասարակութեան և թեմական դպրոցի հոգաբարձութեան առջև։ Դեռ վաղաժամ է քննութեան առնել այն բոլոր հանգամանքները, որոնք աննպաստ գործերին պ. Ղ. Տէր-Ղազարեանի դպրոցական գործունէութիւնը մեր միջավայրում։ Կրքերը դեռ շատ են լարուած և հրաժարման տպաւորութիւնը շատ է ուժեղ թէ հակառակորդ և թէ բարեկամ շրջաններում։ Նրա տեսչական գործունէութեան գնահատութիւնը տալու համար հարկաւոր է դեռ ժամանակ և հանգիստ տրամադրութիւն։ Առայժմ, ամենալաւ վերաբերմունքը հանդէպ մեր կրթական գործի և մեծարանքը թերևս ընդմիշտ մեզնից հեռացող դպրոցական գործչի, թւում է, հենց այն պէտք է լինի, եթէ նրա արժանաւոր յաջորդի հարցը դեկավարող սկզբունք ունենանք մեզ համար։ Այսպէս կամ այնպէս, մեր ամենակարևոր հիմնարկութիւններից մէկի գլխաւոր ղեկավարի ընտրութեան հարցն է դրուած և պահանջում է լուծումն։

Տեսչական խնդիրը մեր դպրոցական իրականութեան ամենացաւոտ խնդիրներից մէկն է, որին պէտք է մօտենալ ամենայն զգաստութեամբ։ Անկարելի է, մեր սակաւաթիւ հաստատութիւններից մէկի բախտը յանձնել խմբագրական պատահական անձնաւորութեան, այլապէս վտանգած կը լինենք լայնածաւալ թեմի կրթական կուլտուրական գործը։ Մի կրթական հաստատութիւն, որի պատերի մէջ դարբնւում է մեր վաղուայ ինտելիգենցիան, հարկաւոր գաւառական գործիչները, արժանի է ամենայն աչալրջութեան։

«Փայլակը» որպէս հասարակական օրգան, ունի իր ասելիքը և այսօր պարտաւոր է զգում պարզել իր տեսակէտը՝ տեսչական խնդրի նկատմամբ։

Գաղտնիք չէ, որ թեմական դպրոցները առհասարակ շատ են անհրապոյր. բոլոր միջնակարգ դպրոցների շարքում և պատճառը նրա իրաւական հանգամանքներից զուրկ լինելն է։

Մեր հասարակութեան միջակ խաւերն անգամ մեծ դժկամակութեամբ են իրենց զաւակներին մեր միակ միջնակարգ կրթարաններն ուղարկում։ Կամայ թէ ակամայ դպրոցը մնում է ստորին խաւերի և գիւղացիութեան համար միմիայն, որոնք հանգամանքը իր առանձնայատուկ կնիքն է դնում դպրոցի վրայ։

Եթէ թեմական դպրոցների իրաւունքի խնդիրը դեռ ևս դրուած չէ, սակայն հրապարակի վրայ է այն իսկական միջնակարգ դպրոց դարձնելու խնդիրը։ Թեմական դպրոցները այսուհետ այնքան պատրաստութիւն պիտի տան իրենց սաներին, որչափ գիմնազիաները, իսկ այնուհետ, իրաւունքի խնդիրը ինքն ըստ ինքեան կը լուծուի։ Այդ հնարաւոր կը լինի այն դէպքում, երբ թեմական դպրոցի ղեկավարը իր կրթութեամբ և հայեացքներով համապատասխան արժանիքներ կունենայ։ Մեր ապագայ տեսուչը պէտք է լինի անպայման ռուսական կրթութեամբ, ծանօթ ռուս կեանքին, գրականութեան, գիտական պետական իրաւունքին ու լեզուին։ Բաւական է, որքան մեր դպրոցները լցրինք գերմանական՝ կասկածելի արժանիքների տէր փիլիսոփայութեան դօքտորներով և աստուածաբաններով։

Մեր թեմական դպրոցների ղեկավար շրջանների անուղղելի սխալներից մէկն էլ այն հայեացքն է եղել, թէ հոգևոր դպրոցը կարող է ունենալ նաև հոգևորական տեսուչ։ Հոգևորականը, որչափ էլ լայն ըմբռնելու լինի իր առջև դրուած խնդիրները, ուզի-չուզի, այն գունաւորելու է իր դասի հայեացքներով։ Այս անհերքելի է։ Այսուհետ այսպիսի դրութիւն այլևս անհանդուրժելի պիտի լինի և աշխարհիկ գիտութիւնը պիտի թագաւորի մեր դպրոցներում։ Նայեցէք մեր թեմական դպրոցի պատմութեանը։ Մինչդեռ Մեսրոպ, Տիրայր, Բենիկ և Ներսէս վարդապետների տեսչութեան շրջանը ամենաողբալին է, ռուսական կրթութեան տէր տեսուչներ՝ Եղիշէ Մադաթեանի և Լևոն Սարգսեանի տեսչութեան շրջանները դեռ մինչև օրս էլ խղճալ են համարւում։ Նոր տեսուչը հոգևորական չպիտի լինի.

Հոգևորական տեսուչների շրջանը յայտնի է իր խառնակ դրութեամբ և դպրոցական ծրագրի անվերջ փոփոխութիւններով՝ յօգուտ եկեղեցական-հոգևոր գիտելիքների և ի վնաս բնական գիտութիւնների։ Մեր ապագայ տեսուչը պէտք է լինի հաստատուն համոզմունքների տէր. նա պէտք է խորապէս ծանօթ լինի մեր լեզուին, պատմութեան, գրականութեան և իրազեկ՝ մանկավարժական աշխարհի անցուդարձն ըմբռնելու։

Տեսչական հարցում չպիտի անգիտանալ նաև մանկավարժական խորհուրդի ձայնը։ Ճիշտ է, հրահանգը մանկավարժական խորհրդին քիչ բաժին է յատկացրել այդ գործում, սակայն դպրոցական կեանքի խաղաղութիւնը և ուսուցչական կազմի ու տեսչի համերաշխ գործունէութիւնը ապահովելու համար անպայման կարևոր է մեծ ուշք դարձնել մանկավարժական խորհրդի ձայնին և որովհետև թեմական դպրոցի ուսուցչական կազմը լրիւ է, մեզ թւում է, թէ ամենայարմար ելքը ստեղծուած դրութիւնից հենց այն կը լինի, եթէ տեսուչը ընտրուի այժմեան կազմից։

Դրսից տեսուչ հրաւիրելու հարցը կապուած է մեծամեծ բարդութիւնների հետ։

ԻՆՏԵԼԻԳԵՆՏ ՈՒԺԵՐԻ ԿԱՐԻՔԸ ԳԻՒՂԵՐՈՒՄ

II.

Ղարաբաղի թեմական դպրոցը, որպէս ամբողջ թեմի միակ միջնակարգ դպրոց, անկարող է եղել ցայժմ կատարել գէթ բաւարար չափով իր վրայ դրուած պարտականութիւնը—ինտելիգենտ գործիչներ մատակարարել գիւղերին։ Միջավայրի աննպաստ պայմանները մի կողմից, դրսի աշխարհի սէրը և հրապոյրը միւս կողմից ձգել են Ղարաբաղի ինտելիգենցիային դէպի հեռուն, դէպի օտար երկնակամար։ Գիւղերում գործող սակաւաթիւ ինտելիգենտ ուսուցիչներն էլ մի կերպ քաշ են տալիս իրենց կեանքը, դժգոհ թէ իրենցից և թէ իրենց շրջապատից, առանց բարոյական ներքին կապ զգալու գիւղի և իրենց գործի մէջ և միշտ էլ ականկառոյց սպասելով աւելի յարմար վայրում ձեռնտու պաշտօն գտնելու։ Չենք մեղադրում, բայց դա փաստ է։ Գիւղական ինտելիգենտներ, շահերով ու գաղափարով կապուած իրենց գիւղերի և հողի հետ, մշտական բնակութիւն հաստատած իրենց ծննդավայրում, չկան, կամ համարեա թէ չկան և չեն էլ կարող լինել, քանի որ գիւղը շատ քիչ աշակերտութիւն է կա-

բողանում մատակարարել Թեմական դպրոցին։ Նկատելի և զգալի կերպով նւազում է տարէ ցտարի Թեմական դպրոցի աշակերտութեան թիւը։ Թեմ. դպրոցի հոգաբարձութեան և յոբելեանական կենտրոնական յանձնաժողովի 1913 թ., 75-ամեայ յոբելեանի առթիւ, լոյս ընծայած մի փոքրիկ վիճակագրութիւն է տւած աշակերտների թւի նկատմամբ, սկսած 1886—87 թ. ուս. տարուց մինչև 1912—13 թ. ուս. տարին, որից տեսնում ենք, որ 1886/87 ուս. տարում դպրոցն ունեցել է 359 աշակերտ, 1893—96 թ. թեակոխել է 400—500-ի սահմանները, 1896—1904-ին դպրոցն ունեցել է 506—588 աշակերտ։ Վերջին թիւն ամենամեծ թիւն է մեր դպրոցի տարեգրութեան մէջ, դրանից շատ աշակերտութիւն չի եղել մեր դպրոցում և ոչ մի ժամանակ և այդ քանակին հասած է եղել 1901—2 թ. ուս. տարում։ Սակայն դպրոցի վերաբացումից յետոյ 1905—6 ուս. տարուց սկսած աշակերտութեան թիւն աստիճանաբար պակսել է.

1905/6	ուս. տար.	466	հոգի
1906/7	» »	398	»
1907/8	» »	361	»
1908/9	« »	360	»
1909/10	» »	280	»
1910/11	» »	271	»
1911/12	» »	258	»
1912/13	» »	247	»

Ցաւալի երեւոյթ. եթէ այսպէս շարունակւելու լինի, Թեմական դպրոցը կը կորցնի իւր գոյութեան իրաւունքը։

Միամտութիւն կը լինի անշուշտ աշակերտութեան նւազման պատճառը որոնել հայ-թուրքական ընդհարման առթիւ ժողովրդի մի մասի Շուշուց հեռանալու մէջ, քանի որ հեռացողները մեծ մասամբ ունևոր դասակարգից են եղել, որոնց զաւակներն ուսանում են պետական դպրոցներում և երկրորդ՝ եթէ այդ լինէր պատճառը, աշակերտութեան թիւը մէկ անգամից կընկնէր 1905/6 ուս. տար. և ոչ տարէցտարի աստիճանաբար։ Նշանակում է այդ հանգամանքն ունէ իւր պատճառները, որոնց վրայ արժէ կանգ առնել, քանի որ այդ պատճառների առաջն առնելը մեզ համար առաջնակարգ նշանակութիւն ունեցող խնդիր է ոչ միայն դպրոցական-կուլտուրական տեսակէտից, այլ և հասարակական տեսակէտից, քանի որ մենք նայում ենք Թեմական դպրոցի վրայ, որպէս մի հիմնարկութեան, որ ամենից աւելի պարտաւորութիւն և իրաւունք ունի հասարակական գործիչներ մատակարարել մեր գիւղերին. գործիչներ, որոնք ելել են հենց իրենց ժողովրդի ծոցից, ծանօթ են նրա անցեալին ու ներկային, նրա տնտեսական-կուլտուրական վիճակին, նրա պահանջներին ու կարիքներին։ Դպրոցաւարտների հենց այդ հասարակական արժէքը, տեղացի ինտելիգենտ գործիչներ ունենալու անհրաժեշտութիւնը ստիպում են մեզ մի փոքր աւելի մանրամասն կանգ առնել այն հանգամանքների վրայ, որոնք ազդում են Թեմական դպրոցի աշակերտութեան թւի նւազման վրայ։

Նեռայր

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ԲԱՌԵՐ, ԲԱՌԵ՜Ր...

Ինչ կայ աշխարհումս աւելի գեղեցիկ, աւելի դիւթիչ, քան բառերը. ինչ կայ մարդկանց համար աւելի կենսական, աւելի նշանակալից, քան բառերը։

Բառերով են գոյութիւններ ստեղծւում. բառերով են այդ գոյութիւնները չքանում։

Եւ միշտ, ծնւած օրից մինչև սահմանագծի մահւան վերջին վայրկեանը, լսում էք այդ բառերը, այնքան մեղմ, այնքան հմայիչ, որ գիտեն թափանցել մարդկանց սրտի խորքերը, գերել մարդկային էութիւնը, յափշտակել նրան մինչև ինքնամոռացում, մինչև խելակորոյս պաշտութիւն։

Բառեր, որոնք բղխում են կկլալով ամեն տեսակ աղբիւրներից. վեր վեր են թռչում մարգարտեայ շիթերով շատրւաններից. երփներանգ ատամներով շաղւում երկնքում ջինջ օդը ճեղքող հրավառ ֆշանգներից։

Ասում են, թէ ոսկին է, այդ «ժանդ մետաղը», մամոնան, որ շարժում է է ամբողջ աշխարհը, ամեն մարդկութիւնը։

Ոչ. մենք կասենք. բառերն են այդ անում։ Եթէ ուզենանք, աւելին կասենք. նոյն իսկ բառերումն է թագնւած ոսկու ոյժը...

Վաճառականը բառեր է շռայլում, որ ոսկին մտնէ նրա գանձարկղը։

Եւ տեսնում էք ձեր շուրջը, ամեն բոպէ, ամեն քայլափոխում, թէ ինչ են անում բառերը։

Ե՛ւ Յուդան ու ստորահոգի դաւաճանը, երբ նա գերում է միամիտներին ու իրեն հաւատացողներին. և՛ արկածախնդիր խաբեբան, երբ իւր ցանցերի մէջ է նետում անմեղ զոհեր. և՛ ողորմելի գաճաճը, երբ հսկայ մեծութիւն է դառնում. և՛ անսկզբունք հասարակական կարիէրիստը, երբ նիզակներ է ճօճում յանուն իւր ազգի կամ ժողովրդի։

Ամենքը, ամենքը բառեր են միայն ժայթքում. բառեր են ծորում նրանց մեղրալուր շրթներից։

Ա՜հ, այդ բառերը. եթէ կուտակւէին, խտանային նրանք, անհուն ծովեր, ովկիաններ կը դառնային, ուր մարդիկ կը սուզւէին անդարձ, կը խեղդւէին չարաչար։

Սակայն որքան գեղեցիկ են դառնում, որքան հիասքանչ այդ բառերը պատմական այն մօմենտներում, որպիսին մենք ենք այժմ ապրում, և այն ժողովրդների համար, որպիսին է հայը։

Բառերի սրընթաց յորձանքներ են, որ մեզ այսօր հեղեղում են. բառերի կիզող լաւաներ են, որ ժայթքում են մեր հրաբուղխներից ու ամեն ինչ տակն ու վրայ անում։

Էլ զանազան բարեգործական ընկերութիւններ, էլ Բագւի կուլտուրական միութիւնը, էլ «Եղբայրական օգնութեան» ու զանազան կենտրօնական կոմիտէտներ, կանանց անվերջ կոմիտէտներ, ասուպի պէս երևան եկած ու ապա չքացած «Հայ ինժեներների ընկերութիւնը», և հազար ու մի սունկի պէս բուսնող յայտնի ու անյայտ կազմակերպութիւններ, հատ ու բարակ հարուստ աղաներ, մեծ ու փոքր հասարակական կոչւած ու անկոչ գործիչներ, համագործակցութեան ու համերաշխութեան փոխադարձ անվերջ դիմումներ, կուսակցական—թայֆայական բնազդների վերացման բարձր կոչեր...

Որքան բառեր. սիրուն, հաւատներշնչող, դիւթիչ բառեր տեղացին այդ բոլորից, շարունակւում են տեղալ և պիտի տեղան տակաւին երկար, անվերջ... առատութեան եղջիւրից։

Իսկ իրականութի՜ւնը. իւր սև, տձև բացւածքով նայում է մեզ վրայ, անողլի իւր խորքերն ու ծալքերը մերկացնում, կարծես ամեն ինչ կլանելու, մարսելու ախորժարով։

Հայի սովորական իրականութիւնն է դա. մի կողմից՝ ծխի ու արեան մէջ լողացող, թշւառութեան ու տառապանքի մէջ հեծող, օրհասական գալարումներով տանջւող, իսկ միւս կողմից՝ բութ ինքնագոհութեան, ցոփ հարըստութեան մէջ սուզւած, անտարբեր զգացմունքների ու աչքերը դիտաւորեալ փակելու ցաւով բռնւած։

Ահա իրականութիւնը, որի առաջ կանգնած են միայն գեղեցիկ, սիրուն բառեր։

Բառեր և բառեր...

Նիմանդ

ԳՒՒՂԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս յայտնի է, մի քանի օր առաջ Կովկասեան Փոխարքան պաշտօնական մի յատուկ շրջաբերականով յանձնարարում է անդրկովկասեան նահանգապետներին ի կատար ածել յունիսի 3-ի օրէնքը գիւղական հասարակութիւնների միութիւնների վերաբերեալ։

Յունիսի 3-ի օրէնքով կազմակերպւում է, աւելի ճիշտ, առանձին գոյութիւն ունեցող համայնքները վերածւում են մի օրգանի (նման Ռուսաստանի վօլօստի — союзы сельскихъ обществъ), որի նպատակն է գիւղական միջավայրում բաց անել հիւանդանոց և դպրոցներ, բանալ ցուցադաշտեր, մերձաւորման վայրեր հիմնել, բժիշկ և ագրօնօմ հրաւիրել և այլն, մի շարք այսպիսի ժամանակակից պահանջներ իրագործել։

Չնայած, որ այս բարենորոգումները այժմ է միայն մտցւում անդրկովկասեան գիւղացիութեան մէջ, բայց գիւղացիութիւնը վաղուց է վճարում բացի այն մի շարք պետական պարտադիր տուրքերից ու ծախքերից և զանազան տեղային բարեկարգութեան համար տուրքեր, ինչպէս օրինակ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՌՕՏ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Շրվենանց գիւղի հայոց եկ.-ծխ. երկդասեան-երկսեռ «Գ. Ց. Տէր-Մարգարեան» դպրոցի 1914/15 ուս. տ.

Շրվենանց գիւղացի պ. Գասպար Տէր-Մարգարեանը 1913 թւին հիմնելով իր ծննդավայր Շրվենանցում «Գ. Ց. Տէր-Մարգարեան» դպրոցը և 13 տարի անընդհատ իր ուսերի վրայ առնելով բոլոր ծախքերը, լոյս է սփռել խաւարի մէջ խարխափող տեղական ազգաբնակութեան մէջ, հեռու վանելով ազիտութիւնը։ Հետևաբար պ. Գ. Տէր-Մարգարեանը Ղափանի մտաւոր վերածնութեան գործում իր պատւաւոր տեղն ունի, որև վայելում է սէր ու յարգանք իր հայրենակիցների շրջանում։ 1914—15 ուսումն. տարին՝ դըպրոցի նորոգութեան պատճառով սկսել է սովորականից ուշ՝ սեպտեմբերի 15-ին և վերջացել է մայիսի 24-ին։

Ուսուցչական կազմ.

1. Աւագ ուսուցիչ պ. Գեղէոն Տէր-Մինասեան. աւարտած է Գէորգեան ճեմարանի դպրոցական բաժինը. ուսուցչութեան 16-րդ տարին է. աւանդել է հայոց լեզու 11 դ., կրօն 4 դ., հայ. և ընդ. պատ. 3 դ. տարեկան ռոճիկն է 18 դասի և աւագութեան համար 720 ր.։

2. Տիկին Աննա Տէր-Մինասեան՝ սովորել է օր. Կարա-Մուրզայի կարուձևի դպրոցում ձեռագործ և կարուձև, քննել է Թիֆլիզի արհեստագիտական ուսումնարանում. վարժուհութեան ա. տարին է. աւանդել է ձեռագործ և վայելչագրութիւն. տարեկան ռոճիկն է 200 րուբլի—11 դասի համար։

3. Օրիորդ Անահիտ Զիլֆեան՝ աւարտած է Բագւի գիմնազիայի IV դասարանը. պաշտօնավարութեան ա. տարին է. աւանդել է ռուսաց լեզու. տարեկան ռոճիկն է 445 ր.—26 դասի համար։

4. Պ. Արմենակ Ղազարեան՝ աւարտած է Շուշու Թեմական դպրոցի V դասարանը. ուսուցչութեան 6-րդ տարին է. աւանդել թւաբանութիւն, բնագիտութիւն, երգ, հայրենագիտութիւն, նկարչութիւն. տարեկան ռոճիկն է 465 ր.—25 դասի համար։

5. Պ. Հայրապետ Ղազարեան՝ աւարտած է Երևանի Թեմական դպրանոցը։ Ուսուցչութեան 8-րդ տարին է։ Աւանդել է հայոց լեզու, կրօն, թւաբանութիւն ընդհանուր աշխարհագրութիւն. տարեկան ռոճիկն է 27 դասի համար 460 րուբլի (առանց յաւելաւորութիւններ)։ Տ. Աննա Տէր-Մինասեանի մահւանից յետոյ նրա դասերը բաժանւեցին ուսուցիչների մէջ, որոնք և ստացան վարձատրութիւն, իւրաքանչիւրը վերցրած դասերի քանակի համաձայն։

Աշակերտաց թիւը. Տարւայ սկզբին եղել են 132 աշակերտ, 29 աշակերտուհի, ընդամենը 161 հոգի։ Հետզհետէ պակասելով՝ տարեվերջին մնացել են 105 տղայ, 26 աղջիկ, ընդամենը 131 հոգի. որոնք տեղաւորւած էին դասարաններում այսպէս.

Ա. բաժ.	26	տղայ	6	աղջիկ	32	հոգի
Բ. »	22	»	12	»	34	»
Գ. »	32	»	4	»	36	»
Դ. »	18	»	3	»	21	»
Ե. »	7	»	1	»	8	»
				Ընդամենը	131	հոգի

Փոխադրութիւն.

Ա. բ. Բ-ը փոխ.	են 20	մնում	են 12	հ.	
Բ. » Գ-ը	» 19	»	15	»	
Գ. » Դ-ը	» 20	»	14	»	
			արձ. 2	»	[1]
Դ. » Ե-ը	» 11	»	10	»	
Ե. » աւարտում են 5[2]		»	3	»	

Հիւանդութեան և այլ պատճառներով դասերի չեն յաճախել. օր. Ան. Զիլֆեան 8 օր.—40 ժ., պ. Գ. Տէր-Մինասեան 12 օր.— 48 ժամ։ Ուսումնական տարում պարապմունք եղել է 167 օր, 811 ժամ։

Մանկավարժական ժողովներ. Տարւայ ընթացքում մանկավարժական ժողովներ գումարւել են 20 անգամ, որոնց դրադման առարկան էր աշակերտների ընդունելութեան, դաստիարակութեան և յառաջադիմութեան ու վարքի վերաբերեալ խնդիրներ։ Մանկավարժական խորհուրդը մի շարք միջոցների է ձեռնարկել, վերջ տալու աշակերտաց անկարգապահութեանն ու վատ սովորութիւններին, որոնք անշուշտ հետևանք են ընտանիքում տիրող կարգ ու կանոնի, այն է՝ յիշոցներ, մաքրի և հագուստի անմաքրութեան, դասերից յաճախ բացակայելը, և այլն և այլն։ Այս չարիքներին վերջ տալու նպատակով ուսուցչական խումբը աշնանն այցելել է Նորաշէն, Խլաթաղ և Վ. Խոտանան գիւղերը, ուր ծնողական ժողովներ գումարելով խօսել և բացատրել է ծնողների և խնամատարների պարտականութիւնների մասին։ Նախորդ տարիների ցուցակներն աչքի անցկացնելով՝ կարծես որոշ ազդեցութիւն ունեցել են ձեռնարկւած միջոցները, սակայն վարչութիւնս գոհ լինել չի կարող եղած գրութեամբ, որովհետև մեր անպարտաճանաչ ծնողները դեռ ևս շարունակում են շահագործել իրենց զաւակներին, յետ քաշելով դպրոցից, տնային և դաշտային աշխատանքներին ծառայեցնելու նպատակով։ Աստծներիս պերճախօս վկայ են հետևեալ թւերը, որ

[1] Անկանոն յաճախելու, անընդունակութեան և երկրորդ տարին մնալու պատճառով արձակւում են 2 հոգի։

[2] Այս տարւայ աւարտողներից մէկը Սարգիս Ցարութիւնեանը, անցեալ տարւայ ընթացաւարտներից է։

больничные և школьные налоги, մինչդեռ այդպիսիները գոյութիւն չեն ունեցել նրանցում.

Ինքնագործունէութեան և ինքնօգնութեան պահանջը մեր գիւղական ազգաբնակչութեան բարեկարգութեան գործում դեռ վաղուց էր զգացւում և այդ շատ պարզ վկայում է վերջին տարիներս երկրում զարգացող գիւղական կօօպերատիւ սպառողական ընկերութիւնները. Ուրեմն, անկասկած է, որ գիւղական համայնքների այս նոր միութիւնը որոշ ծառայութիւն պէտք է մատուցանի մեր գիւղացիութեան բազմապիսի սուր կարիքներին և բացի այդ կարիքների ծառայելուց, նա անշուշտ դիւղական համայնքները կը պատրաստի և ապագայ գալիք զեմստվօյի համար.

Փոխարքան իր շրջաբերականում մի տեղ նոյնիսկ յիշեցնում է նահանգապետներին, որ կարող են լինել առանձին գիւղական համայնքներ, որոնք չեն ունենալ պահանջւող գումարներ այդ ձեռնարկութիւնները իրականացնելու. այսինքը հիւանդանոց և դպրոց հիմնելու, բժիշկ և ագրօնօմ հրաւիրելու և այլն. Այդ պարագայում նահանգապետները կարող են դիմել Փոխարքայի խորհուրդին, որպէսզի նպաստ տրւի այդպիսիների հասարակութեան միութեան՝ տեղիս շրջանային զեմստվօների միջոցներից.

Գաւառում այս բոլորի ի կատար ածելը թարգւում է գլխաւորապէս հաշտարար միջնորդների վրայ, որոնք, համաձայն Փոխարքայի կարգադրութեան, պէտք է ամենայն կերպ աշխատեն շուտ ձեռնարկել կազմակերպելու այդ միութիւնները. Ըստ Փոխարքայի շրջաբերականի՝ ադմինիստրացիան պէտք է այնպէս գործի դիմի, որ այդ հիմնարկութիւնները առաջիկայ յունվարի 1-ից կանոնաւոր գործողութեան ընթացքում լինին.

Թէև այս հասարակութիւնների միութիւնները շնորհիւ նոր օրէնքի սահմանափակումների չեն կարող ընդհանրապէս բաւարարել մեր գիւղացիութեան ծով կարիքներին ինչպէս զեմստվօն, բայց նրանք գիւղական շրջանում կարող են որոշ չափով օգտաւէտ լինել և շատ բան անել.

Որպէսզի գիւղական հասարակութիւնների միութիւնը իւր այն գաղափարով, որ արծարծւում է Փոխարքայի վերոյիշեալ շրջաբերականում, չդառնայ պլատօնական առսկ ցանկութիւն, պարուրուած ադմինիստրատիւ սահմանափակումներով, անհրաժեշտ է օր առաջ իրականութիւն ստանայ Կովկասում զեմստվօյական կազմակերպութիւնը. Այդ վերջինը կը կարողանայ հոգի և շունչ տալ, մարմնացնել «գիւղական հասարակութիւնների միութիւնը» այնպէս, ինչպէս որ պահանջում է Կովկասի մեր իրականութիւնը. հակառակ դէպքում շրջաբերականում արծարծած գաղափարը մեծ կախումն կունենայ ադմինիստրացիայի ներկայացուցիչների բարեհայեցողութիւնից. Այդ նախատեսում է կարծես հենց նոյն իսկ շրջաբերականը, որ խոստանում է մօտակայ ապագայի համար նաև զեմստվօ.

Գ. Գէորգեան

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Ռուսական զօրքի կորպուսի հրամանատարը թոյլատրել է Մանազկերտի, Պատնոսի և Խլաթի շրջանների 10,000 փախստականներին Թաշխչայի և Ղզըլ-Դիզայի վրայով ուղարկել Արաղա. Դիմւած է բարեգործական հաստատութիւններին, որ մեծ չափով հաց և ալիւր ուղարկեեն.

— Յայտնում են, որ թիւրքերը նահանջելիս մտել են Մուշ քաղաքը և հայկական կոտորած սարքել.

— Վանի նահանգապետութեան մէջ մեծ կարիք կայ հմուտ և բանիմաց պաշտօնեաների.

— Վանում վարակիչ հիւանդութիւնները օրէցօր լայն ծաւալ են ստանում.

— Շատախի կողմից քրդերը սպառնում են հայ ազգաբնակչութեան.

— Ռուս զինւորները Վանի շրջանում բաւական թւով հայ գերիներ ազատած են Նորդուզի քիւրդ գիւղերից և վերադարձած են իրենց տեղերը.

— Վարագի մատենադարանի ձեռագիրները ամբողջովին անվնաս են, դէպքերից առաջ պահւած ըլլալով. Սխալ էր թերթերի այն լուրը, թէ այրւած են նրանք. Նմանապէս անվընաս է Կտուց անապատի մատենադարանը.

— Պարսկահայ փախստականներին օգնող յանձնաժողովը յուլիսի 17-ին, Թիֆլիսում երկաթուղային գնացքով Պարսկաստան ուղարկեց մի մեծ խումբ փախստականներ (հայ և ասորի) թւով մօտ 500 հոգի. Հայրենիք վերադարձող փախստականներին ձրի բաժանւեց թէյ, շաքար և չորացրած հաց. Ներկայ էր պարսկահայ փախըստականներին օգնող յանձնաժողովի ամբողջ կազմը.

— Թիֆլիսի վաճառականների ընդհանուր ժողովում ընտրւած նպաստից մասնաժողովը ուղարկել է Եւրօպական Ռուսաստանի և Հիւսիսային Կովկասի բոլոր հայ վաճառականներին, որոնք առևտրական կապեր ունեն Թիֆլիսի հետ, 500 նամակ և կոչ՝ յօգուտ Թիւրքահայաստանի թշւառ ժողովրդի նւէրներ ուղարկելու մասին.

ԼՐԱՏՈՒ

ՃՈՒՃԻ

— Նոր Նախիջևանի ս. Խաչ վանքի վանահայր տ. Վահան վարդապետ Տէր Գրիգորեանը վախճանւել է. Հանգուցեալը բնիկ Ղարաբաղցի էր (Խնուշինակ գիւղից) և մեր թեմի առաջին թեմական տեսուչը.

— «Եղբայրական Օգնութեան» կոմիտէն խնդրում է յայտնել ի գիտութիւն հասարակութեան, որ պ. Միք. Բարխուդարեանից ստացել է մայիս և յունիս ամիսների ամսավճար 3 րուբլի.

— Մեզ խնդրում են քաղաքային վարչութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել քաղաքումս երթևեկող կառքերի վրայ, որոնցից շատերը չունեն լապտերի №№-ներ և սակագներից դուրս աւելորդ դրամ պոկելու համար անվերջ վէճերի մէջ են մտնում կառք նստողների հետ.

— Անձրևների պատճառով քաղաքային գրօսավայրի փողոցներում այնպիսի ցեխ է գոյացել, որ քաղաքացիները հնարաւորութիւն չունին ոչ գրօսավայր և ոչ հասարակական ակումբի ծաղկանոցը գնալու. Քաղաքային վարչութեան և ակումբանոցի աւագների խորհրդի ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում այս հանգամանքի վրայ.

— Մեզ գանգատւում են, որ բարեգործական ընկերութեան գրադարանից մօտ երկու ամիս է գրքեր չեն տրւում անդամներին, գրադարանապետի հիւանդութեան պատճառով. Տարօրինակ է. միթէ մարդ չի գտնւի, գոնէ ժամանակաւորապէս փոխարինելու գրադարանապետին.

— Ինչպէս յայտնում են մեզ, քաղաքիս փոստային բնակարանի տեղափոխման հարցը դեռ անորոշ դրութեան մէջ է, որը անչափ յուզում է ազգաբնակութեանը.

— Թեմական դպրանոցի հոգաբարձութիւնը իւր ամսոյս 20-ին կայացած նիստում որոշել է յայտարարութիւն տալ լրագիրներում թեմական դպրոցի համար նոր վերատեսուչ հրաւիրելու.

— Վերջին օրերս Շուշում անընդհատ անձրևներ են տեղում.

ԿՈՎԿԱՍ

— Պետրօգրադում տեղի են ունենում խորհրդակցութիւններ պատգամաւոր Պապաջանեանի նախագահութեամբ, Կովկասում զեմստվօ մացնելու հարցի առիթով.

— Ամսիս 17-ին, Բալախանու նաւթարդիւնաբերողների խորհրդի հիւանդանոցում ծանր հիւանդութիւնից յետոյ կնքեց իր մահկանացուն հայոց բեմի զարդերից մէկը—դերասանուհի տիկ. Ադամեանը.

— Ամառւայ շոգերի հետ Թիֆլիսում սկսել է աղիքների սուր-վարակիչ հիւանդութեան էպիդէմիան. Քաղաքում արդէն եղել է այդ հիւանդութեամբ վարակւելու 5 դէպք. Բակտերիօլօգիական հետախուզումները ցոյց են տւել, որ դասաւորող հիւանդանոցի սանիտար Պ.-ն մեռել է խոլերայից. Յուլիսի 6-ին եղել է վարակման 2 դէպք ևս. Արդէն ձեռք են առնւում հարկ եղած միջոցները, այդ վտանգաւոր հիւանդութեան տարածման առաջն առնելու համար.

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՆԻԺԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

Նիժ. (Նուխու գաւ.) 10 յուլիսի

Նիժը գտնւում է Նուխուց 75 վերստ, իսկ երկաթուղու կայարանից մօտ 50—55 վերստ հեռաւորութեան վրայ. Շրջապատւած է մի շարք թուրք գիւղերով, որոնց թւում մի քանի միայն հայ գիւղեր կան. Գիւղը բաղկացած է 1300—1600 մատաղատնից, մօտ 8—9 հազար բնակչութեամբ, որից մօտ 50 տուն թուրքեր են, իսկ մնացածը ուտի հայեր. Ունեն իրենց առանձնայատուկ լեզուն ու սովորութիւնները. Զուննեն սեփական տառեր ու գրականութիւն, հետզհետէ ձուլւելով այլ ազգութիւններին. այժմս ուտիներ կան Նիժում և Վարդաշէնում. Գիւղի երկարութիւնը 7—8, իսկ լայնութիւնը 4—5 վերստ է. Ընդհանուր մակերևոյթի շրջապատը 30—35 վերստ է. Այդպիսի մի ընդարձակ տարածութիւն է բռնում Նիժը, շնորհիւ այն հանգամանքի, որ տները չափազանց շատ են ցրւած տխեղի (տկողին), գեղեցիկ այգիների մէջ. Բնութիւնը հմայիչ, ճոխ բուսականութեամբ, շրջապատւած է անտառապատ բլուրներով. Գիւղի հիւսիս-արևմուտքից հոսում է Թիւրգեան գետը, որը ողողել է ահագին տարածութիւն. Հողը թէև առատ է և ոռոգելու ջուր բաւական, սակայն դրա հանդէպ ամբողջը ճահիճներ են և ցանքսերի համար անպէտք. Կլիման չափազանց խոնաւ է, յաճախ տեղում են յորդառատ անձրևներ և էլ աւելի նպաստում օդի խոնաւութեանը.

Կլիմայի և բնակարանների խոնաւութիւնը, նեխւած ճահիճներից փչացած օդի ազդեցութիւնը, անշուշտ անդրադառնում է բնակչութեան առողջութեան վրայ և իր կործանարար հետքն է թողնում. Պակասը գալիս են լրացնելու բրինձի արտերից առաջացած հոտած ճահիճները. Այդպիսի պայմաններում բնականաբար բոյն է դընում մալարիան, ոսկրացաւը, բարակացաւը և այլ և այլ հիւանդութիւններ, որոնք անթիւ զոհեր են տանում. Դրա առաջը առնելու համար գիտակցութիւն և բժշկական օգնութիւն է պէտք. սակայն, գիւղացիք զուրկ են թէ մէկից և թէ միւսից. մօտիկ անցեալում ունեցել են միայն մի ֆէլդշէր, որի կատարած դերը այդպիսի մի մեծ և հիւանդութիւններով հարուստ գիւղում շատ աննշան է եղել. Ներկայումս գիւղը զուրկ է ֆէլդշէրից և այժմս բժշկական օգնութեան բացարձակ բացակայութեան շնորհիւ ամեն ինչ թողնւած է Աստծոյ կամքին... Պատկերը կատարեալ դարձնելու համար բերում եմ մի վիճակագրութիւն, որը կազմել է Կախ-աւանի (Նախկին Նիժի) Մելիքսեդեկ քահ. Ալգրեանը. 1913 թ. յունիսի 1-ից մինչև նոյեմբերի 1-ը ընդամենը 10 ամսւայ ընթացքում մահացութեան դէպքեր են տեղի ունեցել՝ ծննդաբերութիւնից—98 հոգի. այլ և այլ հիւանդութիւններից—317 հոգի. ընդամենը 10 ամսում մեռել են 415 հոգի.

Ֆէլդշէրի մօտ են յաճախել հիւանդներ 10,5039 հոգի. Այդքանը դեռ մի

քաղած են դասատիարակների ուշի ուշով կազմած ցուցակներից. Դպրոցի 131 աշակերտից կանոնաւոր յաճախել են միայն 14 հոգի, իսկ մնացեալ 117 հոգին բացակայել են 8179 ժամ. Հարկ չկայ բացատրելու թէ ինչ վատ ազդեցութիւն կունենայ այս դրութիւնը դպրոցի յառաջադիմութեան վրայ. Աւելացրէք և այն՝ որ Դ. և Ե. բաժանմունքները միացեալ են, իսկ միացեալ բաժանմունքների բացասական կողմը՝ արդիւնքի տեսակէտից ակներև է, պատկերը պարզ կը լինի. Սիրում ենք հաւատալ, որ բարեպատեհ ժամանակ, երբ Ե. բաժանմունքի աշակերտներին էլ կաւելանայ, մեծարգոյ բարերարը կը զատէ և հինգերորդը

Հանդէսներ: Սեպտեմբերի 14-ին ուսուցչական և հոգաբարձական կազմերի, աշակերտ-աշակերտուհիների և շրջակայ գիւղերից ժողովւած ծնողների ներկայութեամբ ս. պատարագից յետոյ հոգեհանգիստ կատարւեց դպրոցիս բարերարի ծնողաց շիրիմներ վրայ, որից յետոյ դպրոցի դահլիճում խօսք եղաւ ուսման նշանակութեան և ծնողաց պարտականութիւնների մասին. Նոյեմբերի 16-ին և յունւարի 29-ին կազմւեցին գրական-երաժշտական ցերեկոյթներ, բոլոր աշակերտների և ծնողների ներկայութեամբ, ուր ասան ու սանուհիները արտասանում էին ոտանաւորներ, իսկ երգեցիկ խումբը երգում էր սօլօ և երկձայն խմբական երգեր. Մայիսի 9-ին և 11-ին դպրոցի դահլիճում, նահանգապետի թոյլտւութեամբ կայացաւ ներկայացում և գրական-երաժշտական երեկոյթ յօգուտ հայ փախստականների. Առաջինում ներկայ էին միայն ծնողները, և շրջակայ գիւղերից յատուկ հրաւիրւած մարդիկ, որոնք նւիրեցին 240 րուբլի. Ծախքը դուրս գալով, զուտ արդիւնքը 123 ր. 14 կ. ուղարկւեց ս. Էջմիածնի «Եղբայրական կոմիտէին» գործադրելու իր նպատակին. Տաճկահայ եղբայրներին օգնութեան հասնելու կոչերը մեզ հասան. 1) Դպրոցիս աշակերտութիւնը այդ նպատակով հանգանակեց 10 րուբ. 50 կ. և ուղարկեց «Հորիզոնի» խմբագրութեան ըստ պատկանելոյն հասցնելու. 2) Ուսուցիչներն արձագանք տալով Երևանի փոխ-թեմակալ տ. Խորէն եպիսկոպոսի կոչին, սիրայօժար կերպով նւիրեցին իրենց ռոճկի 2%-ը 45 րուբ. 80 կոպ. որն երկու անգամ ուղարկւեց Երևան, զինւորների համար մահճակալ պահելու.

(Կը շարունակւի)

Ուսող. ուսուց. Գ. Տէր-Մինասեան

քաղաքային ծխականներից և ֆելդշերի մօտ յաճախողների թիւն է, սակայն քանի քանիսը միանգամայն խուսափում են բժշկական օգնութիւնից ու դիմում են զանազան խաբեբայ գրբացների և տգէտ տատմէրների օգնութեանը և կուլ են գնում տգիտութեան հերոսներին։

Գիւղացիները պարապում են գլխաւորապէս պտղաբուծութեամբ (տխիլ, ընկոյզ, շագանակ), հողագործութեամբ (բրինձ, ցորեն, գարի), շերամապահութեամբ և այլն։ Մեծ տեղ են բռնում բրնձի և ցորենի արտերը։ Հողագործութիւնը տարւում է հին ձևով։ Ժողովուրդը չափազանց դանդաղկոտ է երկրագործութեան մէջ։ Մեծ տեղ են բռնում արօտատեղիները։ Արտահանութեան առարկաններն են՝ 100 հազար փթերով տխիլ, աւելի նւազ բրինձ, շագանակ և բոժոժ, որոնք և կազմում են երկրի հարստութիւնը և եկամուտի նշանաւոր աղբիւրը։

Այժմս գիւղացիք, աշխատող ձեռքերի պակասութեան պատճառով գտնըւում են տնտեսական տագնապի առաջ։ Ժողովուրդն ապրում է խաղաղ. թէև թայֆայականութիւնից զերծ չէ. սակայն այն ուժեղ թայֆայականութիւնը, ինչ արմատացած է այլ տեղերում—չի նկատւում։ Գիւղը կուլտուրապէս շատ է յետամնաց։ Տզրուկները օգտւելով հասարակութեան տգիտութիւնից, իրենց առատ հունձն են անում։ Մի տանուտէր, մի օգնական, մի չաւուշ ժողովրդի գլխին իշխող-աղաներն են համարւում, մանաւանդ ներկայ տանուտէրը։ Հրէշաւոր կաշառքների և տոկոսների մասին լսել է պէտք. և խեղճ գիւղացին խոնարհւում է վայրագութիւնների և շահատակութիւնների առջև, տանում է ամեն ինչ, կարծես թէ այդ այդպէս պէտք է լինի։ Տանուտէրի սանձարձակութիւնները այն աստիճանի են հասած, որ լինելով միաժամանակ հոգաբարձ. նախագահ, իրեն տէր ու տնօրէն համարելով, ուսուցիչների հետ վարւում է այնպէս, ինչպէս մի գիւղացու հետ։ Պատահած դէպքում չէ խնայում փողոցային լպիրշ հայհոյանքներ թափել ուսուցչի գլխին, նոյնիսկ սպառնալ «ցակատով» գլուխը կոտրել, առանց գէթ կարմրելու իր արարքից։

Նիժի փոխ-խնայող. բանկը մեծ օգնութեան կարող է հասնել աղքատ գիւղացուն, եթէ դրւած լինի լաւ հիմքերի վրայ, որի մասին մի այլ անգամ։ Միակ դպրոցն է, որ պէտք է բարձրացնէ հասարակութեան կուլտուրական մակերևոյթը, մաքառէ կուլակների շահատակութիւնների դէմ, գիւղացուն դնէ տնտեսական լաւ վիճակի մէջ՝ սակայն, դպրոցն էլ ներկայումս գտնւում է շատ ցաւալի վաճակի մէջ։

Ամբ. Տէր-Գէորգեան

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ

«Արևելեան համերգ»

Ուրբաթ, 17 յուլիսի, Շուշու ամառային ժողովարանի դահլիճում տեղի ունեցաւ արևելեան համերգ, Թիֆլիսի երաժշտական դպրոցի ուսանող պ. Մ. Խաչատրեանի ղեկավարութեամբ և մասնակցութեամբ տեղական և եկւոր սազանդարների։*

Արևելեան համերգները շատ սակաւ են կազմակերպւում, այդ իսկ պատճառով և ծրագրի մատչելիութեամբ, մեզ մօտ միշտ ունենում են յաջողութիւն։ Հայ և թուրք հասարակութիւնը միշտ էլ անխտիր լցւում է դահլիճ, անկախ բոլորովին այն հանգամանքից, թէ ով է կազմակերպում համերգը։

Պարոն Խաչատրեանի ղեկավարութեամբ հանդէսը բացւեց «Боже царя храни» օրհներգով, որ նւագեց խումբը, մանդալինի, գիտարի, ջութակի, թառի և այլ գործիքների վրայ։ Այս օրհներգին հետևեց «Մեր հայրենիքը»։

Ծրագրի առաջին բաժինը ամբողջովին կազմւած էր solo-ներից, որ նւագում էին յարաւոր գործիքների վրայ։

Այդ բաժնում ընդհանուրի գովասանքին արժանացաւ պ. Լ. Ղարախանեանի նւագումը ճիանուրի (քեամանչ.) վրայ։ Պարոն Ղարախանեան արևելեան ամենադժւարին եղանակները նըւագում է այնպիսի հմտութեամբ և քնքշութեամբ, որպիսին կարող է չկօլա անցած արտիստը և ոչ յամենայն դէպս սազանդարը։

Գ. Աբգարը թառի վրայ նւագում էր ոգևորութեամբ, չափազանց նուրբ և քնքոյշ. կարծես միզրաբը լարերին չէ դիպչում։ Պարոն Խաչատրեանը, որ նւագում է մանդալինի վրայ, ունի լաւ տեխնիկա։ Միւսները թոյլ էին։

Իսլամի երգած «Միրզա-Հիւսէյնի սիգեահը» թառի և քամանչայի նւագակցութեամբ, անցաւ անյաջող և կրեթէ առանց տպաւորութեան։ Մեր ասիական երգիչները կարծէք չեն կարողանում ըմբռնել՝ որ միևնոյն չէ երգել սենեակում, թէ բեմի վրայ։ Ամբողջ մի քառորդ ժամ երգիչ Իսլամը առանց այլևայլութեան քթի տակ երգում էր մեծամեծ ձևականութիւններ անելով, ինչ որ բան. ծրագրից էր միայն իմացւում, որ յայտնի սիգեահն է։ Այդ եղանակի կատարման մէջ հանդիսականի ուշադրութիւնը գրաւում էր պ. Լ. Ղարախանեանի քեամանչան։ Նոյնը կարելի է ասել Քեչաչի Մահմէդի «Հէյրաթի» համար. այստեղ էլ երգչին փրկում էր շնորհալի թառիստ պ. Աբգարի նւագը։

Երգիչ Իսլամին և Քէչաչի Մահմեդին այսուհետ աւելի լաւ է լսել գրամաֆօնի մէջ. ըստ երևոյթին նրանց ձայնը շատ է արդէն մաշւած։

Խմբի ղեկավար պ. Խաչատրեանը յաջող կատարեց իր №№-երը, սակայն խումբ կառավարելու համար բաւական չէ մանդօլինի վրայ լաւ նւագել իմանալ, այլ պէտք է օժտւած լինել դիրիժեօրական որոշ կարողութեամբ։ Մի պակասութիւն, որ շատ է աչքի ընկնում, այդ այն է, որ չափը շատ էր կաղում։ Andantino չափով գրւածները խումբը նւագում էր Allegro չափով և մինչև իսկ միևնոյն չափով գրւածները զանազան չափերով։

Մի նկատողութիւն ևս։ Վերջին ժամանակներս արևելեան եղանակների մէջ մտցնում են ոչ հարազատ ֆօրշլեագներ և գրուպպետոններ, որով բուն արևելեան եղանակները կորցնում են իրենց ինքնուրոյնութիւնը։

Վերջին բաժնում հետաքրքրականութիւնից զուրկ չէր «Ասլի և Քերամ»-ից նւագած մի մեծ կտորը, բոլոր սազանդարների մասնակցութեամբ։ Պարոն Ղարախանեան իր քեամանչայով շնորհալի կերպով ղեկավարում էր այդ խումբը։

Թատրոնում հասարակութիւն շատ կար։ Ցանկալի էր, որ ասիական համերգները յաճախ կազմակերպւէին, բայց մի փոքր աւելի խնամքով. չի կարելի ամեն մի պատահական սազանդար բեմ հանել։

Ա.

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

19 յուլիսի.

Կուրլեանդսկ գետի վրայ, Բաուսկից ներքև 17 և 18 յուլիսի մենք յամառ կռիւ էինք մղում գերմանացիների դէմ։ Բազմաթիւ անյաջող փորձերից յետոյ, թշնամին մեծ կորուստներով յաջողւեց ամրանալ Միգա գետի աջ ափին Ռօնգֆերնգօֆի մօտ։ Դէպի Պօնևէժ տանող ճանապարհներին մեր զօրքերը Դարշիշկի գիւղի մօտ ետ շպրտեցին արշաւող գերմանական մի զօրասիւն, իսկ Բատեանի և Տիլտագօլի գիւղերի շրջանում յետ շպրտեցին թշնամու առաջապահը, ըստ որում մի քանի հարիւր գերի վերցրինք և մի քանի գնդացիր։ Նարևի ռազմաճակատում թշնամին 18 յուլիսի գիշերը յարձակումներ էր անում Պիսսա գետի արևելեան ափին, ըստ որում նրան նախ յաջողւեց տարածւել Նարևի ձախ ափին, բայց յետոյ մեր եռանդուն սւինային հակայարձակումով յետ շպրտւեց դէպի գետի հունը։ Նարևի և նոյն գետի միջև 18 յուլիսի լարւած կռիւ էր տեղի ունենում։ Սւինային մի շարք կատաղի կռիւներից յետոյ գերմանացիներին յաջողւեց մի փոքր առաջանալ Կամենկա—Ժադին ռազմաճակատում։ Աւելի հարաւ Օրժա գետի վրայ թշնամուն նոյնպէս յաջողւեց սկզբում գրաւել մեր խրամատների գիծը, բայց մեր քաջարի զօրքի սւինային հակա-յարձակումներով յետ մղւեց իր նախկին դիրքը. կռիւը շատ արիւնահեղ էր այդ մասում թշնամին մեծ կորուստ ունեցաւ, ըստ որում հակայարձակման ժամանակ գերի վերցրինք 1000 գերի և թշնամու հրետանին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Պատերազմի սկզբից Գերմանիայում գերի մնացած ռուսահպատակներից մէկը Շւէյցարիայի վրայով կողմնակի ճանապարհով կարողացել է իւր ծնողներին յայտնել հետևեալը.

«Մի գուցէ այս նամակը ստացւի... ի սէր Աստծոյ եթէ փող չէք ուղարկել, այս նամակը ստանալուն պէս մի մեծ գումար ուղարկեցէք... Մեր քաշած կեանքը, ինչ ասեմ, (անտանելի է), ուտում ենք, ինչ որ տալիս են, կիսաքաղցած կեանք, լի հազար ու մի զըրկանքներով։ Այն ինչ որ մեզ են տալիս, աւելի շուտ կարելի է հաւերին ու շներին կերակրել, քան թէ մարդկանց. աչքիս առաջին մարդիկ ընկնում ու քաղցից մեռնում են, որովհետև իրանք գերմանացիք համարեա թէ ոչինչ չունեն ուտելու, նամանաւանդ հաց:

Փող ուղարկեցէք միմիայն իսպանական կօնսուլի միջոցով, այսինքն ուղարկեցէք ռուսաց արտաքին գործոց նախարարութեան առանձին բաժանմունքը, որպէսզի նա տեղափոխէ իսպանական կօնսուլին։ Ստոկհոլմի Հոտել Կոնտինենտալի միջոցով ոչինչ չուղարկէք, որովհետև այն կոմիտէի մէջ բազմաթիւ բաղդախնդիր (մարդիկ) կան... (Ռուսաց դրամի) կուրսը հիմա շատ լաւ է... ուտում եմ սրանց տւած զզւելի կերակուրները (եթէ կարելի է կերակուր անւանել), ուստի և բաւականին մաշւել եմ, բայց հոգս չանէք, առողջ եմ, տրամադրութիւնս լաւ է, միայն փող, փող։

Նամակս չեմ կարողանում երկարացնել, եթէ բոլորը գրելու լինիմ, շատ երկար կը տևի։

Աշխատեցէք շուտով փող ուղարկել ու շուտ նամակ գրել, ինչու՞ սակաւ էք գրում, ձեր նամակները հազիւ թէ կորչեն, իսկ իմ գրած 20—30 նամակներից ձեր ասելով ոչ մէկը չէք ստացել...

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ղաթարի հանքեր. 7 յուլիսի

Թոյլ տւէք յարգոյ թերթիդ միջոցաւ, սրտի կսկիծով ցաւակցութիւնս յայտնել Նիժի ծխ. ծխ. դպրոցի ուս. Տէր-Աբրահամեանի վայրագութեան և կըրքերին զոհ դարձած ընկեր ուսուցչին և գայրոյթ՝ ուսուցչութեան անունը վարկաբեկող՝ Տէր-Աբրահամեանցին։

Ուս. Ալլահվերդեան

Շուշի, 20-ին յուլիսի 1915 թ.

Իմ հանգուցեալ ամուսին Թէոդորոս Խաչիկեանի մահւան երկրորդ տարելիցին, ի տեղի ժամանցի ուղարկում եմ յարգելի խմբագրութեանդ հարիւր ռուբլի (100), որպէս նւէր Վանի հայ կանանց բարեգործական միութեան՝ յօգուտ պատերազմից վնասւածներին։

Յարգանօք Մաղիլդա Խաչիկեան

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 40 Կիրակի 26 յուլիսի

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ 1915

Կիրակի 26 յուլիսի № 40

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ԲԱՑՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՓԱՅԼԱԿ“

քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագրի

լոյս է տեսնում առ այժմ շաբաթական երկու անգամ

Բաժանորդագինն է. տարեկան 3 ր. կէս տարուանը—1 ր. 50 կ. ամսական —35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆԵՐՆ ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Մեր Հասցէն՝ Шуша, редакціи газеты „ПАЙЛАКЪ“.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ

ԵՐԿՈՒՍԻՑ ՄԷԿԸ

Մանր փորձութեան օրեր ենք ապրում, կոտորածների բօթը դեռ չդադրած, այժմ էլ Մանազկերտի, Խոփի, Պասենի շրջանում դեռ կանոնաւոր չտեղաւորուած տասնեակ հազարաւոր անտուն-անտեղ տաճկահայ թշուառներն են նորից գաղթի սև ուղին բռնել. Քառասուն հազար դժբախտ հոգիներ, մերկանդամ, քաղցած ու բոկոտն, նորից ձեռք են առել գաղթականութեան անհրապոյր ցուպը և շաբան-շարան ճամփայ ընկել դէպի Կովկաս. Ձմռան գաղթին բուքի ու ցրտի թողած պակասն այժմ լրացնում են շոգից ու տօթից առաջացած պէս-պէս հիւանդութիւնները. Զարմանալի աստղի տակ է ծնել հայ ժողովուրդը. բնութեան չար ոգիները կարծես միաբանուած, շուրջանակի պար բռնած՝ իրենց կուռ օղակների մէջ խեղդել են ջանում թշուառ հային, տրորել, ոչնչացնել աշխատում նրան. Դարեր շարունակ անգութ նեմեզիդայից հալածուած ապաբախտ հայը դեռ չի կարողացել իր ծով արցունքներով ու անհուն վշտերով կշտացնել գազան բռնաւորների սիրտը. Հարուած հարուածի յետևից կարկտի նման տեղում են մեր գլխին՝ ժամանակ չտալով անգամ մտածելու, ճար ու դարման գտնելու նախընթաց թշուառութիւններին. Ջրում խեղդուողի նման ձեռքներս ձգում ենք պատահած շիւղին, կառչում նրանից, փրկութիւն գտնելու յոյսով. բաղխում ենք դռներն աջ ու ձախ…

Սակայն այսպիսի փորձութեան օրերին է, որ երևան է գալիս ժողովրդների ազգային ինքնագիտակցութեան ուժը, բարոյական ֆիզիօնօմիայի որակը. այսպիսի դժոխային պայմաններում են հրապարակ գալիս ազգի ծոցում թագնուած ամենալաւ յատկութիւններն և ունակութիւնները. Այս փորձութեան օրերն ազգին առաջադրուած քննութեան ժամեր են, գոյութեան իրաւունքի հաստատութեան վկայականի հասնելու. Նման օրերում են ազգերը ցոյց տալիս իրենց կենսունակութիւնը, անընկճելի ոգին… Ահա այդպիսի մի փորձաքարի հանդէպ 'ենք կանգնած այսօր. կամ պէտք է ցոյց տանք, որ իրաւունք ունենք ապրելու, արժանաւոր տեղ գրաւելու ազատ և ինքնուրոյն ազգերի շարքում, կամ պէտք է երգենք մեր ազգային մահուան սգերգը. կամ պէտք է միաբան ու համերաշխ կերպով լարենք մեր ամենավերջին ուժերը, դրոհ տանք խոչընդոտների ու արգելքների դէմ, խորտակենք մեր ազատ կեանքի դէմ կանգնած դարաւոր պատնէշը, կամ լքուած ու յուսահատ թողնենք ասպարէզն աւելի կենսունակներին, պայքարի ընդունակներին և բաւականանանք ընդհանուր ազատագրական սեղանի փշրանքներով. Երկուսից մէկը. ուրիշ ճանապարհ չկայ.

ԻՆՏԵԼԻԳԵՆՏ ՈՒԺԵՐԻ ԿԱՐԻՔԸ ԳԻՒՂԵՐՈՒՄ

III.

Ղարաբաղի թեմական դպրոցի աշակերտութեան նւազման պատճառներից ամենագլխաւորը, մեր կարծիքով, արգասիք է և հետևանք տիրապետող քաղաքական հանգամանքների. Կառավարութեան դէպի այլադաւան ազգութիւնների կրթական-կուլտուրական գործն ունեցած վերաբերմունքն ստեղծել է մի իրաւազուրկ կացութիւն, սեփական ազգային կուլտուրայի զարգացման ու յառաջադիմութեան համար մի աննպաստ դրութիւն. Այդ հանգամանքից ծնունդ է առել երկկողմ կամ երկերես մի ոչ ցանկալի երևոյթ. Մի կողմից մեր թեմական դպրոցները պահելով միջնակարգ յորջորջումը, զուրկ են մնացել պետական միջնակարգ դպրոցների վայելած իրաւունքներից ու արտօնութիւններից, միւս կողմից մենք ինքներս, քաղաքական առանձին նկատումներով, ի հարկէ, այնպիսի նպատակ ենք դրոշմել մեր թեմական դպրոցների ճակատին, որ թէ խրտնեցնող է, թէ հակառակ ժամանակի ոգուն ու պահանջներին և թէ ֆիկցիա. Մի կողմից թեմականաւարտների առջև փակուած են բարձրագոյն կրթարանների, համալսարանների դռները, նրանք զրկուած են շարունակելու հնարաւորութիւնից, միւս կողմից դպրոցի նպատակը նրանց առջև դնում է մի անհիւրընկալ և վտանգ ասպարէզ—հոգևոր կոչումը. Մենք մտադիր չենք վէճի բռնել այն միամիտների հետ, որոնք կարծում են, թէ բարձրագոյն կրթութիւնը մեր դպրոցաւարտներին կը խլի գիւղերից, վնասակար ներգործութիւն կունենայ նրանց հասարակական գործունէութեան վրայ, միւս էլ չունենք նիզակներ ճօճելու այն պարզամիտների դէմ, որոնք, գիտութեամբ թէ անգիտութեամբ, շարունակում են պնդել, թէ մեր թեմական դպրոցների նպատակը պէտք է մնայ նոյնը—հոգևորականներ և ուսուցիչներ պատրաստել ազգի համար. Հնացած տեսութիւններ, որոնց ջրելու համար ափսոս է ժամանակ և աշխատանք գործադրել. Փաստը, իրեն ամբողջ մերկութեամբ ու յստակութեամբ, բնան հրաժեշտօրէն գալիս է ջախջախելու այդ փթած տեսութիւնները. մեր թեմական դպրոցներն այլ ևս չեն գրաւում հասարակութեան ուշադրութիւնը. Նրանք կրթավայր են հանդիսանում հայ հասարակութեան այն խաւի համար, որն անկարող է լինում պետական դպրոցների բարիքներին մասնակից անելու իր զաւակներին. Ո՞ւմ է հետաքրքրում այժմ հոգևոր կոչումը, ի՞նչ գրաւչութիւն և հմայք, նիւթական ապահովութիւն ու հասարակական արժէք ունի քահանան, վարդապետը, գիւղական հայ ուսուցիչը, որ հայ ծնողը փափագ զգայ թեմական դպրոց տալ իր զաւակին. Հենց այդ պատճառով էլ տարէցտարի նւազում է մեր թեմական դպրոցի աշակերտութեան թիւը և կը շարունակի նւազել, քանի որ մենք հոգ չենք տանի բանալ տալու մեր թեմականաւարտների առջև համալսարանների և այլ բարձրագոյն կրթարանների դռները, քանի որ մենք չենք ջնջի մեր թեմականների ճակատից վաղուց ի վեր անախրոնիզմ դարձած ֆիկտիւ նպատակը. Այսպէս ուրեմն, եթէ ցանկանում ենք կանոնաւորել մեր թեմական դպրոցները, գրաւիչ դարձնել հայ հասարակութեան համար, աշակերտների նւազման առաջն առնել, պիտի ջանանք ամեն կերպ, որ նրանք դառնան իսկական միջնակարգ դպրոցներ ռուսական միջնակարգ դպրոցների իրաւունքներով, առանց այս կամ այն նեղ նպատակի, տան մեզ հասունութեան վկայականի արժանի հասունացած ընթացաւարտներ, որոնք առանց արգելքի կարողանան շարունակել բարձրագոյն դպրոցներում. Այդ ուղղութեամբ պէտք է աշխատել մանաւանդ այժմ, երբ մի կողմից միջնակարգ դպրոցի բարենորոգման խնդիրն է զբաղեցնում լուսաւորութեան նախարարութեան, միւս կողմից համալսարանների դռներն են բացւում ռուսական հոգևոր սեմինարիաների ընթացաւարտների առջև.

Ղարաբաղի թեմական դպրոցի աշակերտութեան նւազման երկրորդ պատճառը մեր ծխական դպրոցների աննախանձելի և ընկած վիճակը պէտք է համարել. Ուսուցիչների անկոնտրոլ գործունէութիւնը, ծրագրների և անցած նիւթերի խառնակ ու քաոսային վիճակը ստեղծել են մի դրութիւն, որից դուրս գալու համար Աւգեան ախոռի մաքրելու շնորհքով ու տաղանդով օժտուած պէտք է լինել. Այդ դպրոցներից, մանաւանդ գիւղական դպրոցներից, եկած աշակերտութեան մեծ մասը չի կարողանում ընդունւել թեմական դպրոցում, համապատասխան պատրաստութիւնից զուրկ լինելու պատճառով. Եթէ իրօք մեր ծխական դպրոցները նախադուռն են թեմական դպրոցի, այն ժամանակ պէտք է այնպիսի հիմքերի վրայ դնել, որ այնտեղից աւարտողներն առանց որևէ քննութեան փոխադրուեն թեմական դպրոց. Եթէ չենք կարողանում այդպէս կարգադրել, ձեռնահաս չենք կանոնաւորելու մեր դպրոցները, մեղաւորը մենք ենք, բայց դժբախտաբար տուժողը անմեղներն են. Մեծ հարուած ենք հասցնում գիւղական հասարակութեան, ագիտութեան և մեռելութեան դատապարտում գիւղի ապագայ ինտելիգենտ գործիչներին, կենդանի ուժերին. Սակայն ժամանակը պահանջում է մեզնից դեղ ու դարման այդ աննորմալ դրութեան համար, մենք պարտաւոր ենք կարգի բերել, բարենորոգել մեր ծխական դպրոցները, քանի որ այդտեղից պէտք է ելնեն գիւղացիութեան ծոցում, գործող ուժերը.

Անցնենք երրորդ պատճառին.

Նորայր

ԺԱՆ ԺՕՐԷՍ

Յուլիսի 18-ին լրացաւ ուղիղ մի տարի այն օրից, երբ խելառ մի չարագործի ատրճանակից ներկայ համաշխարհային պատերազմի նախօրեակին, Փարիզում մահացաւ յայտնի պառլամենտական գործիչ և ականաւոր սոցիալիստ—պատգամաւոր Ժան Ժորէսը.

Ժ. Ժորէսը խիստ խոշոր դէմք էր ոչ միայն միջազգային և մասնաւորապէս ֆրանսիական սոցիալիզմի պատմութեան մէջ, այլ և աշխար-

նող դեր էր խաղում Ֆրանսիայի վեր-ջին տասնամեակի հասարակական-քաղաքական կեանքում. Նա օժտուած էր մի չտեսնուած ազդեցութեամբ իւր հայրենիքի պարլամենտական բոլոր շրջաններում։

Փայլուն հռետոր, զարմանալի պերճախօսութեամբ հարուստ, նա համարւում էր «ազգային տրիբունայի փառք ու պարծանքն», որ խոստովանում էին նոյն իսկ նրա հակառակորդները։ Վառվռուն հրապարակախօս ու խմբագիր «L'Humanité» լրագրի, խորագնին երուդիցիայով գրող, գիտական հարուստ պաշարով պատմագիր, հռետոր և փորձառու պարլամենտական գործիչ՝ նա ապրում էր մի ինքնագրուն, աղմկայոյզ, տենդային հասարակական կեանքով, ամբողջ ժամանակ պայքարի ու աշխատանքի մէջ։

Ժորէսի անուան հետ է կապուած Ֆրանսիայի սոցիալիստական կուսակցութեան աճումն ու ազդեցութիւնը պարլամենտում։ Տակաւին Կոմբի մինիստրութեան ժամանակ Ֆրանսիական սոցիալիստական կուսակցութեան պարագլուխ Ժ. Ժորէսին անուանում էին «մինիստր առանց պորտֆէլի»։ Այն ժամանակ նա մեծ համարումն ունէր. լուրջ մոմենտներին կառավարութիւնը բանակցութիւններ էր վարում նրա հետ և նրա կուսակցութեանն առաջին գիջումները սկսեց անել։ Այդ ազդեցութեան ու հմայքի շնորհիւ Ժ. Ժորէսը նոյն իսկ ընտրուել էր պարլամենտի փոխ-նախագահ, երբ մինիստրութիւնն ու ձախակողմեան կուսակցութիւնների ներկայացուցիչները ղեկավարւում էին նրա ցուցմունքներով ու ցանկութիւններով։

Ժ. Ժորէսն իւր տեմպերամենտով ու մտաւոր կազմով միանգամայն խորթ էր դօգմատիկութեան, ուստի և բանւորական հարցում ու իւր կուսակցական քաղաքականութեան մէջ ղեկավարւում էր ռէալ (իրական) հայեցակէտներով։ Որպէս հեռատես քաղաքական գործիչ նա ուշադրութեան էր առնում միշտ իրական ոյժերի փոխյարաբերութիւններն և ըստ այնմ ջանում էր ուղղութիւն տալ իրայիններին կուսակցական ձգտումներին։ Նա կողմնակից էր այնպիսի քաղաքականութեան ու գործելակերպի, որոնք կարողանային միացնել, ձուլել մի օրգանական ամբողջութեան և՛ ժամանակակից պետութեան աստիճանական ռամկավարացման խնդիրը և ամենօրեայ պայքարը այն տնտեսական բարենորոգութեան համար, որը նա հնարաւոր էր համարում գոյութիւն ունեցող հասարակակարգի շրջանակներում։ Ի հարկէ՝ նրա կուսակցական ընկերներից շատերը դժգոհ էին այդ տեսակ հայեացքներից, չէին արդարացնում իրենց կուսակցական լիդերի այդ քաղաքականութիւնը, որ շատ անգամ անուանում էին բուրժուական իդէօլոգիա։

Եւ ահա այդ ազդեցիկ ու ականաւոր գործիչը զրկւեց իւր կեանքից այնպիսի մի վայրկեանում, երբ Ֆրանսիան դեռ շատ ակնկալութիւններ ունէր իւր հայրենիքի տաղանդաւոր զաւակից՝ բռնկուած պատերազմի ամենի լացերի առաջ։ Յաւիտեան լռեց ազդեցիկ ու հզօր ձայնը Ժ. Ժորէսի, որ յայտնի էր իբրև համամարդկային խաղաղութեան անվեհեր առաքեալ։

Jemand

ՄԱՄՈՒԼ

Տ. Նազարեանը խօսելով «Մշակում» Ֆինլանդական թղթի վրայ հարկ նշանակելու մասին, որից անպայման հետեւելու է թղթի սոսկալի թանգութիւն Կովկասում և ուրեմն թղթի մեծ սղութիւն, առաջարկում է Կովկասում հիմնել թղթի գործարան։ Այդ նպատակի համար Կովկասի անտառներն, բամբակը և յորդառատ լեռնային գետերը մեծ յարմարութիւն են ներկայացնում։ Մասնաւորելով խօսքը պ. Տիգրան Նազարեանը կանգ է առնում իւր հայրենի Ղարաբաղի վրայ և ասում.

Թղթի, կարտոնի պահանջը շատ մեծ է Կովկասում։ Մեր անտառները անսպառ են, գործարանը բարդ չէ և ոչ շատ միլիոնների ինվենտար պահանջող։ Ակցիոներական մի ընկերութիւն Ղարաբաղի Թեմական դպրոցի կալուածքներում, Թառթառի Լև-չայի ափին, ուր կան կուսական անտառներ, առատ ջուր, հեշտութեամբ կարող է կարճ ժամանակում հիմնել թղթի գործարան, որ ոչ թէ այժմեան սարսափելի թանգ գներով, այլ պատերազմից առաջ գոյութիւն ունեցող գներով իսկ, հարիւրին հարիւր վաստակ կը տայ դրամագլխի։ Բայց գործարանը միայն փայտից թուղթ չի շինի լրագիրների համար և կարտոն, այլ կը պատրաստէ և յարդից, եգիպտացորենի տերևներից, կեղևից՝ պօստի, պապիրոսի ամենաընտիր թղթեղէն։ Դիտմամբ ես ասում եմ Թառթառի ափին, Լև-չայի մօտերքը և Ղարաբաղի Թեմ. դպրանոցի անտառներում, որովհետև կարելի կը լինի դպրանոցին էլ համարել ընկերութեան բաժնետէր ու հնարաւորութիւն տալ դպրանոցին տարեկան հարիւր հազարներ վաստակելու.

Ստիպուած ենք մի քիչ սառն ջուր ածել Տ. Նազարեանի ոգևորուած խօսքերի վրայ։ Ղարաբաղի Թեմական դպրոցը, որքան գիտենք, մինչև այժմ ոչ մի անտառ չունի. իսկ այն անտառները, որոնց մասին խօսում է Տ. Նազարեանը, պատկանում են հոգևոր կառավարութեանը, այն է Էջմիածնին, և մինչև օրս չնայած իրենց բնական հարստութեանը, չեն շահագործւում։ Ղարաբաղի Թեմական դպրանոցի հոգաբարձութիւնը քանիցս դիմել է գերաւոր, նոյն իսկ յատուկ պատգամաւորութեամբ՝ Էջմիածնին, որ այդ անտառների շահագործումը յանձնէ Թեմական դպրանոցին, որը միշտ տեւողական տագնապի մէջ է գտնւում նիւթական միջոցների բացակայութեան պատճառով։ Եւ Էջմիածինը, հաւատարիմ մնալով իւր վաղեմի ասիական քաղաքականութիւնը, մինչև օրս զլանում է որև է կարգադրութիւն անելու հոգաբարձութեան առաջադրութիւնների նկատմամբ։

Ոչ ինքն է օգտւում, ոչ էլ ուրիշին է տալիս օգտւելու։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

Յուլիսի 19-ին սկսեցին Պետական Դումայի նիստերը։ Հանդիսաւոր բացումը տեղի է ունեցել բոլոր մինիստրների և դիպլօմատիական մարմնի ներկայութեամբ։ Հռետորներն արդէն հաղորդեցին առաջի նիստում արտասանուած ճառերը։ Դժբախտաբար մեր թերթի սուղ էջերը թոյլ չեն տալիս գոնէ նոյն իսկ համառօտ առաջ բերել այդ ճառերը. այնուամենայնիւ կաշխատենք որոշ գաղափար տալ արտասանած ճառերից մի քանիսի բովանդակութեան մասին։

Բոլոր ճառերը՝ թէ մինիստրների և թէ պատգամաւորների՝ շեշտում էին միայն մի կէտ, որ հարկաւոր է ինչ գնով էլ լինի, տանել ներկայ ահռելի պատերազմը մինչև վերջ և զէնքը վայր չդնել մինչև թշնամու ընկճւելը։ Իսկ այդ ամենի համար անհրաժեշտ է կազմակերպել ռազմաբանակի թիկունքը ու յաղթութեան պայմանները. վերջին դէպքում բոլորի ճառերում էլ հնչում էին նոտեր, թէ հասարակական ոյժերը, ժողովրդական համագործակցութիւնը, ազգային արդիւնագործութիւնն և հաւատ դէպի հասարակական գործիչները՝ այժմ պէտք է հանդէս գան այդ յաղթանակը կազմակերպելու, ինչպէս և դա արդէն տեղի ունի մեր դաշնակից պետութիւններում և ինչպէս դա յաջող իրագործել է Գերմանիան, որը տասնեակ տարիներով պատրաստւել է այդ պատերազմին։

Ի հարկէ մինիստրների ճառերում արտայայտւում էին կառավարական ծրագիրները, հայեացքներն ու մտադրութիւնները ներկայ մօմենտի նկատմամբ, ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան և վերջապէս երկրի ռազմական ու տնտեսական դրութեան մասին։ Այդ կողմից հետաքրքրական պիտի լինէր մինիստրների նախագահ Գօրեմիկինի ճառը։ Սա իւր ճառում արծարծելով կառավարութեան ծրագիրն ու ակնկալները ներկայ մօմենտի ու պատերազմական յաղթութեան ու հասարակական վստահութեան մասին, ի միջի այլոց խօսեց ներքին քաղաքական, մանաւանդ ազգայնական հարցի մասին, «Ընդհանուր քաղաքականութեան վերաբերմամբ, իմ համոզմունքով, այժմ ժամանակ չէ աշխատելու։ Ռուս կեանքի խաղաղ պայմանների բարելաւման աշխատանքներն պատկանում են ապագային և այդ կը կատարւեն ձեր անմիջական մասնակցութեամբ։ Ես պարտք եմ համարում այ-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՌՕՏ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Շարունակութիւն

—

Երգեցիկ խումբը. Դպրոցիս երկձայն խումբը, որ բաղկացած էր 35 սան և սանուհիներից պ. Արմենակ Ղազարեանի ղեկավարութեամբ, երկձայն երգեր երգելով շուք էր տալիս հանդէսներին, իսկ պատարագի արարողութիւնը երգելով Շրվենանցի, Նորաշէնի և վերին Խոտանանի եկեղեցիներում, գրաւել է ժողովրդի հոծ բազմութիւն, պատճառելով նրանց հոգեկան հաճոյք։

Դասագրքերի և դասական պիտոյքների վաճառումից գոյացած արդիւնքը՝ պ. Հայր. Ղազարեանի միջոցով՝ ստացուած է 64 ր. 50 կ. իսկ այդ գումարով գնւած են ցուցակներ, մատեաններ, անդորրագրեր, տեղեկագրեր, վկայագրեր և կանոններ աշակերտաց համար։ Միւս բանիւ այդ գումարով հոգացուած է ընթացիկ ուսումնական տարւայ նախահաշւի մէջ մտած «դիւանական ծախքը» կէտը։

Գրադարան. Դպրոցը իւր անուան վայել գրադարան չունի։ Կանոնաւոր գործավարութիւն չունենալու պատճառով՝ անցեալի մասին որևէ գաղափար կազմելը դժուար է։ Սակայն դպրոցին մօտիկ իրազեկ մարդիկ պնդում են՝ թէ գրադարանը ունեցել է արժէքաւոր մանկավարժական և մանկական գրքեր, հայ և ռուս լեզուներով, որոնք անհոգ վերաբերմունքի շնորհիւ հետզհետէ անհետացել են։ Ինչպէս՝ 13 ամեայ դպրոցի գործերից երևում է, որ միայն անցեալ 1913—14 ուս. տարւան վերջումն է կազմած դպրոցապատկան գրքերի և ինվենտարի ցուցակ և այն էլ առանց յանձնողական և ստացողական գործողութեան, առանց ստորագրութիւնների։ Ապագայ վարչութեանն է մնում լրացնել այդ խոշոր պակասը, տալ դպրոցին համապատասխան մի գրադարան, որից օգտւել կարողանային և ուսուցիչները և աշակերտները։

Աղքատախնամ ընկերութիւն. Դպրոցիս աշակերտութեան 60%-ը ծայրայեղ չքաւոր ծնողների զաւակներ են, որոնք շատ դժւարութեամբ են ձեռք բերում դասական պիտոյքները. իսկ հագուստ անւան տակ նրանք ծածկում են իրենց մերկութիւնը ցնցոտիներով. Այս չարիքի առաջն առնելու և անօգնական երեխայոց թշւառութիւնը մասամբ ամոքելու նպատակով դպրոցի ուսուցչական և հոգաբարձական խառն ժողովը անցեալ դեկտեմբերի 8-ին որոշում է կայացնում, ի յիշատակ վաղաթառամ տիկ. Աննա Տէր-Մինասեանի, հիմնել մի վարչական մարմին «Շրվենանցի դպրոցի չքաւոր աշակերտներին նպաստող աղքատախնամ յանձնաժողով» անունով, որի նպատակն է լինելու միջոցները ներածին չափով մատակարարել յառաջադէմ սան ու սանուհիներին դասական պիտոյք, հագուստ և թոշակադրամ։ Ընկերութեան միջոցները հայթհայթւելու են համաւոր նւէրներից, երեկոյթներից և ներկայացումներից։ Ահա այդ յանձնաժողովի գործունէութեան կիսամեայ հաշիւը։

Մուտք. 1. Սամսոն-ք. Մելիք-Փարսադանեանից՝ ի յիշատակ տ. Աննայի 25 ր., 2. Գէղէոն Տէր-Մինասեանից—10 ր., 3. Յարութիւն Տէր-Մարգսեանից ի յիշ. իւր կնոջ Եղիսաբէթ.—10 ր., 4. Գաբրիէլ Տէր-Մարգարեանից ի յիշ. իր մօր Եղիսաբէթի—20 ր., 5. Յարութիւն Գասպարեան Պետրոսեանից նւէր —10 ր., 6. Հանգուցեալ տ. Աննա Տէր-Մինասեանի դասերը պարապող ուսուցիչները նրան հասանելիք II նւագի ռոճիկը նւիրում են աղքատախնամին, հանգուցեալի անուան մի որդեգիր պահելու 66 ր. 66 կ. ընդամենը—141 ր. 76 կ.

Ելք. 1. Մի հատ հաշւեմատեանի 80 կ., 2. դպրոցական զգեստ ա. բաժ. աշ-ուհի Վառվառէ Յարութիւնեանին և դ. բաժ. աշ-ուհի Մարիամ Ղուկասեանին 6 ր. 75 կ., 3. դասական պիտոյք և գրքեր Մարիամ Ղուկասեանին 9 ր. 67 կ., գումարն է 17 ր. 22 կ. Մնում է կանխիկ առ 24-ին մայիսի 1915 թ. 142 ր. 44 կ.,

Չնայելով կարիքը շատ մեծ է եղել, սակայն նւէրները ուշ ստանալու պատճառով հնարաւոր եղաւ միայն երկու աշակերտուհու նպաստ տալ գրքերով և հագուստով։

Ապաստարանի խնդիր. Դպրոցիս աշակերտութիւնը յաճախում է հետևեալ գիւղերից։

		վերստ	սաժ.
1.	Շրվենանց՝ ուր հեռու է դպր.		100
2.	Վերին Խոտանան	4	»
3.	Ներքին Խոտանան	2	250
4.	Խլաթաղ՝	4	125
5.	Ապաջաձոր՝	4	»
6.	Նորաշէն	3	»

Կան նաև ուրիշ շրջաններից՝ Դ. և Ե. բաժանմունքները մտած աշակերտներ, որոնք ապրում են վերոյիշեալ գիւղերում։ Ըստ իս մեր դպրոցը՝ այս պայմանների մէջ իբրև կենտրոնական՝ պէտք է ունենայ ապաստարան գիշերօթիկներ պահելու համար։ Երթեւեկ աշակերտներից շատերը, մանաւանդ աւելի հեռաւորները, կարող կը լինեն ամսական 8 րուբ. վճարել և ստանալ առաւօտ-երեկոյ թէյ, նախաճաշ, ճաշ և ընթրիք։ Ապաստարանի համար շատ յարմար է դպրոցի ստորին յարկում գտնւող դահլիճը. որ խոնաւութիւնից բոլորովին ազատ է, 18 արշ. երկարութիւն, 8½ արշ. լայնութիւն և 5 արշ. բարձրութիւն ունի՝ առատ լուսով։ Դպրոցի այդ մասը, որ ծառայում է իբրև մթերանոց, կարելի է կարգի բերել և յատկացնել ապաստարանի, ուր կը տեղաւորւեն 30-ի չափ աշակերտներ։

1914 թւին լրնշուած դպրոցի շէնքը մատնուած էր խիստ անուշադրութեան—սւաղ. երը թափւած, դըռ-

սօր և հէտ շօշափել միայն մի հարց, որը կանգնած է կարծես պատերազմի ու մեր ներքին գործերի սահմանագծում։ Դա լեհական հարցն է։ Ի հարկէ այդ հարցն էլ իւր ամբողջութեամբ կը լուծւի միայն պատերազմից յետոյ... Ներկայումս Բարձրագոյնս հրամայուած է մինիստրների խորհրդին մշակելու մի օրինագիծ, որով Լեհաստանին, պատերազմի վերջանալուց յետոյ, պիտի տրւի իրաւունք ազատ կառուցանելու իր ազգային ու տնտեսական կեանքը ինքնավարութեան (աւտօնօմիայի) սկզբունքներով ռուսական կայսրների գայիսոնի տակ և մի պետական իշխանութեան պահպանութեամբ։ Մեր մեծ կայսրութեան բազմացեղ տարրերից ոչ միայն լեհերն արտայայտեցին պատերազմի այս տարուայ ընթացքում ու համայն փորձութիւնների ժամանակ հաւատարմութիւն դէպի Ռուսաստանը. և ի պատասխան սրան մեր ներքին քաղաքականութիւնը պէտք է տոգորւի անաչառ բարեացակամ ուշադրութեան սկզբունքներով դէպի Ռուսաստանի բոլոր հաւատարիմ քաղաքացիները առանց խտրութեան ցեղի, լեզւի ու կրօնի։

Միւս մինիստրների ճառերից առանձին ուշադրութեան է արժանի արտաքին գործերի մինիստրի խօսքերն Ռուսաստանի և պատերազմի ներկայ միջազգային դրութեան մասին մանաւանդ խիստ ուշագրաւ են ճառի այն տեղերը, ուր խօսելով Թիւրքիայի մասին, մինիստրը կանգ առաւ հայերի վրայ. «Նախազգալով իրենց վրայ գալիք փոթորիկը, Թիւրքերը մի առանձին կատաղութեամբ յարձակեցին իրենց իշխանութեան ներքոյ գտնւող քրիստոնեայ ժողովրդների վրայ։ Հայերն ենթակայ են չլսւած հալածանքների, որոնք սակայն չեն կոտրել նրանց ոգին, և հայ կամաւորական խմբերը արիաբար կռւում են մեզ հետ ընդդէմ իրենց հալածողների (ձայներ՝ «բրաւօ!» և ծափահարութիւններ)։ Այսպէս Վանում նրանք դիմադրեցին մօտ մի ամիս Թիւրքերի զօրքի դէմ, մինչև որ ազատութեան հասան քաղաքին մեր զօրքերը»։

Յետևեալ անգամ կը խօսենք պատգամաւորների ճառերի մասին։

ՓՈՔՐԻԿ ՖԵԼԻԵՏՕՆ

ՄԱԹՎԷՅ ՄԱԹՎԷԻՉԸ...
(Մի անյայտ մարդու անհրաժեշտ կենսագրութեան փորձ)

Վա՜հ... Միթէ չէք ճանաչում Մաթվէյ Մաթվէյիչին. միթէ կարելի է չըճանաչել նրան... Դիցուք կարելի է չճանաչել մի Վիլհէլմի, մի Հինդենբուրգի. բայց չճանաչել Մաթվէյ Մաթվէյիչին, աներեւակայելի յանցանք է։

Թւենք նրա պաշտօնները, որ հասարակութիւնը ճանաչի իւր «անյայտութեամբ յայտնի» մարդուն։

Նա Գորիս քաղաք կոչածի քաղաքագլուխն է, նախագահ քաղաքային ինքնավարութեան, նախկին նախագահ տեղական ճիւղի, նախագահ Ազգային Բիւրոյի տեղական ճիւղի, նախագահ և... կանանց ընկերութեան.

Զարմացաք չէ՞...Ոնց թէ տղամարդը նախագահ կանանց ընկերութեան։ Ես էլ եմ զարմանում, ուր մնաց դուք։

Բայց Գորիսում ինչ ասես որ չի լինում։

Սակայն այդ էլ գալիս է ցոյց տալու, թէ նա որքան է տարւած հասարակական գործերով՝ որքան է մտածում ազգի, հայութեան և բուլւարի մասին։

Վերջերս էլ, երբ տեղումս կազմւեց աշակերտական մի խմբակցութիւն, Մաթվէյ Մաթվէիչը առաջարկեց իւր թեկնածութիւնը, նախագահ լինելու համար։ Չէ՞ որ իրաւունք ունէր... Չէ՞ որ Գորիսում նա նախագահութիւնը կապալով է վերցրել։

Բայց աշակերտները վախեցան նրա ակնոցներից, և «հուժկու» ձայնից, որ այնքան ծանօթ է գորիսցիներին, «փոշտի Անտօն»-ից մինչև Աբբասը...

Աշակերտները վախեցան այդ «անթագադիր թագաւոր»-ից և... ընտրեցին... իրենցից...

Բարկացաւ Մաթվէյը... փրփուր դառաւ բերանը, աչքերից կայծեր էին դուրս թափւում և վրէժը հանեց իւր թեկնածուից՝ Կիրիգ-Գրիգորից։

Իսկ այժմ նա արհամարում է աշակերտներին և... չի բարևում այդ «խենթուկներին»։

Մաթվէյ Մաթվէիչը քաղաքագլուխ լինելուց բացի, դերասան էլ է։ 3 տարի խաղացել է Պօլսում, 15 տարի Գորիսի դրամատիկ խմբում, վերջերս էլ բեժիսեօրնէյը էյվազլարի թեմի հայկական սեկցիայի։ Այսօր էլ նա գործում է... կանանց ընկերութեան ներկայացումն է։ Ինքն էլ է մասնակցում. անունն էլ Մաթվէյ չէ, այլ Ս. Մարտիկեան...

Այո, մարտիկի պէս մարտնչում է նա յանուն ազգի, յանուն Գորիսի բուլւարի բարենորոգութեան։

Թէզ գնացող

P. S. Մոռացայ մի բան ևս նրա գործունէութիւնից։

Առաջ Գորիսի բուլւարում խոտ էր բուսնում, այժմ եօնջա։ Առաջ ակացիա չկար բուլւարում, թթի ծառեր էր, իսկ այժմ կայ։ Առաջ քաղաքը արդիւնաբեր աղբիւր չունէր, իսկ այժմ երկու հնդկահաւ կայ, որոնց ձւերը առաջ արտահանւում էր Գերմանիա, Վիլհելմի նախաճաշի համար։

Նոյն

ՋԱՓԱՐԴԱՐԵԱՆ ՓՈՂՈՑԻ ԲԱՐՔԵՐԻՑ

Շուշեցիք, մեծ ու փոքր, բոլորն էլ տեսած կը լինին, թէ ինչպէս փողոցներում, պատերի տակ կամ զարպասներում խումբ-խումբ նստում են կանայք, մէկ ձեռին գուլպա, միւսինը շապիկ, երրորդը երեխան գոգում դրած կամ միջատների որսով զբաղւած, տաք վիճաբանում են օրւայ չարիքի շուրջը։ Մի կողմ թողնելով այն, որ ամառւայ տաքը պատրւակ շինած, դրանք մեծ մասամբ լինում են բոբիկ, մինչև սրունքները բաց, քանդւած մազերով, շատերի էլ կրծքները կիսով չափ բաց, անցնենք նրանց վիճաբանութեանը։ Ինչի՜ շուրջն են խօսում, զրուցում. իրենց անթիւ ցաւ ու դարդերից, կենսական մթերքների թանգութիւնից. թէ՞ իրենց անտէր ու կիսավայրենի երեխաների կրթութեան հոգսերից։

Ոչ մէկը և ոչ միւսը։

Սրբ «մեարաքեաներ» են մաքրում բամբասելու, լեզւնդաներ ու պրօվակացիաներ սարքելու և ապա հրէշային արագութեամբ տարածելու համար։ Քաղաքներ են առնում, տալիս, գլուխ ուերում, թշնամու բանակը քաղաքիս պատերի տակը հասցնում և հազարաւոր սրա նման սենսացիօն լուրեր յօրինում։ Շատ անգամ էլ այս բոլորը հասնում են էքստազի և վերջանում տուրուդմփոցով, կանայք, երկու բանակի բաժանւած իրար անխնայ ամբակոծում են ընտիր հայհոյանքներով և, եթէ պայմանները բարեյաջող են, իրար ծամերից բռնում կամ քարեր նետում և այլն։

Նման երևոյթներ ամենից յաճախ տեղի են ունենում Ջափարդարասինսկի փողոցում, ուր տղերքս գրողը ամսոյս 12-ին ականատես եղաւ մի զզւելի տեսարանի, և եթէ իմ պատահական միջամտութիւնը չլինէր, յիրաւի կը վերջանար ով գիտէ ինչով։

Ի նկատի ունենալով այն, որ նման փողոցային հաւաքոյթները բացասական երևոյթների են, որ մի կողմ թողած փողոցներում անկարգ ու անվայելուչ շարւելու տգեղ տեսարանները, պարբերական ծամփետութիւնը, հայհոյանքների տարափը և այլն, ու այս ամենը միայն կոպտացնում են առանց այն էլ ոչ քնքոյշ տեղացիների բարքերը, նկատենք, որ ամենամեծ չարիքը ներկայ մոմենտում սրանց յօրի ուրերիթիւն ու տարածումն է, որ շատ անգամ է առիթ տւել ի զուր պանիկայի։

Հրաւիրում ենք գիտակից քաղաքացիների ուշադրութիւնը այսպիսի ցաւալի երևոյթների վրայ։

Արսէն Ղարախանեան

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Թիւրքաց Հայաստանից եկաւ Էջմիածին Հ. Առաքելեանը և զեկուցեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որ նոր 40,000 փախստական են գալիս Կօփի, Լիսի, Պատնոսի. Մանազկերտի և Բիթլիսի շրջաններից։ Էջմիածնի Եղբայրական Օգնութեան գործադիր յանձնաժողովի, Թիֆլիզի Կենտրօնական Կոմիտէտի և Նպաստամատոյց Ընկերութեան սանիտարական խմբերը նոյնպէս եկել են, թողնելով ամեն ինչ։

— Մուշի դաշտի վրայ ամբողջ տըղամարդ ազգաբնակութիւնը սրի է քաշւել, միայն 5000 հոգի կարողացել են փախչել Սասուն։ Այնտեղից ևս սպառւում է փախստականների մեծ հոսանք։

— Բիթլիսի ժողովրդի հայկական մասը կոտորւած է, մնացածները կամ փախել են, կամ մեռնում են հիւանդութիւնից։

Քիւրդերը յարձակւել են Մոկսի վըրայ յանկարծակի, սպանել են 27 հոգի տեղական գինւորներից և կամաւորներից. սպանւած է և Լաթ խմբապետը։ Այդ մասին նահանգապետի կողմից զեկուցւեց գեն. Ն-ին և հրատարակւեց գեներալ Օ.-ին։

— Վանի նահանգային վարչութիւն ղրկած 3000 րուբլիով և 1500 ր. Ռօստովի հայրենակիցներու նւէրով պ. Կրասիլնիկեան Ռօստովէն «Աքսայ» ֆիրմայից գնած և իր միջոցներով մինչև Իգդիր փոխադրած է 22 հնձող մեքենաներ։

— Վանի ծովին վրայ շրջակայ գաւառների փոխադրութիւնները դիւրացնելու համար՝ Մօսկվայի հայերը Վան քաղաքին նւիրած են մէկ շոգեմակոյկ, իսկ Կենտ. Բիւրօն՝ 2 շոգեմակոյկ։ Նաւերը Իգդիր կը գտնւին և շուտով Վան պիտի ուղարկւեն։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Այսօր, կիրակի, 26-ին յուլիսի քաղաքային դումայի դահլիճում տեղի կունենայ տեղիս սպառողական «Կուլտուրա» ընկերութեան ընդհանուր ժողովը, որ պէտք է կայանար դեռ անցեալ կիրակի։

— Շուշւայ ռէալական դպրոցի վերատեսուչը այսօր, կէսօրւայ ժամի 1-ից ժողովի է հրաւիրել նոյն դպրոցի աշակերտների ծնողներին, սաների արտադպրոցական վարքի հետ կապ ունեցող խնդիրների շուրջը խորհրդակցելու համար։

— Մեզ հաղորդում են, որ Գուլեթխան Աւանէ-Իղտրաշեանը մի շաբաթ առաջ այցելելով իր հայրենի Շօշ գիւղը և ծանօթանալով գիւղի դրութեան հետ, խոստացել է իր հաշւով կառուցել Շօշ գիւղում ծխական դպրոցի շէնք, վերանորոգել եկեղեցիներից մէկը և չքաւորներին բաժանել երկու հարիւր փութ ցորեն։

— Գեանջուշնեսկի փողոցում սեպհական տուն ունեցող պ. Գրիգոր Բաղդադեանը խնդրում է մեզ հաղորդել, որ իր խանութներից մէկում աշխատող կօշկակար ո՞ն Բաղդասարը անցեալ երեքշաբթի օրը կողպելով խանութը գնացել է զինւորական ծառայութեան առանց խանութը իրեն յանձ-

---

ները խարխուլ՝ առանց փականների, առանց բակի և ցանկապատի, մի խօսքով այծերի և անասունների հանգըստատեղի էր։ Մեծարգոյ բարերարն ու հոգաբարձուները ընդ առաջ գալով իմ խնդրին՝ հիմնական նորոգութեան ենթարկեցին, որ վերջացաւ սեպտեմբերի 12-ին։

Բակ եւ ցանկապատ. Ներկայ տարւայ ընթացքում դպրոցի աչքի ընկնող գործերից մէկը պէտք է համարել բակի լայնացումը և ցանկապատը,—խակալէսմիբաւականմեծ գործ։Երկնանց գիւղը դպրոցից բաժանւած է բարձր հողաթումբով՝ որ աստիճանաբար իջնում է մինչև դպրոցի պատշգամբի առաջ։ Վաղուց, շատ վաղուց է հարց եղել բակը շինելու, սակայն խօսքից և որձանագրութիւնից դէնը չէ անցել։ Ներկայ տարոյս յունւարի 11-ին աշակերտաց ծնողները վարչութեանս հրաւէրին արձագանք տալով՝ սիրայօժար պարտականութիւն յայտնեցին ձրիաբար տալ մէկական մշակ բակի հողը վերցնելու համար և տւին 143 բանւոր։ Սրանց պակաս թողածը լրացրին վճարով հայ և թուրք մշակները, վերցնելով դպրոցի առաջը լեռնացած մօտ 40 խորանարդ սաժէն հողը և լցնելով դպրոցի արևմտեան պատի տակ եղած փոսերը, կազմւեց մի մեծ հարթութիւն մօտ 170 քառ. սաժ. տարածութեամբ, որի վրայ ազատ խաղում են աշակերտաշակերտուհիները։

Դպրոցի շուրջը գտնւող մօտ 4 դեսեատին տարածութիւն ունեցող հողաբաժինները վերջ ի վերջոյ դրւելու են դպրոցի տրամադրութեան տակ գիւղատնտեսական պէտքերի և փորձնական դաշտերի համար։ Այդ տարածութիւնից մօտ $1^1/_2$ դեսեատինը արդէն պատած է փշոտ երկաթէ լարերով (проволка)

Այցելուներ. Տարւայ ընթացքում երեք անգամ դպրոց է այցելել, դասերին ներկայ է եղել և փորձառուցումներ կատարել շրջանային տեսուչ պ. Յովհաննէս Գէորգբէգեանը-սեպտեմբերի 20,22-ին դեկտեմբերի 19,20 և 23-ին և ապրիլի 10, 11-ին։ Բարեկենդանի շաբաթը Ղափանում գտնւելով դըպրոց այցելեց նաև Տաթեւի յաջորդ բարձր. տ. Վահան վարդապետը, որ արձակուրդի պատճառով, միայն խմբական երգեցողութիւնն է լսել։

Տալով համառօտ տեղեկագիրը 1914—915 ուս. տար. պարտ եմ համարում յիշատակել, որ ներկայ տարին անցել է միանգամայն խաղաղ և ուսուցիչ-ուսուցչուհիների համերաշխութեան, իրենց կրթական-դաստիարակչական պարտականութիւնները կատարելու, բարեխիղճ վերաբերմունքի շնորհիւ դպրոցը կատարել է իր կրթական գործը, անցնելով շատ թէ քիչ բարելաւ դպրոցների ուղին։

Աւագ ուսուցիչ՝ Գ. Տէր-Մինասեան

նելու թէ ինչ կայ խանութում պահած, իրեն Բաղդադեանին ոչինչ յայտնի չէ, միայն խանութից փչող սարսափելի գարշահոտութիւնը չորս կողմը բռնել էր։ Բաղդադեանը մի քանի անգամ դիմել է սանիտարական բժ. պ. Նարամիշեանին, քաղաքային վարչութեան անդամ պ. Լևոն Վարազեանին, և վերջապէս քաղաքագլուխ պ. Մելիք.-Շահնազարեանին՝ կոմիսար պ. Գամբերովի ներկայութեամբ։ Գ. Բաղդադեանը ինքը 12-րդ շրջանի սանիտարական-յանձնաժողովի անդամ է։ Երեկ վերջապէս ոստիկանութիւնը, խանութը բանալով, սկսեց ցուցակագրել թողած իրերը։

— «Ազատ Թատրոնի» հայ դրամատիկ խմբի վերջին ներկայացումը, «Մեծապատիւ մուրացկաններ» տեղի չունեցաւ, ինչպէս մեզ հաղորդում են, վատ եղանակների պատճառով։ Այնուհետ տասն օր ոչ մի հայերէն ներկայացումն չեղաւ և ինչպէս այժմ լսում ենք, հետեեալ ներկայացումը «Նամուս» Շիրվանզադէի, տեղի կունենայ չորեքշաբթի օրը։

ԿՈՎԿԱՍ

— Տեղեկութիւններից երևում է, որ Թիֆլիսում մինչև յուլիսի 18-ը երևան է հանուած կասկածելի հիւանդութեան 27 դէպք, որոնց հետազօտութիւնը ցոյց է տուել 9 օրինակ ասիական խոլերա. դրանցից 2-ը մահացել են, 7-ը կասկածելի։

— «Баку»-ն հաղորդում է, որ պետական գանձատնից հայ կամաւորների ընտանիքներին նպաստ տալու հարցի նկատմամբ սենատոր Զէբըշէվը քաղաքագլխին տեղեկացրել է, թէ 1912 թ. յունիսի 25-ի օրէնքի հիման վրայ այդ ընտանիքները պէտք է արքունի նպաստ ստանան այն օրից, երբ նրանց կերակրողները մտնում են զօրախմբերի մէջ։

— Զինուորական առեանները յանձնարարել են գիւղական և քաղաքային վարչութիւններին յայտարարել ի գիտութիւն ազգաբնակութեան, որ օպոլչենիայի 2-րդ կարգի զինուորներին զինուորական ծառայութեան կանչելու դէպքում, կանչուողներից ոչ ոք ընտանեկան դրութեան պատճառով ոչ մի արտօնութիւն ստանալ չի կարող։ Կարող է յետաձգուել միայն վաստառողջների և իրենց կրթութիւնը շարունակողների ծառայութեան կանչելու ժամանակը։ Դրա համար էլ առաջարկւում է ի զուր միջնորդութիւններ չյարուցել զինուորական առեանների առաջ ընտանեկան դրութեան պատճառով արտօնութիւն ստանալու համար։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ՂԱՓԱՆԻ

I.

Ղափանը մի լեռնոտ շրջան է, ուր կլիման բարեխառն է, ջուրը ցուրտ և օդը առողջարար։ Լեռները ընկած են զուգահեռաբար, որ տեղ-տեղ միանում են և լեռնաշղթաներ կազմում։ Գիւղերը (հայկական) փռուած են լեռների լանջերի վրայ, կամ հովիտներում, որոնց թիւը 36 է։ Բնակիչները պարապւում են գլխաւորապէս երկրագործութեամբ և անասնապահութեամբ։ Ղափանումն է գտնւում Կապան բերդաքաղաքի, Կաքաւաբերդ ու Բաղաբերդ ամրոցների աւերակները։ Դպրոցների վերաբացումից 3 տարի յետոյ, Բագւի «Արամազդ» ընկերութիւնը ուշադրութիւն դարձրեց Ղափանի վրայ և սկսեց իր նպաստներով դպրոցներ պահել Ղափանում, որ շարունակւում է մինչև այսօր։ Այն օրւանից Ղափանում լուսաւորութեան գործի հիմքը դրւեց, որը տարիների ընթացքում կամաց-կամաց զարգացաւ և այսօրւայ դիրքին հասաւ։ Այժմ կարող եմ հպարտութեամբ արձանագրել, որ պատմական Ղափանը, Դաւիթ-բէկի աշխարհը ունի դպրոցական գրաւիչ շէնքեր, կառուցած ղափանցիների միջոցներով, որ առաջ զուրկ է եղել դրանցից։

Այդ կուլտուրական հիմնարկութիւնները ներկայումս շատ թէ քիչ համապատասխանում են իրենց կոչմանը։ Ունին դպրոցական գրադարաններ, մանկական, մանկավարժական և ժողովրդական գրքերի բաժիններով, որոնց լինելը անժխտելի է և բացակայութիւնը մի մինուս միր դպրոցական կեանքի մէջ։ Դիտողական ուսուցման համար կարևոր պիտոյքներ. (նկարներ, քարտէզ, համրիչ և այլն)։ Ստանում են մանկական, մանկավարժական հանդէսներ և օրագիրներ։ Դասատուները նոյնպէս որոշ չափով տեղեակ են մանկավարժութիւնից։ Լինում են երբեմն ծնողական, հոգաբարձական և մանկավարժական ժողովներ։ Տարեկան մի քանի անգամ այցելութեան են գալիս թեմական տեսուչները, որոնց այցելութեան ժամանակ կազմակերպւում են փորձնական դասեր և էքսկուրսիաներ։ Բայց ափսոս որ հոգաբարձուները տգէտ են և ձախ աչքով են մտիկ տալիս ուսումի ու դպրոցի վրայ։

Մի խօսքով Ղափանի կրթական գործի պատկերը մխիթարական է և լաւ հիմքերի վրայ դրւած։ Եթէ Ղափանի ժողովուրդը կարողանայ իր հիմնարկութիւնները նոյն վիճակի մէջ պահել, որպիսի վիճակի մէջ է ներկայումս, մենք սրտանց ուրախ կը լինենք։ Այժմ անցնենք Ղափանի գիւղատնտեսական գործին.

Արծիւկ

ՊԱՀԵՍՏԻ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԻ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Դռնավորց (Վարանդա) 20 յուլիսի

Լրագիրների մէջ կարդում ենք, որ ուրիշ շրջաններում զանազան ընկերութիւններ և կամ հէնց գիւղացիք օգնում են պահեստի զինուորների ընտանիքներին, կատարելով վերջիններիս գաշտային աշխատանքները և այլն։ Որքան ճիշտ է, չգիտենք, միայն այն կասենք, որ մեր գիւղում այդպիսի բաներ չկան։ Աշնանը շատ արտեր չվարւեցին, աշխատող ձեռքի պակասութեան պատճառով. յոյսը մնաց այն հարևանների վրայ, որոնք սովորաբար ուրիշից արտեր են վերցնում վարելու, որոշ պայմանով։ Որքան հնարաւոր է վարւեց, իսկ մի մասն էլ մնաց խոտարհքի տեղ։ Դժբախտաբար արտերի մի մասը կարկտահար եղաւ, մնացածն էլ անընդհատ անձրևների պատճառով խորշակահար եղաւ, «զարդան» դարձաւ «գիրգեանի», կատարեալ հաւի կուտացու։

Մի ամբողջ օր աշխատում են, ամենաշատը վեց լաք է գոյանում. և եթէ սերմացուն վերցնում են, հողատիրոջը բան չէ մնում։ Պահեստի զինուորի ընտանիքը այսպիսի «բահրայով», պարզ է, որ չէ կարող կառավարւել։ Խոտաւէտ արած արտերից էլ մի առանձին օգուտ չէ ստացւում։ Սովորաբար, ուրիշի խոտհարքը հնձողը, որոշ պարտականութիւններ կատարում է. բայց հիմա մեծ հոգս է, թէ ով պէտք է հարած խոտը տուն հասցնէ։ Սպասելի էր, որ ուրիշ տեղերի նման, գիւղացիք օգնութիւն հասցնէին, այդ էլ չկայ. եղած օգնութիւնն էլ հազար ու մինչնաթով է գլուխ գալիս. չէ որ առաջներում, հէնց առանց այդ էլ, հարևանութեան այդպիսի օգնութիւններ լինում էին։ Պահեստի զինուորների ընտանիքները նիզութիւն կրելու են նաև վառելափայտի համար. ցանկալի է, որ այդ մասում գոնէ մի օգնութիւն կազմակերպւէր գիւղովին, առաջիկայ ցրտերից ազատ պահելու պահեստինների ընտանիքներին. չէ որ կալը վերջանալուց յետոյ, անմիջապէս աշնանավարն է սկսւելու։ Թէ սպասեն ազատ ժամանակի, գիւղացիք երբէք ազատ ժամանակ չեն ունենալու։

Ամեն ինչի թանգութիւն է. ում քէֆը ինչպէս ուզում է, այնպէս էլ էլ ծախում է. հսկող չկայ, խօսող չըկայ։ Առևտրի մեծ մասն էլ կանայք են, անում ուրեմն, կարելի է երևակայել, թէ խանութպանները ինչեր են անում։

Ս. Ք.

ՈՂԲԱԼԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Մուսմընա (Վարանդա) 23 յուլիսի

Տարւայ բերքը հաւաքելու հետ միասին երևան է գալիս այն ողբալի կացութիւնը, որի մէջ ընկնելու է գիւղը առաջիկայ ձմեռը։ Եւ զարմանալի էլ էլ չի լինի, որովհետև բառացի կերպով ոչ մի եկամուտ չենք ունեցել։ Դժբախտ տարիներ եղել են և անցեալներում, բայց այս չափով երբէք չէ եղել։ Այնպիսի դրութիւն է ստեղծւել, որ պատերազմը մի կողմ ենք թողել, հիմի գիւղի տնտեսական վատթար կացութեան և առաջիկայ անխուսափելի սովի մասին ենք մտածում։ Քիչ շատ յաջող տարիներում մեր Մուսմընա գիւղը թթի այգիներից ամենապակասը հինգ տակառ օղի քաշելիս է եղել. այս տարի ծառերի տակը շալ էլ չէ ընկել. եղած թութն էլ այնպէս է խանձւել-չորացել, որ շատ երեխաներ թթից հիւանդացել են։

Թէ աշնանավարը և թէ գարնանավարը հաւասարապէս լաւ աճել էին և յաջող բերք էին խոստանում, բայց ամեն ինչ փթացրեց անձրևը։ Գարու հունձը վերջացել է, բայց առանց արդիւնքի, որովհետև գերանդիով հարւել է մօտ 75°/₀-ը, որից ոչ մի օգուտ չունի գիւղացին։ Այժմ ոտքի վրայ կան ցորնի այն արտերը, որոնք կարկուտից ազատ են մնացել. դրանք գարնանացան արտերն են, որոնց մէջ կիսից աւելին զանազան վնասակար բոյսեր են, ինչպէս օրինակ «կիւռօկ», «մոլլաբաշի», «խնձրծաղիկ» անչափ առատութեամբ աճած ի վնաս ցորնի, շնորհիւ անընդհատ անձրևների։ Նոյն անձրևներից կանաչել են խուրձերը բերդակների մէջ. մի երևոյթ, որ գրեթէ տեսնւած չէ։

Ընդհանրապէս դեռ կալը չէ սկսւած, բայց մի քանի չքաւոր ընտանիքներ քիչ կալսել են. այս տարւայ ցորենը, դուրս է եկել, որ հաց էլ չէ դառնալու. ինչ որ հոտ ունի և շատ էլ տհամ է։ Տարւայ ընդհանուր բերքը այսպէս է պատկերանում. եթէ ձգած սերմը գոյանայ, էլի մի բան է, բայց այդ էլ չէ կարող լինել։

Միւս բերքերը էլ փչացել են։ Կարտոֆիլը առանց կալը գալու, ոտքի վրայ ծեծւած է։ Կորեկը նոյնպէս մի բան չէ խոստանում. ամբողջովին «տղւէսաթի» է դառել, թէև դեռ նոր պէտք է հասնէր։ Կարտոֆիլի թերթերը սևացել են, փթել. նոյնը և լոբին։

Դարազը մեծ վնաս է տալիս. զարմանալի ուժեղ տեսակի է, մանաւանդ այծի և ոչխարի մէջ. կճղակները ամբողջովին ընկնում են. չգիտես, թէ քանի մէկի ոտքերը փաթաթես։

Անխուսափելի է սովը։ Պէտք է այժմից իսկ մտածել, ապահովելու երկրագործի սերմացուն առաջիկայ տարւայ համար։ Ընդհանուր յուսահատութիւն է։

Վ—թեր

ՓՈՍՏԱՐԿՂ

ԲԱԳՈՒ.—պ. Դանիէլ Սարգիսեանին։ Վկայականը վաղուց ուղարկւած է։

ԽՆԶՈՐԵՍԿ.—պ. Բագրատ Ղարագեօզեանին, Անյարմար նիւթ էք ընտրել. գարգմանութիւնը չի ապւի։ Ուղարկեցէս թղթակցութիւններ։

ՂԱԹԱՐԻ—ՀԱՆՔԵՐ.—պ. Արամ Ալլահվերդեանին. «Պրուսական լրտեսների նախահայրը» անյարմար է տպագրութեան համար։

ԲԱԳՈՒ.—«Մանուկին» Ձեր թարգմանութեան նիւթը հետաքրքրական չէ. կարող էք, եթէ կամենում էք, ետ ստանալ։

ՇՈՒՇԻ.—Տիկին Սաթենիկ Զաքարեանին. Չի տպագրւի. ուշացել է։

ՇՈՒՇԻ.—Հովիկին.—Կարդացէք վերևի պատասխանը։

ԳՐՈԶՆԻ— Գ. Ասլան Ասլանեանին. «Փայլակը» կանոնաւոր ուղարկւում է Ձեզ. ստուգեցէք փոստատանը։

ՍՕՍ գիւղ.—Գ. Թալաբային. կը տպագրւի. շարունակեցէք ուղարկել նոր տեղեկութիւններ։

ԲԱԳՈՒ—«Մանուկ»-ին Ուշացել է. չարժէ։

Խմբ.-հր. Ղ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

№ 41 Չորեքշաբթի 29 յուլիսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Չորեքշաբթի 29 յուլիսի № 41

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ՕԳՆԵՑԷՔ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Հ Ր Ա Ւ Է Ր

Նորին Կայսերական Մեծութիւն Կովկասի Տէր Փոխարքայի տնօրինութեան և Գանձակի Նահանգապետի կարգադրութեան համաձայն Շուշու գաւառը, Շուշի քաղաքով հանդերձ, պարտաւորւում է պահել 15 հազար հայ փախստականներ. ուստի քաղաքիս հայ համայքն, յուլիսի 30-ին, հինգշաբթի-առաւօտեան ճիշտ ժամը 9-ին «Եղբ. օգնութ.» կոմիտէի կողմից հրաւիրւում է թեմական հոգ. դպրանոցի դահլիճը ժողովի՝ խորհրդակցելու փախստականների ընդունելութեան պահպանման ձևերի մասին։

Պատուաւոր Նախագահ՝ Զաւէն վարդապետ
Նախագահ՝ Գերասիմ Մելիք-Շահնազարեան

ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ!

Հինգշաբթի, ամսոյս 30-ին, Ղարաբաղի «Եղբայրական Օգնութեան» կոմիտէի յատուկ կազմած խմբակները շրջելու են քաղաքը, իրեր ժողովելու

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Կարիք է զգացւում հագուստի, տեղաշորի, թէյի, շաքարի և սապնի։ Պատրաստեցէք, ով ինչ կարող է, շրջող խմբերին յանձնելու կամ անձամբ ուղարկելու կոմիտէի մթերապահեստը՝ թեմական դպրոցում, ուր յղած նիւթերը ընդունւում են ժամը 10-ից մինչև 1-ը։

«Եղբայրական Օգնութեան» կոմիտէ.

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ

Հայրենակիցներ!

Համաշխարհային պատերազմի սոսկալի արհաւիրքներն ոչ մի երկրում այնքան աւեր չգործեցին, որքան Տաճկահայաստանում. ոչ մի տեղ մարդ արարածը այնպիսի բազմատեսակ ու անլուր տանջանքների չի ենթարկւել, որքան տաճկահայը. ամբողջ ինն ամսւայ ընթացքում հրի ու աւերածութեան մատնեցին տաճկահայի շէն գիւղերն ու աւանները, աւերեցին ու պղծեցին վանքերն ու եկեղեցիները, խողխողեցին երիտասարդները, կոտորեցին անմեղ մանուկները ու կանայք, և դառն ամայութեան մատնեց հայի բնակավայրը. թշնամու անագորոյն սուրը չի խնայում ոչ ոքի։

Եւ ահա հայի արեամբ ցօղուած այդ երկրից, տանջանքի ու դժոխքի փոխարինուած վաթանից կենդանի մնացած ծերունիներ, կանայք ու երեխաներ սոսկ իրանց կեանքն ազատելու համար դիմում են դէպի մեր երկիրը. ռուս կառավարութիւնն իւր հոգածութեան առարկայ է դարձրել և հայ գաղթականներին պատսպարելու խնդիրը։ Կովկասի զանազան վայրերի հայերն իրանց ամբողջ ոյժերը լարելով մինչև այսօր պահպանել են մեծ քանակութեամբ հայ գաղթականներ, միայն Ղարաբաղի հայ ժողովուրդն է եղել ազատ իւր յարկի տակ պատսպարելու այդ թշւառներին երկրի հեռաւորութեան պատճառով։ Բայց ներկայ սոսկալի պատերազմի հետևանքները ցոյց են տալիս, որ կեանքի փրկութեան համար երկրի հեռաւորութիւնը նշանակութիւն չունի և շուտով մօտ 23 հազար հայ գաղթական պիտի գայ Ղարաբաղի և Ջիվանշիրի կողմերը, ուր նա պիտի պատսպարւի, մինչև աւերակ երկրում խաղաղութիւնը վերականգնւի, որից յետոյ նա պիտի վերադառնայ իւր հայրենիքը։

Հայրենակիցներ! կատարելով մեր պարտականութիւնը մեր ընդհանուր հայրենիքի մեծն Ռուսաստանի առաջ, որ մեզ վրայ է դնում բարոյական մեծ պարտականութիւն, մենք պէտք է ամենայն սիրով ընդառաջ գնանք մեր եղբայրների օգնութեան գործին և զետեղենք մեր երկրում այդ բոլոր գաղթականներին և հնարաւորութիւն տանք դոցա ապրելու մեր հիւրասէր յարկի տակ մի որոշ ժամանակ. մենք պէտք է ջերմ սիրով և գրկաբաց ընդունենք թշւառութեան և հալածանքի մատնուած մեր եղբայրներին. մենք պէտք է սրբենք նրանց արցունքները, ամոքենք նրանց վէրքերը և սփոփենք վշտաբեկ սրտերը։ Ղարաբաղի հայը միշտ յայտնի է եղել իւր հիւրասիրութեամբ և այժմ էլ նա պէտք է լայն բաց անէ իր տան դռները տաճկահայի առաջ։

Կովկասի տէր Փոխարքայի կարգադրութեամբ մեր կողմերը պէտք է գան 23 հազար գաղթական. իւրաքանչիւր տան պիտի տեղաւորել մօտ 2 գաղթական. այդ գործը գլուխ բերելու համար տեղական ոստիկանութեան ներկայացուցիչների հետ պիտի գործեն և Ղարաբաղի հայոց «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէի լիազօրները։

Ուստի Ղարաբաղի հայկական կոմիտէն այս ծանր և դժւարին րոպէում դիմում է հայ ժողովրդին սիրով յանձն առնել գաղթականներին պահպանելու հոգսը, թէ դրամով և թէ մթերքներով օգնութեան գալ հայկական կոմիտէին, որպէսզի հնարաւոր լինի քաղցի ու տանջանքի ենթակայ հայ գաղթականների կեանքը ազատել կորստեան ճանապարհից։

Ղարաբաղի «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէ

ՆՐԱՆՔ ԳԱԼԻՍ ԵՆ...

Շարան-շարան, մեծ ու փոքր, որբ ու այրի, հիւանդ ու առողջ, բոլորը աղքատ, նրանք գալիս են... Մահու սարսափի կնիքը ճակատին, յուսահատութեան թոյնը սրտում, անարդարութեան բովում տապակուած, նրանք քարշ են գալիս։ Որտեղից էք գալիս, ո՞վ դուք, թշւառներ, մարդկային արիւնարբութեան ու ագահութեան դուք անմեղ զոհեր... Նրանք գալիս են մի երկրից, որ երբեմն դրախտ էր կոչւում, իսկ այժմ դժոխքը նոյնիսկ կը նսեմանայ այդ երկրի տեսքից... Կրակը, արիւնը, սովը, մահը ու սարսափը ձեռք-ձեռքի տուած հազար գալարումներով մեծ պար են պարում այդ դաժան վայրում... Ահեղ քրքիջով նրանք սաւառնում են քաղաքից դէպի գիւղ, գիւղից դէպի դաշտ, դաշտից դէպ անտառ ու հայ անունն կրող արարածներ որոնում, որ խեղդեն նրան, արիւնը ծծեն, դիակը յօշոտեն ու նրա շուրջը մեծ խնջոյք սարքեն...

Տեսե՞լ էք դուք օձի երախից ազատուած ճնճղուկին, տեսե՞լ էք դուք բոցերի միջից դուրս ընկած խեյակորոյսին, դիտե՞լ էք դուք ծովի յորձանքներից ափ նետուած կիսակենդան դիակը, վերջապէս տեսե՞լ էք դուք մահուան որկորից ազատուած մարդուն... Ոչ, դուք չէք տեսել, սակայն կը տեսնէք. դրանց շարաններն են, որ ողողում են ամբողջ Կովկասը, դրանց ալիքների մի յորձանքն է, որ այժմ զարնւում է Ղարաբաղի լեռնոտ կրծքին։

Ղարաբաղցիներ, գէթ մի վայրկեան սլացէք մտքով դրախտից—դժոխք դարձած երկիրը, գէթ մի րոպէ երևակայեցէք, թէ դուք էք ծնունդ այդ երկրի ու յետոյ մտածեցէք՝ պէ՞տք է օգնել այդ թշւառներին, թէ ո՞չ։

Օգնեցէք նրանց... մեղմացրէք նրանց վշտերը, հանգիստ տւէք նրանց խոնջացած ոսկրներին։

ՕԳՆԵՑԷՔ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Եթէ մերժելու էք, ապա դուք ևս մասնակցէք այն տարերքներին, որոնք թշւառ Հայաստանում ճիւաղային պարեր են պարում:

ՕԳՆԵՆՔ, ԻՆՉՈՎ ԿԱՐՈՂ ԵՆՔ

Մի փոքր դադարից յետոյ դարձեալ դէպի մեզ է քայլում Թիւրքահայ փախստականների կարաւանը: Պատերազմի անողոք հարւածների տակ, թողած տուն, տնտեսութիւն, սիրելիների դիակներ, քաղցած ու մերկ մի ժողովուրդ, գլուխ դնելու տեղ է որոնում, փրկելու իր կիսակենդան կեանքը: Մեր պարտքը հանդէպ այդ անլուր դժբախտութեան, այդ անվերջ հալածանքների ենթակայ մարդկանց, չափազանց խոշոր է և անյետաձգելի, որքան և ծանր լինի մեր դրութիւնը պատերազմի օրերում: Օգնենք, ինչպէս և ինչով կարող ենք: Անհրաժեշտ է լայն, հիմնաւոր և կազմակերպւած օգնութիւն հասարակութեան բոլոր խաւերի կողմից, փրկելու կեանքը հազարաւոր ծերերի, կանանց, երեխաների, որոնք փախած սրից ու կրակից, ապաւինում են մեզ, յոյսերը դրած մեր մարդկային զգացմունքների վրայ: Ռուս-Թիւրքական պատերազմի նախօրեակին, իզուր ։ կարծում էին մարդիկ՝ թէ կայծակի արագութեամբ պիտի լուծւի Թիւրքահայ խնդիրը, վերջին մասնակի յաջողութիւնների ժամանում իզուր յոյսեր էին տածում, թէ վերջացաւ, գոնէ փոքր չափով, Թիւրքահայ ժողովրդի գէթ մի մասի տանջանքները: Քաղաքական թեթևամտութիւնը դեռ շարունակւում է օրօրել միամիտ գլուխները սնոտի յոյսերով: Խոշոր երևոյթների և նոյն իսկ էական յաջողութիւնների հանդէպ, շատ յաճախ, մարդիկ չեն տեսնում այն անակնկալները, որ կարող են լինել պատերազմի օրերում և քաղաքական տարութերութիւնների յեղյեղուկ մթնոլորտում: Թերևս ոչինչ, եթէ այդ աննպաստ կացութիւնը չստեղծէր այն հետևանքները, որոնք աւելի են անտանելի դարձնում առանց այն էլ դժբախտ Թիւրքահայի դրութիւնը: Օսմանեան բարբարոս ըէժիմի մեթոդիկ հալածանքները և ստեղծած ողբալի կացութիւնը պատերազմի օրերում, միւս կողմից հայ քաղաքական մանուկների աւանտիւրաները, ստեղծել են աննկարագրելի տառապանքի օրեր Թիւրքահայ ժողովրդի համար: Այդպիսի պարագաներում աւելի է խոշորանում մեր պարտքը դէպի այդ ողջակիզւող ժողովուրդը, որ գալիս է դէպի մեզ օգնութիւն յայցելու, աւելի մեծ պիտի լինի մեր կարեկցութեան չափը դէպի Թիւրքահայի կիսակենդան բեկորները: Օգնենք, ինչով կարող ենք:

ԸՆԴՈՒՆԵՆՔ ԳՐԿԱԲԱՑ

Էլ քար չմնաց հայի պատմական երկրում, որ հարազատ զաւակի արեամբ չներկւի, էլ թուփ չմնաց, որ հայի արտասուքով չոռոգւի: Գիւղ և քաղաք աւերի ու կրակի մատնւեցին, շէն ու մարդաշատ վայրեր աւերակ դարձան: Տասնեակ հազարաւոր անտուն անտէր որբերի աղիողորմ ճիչը, սրախողխող թշւառների սրտամորմոք հառաչը տարածւեցին ի սփիւռս աշխարհի՝ պատմելու դարաւոր տանջանքը հայի, անլուր բարբարոսութիւնը տաճիկ բռնակալ կառավարութեան: Գեհենի վերածւեց դրախտանման երկիրը, բեկորներ մնացին միայն իբրև յիշատակ թիւրք ու քիւրդ հորդաների գազիր սխրագործութեան: Վտարւեց հայը իր բնիկ երկրից. վայրենաբարոյ հրոսակային խմբերի ձեռքից ազատւողները թողեցին կամովին ամեն ինչ՝ բերք, հարստութիւն, ունեցած չունեցած, առան պանդխտութեան ցուպն ու՝ ապաւէն և պատսպարութիւն որոնելու մեզ մօտ: Նզովքը շուրթերին, բողոքը սրտներին ճամփայ են ելել նրանք այժմ էլ Ղարաբաղի լեռներին ու ձորերին պատմելու իրենց անպատմելի վիշտը, հռչակաւոր Արցախին բերելու իրենց անասելի տանջանքն ու տառապանքը, պատմական Խաչէնին ու Գարգառին խառնելու իրենց ծով արցունքները:

Որդեկորոյս, ամուսնազուրկ մայրերի կարաւանն է գալիս, ծնողազուրկ որբացած երեխաների կարաւանն է գալիս...

Կատարւեց գուշակութիւնը մեծ մարգարէի.—կը գայ ժամանակ, որ մայրերը երանի կը տան ամուլ կանանց, որ զաւակ չեն ունեցել:

Մայր, մայր. տեսնել գալարումը հարազատ զաւակի արեան ճապաղիքների մէջ, լսել քաղցից մեռող որդու դառն հեծկլտանքը, արևի տապից թուլացած սիրասուն զաւակի սրտակտոր հեծեծանքը... կա՞յ արդեօք աւելի մեծ դժբախտութիւն, քան այդ հսկայ ողբերգութիւնը թշւառ հոգիների, որոնց մխիթարելու համար ամօթից շառագունող երկնքի ձայնն անգամ խուլ է, անազդու:

Մխիթարե՞լ, ո՛չ. անկարելի է անմխիթարին մխիթարել. անհնար է աշխարհի սգակիր ցաւը ամոքել: Ղարաբաղի բարձրակատար լեռների լանջերին ու փեշերին բուն դրած հայ ժողովուրդը մեղմել կարող է միայն վշտի բեռան տակ ճմլւած իր հարազատի ցաւը, սրբել ժամանակաւորապէս նրա յորդահոս դառն արցունքները: Արմատից խլւած, հողմահալած ոստերին պահել, պաշտպանել կարող ենք միայն:

Կարիքի մեծութիւնը, թշւառութեան անորակելի չափը համապատասխան զոհաբերութեան կոչն է մեզ ուղղում. էլ սրտերի լարերը շարժելու ժամանակը չէ. մեր սրտերն առանց խթանի էլ արձագանք կը տան. լարենք մեր ուժերը, ընդառաջ գնանք բնութեան այդ խորթ զաւակներին, բախտից հալածւածներին, գրկաբաց ընդունենք մեր ապաբախտ հարազատներին: Բարոյական պարտքի գիտակցութիւնն ու կատարումը ամենամեծ առաքինութիւններից մէկն է. հասել է ժամը, երբ մենք առիթ ունենք առաքինութեան պսակով զարդարելու մեր ճակատը: Թող ամեն մէկը մեզնից աշխատի ընդառաջել իր ընկերոջն այդ առաքինութեան ասպարէզում: Ուրեմն՝ դէպի գործ, դէպի բարոյական, նիւթական գործ. դէպի խեղճերը, տնանկները, հալածւածներն ու փախստականները: Դիմենք սրտաբաց, ընդունենք գրկաբաց:

Նորայր

ԳԱՒԱՌԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

Ղարաբաղը պատրաստւում է ընդունելու հայրենի օջախից տարագիր եղած մեր տնաւեր [ու բնաւեր փախստական քոյրերին ու եղբայրներին: Այսօր միայն ղարաբաղցու աչքի առաջ գծագրւում է մեծ պատերազմը իր ամբողջ արհաւիրքներով, որոնց ծանրութեան ենթակայ է հայ ժողովուրդը սահմանի երկու կողմերում: Հեշտ չէ տեսնել բախտի խորթ զաւակներին, որ մեր քոյրերն ու եղբայրներն են, հալածւած սեփական երկրից, տեսնել նրանց տանջանքը՝ առանց իրական օգնութիւն հասցնելու: Սահմանամերձ հայ գիւղացիութիւնը լիուլի կատարել է իր պարտքը և այսուհետ ևս ի հարկէ չէ զլանալու իր աջակցութիւնը՝ փախստականներին ապաստանելու գործում, արժանանալով ընդհանուրի հիացմանը. անմասն է մնացել այս գործում միայն պատմական Ղարաբաղը, որ հայ-հայրենիքի ազատագրութեան մտայղացումների և մարտիկ ռահվիրաների օրրանն է: Կը կարողանայ արդեօք Ղարաբաղը այս գործից ևս պատւով դուրս գալ, չգիտենք.—հանգամանքները շատ են աննպաստ և մենք երկիւղով ենք կանգնում այս հարցի առջև:

Առաջին անգամը չէ, ի հարկէ, որ հնաւոր ղարաբաղցին իր տան ու դրանը տեսնում է հայաստանցի եղբօրը: Դեռ Սասունի կոտորածների ժամանակ մեր երկիրը լցւել էր հարիւրաւոր-հազարաւոր փախստական-գաղթականներով, որոնք այսպէս կամ այնպէս պատսպարւեցին շէն ու առատ Ղարաբաղում: Այլ են սակայն պայմաններն այժմ:

Օրէ ցօր գաւառից ստացւող տեղեկութիւնները անմխիթար գոյներով են նկարագրում հայ գիւղացու տնտեսական դրութիւնը: Պատերազմը և բնութեան աննախընթաց պատահարները երկրագործ գիւղացուն զրկել են բառիս բուն իմաստով, տարւայ ամբողջ բերքից: Դեռ անցեալ տարւայ հնձի ամենաառատ ժամանակը յայտարարւեց պատերազմը. երկրագործը մանգաղը արտում թողեց և վազեց իր պարտականութիւնը կատարելու պատերազմի դաշտում: Այժմ գիւղերում շատ հազւագիւտ են ընտանիքներ, որ կուի դաշտ ուղարկած չլինեն մի կամ երկու հոգի՝ ընտանիքի կերակրողներից: Երեսի վրայ մնացին դաշտային աշխատանքները: Անցեալ տարւայ բերքը, որ միջակից շատ ցածր էր, հաւաքւեց շատ ուշ և անկանոն: Հասարակական օգնութիւնը հազիւ մի քանի գիւղերում տեղի ունեցաւ հնձի ժամանակ և այն էլ շատ չնչին ու աննկատելի չափերով, այնպէս որ հացի պակասը զգալի էր մի քանի ամսից յետոյ: Աշնանը արտերի մեծ մասը անմշակ մնաց, հողը ժամանակաւորապէս զրկւեց սերմերից սակաւահող Ղարաբաղում՝ մշակող ձեռքերի պակասութեան պատճառով: Պահեստիների ընտանիքների արտերը մշակւեցին շատ անձեռնտու պայմաններով, իսկ պակասը լրացրին բնութեան արհաւիրքները: Անընդհատ անձրևները, կարկուտը և ձիւնը փչացրին ամբողջ տարւայ բերքը: Ղարաբաղի լեռնային և հայաբնակ գիւղերը կարօտ են մի հատ պտղի: Թթի և խաղողի ընդարձակ այգիները ոչ մէկ կոպէկ հասոյթ չեն տւել և չպիտի տան ղարաբաղցուն: Արտերը գերանդիով են հնձւում, իսկ ամառւայ ընթացքում տեղացող անձրևները հնարաւորութիւն չեն տալիս անգամ հաւաքելու ամենաչնչին բերքը. ղարաբաղցու միակ յոյսը կորկի վրայ է մնացել և այն էլ առատ է միայն տափարակներում:

Այսպիսի պայմանների մէջ է, որ Ղարաբաղի հայ գիւղացիութիւնը պատրաստւում է ընդունելու 15 հազար փախստականներին: Պէտք է յուսալ, որ մեր հասարակական հիմնարկութիւնները օր առաջ կաշխատեն միջոցներ ձեռք առնելու, որ մեր փախստական քոյրերն ու եղբայրները ժամանակաւորապէս գոնէ մի տանելի կենցաղ ունենան հայ շինականի օջախի շուրջը, մինչև կը կազմակերպւէ պետական լայն աջակցութիւն:

Չը պիտի մոռանալ, որ այսօր հայ գիւղացիութեան մեծամասնութիւնը, որ պահեստիներ է տւել, ապրում է պետական նպաստներով:

Այնուամենայնիւ, պէտք է հաւատալ, որ Ղարաբաղը սիրով կը հիւրընկալի փախստականներին:

Մելք. Եսայեան

ՀԱՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՄԵՐ ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Պատերազմի առթիւ զօրահաւաքի ենթարկւելով, ինչպէս ամենուրեք, այնպէս էլ մեզ մօտ զգացւում է աշխատող ձեռքերի մեծ կարիք: Ամեն տեղ նոյն իսկ կազմակերպւում են կամաւոր խմբակներ, գիւղէ գիւղ շրջելու և օգնելու գիւղացիներին: Ցանկալի է արդեօք, որ մեզ մօտ եկող գաղթականներն էլ մասնակցէին գիւղական աշխատանքներին: Այո, ոչ թէ միայն ցանկալի, այլև անհրաժեշտ ենք համարում այդ որոշ նկատումներով:

Պատմում են, թէ Երևանի նահանգում ապաստանած փախստականները խուսափում են աշխատելուց և որ նոյն իսկ լինում են դէպքեր, երբ կտրականապէս մերժում են իրենց աշխատելու հրաւիրողներին:

Եւ այդ մերժումն ու խուսափումը զանազան մարդիկ բացատրելով տարբեր գոյներով, գլխաւորապէս յանգում են այն եզրակացութեան, թէ տաճկահայը ծոյլ է և այլն և այլն...

Մենք ոչ թէ համաձայն լինել չենք կարող նման կերպ արտայայտւողների հետ, այլև բողոքում ենք նրանց դէմ:

Ահա թէ ինչու: Փախստական մարդու հոգեկան աշխարհը ալեկոծւած է, հաւասարակշռութիւնը կորցրած...

Տնից-տեղից զրկւած, շարժական ու անշարժ կայքը հրդեհւած ու թալանւած, հարազատներն ու սիրելիները սրախողխող դարձած, մարդ հրէշից հալածւած, ոտաբոբիկ ու մերկ, վախից յետ-յետ նայել հազարաւոր վերստեր են կտրել իրենց անձը բնազդօրէն փրկելու համար...

Չէ՞ որ այդ ջարդւած, կենդանի նահատակների հոգեկանը ազդում է նաև նրանց ֆիզիքականի վրայ և անընդունակ դարձնում նրանց մտածելու, առողջ խորհելու և աշխատելու...

Զգուշութեամբ պէտք է մօտենալ այս խնդրին:

ՕԳՆԵՑԷՔ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Խորապէս համոզուած ենք, որ նրանք, այդ Թշուառները, Թէև տեսքով էլ աղքատ լինին, սակայն ամենքն էլ հիւանդ են, կարօտ կազդուրման, քնքոյշ խնամքի, հանգստութեան...

Երբ նրանք գրկաբաց կընդունեն իրենց հարազատ եղբայրներից, երբ կը խնամեն, կը յուսադրեն ու կը մխիթարեն, կը համոզեն, որ բոլոր մարդիկ գազան չեն, նրանք կը բժշկեն, կազդուրուեն, հոգեպէս ամրանալով ընդունակ կը լինին աշխատանքի, այն ժամանակ հենց իրենք ցանկութիւն կը յայտնեն օգնելու իրենց խնամող ու իրենց ցաւով ստնջւող եղբայրակիցներին...

Պէտք չեն յորդորներն ու խրատները, որ սովորաբար նշանակւում, այս կամ այն անելու նրանց։

Անհրաժեշտ է գնել մարդկանց այնպիսի պայմանների մէջ, որ իրենք ցանկութիւն յայտնեն աշխատելու։ Իսկ այդ հնարաւոր է միայն այն դէպքում, երբ կը զգան, որ հարազատներով են շրջապատուած, որ մեր և նրանց մէջ ոչ մի ամենաչնչին խտրութիւն անկագամ չկայ, որ իրենք աւելորդ բեռ չեն մեր վզին, և վերջապէս իրենց այնպէս Թւայ, Թէ իրենց տանն են. իսկ իրենց տանը համարելով՝ չեն կարող չաշխատել իւրայինների համար...

Կարող կը լինենք ստեղծել Թւած յարմարութիւններն ու պայմանները. այո, մենք կարող ենք այդ անել և պարտաւոր էլ ենք...

Եւ երբ ամեն բան արւած կը լինի, ցանկալի պայմաններ ստեղծւած կը լինին, անա այն ժամանակ միայն կարելի է խորհել, Թէ ինչ ձևով փախստականներին մասնակից անել գիւղական աշխատանքներին։

Գր. Տէր-Աստիրեան

ՄԻ ԱՌԱՋԱՐԿ

Շուշու գաւառը եկող 15,000 փախստականներից, ինչպէս լսում ենք, մտադրութիւն կայ 2000-ը քաղաքում պահել։

Մենք, մի շարք նկատումներով, բարւօք. նոյնիսկ անհրաժեշտ ենք գտնում, որ այդ 2000-ը փոխանակ տների բաժանելու, առանձին-առանձին բնակարաններ վարձէին յատուկ փախստականներին տեղաւորելու համար։

Ահա Թէ ինչու.

Նախ, քաղաքումս չէր տարածւի համաճարակ, որ յիրաւի բերում կը լինին իրենց հետ փախստականները. բացի այդ եթէ, տների բաժանենք, ո՛վ գիտէ, մէկին սիրով ընդունեն, միւսին ոչ, մէկը լաւ ապրի, միւսը՝ վատ... Այնինչ, միասին ապրելուց, նախ նրանք իւրայինների շրջանում իրենց աւելի լաւ կը զգային և բոլորն էլ ենԹակայ լինելով միատեսակ ռեժիմի, զերծ կը մնային մի շարք պատահականութիւններից։

Այդ են պահանջում վերջապէս քաղաքացիների և փախստականների յարմարութիւնները. առաջինները քիչ կը ճնշուէին, իսկ երկրորդների պատւասիրական զգացումները շատ չէին տուժել։

Իսկ ինչ մնում է այն օգնութեան, որ քաղաքացիք պիտի անէին իրենց ընտանիքներում 1—2 հոգի պահելով, լաւ կը լինէր, որ դրա փոխարէն տուրք նշանակւէր, որը քաղաքացիք մեծ ուրախութեամբ ամսէ ամիս կը վճարէին փախստականներին խնամող կոմիտէին։

Գ. Տ.-Ա.

ՇՈՒՇՈՒ «ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ» ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԱՌԹԻՒ

Կովկասի փոխարքայի կարգադրութեամբ 60,000 տաճկահայ փախստականներ պէտք է տեղաւորուեն Գանձակի նահանգում։ Դրանից 24 հազարը բաժին է ընկնում Ղարաբաղին. 9 հազարը Ջիւանշիրի գաւառին, 15 հազարը՝ Շուշու գաւառին։ Շուշի քաղաքի մասին առանձին կարգադրութիւն չըկայ, բայց հաւանական է, որ 2000 հոգի տեղաւորեն Շուշում։ Այդ մասին յայտնել է տեղիս «Եղբայրական օգնութեան կոմիտէին», որը և աշխատում է կարգաւորելու փախստականների ընդունելութեան խնդիրը։ Այդ առԹիւ Թէ «Եղբայրական օգնութեան կոմիտէն և Թէ բիւրօն ժողովներ են ունեցել և որոշել.

1) Շուտափոյթ կերպով գանձել քաղաքիս ազգաբնակչութիւնից խոստացւած ամսավճարները, որ մարտ ամսից մինչև այժմ չի հաւաքւել. ամսավճարները գանձել սկսած յունիս ամսից։ 2) Դիմել ամարանոց եկած մի խումբ հարուստների և միանւագ որոշ գումար ստանալ նրանցից այդ նպատակի համար։

2. Շուշու գաւառը բաժանել 14 մասի ըստ հասարակութեան և ներկայացուցիչներ ուղարկել այդ շրջանները՝ գիւղացիների հետ խորհրդակցելու, կազմակերպելու փախստականների ընդունելութեան գործը և որոշելու, Թէ որ գիւղում որքան փախստական կարելի է տեղաւորել։ Ներկայացուցիչները արդէն ընտրւած են և ճանապարհւած։ Ներկայացուցիչներին օգնելու համար Թեմիս ժամ. կառավարիչ Զաւէն վարդապետի կողմից հարկաւոր հրահանգներ են ուղարկւած գործակալներին և քահանաներին։

3. Շուշում կազմել ընդհանուր ժողով հայ համայնքի, ամսոյս 30-ին, հինգշաբԹի, առաւօտեան ժամը 9-ին խորհրդակցելու փախստականներին Շուշում տեղաւորելու ձևերի մասին։ Առայժմ նախագծւել է երեք ձև.— բաժանել ընտանիքների վրայ, իւրաքանչիւր ընտանիքին 2—3 հոգի, ըստեղծել հանրակացարաններ՝ տուրք վերցնելով քաղաքացիներից դրանց պահպանման համար և առաջարկել, որ 5—6 ընտանիք միացած հոգան որոշ Թւով փախստականների պահպանման խնդիրը։

Բացի այս որոշումներից Կոմիտէն դիմել է հեռագրով էջմիածնի և Թիֆլիսի Կենտրոնական Կոմիտէին, յայտնել Շուշու գաւառի տնտեսական աննախանձելի դրութիւնը և նիւԹական օժանդակութիւն խնդրել։ Նոյն այդ նպատակով դիմումներ պէտք է լինեն նաև այլ տեղեր։

Կոմիտէն մտադիր է նաև սննդատու կէտեր հիմնել մի քանի տեղերում փախստականներին ընդունելու համար, որը խիստ անհրաժեշտ է։

—Կանանց կոմիտէն շարունակում է եռանդով գործել, մտադիր է մօտ ժամանակում մի երեկոյԹ զբօսանք կազմակերպել յօգուտ փախստականների։ Այլ և մտադիր է նոյն նպատակով հագուստ և իրեր ժողովել տներից։

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Վանից, Շատախից և այլ վայրերից գաղԹում են միայն կուի անընդունակ տարրերը։ Որոշումը ապագայ անելիքների մասին յայտնի չէ։ Վերջանալու վրայ է Վանայ լճից հիւսիս գտնւող հայերի գաղԹը։ Արճէշցիք ևս գալիս են։ Մինչև այժմ եկածների Թիւը հաշւում են 40,000, դեռ 20,000 էլ սպասւում են։ ԳաղԹականների Թիւը Բերկրի-Կալէ-Ղըղըլ-Դիզայի ուղղութեամբ հասնում է սարսափելի չափերի—մինչև 150,000-ի։ ԳաղԹականութեան այս մասը շատ աւելի հիւանդներ ու մահացութիւն է տալիս։ Հաց չկայ, Փոխադրութեան միջոցներ չկան։

— Ներսէս եպիսկոպոսը հեռագրում է. «Հաղորդում եմ ի գիտութիւն փախստականների, որ որովհետև բժաւոր տիֆը սաստկանալու պատճառով զօրքի հրամանատարի կողմից անպայման արգելւած է վերադարձը Պարսկաստան»։

— Սկսել է Մանազկերտի շրջանի 60,000 փախստականների հոսանքը։ Վաղարշապատից սպասւում են 120 հազար փախստական։ Ամենքը մերկ են, քաղցած, Թալանւած։ Բազմաթիւ հիւանդներ և մեռնողներ կան։ Կարիքը անհագին է։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Կարգադրւած է քաղաքային վարչութեանը՝ քաղաքապահների Թիւը աւելացնել 75-ական մարդով, իւրաքանչիւր քաղաքամասում։

— Մեզ խնդրում են քաղաքային վարչութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել այն բանի վրայ, որ մինչդեռ Վանքակայա փողոցում գտնւող լօբենի ծառերը կտրտւում են, նոյն այդ փողոցում գտնւող կոյուղին մնում է անուշադիր և ամբողջ Թաղում տիրում է անտանելի գարշահոտութիւն։ Զարմանալի է, որ սանիտարական հոգաբարձուներն էլ չեն բողոքում նման երևոյԹների դէմ։

— Անցեալ կիրակի, հասարակական զբօսարանում և ծաղկանոցում տեղի ունեցաւ մեծ զբօսանք և երեկոյԹ, Թատերական բաժնով և դիվերտիսմենտով, որ կազմակերպել էր ուսանողութիւնը։ Զբօսանքը անցել է յաջող, բազմակողմանի, ճոխ ծրագրով։ Զուտ արդիւնքի 50%-ը ուղարկւելու է Վան, 25%-ը մուսուլմանական «Եղբայրական օգնութեանը» իսկ 25%-ը պահեստիների ընտանիքներին։

— Անցեալ շաբաԹ օրը, 25-ին յուլիսի, խմբագրութիւնս Թիֆլիսի Կենտրոնական կոմիտէի նախագահ պ. Ս. Յարութիւնեանի անունով փոխադրեց տիկ. Մատիլդա Խաչեանցի նւիրած 100 րուբլին, Վանի հայ կանանց Կոմիտէին ուղարկելու համար։

— Շուշու «Կուլտուրա» սպառողական ընկերութեան ընդհանուր ժողովը, որ նշանակւած էր անցեալ կիրակի օրը, դումայի դահլիճում, տեղի չունեցաւ անդամների բացակայութեան պատճառով։ Ընդամենը ժողովին եկել էին 2—3 հոգի, այն էլ վարչութեան անդամներից։

— Շուշու «Եղբայրական օգնութիւնը», ի նկատի ունենալով իր գանձարկղի աննախանձելի վիճակը՝ հետևեալ հեռագիրներն է ուղարկել նախագահ Մ. Շահնազարեանի անունից էջմիածին, Նորին Սրբութիւն Ամենայն Հայոց ԿաԹողիկոսին. «15 հազար փախստականներ են տեղաւորւելու Շուշու գաւառի հայ գիւղերում։ Գաւառում ամենուրեք հացի պակասութիւն է։ Հայ գիւղերում մեծ պակասութիւն է զգացւում հացի և անասունների կերի։ Բարեհաճեցէք հրամայել դրամական օժանդակութիւն ցոյց տալու տեղիս Կոմիտէին, որպէսզի կարող լինենք ալիւր գնել և ծախել նոյն գնով։ Յանձնում եմ ինձ Ձեր աղօԹքներին»։

— Թիֆլիս, Հայկական Կենտրոնական կոմիտէին.

«Փոխարքայի կարգադրութեամբ Շուշու և Ջիւանշիրի գաւառներում տեղաւորւելու են 24 հազար փախստականներ։ Հայ գիւղերում հացի պակասութիւն է։ Փախստականներին հացով ապահովելու համար անհրաժեշտ է դրամական օժանդակութիւն կոմիտէին»։

— ԵրեքշաբԹի, յուլիսի 28-ին, Թեմիս ժամանակաւոր կառավարիչ Զաւէն վարդապետի հրաւէրով տեղի ունեցաւ քաղաքումս գտնւած հայ ուսուցիչների ժողովը խորհրդակցել ու այն մասին Թէ, ինչպէս կազմակերպել Շուշու և Ջևանշիրի գաւառում կրԹական գործը, եկող տաճկահայ փախստականների երեխաների համար։

— ՉորեքշաբԹի յուլիսի 29-ին տեղիս հայ դերասանական խումբը ներկայացնելու է տիկ. Արուս-Ոսկանեանի բենեֆիսին յայտնի «Խանդ» դրաման։ յուսով ենք, որ Շուշու հասարակութիւնը չի զլանայ իւր ներկայութեամբ քաջալերել մեր շնորհալի դերասանուհուն։

— Շուշու քաղաքագլուխ պ. Գ. Ի. Մելիք-Շահնազարեանը ներկայացրել է Գանձակի նահանգապետին մանրամասն զեկուցագիր Շուշում ալիւրի և հացի քաղաքային պահեստ բաց անելու, ընդհանրապէս գաւառում այս տարւայ հացի բերքի դրութեան մասին։ Տեղի սղութեան պատճառով անկարող եղանք տպագրել այդ զեկուցագրի բովանդակութիւնը, որը առաջ կը բերենք հետևեալ համարում։

— Վերջերս զանազան շահամոլ վաճառականներ, օգտւելով հանգամանքից և գիւղացիների տնտեսական անմխիԹար դրութիւնից և լսելով, որ փախստականների տեղս գալով մեծ կարիք պիտի զգայւի հացի ու ալիւրի, սկսել են ամեն տեղ գաւառամասումս գնել եղած ալիւրի բոլոր պաշարը։ Այդ առԹիւ պ. քաղաքագլուխը դիմել է հետևեալ հեռագրով Կարեագինի գաւառապետին.

«Դրութեան լրջութիւնն ի նկատի ունենալով՝ բարեհաճեցէք արգելել միծաքանակ հացահատիկ հաւաքողներին գնելու շուկայի հացահատիկներն ու ալիւրը»։

— «Փայլակի» №39-ում, Երմենանց գիւղի դպրոցի աւագ ուս. պ. Գ. Տէր-Մինասեանի յօդւածի մէջ սրբագրական սխալ է մտել. ուսուցչուհի օրիորդ Անահիտ Զիլֆեանը աւարտել է Բագւի գիմնազիայի VII դասարանը և ոչ Թէ IV, ինչպէս տպւած էր։

— Խմբագրութիւնս շնորհակալութեամբ ստացել է.—«Լուսադէմին» ժողովածուների I և II գրքերը. «Մեր ուղին» գրական ալմանախի IV գըրքոյկը և „Краткій отчетъ Московскаго Арм. Комитета за время съ 1 апрѣля по 1 іюля 1915 г.

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՑԱՒԵՐԻՑ

Առաջաձոր գիւղ. (Ղափան) 13 յուլիսի

Ծանր է ու ցաւալի գիւղացու դրութիւնը. փորձիր ապա մի օրև է մխիԹարական բան գրելու գիւղից, գիւղական կեանքից—ոչինչ չէք գտնի

գրելու։ Բախտը գիւղացուն երբեք չէ ժպտում. Նա կարծէք, իրաւ մի դժբախտ արարած է և ամէն մի չարիք ու պատուհաս նրան է վիճակւած ով գիւղում ապրել կամ ապրում է և թափանցել է գիւղացու հոգեբանութեան մէջ, նա աւելի պարզ կը հասկանայ առհասարակ գիւղացու դրութիւնը։ Շատ սակաւ է պատահում, որ գիւղացու դէմքին մի ուրախ ժպիտ մարդ տեսնի,—ծանրաբեռնւած՝ տարին տասներկու ամիս գիւղական ծանր գործերով ու հազար ու մի հոգսերով, նա չի իմանում բնաւ թէ ինչ է կատարւում իր շուրջը և նոյն իսկ ինչ է անում ինքը։ Այսպիսի քաղաքական դէպքերի ժամանակ, բնութիւնն էլ կարծէք մի կողմից է չարացել նրա վրայ.—գարնան առաջի օրերից մինչև օրս մի լաւ եղանակ չենք տեսել,—անընդհատ անձրևներ է որ տեղում է, որը քիչ վնասներ չէ հասցրել գիւղացիութեան, իսկ երեկւայ ամբողջ կէս ժամ տեղացած անձրևախառն կարկուտը, այն էլ դաշտային հիմիկւայ ամենատաք աշխատանքների ժամանակ, պակասը լրացրեց: Երկարատև անձրևների շնորհիւ գիւղացին զրկւել է հնարաւորութիւնից ձեռք բերելու իր ժամանակին խոտը, որը թէ մինչև հնձելը և թէ հնձելուց յետոյ փթել-փչացել է. և եթէ եղանակները այսպէս մի քանի օր էլ շարունակւելու լինին, պէտք է միանգամայն ձեռքներս լւանանք արտերից, որին, անշուշտ, կը հետևէ կատարեալ սովը։ Եւ այսպէս՝ յուսահատւած միանգամայն գիւղացին սև օրն է անիծում... Տարւայ սկզբին մեծ էր նրա յոյսը. կանաչները լաւ բերք էին խոստանում, իսկ այժմ ամէն ինչ համարեա թէ բոլորովին փչացաւ, վնասները հասնում են մի քանի հազարների, հենց մենակ Ա. գիւղի։ Մեր գիւղը, որ հարուստ է իր պտղատու ծառերով, անժամանակ ցրտերի շնորհիւ այս տարի զուրկ է մնացել ամէն ինչից... Մթերքների անխիղճ կերպով թանկացնելու համար էլ խօսք անգամ չի կարող լինել և տեղիս առևտրականները լայն չափերով են բացել իրենց ախորժակները. օրինակ շաքարի ֆունտը ծախւում է 32—35 կոպ. լուցկու հատը 3 կոպ. հասարակ չթի արշինը 25 կոպ. և այլն. և արդարացնում են նրանով, որ «իրենց հարևանն էլ թանգ գնով է ծախում»...

Ստ. Աստւածատրեան

ԳԻՒՂԸ ՍՈՎԻ ՃԱՆԿԵՐՈՒՄ

Քարահունջ. (Զանգ. գաւ.) 15 յուլիսի

Համաշխարհային այս մեծ կատաստրոֆները կարծէք դեռ բաւական չեն առանց այն էլ հիւծւած գիւղացիութեանը, որ միւս կողմից էլ բնութիւնն է իր հարւածները հասցնում գիւղացու ուղիղ սրտին։

Ամբողջ երեք ամիս անընդհատ տեղացող անձրևների և կարկտի պատճառած աղէտներով անապատ է դարձրել Զանգեզուրի գաւառը։ Մասնաւորապէս Քարահունջ գիւղը յայտնի է իր լաւ օղիով և գինիով։ Գիւղացիք իրենց ապրուստի պարենը հայթայթելիս են եղել օղուց, գինուց և աւելցուկ հացահատիկների վաճառումից, բայց այսօր զուրկ են բոլորից էլ։

Ո՛չ միայն պտուղներն են, որ չկան, այլ և չկան նրանց կանաչ տերևները, որոնք խանձւել և չորացել են «չախկա» կոչւած հիւանդութիւնից։

Այս նոյն հիւանդութիւնը այրել-ոչնչացրել է և՛ կարտոֆիլի ցօղունները, որից պապանւում է պալարների հիւանդացումն ու փթումը։

Դեռ շարունակւում են անձրևների տեղումները՝ եղած-չեղածն էլ իսպառ ոչնչացնելու։

Արտերը գետնից են կպել, ջարդւած ու փշրւած և փթում են անպտուղ։

70—80 տարեկան ծերունիները լալով և զարմանքով են խօսում, որ իրենց ողջ կեանքի ընթացքում այս տարւայ պէս «զուլում» տարի չեն տեսել։ «Աստւած բարկացել է մեզ վրայ, անմեղ թափւած այսքան արեան փոխարէն...»։ Այսպէս են շարունակ խօսում, գանգատւում։

Այսօր խեղճ և անօգնական գիւղացիութեան առաջ կանգնած է սովի կմախքած ուրւականը, դաժան և սպառնալից հայեացքով։

Պետական և հասարակական լուրջ օգնութիւն է պէտք, թէ սերմացու ձեռք բերելու և թէ ուտելիք, մինչև առաջիկայ գարունը։

Գ. Ճաղարեան

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ՂԱՓԱՆԻ

II

Միանգամայն կրթական գործի հակապատկերն է ներկայացնում գիւղատնտեսական գործը։ Առաջնի վրայ տարեկան մօտ 15—20 հազար րուբլի ծախս է լինում, մինչ, դեռ վերջինիս վրայ ոչ մի կոպէկ։ Առաջինը քաղցրիկ ուշադրութեան է արժանացել ամենքի, թէ ղափանցիների և թէ դրսի բարեբարների կողմից, մինչդեռ վերջինս արհամարանքի։ Առաջինը բաւականին յառաջադիմել է, վերջինս ոչ մի քայլ, և մնում է նոյն վատթար վիճակի մէջ, ինչ էր մեր պապերի ժամանակ։ Պապերից աւանդ մնացած գործիքներով է իր աշխատանքը կատարում ղափանցին։ Նոր սիստեմի մեքենաների և հողի պարարտացման մասին ոչ մի գաղափար չունի ղափանցին։ Կանոնաւոր շերամապահութիւնը և մեղւաբուծութիւնը կարծես թէ խորթ է ղափանցիների համար։ Ամենքն էլ համոզւած են, որ ժողովրդի փրկութիւնը ուսման մէջն է, մինչ դեռ ուսման հետ պէտք է բարձրացնել և ժողովրդի տնտեսական վիճակը։ Ցանկալի է, որ քաղաքների մեր գիւղատնտեսական և տնայնագործական ընկերութիւնները ուշադրութիւն դարձնէին Ղափանի վրայ, որը ունի արգաւանդ հողեր, առատ ջրեր, բայց այնպէս չէ մշակւած, ինչպէս կարող է մշակել գիւղատնտեսութիւնից տեղեակ մէկը. կեանքի ու ապրուստի որպիսի՜ աղբիւրներ կը ստեղծւեն այստեղ, ուր գիւղացին սովից մեռնում է։

Արծւիկ

ՂԱՓԱՆԻ ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ՇՈՒՐՋԸ

Վերջերս «Փայլակ» լրագրի և «Հորիզոնի» էջերում, իրար ետեւից լոյս տեսան Ղափանից ուղղւած մի քանի թղթակցութիւններ՝ Արծւիկ ծածկանւան տակ։

Միանգամայն զարմանալի է այն հանգամանքը, որ պ. Արծւիկը մամուլի միջոցաւ դպրոցական կեանքի արտայայտիչը հանդիսանալով, թոյլ է տալիս փաստերի մի շարք աղաւաղումներ. իսկոյն աչքի է ընկնում Արծւիկի՝ շրջանիս դպրոցների և նրանց ընթացիկ կեանքի հետ անծանօթ լինելը։ Ճիշտն ասած, պէտք է բաւականին քաջ լինել, ճշմարտութեան առջև աչք փակելու համար։ Երևի պ. Թղթակիցը մոռացութեան է տւել այն հանգամանքը, որ մամուլը հանդիսանալով հասարակական խնդիրների և հարցերի դրական ու բացասական կողմերի արտայայտիչը, զերծ պէտք է մնայ անճշտութիւններից։ Պ. Արծւիկը «Հորիզոնի» № 144-ում և «Փայլակի» № 33-ում զետեղել է երկու թղթակցութիւն, լի անհեթեթութիւններով։ Պ. Արծւիկը մի թեթև ակնարկ ձգելով շրջանիս վերաբացւած դպրոցների, մինչև 1911—12 ուս. տարւայ անցրած կեանքի վրայ, մխիթարական ոչինչ չէ գտնում և շեշտում է, որ շնորհիւ Բագւի «Արամազդ» ընկերութեան նպաստների, յետամնաց շրջանումս վերոյիշեալ թւից կատարեալ յեղաշրջում առաջացաւ, անհետացնելով մթնոլորտից զանազան խոչնդոտ հանդիսացող հանգամանքներ։

Բայց չէ որ «Արամազդ» ընկ. իր գործունէութիւնը շրջանումս սկսել է ոչ թէ 1911—12 ուս. տարուց, այլ դեռ ևս շատ վաղուց. Ինչպէս է, որ պ. Թղթակիցը մոռանում ընկերութեան անցած տարիների գործունէութիւնը, այն շրջանի դպրոցական կեանքը անմխիթար ցուցադրում և շեշտում է, որ «Արամազդ» ընկերութիւնը մեր դպրոցական կեանքում յեղաշրջում է մտցրել այն օրւանից իսկ, երբ նրա ուշադրութեանն է արժանացել մեր յետամնացութիւնը։

Պ. Արծւիկը այստեղ փաստերը մոռացութեան տալով, ընկնում է հակասութիւնների մէջ և ընթերցողներին կերակրում սխալ տեղեկութիւններով։

Երբ մի ընկերութիւն իր գործունէութիւնը սկսած լինի ոչ թէ 1911—12 ուս. տարուց, այլ դեռ ևս վաղուց, հապա ինչպէս է, որ մի թղթակից թոյլ է տալիս մամուլի միջոցաւ այդ հաստատութեան գործունէութեան սկզբնաշրջանը թւերով որոշել, անւանել այդ շրջանը յեղաշրջման տարիներ և ընկերութեան անցած գործունէութիւնը զրոյի հետ հաւասարեցնելով, անմխիթար անունը տալ նրան։ Երբ մի ընկ. անունը կապւած լինի դպրոցների վերաբացումի մօտաւոր տարիների հետ, պարզանալի է ուրեմն, որ պ. Թղթակիցը բարձի թող անելով անցեալը, գովաբանում է նման ներկան, վարկաբեկելով անցեալներում պաշտօնավարող ուսուցչութեան անունը։

Այնուհետ պարոնը այնպէս է նկարագրում մեր դպրոցական կեանքը, որ կարծես, թէ «Արամազդ» ընկերութեան, ըստ իր՝ երեքամեայ գործունէութեան շնորհիւ, նրա իսկ մէկ ազդանշանով, Ղափանի գիւղացիութիւնը մոռացութեան է տալիս ամենայն ինչ և ձեռնամուխ է լինում իսկոյն գիտութեան տաճարների կառուցմանը։ Դժբախտաբար, թղթակցի գովեստները տեղ չեն կարող գտնել գիւղական մթնոլորտին շատ թէ քիչ ծանօթ ընթերցողի հոգու մէջ, որովհետև նրանք անհիմն և սխալ հողի վրայ են դրւած։

Զարմանք են պատճառում մանաւանդ, թղթակցութեան այն տողերը, երբ պ. Արծւիկը չգիտնալով հանդերձ, թէ շրջանումս քանի թեմ. տեսուչ կայ, թոյլ է տալիս ընթերցողներին ուղղակի խաբելու, որ իբր թէ շրջանս են այցելում տարեկան մի քանի անգամ թեմ. տեսուչները և որ ամենագլխաւորն է, նրանք, իբրև թէ ամէն անգամ էլ կազմակերպում են փորձնական դասեր։

Այստեղ արդէն պ. Արծւիկը աներևակայելի չափազանցութեանն է հասնում։ Նա, երևի, կարիք չի զգացել գոնէ նախօրօք, տեղեկութիւններ ժողովել և ապա արտայայտւել մամուլում։ Հետաքրքիր է հարցնել հենց իրեն՝ պ. Արծւիկին, արդեօք շրջանումս քանի թեմ. տեսուչ է շրջում և որ ինքը, սկսեալ 1911—12 ուս. տարուց, քանի՜ փորձնական դասերի է ներկայ եղել, ո՞ր տեղերում և տարւայ ո՞ր ժամանակներում։ Կամ ցուցէ յիշատակէ եղածները։ Շրջանումս չնայած կարիքին, ինչպէս յայտնի է, գործում է մէկ թեմ. տեսուչ՝ պ. Յով. Գէորգ-Բէգեանցը, որի ջանքերով, հակառակ պ. Արծւիկի արտայայտութեան, շրջանումս 1914—15 ուս. տարւայ ընթացքում եղել է միմիայն մէկ փորձնական դաս և մի քանի անգամ էլ անցեալներում, պ. Թզմալեանի տեսչութեան ժամանակ և ոչ թէ տեսուչների ամէն մի այցելութեանց միջոցին։

Այնտեղ ևս սխալւում է պ. Արծւիկը, որ կարծում է թէ դպրոցական այս տարին խաղաղ է անցել, առանց խանգարող երևոյթների ու արդիւնաւէտ և որ այդ կատարւել է շնորհիւ թեմ. տեսուչ պ. Յ. Գէորգ-Բէգեանցի։

Եթէ մի հայեացք ձգենք 1914—15 ուս. տարւայ վրայ կնկատենք իսկոյն, որ հակառակ պ. Արծւիկի՝ ուսումնական տարին խաղաղ չէ անցել։ Նախ՝ շնորհիւ զանազան վարակիչ հիւանդութիւնների, մի քանի դպրոցներ ժամանակից շուտ արձակւեցին աշակերտութեանը, որ դպրոցական խաղաղ կեանքի խախտումն է նշանակում։ Երկրորդ՝ ուս. տարւայ սկզբից իսկ աչքի էր ընկնում ուսուցչական կազմի անյաջող ընտրութիւնը, որից տուժեցին նորից զանազան դպրոցներ։ Բացի վերոյիշեալներից կան նաև անհաճոյ երևոյթներ և հանգամանքներ, որոնք նորից խախտել են շրջանիս մի քանի դպրոցների խաղաղ կեանքը և այլն և այլն. . .

Զրաւականանալով նրանով, որ պ. Արծւիկը նմանօրինակ տարին համարում է խաղաղ և արդիւնաւէտ, սոյնանման խաղաղութիւնը վերագրում է թեմ. տեսչի աչալուրջ հսկողութեանը, որը ինչպէս շեշտում է պարոնը, ուս. տարւայ ընթացքում հրեք անգամ այցելել է շրջանիս դպրոցները։

Ի՞նչ նշանակութիւն ունին թեմակ. տեսչի այցելութիւնները, երբ նրանք կրում են մակերևոյթային բնաւորութիւն, երբ ուսուցչութեան և թեմակ. տեսչի մէջ չէ նկատւում համերաշխ, անկեղծ գործունէութիւն և վերջապէս երբ դպրոցական անդորր կեանքի խախտողը շատ դէպքերում թեմ. տեսչի անտաքտիկ և սխալ գործունէութիւնն է հանդիսանում. . .

Վերջացնելով տողերս, խորհուրդ կը տայի պ. Արծւիկին, մօտիկ կերպով ծանօթանալ իրականութեան հետ։

Խալ.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի 20-ին յուլիսի.

Թոյլ տւէք Ձեր յարգելի թերթի միջոցով մեր ցաւակցութիւնը յայտնել Ն. Խաչ վանքի վանահայր Բարձր. Վահան վարդ. Տէր-Գրիգորեանի մահւան առթիւ, որը մի առանձին խնամք ու սէր էր տածում դէպի իր հայրենի Խնուշինակ գիւղի կրթական գործը։

Խնուշինակ գ. եկ. ծխ. դպրոցի
աւ. ուսուցիչ՝ Գրիգոր Ղազարեան
Ուսուցչուհի՝ Աշխէն Բաղդասարեան

ՓՈՍՏԱՐԿՂ

ԵՐԵՒԱՆ.—պ. Ամ. Տէր-Գէորգեանցին—Ձեր նոր հասցէով միշտ ուղարկւում է «Փայլակ»։ Շարունակեցէք ուղարկել թղթակցութիւններ տեղական կեանքից։

Խմբ.-հր. Հ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

№ 42 Կիրակի 2 օգոստոսի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915

Կիրակի 2 օգոստոսի № 42

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ՄՈՄԵՆՏՆ ԵՒ ՀԱՅ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս և սպասելի էր, տաճկահայ փախստականների նոր հոսանքը, որին ոչ ոք չէր սպասում, մեծ շարժում առաջ բերեց հայ ժողովրդի բոլոր խաւերում։ Ամբողջ հայ մամուլը, մեր հասարակական հիմնարկութիւններն ու ընկերութիւնները խորն արձագանք տուին մարդկային այն մեծ թշւառութեան, գերբնականին հասած զուլումներին, որոնց այսօր զոհ են եղել սրախողխող, աւերմունքից փրկւած տաճկահայ բեկորները։ Եւ այն թափը, որով ամենքը գործի են դիմել միջոցներ ձեռնարկելու, գէթ մի փոքր ափոփելու այդ յուսահատ անբաղդների դրութիւնը, այն եռանդը, որ արտայայտւում է այսօր փախստականների ընդունելութեան համար պատրաստութիւններ տեսնելում, մեզ յոյս է ներշնչում, որ տակաւին կորած չէ հայի գիտակցութիւնը, հանգած չէ նրա մարդկային արժանապատւութիւնը։

Փոյթ չէ, եթէ հայ հարուստը, հայ մեծատունը շարունակի առաջւայ պէս այս տագնապալից մոմենտում, երբ մի ամբողջ ազգի պատմական գոյութեան հարցն է լուծւում, սառնասիրտ վերաբերւել դէպ իւր բարոյական պարտականութիւնները, շարունակի ցոյց տալ իւր քաղաքացիական գիտակցութեան կատարեալ բացակայութիւնը։ Փոյթ չէ, որովհետև սրա հանդէպ հայ գիւղացիութիւնը, հայ դեմօկրատ հասարակութիւնը մօտիկ անցեալում ապացուցեց և շարունակում է տակաւին ցոյց տալ, որ ազգային ու մեր ժողովրդի մարդկային արժանապատւութեան միակ պահպանողներն իրենք են եղել. իրենք են եղել, որ սեփական սուղ միջոցներից, շատ անգամ նիւթական զրկանքներ կրելով, իրենց լուման գցել են հայ ժողովրդի ծով կարիքները ծածկելու, անտրտունջ տարել բոլոր դժւարութիւնները, բնաւ երբէք չընկնելով սին փառքի յետևից, բնաւ երբէք չպահանջելով օլիմպիական պատիւներ իրենց համար։

Եւ այսօր, երբ նորից մեր առաջ է ծառանում փախստականներին օգնութիւն հասցնելու ծանր հարցը, երբ նորից հայ իրականութեան մէջ ծառանում է ոչնչացւող Հայաստանի ազգաբնակութեան վերջին մնացորդների փրկութեան գործը, ասպարէզի վրայ տեսնում ենք էլի մեր դեմօկրատ տարրերը, էլի մեր գիւղացիութիւնը, որոնք առանց այն էլ քայքայւած իրենց տնտեսութեամբ, նիւթական ուժասպառութեամբ հանդերձ, կարողանում են հերոսական ճիգեր թափել և գէթ մի փոքր ամոքել իրենց անբաղդ եղբայրակիցների յուսահատ դրութիւնը։

Եւ մենք խորն համոզւած ենք, որ նոքա մինչև վերջը կը տանեն այդ ծանր բեռը և անտրտունջ կը կատարեն իրենց քաղաքացիական պարտականութիւնները։

Թող մեր հարուստները, հայ մեծատունները վերցնեն այժմ դաս այն հասարակութիւնից, այն տարրերից, որոնց վրայ նրանք սովոր են եղել մինչև այժմ աղայական բարձրութիւնից նայել։

ԻՆՏԵԼԻԳԵՆՏ ՈՒԺԵՐԻ ԿԱՐԻՔԸ ԳԻՒՂԵՐՈՒՄ

IV

Թեմական դպրոցի աշակերտութեան նւազման վրայ պակաս չափով չի ազդում և այն հանգամանքը, որ գիւղացին տեղ ու յարմարութիւն չունի քաղաքում տեղաւորելու իր երեխային։ Մի կողմ թողած բոլորովին չքաւորներին, որոնք միանգամայն անկարող են իրենց զաւակներին քաղաքում պահել և ուսման տալ, քիչ շատ ունևորների համար կասենք, որ նրանք էլ շատ քիչ դէպքերում միայն համաձայնում են քաղաք ուղարկել իրենց երեխաներին. այն դէպքերում, երբ քաղաքում հեռու կամ մօտիկ բարեկամ—ազգական ունեն. այլապէս գերադասում են երեխային գիւղում պահել, բաւականանալ ծխական դպրոցի տւած ուսմամբ ու կրթութեամբ, քան հաւատալ նրան մի օտարի կամ անծանօթի։ Եւ իրօք, միջակ ապրուստի տէր գիւղացին հնարաւորութիւն չունի իր որդուն տեղաւորել քաղաքում ինտելիգենտ ընտանիքում, շատ հասկանալի պատճառով, իսկ աղքատ ընտանիքներում էլ տեղաւորել չի ցանկանում, կամ դժւարանում է, որովհետև քաջ գիտէ, թէ որդուն ինչպէս պիտի պահեն, որքան ծանրաբեռնեն տնային աշխատանքներով ու ծառայութիւններով։ Այս է պատճառներից մէկն էլ, որ գիւղական ծխական դպրոցաւարտ սաները չեն կարողանում շարունակել իրենց ուսումը թեմական դպրոցում, իսկ այդ հանգամանքը մեծապէս ազդում է թեմական դպրոցի աշակերտութեան, գործիչ ինտելիգենտների թիւի նւազման վրայ։

Այդ չարիքի առաջն առնել կարելի է և պէտք է առնել. եթէ իրօք թանգ են մեզ համար գիւղացիութեան շահերը և անհրաժեշտ տեղական ինտելիգենցիա պատրաստելու գործը, ապա ուրեմն պէտք է ստեղծենք յարմարութիւններ և միջոց տանք գիւղացի աշակերտներին շարունակելու իրենց ուսումը թեմական դպրոցում։ Ամենայարմար միջոցը, մեր կարծիքով, քաղաքում աշակերտական հանրակացարան կազմակերպելն է, որը լինելու է թեմական դպրոցի վարչութեան խնամքի և հսկողութեան տակ և ուր պահպանւելու են բացառապէս գիւղերից եկած աշակերտները թէ վճարով և թէ ձրիաբար։ Չենք ցանկանում առայժմ մանրամասնութեանց մէջ մտնել, քանի որ բոպէն մեր առջև այլ կարևոր և անյետաձգելի գործեր է դրել։ Գաղթականութեան հոսանքը Ղարաբաղ, ստիպում է մեզ թռուցիկ կերպով անցնելու այս խնդրի վրայով և հասարակութեան ուշադրութիւնը կենտրոնացնելու աւելի անհրաժեշտ խնդիրների վրայ, թէև գաղթականներին տեղաւորելու և պատսպարելու գործը գերազանցօրէն զգալ է տալիս մեզ գիւղական ինտելիգենցիայի պակասը կամ բացը։

Ամփոփենք մեր ասածները. գիւղական տեղացի ինտելիգենտների կարիքըն օր աւուր զգալի է դառնում, աւելի զգալի է դառնալու մանաւանդ մօտ ապագայում։ Այդ կարիքին բաւարարութիւն տալ կարող են ամենից աւելի նպատակայարմար ձևով մեր թեմական դպրոցները, որոնց դռներն ըստ կարելոյն լայն պէտք է բանալ գիւղական ծխական դպրոցներն աւարտած՝ աշակերտների առջև։ Այդ տեսակէտից պէտք է նախ՝ մի կողմ նետելով թեմականների ճակտին դրոշմած աւանդական և քաղաքական նկատառումներով ցայժմ անփոփոխ պահած նպատակը, երկրորդ՝ բարձրագոյն կրթարանների և համալսարանների դռները բանալ մեր թեմականաւարտների առջև, երրորդ՝ բարեկարգել ծխական դպրոցները և թեմական դպրոցներին յարմարացնել նրանց ծրագրերը և վերջապէս ստեղծել քաղաքում յարմարութիւններ գիւղերից եկած աշակերտներին պահելու։ Այս ձևով միայն, կարծում ենք, հասած կը լինենք մեր նպատակին—կունենանք եթէ ոչ գիւղական ինտելիգենցիա, գոնէ գիւղում գործող տեղացի ինտելիգենտներ հարկաւոր չափով և ընդառաջ գնացած կը լինենք գիւղացիութեան կրթական-կուլտուրական և սոցիալ-տնտեսական գործի յառաջադիմութեան։

Նորայր

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸ

Ամսոյս 28-ին Ղարաբաղի թեմի կառավարիչ տ. Զաւէն վարդապետի հրաւէրով թեմական դպրանոցում կայացաւ քաղաքումս գտնւող հայ ուսուցիչ ուսուցչուհիների խորհրդակցութիւն, տեղս եկող հայ փախստականների երեխաների կրթութեան գործի կազմակերպման մասին։ Հ. Զաւէնը բանալով ժողովը, բացատրեց նպատակը, շեշտելով ուսուցչութեան ներկայ հանգամանքներում կատարելիք կարևոր դերը, ինքը թողնելով ժողովը առաջարկեց ուսուցիչներին որոշել իրենց անելիքը։ Հ. Զաւէնի հեռանալուց յետոյ ժողովի նախագահ պ. Հայր. Մուսայելեանը առաջարկեց խօսել այն հարցի շուրջը, թէ ինչ կարող է անել ուսուցչութիւնը ներկայ հանգամանքներում։ Կարծիքների փոխանակութիւններից յետոյ անցաւ հետևեալ բանաձևը՝ Ղարաբաղի թեմի ուսուցչութիւնը հանդէս է գալիս որպէս մի կազմակերպւած մարմին իր յատուկ վարչութեամբ աջակցելու գաղթականութեան ընդհանուր գործին, իսկ յետագայում իր վրայ է վերցնում նրանց երեխա-

ների կրթութեան գործը։ Ուսուցչութիւնը իր կազմակերպութեամբ հանդիսանում է մի օժանդակիչ մարմին տեղիս «Եղբայրական օգնութեան կոմիտէին», իրեն դնում է կոմիտէի տրամադրութեան տակ, ունենալով իր ներկայացուցիչները կոմիտէի մէջ վճռական ձայնի իրաւունքով։

Վերոյիշեալ նպատակների ընթացք տալուն և իրագործման համար յարմար համարեց ընտրել մի մարմին, որը պէտք է յարաբերութեան մէջ մտնէ «Եղբայրական օգնութեան կոմիտէի» հետ, գործունէութեան ծրագիր մշակէ, հրաւիրէ աւելի բազմամարդ ժողով մօտ ապագայում։ Բացի այդ նկատի ունենալով, որ եկող դաղթական-երեխաների հետ, տեղ հասնելուց աննմարին է սկսել կրթական գործը, քանի որ նրանք անցած լինելով հարիւրաւոր վերստեր, դեռ կարիք են զգում առանձին խնամքի, հոգացութեան և հանգստի, որոշւեց կրթութեան գործը թողնել յետագային, միաժամանակ յանձնարարելով ընտրուած մարմին մշակել կրթական գործի համար եւ ծրագիր, քննութեան դնելու յետագայ ժողովին։ Մարմինը բաղկացած է 5 անդամից և 2 փոխանդամից։ Անդամներն են՝ Անուշ. Տէր-Միքայէլեան, Սարգիս Տէր-Գասպարեան, Ռուբէն Շահնազարեան, Գաբր. Կիրակոսեան և Վարդ. Վարդապետեան։ Փոխանդամներ. Արմ. Բէկլարեան և Առաքել Ջալեան։ Ընդգծելով ուսուցչութեան կատարելիք խոշոր դերը ներկայ հանգամանքներում, ցանկալի է այս ամենը չըթողնել լոկ արձանագրութիւնների մէջ, այլ որքան կարելի է շուտ իրականացնել, ամոքելով փախստական երեխաներին։ Ցանկալի է նոյնպէս որ Ղարաբաղի թէ հայկական և թէ պետական դպրոցների հայ ուսուցիչ-ուսուցչուհիների յետագայ ժողովին մասնակցէին ամբողջ կազմով։ Այսպիսի միմեանում անտարբերութիւնը դատապարտելի է. մանաւանդ ուսուցչութեան, քանի որ նրանք են մեր ինտիլլիգենտ ոյժերը։

Գր. Ղազարեան

ԱԼԻՒՐԻ ՀԱՐՑԸ ՇՈՒՇՈՒՄ

Շուշու քաղաքագլուխ պ. Գ. Ի. Մելիք-Շահնազարեանը ներկայացրել է պ. Նահանգապետին մի հետաքրքիր զեկուցագիր Շուշուն հաց մատակարարելու մասին։ Առաջ ենք բերում այդ զեկուցագիրը քաղուածօրէն։

Ինչպէս յայտնի է, Շուշի քաղաքը գործ է ածում ռուսական և տեղական ալիւրը։ Ռուսական ալիւրի վաճառքը գտնւում է խոշոր առևտրականների ձեռքին, որոնք օգտւում են ամեն մի չնչին հանգամանքից ներկայ պատերազմում, որպէսզի ալիւրի գները բարձրացնեն արհեստականօրէն։ Այդպէս էր մանաւանդ ներկայ տարւայ ապրիլ ամսին, երբ մասամբ նաև երկաթուղային ճանապարհների անկանոնութեան պատճառով, ալիւրի մեծ տագնապ ստեղծւեց մեզանում։ Սակայն այդ տագնապը շատ ձեռք առած միջոցներով իսկոյն վերացւեց և ներկայումս քաղաքիս ապգարենակութիւնը որոշ չափով ապահովւած է հացի կողմից։ Տեղական ալիւրը ստացւում է գլխաւորապէս Շուշու գաւառի երկրորդ մասի և Հադրութի ձորի գիւղերից։ Այս տարի առաջին յիշած րայօնում հացի բերքը խիստ նուազ է, իսկ երկրորդում, թէև բաւարար է, բայց ստացւած տեղեկութիւնների համաձայն դա միայն տեղական գիւղերի սեփական կարիքներին պիտի բաւարարի։ Ուրեմն ներկայ տարւայ ընթացքում մինչև հետևեալ հունձը ոչ միայն հացահատիկներ կամ ալիւր չի կարող ներմուծել Շուշու գաւառի երկրորդ մասից դէպի մեր քաղաքը, այլև վատ բերքի պատճառով յիշեալ գիւղերի ազգաբնակութիւնը ստիպւած պիտի լինի ալիւր գնելու Շուշի քաղաքի շուկայում, իսկ այստեղ, ինչպէս արդէն վերը գրւած էր, ալիւրի ամբողջ առևտուրը կենտրոնացած է մի քանի խոշոր վաճառականների ձեռքում, որոնց ծախած ալիւրի գները միշտ պահւում էին որոշ նորմալ աստիճանի վրայ, ի նկատի ունենալով գիւղերից ներմուծւող ալիւրի մրցումը. իսկ այժմ ազատ լինելով այդ մրցումից, այդ վաճառականներն անպայման պիտի բարձրացնեն գները, մանաւանդ, երբ նկատի առնենք, որ մեր գաւառն է մտնելու մօտ 15 հազար փախստականներ, որոնց համար էլ անշուշտ հաց է հարկաւոր։

Ահա այդ փաստերի առաջ Շուշու պ. քաղաքագլուխը առաջարկում է բանալ ալիւրի քաղաքային պահեստ, որով հնարին կը լինի սանձել խոշոր վաճառականների ախորժակներն և ալիւրի գինը քաղաքիս շուկայում պահպանել նորմալ աստիճանի վրայ։ Միւս կողմից էլ՝ շնորհիւ այդ պահեստի քաղաքը կունենայ միշտ անհրաժեշտ քանակի ալիւրի պաշար և կազատի, թէ քաղաքի և թէ գաւառի ազգաբնակութեանը սովի վտանգից։

Այդ նպատակը իրագործելու համար անհրաժեշտ է 20-25 հազար րուբլի. և Շուշու պ. քաղաքագլուխը իւր զեկուցագրի մէջ դիմում է նահանգապետին, որ սա աջակցի զեմստվային կամ այլ գումարներից Շուշու ինքնավարութեանը 20—25 հազար րուբլու փոխառութիւն բաց թողնելու։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՄԲԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅՈՒՄ

Պետական Դումայի առաջին նիստում, երբ զանազան ժողովների ներկայացուցիչների ճառերը վերջացան, Դումայի անդամ Կ. Մ. Բ. Տէվկէլէվը ի դիմաց ազգային գրուպպաների արել է հետևեալ ընդհանուր յայտարարութիւնը։ Համաձայն Պետական Դումայում լատիշների, լիտովցիների, էստոնցիների, հայերի, թուրքերի և հրէաների կողմից պատգամաւորող ներկայացուցիչների յանձնարարութեան, պարտաւորւում եմ յայտնել հետևեալը. Խորը համոզւած լինելով, որ փոքր ազգերի շահերի պաշտպանութեան համար սկսւած ներկայ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ իրաւունքն ու արդարադատութիւնը միշտ անընկճելի են բռնութեան առաջ, զգալով մեր բաղդի անխզելիօրէն կապւած լինելը ի վաղուց անտի Մեծ Ռուսաստանի բաղդի հետ, մի կապ, որ աւելի ամրապնդւում է պատերազմի դաշտում մեր միասին տանջւելովը և զիտակցելով մեր պարտքը՝ շահաբերելու համար յօգուտ առաջադրւած պարտականութեան. ընդ սմին կատարելապէս հաւատացած լինելով, որ թշնամու պարտութեան համար աջողութեան ամենաէական պայմաններից մէկը ներկայանում է Ռուսաստանում ապրող ժողովուրդների տրամադրութեան և ոգու բարձրացումը, և յօժարակամ կերպով նրանցից իւրաքանչիւրի մասնակցութեան հնարաւորութիւնը՝ թշնամու դէմ մղւող պատերազմի գործում և որ այդպիսի դրութեան ամենից շուտ կարելի է հասնել միայն այն ժամանակ, երբ կապահովւի Ռուսաստանի կազմի մէջ մտնող բոլոր ժողովուրդների քաղաքացիական և ազգային իրաւունքները։ Ուստի մենք առաջարկում ենք Պետական Դումային պատշաճ քւէարկութեան դնել մի բա[ն]աձև այն մասին, որ մօտ ապագայում միջոցներ պիտի ձեռք առնւեն՝ հետևեալ նպատակներով։ 1) Զանազան ժողովուրդների վրայ գործ դրւող ադմինիստրատիւ բոլոր ճնշումների վերացում։ 2) Ազգայնութեան և դաւանութեան իրաւունքները սահմանափակելու վերաբերող օրինական բոլոր յօդուածների բարեփոխութիւն։

ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐԻ ԵՒ ԲԱՆՒՈՐՆԵՐԻ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆԸ

(Օրէնքի բացատրութիւն)

„Рѣчь"-ի ստացած տեղեկութիւններից երևում է, որ գաւառներում թիւրիմացութիւններ են ծագում 1912 թւի յունիսի 25-ի օրէնքի գործադրութեան վերաբերմամբ։ Այդ օրէնքով նպաստ են ստանում (պայ) պատերազմ տարւած զինւորների ընտանիքները։

Թիւրիմացութիւն է ծագում այն հարցի շուրջը, թէ զինւորի եղբայրները և քոյրերը իրաւունք ունեն՞ նպաստ ստանալու գանձարանից։ Մի տեղ, սխալ ըմբռնելով օրէնքը, կարգադրւած է եղել նպաստ տալ քոյրերից և եղբայրներից միայն նրանց, որոնք 13 տարեկանից պակաս են։

Օրէնքի իսկական և աներկբայելի իմաստը այլ է։ Այդ օրէնքը ասում է. «Նպաստի իրաւունք ունեն. 1) զինւո-

---

ԹԵՐԹՕՆ

ԵՒ, ԱՂՕԹԻ՛Ր ԻՆՁ ՀԱՄԱՐ...

Երբ մութը գայ, երազների կարաւանը լուռ անցնի,
Քո սենեակի լուսերներում դողացող
Դու նշմարես աղօտ լուսոյ, անզօր շող,
Տառապանքի շեշտն ունեցող մի ճիչ, մի ձայն, թէ լսես,
Գիտցի՛ր, սիրտս էր, եկաւ, անցաւ. ե՛ւ, աղօթի՛ր ինձ համար...

Երբ խաւարում շուշանափայլ աստղերը լուռ մահանան,
Շիրիմներում մեռելի ձայն, բուի սուգը դու լսես,
Սիրտդ ճնշէ տանջանքների սև շղթան,
Օ՜, անցեալիս շիրիմներում ե՛ւ, աղօթի՛ր ինձ համար...

Երբ դու լսես մի օր յանկարծ, որ ես կորայ,
Աստանդական երգըս լռեց անհունի լայն գրկի մէջ,
Գիտցի՛ր հոգիս միշտ շրջում է ուղիներում խաւարի.
Օ՜, իմ շիրմի սուերի մօտ ե՛ւ, աղօթի՛ր ինձ համար...

Գր. Ներսիսեան

ԴԱՐՁ

Ո՞վ է իմ հոգին գաղտնօրէն տանջում.
Անկսկիծ յուզում սէրս անարև.
Ո՞վ է կարօտով իմ կեանքը պճնում,
Իմ ուղին նետում վարդեր ու տերև։

Ես չեմ հաւատում, որ կայ ինձ համար,
Վաղուց եմ թաղել ես սէրը անլաց.
Իզուր ես բաղխում դռներս մոլար,
Իզուր ես դարձել ծաղկունքով զուգւած։

Այն ծի՞վ է վառում յուշերս մարած.
Ծով-ծով աչերով սիրտս փոթորկում.
Ա՜խ, ծի՞վ է ժպտում՝ իմ շէմքին կանգնած,
Մեռնող մոմերի լոյսը մորմոքում...

Գառնիկ Ղազարեան

ՈՐԲԸ

—Անօթի եմ, բարի մարդի՛կ, անօգնական և օտար.
Ի՞նչ, պիտ թողնէք որ ես մեռնի՜մ, միթէ՞ որբիս չէք գթար...

Եւ կը քալէ փողոցի մէջ, աղջնակ մը մերկ, վտիտ.
Աչքերու մէջ մեծ տառապանք, դէմքը խամրած, անժպիտ.
Սև, յորդ մազեր անփութօրէն ցրւած նիհար իր ուսին,
Միշտ կը քալէ ու կը քալէ շնիկի հետ միասին։

—Բարի մարդի՛կ, ուրախ էի ես ալ ձեզ պէս դեռ երէկ.
Իսկ այսօր որբ, ՚անապաստան, պատառ մը հաց ինձ բերէք...

Ամեն անգամ առաւօտ դէմ, փողոցի մէջը նսեմ
Աղեկտուր և յուսաբեկ իր ձայնը միշտ կը լսեմ.
Ձեռքը պարզած լուսամուտին և անցորդին ժպտերես,
—Բարի քոյրե՛կ, բարի քոյրե՛կ, կօշիկ մը ինձ կը բերե՞ս...

Եւ ունկընդիր տխուր երգին, արտամորմոք իր լացին,
Սենեակիս մէջ ես ալ կուլամ իր ցաւերո՜վն առանձին.
Մեղմ կը բանամ դուռս անշուք, գուրգուրանքով մը անուշ
Կը տանեմ զայն սենեակս մութ, բռնած ձեռքէն իր անուժ։

Լո՜ւռ կը նայիմ իր աչերուն,—տանջանք, մահւան սև ստւեր.
Եւ հագուստին պատառոտած, ուր դեռ արիւն է նստեր.
Ձեռքը առած ձեռներուս մէջ, ճակտին կուտամ քաղցր համբոյր,
Կը սեղմեմ զայն կրծքիս վրայ, մրմնջելով—«քո՛յր, իմ քո՛յր...»։

Ու կը լռէ, կը մրափէ ծունկիս վրայ, մեղմ անձայն
Անուշ քնով շնիկին հետ, ինչպէս մօմէ մի արձան.
Եւ կը լսեմ երազի մէջ որ կարտասուէ սարսափած,
—Բարի եղբա՛յր, իմ հայ եղբայր, անտուն եմ ես, դուրսդ բաց...

Ա.

Ի. ԹԱԳՈՐԻՑ

1.

Նա եկաւ և նստեց իմ կողքին, բայց ես չարթնացայ, վա՜յ ինձ, ինչպիսի սարսափելի երազ տեսայ...

Նա եկաւ գիշերւայ անդորրին. ձեռքին բռնած ունէր տաւիղ, և իմ երազները հնչեցին նրա մեղեդիներում։

Աւա՜ղ, իմ գիշերներն անցնում են այսպէս ապարդիւն...

Ա՜խ, ինչո՞ւ չեմ տեսնում ես նրան, որի շունչը հպում է ինձ երազում...

2.

Թող մնայ իմ էութեան նուազագոյն մասը, որ ես կարողանամ ասել «դու ես ամէնը»։

Թող մնայ իմ կամքի ամենաչնչին մասնիկը, որ ես կարողանամ զգալ քեզ ամենուրեք և իմ կարիքների համար վազեմ դէպի քեզ ու ամեն ժամ առաջարկեմ քեզ իմ սէրը։

Թող մնայ իմ էութեան ամենաչնչին մասնիկը, որ ես երբեք չկարողանամ ծածկել քեզ.

Թող մնայ իմ կապանքների ամենափոքր մասը, որ ես քո սիրոյ կապերով կապւած լինեմ քո կամքին։

րի կինը և երեխաները, 2) հայրը, մայրը, պապը, տատը, եղբայրները և քոյրերը, եթէ գնացողը սրանց (երկու վերջիններին) պահելիս է եղել»։ Ուրեմն օրէնքից պարզւում է, որ նպաստի իրաւունք ունեն այն քոյրերը և եղբայրները, որոնք ապրում էին հեռացած զինւորի աշխատանքով։ Ի հարկէ, նրանք պիտի լինեն անընդունակ աշխատանքի, իսկ անընդունակ աշխատանքի համարւում են բացի հիւանդներից, նաև առողջները մինչև 17 տարեկան հասակը։ Քոյրերը և եղբայրները չեն օգտւում նպաստի իրաւունքից, եթէ նրանք առաջ չէին ապրում զինւորների աշխատանքով, այսինքն եթէ նրանք ապրում էին իրենց կամ ուրիշի աշխատանքով։ Եւ դա անկախ է այն հանգամանքից, թէ քանի տարեկան են այդ քոյր-եղբայրները։

17 տարեկանները՝ թէ զինւորի որդիները, թէ քոյր-եղբայրները, ձեռք բերելով աշխատանքի ընդունակութիւն, զրկւում են նպաստ ստանալու իրաւունքից։ «Հ.»

ՓՈՔՐԻԿ ՖԵԼԻԵՏՕՆ

Ղարաբաղի «Փայլակ» կազեթ կիւրող Լեւոնբէկ Վարդապետովին։

Մի քանի բեալմա զրից

Լեւոն բէկ, Ձեր «Փայլակ» կազէթը մունք չորու ըսօր հանց ինք գիդացալ, թա խելքը կլխէն պըհելու ա, ամմա, տիւս եկաւ որ չէ, տանել տւած ա... Բա՛ լաւ, մունք ընք տու, էն պէնա՛, վէր երբք կալալ տիպա՛լ, թա Ջափար-դարին քիւչին կնանեքը բատըհէնց-ընդըհէնց... Կիւրողն էլ հու ա՛, մեր մըհլացէ Արսէմը, էն վէր Անդրիաս-բէկին բանկումը տաքաւ բուխալդրտէր ըք ասում, թա հինչ ըք ասում ինդի եա... Համըր նան լաղաթդ կըտրուէ, Արսէմ, տաճէ մեր մահլին խելունքին մինն էլ տու ը՞ս, կազէթ իր կիրում, էլ ըշխարքումս կիրիւլ պէն չէր քիթալ, ըհա մունք ինք մնացալ։

Խելքդ աղաւ անիմ, էդ խելքաւդ ըս հաշիւ պահում, վէր Անդրիաս բէկը քըղանայ լիանայ։ Բա խելքը կլխէն մարթը եր կը կենայ իւրան մըհլին եա քիւչին սէրը-սիկրտը երկիր-աշխարհքաւս մին անէ, ըռակնէ, թա ես կազէթ ըմ կիրում. բա իտի կազէթ կիրիլ կինի։ Թահրին եշած, իսկի գիտում էլ չըս թա էդ Ջափար-դարա ասմունքդ հինչ զատա. ախէր էդ նաղլը մինը գիտում ա, տասը գիտում չի։ Հըա օղում ըս թա մաչը պէնամ լօխ ասիմ։ Դէ վէր տեղնա եկալ, ըսելու ըմ, հինչու կինի, կինի։

Մին քանէ տարէ առաջ, հանց ըմ գիտում թա Գիգի աղուն մին էլ Ղօնդաղսազով ինջիներին դաւըն ար, մեր էս անդար քիւչօցը եռան հալամ անուն չին տիրալ, մի օր տեսնանք դումէն Խաչատուր բէկը մին օրիշ ջահել տղու հետ, ռանգին ամանը ձեռքնէն կալած, դառերին եռան, դարվազօցը եռան խաղմըզօրում ըն։ Ետաւ մաչան հինչ տիւս կեա՛, թա բա հինչ, քիւչօցը անում ըն տիւնում։ Մունք լըհա գիտացինք, վէր էս պէնին մաչին պէն կա՛յ... Աւրը պէրէն հիւլօրեըէն-պիւլօրեցէն, մեր քիւչին անումը տըրին Զաֆար դարա... Թա բա հինչ, պէնն իտի... Մունք հայ ինելաւ ինիլաւ. անումնէս տրին Ջաֆար, հեըիք չի, դեարան չէլ քըմական կըցըրէն։ Մեր մըհլին մեծամեծերը, էն կլխան թառ ածող Գրիքորը, սապուն իփող Սարուխանը, իտի կլխըվէր եկած Մելիք-Փաշայեօվանք, Սուլէյմանօվանց տղերքը, դորմի իւրան, հալա էն վախտը Սանասանց Կարապետ ապերը սաղ ար, մին էլ էն, Նանում բաջունց Համփալցին, սօվդաքար Մարքարան, ներքէ մհլացէ Օսէփը շատ մեթք ըրէն, թա իտի բէյաբուռչօթուն չի ինիլ, պէտա էս Ջափարը փոխել տանք. մին հայու եա քրիստոնու անում տինինք։ Քէցին դումին խնդիրք ուին, շատ տակը-կլօխ արին, մաչան զատ չի տիւս եկաւ, Գիգի աղան ասալ ար թա՝ ամալ չի կալ, վէր ամալ չի կալ. օլմազ. մեր գումրէնատօրը էտ անումը հաստատալա, իտի էլ պէտա կենա չուրու աշխարհքէս վերջը։ Մհենց էտ անումը հալալիքտա մեզ եղա կենում ա. թա հինչքան ա զահլըներս տանում, էտ մենակ Աստծու իւրան ա յայտնի. մըըրնէր կոքնէրաւ ածած, մի թահր եօլա ընք տանում սուս ու փուս, ասում ընք թա մինը գիտում ա, տասը գիտում չէ, մեր պարուն Արսէմն էլ թազադանան ա մասաններին անում, պակասը թըմըմցընում։

Մհենց, Լեւոն բէկ, ասենք Արսէմը հալա թազա եա կազէթ կիրում, բա տու հօւնց եր կալըր տիպեցիր, թա Ջաֆար-դարին կնանիքը վէններնեն պէպէկ, դօշըննեն պէց շարւում են քիւչօցումը, օրը չորու իրիգունը լխռահաչ տամ, տական կլխան տիւս տամ։ Հմանչում ը՞ք, վէր մեզ իտի տեսնում ը՞ք, թա լըհա պէն չօնիք կիրիւլ, եմ ըք կալալ իտի պէնէր կիրալ։ Բա ես ձեր էտ հմանչող ջանին մատաղ ինիմ, էն վէր հային կնանիքն ան ըխճըկերքը ծկծուկոտ չուլքիքը կեցած, բալդուրնէն պէց, եա թազա մօղի՝ դուշուրնէն պէց սպիտակ հալաւը ճիտըննեն քըցած՝ կըլուբումը պարըն կամ թաղաքալդի գիւրջի Ալիքսանին հրամանաւը, թուրք-ֆայտօնչուց նան խընջլող քանդողներին մհար լոքտանի ըն տամ, խէ՞ էն վախտը չըք հմանչում, էն հայազներին նօթէն կարասը կօխում, տիւս պիւրծում, անջախ կեամ ըք, հինչտեղ մի խեղճ պռնկնածը՛ կայ, ընդրան եխան կըտրում։ Համութա, համութա, մին տեսէք թա էտ հինչ պէնու եր էք։ Բէլա մահլում, ըսըլնէտ էնա, վէր մունք քիւչա էլ չի տիւս կեամնք։

Խէ՛, հիւր ընք հինչ ըրալ. հիւր տօն ընք կարալ. հիւր խօխա ընք թաղալ, վէր նի մնինք տօնը, անխօս կենանք, կուրկուֆ կեանք, սըմախեխտ տեռնանք։ Էտ խէ Ղալիս կնանիքն ան ախջկերքը, անըմնէն տիրած դաչաւէր, կլուբումը, ցէտնիկումը թօրք փափախօցը եա մունթերին հետ կռընփանոկ ըրած խտիւր-ընդիւր իրեա վէր կը քաշին, դու մինհետանց մին հետ քու կզէթումդ ընդրանց մին բէյաբուռչը անձ՛լ, կպընէրան ծիք չըա տա՛լ, կը կաս հիչտեղ մին պուրառու խալխ կայ, ընտրան եխան հըւաքիս։

Էտ խէ՛, տուք ամեն օր ձեր կազէթ կիրողնէն գլխներէդ հըւաքած, մեարաքայ կը սըրքիք Տէր-Ափուփօվանց Ծաղիկ բաջունց տանը, "ինք տուս չընք կեալ Նանում բաջունց դարվազումը նստինք, ըշխարքաս մին խաբար ըսկանանք, հէսա լըհա սըտնէս ճաքած. օղըմըք լըհա բօղմիշ ինենք։

Հանէ, ս...մըն վէր Գերմանին վէր Վարշաւը եօր օնէ, ընդղան էլ կիլականա Ղալան եօր օնէ, բա մեր գըլխներէս ճար վէր մունք տեսնանք վուէչ, պարուն Արսէմն ա տեսնալմէւ. կը կարէք, փախչիք Մայկօֆ շհարը, դալդումը կեօղըլը կենա՛ք...

Դէ բօլա է, լըհա կենում ըք թա հինչը կայ, լօխ պէնամ եռեաներէդ կարթիմ. հէսա ասում ըմ, թա կազէթ էք կիւրում, կարգէն կիրեցէք, թա չէ էտ կազէթ կիրել չի. էն հունց կասին թա «ծօնդր տինիլը տեղը պըըքկեամ, պար կեալի տեղը ծօնդր տինիմ։ Իտի ամալ չի կիլական։

Լեւոն բէկ, հէսա ես մհենցանց ասում ըմ. վէր մնէլ «Փայլակ» կզէթումը մեր մհլին անումը տաս, սաղ քիւչին կնանէքը հէտաս ըրած կեալու ըմ Ծաղէկ բաջուն ասիմ, վէր ձեզ ըտղատ հանց տիւս քիցի, որ խումբագրութիւնիդ սեասը Բաղդադ շհարումը եր ինի։

Անկուջնէդ պէց, լաւ հըսկայ։

Մնամ՝

Ջաֆարդարա անումը կտրած քիւչին կնանոցը կողմանէ

Ձեր քոյր՝ *Սանամ Զուլֆուղարեանց*

ՈՎՔԵՐ ԵՆ ԴԷՄ ՀԱՆՐԱԿԱՑԱՐԱՆՆԵՐԻՆ

Հինգշաբթի օրւայ քաղաքիս հայ համայնքի ժողովում քննւեց փախստականների քաղաքումս տեղաւորելու հարցը, ուր, հակառակ մեծամասնութեան ցանկութեան, այն է՝ փախստականներին տեղաւորել հանրակացարաններում, եղել են նաև մարդիկ, որոնք կողմնակից են եղել տներում տեղաւորելուն։

Ովքե՞ր են կողմնակից այս վերջինին. անպայման նրանք, որոնք օգտւել են ուզում ստեղծւած դրութիւնից։

Նրանք, որոնց պէտք է խանութի ձրի տղայ։

Նրանք, որոնք կարիք ունին ձրի կին-աղախնի...

Նրանք, որոնց բակն ու փողոցը պահանջում են ձրի դռնապաններ...

Ոչ թէ պահել, պահելու համար, այլ պահել՝ ծառայեցնելու համար...

Բարեբարի անուն վաստակել՝ առանց ծախսւելու, նւիրատւէս տւեժելու... շատ էժան գնով... միաժամանակ օգտւելով անձնականապէս...

Ասում են, թէ այդ մարդիկ կողմնակից են հաւասարութեան։ Շատ գեղեցիկ. ապա ինչու հայ ունեորը, վաճառականը միայն նման դէպքերում են կողմնակից «միահաւասարութեան» սկզբունքին...

Թէև մենք այլ կերպի վերաբերւում չէինք էլ սպասում մեր հասարակութեան որոշ խաւերից, բայց այս դէպքում գոնէ պէտք է շրջանկատ լինել։

Հանրային յարմարութիւնները, ազգաբնակութեան առողջապահութիւնը, հալածականների պատւազգացումը զոհ բերել մի շարք դէպքից օգտւել ցանկացողներին, այդ արդէն թոյլատրելի չէ։ Փախստականներին պէտք է տեղաւորել հանրակացարաններում։ Մի կողմ թողած այն, որ սոցա համար յիրաւի կառավարութիւնը պէտք է տածի, լուրջ պետական նիւթական նպաստով, մի կողմ թողած էջմիածնի, Թիֆլիսի և այլ Կոմիտէների օժանդակութիւնները, մենք մեր տեղական սուղ միջոցներից, մեր պարտքն ունենք կատարելու, որը պէտք է կազմակերպել եթէ ոչ բացարձակ պրօպօրցիոնալ, գոնէ մերձ-պրօպօրցիոնալ տուրքի միջոցով։ Շատ ունեցողը թող շատ տայ, քիչ ունեցողը քիչ, իսկ ոչինչ չունեցողը՝ ոչինչ։

Իսկ եթէ մէկն ու մէկը կը ցանկանայ մի որբ որդեգրել, կամ միւսին աշխատանք տալ, բարի է. առաջին դէպքում նա չի ազատւում տուրքից, երկրորդ դէպքում, աշխատողը պէտք է վարձատրւի։

Այս են պահանջում մեր եղբայրական զգացմունքները։

Առայժմ այսքանը։

Գր. Տէր-Աւետիքեան

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Պօլսից հաղորդում են. «Հինգ օր շարունակ Բիթլիսի վիլայէթում քրդերը կոտորում էին հայերին։ Սպանւած են մօտ 10 հազար հայեր այն պատճառով, իբր թէ նրանք յեղափոխութիւն էին պատրաստում թիւրք կառավարութեան դէմ։ Սպանւածներին լցրել են Եփրատ և Տիգրիս գետերը։ Պօլսում մի շաբաթւայ ընթացքում կախել են եօթ հայ գործիչներ։ Ջուլֆա հասան 25 յուլիսի Ուրմիի փախստականները։ Մուսուլից սպասւում են թիւրքական կանոնաւոր ոյժեր, որոնց կը միանան Սովուջ-Բուլաղի քիւրդ աշիրաթները։ Ուրմիի քրիստոնեաները գաղթել են Խոյ։ Ըսպասւում է Սալմաստի 3-րդ գաղթը։ Վերջինս արդէն սկսել է գաղթել, և հաւանական է, որ գաղթական հոսանքը հասնի մինչև Ջուլֆա։

— Իգդիրից հաղորդում են, որ ճա-

3.

Մի օր, երբ մահը բաղխի քո դուռը ինչ կառաջարկես դու նրան։

Օ, ես կը դնեմ իմ հիւրի առաջ իմ կեանքի ամբողջ գաւաթը. ոչ, ես նրան դատարկ ձեռքով բաց չեմ թողնի։

Իմ աշնան օրերի և ամառւայ գիշերների ամբողջ քաղցր արդիւնքը և իմ աշխատաւոր կեանքի ամբողջ հունձն ու խնայածը ես կը դնեմ նրա առաջ իմ վերջին օրերին, երբ նա կը բաղխի իմ դուռը։

4.

Մահը, քո նաժիշտը, կանգնած է իմ դրան մօտ. նա անցել է անհուն ծովը և բերել քո կանչը իմ օթևանը։

Գիշերը մութ է և իմ հոգին սարսափում է, բայց և այնպէս ես վերցնում եմ լապտերը, բաց անում դուռը և ողջոյնով խոնարհւում նրա առաջ, որովհետև նա քո համբաւաբերն է՝ իմ դրան մօտ։

Ես ծունկ եմ իջնում նրա առաջ ձեռքերս ծալած և արցունքն աչքերիս։ Ես ծունկ եմ իջնում ու նրա ոտքերի առջև դնում սրտիս ամբողջ հարստութիւնը։

Նա կը վերադառնայ քո յանձնարարութիւնը կատարած՝ օրը խաւարեցրած և իմ ամայի տան մէջ կը մնայ միայն իմ աչքաթող արած մարմինը, իբրև իմ վերջին պարգևը քեզ։

5.

Մայր, ես կըզարդարեմ քո կուրծքը իմ վշտի արցունքներից հիւսւած մանեակներով։

Աստղերը ճառագայթներից կռեցին ապարանջաններ, որ նրանցով զարդարեն քո ոտները, բայց իմ մանեակները պիտի կախւեն քո կրծքից։

Քեզնից են բղխում հարստութիւնն ու փառքը և դու ես նրանց տւողն ու առնողը. իսկ իմ վիշտը իմն է ամբողջովին. և երբ ես կը զոհաբերեմ նրան քեզ. դու կը պարգևես ինձ քո ողորմածութիւնը։

6.

Դու իջար քո գահից և կանգնեցիր իմ գիւղի շէմքին. ես մենակ էի և երգում էի և իմ երգը հասաւ քո ականջին. դու իջար քո գահից և կանգնեցիր իմ հիւղի շէմքին։

Շատ հռչակաւոր երգիչներ կան քո ապարանքում և այնտեղ անդադար երգեր են երգւում, բայց իմ փոքրիկ, պարզ ու թախծոտ երգը շարժեց քո սէրը. նա միախառնւեց աշխարհի մեծ երաժշտութեան հետ և դու ծաղկեփունջ բերելով ինձ նւէր՝ եկար և կանգնեցիր իմ հիւղի շէմքին։

Շուշի *Թարգ. Հ. Վարդունի*

նապարհին գաղթականութիւնըստիպուած բաժանուել է երկու մասի. մօտ 100,000 հոգի անցել է Արտազ և նրանց թիկունքը պաշտպանում են Ա.-ն Դ.-ն իրենց խմբերով և գեներալ Ն.-ն իր զօրքով, իսկ մօտ 50,000 հոգի Ջանիկից ճանապարհը փոխում է դէպի Պարսկաստան, թիկունքից պաշտպան ունենալով Ք-ին և Հ.-ին։ Այժմ այստեղ մտահոգուած են յետ մնացողների դրութեամբ, որոնք կարող են շրջապատուել տաճիկներից և քրդերից։

— Պետրօգրադից, հայ պատգամաւոր Միք. Պապաջանեանը հեռագրել է Թիֆլիսի հայոց առաջնորդին, թէ ինքը ներկայացրել է մինիստրին և խնդրել, որ մի միլիօն րուբլի յատկացուի հայ փախստականների օգնութեան համար։

— Բագւի Ազգային Բիւրօն որոշել է ինտելիգենտ անձերից կազմուած մի խումբ ուղարկել այն վայրերը, ուր այժմ կենտրոնանում են տաճկական ու սարսափից փախուստի ճամբան բռնած գաղթականները, անմիջական օգնութիւն հասցնելու թէ սնունդ մատակարարելու և թէ տեղաւորելու գործում։ Այդ խումբը բաղկացած կը լինի տասը հոգուց, որն այսօր և եթ պիտի ճանապարհուի աղէտի վայրը։ Ի նկատի առնելով գաղթականներին շուտափոյթ սնունդ մատակարարելու անյետաձգելի կարիքը, Բիւրօն որոշեց մեծ քանակով ալիւր գնել այստեղ և միջոցներ ձեռնարկել անմիջապէս Երևանի, Էջմիածնի և Իգդիրի շրջ. ները փոխադրելու՝ գաղթականներին հաց մատակարարելու համար։

ԼՐԱՏՈՒ

ԿՈՎԿԱՍ

— Լսում ենք, որ Երևանի հայոց թեմական տեսուչ պ. Տիգրան Ռուշամեանը արձակուել է պաշտօնից, որովհետև թեմը չի կարողանում տեսչական ռոճիկը հայթայթել։

— Անցեալ շաբաթ Թիֆլիսում վախճանուել է շուշեցի Եսայի Արզումանեան Թիւնիբէկեանը, որ թողել է մի կտակ, որով իր ամբողջ կարողութիւնը՝ կանխիկ գումար և անշարժ գումար (մօտաւորապէս 300,000 րուբլի) յատկացրել է բարեգործական նպատակի հետևեալ ձևով. 1) կանխիկ դրամագլուխը պէտք է յանձնուի պետական բանկին ի պահեստ իբրև անձեռնմխելի գումար, յաւիտեան. 2) անձեռնմխելի դրամագլխի տոկոսիքը, ինչպէս և անշարժ կալուածներից ստացուող եկամուտները պէտք է գործադրուեն այսպէս. ⅓-ական մասը պէտք է ստանայ իր այրին, տ. Եղիսաբէթ Թիւնիբէկեանը, մինչև իր կեանքի վերջը, իսկ ⅓-ական մասը պէտք է բարդուի դրամագլխի վրայ. 3) այրու մահից յետոյ՝ ամբողջ դրամագլխի տէր պէտք է լինեն Կովկասի Հայոց Բարեգ. Ընկերութիւնը և Հայուհեաց Բարեգ. Ընկերութիւնը, որոնք պէտք է ստանան ամեն տարի բանկից դրամագլխի տոկոսիքը և կալուածների եկամուտները և բանան ու պահեն Ղարաբաղի և Երևանի թեմերում հայոց եկեղեցական-ծխական դպրոցներ, հայլուսաւորչական երեխաների համար. 4) այդ Ընկերութիւնների փակման դէպքում, յիշեալ թեմերում բացուած դպրոցներին է տրւում անմիջապէս Պետական Բանկի կողմից՝ տոկոսիքը և եկամուտը ամեն տարի։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԲԵՐՔԸ ՇԻԿԱՀՈՂՈՒՄ

Ղափան, 10 յուլիսի.

Այս տարի Շիկահողում առատ բերք էր սպասւում։ Թէ աշնանացանքսի և թէ գարնանացանքսի կանանչները շատ փարթամ կերպով էին աճել։ Շիկահողցիք տեսնելով իրենց արտերի կանաչները, որ առատ բերք էր խոստանում, սրտանց ուրախանում էին և քաղցրիկ յոյսերով սպասում արտերի հասնելուն։ Բայց աւաղ... Երկար չտեւեց նրանց ուրախութիւնը և շուտ անցաւ նրանց վառ յոյսերը։ Արտերի մի մասը յունիսեան անընդհատ տեղացող, երբեմն մեղմ և երբեմն յորդառատ անձրևներից կպել գետնին, փթել են, միւս մասը կարկուտն է ծեծել, ոչնչացրել, մնացածն էլ կանգուն տեղը խորշակահար է եղած։ Այնպէս որ արտերի ⅓ մասն էլ հազիւ է վտանգից ազատուել։ Այսօր շիկահողցիք յոյսերը կտրած գառն լալիս են իրենց սև օրը։ Տասնեակ տարիների ընթացքում մէկ տարի չի եղել, որ շիկահողցիք առանց պատուհասի մնան։ Հազիւ պրծած հին դարդերից, շիկահողցիք ուզում էին փոքր ինչ ազատ շունչ առնել, երբ յանկարծ պատերազմը մի, բնութեան արհաւիրքներն էլ միւս կողմից նորից նրանց տանջանքի ովկիանը գցեցին։ Այս հանգամանքը ստիպելու է շիկահողցի չքաւորներին, որ նրանք նորից գնան ցուրտ ձմռան օրերին հարստի դուռը ծեծեն, նրանից ցորեն գարի պարտք վերցնեն և պարտքով իրենց ընտանիքը մինչև եկող այս ժամանակ պահեն։

Արծիւկ

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ

«Ուսանողութեան զբօսանք երեկոյթը»

Պատերազմից վնասուածների օգտին մէկը միւսի ետևից զբօսանքներ և երեկոյթներ են տեղի ունենում մեզնում և ամեն անգամ էլ մեծ հասարակութիւն են գրաւում։

Անցեալ կիրակի ակմբի ամառային շէնքի դահլիճում և ծաղկանոցում տեղի ունեցաւ անխտիր բոլոր ազգութիւնների ուսանողութեան կազմակերպած զբօսանք երեկոյթը, որ կատարեալ ազնական կերպարանք էր տուել զբօսավայրին և պէտք է ասել, որ ունեցաւ զգալի յաջողութիւն։ Ըստ երեւոյթին պ.պ. ուսանողները ոչ մի ջանք չէին խնայել երեկոյթ-զբօսանքի յաջողութեան համար։

Զբօսանքի ծրագիրը բաւականին հարուստ էր և ունէր այն բոլոր մասերը, ինչ որ սովորաբար ընդունուած է։ Նուագում էին տեղիս սազանդարների մի քանի խմբեր, զուռնա և քաղաքային դպրոցի երաժշտախումբը պ. Թէյմուրազեանի ղեկավարութեամբ։

Երեկոյթի դիվերտիսմենտային բաժնում լարաւոր օրկէստրը նուագեց ի միջի այլոց „Славянская колыбельная пѣсня" և „Серенада мандолинистовъ", որ անցաւ բաւարար։

Դեկլամատորներից, ինչպէս միշտ, այս անգամ էլ յաջողութիւն ունեցաւ պ. Փափազեանը։ Սակայն զարմանալի է, որ պ. Փափազեանը միշտ, բոլոր երեկոյթներին, միևնոյն բանաստեղծութիւններն է արտասանում։ Ընդունելի է, որ Դ. Վարուժանի «Ջարդը» ըստ աւուր պատշաճի է. բայց միթէ Վ. Տէրեանի «Ոչ մրմունջ, ոչ տրտունջ» թէև յաջող բանաստեղծութիւնը միշտ պարտագիր է։ Հետաքրքրականութիւնից զուրկ չէր նաև ուսանող պ. Ջիլինգարեանի բանաստեղծութիւնը, որ արտասանեց ինքը հեղինակը, բաւականին յաջող և ինքնատիպ եղանակով։

Հասարակութեանը հետաքրքրեց նաև պ. Մուրադովի կուպլետները, «օրւայ չարիքի շուրջը» որ արտասանում էր հեղինակը պարելով։

Թատերական բաժնում ռուսերէն լեզուով տրուեց Ս. Ռագոզինի «Վարձու ամուսին» 1 գործողութեամբ վօդըւիլը։ Խաղը ընդհանրապէս անցաւ բաւարար։ Առանձնապէս աչքի ընկաւ իր դեղեցիկ խաղով պ. Գոգոլինսկին։ Միւսները անսամբլը պահում էին։

Վերջը պ. Լ. Ղարախանեանը քեամանչայի վրայ նուագեց արևելեան մի ծանր եղանակ մեծ յաջողութեամբ, իսկ на bis «Մրծեռնակը»։

Հասարակութիւնը մօտ մի ժամից աւել տևող անտրակտի համար իր դժգոհութիւնն էր արտայայտում անվերջ ծափերով։

Երեկոյթը մուտքի կողմից յաջողութիւն ունեցել է. զուտ արդիւնքի 50%-ը յատկացւելու է Վանի փախստականներին, 25%-ը մուսուլման «Եղբայրական օգնութեան» իսկ 25%-ը ընդհանրապէս պատերազմից վնասուածներին։

Ե.

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԼԽԱՒՈՐ ՇՏԱԲԻ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երեկոյեան յուլիսի 27-ին Ռիգայից տանող ճանապարհների վրայ մեր զօրքերը յաջողութեամբ յետ մղեցին հակառակորդի յարձակումները Եկաու գետի վրայ։ Եակոբշտադտի ուղղութեամբ մենք յետ շպրտեցինք գերմանացիներին Շեներգի րայօնից, իսկ Դվինսկից դէպի Պօնեվեժ տանող ուղղութիւններով շարունակւում է հակառակորդի նահանջը։ Կօվնօյի մօտ յուլիսի 29-ի գիշերը գերմանացիները վերստին յամառութեամբ յարձակումներ էին գործում մեր արևմտեան ամրութիւնների վրայ, նորոգելով այդ յարձակումները նաև հետևեալ օրը։ Բերդապահ զօրքի հակա-գրոհներով գրեթէ ամբողջովին ոչնչացուած են երեք գերմանական բատալիօն. մենք գերի վերցրինք մօտ 100 մարդ ու գրաւել ենք գնդացիրներ։ Օստրօլենկայի, Ռօժանի և Պուլտուսկի ուղղութեամբ շարունակւում է գերմանացիների յամառ առաջխաղացումը։ Նովօգեօրգիևսկի մօտ ուժեղ ռմբակոծումից յետոյ գերմանիցիների ձեռնարկած առաջխաղացումը մեր հարաւային ամրութիւնների վրայ կանգնեցրած են մեր ռմբակոծման շնորհիւ։ Վեպրժից դէպի Լուկով և Վլօդավա տանող ճանապարհների վրայ յուլիսի 28-ին մեր զօրքերը յետ մղեցին թշնամու յարձակումները, որի ժամանակ Խոլմից առաջ խաղացող գերմանացիները շպրտուած են Ուխերկա գետը։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Փայլակի №38 գրում են՝ որ իբր «Թթու-ջուրը», կապալառուների ձեռքն անցնելուց յետոյ, իւր յատկութիւնը փոխել է. իբրև կապալառու այսու յայտնում եմ, որ 1) ես ահա 35 տարի է որ շարունակ ապրել եմ «Թթու-ջրում» և գիտեմ, որ միշտ, անձրևային տարիներում և ցուրտ ժամանակ ջուրը այնպէս չէ լինում, ինչպէս չորային, տաք, ժամանակ օգոստոս և յուլիս ամիսներում, ուր մնաց որ այս տարի, սովորականից դուրս, մի չտեսնուած անձրևային տարի է, 2) ըստիս, գոնէ թիւրմացութիւն է, որ 1909 թւից, ջուրը մեր կապալով վերցնելու օրից ցայսօր, ոչ մի նկատողութիւն չի եղած ջրի թուլութեան համար. բայց ոչ կոմպետենտ լրատուն, չգիտեմ ինչ հիման վրայ, հաստատում է ջրի յատկութիւնը փոխելը և այն բոլորովին։

Ինչ վերաբերում է շիշերը լաւ լցնելուն, դրա համար արդէն կարգադրըւած է։

Կապառալու՝ Գրիգոր Գրիգորեանց

Շուշի, 24 յուլիսի 1915 թ.

Բարի եղէք Ձեր յարգելի «Փայլակ» թերթում զետեղել հետևեալը։

«Եղբայրական օգնութեան» կից կանանց կոմիտէն այսու յայտնում է իր խորին շնորհակալութիւնը 1) Կոմիտէտի կազմակերպած ներկայացման բոլոր մասնակիցներին — տիկիններ՝ Նարինեան-Դաւթեանին, Պատկովային, Զուրաբեանին, Տէր-Յովհաննիսեանին, պարոնայք՝ Ալէքսէյևին, Դաւթեանին, Զաքարեանին, Հայրեանին, Ղահրամանեանին, Յարութիւնեանին, Կ. Ս. Գոգոլինսկուն, Մ. Կ. Գոգոլինսկուն, Սարգսեանին, Տամարինին, Տէր-Կարապետեանին, Տէր-Յովհաննիսեանին, Քալանթարեանին, 2) ակմբի պ. պ. աւագներին, դահլիճի ձրիաբար թոյլտուութեան համար և 3) այն բոլոր անձանց, որոնք իրենց ներկայութեամբ նպաստեցին երեկոյթի յաջողութեան։ Ընդ սմին կոմիտէն կարծում է, որ «Փայլակը» №35-ում խիստ վերաբերմունք է ցոյց տուել հայ սիրողների խաղի նըկատմամբ։

Նախագահ կանանց կոմիտէի՝ Ա. Տէր-Ղազարեանց

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 43 Հինգշաբթի 6 օգոստոսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Հինգշաբթի 6 օգոստոսի № 43

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Փախստականների մեր շրջանում տեղաւորելու և պահպանելու հարցը գործ խթան հանդիսացաւ շուշեցու համար՝ դուրս գալու իւր ինէրտ, անտարբեր դրութիւնից և զբաղւելու օրւայ հարցով։ «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէն էլ իր կողմից, որ վաղուց մտնւած էր լետարգիական քնից, ցնցւեց, հաւաքեց իր ամբողջ ուժն ու կարողութիւնը և գործի կպաւ։ Սկսւեց նախապատրաստական, աւելի ճիշտ ուսումնասիրական աշխատանք, պարզելու ընդհանրապէս Ղարաբաղի հայ ազգաբնակչութեան նիւթական-տնտեսական դրութիւնը և կարողութիւնը փախստականների պահպանման խնդրում։ Նախապատրաստական աշխատանքները դեռ շարունակւում են, այնպէս որ այդ հետաքրքրական նիւթին կը դառնանք իր ժամանակին. իսկ առ այժմ կարձանագրենք միայն մեր ստացած տպաւորութիւնն այդ առթիւ գումարւած ժողովներից։ Որքան էլ որ մենք ցաւակցական զգացումներով տոգորւած լինենք դէպի մեր թշւառ տաճկահայ եղբայրները, որքան էլ բարոյական պարտքի գիտակցութեամբ զինւած՝ ուրախութեամբ ընդառաջենք աւերւած Հայաստանի տարագրւած զաւակների կարիքները լցուցանելուն, մի ինչ որ սև կասկած թուլացնում է մեր բարի կամքը, երկիւղի զգացումով պաշարում մեր սիրտն ու հոգին։ Գաւառից եկած տեղեկութիւնները վերին աստիճանի անմխիթար են. երկարատև անձրևները, հեղեղները, կարկուտը խորտակեցին գիւղացու յոյսերը, քայքայեցին նրա տնտեսութիւնը. շատ տեղերում անկարող եղան նոյնիսկ սերմացուն ստանալ և այժմ Ղարաբաղի գիւղացին աչքերը յառած սպասում է դրսի օգնութեան։ Բնական է, որ այսպիսի հանգամանքներում Ղարաբաղն անկարող կը լինի իր սեփական ուժերով պահել-պահպանել հազարաւոր փախստականներ։ Աւելացրէք սրա վրայ նաև հաղորդակցութեան ճանապարհների, մթերքների տեղափոխման անյարմարութիւնները, շրջանիս բժշկա-սանիտարական գործի աննախանձելի վիճակը և պարզ կը լինի մեզ համար, թէ որքան անհրաժեշտ է դրսի օգնութիւնը և այն էլ լայն չափերով։

Կասկած չկայ, որ փախստականների օգնութեան գործը պետական գործ է. պատերազմի հետ կապւած բոլոր վնասները պէտք է համարւեն պետութեան հասած վնասներ, ուրեմն և ամենից առաջ պետութիւնը պէտք է հոգայ՝ օգնութեան հասնել պատերազմից վնասւած վայրերին և ազգաբնակչութեան։ Եթէ Լեհաստանի, Գալիցիայի և Կուրլանդիայի փախստականների օգնութեան գործը պետութեան հոգատարութեան խնդիր է համարւում և օրէնսդրական կարգով պէտք է անցնի Պետական Դումայից, ևս առաւել պետութեան խնամքի և հոգածութեան առարկայ պէտք է դառնայ հայ փախստականների պահպանման խնդիրը, քանի որ ոչ մի վայր այնքան տմարդի կերպով չէ տուժել իր ռուսասիրական հակումների և ակտիւ մասնակցութեան պատճառով, որքան հայ ժողովուրդը տաճիկ բռնակալ կառավարութեան կողմից, ոչ մի տեղ խաղաղ և աշխատաւոր ժողովուրդն այնպիսի սոսկալի չափերով մարդկային զոհեր չէ տւել, որքան հայ ժողովուրդը Տաճկահայաստանում։ Ծածուկ չէ ոչ ոքից, որ կատաղի թիւրք կառավարութեան գազազման պատճառը մեր

եռանդուն մասնակցութիւնն էր պատերազմի գործում։ Տաճկահայը իր հոգու ամբողջ ուժով ու կորովով հրապարակ էր ելել օրը ցերեկով, ամբողջ աշխարհի աչքի առաջ, հնարաւոր եղածին չափ օգնելու ռուսական զօրքին։ Նա կատարեց իր բարոյական պարտքը, և այժմ իրաւունք ունի սպասելու վարձատրութիւն, իր ֆիզիքական գոյութիւնը պահպանելու միջոցներ։ Հաւատում ենք, որ հայ փախստականների խնդիրը ևս կը միացւի միւս փախստականների խնդրին և կը դառնայ Պետական Դումայի քննութեան առարկայ. համոզւած ենք, որ հայ փախստականների պահպանման գործն էլ պետական գործ կը համարւի, բայց քաղցից ու հիւանդութիւններից մեռնողներն սպասել չեն կարող. առ այժմ հարկաւոր են մեծաքանակ նպաստներ զեմսկի և այլ գումարներից, մինչև որ խնդիրը կանոնաւորւի օրէնսդրական ճանապարհով։

Մենք չենք ուզում սրանով ասել, թէ հայ ժողովուրդն իսպառ ազատ է մնալու փախստականների օգնութեան գործում և ծանրութենն ամբողջովին ընկնելու է պետութեան վրայ. ոչ, ծով կարիքի հանդէպ ենք կանգնած. որքան էլ ընդարձակ չափեր ընդունի կառավարութեան օժանդակութիւնն, այնուամենայնիւ անկարող է լրիւ չափով բաւարարել անսահման կարիքը հայ փախստականների։ Կարիքի մեծութիւնը պահանջում է հայ ժողովրդից գերմարդկային ճիգեր թափել գէթ ամենահամեստ չափով ընդառաջ գնալու անծայր կարիքին։

Ղարաբաղն էլ կը կատարի իր եղբայրական և մարդկային պարտականութիւնը հնարաւորութեան սահմաններում։ Սակայն չպահանջենք անկարելին։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Վերջին հեռագիրներն այլ ևս կասկած չեն թողնում, որ ռուս կառավարական շրջաններում, տեղի է ունենում ներքին քաղաքականութեան վերագնահատումն, կատարւում է մինչև այժմ տիրապետող տրամադրութիւնների զարմանալի փոփոխութիւն։ Պետական Դուման վերջին օրերս ստանում է այնպիսի մի նշանակութիւն, որը չտեսնւած բան է ռուս մատաղահաս պարլամենտական կեանքում։ Այժմ կարելի է ասել, որ Պետական Դուման է ղեկավարում և գոյն տալիս պետական կեանքին. նա է ուղղութիւն տալիս հասարակական կազմակերպութիւններին, կառավարչական մարմիններին։ Ժողովրդական ներկայացուցիչների շնորհիւ է, որ նշանակւել է Բարձրագոյն քննիչ յանձնաժողով, որպէսզի քննի այն բոլոր բարձր պաշտօնեաների գործունէութիւնը, որոնք մեղսակից եղան ռուս զօրքի անյաջողութիւններին և որոնք հասցրին երկիրը, շնորհիւ իրենց դատապարտելի ապիկարութեան և իրենց անփոյթ պարտաճանաչութեան, ներկայ դժւարին ու տագնապալից վիճակին։ Իրար յետևից հեռացւում են մի շարք նահանգապետներ, որոնք մինչև օրս յայտնի էին իրենց տխրահռչակ անցեալով, իրենց հակահասարակական հայեացքներով։ Սպասւում է մեղմացումն տպագրական խօսքի գրաքննութեան խստութիւնների, որոնք վերջերս խիստ մեծ չափերի էին հասել։ Մի խօսքով բարձր կառավարական շրջաններն Պետական Դումային ընդառաջ գնալու ամեն տեսակ տրամադրութիւն են արտայայտում, որով կարծես շեշտւում է այն հանգամանքը, որ այլևս հրաժարւում են իրերի նախկին դրութիւնից, երբ երկրի ու ժողովրդի առաջ անպատասխանատու անձերն իրենց վրայ էին վերցրել այնպիսի պարտականութիւններ ու նպատակներ, որոնք միանգամայն բարձր էին նրանց ուժերից և ընդունակութիւններից։

Համաշխարհային պատերազմն է, որ իւր բոսորագոյն հրով այրել, շիկացրել է մտքերը, որոնք մինչև այժմ թմրած ու արբեցած իրենց իշխանութեան անուրջներով միայն ծանր քարեր էին դնում երկրի ու հասարակութեան վրայ։ Եւ այնտեղ, ուր մի ժամանակ վարչական գործունէութեան գագաթին կանգուն էր «անձնական հայեցողութեան» սկզբունքը, այժմ տեսնում ենք հասարակականութեան գերագասումը։

Ծանր դասերի, խրատալից փորձանքների մէջ է արթնանում մարդկային գիտակցութիւնը, պարզւում մտածողութիւնը, խոստովանւում սխալանքները։

Եւ այսօր խոստովանում են իրենց սխալը նրանք, որոնք ոչ շատ առաջ միշտ պատրաստ էին վտարելու ամեն տեղից հասարակական ուժերին։

Ժամանակի թելադրութիւններն են այդ, իրերի տրամաբանական ընթացքի հետևանքները։ Մնում է, որ հասարակական ուժերը խելացի ընթանան իրենց առաջ բացւած ճանապարհով և ա[illegible]ռագնեն այն յոյսերը, որ սպասում [illegible]անցից պետութիւնը, ժողովուրդը, երկիրը։

Ս.

ՏԱՌԱՊԱՆՔՆԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

Սոսկալի, զարհուրելի գոյներով են նկարագրում թղթակիցները այն պատկերը, որ ներկայացնում է փախստականների կարաւանը Իգդիրում, Էջմիածնում և այլուր. մազեր են փշաքաղւում, տեսնելով թշւառացած, հալածական մարդկանց հոսանքը, որ գիշեր-ցերեկ անընդհատ թափւում է այդ տեղերը, անվերջ չափերով լայնանում, ստւարանում...

«Նահապետական սայլերի ճռճռոցը, անասունների բառաչը, երեխաների, կանանց ու աղջկանց կոծը, տղամարդկանց ու ծերերի ճիչն ու հառաչը ի մի խառնւած՝ դժոխային մի սոսկալի տեսարան են ներկայացնում, որի առաջ վայրենիներն անգամ սարսուռ կը զգային։ Բոլորը մերկ ու քաղցած, ոտները բոբիկ, արիւնլւայ, կմաղքացած երեխաները մէջքներին կապած, չուլ ու փալասները գրաստներին ու եզներին բարձած, հազիւ քաշ եկող պատանիների ու ծերերի ձեռքներից բռնած, վիշտն ու թախիծը դէմքներին»...

Արդեօք Դանտէի դժոխքն է մեր առաջ, թէ 20-րդ դարու քաղաքակրթութեան նշանակը, երբ տեսնում ես, որ կատարւում է անարգ բարբարոսների ձեռքով մարդկային արժանապատւութեան մի գերբնական, չելազած ոտնահարումն. երբ համոզւում ես, որ արդարութիւնն ու իրաւունքը միայն արիւնարբու և գիշատիչ արարածների ձեռքին է գտնւում։ Եւ Տաճկաստանը, որ մինչև օրս էլ պահւում, պահպանւում էր քաղաքակիրթ Եւրոպայի դիպլոմատիական ջանքերով, մի պետութիւն, որ դարձել էր արևմտեան կապիտալիստ--միլիտարիստական շահամոլութեան համեղ պատառ, այժմ բիւրաւոր մարդկային ողջակէզներ է սարքում, անմեղ զոհերի սպանդանոցներ է կառուցանում, որից ազատւած ողորմելի բեկորները, փախուստի դիմելով դէպի մեր կողմերը, լրացնում են զոհերի այն պակասը, որ կարծես բաւական չէր ճակատագրին, անկուշտ պատերազմական մոլոխին։ Զոհեր, անվերջ զոհեր. մեռնում, ոչնչանում են մժեղների պէս երկրում. մեռնում, ոչնչանում են փախստեան ճանապարհին շարան-շարան. նւաղում, տանջանքներով լի վախճան գտնում իրենց ապաստանի կայաններում։

Սրանից էլ անհելի պատկեր էք ուզում, ինչ որ ներկայացնում է Էջմիածնի բակը, «Հորիզոնի» թղթակցի նկարագրութեամբ.

«Եկեղեցու շուրջը մերկ գետնի վրայ զանազան դիրքերով ընկած են անթիւ, զանազան հասակի հիւանդներ ու դիակներ։ Սեղանատան առջև, Ղազարապատի ներսը միք էլ նայի. սոսկում կը զգաք այդ պառաւների ու ջահել հարսների սիրտ կտրատող «բայաթի»-ներից։ Ահա և Հայրիկապատի առաջը. հողերի մէջ վայր ընկած և ամբողջ հրապարակը բռնած՝ հաց են աղաղակում փոքրիկ երեխաներ ու ծեր կանայք։ Լճի մուտքի առջև, ուղիղ ճանապարհի վրայ, ժողովել են և իրար վրայ թափել չորս երեխաների դիակներ, որոնք արդէն սկսել են կապտել և հետզհետէ ուռչել։ Դրանցից միայն մէկն ունի մայր, որը մազերն է փետում և միշտ էլ կրկնում թէ «իմ բալաս հաց բղաւելով աւանդեց հոգին»։

Եւ եկէք, այս ամենից յետոյ շարունակենք զանազան տարտիւֆական սոփեստութիւններ անել, ինչպէս վերջերս Շուշում, երբ քաղաքացիներից շատերը դէմ էին փախստականներին ընդունելու։ Եկէք այդ ամենից յետոյ հայ հարուստների, ժլատ, պծուծ մեծատուների կեղծաւոր առարկումները սառնասիրտ լսեցէք։

Այն ազգը, այն ժողովուրդը, որի անմեղ երեխաները կապտացած դիակներով թափւած կոյտեր են, որի «բալաները հաց բղաւելով են աւանդում հոգին», եւր քաղաքացիական սնանկութիւնն է միայն ցոյց տալիս, ազգային ոչնչութիւնը։ Դա մի փառաւոր գրաւական է «ոչնչացող Հայաստանի»։

Գուցէ՞ այդ նկարագրած պատկերները թոյլ են, գուցէ յուսահատ փախստականների անլուր այդ տանջանքները դեռ քիչ են, քարացած հոգիները, կարծր սրտերը շարժելու համար։

Արդեօք կուզենայիք էլ արիւնալի տեսարաններ, վիշտ ու տառապանքներ, աւելի մեծաքանակ դիակների կոյտեր...

Օ՜ դա էլ կը լինի...

Նիմանդ

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՐՑԸ

Յուլիսի 27-ին Գանձակում պ. Նահանգապետի նախագահութեամբ տեղի է ունեցել պատերազմից վնասւածներին օգնութիւն հայթայթող նահանգական կոմիտէի արտակարգ նիստը, որ զբաղւել է յատկապէս Գանձակի նահանգը եկող տաճկահայ փախստականների տեղաւորման հարցով։ Այդ նիստին մասնակցում էր նաև Գանձակի հայկական կոմիտէի նախագահ պ. Լ. Մելիք-Մնացականեանը։ Նահանգական վերոյիշեալ կոմիտէտը մանրամասն քննելով փախստականների տեղաւորման հարցը, որոշել է բնակեցնել նրանց կենտրոնական և երկաթուղուն մօտ գտնւած գաւառներում։ Նրանց ընդունելութեան և տեղափոխութեան համար հաստատել սննդատու-սանիտարական կէտեր երկաթուղային մի քանի կայարաններում, այն է Դալլարում, Գանձակում, Եւլախում, Լեակիում և Աղդամում։ Նախնական ծախքերի համար որոշւած է բաց թողնել գլխաւոր կոմիտէտի յատկացրած գումարից 25 հազար րուբլի, բարեգործակ. ընկերութիւնից — 3900 րուբ., Տատեանեան կոմիտէից—15 հազար րուբ., Նահանգապետը խոստացաւ նաև խնդրամատոյց լինել, 100 հազար ր. պետական օժանդակութիւն ստանալու համար։ Ինչպէս պարզւել է, ներկայումս բոլոր փախստականները, որոնք գալու են մեր կողմերը, կարանտինային հսկողութեան են ենթարկւած Երևանի նահանգում և ապա բժշկական-սանիտարական քննութեան կենթարկւեն վերոյիշեալ կէտերում, որպէսզի չտարածւեն նահանգում տարափոխիկ հիւանդութիւններ։ Նահանգական կոմիտետը որոշեց նաև, որ այն բոլոր գաւառներում, ուր կը տեղաւորւեն փախստականները, կազմակերպւեն գաւառական կոմիտէտներ տեղական ինտելիգենտ ու հասարակական ուժերից, իսկ գիւղերում գիւղական կոմիտէտներ, որոնք բոլորը հոգ են տանելու փախստականների տեղաւորման և իրենց րայօններում պարենաւորման մասին։ Բացի այդ հրամայւելու է տեղական ադմինիստրացիայի ու բժշկական վարչութեան անձերին, որ ամենալայն աջակցութիւն ցոյց տան վերոյիշեալ կոմիտետներին։

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Ուրմիի և Սալմաստի հայութիւնը, վերջին դէպքերից յետոյ, դարձեալ բռնել է գաղթականութեան ուղին։ Խոյում գեներալ Զ.-ը արգելեց և կանգ առնել տւեց գաղթը այդ շրջանում. ծայրայեղ դէպքում թոյլ է տալիս կանանց և երեխաներին ուղարկել Կովկաս, իսկ տղամարդիկ զէնքի տակ մտնելով պիտի պաշտպանեն իրենց հայրենիքը։

— Ստոյգ աղբիւրից տեղեկացնում են, որ Վանից յուլիսի 19-ին հեռացել են նաև հայ կամաւորները ռուսական զօրքի հետ, ինչպէս և հայ ժողովուրդը. այնպէս որ Վանը ամբողջովին դատարկւել է։

— Լևոն Ալ. Մանթաշեան Պետրօգրադից հեռագրով հրաման է տւել Թիֆլիզի առևտրական բանկին՝ փոխադրել հեռագրով Էջմիածին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝ 25,000 ր. փախստականների համար։

— Կովկասեան կենտրոնական կոմիտէն յօգուտ փախստականների ստացել է Տատեանեան կոմիտէից—655,000 ր. փախստականների համար կազմակերպւած «սպիտակեղէնի շաբաթից» և այլ նւիրաբերութիւններից—13,627 ր. 24 կ., ընդամենը—668,627 ր. 24 կ.։ Այդ եւմարից փախստականների օգնութեան գործի վրայ ծախսւած է 596,453 ր. 79 կ., մնում է 72,173 ր. 45 կ.։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Հինգշաբթի 30-ին յուլիսի տեղի ունեցաւ հասարակական ժողով. փախստականներին քաղաքումս տեղաւորելու համար յարմար ձև մշակելու։ Ժողովա-

ԹԵՐԹՕՆ

ՀՐԱԺԵՇՏ

Միայն քեզ այժմ թողնում եմ տրտում,
Եւ բացի քեզնից չունիմ աշխարհում
Ոչ ոք մտերիմ, ոչինչ հարազատ.
Ինձ համար մէկ է կեանք, թէ անապատ...

Այս ճամբան գիտեմ ձգւումէ անձայն
Իմ սև անկումի անդունդի եզրով.
Եւ կորչելու է մի օր յաւիտեան
Իմ կեանքի յոյսը՝ քնքոյշ-հոգեթով...
Փոյթ չէ, սիրելիս, ոչինչ չեմ կորցնի
Բացի քեզանից ես այս աշխարհում.
Աշխարհն ինձ համար էլ կայան՝չունի,
Կեանքս անկայան թող հանգչի տրտում...

Գր. Ներսիսեան

* * *

Լոյսերը ծոյլ-ծոյլ մեռնում են հեռւում...
Մութը կնազանքով սաւան է հիւսում.
Աստղերը հատ-հատ շողում են քնքոյշ,
Հոգիս սիրահար թախծում է անյոյս...

Իմ հոգին ծածուկ սիրել է տենչում,
Սիրտս կարօտով սիրւել՝ երազում.
Օտար վայրերում որոնում եմ քեզ,
Ծանօթ եզերքում թափառում անտես։

Լոյսերը դալուկ վառւում են հեռւում,
Զանգերը տխուր ղօղանջ են հիւսում.
Անափ դաշտերում քեզ եմ որորում,
Ջրի կարկաչում ձայնդ միշտ լսում...

Շուշի Գառնիկ Ղազարեան

ՄԱՀԸ ՖԼԱՆԴՐԻԱՅՈՒՄ

(Պատմւածք Ա.—Կեստների)

I

Նշանւածները

Նրանք սիրահարւած ու նշանւած էին. և երկուսն էլ սենտիմենտալ. Նրանք երեկոներն ամբողջ ժամերով կարդում էին Ֆլանդրիայի ու նրա վաղեմի հերոսների մասին։ Նրանք ապրում էին Բրիւգէում և պատրաստւում էին աշնանն ամուսնանալու, բայց վրայ հասաւ պատերազմը։

Սկզբում փեսացուն մտածում էր մտնել զօրքերի շարքը, բայց այդ նրան առանձնապէս չէր հրապուրում, որովհետև նա զինւորական ծառայութեան մէջ երբէք չէր եղել և բացի դրանից գերմանացիներին չափազանց ատում էր, ուստի չէր ցանկանում զօրաշարքերի մէջ կռւել նրանց դէմ, այլ մտածում էր առանձնակի մի բան անել. և նա դարձաւ լրտես ի սէր իր հայրենիքի և ժողովրդի. այդ նրան յիշեցնում էր Ֆլանդրիայի վաղեմի սիրելի հերոսները։

Նրա նշանածը դէմ չէր այդ բանին։ Մի օր, երբ նրանք երկուսով տանը նստած տխրութեամբ դիտում էին ցամաքած ջրանցքը, որի վրայ թափւում էին դեղին տերևները, օրիորդն ասաց. «ես էլ կը գամ քեզ հետ, Կամելլա»։

Եւ չնայած իր ծնողների յանդիմանութեան՝ նա գնաց. սկզբում Կամելլան վախենում էր, բայց յետոյ ուրախացած իր նշանածի որոշումով ասաց.—Այժմ մենք պէտք է միասին կռւենք, Բաբետտա, և միասին արժանանանք փառքի. բայց կարող է պատահել, որ միասին մեռնենք»։

—Մենք միասին կապրենք, ասաց Բաբբետտան և համբուրեց իր փեսացուին։

Երբ գերմանական զօրքերը գրաւեցին Ֆլանդրիայի մայրաքաղաքը, նրշանւածները թողեցին իրենց ծննդավայրը—Բրիւգէն. քաղաքում շատ քչերն էին իմանում նրանց հեռանալու մասին. իսկ ովքեր էլ գիտէին, հաւատացած էին, որ վերջին անգամն են տեսնում նրանց։

Կամելլան և Բաբետտան եղան շատ քաղաքներում,—երբեմն Թիրլեմօնտում, երբեմն Նինովյում և կամ Լուվենում և որտեղ նրանք երևում էին, այնտեղ գերմանացիների բանն անյաջող էր անցնում։

Կամելլան մի քանի անգամ ոմբակոծեց գերմանական աւտոմոբիլները. Նկուղներում պատրաստեց հեռախօսներ և հաղորդեց բելգիական զօրաբանակին գերմանական զօրքի քանակի մասին. մի քանի անգամ էլ գիշերով հանեց երկաթուղու ռելսների պտուտակները։ Բաբետտայի օգնութիւնն է [illegible] այլ կերպ էր։ Նրանք կամ միասին էին գործում, կամ առանձին։ Բաբետտան երբեմն հագնում էր գեղջկուհու կամ տղամարդու հագուստ. յաճախ նրա կեանքը [illegible] էր կախւած։ Բայց ահը Կա[illegible] [illegible] կեանքի համար հրում էր [illegible] սահատական քայլերի և նա հ[illegible] էր գործում։ Երկու նշանւած[illegible] գտնւում էին մի ինչ որ գերբ[illegible] յափշտակութեան մէջ, որ սա[illegible] էր նրանց մոռանալ ամեն [illegible] երկրային ամեն ցանկութիւն։ Ն[illegible] գիւղերում էին միասին զանազ[illegible] [illegible] տներում ու անտառներ[illegible] [illegible] էլ միմիանց վերաբերում [illegible] սիրոյ առաջին օրերի ամօ[illegible] [illegible]համբ։

—Օ, սիրելի Կա[illegible] վերջապէս մենք երբ կարող [illegible] ադառնալ տուն։

—Մենք կը վեր[illegible] տուն, երբ Ֆլանդրիան նո[illegible] տութիւն ստանայ։

—[illegible] այդ գերմանա[illegible] [illegible] են մօտենում և անցնո[illegible] [illegible]խորքը. շուտով մեր սիրելի [illegible] [illegible]յրենիքը, մեր մայր Ֆլանդրի[illegible] [illegible] [illegible]ռակւի։

—Ֆլանդրիան կ[illegible] [illegible]յաղթել, բայց մեռնել՝ երբե[illegible]

Անցան շաբաթնե[illegible] [illegible] ճակատագիրը որոշւեց։ Բաբետտան գործում էին [illegible] [illegible]թեամբ։ Բելգիացիները վա[illegible] [illegible]ին, թէ որտեղ և ինչ ուժ [illegible] տարածւում գերմանացի[illegible] [illegible]ց հետա-

կանները երեք տարբեր ձևեր առաջարկեցին. 1) ամեն մի ընտանիքի տալ 2—3 հոգի, 2) տեղաւորել հանրակացարաններում և 3) խումբ-խումբ յանձնել մի քանի ընտանիքների։ Պէտք է մատնանշել, որ ժողովականները պատրաստակամութիւն յայտնեցին ըստ ամենայնի աջակցել փախստականների յարմարաւոր տեղաւորմանը։ Պարզւեց այն, որ փախստականների համար անհրաժեշտ է ամսական 12000 րուբլի։ Որովհետև ժողովը կանգ չառաւ վերև յիշւած ձևերից ոչ մէկի վրայ, որոշւեց թաղային լիազօրների միջոցով հարց ու փորձ անել քաղաքացիներին, թէ ինչ ձևով են ցանկանում պահել փախստականներին։

— Կիրակի, օգոստ. 2-ին, տեղի ունեցաւ ընդհանուր ծխական ժողով Թեմական դպրոցում՝ խորհրդակցելու փախստականների ընդունելութեան և պահպանման գործի մասին։ Ժողովն ի նկատի ունենալով քաղաքի և գաւառի նիւթական-տնտեսական աննախանձելի վիճակը, որոշեց ներկայացուցիչներ ուղարկել Գանձակ և Թիֆլիզ, պարզաբանելու կառավ. բարձր իշխան. գաւառի դրութիւնը և փախստականների գաւառումս պահպանելու դժւարութիւններն առանց դրսի նիւթական օժանդակութեան։ Ներկայացուցիչներ ընտրւեցին պ. պ. Գ. Մ.-Շահնազարեան, Մ. Իւզբաշեան, Լ. Վարդապետեան և Զ. Մ.-Շահնազարեան։

— Նոյն խնդրի առթիւ ժողով ունեցաւ նաև «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէն, նոյն օրը երեկոյեան, և քննութեան առաւ այն խնդիրները, որոնք կապ ունեն փախստականների ընդունելութեան և պահպանման հարցի հետ։ Ժողովը որոշեց, բացի նիւթական օժանդակութիւնից, տեղեկացնել զեմստվօյական և քաղաքների միութեան, Թիֆլիզի Հ. Կ. կոմիտէին, որ փախստականների ընդունելութիւնը հնարաւոր կը լինի, եթէ նրանց հետ լինեն բժշկա-սանիտարական խմբեր։ Շուշու գաւառում անհրաժեշտ կը լինի ունենալ ութ բժշկա-ֆելդշերական կէտեր։

— Տեղիս թուրքերը գիւղատնտեսական բանկ են հիմնում Ղարաբաղի թուրք ազգաբնակութեան համար։

— Շուշու քաղաքագլուխը դիմել է Թիֆլիզ, քաղաքների միութեան լիազօրին, խնդրելով անյապաղ ուղարկել վերադիր վճարով 10 փութ սուլեմա, 5 փութ զտած կորբոլեան թթւուտ, 50 փութ չզտած կորբոլեան թթւուտ և 25 փութ արջասպ։

— «Եղբայրական օգնութեան» տեղական մարմինները անցեալ շաբթւայ հինգշաբթի, ուրբաթ և շաբաթ օրերը կատարել են մեծ ժողովարարութիւն իրերի։ Հաւաքւած է մեծ քանակութեամբ հագուստեղէն, թէյ, շաքար, սապոն և մի քանի հարիւր րուբլի դրամով։

— Մեզ հաղորդում են, որ օգոստոսի 2-ի ծխական ժողովում ընտրւած քաղաքիս լիազօրները դեռ չեն ուղևորւել Գանձակ՝ նահանգապետին ներկայանալու փախստականների գործով։

— Շուշու պարոն գաւառապետը և «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէի լիազօր պ. Լևոն Վարդապետեանը ամսոյս 3-ին փախստականների տեղաւորման գործով գնացել են Ջղդամ և Շիխլար-Ղարբանդ կայարանները ընտրելու յարմարաւոր բնակարաններ, փախստականների համար սննդատու և սանիտարական կէտեր հիմնելու համար։ Եղած բնակարանները կարիք ունեն նորոգութեան և ախտահանութեան։ Անհրաժեշտ են գտել բաղնիս ունենալ Ղարբենդ կայարանում։

— Մեզ հաղորդում են, որ «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէն կազմակերպում է՝ առաջիկայ շաբաթ օրը երեկոյեան զբօսանք-երեկոյթ ակմբանոյի ծաղկանոցում և դահլիճում, իսկ կիրակի օրը ժողովրդական մեծ զբօսանք հասարակական զբօսավայրում և հայերէն, ռուսերէն և թուրքերէն լեզուներով ներկայացում սինեմատոգրաֆի շինութեան մէջ։

— Կիրակի, ամսոյս 2-ին Ղազանչեցւոց եկեղեցում տեղիս «Ազատ Թատրոնի» դերասանների նախաձեռնութեամբ հոգեհանգիստ կատարւեց դերասանուհի Ս. Աղամեանի յիշատակին։

— Երեքշաբթի օրը, ամսոյս 4-ին պ. Ռոկանեանի ղեկավարութեամբ, ակմբի դահլիճում ներկայացրին «Տայֆուն» պիէսը ռուսերէն լեզւով։ Դժբախտաբար այդ ներկայացման մասին ոչինչ չենք կարող ասել, որովհետև մեր ռեցենզենտներին պ. Ռոկանեանի կարգադրութեամբ յատկացրել էին այնպիսի տեղ, որից օգտւել հրաժարւել էին նրանք։

— Պ. Ստ. Դեմուրեանը խնդրում է մեզ յայտնել ի գիտութիւն, որ իր խմբի փորձերը տեղի են ունենում ամեն օր, առաւօտեան ժամի 10-ից Թեմ. դպրոցում. երգիչներին խնդրում է յաճախել ժամանակին։

— Շուշի քաղաքի բնակիչ Միրզա Խայեաթով վարձելով Սիմէօն Այվազեանից և Աղագիւլ Բաբասեանից 4 հատ ձի, անցել է երեք անյայտ թուրքերի հետ սահմանը։ Ոստիկանութեան հետապնդումները ոչ մի արդիւնք չեն տւել։

— «Փայլակի» № 41-ում, «Օգնենք ինչով կարող ենք» առաջնորդողում սպրդել է տպագրական սխալ. 20-րդ տողում (վերևից—ներքև) տպւած «էական յաջողութիւնների» փոխարէն պէտք է լինի «թէական յաջողութիւններ»։

— Խմբագրութիւնս շնորհակալութեամբ ստացել է Морисъ Део-ի „Опавшiе лепестки“ բանաստեղծութիւնների ժողովածուն։

ԿՈՎԿԱՍ

— Փոխարքայի քաղաքացիական մասի օգնական Պետերսոնին այցելեցին Թիֆլիսի քաղաքագլխի փոխանորդ իշխ. Ա. Մ. Արղութեան-Երկայնաբազուկը և իրաւաբ. Ա. Բաբեանը, տեղեկանալու, թէ ինչ վերաբերմունք ունի Կովկասի իշխանութիւնը դէպի Կովկասում զեմստւօ մտցնելու հարցը։ Փոխարքայի օգնականը յայտնեց, որ երկրի իշխանութիւնը համակրութեամբ է վերաբերւում յարուցւած հարցին և որ Պետական Դումայում՝ Կովկասում զեմստւոյին ինքնավարութիւն մտցնելու հարցի քննութեան ժամանակ կը յայտարարւի, որ Կովկասի իշխանութիւնը իր վրայ է վերցնում մշակելու համապատասխան օրէնսգիծ։ Ներկայումս հէնց առաջ են տարւում այդ օրինագծի մշակման նախապատրաստական աշխատանքները։

— Կովկասի բարձր իշխանութիւնը շրջաբերական առաջարկութիւն է ըստացել լուսաւորութեան մինիստրութիւնից՝ տեղեկութիւններ հաղորդել, թէ որչափ ծախք կարող է իր վրայ վերցնել տեղական ազգաբնակութիւնն ընդհանուր ուսում մտցնելու դէպքում։ Այդ առաջարկութեան առիթով մօտ ժամանակներս նիստ է գումարւելու Թիֆլիսի գաւառի խոշոր գիւղերի տանուտէրերի մասնակցութեամբ։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՍՈՎԻ ՈՒՐՈՒԱԿԱՆԸ ՂԱՓԱՆՈՒՄ

Ղափան, 28 յուլիսի

Այս տարի Ղափանում բաւականին առատ բերք էր սպասւում։ Կանաչները միանգամայն բաւարար էին։ Սակայն զուր անցան վառ յոյսերը։ Ցունիսեան անընդհատ անձրևները ոչնչացրին արտերի մեծագոյն մասը։

Լեռնային գիւղերի ցանքսերը ազատ էին մնացել հեղեղների աւերմունքներից, սակայն յուլիսի 18-ին ուղիղ մի ժամ՝ ընկուզի մեծութեամբ կարկուտ տեղաց և ամբողջ ցանքսերը կարկտի աւերմունքին ենթարկեց։ Հեղեղներից վնասւել են Շիկահողի, Սրաշէնի, Հանդի, Ծաւի և Կեմանցի արտերը, իսկ լեռնային շրջանում կարկտից վնասւել են գլխաւորապէս Շեշկերտ և Մաղրա գիւղերի ցանքսերը։ Ցիշեալ գիւղերը բոլորովին զրկւել են իրենց բերքից, միւս կողմից էլ դաշտերում անթիւ մկներ են երևացել, որոնք նոյնպէս զգալի կերպով վնաս են հասցնում առանց այն էլ հեղեղներից վնասւած արտերին։ Գաղափար կազմելու համար, թէ որչափով արտերը վնասւել են հեղեղներից, կարկտից և մկներից այդ կարելի է իմանալ այն հանգամանքից, որ 100 խուրձը ծեծելուց մի բեռ ցորեն անգամ չի ստացւում, մինչ դեռ անցեալ տարի 100 խուրձը 5 բեռ ցորեն էր տալիս։ Այս տարի մի չարաբաստիկ, մի սև տարի է ինչպէս ամբողջ աշխարհի, այնպէս էլ Ղափանի համար։ Ժողովուրդը զրկւած լինելով իր բերքից, ցաւ ու դարդերի մէջ է ընկել և չգիտի ինչպէս պիտի ապրի առաջիկայ տարին։ Սովի ուրւականը պտտւում է Ղափանի գլխին։ Շատերը նախազգալով այդ, այժմւանից իրանց տնային իրերից և ընտանի անասուններից ծախում են և գնում ցորեն։ Ցորենը թանգացել, սոմարը հասել է 3 րուբ. և օր աւուր թանգանում է։ Գիւղական կուլակները ժպտում են և ինչո՞ւ չպիտի ժպտան, քանի որ այս տարի նրանց տարին է։ Սրանց ամբարներն ու հորերը լեցուն են կարմիր ցորենով, որ ամեն տարի սովորաբար գարնան վերջերին սոմարին $^1/_2$ սոմար վերադիր վճարով բաշխում էին գիւղացիներին և ամառը նորից հաւաքում։ Սակայն այս տարի կարծես թէ մարգարէացել էին, որ բերքը պակաս է լինելու, այդ պատճառով ամբարների բերանը պինդ գոցեցին և մի հատիկ ցորեն անգամ չըրաց թողին ոչ ոքի։ Պահում են առաջիկայ տարին ցորենը աւելի թանգանալուց՝ ծախել գիւղացիներին։ Եթէ գարնանացանքսը ազատ մնաց որևէ պատահարից և կորեկն ու հաճարը առատ լինի, յոյս ունինք, որ կուլակները չեն հասնիլ իրենց սև մուրազին և նրանց հորերի ու ամբարների բերանները հենց այնպէս գոցւած կը մնան։

Արծիւկ

ԲԵՐՔԸ ՑՐԻՈՒՄ Է

Ճարտար գիւղ (Վարանդա) 30 յուլիսի

Ամբողջ Վարանդայի շրջանում մեր Ճարտարները յայտնի են իրենց արգաւանդ հողերով և առաջնակարգ ցորենով։ Դժբախտաբար, ներկայ տարին Ճարտարները ևս բացառութիւն չկազմեցին աղէտի և բնութեան պատահարներին սաստկապէս ենթարկւած Ղարաբաղում։ Բերքը չափազանց պակասաւոր է և ցածր որակի։ 35 փանջաքը, որ հաւասար է 350 խուրձին, տալիս է ընդամենը 2—3 բեռ, որ նշանակում է, թէ բերքը մօտաւորապէս 6—7 անգամ պակաս է սովորականից։ Բայց այս դեռ ևս դժբախտութեան կէսն է, Ցաւալին այն է, որ եղած բերքն էլ ցրւում է, գիւղացու ձեռքին չէ մնում։ Մի կողմից խանութպաններն են սկսել իրենց արշաւանքները, միւս կողմից վաշխառուները և սպեկուլեանտները։

Փողի մշտական պակասութիւնը գիւղում երկրագործին այնպիսի մի դրութեան մէջ է դնում, որ կատարելապէս քայքայում է նրա առանց այն էլ յենարանների կարօտ տնտեսութիւնը։ Երևակայեցէք, որ մի քանի արշին չիթը, մի ֆունտ սապոնը կամ նաւթը գիւղացին ձեռք է բերում խանութպանից «կալով», այսինքն ըստ «մազանդայի» ցորեն վճարելով կալերը վերջանալուց յետոյ։ Թէ որպիսի հրէշային տոկոսներ են բարդւում անօգնական երկրագործի վրայ այդպիսի դէպքերում, այս մասին չարժէ խօսել, որովհետև նորութիւն չէ այս։ Մազանդան (սակագին) կտրողներն էլ իրենք կուլակներն են, իսկ երկրագործի աշ-

---

եալ հարւածը տալու. դա գերմանացիներից մեծ զոհողութիւն էր պահանջում։

Այժմ նրանք գտնւում էին երկուսով գերմանական զօրաբանակի ետևի մի բնակարանում, ուր թաքնւած էին խնը զինւած բելգիացիներ՝ մօտիկ գիւղացիներից, և այդտեղից դիտում էին գերմանացիների պատերազմական գաղտինքները։ Գերմանական զինւորներին պատւիրւած էր խուզարկել իւրաքանչիւր բնակարան և ձերբակալել նրանց, որոնց մօտ զէնքեր կը գտնւին։ Այդ ձևով նրանց ձերբակալեցին։ Կամելլայի մօտ գտան մի ատրճանակ։ Բաբետտան ազատ էր, որովհետև նրա մօտ ոչ մի զէնք չէին գտել, բայց նա չցանկացաւ բաժանւել Կամելլայից. և երկուսով գերմանական զինւորների հսկողութեամբ տարւեցին մօտիկ քաղաքը։ Զինւորական դատարանը դատապարտեց նրանց. Կամելլան և Բաբետտան չթագցրին իրենց յանցանքները և հպարտանում էին նրանցով։ Նրանց բաժանեցին։ Բաբետտան սիրալիր հայացքներով ճանապարհեց իր նշանածին։

Մութ գիշեր էր։ Միայն զինւորական դատարանի նախագահի սենեակում դեռ լոյս էր վառւում. Կամելլան անվրդով քայլում էր սենեակում։

Բաբետտան փոքրիկ լուսամուտից նայում էր ներքևում քայլող պահապանին։

Յանկարծ բացւեց մայորի սենեակի դուռը, և դուրս եկաւ լրաբերը, որն անցնելով հրապարակը՝ անյայտացաւ բանտարկեալների բնակարանում. մի քանի րոպէից յետոյ նա դուրս եկաւ Կամելլայի հետ. նրանք մտան մայորի սենեակը. Կամելլան դուրս եկաւ իր դատաւորների առաջ։

Ոչ ոք ներկայ չէր նրանց խօսակցութեան և յայտնի չէ, թէ ինչի՞ մասին էին խօսում. միայն զինւորները պատմում էին, որ մինչև մի ժամը Կամելլային կը տանեն, ոչ թէ բանտը, այլ մի հասարակ բնակարան։

Միւս առաւօտ, երբ մեղադրեալներին տանում էին մահապատժի ենթարկելու, այն տնից դուրս եկաւ ոչ միայն Կամելլան, այլ և Բաբետտան. կարելի է ենթադրել, որ այդ գիշերը նշանւածների սիրոյ առաջին և վերջին գիշերն էր. բայց թէ որքան է ճիշտ, չգիտենք. միայն ճիշտն այն է, որ միւս առաւօտ նրանց դատապարտեցին և որ նրանք մեռան հին Ֆլանդրիայի հերոսների նման։

Նրանք քայլում էին գերեզմանատան միջով. կարծես երազում. իսկ նրանց ետևից հետևում էին միւս դատապարտեալները։ Գերեզմանատան սպիտակ պատը ծածկւած էր կարմրին տւող բաղեղով։ Կամիլլան և Բաբետտան փորեցին իրենց սեփական գերեզմանները և կանգնեցին նրանց առաջ. խփող զինւորների ձեռքերը դողում էին. Կամիլլը բացականչեց. «Ֆլանդրիա» և երկուսով միաժամանակ ընկան։

Թարգ. Հ. Վարդունի

խատանքի պտուղը հալւում է կալից մինչև ամբարը հասնելը, դեռ կէս ճանապարհի վրայ։

Մենք, գիւղում նստածներս, չգիտենք ինչով օգնենք բնութեան պատահարներին և մարդկային աղէտաւոր գործունէութեան ենթարկւած մեծամասնութեան անյետաձգելի կարիքներին։ Այս մասին թող խօսեն ու գրեն ձեռնհասները, իսկ մինչ այն, կարծում ենք, կարելի կը լինի սանձահարել այն բոլոր ճարպիկներին, որոնք կանխատեսելով առաջիկայ դժւարութիւնները, «մեղւաջան տոկունութեամբ» հացահատիկ են ամբարում, ձմեռը վաճառելու առասպելական գներով։

Բերքը ցրւում է, պէտք է սանձահարել սպեկուլեանտներին։

Թ. Թ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԴԵՂԱՐԻԵՍՏ

«Խանդ» դրամա 5 գործ. Արցիբաշևի

Երկար ընդմիջումից յետոյ վերջապէս, ամսոյս 29-ին տեղի ունեցաւ «Ազատ-Թատրոնի» 9-րդ ներկայացումը—«Խանդ» Արցիբաշևի—ակմբի ամառային շէնքի դահլիճում, տիկ. Արուս-Ոսկանեանի բենեֆիսին։

Արցիբաշևի «Խանդը» իր շուրջը ստեղծել է մի ամբողջ գրականութիւն, մեծ մասամբ աննպաստ, սակայն գործը ընդհանուր առմամբ զուրկ չէ հետաքրքրականութիւնից, իբրև կնոջ հոգեբանութեան վերլուծութեան մի փորձ։ Չարժէ գաւառական թերթի առանց այն էլ սուղ էջերը ծանրաբեռնել մի խնդրով, որ չափազանց վիճելի է. կանցնենք դերասանների խաղին։

Տիկին Արուս-Ոսկանեան իր բենեֆիսին աւելի յաջող ընտրութիւն չէր կարող անել։ Մի քանի անգամ ներկայ լինելով յարգելի տիկնոջ խաղին, ասել էինք, որ հեզ, առաքինի և ընդհանրապէս սովորական կանանց տիպերը չեն յաջողւում նրան, այնինչ, չարաճճի, կօկէտ և ընդհանրապէս Ելենա Նիկօլաեւնայի (Խանդ) նման կանանց տիպերը տալ կատարելապէս յաջողւում է։ Նորից ներկայ լինելով նրա խաղին, կատարելապէս համոզւեցինք, որ չենք սխալւել նրա ամպլուան որոշելիս։ Ցիրաւի, շնորհալի դերասանուհին իր կոչման բարձրութեան վրայ էր այդ երեկոյ։ Տիկինը Ելենա Նիկօլաեւնայի դերը սկզբից մինչև վերջը տարաւ յաջողութեամբ, հաճոյք պատճառելով հանդիսականներին։ Ճիշտ է, առաջին և երկրորդ գործողութիւնների մէջ տիկինը թեթ... ժի մէջ էր ընկնում, այնուամենայնիւ այս թեթև թերութիւնը կորչում էր նրա գեղեցիկ խաղի մէջ։

Պարոն Փափազեան—գրականագէտ Սերգէյ Պետրովիչի դերում մեծ տպաւորութիւն գործեց վերջին արարւածում։ Հեղինակը Սերգէյ Պետրովիչին, որ դրամայի գլխաւոր հերոսն է, ինչ որ առանձնութեան մէջ է պահում, այս է պատճառը որ պ. Փափազեան առանձնապէս մեծ անելիք չունէր և թւում էր, թէ խաղը սառն է անցնում։

Պարոն Թաշճեան իր արտաքինով աւելի վրացիական լակէյի էր նման, քան իշխան Դարբելեանուն։ Կարծում ենք, որ դերասանը հեռու պիտի մնար այդպիսի դերերից։

Ինչպէս միշտ, յաջող էր Օվի-Ահարոնեանը Սիմէօն-Սիմէօնովիչի դերում։

Զինուորական բժիշկը և Անդրէյ Իվանօվիչը, որ գրականագէտ Սերգէյ Պետրովիչի ընկերներն են, բալախանեան գործակատարների տպաւորութիւն էին թողնում։ Զինուորական բժշկի դերը կրճատւած երևան եկաւ և չգիտենք թէ այդ դրութեամբ ինչ կարիք կայ նրան հանդէս բերելու։

Շատ տարօրինակ էր խաղում պ. Դարպասեանը պօրուչիկ Իվանովի դերը. ամբողջ ժամանակ մէջքը դէպի հասարակութիւնը և անկանոն արտասանութեամբ։ Միթէ դժւար է քաղաքումս գտնել մի սիրող, որ կարողանար կանոնաւոր արտասանել «Ելենա Նիկօլաեվնա» բառերը։

Միւսները պահպանում էին անսարքը։

Թատրոնական դահլիճը գրեթէ լի էր հանդիսականներով, որոնք մի քանի անգամ ծափահարութեամբ վարձատրեցին բենեֆիցիանտ տիկին Ոսկանեանին և պ. Փափազեանին։

Արուս-Ոսկանեան ստացաւ երեք ծաղկեփունջ և մի քանի ընծաներ։

«Նամուս»

Կիրակի, 2 օգոստոսի, ամառային ժողովարանի դահլիճում տեղի ունեցաւ «Ազատ-Թատրոնի» 10-րդ ներկայացումը—Շիրվանզադէի «Նամուս» 4 գործողութեամբ և մի նախերգանքով դրաման։

«Նամուսը» իբր դրամա, որչափ էլ այդ վերածւած լինի հեղինակի ձեռքով նոյնանուն վէպից, միշտ էլ պիտի մնայ պակասաւոր՝ հանդէպ վէպի, որ անցեալ դարու 60-ական թւականների Շամախու կեանքն է ներկայացնում իր ամեն մանրամասներով։ Ով երբևիցէ կարդացել է այդ վէպը, անշուշտ չէ կարող գոհ մնալ դրամայից և այն էլ յատկապէս «Ազատ-Թատրոնի» դրամատիկ խմբի ներկայացրած դրամայից, որ շատ մեծացրեց վէպի ու դրամայի միջև եղած տարբերութիւնը։ Մեզ յայտնի չէ, արդեօք հեղինակը իր վէպը դրամայի վերածելիս միանգամայն անուշադիր է թողել շամախեցիական-տեղական բարբառը, թէ այն նախատակւեց մեր դերասանական խմբի շնորհիւ, որ մեծ մասամբ տաճկահայերից կազմւած լինելով, դժւարութեամբ է կարողանում ընտելանալ ռուսահայ գրական լեզւին, ուր մնաց թէ կարողանար Շամախու բարբառի անվերջ նրբութիւնները յաղթահարել։

Այդ չէ՞ արդեօք պատճառը, որ Սէյրանի դերի մէջ կրճատումներ էր մտել և այն էլ շատ բնորոշ կտորների։ Այսպիսի դժւարութիւնների առաջ կանգնած լինելով, մեզ թւում է թէ խումբը այժմեան կազմով կարող էր «Նամուսը» չխաղալ. այդ է պահանջում բարեխղճութիւնը. բայց խմբի անփորձութիւնը երևան է գալիս և այլ տեղ։

Անհասկանալի է, թէ ինչ են մտածում յարգելի դերասանուհիները, աժուր գուլպաներով և բարձրակրունկ կօշիկներով բեմ բարձրանալիս։ Միթէ կարծում են, որ շամախեցի բաջիներն ու խալաները յիսնական թւականների վերջերին այդ ձևի ոտնամաններ ու գուլպաներ էին կրում։ Նոյնպիսի թերութիւններ ունէին և պ. պ. դերասանները և յատկապէս պ. Փափազեան Սէյրանի դերում։

Երբ միջավայրը դժւար է ըմբռնւում, հարկաւ այդ նոյն միջավայրում գործող հերոսների տիպերը տալ՝ աւելի ևս դժւար պիտի լինի։

Պարոն Թաշճեանը արտաքինով պիպիկ Բարխուդար էր. բայց նա Բարխուդարի ինքնուրոյն տիպը չտւաւ, այլ ընդօրինակում էր Աբելեանին։

Պ. Փափազեանը շատ թոյլ Սէյրան էր, մենք զարմանում ենք, թէ ինչն է ստիպել նրան վերցնել Սէյրանի դերը, քանի որ նա աւելի յաջող Ռոստամ կը լինէր ըստ իս։

Գ. Կոստանեան Ռոստամի դերում և տիկ. Արուս-Ոսկանեան Սուսանի դերում վատ չէին։

Տիկ. Մամիկոնեան Շպանիկի դերում բաւարար էր։

Աշխոյժ խաղաց այդ երեկոյ Սիւզան Թաշճեան Սուսամբարի դերը։

Պ. Օվի Ահարոնեան միակն էր այդ երեկոյ, որ իր գեղեցիկ խաղով Հայրապետի, Մարտիրոսի և Սերգէյ-բէկի դերերում մեծ հաճոյք պատճառեց հանդիսականներին։

Թատրոնում այնքան էլ շատ հասարակութիւն չկար։

Մի նկատողութիւն ևս։ Զէր խանգարի, եթէ ծրագիրները մի քիչ կանոնաւոր կազմւէր. այժմեան ձևով ծրագիրները ոչինչ չեն պարզում. մանաւանդ երբ պիէսը առաջին անգամ է խաղացւում։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ԲԱԳՈՒ. (սեփական թղթակցէց) Մերոնք կրկին վերցրել են Վանը

Դաւնար

(Պետր. հեռ. գործ.)

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Եփրատի ուղղութեամբ մեր զօրամասերից մէկը հետապնդելով թիւրքերին, ունեցաւ կռիւ, որից յետոյ գրաւեց Մանազկերտը։

Վանի ուղղութեան վրայ մեր զօրամասը ընդհարւել է քրդերի հետ, ջարդ է տւել և շատերին գերի վերցրել։

Օլթու ուղղութեան վրայ Բերդաձորի շրջանում թուրքերի ջանքերը՝ անցնել յարձակման, կանգնեցրած է մեր հրացանային և գնդացիրային կրակով։

Բասենի հովտում, յամառ կռւից յետոյ, մենք տիրեցինք Կարադերբենդից արևմուտք գտնւող լեռնաշղթան։ Թուրքերի բոլոր ջանքերը, նորից ձեռք ձգելու կորցրած դիրքերը, մնացին առանց հետեւանքի։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Դաշնակիցները իրենց բովանդակ ուժերով սպառնում են Դարդանէլին։ Եւրոպական ափին տիրապետող բարձրութեան՝ Հաջի-Բաբա մարտկոցի գրաւումը անխուսափելի է համարւում։ Պոլսում կացութիւնը խիստ յուսահատական է։ Ազգաբնակութիւնը ահաբեկւած է, լսելով գերմանացիների այն որոշումը, որով նրանք մտադիր են դիմադրութիւնը շարունակել մինչև իսկ քաղաքի փողոցներում։

— Գերմանիայում գոյութիւն ունի երկու հոսանք. մէկը պահանջում է սեպարատ հաշտութիւն կնքել Ռուսաստանի հետ և շարունակել պատերազմը Ֆրանսիայի և Անգլիայի դէմ, միւսը կողմնակից է Անգլիայի ու Ֆրանսիայի հետ հաշտութիւն կնքելուն և պատերազմը Ռուսաստանի դէմ շարունակելուն։

Որոշւած է, որ Իտալիան էլ պիտի մասնակցի Դարդանէլի գործողութիւններին։

— «Ут. Ю.» թերթում տպւած են մերկացումներ գերմանական լրտեսութեան մասին, որ բուն էր դրել Զինգէր Ընկ. կարի մեքենաների ֆիրմայի մէջ։ Երեք տարի առաջ, Զինգէրի Գրիվիսլեան շրջանում ունեցած բաժանմունքներում վերատեսուչներ, կառավարիչներ և հսկիչներ սկսեցին նշանակել բացառապէս գերմանացիներին։ Նշանակւածների թւում կային շատ օֆիցէրներ, որոնք տեղեկութիւններ էին հասցնում Բեռլին։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Սորանով յայտնում եմ իմ խորին շնորհակալութիւնս յուլիսի 10-ին տւած համերգին մասնակցող յարգելի օրիորդներին, պարոններին և աշակերտաշակերտուհիներին։

Ս. Դէմուրեան

Գորիս, 1 օգոստոսի 1915 թ.

Բարի եղէք տեղ տալ այս երկտողիս։ Զանազան անձանց կասկածի տակ չգցելու համար յայտնում եմ, որ «Փայլակ»ի № 40-ի ֆելիետոնիստ «Թեզ գնացող»-ը ես եմ։

Բակունց

ՓՈՍՏԱՐԿՂ

ԳՐՈԶՆԻ.—Մանուկին.—Ձեր երկու թղթակցութիւնները չեն տպւի։

ԱՐՁԱՔԵՆԴ.—Մ. Փայլունուն. «Ում պէտք է դիմենք» և «Իրակ… պահանջը» յօդւածները չեն տպ… …ները դեռ չեն կարդացւել։

ԲԱԳՈՒ.—Դոն-Սարին.—Ձեզ նամակ գրեցինք։ Ո՛չ մէկը չի տպւի։

Խմբ.-հր. Հ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 44 Կիրակի 9 օգոստոսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Կիրակի 9 օգոստոսի № 44

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Անա քանի ամիս է, ինչ իրար հակամէտ, մերթ լաւատես, մերթ յոռետես լուրերով և տեղեկութիւններով է լուսաւորւում այն քաղաքական կացութիւնը, որ ներկայումս, համաշխարհային պատերազմի բռնկման օրից, ստեղծւել է Բալկանեան մանր պետութիւնների մէջ. Մի կողմից՝ քառեակ համաձայնութիւնը, իսկ միւս կողմից՝ գերման-աւստրիական դաշնակցութիւնը դիպլօմատիական ամենալարուած գործունէութիւն են արծարծում իրենց կողմը քաշելու Ռումինիային, Բուլգարիային և Յունաստանին, որոնք իրենց ազգային-քաղաքական իդէալներով և ձգտումներով ներկայացնում են իրար ներհակ ժողովուրդներ.

Բալկանեան թերակղզին, իւր մանր ազգերի փոխադարձ մրցումով ու սլաւօնութեան գաղափարի զարգացումով և սրանց հանդէպ կանգնած մեծ պետութիւնների տնտեսական-քաղաքական շահերով կցորդւած մասամբ և մասամբ էլ գերմանականութեան ծաւալման տենչերով, եղել է հանապազ եւրոպական խաղաղութեան վտանգը, պատերազմի սպառնանք. ինչպէս և եղաւ իրօք առիթն այս չտեսնուած, համաշխարհային պատմութեան մէջ չերեւակայած արիւնահեղ կռւի, որի առաջի քարերը նետեցին Սերբիան ու Աւստրիան. Եւ կարծում ենք, որ նոյն Բալկաններումն էլ պիտի վերջանայ այս պատերազմն այնպէս, ինչպէս որ սկսւեց այնտեղ.

Պատերազմի վախճանի հեռանկարն և նրա այժմեան զարգացման ընթացքի ամբողջ պատկերը պարզ ցոյց է տալիս, թէ երկու հակամարտ հզօր կողմերից որևէ մէկի յաղթութեան գրաւականը կախւած է Բալկանեան մանր պետութիւնների դիրքից. Գերման-աւստրիական պետութիւններն ներկայումս պաշարւած չորս կողմից, դեռ ես ունեն ազատ անցքը միայն Բուլգարիայի և Ռումինիայի վրայով, որտեղից նրանք ռազմական օգնութիւն հասցնելով Թիւրքիային, կարողանում էին յամառ կռիւ մղել ռուսների, անգլիացիների ու ֆրանսիացիների դէմ, առիպել վերջիններին մեծաքանակ զօրքեր կենտրոնացնել արեւելեան ռազմաբեմերում. Եւ զգալով իրենց քաղաքական-ռազմական այդ մեծ նշանակութիւնը, հասկանալի է, որ Ռումինիան, Բուլգարիան և Յունաստանը կամենում են օգտւել հանգամանքից և ամենաքիչ զոհերով, առանց արիւն թափելու, մեծամեծ պատառներ ձեռք գցել ներկայ պայքարի մէջ երկու կողմից էլ. Սրանով պէտք է բացատրել այն կասկածելի չեզոքութիւնը, որ ցոյց տւին ներկայ պատերազմի ամբողջ ընթացքում այդ երեք մանր պետութիւնները. սրանով պէտք է բացատրել այն յամառութիւնը, որ նրանք ցոյց են տալիս իրենց բանակցութիւններում քառեակ համաձայնութեան հետ.

Տակաւին այսօր էլ, ինչպէս տեսնում ենք, զանազան, իրար հակասող լուրերից, վերջնական համաձայնութիւնը չի կայացած, շնորհիւ այն ներքին մրցման, որ գոյութիւն ունի յիշեալ մանր պետութիւնների միջև. Ըստ երեւոյթին ամենից շատ յամառողը Յունաստանն է, որի թագաւորական տունն սերտ ազգակցական կապերով է միացած գերմանական կայսրի հետ. Եւ եթէ նայենք վերջին հեռագրական տեղեկութիւններին, քառեակ համաձայնութիւնը յանձինս Անգլիայի, ամենակտրուկ դիպլօմատիական միջոցների է դիմում, սպառնալով նոյն իսկ գրաւել մի քանի յունական ծովեզրեայ քաղաքներ ու պաշարել նաւային ուժերով ամբողջ յունական ծովեզրերքը, եթէ Յունաստանը շարունակի իր ներկայ կասկածելի քաղաքականութիւնը և ընդդիմանայ քառեակ համաձայնութեան առաջարկներին Բալկանեան խնդրում.

ՀԵՌԱՏԵՍ ԼԻՆԵՆՔ

Ամենքի համար էլ այժմ պարզ է է, որ Ղարաբաղը, շնորհիւ երկարատև անձրևների և կարկտի, կանգնած է տնտեսական-նիւթական ճգնաժամի շեմքին. Գիւղացիութիւնը, որ նորմալ տարիներում ցորեն և ալիւր էր մատակարարում Շուշի քաղաքին և մեծ չափով փակում Ռուսաստանի ալիւր ծախող վաճառականների շահադիտական ախորժակի առաջը, այժմ ոչ միայն զրկւած է գրանից, այլ և ինքն է ստիպւած դիմել քաղաք ալիւր գնելու. Բնականաբար Ռուսաստանի ալիւրի այն քանակը, որ սպառում էր Շուշին սովորական տարիներում, այժմ այլևս անկարող է բաւարարել ազգաբնակութեան կարիքները, հետևաբար աւելի մեծ պահանջ է լինելու Ռուսաստանի ալիւրի. Այդ պահանջն աւելի մեծ չափեր է ընդունելու մանաւանդ այժմ, երբ Ղարաբաղը պատրաստւում է հիւրընկալ և ապաստարան տալ մեր տարագիր ու պարտախտ եղբայրներին, տաճիկ արիւնկզակ կառավարութեան սրից ու եաթաղանից ճողոպրած հայ փախստականներին.

Մատաանջութեան և երկիւղի խնդիր չէր լինի, ամէն ինչ իր բնական շաւղով կը գնար, եթէ Ղարաբաղն էլ գտնւէր այնպիսի պայմաններում, տեղագրական և ճանապարհների հաղորդակցութեան տեսակէտից, ինչպէս Կովկասի այլ վայրերը. Սակայն ցաւալին այն է, որ մենք կտրւած ենք «աշխարհից», որ մեր հաղորդակցութեան ճանապարհները չափազանց աննախանձելի են, որ մթերքների տեղափոխութեան գործը Եւլախից Շուշի և գիւղերը շատ անմխիթար վիճակ է ներկայացնում և ենթակայ է պատահական, անբարեխիղճ և գռեհիկ ֆուրգոնչիների կամայականութեան. Ինչ երաշխաւորութիւն ունենք, որ նման անկազմակերպ վիճակում, մի գեղեցիկ օր, Ղարաբաղում ալիւրի կրիզիս չի լինելու. էլ չենք խօսում շաքարի և այլ կենսական անհրաժեշտ մթերքների մասին.

Ցաւն այն է, որ մենք՝ ղարաբաղցիներս սիրում ենք շարժւել, գործի կպչել, երբ վտանգն իր ահեղութեամբ մեր դրանն է չոքած լինում, երբ դանակը ոսկրին է հասնում. Ամէն տեղ մտածում, աշխատում են մարդիկ օր-աւուր աճող թանգութեան առաջն առնել, ամէն տեղ սպառողական և այլ ընկերութիւններ են կազմակերպւում կռւելու թանգութեան դէմ, թեթևացնելու գէթ փոքր չափով ժողովրդի, մանաւանդ չունեւոր խաւի ծանր վիճակը, իսկ մենք յենւած մեր աւանդական անշարժութեան, ձեռքներըս ծալած, հրաշքներ ենք սպասում երկնքից. Սակայն խորապէս համոզւած պէտք է լինենք, որ ոչ երկինքը մանանայ կուղարկէ և ոչ էլ զանազան ընկերութիւններ օգնութեան ձեռք կըմեկնեն մեզ մեր դժւարին րոպէներում. Մեր ցաւը մենք պէտք է հոգանք.

Գիտեմ, Շուշին զբաղւած է այժմ փախստականների ընդունելութեան հարցով, լարում է իր նիւթական և բարոյական ուժերը, միջոցներ է մտածում, որ պատմական Ղարաբաղն արժանի չմնայ իր եղբայրակիցների մօտ, բայց այդ հանգամանքն արգելք չըպէտք է հանդիսանայ, որ նա աչքի առաջ ունենայ նաև ապագայ դրութիւնը, մանաւանդ որ փախստականների ապահով ապրելու խնդիրը մեծ կապ ունի մեր յարուցած խնդրի հետ. Դժբախտ պատահարներից և անակընկալներից խուսափած լինելու համար մի փոքր հեռուն պէտք է նայենք, հեռատես լինենք. Մեր գլխաւոր հոգսերից մէկը պէտք է լինի մտածել և միջոցներ գտնել կանոնաւորելու մթերքներ տեղափոխելու գործը Եւլախից Շուշի. Մեր սեփական ուժերով, թէ իշխանութեան միջոցով, պէտք է աշխատենք կանոնաւոր հիմքերի վրայ դնել, կազմակերպել մթերքների տեղափոխման խնդիրը, ազատել նրան այս կամ այն կառապանի կամայականութիւնից և ունենալ մի հսկող մարմին, որի առաջ պատասխանատու լինեն մթերք փոխադրողները թէ ժամանակի և թէ գնի նկատմամբ. Այնուհետև հոգ պէտք է տանենք քաղաքում ունենալու քաղաքային պահեստներ ալիւրի, շաքարի և նաւթի. Դա անհրաժեշտ է և այդ խնդրի նախաձեռնութիւնն իրենց վրայ պէտք է վերցնեն քաղաքային ինքնավարութիւնը և «Կուլտուրա» սպառողական խանութը. Ճիշտ է, գործը կապւած է մեծամեծ դժւարութիւնների, նիւթական միջոցների հետ, բայց և այնպէս անհրաժեշտ է իրագործել, թէկուզ դա մեզանից պահանջի շատ ժամանակ և աշխատանք. Այլապէս մեծ ռիսկի ենթարկած կը լինինք ամբողջ Ղարաբաղի ազգաբնակութեան պարենաւորման գործը և յետոյ անկարելի կը լինի ուղղել մեր կարճատեսութիւնից և անտարբերութիւնից առաջացած սխալը. լինենք հեռատես.

Նորայր

ԻԶՈՒՐ ԹՄԲԿԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆ

Որ կրթական գործը Ղարաբաղի թեմում կատարեալ անտիրութեան է մատնւած, կարծեմ սա նորութիւն չէ ոչ ոքի համար. Ցետադարձ հայեացք ձգեցէք մեր դպրոցական կեանքի անցեալ տարւայ անցուդարձին, պատկերը իր ամբողջ մերկութեամբ կը պարզւի ձեր առաջ. Դպրոցները լցրած համբակներով և իրենց միսիային անգիտակ, կիսակիրթ և յաճախ անգրագէտ պաշտօնեաներով. Ժողովրդական դպրոցը վարկաբեկւած հայ շինականի աչքում. Երկար տարիներ են պէտք մեր կրթական գործը նախկին տարիների բարձրութեանը հասցնելու համար. հարկաւոր է մաքրել, պատասխանատուութեան ենթարկել ողջ մթնոլորտը.

Տարին վերջանալու հետ ծանր դրութեան մասին խօսեց մամուլը, պատասխանատու մարմինը շտապեց կանխել արդէն ծայր առող դժգոհութիւնները և անպատասխանատու գրչակների միջոցով թմբկահարել առաջիկայ «ազգաշէն» գործերի մասին. Նորից հրապարակ նետւեց դպրոցական յանձնաժողովի հարցը իւր խրատիլակ և ամէն ինչ ընթացաւ իր նախկին ճանապարհով.

Այժմ, շուտով կը բացւին դպրոցները. դանիրը.տարին խոստանում է լինել աւելի աղէտաւոր մեր կրթական-դպրոցական գործի համար, որովհետև, ուսուցչութեան մի մասը կոչւած է զինւորական ծառայութեան, իսկ մի զգալի մասն էլ կոչւելու է որպէս երկրապահ դրուժինայում։

Հետաքրքրական է իմանալ, թէ ինչ է արւած մեր կրթարանները այսպէս թէ այնպէս ապահովելու դասատուներով։ Ի՞նչ եղաւ դպրոցական յանձնաժողովը և կամ հրաւիրւելու են արդեօք թեմական և շրջանային տեսուչներ։

Ահա հարցեր, որոնք իզուր սպասում են պատասխանի։ Չէ որ պատերազմական տարի է, խառնակ ժամանակներ, շատ ու շատ հարցեր են դրւած հրապարակի վրայ, կարելի է մոռանալ կրթական գործը և արդարանալ...

Մեր գիւղացիութիւնը, որին ամենքը սիրում են մեղադրել տգիտութեան մէջ, շատ լաւ է ըմբռնել դրութիւնը, որ կրթական գործը այլևս չէ հետաքրքրում թեմական իշխանութեանը, որ երբէք մենք չենք ունենալու ոչ թեմական և ոչ էլ շրջանային տեսուչներ և սկսել է ինքը կազմակերպել իր երեխաների կրթութեան գործը առանց թեմական իշխանութեան աջակցութեան։ Ամեն օր շուկայում կը տեսնէք գիւղացիներ, որոնք ուսուցիչ փնտրելու համար փողոցներ են չափչփում։ Մի շաբթւայ ընթացքում չորս անգամ հենց միմիայն մեզ են դիմել Բալլուջայից, Ղշլաղից, Խանքենդուց և Դահրազից։ Ուրեմն գիւղացիութիւնը եւ համոզւեց, որ թեմական տեսչութիւնը կազմալուծւած է մեր թեմում։

Ահա գործերի այսպիսի դրութեան մէջ է, որ մեզ մօտ ուսուցիչների ժողով է հրաւիրւում, փախստականների երեխաների կրթութեան գործը կազմակերպելու։

Դիակնացնել մի ամբողջ թեմի կրթական գործը, չկարողանալ գէթ որևէ չափով բաւարարել տեղացիների կրթական պահանջները և լուր աշխարհի յայտարարել՝ որ Ղարաբաղի թեմում մինչև իսկ փախստականների որդոց կրթական գործն է կազմակերպւում, խոստովանում ենք, շատ յանդուգն քայլ է, որին ընդունակ կարող են լինել միմիայն շատ հազւագիւտ «ընտրեալները» մեր իրականութեան մէջ...

Ի՞նչ պէտք է մտածեն մեր իրականութեան անծանօթ շրջանները. այն, որ Ղարաբաղի թեմում կրթութեան և դաստիարակութեան գործը այնպիսի հիմունքների վրայ է դրւած, որ անհանդուրժելի է համարւում փախստականների երեխաներին անմասն թողնել ընդհանուր բարիքից և նրանց մասին մտածում են այնտեղ, Ղարաբաղի բարձունքներում այն ժամանակ, երբ դեռ նոքա չեն էլ անցել «օրհնեալ» երկրի սահմանները։

Երանի թէ այդպէս լինէր։ Բայց մենք մեր կրթական գործի տապալմամբ շատ ենք հաշտւած։ Ի զուր է թմբկահարութիւնը...

Մելք. Նասոյեան

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐԻՆ

Անգլիայում Լորդերի պալատի ժողովում վիկոնտ Բրայսը դիմեց հարցապնդումով կառավարութեան ներկայացուցչին, լորդ Կրիւին, Թիւրքիայում տեղի ունեցած վերջին հայկական կոտորածների մասին և հարցրեց թէ արդեօք անգլիական կառավարութիւնը հնարաւոր է գտնում որևէ միջոցներ ձեռնարկել Հայաստանի կենդանի մնացած հայ ազգաբնակութեան բեկորները ազատելու յետագայ ջարդերից։

Կոմս Կրոմէրը, Եգիպտոսի նախկին փոխարքան, յիշեցրեց, որ Թիւրք կառավարութեանը յայտնւած է արդէն, թէ նրա անդամների վրայ է բարդւում անձնական պատասխանատւութիւն տեղի ունեցող ջարդերի ու գազանութիւնների համար։ Լորդ Կրիւէն հաստատեց, որ Բրայսի ունեցած տեղեկութիւնները հայկական ջարդերի մասին միանգամայն համապատասխանում են իրականութեանը։ Ջարդային շարժումը սկսւել է մայիսից։ Այդ գազանութիւնները ստանում են Թիւրքիայում գտնւած գերմանացի վարչական անձերի լիակատար խրախուսանքը և վերջինները խիստ անվայել դեր են խաղում քրիստոնեայ ազգաբնակութեան դէմ սկսւած հալածանքներում։ Այդ ջարդերի դէմ անգլիական կառավարութիւնը ներկայումս ոչ մի ուղղակի միջոց անկարող է ձեռնարկել։ Այն ամենն ինչ որ նա այժմ կարող է անել, դա այն է, որ կրկնելու է ամենախիստ կերպով, թէ բոլոր անձինք, որոնք կատարում են այդ կոտորածները կամ ներշնչում են անելու, կստանան իր ժամանակին իրենց արժանի պատիժը։

Լորդ Կրոմէրը «Times»-ին ուղղած մի նամակով ընդգծում է Լորդ Կրիւի լորդերի պալատում արած վերջին յայտարարութիւնը հայկական ջարդերի մասին։ Լորդ Կրոմէրը ցաւ է յայտնում, որ օսմանեան պետութեան ազգաբնակութիւնը տեղեակ չէ անգլիական այդ հաստատումի մասին։ Մեծ երջանկութիւն կը լինէր, եթէ Թիւրքիայի ազգաբնակութիւնը հասկանար, որ գերմանացիները մեծ դժբախտութիւններ պիտի բերեն նրա գլխին. Թիւրքական անկախութիւնը պիտի կորչի ամենից առաջ այն դէպքում, երբ Գերմանիան յաղթանակէ։

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ներկայ օգոստոսի 5-ին կայացաւ Շուշու գաւառապետ պ. Եանկովսկու նախագահութեամբ փախստականների տեղաւորման գաւառական մասնաժողովի նիստը։ Այդ նիստին պ. Եանկովսկին և տեղական «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէի լիազօր պ. Լեւոն Վարդապետեանը զեկուցումն արին այն ճանապարհորդութեան մասին, որ նրանք կատարել են դէպի Շիխլար-Ղարրանդ կայարանը, որպէսզի Շուշու գաւառը դիմող փախստականների համար այդտեղ սննդատու-սանիտարական կայաններ հաստատեն։ Մասնաժողովը լսելով այդ զեկուցումը, հետևեալ որոշումները կայացրեց. 1) Շիխլար-Ղարրանդ կայարանում շինել փախստականների համար մի բաղանիք. 2) Նրանց շորերն ու իրերն ախտահանելու համար կառուցանել յատուկ շէնք՝ ախտահանական կաթսաներով. 3) ունենալ մի առանձին սենեակ հիւանդներին մեկուսացնելու համար. 4) Նշանակել մի սանիտարական բժշկական խումբ մի բժշկից և երկու փելդշերներից ու ախտահանիչից, եթէ հնարաւոր կը լինի, նոյն իսկ 2 բժշկից. 4) հիմնել սննդատու կայան, որտեղ փախստականներին մատակարարւի թէյ, հաց, սուպ և եփած միս։

Ինչ վերաբերում է դրամական միջոցներին, որոնք անհրաժեշտ են այդ որոշումներն իրականացնելու համար, պ. գաւառապետը յայտնեց մասնաժողովին, որ համաձայն պ. Նահանգապետի շրջաբերականի, թէյի, հացի և ընդհանրապէս սննդատու կայանի անհրաժեշտ ծախքերը, որոնք կատարւելու են նախքան փախստականներին գիւղերը տեղաւորելը, պիտի հոգացւեն այն 3000 րուբլի գումարից, որը փոխադրւած է պ. գաւառապետի տրամադրութեան ներքոյ։

Ի նկատի առնելով, որ յիշեալ գումարը խիստ անբաւարար է սպասւող ծախքերի համար, մասնաժողովը որոշեց դիմել նաև այլ աղբիւրների և ի միջի այլոց որոշեց խնդրել Շուշու հայոց «Եղբայրական օգնութեան կոմիտէին», որ սա իր միջոցներից տայ առաջին նւազ սկզբնական ծախքերի համար 500 րուբլի։ Այնուհետև մասնաժողովն ընտրեց իր համար քարտուղար պ. Լեւոն Վարդապետեանին, նմանապէս որոշեց, որ այսուհետև բոլոր ծախքերը կատարւեն նախագահի կամ քարտուղարի ձեռքով։

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Տեղեկութիւններ են ստացւած, որ Թիւրք-պարսկական սահմանագծի վրայ քիւրդերը նորից կազմակերպւել են և տեղ տեղ սկսել են յարձակումների դիմել։

— Մանազկերտի և Վանի ուղղու-

ԹԵՐԹՕՆ

ԹԱՐՄ ՇԻՐԻՄԻ ԱՌԱՋ

(Նադսոնից)

Դարձեալ մենակ եմ. ու շուրջս կրկին
Խաւարն անթափանց՝ գիշերը մթին.
Եւ օրահասական մտորումներով
Կանգնել եմ առջեն ես թարմ շիրիմի...
Էլ ինչո՞ւ սպասեմ, կամ ինչո՞ւ ապրեմ,
Էլ ու՞ր աշխատեմ, կամ է՞ր մարտնչեմ,
Էլ ո՛չ ոք չունիմ, որին ես սիրեմ,
Էլ ո՛չ ոք չըկայ, որին աղօթեմ...

Շուշի

Թարգ. Լ. Վարդունի

ՅՈՅՍ

Դու եկար ինչպէս քամին փոթորկոտ,
Յաւէտ տարագիր, միշտ անապաստան.
Սիրառատ կանչով դուռըս ծեծեցիր
Եւ ես բաց արի, էլ դու չըկայիր...

Ինչպէս պատանքը քնքոյշ մութերի
Ինձ պարուրեցիր. դու ինձ գըգուեցիր.
Իմ կուրծքըլըրթնդաց, իմ սիրտը ճըչաց,
Բայց դու չըկայիր, ախ, էլ չըկայիր։

Մարող լոյսերի անչար ժըպիտով
Ինձ համբուրեցիր, մութի հետ փարւած
Մութի մէջ փախար, մութի մէջ կորար,
Ես քեզ կանչեցի. էլ դու չըկայիր...

Դու եկար ինչպէս քամին փոթորկոտ
Յաւէտ տարագիր, միշտ անապաստան.
Սիրառատ կանչով դուռըս ծեծեցիր
Եւ ես բաց արի, էլ դու չըկայիր...

Գր. Ներսիսեան

ՇՈՒՆՉԱԼԻՑ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պատերազմը ստեղծել է մեր օրերում իւրօրինակ մի գրականութիւն, որ բաւականաչափ տարբերւում է անցեալ շրջանների գրականութիւնից։ Բնորոշը այժմ ոչ միայն այն է, որ ժամանակակից գեղագէտները քննում և նկարագծում են գլխաւորապէս պատերազմական մոտիւներ, այլ և այն, որ այդ «նոր մոտիւները» նրանք գըծում են «նոր ներկերով», գրում իւրօրինակ պաթէթիքական ոճով և երգում խտէրիքական-մելօդրամատիքական տոնով։ Մշակւել է մի ընդհանուր շաբլօն, որի համեմատ և «ստեղծագործում» են ժամանակակից հեղինակները... Վէհանձն ու միշտ քաջ սպաներ, գնդապետներ, խեղճ ու միշտ թոյլ գըթութեան քոյրեր և ապա գռեհ ու միշտ վայրենի «տեվտոններ» — ահա պատկերների այն սահմանափակ քանակը, որոնց շուրջը պտտում է գեղագէտների երևակայութիւնը։ Եւ իհարկէ, շնորհիւ այդ գծերի, ժամանակակից գեղագէտների բոլոր պատերազմական նովէլլաները, վէպերը, երգերը ի վերջոյ այնքան միօրինակ և տաղտկալի են լինում, որ կարդացւում են անհագին դժւարութեամբ։

Մի ուրիշ, աւելի ևս բնայատուկ գիծ ունի ժամանակակից գեղարւեստական գրականութիւնը, որի վրայ ես կը կամենայի այստեղ շեշտել առանձնապէս։ Այդ գիծը—ռազմական-միլիտարիստական այն իւրօրինակ գոյնն է, որով ներկւած են ժամանակակից գեղագէտների «պատերազմական» պատկերները։

Կարդացէք ուշադրութեամբ այդ միօրինակ և տաղտուկ պատկերները — և դուք կը տեսնէք, որ վերջ ի վերջոյ բոլոր այդ հեղինակները պատերազմի երկրպագուներ են, միլիտարիզմի հլու ստրուկները... Պատերազմը ինքնին նրանց չի սարսափեցնում—պատերազմի դէմ յիշւած հեղինակները ոչ մի քննադատական և կտրուկ խօսք չունին։ Ժամանակակից գեղագէտներին զայրացնում է «բիրտ տեվտոնի» դէմքը, զայրացնում է այն—որ աւերում են մայրենի դաշտերը, որ գործածւում են «անբարոյական» մէթօդներ պատերազմի ժամանակ—բայց այդ բոլորը այնքան, որքան անմիջապէս ուղղւած է մեր դէմ։ Բարեկամ բանակների ռազմական քայլերը՝ թէկուզ և կապւած միևնոյն սարսափների և կոտորածների հետ—միմիայն ոգևորում է և լարում գեղագէտների ռազմական վայրենի ինստինկտները...

Եւ ահա այդ իւրօրինակ, իմ կարծիքով ժամանակակից գեղարւեստական գրականութեան ամենաբնորոշ գիծը—որոշակի սահմանագծում է մեր օրերի գեղագէտներին վաղեմի ռուսական գեղագէտների բանակից։ Կարդացէք Լև Տօլստոյի պատմւածքները Սեվաստոպոլի պաշարման և կազակների արշաւանքի մասին, նրա «Պատերազմը և խաղաղութիւնը»... Այդ երկերում հեղինակը անաչառ նկարչի անդորրութեամբ նկարում է պատերազմի բնորոշ դրւագները, մարդկային հսկայական շարանների հզօրաւոր բաղխումները։ Պատերազմի մեծ, հսկայական «դէմքը» ըէլիէֆ կերպով գծագրւում է Տօլստոյի երկերում։ Բայց միաժամանակ դրա հետ դիտելի և ակնյայտնի է հեղինակի բացասական և յամենայն դէպս ոչ անդորր վերաբերմունքը դէպի պատերազմը։

Պատերազմը ինքնին, որպէս այդպիսին՝ պատերազմը անկախ նրանից թէ ո՞ր կողմից և ո՞ւմ դէմ է վարւում—գծւում է որպէս սարսափելի մի ֆանտոմ, հսկայական և անողոք մի Մօլօխ։

Վերցնենք մի ուրիշ, աւելի աչառու և ներվայնոտ հեղինակի—Գարշինի երկերը։ Այստեղ դուք չէք տեսնի Տօլստոյի գըչին յատուկ օբիեկտիւզմը։ Բայց դորա փոխարէն դուք դարձեալ կարող էք տեսնել պատերազմի, ռազմաբեմի և նրա գործիչների բարդ դիմագծերը։ Մարդիկ նկարւած են իրենց բազմազան և հակասական յատկութիւններով հանդերձ։ Եւ դարձեալ, — որոշակի գծագրւած է պատերազմի սոսկալի էութիւնը... Ժամանակակից գեղագէտների մօտ մենք տեսնում ենք միանգամայն հակառակը։ Բոլոր մարդիկ, բոլոր զինւորները իրապէս հանդիսանում են յիշւած գեղագէտների երկերում, որպէս պատերազմական միօրինակ մանէկէններ՝ վառւած միշտ ռազմական տենչերով...

Այդ բնորոշ յատկութեանը մեծագոյն

թեամբ մերոնց ունեցած վերջին յաջողութիւնները սրտապնդել են Նոր փախստի դիմած Սալմաստի շրջանի քրիստոնեաներին և նոր գաղթը մասամբ կանգ է առել։

— Կ. Հ. Բ. ընկերութեանը կից արդէն կազմուած է «Տաճկահայերի Հայրենակցական Միութիւն», որի նպատակն է նուիրատւութիւններով, ամսավճարներով և այլ միջոցներով օգնութեան հասնել տաճկահայ փախստականներին։ Ընկերութեան գործադիր մարմինը բաղկացած է 24 հոգուց, իսկ կենտրոնական մարմինը՝ 10 անդամից, նախագահութեամբ Ա. Սաֆարեանի։

— Համաձայն Էջմիածնում կայացած որոշման, Երևանում բացւած է ժամանակաւորապէս սննդական կայան։ Ներքին-Ախտա վերջին երկու օրս հասան 1500-ից աւելի փախստականներ, և ուղարկւեցին դէպի Նոր-Բայազէտ, Զիրուխլու։ Ամէն օր սպասւում է 500-ից աւելի փախստական։ Նրանց տալիս են առայժմ թէյ, հաց, մասամբ և հագուստ։ Անհրաժեշտ է բժշկական օգնութիւն։

Նոր-Բայազէտի շրջանում փախստականներին օգնութիւն ցոյց տալու գործի համար աշխատում են «Եղբայրական Օգնութիւն» կոմիտէները և Հայ Նպաստամատոյց Ընկերութիւնը։

— Թիֆլիսի Հայկ. Կենտ. Կոմիտէն ստացել է Ս. Յարութիւնեանից Էջմածնից հետևեալ հեռագիրը «Փախստականները անընդհատ գալիս են ամեն օր։ Էջմիածնից մինչև տաճկական սահմանը ամբողջովին բռնուած է փախստականներով։ Իգդիրի և Էջմիածնի շրջակայ բոլոր այգիները բռնած են նրանցով. Իգդիրում, կենտրոնացել են 20,000 հոգի, Էջմիածնում 45,000։ Այդ տեղերից նրանք խմբովին գնում են այլ վայրեր։ Իգդիրից մինչև Օրգով, տաճկական Կարէկ, Իգդիր, Մաքարա գիւղում և Էջմիածնում հիմնւած են բժշկասանիտարական և սննդատու կայաններ, Էջմիածնում բացւած է հիւանդանոց, բաղնիք և երեխաների համար ապաստարան. բացի այդ՝ Իգդիրից մինչև տաճկական սահմանը շրջագայում են ձիաւորներ, որոնք ժողովում են ճանապարհին մնացած երեխաներին, հիւանդների և մեռնողների դիակները։ Իգդիր են հասնում օրական մինչև 50 որբ երեխաներ, որոնք տեղաւորւում են առանձին կայաններում. իսկ մասամբ ուղարկւում են Էջմիածին, ուր ժողովել են մինչև 400 ծծկեր, փոքրահասակ, նոյնիսկ ինն օրւայ ծնւած մանուկներ։ Վանի և այլ վայրերի փախստականները ամբողջ ճանապարհը անցել են ոտքով, շատերը հիւանդ են, կիսաքաղց, որոնք խուճապի ժամանակ հնար չեն ունեցել մի բան վերցնելու։ Սովից և ճանապարհին յոգնածութիւնից փախստականները հիւծւած են և ենթակայ թեթև հիւանդութիւնների։ Շատ է տարածւած փորհարութիւնը քիչ մահացութեան դէպքերով։ Անընդհատ եկողների պատճառով փախստականների ճիշդ թիւը չի կարելի որոշել։ Իգդիրում որոշւեց փախստականների մօտաւոր թիւը, այն է՝ Վ.-շրջանից 303,000 հոգի, Մ.-ից 60,000 բացի առաջուց եկողները։ Մահացութիւնը Իգդիրում հասնում է 15, Էջմիածնում մինչև 40։ Փախստականների ամբողջ հոգսը ծանրացած է հասարակական կազմակերպութիւնների վրայ, գլխաւորապէս Էջմիածնի «Եղբայրական օգնութեան» և Հայկ. Կենտ. Կոմիտէի վրայ։ Հասարակական միջոցները, համեմատած կարիքի մեծութեան հետ, չնչին է։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— «Եղբայրական—օգնութեան» լիազօրները, որոնք փախստականների տեղաւորման գործով գնացել էին գիւղերը՝ հարկաւոր ցուցակները կազմելու համար, արդէն վերադարձել են քաղաք։

— Անցեալ չորեքշաբթի երեկոյեան, նախատօնակի պատճառով քաղաքում թատրոնը, սինեմատօգրաֆները և ցիրկը փակ էին։ Այդ օրը ամառային ակումբանոցի դահլիճում նշանակւած ներկայացումը «Սատանի աշակերտ» պ. Փափազեանի բենեֆիսին, յետաձգւեց և տեղի ունեցաւ ուրբաթ օրը, 7 օգոստոսի։

— Անցեալ երկուշաբթի օրը նշանակւած՝ բժիշկ Օրուջեի դասախօսութիւնը տեղի չունեցաւ, ինչպէս լսում ենք, թոյլտւութեան ուշացման պատճառով։ Նոյն օրը կայացաւ թուրքերէն ներկայացում—«Աղջկասպան» դրաման։

— Բժիշկ պ. Լևոն Աթաբէկեանը, ինչպէս մեզ հաղորդում են, պատրաստակամութիւն է յայտնել դասախօսել Թոքախտի մասին։

— Մեզ հաղորդում են, որ տեղիս բժիշկները պատրաստւում են մի շարք դասախօսութիւնների միջոցով ծանօթացնել գաւառական ուսուցիչներին փախստականների բժշկա-սանիտարական գործի կազմակերպման հետ։

— Մեզ խնդրում են տպագրել, որ ղարաղաղցի մշակները շարունակում են հացափուռներում «թափել» իրենց ըսպիտակեղէնները։ Քաղաքային ինքնավարութեան ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում այդ անկարգութեան վրայ։

— Այսօր քաղաքային այգում «Եղբայրական Օգնութիւնը» կազմակերպում է ժողովրդական մեծ գրօսանք յօգուտ փախստականների։

ԿՈՎԿԱՍ

— Կաթողիկոսի կարգադրութեամբ ուսումնական պարապմունքները Էջմիածնի հոգևոր ճեմարանում կը սկսեն նոյեմբերի 1-ից, որովհետև ճեմարանի շէնքում բացւած են հիւանդանոցներ փախստականների և որբանոց նրանց որբերի համար։

— Համաձայն երկաթուղու վարչութեան կից գլխաւոր սանիտարական յանձնաժողովի որոշման, ճանապարհին հիւանդացող ճամբորդների համար մարդատար ամեն մի գնացքում, III կարգի վագոններից մէկում, մի առանձին բաժանմունք է յատկացւում, որի մէջ մտնել առողջ ճամբորդներին արգելւում է։ Այսուհետև մարդատար բոլոր գնացքներում կախւելու են յայտարարութիւններ՝ մաքրութիւն պահպանելու մասին։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԿՈՂՄՆԱԿԻ ՆՊԱՍՏ Է ՀԱՐԿԱՒՈՐ

Խանքենդ, 4-ին օգոստոսի

«Փայլակի» № 41-ում, որ նուիրւած է եղել փախստականներին, գլխաւորապէս շեշտւած էր, որ նոքա մեր եղբայրներն են ու քոյրերը և որ մենք պարտաւոր ենք պահել, պահպանել նրանց։ Ամենքս էլ գիտենք, որ այդ անօթի ու բոկոտն արարածներին, որ ձեռքները դէպի մեզ կարկառած, մեզ վրայ յուսացած՝ Վանի շրջանից, սարէ սար, ձորէ ձոր ընկած, գաղթելով մեզ մօտ են գալիս—պարտաւոր ենք կերակրել ու հագցնել։ Այդ անելու մեզ ոչ թէ պէտք է հարկադրեն, այլ պէտք է կատարենք ինքնաբերաբար։ Բայց այդքանը գիտենալ դեռ բաւական չէ։ Պէտք է այն էլ իմանանք, որ այս տարին, որ մեծ մասամբ սուգի ու աւերի տարի է պատերազմի հասցրած վնասների շնորհիւ, սուգի տարի է նաև երկնառաք պատուհասների՝ հայ գիւղացուն հասցրած վնասների շնորհիւ. Որ գիւղն էլ որ մտնում ես, միաձայն այս ես լսում. «քեզ մատաղ հաց չկայ, արտերի հնձելուց յետոյ թակածը մի բան չի տալիս, որը թակում ենք, էգը ալիւր անում, ուտում։ Այս 2—3 տարի է, որ կարկուտը մեր արտերը սրբում տանում է»։

Բացի այդ գիւղում աշխատող ձեռքերի մեծ պակասութիւն է զգացւում։ Եւ այսքանի դիմաց, երբ այսօր Շուշու շրջանի գիւղացիութեանը վիճակւում է 15000 հայ փախստականներին պահելու հարցը, հարկաւոր է լուրջ ուշադրութիւն դարձնել մեր գիւղացիութեան տնտեսականը բարւոքելու։ Մենք հաւատացած ենք, որ մեր միւս ընկերներն էլ, որոնք դարձեալ ուղարկւած են գիւղացիների վիճակին իրազեկ անելու տեղւոյս «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէին, մեզ հետ միաձայն կասեն, որ անպատճառ հարկաւոր է կողմնակի նպաստ, որպէսզի գիւղացիութիւնը կարողանայ պահել իր մօտ եկող փախստականներին և ամօթով չմնայ։ Ցաւում ենք, մեզ հետ էլ ամբողջ գիւղացիութիւնը, որ թէ պետութիւնը և թէ մեր բոլոր հիմնարկութիւնները, որոնք կազմւել են օգնելու հայ փախստականներին—այս կամ այն կերպ օգնութեան կը հասնեն գիւղացիութեան։ Առանց այն էլ մեր գիւղացիութիւնը իր ձմեռւայ պաշարը չունի ամբարած, և այսօր էլ եթէ թողնենք, որ նա առանց կողմնակի նպաստի կատարի իր վրայ դրւած պարտականութիւնը, միանգամայն անկարելի է։

Ամենքս գիտենք, որ առատ տարիները գիւղացին միշտ էլ առատաձեռն է եղել, արձագանք է տւել ամեն մի հասարակական աղէտի, գիտենք նոյնպէս, որ ամբողջ պատերազմի ընթացքում ինչպիսի զոհողութիւն է ցոյց տւել նա թէ տնտեսապէս և թէ բարոյապէս (օր. Երևանի շրջանի գիւղացիութիւնն) բայց այսօր երեք կողմից քայքայւած գիւղացին—որ չունի ոչ աշխատող ձեռքեր և ոչ ձմեռւայ պաշար—առանց կողմնակի նպաստի փախստականների պահելու հարցում դժւարանում է։ Թէև նա սկզբում սիրով ընդունում է փախստականներին պատսպարելու մեր առաջարկը բայց երբ խօսքը իր վիճակին է վերաբերում, խնդրում է միջամտել պետութեան և մեր ազգային հիմնարկութիւնների առաջ, որպէսզի իրենց նպաստ տրւի թէ փողով և թէ հացահատիկներով։

Պօղոս Մկրտչեան

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԳԱՒԱՌՈՒՄ

Քարահունջ գիւղ (Զանգ. գաւ.) 30 յուլիսի

Դարձեալ գիւղն է, որ ենթարկւում է թալանի, դարձեալ գիւղն է որ պատերազմի ու բնութեան պատահարների այս անօրինակ օրերում ազատ չէ տնարոյս գիշատիչների աւերմունքներից։ Գողութիւնը, որը գիւղացիական կեանքի չարիքներից մէկն է եղել, այսօր դեռ շարունակւում է մեզ մօտ իր ամօթալի և վնասակար հետևանքներով։ Մինչդեռ այլ շրջաններում, լուսաւորութեան ու կրթութեան օգտակար ջահն է վառւում, իսկ մեզ մօտ Զանգեզուրում նոյնիսկ էլ անհետանում, մարում է և նրա տեղ լայն չափերով տարածւում են գողութիւններն ու աւազակութիւնները։

Այս խայտառակութիւնից ազատ չէ և Քարահունջ գիւղը, որը Զանգեզուր գաւառի լուսաւոր գիւղերից մէկն է համարւում։

Յուլիսի 25-ին, գիշերը՝ գիւղն են մտել գողեր և կողոպտել միանգամից 6 տուն և այնպիսի ճարպիկութեամբ, որ մարդ ուղղակի զարմանում է։ Թէ ինչպէս նրանք մարդկանց գլխատակերից հանել են նրանց հագուստներն ու գօտիները։

Սակայն ո՞վ է մեղաւորը և երբ պէտք է վերանայ այս կեղտոտ սովորութիւնը։

Առանց վերապահութեան կարելի է պնդել, որ մեղաւորը մենք ենք, գիւղացիներս։ Որովհետև մեր մէջ է, որ գոյութիւն ունեն թայփայական խմբեր և դեռ շատ է կրկնւելու և շարունակւելու նման գողութիւնները։

Բայց ովքե՞ր են գողերը։

Մենք, բոլորս. որովհետև թաքցնում ենք գողերին. իսկ գողերը ուրիշ տեղերից չեն արշաւում, այլ ապրում և ծառայում են տեղիս ոչխարատէրերի և մի քանի հարուստների տներում։ Սրանք և ծառայում են նրանց և սուր գործիք դառած՝ անում ամեն մի սուտ գործ, շարժւում, իրենց տէրերի շահերի թելադրութեամբ։

Քարահունջ գիւղը զուրկ չէ ինտելիգենտ, երիտասարդ ույժերից, որ կարող

չափով նպաստել է՝ այն յախուռն, շըռինդով և յոխորտանքով համակւած կենսահայեցողութիւնը, որ տիրում է ներկայումս ռուսական քաղքենի գեղագէտների շրջաններում։ Շնորհիւ որոշ հանգամանքների, ռամկավարական հոսանքի մտաւորականները այժմ լուռ են։ Մեր օրերում ասպարէզը նըրանցն է—որոնք ներկայացնում են ռազմատենչ քաղքենի տարրերի հայեացքները։ Եւ ահա «օրւայ» այդ «հերոսները» երգում են այժմ իրենց տիրակալների խօսքերը։ Ֆ. Սօլլօգուբը, ռուսական դեկադէնտների խոշորագոյն այդ մտաւորականը, Ս. Գօրօդէցկին, Բէլին և «մօդեռնիստ» մնացեալ գեղագէտները լարւած են և կարծես միշտ պատրաստ կռւի դաշտը նետւելու։ Այժմ դրանք աւելի քաջ և կատաղի են—քան նրանք՝ որոնք հեռու, արեան դաշտերում իրապէս զոհում են իրենց կեանքը։ Բոլոր գեղագէտների երգերը լեցուն են շաւինդով և մելօդրամատիքական կոչերով։ Այստեղ, խաղաղ Պետրօգրադում իրենց շքեղ սալօններում նրանք «վառւում» են պատերազմական տենչերով և կռւի կոչում բոլորին... Եւ այսպէս են երգում նոյն այն պօէտները, որոնք ժողովրդական վեհ շարժումների օրերին ելնում էին «քաղաքացիական» երգերի դէմ, որոնք յանուն «անգոյը գեղարւեստի» սպանում էին ազատ քաղաքացիական միտքը, քննադատական անկախ խօսքը։ Այսպէս երգում են այն գեղագէտները—որոնք մօտաւոր անցեալում, յանուն «խաղաղութեան» և «իսկական գեղարւեստի» սպանում էին պրօլետարական Գօրկուն։

Այժմ դերերը փախւել են։

Քաղքենիութեան հլու սպասաւորներ ժամանակակից «դեկադէնտները» ստրկօրէն կաղապարում են քաղքենի հրապարակախօսների երգերը։ Նորէն ճըշտւած է այն հին թէզը—որ գրականութիւնը կեանքի հայելին է, կեանքի արտացոլումը։ Նորէն ճշտւում է այն՝ որ գեղագէտները ևս ենթակայ դասակարգային հասարակութեան ազդեցութեանը ի վերջոյ արտայայտում են տարբեր սոցիալական խաւերի յոյզերը և խոհերը...

Պետրօգրադ.

Կարինեան

է ապրել, վերջ տալ այս անպատուաբեր սովորութեան և վճռական դեր խաղալ, բայց ինչ արած, որ դրանք գտնւելով ուրիշ քաղաքներում, մեծ մասամբ Բաքւում,—մոռացութեան են տւել միանգամայն իրենց ծննդավայրը, բոլորովին թողել նրա մասին մտածելը. ամեն ոք իր հոգսն է քաշում, խխունջի նման իր պատեանի մէջ մտած՝ ապրում իրեն համար։

Ահա այսպէս քայքայւում և խաւարի են մատնւում գաւառը, գիւղացիութեան աղքատ, հիւծւած և հիւծւող տարրը։

Արդեօք, ժամանակը չէ՞ մտածելու և առաջն առնելու, թէ էլի՞ լռենք ու համբերենք։

Գ. Ճաղարեան

ԳԻՒՂԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

Տող գիւղ (Շուշու գ.) 28-ին յուլիսի

Մեր հասարակութիւնը այժմ վատ դրութեան մէջ է։ Տարւայ ամբողջ բերքը փչացել է կարկուտից, խորշակից, անձրեւից և հեղեղներից. այնպէս որ արտերը հնձելն անգամ թանգ է նստում։ Թէև նեղութիւնով կալսում ենք, բայց սերմ ու հնձողի վարձը չի գոյանում։ Այսքան գժբախտութիւնների վրայ այժմ էլ գողութիւններն են աւելացել։ Ահա մի ամբողջ ամիս է, որ Եաղլաւանդեցի ղաչաղ Ռաշիդը ամառանոցում նստել է, իրենից «քաջ» մի շարք ռաշիդներ էլ ցցել գիւղերի վրայ —էշ ձի, եզ, չթողեց. գողանալով մէկին 10—20 րուբլի առնելով յետ են դարձնում տիրոջը. իսկ ով որ իր ապրանքի յետեւից ման եկող չունի, հենց էնպէս էլ զրկւում է։ Մի ամսւայ ընթացքում 5 ձի, 2 էշ, 4 եզ է գողացւած Սալաքեաթենից, Զակուռուց, Թողուտից և Տողից. գրեթէ ամեն գիշեր գողութիւն է լինում գիւղերում և գողացւած ապրանքը դէպի եյլաղ է գնում, Ռաշիդի մօտ։

Յունիսի վերջերին ցորնի փութը մեզ մօտ ծախւել է 1 ր. 80 կ. իսկ այժմ 2 ր., այն էլ վատ տեսակի է։

Ա. Բ. Յակոբեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Գերմանիայի կորուստները մի տարում

Գերմանիայում սպայական կազմի կորուստները մինչև ներկայ տարւայ յուլիսի 1-ը հասել են 43.972, որոնցից 13.803 սպանւած, 26.826 վիրաւոր, 2.349 անհետ կորած և գերի՝ 993։ Վերջին թիւը պէտք է որ աւելացրած լինի այն սպաների թւով, որոնք գերմանական պաշտօնական կորուստների մէջ հաշւում են իբր անհետ կորած։

Սպայական կորուստների այդ ցուցակը վեր առնելով զէնքի տեսակի, ստացւում է հետեւեալը.—գեներալները 123, հետևակի սպաներ՝ 35.667, հեծելազօրային սպաներ՝ 1.550, թնդանօթային՝ 4.257 և այլ օժանդակ ծառայութեան սպաներ՝ 1382։ Այս կորուստները գերազանցում են այն ամենին, ինչ որ կար Գերմանիայում մինչև պատերազմ յայտարարելը, այսինքն խաղաղ ժամանակի 35.154 սպային։ Սպայական կազմի կորուստները ամսական 4.000 մարդու է հասնում։

Զինւորների կորուստը հասնում է 2.200.000, որոնք ընդմիշտ հեռացել են շարքերից և անյուսալի է որ երբևիցէ վերադառնան զօրաշարքերը։

Զինւորներից ամսական պակասում է 300 հազար մարդ։ (Այս թւի մէջ մտնում են նորից զօրաշարք մտնողները)։

Հետաքրքրական է այժմ դիմել այն թւերին, որ Գերմանիան է հանդէս բերել պատերազմ մղելու համար,—այդ թիւը 8 միլիոն մարդ է, որոնցից 2,2 միլիոնը ընդմիշտ հեռացել են շարքից։ 4 միլիոն գտնւում են բանակում, 600 հազար մարդ բանակից պակասել է վերջին երկու ամսում, հաշւելով ներկայ տարւայ յունիսի 1-ից, ընդամենը 2,8 միլիոն մարդ։ Ի նկատի առնելով, որ թիկունքում գտնւողների թւից շատերը զբաղւած են բացառապէս իրենց ծառայութեամբ, պարզ կը լինի, որ Գերմանիայում պահեստի դրութիւնը այնքան էլ փայլուն չէ։ Բանակը լրացնելու համար այժմ ծառայութեան են կոչւած 45 տարեկանից աւելի անձանց և 17-ամեայ պատանիներին։ Բացի դրանից, յունիսի զօրահաւաքին կոչւած են 130 հազար երկաթուղային ծառայողները։ Այդ միջոցը, անկասկած, հերոսական է, եթէ ուշադրութեան առնենք Գերմանիայի երկաթուղային ցանցի լայն զարգացումը։

Ճշգրիտ տւեալների համաձայն, պարզւում է, որ Գերմանիայում կնոջ աշխատանքը [ֆաբրիկայում շատ լայն է գործադրւում։ Մեր այն գերիները, որոնց յաջողւել է փախչել Գերմանիայից, կտրականապէս հաստատում են, որ այնտեղ կատարեալ մարդու սով է և այն գործարաններում, ուր նրանք ստիպւած էին աշխատել, բանւորների 60 տոկոսը չեզոք երկրների բանւորներ են։ Գերմանիայում միայն մի բան են մտածում՝ այն է շուտափոյթ կնքել մասնակի հաշտութիւն,—այդպէս են ասում գերմանական բանակի գերի ընկած սպաները և բժիշկները։ Երկրի տնտեսական կեանքը նոյնպէս խախտւած է։ Բաւական է միայն ասել, որ Համբուրգ-ամերիկեան ծովագնացութեան նման ձեռնարկութիւնը մօտ է կատարեալ սնանկութեան, և մի քանի օր առաջ այդ մասին խօսում էին իբր կատարեալ եղելութիւն։

Անգլիական կորուստները

Պարլամենտի անդամներից մէկի հարցապնդմանը իբր պատասխան Ասկվիտը յայտարարել է, որ անգլիական կորուստների թիւը այլևայլ ռազմաճակատներում, բացառութեամբ Աֆրիկայի հարաւ-արևմտեան մասի, մինչև 17 յուլիսի հասնում է 321,889 մարդու։ Այդ թիւը բաժանւում է հետևեալ ձևով—Ֆրանսիայում սպանւած է՝ 3288 սպայ և 48,372 զինւոր։ Վիրաւորւած է՝ 6803 սպայ և 156.308 զինւոր։ Անհետ կորել են՝ 1,163 սպայ և 50,969 զինւոր։ Դարդանելում սպանւած է 567 սպայ և 7,567 զինւոր։ Վիրաւորւած է՝ 1,379 սպայ և 18,636 զինւոր։ Անհետ կորել են՝ 198 սպայ և 10,892 զինւոր։ Պատերազմական գործողութիւնների այլ և այլ ռազմաբեմերում սպանւած է՝ 145 սպայ, և 1445 զինւոր։ Վիրաւորւած՝ 248 սպայ և 3247 զինւոր։ Անհետ կորած՝ 22 սպայ և 641 զինւոր։ Ծովային կորուստները մինչև 20 յուլիսի հասնում են 9,106 մարդու։ Նրանցից սպանւած՝ 499 սպայ, 7,430 զինւոր։ Վիրաւոր՝ 87 սպայ 787 զինւոր։ Անհետ կորած՝ 29 սպայ և 274 զինւոր։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

«Փայլակի» խմբագրութեան (պատահական)

Երեւան, 5 օգոստոսի

Յայտարարում եմ ի գիտութիւն ընդհանրութեան, որ հայկական վեցերորդ և եօթերորդ կամաւորական խմբերում չենք ընդունում կամաւորների շարքում նրանց, որոնք ներկայ օգոստոս ամսում կոչւում են զինւորական ծառայութեան։ Այդպիսիները իզուր են գալիս մեզ մօտ։

887 դրուժինայի հրամանատարի փոխարէն՝ Գ. Բալայեան

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

Ռիգայի շրջանում և Եակոբշտադի ուղղութեամբ էական փոփոխութիւններ չկան։ Թշնամու ռազմաճակատի փորձերը Ռիգայի ծոցի ականային փականի դէմ յետ մղւեցին մեր նաւերի կրակով։ Դվինսկի ուղղութեամբ օգոստոսի լոյս 4-ի գիշերը և հետևեալ օրը գերմանացիները փորձեր էին անում յարձակման անցնելու, բայց յետ վանւեցին մեր կողմից։ Կովնայի մօտ, 11 օրեայ կատաղի կռւից յետոյ, ուր հակառակորդը ահագին կորուստներ ունեցաւ, գերմանացոց յաջողւեց ամրանալ Նեմանի ձախ ափին գտնւող ամրութիւններում։ Եսա գետից արևմուտք գերմանացիք փորձեր են անում անցնելու այդ գետի աջ ափը, ուր ամրութիւնների մի մասը դեռ ևս գտնւում է մեր ձեռքում։ Նեմանի աջ ափին բոլոր ամրութիւնները մեր ձեռքին է։ Վերին Նարևի ռազմաճակատում, նոյնպէս և Նրա ու Բուգի միջև 3 և 4 օգոստոսի կռիւները շարունակւում էին փոփոխակի յաջողութիւններով։ Առանձին լարւածութեամբ հակառակորդը յարձակումներ էր անում Բէլոստոկի և Բէլսկի ճանապարհների վրայ—արևմուտքից։ Բուգի վրայ, Սեդլեց-Զիրիմախա երկաթուղու շրջանում յետ մղելով գերմանացիների արշաւը, մենք դիմեցինք յաջող հակայարձակման. գրաււած է մի քանի գնդացիր։ Նովօգիօրգեւսկի շրջանում հակառակորդը շարունակում է իր յամառ յարձակումները ամրութիւնների հիւսիս-արևելեան ռազմաճակատում, ըստ որում գերմանացիների գլխաւոր ջանքերը ուղղւած են այն ամրութիւնների դէմ, որոնք փակում են երկաթուղին Մլաւայի կողմից։ Վերին Բուգի, Զօլօտայա-Լիպայի և Դնեստրի վրայ դրութիւնը անփոփոխ է։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Օգոստոսի 3-ին Մերձծովեան շրջանում սովորական հրացանաձգութիւն էր։

Օլթու ուղղութեան վրայ հետախուզական մասերի ընդհարումն։

Բասէնի հովտում թուրքերի արշաւը Շորօղլի վրայ—կանգնեցրած է, ըստ որում մանաւանդ յաջող գործ տեսաւ մեր հրետանին Կարադերբէնտից հարաւ։

Մենք կռւով գրաւեցինք թիւրքերի ուժեղ դիրքը Միրզա-Աղալեռան վրայ։

Եփրատի ուղղութեամբ մեր միզօրասիւնը կռւով գրաւեց Փրխուսի դիրքը և թիւրքերին յետ շպրտեց դէպի արևմուտք։ Մի օրւայ մէջ մենք գերի վերցրինք բատալիոնի մի կօմանդիր, 4 օբեր սպայ և աւելի քան 300 ասկեար, խլւած է մի սայլաշարք, բեռնւած հրացաններով, ձեռքի ռումբերով և մեծ քանակութեամբ տաւար։

Մնացեալ ճակատներում փոփոխութիւն չկան։

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

№ 45 Հինգշաբթի 13 օգոստոսի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
1915

Հինգշաբթի 13 օգոստոսի № 45

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ., վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ՄԵՐ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

I

Մի բնորոշ, վերին աստիճանի սիմպտոմատիկ երևոյթ է մեր առաջ։ Հարիւր հազարաւոր մերկ, քաղցած և ուժասպառ փախստականներ թափթփւած են Իգդիրում, Էջմիածնում, Ջուլֆայում, Հին Նախիջևանի գծի վրայ և նոյն իսկ Թիֆլիսում, իսկ բացակայում են միանգամայն ինտելիգենտ ոյժեր, որոնք գոնէ մի փոքր ֆիզիքական օգնութիւն հասցնէին այդ բաղդից հալածւածներին, փրկէին «անհետացող Հայաստանի» այդ վերջին բեկորներին մահւան և հիւանդութիւնների ճիրաններից։ Մեր մամուլի կոչերը, մասնաւոր տեղական մի քանի գործիչների ու ինտելիգենտների յուսահատական հեռագիրները կարծես մնում են անհետևանք և մեր ինտելիգենցիայի քար սիրտը, անտարբեր վերաբերմունքը դէպի մի ամբողջ ժողովրդի ծով տառապանքներն այսօր մի դառն իրականութիւն է, որի առաջ աչք փակել չի կարելի։ Արդեօ՞ք բարոյական այլասերումն է դա, որ բացայայտ է է դառնում պատմական այնպիսի խորհրդաւոր մոմենտում, երբ մի ամբողջ ազգութեան ճակատագիրն է որոշւում. արդեօ՞ք դա նշան է հայ մտաւորականութեան քաղաքացիական սնանկութեան այնպիսի մի ժամանակ, երբ հայ ժողովրդի քաղաքական գոյութեան ապագան պիտի դարբնւի։

Ահա այս բնորոշ երևոյթի հանդէպ մեր մի քանի օրգաններն ըստ իրենց սովորութեան բարձրացնում են վայնասուն, անէծքներ կարդում հայ ինտելիգենցիայի հասցէին կամ սանտիմենտալ բարոյական խրատներով փորձում քար սրտերը փափկացնել և դէպի գործ դրդել։

Մինչդեռ ամենագլխաւորն աչքաթող են անում նրանք և գիտմամբ կամ թէ միամտութեամբ իրենց դժւարութիւն չեն պատճառում մի փոքր խորն մտածելու այդ ցաւալի փաստի վրայ, վերլուծել այդ երևոյթի հիմքերն ու պատճառները։ Սիրուն ֆրազներով, շաբլօն սենտենցիաներով չէ, որ մենք պիտի դարմանենք մեր հասարակական ցաւերը, այլ անդամահատի սուր դանակով, կտրուկ դեղերով։

Եւ եթէ այսօր հայ մտաւորականութիւնը, հայ ինտելիգենտ շրջանները ցոյց են տալիս մերկապարանոց իրենց ամբողջ դէմքը, հանդէս են գալիս իրենց այն վերաբերմունքով, որ գայրոյթ է կորզում մամուլի մի քանի օրգաններում կամ հասարակական մի քանի խաւերում, դա մեզ զարմանալի չի թւում։ Այդ պիտի նախատեսէին նրանք, որոնք այսօր աղաղակ են բարձրացնում. այդ պիտի հասկանան նրանք, ովքեր քիչ թէ շատ ընդունակ են ըմբռնել իրերի ընթացքի տրամաբանութիւնը, հասարակական երևոյթների պատճառականութիւնը։ Իսկ հասկանալ, ըմբռնել, կը նշանակէ այդպիսիների համար մեր իրականութեան մէջ՝ իւր սեփական դատավճիռը կարդալ, իւր սնանկութիւնը խոստովանել։ Մի բան, որից հազարաւոր վերստեր, սար ու ձորեր հեռու են փախչում նրանք, որոնք այսօր հայ ինտելիգենցիայի գլխին գայլի աւետարան են կարդում. ինտելիգենցիայի, որը մեր հասարակական-մտաւոր իրականութեան հարազատ պտուղն է, բնական հետևանքը։

Իսկ թէ ինչ է այդ իրականութիւնը, կը խօսենք հետևեալ անգամ։

ԽՕՍՔԻՑ - ԳՈՐԾԻ

Փախստականների հոսանքը ողողել է Իգդիր, Էջմիածին, հասել Թիֆլիզ, Բագու և Գանձակ, մօտ է գալու նաև Ղարաբաղի լեռներին, լցնելու նրա ձորերը և հովիտները, բայց մենք դեռ զբաղւած ենք խորհրդակցութիւններով, վիճակագրութիւններով ու որոշումներով։ Սրտաճմլիկ նկարագրութիւնները փախստականների թշւառ վիճակի, նրանց ապրուստի դժոխային պայմանները, սովի և հիւանդութիւնների մագիլներում թրպրտացող հարիւրաւոր զոհերի վերջին հառաչը, թւում էր, թէ կը շարժէին Ղարաբաղի հայութեան գութը և ամենաընդարձակ չափերով կը ծաւալէր օգնութեան գործը մեր շրջանի մի ծայրից մինչև միւսը. Թւում էր, թէ մեր կամովին յանձն առած ամսավճարները, որ 6—8 ամիս է գանձւած չեն, ինքնաբերաբար կը մուծւէին «Եղբայրական օգնութեան» գանձարանը յօգուտ հայ փախստականների, որպէսզի դժբախտ անակնկալների առջև կանգնած չը լինէինք՝ նրանց մեր շրջանում երևալու դէպքում։ Սակայն այդ ամէնը թւում էր միայն. իրողութիւնն այն է, որ մենք լուրի թարմութեան տակ միայն առժամապէս դուրս եկանք մեր իներտութիւնից, շարժւեցինք, ժողովներ գումարեցինք, խօսեցինք և դրանով էլ բաւականացանք, և որ ամենից ցաւալին է, չկարողացանք չարտայայտել մեր ահ ու դողը, որ պաշարել էր մեզ այն առթիւ, թէ մեր ունեցածի մի փոքրիկ մասը զոհաբերելու ենք մեր խոշտանգւած և վտարանդի եղբայրներին օգնութեան հասնելու դէպքում։ Տարւայ անբերրիութիւնն և մեր նիւթական անապահով վիճակը հոլովելով հազար ու մի ձևերով, մի բոպէ անգամ չուզեցինք ի նկատի առնել այն ահագին զոհաբերութիւնը, որ արել է մեզնից աւելի վատթար վիճակում ապրող Երևանի գիւղացիութիւնը՝ ամիսներ շարունակ պատսպարան և ուտելիք ընձեռելով տասնեակ հազարաւոր փախստականների, և այն անել կացութիւնը, որի մէջ գտնւելու է նա, եթէ նորից նրա վրայ ծանրանայ փախստականների պահպանման հոգսը։ Սակայն եթէ մեր գրպանի շահը զօրաւոր է և կարող յաղթահարելու մեր բարոյական պարտաւորութեան ձայնը, այն էլ ժամանակաւորապէս, այսու ամենայնիւ անկարող կը լինի յաղթահարելու այն ձայնը, որ հրամայողաբար մեզ կը ստիպէ անելու այն, ինչ որ չենք ցանկանում կատարել մեր բարի կամքով, որով մեծապէս տուժած կը լինի մեր պատւասիրութիւնը։ Խնդիրը պարզ է և հասկանալի. ինչ գնով էլ լինի, մենք պէտք է փրկենք մեր պատիւը և գոհացումն տանք մեր խղճի ձայնին, բարոյական պարտականութեան պահանջներին։ Մենք պէտք է տանք, կասկած չկայ, տանք ուրախ հաճութեամբ և մեր բարի կամքով գիտակցելով մեր արածի անհրաժեշտութիւնը և որքան շուտ, այնքան լաւ։

Բաւական համարենք, որքան խօսեցինք և ճառեցինք. շտապենք արդէն հաւաքած տեղեկութիւններով և անցնենք գործի։ Առանց այն էլ շատ ուշացրինք, մինչև այժմ մենք հաւաքած պէտք է լինէինք այն բոլոր ամսավճարները, որ երկար ժամանակ է գանձւած չեն, պէտք է նախատեսած լինէինք այն բոլոր դատարկ բնակարաններն, ուր պէտք է ապաստանեն քաղաք մտնող փախստականները, պէտք է ալիւրի, շաքարի և այլ անհրաժեշտ նիւթերի պատրաստութիւն տեսած լինէինք սննդատու կէտերի համար, դեղօրայք և այլ բժշկական միջոցներ ձեռք բերած լինէինք բժշկա-սանիտարական կայանների համար և այլն։ Դրանցից և ոչ մէկը ձեռք չենք առել և, հաւանականաբար, գլուխներս կորցնելու ենք, հենց որ փախստականների առաջին ալիքը զարկէ Շուշու պարսպներին, եթէ շարունակենք մեր գործելակերպը, աւելի ճիշտ, խօսելակերպը։ Դրութիւնը լուրջ է. կազմակերպենք փախստականների ընդունելութեան գործը, կազմակերպենք խելացի և մեր արժանապատւութեան վայել ձևով։ Խօսքից անցնենք գործի։

Նորայր

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՖՕՆԴ

Ի նպաստ փախստականների

Պատերազմի ազդեցութիւնը, որ ամենից գերիշխողն է ժամանակակից կեանքի բոլոր ոլորտներում, անտես չարաւ և մանկական աշխարհը։ Մանուկները ևս զգում են ծանր փորձութեան օրերի պահանջները։ Նոքա ո՛չ միայն յաջող կերպով յարմարեցնում են մօմենտին իրենց խաղերի բնոյթը, այլ և կարողանում են օգտագործել այդ խաղերը յօգուտ մօմենտի պահանջներին։ Ահա մի փաստ, որ մեր առջևն է դրւած երկու փոքրիկների նամակի միջոցով։ Ստորև մենք ամբողջովին առաջ ենք բերում այդ նամակը։

Թանկագին «Փայլակ».

Մենք տանը մանկական ներկայացում ունինք և նրանից գոյացած 4 ր. 75 կ. ահա ուղարկում ենք Ձեզ։ Խնդրում ենք յայտնել մեր ընկերներին, որ իրենք էլ այդպիսի ներկայացումներ ունենան և փողը Ձեզ տան։ Երբ որ այդ փողերը կը շատանան, այն ժամանակ Դուք կը տաք փախստականներին, որոնք ապրելու են գիւղերում։ Մենք երեխաներ ենք, մէկս 10 տարեկան, միւսը 11 տ.։

Խնդրում ենք մեր նամակը տպէք շուտ և լաւ։

Շմաւոն Միրզաբէկեանց
Աւագ Մինասբէկեանց

Եւ այսպէս ուրեմն, հիմնուած է Մանկական Փօնդ ի նպաստ մեր գաւառը ապաստանող փախստականների։ Խմբագրութիւնս իր կողմից խնդրում է յարգելի ընթերցողներին՝ աջակցել մանկական այս բարի ձեռնարկին՝ տարածելով մանուկների շրջանում մեր երկու փոքրիկների այս գաղափարը։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

Հերթի է դրւած զօրքի պարենաւորման հարցը, որի շուրջը խօսում են մի քանի պատգամաւորներ։ Ճառախօսներից արժանի է ուշադրութեան Աջեմովի խօսքը։

Աջէմովը հրաւիրում է ուշք դարձնել այն բանի վրայ, որ Գերմանիայում գիւղերա-արդիւնաբերական կենտրոնական խորհուրդը պատերազմ յայտարարելու վեցերորդ օրն է երեան եկել, իսկ Դուման միայն այսօր է, որ քննում է երկրի արդիւնաբերական և կենդանի ուժերի կազմակերպման խնդիրը։ Կառավարութիւնը ոչ միայն չի գործակցել հասարակութեան կազմակերպման, այլ աշխատել է քայքայել երկրի կենսական մթերքների, հաղորդակցութեան ճանապարհների և վառելիքի կազմակերպութիւնը։ Գլխաւոր արգելքները ներքին գործոց նախարարութիւնն է յարուցել։ Արդեօք դրւում է նրան պատասխանատւութեան ենթարկելու խնդիրը։ Մեր գլխաւոր սպայակոյտը իրան հաշիւ չէր տալիս առաջիկայ պատերազմի անհրաժեշտութեան մասին, որ այժմ երեւում է նրա վարիչների պահանջներից։ Երկրի բոլոր տնտեսականը պիտի դրւի նորոգ պայմաններում։ Զինուորական նախարարութիւնը այդօրինակ կործունէութեան համար չէ։ Դրա համար կադէտներին ցանկալի է զուտ գլխաւոր վարչութիւն։ Սակայն մասնաժողովի մեծամասնութիւնը բաւականացաւ ռազմական նախարարութեան կից օգնական մարմին կազմելով։ Ճառախօսը հակառակ է օրէնսդիր մարմնի անդամների խորհրդակցութեան մասնակցելուն։ Այդ մասնակցութիւնը խորհրդակցական մարմինը գործադիր կըդարձնի։ Դուման կըբաժանւի նախարարների կից այլ և այլ խորհրդակցութիւնների և անյաջողութեան դէպքում բոլոր պատասխանատւութիւնը կընկնի Դումայի վրայ։ Ճառախօսը նոյնպէս սխալ է գտնում ռազմական նախարարի իրաւասութեան սահմաններն ընդարձակելու օրինագիծը։ Ճառախօսի կարծիքով ամենակարեւորն է, որ կառավարութիւնը գիտակցի, թէ առանց հասարակութեան ինքը չէ կարող պատերազմ վարել։

Այնուհետև աչքի է ընկնում սոց.-դեմ. պատգամաւոր Չխենկելիի ճառը, որ առիթ է ծառայում ինցիդենտի։

Չխենկելին ենթադրում է, որ կառավարութիւնը ձգտում է պատասխանատւութիւնը ձգել Դումայի վրայ։ Այդպիսի օրինագիծ ընդունելով՝ Դուման իրեն կըզրկի հսկողութեան իրաւունքից, քանի որ պատգամաւորները մասնակցելով խորհրդակցութեան՝ չեն կարող անմիջական ղեկավարներ լինել, այլ միայն խորհրդատուներ կըլինեն։ Դուման պիտի իրեն յայտարարի միակ լիազօրը, որի առաջ պիտի հաշիւ տան իշխանութեան բոլոր մարմինները։ Դուման պիտի բոլոր քաղաքական և քաղաքացիական ազատութեան օրինագծերի քննութեանը անցնի, որովհետև միայն ազատ ժողովուրդը կարող է երկիրը փրկել տագնապալից դրութիւնից։ Դուման այդ կողմից ոչինչ չի արել։ Դժբաղդաբար երկրում դեռ շատ պարզամիտ մարդիկ կան, որոնք հաւատում են Դումային։ Սոցիալ-դէմօկրատները բոլորովին հրաժարւում են քւէարկել օրինագծերը, վճռապէս ազատ են զգում ամեն տեսակի պատասխանատւութիւնից։ Քայլերը, որ անում է Դումայի մեծամասնութիւնը, դաւաճանութիւն է։ (Աղմուկ, աղաղակ և բողոք կենտրոնում)։

Նախագահն առաջարկում է Դումայի հասցէին վիրաւորական արտայայտութեան համար Չխենկելուն զրկել տասը նիստից։ Չխենկելու անձնական բացատրութիւնը լսելուց յետոյ, Նախագահը առաջարկում է միայն երեք նիստից զրկել։ Առաջարկն ընդունւում է 200 ձայնով, ընդդէմ 63-ի։

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Իգդիրից հաղորդում են. փախստականները շարունակում են գալ. ամենքը ցնցոտիների մէջ են, քաղցած, կիսակենդան։ Օգնութեան գործը շատ է կաղում. մեծ պակասութիւն կայ սրտացաւ աշխատաւորների։ Մահացողների տոկոսը մեծ է։ Բացակայում է բժշկական լուրջ օգնութիւն։ Փախստականները ենթակայ են մութ անձնաւորութիւնների կոպիտ շահագործման։ Հացի պակասութիւն կայ։ Պահանջւում է անյապաղ օգնութիւն՝ փախստականներին աւերւած երկիրը վերադարձնելու համար։ Շատ ալաշկերտցիներ վերադարձել են։ Դժոխային տանջանք է կրում այս դժբաղդ ժողովուրդը։ Անվերջ շարաններով գնում են ոտով, սայլերով, ֆուրգոններով դէպի Էջմիածին, ուր ուղարկւած է ցարդ 159,000-ից աւելի փախստական։ Սրտամորմոք տեսարաններ են տեղի ունենում։ Որբերի թիւը 2,000 է։ Մեռնում է 20 տոկոսը։ Դեղօրայք չկան, պէտք է ուղարկել անյապաղ։

— Արամը կռւի և աշխատանքի ընդունակ տղամարդկանց հետ վերադառնում է Վան։ Նրանք, որոնք ուզում են վերադառնալ, կարող են միանալ նրա հետ։

— Կ. Հ. Ընկ. Խորհուրդը շրջաբերականներով դիմել է ընկերութեան բոլոր ճիւղերին, առաջարկելով ցորենի ժողովարարութիւն յօգուտ տաճկահայ փախստականների։

— Համառուսական քաղաքների միութեան գլխաւոր լիազօրի օգնական Ն. Մ. Կիշկինը յայտնեց Թիֆլիզի հայոց առաջնորդին, որ քաղաքների միութեան Կովկասի ճիւղի մթերքների պահեստից որպէս օգնութիւն փախստականներին կարելի է տալ զգեստներ և ոտնամաններ։ Այժմ առաջնորդը խնդրելէ յիշեալ ճիւղին տալ 400 ձեռք հագուստ և կօշիկ։

— Օգոստոսի 7-ին Երևանի նահանգը մեկնեց համառուսական քաղաքների միութեան գլխաւոր լիազօրի օգնական Ն. Մ. Կիշկինը, տաճկահայ փախստականների դրութեան հետ ծանօթանալու և քաղաքների միութեան կողմից նրանց օգնութիւն կազմակերպելու համար։ Նրա հետ միասին մեկնեց Հայկ. Կենտ. Կոմիտէի նախագահ Ս. Յարութիւնեանը։ Ն. Մ. Կիշկինը Ս. Յարութիւնեանի հետ նախ կանցնէ Ալէքսանդրապոլ, ապա Կարս, Էջմիածին, Իգդիր, Երևան և Թիֆլիզ կը վերադառնայ Աղստաֆայի ու Սևանի վրայով։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Քաղաքային վարչութիւնը որոշել է յանձնարարել քաղաքագլխին միջնորդել՝ նպաստ և փոխառութիւն ստանալու, քաղաքային սեպհական ալիւրի և շաքարի պահեստներ ունենալու համար։

— «Եղբայրական Օգնութեան» կազմակերպած ժողովրդական զբօսանք և երեկոյթը, որ պէտք է սկսւէր անցեալ շաբաթ օրը, յետաձգւեց աննպաստ եղանակի պատճառով։

— Քաղաքային վարչութիւնը որոշել է կտրուկ միջոցներով քաղաք մտնող ֆուրգոններից գանձելու տուրքի ապառիկները։

— Ինչպէս մեզ հաղորդում են՝ բըժիշկ պ. Արշաւիր Տէր-Գաբրիէլեանցը քաղաքային վարչութեան կողմից հրաւիրւած է Ժամհարեան հիւանդանոցում պաշտօնավարելու իբր երկրորդ բժիշկ։

— Քաղաքի քարվանսարատէրերին

ԹԵՐԹՕՆ

ԻՆՉՈ՞Ւ ՉԵԿԱՐ

Քեզմէ հեռու պանդուխտ եմ ես,
Աշխարհի մէջ, մարդուն օտար.
Կանչեցի քեզ
Հուր կարօտով, իմ սէր ուր ես
Ինչո՞ւ չեկար...

Խաւարի մէջ միշտ առանձին
Փնտռեցի քեզ օրեր երկար.
Եւ իմ հարցին՝
Մարդիկ անխօս անցան գացին.
Ինչո՞ւ չեկար։

Ես առեցի սէրը մարդու,
Սիրտը մարդու որ չի գթար.
Հոգիս արթուն
Լոկ քեզ սիրեց, սակայն, ախ, դու
Ինչո՞ւ չեկար։

Ցաւէտ կարօտ դէմքիդ լոյսին.
Իսկ դու յաւէտ ցնորք հազար.
Շատերն ըսին.
«Սէրդ կուգայ արշալոյսին».
Ինչո՞ւ եկար...

Ա.—

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ

Թող կանչեն բեկ-բեկ ձայները հեռւից,
Ծիծաղ ու շրշիւն.
Օտար եզերքի ջրերը յուզւած
Իմ հոգին լւան.
Ես չեմ ափսոսում անցեալը անբիծ,
Յուշերով ժպտուն,—
Ես չեմ կարօտում հին սէրը թօշնած,
Վայելքով դաժան...
Թող կանչեն նորից ձայները հպարտ,
Նոր սէր, նոր արև.
Կարօտ աշխարհի վարդերը բացւեն,
Իմ սէրը պճնեն.
Միշտ էլ թող սիրեմ քո սէրը զւարթ,
երգեր ու տերև.
Երբէք թող չըզգայ իմ հոգին մենակ,
Իմ կեանքը կատակ,
Հեգնանք ու ծաղրանք...

Գառնիկ Ղազարեան

ՂԱՐԱԲԱՂԻ «ՓԱՅԼԱԿ» ԿԱԶԷԹ ՏԻՐՍ ՊԵՐՈՂԻՆ

Քոյրական դրըլնաւ ամալըւ.

Առաջինը տափան չուրու երկինքը քզանայ շատ շնուրհակալ ըմ, վէր իմ աւալինջի կիրւածքս տիպալ իք ձեր «Փայլակ» կզէթումը. երկումինջինը թա վէր արժան համարիք մզանայ հրցնիք, լաւ ընք, ամմա էնա հինչ էն Օսմանլուէն թափուրղօցը խաբարը եր ա իլալ՝ թա կամըն մեր բարբաղ Ղալան, էն սևը մթէն օրան տէսնայ մին ալալիմ ընկած մեր տօնը։ Ես մին գօլ ըմ անցկացալ, համութն էլ տէնը, մեր մարթնան հարսնս էլ մին գօլ։ Ես ասում ըմ՝ մունք էլ դարիբատար ընք, խուխէս մինը հէնա դօբրաւուլի, եանի քի կըմւէր, գիւլլին ըռաշին վէնը կացած, բշեր-ցիրեկ օսմանլուէն նհետ կռէվս ա տամ, վէր միր հայուց ազգն էլ ըշխարքումս պարդերես ինի,—մինն էլ հէնա Բագւայ արեէն տակէն խաշւումա, լաւ-օսալ միզ կառավարում. փառք Աստու, թա հէնգան քաշ ընք, մին հըրիւրան էլ պէցիր ընք, տուզնը չընք, ծարաւ չընք, ասումըմ եկէք մեր խուխօցը սըդաղէն՝ քարը գիւրգնէրադ վէր ըծեցէք, բեդասլութիւնը վզաւ մէք օնիլ, քինանք կիրվինք, էն թափուրղօցը անայ մինը եա էրկունն էլ խուրդա տղերան մունք պիրինք պահինք, —մէրունքը թա չէ, ջհուդ տեսնանք, նասրանի տեսնանք, կէզան տեսնանք, թափուրղօցը իրեսը տեսնանք վուչ։ Երկէ իւրգօնէ էլ մեր մարթը, համութն էլ տէն, բղարան տօն կեալն բասա, ամեն օրւայ ճան, էլհա կցեցինք էտ թափուրղօցը անայ խօսելը։ Մեր հայը եա տառաւ թա՝ «ա կնէկ, ախէր օրըրնէս լաւ տեղ չի մթնում, ասումըն ըղօրթ-ըղօրթ կամըն թափուրղէքը, բա հինչ ըս ասում, հունց կանիինք, հացը թանգ, ամեն հինչը կրակուգին, ախէր կարիլ չընք պահենք»։ Կասեմ, ա մարթ, խէ իտի ղոխմիշ ըս ինում, խէ հիւր անայ ըս պակաս, եանի հունց թա կարիլ չընք պահինք։ Կը քինամ ճոկիմ, մին նախշուն խօխա պիրիմ տօնս, թողել էլ չըմ վեր կիայ բալկօնը հըմնի. դըրվազէն մղակումը չորբըր կը հանեմ, տանեմ չօրագչի Տատուրէն թօռնէն թափեմ, պիրեմ կէց տամ, մեծ ղզղանը ջրաւ հեռման կանիմ, լղըցնիմ, կուռնէքս եր քաշիմ վէնները լւանամ, կլօխը սանդրիմ, թամուզ, թաքիզ, շինիմ ըհա մին թագաւէրու ղուլիաթ, պիրիմ թօռանս քշտէն նստըցնիմ, շինիմ իմ բալաս։ Հալբաթ վէր էս պէնը Աստու իրան էլ լաւ կը թւայ, բեանդին էլ. հինչ ա ըննական, հունց գիտանք թա մեր Շահղանեան մարթու չընք տւալ. եանի վէր տանը կենար, սմախէլտ իք ըննակմն, հաց չիք տլակմն, էն էլ տեռնայ իմ Շահղանաս. եա առաէ հունց գիտանք թա Աստուծ հարսէնս մին մաղար չի տւալ, էրկունն ա տւալ, թող ինք ըննակմն...

Էս որ վէր ըսեցէ։ Հարսս, վէր սաբաւ ինձանայ մին բարաթ անխօս ամալըւ ա, էն ընկիւնան հունց ծկլթաց, հանց իզինքը տափերը թակեց, խընչխանչից, վէր ճռացէ շուշլու-գիւնաքար տեռած։ Ըռէխը պէց կալաւ, հինչ պէց կալաւ, ըշխարհքէս հուրու-զօրմանքը գլխէս վէր ածեց, թա խէ դու իմ քիօրփիս անումը տամ ըս, թափուրղու թայ անում։ Կասիմ, ա հայասըզ, ինձանայ հինչ ըս օգում, ինձ կօլ ըս տըլլակմն, խէ կենում չըս ջօրերս հանեմ ա հրամեռ, ըխպըրամեռ, ա քօհօր տօնը մին հրեղան պած ընկնէ. դէ Սանամն ըլի՞, հինչու կրեցէ մին խիլանի տւէ։ Մեր մարթն էլ իտի, թա տու քու տանայ պօշդ էրկու ըս ըրալ, ինքն էլ ինդի, հալամ հարսէնս ղօլն ա պահում։

Եա տեռէ մհէնգ էլ աղուս մեր հային կլխեն վէր ըծեցէ. կասիմ, կտրւիս տու, խէ շատ ըս տաք տւած բզարէն խըբըրներէն եռան. բարբաղ տեռնայ թօփխանան, վէր լօխճիտ կլխայ հանում ա։ Մհենգ էլ էս կտրւածը եա տառաւ թա՝ «խէ՞, թօփխանան քու աչկտ հանելա, տեղդ վարալա, բա դէ

կարգադրուած է մի ամսուայ ընթացքում տեղափոխել քաղաքի ծայրերը, հակառակ դէպքում քաղաքային վարչութիւնը որոշում ունի անյապաղ փակել այդպիսինները։

— Ակմբի դիրիժեօր պ. Ալէքսիձէն մեզ գանգատւում է, որ թեմական դըպրոցի աշակերտներից մէկը պատերից պոկում է իր բենեֆիսի աֆիշաները և սպառնում է օրիորդներին չպարել ակումբի դահլիճում։ Ցաւում ենք, որ նման անհատներն արատաւորում են դպրոցի անունը։

— Անցեալ շաբթին քաղաքային դումայի դահլիճում տեղի է ունեցել քաղաքի և եկւոր ինժինէրների խորհրդակցութիւնը քաղաքային էլէքտրական լուսաւորութեան և ջրանցքի շահագործման նախագծի քննութեան համար։

— Քաղաքային ինքնավարութեան կարգադրութեամբ քաղաքիս այլ և այլ փողոցներում դրւած աղբի արկղները դատարկւում են շատ ուշ։ Ցանկալի էր, օրւայ հաւաքածը հենց միևնոյն օրն էլ դուրս թափել։

— Մեզ գանգատւում են, որ քաղաքիս ջրկիրները հերթ չեն տալիս չքաւոր ազգաբնակչութեան աղբիւրներից ջուր վերցնելու։ Միւս կողմից էլ դանազան ձիատէրեր են ստիպում ջուր լցնողներին սպասել ժամերով։ Լաւ կը լինէր, եթէ ջրկիրները ծախելու համար ջուր վերցնէին գլխաւոր ջրամբարից։

— Ներքին գործերի մինիստրութիւնը կարգադրել է նահանգապետներին, ցուցակագրել օպոլչենիայի 2-րդ կարգի բոլոր մարտիկներին և կազմել նրանց թուի ճիշտ ցուցակները։ Մայրաքաղաքի թերթերը հաղորդում են, որ օպոլչենիայի 2-րդ կարգի մարտիկները խիստ մեծ թիւ են կազմում, դրա համար էլ նրանց՝ զինւորական ծառայութեան կանչելու դէպքում մեծ արտօնութիւններ կը տրւեն։ Զինւորական ծառայութիւնից կազատւեն բազմանդամ ընտանիք ունեցողները, որոնք իրենց աշխատանքով պահում են աշխատանքի անընդունակ բարեկամներին։

ԿՈՎԿԱՍ

— Թիֆլիսի նահանգի ռազմա-արդիւնաբերական կոմիտէի բանւորական բաժանմունքը իր վերջին հերթական նիստում որոշել է կոմիտէի միջոցով միջնորդութիւն յարուցել, զօրքի շարքերից վերադարձնելու ինժեներներին, տեխնիկներին, մասնագէտ բանւորներին և այնպիսի անձանց, որոնց բացակայութիւնը արդիւնաբերական հիմնարկութիւնների մէջ կը դանդաղեցնէ պետական պաշտպանութեանը ծառայող արդիւնաբերութեան գործունէութիւնը։

— Ուրբաթ, օգոստոսի 7-ին Թիֆլիսում Յովնանեան դպրոցում, Յով. Տէր-Միրաքեանի նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ մի ընդհանուր ժողով, որ հրաւիրւած էր թեմական իշխանութեան կողմից. խորհրդակցութեան էին կանչւել ծխ. դպրոցների ուսուցչական և հոգաբարձական մարմինները։ Խորհրդակցութեան նիւթն էր թէ ինչպէս անել, որ կարճ միջոցում կազմակերպեն օգնական խմբեր՝ էջմիածին ուղարկելու գաղթականներին օգնելու, հաց և այլ կենսական պիտոյքներ մատակարարելու համար։ Երկար թէր ու դէմ վիճաբանութիւններից յետոյ միայն հնարաւոր եղաւ կամաւորապէս օգնական խմբի ցանկ կազմել՝ ցուցակագրւեցին 100 հոգի ներկայ եղողներից միայն 4 հոգի, այն էլ ուսուցիչ-ուսուցչուհիներից։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ ՂԱՓԱՆԻՑ

Սարսափելի թանգութիւնը դեռ ևս շարունակւում է։ Մեր խանութպանները ժողովուրդին քերթելու ժամանակ են գտել։ Եթէ պատերազմը երկարի, սրանք մեզ արնաքամ կանեն։ Սապնի փունտը 30—35 կ. է շաքարի ֆ. 40 կոպ., կաշին տաւարի 1 ջուխտը 1 ր. 40 կ.—1 ր. 50 կ.։ Իհարկէ բոլոր խանութպանները չեն այսպէս վարւում, այլ նորաբիսաները, որոնք ուզում են շուտ հարստանալ։

— Դրութիւնը քանի գնում այնքան վտանգաւոր է դառնում։ Լուր հասաւ այստեղ, որ Արաքսի ափին պարսիկ չետնիկները մի սահմանապահային пость են թալանել։ Անցեալներում Շիկահող գիւղից աւազակներն ուզեցին մի ձի տանել, բարեբախտաբար ոստիկանութիւնը դուրս եկաւ և պատահեց դէպքին. աւազակները ձին թողին և փախան։ Շիկահողից մի գոմէշ գիշերով մորթել են, կաշին տարել, միսը թողել։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ՂԱՓԱՆԻ

III.

Չնայած որ Ղափանը առողջարար կլիմայ ունի, այնուամենայնիւ զանազան հիւանդութիւններ մուտ են գործել Ղափանում և իրենց առատ հունձն են անում։ Թոքերի բորբոքմանը Ղափանցիք «սաթըլջան» անունն են տալիս, որից վարակւած հիւանդին փոխանակ բժշկի մօտ տանելու, կանչում են գիւղական դալլաքին մէջքից կամ ձեռքից արիւն առնում, արնաքամ անում հիւանդին։ Ղափանցին առողջապահական կանոնների ու միջոցների մասին տարրական տեղեկութիւն անգամ չունի։ Մաքրութիւն ասած բանը միանգամայն բացակայում է նրանում։ Մի գիւղացի պատմում է ինձ, որ ինքը 25 տարի է չի լողացել ոչ պաղ և ոչ տաք ջրում։ Նոյնպէս անկանոն սնունդ են ստանում ղափանցիք։ Ղափանցու ամենասննդատու կերակուրն է ցամաք հացը, իսկ ֆիզիքական աշխատանքը գերմարդկային։ Նա գիշեր ցերեկ անդադար աշխատում է և երբեք չի հանգստանում։ Անմաքրութիւնը, անկանոն սնունդը և չափազանց լարւած աշխատանքը շատ շուտով են ղափանցուն յոգնեցնում և ուժասպառ անում։ Թոքախտի տարածման օժանդակում են նաև այն երիտասարդները, որոնք օտարութեան մէջ հիւանդանում են և այդպէս վերադառնում հայրենիք։ Բժշկական օգնութեան բացակայութիւնը կատարեալ է Ղափանում։ 150 հազար հայ և թիւրք ազգաբնակչութիւն ունեցող Ղափանը ունի մի թէ երկու հիւանդանոց, որից մէկը գտնւում է Զանգելան Թրքաբնակ գիւղում Արաքսի ափին, որից երբեք կամ շատ փոքր չափով է օգտւում Ղափանի հայ գիւղացին։

Բաւարար կերպով բժիշկ, ֆելշեր, հիւանդանոցներ չկան Ղափանում։ Բժշկների ու ֆելշերների փոխարէն այսօր Ղափանում վխտում են անթիւ «փալչիներ» և «դալլաքներ»։ Ցանկալի է, որ մեր ծխ. դպրոցների դասատուները ուրիշ առարկաների թւում շաբաթական մի անգամ էլ առողջապահութեան դասեր ունենան զրոյցատրութեան եղանակով իրենց փոքրիկ սանիկների հետ։

Արծիկ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Գորիս. 2 օգոստոսի

Շաբաթ, ամսոյս 1-ին տեղիս ակմբի դահլիճում կայացաւ ներկայացում—երեկոյթ, որ կազմակերպել էր տեղումս կազմւած «Կարմիր խաչի» ընկերութիւնը յօգուտ յիշեալ ընկերութեան։

Երեկոյթը կազմւած էր երեք բաժնից, որ բացից ռուսական հիմնով։ Սկզբում խաղացին Չեխովի „Медвѣдь“ որ անցաւ չափազանց թոյլ։

Գ. Ս. Գարռնեանը ջութակի վրայ նւագեց ռուսական մի քանի եղանակներ և «Կռունկ»-ը բաւական անաջող։

Երկրորդ բաժնում օր. Ս. Բուշտուենին զգացւած և յաջող արտասանեց Ռ. Պատկանեանի «Ինչո՞ւ լուռ ես պօետ» բանաստեղծութիւնը։ Խաղացին «Զարաճճի» վօդ. մի գործ. Աւետեանի և շնորհիւ օր. Բուշտուենու մտածւած խաղի, անցաւ բաւարար։ Միւս դերակատարները թոյլ էին։ Երրորդ բաժնում եղան նւագածութիւններ, երաժշտական այլ և այլ գործիքների վրայ և արտասանւեցին Куплетъ-ներ։ Ընդմիջումներին նւագում էր ասիական երաժշտութիւն։ Վերջում եղան ասիական պարեր։ Երեկոյթը վերջացաւ գիշերւայ ժամը 3-ին։

Գ. Ղ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Եապոնիայի եւ Ռուսաստանի առեւտուրը

Պատերազմը առաջ է բերել Եապոնիայի և Ռուսաստանի միջև առևտրական յարաբերութիւնների մեծ զարգացում։ Ներկայ տարւայ յունւար ամսում Եապոնիան ներմուծել է Ռուսաստան 3,450,000 իէն արժողութեամբ ապրանք, այդ ներմուծումը մայիս ամսում հասել է 6,210,000 իէնի։ Այդ առևտրական յարաբերութիւնների զարմանալի աճումն աւելի ևս պարզ կը լինի, եթէ համեմատենք ներկայ տարւայ վիճակագրական թւերը անցեալ տարւայ հետ։ 1912 թւին ամբողջ տարւայ ընթացքում Ռուսաստանը ստացել էր Եապոնիայից 2,610,000 իէնի ապրանք, և երբ 1913 թւին այդ թիւը բարձրացել է մինչև 4,900,000 իէնի, հասարակական կարծիքը Եապոնիայում ապշել էր այն անսպասելի յաջողութիւնից։ Մինչդեռ ներկայ տարւայ բոլոր ամիսներում Եապոնիայից Ռուսաստան ներմուծւած ապրանքների արժէքն կլոր թւերով հասնում է է 28,400,000 իէնի։ Եապոնիայից դէպի Ռուսաստան արտահանւող ապրանքները գլխաւորապէս բաղկացած են՝ ճոթեղէնից, կօշկեղէնից, մեղրից, ալիւմինից, երկաթէ ապրանքներից, հում մետաքսից և այլն։

Ընդհակառակն այլ պատկեր է ներկայացնում Ռուսաստանից դէպի Եապօնիա արտահանութիւնը, որ աստիճանաբար իջնում է։ Յունւար ամսում Ռուսաստանից արտահանւել է դէպի Եապօնիա 960 հազար իէնի արժողութեան ապրանքներ, իսկ մայիսին այդ թիւը հասնում է 130 հազարի։ Այս հանգամանքը բացատրւում է նրանով, որ Ռուսաստան իւր ամբողջ ուշքը դարձրել է պատերազմի վրայ և զոհել է իւր բոլոր միւս շահերը։ Ուստի դըժւար է յուսալ, թէ ներկայ պատերազմի ընթացքում ռուսական ապրանքների ներմուծումը Եապօնիա որևէ զարգացում ստանայ։ Եապօնական առևտրական շրջաններում ներկայումս խորհրդակցութեան նիւթ է դարձել այն, թէ ինչ միջոցներով պահպանել իրենց ձեռքում ներկայումս գրաւած Ռուսական շուկան։

Պատերազմի տարելիցը

Գերմանական Vorwärts թերթը համաերօպական ներկայ պատերազմի տարելիցի առթիւ իւր առաջնորդող յօդւածում գրում է։ «Երբ մի տարի առաջ բռնկեց այն պատերազմը, որը վերլուծւեց մի անելի, պատմութեան մէջ անօրինակ համաշխարհային հրդեհի, ոչ ոք չէր մտածում, որ այդ կռիւը չէր վերջանար մի տարուց։ Մեծամասնութիւնը կարծում էր, որ պիտի լինի 1870—71 թւականի պատերազմը, երբ մի քանի ամիսների ընթացքում թշնամին ոչնչացւել էր մի քանի կատաղի կռիւներում և այդպիսով որոշւել էր պատերազմի ելքը։ Եւս տաւել չէին հաւատում ներկայ պատերազմի

սօտ չըն ասում հու, օղումս թափուրղան պերիս քիցիս տօնս, հացս հրմցընիս, ընդհանց օքտան իսկի օսմանլուէն թագավէրը կրեցալ չի թա կեավանայ, շհարումը մին ամէս կռէվ ըն տւալ, ղօշունէն եխնալ. մհէնգ վեր իտի վալվալաչի թայֆան պիւրըմըս քուտանդ քնաւ անում, ջօղուըըս տլականըս, վեր քշերը իր կեանայ կարպետը եա էրկան եանը պըտատէ կուռնըտակաւը տինի քինայ. առէ եա էտ էլ վէր անէ վուչ, կարել չի առնան կօժը քիցի կօռնը, թէշտը կլխէն տինի կօրչի՞, եաաւ ես քինամ ընդեղան հիշտեղ շօռ կեամ. հինչս իտի շատ էտ թափուրղօցը եսսիր տեռալ. դէ մեզ էլ մին խօխա օնինք կուռումը, թա Աստուծ պըհելի ինի, պըհլական ա, թա պըհելի չինի, թափուրղօցը վէր շատ հիւրմաթ անիս, կը պահէ։

Էս վեարուսմս, որ մունք մարդ ու ու կնէգ իստի խօսքաւ իլած ինք, ձէլ եա եչիմ տեսնամ հարսըս էն դօլէ ութաղան, խուլխէն շօրերը կեց տւած, թաթան փռնած տիւս եկաւ բիղի մըղակը, կասիմ ա հայասըզ, խէ մահլաս մզերա ըս անում, քեզ հինչ ընք ըրալ, վէր՝ խո[illegible]ըզըւալ թա հըղէ ինիս. եա տեռաւ հարսըս թաղաղանան իզինքը վեր թակից, ծւծւաց, թա «խէ քուէն վերը վեր աչկէտ ազիզ ա, էն չըս թափուրղու թայ անի՞ւմ, վէր իմ մաղարըս ըս տանում թափուրղու կօխկէ նստըցնում։ Խօխէս վէնը քու աչկդ կօխած, վէր խօրթ ինիս, կասիմ թա խօրթա, համ հօրը ըշխատանքը լէֆում ըս, համ էլ իտի խօսքերք խճսռւմ. բա ես էս տանը կը կարիմ կենամ, կը փախչիմ քինամ իմ հարանց տօն, թախտաֆուշան կախ կինիմ, կը քինամ սպընւածեն հնգըստրանէն քըշտան ինձ քցիմ քերծէն տակը, կընկնեմ թուռուջրին հօվուզը խեղդւիմ, արիւնս կըլխէտ վեր ածիմ, երկիր ըշխարքումս քեզ խաղք խայտառակ անիմ, վէր իտի խօսքերքը ես եօր չըմ օնել»։

Հնկէր-հրեան էս ծըւծւացէն երան նի տնռէն մեր տօն, զօռաւ-գիժաւ մեր էս եաղի տրածէն ախուս ըրէն, պնջըցրէն, մինը ինձ մղըտրից, մինը իրան, եր կացէնք քէցէնք նի մտէնք տղընէս։ Մհինգ, ախպէր կազէթ կիրող, նի ըմ մտալ տեղերս, թա օխծը կծածէն աչկէն քօն կը գեայ, ինձ էլ ընդի. էն հալին ա վէր, էս կողքէն ընկնելաւ, էն կողքէն պարան տալաւ լիւսըցրալըմ մին թահրաւ. տիւ ինիս էս սուրփ ըռաւուտը, հանց ջանս քեզ մատաղ, խնթրում եմ, վասն Աստուծէն սէրին, թա ամալ կը կեայ, գիրեցէք, հեռագիր տւէք, ըղաչաք պաղատանք ըրէք, վէր Ղըլէն մղակաւը թափուրղա չինի ձնէ, թա չէ հանց ըէ-յարուռ կը տեռնանք, վէր սառ ուռւսէնը ղըլամուռը մեզ մատուք նշանց կը տայ։

Ձեր քեամբախտ քուր
Սանամ Զուլֆուղարեանց

տեղականութեանը, որովհետև անհնարին էին համարում, թէ արդի կապիտալիստական պետութիւնների զգայուն օրգանիզմը կը կարողանայ տանել երկարատև պատերազմ առանց ամբողջ տնտեսական կեանքի ծանր ընկճումների»...

Ընդգծելով արդի տնտեսական օրգանիզմի անսպառելի ճկունութիւնը և յարմարեւելու ունակութիւնը, «Vorwärts» շարունակում է. «Պատերազմում մասնակցող բոլոր մեծ ազգութիւնները, չնայած պատերազմի տևականութեանը, այնուամենայնիւ իրենց տնօրինութեան ներքոյ տակաւին ունեն նիւթական ու կենդանի ուժերի անսպառ աղբիւրներ, և միայն կոյր անրջողները կարող են երազել նրանց կատարեալ ու վերջնական պարտութեան մասին»։

Վերջին խօսքերն անշուշտ ուղղուած են Գերմանիայի ռազմամոլ ծրագիրների դէմ, որոնցով այնքան տարուած է գերմանական մեւս մամուլը, և որոնք իբրև խոստովանք արտայայտուեցին պատերազմի տարելիցի առթիւ, կայսր Վիլհելմի հրատարակած կոչի վերջին խօսքերում. «Խաղաղութիւն, որ մեզ երաշխաւորութիւն կը տայ ապագայի համար զինուորական, քաղաքական և տնտեսական կողմից, որը կը տայ մեր ստեղծագործող ուժերի անխափան զարգացման պայմաններ մեր հայրենիքում և ազատ ովկեանում»։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

Թշնամու նաւատորմիղը թողեց Րիգայի ծոցը։ Ցամաքային ռազմաճակատում Րիգայի շրջանում և Եակոբշտադտի ուղղութեամբ, Դվինսկի մօտ և դէպի արևմուտք մասնաւոր կռիւներ են նախկին ճակատում։ Վիլկոմերի շրջանում ես էական փոփոխութիւններ չը կան։ Կօշեդարից արևմուտք մեր զօրքերը օգոստոսի 7 և 8-ի ընթացքում կանգնեցնում էին հակառակորդի շարունակւող յառաջխաղացումը։ Միջին Նեմանի ձախ ափին և վերին Բօբրի վրայ էական փոփոխութիւններ չկան։ Մեր զօրքերի դիրքը Օսօվեցի մօտ, ստորին Բօբրի վրայ, վերին Նարևում մինչև Բելսկ—Վիսօկօլիտօվսկ երկաթուղային գիծը, Բրեստի շրջանում և դէնը Բուգի աջ ափին, մնում է նախկինը։ Գալիցիայում փոփոխութիւն չկայ։ Նովօգիօրգևսկից օգոստոսի 7-ին տեղեկութիւններ չկան, նախկին տեղեկութիւնները, որ Նովօգիօրգևսկից բերել էին մեր օդագնացները, ցոյց են տալիս որ բերդապահ զօրքերը դիմադրելու այլևս հնարաւորութիւն չը պիտի ունենային այդ գիշերը։

Սև ծովում մեր ականակիրները խորտակել են հարիւրից աւելի առագաստանաւեր։

——

Պաշտօնական. ծովային գլխաւոր շտաբից։ Օգոստոսի 3-ին գերմանական նաւատորմիղը մեծ ուժերով նորոգեց իր յարձակումները Րիգայի ծոցի մուտքում մեր դիրքի դէմ։ Մեր նաւերը օգոստոսի 3-ին և 4-ին ամբողջ ժամանակը յետ էին մղում թշնամու յարձակումները, որի ծածուկ նիրս խուզման աշխատանքների պատրաստմանը շատ էր նպաստում մառախլապատ եղանակը։ Օգոստոսի 5-ին, օգտւելով թանձր մառախուղից, թշնամու գերազանց ուժերը վերջապէս ներս խուժեցին Րիգայի ծոցը և մեր նաւերը, շարունակելով դիմադրութիւն ցոյց տալ թշնամուն, հեռացան։ 6 և 7 օգոստոսի հակառակորդը Րիգայի ծոցում և զանազան ուղղութիւնների վրայ մի շարք հետախուզումներ արաւ, ըստ որում մի շարք ընդհարումներ ունեցաւ մեր նաւերի հետ և ականակիրների զգալի կորուստ ունեցաւ։ Մենք ևս մեր կողմից կորցրինք ռմբաձգային «Սիվուչ» մակոյկը, որը ընկաւ փառաւոր մահով անհաւասար կռուում ընդդէմ թշնամու, որի յածանաւը, մի քանի ականակիրների հետ միասին օգոստոսի 6-ին երեկոյեան հասաւ նրան և ռմբակոծեց 200 սաժէն հեռաւորութիւնից։ «Սիվուչ», բռնկւած հրդեհից շարունակում էր հրաձգութիւնը թշնամու դէմ, մինչև որ սուզւեց ծովի խորքը, բայց և դորանից առաջ խորտակեց թշնամու ականակիրը։ Օգոստոսի 8-ին թշնամին աչքի առաջ ունենալով իր կորուստները և տեսնելով որ իր ջանքերը իզուր են, ըստ երևոյթին, մաքրեց Րիգայի ծովախորշը։ Օգոստոսի 3-ից մինչև 8-ը թշնամու նաւատորմիղի շարքից դուրս են եկել և մի մասն էլ խորտակւել են—2 յածանաւ և ոչ պակաս քան ութ ականակիր։ Միևնոյն ժամանակամիջոցում մեր փառաւոր դաշնակիցները Բալտիկ ծովում օդն են թռցրել գերմանական նաւատորմի ամենաուժեղ դրետնօուտներից մէկը։

——

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

7 օգոստոսի։ Մերձծովեան շրջանում օգոստոսի 7-ի գիշերը երեան հանւեց և ոչնչացւեց թիւրքական հետախոյզների մի խումբ։ Մեր հետախոյզները անցնելով Արխաւէ գետը վերցրին թիւրքական պահակը։ Օլթու ուղղութեան վրայ թուրքերի փորձերը յարձակւելու Ջիրհասար լեռան վրայ, յետ մղւեց մեր կրակով։ Մնացեալ ուղղութիւնների վրայ փոփոխութիւններ չկան։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

——

Խնուշինակ, 7-ին օգոստոսի

Թոյլ տւէք խնդրում եմ, յարգելի «Փայլակ»-ի միջոցով յայտնելու գիւղիս եկ. ծխ. դպրոցի հոգաբարձութեան շնորհակալութիւնը Խաչատուր Հայրապետ և Գրիգոր Տէր-Գրիգորեաններին, որոնք իրենց մօր յիշատակին նւիրել են գիւղիս դպրոցին մի հարիւր (100) րուբլի։

Ի դիմաց Խնուշինակ գիւղի եկ.-ծխ. դպրոցի, փոխ նախագահ՝

Իւան Ղազարեան

——

Շուշի, 10-ին օգոստոսի

Անցեալ երեկոյ մեր տան մի ուրախութեան ժամանակ, բարեկամական մի փոքրիկ շրջանում պ. Ազատ Վրշտունին բաժակ վերցնելով, առաջարկեց մի թեթև հանգանակութիւն անել փախստականների օգտին։ Գոյացած գումարը 12 ր. 15 կ., այստեղ ուղարկում եմ ձեզ, յանձնելու ում հարկ է։

Ցարգանօք՝ Կոստանդին Մելքոնեան Պետրոսեան

——

Շուշի, 11-ին օգոստոսի

«Եղբայրական օգնութեան» կից կանանց կոմիտէն ձեր թերթի միջոցաւ յայտնում է իւր խորին շնորհակալութիւնը դերասան պ. Ց. Ոսկանեանին, որը բարեհաճեց իւր օգոստ. 4-ի դրած ներկայացումից ստացած զուտ արդիւնքից 50% այն է՝ 67 ր. 78 կ. յատկացնել կանանց կոմիտէին։

Նախագահ՝ Ա. Տէր-Ղազարեան

Գանձապահ՝ Ս. Զաքարեան

ՓՈՍՏԱՐԿՂ

ԲԱԳՈՒ. Օտարին.—Ստացանք Ձեր «Բռունցքի մարդը գրողի դերում» գրութիւնը։ Առայժմ վաղաժամ է։

ՇՈՒՇԻ. Գ. Մուշեղ Տօնապետեանին.—Ձեր հասցէով խմբագրատանը երկու նամակ է ըստացւած։

ԹԵՐՄԵՋ.—«Փայլակը» ուղարկում ենք Ձեզ երկու օրինակ, որոնցից մէկը պ. Իսահակ Յարութիւնեանցի համար։

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Денежный отчетъ за іюль 1915 г.

Шушинскаго отдѣла Общества повсемѣстной помощи пострадавшимъ на войнѣ солдатамъ и ихъ семьямъ, состоящаго подъ ВЫСОЧАЙШИМЪ ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА покровительствомъ.

ПРИХОДЪ

Осталось къ 1-му іюля	4915 р. 11 к.
Въ іюлѣ поступило:	
Пожертвованій . . .	521 р. 10 к.
Членскихъ взнос. четыре	— р. — к.
Случ. сум. (сбор. съ гул.)	1095 р. 13 к.
Итого въ іюлѣ	1616 р. 23 к.
Итого съ ост. за 1915 г.	6531 р. 34 к.
Израсходовано въ іюлѣ	1034 р. 02 к.
Остат. къ 1-му августа	5497 р. 32 к.
Изъ нихъ:	
По книж. сберег. кассы	5200 р. — к.
На рукахъ у казначея	297 р. 32 к.

РАСХОДЪ

Выдано един. пос. 18 ран.	110 р. — к.
„ ежем. пос. 88 сем.	320 р. — к.
перечисл. 10%	— р. — к.
Вознагражденіе писаря	10 р. — к.
Канцелярскіе расходы	— р. — к.
Случайные расходы	19 р. 58 к.
отчисл. въ запасн. кап.	161 р. 62 к.
На пок. мат. для бѣлья	574 р. 44 к.
Итого	1195 р. 64 к.

Предсѣд. Прав. *А. Ивановъ*

Отчетъ гулянья-вечера, устроеннаго студентами 26 іюля 1915 г. въ пользу пострадавшихъ отъ военныхъ дѣйствій.

ПРИХОДЪ

Выручено отъ продажи билетовъ	789—05
„ отъ продажи программъ	18—85
„ „ „ цвѣтовъ и конфетти	227—42
„ „ „ почты	57—11
„ „ буфетовъ	162—37
„ „ лоттереи, метанья кол. и шариковъ, тира, осликовъ, горы-самокатъ	107—21
„ „ продажи остатковъ	38—55
Бенефиціи	19—41
Итого	1419—97

РАСХОДЪ

Гербовыя марки, телеграмма Губ., благотв. сборъ	59—12
Артистамъ, оркестру, сазандарамъ, парикм.	128—00
Печатаніе, расклейка афишъ, анонсовъ, бил. и прогр.	30—40
Расходъ по буфету	104—10
Расходы по декорированію бульвара, цвѣтника (кіоски), загражденія, иллюминація, уборка зеленью, костюмы и т. д.	107—47
Установка горы самокатъ, дос. для мет. кол. и шар. лоттереи	101—10
Швейцарамъ, амбаламъ, городовымъ за услуги	23—90
Конфетти, бурочки, серпантинъ, бенгальск. огонь	32—70
Зол. жетонъ для приза, извозчикамъ для распр. бил., ослики, угощеніе солдатъ	23—70
Расходы по почтѣ	3—48
Мелкіе расходы	6—00
Итого	619—97
Чистый остатокъ	800 руб.

Отвѣтств. распорядитель А. С. Ивановъ
Предсѣд. ком. В. Хубларовъ
Секретарь-казначей Т. Мирзаянцъ

Вслѣдствіе заявленія Махуббадд[illegible]а Гаджи Насиръ оглы Абдуллаева объ утратѣ копіи съ членскаго обязательства за № 1247 на 1000 р., Правленіе Шушинскаго Общества Взаимнаго Кредита, симъ объявляетъ таковую уничтоженной.

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 46 Կիրակի 16 օգոստոսի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
1915

Կիրակի 16 օգոստոսի № 46

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են խբաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

Քաղաքային դումայի դահլիճում այսօր, առաւօտեան ժամը 11-ին նշանակւած է սպառողական «Կուլտուրա» ընկերութեան ընդհանուր ԺՈՂՈՎԸ քննելու ընկերութեան տարեկան հաշւետւութիւնը և նրա վերաբերեալ հարցերը։

Վարչութիւն։

ՄԵՐ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

II.

Մի երևոյթ, որ աչքի է զարնում մեր իրականութեան մէջ, դա հայ հասարակական դեզօրգանիզացիան է, հասարակական ուժերի ցրւածութիւնը, փոշիացումն։ Նոյն իսկ այն կուսակցական խմբաւորումները, որոնք այսպէս թէ այնպէս գոյութիւն են ունեցել մեզանում և ձգտել են որոշ հասարակական-քաղաքական դեր խաղալու, որոշ գաղափարական հոսանքների ղեկավար հանդիսանալու, իրենց էութեամբ ծառայել են ոչ թէ հաւաքման գործին, այլ միայն դեզօրգանիզացիայի, հասարակական ուժերի կազմալուծման պրօցեսին։ Դա մի ապացոյց է, թէ ինչ խորն ակօսներ է փորել մեշչանականութիւնը մեր ինտելիգենցիայի բոլոր խաւերում, թէ քաղքենական ոգին ինչպէս ուժեղ թափով տոգորել է մեր մտաւորական խմբաւորումները։ Այնտեղ, ուր կուսակցական հաւաքումն հիմնւած է ոչ թէ իդէօլօգիական կառուցւածքի, այլ լոկ զգացմունքի, սանտիմենտալ անմիտ ֆրազների, միամիտ ինքնախաբ ոգևորութեան վրայ, ուր հասարակական ուժերի կենտրոնացման գործը տարւում է ոչ թէ օբյեկտիւ խմբաւորման, այլ անհատական միաւորների, առանձին ֆետիշների կամ ինքնակոչ ղեկավարների շուրջը, այնտեղ դուք կը տեսնէք միշտ ինտելիգենտ ուժերի վտարումն, հասարակական օբյեկտիւ գործունէութեան նւաստացումն։ Եւ մենք այսօր ականատես ենք, թէ ինչպէս ներկայ համազգային լուրջ մօմենտում, ազգային գործերի ամբողջ ղեկը իրենց ձեռքն են գցել մի քանի անհատներ, անկոչ խմբակցութիւններ, որոնք սեփական մօնօպօլիա են դարձրել հայ ժողովրդի բաղդի տնօրինման գործը, ոտնակոխ անելով համագործակցութեան օբյեկտիւ սկզբունքը, վտարելով իրենցից այն բոլոր խմբակցութիւններին, որոնք յանդգնել են պահանջել, որ մի ընդհանուր պատասխանատու գործը չդառնայ այս կամ այն անհատի իրաւասութեան մենաշնորհ։

Եւ ահա հայ իրականութիւնը հանգամանքների դասաւորման բաղդի բերմամբ դարձել է այնպիսի ասպարէզ, ուր միայն Սամսոն Յարութիւնեաններ, Մեսրոպ եպիսկոպոսներ, Ազգային բիւրօ կամ Թիֆլ. հայ կենտրոնական կոմիտէ, ինքնագլուխ և ինքնակոչ պիտի հանդէս գան ամեն պարագաներում ներկայացուցիչ լինելու համայն ազգութեան, բանակցութիւններ վարելու, խօսելու, խոստումներ տալու ամբողջ հայ ժողովրդի անունից և միևնոյն ժամանակ անտես անել հասարակական տիրող հոսանքների տրամադրութիւնները, արհամարհել, վտարել նոյն իսկ այլապէս մտածողներին ու զգացողներին, իրենց անհատական գործելակերպին չհամակերպւողներին։ Եւ այդ իրականութեան ստուգներն այսօր մեր աչքի առաջն են։

Այն բոլոր անձինք ու խմբակցութիւնները, որոնք անպատասխանատու դեր էին ստանձնել հայ ժողովրդի բաղդը ինքնակոչ տնօրինելու և վտարել են իրենցից հեռու ստեղծագործող ուժերը, դեզօրգանիզացիայի ենթարկել մեր հասարակական ամբողջ կեանքը, այսօր գոռում-գոչումն են բարձրացրել, անէծքներ թափում հայ ինտելիգենցիայի, հայ խոշոր բուրժուազիայի հասցէին, որ սոքա անտարբեր դիրք են բռնել հայ ժողովրդի ներկայ աղէտալի օրերում և օգնութեան ձեռք չեն կարկառում իր թշւառ եղբօրը։

Հարկաւոր էր այդպէս աղաղակողներին մի փոքր օբյեկտիւ մտածողութիւն ունենալ, ինքնին քննելու, վերլուծելու մի չնչին, փոքր ընդունակութիւն։ Այն ժամանակ գոնէ նոքա կըմբռնէին իրենց դերն ու գործունէութիւնը ներկայ տագնապալից օրերում, կը գիտակցէին իրենց պարտականութիւններն այն հասարակական բոլոր հոսանքների և ուղղութիւնների հանդէպ, որոնց վերաբերմամբ այնքան տմարդի, անհամբերատար եղան։

Եւ այժմ միայն, երբ մեր ամբողջ հասարակական կեանքի դեզօրգանիզացիան ցայտուն մեր առաջն է ծառանում, երբ այլևս անկարող են իրենց ձեռքով իրենց քանդածը կառուցել, սկսում են աջ ու ձախ մեղադրանքներ շպրտել։

Ինչ կը ցանես, այն էլ կը հընձես։

ԱՆՀԱՄԲԵՐԱՏԱՐ ՈԳԻ

Այս տագնապալից օրերում, երբ հրապարակի վրայ հազար ու մի ցաւեր իրար խառնւած մարդու սիրտն ու հոգին տակն ու վրայ են անում, երբ մի շարք լուրջ և անյետաձգելի խնդիրներ անհրաժեշտ լուծումն են պահանջում մեզնից և համերաշխ գործունէութեան պահանջը դնում մեր առջև, մեր հայ թերթերը չեն քաշւում և չեն խղճահարւում հասարակութեան զբաղեցնել իրենց մանր և պծուծ հաշիւներով։ Րոպէի լրջութիւնը և ընդհանուր հայութեան հասած աղէտն անգամ անզօր եղաւ արմատախիլ անելու մեր հասարակութեան մտաւոր առաջնորդների սրտում տարիներից ի վեր կուտակւած թոյնն ու փոխադարձ ատելութիւնը։ Անհամբերատար ոգին, թայֆայական մոլի ինստինկտներն անկարող եղան միաժամանակ գոնէ կծկւած մնալ անձուկ սրտերի և նեղ հոգիների մէջ. և որ ամենից դատապարտելին է, օրւայ չարիքը, դժբախտութիւնը շահագործման առիթ հանդիսացան երկուստեք միմեանց անւանարկելու, իրար մրոտելու։

Դէմ չենք առողջ և լուրջ քննադատութեան, նոյն իսկ ամենակրիտիկական րոպէներում, դէմ չենք յանցանքների, սխալների մտրակման ու նշաւակման, սակայն հոգով չափ դէմ ենք, երբ քննադատութեան զէնքերը հանում են բորբոսնած, ապականւած արսենալներից, երբ սկզբունքների տեղ մանր, աննշան և անարժէք խծբծանքներ են հրապարակ հանւում, երբ առողջ դատողութեան տեղ փոշոտւած ու մխրճւած հին-հին հաշիւներ են ասպարէզ եկնում։ Եւ որ ամենից ցաւալին է, նման տգեղ զէնքերով, վիրաւորական դարձւածքներով միմիանց խայտառակութեան սիւնին են գամել աշխատում այն մարդիկ, որոնք ուրիշներին համբերատարութեան և կորեկտութեան քարոզներ են կարդում ամեն օր, ամեն ժամ։

Հասկանում ենք. իդէալների ջախջախման սոսկալի վայրկեաններին կանգ է առնում թափը ոգևորութեան, տեղի տալիս հիասթափման և յուսախաբութեան շշմեցուցիչ անցման շրջանին և ապա սառը դատողութեան անդամահատող պրօցեսին, երբ անցեալի նշանաւոր և աննշան արժէքները ենթարկւում են անողոք վերագնահատման։ Երեկւայ կուռքը, որի սրբութիւնն ու բարձրութիւնը պաշտպանելու համար հարիւրաւոր կեանքեր էին զոհւում, այսօր խլւում է իր բարձրութիւնից, ոտնատակ տրւում։ Հասկանալի է, ասում ենք, այդ բոլորը, բայց անհամապատասխան մեր այսօրւայ կեանքին։ Դեռ ևս հեռու է մեր անցման շրջանը, դեռ գտնւում ենք գործի ամենաեռուն շրջանում. իդէալները մնում են նոյնը, նրանց հասնելու ճանապարհը՝ անփոփոխ։

Սակայն ենթադրենք մի րոպէ, որ փոխւել է դրութիւնը, խորտակւել են այն հիմքերը, որոնց վրայ կանգնեցնել էինք ուզում մեր վերնաշէնքը. այնպէս որ գործունէութեան շարունակութիւնը մի կերպ անհանդուրժելի է դառնում որոշ մտահայեցողութեան տէր անձանց համար. այդ դէպքում ոչ միայն թոյլ է տրւում, այլ և բարոյական պարտականութիւն՝ հրապարակ գալ մեզ զբաղեցնող երևոյթի լուրջ և բազմակողմանի քննութեամբ, մի քննութիւն, որն ուղղւած պէտք է լինի վնասի և չարիքի առաջն առնելու և ոչ թէ հին դարմանը քամու տալու՝ նոր ձևի մեքենայով։

Հեշտ չէ անշուշտ սառնասիրտ կերպով լսել, երբ վատաբանում են գուրգուրածդ սկզբունքները, ոտնահարել աշխատում սրբութեան խորանդ. սակայն թոյլատրելի էլ չէ մոլեռանդութեան շղարշով պարուրւած՝ անպատշաճ տերմիններով ռմբակոծութեան ենթարկել այն ամենին, որոնք համարձակւում են քննող աչքով մօտենալ այդ սկզբունքներին այս կամ այն կողմից, խոտելի է մանաւանդ հակառա-

կորդի բերանը դատարանի կամ այլ միջոցներով փակել ջանալու փորձերը։

Կուսակցական մոլութիւնից և թայֆայական մոլութիւնից զերծ մարդոց համար այդ ձևի բանակռիւը, մանաւանդ մեր այս տագնապալի օրերում, անմտութիւն և վնասակար երևոյթ է հասարակական արժէքի տեսակէտից. նա այլասերում է մեր մատաղ սերունդը, քայքայում և չլատում ընդհանուր գործունէութեան ոգին։ Ժամանակը, տաճկահայի ապագան, փախստականների ներկան հրամայաբար պահանջում են մեզնից դէն շպրտել այդ գծուծ հաշիւները, մի կողմ նետել կուի այդ ժանգոտած պէնքերը, և եթէ ոչ միասին, գէթ առանց իրար խանգարելու, զբաղուել ընդհանուր գործով, մինչև որ կը գայ ժամը, ամեն ինչ մերկապարանոց կը կանգնի պատմութեան անաչառ դատաստանի առջև։ Համբերատար լինենք...

Նորայր

ԻՏԱԼԻԱՅԻ ՆՈՐ ՔԱՅԼԸ

Իտալիան յայտարարել է պատերազմ Թիւրքիային։ Արդէն երեք ամիս է, որ Իտալիան պատերազմական ասպարէզն է դուրս եկել կռւելով Աւստրիայի՝ Գերմանիայի դաշնակիցներից մէկի հետ։ Սակայն մինչև օրս Գերմանիան պատերազմ չի յայտարարել Իտալիային, որի դիպլօմատիական յարաբերութիւնները Թիւրքիայի հետ կրում էին խիստ խճճւած բնոյթ։ Այժըմ Իտալիան իւր նոր քայլով դուրս է գալիս նախկին տարտամ ու անորոշ դրութիւնից. հաւանական է, որ Թիւրքիայից յետոյ պաշտօնապէս պատերազմ կը յայտարարւի նաև Իտալիայի և Գերմանիայի միջև։

Իտալիայի այդ նոր քայլը խիստ մեծ նշանակութիւն ունի թէ ռազմական և թէ քաղաքագիտական տեսակէտից։

Իտալիան իւր ռազմական գործողութիւններով զգալապէս դիւրացնելու է դաշնակիցների նպատակը Դարդանէլի գրաւման խնդրում։ Նրա զօրքերն ու նաւատորմը Դարդանէլի ջրերում և ցամաքում կարող են մեծ դեր խաղալ և արագացնել Կ. Պօլսի անկումը։ Շընորհիւ իտալական նաւատորմի, անգլիական ռազմանաւերն հնարաւորութիւն կը ստանան հեռանալ Դարդանէլի ջրերից դէպի գերմանական ջրերը, այնտեղ նա ունի դեռ ես շատ գործ կատարելու։ Իսկ Թիւրքիայի կատարեալ պարտութիւնն ինքնըստինքեան կտրելու է մեծ չափերով Աւստրիայի և Գերմանիայի դիմադրական հզօր միջոցներից մէկը։ Այն ժամանակ քառեակ համաձայնութիւնը ստիպւած չի լինիլ մեծաքանակ զօրքեր ու ռազմամթերքներ զբաղեցնել Թիւրքիայում և այնտեղի իւր բոլոր ուժերը հնարաւորութիւն կունենայ ուղղելու Գերմանիայի ու Աւստրիայի դէմ։

Քաղաքական տեսակէտից Իտալիայի նոր քայլը խիստ մեծ տպաւորութիւն կունենայ Բալկանեան այն մանըր պետութիւնների վրայ, որոնք մինչև այժմ խուսափում էին դրականօրէն իրենց որոշումը յայտնելու և իրենց դերը պարզելու պատերազմող պետութիւնների շարքերում։ Այժմ այն բանակցութիւնները, որոնք կատարւում են Բալկաններում, նոր խթան կը ստանան և ստիպւած պիտի լինին միանգամայն պարզւելու, որով Յունաստանը աւելի գիջող պիտի լինի իւր յամառութիւններում Բոլգարիայի վերաբերմամբ, մանաւանդ եթէ նկատի առնենք, որ Յունաստանում մինիստրական դեկը վերստին անցել է Վենիզելոսի ձեռքը։

ՄԱՄՈՒԼ

Քանիցս յիշել է, որ մեր հասարակական գործիչները տնարոյս Նորեկներին յատուկ անպատկառութեամբ ժողովրդական աղէտները ազգային պատմական մօմենտները ծառայեցրել են լոկ իրենց փառամոլ ձգտումներին. գուրկ գաղափարական անարատ ձըգտումներից, նրանք միայն ջանացել են իրենց սին փառքը փայլեցնել, իրենց հասարակական դիրքն ամրացնել։ Այս համոզմունքն կարող է բնորոշ ապացոյց ծառայել պ. Արամ Մարգարեանի խփած հեռագիրը էջմիածնից Թիֆլիզի մի քանի լրագրներին, ուր դուրս է բերւած մեր հասարական գործիչ պ. Սամսոն Յարութիւնեանի յայտնի ֆիզիօնօմիան։

«Կենտր. կօմիտէտի նախագահ Սամ. Յարութիւնեան իր հեռագրով փախստականների դրութեան և նրանց օգնութեան կազմակերպութեան մասին՝ նկատում է, որ աշխատանքի ողջ ծանրութիւնն ընկնում է Եղբայրական Օգնութեան Կոմիտէտի և Կենտր. Կոմիտէտի վրայ։ Միւս կազմակերպութիւնների աշխատանքի այդքան անգիտացումը ստիպում է մեզ ասել, որ էջմիածնում փախստականների հոսանքը գալու սկզբից աշխատում է Մօսկւայի հայկական կոմիտէտի բժշկա-սննդական խումբը, որ կատարում է առաւել մեծ աշխատանք, քան վերոյիշեալ երկու կօմիտէտը միասին վերցրած։ Մօսկւայի կոմիտէտի խումբը ներկայումս կերակրում է տաք կերակրով 20,000 մարդ. ունի երկու ամբուլատօրիա, որտեղ օրական ընդունում է 800 հիւանդ, չհաշւելով խմբի բժիշկների ամենօրեայ շրջագայութիւնը. ունի երկու ապաստարան փախստականների որբերի համար. ունի մանկական հիւանդանոց. բացւում է հիւանդանոց 100 մահճակալով. Թոյլերին և հիւանդներին Օրգովից, Իգդիրից, Մարգարայից տեղափոխւում է մինչև էջմիածին։ Մօսկւայի կօմիտէտի միւս սննդատու խումբը աշխատում է Մարգարա գիւղում, ամեն օր բաց է թողնում հաց, շաքար 15,000 փախստականների, տալով նրանց բժշկական օգնութիւն։ էջմիածնում օրական մեռնում են 150 մարդ։ Տարածւած է փորահարինք հիւանդութիւնը։ Գլխաւոր կոմիտէտը ունենալով մի քանի ջրափ կաթսաներ տաք ջուր չէ տալիս։ Գլխաւոր կօմիտէտի ապաստանում 3000 երեխաներ թափւած են մերկ յատակին, սարսափելի պայմաններում։ Կենտրոնական կոմիտէտի նախագահը պէտք է որ աւելի օբեկտիւ լինէր գործի օգտակարութեան համար»։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԲԵՄԸ

Գերմանացիների առաջխաղացումը մեծ թափով շարունակւում է մեր արևմտեան ռազմաբեմում։ Ռիգայի ծովախորշում գերմանական նաւատորմի գործողութիւնները միանգամայն անյաջող ելք ունեցան։ Մեր թշնամին ծովային այդ կռւում, պաշտօնական հեռագիրների համաձայն, կորցրել է 2 յածանաւ և 8 ականակիր նաւեր, իսկ Բալթիկ ծովում անգլիական սուզանաւը խորտակել է գերման նաւատորմի ամենաուժեղ դրեդնօուտներից մէկը. մեր կողմից հերոսաբար կռւելով ոչնչացել է «Սեվուչ» հրաձիգ նաւակը։ Այդ անյաջողութիւնների տակ գերման. նաւատորմը ստիպւած էր յետ նահանջել Ռիգայի ծովախորշից։ Այնուամենայնիւ չի կարելի յուսալ, որ գերմանացիները յետ կը կանգնէին իրենց նախագծած ծրագրից և չեն վերադառնալ աւելի ստւար ծովային ուժերով յարձակման նոր փորձ անելու Ռիգայի վրայ ծովից։ Գերմանական այդ ճիգերը ծովի կողմից համապատասխանում են նաև ցամաքի վրայ Ռիգայի կողմերը և Կուրլանդիայում ձեռնարկած յարձակումներին, որոնք ձգտում են անցնել ռուսական աջ թևը և դուրս գալ երկաթուղային ճանապարհների վրայ։ Ռիգայի գրաւելու ձգտման նպատակն ըստ երևոյթին այն է, որ գերմանացիները յոյսեր ունեն Ռուսաստանի և Շվէդիայի դիւանագիտական յարաբերութիւնների խզման վրայ. այդպիսով Շվէդիան կը դառնայ Գերմանիայի դաշնակից այն մօմենտին՝ երբ վերջինս կը սկսի պատրաստութիւններ տեսնել Պետրօգրադի վրայ արշաւելու։ Սրա նշոյլները երևում են նրանից, որ վերջերս Շվէդիան տնտեսական շտապողութեամբ ըղբաղւած է թէ իւր ցամաքային և թէ

ԹԵՐԹՕՆ

***

Այն վայրից
Սգալից
Հեռացայ,
Որտեղ քեզ
Ջերմ ու հեզ
Սիրեցի.
Զըխոկալ
Մոռանալ
Կամեցայ
Քո սէրը,
Հմայքը
Կանացի...
Բայց փախչեմ
Ո՞ւր կորչեմ
Իմ սրտից,
Որ յամառ
Քեզ համար
Կը լացի,
Ու մրմռւռ,
Միշտ անլուռ
Թախծալից,
Քեզ անգին,
Իմ հոգին
Կը կանչի...

Սիմ. Սիմէօնեան

Ո Չ !

Ո՛չ քեզ չի ծնել երկինքն անհուն,
Լոյսը կաթնածոր իր նուրբ շողերում.
Ոչ էլ ովկեանը շուշան փրփուրից,
Եւ ոչ էլ վարդը՝ անուշ բուրմունքից։

Դու մի հասարակ աղջիկ ես սովոր,
Ոչ այնքան սիրուն, այնպէս դիւթական՝
Ինչպէս վարդերը թփերում բուսօր,
Ջեան շողշողը կատարին լերան։

Ես քեզ սիրեցի աչքերիդ համար,
Ես քեզ սիրեցի երգելու համար.
Նիմֆա դարձրի հոգուս տաճարում,
Որ ջերմ պաշտեցի, իմ աղօթքներում։

Քո ակնարկներով հոգիս դիւթեցիր,
Ողջ էութիւնդ իմին ձուլեցիր.
—Պաշտելու համար քեզ ուխտ կնքեցի,
Երկնային ոգուց՝ աւել սիրեցի...

Գիշեր ու ցերեկ երգեր հիւսեցի,
Եւ քեզ պճնեցի յաւէրժ երգերում.
Եղար դիցուհին վառ երազներիս,
Չքնաղ լոտոսը սիրոյս մարգերում։

Ո՛չ, քեզ չի ծնել երկինքը վերին,
Աստղեր ու լուսին իրենց ցօլքերում.
—Քեզ ես եմ ծնել կարօտում նրբին,
Եւ Աստւածացել սրտիս խորանում։

Ո՛չ, դու չես ծնւել ջըրի շիթերից,
Մնւել, մեծացել ծաղկանց բուրմունքով.
—Քեզ ես եմ սնել տենչով սիրալից,
Պահճ-փայփայել խենթ հայեացքներով։

Գառնիկ Ղազարեան

Ռ. ԹԱԳՈՐԻՑ

1

Ես վազում եմ, ինչպէս կը վազի իր իսկ սեպհական հոտից փախչող եղնը անտառի ստւերների միջով։

Գիշեր է, մայիսեան կէս գիշեր և քամին՝ հարաւային։

Ես մոլորւում և կորցնում եմ իմ ճանապարհը. ես որոնում եմ այն՝ ինչ չեմ կարող գտնել և գտնում այն, ինչ չեմ որոնում։

Իմ ցանկութեան պատկերը ելնում է իմ սրտից և պարում իմ առջև։ Փայլող տեսիլը թռչում է հեռու, հեռու...

Ես ճգնում եմ գրկել նրան, բայց նա փախչում է ինձնից և շեղում իմ ճանապարհը։

Ես փնտրում եմ ինչ չեմ կարող գտնել, և գտնում եմ ինչ չեմ որոնում։

2

Ինչո՞ւ դու քո հայեացքով ստիպեցիր ինձ կարմրել ամօթից։

Ես եկայ ո՛չ ինչպէս մուրացիկ. միայն մի վաղանցիկ ժամ ես կանգնեցի քո բակի ծայրին՝ պարտիզի պարսպի ետևը։

Ինչո՞ւ դու քո հայեացքով ստիպեցիր ինձ կարմրել ամօթից։

Ոչ մի վարդ չվերցրի և ոչ մի պտուղ չպոկեցի ես քո պարտիզից։

Ես հեզութեամբ թագնւեցի ճանապարհի մօտ ստւերների տակ, ուր ամեն անծանօթ ճանապարհորդ կարող է կանգնել։

Ոչ մի վարդ չպոկեցի.

Այո, իմ ոտները յոգնած էին, և անձրևը թափւում էր երկրի վրայ։

Քամիները գալարւում էին հնդեղեգնի ճօճւող ոստերի մէջ։

Ամպերը փախչում էին երկնքի վըրայով և կարծես փախչելով ցանկանում էին ազատւել կոտորածից։

Իմ ոտները յոգնած էին։

Ես չգիտեմ ինչ էիր մտածում իմ մասին, և ո՞ւմ էիր սպասում քո տան դրան առաջ։

Շանթերը կուրացրին քո հեռուն նայող աչքերը։

Կարծ՞ղ եմ իմանալ, որ դու կը տեսնես ինձ մշշում կանգնած։

Ես չգիտեմ ինչ էիր մտածում իմ մասին։

Օրը վերջացաւ, և անձրևը վարկեանաբար դադարեց։

Ես թողնում եմ ծառի ստւերը քո պարտիզի վերջում և խոտերի վրայ նստելը։

Մթնեց...

Փակիր քո դուռը, ես գնում եմ իմ ճանապարհով։

Օրը վերջացաւ...

3

Ինչո՞ւ մարեց ճրագը.

Ես ծածկեցի նրան իմ թևնոցով, որպէսզի ազատեմ նրան քամուց. ահա ինչո՞ւ մարեց ճրագը։

Ինչո՞ւ խամրեց ծաղիկը.

Ես նրան սեղմեցի իմ սրտին տանջող սիրով. ահա ինչո՞ւ խամրեց ծաղիկը։

Ինչո՞ւ ցամաքից առւակը.

Ես նրա առջև հիմնեցի պատնէշ, որ օգտւեմ նրանից. ահա ինչո՞ւ ցամաքեց առւակը։

Ինչո՞ւ կտրւեց տաւիղի լարը.

Ես ցանկացայ նրանից հնչեցնել այնպիսի ձայն, որը նրա ուժից վեր էր. ահա ինչո՞ւ կտրւեց տաւիղի լարը։

Շուշի

Թարգ. Լ. Վարդունի

Ի Ջ Ա Ի

Ես քեզ երբէք չեմ տեսել։
Սակայն գիտեմ, որ դու կաս և ապրում ես անհաս վերևում, երկնքում...
Օ՜ իջիր, փափագում եմ ես քեզ։

ծովային ոյժերի պատրաստութիւններով։ Ցամաքային միւս ռազմաճակատներում Դւինայի ուղղութեամբ, Կովնոյի շրջանում Կօշէդարի ուղղութեամբ և դէպի Բէլոկ, կռիւները շարունակւում են գերմանացիների առաջխաղացումով։ Ռազմապէտների ասելով մօտիկ օրերս սպասւում է խոշոր կռիւներ ու յարձակումներ, բայց այդ ռազմական գործողութիւնների բայօնը տակաւին ամբողջապէս չի պարզւիլ։

Գալլիպօլի թերակղզում թիւրք զօրքերի դրութիւնն օրըստօրէ աւելի և աւելի է վատանում, մեծաքանակ զոհեր տալով։ Դա բացայայտ է այն ճառից, որ նորերս արտասանել է Էնվէրբէյը, խոստովանելով, թէ թիւրքերն ահագին կորուստներ ունեն, օրական 3 հազար մարդ զոհելով, և երկու ամսից յետոյ Թիւրքիան կարող է այլևս զօրք չունենալ, եթէ հենց այժմեանից ամբողջ սիրիական զօրաբանակը չտեղափոխեն Պօլիս ու Դարդանէլ։ Ուստի Թիւրքիան կտրուկ առաջադրութիւններով դիմել է Գերմանիային օգնութիւն հայցելու։ Ըստ երևոյթին դաշնակիցների դրութիւնը Գալիպօլի թերակղզում վերջերս նոր թարմ ուժերի գալով զգալապէս լաւացել է. մանաւանդ, եթէ նկատի առնենք նաև Իտալիայի պատերազմ յայտարարելը Թիւրքիային։ Անգլիական սուզանաւերը տէր են դարձել Մարմարա ծովի և անգլօֆրանսիական զօրքերի շարժումներն էլ միւս կողմից ցոյց են տալիս, որ թիւրք զօրքերը Գալիպօլի թերակղզում բոլորովին կտրւելու են մայր ցամաքից և կամ շրջապատւելու են թշնամիներից կամ շուտափոյթ յետ են նահանջելու դէպի Պօլիս։

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ԲԱԿՈՒՆՑԻ ԳՈՐԾԸ

«Փայլակ»-ի № 40-ում պ. Ալէքսանդր Բակունց զետեղել էր «Մաթվէյ Մաթվէյիչ» խորագրով ֆելիէտօնը, նիւթ առնելով Գորիսի քաղաքագլուխ Մաթվէյ Մաթվէյիչ Տէր-Գրիգորեանի հասարակական գործունէութիւնը։ Անցած մի քանի օր. Շուշում լուրեր են տարածւում, որ պ. Բակունց պատասխանատուութեան է կոչւած, իսկ Գորիսի մեր թղթակիցը մեզ յայտնում է, որ պ. Բակունց բանտարկւած է։ Այդ լուրերը մեզ թւում են անհաւատալի, որովհետև յիշեալ ֆելիէտօնը նախ քան տպագրութեան տալը կարդացւել էր խմբագրութեան մէջ երկու իրաւաբանների ներկայութեամբ և համարւել էր միանգամայն ազատ որևէ մեղադրական կէտերից։ Յիրաւի, ուր կը հասնէր եթէ անմեղ հումօրն անգամ հալածւէր օրինական կարգով...

Վերջերս միայն մեզ յաջողւեց իրազեկ և միանգամայն վստահելի աղբիւրից ստանալ գործի բոլոր մանրամասնութիւնները։ Սակայն նախ առաջ բերենք այդ նոյն գործի առիթով Բագւի «Արև» լրագրի № 120-ում զետեղւած թղթակցութիւնը ամբողջովին, որ գրել է պ. Անցորդ։

«Փայլակի» ֆէլիէտօնը տեղիս քաղաքագլխի մասին առիթ դարձաւ թունոտ կրքերի բորբոքման։ Զարմանալի է մեր իրականութիւնը. դատի են կանչում անգամ ֆելիէտօնի համար և մեղադրանքի հիմքը՝ ենթադրութիւնն է։

Մի քանի օր առաջ ձեռագիր թռուցիկներ են կպցրել Գորիսի պատերին՝ քաղաքագլուխ Մ. Տէր-Գրիգորեանի դէմ, և պ. Տէր-Գրիգորեանը, չգիտեմ ինչ հիմնաւորումով, ձերբակալելով բանտ է նստեցնում ճեմարանի աշակերտ Ալէքսանդր Բակունցին։ Ձեռագիրը համեմատելու համար քննութիւն են նշանակում, որին մասնակցում են միայն մեղադրողի կողմից մի քանի հոգի, որի պատճառով տեղիս երիտասարդութիւնն իրաւացիօրէն յուզւած է։ Պ. քաղաքագլուխը հասարակական հիմնարկութիւններում հայհոյանքով է արտայայտւում այդ երիտասարդութեան մասին, որը ներկայ դէպքում ոչ այնքան քաղաքագլխի դէմ է գործում, որքան ճշմարտութեան պաշտպան է հանդիսանում։ Մեղադրանքի դէմ պաշտպանւել կարելի է միշտ էլ արդար և օրինական ճանապարհով։ Հասարակական գործերը միշտ էլ ենթարկւել են և կենթարկւեն քննադատութեան ու ծաղրի. քննադատութեան խօսքը պէտք է խորհրդածութիւն պատճառէ, բայց երբէք կրքեր շարժէ։

Որոշ դէպքերում ոյժի կարողութիւնից օգտւելը յանցանք է. այդ պէտք է զգայ յարգելի քաղաքագլուխը մի աշակերտի դէմ»։

Մեր ստացած տեղեկութիւններով սակայն գործը մի փոքր այլ ձևով է պատկերանում։

Նախ պ. Ալէքսանդր Բակունց ամենևին դատի չի կանչւել ֆիլիէտօնի համար, ինչպէս պ. Անցորդն է գրում, այլ վարչական կարգով միամսեայ բանտարկութեան է ենթարկւած ֆելիէտօնի պատճառով հետևեալ պայմաններում։

Յուլիսի վերջերին թեթևամիտ մէկը պատից մի կտոր թուղթ է կպցնում, ուր Գորիսի քաղաքագլուխ պ. Մ. Մ. Տէր-Գրիգորեանի, նոտար պ. Բագրամովի, քննիչ պ. Ալիբէկ Էրիստովի և [illegible] Սամսոն-բէկ Օրբելեանի մասնաւոր կեանքից ինչ որ բաներ է պատմում, բաներ, զուրկ որևէ հասարակական արժէքից։ Այդ թղթի կտորը Գորիսում կարդացող լինում է արդեօք, ոչ ոքի յայտնի չէ. յայտնի է միայն այն, որ կասկած է ընկնում շատերի և ամենից առաջ, ինչպէս սովորաբար լինում է այդպիսի դէպքերում, անձնական թշնամիների և հակառակորդների վրայ։

Քաղաքագլուխ պ. Տէր-Գրիգորեանն էլ ի թիւս իր անձնական թշնամիների իր բարեհաճ ուշադրութիւնն է արժանացնում «Փայլակի» ֆելիէտօնիստ պ. Ալէքսանդր Բակունցին, իբր նրանից կրկնակի փնասւած, նախ «Փայլակում» և ապա ենթադրաբար անօնիմ գրութեան մէջ։

Հրաւիրւում է էքսպերտիզա անօնիմ գրութեան հեղինակի և պ. Ալէքսանդր Բակունցի ալիբին հաստատելու։ Էքսպերտիզայի անդամներ քաղաքագլուխ պ. Տէր-Գրիգորեան և նոտար պ. Բագրամով, թէ որպէս էքսպերտ և թէ մանաւանդ որպէս «փնասւած» հաստատում են (?), որ անօնիմ գրութեան հեղինակը ֆելիէտօնիստ պ. Ալէքսանդր Բակունցն է։

Թէ որչափ իրաւունք ունէին «փնասւած» պարոնները իբրև էքսպերտ իրենց հակառակորդին դատաւորը հանդիսանալու, այդ արդէն ապագայի խնդիր է։ Ուսանող պ. Բակունցի հայրը արդէն դիմել է պ. Նահանգապետին, սակայն պատասխան դեռ չէ ստացւած. իսկ պ. Բակունցը բանտումն է։

Առաջին անգամը չէ որ պ. Տէր-Գրիգորեանը расправа-ների է դիմում իր հակառակորդների դէմ. ծխական դպրոցի ուսուցիչ պ. Սամսոն Յովհաննիսեանի հրապարակական գանագործութիւնից յետոյ, սա երկրորդ խոշոր անկարգութիւնն է պ. Տէր-Գրիգորեանի նախաձեռնութեամբ. արդեօք երրորդը երկար սպասել կը տայ իրեն։

Իր քաղաքագլխին արժանի է Գորիսը, ուր նմանօրինակ երևոյթներ տեղի ունենն օր ցերեկով։

ՓՈՔՐԻԿ ՖԵԼԻԵՏՕՆ

ԵՐԿՈՒ ԵՐԱԶ

Բայց ափսո՜ս որ երազ էր...

I.

«Տրուլալա՜, տրուլալա՜. այսօր ռոճիկ ստացայ։ Ո՜հ, ինչ մեծ երջանկութիւն, ցաւերիս ազատութիւն։ Տանտէրս վերջապէս կը թողնի ինձ հանգիստ. նա այսօր պահանջեց երկու ամսւայ տան վարձը, Եւ իւր կոպիտ բռունցքները բերտ ճօճելով, ամբողջ տոպրակ հայհոյանքներ թափեց խեղճ վարժապետի գլխիս։ Էլ այս ամօթից, էլ խայտառակութիւնից, շրջապատող հարևաններից չգիտէի, որ մկան ծակը մտնէի...

Իսկ փողոց դուրս գալ, կնոջս հետ մանգալ, դարձել է ինձ համար ցաւ ու տանջանք։ Այստեղ հացթուխն է իւր գլուխը խորհրդաւոր շարժում, այնտեղ մսագործն է ականջիս փսփսում. մէկ էլ տեսնես, դերձակն է աղերսալից, միայն ինձ ու իրեն հասկանալի ժպտով խորին բարևներ տալիս։ Էլ ջուր, էլ կաթ, էլ հազար ու մի այսպիսի գլպիլ ինձ բերողները Շուշու թուխպի նման ծանրանում են հոգուս վրայ։

Բայց փա՜ռք մեծ Ալլահին, երկա՜ր օրեր մեր հոգաբարձուին, որ այսօր վերջապէս փողերը մտան իմ ծակ գրպանը։ Ամենքին կը վճարեմ, բոլորին կը գոհացնեմ. թող կունենամ գոնէ մի անգամ, կնոջս հետ թեանցուկ, հանգիստ գնալ ակումբ և մի լաւ ընթրիք անել անուշ...»

Սակայն, այդ րոպէին լսեց նա թեթև թրխկոց պատուհանում։

«Ա՜հ, դա տանտէրս է. եկ, եկ. այժմ մօտս փող կայ. եկ, վճարեմ. ես էլ. դու էլ հանգստանանք»։

Եւ շտապ-շտապ մեր վարժապետը տարաւ ձեռքը գրպանը։

Յանկարծ արթնեց, վեր թռչելով տեղից և աչքերը ապուշ տրորեց։

Նոր հասկացաւ, որ այդ ամենն երազ էր.

Ինչ քաղցր երազ...

II.

«Թաթարալա՜, դարդուրալա՜, գլուխս շատ մեծ քարով տւեցի, հոգաբարձու ընտրւեցի։ Ծնւած օրս անիծւէր, որ վարժապետ աշխարհումս չլինէր։ Մի բերան, փող հա՜ փող են գոռում, գլուխս անվերջ ցաւեցնում։ Մինչև ես տուն եմ հասնում, հոգիս էլ դուրս են հանում։ Մէկն է աջ թևիցս քաշում, միւսն է ձախ թևիցս բռնում, մէկն էլ փեշերս է ձգում կամ ոտիս «մազօլի» վրայ կոխում... «պարոն հոգաբարձու, ա՜ պարոն հոգաբարձու, Երբ կը տաք ռոճիկ»...

Եւ ամբողջ օրը, առաւօտ-իրիկուն, ճիւաղների պէս աչքերիս վարժապետներ են միշտ երևում. ականջումս անվերջ շշուոցով «ռոճիկ», «փող» բառերն են զնգզնգում...

Չեմ հասկանում. մենք էլ ենք հօ մարդիկ։ Ինչպէ՞ս ենք ապրում, պատիւ վայելում, երբ փողի համար ոչ ոքի դահլէն բնաւ չենք տանում։ Էլ Երբ են նրանք բան սովորեցնում, աշակերտին ուսում տալիս, երբ ամեն ամսի վերջին փող են խնդրում մուրացիկ։

Եւ թարսի պէս, կարծես խօսք մէկ արած, ժամանակն էլ է ինձ թշնամի։ Հազիւ կարողացար փախչել մի լաւ, ահա տես, ամիսը լրացաւ. և մեր վարժապետը դիմացս է կանգնած, օձիքս է բռնած, առանց խղճի, առանց ամօթի...

Յանկարծ ամբողջ տունը դղրդաց, պատուհանների ապակիները շրխնգով թափւեցին, դռները տեղահան եղան, առաստաղը պատռւեց։

Եւ սարսափած հոգաբարձւի վրայ չորս կողմից՝ պատուհաններից, դռներից, պատերից, վերևից, ներքևից, բոլոր անկիւններից ու ծակերից գզգզւած մազերով, արիւնակոխ աչքերով, գազազւած դէմքերով, օդում ճօճւող բռունցքներով, գիշատիչ մռնչիւններով ներս էին թափւում անվերջ, անծայր, հազարաւոր, բիւրաւոր վարժապետներ, վարժապետներ, վարժապետներ.

«Պարոն հոգաբարձու մեզ փո՜ղ, պարոն հոգաբարձու մեզ ռո՜ճիկ»...

Լեղապատառ մեր հոգաբարձուն, շընչասպառ գետին փռւեց, ահ ու սարսափից.

Յանկարծ զարթնեց, շշնջաց.

— Ո՜ւֆ, ինչ կոշմար երազն էր. ծանր երա՜զ...

Ոսկար.

Իջիր, իմ մտքերի տէր, երազներիս թագուհի, դու չքնաղ կոյս, դու գեղեցկութիւն, երաժշտութիւն...

Պաշտում եմ ես քեզ...

... և լսեց երկնքից Նրա մեղմանոյշ սիրերգի ձայնը։

Ինչ լաւ ու անուշ է լսւում. երկնքի երգչուհի, քո երգի դիւթական ելևէջները վերևից... անհաս վերևից...

Դու լցրիր իմ մէջ մեծ երաժշտութիւն, մեղմացրիր իմ բիրտ-անզգայ սիրտը ու հոգին.

Ես այժմ զգում եմ այնքա՜ն բաներ, որ առաջ երբէք չէի զգացել...

Ինչ են քո երգի դիմաց վճիտ առւակի մեղմ քչքչոցը, եղևնիների քնքոյշ շշուկը, սոխակների հմայիչ դայլայլը...

Դու քո գեղեցկութիւնն ես երգում։

Եւ դու իրաւունք ունես, որովհետև դու Սէր ես, իսկ, Սիրուց գեղեցիկ էլ ինչ կայ...

Օ՜ Իջի՛ր, փափագում եմ ես քեզ։

Իջիր, իմ մտքերի տէր, երազներիս թագուհի, դու չքնաղ կոյս, դու գեղեցկութիւն, երաժշտութիւն...

Պաշտում եմ ես քեզ...

... Եւ սպիտակ ձիւնանման ամպերը գենիթից կամաց-կամաց յետ քաշւեցին ու Նրա պայծառ դէմքը երևաց, ինչպէս արևը ժպտադէմ դուրս է գալիս անձրևից յետոյ.

Օ՜ չքնաղ, երկնային արարած, մի՞թէ մարդկային երևակայութիւնը կարող է ստեղծել այդպիսի գեղեցկութիւն, ինչպիսին դու ես։

Ես ատում էի մարդուն, աշխարհը. սակայն այժմ ամէն ինչ գեղեցիկ է ու սիրելի։

Այդ քո դէմքի ցոլքն է ընկել նրանց վրայ, քո ժպիտն է որ նրանք դարձել են սիրալի, հմայիչ։

Իմ կեանքս պաղում էր և իմ սիրտս մեռնում էր բաբախելուց։

Սակայն քո հայեացքը արևի ճառագայթների նման տաք կենսատու, արևի ճառագայթների նման կիզիչ, թափանցեց իմ սիրտն ու հոգին ու լցրեց այնտեղ ջերմութիւն, ջերմութիւն...

Օ՜ Իջիր, փափագում եմ ես քեզ։

Իջիր, իմ մտքերի տէր, երազներիս թագուհի, դու չքնաղ կոյս, դու գեղեցկութիւն, երաժշտութիւն...

Պաշտում եմ ես քեզ...

... Եւ նա կանգնած զոյգ ամպէ անիւների վրայ, իջնում էր ցած աշխարհ։

Իջիր... Իջիր... Թող շատ մօտից լսեն իմ ականջները քո սիրերգի անուշ ելևէջները, Թող դէմքիդ վրայ կարդամ քո սրբութիւնը, Թող այնպէս մօտից, շունչ-շնչի, զգամ քո շնչած օդի քաղցրութիւնը—որ զգամ, հասկանամ թէ ինչ ես դու, ինչ է սէրը։

Իջիր, մտքերիս տէր, երազներիս թագուհի, դու չքնաղ կոյս, դու գեղեցկութիւն, երաժշտութիւն...

Պաշտում եմ ես քեզ...

... Իջաւ։

Նրա մարմարէ բոբիկ ոտները դիպան աշխարհի հողին, քարին...

Օ՜ դու այն չես...

Ատում եմ ես քեզ...

Շուշի Յ. Ալյամազեան

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Պետրոգրադից Դումայի անդամ պ. Պապաջանեանը հեռագրում է. Օգոստոսի 5-ին կառավարութիւնը օրէնսդրական կարգով Դումա մտցրեց գաղթականների վիճակը ապահովելու խնդիրը և ընդունեց որպէս պետական պարտաւորութիւն առաջին անգամ 25 միլիոն ռուբլի յատկացնելու առաջարկը։ Յետագայ նպաստը կը տրուի ըստ կարգադրութեան։ Կը լինեն գլխաւոր լիազօրներ, Կովկասի համար առանձին։ Բոլոր գործը ենթարկւում է ներքին գործերի մինիստրին և նրան կից առանձին խորհրդի՝ մասնակցութեամբ օրէնսդիր ժողովի անդամների, տեղական կենտրոն. կոմիտէների ներկայացուցիչների և պատերազմից վնասուածների օգնող կենտր. կոմիտէների։ Բացի 500,000 ռուբլուց, Նէյդգարտը, համաձայն իմ խնդրի, փոխադրեց Վեհափառին 50,000 րուբլի։ Գրաւոր դիմեցի Շչերբատովին, Սազոնովին, խնդրելով բաց թողնել մի միլիոն ռուբլի մեր կազմակերպութիւններին՝ Եղբայրական Օգնութեան, Կենտրոնական Կոմիտէին և Նպաստամատոյցին։ Պատասխան կը ստանամ երկու երեք օրից յետոյ։ Ցանձնաժողովը երեկ քննեց ծրագիրը։ Դուման երևի կը քննի հինգշաբթի օրը։

— Համառուսական քաղաքների միութիւնը որոշել է Երևանի նահանգի տաճկահայ փախստակ. հոգացողութեան գործը ամբողջապէս իր վրայ վերցնել։ Միութիւնը փախստականների ապաստանած վայրերն է ուղարկելու սննդատու և սանիտարական խմբակներ։

— Համառուսական քաղաքների միութեան գլխաւոր լիազօրի օգնական Ն. Կիշկինը Էջմիածնից միութեան Կովկասեան բաժանմունքին խփած հեռագրով պատուիրել է անմիջապէս փախստականների համար Էջմիածին ուղարկել 5,000 կոմպլեկտ սպիտակեղէն, 500 ձեւոկ դոշակի համար, 1000 հատ սաւան, 2000 արշին մարլի, 10 պատգարակ, 1000 ջերմացոյց թղթեր, մէկ փութ կարբոլեան թթուտ և այլ դեղօրայք։

— Թիֆլիսի սանիտարական կարգադրիչ յանձնաժողովին Թիֆլիսի ոստիկանապետի տեղեկութիւն յայտնել է, որ Թիֆլիսը քաղաքը և Թիֆլիսի նահանգը, համաձայն Կովկասի զինւորական շրջանի կառավարչի կարգադրութեան, փակուած են փախստականների համար։

— Փախստականների օգնող Բագւի Կոմիտէտը այս օրերս Էջմիածին ուղարկեց 5 վագօն ալիւր փախստականների կարիքների համար։

— Բագւի հասարակական ժողովի խորհուրդը որոշել է Էջմիածնի Եղբայրական Կոմիտէտին յատկացնել 20 հազար րուբլի փախստականների օգտին։

— Նոր-Նախիջևանի Աղքատախնամ Եկ. Հոգաբարձութիւնը, օգոստ. 1-ին գումարուած նիստում, լսելով Վեհ. Հայրապետի և Կենտր. Եղբ. Օգնութեան հեռագիրները հայ փախստականների նոր հոսանքի մասին, որոշեց այդ նպատակի համար յատկացնել 10,000 ր. նիւանուագ։

— Օգոստոսի 9-ին, Թիֆլիսի քաղ. դումայի նիստերի մեծ դահլիճում կայացաւ բազմամարդ ժողով, որին ներկայ էին Թիֆլիսի հայութեան տարբեր խաւերի, դասակարգերի և հոսանքների ներկայացուցիչները, նոյնպէս և տարագիր փախստական հայ մտաւորականներից մի քանիսը։ Այդ ժողովը զբաղւեց տաճկահայերի գլխով անցած դժբաղդութիւնների քննութեամբ։

— Փախստականներին օգնութիւն ցոյց տալու համար Էջմիածին է ուղեւորւում մի խումբ տիկիններից կազմակերպած օրիորդների խումբը, որը իր հետ տանում է գլխաւորապէս երեխաների համար հագուստ, պաքսիմատ, գալետ, հաց և այլն։ Կարգադրիչները խնդրում են նւիրատուներին նմանօրինակ իրերը բերել առաջնորդարան։ Հետզհետէ պիտի գնան նման օգնող խմբեր կենսական պիտոյքներ {ենտներըն առած։

— Օգոստոսի 5-ին Սալմաստ հասաւ անգլիական «Մանչեստր» թերթի թղթակիցը, որը մի քանի օրից յետոյ կը մեկնի Վանի շրջանը, պարզելու համար թիւրքերի և քիւրդերի բարբարոսութիւնները հայերի վերաբերմամբ.

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— «Մշակը» հաղորդում է, որ Շուշու թեմի կառավարիչ Զաւէն վարդապետը յետ է կանչւում և նրա փոխարէն, ինչպէս ասում են, Կաթողիկոսը պիտի նշանակէ Բարգէն վարդապետին, նախօրօք եպիսկոպոսութիւն տալով։

— Գանձակից Շուշու քաղաքագլուխ պ. Գ. Մելիք-Շահնազարեանը հեռագրել է տեղոյս «Եղբայր. օգն.» կոմիտէի փոխ նախագահին, որ շուտով սկսէ հանգանակութեան գործը և կազմակերպելիք դրօսանքը յօգուտ գաղթականների։

— Մեզ հաղորդում են, որ Մարիամեան դպրոցի տեսուչ պ. Իսահակ Տէր-Ղազարեանը հրաժարւում է իր պաշտօնից։

— Առաջիկայ երեքշաբթի օրը, 18-ին օգոստոսի տեղի կունենայ քաղաքային դումայի 8-րդ հերթական նիստը, ուր քննութեան կառնւեն հետևեալ հարցերը. 1) առաջիկայ սեպտեմբեր ամսւայ համար մսի, հացի և այլ կենսական մթերքների սակագնի որոշումը. 2) Րէալական դպրոցի ծառայողների բնակարանի շինութեան համար հող յատկացնելու խնդիրը. 3) Կովկասեան ուսումնական շրջանի պ. Հոգաբարձուի գրութեան համաձայն Շուշի քաղաքում տղայոց արհեստաւորաց դպրոց հիմնելու ծախքերին մասնակցելու հարցը. 4) Քաղաքային վարչութեան գործավարի պաշտօնակատար պ. Սարգիս Ջանումեանցին՝ իր խնդիրքի համաձայն կենսաթոշակ նշանակելու հարցը. 5) Քաղաքային վարչութեան հանգուցեալ հարկահաւաք Քերիմ-բէկ Միրզոեվի կնոջ Սալթանաթի Միրզաեվայի խնդիրքի համաձայն նրա ընտանիքին նպաստ նշանակելու հարցը. 6) Գանձակի պ. նահանգապետի առաջադրութեան համաձայն քաղաքային ոստիկանական նոր կազմի զինման և տեղաւորման համար միջոցներ գտնելու հարցը և 7) Երևանի արքունական պալատի կառավարչի գրութեան համաձայն քաղաքի բնակիչների կողմից Շուշու գաւառի զինւորական տուրքի ատեանի համար երկու անդամի ընտրութեան հարցը։

— Արաֆելովսկայա փողոցում Գասպար Սարգսեանի տանը կենող տիկին Յովհաննիսեանը խնդրում է տպագրել հետևեալը «Անցեալ հինգշաբթի օրը, իմ բացակայութեան ժամանակ տնատիրոջ կին Սօֆիա Սարգսեանը մտնում է մեր սենեակը և անխիղճ կերպով այնքան է ծեծում իմ 6 և 8 տարեկան երեխաներին, որ վերջիններս ազատւելու համար մտնում են վանճակալի տակը և երեկոյեան միայն իմ ներկայութեամբ դուրս են գալիս իրենց թագստոցից։ Ծեծողի բացատրութեամբ մեղաւորը երեխաներն են, որոնք համարձակւել են երգ ասել իմ բնակարանում։ Մեզ մնում է միայն դիմել օրէնքի պաշտպանութեան»։

— Յուլիսի 25-ի գիշերը Թթու Ջրից Հաջիլարի բնակիչ Իբիշ աղա Ջևանշիրի՝ փախստական Ռաշիդի խումբը Զարուսլուի բնակիչ Մուխտար Խուդաօղլու մասնակցութեամբ գողացել է 3 ձի և 2 եզ։

— Երեկ, առաւօտեան ժամի 10-ին շուկայի հացավաճառների խանութում այլևս մի կտոր հաց չէր մնացել. շատերը դատարկաձեռն վերադարձան տուն։

— Մեզ հաղորդում են, որ Աղդամի շրջանի հաշտարար միջնորդ Խրիստաֆոր Պետրովիչ Խարտախայը վախճանւել է ամսոյս 13 ին Թոքերի բորբոքումից։ Դիակը բերւել է Շուշի և թաղւել երեկ Շուշում։ Հանգուցեալը երկու-երեք տարի առաջ վարել է նաև Շուշու գաւառապետի պաշտօնը և ժամանակին վայելել բաւականին համակրանք։

— Թամիրովսկի փողոցի մայթերով առաւօտները ոչ մի հնարաւորութիւն չէ լինում անցնելու։ Բանը այնտեղ է հասել, որ կաթնավաճառներից մէկը սեփական տաբուրէտն է դնում մայթի վրայ և ոտները մեկնում, անցուդարձը խանգարում։ Քաղաքային ինքնավարութեան պարտականութիւնն է օր առաջ վերջ տալ այդ տգեղ սովորութեանը։

ԿՈՎԿԱՍ

— Պետական դումայի 77 պատգամաւոր դումա մտցրին մի օրէնսդրական առաջարկ Կովկասում զեմստվո մտցնելու մասին. Առաջինը ստորագրել էն Պապաջանեան, Ջաֆարով, Կարաուլով. Սոցեալ-դեմոկրատները չեն ստորագրել որովհետև անհնարին են համարում պաշտպանել 1870 թ. օրէնքով զեմստվո մտցնելը։

— Թիֆլիսի Քաղ. վարչութիւնը դիմել է իրեն ալիւր մատակարարող ալիւրապահեստատէր Պարամանովին, Սոլոդովին, Կաշչենկօին և Նիկոլենկօին, խնդրելով նւիրաբերել ալիւր յօգուտ փախստականներին։

— Համառուսական քաղաքների Միութեան գլխաւոր լիազօրի օգնական Ն. Մ. Կիշկինը փախստականների մէջ կատարած իր շրջագայութիւնից Թիֆլիս կը վերադառնայ օգոստոսի 14-ին։ Այդ օրւայ համար Կիշկինը խնդրել է Կիսլաւոդսկից կանչել քաղաքագլուխ Ա. Խատիսեանին, քննելու Միութեան Կովկասեան բաժանմունքի հիմնարկութիւնների սեպտեմբեր և հոկտեմբեր ամիսների ծախքերը։ Ա. Խատիսեանը խոստացել է այդ օրը Թիֆլիսում լինել։

— Օգոստոսի 10-ին, Թիֆլիսի քաղաքային դումայի դահլիճում քաղաքագլխի փոխանորդ Իշխ. Արղութեան-Երկայնաբազուկի նախագահութեամբ կայացաւ դումայի իրաւասուների մասնաւոր խորհրդակցութիւն Վարշաւայի պոլիտեխնիկումը Թիֆլիս տեղափոխելու մասին, որը յարուցել էր Իշխ. Գ. Մ. Թումանովը քաղ. վարչութեան ուղղած իր մի յայտարարութեամբ։ Թումանովի գրութիւնը այդ մասին կարդալուց յետոյ խորհրդակցութիւնը որոշեց—Ցանկալի է միջնորդութիւն յարուցել Թիֆլիս տեղափոխելու Վարշաւայի պոլիտեխնիկումը. դրա հետ միաժամանակ միջնորդութիւն յարուցել շտապել քննելու Թիֆլիսի պոլիտեխնիկումի հիմնման նախագիծը։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿԻՑ

Րիգայի շրջանում փոփոխութիւններ չկան։ Եակօբշտադտից և Դվինսկից դէպի արևմուտք կռիւները օրինակելի կերպով շարունակւում են ռազմաճակատի ուղղութեամբ։ Դէպի Վիլնայի ուղղութեան վրայ օգոստոսի 11-ի ընթացքում թշնամին մասնակի յարձակումներ էր անում Եւսկից հիւսիս-արևմուտք ռազմաճակատում. այդ յարձակումները յետ են մղւած։ Միջին Նեմանում, ձախ ափին գործող մեր զօրքերը, հետզհետէ քաշւում են դէպի գետը։ Բօբրի և Բրեստի շրջանի ռազմաճակատում թշնամին սկսում է յամառ կերպով սեղմել մեր տեղաւորութեան հողամասերը Բէլօվէժսկի անտառից արևմուտք Բէլսկ խճուղու-Գայնօվկա կայարանի—Բէլսկի և Վիսօկօլիտօվսկ—Կրուժանի միջև։ Բրեստից դէպի արևմուտք շրջանում օգոստոսի 11-ի և 12-ի ընթացքում թշնամու ջանքերը՝ յարձակման ենթարկելու մեր դիրքերը, յետ մղւեցին։ Բուգի աջ ափին հակառակորդը ջանում է շարժւել Պիշչայից դէպի Մալուրով խճուղու երկարութեամբ։ Վլադիմիր Վօլինսկից դէպի հարաւ գտնւող շրջանում փոքր ընդհարումներ են։ Գալիցիայում մի քանի մասերում հրացանային և թնդանօթային մասնաւոր կռիւներ են։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Օգոստոսի 11-ին Մերձծովեան շրջանում հրացանաձգութիւն։ Բասենի հովտում մեր զօրքերը կռւով գրաւել են Կուազլի սարը, ուր բռնւած են գերիներ, գրաււած փամփուշտ, ձեռքի ռումբեր և գործիքներ։ Վանի շրջանում մեր հետախոյզների և քրդերի ընդհարումներ են։ Մնացեալ ռազմաճակատում փոփոխութիւններ չկան։

Դարդանելում վերջին հինգ օրւայ ընթացքում հիւսիսային գօտում անգլիական ձախ թևը առաջ է անցել, գրաւելով թշնամու խրամատներից 800 մետր։ Հարաւային գօտում թնդանօթային կռիւ է և հետախոյզների ընդհարումն։ Օգոստոսի 11-ի գիշերը մեր վաշտերից մէկը յարձակւեց և գրաւեց թիւրքական դիտանոցը։ Թշնամին աշխատում էր նորից դրաւել այն, բայց յետ շպրտւեց։ 7-ին օգոստոսի մեր վաշտերից մէկը յարձակւեց և գրաւեց թիւրքական դիտանոցը։ Մեր մի նաւախումբը յաջող կերպով ռմբակոծեց Եւրոպական ափի վրայ Աղբաշի-Միլամէն նաւարից հիւսիս, չնայած թշնամու բազմաթիւ հրետանիական կրակին։ Մեր օդադընացը խորտակեց թիւրքական մի մեծ պաշարակիր նաւ։

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

№ 47 Հինգշաբթի 20 օգոստոսի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
1915

Հինգշաբթի 20 օգոստոսի № 47

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ“. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak“.

ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Այն ջղաձգութիւնը, որով Գերմանիան ներկայումս պաշտպանում է Թիւրքիային, այն անդուլ ջանքերը, որ նա թափում է Բալկանեան թերակղզում յետ կանգնեցնելու Բոլգարիային, Յունաստանին և Ռումինիային քառեակ համաձայնութեան կողմն անցնելուց և այդպիսով իւր համար ազատ անցք ունենալու դէպի Կ. Պոլիս, անմիջապէս հաղորդակցութիւն պահպանելու Թիւրքիայի հետ, մատնանշում են, թէ ինչ քաղաքական մեծ կարևորութիւն է ներկայացնում Գերմանիայի համար Թիւրքիան և ինչ մեծ նշանակութիւն են ստանում այն կռիւները, որոնք տեղի են ունենում այժմ Դարդանելում։ Միևնոյն ժամանակ, երբ նկատի ենք առնում այն բուռն ատելութիւնն և անհամբերատար զայրոյթը, որ գերմանացիներն այս պատերազմի ընթացքում տածում են իրենց հետ կռւող թշնամիներից գլխաւորապէս Անգլիայի դէմ, մասամբ հասկանալի կը լինի, թէ ինչ քաղաքական հեռանկարներով ու տնտեսական շահերով է ղեկավարւում Գերմանիան, երբ օգնութեան այնպիսի ջանքեր է լարում Թիւրքիայի համար։

Ներկայ պատերազմի ամբողջ ընթացքում Գերմանիային ամենազգալի վնասներ, ամենաշօշափելի հարւածներ տւել է, կարելի է ասել, միայն Անգլիան։ Անգլիան է, որ իւր նաւատորմի շնորհիւ կարողացաւ վերացնել Գերմանիայի ծովային առևտուրը, սնանկացնել նրա ներքին վաճառականութիւնը և ոչնչացնել այն հսկայական արտահանութիւնը, որով գերմանացիները վերջին ժամանակները յաջողութեամբ մրցում էին Անգլիայի դէմ, խլելով նրանից միջազգային առևտրի հարուստ շուկաներ։ Անգլիան է, որ իւր ուժեղ ռազմանաւերի օգնութեամբ կարողացաւ մեկուսացնել Գերմանիային և պահել պաշարւածի դրութեան մէջ։ Վերջապէս Անգլիան է, որ զրկեց Գերմանիային բոլոր գաղութներից, որոնք այսօր դարձել են մեծ մասամբ Անգլիայի սեփականութիւն, իսկ փոքր մասով Ֆրանսիայի և Եապոնիայի։ Այդ գաղութները, որոնց վրայ Գերմանիան սկսած Բիսմարկի օրից հազարաւոր միլլիօններ է ծախսել, այդ գաղութները, որոնք Գերմանիայի արտաքին և ներքին քաղաքականութեան բնորոշ գոյն էին տալիս և պատում նրան միլիտարիզմի ամուր զրահներով, այդ գաղութները, որոնց մէջ գերման ժողովուրդն որոնում էր իւր նիւթական հարստութեան աղբիւրները, այսօր արդէն գնացել են նրա ձեռքից և գնացել ընդմիշտ։ Այսպիսով Անգլիան կարողացաւ մի ուժեղ թափով ամենանպաստաւոր պայմաններում և համեմատաբար քիչ զոհերով յաղթահարել իւր վտանգաւոր մրցակցին ու թշնամուն։

Գերմանիան կորցնելով իւր թանգագին ու արդիւնաւէտ շուկաները Աֆրիկայում և Հեռաւոր Արևելքում, բնականօրէն պիտի ձգտի ոչ միայն պահպանել իւր տնտեսական շահերն ու որոշ չափով արդէն գրաւած շուկաները Թիւրքիայում և Պարսկաստանում, այլ և քաղաքականապէս տիրել մօտակայ Արևելքի այդ երկրները, որպէսզի այդտեղից դուրս վտարի անգլիական առևտուրն ու կապիտալը և, ինքն լիակատար տէր դառնալով, ինքնիշխան տնօրինի այդ ժողովրդների բաղդը յանուն Գերմանիայի տնտեսական զարգացման։ Միայն Թիւրքիան և Պարսկաստանն են այժմ մնացել, ուր դեռ ևս ուժեղ է գերմանական ազդեցութիւնը, ուր գերման քաղաքագէտները կարողացել են յաջող մրցել Անգլիայի և միւս պետութիւնների դէմ և իրենց ենթարկել այդ երկրի տնտեսական ու քաղաքական կեանքը։ Եւ որպէսզի չկորցնի այդ վերջին հարուստ երկրները, որոնք պիտի ապագայում ծառայեն գերման գաղթականութեան ծրագիրներին և լրացնեն այն զգալի պակասը, որ բացւել է այժմ իւր բոլոր գաղութներից զրկւելով, Գերմանիան իւր սրտին մօտ է համարում Թիւրքիայի գոյութեան հարցը։

Եւ Գերմանիան զգալով Փոքր Ասիայի ապագայ մեծ նշանակութիւնն, ուր արդէն նա մեծաքանակ միլլիօններ է ծախսել զանազան ձեռնարկութիւնների համար, թափում է իւր ամբողջ ջանքերը, ռազմամթերք ու կռւող ուժեր ուղարկելով, որպէսզի վիժեցնի թշնամիների բոլոր գրոհները, և յետ վանի նրանց Կ. Պոլսի պատերից։

Կ. Պոլսի անկումն, Դարդանելի գրաւումը անգլօ-ֆրանսիական զօրքերի ձեռքով, կը լինի վերջին զգալի հարւածը, որ միանգամայն կը խորտակի Գերմանիայի գաղութային քաղաքականութեան վերջին յոյսերը, նրա տնտեսական-քաղաքական բոլոր հեռանկարները։ Հենց այդ փաստի հսկայական նշանակութիւնն էլ հասկանում է Անգլիան, որ իւր դաշնակիցների հետ միասին ամեն կերպ աշխատում է արագացնել Դարդանելի անկումը։

ԱՐՏԱԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

I.

Ռուսաստանի կրթութեան և գրագիտութեան մասին տւեալները բանում են մեր առաջ այն հսկայական աշխատանքի պատկերը, որ պէտք է կատարէ երկիրը, երբ նա վերջապէս կը ստանայ ազատ հասարակական կեանքի իրաւունք։ Անգրագէտների մասին բերենք միայն ընդհանուր տեղեկութիւններ, որոնք ամենաընդհանուր գծերով ցոյց կը տան այդ աշխատանքի գլխաւոր տարրերը։ Մինչդպրոցական հասակի (3—6 տար). անգրագէտ երեխաների թիւն է մօտ 14 միլլիօն, դպրոցական հասակի (7—14 տար.) անգրագէտ երեխաների թիւը՝ մօտ 18 միլիօն, անգրագէտ պատանիների և չափահասների թիւը՝ մօտ 45 միլիօն։ Ինչ վերաբերում է գրագէտներին, դրանց ընդհանուր թիւը մօտաւորապէս 35 միլիոնի է հասնում։ Մի կողմ թողնելով մինչդպրոցական հասակի երեխաներին, որոնց հասարակական կրթութեան համար մեզնում դեռ ևս համարեա թէ ոչինչ չի արւած, նոյնպէս այն դպրոցական հասակի երեխաներն, որոնց կրթութեան խնդիրը պահանջում է դպրոցական սիստեմի հիմնական փոփոխութիւն, կանգ առնենք պատանիների, չափահասների կրթութեան հիմնական խնդիրների վրայ։ Երեխաների կրթութեան համար երկիրը ինչպիսի հսկայական միջոցներ էլ որ բաց թողնի, ինչպէս ինտենսիւ կերպով էլ որ գնայ ժողովրդական դպրոցների թւի աւելացման և բարւոքման գործը, այնուամենայնիւ դրա համար հարկաւոր են մի շարք տարիներ, իսկ այդ ծախքերի ու աշխատանքի արդիւնքը երկրի հասարակական կեանքի մէջ կ'երևայ միայն աստիճանաբար, երբ մատաղ սերունդը կը փոխարինէ իր անգրագէտ հայրերին ու մայրերին։ Սակայն ոչ թէ այդ ապագայ կրթւած քաղաքացիներին, այլ հէնց դրանց անգրագէտ, ծնողներին է վերապահւած լուծել ժողովրդական կեանքի ամենակարևոր, ամենահիմնական խնդիրները և երկարատև ժամանակով նախասահմանել ամբողջ երկրի վիճակը։ Անկիրթ ժողովուրդը հակադրւած է ձեռք բերել քաղաքացիական ազատութիւն, ! իսկ այս ծանր կռւից յետոյ հարկ կը լինի ստեղծել նոր ազատ Ռուսաստան. հարկ կը լինի լուծել և այն բոլոր խնդիրները, որոնք առնչութիւն կ'ունենան կրթութեան գործին։ Անհրաժեշտ է անգրագէտ չափահասների կրթութեան համար ստեղծել մի ամբողջ սիստեմ։ Նախ և առաջ անհրաժեշտ է ապահովել տարրական գրագիտութիւն ստանալը, որի օգնութեամբ իւրաքանչիւր մարդ հնարաւորութիւն կ'ունենայ հաղորդակից լինել հանրամարդկային կեանքին և շատ թէ քիչ գիտակցօրէն հաշիւ տալ իրեն տեղի ունեցող դէպքերի մասին։ Այդ նպատակի համար անհրաժեշտ է երկիրը պատել կիրակնօրեայ և երեկոյեան ուսումնարանների ցանցով չափահասների համար։ Անհրաժեշտ ուսուցչական անձնախումբը կազմելու համար կարելի էր մօբիլիզացիայի ենթարկել բոլոր՝ այդ գործի համար շատ թէ քիչ պիտանի ույժերը։ Այստեղ տեղը չէ, յատուկ մշակման կարօտ, յետագայ մանրամասնութիւնների մէջ մտնելու։ Մեր նպատակի համար բաւական է միայն յիշել, որ չափահաս և անգրագէտ հասարակութեան կրթութեանը պէտք է ամենաառաջին տեղերից մէկը յատկացնել։ Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ դրանով չափահասների կրթական կարիքները ամենևին չեն սպառւում։ Նախ պէտք է ուշադրութեան առնել կրթական այն

խիստ ցած մակերևոյթը, որ տալիս է մեզ ժամանակից ժողովրդական դպրոցը։ Ապագայ Ռուսաստանում ժողովրդական դպրոցի դասընթացքը լայնացրած կը լինի, իսկ տարրական դպրոցների կողքին գոյութիւն կունենայ բարձրագոյն ժողովրդական դպրոցը։ Սակայն այդ բոլորը ապագայի գործ է։ Մինչդեռ կեանքը չէ սպասում և ամեն քայլափոխում ընդգծում է կրթութիւնը տարածելու համար միջոցների գտնելու անհրաժեշտութիւնը, ինչպէս ժողովրդական դպրոցներ աւարտողների մէջ, այնպէս էլ չափահասների մէջ։ Պատանիների և չափահասների նկատմամբ այդ միջոցները յանգում են կարճատև դասընթացքների համաչափ (планомѣрной) կազմակերպման։ Այդ աշխատանքը իրենց վրայ պիտի վերցնեն մի կողմից զեմստվօներն ու քաղաքները, միւս կողմից՝ մասնաւոր ինիցիատիվան։ Այդ գործի մէջ մասնաւոր ինիցիատիվայի մեծ չափերով զարգանալը ընդհանրապէս ահագին նշանակութիւն ունի, իսկ մեզ մօտ, ներկայ հանգամանքներում, նա էլ աւելի է մեծանում։ Այդ մասնաւոր ինիցիատիվան այժմ պէտք է ընդգրկէ բոլոր ժողովրդական խաւերը, ապագայի իդէալների համար պէտք է կազմակերպէ ամբողջ դեռահաս Ռուսաստանը և վերջինիս ոյժերով խորտակէ ոսկրացած յետամնացութեան յամառութիւնը։ Ժողովրդական կրթութեան մասնաւոր շրջանում դրա ջանքերը պէտք է զարգացնել միաժամանակ երեք ուղղութեամբ։ Նախ, ժողովրդական կրթութեան շրջանի բոլոր պրօֆէսիոնել աշխատաւորները պէտք է համախմբուեն հաստատուն, իրենց շահերը պաշտպանելու ընդունակ և իրենց նպատակների իրագործմանը նպաստող կազմակերպութիւնների մէջ. ապա, ուրիշ պրօֆէսիոնել կազմակերպութիւնների մէջ ես անհրաժեշտ է ապահովել կրթութեան վերաբերող խնդիրների բաւական լայն և կանոնաւոր հիմնաւորումը (постановка)։ Վերջապէս անհրաժեշտ է զարգացնել կրթութեան վերաբերող ընկերութիւնների կազմակերպումը, որոնք բազմակողմանի կերպով գործնականապէս և տեսականապէս կը մշակեն ժողովրդական կրթութեան հերթական խնդիրները։ Այդպիսով յիշեալ ուղղութիւններով տարւող եռանդուն կազմակերպական աշխատանքը միանգամայն անհրաժեշտ է թւում այն տեսակէտից, որ շատ թէ քիչ ապահոված լինի ժամանակից հիմնական խնդիրների լայն իրագործումը արտադպրոցական կրթութեան շրջանում։

Ար. Կոստանդեանց

ԼԵՀԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Անցեալ շաբաթները Մոսկւայում կայացաւ լեհական ազգային համագումարը, որին մասնակցում էին լեհ ժողովրդի ականաւոր գործիչները։

Նախագահում էր այդ համագումարին Պետական Դումայի պատգամաւոր Լեդնեցկին։ Այս րոպէին լեհ ժողովրդի և իրենց երկրի վրայ ծանրացել են պատերազմի բոլոր արհաւիրքներն տնտեսական և կուլտուրական աւերումներով, ժողովրդական ծով թշուառութիւններով, հսկայական գաղթականութեան հոսանքներով դէպի Ռուսաստանի ներքին նահանգները։ Սրան միացրէք և այն մտահոգ դրութիւնը, որ կապւած է Լեհաստանի ապագայ քաղաքական հեռանկարների ու լեհ ժողովրդի տնտեսական վերականգման հետ։

Ահա այդ բազմաթիւ ցաւերն ու սրանց դէմ միջոցներ ձեռնարկելու հոգսերն էին, որ դրդել էին լեհ ժողովրդի ներկայացուցիչներին պաշտօնական իշխանութիւնից թոյլատրւած ժողով գումարել և արտայայտւել այն բոլոր հարցերի մասին, որոնք ներկայ վայրկեանում յուզում են բոլոր լեհերին։ Այդ ժողովի զբաղմունքները խիստ խրատական են ու բնորոշ այն տեսակէտից, որ ցոյց է տալիս լեհ ժողովրդի ներկայացուցիչների քաղաքական տակտը ու հասունութիւնը, նրանց առողջ մտածողութիւնն և ժողովրդի կարիքների քաջ ըմբռնողութիւնը։ Այդ համագումարը արծարծեց մի շարք ամենաէական բնոյթ կրող հարցեր և սրանց համապատասխան որոշումներ կայացրեց, դնելով այդ բոլորը հրապարակի վրայ թէ կառավարութեան և թէ ռուս հասարակութեան առաջ։ Այդ բոլոր խնդիրներում կարմիր թելով անցնում է այն սկզբունքը, թէ կառավարութիւնը պարտաւոր է լեհ ժողովրդի բոլոր կարիքներին ու ցաւերին, որոնք առաջացել են պատերազմի պատճառով, օգնութեան հասնել, բաւարարելով նրան պետական միջոցներից։

Համագումարը ամենից առաջ յայտարարեց, որ ներկայ օրերում, երբ գաղթականութեան թիւը աներևակայելի չափերի է հասնում, պէտք է որ պետութիւնը հրապարակ գայ, լեհ գաղթականների բարեկեցութեան խնդիրը իր ձեռքն առնի՝ տասնեակ միլիոններ յատկացնելով այդ կարիքների հոգացողութեան համար։ Լեհ ժողովրդի ներկայացուցիչների կարծիքով, քանի որ գաղթականութիւնը կապւած է ռուս նահանջող զօրաբանակի գործելակերպի հետ, ռուս պետութիւնը և ռուս հասարակութիւնը աւելի պարտական են հոգալ փախստականների ունեցած բոլոր կորուստները, պարզել իրերի իսկական դրութիւնը, գաղթականութեան չափը և ըստ այնմ ամեն կերպ աջակցել լեհ գաղթականական մարմնին։ Այնուհետև լեհութեան ներկայացուցիչները առանց քաշւելու ռուս հասարակութեան առաջ դրին՝ մի կարևոր սկզբունք, որ իրենց համար ահագին նշանակութիւն ունի։ Լեհ գաղթականութեան պէտք է տեղաւորել որոշ շրջաններում, ոչ թէ ցրելով զանազան վայրերում, երկրի տարբեր մասերում այլ, ընդհակառակը, հնար եղածին չափ կենտրոնացնելով, համախմբելով նրանց։

Վերջապէս լեհական համագումարը առաջ է մղում մի ուրիշ, դարձեալ ազգային տեսակէտից կարևոր բնոյթ ունեցող հարց։ Ռուսաստանի սահմաններում այդ հսկայական գաղթականութեան դիմաց միայն չպէտք է բաւականանալ տնտեսական ապահովութեամբ, այլև պէտք է մտածել լեհ փախստականների կուլտուրական կարիքների մասին։ Լեհ ժողովուրդը քաղաքակիրթ է, նա կուլտուրապէս բարձր է։ չի կարելի նրան զրկել կուլտուրայի բարիքներից։ Կառավարութեան վրայ համագումարը պարտաւորութիւն է դնում բանալ լեհական դպրոցներ՝ տարրական և բարձր տիպի, և ընդհանրապէս կուլտուրական աշխատանքները իր հերթով շարունակել։

Իհարկէ, լեհ ժողովրդին հասած աղէտը չնչին է համեմատած հայերիս գլխին եկածների, հետ մանաւանդ երբ նկատի առնենք, մի կողմից, որ լեհ փախստականները կազմում են Լեհաստանի բնիկ ժողովրդի միայն մի մասը, իսկ լեհացիների մի ահագին կոմպակտ մասսան դեռ ես մնացել է իր հայրենիքում, չդիմելով փախուստի և չդարձնելով «Լեհաստանն առանց լեհերի», իսկ միւս կողմից՝ որ լեհ ազգի նիւթական ապահովութեան և կուլտուրական զարգացման բարձր աստիճանը համեմատած թիւրք բարբարոս ըէժիմի տակ հիւծւող հայ ժողովրդին հետ, հնարաւորութիւն է տալիս նրան աւելի դիւրին կրել ու տանել ներկայ տագնապալից օրերը։

Եւ չնայած այդ ամենին, լեհ ժողովրդի ներկայացուցիչները աւելի համարձակ են բաղխում պետութեան դռները և ռուս հասարակութեան ուշադրութիւնը...

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

Օգոստոսի 15-ի նիստում քննութեան է առնւում սոցիալ դեմոկրատական ֆրակցիայի հինգ անդամի Պետրոգրադի դատաստանական պալատի կողմից մեղադրւելու գործի առիթով եղած հարցապնդումը։

Ինչպէս գիտեն ընթերցողները, դումայի սոց. դեմ. ֆրակցիայի հինգ անդամ արտաքսւեցին Պետական Դումայից, որպէս քաղաքական յանցաւորներ։ Այժմ հարցապնդում անողները պահանջում են, որ այդ դատապարտւածները յետ կոչւեն վերստին Պետական Դումա, որպէս անպարտներ։ Հարցապնդումը պաշտպանում էին Չխենկելի, Կերենսկի և Չխէիձէ։ Հռետորները դատապարտւածների վրայ բարձած մեղադրանքը համարելով անհիմն՝ առաջարկում են, որ Դուման իւր հեղինակութեան ամբողջ ուժով պահանջ դնի կառավարութեան՝ վերջ տալու բանւորների վերաբերմամբ եղող պրովակացիօն գործունէութեան։ Խնդիրն այստեղ ոչ թէ սօց.-դեմ. ֆրակցիայի հինգ անդամների պաշտպանութեան հարցն է, այլ ամբողջ բանւորական դասակարգի՝ որի ներկայացուցիչներն էին դատապարտւած պատգամաւորները, որոնց ձայնն առանձնապէս անհրաժեշտ է Դումայում այս պատմական ժամանակաշրջանում։ Կերենսկին հարցն աւելի ընդլայնելով՝ անհրաժեշտ է գտնում հերթի դնել ամնիստիայի խնդիրը։

Մակլակով և Շուլգին պետական խոշոր անտակտութիւն և սխալ համարելով ս. դ. պատգամաւորների դէմ գործ յարուցելը և նրանց մեղադրելը միայն այն պատճառով, որ նրանք սոցիալ դեմոկրատ են, մանաւանդ որ, եթէ կառավարութիւնն այդ ուղիի վրայ կանգնելու լինի, պէտք է դատի ենթարկի Դումայի անլեգալ կուսակցութիւնների բոլոր անդամներին, հակառակում են առաջարկութեան՝ պատճառաբանելով, որ Դուման չի կարող եղած որոշումը փոխել. ինչ որ պէտք է անել, անելու է Դումայի պատերից դուրս։

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Օգոստոսի 12-ին, Թիֆլիսի քաղ. դումայի դահլիճում քաղաքագլխի փոխանորդ իշխ. Արղութեան-Երկայնաբազուկի նախագահութեամբ կայացաւ փախստականների օգնութեան գործով զբաղւող բոլոր կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչների խորհրդակցութիւն՝ փախստականներին շուտափոյթ օգնութիւն հասցնելու մասին։ Խորհրդակցութիւնը հրաւիրել էր համառուսական քաղաքների Միութեան Կովկասեան բաժանմունքի բիւրօն։ Խորհրդակցութեանը ներկայ էին Թիֆլիսի թեմի առաջնորդ Մեսրոպ եպ., Բագւի քաղաքագլուխ Լ. Լ. Բիչ, Կարմիր Խաչի Կովկասեան լիազօր Գոլուբև, և ուրիշները։

Բաց անելով ժողովը, նախագահը ծանօթացրեց ներկայ եղողներին խորհրդակցութեան նպատակի հետ։ Տաճկահայ փախստականների նոր հսկայական հոսանքը դէպի Կովկաս՝ սպառնում է ազգաբնակութեանը և զօրքին վարակիչ հիւանդութիւնների տարածման տեսակէտից։ Որովհետև ազգաբնակութեան և զօրքի սանիտարական բարելաւման գործը թիկունքի պաշտպանութեան տեսակէտից ընկնում է պետութեան վրայ, ուստի փախստականների օգնութիւնը պէտք է ամենալայն չափերով լինի նոյնպէս պետական։ Մի քանի օր առաջ մեզ պաշտօնապէս հաղորդւեց, որ վարակիչ հիւանդութիւնների դէմ կռւելու գործը յանձնւում է Քաղաքների և Զեմստւային Միութիւնների, ուստի անհրաժեշտ է լայն հողի վրայ դնել փախստականներին օգնելու կազմակերպութիւնը, որով միայն հնարաւոր է առնել վարակիչ հիւանդութիւնների տարածման առաջը։ Այդ նպատակով Կովկաս է եկել համառուսական քաղաքների Միութեան գլխաւոր լիազօրի օգնական պրօֆ. Կիշկինը, որ ներկայումս գտնւում է փախստականների մէջ, նրանց կարիքի և հասցւելիք օգնութեան չափը որոշելու համար։ Բիւրօն ստացել է Կիշկինից մի հեռագիր, որը զեկուցում փախստականների վիճակի մասին։

Պրօֆ. Կիշկինը իր զեկուցման մէջ նկարագրելով փախստականների սարսափելի վիճակը, կանգ առնելով նրանց ցոյց տւող օգնութեան վրայ, որ կարիքի անհունութեան համեմատութեամբ շատ չնչին է, այն միտքն է յայտնում, որ վարակիչ հիւանդութիւնների դէմ կռւելու գործը և փախստականների օգնութեան գործը չի կարելի բաժանել իրարից, որ փախստականների օգնութեան վրայ չպիտի նայել որպէս բարեգործութիւն, այլ որպէս պետական պաշտպանութեան մի անհրաժեշտ ձեռնարկութիւն։ Դրա համար անհրաժեշտ է օգնութեան գործը դնել ամենալայն հիմքերի վրայ. փախստականներին կենտրոնացնել որոշ վայրերում, կազմակերպել սննդատու, բժշկական կէտեր, բաղնիքներ, դիզենֆեկցիա և այլն և այլն, որոնց իրագործման համար Կիշկինը խնդրում է յատկացնել մօտ $1^1/_2$ միլիոն ռուբ.։

Երկար վիճաբանութիւններից յետոյ կանգ առնելով մանկական ապաստարաններ, սննդատու կէտեր, թէյատներ բաց անելու և այլ միջոցների վրայ, խորհրդակցութիւնը ընդունում է հետևեալ նրոշումները. 1) Փախստականների գործը ամենալայն չափերով պէտք է լինի պետական. 2) Քաղաքների Միութեան օգնութիւնը փախստականներին լինելու է սննդական և բժշկա-սանիտարական. 3) Էջմիածնում, Սևանում, Երևանում և Դիլիջանում բաց անել հիւանդանոցներ սուր վարակիչ հիւանդութիւնների բաժանմունքներով։ Մահճակալների թիւը այդ հիւանդանոցներում լինելու է մինիմում 2,500. 4) Քաղաքների Միութիւնը իր միջոցներով հիմնում է սննդատու, բժշկա-սանիտարական կէտեր, թէյատներ, լւացարաններ, ախտահանիչ սենեակներ, բաղնիքներ այն վայրերում, ուր միւս կազմակերպութիւնները դեռ մինչև հիմա չունեն նման հիմնարկութիւններ. 5) Բաց անել մանկական ապաստարաններ Ջալալ-Օղլում, Դիլիջանում, Մալիյ-Օրութում և այլ յարմար վայրերում. 6) Շարունակել օգնութիւնը փախստականներին՝ նրանց որոշւած տեղերում տեղաւորելուց յետոյ էլ. 7) Որպէսզի փախստականների օգնութեան գործով զբաղւող իւրաքանչիւր կազմակերպութիւն տեղեակ լինի միւս կազմակերպութիւնների գործունէութեանը՝ իր անելիքը որոշելու համար, Քաղաքների Միութեան Կովկասեան բաժանմունքի բիւրօյին կից հիմնւում է յատուկ մարմին բոլոր կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ։

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Ջեկուցում է ստացած Եփրատի ափերից, որ միլիոնաւոր փթերով ցորեն ու գարի է հասունացել և մարդ չկայ, որ հնձի։ Կորպուսի հրամանատարը խնդրում է հունձ կազմակերպել, բանւորների արտերը ուղարկել գերանդիներով՝ շահաւէտ պայմաններով։ Գիւղատնտեսական ընկերութիւնը դանդաղ է շարժւում, եռանդուն աշխատաւորների պակասութիւն կայ։ Կորպուսի հրամանատարը անհրաժեշտ է համարում շտապեցնել փախստականների վերադարձը։

— Ի նկատի ունենալով ինտելիգենտ ոյժերի կարիքը՝ փախստականներին օգնութիւն հասցնելու գործում, Հայկական կենտրոնական կոմիտէն կազմակերպել է նման ոյժերի երեք խումբ։ Առաջին խումբը, որ գործելու է Իգդիրում, բաղկացած է 6 հոգուց կազմւած Հայ Օրիորդների կոմիտէի ներկայացուցիչներից, ղեկավարութեամբ օր. Ն. Թումանեանի։ Երկրորդ խումբը բաղկացած է 15 ինտելիգենտ տիկիններից և պարոններից և «Մեղու» ընկ. յանձնարարութեամբ ու օր. Քափանակեանի ղեկավարութեամբ գործելու է Էջմիածնում։ Երկրորդ խումբը, որը գնալու է Դիլիջան բժ. Եաղմաճեանի և բժ. Թումանեանի առաջնորդութեամբ բաղկացած է 8 հոգուց։

— Թիֆլիսի Թեմի առաջնորդ Մեսրոպ եպ. դիմումի համաձայն՝ Համառուսական Քաղաքների Միութեան Կովկասեան բաժանմունքի բիւրօն բաց է թողել Միութեան պահեստից 400 կոմպլեկտ սպիտակեղէն և 2000 ր. կանխիկ դրամ, քաղաքում գտնւող փախստականներին բաժանելու համար։

— Համաձայն Էջմիածնի կոմիտէի խնդրի՝ երեխաների համար գնւեց Հ. Կ. Կոմիտէի կողմից 100 արշին կլիօնկա և ուղարկւեց։

Նոյնտեղ ուղարկւել է Հայ Կանանց կոմիտէի կողմից 2 արկղ դեղօրայք և Կովկ. Դեղատան. Ընկ. նուիրաբերած սապօն և սօսկաներ։

— Պատերազմից վնասւածներին օգնող Կովկասեան գլխաւոր կոմիտէն դիմել է Կովկասի Փոխարքային, խնդրելով թոյլ տալ, որ երկաթուղիներով ձրիապէս Թիֆլիս տեղափոխւեն փախստական երեխաները, որոնց համար Թիֆլիսում պէտք է բացւի ապաստարան 1000 հոգու համար։ Ապաստարանը որոշւած է բանալ Կրծանիսում, որի համար տրամադրելի են վանքի շինութիւնն ու մայրապետ Թայիրեանի և Գ. Ցուրինեանի տները։

— Թիֆլիսի հայ քահանաները ամսիս 11-ին ունեցած ընդհանուր ժողովում որոշեցին գաղթականների օգտին տալ քահանաների ապահովութեան գանձարանից ա. միանւագ 2000 րուբ. Էջմիածին հաց ուղարկելու համար և բ. նոր 10 որբ պահել Թիֆլիսի քահանաների և հոգաբարձուների միաբանութեան խնամքով պահւող որբանոցում քահանաների անունով։ Բացի այդ, իրենց սեփական միջոցներով հանգանակութեամբ մօտաւորապէս 500 փութ պատրաստի հաց ուղարկել Էջմիածին։ Ընտրեց 9 հոգուց բաղկացած մասնաժողով գաղթականների և որբերի օգնութեան գործը վարելու համար։

—. Սասունից եկողները հաղորդում են, որ Սասունում ապաստանել և կռւում են 12,000 հայեր։ Հացի պաշարը բաւական է երկու ամիս։ Ս. Յովհաննէս վանքի վանահայրը Վարդան վարդապետը և Առաքելոց վանքի վանահայր 74 տարեկան Յովհաննէս վարդապետը սպանւած են։

— Բերկրի-Կալա—Ղըզըլ-Դիզայի գծով եկող գաղթականական հոսանքը արդէն դադարած պէտք է համարել։ Այժմ սկսել են երևալ սարերում, ձորերում քրդի և Թիւրքի ոսկորներից թալանւած անհատներ, փոքրիկ խմբեր, որոնց վիճակը շատ աւելի սոսկալի է և խնամքի արժանի։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Անցեալ երկուշաբթի օգոստոսի 17-ին Շուշու դրօսարանում տեղի ունեցաւ «Եղբայրական Օգնութեան» յօգուտ փախստականների կազմակերպած գրօսանքը, որ մի ողորմելի բան էր։ Չի կարելի այդչափ թեթև կերպով մօտենալ խնդրին, առանց նախնական պատրաստութեան և նոյնիսկ առանց յայտարարութեան գրօսանք կազմակերպել։ Հասարակութիւն չի եղել։

— Ամսոյս 14-ին Շուշի ժամանեց կովկասեան ուսումնական շրջանի հոգաբարձու պ. Ռուդոլֆը, որը այցելեց քաղաքիս բոլոր դպրոցները, որոնք նրա իրաւասութեան ենթակայ են և երեքշաբթի օրը ուղևորւեց Գորիս։

— Շուշու ռէալական դպրոցում տարեսկզբի հանդիսաւոր մաղթանք կատարւեց հոգաբարձու պ. Րուդոլֆի ներկայութեամբ ամսոյս 16-ին, իսկ կանոնաւոր ուսումը անցեալ երկուշաբթի 17-ին օգոստոսի։

— Ագուլեաց եկեղեցու ծխ. դպրոցում նորեկ աշակերտ-աշակերտուհիների ընդունելութիւնը և վերաքննութիւնները կը սկսւին օգոստոսի 25-ից։

— Մեզ հաղորդում են, որ պ. Ք. Փիրջանեանի մանկապարտէզից Րէալական դպրոցին քննութիւն տւող 22 աշակերտներից 21-ը ընդունւած են։

— Շուշու ակումբի տարեկան ընդհանուր ժողովը որ տեղի պիտի ունենար ամսոյս 16-ին կիրակի օրը, չըկայացաւ։

— Պատերազմից վնասւածներին օգնող կոմիտէի Շուշու գաւառական կոմիսիայի առաջարկութեամբ՝ Շուշում գտնւած քաղաքի թէ գաւառի ուսուցիչները ժողովւեցին ամսոյս 18-ին և ցուցակագրեցին ցանկացողներին, որոնք պէտք է զբաղւեն փախստականների ընդունելութեան և տեղաւորման խնդրով։

— Այս կիրակի, ամսի 23-ին, առաւօտեան ժամի 11-ին բժ. Լ. Աթաբէկեան կը կարդայ գիտաժողովրդական մի դասախօսութիւն «տուբերկուլօզի» մասին։ Դասախօսութիւնը տեղի կունենայ ամառային ակումբի դահլիճում։ Բժիշկը առանձնապէս կանգ կառնի այն հասարակական հիմնարկութիւններին և օրէնսդրական ակտերի վրայ, որոնց նպատակն է պայքարել տուբերկուլեօզի դէմ։ Ապա դասախօսը պիտի խօսի Շուշու մասին իբրև կլիմատիք բուժավայրի։

— Օգոստոսի 11-ին, ցերեկը, Բէահրիզ գիւղի բնակիչ Ահմեդ-բէկ Գասում-Մեհարրամ օղլու և Գիլալ-բէկ Ջեանշիրի միջև վարձու վերցրած կալսող շոգեշարժ մեքենայի վրայ կալսելու հերթի համար տեղի ունեցած վէճի ժամանակ Ջեանշիրը ատրճանակ արձակեց Ահմեդ-բէկ Գասում Մեհարրամ օղլու վրայ, բայց առանց հետևանքի։ Խուզարկութեան ժամանակ նրա մօտ ոչ մի զէնք չէ գտնւել։

— Երեքշաբթի երեկոյեան տեղի ունեցաւ քաղաքային դումայի ժողովը։ Որոշւել է ի միջի այլոց 1) առաջիկայ սեպտեմբերի 1-ից առաջին տեսակի հացի գինը 6 կոպէկից բարձրացնել 7-ի, 2) ռէալական դպրոցի ծառայողբնակարանի շինութեան համար յատկացնել քաղաքային զբօսավայրից մի կտոր հող, որի վրայ այժմ գտնւում է սենեմոտօգրաֆը, տիրը և նախկին լաուն-տեննիսի հրապարակը ուղիղ գծով, 3) Շուշում արհեստաւորաց դըպրոցի շինութեան համար քաղաքային հողերից յատկացնել 2000 ք. սաժէն հող և թոյլատրել օգտւելու ձրիաբար աւազից և քարից, 4) նախկին հարկահաւաք Քերիմ-բէկ Միրզօէվի ընտանիքին նշանակել նպաստ։ Օրակարգի խնդիրներից դուրս քաղաքագլուխ պ. Մելիք-Շահնազարեանի հեռագրական հաղորդագրութեան համաձայն որոշեց 30,000 րուբլու փոխառութիւն անել, քաղաքային ալիւրի և շաքարի պահեստ հիմնելու համար։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ստացւած է հետևեալ նուիրատւութիւնները

Հայ փախստականների օգտին

1) պ. Յովսէփ Տէր-Աւետիքեանի և ուսանող պ. Կոստանեանի միջոցով 31 ր. 45 կ. 2) պ. Կոստանդին Պետրոսեանի միջոցով 12 ր. 15 կոպ. ընդհանուրը 43 ր. 90 կ.։

———

«Ղարաբաղի մանկական փօնդ» յօգուտ փախստականների

պ. Տիգրան Այվազեանի տանը կայացած խնջոյքի ժամանակ հանգանակւած 8 ր. 75 կ. նախկին ստացածների հետ 13 ր. 50 կոպ.

ԿՈՎԿԱՍ

Երևանի քաղաքային դուման երեկ որոշեց քաղաքի գումարներից 10,000 ռուբլի յատկացնել սանիտարական-բժշկական օգնութիւն կազմակերպելու փախստականների համար։ Քաղաքների միութիւնը սննդատու կայաններ է հիմնել Երևանում և փախստականների անցնելիք ճանապարհին,

---

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ

Երևան, 10 օգոստոսի

Յուլիսի 26-ին Երևան հասաւ երկրորդ գաղթականութեան առաջին շարանը։ Զարատանջ, նիհար ու բոկոտըն այդ դժբախտների շարանները՝ այնչափ ողբալի ու աղերսալից թշւառների լացն ու կոծը, հարիւրաւոր անմեղ որբ երեխաների «նանի նանի» աղեկտուր ճիչերը քարէ սիրտն են շարժում. բախտաւոր է նա ով ականատես չէ այս ճնշող, սառսռեցուցիչ տեսարաններին, այլ հեռուից է միայն լսում, ցաւում ու խղճում։ Օրաւուր Իգդիր—Էջմիածնի վրայով Երևան փախչողների շարանները աւելի ու աւելի են խտացնում «մերկ—քաղցածների» շարքերը։ Բազմատանջ տաճկահայերի չարքաշ կեանքը, այս ահաւոր պատերազմի ժամանակ ողբալի վիճակը՝ առասպելական չափերի է հասած. սոսկալի բաներ են պատմում նոյնիսկ փոքրահասակ մանուկները. կսկիծով պէտք էր լսել թէ մի 10—11 տարեկան երեխայ ինչպէս դառնագին պատմում էր Թուրքերի բարբարոսութիւնները և մի տան մէջ կանանց ու աղջիկներին ողջ-ողջ այրելը։ Մարդ—գազանների ճանկերից կարողացել են ազատ մնալ միմիայն պառաւ կանայք և 10 տարեկանից փոքր երեխաները։ Բոլորն էլ հաւասարապէս մերկ, պատառոտւած հագուստով, նիհար, դեղնած դէմքով, յոգնածութիւնից բոլորովին կազմալուծւած։ Իրենց ամբողջ ինչքը, տուն, տեղ, հարստութիւն և աւերակ հայրենիքը թողնելով գայլերին, Թուրք ու քիւրդ գազաններին, սարսափահար փախել եկել են ռուսահայերի մօտ ապաստարան գտնելու, իրենց դառն վիճակը լալու։ Դրանցից շատ քչերն են բախտ ունեցել իրենց հետ վերցնել մի-երկուսը ընտանի կենդանիներից։ Հետները վերցրած իրերի մեծ մասը, անկարող լինելով 15—20 օր տեքով հետները քարշ տալ՝ ճանապարհներին են ձգել։ Մնացայ ասել, որ չափահաս բոլոր տղամարդիկ զէնքի են կանչւած և կոտորւած են կառավարութեան կարգադրութեամբ, Թուրք ոստիկանների ձեռքով։

Սակայն նկարագրել այն բոլոր թըշւառութիւնները, որ կրում են ներկայ համաշխարհային պատերազմի քրիստոնեաները ընդհանրապէս և տաճկահայութիւնը գլխաւորապէս՝ ուժերից վեր է։ Այժմս այդ փախստական թըշւառների վէրքերը ամոքելն ումիակ մխիթարութիւնը պէտք է գտնել նրանց լայն նիւթական օգնութեան, խեղճերի մերկութիւնը մի փոքր ծածկելու, քաղցին մասամբ յագուրդ տալու, աղերսանքները մեղմացնելու մէջ։ Էլ չպէտք յապաղել, քանի որ քաղցն ու յոգնածութիւնը իր առատ հունձն է անում. տասնեակներով է զոհ տանում։

Օր առաջ պէտք է փութալ դրա առաջն առնել, որի համար հարկաւոր են՝ քիչ թէ շատ կանոնաւոր սնունդ, բժշկական մեծ օգնութիւն։ Դրանց կորուստից փրկելու համար պէտք են նիւթական միջոցներ, որի համար պէտք է հոգ տանեն՝ հայ հասարակութիւնը, մեր ընկերութիւնները և գլխաւորապէս հայ նարուստը, որը դատապարտելի քար անտարբերութիւն է ցոյց տալիս ներկայ ծանր օրերի ամբողջ ժամանակամիջոցում, բոլոր եղեռնների հանդէպ…

Մեծ յանցանք է ամբողջ ծանրութիւնը բարդել գիւղացիութեան վրայ, երբ սա էլ, գլխաւորապէս Երևանի նահանգի գիւղացիութիւնը, վերջին տարիների աներրրութեան և պատերազմի շնորհիւ, տնտեսապէս ծայր աստիճանի քայքայւած է և տնտեսական տագնապի մէջ։ Ամենուրեք մեծ կարիք է զգացւում ինտելիգենտ ուժերի, օգնող ձեռքերի, որի հանդէպ անտարբեր չպէտք է մնայ մեր հասարակութեան գիտակից մասը։

Այդ գործում մեծ օգնութիւն կարող են ցոյց տալ օրիորդներն ու կանայք, սակայն ուր են նրանք, որտեղ են թագնւած Երևանի փափկասուն աղջկերքը, որ հրապարակ չեն գալիս և լուռ ակնատեսի դերում են մնացել. միթէ տարրական գիտակցութիւնը բացակայում է, որ չեն մտածում հայկական օրիորդաց կոմիտէ հիմնել նաև Երևանում, որպիսիք վաղուց ի վեր գոյութիւն ունեն գաւառներում նոյնիսկ։ 15 օրւայ ընթացքում միայն մօտ հազար փախստական է ճանապարհւած Երևանից—նահանգը։ Դեռ տասնեակ հազարներ են սպասւում, որոնց վերջը չի երևում։ Մինչև ճանապարհելը Երևանում ամեն օր գտնւում են 3—5 հազար գաղթականներ, որոնց զանազան կարիքների համար մեծ օգնութիւն կարող են ցոյց տալ օրիորդները։ Ուրեմն մտածելու ժամանակը չէ. հասարակութեան բոլոր խաւերը պէտք փութան օգնութեան գալ թշւառ ժողովրդին, որը կորստի է մատնւած։ Դրամ և օգնող ձեռքեր. օգնութիւն!..

Ամբ. Տէր-Գէորգեան

ՑԱՒԱԼԻ ԵՐԵՒՈՅԹ

Արզաքենդ (Նոր-բայազէտի գ.) 10 օգոստ.

Որքան կրիտիքական լինի ներկայ համաշխարհային տագնապը, որքան համաժողովրդական ուշքն ու միտքը լարւած, զբաղւած լինի ընդհանուր խնդիրներով, այնուամենայնիւ երբէք չպիտի մոռանալ գաւառը, երբէք զան-

ցառութեան չպիտի մտնել պատառում ապրող ժողովրդի հոգսերն ու ցաւերն, նրա բազմազան կարիքները։

Գրում ենք մի գաւառից, ուր չկան ստեղծագործող ոյժեր, հասարակական հոգսերի մասին մտածող անհատներ, տգիտութեան քողով պատած մի հսկայ ժողովուրդ, որի առաջադիմական ուղին մութն է ու խաւար, ուր վերջապէս հասարակական կեանքը լճացած է—բառիս բուն նշանակութեամբ։

Դա Նոր-Բայազէդի գաւառն է. ընկած մի բարեբեր և արգաւանդ երկրամասում, ուր օդն ու ջուրը անմահական են։

Ի՞նչն է ժողովրդի յետամնացութեան պատճառը և դա գիւղատնտեսական գիտելիքների լիովին բացակայութիւնն է։

Քանի՞ տարի է ինչ կայ գիւղատնտեսական գիտելիքներ ժողովրդականացնելու համար յարմար մի կալուածք—դա Տատուրեանների կալուածքն է, որի տարածութիւնը մի քանի հազար դեսեատինների է հասնում, բայց ինչ բարոյական աջակցութիւն է հասցրել նա դրացի ժողովրդին։

Մեղաւո՞ր է այդ բանում կալուածատէրն—ո՛չ, քանի որ յոյս է ունեցել, որ իր կառավարիչները ունեն գիւղատնտեսական մեծ փորձառութիւն, նրանք կը մտնեն կալուածք ու կսկսեն եռանդուն կերպով օգտագործել նրա բարիքները յօգուտ կալուածատիրոջ բայց և յօրինակ շրջանի գիւղացիութեան։ Օրեր են անցնում. ժողովրդի կողմից «արդէն մեծ հռչակ ստացած» կառավարիչ-գիւղատնտեսները տգեցնում են գրպանները ու հայդէ…

Ի՞նչ չկայ այնտեղ—կաթնատնտեսութեան կայարան, երկրագործական, մեղուաբուծական, յարմար շերամապահութեան, պտղաբուծութեան, պարտիզպանութեան, բանջարաբուծութեան և՛ր կառավարիչը վերաբերուեց դրանց սրտացաւ հոգատարութեամբ, որ կառավարիչը աշխատեց այդ ճիւղերում ցոյց տալ իր մասնագիտութիւնը և կողմնակի կերպով սովորցրեց գիւղացիութեան։ Ո՞ր մասնագէտ-կառավարիչը ցոյց տուեց, որ երկրագործութեան մէջ կայ աւելի դիւրին և հեշտ ճանապարհ, որով կարելի լինի բնութեան քմահաճոյքների դէմ կռուել, գիւղացու աշխատանքը վարձատրել։

Կրկնում եմ. մի քանի հազար դեսեատին հող, պատած հսկայական անտառներով, տարւայ մէջ տիրոջը չի տալիս մի քանի կոպէկ արդիւնք անգամ, և որ գլխաւորն է տարէցտարի կորչում է ժողովրդի աչքում մասնագիտութեան արժէքը։ Ու այդ աչքի առաջ ունենալով, ո՛ր գիւղացին կարող է յոյս ունենալ, որ իր մի կտոր հողից կարելի է իր տարեան պարէնը հայթայթել…

Գիւղացին մի յետին հայեացք է ձգում կալուածքի վրայ ու ինքն իրեն կրկնում. «Ասում են, ուսումով կարելի է քիչ հողից մեծ օգուտ ստանալ, իսկ մեր ուսումով կառավարիչները մեծ հողից քիչ օգուտ էլ չեն ստանում, ուրեմն էլի մեր պիտցած եղանակը աւելի լաւ է. քան ուսումնականներինը»։

Եւ այսպէս վարկաբեկւում է գիւղատնտեսական գիտելիքների ընդհանրացման հարցը խաւար ժողովրդի աչքում։ Ցաւալի երեւոյթ է։

Մ. Փայլունի

ՀԱՄԵՐԳ

Ալէքսանդրօպօլ, 9 օգոստոսի

Ամսիս 8-ին կայացաւ և 12-ին հասարակութեան խնդրանօք կրկնւեց Դ. Ղազարեանի և Ա. Տիգրանեանի համերգը։ Հարուստ ծրագիրը կազմւած էր Ղազարեանի և Տիգրանեանի հեղինակութիւններից. բոլոր խմբական և solo համարները երգւեցին յաջող։ Աչքի ընկան Ղազարեանի «Ուռենին», «Դու-Դուլը» և «Ես երգեցի»։ Շատ ազդեցիկ էր Դ. Ղազարեանի «Կարաւանն անցաւ»-ը, որ հասարակութեան խնդրանօք երգեց հեղինակը և կրկնւեց երկրորդ անգամ։ Երրորդ բաժինը դրւած էր «Անուշ» օպ. մի գործ. որ անցաւ բաւարար։ Խմբի ղեկավարները և օր. Սիրանոյշը ստացան ծաղկեփնջեր, Դ. Ղազարեանը նաև իր մեծադիր իւղաներկ նկարը։ Արդիւնքի կէսը յատկացւեց կամաւորներին։

Caro

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Գերմանացիները պատրաստւում են նոր արշաւանքի

Հաագայից ստացւած տեղեկութիւններից երեւում է, որ գերմանացիք այժմ ուժեղ կերպով՝ արեւմտեան ռազմաբեմ են տեղափոխում շարունակ նորանոր զօրքի կազրաներ և կենտրոնացնում են այնտեղ ահագին քանակութեամբ ծանր թնդանօթներ։ Ըստ երեւոյթին, գերմանական գլխաւոր շտաբը մեծ յարձակման նոր ծրագիր է մշակել արեւմտեան ռազմաբեմի համար։ Չնայած, որ խստիւ արգելւած է կողմնակի անձանց հետ զրուցելիս խօսել պատերազմական ծրագրերի մասին, այնուամենայնիւ, գերման սպաները Բելգիայում պարծենկոտութեամբ յայտարարում են, որ յարձակման նոր ծրագիրը կը տայ Գերմանիային վճռական յաղթանակ դաշնակիցների վրայ։ Վերջերս գերմանացիք Բելգիայում ձեռնարկել են մի շարք նոր ռազմական միջոցներ։ Արեւմտեան Ֆլանդրիայում անց է կացրած հեռագրային խիտ ցանց, որը միացնում է ճակատի զանազան մասերը, շինւած են մի շարք պահեստներ ռազմական իրերի, ինտենդանտական պահեստներ և օդաչուական կայաններ։ Բելգիայում ենթադրում են, որ գերմանական նոր արշաւանքը արեւմտեան ռազմաճակատում—ամենամօտ ապագայի հարց է։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

Փրիդրիխշտատից դէպի արեւմուտք գտնւող դիրքերում կռիւները օգոստոսի 15-ի և 16-ի ընթացքում շարունակւում էին անընդհատ յամառութեամբ։ Զարգացնելով իր գործողութիւնները գերմանացիք միաժամանակ յարձակումներ էին անում մեր զօրքերի վրայ, Գրօս-Էկաու-Դէյգուս երկաթուղու շրջանում։ Դվինսկի ուղղութեամբ փոփոխութիւններ չկան։ Տեղ-տեղ մեր զօրքերը օգոստոսի 15-ին անցնում էին յարձակման։ Վիլնի ուղղութեամբ կռիւը շարունակւում է. հակառակորդը անցնելով Նեման գետի աջ ափը, Օլիտի շրջանում, 16 օգոստոսի ջանում էր յարձակւել Օրանի ուղղութեամբ։ Միւս ռազմաճակատում, մինչև միջին Նեմանը և դէպի հարաւ մինչև Պրեպիատի գետը մեր զօրքերը շարունակում են իրենց նահանջը, ծածկելով յետնապահ (!)։ Վերջիններս 15 օգոստոսի-երեկոյեան յետ մղեցին գերմանական մի շարք յարձակումները Լիպսկի շրջանում մեծ կորուստներով թշնամու համար։ Աւելի հարաւ յետնապահները յետ էին պահում թշնամու մեծ ոյժերի յարձակումները արեւմուտքից Պրուժանի և Շիրէ-Գօրօդիցէ ռազմաճակատի վրայ։ Վլադիմիր-Վօլինսկի շրջանում թշնամին խմբաւորման ենթարկելով իր զօրքերն, օգոստոսի 16-ի գիշերւանից շարունակում էր իր յարձակումը մեծ ոյժերով՝ Վլադիմիր Վօլինսկից դէպի Լուցկ տանող ուղղութեամբ. վերջին կէտից դէպի հիւսիս, Ստըրիի երկու ափերին սկսւեցին կռիւները։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Օգոստոսի 15-ին ամբողջ ճակատի վրայ էական ոչինչ չէ պատահել. տեղի ունէին միայն փոքրիկ ընդհարումներ մեր և թիւրքական առաջապահ մասերի միջև։ Հաւաքւած տեղեկութիւններից երեւում է, որ մինչև 9 օգոստոսի տեղի ունեցած կռիւների ընթացքում մեր աւարը արտայայտւում է հետեւեալ թւերով.—գերի է վերցրւած 85 սպայ, 5179 ասկեար, որոնցից բացի, մեր հեծելազունդը հետապնդելով փախչող թիւրքերին Դութախից մինչև Կօփ, սրախողխող արաւ 2000-ից աւելի ասկեար, գրաւեց փամփուշտի և զէնքի մեծաքանակ արկղներ, պարենի երկու կարաւան, 200 սայլ, որից 2 սայլ գործիքներով բեռնաւորւած, սայլեր պայթուցիկ նիւթերով, հարիւրից աւել բեռնակիր ջորիներ, ուղտեր, 1000 գլխից աւելի եղջիւրաւոր անասուն, վրանների երկու բանակ, մի գնդի դիւանատուն և շատ դօկումենտներ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի, 10-ին օգոստոսի 1915 թ.

Այսու պատիւ ունենք ներկայացնելու Ձեզ 31 ր. 45 կ. որ ժողովել ենք մենք օր. Մինա Սարգսեանի և պ. Գրիգոր Յարութիւնեանի հարսանիքի երեկոյեան յօգուտ հայ փախստականների։ Խնդրում ենք գումարը յանձնել Ղարաբաղի «Եղբայրական Օգնութեան» Կոմիտէին, իսկ նուիրատուների ցուցակը տպագրել «Փայլակ»-ում 'ի միամտութիւն։

Նուիրատուներն են՝ Գրիգոր Յարութիւնեան, Ա. Քարամեան, Լ. Ղարախաննեան, Ա. Տէր-Միքայէլեան և Համբ. Յարութիւնեան-2-ական ր. Ն. Սաֆարեան, Ն. Յարութիւնեան, Պ. Աղաբաբեան, Ի. Բաբայեան, Է. Սաֆարեանց, Ա. Պօղոսեան և Յովս. Տէր-Աւետիքեան-1-ական ր. Բ. Այդինեան, Հայրիեան, Ա. Արգումանեան, Գ. Թուխեանց և Ալէքսան-50-ական կոպ. Խ. Կարապետեան-30-ական կոպ. Արշ. Յարութիւնեան, Արտ. Յարութիւնեան, Ն. Բարսեղեան, Ա. Ղահրամանեան և Աւ. Յարութիւնեան-20-ական կոպ. Ա. Առաքելեան-15 կոպ. Թղթախաղի սեղանից 10 ր. 50 կ. Գումարը 31 ր. 45 կոպ.։

Յարգանօք՝ Յովսէփ Տէր-Աւետիքեան

Ուսանող՝ Արամ Կոստանդեանց

Շուշի, 10-ին օգոստոսի

Խնդրում ենք յարգելի «Փայլակում» տեղ տալ հետեւեալ երկտողին։

Այսօր պ. Տիգրան Այվազեանի (գերձակ) տանը կայացած խնջոյքում առաջարկեցինք՝ սեղանակիցներին՝ իրենց լուման տալ յօգուտ մեր գաւառը ապաստանող փախստականների։ Սեղանակիցները յարգելով մեր առաջարկը տեղն ու տեղը ժողովեցին 8 ր. 75 կ. որպիսի գումարը ուղարկելով Ձեզ, խնդրում ենք կցել «Ղարաբաղի մանկական ֆօնդին» յօգուտ փախստականների։

Յարգանօք՝ նախաձեռնողուհիներ.
Թամարա Տէր-Սահակեան
Վարդիթեր Այվազեան
Սօնիկ Խան-Օղլեան

Խմբ.-հր. Հ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

№ 48 Կիրակի 23 օգոստոսի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Կիրակի 23 օգոստոսի № 48

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են խմբագրութեան տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ — 20 կոպ, վերջին ,, ,, — 10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

Անհանգիստ լուրեր են գալիս Պարսկաստանից, ուր ըստ երեւոյթին նոր դաւեր են դարբնւում Գերմանիայի և Թիւրքիայի ձեռքերով։ Թավրիզում տների պատերին անյայտ անձեր կպցրել են կոչեր, որոնք ժողովրդին հրաւիրում են ապստամբուել ներկայ շահի դէմ։ Շիրազում բռնկել են անկարգութիւններ, որոնց զսպելու համար տեղական պարսիկ կառավարական ուժերը ոչինչ չեն կարողանում ձեռնարկել. ամբողջ Պարսկաստանի մէջիտներում մոլլաները ու ֆանատիկոս քարոզիչներ գերմանական ոսկու և Թիւրքական ինտրիգների ազդեցութեան տակ քարոզում են պատերազմ Անգլիայի և Ռուսաստանի դէմ. իսկ Սպահանի մուշտէհիդը այդ տեսակ քարոզներում նզովք և անէծք է կարդում այն բոլոր պարսիկների հասցէին, որոնք կը յանդըգնեն յարաբերութիւններ պահպանել ռուս և անգլիական կառավարութեան ներկայացուցիչների հետ։ Աւելացրէք սրա վրայ և խոլերայի լայն չափերով ծաւալուելը, որ անշուշտ մեծ զոհեր է կորզելու առասպելական աստիճանի հասած հակասանիտարական պարսիկ ժողովրդից։

Այս բոլոր հանգամանքները ստեղծում են այնպիսի խտացած մթնոլորտ, որտեղ ամեն տեսակ անակընկալներ կարելի է սպասել։ Պարսկաստանը, որ ահա 10 տարուց աւելի է, ինչ դարձել է քաղաքական փոթորիկների բոյն, կառավարչական ու պետական անհաստատ, հիւծւած մի մարմին, կուրացած, մոլեռանդ ժողովրդական մի զանգւած, որ խաղալիք է զանազան բաղդախնդիրների և քաղաքական ինտրիգների, այսօր վերստին ընկել է աւանտիւրանների յետևից Թիւրք և գերման գործակալների ճարպիկ քայլերի շնորհիւ։

Թէ ուր կը տանի Պարսկաստանին այս դրութիւնը, դժւար չէ գուշակել։

Դա երեւի նրա պետականութեան ու ինքնուրոյնութեան «կարապի վերջին երգն» է լինելու։ Անգլիան և Ռուսաստանը, որոնք այնքան շահագրգռւած են պարսկական գործերով և նայում են այդ երկրի ու ժողովրդի վրայ իբր տնտեսական ու քաղաքական շահերի՝ միայն իրենց իրաւասութեան պատկանող շրջանի վրայ, ոչ մի պայմանով չեն թոյլ տայ, որ այնտեղ ամրանայ Թիւրքիան կամ մանաւանդ Գերմանիան։ Նրանք չեն համբերի, որ իրենց երկրների սահմաններում մնայուն կերպով պահպանւեն ու զարգանան պարսկական ներկայ իրականութեան նման պայմաններ, որոնք անվերջ վտանգի ու անհանգստութեան գրաւականներ ներկայացնեն։ Եւ Ռուսաստանն ու Անգլիան արդէն ձեռնարկել են խիստ միջոցներ, թէ դիպլոմատիական և թէ ռազմական, որ հենց իր բնում խեղդեն այն անակընկալ դէպքերն ու թշնամական բռնկումները, որոնք պատրաստւում են այնտեղ Գերմանիան և Թիւրքիան իրենց հաւատարիմ պարսիկ արբանեակների հետ միասին։

Եւ այս գալիք իրարանցումների ու արիւնալի խռովութիւնների քաւութեան նոխազը պիտի լինի վերստին հայ ժողովուրդը: Այն արիւնալի սպանդանոցները, որ սարքեցին հայութեան յայտնի և անյայտ թշնամիները Թիւրքական Հայաստանում, կարող են նոյն հեղինակների ձեռքով տեղափոխւել Պարսկաստան, և մի գեղեցիկ օր, մենք ականատես կը լինենք երեւի, թէ ինչպէս Թիւրքա-հայերի աներևակայելի զուլումներին և թշւառութեան վրայ, կաւելանայ նաև պարսկահայ բեկորների ոչնչացումը։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԻՆ

Սկսւում է դպրոցական տարին սեպտեմբերի 1-ից, ըստ հրահանգի, կանոնաւոր ուսումը պէտք է սկսւի, բայց մի քանի վայրերում, ուր խմբւած են փախստականները, անկարելի է լինելու որոշւած ժամանակին բանալ դպրոցների դռները։ Այդ հանգամանքը բաւական մեծ հարւած է մեր կրթական գործի համար, բայց և այնպէս անհրաժեշտ և անխուսափելի չարիք։ Փախստականների ընդունելութեան և տեղաւորման խնդիրն այնքան մեծ նշանակութիւն ունի մեզ համար, որ նման դժուարութիւններն անպայման պահանջ են ներկայանում։ Սակայն պէտք է ամեն կերպ աշխատել դպրոցներին հասանելիք այդ դժուարութիւնը հասցնել մինիմալ չափերի։ Թիֆլիզում, ուր կան բաւականաչափ գաղթականներ և խոշոր կարիք ինտելիգենտ ձեռքերի, դպրոցները բացւած են յայտարարւում օգոստոսի 26-ից։ Մեր թեմում, ուր ոչ մի գաղթականի երես դեռ չենք տեսել, չգիտենք էլ հաստատ, թէ երբ են հասնելու մեզ մօտ, ոչ մի կարգադրութիւն չենք արել դպրոցների բացման վերաբերմամբ. մի քանի գիւղական դպրոցներ նոյն իսկ ուսուցիչներ չեն հրաւիրել դեռ եւս։ Աւելի քան աննախանձելի վիճակ է ներկայացնում մեր քաղաքի դպրոցական գործը. Թեմական դպրոցի շէնքը

այնուհետև վերանորոգման կարիք կը լինի անշուշտ, որը կարող է բաւական ժամանակ տևել։ Ղուկասեան օրիորդաց դպրոցի շինութիւնն աւարտած չէ բոլորովին, դպրոցի լինել չլինելու հարցն էլ առկախ։ Բացի դրանից գաղթականների՝ քաղաքում և գաւառում տեղաւորելու համար ինտելիգենտ գործողների կարիք է զգացւելու, իսկ մեզնում այդպիսի մարդկանց սով է, հետևաբար ուսուցիչներն են տանելու այդ ծանրութիւնն իրենց վրայ։ Ահա այս հանգամանքները լուրջ մտահոգութիւն են պատճառում և թւում է մեզ, որ կազմակերպող ուժերի բացակայութեան շնորհիւ, գործը կարող է ձգձգւել, որով մեծապէս կը տուժեն մեր դպրոցները։ Այս մասին պէտք է մտածեն մեր դպրոցական վարիչները և այնպիսի ձև տան գործի կազմակերպմանը, որ լինի խելացի և նպատակայարմար։

— Քանի որ մեզ յայտնի չէ գաղթականների գալու ժամանակը, մենք պէտք է հոգանք դպրոցները ճիշտ ժամանակին բանալու մասին։ Գաւառական ուսուցիչները պէտք է շտապեն գնալ իրենց տեղերը, ժամանակին ըսկսելու ուսումը դպրոցում, նախօրօք հարկաւոր ցուցումներ ու կարգադրութիւններ ստանալով փախստականներին օգնող գաւառական կոմիտէից, որ կազմ և պատրաստ լինեն ընդունելու և տեղաւորելու գաղթականներին. քաղաքի դպրոցական վարչութիւններն էլ պէտք է սկսեն իրենց դպրոցական գործը, մինչև փախստականների գալը՝ Այնուհետև հոգ պէտք է տանել մի կողմից, որ դպրոցական շինութիւնները ազատ մնան փախստականներին ապաստարան լինելուց, մանաւանդ որ այդ տեսակէտից Շուշին բախտաւոր բացառութիւնների շարքին է պատկանում՝ հարկաւոր չափով ազատ բնակարաններ միշտ էլ կարելի է գտնել, միւս կողմից պէտք է աշխատել խնայողաբար գործադրել ինտելիգենտ ուժերն—ուսուցիչներին, գործի հրաւիրել անհրաժեշտ չափից ոչ աւելին, որպէսզի դպրոցական պարապմունքները կարելի լինի շարունակել։ Հակառակ դէպքում, եթէ անհրաժեշտ կը նկատւի շատերի—համարեա բոլոր ուսուցիչների մասնակցութիւնը, այդ դէպքում կարելի կը լինի ընդհանուր որոշում կայացնել շրջանի բոլոր դպրոցների նկատմամբ, դադարեցնել ուսումը մի շաբաթով, կամ որքան ժամանակ հարկ կը լինի։ Այդ ցոյց կը տայ ապագան, երբ գաղթականների հոսանքը կը հասնի մեզ։ Առ այժմ, գաղթականների ընդունելութեան նախապատրաստական աշխատանքները կատարելով հանդերձ, հոգ տանենք ժամանակին սկսելու ուսումնական տարին։ Առանց այն էլ, ով գիտէ, թէ ինչ անակնկալ դէպքեր կարող են խանգարել և վրդովել այս տարի մեր դպրոցների նորմալ կեանքը։

Նուպար

ՇՈՒՇՈՒ ԳԱՒԱՌՈՒՄ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ ՏԵՂԱՒՈՐԵԼՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Գանձակի պ. նահանգապետի հեռագրի համաձայն Շուշու գաւառում պէտք է գետեղւեն 15 հազար հայ գաղթական. ի նկատի ունենալով գաղթականների տեղաւորելու և նրանց խնամելու ծանր գործը՝ անհրաժեշտ է համարւել կազմել գաւառական կոմիտէ եօթն անդամից բաղկացած, որպէսզի հնարաւոր լինի առանց մեծամեծ դժուարութեանց գաղթականներին հայկական գիւղերում տեղաւորել, որոշւել էր գաւ. կոմիտէի կողմից լիազօրներ ուղարկել Շուշու գաւառի գիւղական հասարակութիւնները իմանալու համար, թէ ինչ թւով գաղթականներ կարող են ապաստարան գտնել հայկական գիւղում և ռուսական աւաններում. այդ լիազօրներն արդէն վերադարձել են և ներկայացրել են իրենց զեկուցումը, որից երևում է, որ գիւղական հասարակութեանց մէջ կարելի է տեղաւորել մօտաւորապէս 3 հազար գաղթական. այդքան քիչ գաղթական ընդունելու պատճառն այն է, որ մեր գիւղական

հասարակութիւնների տնտեսական դրութիւնը ներկայ ժամանակս խիստ ցաւալի վիճակում է գտնւում. կան գիւղեր, որոնց եկամուտը կարող է իրանց բաւականացնել միմիայն 1—2 ամիս, ուրիշ տեղեր 3—4 ամիս. բայց ոչ մի հասարակութիւն չկայ, որ ստացած եկամուտով կարողանայ իւր գոյութիւնն պահպանել մի տարի։ Առհասարակ ոչ միայն հացահատիկի բերքն է վատ, այլ և ամեն տեսակ պտուղների։ Այդ է պատճառը, որ գաղթականների մի փոքր մասը միայն կարելի է տեղաւորել Շուշու գաւառի գիւղերում. բայց ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ կառավարութիւնը իւրաքանչիւր գաղթականի պէտք է յատկացնի օրական 10 կ. մթերք և հետևապէս դոքա չեն կարող ծանր բեռն լինել մեր գիւղական հասարակութեանց համար, որոշւում է առայժմ գիւղերում տեղաւորել մօտ 6 հազար գաղթական. պետական նպաստը պէտք է տրւի յատուկ լիազօրների ձեռքով, որոնք կը նշանակւեն գաւառական կոմիտէի կողմից։ Բացի դորանից որոշուած է մի քանի տեղ ունենալ սննդատու կէտ. գաւառական կոմիտէն բարւոք է համարել նախ բաղնիս պատրաստել Յաչէն գետի մօտ Ուրխաչ կոչուած տեղը, ուր գաղթականները պիտի ենթարկւեն նաև բժշկական քննութեան. և որովհետև նախատեսուած է, որ այդ կերպով պիտի անցնեն բոլոր գաղթականները, ուստի անհրաժեշտ է համարւել այդտեղ նախօրօք ամբարել 300 փութ ալիւր, թէյ, շաքար և ինտելիգենտ ոյժերի մի խումբ ունենալ, որպէսզի հնարաւոր լինի առանց մեծամեծ դժւարութեանց ամեն տեսակ դիւրութիւն տալով գաղթականներին՝ նրանց այս կամ այն հասարակութեանց գիւղերը ճանապարհել և տեղաւորել։ Սննդատու կէտեր որոշուած է ունենալ նաև հետևեալ վայրերում՝ Ասկերան, Շօշու, Ներքին Թաղավարդ և Ննգի. իւրաքանչիւր սննդատու կէտ արդէն յանձնուած է մի տնտեսական կառավարչի՝ 4—5 օգնականով. բացի դորանից ամեն գիւղական հասարակութեան համար արդէն կարգուած է գաւ. կոմիտէի կողմից մի լիազօր՝ գաղթականներին առաջնորդելու իրեն համար որոշուած վայրը և այնտեղ նոցա տեղաւորելու։ Այս բոլոր որոշումներն արդէն յայտնուած են Գանձակի պ. նահանգապետին, որին հեռագրւել է նաև գաղթականների դէպի այս կողմերը ճանապարհւելու դէպքում իրազեկ դարձնել տեղական կոմիտէին՝ անմիջապէս գործի ձեռնարկելու համար։ Հարկաւոր է աւելացնել, որ թէ գիւղական և թէ քաղաքիս պարոնայք ուսուցիչները իրանց ջերմ մասնակցութեամբ բաւական դիւրացրին գաւառական կոմիտէի ձեռնարկած գործը և յոյս կայ, որ գաղթականները մեր կողմերը ժամանելու դէպքում նոքա միացած ոյժերով հանդէս կը գան այդ թշւառների վիճակը սփոփելու և նոցա համար տանելի կացութիւն ստեղծելու։

Ա.

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

Օգոստոսի 14-ի նիստում, սոցիալ դեմ. ֆրակցիայի 5 դատապարտուած և Դումայից արտաքսուած անդամների մասին եղած հարցապնդման հետևում է նոր հարցապնդումն Իվանով Վազնեսենսկում կատարուած դէպքի մասին, որը տեղի է ունեցել օգոստոսի 10-ին, երբ բանւորական գործադուլի պատճառով քաղաքային հրապարակում համազարկեր են ուղղել բանւորների խմբի մէջ և վնասել են մի քանի տասնեակ հոգի։

Հարցապնդման շտապողականութիւնը պաշտպանում են Չխէիձէն և Կերենսկին։ Չխէիձէն այդ հանգամանքը բացատրում է պրօվակացիայով, որի միջոցով աշխատում են ազատել կառավարութիւնը իր մեղքերի պատասխանատւութիւնից։

Կերենսկին ասում է, որ կառավարութեան քաղաքականութիւնը մնացել է նոյնը։ Քաղաքական ոստիկանութիւնը ղեկավարող օրգանները գործում են հին մեթոդներով։ Հող է նախապատրաստում պատերազմի վերջացման պայմանների կարելիութեան համար, գուցէ խայտառակ մեր երկրի համար և այն նպատակով, որ կարելի լինի ամեն մեղք ձգել մասսայի վրայ, ընտրել ժողովրդին հաւատալու, որ նա անարխիական երևցաւ և անընդունակ դիմանալու պետութեան փորձութեանը։ Դուման պէտք է, առանց խտրութեան քաղաքական հայեացքների, լուրջ կերպով կանգ առնի ստեղծուած դրութեան վրայ։ Անհրաժեշտ է աշխատել հեռացնել ամեն մի հնարաւորութիւն յետագայ պրօվակացիօն գործողութիւնների բանւորների վերաբերմամբ։ Իշխանութիւնը պէտք է գտնւի այնպիսի ձեռքերում, որոնք կարողանան, համաձայն ռուս ժողովրդի մեծամասնութեան կամքի, տանել երկիրն այն ճանապարհով, որը պէտք է բանայ մեզ ազատ և բախտաւոր կեանքի նոր հորիզոններ։

Ներքին գործոց նախարարութեան կառավարիչը հաղորդում է, որ օգոստոսի 10-ին Իվանով Վազնեսկում տեղի ունեցած այդ տխուր դէպքը դատաստանական քննութեան է յանձնուած, որի հետևանքը շուտով կը յայտնւի Դումային։

Հարցապնդումը և շտապողականութիւնն ընդունւում է Դումայի կողմից միաձայն։

—

Հարցապնդումներից յետոյ, երեկոյեան նիստում քննւում է փախստականների խնամատարութեան օրինագիծը։ Զեկուցանող Անտօնովը նկատում, է որ օրինագծի հիմք ծառայել է այն սկզբունքը, թէ փախստականների խնամատարութիւնը և հոգսը ներկայանում է որպէս պետական պարտականութիւն։ Յանձնաժողովը քննելով կառավարութեան օրինագիծը՝ գտել է ընդունելի, մտցնելով մի քանի փոփոխութիւններ։ Օրինակ՝ ներքին գործոց նախարարութեան մէջ հիմնուած փախստականներին վերաբերեալ ընդհանուր հարցերը քննող խորհրդի անդամների թիւը օրէնսդիր պալատների կողմից յանձնաժողովը փոխել է 5-ից—7. և որոշել է, որ այդ անդամները ոչ թէ հրաւիրւեն ներքին գործոց նախարարի կողմից, ինչպէս նախագծում է կառավարութիւնն, այլ ընտրւեն օրէնսդիր հիմնարկութիւնների կողմից։ Յանձնաժողովը մեծ պարտականութիւն է յատկացրել տեղական հիմնարկութիւններին. ծանրութեան կենտրոնն ընկնելու է քաղաքների միութեան և զեմստվային դաշնակցութեան հիմնարկութիւնների վրայ, իսկ ուր չկան այդպիսիները՝ տեղական կոմիտէտների վրայ։ Գլխաւոր լիազօրների թիւը յանձնաժողովը որոշել է հասցնել չորսի. երեքն արևմտեան ռազմագծում և մէկը Կովկասում։

Փախստականներին օգնելու համար յանձնաժողովն անհրաժեշտ գտաւ յատկացնել 25 միլիօն րուբլի։ Երկար վիճաբանութիւնից յետոյ՝ օրինագիծն ընդունեց շտապողական կարգով, մի քանի փոփոխութիւններով։

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Օգոստոսի 14-ին և 15-ին քաղաքագլուխ Ալ. Խատիսեանի նախագահութեամբ տեղի ունեցան խորհրդակցութիւններ Համառուսական Քաղաքային Միութեան կովկասեան ճիւղի յանձնաժողովի, մասնակցութեամբ պրօֆ. Կիշկինի և փախստականներին օգնող մարմինների ներկայացուցիչների, ինչպէս և Բագուի, Երևանի, Շուշու, Եկատերինօդարի, Գօրու քաղաքագլուխների կամ նրանց ներկայացուցիչների։ Հայկական մարմիններից խորհրդակցութեան հրաւիրուած էին և մասնակցում էին Հայոց Բարեգ. Ընկ., Նպաստամատոյց Ընկ. և Երևանի Հայկական Կոմիտէն։

Օգոստոսի 14-ին խորհրդակցութիւնը լսեց պրօֆ. Կիշկինի մանրամասն զեկուցումը, և եղան ընդհանուր բա-

ԹԵՐԹՕՆ

***

Գարնան անձրևի կաթիլները ջինջ
Լուռ կայլակներով թափւում են կըրծքիս.
—Սիրտս սիրամերժ թախծում է աննինջ
Հոգիս դալկացած—նիրհում անկսկիծ։

Գարունն է հնչում սար ու ձորերում.
Կանաչ սաւանը փռւած դաշտերին.
Իմ հոգու խորքում աշուն է բացւում,
Իմ կեանքի ճամբին՝ փշեր մահածին։

Գարնան անձրևի կաթիլները լուռ,
Փշրւում են վհատ իմ հոգու վրայ.
Սիրաբեկ սիրտս արբել է ուզում,
Գարնան ցօղերով բուժւել ցանկանում։

Գառնիկ Ղազարեան

ՏԵՐ-ՄԻԼԼԵՐԸ

(Պեօտր Կրեստեանսկի)

(Պատմւածք պատերազմական ժամ.)
1914—1915 թ.

I

Տէր Միլլերը զարթնեց կէս գիշերին, երբ ժամացոյցը նրա գլխավերևում խփեց տասներկուսը։ Սարսափելի երազ տեսաւ նա. նրան տանում էին խիտ անտառով՝ ձեռքն ու ոտքը շղթայակապ. նրան հալածում էին զարհուրելի, բարձրահասակ, դալկադէմ և անքնութիւնից ու սովից ուժասպառ մարդիկ. նա աղիողորմ ձայնով փրկութիւն էր հայցում նրանցից, ասելով.

—Ես թշւառ եմ, օ, խնայեցէք ինձ...

—Ո՛չ, քեզ փրկութիւն չկայ, պատասխանում էին նրան զարհուրելի ստւերները և խմբով թափւելով նրա վրայ՝ խեղդում։ Այդտեղ նա արթնացաւ և կանգնեց ցուրտ յատակի վրայ։ Յանկարծ անցեալն ամբողջ սարսափով խմբւեց նրա շուրջը և թախծով պատեց ծեր Միլլերի հոգին։

—Նշանակէ, սա երազ չէ, այլ իրականութիւն. շշնջաց նա չորացած շրթունքներով. ես դժբաղդ գերի եմ... ռուսական գիւղում, հեռու հարազատ երկրից, ուր թաղուած են իմ բոլոր յոյսերը... և ես, ծերս արժանի եմ... ես ցանկացայ ծառայել իմ հայրենիքին և պատուհանից կրակեցի ռուսական զօրքի վրայ։ Օ՜, դժբաղդ, ես մըտածում էի, որ այդ գիշեր իմ կեանքի վերջն է և կրակում էի անմտութեամբ... Ողորմիա՛ Տէ՛ր...

«Է՜յ, Վիլհէլմ, Վիլհէլմ, խօսում էր նրա ուշացած զղջումը, դու ծեր ես, և դու պիտի տանես այդ կռիւը. չէ՞ որ այն, ինչ որ պատահեց երկու շաբաթ առաջ, երբէք չի մեռնի և քո հոգուն հանգստութիւն չի տայ»։ Եւ զարհուրելի օրերի յիշողութիւններն անկանոն խմբով շրջապատում են նրան... Բայց չէ որ նա պատերազմից առաջ հարուստ էր. երեխաներն ուրախացնում էին նրան. կինը—Մարիան-Թագաւորում էր ընտանիքում և լրացնում՝ զբաղասատանի կարիքները. աղջիկը—Վիլհէլմինան երգում էր և ծերերին յիշեցնում երիտասարդական անցած օրերը։ Բայց յետոյ պատահեց այս սարսափելին. բացւեց հրեշի երախը և ամբողջովին կլանեց նրա երջանկութիւնը՝ թողնելով նրան միայնակ մոխիրների վրայ. իսկ յետոյ նշաւակելով և կողոպտելով անխիղճ կերպով շպրտեց նրան օտար երկիր...

—Գնացէք և կանգուն եղէք հայրենիքի համար. ասաց նա իր որդիներին արտասւալից աչքերով, իսկ դու, Վիլհէլմինա, պէտք է մխիթարես մեզ։

Յետոյ անցան նրա ազգակից զօրքերը. ծեր Միլլերն ուրիշների հետ երգում էր նրանց եռևից օրհներգը, իսկ երիտասարդների համար մարգարէանում։ Հարիւր հազարներ անցան նըրանց գիւղով և գիւղի մօտով և վերջին շատ պաշար—կենդանիներ, հաց... իսկ, ինչքան բան ոտնատակ եղան... Մարդիկ զոհաբերում էին ամեն ինչ և աղօթում ռազմիկների համար։ Զօրականներն ու սպաներն անցնում էին գլուխները բարձրացրած՝ հպարտութեամբ և նոյն իսկ գոռոզութեամբ։ Օ, ինչո՞ւ չպէտք է նրանք յաղթեն. չէ՞ որ ժողովրդին ասացին սրտառուչ ճառեր և խոստացան երկրային դրախտ։ Որքան յուզմունքի արցունքներ և որքան յոյսեր... Զօրքերն անցան. մարդիկ յոգնեցին երկար սպասելով աւետիքի, շուտափոյթ յաղթութեան և օրհնաբանելով ռազմիկներին։ Ասում էին, թէ անողորմ և չլսուած պատերազմ է տեղի ունենում։ Մեծ որդին հաղորդեց փոքր եղբօր սպանութեան մասին, և այդ լուրը շանթահարեց Մարիային. նա ընկաւ և մեռաւ. սարսափը տիրեց ծեր Միլլերին. բայց նրան չյաջողեց թողնել իր կեանքի ընկերոջը, երբ սլացան բօթաբեր սուրհանդակները, թէ ռուսները հալածում են իրենց զօրքերին, և սայլերը թափւած են ճանապարհների վրայ, հեռու իրենց հարազատ բներից։

—Փախչենք, հայրիկ. աղերսում էր Վիլհէլմինան. իսկ ծերը կարծես խելագարւեց և տեղից չշարժւեց։

—Ոչ, ոչ, ոչ. շշնջում էր նա, ո՛ւր, ինչո՞ւ, ես այստեղ կը մեռնեմ։

Երբ իւրայինները փախչում էին, Վիլհէլմը նրանց անէծք էր ուղղում և կատաղի կերպով կրակում պատուհանից ռուսական զօրքերի վրայ՝ մոռանալով աշխարհում ամեն ինչ։ Լաւ չէ յիշում այժմ, թէ յետոյ ինչ պատահեց, միայն յիշում է արիւնաներկ սուրին իր կրծքին և բարձր բղաւոցը.—Ցած դիր հրացանը, ցած...

—Վիլհելմինա, Վիլհելմիմա, բացականչեց նա ուշքի գալով. աղջիկը չկար. նա մենակ էր։ Ռուսները շղթայեցին նրա ձեռքերը և ձգեցին յատակի վըրայ. ժամանակ չկար նրանով զբաղւելու։ Տէր Միլլերը մտածում էր, որ իրեն հրացանազարկ կանեն, բայց սըխալւեց. նրա ծեր մարմնի ոչնչանալը շատ չնչին օգուտ էր, բայց ինչպէս էր ցանկանում լինել իր Մարիայի մօտ։ Ծերերին և փոքրերին ձգեցին ֆուրգօնի մէջ և ճանապարհեցին երկաթուղու կայարանը. իսկ յետոյ ծեր Միլլերն աչքը բացաւ ռուսական մի գիւղում։ Գայլի պէս նայում էր նա իր թշնամիներին և չէր ցանկանում իր կեանքի պահպանման, տւած հացի և

ցատրութիւններ։ Օգոստոսի 15-ին խորհրդակցութիւնը, դարձեալ մասնակցութեամբ պրոֆ. Կիշկինի, իսկ երեկոյեան առանց նրա մասնակցութեան կազմեց փախստականներին օգնելու մանրամասն ծրագիրը և ծախքերի նախահաշիւը։ Որոշեց փախստականների կենտրոնացման և նրանց եկած ճանապարհի վրայ զանազան վայրերում և կէտերում հաստատել սննդական կայաններ, ստացիօնար հիւանդանոցներ, ախտահանական կամերաներ, բաղնիքներ և լւացարաններ, վարակիչ-ախտահանական խմբեր, ամբուլատօրներ և գիւղական հիւանդանոցներ։ Միանւագ ծախք հաշւեց 713,500 ր., փախստականներին կերակրելու համար ճանապարհին՝ 15 օրւայ ընթացքում, մինչև որոշ տեղեր բնակեցնելը, հաշւելով օրական մարդագլուխ 15 կ.—168,750 ր., սննդական կայանների և վերոյիշեալ հաստատութիւնների պահպանութեան ծախքը՝ 221,000 ր. ամսական ընդ. 1.193,250 ր.։ Եւ որովհետև Համառուսական Քաղաքային Միութիւնը, որ իր վրայ է վերցնում այդ ամբողջ ծախքը առ այժմ, մինչև նախահաշւի հաստատութիւնը, աւանսով բաց է թողել 100,000 ր., ուստի որոշեց սկզբնական ծախքերի համար խնդրել Կովկասեան Գլխաւոր Կոմիտէտից 300,000 ր.։ Խորհրդակցութեան մէջ հարց ծագեց և որբանոցներ հիմնելու մասին, սակայն գտան, որ դա աւելի բարեգործական շրջանին է վերաբերում։

Հիւանդանոցներ պէտք է հիմնեն Էջմիածին (500 մահճակալ), Երևան (250), Ալէքսանդրօպօլ (250), Շուշի (60), Աղստաֆա (50), Նոր-Բայազէտ կամ Սևան (100), Դիլիջան (50), նաև Ալաշկերտ, Օլթի, Մերդենեկ, Արդւին, Խօպ, Կարաքիլիս, Վան՝ եթէ միջոցները ներեն։

Ախտահանական կամերաներ պէտք է հաստատեն Էջմիածին, Ալէքսանդրօպօլ, Երևան, Օլթի, Իգդիր, Բաթում, Գորի։

Բաղնիքներ և լւացարաններ պէտք է հիմնեն Էջմիածին, Ալէքսանդրօպօլ, Երևան, Օլթի, Իգդիր, և Բաթում։

Վարակիչ-ախտահանական խմբեր պէտք է ուղարկեն Վան, Իգդիր, Կաղզւան, Սարըղամըշ, Օլթի, Բաթում, Ալէքսանդրօպօլ, Էջմիածին, Կարաքիլիսէ, Աղստաֆա և Շուշի։

Փարաքարից մինչև Ելենօվկա սննդական կայանների հաստատութեան գործը յանձնել Երևանի քաղաքագլուխ Ս. Խաչատրեանին, իսկ Ելենովկայից մինչև Աղստաֆա՝ Ս. Յարութիւնեանին, որոնց ամեն մէկին պրոֆ. Կիշկինը տւել է արդէն 7500 ր. այդ նպատակի համար։ Էջմիածնի հիւանդանոցների և այլ գործերի ղեկավարութիւնը որոշեց յանձնել Բագրատ եպիսկոպոսին, նշանակելով նրան Միութեան լիազօր։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԲԵՄԸ

Աւստրօ-գերմանացիների առաջխաղացումը, որի մասին նրանք այնքան մեծ ոգևորութեամբ են ի լուր աշխարհի յայտնում, իրօք չհասաւ իւր նպատակին։ Գերմանացիները ձգտում էին ջարդել և թուլացնել ռուս բանակը, բայց վերջինս կանոնաւոր և յամրաքայլ յետ էր նահանջում, որպիսի գործողութիւն, ինչպէս վկայում են նոյն իսկ գերմանական թերթերը, կատարւում էր ռազմագիտական մեծ արւեստով։ Ռուսական նահանջը Գալիցիայում և Լեհաստանում, եթէ ունի որևէ քաղաքական նշանակութիւն, չունի ռազմագիտական նշանակութիւն, քանի որ ռուս զօրքը չի կորցրել իւր կենդանի ոյժը։ Մեր յետ նահանջումը չի կարող տևողական լինել, որովհետև թշնամու առաջխաղացումն էլ կանգ կառնի բնական պայմանների շնորհիւ. մի կողմից մօտենում է աշունն, երբ արևմտեան ռազմաբեմն անանցնելի է դառնում զօրքերի շարժման համար, իսկ միւս կողմից արդէն այն տեղերը, ու մօտեցել են գերմանական գծերը, ներկայացնում են ճահճային տափարակներ և խիտ, դժւարանցնելի անտառներ։ Իսկ այդ ժամանակամիջոցում Գերմանիան, ինչպէս անցեալ աշնանն ու ձմեռը, կը գերադասէ մեծ ջանքերով ամրացնել իւր գրաւած տեղերը, անշուշտ սպասելով, որ ռուսական զօրքը կարող է վերստին սկսել իւր առաջխաղացումն։

Սակայն սեպտեմբերին Գերմանիան հնարաւորութիւն կունենայ սկսել իւր նախայարձակ գործողութիւնները ֆրանսիական հողում, ուր ձմեռը այդ տեսակէտից այնպիսի խոչնդոտներ ու դժւարութիւններ չի կարող յարուցել, ինչպէս ռուսական գծի վրայ։ Հարց է ծագում, յաջողութեան ինչ շանսեր ունի Գերմանիան իւր առաջխաղացման դէպքում ընդդէմ Ֆրանսիայի ու Անգլիայի։ Այս երկու զօրաբանակները վերջին ժամանակ ամենամեծ չափերով ռազմական պատրաստութիւններ են տեսել. այդ երկու ժողովրդները, կանխատեսնելով, որ Գերմանիան Ռուսաստանից յետոյ իւր զօրքերը շարժելու է իրենց վրայ, հաւաքել և կենտրօնացրել են բոլոր զինւորական ու ֆինանսական ոյժերը։ Թէ Գերմանիայի յաջողութիւններն այս անգամ կասկածելի են թւում, կարելի է ենթադրել նրանով, որ անցեալ տարւայ օգոստոսին և սեպտեմբերին գերմանական հսկայական ուժերի գրոհը, կասեցւեց անպատրաստ Ֆրանսիայի ձեռքով։ Մինչդեռ նրանից յետոյ, ֆրանսիացիք և անգլեացիք ոգևորւած իրենց այդ յաղթանակով, շնորհիւ ժողովրդական գիտակցութեան և կառավարութեան ձեռնարկած միջոցների, կարողացան իրենց տեխնիկայով ու ռազմական պատրաստութիւններով գրեթէ հաւասարւել Գերմանիային։ Միւս կողմից չի կարելի աչքաթող անել այն հանգամանքը, որ գերմանացիները համահաւաքելով իրենց բոլոր ունեցած ուժերը, արդէն յոգնեցրել և թուլացրել են նրանց։ Մինչդեռ վերջին տեղեկութիւններին նայած, անգլիացիները պատրաստել են նոր և թարմ բանակ, որ իջեցնելու են Ֆրանսիա։

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Կարա-Հիսարի հայկական ապստամբութեան մասին տաճկական աղբիւրներից ստացւած լուրերի համեմատ, մօտ 500 հոգի զինւած հայեր, յունիսի 2-ից յարձակւել են թիւրքերի վրայ, այրել նրանց թաղը և մօտ 20 օրւայ կռւից յետոյ մինչև 150 զոհ խլել թշնամուց։ Սովորականին պէս տաճիկները այստեղ էլ թիւրքերին զոհ են ներկայացրել և յարձակման նախաձեռնութիւնը հայերին տւել։ Մինչդեռ իրականութիւնը այն է, որ հայերը չդիմանալով եղած վայրագութեանց և կոտորածի կոշմարին, ինքնապաշտպանութեան են դիմել և մօտ 20 օր դիմադրել։ Թիւրք զօրքը թնդանօթներ է բերել հայերի դիրքերը ռմբակոծելու։ Տաճկական աղբիւրը յայտնում է, որ յունիսի 20-ին կարելի է եղել թնդանօթների ոյժով անդորրութիւնը մասամբ վերականգնել Կարահիսարում։ Յայտնի չէ, ճիշտ է այդ արդեօք, թէ ապստամբութիւնը շարունակւում է, իսկ եթէ իսկապէս զսպւել է, ինչ են եղել ինքնապաշտպան խմբերը։ Խարբերդի ինքնապաշտպանական կռիւները նոյնպէս հաստատւում են։

— Հայկական կենտրօնական կոմիտէի նախագահ Ս. Յարութիւնեանը Դիլիջանից հեռագրում է Մեսրոպ եպ.։ «Առանց նոր և մեծ զոհերի անհնարին է իրագործել փախստականներին լեռնային տեղերով Գանձակի նահանգը ոտով տեղափոխելու ծրագիրը (500 վ. ճանապարհ)։ Այդ մասին զեկուցէք Փոխարքային։ Եռանդուն կերպով աշխատեցէք փոխելու կարգադրութիւնը։ Ծայրայեղ դէպքում աւելի լաւ է փախստականներին տեղաւորել Երևանի նահանգում։»

— Թիֆլիզի Թեմի առաջնորդ Մեսրոպ եպ. Պետրոգրադից՝ Պետական Դումայի անդամ Պապաջանեանից ստացել է հետևեալ հեռագիրը, խփւած օգոստոսի 24-ին. «Համաձայն Պետական Խորհրդի՝ օգոստոսի 4-ին կայացած որոշման պետական գանձարանից բաց է թողնւած կէս միլիօն րուբլի յօգուտ հայ փախստականների. դրամը գրւելու է Կովկասի Փոխարքայի տրամադրութեան տակ։ Պետական Դուման իր ուրբաթ օրւայ փակ նիստում քննութեան կառնի փախստականների մասին եղած օրինագիծը։ Չեմ ստացել վերջին հեռագրով Ձեզ արած հարցումներիս պատասխանը։ Ձեր հեռագիրը ցենզուրան արգելեց տպագրել թերթերում։ Աշխատում եմ, որ յետագայում ևս շարունակւի փախստականներին տրւելիք պետական օգնութիւնը»։

— Նպաստամատոյց ընկերութեան նախագահ Դաւիթ-խան Աւան-Իզբաշեան յօգուտ փախստականների նւիրել է 6000 ր., որից 3000 ր. Վեհափ. Կաթողիկոսի տրամադրութեան ներքոյ, իսկ 3000 ր. Նպաստ Ընկերութ. որբանոցի համար։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Գորիսից մեզ հաղորդում են, որ մեր թղթակից պ. Ալէքսանդր Բակունցի և քաղաքագլուխ պ. Մ. Մ. Տէր-Գրիգորեանի միջև եղած թիւրիմացութիւնը հարթւած լինելով, պ. Բակունցը ազատւել է բանտից։ Պարզւել է, որ պ. քաղաքագլխին անւանարկող թռուցիկի հեղինակը պ. Բակունցը չէ, այլ մի այլ անձնաւորութիւն, որը պ. Բակունցի բանտում եղած միջոցին մի այլ թռուցիկով և նամակով յայտնել է, որ պ. Բակունցը մեղաւոր չէ։

— Երեկ հացի մեծ պակասութիւն էր քաղաքում, լաւաշ թխողները դադարեցրել էին իրենց աշխատանքը՝ դժգոհ լինելով եղած սակագնից. ժողովուրդը խռնւած էր փռներում. շատերն էլ ստիպւած եղան բաւականանալ մի կամ երկու ֆունտ հացով։ Հացավաճառները կանչւեցին ոստիկանատուն։

— Այսօր առաւօտեան ժամը 11-ին, քաղաքային դումայի դահլիճում, տեղի է ունենալու Շուշու «Կուլտուրա» սպառողական ընկերութեան անդամների տարեկան ընդհանուր ժողովը։

— Մեզ գանգատւում են, որ Միրզօևսկայա նրբանցքում երեկոները լապտերներ չեն վառւում, այնպէս որ բաւականին երկիւղալի է լինում անցորդի համար։

— Մեզ հաղորդում են, որ առանց զզւանքի անկարելի է անցնել Աղարէկենց ձորով, ուր կօյուղիները բացւելով ահագին լճակ են գոյացրել, վարակելով օդը։

— Թարթառից մեզ գրում են, որ Եւլախ կայարանից սկսած մինչև թիւրքական Գիւլա-Բաթլու գիւղը երկաթուղային գիծը արդէն պատրաստ է և վագօնները երթևեկում են, կրելով շինարարական նիւթեղէն։ Մինչև Թարթառ գետը արդէն պատրաստ են բոլոր փոքր կամուրջները, իսկ Թարթառի կամուրջը որ 10 աչքից է բաղկացած, արդէն վերջանալու վրայ է։

— Շնորհակալութեամբ ստացանք Կ. Կուսիկեանի և Ալ. Ծատուրեանի դրամի համար շնորհակալութիւն յայտնել։

Ծագեց արեգակը հանդերձ «պոգրոմով»—այսինքն սարսափելի ցուրտ էր։ Հեռւից լսւում էր սայլերի ճռոցը, որը փողոցից հասնում էր մինչև այն մահճակալը, որի վրայ նստած էր ծեր Միլլերը։ Անցեալի սարսափը արևածագին մի քիչ գունատւեց... և նա սկսեց շուրջը դիտել։ Նա նստած էր լուսաւոր նախասենեակի մի մասում, գիւղացի Կարպ Սէրօվի տանը, որը յօժարակամ ընդունել էր նրան իր մօտ ապրելու։ Նա նայում էր պատերի պաստառներին և նկարներին. աթոռներին և ծաղիկներին ու զարմանում։ Դուռը պինդ չէր փակած, և արանքից նայում էին մի քանի զոյգ աչքեր։ Լսւում էին ձայներ։ Ծեր Միլլերը ձևացնում էր, իբր ոչինչ չէ նըկատում և սառնասիրտ էր ամենքի վերաբերմամբ, նոյնիսկ այն ժամանակ, երբ թագնւում էին մանկական աչքերը և նայում էին Կարպի, կամ նրա կնոջ Աքսինեայի լուրջ և անշարժ աչքերը։ Բայց երկար չէր կարողանում դիմանալ և աչքերը թեքում էր դռան վրայ ու վախեցնում երեխաներին։

—Մայրիկ, նա կը կծի. հարցնում էր հինգ տարեկան աղջիկը։ Մայրը յանդիմանում էր նրան յիմարութեան համար և ասում.

—Յիմար, ինչպէս կարող նա կծել, ոչ մեռած է, ոչ կենդանի. թշւառ է... որբ ու մենակ այս լոյս աշխարհում...

—Եւ մայրիկ էլ չունի։

—Ասում եմ, յիմար, որբ է և տուն էլ չունի։—Վազում է նրանց մօտ կեղտոտ Պետկան, ցոյց տալիս դուռը և բղաւում.

—Նայում է նա...։ ինչ սարսափելի...

Կարպը յանդիմանում էր Պետկային և հրամայում իր հասակի համեմատ խօսել, ու լռել, երբ չեն խօսեցնում։ Ծեր Միլլերը ռուսերէն քիչ հասկանում էր և գիտէր, որ իրեն խզճում են, և դա աւելի էր ցաւ պատճառում նրան։

—Օ, ինչպիսի սարսափ, մտածում էր նա. Տէր ողորմած է և նրանցից մահ չէր սպասում։

—Մարիա, Մարիա. արցունքները գլորւեցին խոշոր կաթիլներով. ծանր և յուսակտոր հառաչանքը դուրս թռաւ նրա կրծքից։ Կարպի կինն ու երեխաները վազեցին նրա մօտ՝ չիմանալով ինչով մխիթարել։

—Դու մի լար. մխիթարում էր Կարպը և աշխատում իր շարժումներով լինել պերճախօս՝ մտածելով, որ Վիլհելմը ռուսերէն բոլորովին չգիտէ.—մենք հասարակ և անյիշաչար մարդիկ ենք. կեր, խմիր, ամեն ինչ Աստծու գործն է, ամեն մէկն ենթակայ է փորձանքի, որից շուտ ազատւելը դժւար է...

—Գնանք նախաճաշելու... Անսպասելի կերպով վերջացնում էր նա իր զրոյցը...

—Ահա այդպէս. ասաց և կինը. նրա արտևանունքների վրայ փայլում էին արցունքներ։ Կարպը տեսնելով որ քիչ է իր ասածը, և ծեր Վիլհելմը շարունակում է արտասւել, աւելի մօտեցաւ նրան և սկսեց խօսել մեղմու շարժումներով.

—Ահա այստեղ է Աստւած,—ցոյց է տալիս կուրծքը,—քեզ չենք կարող մորթել. ցոյց է տալիս կոկորդը։

(Կը շարունակւի)

կազմած «Հատիկներ» դասագիրքը Գ. և Դ. տարւայ. գինն է 80 կ.

— Թամիրովսկայա փողոցի կեղտոտութիւնը չափից անցել է. մայթերը էլի առաջւայ նման բռնւած են կաթնավաճառների ամաններով և աթոռներով։ Երկրորդ անգամ քաղաքային ինքնավարութեան ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում։

Ոստիկանական տեղեկութիւններ

Ներկայ օգոստոսի 10-ին Աֆաթլու հասարակութեան տանուտէր Բահաթուր Ալէսկեար օղլու խնդրանոք՝ IV մասի պրիստաւ Սարամասարէկովը կրտսեր ստրաժնիկ Աղաեար Նիֆտալի օղլուն ուղարկում է ճանապարհների և կամուրջների նորոգութեան գործում ազգաբնակութիւնը կոռի հանելու ժամանակ աջակցելու Հաջի Թուրալի գիւղի օգնական Ալլահվերդի Ալի օղլուն։ Աֆատլու գիւղի բնակիչ Կամրան Բախշալի օղլու տան մօտ գտնւող կամուրջը ուղղելու համար հարկաւորւում է կանչել մի աշխատող՝ իր սայլի հետ միասին։ Հերթը վերոյիշեալ Կամարինը լինելով, հենց նա էլ կանչւում է, սակայն վերջինս յայտնում է, որ իր եզները յոգնած են, բայց և այնպէս սայլը լծելով, գնում է իր խոտհարքը։ Ստրաժնիկ Աղաեար Նիֆտալի օղլին և տանուտէրի օգնական Ալլահվերդի Ալի օղլին գնում են յետ դարձնելու նրան, այդտեղ վէճի են բռնւում, որի ժամանակ Կամրան Բախշալի օղլին գնդակահարւում է։ Մեղադրեալները կալանաւորւած են։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

— *Պատգամաւորները Պուտիլովսկի գործարանում.* Պատգամաւորները Պուտիլովսկի գործարանին իրենց արած այցելութեան մասին հետաքրքրական մանրամասնութիւններ են հաղորդում։ Նրանք հնարաւորութիւն են ունեցել խօսակցելու գործարանում բանւորներից ընտրած ներկայացուցիչների հետ, թէև գործարանի վարչութիւնը ամեն կերպ աշխատել է արգելք լինել այդ բանին։ Երբ որ բանւորները խօսակցութեան մէջ էին մտել պատգամաւորների հետ, վարչութեան ներկայացուցիչները՝ մեքենաների այլ և այլ տեխնիքական մանրամասնութիւնների ցուցադրութեամբ՝ աշխատում էին պատգամաւորների ուշադրութիւնը այլ կողմ գրաւել։ Բանւորների ներկայացուցիչը ողջունել է պատգամաւորներին և յայտարարել՝ որ բանւորները պատրաստ են բոլոր ույժերով աջակցել ընդհանուր գործին՝ ընդդէմ թշնամու։ Բանւորները բուռն կերպով բողոքել են ընդդէմ Պետական Դումայի ամբիոնից՝ աջակողմեան հռետորներից մէկի այն յայտարարութեան, թէ մինչև պատերազմը տեղի ունեցած գործադուլները կազմակերպւած են եղել գերմանական փողերով։ Բանւորները ցոյց տւին, որ տնտեսական խաղաղ գործադուլները միակ միջոցն է բանւորների ձեռքում, հասարակութեան ուշադրութիւնը իրենց դրութեան վրայ դարձնելու։ Իրաւ է, վարչութիւնը աւելացրել է իրենց 15 տոկոս, բայց փաստօրէն այդ աւելացումը կատարեալ կեղծիք էր։ Բանւորները, ի միջի այլոց խնդրել են պատգամաւորներին՝ ուշադրութիւն դարձնել այն բանի վրայ, որ Պուտիլօվսկի գործարանում բանում են ոչ բոլոր դազգահները (станки)։ Բանւորները խնդրել էին նոյնպէս ուշադրութիւն դարձնել հիւանդանոցային գործի չափազանց վատթար կազմակերպութեան վրայ Պուտիլովսկի գործարանում։ Պատգամաւորների զրոյցը բանւորների հետ տեղի է ունեցել գործարանային թատրոնում, ուր եկել էր նաև Մ. Վ. Ռոձեանկօն։ Բանւորներ ողջունել են Պետական Դումայի Նախագահին ոտքի կանգնելով։ Ռոձեանկօն դիմել է բանւորներին մի հակիրճ ճառով, որի մէջ մատնանշել է Պետական Դումայի առաջիկայ աշխատանքների բնոյթը։ Բանւորները խնդրել են պատգամաւորներին՝ յաճախ այցելել։ Պատգամաւորները խոստացել են։ Բանւորները հետաքրքրւել են, թէ ինչու գործարանը այցելող պատգամաւորների մէջ չկան սօցիալ-դեմօկրատիայի և աշխատաւորների ներկայացուցիչներ։

— *Կարևոր խորհրդակցութիւն.* Մոսկւայում պատգամաւոր Կօնօվալօվի մօտ տեղի է ունեցել հասարակական գործիչների, համագեմստվօյական և համաքաղաքային միութիւնների ներկայացուցիչների, գիտութեան, առևտրա-արդիւնաբերական շրջանների և ռազմա-արդիւնաբերական, կոմիտէտների ներկայացուցիչների խորհրդակցութիւն՝ պատերազմի և քաղաքական հարցերի շուրջը։ Միաձայն որոշւած է՝ պահանջել որ հիմնւի ազգային ինքնապաշտպանութեան կաբինետ, մերժել հաշտութեան նկատմամբ ամեն մի խօսք ու զրոյց և պատերազմը հասցնել իր վախճանին։ Յետոյ ընդունւած են մի շարք չափազանց կարևոր վճիռներ՝ որոշումների իրագործման համար։

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՕԳՆԵԼՈՒ ՀԱՐՑԸ

Մ. Պապաջանեանի նախաձեռնութեամբ Պետական Դումա է մտցւած հետևեալ «հարցը», որի տակ ստորագրել են կադէտները, պրօգեսիստները, հոկտեմբրեանները և լեհական կօլօյի անդամները.

«Վանի շրջանը մեր թողնելուց յետոյ, Իգդիր գիւղի վրայով և Պարսկաստանի միջով դէպի Ռուսաստանի սահմանները ուղղւեցին հայ փախստականների խմբեր, որոնց թիւը անցեալ ձմեռը եկածների հետ (60,000) անցնում է 260,000-ից, գլխաւորապէս կանանցից և ծերունիներից բաղկացած։ Փախստականները թողին իրանց գիւղերը և Վան քաղաքը անապաստանքով և ճանապարհին քիւրդերի կողմից ենթարկւեցին յարձակման։ Թիւրքերի և քիւրդերի գազանութիւնը գերազանցում է նոյնիսկ այն, ինչ նրանցից սպասելի էր Այսպէս, մեզ հասած տեղեկութիւնների համաձայն, Մուշի շրջանի ամբողջ արական ազգաբնակութիւնը ոչնչացւած է, Ախլաթի, Խնուսի, Բուլանըկի գաւառների 71 գիւղերից ազատւել է միայն 1200 մարդու չափ, իսկ Մնացեալ ամբողջ հայ ազգաբնակութիւնը, ոչ պակաս 20,000 մարդ, անխնայ սպանւած է։ Սկսեց հայերի ոչնչացումը, որպէս Ռուսաստանի դաշնակիցների, որոնք կռւում էին նրա օգտին։ Չկարողանալով տանել անվերջ գալարումների դժւարութիւնները՝ փախստականները կանանց և երեխաների դիակներով ծածկեցին երկար ճանապարհը։ Հայերը, ինչպէս և միւս քրիստոնեաները՝ (ասորիները) մեր սահմանները եկան հիւանդ, սոված և ահաբեկւած։ Փախստականների այդպիսի բազմութեան պահպանութեան համար անբաւարար են մասնակի միջոցները։ Պետութեան կողմից պէտք է օգնութիւն, անյետաձգելի և անմիջական օգնութիւն։ Մինչև այժմ կառավարութիւնը դժբախտութեան համապատասխան միջոցներ ձեռք չէ առել։ Միայն Ն. Կ. Բ. Մեծ Իշխանուհի Տատիանա Նիկօլայեւնայի կօմիտէտը, բարեգործութեան կարգով, յատկացրել է 550,000 ր., որ պարզ է, թէ անբաւարար է։ Մինչև որ Պետ. Դումա մտցւած կառավարական օրինագիծը փախստականների հոգատարութեան մասին կը դառնայ օրէնք, անհրաժեշտ է պետութեան անյետաձգելի օգնութիւնը։ Մենք, Պետ. Դումայի ներքոյ ստորագրող արդամները, գտնելով որ պետութեան պարտքն է պատակարգ միջոցներ ձեռք առնել թիւրքահայ չարաշանջ փախստականներին օգնելու, առաջարկում ենք Պետական Դումային հարց տալ ներքին գործերի մինիստրին և Ն. Կ. Մ. Կովկասի փոխարքային, թէ ինչ միջոցներ է մտադիր կառավարութիւնը գործադրել Թիւրքաց Հայաստանից և Պարսկաստանից փախածներին օգնելու համար»։

Այս հարցի տակ առաջին ստորագրողներն են՝ Մ. Ի. Պապաջանեան, Պ. Ն. Միլիւկօվ և Ա. Ի. Շինգարեվ։ Այս հարցը քննւել է Դումայի օգոստոսի 15-ի երեկոյեան գոնփակ նիստում։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

Րիգօ—Դվինսկի ռազմաճակատում թշնամու գործունէութիւնը օգոստոսի 17 և 18-ի ընթացքում արտայայտւել է միմիայն Ֆրիդրիխշտադտի շրջանում, որտեղ գործերի դրութեան մէջ էական փոփոխութիւններ չեն մտել։ Վիսլայի աջ ափին մենք շարունակում էինք յաջող կերպով առաջանալ։ 17-ին մենք խլեցինք 5 թնդանօթ և գնդակացիր։ Վիսլայի և Նեմանի միջև հակառակորդը լայնացնելով իր արշաւը, գրաւեց Օրանի աւանը. Մերեչանկի աջ ափին կռիւները շարունակւում են պահպանել իրենց նախկին յամառ բնոյթը։ Մեր գնդերից մէկը, որ շրջապատւած էր թշնամու կողմից, պատռելով գիծը յետ է դարձել, ոչնչացնելով գերմանական մի բատալիօն և գերելով 70 զինւոր և մի սպայ։ Գրօդնոյից արևմուտք մենք յետ մղեցինք գերմանական կրկնակի և եռանդուն յարձակումները։ Լուցկի շրջանում և Գալիցիայում մենք յետ ենք պահում թշնամուն և ետ կենալով դէպի աւելի կրճատ ռազմաճակատ և հարւածելով նրա զօրքերը մեր հակայարձակումներով։ Ընդհանուր թիւը գերի բռնած աւստրո-վենգրացիների աւելի է 100 սպայից և 7,000 զինւորից. որոնց մի երրորդը գերմանացիներ էին, մի քանի տասնեակ գերմանական բանակի օբէր-սպաներով։ Ամենից աւելի յամառ յարձակումները հակառակորդը անում էր ամսոյս 17-ին և 18-ին Ռադզիվիլօ—Զօլօչև—Սբօրօվ—Բուրկանօվ շրջանում, Ստրիի վրայ Բուլուչօ քաղաքի մօտ։ Ամենուրեք թշնամին յետ շպրտւեց խոշոր կորուստներով։ Սբօրովի շրջանում հակառակորդը մի շարք կրկնակի յարձակումներ էր անում, որոնցից վերջինը յետ մղւեց մեր զօրքերի հակայարձակմամբ։ Ծայրայեղ յամառութեամբ աչքի էին ընկնում յարձակումները նոյնպէս Ուրկանօվի և Բուչաչի շրջանում, ուր մերոնք յետ մղեցին թշնամուն թնդանօթային կրակով և սւիններով ու բազմաթիւ յարձակումներով։ Տեղ-տեղ հակառակորդը չը դիմանալով մեր սւողական ձեռնամարտին յետ էր նահանջում դէպի իր խրամատները, գերիներ թողնելով մեր ձեռքը։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Օգոստոսի 18-ին Կովկասեան բանակի ռազմաճակատում, բացի մեր և թիւրքաց հետախոյզների ընդհարումներից, էական փոփոխութիւններ չեն եղել։

ՓՈՍՏԱՐԿՂ

Թ. ԳԻՒՂ.—պ. Ա. Վազէին. «Արցունքի ծաղիկը» չի տպագրւելու։

ԵՐԵՒԱՆ.—պ. Ամ. Տ.-Գ.-ին։ Տէր-Աբրահամեանի հարցը մենք փակել էինք, երբ ստացւեց Ձեր գրութիւնը։ Չարժէ, խնդիրը բաւականաչափ պարզւած է արդէն։

Թարգմանութիւնը անյարմար է եղել տպագրութեան. յետ կուղարկւի։

ԱՍՏՐԱԽԱՆ.—«Բամբերի» խմբագրութեան. Ձեր թերթի №-ը չենք ստանում։

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼ.—«Ախուրեանին»—Կարդացէք վերևի պատասխանը։

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

№ 49 Հինգշաբթի 27 օգոստոսի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
1915

Հինգշաբթի 27 օգոստոսի № 49

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ՆԵՐԿԱՅ ՄՈՄԵՆՏԸ

I.

Երբ այս տարուայ յուլիսին բացուեց Պետական Դումայի նստաշրջանը ու արտայայտուեց ռուս հասարակական լայն շրջանների որոշ տրամադրութիւնը պետական ներքին կեանքի ու պատերազմի յաղթանակը պատրաստելու վերաբերմամբ, կառավարութիւնը ստիպուած եղաւ որոշ փոփոխութիւններ մտցնել մինիստրական կազմի մէջ, հրաւիրելով նոր մարդիկ, որոնք յայտնի չափով բաւարարութիւն տային ներքին քաղաքականութեան նոր ստեղծուած պայմաններին և վայելէին որոշ վստահութիւն հասարակութեան կողմից։ Խօսւում էր ներքին քաղաքականութեան ընթացքի բարեփոխման մասին, կարծիքներ էին յայտնում և որոշումներ կայացնում համապատասխան ոգով զանազան համագումարներում և զինուորա-արդիւնաբերական յանձնաժողովներում։ Սակայն ժամանակն անցնում էր, կառավարութիւնը շարունակում էր իւր սովորական ընթացքը, ծայրագաւառներում տիրում էր հին քաղաքականութիւնը, նահանգապետներն ու տեղական իշխանութիւններն անտես անելով ժամանակի լուրջ հանգամանքները, շարունակում էին առաջուայ պէս ղեկավարուել «անձնական հայեցողութեամբ», աննպատակ ձերբակալումներ, խուզարկութիւններ անել, իսկ միևնոյն ժամանակ պատերազմական գործողութիւններն աննպաստ դասաւորւելով մեզ համար, բաց արին մեր ներքին կեանքի ու անպատրաստ լինելու նորանոր փաստեր։

Այսպիսի պայմաններում անշուշտ Պետական Դումայի և հասարակական բոլոր բարձր խաւերում հոգացողութեան առարկայ է դառնում պետական ներքին կեանքը։ Եւ մենք տեսնում ենք, թէ ինչպէս վերջին ժամանակներս մեծ կենդանութիւն է տիրում հասարակական ու քաղաքական կեանքում, որոնք հետևանք են Մոսկւայում և Պետրօգրադում կայացած խորհրդակցութիւնների։ Պետական Դումայի և Պետական խորհրդի անդամների խորհրդակցութիւնների հետ զուգընթաց տեղի ունեցան զանազան հասարակական կազմակերպութիւնների խորհրդակցութիւններն, ուր քննւում էր թէ պատերազմական բեմում և թէ երկրի ներսում ստեղծուած դրութիւնը։

Այդ խորհրդակցութիւնների որոշումների միացման ու ներդաշնակութեան իբրև հետևանք օգոստոսի 16-ին Մոսկւայում յայտնի ռուս գործիչ Կօնօվալովի բնակարանում կայացաւ, ինչպէս մենք հաղորդել էինք «Փայլակի» նախորդ համարում, մի նշանաւոր խորհրդակցութիւն, որին մասնակցել են յայտնի քաղաքական ու հասարակական գործիչներ, քաղաքների, զեմստվօների և զինուորա-արդիւնաբերական կոմիտէների ներկայացուցիչներ։ Այդ խորհրդակցութեան հետևանքն այն եղաւ, որ կազմուեց յատուկ յանձնաժողով, որը պիտի պաշտպանի Դուման և աշխատի, ուր հարկն է, որպէսզի կազմակերպուի մի նոր մինիստրութիւն, բաղկացած հասարակական գործիչներից և հասարակութեան լիակատար վստահութիւն վայելող անձերից. այդ յանձնաժողովը պիտի ձգտի անմիջական յարաբերութեան մէջ մտնելու պետական գերագոյն իշխանութեան հետ, իրազեկ անելու հասարակութեան տրամադրութեան և մօմենտի լուրջ պահանջների մասին։ Այդ վերոյիշեալ խորհրդակցութեան որոշումներն ամենալայն արձագանք գտան Ռուսաստանի բոլոր հասարակական շրջաններում։ Մոսկւայի քաղաքային Դուման իւր համար պարտաւորեցուցիչ ճանաչեց այդ որոշումները և արտակարգ նիստում էլ իւր հերթին մի շարք նշանակալից որոշումներ կայացրեց, որոնցով ընդլայնում է իւր գործունէութեան իրաւասութեան շրջանակները։ Մոսկւայի քաղաքային դումային ձայնակցեցին Պետրօգրադի դուման և Ռուսաստանի զանազան կողմերից քաղաքային դումաները։

Այժմ հասարակական վստահելի անձերից մինիստրութիւն կազմելու հարցը այնքան մեծ ժողովրդականութիւն է ստացել և այնպէս շեշտակի դրուած է կառավարութեան առաջ, որ նոյն իսկ աջակողմեան շրջանները տեսնում են, որ այլև ուրիշ ելք չկայ հայրենիքի փրկութեան և երկրի ներսը խուժող գերմանական բանակների դէմ յաղթութեան գրաւականներ ունենալու համար։ Եւ ինչպէս լրագիրներն են տեղեկացնում մայրաքաղաքի այդ տրամադրութիւնը միանգամայն համապատասխանում է նաև ռազմական բանակում տիրող զգացմունքներին։

Ուրեմն ներկայ մօմենտի, քաղաքական ներքին կեանքի նշանաբանն է. «պատերազմ մինչև վերջ, մինչև յաղթական վախճան, որի համար անհրաժեշտ է ազգային պաշտպանութեան նոր մինիստրական կաբինետ հիմնել հասարակութեան բոլոր շրջանների լիակատար վստահութիւնը վայելող գործիչներից»։

ՀԱՅԻ ԽՆԴԻՐԸ

Մի քանի անգամ «Փայլակում» շեշտել ենք, որ եթէ կտրուկ միջոցների չդիմենք, Ղարաբաղի ազգաբնակութիւնը չափազանց նեղ դրութեան մէջ է ընկնելու հացի պակասութեան պատճառով։ Բոլորիս համար էլ պարզ է այժմ, որ գիւղերի վրայ յոյս դնել անկարելի է. գիւղացիք իրենք կարիք են զգում Ռուսաստանի ալիւրի, ուրեմն և միանգամայն անկարող են ալիւր մատակարարել քաղաքին։ Այս տարուայ անբերրիութիւնը, շնորհիւ երկարատև անձրևների և կարկուտի, սոսկալի չափերով բարձրացրին ցորենի գինը և ստեղծեցին մի դրութիւն գիւղացու և քաղաքացու համար, որից դուրս ելնելու միակ ճարը դրսից ալիւր ձեռք բերելու մէջ պէտք է որոնել, այլապէս մենք կանգնած կը լինենք սովի ուրւականի առջև։ Մեզ չէր սարսափեցնի ցորենի պակասը և ոչ էլ մեծ անհանգստութիւն կը պատճառէր անբարեխիղճ շահադէտ փողատէրերի մեծաքանակ ցորեն ամբարելը, եթէ հնարաւորութիւն ունենայինք պահանջի և կարիքի րոպէին ալիւր ստանալ Ռուսաստանից։ Սակայն ում չէ յայտնի, որ նոյնիսկ երկաթուղու գծի վրայ գտնուած քաղաքներն ու վայրերն անգամ, շնորհիւ ապրանքատար վագոնների սակաւութեան ու երկաթուղային երթևեկութեան անկանոնութեան, չեն կարողանում ցանկացած ժամանակին ձեռք բերել բերել հարկ եղած քանակութեամբ կենսական մթերքներ և պարագաններ. ուր մնաց Ղարաբաղը, որ ճանապարհների հաղորդակցութեան և մթերքների տեղափոխման անյարմարութիւնների պատճառով շատ աննախանձելի վիճակ է ներկայացնում։ Այդ տեսակէտից գուցէ ոչ մի վայրում կենսական մթերքների, գլխաւորապէս ալիւրի, ամբարումը և քաղաքային ու գաւառական պահեստներ ստեղծելը նոյնքան աղաղակող պահանջ չէ ներկայացնում, որքան Շուշւում։ Ով դժբախտութիւն է ունեցել վերջին օրերս փուռից-փուռ ընկնել մի քանի ֆունտ հաց ճարելու համար, կը հաստատի ասածս։ Եւ այդ դեռ այն ժամանակ, երբ սովորական քանակով հաց պատրաստելու պահանջն է մեր առջև. իսկ երբ 24 հազար հայ փախստականների Ղարաբաղում հիւրընկալելու լուրն իրականութիւն կը դառնայ, մենք կանիծէինք մեր կարճատեսութիւնն ու անտարբերութիւնը, որ չմտածեցինք ժամանակին հոգալ և պատրաստել ապագայի անակնկալների առջևն առած լինելու համար։

Ոչ ոք թող չկարծի, թէ ժողովրդի մասին առանձին մտածողներ կան, որ նեղ րոպէում օգնութեան հասնողներ կը լինեն. ժողովուրդն ինքը պէտք է իր գլխի ճարը տեսնի այս խառնակ ժամանակաշրջանում. իւրաքանչիւր շրջան ինքը պէտք է հոգայ իր անհրաժեշտ կարիքները լցուցանելու մասին։ Առաջին հերթին քաղաքային ինքնավարութիւնը պէտք է հրապարակ գայ, օգնութեան հրաւիրելով Շուշու սպառողական ընկերութեանը և քաղաքի ինտելիգենցիային։ Ամիսներ շարունակ լսում ենք, որ քաղաքային ինքնավարութիւնը շաքարի և ալիւրի պահեստներ է բանալու քաղաքում, այժմ էլ լսում ենք, որ փոխառութեան է դիմելու, սակայն չտեսանք, որ լսածներս իրականութիւն դառնան։ Սակայն թղթի վրայի որոշումները փոր չեն կշտացնի. գործ է հարկաւոր, շուտափոյթ և անհետաձգելի։ Չէ՞ որ մեր առջև դրուած են հարցեր, որոնց նպատակայարմար լուծումից է կախուած թէ քաղաքացիների, թէ գիւղացիների և թէ եկող փախստականների վիճակի թեթևացումը։

Եթէ քաղաքային դուման անկարող է զգում իրեն, բազմաթիւ գործերով զբաղուած լինելու պատճառով, նախաձեռնող լինել ալիւրի և շաքարի պահեստ բանալու, այն ժամանակ թող այդ գործն իր վրայ վերցնի «Կուլտուրա» սպառողական խանութը, իսկ քա-

ղաքային դուման օգնի նրան անտոկոս փոխատուութեամբ և այլ յարմարութիւններ ստեղծելով։ Երկար մտածելու և բանակցութիւններ վարելու ժամանակը չէ. պէտք շտապել, ժողովուրդ հաց է աղաղակում՝ ժամերով սպասելով հացավաճառների խանութների առջև. և վերջապէս մեր կերածը հաց չէ, այլ կիսաեփ խմոր։ Պէտք է գործի անցնենք, եթէ թանգ է մեզ համար հասարակութեան և մեր սեփական անձերի ֆիզիքական գոյութիւնն ու առողջական վիճակը։

Նորայր

«ԿՈՒԼՏՈՒՐԱ» ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Կիրակի, ամսոյս 23-ին, քաղաքային դումայի դահլիճում տեղի ունեցաւ «Կուլտուրա» սպառողական ընկերութեան ընդհանուր ժողովը, նախագահութեամբ պ. Հ. Կոստանեանի։ Ժողովում կարդացւեց նախ ընկերութեան վարչութեան կազմած տարեկան հաշիւը և զեկուցումը և ապա վերստուգիչ յանձնաժողովի արձանագրութիւնը։ Վարչութիւնը նիւթական պակասութեան պատճառով հնարաւորութիւն չէր ունեցել հաշւապահ վարձելու, ուստի և հաշիւները տարւել էին անկանոն, որի պատճառով վերստուգիչ յանձնաժողովը անկարող էր եղել քննել հաշիւները։ Բայց և այնպէս վարչութեան ասելով խանութը վնաս չէ ունեցել, այլ մօտաւորապէս 200 րուբլի արդիւնք։ Յամենայն դէպս գործը այնքան էլ մխիթարական վիճակ չէ ներկայացնում, ուստի ժողովի առջև դրւեց ընկերութեան լինել չլինելու հարցը։

Ժողովը առանց բացառութեան դէմ եղաւ լիկվիդացիայի խնդրին, չեշտելով անպայման կարևորութիւնն ընկերութեան, մանաւանդ այսպիսի մի ժամանակ, երբ նա կարող է մեծ ծառայութիւն մատուցել քաղաքիս ազգաբնակութեան։ Հենց նոյն այդ ժամանակի պահանջն ի նկատի ունենալով՝ ժողովը նպատակայարմար գտաւ, որ ընկերութիւնն այսուհետև զբաղւի ալիւրի, շաքարի և թէյի առևտուրով գլխաւորապէս, մնացած իրերի վաճառման յատկացնելով աննշան տեղ։ Եւ քանի որ ընկերութեան դրամագլուխը շատ պակասաւոր է յիշեալ մթերքների առևտուրով զբաղւելու համար, ժողովը առաջարկեց վարչութեան, որ նորից բանակցութեան մէջ մտնի քաղաքային ուպրավայի հետ և խնդրի վերջինիս խոստացած 5000 րուբլի փոխատուութիւնը, իսկ ծայրահեղ կարիքի դէպքում դիմի փոխառութեան՝ ստանալով նախօրօք ընդհանուր ժողովի համաձայնութիւնը։ Այնուհետև ժողովն անցաւ նոր վարչութեան անդամների ընտրութեան. հներից վերընտրւեցին բժ. Եարամիշեան, ժողովականների բազմիցս խնդրանօք. Ս. Մանդինեան և Լևոն բէկ Մինասբէկեան. նոր անդամներ ընտրւեցին Հ. Կոստանեան, Գ. Իսրայէլեան, Այիւբ Ջաբար Օղլի և Ալէքսանդր Րուդինսկի։ Ժողովի վերջում պ. Եարամիշեանը կարդաց այն անձանց ցուցակը, որոնք քաղաքիցս հեռանալու և այլ պատճառներով հրաժարւում են ընկերութեան անդամութիւնից և յետ են պահանջում իրենց անդամակցական վճարները։ Որոշւեց, ըստ կանոնադրութեան, երեք ամսւայ ընթացքում վերադարձնել հրաժարւողների անդամակցական վճարները։ Ժողովը ցրւեց՝ յուսալով, որ նոր վարչութիւնը ուժ և եռանդ չի խնայելու գործն աւելի կանոնաւոր հիմքերի վրայ դնելու համար։

Ն.

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

Օգոստոսի 14-ի երեկոյեան փակ նիստի հաշւետւութեան շարունակութիւնը։

Փախստականների ապահովման օրինագծի մասին խօսում են նաև Եանուշկևիչը և Ֆրիդմանը։ Առաջինը յիշեցնում է, որ ներկայ րոպէում հրի ու սրի մատնւած ծայրագաւառներն իրենց արիւնով փրկում են Ռուսաստանի ամբողջութիւնն ու „արժանապատւութիւնը". ուստի լատիշ-լիտով ժողովրդները ողորմութիւն չէ, որ ուզում են, նրանք համարում են, որ իրաւունք ունեն օգնութեան։ Սակայն բաւական չէ նիւթական օգնութիւնը. պէտք է բաւարարել այդ ժողովրդների հոգեկան պահանջներն ու տենչերը, որպէսզի նրանք աննկուն տանեն իրենց տանջանքները և իմանան, որ Ռուսաստանը համարում է նրանց իրենց հաւասար եղբայրներ։ Պէտք է ճանաչել նրանց ազգային կուլտուրական ինքնորոշման իրաւունքը։ Ծառախօսն անբաւարար է համարում փախստականների համար առաջարկւած 25 միլիոն րուբլին և աննպատակայարմար գտնում փախստականների օգնութեան գործն ադմինիստրացիային յանձնելը, քանի որ, նրա ասելով, երբեմն նահանգապետներն ամենից առաջ են փախչում վտանգաւոր համարւած շրջաններից և առաջարկում է փախստականներին օգնելու գործը յանձնել հասարակական կազմակերպութիւններին, որոնք միայն կարող են օգնել մեր արկածեալ եղբայրներին։

Ֆրիդմանը նկարագրելով հրէայ փախստականների դառն վիճակը՝ անհրաժեշտ է գտնում վերացնել յատուկ հրէաների վերաբերող «բնակութեան սահմանները», տալ նրանց մարդկային տարրական իրաւունքներ, որոնցից նրանք զուրկ են եղել մինչև այժմ։

Վերջում խօսում է Լաշկևիչը, որը անբաւարար համարելով 25 միլիոն նպաստը փախստականներին, առաջարկում է յատկացնել 50 միլիոն րուբլի։

Այնուհետև սկսում է յօդւածային ընթերցումը և Դուման անցնում է օրինագծի քննութեան, որն ընդունւում է շտապողական կարգով և մերժւում է Լաշկևիչի առաջարկը—25 միլիոն րուբ. բարձրացնել 50 միլիոնի։

Յաջորդ նիստում Դուման ընդունելով երկու հարցապնդում—Լեհաստանում ձերբակալւած և զանազան քաղաքներում բանտարկւած լեհերի ու պատերազմական գործողութիւնների շրջանից տեղափոխւած բանւորների և նրանց ընտանիքների դրութիւնը թեթևացնելու մասին—անցնում է պատերազմի պատճառով առաջացած արտակարգ ծախքերը ծածկելու մասին խորհրդակցելու։

Զեկուցանող Շինգարևը մատնանշում է, որ ֆինանսների մինիստրի տւեալների համաձայն 1915 տարւայ համար պատերազմական ծախքերը հասնում էր 7 միլիարդ 242 միլիոն րուբլու, իսկ սովորական բիւջէի համաձայն բացառիկ 2 միլիոն 847 րուբլու հետ միասին՝ ընդամենը 10 միլիարդի։ Եղած և սպասւելիք եկամուտներից զատ պահանջւում է դեռ 3 միլիարդ 200 միլիոնի վարկային գործողութիւններ։ Պետութիւնն արդէն փոխառութեամբ ստացել է 6 միլիարդ րուբլի, հաւանաբար էլի մեծ գումարի փոխառութիւն կանէ մինչև պատերազմը հասցնէ յաղթական վախճանի՝ առանց վախենալու միջոցների քանակից։ Ըստ այդմ պահանջւում է աւելացնել մեր տուրքերը և բացի դրանից դիմել պետական վարկի։ Ֆինանսների մինիստրը, ներքին վարկի շրջանում ենթադրում է նոր փոխառութիւն 250 միլիոն րուբլու 4 տոկոսով և ծրագրում է վիճակախաղային փոխառութիւն։ Սակայն հռետորը յիշեցնելով, որ մեր երկրի միջոցներն անսպառ չեն, ընդգծում է, որ մինիստրութիւնը պարտաւոր էլի ուժերի և միջոցների թոյլտւութեան սահմանում հող նախապատրաստել արտաքին խոշոր փոխառութիւնների համար։ Այնուհետև հռետորը անհրաժեշտ համարելով պահել մեր ոսկու պաշարը՝ առաջարկում է միջոցներ ձեռք առնել, որ ըստ կարելոյն շատ ապրանք արտահանւի և քիչ ներմուծւի, պակասեցնել արտասահման-

Թ Ե Ր Թ Օ Ն

ԾԵՐ ՄԻԼԼԵՐԸ

(Շարունակութիւն)

— Իսկ Միլլերն արդէն թողել էր արտասւելն ու երեսը շրջել դէպի պատը՝ ամաչելով իր փոքրոգութիւնից. բայց նրա շրթունքները շարունակում էին դողալ և կապտել էին ու չորացել ինչպէս մեռածի շրթունքները։ Նախաճաշի հրաւիրելուն նա գլխով բացասական նշան արաւ և չշարժւեց իր տեղից. իսկ Կարլը նշան արաւ և փսփսաց կնոջ հետ, որ թոյլ տայ հանգստանալու և միգուցէ յետոյ նախաճաշի։ Ծեր Միլլերը մնալով մենակ, ընկղմւեց վշտերի և յուսահատութեան մէջ. չորացած շրթունքները սկսեցին շշնջալ՝ ինչպէս աղօթք.

— Չկայ այլևս երջանկութիւն. արեան փոթորիկը սրբեց նրան և իզուր է սպասել։ Իմ սիրելի երեխաներ... Ամեն ինչ կորւած է. չկայ հայրենիք, համարեա բոլորը վերցրւած է չար ձեռքով. ո՛չ, ո՛չ, միայն իմ անպէտք մարմինն է մնացել... ո՞ւր է քո ողորմածութիւնը, Տէր, ինչո՞ւ դու խնայեցիր ինձ... ինչո՞ւ ես չկռւեցի մինչև իմ արեան վերջին կաթիլը. այն ժամանակ ես կը լինէի իմ Մարիայի մօտ... Մարիա, Մա-արիա... տար ինձ... աղաչիր Աստծուն... Ծեր Միլլերի դէմքն այլակերպւեց, աչքերը երբեմն փայլում էին և երբեմն էլ սևանում, և կարծես, թէ ապակուց էին. ձեռքերը թուլանում և ընկնում են ծնկների վրայ. սիրտը դադարում է բաբախել. ազատիչ մահը չէ, արդեօք, որ մօտենում է... ո՛չ, դարձեալ փայլում են աչքերը, դարձեալ նրանց մէջ երևում է կեանք, քէն ու աղերսանք... դարձեալ սիրտը բաբախում է և լցւում տաք արիւնով. ձեռքերն ըստ սովորականին ուղղում են բաճկոնի ծալւածքները և գրպանից հանում թաշկինակը քիթն ու աչքերը սրբելու։ Լոյսի և բախտաւորութեան համար մղած պայքարում եղած երկար աշխատանքի ճանապարհը դարձրել էր նրան հպարտ, դիմացկուն, ուժեղ և համարձակ. կեանքը՝ ստեղծւած նրա ուղեղով, չցանկացաւ բայց թողնել նրան հասարակ կերպով, ասելով, «Մեռիր, ծեր Վիլհելմ, դու արդէն նիհարել ես»։ Կը պառկէր այս մահճակալի վրայ, կը փակէր աչքերը և կը մեռնէր. կեանքը թոյլ չի տալիս. կողոպտում է նրան՝ յիմարացնելով ամենավերջին աստիճանի։ Ճաշի ժամանակ ներս մտաւ մի ուրիշ ծերուկ—կարճահասակ, արագաշարժ և ցասկոտ. աչքերով կրակում ու լեզւով կտրատում էր և ամեն ինչ շպրտում ծեր Միլլերի հոգին։

— Տեղը չէ յուսահատութեան, Վիլհելմ, լսո՞ւմ ես... մենք կը յաղթենք... շուտով կը վերադառնանք հայրենիք և կը պահանջենք մեր կարողութիւնը։

— Լռիր, Կարլ...

Վիլհելմը գրեթէ ատելութեամբ նայեց ծեր Բրիւմմերին և աւելացրեց.

— Ես ժամանակ չունեմ զառանցանքներ լսելու...

— Ես էլ գիտեմ... գիտեմ, Վիլհելմ...

—Դա զառանցանք է, Կարլ, մեզ կը յաղթես...

—Միթէ դու չգիտե՞ս, ում պէտք է յաղթել։

—Գիտեմ, բայց ո՞վ կը յաղթի։

—Մենք՝ «Մեծ ազգը»։

Կը դարձնե՞ս դու, ինչ կորցրել եմ. ո՞ւր է քո կինը և ո՞ւր երեխաները։ Ներիր, Վիլհելմ, կինս ինձ հետ է, իսկ որդիքս կռւում են հայրենիքի համար։

—Իսկ ես ամեն ինչ կորցրել եմ, ամեն ինչ, Կարլ... հարկաւոր չէ ինձ յաղթանակ. նա չի վերադարձնի իմ կեանքը, ո՛չ։

—Վիլհելմ, բղաւում է Կարլը բարկութեամբ՝ սենեակում շրջելով, դու չես սիրում քո հայրենիքը... դաւաճանութիւն...

—Ե՞ս...

—Այո՛, դու, չես սիրում...

—Միթէ նա պէտք է խլէր ինձնից իմ բախտաւորութիւնը, ասա ինձ, Կարլ, պէ՞տք է...

Բրիւմմերը հայհոյեց և արագութեամբ դուրս թռաւ նախասենեակից դէպի բնակարանի ետևի մասը։ Մինչև մի քանի րոպէն նա նստած սեղանին՝ ճաշում էր Կարլի հետ, խօսելով աղաւաղւած ռուսերէնով.

— Русскай добра... баранокъ давалъ... комнатъ давалъ... Յետոյ ծեր Միլլերը դուրս եկաւ նայելու իրենց հետ բերած մեռնող աղջկան—Էմմային, որը չէր դիմացել ռուսական սառնամանիքներին։ Նրա դէմքը անշարժ էր ու դալկացած՝ և Վիլհելմին բաղդաւոր էր թւում. Վիլհելմը նայելով մարող կեանքին՝ արտասւում էր և նախանձում մեռնողին։

— Միթէ նա էլ է կրակել, մտածում էր նա և յիշում իր աղջկանը։ Երբ Էմման արձակեց վերջին շունչը, ծեր Միլլերը շուռ եկաւ և ծանր քայլերով հեռացաւ՝ թողնելով նրա վրայ լալու «թշնամի օտարուհիներին», որոնք շատ մօտ շրջապատել էին հանգուցեալին։

II

Ռուս և գերմանացի աղջիկները Էմմային տարան գերեզմանատուն. դագաղին հետևում էին ծերերը. բոլորի դէմքերն էլ միաժամանակ տխուր էր։ Թաղեցին նրան պարիսպներից դուրս և ցրւեցին տները։

Ծեր Միլլերը երկար նայեց ձիւնով ծածկւած խաչերին ու թմբերին, յիշեց Վիլհելմինային, արտասւեց, կուչ եկաւ ցրտից և մտածեց. «Զպառկեմ և ննջեմ այստեղ, շուտով կը սառչի ծեր մարմինս և հոգիս կը թռչի Մարիայի և երեխաներիս մօտ»։ Եւ յանկարծ նա սարսափեց խաչերի և գերեզմանների սպիտակ և արծաթափայլ տեսքից. նրա առաջ փայլեց սարսափելի պատկեր—հսկայական, մեծ դաշտ, դիակների հսկայական կոյտեր, իսկ նրանցից վերև վայրի կռկռոցով ագռաւներն են թռչում և կտցահարում երբեմն արիւնով հրճւող աչքերը. վազում են գայլերը և յօշոտում իրենց որսը։ Յետոյ տեսնում է իր որդու յօշոտւած, սարսափելի դիակը, նրա կողքին Վիլհելմինային և փոքր որդուն. ծեր Վիլհելմը թողնելով այդ զարհուրելի պատկերը՝ շտապում է իր բնակարանը և նզովում այն, ինչ որ սրբութիւն էր համարւում և նրանց՝ որոնց համար քիչ առաջ աղօթում էր։ Իսկ Կարլը նստել էր տանտիրոջ հետ բնակարանի ետևի մասում և խօսում՝ աչքերով ամբողջ սենեակը հետազօտելով.

եան չքեղութեան նիւթերի գործածումը մեր ներքին շուկայում և կրճատել արտասահման գնացողների թիւը. ապա կոչ անել ազգաբնակչութեան, որ իրենց ոսկեայ զարդ ու զարդարանքները զոհաբերին պետութեան: Ինչ վերաբերում է մանր դրամի պակասելուն, զեկուցանողը դա համարում է թիւրիմացութեան արդիւնք և պարզամիտների գործ, որ կասկածոտութեամբ տարւելով պահում են մետաղեայ մանր դրամները:

Մարկով 2-ը նկատում է, որ մանր դրամի անհետացումը չի կարելի միայն հասարակութեան պարզամտութեամբ բացատրել. դա գերմանական գրգռումի հետևանք է, թղթադրամի արժէքը ձգելու նպատակով: Մարկով 2-ը և առհասարակ աջակողմեանները առաջարկում են եկամտային տուրքից զատ, մենավաճառ հաստատել թէյի, շաքարի, լուցկու և նաւթի:

Զեկուցանող Շինգարևը ամփոփելով վիճաբանութիւնները՝ շեշտում է, որ երբ խօսում են շրջաբերութեան իրաւունքի ընդլայնումի մասին, ոչ թէ մտածում են կառավարութեան աջակցելու, այլ ռուս պետութեանը: Ներկայ դաժան րոպէին մենք պատասխանատու ենք պետութեանը տալու ըստ կարելոյն լայն միջոցներ պատերազմը վարելու և վերջացնելու համար. այդ կարիքը կառավարութեան կարիքը չէ, այլ մեր հայրենիքի, որ պահանջում է է վանել թշնամուն իր սահմաններից:

Այս ժողովում ընդունւում է մի օրինագիծ, որով իրաւունք է տրւում պետական բանկին, մինչև պատերազմից առաջացած բացառիկ պայմանների վերանալը, շրջաբերութեան հանել պետական թղթադրամներ մինչև մի միլիարդ րուբլու, առանց սահմանելու օրէնքով որոշւած քանակը:

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Զնայելով, որ Թիֆլիսում երկար խօսւում է և կոչեր են լինում գաղթականների վիճակը բարելաւելու մասին, սակայն դրական դեռ ոչինչ չի երևում, էլի նրանք փողոցներում եկեղեցիների բակերում, սոված, քաղցած, մերկ, բոբիկ, անպատսպարան, պատերի մօտ բացօդայ, արևի, անձրևի տակ թափթփւած են գետնի վրայ և օրը մի քանի հատն էլ մեռնում են անտէր. անտիրական, այն էլ վարակիչ հիւանդութեամբ: Շարունակ լսւում է թէ, շուտով կարգադրութիւն կը լինի, բայց դեռ ոչինչ չի երևում:

— Օգոստոսի 20-ի Թիֆլիսի թեմի առաջնորդարանում կայացաւ Հայկական Կենտրոնական Կոմիտէի նիստը: Համաձայն թեմական առաջնորդ Մեսրոպ եպ. առաջարկութեան, որոշւեց Թիֆլիս հասնող փախստական որբերին ընդունելու, նրանց համար անկողիններ, հագուստներ գնելու և բնակարաններ պատրաստելու համար յատկացնել 5000 րուբ.: Ընտրւեց որբերին ընդունող և նրանց մասին հոգացող մի յանձնաժողով: Հայկական Կենտրոնական Կոմիտէի կողմից առաջիկայում կազմակերպւելիք տափերով ժողովարարութեան ղեկավարութիւնը յանձնարարւեց տիկ. Հ. Առստամբեանին: Հայ Օրիորդների Կոմիտէն դիմել է Հայկ. Կենտրոնական Կոմիտէին, խնդրելով նիւթական օգնութիւն հասցնել նոյն Կոմիտէի կողմից բացւելիք հայ որբերի ժամանակաւոր ապաստարանի պահպանման համար: Որոշւեց յատկացնել 300 րուբլի:

— Կովկասեան Գլխաւոր Կոմիտէն Երևանի քաղաքագլխից ստացաւ հետևեալ հեռագիրը. «Քաղաքում կայ 20,000 փախստականներից աւելի, որոնք տեղաւորւած են եկեղեցիների բակերում, փողոցներում, այգիներում բաց երկնքի տակ: Անթիւ հիւանդներ կան, մեծ թւով մահացութիւն: Քաղաքի սանիտարական դրութիւնը փախստականների լցւելու պատճառով աւելի է վատթարացել: Քաղաքային սայլերը անկարող են քաղաքը մաքրել: Խընդրում եմ շտապեցնել յատկացւած գումարը»: Կովկասեան Կոմիտէտը Երևան փոխադրեց 50,000 րուբլի:

— Համառուսական քաղաքների միութեան Կովկասի ճիւղի լիազօր Ալ. Խատիսեան մեկնեց Ալէքսանդրօպօլ, որտեղից գնալու է Երևան և Էջմիածին փախստականների կարիքների հետ ծանօթանալու և շտապփոյթ միջոցներ ձեռք առնելու: Վերադարձին Խատիսեանը դիտելու է Երևանից մինչև Դիլիջան եղած սննդական կայանները, որոնք բացւած են փախստականների համար: Խատիսեանը հեռագրեց Երևանի և Ալէքսանդրօպօլի քաղաքագլուխներին և Էջմիածնին՝ անմիջապէս պատրաստել ամեն անհրաժեշտը փախստականների համար հիւանդանոցներ բանալու համար.

— Թիֆլիսի Սաբուրթալօ կոչւած արւարձանում Գօլղլիստի լուցկու գործարանում ապաստանած թիւրքահայ փախստականների մէջ երևացել է խօլերա: Նահանգապետը քաղաքագլխի պաշտօնակատար իշխ. Ա. Մ. Արղութեանի և բժիշկների հետ այցելեց այդ ապաստարանը և կարգադրեց, որ երկու ստրաժնիկ կանգնեցնեն այդ տեղի ճանապարհին, որ կողմնակի մարդիկ չգնան փախստականների ապաստարանի կողմը: Փախստականներին բացատրւեց, որ նրանք Կուրի ջուրը չըխմեն:

— Համաձայն քաղաքների միութեան կովկասեան բաժանմունքի յարուցած միջնորդութեան, Կովկասեան գլխաւոր կոմիտէն յատկացրել է 200,000 ր. փախստականների մէջ տարածւած վարակիչ հիւանդութիւնների դէմ կռւելու համար:

— Կովկասեան գլխաւոր կոմիտէի միջնորդութեամբ թոյլատրւած է երկաթուղիներով փոխադրել փախստական կանանց, երեխաների, ծերերի և հիւանդների:

— Էջմիածին մեկնեցին պրօֆ. Մարտինովսկին իր սանիտարական խմբով, բժիշկ Մեասնիկեան և իրաւասու Լ. Եւանգուլեան: Նրանց հետ մեկնեց նաև Գրատեօվսկիի ախտահանիչ խումբը անհրաժեշտ ախտահանիչ միջոցներով ու գործիքներով:

— Հայկ. Կենտրոնական կոմիտէտը Իգդիրից ստացել է հետևեալ հեռագիրը, «Իւրաքանչիւր օր Իգդիր են գալիս հազարաւոր փախստականներ հայրենիք վերադառնալու: Կարիքը մեծ է, միջոցները սպառւել են»:

— Մէկ շաբաթից աւելի էր, որ վանեցիներից՝ տղամարդիկ պատրաստւում էին վերադառնալ Վան և շրջակայքը: Վերջապէս օգոստոսի 13-ին նրանք Իգդիրից ճանապարհ ընկան: Առայժմ գնացին հազարից աւելի մարդիկ, որոնցից գերագոյն մասը զինւած է: Երթի ղեկավարն էր Վանի նահանգապետ Արամը:

— Թիւրքերը չկարողանալով զսպել Զէյթունի հայ ապստամբները, որոնց կրակից թիւրքական երկու զօրաբաժիններ ջախջախւեցին, Հալէպի գերման հիւպատոսը և զօրավար Ջէմալ փաշան կը դիմեն կաթոլիկ և բողոքական հայերի պետերին, խոստանալով որ եթէ Զէյթուն յանձնւի, բոլոր հայերը զերծ կը մնան կոտորածից. զէյթունցիներն այս միջնորդութեան շնորհիւ կը յանձնեն քաղաքը. բայց հազիւ թիւրքերը կը մտնեն Զէյթուն, ջարդը կը սկսի: Թէև ժողովուրդը զէնքի կը դիմէ, բայց շատ ուշ. կռւողներից մնացորդները կամրանան լեռների մէջ, իսկ հայ ժողովուրդը, կին թէ այր, կը քշւի քաղաքից դէպի Միջագետք կամ այլուր բարբարոս վայրեր: Հալէպ քշւածներից 30 հոգին կը կախեն: Քաղաքը լցւած է հիմա թիւրք մուհաջիրներով և հերոս Զէյթունի անունը փոխւած է Սիւլէյմանիէի:

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Մեզ հաղորդում են, որ առաջիկայ սեպտեմբերի 1-ից թեմ. դպրոցում կը սկսւեն նորեկ աշակերտների ընդու-

---

—Хорошъ вы... хорошъ... моя очень любитъ хорошъ!... Нѣмецъ... уважаетъ русскай хорошъ... Нѣмецъ хорошъ...

Կարպը պատասխանեց նրան.

—Մեր հոգին ռամկական է, հասարակ, իսկ Վիլհելմը ինչպիսին է, ինձ անհասկանալի է... Կարլը թօթափեց ձեռքը և մռայլւեց.

—Умираитъ хочетъ!

—Ինչո՞ւ. հարկաւոր չէ... Ես չեմ փասում ձեզ... ինչ թշնամիներ էք դուք այստեղ. խղճալ պէտք է...,

—Да териѣешь нада... хорошь терпѣит. умираитъ не хорошъ...

—Ներս մտաւ Վիլհելմը և մոլար նայեացքով նայեց նախ Կարպին և ապա Կարլին.

—Կարլ, դու լսեցիր, ինչ ասաց Էմման մահւանից առաջ:

—Ես, մ՞ի, այո՛. բայց նա խելագար էր. այդ ես գիտեմ...

—Նա ասաց. «Ազատւում եմ նախատինքից»:

—Ես ասում եմ, նա խելագար էր. Նա ասաց մեծ ճշմարտութիւնը. խօսեց Միւլերը և հեռացաւ:

Այսպէս ապրեց ծեր Վիլհելմը բարի Կարպի տանը երկու շաբաթ. բայց ռուս գիւղացու և նրա կնոջ բարութիւնը չկարողացաւ տալ նրան հանգըստութիւն և հաւատ դէպի կեանքը: Էմման երևում էր նրան երբեմն կնոջ և երբեմն էլ աղջկան կերպարանքով. երևում էր ծաղրող արևի ճառագայթներում և անհետանում խաւարումը և այդ խաւարը խեղդում էր ծեր Վիլհելմին: Նա արթնանում էր, նստում անկողնում և լալիս... Մի անգամ Կարպը պատրաստւեց գնալ քաղաքի շուկան. Նա ասաց իր կնոջը ցոյց տալով Վիլհելմին.

—Դա, գիտես, մի տեսակ տարօրինակ է, հենց որ մի փոքր բան անեմ, իսկոյն կը վազի ենթասպայի մօտ. դու ինքդ էլ ուշք դարձրու, տես, թէ ինչ են դուրս տալիս նրանց մասին. ասում են, թէ մորթելու են...

Աքսինեան թեքւեց դէպի դուռը և յանդիմանեց ամուսնուն.

— Ինչ ես օձիքդ փաթաթել:

—Բոլորը մէկ է, մի ուրիշին կը բերէին:

—Ահա նրան—Կարլին—աւելի ուրախ... լաւ մարդ է, իսկ դա,—Տէրը իրեն հետ...

—Եւ դա կարծես ոչինչ... մեծ վիշտ ունի նա, դու ինքդ հասկացիր...

Աքսինեան հանգստացաւ և ճանապարհեց ամուսնուն. Ինքը տարեկան երեխային ուղարկեց նայելու բնակիչներին, իսկ ինքը սկսեց ժողովել անասուններին, այսինքն բերաւ կեր ոչխարների և կովերի համար, մաքրեց բակը աղբից և բոլորից յետոյ մըտաւ մառանը ճաշի համար կաղամբ և վարունգ բերելու: «Օ, Տէր, ինչպիսի սարսափ... Ողորմեա մեզ, երկնային Թագուհի»: Այժմ մառանում նա յիշեց, որ Վիլհելմի ամբողջ առաւօտ անհանգիստ էր և շարժման մէջ. կարծես ինչ որ բան հետազօտում և ծրագիրներ կազմում: Դարձեալ սարսափը պաշարում էր նրան: «Ա՜խ, իզուր բաց թողի Կարպին, իզուր. ինչ է թողեցին փոքր աղջկան, նա բոլորովին անփութացաւ»: Նա յիշեց Վիլհելմի դեղնած, ուռած դէմքը, փայլող աչքերով և սարսափեց. չէ՞ որ նա այնպէս սարսափելի էր. ինչո՞ւ ոչ ինքը և ոչ Կարպը ուշադրութիւն չդարձրին... Յանկարծ նա վերևից լսեց երեխաների քայլերն ու ձայնը.

—Մայրիկ, շուտ եկ, նա դանակը վերցրաւ:

—Մայրիկ, այ մայրիկ, բղաւեց փոքրիկ երեխան, ես վախենում եմ... նա սարսափելի է... շարունակ ման է գալիս... փնթփնթում... Այ, մայրիկ, վախենում եմ... դուրս եկ...

Աքսինեան վեր կացաւ. ձեռքերն ու ոտները դողում էին. դժւարութեամբ դուրս եկաւ մառանից, քաշեց երեխայի ձեռքից և վազեց ենթասպայի ետեւից: Ենթասպան հաւաքեց մի քանի գիւղացիներ. Նրա ետևից քայլում էր պառաւների ամբոխը. ունէին միայն մի ենթադրութիւն, որ ծեր գերմանացին ցանկանում է կոտորել ընտանիքը. ամբոխի մէջ ծնւեց վրէժխնդրութիւն դէպի թշնամին:

— Կոտորել պէտք է դրանց.

—Նենգամիտներ են դրանք:

Միաժամանակ մի քանի ձայներ պաշտպանում էին գերիներին և հաւատացնում ամբոխին, որ Աքսինեան վախից է երևակայել:

—Պէտք է զգոյշ լինել... առանց դիտաւորութեան... կարգադրեց ենթասպան, մուտքի չըպղելի...

Ոչ ոք չցանկացաւ առաջ անցնել:

—Հայդա, երեխաներ... ինչո՞ւ էք կանգնել. ասաց ենթասպան. սեղմելով ատրճանակը ձախ ձեռքով, իսկ թրի դաստակը աջով:

Հանդարտ մտան բնակարանի հետևի մասը: Ենթասպան ոտների ծայրերով և հազիւ շունչ քաշելով մօտեցաւ դըռանը և նայեց արանքով: Ամբոխի մի մասը կանգնել էր բակում. իսկ մի մասը՝ շէմքում. բոլորը նկատեցին, որ ենթասպան սարսափից և յետ ցատկեց, և ցանկացաւ փախչել. բայց կանգնեցին, երբ լսեցին հառաչանք: Ենթասպան դուռը լայն բաց արաւ, և ամբոխը տեսաւ ծեր գերմանացուն կտրըւած կոկորդով ընկած սենեակի մէջ տեղը. Նա դեռ կենդանի էր և խռխռում է. դանակը ընկած էր նրա կողքին, արեան մէջ:

—Այս ինչ ես արել, բղաւեց ենթասպան: Վիլհելմը սևեռեց նրա վրայ էլեկտրականացնող հայեացք և խոխոացրեց.

—Ушель.

Ենթասպան ձեռքը շարժեց, դարձաւ դէպի ամբոխը և ասաց, կարծես իրեն մեղաւոր զգալով:

—Մեռաւ արդէն... իսկ մենք այդտեղ մեղաւոր չենք:

—Ամբոխը սարսափով նայեց ենթասպանի սպիտակ դէմքին և արիւնոտ վէրքին, իսկ նա ընկած է և ասում էր ամբոխին որոշակի.

—Դուք ցանկացաք ինձ մորթել, իսկ ես ահա ինքս... նախատինքից ազատւում եմ...

Շուշի.

Թարգ. Լ. Վարդունի

նելութեան քննութիւնները։

— Քաղաքային ինքնավարութիւնը կարծէք բոլորովին անուշադրութեան է մատնել քաղաքի փողոցների մաքրութեան հարցը։ Դեռ յունիս ամսուանից թափուած մնում են Լօրիս-Մելիքեան փողոցում աղբիւրի առջև գտնւող աւազակոյտերն ու քարակոյտերը։

— Ահա մի քանի օր է, ինչ փոստը սկսել է երթևեկել, համաձայն նոր կարգադրութեան, շաբաթական երեք անգամ, որպիսի հանգամանքը մեծ անյարմարութիւն է ստեղծում ազգաբնակչութեան համար։ Չէր խանգարի եթէ քաղաքային ինքնավարութիւնը ազգաբնակչութեան կողմից որոշ միջնորդութիւն յարուցանէր, վերականգնելու նախկին կարգը։

— Քաղաքումս զգացւում է մանր դրամի մեծ կարիք։

— Ազգաբնակչութիւնը, ինչպէս մեզ հաղորդում են, ածուխի մեծ նեղութիւն է կրում. սպեկուլեանտները թոյլ չեն տալիս քաղաքը ածուխ մըտնելու, բեռներով գնում են քաղաքից դուրս, ամբարում ձմրան համար։

— Անցեալ կիրակի օրը քաղաքային ակումբի ամառային շէնքի դահլիճում տեղի ունեցաւ դօքտօր պ. Լևոն Աթաբէկեանի հետաքրքրական դասախօսութիւնը «Տուբերկուլիօզի մասին»։

— Մեզ հաղորդում են, որ ամսոյս 25-ից Մեղրեցոց եկ. ծխ. դպրոցում սկսել է նորեկ աշակերտների ընդունելութիւնը։

— Հացի պակասութիւնը դեռ ևս զգացւում է. փռների առաջ հասարակութիւնը շարունակում է շարան-շարան սպասել։ Փռնից դուրս եկած տաք-տաք հացը բաւական չէ որ խսկականից թեթև է գալիս, տուն տանելն էլ անյարմարութիւն է ներկայացնում։

— Չնայած որ քաղաքային վարչութեան առաջիկայ սեպտեմբեր ամսւայ համար որոշւած սակագինը դեռ չի հրատարակւած, այնուամենայնիւ լաւաշավաճառները փթին աւելացրել են 20 կօպ. հացի յատկութիւնն էլ վատացել է, որովհետև «եստ են անում» կորկալիւրով։

— Բարեգործական ընկերութիւնը շարունակում է գիրք չտալ բաժանորդանդամներին, գրադարանապետի հիւանդութեան պատճառով։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

— Պետական Դումայի օգոստոսի 19-ի նիստի դռնփակ մասում շտապողական կարգով ընդունւած է երկրորդ կարգի պետական օպոլչենիայի ռատնիկների զինակոչի և նշանակման կարգի օրինագիծը։ «Утро Россіи» թերթի ասելով, յիշեալ օրինագծի համաձայն դպրոցական աշակերտները զինակոչից կազատւեն։

— Պետրօգրադից հեռագրում են, որ Կարմիր Խաչը մերժել է Թիւրքահպատակ հայերին սանիտարներ նշանակելու խնդիրը։ Հայ բժիշկների վերաբերմամբ որոշւած է դիմել զինւորական իշխանութիւններին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Անգլիայի գործը

Ֆրանսիական սենատօր Էմբէրը, որ դեռ ևս մինչև պատերազմը մերկացումներ էր արել ֆրանսիական բանակում ծանր թնդանօթների պակասութեան մասին, այցելել է Լլօյդ-Ջօրջին։

Ահա թէ ինչ է ասել անգլիական պարենաւորման մինիստրը ֆրանսիական սենատօրին։

«Դաշնակիցները մեզնից գրեթէ գերմարդկային ճիգեր են սպասում և մենք այդ անում ենք։ Վաղը, կարելի է ասել, մենք հնարաւորութիւն կունենանք մեզ հետ միատեղ և ամբողջ մարդկութեան ընդհանուր գործի համար պատերազմող ժողովրդներին հայթայթելու այն ամենը, ինչ որ կարևոր է նրանց, ընդհանուր նպատակների իրագործման համար։ Ես կամենում եմ, որ ամենուրեք ամենքը իմանային, որ այն ամենը, ինչ մեր հարստութիւնն է կազմում, այն ամենը, ինչ արտադրում են մեր գործարանները, — այդ ամենը ընդհանուր սեփականութիւն է, որը և կը բաժանւի մեր դաշնակիցների միջև, չխօսելով արդէն այն զոհերի մասին, որ կրում են մեր զինւորները իրենց արիւնով։ Ասացէք նրանց, որոնց անհանգստացնում է անգլիական բանւորների վերաբերմունքը դէպի պատերազմը, այն զարմանալի զոհաբերութեան մասին, որ անում են բանւորական միութիւնները, հրաժարւելով մինչև պատերազմի վախճանը իրենց ամենանւիրական արտօնութիւններից։ Ասացէք, վերջապէս որ անգլիական կառավարութիւնը այժմս իր հսկողութեան տակ է առել այն բոլոր գործարանները, որոնք կարող են պատրաստել՝ թնդանօթներ, հրացաններ, ռումբեր, պայթուցիկ նիւթեր, նաև բոլոր ձուլարանները, մեքենա-գործարանները և որ այդ բոլոր գործարաններից դուրս չէ գալիս ոչ մի կիլոգրամ մետաղ, որ նշանակւած չլինի բանակի պէտքերի համար։ Բանւորական ձեռքերը, որչափ հնում, նոյնչափ և բազմաթիւ, հաւաքւած են այդ հսկայ արհեստանոցներում։ Առանց տարակուսանքի ես ռազմաճակատից յետ կոչեցի բոլոր ինժեներներին և բոլոր օգտակար բանւորներին։ Այս պատերազմում մենք պէտք է կռւենք ոչ թէ կուրծք առ կուրծք, այլ մեքենայ մեքենայի դէմ»։

— —

Աւստրիայի դրութիւնը

Միւնխէնից հասած տեղեկութիւնների համաձայն շարունակւում է գերմանական զօրքերի տեղափոխումն դէպի հարաւային Վենգրիա։ Հաստատ աղբիւրներից հաղորդում են, որ Աւստրօ-Վենգրիան պատերազմի մի տարւայ ընթացքում կորցրել է 810 հազար գերի, 1,710,000 սպանւած և մեռած զանազան հիւանդութիւններից, վերջապէս 1,885.000 հոգի էլ վիրաւորներ։ Մինչև օգոստոսի 1-ը իտալական ռազմաբեմում Աւստրիան կորցրել է մօտ 80 հազար մարդ։ Ռումինական «Universul» թերթը հաղորդում է, որ մի բարձրաստիճան անձն Աւստրիայից իւր ռումինական բարեկամին ուղղւած նամակում խիստ մռայլ գոյներով է նկարագրում Աւստրօ-Վենգրիայի վիճակը. «երկիրը հսկայական չափով զոհաբերելով մարդիկ և դրամ, էապէս ոչ մի շօշափելի հետևանքի չի հասել։ Առանց մեծ յոյսեր ունենալու ապագայի նկատմամբ նա վտանգւում է ոչնչանալու պրուսական թագաւորի համար, որը նրան դրդեց պատերազմի Սերբիայի հետ ծագած կոնֆլիկտի պատճառով»։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

Րիգայի ծոցի մուտքում թշնամու ջրասուզանակները օգոստոսի 21-ի և 22-ի ընթացքում բազմիցս երևում էին Իրբենի նեղուցում և ռումբեր էին ձգում մեր ականակիրների վրայ։ Վերջիններս միշտ նրանց յետ էին մղում իրենց կրակով։ Դվինայի ձախ ափին գերմանացիները հաւաքեցին օժանդակ ուժեր և գլխաւոր ջանքերը ուղղում են գետն անցնելու վրայ Ֆրիդրիխշտատի շրջանում. ուժերի անհամաչափութեան պատճառով մեր զօրքերը որոնք Լինդեն գիւղի մօտերքը անցել էին Դվինայի ձախ ափը, հարկադրւած էին յամառ կռւից յետոյ, օգոստոսի 31-ին յետ քաշւել աջ ափը։ Դէպի Րիգայի և Եակոբշտադտի ուղղութեամբ գերմանացիք սահմանափակւում էին դիմադրութեամբ մեր յառաջխաղացմանը։ Վիլնայի ճանապարհների վրայ մենք պահում ենք հակառակորդին նախկին դիրքերում։ Օրանի աւանի շրջանում մեր զօրքերը օգոստոսի 21-ին դուրս վռնդեցին Սմալնիկի գիւղից և գերեցին 200-ից աւելի գերման զինւորներ, մի քանի սպաների հետ միասին։ Մերեչանկա գետի ստորին հոսանքում, օգոստոսի 21-ին, մենք դժւարին պայմաններում ստիպւած էինք կռիւ մղել հակառակորդի դէմ, որը սպառնում էր իր առաջխաղացութեամբ մեր զօրքերի նահանջմանը Գրոդնոյի շրջանից։

Նեմանի ռազմաճակատում, Գրոդնոյից բարձր, մինչ Եասիլա գետը, մեր զօրքերը յաջող կերպով յետ էին մղում շատ տեղերում օգոստոսի 22-ի գիշերը և հետևեալ օրը թշնամու բազմաթիւ գրոհները, սակայն վերջինիս յաջողւեց մեզ յետ կասեցնել Վօլկօվիսկի ուղղութեամբ։

Գորենի և Ստիրի միջև հակառակորդը զգալի ուժեր հաւաքելով, օգոստոսի 22-ին երեկոյեան շարունակում էր զարգացնել իր առաջխաղացումը Դուբնոյի և Րօվնոյի ճանապարհներին։

Գալիցիայում, Սերետ գետի վրայ, թշնամին յամառաբար առաջանում էր օգոստոսի 22-ին Տարնօպօլի և Սերետայի գետաբերանի շրջաններում, Դնեստրի երկու ափերի վրայ, Տլուցկի մօտ, չնայած հակառակորդի կատաղի գրոհներին, մենք յետ մղեցինք և վերցրինք մօտ 300 գերի։ Կռիւները շարունակւում են։

Սև ծովի վրայ Пронзительный Быстрый ականակիրները կապիտան իշխան Տրուբեցկօյի հրամանատարութեամբ օգոստոսի 23-ին Զունգուլդակի մօտերքը կռւի բռնեցին «Համիդիէ» թիւրքական յածանաւի և երկու ուրիշ ականակիրների հետ. երկու ժամւայ կռւից յետոյ թշնամին վնասւածքներ ստանալով փախաւ դէպի Բօսֆօր, յետապնդւելով մեր ականակիրների կողմից, ըստ որում թիւրքաց նաւերի հսկողութեան տակ եղած չորս ածխակիր նաւերը խորտակեցինք։

ՂԱՓԱՆԻ ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ղաթարի հանքեր, 20 օգոստոսի

«Փայլակի» № 41-ում պ. Խալը «Ղափանի կրթական գործի շուրջը» յօդւածում քննութեան է ենթարկում իմ երկու թղթակցութիւններս, որոնցից մէկը տպւած է «Հորիզոնի» № 144-ի մէջ, միւսը՝ «Փայլակում» և տքնում է հերքել իմ գրածներս, իրողութիւնը միանգամայն հակառակ պատկերացնելով։ Ես թէև հարկադրւած եմ մի փոքր հանգամանօրէն խօսել պ. Խալի յօդւածի առթիւ, սակայն խնայում եմ «Փայլակի» սուղ էջերը, ի նկատի ունենալով, որ ներկայումս ժամանակը չէ հասարակութեանը զբաղեցնել վէճերով։ Ես «Հորիզոնի» մէջ գրել եմ. «Մեր ծխ. դպրոցների վերաբացումից մինչև հիմա, անցել է ուղիղ մի տասնեակ տարի։ Եթէ մի թեթև ակնարկ ձգելու լինենք մասնաւորապէս մեր շրջանի այսքան ժամանակամիջոցի դպրոցական կեանքի վրայ, համարեա թէ մինչև 1911/12 ուսումնական տարին բացառութեամբ մի քանի դըպրոցների՝ մխիթարական ոչինչ չենք նկատել»։ Այստեղ ընդգծւած բացառութեամբ մի քանի դպրոցների նախադասութիւնը վերաբերում է «Արամազդի» դպրոցներին, որոնք առաջին տարւանից իսկ լաւ հիմքերի վրայ են եղել դրւած։ Մինչև 1911/12 ուս. տարին ես անմխիթարական եմ համարել այն դպրոցների կեանքը, որոնք պահւում էին մեր ժողովրդի միջոցներով։ Միթէ «Արամազդի» դպրոցներից զատ էլ ուրիշ դպրոցներ չկան Ղափանում։ Ուրեմն իզուր է պ. Խալը ինձ մեղադրում, որպէս թէ ես «Արամազդի» դպրոցների 1911/12 ուս. տարուց առաջ տւած արդիւնքը զրօի հետ եմ հաւասարեցրել։ Ինձ զարմանք է պատճառում մանաւանդ այն հանգամանքը, որ ըստ պ. Խ-ի որպէս թէ ես գրել եմ, թէ «Արամազդը» իւր գործունէութիւնը սկսել է Ղափանում 1911/12 ուս. տարւանից և այդ տարւանից էլ յեղաշրջում առաջացրել մեր դպրոցական կեանքի մէջ։ Ցաւում եմ խորապէս, որ պ. Խ-ը թոյլ է տւել իրեն այդ աստիճան գրածս աղաւաղել։ Ինչպէս առաջին, այնպէս էլ երկրորդ մեղադրանքը անտեղի է։

(Կը շարունակւի)

Արծիւկ

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

№ 50 Կիրակի 30 օգոստոսի

ՍՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
1915

Կիրակի 30 օգոստոսի №50

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են խրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ — 20 կոպ, վերջին ,, ,, — 10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

Հրաման զօրաբանակին եւ նաւատորմին

Օգոստոսի 23-ին 1915 թւին Ես ստանձնեցի ղեկավարութիւնը բոլոր ցամաքային ու ծովային զինւած ուժերի, որոնք գտնւում են ռազմական գործողութիւնների բեմում։ Ամուր հաւատով դէպի Աստուծու ողորմութիւնն և աննկուն հաւատութեամբ դէպի վերջնական յաղթութիւնը, կատարենք հայրենիքի պաշտպանութեան մեր սրբազան պարտականութիւնը մինչև վերջ և ամօթով չթողնենք ռուսական երկիրը։ Իսկականի վրայ գրւած է Նորին Կայսերական ձեռքով

ՆԻԿՈԼԱՅ.

Պետրոգրադ. 26 օգոստոսի. Պաշտօնական Բարձրագոյն հրովարտակ, տրւած գեներալ-ադիւտանտ Վարոնցով-Դաշկովի անունով.

Կոմս Իլլարիոն Իվանովիչ. 1905 թւին անհրաժեշտ դասելով փոխարքայութեան վերականգնումը Կովկասում, Ես բարի համարեցի Ձեզ Իմ Փոխարքայ նշանակելու։ Երկրի մասին ունեցած Ձեր ծանօթութիւնն ու երկարամեայ բազմապիսի պետական ծառայութիւնն Ինձ ամուր հաւատ ներշնչեցին, որ Ձեր առաջ դրւած նպատակները՝ երկիրը հանգստացնելու, այնտեղ խաղաղութիւն զարգացնելու, բարգաւաճումն ու կարգ հաստատելու, ի կատար կածւին լիովին յաջողութեամբ։ Յետագայ տարիներն արդարացրին Ձեզ վրայ դրւած յոյսերը, որը ամբողջովին վերագրում եմ այն չթուլացող եռանդին, որով դուք Ձեր բոլոր ընդունակութիւններն և ուժերը նւիրեցիք անհրաժեշտ ու սերտ միութիւն հաստատելու բազմացեղ ծայրագաւառի և մեր հայրենիքի միացեալ մասերի միջև։ Ձեր զինւորական հմտութիւնը հնարաւորութիւն տւեց Ձեզ Կովկասեան զինւորական շրջանի հրամանատարութեան ամբողջ ժամանակամիջոցում տրամադրելու պանծալի զօրքերն այն աւանդներով, որոնք հնից ի վեր յատուկ էին նրանց, և կովկասեան փառաւոր զօրքը անփոփոխ յաջողութեամբ կատարում է իրեն յանձնւած դժւարին խնդիրը։ Անցեալ տարի Իմ Կովկաս այցելած ժամանակ, Ես ամենայուսատու և թարմացնող տպաւորութիւն ստացայ Կովկասեան բանակի զօրքերին կատամամբ։ Նրա հերոսական քաջագործութիւնները, որոնք արտայայտւեցին առանձին ուժով անցեալ տարւայ դեկտեմբերի երկարատև կռիւներում և ներկայ յուլիսին, Ես ի նկատի առայ, պարգևելով Ձեզ Սուրբ Մարտիրոսի և Գեորգ Զօրավարի շքանշանի 3-րդ աստիճանը։ Հաւատացած եմ, որ փորձւած, քաջարի զօրքերը յետագայում էլ իրենց հերոսութիւններով նորանոր փառահեղ էջեր պիտի գրեն իրենց ռազմական կեանքի պատմութեան մէջ։ Զիջանելով Ձեր յամառ ցանկութեանը նւիրել Ձեր ուժերն անչափ աշխատանքներից քայքայւած առողջութեանը աւելի համապատասխան մի գործի, Ես ցաւօք հոգու ազատ եմ կացուցանում Ձեզ Կովկասի Իմ փոխարքայի, կովկասեան զօրաբանակի գլխաւոր հրամանատարի, զօրքերի նակազնոյ ատամանի պարտականութիւններից և սրտանց գնահատելով Ձեր ծառայութիւններն գահին և հայրենիքին, նշանակում եմ Ձեզ լինել Իմ մօտ։

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

26 օգոստոսի. Ուղևորւեց իւր բանակատեղից դէպի իւր նոր ծառայութեան վայրը՝ Կովկաս Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Նիկոլայ Նիկոլաևիչ։ Նորին Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց ժամանել Կայարան Մեծ Իշխանին ճանապարհ գցելու և հրաժեշտ տւեց Նորին Կայսերական Բարձրութեանը։

ԿՈՎԿԱՍԻ ՆՈՐ ՓՈԽԱՐՔԱՆ

Վերև բերւած հեռագիրներից ընթերցողը տեսնում է, թէ ինչ նշանակալից փոփոխութիւններ են կայացել ռուսական զօրաբանակի գլխաւոր ղեկավարութեան մէջ։ Թագաւոր Կայսրը օգոստոսի 23-ից ինքն է դառնում պատերազմական ամբողջ բանակի Գերագոյն հրամանատարը, իսկ նախորդ Գերագոյն զօրահրամանատարը, Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլաևիչը կայսերական հրովարտակով նշանակւում է Կոմս Վօրօնցով-Դաշկովի փոխարէն Կովկասի Փոխարքայ և հրամանատար կովկասեան զօրքերի։ Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլաևիչի անունն արդէն բաւական է, որպէսզի հասկանանք այն մեծ նշանակութիւնը, որ ստանում է Կովկասը ռազմական տեսակէտից նոր փոխարքայի գալով։ Դա պարզ երևում է նաև Կայսերական հրովարտակի այն խօսքերից, որոնք ուղղւած են Մեծ Իշխանին նրա Փոխարքայ նշանակւելու առթիւ. «Թշնամու ուժեղացող ներս խուժելն արևմտեան ճակատում ստիպում է աւելի սերտօրէն կենտրոնացնել բովանդակ զինւորական ու քաղաքացիական իշխանութիւնները, ինչպէս նաև միացնել ռազմական հրամանատարութիւնը պետական կառավարութեան բոլոր մասերի գործունէութեան ուղղութեան հետ, մէկուսացնելով ընդ սմին ուշադրութիւնը մեր հարաւային ճակատից։ Ընդունելով, որ իրերի դասաւորումն անհրաժեշտ է դարձնում Ինձ համար Ձեր օգնութիւնն և խորհուրդները մեր հարաւային զօրաճակատի վրայ, նշանակում եմ Ձեր Կայսերական Բարձրութեանը Կովկասի Իմ Փոխարքայ»։

Յիրաւի, մինչև ցարդ ղեկավար շրջանները Կովկասի տաճկական ռազմաբեմին երկրորդական, նոյն իսկ երրորդական տեղ էին տալիս, կենտրոնացնելով ամբողջ ուշադրութիւնը արևմտեան ճակատի վրայ։ Սակայն գերմանացիների վերջին ռազմական գործողութիւնները մեր արևմտեան ճակատում, միւս կողմից Բալկանեան մանր պետութիւնների դիրքը և վերջապէս Կ. Պօլսի ու Դարդանէլի անկումն արագացնելու խնդիրը ստեղծում են ըստ երևոյթին այնպիսի քաղաքական ու ռազմագիտական պայմաններ, որ Կովկասի տաճկական ռազմաբեմը ստանում է այժմ խիստ կարևոր նշանակութիւն և պիտի խաղայ երևի որոշ ազդեցիկ դեր ռազմական ապագայ ձեռնարկելիք գործողութիւններում։

Ահա այդ պարագաներում Մեծ Իշխանի Կովկասի փոխարքայ նշանակւելն ունի մեծ դեր խաղալու մեր երկրի կեանքում։

Սակայն, բացի ռազմական ու զինւորական նշանակութիւնից՝ Կովկասի փոխարքայի իշխանութիւնը կապւած է սերտօրէն, գուցէ և աւելի շատ, ներկայ քաղաքական հանգամանքներում նաև մեր ծայրագաւառի ներքին քաղաքացիական կեանքի հետ, ուր բազմալեզու և բազմացեղ ժողովրդների շահերի բաղխումն ներկայ մոմենտում ստացել է այնպիսի սուր, անցանկալի բնոյթ. ուր ստեղծւել է ծանր, փոխադարձ անվստահութեան մթնոլորտ, որ միանգամայն համապատասխան չէ ընդհանուր պետական շահերի տեսակէտից։

ՄԱՆՐ ԴՐԱՄՆԵՐԻ ՊԱԿԱՍԸ

Վերջին օրերս Ռուսաստանի մայրաքաղաքում և այլ կենտրոնական քաղաքներում մեծ խրարանցում է ընկել ժողովրդի մէջ մանր դրամի պակասութեան պատճառով։ Ինչպէս երևում է, կասկածոտ և կարճատես մարդիկ, ինչ-ինչ մտածացին հաշիւներ ի նկատի ունենալով, աշխատել են ժողովել և թաքցնել շուկաներում շրջանառութեան մէջ գտնւած մանր դրամները և այդպիսով մեծ անյարմարութիւնն են յարուցել թէ գնորդների և թէ մանր վաճառականների համար։ Սակայն ցաւալին այդ անյարմարութիւնը չէ, այլ այն հանգամանքն, որ դրանով խորը կասկած են առաջ բերել ժողովրդեան զանազան խաւերի մէջ դէպի թղթադրամների արժէքն և ընդհանրապէս աշխատել հարւածել մեր ֆինանսական ուժն ու կարողութիւնը։ Ոմանց կարծիքով այդ խնդիրն այնքան էլ պարզ և հասարակ խնդիրներից չէ, որ կարելի լինի բացատրել միմիայն զանազան անձանց պարզամտութեամբ և անհեռատեսութեամբ։

Այդտեղ մեծ դեր է կատարում գերմանական նենգամտութիւնը։ Այս ուղղութեամբ է արտայայտւում Մարկով II-ը, ուրեմն և այս կարծիքի պէտք է համարել աջակողմեաններին։ Ինչ և իցէ, հարցն այնքան կարևոր նշանակութիւն ունի պետութեան համար, որ նա չէր կարող չգրաւել օրէնսդրական մարմինների ուշադրութիւնը. նա դառնում է Պետական Դումայի քննութեան առարկայ։ Հարցը դրանով չի վերջանում, կառավարութիւնն էլ իր կողմից աշխատում է վերացնել մէջտեղից այդ վնասակար և քայքայիչ երևոյթը և նորմալ վիճակ ստեղծել դրամական շրջանառութեան։ Օգնութեան է հասնում նաև պետական բանկը, այնպէս որ մանր դրամի կրիզիսն անցած պէտք է համարել Պետրոգրադում և մեծ կենտրոնական քաղաքներում։

Սակայն ինչպէս ամեն մի համապետական նշանակութիւն և արժէք ունեցող խնդիր, ծնունդ առնելով կենտրոնում, ընդլայնւում է, ընդարձակւում և տարածւում է պետութեան ծայրերին, այդպէս էլ մանր դրամի պակասութիւնը զգալ տուեց իրեն նաև մեզ մօտ, Կովկասում։ Ամեն տեղ էլ գտնւում են փիլիսոփայողներ, ուսումից, կրթութիւնից զուրկ քաղաքատնտեսներ, որոնք իրենց դատարկ և սին թէօրիաներով մեծ չափով վնասում են պարզամիտ և սահմանափակ ուղեղի տէր ամբոխին. հերիք է մի ազդանշան, մի սիգնալ և ամբոխն խուճապի բռնւում է պանիկայով։ Նման թեթևամիտ, ինքզինքն հասկացող համարող և ձևացնող անհատների շնորհիւ երևի Իրանգում առաջ եկաւ Շուշում ևս. յանկարծ ասպարիզից չքացաւ մանր դրամը, որով մեծ անյարմարութիւն ստեղծւեց սպառողների և մանր խանութպանների համար։ Շատերը թղթադրամները ձեռքներին՝ խանութից-խանութ ընկած՝ չէին կարողանում իրենց ցանկացածը ձեռք բերել, շատ մանրավաճառներ էլ յետ էին տալիս յաճախորդներին։ Մանր դրամ չէին կարողանում ստանալ նաև հիմնարկութիւններում։ Այդ երևոյթը ստեղծեց մի անցանկանալի մթնոլորտ, շաղախւած զւարճական առասպելաբանութիւններով ու անէկդօտներով, որից օգտւում են ճարպիկ և անբարեխիղճ մարդիկ։

Սակայն պէտք է վերջ տալ այդ անտեղի վախին և կասկածին։ Մամուլի և ինտելիգենցիայի վրայ պարտք է ծանրանում հասկացնել ժողովրդին, որ երկիւղի պատճառ չկայ, որ մանր դրամների հաւաքելն ու պահելը ոչ մի միտք չունի, վնասակար է անխտիր բոլորի համար էլ։ Անշուշտ կառավարութիւնն էլ իր կողմից պէտք է աշխատի ցրել այդ վախն ու երկիւղը՝ բաց թողնելով հարկաւոր քանակութեամբ մանր գրամներ։ Կոչ ենք անում ժողովրդի զգաստութեան և խելացիութեան. վտանգ չկայ, հրապարակ հանեցէք մանր գրամներն և թող մեր քաղաքի և գաւառի կեանքն ընթանայ իր նորմալ ճանապարհով։

Նորայր

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ԾԾԿԵՐ ԵՐԵԽԱՆԵՐԸ

Անցեալները լրագրներում հաղորդել էին, որ Թիֆլիզի Հայ կենտրոնանական Կոմիտէն ուղարկել է Էջմիածին մի քանի հարիւր ծածկներ (սուսկա) փախստական մայրազուրկ որբերին կաթով կերակրելու նպատակով։

Մտածմունքներ պաշարեցին ինձ. բայց ձմ պիտի ծածկներ ուղարկի այն բոլոր երեխաներին, որոնց դրութեան մէջ է ընկել այսօր հայ ժողովուրդը. ձմ պիտի ծածկներ տայ հենց իրեն Հայ կենտրոնական Կոմիտէին, որ նոյնպէս այսօր հեռու չէ ծծկեր երեխայի վիճակից։

Այնտեղ, Էջմիածնում փախստական անմայր ծծկերներն են հաղիողորմ լաց լինում, միանգամայն անփիտակ իրենց վրայ ծանրացած կոշմարին՝ միանգամայն անմեղ իրենց հասած պատուհասների ու թշւառութիւնների առաջ։

Իսկ այստեղ ամբողջ հայութիւնն երեխայ դարձած ինքնախաբէութեան մէջ էր օրօրւում. ծծկերների նման միամիտ իրենց շուրջն էին նայում ուրախ և զւարթ, մինչ յիմարութեան, ապուշութեան հասած խնդութեամբ։

Եւ այդ մանուկներն ընդունակ չէին տեսնելու ահռելի տրագէդիան, որ պատրաստւում էր նրանց աչքերի առաջ, լսելու ժողովրդական սոսկալի ողբերգութիւնը, որի արիւնոտ մեղեդին վաղուց էր լարւում։

Տամերլանները, Լէնքթեմուրները, Շահաբասները եկան—գնացին հայ աշխարհի վրայով. կարմիր բաղանիսներում լողացան, հայ վաթանի բոսոր բոցերից տաքացան, գանգաղէզ բլուրների վրայ զբօսնեցին...

Սակայն արևելքի այդ բարբարոսները՝ բոլորն էլ անմեղ հրեշտակներ էին, այն Մաքիավէլիների հանդէպ, որոնք այսօր դիւական խինդով իրագործում են վաղուց ի վեր յօրջօրջած ծրագիրները. Նրանք խղճուկ գառներ էին այն քաղաքագէտների առաջ, որոնք այսօր այնքան դիւրին գրաւեցին դատարկ խոստումներով հայ ժողովրդին, այդ կարճատես մանուկին։

Դարաւոր պատմութեան դասերն, անվերջ խրատալից փորձերն անօգուտ անցան հայ երեխաների համար, թեթևամիտ մոռացւեցին տհաս մանուկների յիշողութեան մէջ։ Խելին խրատն ինչ անի, սևին սապոնը...

Եւ ահա նոր-նորից կրկնւում է հին, մեզ ծանօթ պատմութիւնն իւր կօշմարային, արիւնալի էջերով, քստմնելի, եղերնային տողերով, յուսաբէկ դառն բառերով...

Իսկ մեր մանուկները դեռ հաւատում են, դեռ իրենց ինքնախաբէութեան օրօրանքներից դուրս չեն գալիս։

Հայ երեխան տակաւին շարունակում է իւր յամառութիւնը, կապրիզները, չկամենալով լսել ոչ մի խելացի զգուշացումն։

Է՞հ թողնենք, երբ աւելորդ են համոզեցուցիչ խօսքերը, բացատրութիւնները. երբ նրանք անընդունակ են տանելու դիմացինների հակառակ կարծիքը։

Հայ մանուկ-երեխաների համար մնացել են լոկ սոսկաներ, ծծակներ։

Ուրեմն շտապենք, ուղարկենք նրանց համար այդ ծծակները.

Որքան կարելի է շատ և շատ...

Նիմանդ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

Առաւօտեան ժամը 11-ին 22 օգոստ. Ձմեռնային Պալատի Սպիտակ դահլիճում, Թագաւոր Կայսեր Անձնական նախագահութեամբ կայացաւ բացումը մասնաւոր խորհրդակցութիւնների՝ պետական պաշտպանութեան միջոցների քննութեան և միացման, հաղորդակցութեանց՝ ճանապարհների, վառելիք ապահովելու, պետական պաշտպանութեան նպատակներին աշխատող պետական և հասարակական հիմնարկութիւնների և ձեռնարկութիւնների, ուտելիքի մատակարարման գործի և վառելիքի, ուտելիքի և պատերազմական պաշարի փոխադրութեան վերաբերեալ։ Նիստը բացեց Թագաւոր Կայսրը և Նորին Մեծութիւնը բարեհաճեց խորհրդակցութեան ներկայ անդամներին դիմել մի ճառով։ Յետոյ ճառ արտասանեցին նոյնպէս պինւորական մինիստր Պոլիվանովը և Պետական Դումայի նախագահ Ռոձեանկօն, որի ճառից յետոյ նիստը փակւեց։ Թագաւոր Կայսրն և խորհրդակցութեան անդամներն անցան դահլիճին կից Ոսկէ ընդունելութեան սրահը։ Այստեղ Թագաւոր Կայսրը, Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդորովնայի և Գահաժառանգի հետ բարեհաճեց շրջել և ողորմածաբար խօսակցել խորհրդակցութեան անդամների հետ։ Ժամը 12-ին Նորին Մեծութիւնները Գահաժառանգի հետ մեկնեցին խորհրդակցութեան անդամների «ուռա» աղաղակների ընկերակցութեամբ։

Թագաւոր Կայսրի ճառը

«Պետական պաշտպանութեան մասնաւոր խորհրդակցութեան յանձնւած գործը ամենագլխաւորն է և ներկայումս ամենակարևորը. դա բանակի ուժեղացրած մատակարարումն է ռազմանիւթերով, որոնց միայն սպասում է մեր քաջարի զօրքը՝ կասեցնելու օտարի արշաւանքը և յաջողութիւնը վերադարձնելու մեր զօրքին։ Իմ կողմից հրաւիրւած օրէնսդրական հիմնարկութիւնները հաստատակամութեամբ և առանց ամենափոքր վարանումի տւին ինձ Ռուսաստանին արժանի այն միակ պատասխանը, որ ես սպասում էի նրանցից—պատերազմ մինչև կատարեալ յաղթանակը։ Ես չեմ տարակուսում, որ դա ամբողջ Ռուս երկրի ձայնն է, բայց կայացրւած մեծ որոշումը պահանջում է մեզնից նոյնպէս ոյժերի ամենամեծ լարումը։ Դա արդէն ընդհանուր միտք դարձաւ, սակայն այդ միտքը պէտք է շուտով մարմնացնել գործով և դրա համար հրաւիրւած է ամենից առաջ ձեր խորհրդակցութիւնը։ Նրանում միացւած են, ընդհանուր միահամուռ աշխատանքի համար և կառավարութիւնը, և օրէնսդրական ու հասարակական հիմնարկութիւնների ընտրւածները, և մեր արդիւնաբերութեան գործիչները—մի խօսքով ամբողջ գործօն Ռուսաստանի ներկայացուցիչները։ Կատարեալ վստահութեամբ տալով ձեզ բացառապէս լայն լիազօրութիւններ, ես շարունակ խորին ուշադրութեամբ պիտի հետևեմ ձեր աշխատանքին և անհրաժեշտ դէպքերում Ինքս կը մասնակցեմ նրան։ Միայն նրա վրայ կենտրոնացնենք ամբողջ երկրի ոգևորւած ջանքերը. թողնենք ժամանակաւորապէս ամեն հոգս ուրիշ բաների մասին, որոնք թէկուզ կարևոր, պետական են, բայց ոչ կենսական ներկայ րոպէի համար։ Ոչինչ չպէտք է հեռացնէ մեր միտքը, կամքն և ոյժերը՝ այժմեան միակ նպատակից վանել թշնամուն մեր սահմաններից։ Այդ նպատակի համար ամենից առաջ մենք պէտք է ապահովենք գործօն բանակին և հաւաքւող նոր զօրքերին լիակատար բաւարարութիւնը։ Այդ հոգսը այսուհետև ձեզ է յանձնւած, պարոններ, և ես գիտեմ, որ դուք ձեր ամբողջ ոյժը, ամբողջ հայրենասիրութիւնը կը գործադրէք այդ ի կատար ածելու համար։ Աստուծով դէպի գործ։

Պետ. Դումայի Նախագահի ճառը

«Թագաւոր. Ծանր են Ռուսաստանին վիճակւած փորձութիւնները. սակայն նրանք չեն սարսափեցնիլ մեզնից ոչ ոքի։ Կատարեալ ներդաշնակութեանք Ձեր Բոլոր հպատակների զգացումների, Ռուսաստանի վրայ սաւառնում է մի անդառնալի վճռականութիւն, արտայայտւած ամենքի կողմից—հաշտութիւն չի լինի, մինչև որ թշնամին չըյաղթւի և վերջնականապէս չջախջախւի։ Ժողովրդական ոգին չէ ընկճւած պատերազմական անյաջողութիւններով. նա հաստատուն է և փոքրից մինչև մեծը, վճռական յաղթանակի ճանապարհներ հարթելու ձգտումի մէջ ամենքը կը միանան։ Թագաւոր, այս նւիրական աշխատանքին մասնակցելու համար կանչեցէք Ձեզ հաւատարիմ ամբողջ ռուս ժողովուրդը։ Ձեր և ժողովրդական վստահութեամբ, ուժեղ իշխանութիւնների հաստատուն և հմուտ առաջնորդութեամբ, Ձեր ժողովուրդը, իբր անխորտակելի ժայռ համախմբւած իր Թագաւորի շուրջը, ընդունակ է անսահման անձնուրացութեան, նա չի խնայիլ ոչ աշխատանք, ոչ ոյժ և ոչ իր կարողութիւնը յանուն հայրենիքի ազատութեան՝ թշնամու յանդուգն փորձերից, երկարելու իր անյագ ձեռքը հայրենիքի արիւնաներկ հողի վրայ։ Թագաւոր, ժողովրդի մէջ հաստատ է վճռականութիւնը՝ ընդմիշտ փշրելու գերմանացիների կապանքները»։

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑՆԵՐ

II

Մեզ մօտ, Ղարաբաղում, թթենի ծառերի պտուղները գործադրւում են գլխաւորապէս օղի պատրաստելու համար։ Եւ բաւական է, որ մեր գիւղացին համոզւի, թէ այլևս թութը անպէտք է օղու համար, կամ թէ արգելւում է նրանից օղի պատրաստելն ու վաճառելը, նա իսկոյն կը կտրատի իւր բոլոր ծառերը, կամ՝ լաւ դէպքում, քիչ մասը կը թողնի շերամի համար։ Այդպէս էլ եղաւ. երբ պատերազմի պատճառով օղի քաշելն ու վաճառելն արգելւեց, հայ գիւղացիներից շատերը կացինն առած, ինչպէս լսում ենք, կտրտել են իրենց թթենիները, իսկ միւսներն էլ պատրաստւում են հետևելու սրանց օրինակին։ Երևոյթը իհարկէ ցաւալի է, քանի որ անգիտակցօրէն, վհատւած ժամանակաւոր ճգնաժամից, ամենաշահաւէտ և օգտակար ծառերն են անխնայ կտրտում։

Կուլտուրապէս աւելի զարգացած երկրներում թթենիները օգտագործւում են շատ յաջող. օրինակ, նրա պտուղներից պատրաստւում են նալիւկաներ, պտղագինի (плодовое вино), մուրաբա, բէքմազ (դուշաբ), ժէլէ, քացախ, պաստիլա (լաւաշ) և այլն։

Սպիտակ թթից Թուրքեստանում պատրաստւում են մի տեսակ խմոր (тутъ толкана) և ձմեռը մեծ մասամբ բացառապէս դրանով են կերակրւում։ Բացի այդ բոլորը, թթից պատրաստւում են մի շարք ճարամասեր, որոնք իրենց մէջ պարունակում են լուծող, կակղացնող և զովացնող տարրեր։ Թթենու պտուղն ու նրանից պատրաստւած շարապը գործադրւում են կոկորդային հիւանդութիւնների դէմ, իսկ սև թթենու (Murus Nigraz) արմատների կեղևից պատրաստւում են լուծող և

որդահան բնոյթ ունեցող ճարեր։ Թթենու տերեր, բացի շերամի միակ կերակուրը լինելուց, տալիս է նաև գոյն. իսկ ծառի բունը միակ նիւթն է համարւում մեզ մօտ ասիական երաժշտական գործիք (թառ) շինելու համար։

Ուրեմն, ինչպէս տեսնում է ընթերցողը, թթենու ամեն մի մասը, արմատը, բունը, տերեւն ու պտուղն առանձին-առանձին շահագործւում է. միայն նրանից օգտւելու եղանակը պէտք է իմանալ, որի հետ կը ծանօթացնեն գիւղացուն ապագայում հիմնւելիք փորձակայարաններն և հրահանգիչները։

Սխալ է նաև այն կարծիքը, թէ սպիրտի արդիւնագործութիւնն աւելի շահաւէտ է, քան թէ շերամապահութիւնը. եթէ մեր թթագործը կարողանար առողջ սերմ ձեռք բերել և շերամապահութեամբ պարապէր եւրոպական մեթոդով, յիրաւի նա այնքան կը շահէր, որ արաղ քաշելը կը մոռանար։

Թէև փորձը ապացուցել է, որ ջրոտ կամ վայրենի թթի տերևով կերակրւած շերամի որդի տւած մետաքսը որակի և քանակի տեսակէտից անհամեմատ բարձր է, այնուամենայնիւ, կարելի է կերակրել նաև շահ թթենու տերևներով. մանաւանդ անձրևային եղանակներին, երբ թաց տերևով չի կարելի կերակրել որդերին. վայրենի թթենու տերևները շատ չեն դիմանում, մինչև չորանալը մեծ մասամբ փչանում են, իսկ շահ թթենու տերևները աւելի դիմացկուն լինելով, մինչև տերևի չորանալը չեն թառամում, անպէտքանում։

Աւելորդ չենք համարում նկատել այլ և այն, որ սպիրտի արդիւնագործութիւնը չի կարող մեռնել (գուցէ նա մեռնի միայն խմելու համար), քանի որ 1) նա անհրաժեշտութիւն է բժշկականութեան և ճարեր պատրաստելու համար, 2)գործադրւում է որպէս վառելանիւթ, 3) կարելի է արտահանել ուրիշ երկրներ և 4) պետութիւնն ինքը շահագրգռւած լինելով սպիրտի արդիւնագործութեամբ, ինչպէս յայտնի է ֆինանսների մինիստրութեան յայտարարութիւնից, միջազգային մրցութիւն է նշանակել, (21 պրեմիաներ 5-ից մինչև 75 հազար րուբլի արժողութեամբ, ընդամենը 675,000 ր.) սպիրտի գործածութեան նոր շրջաններ գտնելու համար։ Այս ասպարիզում արւած գիւտերը պէտք է ներկայացնեն ֆինանսների մինիստրութեան, ոչ ուշ քան մինչև 1-ն յուլիսի առաջիկայ 1915 թ.։ Կարծում ենք, թէ այսքանն էլ բաւական է, որ հայ գիւղացի թթագործը համոզւի, թէ որքան օգտակար է թթենի ծառը և թէ որքան չարիք է պատճառում նա իրեն, երբ ժամանակաւոր ճգնաժամից վհատած կտրտում է իւր թթենինները։

Վերջացնելով մեր ասելիքը, մի խորհուրդ կը տանք հայ թթագործին. եթէ նա ուզում է վարելու համար օգտւել այն հողամասերից, որոնք բռնւած են թթենի այգիներով, թող կանոնաւոր կերպով կտրտի ծառերի երկրորդական ճիւղերը, որով ջահելացրած (обмоложиваніе деревьевъ) կը լինի ծառերը, այսպիսով հնարաւորութիւն կունենայ ժամանակաւորապէս վարելու այդ հողերը և, որ գլխաւորն է, չի զրկւիլ այդ առողջարար, շահաւէտ և հրաշալի պտուղից։

Գր. Տէր-Աւետիքեան

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Սասունը քարուքանդ է արւած միթիւրքական կանոնաւոր բանակի միջոցով։ Բնակչութիւնը և պաշտպանները կոտորւած են։ Կորիւնը, Տիգրանը, Հաջին ընկերների հետ սպանւած են։ Ռուբէնը և Փափազեանը մի քանի ընկերներով, կործանման դատապարտւած, փախել են լեռները։

— Շապին-Գարահիսարի ապստամբութիւնն արդէն ճնշւած է, բայց հայերից մօտ 150 հոգի զօրքի շղթան պատռել են և քաշւել սարերը կամ մօտ քրիստոնեայ գիւղերը։

— Յունիսի 12-ից մինչ 17-ը ամբողջ Կիրասոնի հայութիւնը, որ բաղկացած է 450 տնից, գաղթեցնելու պատրւակի տակ, առանց սեռի և հասակի խտրութեան հաւաքում են և քշել տալիս դէպի Սեբաստիոյ կողմերը. որքան աշխատել են տեղական մի երկու եւրոպական հիւպատոսներ այդ բանի առաջն առնել և կամ կանանց ու երեխաներին ազատել,—ոչինչ չի լինում. երեխայից սկսած մինչև ծերունին ամբողջ 7—8 ժամ քշում են և Բիւրթինէն-Էյրիպէլ տանող ճամբին՝ առանց մեծ ու փոքր զատելու՝ սկսում են կոտորել։

— Իշխանութեան հրամանով Կաղզւանի փախստականներին հեռացնում են Իգդիրից. Իգդիրի փախստականներին ուղարկում են Էջմիածին, Էջմիածնի փախստականներին ճամբում են Երևան։ Անեն տեղ մահացութիւնը անչափ է։

— Էջմիածնում գործող Մոսկւայի Հայկ. Կոմ. լիազօրները հեռագրել են Միութեան Կովկասեան բաժանմունքի լիազօրին. «Բժիշկների կարիքը խիստ մեծ է։ Հիւանդութիւնները տանում են մեծ քանակութեամբ զոհեր, իսկ մեր բժշկական ոյժերը սահմանափակ են։ Ստիպւած ենք դիմել ձեր աջակցութեանը։ Խնդրում ենք, որքան կարելի է շուտ ուղարկեցէք Մոսկւայի Հայկական Կոմիտէի խմբերի մէջ աշխատելու համար 2 բժիշկ ամսական 300 ր. ռոճկով, 5 փորձւած ֆելդշերներ 125-75-ական ր. ռոճկով, 10 հիւանդապահներ և 4 սանիտարներ 35-ական ր. ռոճկով։

— Երևանի հայ փախստականների մէջ տարածւած տիֆ և դեզինտերիա հիւանդութիւնները սկսել էր պակասել։ Շնորհիւ բժշկական և սանիտարական խմբերի աչալուրջ հսկողութեան, հիւանդանոցում եղած հիւանդների մեծամասնութիւնը առողջանալու վրայ է։ Պակսում են ճշտապահ հիւանդապահներ։ Պարսկաստանի գծով անցած վանեցի փախստականները՝ Պարսից Ջուլֆայում խոլերային համաճարակ լինելու պատճառով, թոյլտւութիւն չստացան Կովկաս անցնելու. նրանք վերադարձել են Խոյ և Սալմաստ։

—Մահացութիւնը Էջմիածնում փախստականների մէջ շատ մեծ է. օրական միջին թւով մեռնում են 150—170 հ.։ Սկսեալ յուլիսի 28-ից մինչև օգոստոսի 28-ը մահացել են 2978 հոգի։ Իսկ բոլոր փախստականների մէջ, որոնք գտնւում են Երևանի նահանգի զանազան տեղերում, օրական 350—400 հոգի մահանում են։ Վարակիչ հիւանդութիւններ չկան, բայց սաստիկ տարածւած է փորհարինքը (դիզենտերիա)։

— Էջմիածնի փախստականների մէջ մահացութիւնը հասել է 204-ի։ Կան և խօլերայի դէպքեր։ Կառավարութեան կարգադրութեամբ սկսւում է փախստականների էվակուացիան դէպի Գանձակի նահանգը։ Օրամէջ 1500 հոգի պէտք է տեղափոխւեն վագօններով։ Մի յատուկ սանիտարական գնացք տանելու է Բագու 350 և Դիլիջան 200 որբեր։ Ապա 1000 որբեր ևս փոխադրւելու են Թիֆլիզ։

— Մինչև այժմ Հայաստան վերադառնալու ցանկութիւն են յայտնել և անցագիր ստացել Էջմիածնի Յանձնաժողովից 18000 հոգի։ Սակայն նրանցից շատերը դեռ մնացել են Իգդիրում, լսելով որ Բերկրիի մօտ քիւրդերը նորից երևացել են և ճանապարհն ապահոված չէ։ Վան գնացել են մօտ 700 հոգի։ Վերջերս ստացւած տեղեկութիւնները յայտնում են, որ Խալիլբէյը գտնւում է Վանի հարաւային մասում։ Շատ փախստականներ վերադառնում են Ալաշկերտ. կառավարութիւնը թոյլատրել է գնալ և ցանքսերը հնձել։ Ամեն մի աշխատող բանւորի օրական տրւելու է վարձ 1 ր. 60 կ.

ՄԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

Վերջին օրերի հացի պակասութիւնը հետևանք չպէտք է համարել ալիւրի պակասութեան, այլ հացավաճառների ախորժակի բացւելուն, որ յարմար առիթ են որոնում բարձրացնելու հացի սակագինը։ Քաղաքային ինքնավարութիւնն իր տրամադրութեան տակ ունի բաւականաչափ ալիւր, որը վաճառւում է մինչ այժմ եղած սովորական գնով, այլ և մտադիր է նորից բերել տալ հարկաւոր քանակութեամբ ալիւր։ Քաղաքի դրութիւնն այդ տեսակէտից միանգամայն ապահով է, մնում է մտածել և միջոցներ ձեռք առնել ապահովելու գաւառի դրութիւնը։ Այդ տեսակէտից միանգամայն թիւրիմացութիւն պէտք է համարել ուպրավայի որոշումը, սեպտեմբերի 1-ից հացի սակագինը բարձրացնելու ֆունտը 7 կոպէկի, և մենք տեղեկացանք, որ այդ որոշումը նորից պէտք է փոխւի և հացի սակագինը մնայ նոյնը, ինչ որ այժմ է։ Այն բոլոր հացավաճառները, որոնք կը ցանկանան իրենց շահադիտական քմահաճոյքի շահագործման առարկայ դարձնել ժողովրդին, անշուշտ կը տուժեն և կը զրկւեն այդ գործով զբաղւելու իրաւունքից։ Ամօթ է շահագործել մոմենտը. պղտոր ջրում ձուկ որսացող բոլոր մեծ թէ փոքր վաճառականները թող մի րոպէ լուրջ կերպով նայեն իրենց շուրջը, ժողովրդի, մանաւանդ չքաւոր դասի անտանելի վիճակին, պատերազմի պատճառով ստեղծւած ծանր կացութեան և զսպեն իրենց ախորժակները. ամօթը և խիղճը լաւ խորհրդատուներ են, դիմեցէք դրանց օգնութեան։

Ն.

ՍՐՏԱԳԻՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

«Եղբայրական օգնութեան» նախաձեռնութեամբ յօգուտ փախստականների քաղաքային այգում կազմած վերջին զբօսանքի վիճակախաղի համար նուէրներ էինք հաւաքում տներից։ Ի միջի այլոց դիմեցինք տ. Հ. Ասմարեանցին. սա կարեկցութեամբ լսելով, որ ժողովարարութիւնը յօգուտ փախստականների է, խոստացաւ իւր փոքրիկ աղջկայ 9 տար. Մանիայի ունեցած բոլոր խաղալիքները, որոնք մեծ արժէք ունեն իւրաքանչիւր մանկան համար, Մանիայի համաձայնութեամբ նւիրելու։ Երեխայի մեծ քոյրերը դիտմամբ ծաղրանքով նկատեցին՝ որ Մանիան չի բաժանւի իւր տիկնիկից և մանկական թատրոնից։ Սակայն զգայուն սիրտը չհամբերեց և փոքրիկ աղջիկը յանդիմանական ոճով պատասխանեց քոյրերին. «Թէպէտ ինձ համար մի քիչ տխուր է բաժանւել իմ խաղալիքներից, բայց չէ՞ որ խեղճ փախստական երեխաներն էլ կուրախանան՝ որով ես էլ ուրախ կը լինեմ»։ Եւ փոքրիկն իւր ունեցած ամբողջ հարստութիւնը, տիկնիկը, սենեակի կահաւորութիւնը, հեշտաեռն իւր պարագաներով, «Ոսկէ ձկնիկ» թատրոնը (շարժական) և այլ բոլորը մեծ պատրաստակամութեամբ նւիրեց յօգուտ հայ փախստականների։

Փոքրիկ զգայուն Մանիայի սրտագին նուէրը թող օրինակ լինի շատ և շատ մեծերին։

Ս. Զաքարեանց

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Մեզ խնդրում են տպագրել հետևեալը. «Եղբայրական օգնութեան» նախաձեռնութեամբ յօգուտ փախստականների հաւաքած հագուստեղէններից 705 կտոր տ. Մարթա Ռաֆայէլեանը իւր հաշւով լւանալ է տւել, որի համար յայտնւում է շնորհակալութիւն։

— Ամսոյս 26 վերադարձան դէպի Թիֆլիս ու Գանձակ կատարած իրենց ճանապարհորդութիւնից Շուշու հայ ազգաբնակութեան ներկայացուցիչները՝ պ. պ. քաղաքագլուխ Գ. Ի. Մելիք-Շահնազարեանը, Ջումշուդ Մելիք-Շահնազարեանն և Լևոն Վարդապետեանը։ Սրանք, ինչպէս յայտնի է, պէտք է բանակցէին ուր հարկն է բարձր իշխանութեան առաջ, որպէսզի տաճկահայ փախստականներին չտեղաւորէին Շուշում և Շուշու գաւառում, ի նկատի առնելով տեղական ազգաբնակութեան տնտեսական ընկած դրութիւնը։ Հետևանքների մասին մանրամասն կը յայտնենք հետևեալ համարում։

— Քաղաքագլուխ պ. Մելիք-Շահնազարեանը ստացել է Գանձակի պ. Նահանգապետից պատասխան այն գրութեան, որով նա զեկուցել էր վերջինիս Շուշու գաւառի տնտեսական անմխիթար վիճակը բարելաւելու միջոցներ գտնելու համար։ Այդ պատասխանի մանրամասն բովանդակութիւնը թողնելով հետևեալ անգամւան, շեշտենք, որ պ. Նահանգապետն իւր կողմից խոստանում է բոլոր հնարաւոր միջոցներ տալ դիւրացնելու ալիւրի մատակարարման ու գնման գործը Շուշու և գաւառի ազգաբնակութեան կարիքների համար։

— Արծաթէ և մանր մետաղէ դրամների պակասը շարունակւում է սուր կերպով զգացւել։ Այդ երևոյթի պատճառը պէտք է որոնել մութ անձերի սպեկուլեացիայի մէջ։

— Հաստատ աղբիւրից տեղեկանում ենք, որ Շուշու Մարիամեան աղջկանց դպրոցը եկող ուսումնական տարւանից պիտի առանձնացւի Ղուկասեան դպրոցից և պահւելու է թեմական հոգևոր դպրանոցի հոգաբարձութեան ծախքերով ու հսկողութեան ներքոյ։ Դպրոցը լինելու է միդասեան, բաղկացած առաջին երեք բաժանմունքներից և երկսեռ։

— Մարիամեան միդասեան դպրոցի աշակերտութեան ընդունելութեան խնդիրներն ընդունւում են սեպտեմբերի 1-ից.

— Փայլակի նախընթաց № 49-ը չի ուղարկւել քաղաքիս բաժանորդներին ցրիչի բացակայութեան պատճառով։

— Համաձայն ռուսած Ս. Սինօդի որոշման ամսոյս 26-ից մինչև 29ը քաղաքիս ոստիկանութեան կողմից արգելւած էր ամեն տեսակի զւարճութիւններ։

—Մեզ խնդրում են քաղաքային վարչութեան ուշադրութիւնն հրաւիրել քաղաքս մուծւող մթերքների և վառելանիւթի արհեստական կերպով թանգացւելուն վրայ. օր. ածուխի փութը ծախւում է 1 ր.։ խոհանոցի բարակ փայտի բեռը 1 ր. 20 կ., այնինչ՝ սովորաբար ածուխը ծախւում էր 40—50 կ. փութը, իսկ փայտի բեռը 50—60 կ.։

— Քաղաքագլուխ պ. Գ. Ի. Մելիք-Շահնազարեանի ձեռք առած միջոցներով վերացւած է հացի խնդրի շուր-

չը կատարող անկարգութիւնները և թխուած հացը այժմ բաւարարում է ազգաբնակութեանը։

— Թամիրեան փողոցի մայթերի վրայ դեռ շարունակում են կաթ ծախողներն ու նպարավաճառները շարւել, որով թէ կեղտոտում են փողոցը և թէ խանգարում քաղաքացիների անցուդարձը։ Քաղաքային վարչութեան և սանիտարական հոգաբարձութեան լուրջ ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում։

— Նւիրատւութիւններ. Հայ փախստականների օգտին ստացանք Կիևից պ. Նիկողայոս Տօնեանից—25 ր., Շուշու Եղբայրական Օգնութեան Կոմիտէին յանձնելու։

ԿՈՎԿԱՍ

— Կովկասի բարձր իշխանութիւնը վճռել է Թիֆլիսում վարակիչ հիւանդութիւնների տարածման առաջն առնելու նպատակով, Դալեար կայարանը փոխադրել Թիֆլիս քաղաքում գտնւող բոլոր փախստականներին։

— Թիֆլիսի Քաղ դումայի. Իրաւասու Ա. Ս. Բաբեանը քաղ. վարչութեան ուղղած մի յայտարարութեամբ առաջարկում է հրաւիրել Կովկասեան քաղաքների հասարակական գործիչների V համագումար, թանգութեան և վարակիչ հիւանդութիւնների դէմ կռւելու միջոցների վերաբերեալ IV համագումարի աշխատանքները շարունակելու, ինչպէս և փախստականների օգնութեան գործի կազմակերպութեան համար։ Բացի դրանից, Իրաւասուն առաջարկում է հրաւիրել քաղ. դումայի արտակարգ նիստ, միանալու Մոսկւայի քաղ. դումայի հանած բեզոլիւցիային, որով անհրաժեշտ է համարւում «մոբիլիզիցիայի ենթարկել բոլոր հասարակական ոյժերը, փրկելու մեր թանգագին Մեծ Հայրենիքի պատիւը և ցանկութիւն է յայտնում կազմելու երկրի վստահութիւնը վայելող հասարակական գործիչներից կազմւած մինիստրութիւն»։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Քարահունջ գիւղ. (Զանգ. գաւառ). Գիւղացիներին երկու օրւայ կալ է մնացել։ Այս տարի ոչ ուտելու և ոչ էլ սերմելու ցորեն ունեն։ Հունձը վերջացած է։ Աշխատող ձեռքերից զրկւած են, բոլորին յայտնի պատճառներով։ Թթենու այգիներում աշուն է կարծէք. բոլոր ծառերը տերևաթափ են եղել։ Երևում են փորհարինքի հիւանդութեան նշաններ, և արդէն կան մի քանի հիւանդներ։ Գիւղի եղած-չեղած երիտասարդ ոյժերն էլ մեկնում են դէպի օտարութիւն, այս տարւայ ապրուստի պարենը հայթայթելու։ Տեղիս դպրոցի ուսուցչական կազմը դեռ պատրաստ չէ։ Շրջանային տեսուչ պ. Գէորգբէկեանը խիստ զբաղւած է իր խնամքին յանձնւած դպրոցների համար ուսուցիչ-ուսուցչուհիներ հրաւիրելու գործով։

Գորիս. Վերին-շենացիների և գորիսցիների մէջ, քաղաքի մէջ տեղում, մի տօկալի մանակավորի է տեղի ունեցել, մի շատ չնչին և հասարակ բանի համար։ Քաղաքագլխի, իւրայինների և երիտասարդ ոյժերի միջև ծագած պայքարը դեռ շարունակւում է։ Քաղաքում ոչ մի առևտուր չկայ։ Կեանքը շատ է թանգացել։ Կեանքը համարեա թէ մեռած է։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

Քարահունջ, 25 օգոստոսի.

Մեզանում արդէն դաշտային աշխատանքները վերջանալու վրայ են։ Հացահատիկների բերքն ինչպէս համարեա բոլոր շրջակայ գիւղերում, այնպէս էր Քարահունջում անբաւարար է։ Կարկտից և անձրևից փչացել են ցորենի ու գարու արտերը։ Բիչ բաւարար բերք էր խոստանում կորեկը, այն էլ անձրևը չթողեց իր ժամանակին հաւաքել։ Սրա վրայ աւելանում են նաև ուրիշ հանգամանքներ, որոնցից գիւղն կարծես երբէք չպիտի ազատւի։

Շատ անգամ կը լինի գրւած մեր և Քերթ գիւղի բնակիչների միջև պատահած վէճերի մասին, որոնց պատճառը Քարահունջին պատկանող վարելահողերն են։

Քերթի բնակիչներն ուժով մեզնից դեռ վաղուց խլել էին մի շարք վարելահողեր։ Այդ առթիւ դատ է եղել, որը վճռւել է յօգուտ քարահունջեցիների։ Սակայն քերթցիները ոչ միայն չեն ենթարկւել դատաստանի որոշմանը, այլ և մտածել են նորանոր «նւաճումներ» անել մեր գիւղին պատկանող հողերում։ Մի ամիս առաջ պնդում էին, որ իրենց է պատկանում Քարահունջի աղբիւրը, այժմ էլ տէր են հանդիսացել Դւանամիր կոչւող վարելահողերին։ Գ. Մուքան Ղուլիեանցը և Զագուն Կեափին, պատկառանք մի կողմ դրած, առանց խղճի խայթ զգալու, զանազան միջոցներով, օրը կէսօրին յափշտակման ենթ ենթարկում քարահունջեցիների սեփական վարելահողերը, վարում, ցանում և հնձում են։ Այդ ցեցերը վաղ թէ ուշ օրինական ճանապարհով կը ստանան իրենց արժանի պատիժները։

Զարմանալի և միևնոյն ժամանակ դժւարին դրութիւն է ստեղծել քարահունջեցիների համար։ Մարդ հող ունէնայ, այն էլ 200—300 դեսեատին, այդ հողում վար անէ, ցանքս անէ և յանկարծ հողերին տէր դուրս գայ և վարձ (բահրա) պահանջի։ Խեղճ քարահունջեցին ուղղակի չգիտէ ինչ անել։

Դատաստանի է դիմում, քերթցին դատաստանի չի նայում վէճի է բռնում, այդ դէպքումն էլ ստիպւած է լինում քերթցու մահակի ուժին տեղի տալու։

Քարահունջն այլ ևս համարեա հող չունի։ Խլել են գիւղի մօտ գտնւող հողերը, Դւանամիրը, Օջաղին դարա կոչւող հողը և այժմ էլ աչք ունեն դեռ սարի վարելահողերի վրայ։ Ճարահատեալ քարահունջցին այլ ևս իր հողում վար ու ցանք չի անում, այլ ստիպւած Ամարասի ձորերում կամ մի այլ անյարմար տեղում։ Իսկ այդպէս գիւղացի մարդը երբէք չի կարող դիմադրել միաժամանակ թէ կեղեքումներին, թէ բնութեան պատահարներին, թէ պատերազմի յարուցած անյարմարութիւններին։ Այլ ևս ելք չի մնացել։ Քարահունջցին ստիպւած է նորից պատարանի դուռը մաշելու, շնորհիւ դրացու անարդար վարմունքի։

B. S.

ՂԱՓԱՆԻ ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Շարունակութիւն)

Ղաթարի հանքեր, 20 օգոստոսի

Ահա թէ ես ինչ եմ գրել.—«Սակայն այն օրւանից, երբ Բագւի «Արամազդ» ընկերութիւնը ուշադրութիւն դարձրեց մեր յետամնաց շրջանի վրայ և սկսեց իր նպաստներով դպրոցներ պահել մեր գիւղերում, մի կատարեալ յեղաշրջում առաջացաւ մեր դպրոցական կեանքի մէջ»։ Այստեղ որոշակի չէ ասւած, թէ «Արամազդը» ո՞ր տարւանից, կամ ո՞ր օրւանից է ուշադրութիւն դարձրել Ղափանի վրայ։ Ուրեմն պ. Խ-ի երկրորդ մեղադրանքն էլ է իրօք և անհիմն։ Անցնենք պ. Խ-ի երրորդ մեղադրանքին։ Ես գրել եմ, որ «Արամազդի» շնորհիւ է Ղափանում գիտութեան տաճարներ կառուցւած և չեմ ուրանում իմ գրածը։ Այստեղ ես պ. Խ-ը մեզ մեղադրում է և այդ իրողութիւնը գովասանք է համարում «Արամազդի» հասցէին իմ կողմից և իր յօդւածում գրում է—«Դժբախտաբար պ. Թղթակցի այդ գովեստները տեղ չեն գտնիլ գիւղական միջավայրին շատ թէ քիչ ծանօթ ընթերցողի հոգու մէջ, որովհետև դրանք անհիմն են և սխալ հողի վրայ դրւած»։ Գ. Խալ, կարող եմ հաւատացնել, որ ես «Արամազդին» խունկ ծխելու միտք չունեմ, սակայն և ճշմարտութիւնը քողարկելու տրամադրութիւն էլ չունիմ։ Որ իսկապէս «Արամազդի» ջանքերի, յորդորների շնորհիւ է Ղափանում լուսոյ տաճարներ կառուցւած, դրա մէջ ոչ մի կասկած չկայ, փաստերով խօսենք։ «Արամազդ» ընկերութիւնը ուշադրութիւն դարձնելով Ղափանի ժողովրդի լուսաւորութեան գործի վրայ, նրա առաջին հոգսն է եղել դպրոցական սեփական շէնքեր կառուցել տալ գիւղացիութեան։ Ահա այդ նպատակին հասնելու համար յիշեալ ընկերութիւնը միշտ իւր գրութիւններում մէջ յորդորում էր մեր գիւղական համայնքներին, որ դպրոցական գործի յաջողութեան անհրաժեշտ պայմանը սեփական դպրոցական շէնք ունենալն է և այլն։ Բայց, որովհետև մեր գիւղացիութիւնը ինքնագործունէութեան գիտակցութեան այն աստիճանին չէր հասել, որ շուտ ըմբռնէր «Արամազդի» կոչերի ու յորդորների նշանակութիւնը, իւր իսկ մատաղ սերնդի շահն ի նկատի առնելով ձեռնամուխ լինէր դպրոցական շէնքերի կառուցման գործին, «Արամազդը» ստիպւած է լինում սպառնալիքի դիմել, կտրուկ կերպով առաջարկելով բոլոր համայնքներին հետևեալը. «Նպաստ կը տրւի միմիայն այն համայնքներին, որոնք կաշխատեն դպրոցական սեփական շէնքեր կառուցել նրանց ազատելու գիւղական վարձու և անյարմար խրճիթներից»։ Ահա այս առաջարկութիւնից յետոյ մեր ժողովուրդը չուզենալով զրկել «Արամազդի» նպաստից և գործի է կպչում, որից յետոյ կարճ ժամանակում յաջորդաբար կառուցւում են Ղափանում դպրոցական սեփական շէնքեր. բանը եթէ մնար մեր ժողովրդին, մեր մատաղ սերունդը մինչև օրս էլ կը տանջւէր գիւղական խրճիթներում։ Մեր ասածներից արդէն պարզ է, որ մեր դպրոցների շէնքերը կառուցւել են, թէև համայնական միջոցներով, սակայն «Արամազդի» շնորհիւ։ Դա անուրանալի ճշմարտութիւն է։ Այժմ անցնենք պ. Խ-ի չորրորդ մեղադրանքին։ Ես իմ յօդւածում գրել եմ, որ թեմական տեսուչների իւրաքանչիւրի այցելութեան ժամանակ փորձնական դասեր են կազմակերպւում և այլն։ Նախ պիտի ասեմ, որ մինչև այսօր դպրոցական գործերով Ղափան են այցելել պ.պ. Ա. Առաքելեան, Յով. Գէորգբէգեան, Սիմ. Տէր-Մինասեան, Թ. Խզմալեան։ Սրանց բոլորի այցելութեան ժամանակ էլ կազմակերպւել են փորձնական դասեր կամ տեղի ունեցել ուսուցչական ժողովներ։ 1911/12 ուս. տար. պ. Խզմալեանի տեսչութեան օրօք փորձնական դասեր կազմակերպւել են Շրվենանցի, Գառաւաթմբի և Շեշկերտի դպրոցներում։ 1912/13 ուս. տ. դարձեալ նոյնի օրօք Գառաւաթումբի դպրոցում, որին ներկայ են եղել շրջանիս ուսուցիչները։ 1913/14 ուս. տ. պ. Գէորգբէգեանի օրօք Շրվենանցի, Գառաւաթումբի և Շրվենանցի դպրոցներում. 1914/15 ուս. տ. նոյնի ներկայութեամբ Վայագանում։ Սկսեալ 1911/12 ուս. տ. ահա թէ քանի փորձնական դասերի եմ ներկայ եղել, պ. Խալ։ Այժմ ասացէք խնդրեմ, ո՞ր տեսչի օրօք չէ փորձնական դասեր եղել։ Ինչո՞ւ ուրանալ պ. Գէորգբէգեանի գործունէութիւնը, գրելով որ փորձնական դասեր, եթէ եղել են, միմիայն անցեալում, պ. Խզմալեանի օրօք են եղել։ Ուրեմն պ. Խ-ի չորրորդ մեղադրանքն էլ է անարդարացի։ Գ. Խ-ը իւր յօդւածի վերջում գրում է—«Ի՞նչ նշանակութիւն ունին թեմ. տեսչի այցելութիւնները, երբ նրանք մակերևոյթային բնաւորութիւն են կրում, երբ ուսուցչութեան և թեմ. տեսչի մէջ չի նկատւում համերաշխ, անկեղծ գործունէութիւն և այլն և այլն»։ Գ. Խ-ի այս խօսքերից երևում է, որ ինքը անկեղծ չէ պ. տեսչի հետ։ Իսկ եթէ մի ուսուցիչ համերաշխ չէ պ. տեսչի հետ, դա չի նշանակում, որ ամբողջ ուսուցչութիւնն է անհամերաշխ։ Դուք իրաւունք չունիք Ղափանի ողջ ուսուցչութեան բերանը լինելու, որովհետև Ղափանը իւր ժողովրդով և մանուկներով հանդերձ շատ լաւ է ճանաչում իր տեսչին։ Ուրեմն ես արդէն փաստերով հաստատեցի իմ հաղորդածի ճշտութիւնը և պ. Խ-ի մեղադրանքների անհիմն և անարդարացի լինելը։ Եթէ մեր հաղորդածը զուտ ճշմարտութիւն է եղել, ապա ինչն է առիթ տւել պ. Խալին «Փայլակում» հանդէս գալու և ճշմարտութեան դէմ. պ. Խալի յօդւածից երևում է, որ նա անձնական հաշիւներ ունի թէ պ. տեսչի և թէ «Արամազդ» ընկերութեան հետ և պատեհ առիթ էր որոնում իւր սրտում կուտակւած մաղձը թափելու նրանց գլխին, իմ թղթակցութիւններս պատրւակ բռնելով։ Բայց պ. Խալը մոռանում է, որ մամուլը անձնական հաշիւներ մաքրելու տեղ չէ։

Արծիւկ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի, 29 օգոստոսի.

Ներկայացնում եմ խմբագրութեանդ 14 րուբլի, որ հաւաքեց պ. Լևոն Դ. Յարեխեանի հարսանեաց խնջոյքին մասնակցող հիւրերի շրջանում. խնդրում եմ այդ գումարը յատկացնել տաճկահայ փախստականների օգտին։

Սմբատ Յարեխեան

ՓՈՍՏԱՐԿՂ

ՂԱԹԱՐԻ ՀԱՆՔԵՐ.—Գ. Արծւիկին. «Փայլակի» համարները միշտ կանոնաւորապէս ուղարկւում են Ձեզ, ցոյց տւած հասցէով։ Աւելորդ երեք №№-ը ես ուղարկեցինք № 49-ի հետ։

ՂԱԹԱՐԻ Հանքեր.—Շիկահող։ պ. Անդրոդին. Միևնոյն խնդրի համար չարժէ երկու հերթում տպագրել. Խնդիրը բաւականաչափ պարզւած է և արդիւնք թիւրիմացութեան։ Ուղարկեցէք թղթակցութիւններ Ձեր պաշտօնավայրից. կը տպագրենք ուրախութեամբ։

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 51 Հինգշաբթի 3 սեպտեմբերի

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
1915

Հինգշաբթի 3 սեպտեմբերի № 51

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, $1/2$ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ՆԵՐԿԱՅ ՄՈՄԵՆՏԸ

II.

Մոսկուայի քաղաքային դումայի յայտնի որոշումից յետոյ այլ ևս կասկած չի մնում, որ ռուսական ներքին կեանքը խիստ մեծ հետաքրքրութիւն է սպասում և պատերազմի յաջող ելքի գրաւականը կապում է ներքին քաղաքականութեան բարեփոխութեան հետ։ Ամբողջ երկիրն անհրաժեշտ է գտնում կազմել հասարակական վստահութեամբ օժտուած մինիստրութիւն։ Եւ մինչև որ ամբողջ երկիրն արտայայտում է իւր ցանկութիւնը, կառավարական շրջաններում ըստ իրենց բիւրօկրատիական աւանդների շարունակում են բանակցութիւններ պարլամենտական շրջանների հետ։

Բայց և այնպէս մենք տեսնում ենք, որ հասարակական բարձր տրամադրութիւնը ռուսական ներքին պետական կեանքի ու պատերազմական յաղթութեան համար պահանջւող պատրաստութիւնների, ինչպէս և կենդանի ուժերի համախմբման վերաբերմամբ, լայնանալով անցաւ նաև այնպիսի շրջաններ, ինչպէս օրինակ Պետական Խորհրդի անդամների։ Եւ ահա այսօր արդէն նշանակալից իրողութիւն է դառնում պարլամենտական յառաջդիմական բլօկը (կապը), որը առաջացել է երկար բանակցութիւններից ու փոխադարձ զիջումներից յետոյ մի կողմից Պետական Դումայի և միւս կողմից Պետական Խորհրդի յառաջադէմ անդամներից։ Այդ բլօկը ստորագրել է նաև յատուկ մշակուած յայտագիր, որ պիտի ներկայացուի կառավարական բարձրագոյն շրջաններին։

Ընթերցողը կը տեսնի այդ յայտագրի բովանդակութիւնից, որ մենք բերում ենք ստորև, թէ ինչ բնորոշ ու սիմպտոմատիկ նշանակութիւն է ստանում այն հասարակական լայն շարժումը, որով համակուած են ազգաբնակութեան յառաջադէմ խաւերը։ Նրանց մէջ արմատանում է այն հաւատը, թէ ներկայ պատերազմի յաջող ելքը հնարաւոր է միայն ներքին կեանքի լիակատար, խորն և ամուր վերանորոգման պայմաններում։ Նրանց մէջ ապրում է այն գիտակցութիւնը, թէ ռուս ժողովուրդը ոչ միայն յետ է վանում իւր թշնամուն, այլ և ստեղծում է միաժամանակ թէ իւր և թէ հայրենիքի համար գոյութեան նոր պայմաններ։ Բայց ժողովրդական ոգու այդ վերածնութեան հասնելու համար անհրաժեշտ է վճռականօրէն ոտք դնել նոր ճանապարհի վրայ։ Անհրաժեշտ է ազատել կապանքներից ժողովրդական ձեռներեցութիւնն և հասարակական ինքնագործունէութիւնը, հարկաւոր է նորոգել պետական կեանքը, որ հնարաւոր է միայն իշխանութեան բարենորոգման իրական քայլերով։

Ահա այդ զգացումն և մտածողութիւնն է, որ բացարձակօրէն արտայայտուեց Մոսկւայում և լայն արձագանքներով սփռուեց համայն Ռուսաստանում։ Խնդիրն տրուած է և պէտք է անյապաղ վճռուի։

ԱՌԱՋԱԴԷՄ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐԸ

Մայրաքաղաքի ռուս թերթերը հաղորդեցին, որ պարլամենտական յառաջադէմ բլօկի յայտագիրը ստորագրել է արդէն Պետական Խորհրդի և Պետական Դումայի ականաւոր անդամների կողմից։ Այդ բլօկի մշակուած ծրագրի վերջնական բովանդակութիւնը առաջ ենք բերում համառօտ։ «Պետական Խորհրդի և Պետական Դումայի խմբակցութիւններից այդ համաձայնութիւնը ստորագրողներն ելակէտ ունեն մի համոզմունք, թէ միայն ամուր, ուժեղ և գործունեայ իշխանութիւնը կարող է հայրենիքը տանել դէպի յաղթութիւն։ Այդ տեսակ իշխանութիւն ստեղծելու հարցը կարող է իրականանալ երկրի վստահութեամբ օժտուած անձերից միաբանուած կառավարութեան ձեռքով հետևեալ ծրագրի վրայ. վճռական վերացումն կառավարչական հին ձևերի և սրանց փոխարինումն նոր ձևերով, որոնք հիմնւում են դէպի հասարակական ինքնագործակցութիւնն եղած հաւատի վրայ. կառավարութեան մէջ խիստ օրինականութեան մուծումն. վերացնել զինուորական ու քաղաքացիական իշխանութիւնների երկուութիւնը ոչ-զինուորական հարցերում. տեղական ադմինիստրացիայի վերանորոգումն. խելացի հետևողական քաղաքականութիւն, որ ուղղուած է ներքին խաղաղութիւն պահպանելու. թշնամութիւնների վերացումն ազգութիւնների և դասակարգերի միջև. հետևեալ միջոցները ձեռնարկել այժմ—Բարձրագոյն Ողորմածութեան ճանապարհով ամնիստիա (ներումն), յետ դարձնել քաղաքական ու դաւանական գործերի համար վարչական եղանակով աքսորուածներին, վճռականապէս դադարեցնել հալածանքները դաւանութիւնների համար, վերացնել լեհացիների իրաւունքների սահմանափակումներն և անյապաղ մշակել լեհական աւտօնօմիան, սկսել վերացնել հրէաների իրաւունքների սահմանափակումները, մասնաւորապէս նրանց ապաստ բնակութեան արգելումները, նրանց դիւրութիւններ տալ պետական դպրոցներ մտնելու հարցում, վերացնել դրադմունքների ընտրութեան սահմանափակումները և վերականգնել հրէական մամուլը. խաղաղարար քաղաքականութիւն ֆինլանդական հարցում, փոփոխել ֆինլանդական ադմինիստրացիայի ու սենատի կազմը, դադարեցնել ֆինլանդական պաշտօնական անձանց հալածաքները. մալօռուսական մամուլի վերականգնումը. պրօֆեսիօնալ բանւորական միութիւնների վերականգնումը. դադարեցնել հիւանդանոցային գանձարկղների բանւորական ներկայացուցիչների հալածանքը, որոնք կասկածւում են անլեգալ կուսակցութիւններին պատկանելուն մէջ. բանւորական մամուլի վերականգնումը. շուտափոյթ որոշել ազգային պաշտպանութեան, զօրաբանակի պարենաւորման, վիրաւորների օժանդակման և փախստականների տեղաւորման վերաբերեալ օրինագծերը. հաւասարացնել գիւղացիների իրաւունքները միացեալ դասերի հետ, վօլօստնօյ զեմստվօյի իրագործումն. զեմստվօյական ու քաղաքային բարենորոգումներ. զեմստվօյի մուծումն Սիբիրում, Կովկասում, Դօնի վրայ և Արխանգելի նահանգում. իրականացնել կօօպերատիւների, գործակատարների հանգստեան և փոստ-հեռագրական ծառայողների դրութեան բարելաւման վերաբերեալ օրինագծերը. ընդմիշտ վերացնել արբեցողութիւն, ընդունել զեմստվօյական ու քաղաքային համագումարների վերաբերեալ օրինագծերը։

ՓՈՔՐԻԿ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

Երբ կարդում ես լրագրներում սրտամորմոք նկարագրութիւններ էջմիածնում կուտակուած մի քանի հազար որբացած փոքրիկ փախստականների մասին, երբ լսում ես ականատեսների պարզ դիտողութիւնները, թէ ինչպէս ուժասպառ, դալուկ, իրենց հասակին խորթ՝ լրջացած դէմքերով՝ փոքրիկ երեխաները թափթփուած են անօգնական մայրական կրծքից ու խնամքից զուրկ, գետնի վրայ, պատերի տակ և աղբոտ ղորմ, լալագին «համան, համան» են շշնջում, մարդս երևակայում է իւր առաջ մի տրագեդիա, որ ոչ մի անգամ գուցէ մարդկութիւնը տեսած չի լինի. մի պատկեր, որ ոչ մի վրձին չի կարող նկարել։ Եւ ներկայ վարկեանիս հայկական այդ պուլումի ամբողջ տեսանելի սարսափը, թագնուած վիշտը հսկայական չափերով գերազանցում է դժբախտութիւններին ու ֆիզիկական-բարոյական զրկանքներին, որոնց ենթակայ են փոքրիկ փախստականները այսօր նաև ռուսական Լեհաստանում։

Սակայն այստեղ բարձրանում է մի մի այլ կարևոր հարց։ Այդ տրագեդիան, որ այժմ բաժին է դարձել փոքրիկ փախստականներին, այն մահացութիւնը, այն տանջանքները, որ դարձել է նրանց ստանդական դժոխալի կեանքի անբաժան ընկերը, ունի նաև որոշ հանգամանք, որին պէտք է նայել ազգային տեսակէտից։ Այդ գաղթականութեան ամբողջ ճանապարհը ցանուած է մանկական վաղաթառամ կմախքներով, անտէր դիակներով. հազարաւոր կենդանի կեանքեր էլ ընկնում են թշնամու ձիոքը, ցրւում, կորչում անհետ և կամ փոշիանում իւր անվերջ հոսանքի ընթացքում. այսպիսով նուազում է հսկայական չափերով ազգութեան ապագայ քաղաքացիների թիւը, սպառնում է ապազգայնացման վտանգը։ Երեխաները, որոնք կորցրել են իրենց ծնողներին, զրկուել նրանցից, դեռ ևս կարող են իրենց կեանքը փրկել, գուրգուրանք և օթևան գտնելով առանձին գթառատ ընտանիքներում, որբանոցներում և այլ հանրային ապաստարաններում. բայց նրանք պէտք է կորած համարուին իրենց ազգութեան կեանքի տեսակէտից, եթէ այդ բոլոր տեղերում նրանք կաճեն, կը սնուեն միանգամայն օտար ու խորթ մթնոլորտով շրջապատուած, զուրկ մայրենի լեզուից և կրթուելով այլ ազգային կուլտուրայի միջավայրում։

Այդ հարցի վրայ ներկայումս ամենամեծ ուշադրութիւն են դարձնում լեհական հասարակական կազմակերպութիւնները, որոնք զբաղուած են փախստականներին օգնութիւն հասցնելու գործով։ Արժէր, որ հայ կազմակերպութիւններն, հայ հասարակական շրջաններն էլ լուրջ վերաբերմունք ցոյց տային հայ ժողովրդի տրագեդիայի այս կողմին. հենց այս տեսակէտից

պէտք է ուշադրութեան առնել փոքրիկ փախստական որբերի խնամատարութեան հարցը։

Ի հարկէ առաջին նպատակը պիտի լինի—փրկել մանկական կեանքը, կերակրել ու հոգածութեամբ խնամել այդ փոքրիկներին։ Երկրորդ նպատակը պիտի լինի՝ կրթել նրանց։ Եւ հենց այդ կրթութեան հարցին մօտենալիս, իսկոյն բարձրանում է նաև մայրենի լեզուի հարցը. արդեօք այդ երեխաներին մայրենի լեզուով պիտի կրթեն, արդեօ՞ք նրանք լսելու են այն երկրի, այն ժողովրդի լեզուն, ուսկից փախել են պատերազմի արհաւիրքների ներքոյ, թէ նրանք մոռանալու են այդ լեզուն, ընկած միանգամայն խորթ և օտար մթնոլորտ։

Ահա այս հարցերն են, որոնք կանգնած են մեր առաջ փախստականների օգնութեան և խնամատարութեան գործերում։ Պէտք է ձգտել, որ այդ մասսայական տեղահանութեան ժամանակ էլ հայ ժողովրդի կենդանի մնացած թշուառ բեկորները չփոշիանան, չցրուեն անհետ և այսպիսով չենթարկուեն ապազգայնացման վտանգին։ Պէտք է ձգտել, որ հայ փախստականների մասսաները մնան իբր կոմպակտ ժողովուրդ, ինչպէս էին առաջ, և չտարրալուծուեն իբրև փոշի, որ պարարտեցնելու է օտար ազգային անդաստանը։

Եւ այդտեսակ ոչնչացման, այդ տեսակ փոշիացման ամենից շատ ենթակայ է երեխաների մասսան։ Ահա այստեղ է հարկաւոր գամել նաև մեր ուշադրութիւնը. մի բան, որի մասին պէտք է խոստովանենք, դեռ ևս ոչ ոք չի մտածել։

ՄԵՆՔ ԷԼ ՄԱՍՆԱԿՑԵՆՔ

Տաճկական հայաջինջ քաղաքականութեան, մեր քաղաքական կարճատեսութեան, ազգային անտարբերութեան և այլ արտաքին պատճառներով քար ու քանդ եղաւ մեր պատմական հայրենիքը, սրի ու հրի ճարակ դարձաւ Հայաստանը։ Մարդակեր գազանների ճիրաններից ազատուած մի հոծ բազմութիւն փախստի դիմեց մեր կողմերը՝ պատսպարան ու պաշտպանութիւն որոնելու կովկասահայ ազգակցի մօտ։ Հարիւր յիսուն հազար տնազուրկ թըշուառներ անպատմելի զրկանքներով մի կերպ քարշ են տալիս իրենց գոյութիւնը՝ կրկին վերադարձի տենչը սրտերում։ Սակայն զուրկ այդ տենչի գիտակցութիւնից, զուրկ անցած դարձածի մասին հաշիւ տալու կարողութիւնից ու ապագայի մասին խորհելու ընդունակութիւնից՝ Գէորգեան ճեմարանի պատերի մէջ պարփակուած կողք կողքի գալարուած շնչում և ապրում է դժբախտների մի այլ խումբ, բաղկացած 4000 հոգուց, որոնք դժուար թէ կարողանային տանել իրենց գլխով անցած զուլումը, եթէ գիտակցէին։ Հարազատների գրկից խլուած, ծնողակորոյս որբերն են նրանք, որոնց մի մասը գտնուած է հենց ճանապարհներին։ Վախի ու տագնապի սոսկալիութիւնը ծնողներից ոմանց ստիպել է անգիտակցական յանցանքի դիմել, թողնել զաւակներին՝ իրենց փախուստը դիւրացնելու համար։ Ահա այդ որբերն են, որոնց պահպանման և խնամատարութեան հոգսն ամբողջովին ընկնում է կովկասահայի վրայ, և այն ոչ մի կամ երկու տարով, այլ տաս և գուցէ էլ աւելի տարիներով։ Մինչ հասակաւոր փախստականների պահպանութեան խնդիրը սահմանափակւում է միմիայն նիւթական օգնութեամբ, որբերի պահպանութիւնը բացի նիւթականից պահանջում է մեզնից նաև մտաւոր և հոգեկան սնունդ։ Եթէ փախստականի վիճակն ընդհանրապէս ծանր ազդեցութիւն է գործում մեր խղճի և սրտի վրայ, որբերի դրութիւնն առանձնապէս տակն ու վրայ է անում մեր ամբողջ հոգեկան աշխարհը և արցունք խլում ամենաքարասիրտ ականատեսի աչքերից։ Լրագրական տեղեկութիւններն անգամ անկարելի է լինում կարդալ առանց խորը յուզմունքի։

Մենք կովկասահայերս, չնայած մեր այս տարւայ աւելի քան տնտեսական աննախանձելի և անմխիթար վիճակին, պարտաւոր ենք, ի միջի այլ պարտականութիւնների և զոհաբերութիւնների, հոգալ որբերի վիճակը, պահել նրանց որպէս մեր հարազատների։ Խօսք չկայ, որ չափազանց դժուար է և նոյն իսկ անկարելի թողնել 4000 որբ երեխաներին Էջմիածնում, այն էլ ճեմարանի շէնութեան մէջ. անկարելի է նաև բոլորին միասին փոխադրել մի այլ տեղ. խնամատարութեան գործի դիւրութիւնը և թէ կանոնաւորութիւնը պահանջ են դնում մեր առջև—բաժանել նրանց մեծ և փոքր խմբերի և ուղարկել զանազան վայրեր։ Հայաբնակ քաղաքները և մեծ գիւղերը չըպէտք է սպասեն, որ դիմում լինի իրենց այդ առթիւ. իւրաքանչիւր քաղաքի հայութիւն ինքը պէտք է դիմի Էջմիածին և խնդրի որոշ քանակութեամբ որբեր պահպանելու և ուսում տալու։

Մենք շուշեցիներս էլ անմասն չպիտի մնանք այդ բարի գործին և ոչ մի բարոյական իրաւունք էլ չունենք անմասն մնալու. մանաւանդ որ Շուշին կլիմայական տեսակէտից շատ բարեյաջող պայման է ներկայացնում որբերի ապաստարան ունենալու և վերջապէս Շուշու հայութիւնը փորձառութիւն ունի որբանոց պահելու։ Ջենք ցանկանում առ այժմ խօսել քանակի մասին. անշուշտ դա կապ կունենայ այն հանգամանքի հետ, թէ որքան փախստական է պատսպարելու և կերակրելու Շուշու հայութիւնը. սակայն անկախ այդ հանգամանքից Շուշին անպայման պէտք է մասնակցի որբերի պահպանման գործին, ինչպէս և բոլոր միւս յարմար հայաբնակ քաղաքները, մանաւանդ, որ այդ որբերը Հայաստանի ապագայ քաղաքացիներ են լինելու։ Այդ տեսակէտից կովկասահայը պարտաւոր է ոչ միայն պահել, պահպանել այդ դժբախտ որբիկներին, այլ և նրանցից պատրաստել արժանաւոր քաղաքացիներ ապագայ վերանորոգուած հայրենիքի համար։ Համոզուած և հաւատացած ենք միանգամայն, որ Շուշու մտաւորականութիւնը, ուսուցչութիւնը եռանդ և ժամանակ չի խնայի որբերի մտաւոր-բարոյական կրթութեան և դաստիարակութեան համար. նա մեծ ուրախութեամբ յանձն կառնի այդ դժուարին գործը և պատւով կը տանի մինչև վերջ։ Ջենք կարծում, թէ հասարակութիւնն էլ զլանայ նիւթական զոհաբերութիւն հասցնելու այդ մեծ և անհրաժեշտ գործին. մնում է ձեռնարկել և կազմակերպել։ Գործի վսեմութիւնը և մեծութիւնը պահանջում է, որ մենք էլ մասնակցենք։

Սորայր

ՏԱՃԵՂՆԵՐ

I

Ամենուրէք, երբ պատահում էք որևէ քիչ թէ շատ մտածող հայի, լինի նա հարուստ, աղքատ, կրթուած թէ անուս՝ այդ միևնոյն է. տեսնում էք, բոլորին էլ գանգատուելիս, թէ մենք հայերս դժբաղդ ազգ ենք...

Սակայն մինչև օրս չեղաւ մէկը, որ ասէր, թէ ինչո՞ւ ենք դժբաղդ։

Իրօ՞ք մենք դժբաղդ ենք։

Այո, շա՜տ և շա՜տ։

Դարեր շարունակ մենք հալածւում ենք, դարեր շարունակ Տաճկաստանում մեր եղբայրակից հայերին կոտորում են։

Գանգատւում ենք, բողոքում, տխրում, լալիս, աղաչում, բայց... ոչ մի ձայն, ոչ մի կարեկցութիւն, ոչ մի օգնութիւն։

Մեզ ասում է   չի սիրում պարսիկը, չի հաւանում և այլն...

Մեզ խղճում են (երբեմն), բայց չեն համակրում։   մենակ ենք։

Ահա այդ մենակութեան մէջ է մեր իսկական դժբաղդութիւնը...

Կանգ ենք առել երբ և իցէ այս փափուկ խնդրի վրայ, քննե՞լ ենք նրա պատճառները, միջոցնե՞ր ենք փնտրել հայի համար ստեղծուած աննպաստ կարծիքները փոխել տալու համար։

Ո՛չ, երբեմն միայն, անցողակի։

Սխալ չէ ժողովրդական այն ասացուածքը, թէ «երբ Աստուած մէկին կամենում է դժբաղդացնել, առաջ նրա խելքն է առնում»։

Շա՜տ ենք խելօք. հազի՜ւ...

Եւ, այլ կերպ չէր էլ կարող լինել. այսքան հալածուած մի ազգի մէջ առողջ տրամաբանութեանը չէր կարող տեղի չտալ զգացմունքային գործելակերպը։

Այդ իսկ պատճառով մենք անընդունակ ենք դարձել արժէքներին իրենց իսկական գնահատութիւնը տալու։

Անարժէք ու պատահական գովասանքը կարողանում են երբեմն մեզ ոգևորել մինչ 96°, իսկ աննպաստ մի կարծիք արտայայտելուց, իսկոյն լքելով պատրաստ ենք պապերի գերեզմանները վկայ բերել հերքելու համար այն...

Ահա այստեղ էլ նկատւում է մեր մասսայի հոգեկան ներդաշնակութեան բացակայութիւնը։

Թւում է, թէ Եւրոպացին մեզ չի կարող սիրել. համակրել, երբ մենք մեր տանը ատւում, արհամարհւում ենք։

Մեր ռուսահայերիս տունը, մեր անմիջական հայրենիքը Կովկասն է, որպէս մի անջատ օրգանական մասն ընդհանուր հայրենիք՝ Ռուսաստանի։

Մինչև մեզ չյարգեն մեր հարևան մեզ պէս մանր ազգութիւնները, մեզ չի յարգիլ ռուս հասարակութիւնն և ապա՝ Եւրոպան...

Ուրեմն, մենք նախ պէտք է մտածենք, որ մեր տնից չխորթանանք, մերոնցից չամբաստանուենք...

Կովկասեան ազգերի համերաշխ կուլտուրական գործունէութեան, փոխադարձ վստահութեան և սիրոյ մէջ ենք գտնում մեր ազգային բարոյական վերածնումը, ազգի բարօրութիւնը, գուցէ նաև ապագայի միակ երջանկութիւնը։

«Եղբայր եմք մեք». սա պիտի լինի ամեն մի հեռատես և իսկական հայրենասէր հայի նշանաբանը։

Սեղօյ

ՊՐՕԼԵՏԱՐԻԱՏՆ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Ռուսական սոցիալ-դեմօկրատ կուսակցութեան ականաւոր գրողներից մէկը՝ Պլեխանովը «Современный міръ» ամսագրի մէջ զետեղել է հետաքրքիր յօդուած, որով պարզաբանում է պրօլետարիատի վերաբերմունքը դէպի պատերազմ և սոցիալ-դեմօկրատների ներկայիս գործելակերպը զանազան երկրներում։ Մատնանշելով, որ պատմական մատերիալիզմը չի բացասում բարոյականութեան և իրաւունքի հետ հաշիւ տեսնելու պարտականութիւնները, որ պրօլետարիատի արտաքին քաղաքականութեան հիմնական կանոնը պիտի լինի՝ ճանաչել իւրաքանչիւր ժողովրդի ինքնաւորոշման իրաւունքը, հեղինակն ընդգծում է այն, թէ ռուս պրօլետարիատը խիստ «շահագրգռուած է, որպէսզի ռուս երկիրը չդառնայ գերման իմպերիալիստների ձեռքում շահագործման առարկայ»։ Գերման իմպերիալիզմի ծրագիրները Ռուսաստանի ժողովրդական մասսաների շահերի վերաբերմամբ, Պլեխանովը նկարագրում է հետևեալ կերպով. «Գերման իմպերիալիստներն իւր ժամանակին մտաբերել են, թէ ինչ մեծ դեր է խաղացել մեր հայրենիքի ներքին պատմութեան մէջ դէպի նոր տեղեր գաղթելը։ Յաղթանակ տանելով Ռուսաստանի վրայ, Գերմանիան իւրացնելու է ռուսական Լեհաստանը, որի բնակիչները գաղթելու են Ռուսաստան։ Վերջինս էլ իւր հերթին պիտի մաքրէր Լեհաստանից քշուած լեհերի համար մի քանի ներքին նահանգներ։ Դա դժուար չէր լինի Ռուսաստանի համար, եթէ ի նկատի առնենք ռուսների նոր տեղեր գաղթելու վերև յիշուած սովորութիւնը։ Հետաքրքիր մանրամասնութիւն. այդ ծրագրի համեմատ, Գերմանիան ոչ մի կերպով իւր վրայ չպէտք է վերցնի այն տեղերի բնակիչների հողազրկման odium-ը, որոնց նա պիտի գրաւի արևմուտքում և արևելքում։ Այդ զզուելի գործը պիտի կատար ածենք մենք ինքներս, մաքրելով յաղթահարուած երկիրները, նախ քան նրանց կը տրուին հաշտութեան բարիքները։ Նշանակում է, Ռուսաստանը Գերմանիային զիջանելու էր ոչ թէ Լեհաստան, այլ աւելի կամ պակաս լայնածաւալ անապատ, որը մինչև այդ բնակեցուած էր լեհերով և այժմ ռուսների ձեռքերով պատրաստուած է այնտեղ գերման նուաճողների բնակութեան։

Finis Poloniae!

...Թաթարական լուծը դանդաղեցրել էր մեր տնտեսական և սրա հետ միասին մեր ամբողջ կուլտուրական զարգացումը։ Այդ լծից կեանք առաւ մեր քաղաքական կարգը։ Գերմանական յաջողութիւնը կը կանգնեցնի մեր տնտեսական զարգացումը, վերջ կը դնի Ռուսաստանի եւրոպականացնելուն և յաւիտեան կամրապնդի այդ հնացած կարգը։

Հին կարգերի յարատեման համար բաւական կը լինի քաղաքական դաշն Գերմանիայի հետ, որ մեր գլխին կը կապեն յաղթողները։

Finis Rutheniae!

Վերջ Ռուսաստանին! Ամբողջ այն Ռուսաստանին, որը աշխատում էր, և մտածում, տանջւում և կռւում էր լաւագոյն ապագայի համար. կռւում էր դաւաճանների, պօգրոմ սարքողների և ռէակցիօներների դէմ!»

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑՆԵՐ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Ինչպէս յայտնի է, վարակիչ՝ հիւանդութիւնների դէմ կռւելու գործը յանձնուած է Համառ. Քաղաք. Միութեան։ Միութեան գլխաւոր լիազօրի օգնական պրօֆ. Կիշկինի տուած ցուցմունքների համաձայն Միութեան Կովկասեան բաժանմունքի բիւրօն կազմել է վարակիչ հիւանդութիւնների դէմ կռւելու գործի կազմակերպութեան ընդհանուր ծրագիրը և նախահաշիւը։ Համաձայն բիւրօյի կազմած ծրագրի, անհրաժեշտ է հիւանդանոցներ բանալ հետևեալ վայրերում. Վանում—100 մահճակալով, Իգդիրում—200 մահճակալով, Բայազէտում—50 մահճ., Կաղզւանում—200 մահճ., Ալաշկերտում—20 մահճ., Դայխարում—15 մահճ., Թիւրք. Ղարաքիլիսայում—15 մահճ., Օլթիում—200 մահճ., Մերդենեկում—50 մահճ., Բաթումում—200 մահճ., Արդւինում—500 մահճ.. Խուցում—50 մահկ., Ալեք-

սանդրապոլում—500 մահճ., Ղարաքիլիսայում—50 մահճ., Էջմիածնում—500, Երևանում—250, Շուշում—500, Աղստաֆայում—50, Գանձակում 50, Նոր-Բայազէտում—100 և Դիլիջանում—50։ Այդ 3,000 մահճակալների կահաւորման համար անհրաժեշտ է յատկացնել միանւագ 300,000 ռուբ.։ Ախտահանիչ սենեակներ ենթադրւում է կառուցել Ալէքսանդրապոլում, Էջմիածնում, Երևանում, Օլթում, Իգդիրում, Բաթումում և Գորիսում, որի համար խնդրւում է յատկացնել 49,000 ր.։ Բաղնիքներ և լւացարաններ կառուցելու համար խնդրւում է յատկացնել 30,000 ր., սանիտարական-ախտահանիչ խմբակներ կազմակերպելու համար — 16,000 ր., ամբուլատորիաներ և և 10 մահճակալով գիւղական հիւանդանոցներ հիմնելու համար—15,000ր., այլ և սանիտարական ձեռնարկութիւնների պահպանման համար խնդրւում է յատկացնել ամսական 221,000 ր.։

ԿՈՄՍ ՎՈՐՕՆՑՈՎ-ԴԱՇԿՈՎ

Այժմ, երբ արդէն Կովկասի Նոր-փոխարքայ Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլաևիչի գալստեամբ, Կովկասի սահմաններից հեռանում է կոմս Վօրօնցով-Դաշկովը, արժէր մի քանի խօսքով բնորոշել ու գնահատել Նրա տասնամեայ կառավարութեան շրջանը. սակայն մօմենտի հանգամանքներն և մանաւանդ «մեզնից անկախ պատճառները» չեն թոյլ տալիս մեզ ազատ արտայայտել և մանրամասօրէն գնահատել ըստ արժանոյն Նրա գործունէութիւնը։

Այն բացառիկ ժողովրդականութիւնը, որ վայելում էր նախկին փոխարքան մեզանում, ապացոյց է, թէ որքան փորձւած և հեռանկատ վարչական անձն էր Վօրօնցով-Դաշկովը, որ լինելով ընդհանուր բարձր կառավարչական տիրող սիստեմի օղակներից մէկը, որ մեր պետական կազմի բիւրօկրատիական ու ներքին քաղաքականութեան արդէն վաղուց սրբագործւած գաղափարների իրագործող լինելով հանդերձ, այնուամենայնիւ իւր տակտով, իւր զգոյշ գործելակերպով կարողանում էր, յենւած տիրող օրէնքի վրայ, ամբողջ իւր գործունէութեանը տալ անհատական դրօշմ, հաղորդել նրան տանելի ու շօյող ձևեր։ Մի բան, որ անկարող էին անելու Գալիցինը կամ Դօնդուկով-Կօրսակովը, որոնք Կովկասում նոյն պետական գաղափարների, նոյն կառավարական սիստեմի, ներքին քաղաքական տենդենցների պաշտպաններն էին, ինչ որ կոմս Վօրօնցով-Դաշկովը։ Վերցնենք ազգային հարցը, որ այնքան փափուկ կնճռոտ մի խնդիր է բազմալեզու Կովկասի իրականութեան մէջ։ Վօրօնցով Դաշկովի օրով այդ ազգային հարցը, մանաւանդ հայերի վերաբերմամբ չստացաւ Կովկասի ներքին քաղաքականութեան մէջ այն

ձևը, որ բնորոշ էր նախկին կառավարիչների ժամանակ։ Բայց դրա փոխարէն, երբէք ազգերի ներքին թշնամանքը, ազգային անտագօնիզմը այնպիսի սուր աստիճանների ու արտայայտութիւնների չէր հասել, ինչպէս վերջին տասն տարւայ կառավարութեան շրջանում. բաւական է մտաբերել հայ-թիւրքական արիւնալի ընդհարումները, բաւական է դիտել, թէ ինչ դրութեան մէջ է ընկել այժմ հայ ժողովուրդը

որ մի փոքր խորն մտածելու առիթ տար իւրաքանչիւր հային։

Սակայն այդ բոլորը միայն ապագայ անաչառ պատմութեան լուսաբանութեանն է պատկանում։

ՆԱՀԱՆԳԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ ԱԼԻՒՐԻ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՄԱՆ ՀԱՐՑԸ

Առաջ ենք բերում այստեղ քաղւածօրէն այն գրութիւնը, որով Գանձակի նահանգապետը օգոստոսի 10-ին պատասխանում է Շուշու քաղաքագլուխ Գ. Ի. Մելիք-Շահնազարեանի ներկայացրած գրաւոր զեկուցմանը քաղաքիս հացի և կենսամթերքների պարէնաւորման վերաբերմամբ։ Քաղաքային ինքնավարութիւնը, նախատեսնելով տեղական ալիւրի անբաւարար պաշարը շուկայում ազգաբնակութեան կարիքների գոհացման համար և հոգալով ապահովելու շուկան դրսից գնովի ալիւրով, որոշել է իւր վրայ վերցնել այդ պարէնի գնումը Գանձակի նահանգից դուրս գտնւած ուրիշ տեղերում և ապա վաճառել սպառողներին արքի գնով։ Ողջունելով քաղաքային ինքնավարութեան ձեռնարկութիւնը հացի այդ ձևով մատակարարման գործում, նահանգապետն անհրաժեշտ է համարում հաղորդել, որ ներկայումս նահանգական ադմինիստրացիան անկարող է իւր վրայ վերցնել այդ մատակարարման ու պարէնաւորման հարցում նիւթական միջոցների հայթայթումը։ Ներկայումս թէ նահանգական և թէ գաւառական ադմինիստրացիայի պաշտօնեաները տիրող ատերազմական հանգամանքների շնորհիւ այն աստիճանի ծանրաբեռնւած են իրենց անմիջական ծառայողական պարտականութիւններով, որ միանգամայն անկարող են ստանձնել նաև ալիւրի մատակարարման գործողութեան հետ կապւած աշխատանքներ, որի համար պահանջւում են լուրջ տնտեսական կազմակերպութիւն և մեծ հոգսեր։ Սակայն պ. նահանգապետը խոստանում է անձնապէս նպաստել ամեն կերպ. որպէսզի ալիւրը դիւրին մուծւի Շուշու գաւառը այն բոլոր տեղերից, որոնք հարուստ են պաշարով։ Այդ նպատակով նա միջոցներ ձեռք կառնէ, որ տրւեն ալիւրի տեղափոխման համար անհրաժեշտ թւով վագոններ թէ քաղաքային ինքնավարութեանը և թէ մասնաւոր անձերին, որոնք ալիւր կը բերեն գաւառի շրջանում վաճառելու համար։ Ինչ վերաբերում է բեռների Եւլախ—Շուշի ճանապարհի վրայ տեղափոխութեան կանոնաւորմանը, ինքն արդէն կարգադրել է Շուշու գաւառապետին, որ միջոցներ ձեռնարկւին որոշ սակագին (տակսա) մշակելու բեռների տեղափոխման վճարի նկատմամբ։

Իւր գրութեան վերջում պ. նահանգապետը շօշափում է հայ փախստականների Շուշու գաւառում տեղաւորելու հարցը։ Շուշու պ. քաղաքագլխի խնդիրը, թէ ի նկատի առնելով գաւառի ազգաբնակութեան տնտեսական անմխիթար վիճակը չբնակեցնել մեզ մօտ հայ փախստականներին, պ. նահանգապետը մերժում է իբրև անկարելի, վասն զի հայ փախստականները երկրի բարձր իշխանութեան կարգադրութեամբ արդէն ուղևորւած են դէպի Գանձակի նահանգը և բացի այդ՝ Երևանեան նահանգը, ուր հիւրասիրութիւն էին գտել հայ փախստականները համեմատաբար աւելի մեծ թւով, իւր տնտեսական դրութեամբ բնաւ աւելի բարեկեցիկ չէ, քան Գանձակինը։

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Սկսած օգոստոսի 31-ից Էջմիածնից փոխադրւելու են Գանձակի նահանգը այն 30,000 գաղթականները, որոնք տեղաւորւելու են Գանձակի նահանգում։ Երկաթուղու գնացքները 35 վագօններից իւրաքանչիւրը դուրս են գալու Էջմիածին կայարանից երկու օրը մի անգամ վերցնելով գնացքում 1500-ական գաղթականների։ Փոխադրւելու են անպայման առողջները, իսկ կասկածելի և հիւանդները մնալու են Էջմիածնում։ Գաղթականների ընդունելութեան կայարաններն են Դալլար-Գետաբէգի շրջանը, Գանձակ-Գետաբէգի շրջանը, Եւլախ՝ Շուշու շրջանը։ Գաղթականների Միութեան տեղական կոմիտէները, որոնք ընդունելու են ճանապարհելու համար, պատրաստել են զանազան կէտերում սննդական կայաններ և բժշկական օգնութիւն։

— Էջմիածնից հեռագրում են, որ այժմ օրական 400 հոգի է մեռնում փախստականների մէջ. 500 դիակ ընկած մնացել են անթաղ։ Խիստ կարիք է զգացւում կրի։ Թիֆլիսից ուղարկւած է 1 վագօն, բայց հեռագրել են ուղարկել նաև 2 վագօն։

— Փախստականների կենտրոնացման վայրերից Թիֆլիս վերադարձած քաղաքագլուխ Ա. Խատիսեանի հաղորդած տեղեկութիւնների համաձայն Կովկասում ապաստանած բոլոր տաճկահայ փախստականների թիւը հասնում է 150,000-ի, որոնք տեղաւորւած են հետևեալ վայրերում. Ալէքսանդրապօլի շրջանում—7000, Էջմիածնում—35,000, Երևանում—20,000, Մարգարա գիւղում—15,000, Իգդիրում—6,000, Գանձակի նահանգում—4,000, Նոր-Բայազէտի գաւ.—15,000, Էջմիածնի գաւ.—10,000, Երևանի գաւ.—10,000. Մնացորդները տեղաւորւած են Երևանի նահ. միւս տեղերում։

— 26 օգոստոսի Էջմիածնից Թիֆլիս եկաւ մի սանիտարական գնացք, որով բերել են 500 որբեր։ Դրանցից 300-ը տարեցին Բագու, 100-ը թողեց Թիֆլիսի համար, որոնք ուղարկւեցին Կրծանիսում վարձւած բնակարանը։ 20 հոգի հիւանդներ տարեցին հիւանդանոց։

— Հայ. Կենտրոնական Կոմիտէտի նախագահը յայտնել է Ալ. Խատիսեանին, որ Դիլիջան են բերւած 500 որբ-փախստականներ։ Չկան հագնելու և անկողնի սպիտակեղէն, ըստ որում առայժմ խնդրում է ուղարկել փոքր ինչ սպիտակեղէն և 300 վերմակ.

— Օգոստոսի 25-ին սենատոր Չերըշև, Պավլով և Մեսրոպ սրբազանը շրջեցին այն տները, ուր տեղաւորւելու են Թիֆլիս հասնող որբերը։ Հայկական Կենտրոնական Կոմիտէի տրամադրութեան տակ են դրւած ձրիապէս օգտւելու յիշեալ որբերի բնակարանների համար Կրծանիսի վանքի տունը, Ցուրինեանի, Թամամշեանի, Մելիքեանի և մայրապետ Թայիրեանի տները, իսկ նոյն նպատակի համար Նպաստամատոյցի տրամադրութ. տակ է դրւած Զիլինգարեանի տունը։ Որբերին ընդունող տիկինների մասնաժողովը արդէն պատրաստել է որբերի համար կարևոր անկողիններ և հագուստեղէն։

— Փախստականների մասին հոգացող յատուկ յանձնաժողովը եկել է այն եզրակացութեան, որ Էջմիածնի փախստականների մէջ երևան եկած վարակիչ հիւանդութիւններին վերջ դնելու համար անհրաժեշտ է Էջմիածնից ուրիշ տեղ տեղափոխել առողջ փախստականներին։ Որոշւած է դիմել իշխանութեանը, յատկացնելու դրա համար տեղափոխիչ միջոցներ։

— Հայկ. Կենտ. Կոմիտէի նախագահ Ս. Յարութիւնեանը Կովկ. բանակից ստացաւ հետևեալ հեռագիրը. «Սալմաստի փախստականների մէջ մահացութիւնը հետզհետէ աւելանում է սննդի պակասութեան պատճառով։ Անհրաժեշտ են սննդատու կայաններ, գոնէ հիւանդների և թոյլերի համար։ Ներսէս եպիսկոպոսի միջոցները անբաւարար են։ Խնդրում ենք միջոցներ ձեռնարկէք»։

— Թիֆլիսի թեմական առաջնորդ Մեսրոպ եպիսկոպոսը և տեսուչ Ստ. Տէր-Աւետիքեանը կարգադրել են, որ Վրաստանի և Իմերէթի թեմի հայ եկեղեցական դպրոցներում առանց ուսման վարձի ընդունւում են այն գաղթական երեխաները, որոնք գտնւում են դպրոցական հասակում։ Երեխաները պէտք է ընդունւեն իրենց պատրաստականութեան համապատասխան բաժանմունքներում։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Գանձակի պ. նահանգապետը մի գրութեամբ դիմել է Շուշու և Գորիսի քաղաքագլուխներին, որով ի նկատի ունենալով Ղարաբաղում անբերրիութեան պատճառով նկատւող հացի պակասութիւնը, առաջարկում է եռանդուն միջոցներ ձեռք առնել ունենալու ալիւրի պաշար՝ քաղաքի և գաւառի ազգաբնակութեանը բաւարարելու համար։

— Ամսոյս 1-ին քաղաքային վարչութիւնը հրաւիրել է Դումայի արտակարգ նիստ, ուր վճռւել է ալիւրի և շաքարի պահեստ ունենալու համար 30,000 ռուբլու փոխառութիւն կնքել տեղական Փոխադարձ Վարկի ընկերութեան կամ Տփխիսի վաճառականական բանկից $7\frac{1}{2}\%$-ով։

— Քաղաքումս, ինչպէս լսում ենք, կազմւել է զինւորա-արդիւնաբերական և քաղաքների միութեան կոմիտէներ։

— Լսում ենք, որ «Խանի աղբիւր» կոչւած ջուրը այժմ քաղաքային վարչութեան իրաւասութեան տակն է, որը պէտք է վերանորոգի ջրմուղը, ջրից աւելի լայն կերպով օգտւելու համար։

— Կիրակի, օգոստոսի 30-ին, թեմիս ժամ. կառավարիչ Զաւէն վարդապետը մեկնեց Տփխիս։

— Շուշու քաղաքագլուխը հեռագրով դիմել է Պետրօգրադ Պետական Դումայի անդամ պ. Պապաջանեանին բացատրելով, որ Շուշու գաւառի ազգաբնակչութիւնը շնորհիւ անբերրիութեան անկարող է եղել նոյն իսկ սերմացուն հաւաքել և խնդրել է, որ Պապաջանեանը միջնորդի ուր հարկն է, պարէնաւորման դրամագլխից հարկաւոր քանակութեամբ գումար բաց թողնելու գիւղացիների համար սերմացու գնելու։

— Չնայած, Մարիամեան դպրոց մտնելու համար խնդիրներ ընդունւում են, այնուամենայնիւ մինչև այժմ ուսուցչական խումբ չէ կազմւած և յայտնի չէ, թէ ովքեր և երբ պէտք է կատարեն, վերաքննութիւններն ու քննութիւնները։

— Ղուկասեան դպրոցի աշակերտուհիների ծնողներից մանք դիմում են մեզ և խնդրում տեղեկացնել, թէ երբ պէտք է բացւի Ղուկասեան դպրոցը։ Այսու յայտնում ենք, որ միանգամայն անորոշ է այդ դպրոցի վիճակը։

— «Փայլակ»-ի անցեալ № 50-ում զետեղւած պ. Գր. Տէր-Աւետիքեանի «Գիւղատնտեսական զրոյցներ» վերնագրով յօդւածում սպրդել են հետևեալ տպագրական սխալները. «Murus Nigras»-ի փոխարէն պէտք է կարդալ «Morus Nigra Z.» և «1-ն յուլիսի 1915-ի» փոխարէն՝ «1-ն յուլիսի 1916 թ.»

ՂԱՐԱԲԱՂ

Թաղլար (Շուշ. գ.)։ Օգոստոսի 27-ին Հ. Թաղլարեցի չարւադար Աւանէս Առաքելեանը մտնում է Ղուռուչայ գետը լողանալու։ Սակայն յորդ գետի ուժեղ ալիքները ձգում են նրան ժայռի տակ ու խեղդում։ Հանգուցեալի դիակը հանում է գետից Արմենակ Մարգարեանը։

ԿՈՎԿԱՍ

— Օգոստոսի 23-ին Թիֆլիսում վախճանւել է 60-ական թւականների հասարակական գործիչ և ծանօթ մանկավարժ Մանդէն Մանդինեանը և օգոստոսի 27-ին թաղւել է Խօջիվանքի գերեզմանատանը։ Հանգուցեալը իր գործունէութեամբ յայտնի էր Թիֆլիսի հասարակութեանը։ Նա «Մեղու Հայաստանի» լրագրի հիմնադիր Ստեփան քահանայ Մանդինեանի որդին էր։ Հանգուցեալն իր կեանքի մեծագոյն մասը—47 տարի—նւիրեց մանուկների դաստիարակութեան գործին։

— Թիֆլիսի քաղ. վարչութեան մէջ եղած տեղեկութիւնների համաձայն, ներկայ տարւայ յունւարի 1-ին քաղաքն ունէր 343,450 ազգաբնակութիւն։ Ներկայումս քաղաքը բռնում է 2826 քառ. դեսեատին տարածութիւն, որից 1430 դեսեատին բռնում են շէնքերը, իսկ մնացած 1390 դեսեատինը՝ փողոցներ և հրապարակներ։ Այդ տարածութիւնից քաղաքին պատկանում է 44 քառ. դեսեատին, որից 18 դեսեատինը բռնում են գրօսապարտէզները։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

— Եղած տեղեկութիւնների համաձայն՝ ռազմական իշխանութիւնն օգոստոսի 22-ին Բարձրագոյնս հաստատւած օրէնքի ուժով մտադիր է սեպտեմբերի սկզբին կանչել միայն հինգ սերունդ II կարգի երիտասարդ ռատնիկներ, այսինքն, այն անձանց, որոնք ռատնիկներ են համարւել 1916, 1915, 1914, 1913 և 1912 թ.թ. զինւորակոչութեան ժամանակ։ Ռազմական իշխանութիւնը մի բացատրութիւն է հրատարակել զինւորական ատեանների համար, թէ ինչ կարգով պիտի յետաձգումներ տրւեն հաւաքի ժամանակ միջնակարգ և բարձրագոյն դպրոցների ուսանողներին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Զինւորական բարենորոգում Անգլիայում

Օգոստոսի սկզբներին Անգլիայում սկսւեց ցուցակագրումն ամբողջ ազգաբնակութեան, որով կառավարութիւնը ձգտում է պարզել, թէ որքան ակտիւ ուժեր ունի պատերազմական պատրաստութիւնների համար։ Միւս կողմից այդ ցուցակագրումը շատերն համարում են իբրև առաջի նախապատրաստական քայլ ապագայում ծրագրւող պարտադիր զինւորական ծառայութեան, որպէս դա ընդունւած է միւս պետութիւններում։ Ինչպէս յայտնի է, Անգլիայում զինւորական ծառայութիւնը կամաւոր է, և ներկայ պատերազմն իւր անհելի չափերով առաջադրում է անգլիական պետական ու հասարակական գործիչների առաջ, օր աւուր իրականացած տեսնել զինւորական պարտադիր ծառայութիւնը, որպէսզի հնարաւոր լինի կազմ-պատրաստ լինել այդպիսի անակնկալ պատմական մոմենտներում։ Ահա այդ ուղղութեամբ վերջերս Անգլիայում սկսւել է պրօպագանդ և նախապատրաստւում են հասարակական կարծիքը որպէսզի դիւրին իրագործեն «ազգային ծառայութեան» հարցը, ինչպէս անւանում են քաղաքական ու պարլամենտական շրջաններում «զինւորակոչութիւնը»։ Եւ յիրաւի այդ օրինագծի կուսակիցների գործը գգալի հեշտանում է պատերազմական բեմի վրայ կատարւող գործողութիւններով։ Գերմանական զօրաբանակի առաջխաղացման իւրաքանչիւր քայլը ծառայում էր իբրև առիթ նորանոր ագիտացիայի յօգուտ «ազգային ծառայութեան», այսպէս էր Վարշավայի ու Կովնօյի անկման ժամանակ։ Անգլեցիկ «Times» թերթի այդ առթիւ գըրւած յօդւածները ոչ այնքան գրաղւած էին այդ դէպքերի ռազմագիտական գնահատութեամբ, որքան ձգտում էին ապացուցել, այդ փաստերի վրայ հիմնւելով, թէ Անգլիային անպայման անհրաժեշտ է օր առաջ իրականացնել պարտադիր զինւորական ծառայութիւնը։ Արեւելեան ճակատի վրա տեղի ունեցած դէպքերից յետոյ—ասում է «Times»-ը, արևմտեան դաշնակիցների ուսերի վրայ, մասնաւորապէս Անգլիայի, ընկնում է աւելի մեծ, քան առաջ կարծում էին, բաժին «գերմանական վտանգի» վերացման գործում։ Անգլիան չպէտք է այդ նպատակից հրաժարւի։ Առաջինը, ինչ որ նրան վիճակւում է անել, դա գերմանական յաջողութեան բարոյական էֆեկտի կասեցնելն է և դաշնակիցների հոգու մէջ եռանդ ներշնչել։ Նպատակին կարելի է հասնել, երբ բրիտանական կառավարութիւնը »խիզախ կը հրատարակի յայտագիր, որով կազդարարի մեր կղզիների բոլոր զինւորական հասակի բնակիչներին, թէ նրանք ենթակայ են զինւորական կամ մի այլ որևէ ծառայութեան, որը կը նշանակի կառավարութիւնը»։ Այսպիսի քայլով կառավարութիւնը պէտք է ցոյց տայ Գերմանիային, որ յանուն իրաւունքի և արդարութեան մղւած պատերազմում չկան զոհեր, որոնց առջև կանգ առնէին բրիտանացիները։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԼԽԱՒՈՐ ՇՏԱԲԻ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ [ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ]

Օգոստոսի 3-ին Ռիգայի և Ֆրիդրիխշտադտի շրջաններում թնդանօթային կռիւ և մանր զօրամասերի ընդհարում է։ Եակոբշտադտի մօտ մեր զօրքերը օգոստոսի 29-ի առաւօտից յարձակման դիմեցին և յամառ կռիւներ սկսեցին Պեկստերն գետի վրայ։ Դվինայի ճանապարհներում թշնամին արևմտեան կողմից օգոստոսի 29-ին յարձակման է դիմել երեք ուղղութեամբ. վերջին ուղղութեան վրայ—Վիլկոմիրից Եացինա մեր զօրքերը, թշնամու գերազանց ուժերի հետ յամառ կռւի բռնւելուց յետոյ, յետ քաշւեցին Օզէն-Դուսեատա շրջանը։ Սվենտայի և Վիլիայի միջև եւ թշնամին դիմեց վճռական յարձակման։ Մեր զօրքերը, չնայած գերմանացիների չափազանց յամառութեան, շարունակում էին կրակի ուժով և հակայարձակումներով յետ պահել նրանց։ Սկիդէլի շրջանում թշնամին օգնական զօրք ստացաւ։ Գերմանացիներից գերի ենք վերցրել մի սպայ և 101 զինւոր, հինգ գնդացիրով։ Գերիների ասելով գերմանացիները չափազանց յոգնել են վերջին կռիւների պատճառով. նրանց կորուստները, միմիայն սպանւածներով, վերջին երեք օրը հասնում է իւրաքանչիւր վաշտին 100 հոգի։ Ի նկատի ունենալով, որ մեր բանակները Նեմանի վրայ և նրանից հարաւ դուրս ընկած գիծ են կազմում, վճռեցինք քիչ յետ քաշել՝ շարունակելով թշնամու գրոհների առաջը բռնել։ Ներքին Զէլվեանկի մօտ թշնամու կատաղի յարձակումները յետ էին մղւում մեր կողմից օգոստոսի 28-ին ամբողջ օրւայ ընթացքում։ Զէլվի մօտ մեր կրակը ոչնչացրեց թշնամու հրետանին։ Բարանովիչի շրջանում թշնամին կռւում է մեծ չափի թնդանօթների օգնութեամբ։ Այստեղ մենք վերցրել ենք մօտ 400 աւստրիացի և գերմանացի, 4 գնդացիր և փամփուշտների սայլակներ։ Կօյկի շրջանից թշնամին ձգտում է առաջանալ դէպի արևելք գոյգ ափերով։ Ռօվէնի շրջանում թշնամին ուժեղանալով շարունակում է առաջ արշաւելը։ Յարձակումները շարունակւում են Վերի Գօրինի ափերում, բայց անյաջող աւստրիացիների համար, որոնք յետ են շպրտւում՝ մեծ կորուստներ կրելով։ Մեր վերցրած 200 աւստրիացիներից 40 հոգին կամաւոր կերպով են փախել մեր խրամատները։ Տարնօպօլի շրջանում յաջող կռիւներ ենք մղում։ Քաղաքից հիւսիս օգոստոսի 29-ին գերի ենք վերցրել 91 սպայ և 4200 զինւոր, որոնց մէջ կան նաև գերմանացիներ, 9 գնդացիր և ուրիշ պատերազմական աւարներ։ Թշնամու յարձակումները յետ են մղւել նրան մեծ կորուստներ պատճառելով։ Տարնօպօլից հարաւ մեր զօրքին մեծ օգնութիւն հասցրին զրահապատ աւտօմօբիլները։ Օգոստոսի 30-ի առաւօտից Տարնօպօլից հարաւ մեր զօրքերը անցան յարձակման։ Սերէտի վրայ, Տլուստէ շրջանից, աւստրիացիները շարունակում են յետ քաշւել Դնեստրի կողքերով։ Մեր հետապնդումը շարունակւում է յաջող կերպով. վերցրել ենք շատ գերիներ։

Սև ծովում, Զաուգա հրւանդանի մօտ մեր պահակ խումբը հրացանաձգութեան բռնւեց թշնամու սուզանաւի հետ, որը շտապով հեռացաւ։ Ընդհանրապէս մենք շարունակում ենք իրագործել մեր ծրագիրը՝ օր օրի վրայ լաւացնելով մեր բանակների դիրքը։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Օգոստոսի 29-ին Մերձծովեան շրջանում հրացանաձգութիւն է։ Օլթիի ուղղութեամբ Բարակէտ սարը կրակ բաց անող թուրքերը՝ մղւել են դէպի Ճորոխ։

Մանազկերտից արևմուտք և Կուպկանի շրջանումը ընդհարում է տեղի ունեցել մեր խուզարկուների և քրդերի միջև։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի, 1 սեպտեմբերի

«Փայլակ» լրագրի 50 համարում «Մի բացատրութիւն» կրող վերնագրի յօդւածագիր «Ն.» գրում է, թէ վերջին օրերի հացի պակասութիւնը հետևանք չպէտք է համարել ալիւրի պակասութեան, այլ հացավաճառների ախորժակի բացւելուն և թէ քաղաքային ինքնավարութիւնը իր տրամադրութեան տակ ունի բաւականաչափ ալիւր, որը վաճառւում է մինչ այժմ եղած սովորական գներով։ Ես իբրև քաղաքային վարչութեան անդամներից մէկը հարկ եմ համարում բացատրել «Ն»-ին և նրա ընթերցողներին, որ մեր քաղաքային ինքնավարութիւնը, սկսած մայիսի 7-ից, այսինքն իմ պաշտօն ստանձնած օրից մինչ հիմա, ալիւրի, այն էլ «բաւականաչափ» պահեստ չի ունեցել և ոչ էլ ալիւր է ծախել արժան գնով և այժմ էլ չունի մի քսակ անգամ ալիւր։ Ճշմարիտ է, մի ոմն վաճառական Աստւածատուր Ստեփանեան մի 3—4 վագոն ալիւր է բերել քաղաքս և քաղաքագլխից թոյլտւութիւն է ստացել ալիւրը ձրիաբար դարսելու ինքնավարութեան տան ներքի յարկումը և ծախելու քաղաքային ալիւրի անւան տակ, բայց այդ ալիւրը սպառւել է յուլիսի վերջերին և անցեալ ամբողջ օգոստոս ամսի ընթացքում պ. Ստեփանեանը չի կարողացել ոչ վագոն ստանալ և ոչ էլ ալիւր հասցնել քաղաքս, չնայած ուպրավայի գործադրած ջանքերի, թէ հեռագրով և թէ պաշտօնական թղթերով։ Ուրեմն պ. «Ն»ի գրածը, թէ վերջի օրերի թխած հացի պակասութեան ժամանակամիջոցում ինքնավարութեան տանը բաւականաչափ ալիւր է եղել և վաճառւել ու վաճառւում է սովորական գներով, ճշմարտութիւնից բոլորովին զուրկ է։

Քաղաքային վարչութեան անդամ
Լևոն Վարազեանց

—

Գորիս, 15 օգոստոսի

Խնդրում եմ յարգելի «Փայլակում» տեղ տաք հետևեալ գրութեան։

Ահա մօտաւորապէս հինգ տարի է, որ ես կազմարարի պաշտօնով ծառայում եմ Գորիսի «Սասուն» տպարանում։ Ծառայութեան ընթացքում ստացել եմ զանազան չափով վարձատրութիւն, սկսած ամսական 8 րուբլուց մինչև 20 ր. բայց որովհետև երբեմն տպարանը ունեցել է շտապ գործեր, ուստի ինձ ստիպել են աշխատել նաև երեկոները առանձին վարձատրութեամբ։

Անցեալ տարւայ սեպտեմբերի 5-ից մինչև դեկտեմբերի 13-ը այդպիսի երեկոյեան աշխատանքների համար տպարանը մնացել է ինձ պարտ 30 ր., որի համար քանիցս խնդրել եմ տպարանի տէր պ. Մեսրոպ Փարսեանցին, բայց նա միշտ այսօր-էգուց ձգելով այդ գումարը պահել է մինչև օրս։ Ներկայ օգոստոսի 6-ին նորից խնդրում եմ իմ վարձատրութիւնը, պ. Փարսեանը ինձ ստիպում է նախ վերջացնել առաջիկայ ուսումնական տարւայ դասագրքերի կազմելը. ես չեմ համաձայնւում, քանի որ անցեալ ուս. տարւայ դասագրքերի կազմելու փողը չէի կարողանում ստանալ։ Այս բանը ի հարկէ դուր չէ գալիս մեզ նման խեղճ կազմարարների հաշւով ուռճացող Փարսեաններին, և նա փայտ վերցնելով ծեծում է ինձ։ Ես այդ բանի համար դիմում եմ տեղական ոստիկանութեան, որը ինձ ուղարկում է բժշկի մօտ վկայական ստանալու։ Թէև բժիշկ պ. Պարոնեանը ինձ վկայական արդէն տւել է, բայց ես առանց կօպէկի ուր կարող եմ դիմել. ահա ինչու Գորիսի տպարանատէրերի վարմունքը դնում եմ հասարակութեան և ընկեր բանւորների առաջ։

Լևոն Գէորգեան

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բաքջանեանի Շուշում.

№ 52 Կիրակի 6 սեպտեմբերի ՍՌՍՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Կիրակի 6 սեպտեմբերի № 52

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ԲԱՑՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՓԱՅԼԱԿ"

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագրի
լոյս է տեսնում առ այժմ շաբաթական երկու անգամ

Բաժանորդագինն է. տարեկան 3 ր. կէս տարուանը—1 ր. 50 կ. ամսական —35 կ.

ՍՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆԵՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Մեր Հասցէն՝ Шуша, редакціи газеты „ПАЙЛАКЪ",
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ

Այսօր կիրակի սեպտեմբերի 6-ին
ԱՄԱՌԱՅԻՆ ԱԿՈՒՄԲԻ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ
Նշանակւած է առաւօտեան ժամը 10-ին

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

քաղաքիս բոլոր հայ եկեղեցիների ծխականների
ԼՍԵԼՈՒ ԹԻՖԼԻՍ ԵՒ ԳԱՆՁԱԿ ՈՒՂԱՐԿՒԱԾ
ՊԱՏԻՒՐԱԿՆԵՐԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆ
Տաճկահայ գաղթականներին Շուշում և գաւառում բնակեցնելու մասին

Շուշու հայոց Մարիամեան օր. դպրանոցի համար հարկաւոր են

ՄԻ ՓՈՐՁՈՒԱԾ ԱՒԱԳ ՈՒՍՈՒՑԻՉ եւ
ՈՒՍՈՒՑԻՉ—ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻՆԵՐ

դպրոցը պիտի ունենայ ա., բ. (բ.-ը հիմ.-զուգնթ.) և գ. պատրաստական դասարաններ։

Ցանկացողները կարող են խնդիր ներկայացնել Ղարաբաղի Հայոց Թեմական հոգևոր դպրանոցի հոգաբարձութեանը մինչև ամսոյս 8-ը։
Թեմական հոգևոր դպրանոցի հոգաբարձութիւն։

ԱՆԳԼԻԱՆ ԵՒ ԻՒՐ ԲԱՆՒՈՐՆԵՐԸ

Խիստ բնորոշ ու խրատալից երևոյթ ենք տեսնում Անգլիայի քաղաքական-հասարակական կեանքում։ Ինչպէս յայտնի է, անցեալ շաբաթ Բրիստոլ քաղաքում տեղի ունեցաւ անգլիական բանւորական միութիւնների համագումարը, որի որոշումները պատերազմի և ընդհանուր պարտադիր զինւորակոչի ծառայութեան մասին ցոյց են տալիս, թէ ինչ մեծ քաղաքական նշանակութիւն են ստացել, ինչ մեծ դեր են խաղում բանւոր դասակարգերը Անգլիայի կեանքում։ Եւ այս կրիտիքական մոմենտին անգլիական կառավարութիւնն աւելի եւ ուշադրութեամբ է լսում բանւորական ձայնը, որ արձագանք է 3 միլիոնից աւելի մի մասսայի տրամադրութեան։ Այստեղ արդէն պարզ երևում է դեմօկրատիական մի պետութեան քաղաքագէտների տակտն ու հեռատեսութիւնը։

Բաւական է միայն շեշտել, որ մինիստր Լլօյդ Ջօրջը անձամբ ներկայ է եղել համագումարի նիստերից մէկում և իւր հմուտ, փորձւած քաղաքագէտի ճառով՝ պատերազմի ու յաղթանակի պատրաստութիւնների մասին՝ կարողացաւ բոլոր բանւորական ներկայացուցիչների վստահութիւնը գրաւել և միաձայն հաւանութիւն ստանալ։ Մինչդեռ չմոռանանք յիշել, որ պատերազմի սկզբներում բանւորական մասսան բացասական դիրք ունէր բռնած դէպի պատերազմն և կառավարութիւնը. չնայած վերջապէս, որ հենց այժմ էլ, Բրիստոլի համագումարում ամենախիստ քննութեան ենթարկւեց կառավարութիւնը, որին մեղադրում էին տիրապետող կապիտալիստական դասակարգի շահերի պաշտպանման մէջ. մեղադրում էին, որ նա կտրուկ միջոցներ չի ձեռնարկում աճող թանգութեան և սպեկուլեացիայի դէմ։

Եւ այնուամենայնիւ անգլիական կառավարութիւնը չի վախենում, չի հետապնդում բանւորական միութիւններին իրենց տարակարծիք գործելակերպով. ընդհակառակն վերոյիշեալ մինիստրն այնպիսի խօսքեր է ասել, որի առաջ մեզանում կառավարական շրջանները ականջները կը փակէին. «բանւորական միութիւններն երկրի և հայրենիքի ամենամեծ ուժերն են ներկայացնում. ձեզ հետ միասին լինել, կը նշանակէ ապահովել յաղթութիւնը, առանց ձեզ մեր գործը տարւած կը լինի. և դուք պէտք է մասնակցութիւն ունենաք հսկայական յաղթութեան մէջ»...

Անա թէ ինչպիսի խօսքերով են դիմում Անգլիայում պետական բարձր ներկայացուցիչները բանւորութեանը։ Նոքա նրանցից չեն փախչում հազարաւոր վերստեր հեռու, կամ եթէ մօտենում են ոչ թէ հալածելու, բանտարկելու ժամանակ։ Ոչ։ Նրանք մասնակցում են, ներկայ են լինում բանւորների համագումարներին. լսում իրենց դէմ ուղղած քննադատութիւնները, պատասխանում և իրենց հերթին փայլուն ճառեր արտասանում։

Եւ այդ երևոյթն այքան բնական ու օրինական է սեպւում, որ իւրաքանչիւր անգլիական քաղաքացի՝ լինի դա արիստոկրատ լօրդը կամ հասարակ բանւորը՝ համարում են դա անհրաժեշտ պայման իրենց պետութեան ու հայրենիքի յառաջադիմութեան, ծաղկման համար։

Սրանումն է կայանում իւրաքանչիւր պետութեան ու հասարակութեան դեմօկրատացման գրաւականը։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

Ռուսական զինւորական մինիստր Պօլիվանովի վերջերս ունեցած խօսակցութիւնը «Times»-ի թղթակից Վիլտօնի հետ մեզ որոշ չափով պարզաբանում է ռազմական ծրագրի ապագայի մի քանի կողմերը։ Ներկայ պատերազմական գործողութիւնների հետևանքը կը որոշւեն միայն եկող տարւայ գարնանը, այնպէս որ մեր տրամադրութեան ներքոյ, ինչպէս ասում է Պօլիվանովը, դեռ ևս կայ կէս տարի, որպէսզի մենք կարողանանք բազմակողմանի կերպով պատրաստել հսկայական կռւին։ Գարնան սկիզբներին մեր բանակը կունենայ երկու միլիոնից աւելի թարմ ու երիտասարդ զինւորներ, որոնք առնւազն վեց ամսեայ զինավարժութիւն անցած կը լինեն։ Գերմանիան իւր տրամադրութեան տակ թարմ ուժերի այդտեսակ ռէզերվ չունի և ստիպւած է այնպիսի միջոցների դիմել, ինչպէս օրինակ՝ լանդշտուրմի (համապատասխան է մեր ռատնիկ առաջին կարգի) ծառայութեան հասակը հասցնել մինչև 54 տարեկան և նորակոչներ ժողովել 1918 թ., այսինքն տասնեօթ տարեկան պատանիներին։ Այնուհետև մեր արդիւնաբերութեան համահաւաքումն խելացի ղեկավարութեան դէպքում և գիտակից բանւորների հայրենասիրութեան շնորհիւ գարնանը հնարաւորութիւն պիտի տայ մեր զօրաբանակին հաւասարել մեր թշնամուն ռազմամթերքի պաշարով և տեխնիկական պատրաստութեամբ։ Անշուշտ, գերմանացիներն էլ ամեն ջանք կը թափեն, որպէսզի աւելացնեն իրենց ռազմագործարանների արդիւնագործութիւնն և նորից գերակշռեն մեզ։ Բայց այդ դէպքում մենք կարող ենք յոյս դնել մեր դաշնակիցների օգնութեան վրայ։ Անգլիական մինիստր Լլօյդ Ջօրջը զուր տեղը չէր ասել, թէ անգլիական արդիւնագործութիւնը մօտիկ ժամանակները հնարաւորութիւն կունենայ իւր դաշնակիցներին ռազմամթերքի և զէնքերի մեծ պաշարներ հասցնել։ Խիստ ուրախալի է նաև իմանալ, որ Եապօնիան որոշել է մեզ օգնել իւր վրայ վերցնելով թնդանօթների և այլ հրազէնքերի ու նիւթերի պատրաստութիւնը. այդ գործի ղեկավարութիւնն իւր վրայ է վերցրել Եապօնիայի զինւորական մինիստրի օգնական գեներալ Օշիման։ Իրենց յատուկ եռանդով եապօնացիները խօսքերից դիմել են գործի և արդէն Տօկիօյի ու Օսակայի զինանոցներում բանւորների թիւը աւելացրած է 15 հազար մարդով։ Բացի այդ ամենից՝ դաշնակից պետութիւնները հսկայական պատւէրներ են տւած ամեն տեսակ ռազմամթերքի Ամերիկայում։ Այսպիսով ապագայի վերաբերեալ մենք կանգնած ենք յուսատու հեռանկարների առաջ։

Ինչ վերաբերում է մեր դաշնակից անգլօ-ֆրանսական զօրաբանակին, նրանք ըստ երևոյթին պատրաստւում են շարունակելու խրամատային ու դիրքային կռիւն այս ձմեռն էլ, որպէսզի եկող գարնանը նոյնպէս դիմեն վճռական առաջխաղացմանը։ Գոնէ այդպէս են մտածում անգլիական ու ֆրանսիական մամուլի ամենալուրջ օրգանները։ C.

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ՈՉԻՆՉ ՉԱՆԵԼ

Իհարկէ լսած կը լինէք, որ կայ զանազան տեսակի սպորտ կամ մարզանք.ֆուտբօլ, ձիարշաւ, վելօսիպետ քշել և այլն և այլն։

Բայց երևի չգիտէք, թէ կայ մի այլ տեսակի սպորտ ևս, որ յատուկ է միայն հայ իրականութեանը։

Դա-հասարակական գործիչի տիտղոսով զարդարւելն է։

Մտնել ամեն տեղ, ընտրւել ամեն տեղ, և ոչինչ չանել ոչ մի տեղ։

Դա մի սպորտ է, որ շատ-շատերն

են սիրում մեզանում. մի սպորտ, որով շատերն են մարզւում մեր հասարակական կեանքում։

Դառնում են թեմական առաջնորդներ, ընտրւում են դպրոցական հոգաբարձուներ, ընտրւում են այս ու այն ընկերութեան, բազմաթիւ կոմիտէտների և նոյնքան էլ յանձնաժողովների անդամներ, բազմում են նախագահական բազկաթոռների վրայ…

Մի խօսքով՝ բոլորն էլ զբաղւում են այդ տեսակ սպորտով, մարզւում են իրենց սիրուն տիտղոսներով։

Իսկ հասարակական գործերը երեսի վրայ են թողւում, հիմնարկութիւնները քայքայւում, աւերւում են—

Ցանուն այդ սիրուն տիտղոսների, յանուն ոչինչ չանելու սովորութեանը։

Շատ հեռուներ չգնանք։

Տեսէք, թէ մեր աստւածապահ Շուշին. որքան գեղեցիկ ասպարէզ է դարձել այդ տեսակ սպորտի։

Սպորտսմէններին, մարզիկին ինչ է հարկաւոր։

Մաքուր օդ. լայն հորիզոն, ազատ շարժւելու և մարզւելու տեղ, այսինքն այն ամենն, ինչով հարուստ է Շուշին։

Եւ եկէք, այսուհետև մի զարմանաք, թէ ինչպէս երջանիկ է մեր քաղաքը բազմաթիւ իւրատեսակ սպորտսմէններով.

Նրանք այնքան շատ ու յարմար մարզւելու տեղեր ունեն. այնքա՜ն յաջող պայմաններ, որ շատ-շատերի նախանձն են շարժում։

Բարեգործական ընկերութիւն, «Եղբայրական օգնութիւն», թեմական և ծխական դպրոցական հոգաբարձութիւն, քաղաքային ինքնավարութիւն և այլ նման բազմատեսակ «թիւններ», ուր հայանւէր սպորտսմէնները ցոյց են տւել և շարունակում են ցոյց տալ իրենց շնորհքը։

Եւ այդ իւրայատուկ սպորտն գնալով, այնքան է զարգացել, որ սկսել է մրցում առաջ բերել ամենքի մէջ, բարի նախանձ շարժել.

Թէ ով կստանայ դափնի պսակը—

Ոչինչ չանելու և միևնոյն ժամանակ հասարակական գործչի փքուն տիտղոսը գեղեցիկ ձևով կրելու համար։

Այս մեծ փառք ու պարծանք է Շուշու մեր սպորտսմէնների համար. մըրցել այսպիսի մի պատմական ժամանակ, հասարակական այսպիսի մի մօմենտում։

Ի՞նչ փոյթ։ Թո՛ղ կործանւեն, հիւծւեն հասարակական հիմնարկութիւնները. Թող երեսի վրայ մնան, մեռնեն հասարակական գործերը.

Միայն թէ ձգի, ծաղկի այն սպորտը, ոչինչ չանելու մարզանքը, որ այնքան յատուկ է հայ իրականութեանը։

Նիմանդ

ՏԱՇԵՂՆԵՐ

II.

Կովկասի հայերը գտնւում են կղզիացած դրութեան մէջ։

Օգտակա՞ր է մեզ համար այսպիսի մեկուսացած ապրելակերպը։

Ո՛չ. նա ոչ միայն մեզ է վնասում, այլև ամբողջ Կովկասի քաղաքական և կուլտուրական էւօլիւցիային է խանգարում։

Մեզ քիչ են հետաքրքրում լայն հասարակական հարցերը և այդ իսկ պատճառով մենք կապեր չունենք մեր հարևանների հետ։ Մեզ արժէր դուրս գալ մեր նեղ ազգային շրջանակից և ապրել նաև համամարդկային գաղափարներով։ Որքան մօտ լինենք երկրորդին և հեռու առաջնից, աւելի ամուր կը լինէին մեր կապերը Կովկասը գրաւող այլացեղ տարրերի հետ։

Մենք չենք կարող միայն և միմիայն հայերիս մեղադրել ստեղծւած պայմանների նկատմամբ, սակայն չենք էլ կարող հանդուրժել, որ նպաստում ենք ազգային անտագօնիզմ՚ի լայն չափեր ստանալուն։

Հայը, այս դարաւոր հալածականը, չէ կարող հեշտութեամբ մարդասէր դառնալ (առանց կրօնի և ցեղի խտրութեան), քանի նա միշտ հալածւել է այդ նոյն մարդ արարածից։ Նա յոգնած է, նրան գրաւում է մեկուսացած ապրելակերպը, միայն թէ նրան ձեռ տւող չլինէր։

Սակայն այս են թելադրում զգացումներն. իսկ բանականութիւնը, թւում է, թէ այլ բան պէտք է ասի։

Սխալ կը լինի այն անհատը, եթէ կը կարծի, թէ Կովկասում որև մի ազգի կարելի է առաջնութիւն տալ, միւսին՝ ոչ։ Ոը կարող է մի ազգ մեծամեծ բարիքներ վայելել, իսկ միւսը՝ ոչ։

Բոլորս մի պետութեան անջատ մաս կազմելով, ենթակայ ենք միանման ռեժիմի, հետևապէս Կովկասի բաղդը ռաժանում են և ապագայում էլ կը բաժանեն բոլոր ազգերը հաւասարապէս։ Բաղդաւոր ենք, բոլորս ենք բաղդաւոր. դժբաղդ ենք, դարձեալ բոլորս միասին և ոչ զատ-զատ։

Պարզ է. որ ամեն մի ազգի, ցեղի անջատ ձգտումները ոչ մի դրական հետևանքի չեն կարող հասցնել, նրանք միայն խանգարում են իրար և այդպիսի խառն դրութիւնից ոչ մի օգուտ չեն ստանում ոչ տարբեր ազգերը մասնաւորապէս և ոչ Կովկասը՝ ընդհանրապէս։

Կովկասեան ցեղերի գործելակերպը նման է Քռիլովի „Лебедь, щука и ракъ"-ին։

Այն ինչ, այն բոլոր բարիքները, որոնց սպասում է Կովկասը, պատկանում են բոլոր ազգերին հաւասարապէս։

Չէ՞ որ Կովկասի ապագայ համալսարանը բոլոր կովկասցիներինն է։ Չէ՞ որ զեմստւօն լինելու է բոլորիս համար և ոչ որպէս տարբեր ազգութիւնների սեփականութիւն և այլն…

Արդ, կարելի է վճռել, որ մենք, Կովկասում ապրող ցեղերս, մեր անջատ ձգտումներով խանգարում ենք երկրի բարենորոգումների շուտափոյթ իրականացման։

Մեզ անհրաժեշտ է ապրել համակովկասեան, հետևապէս և համառուսական կեանքով, որովհետև վերջինիս հետ մենք օրգանապէս կապւած ենք։ Այսպիսի մտածելակերպն ու գործելակերպը կարող են մեզ բերել բարիքներ. ինչ որ սրանից դուրս է, նա միայն կը քայքայի, կը կազմալուծի մեզ և առիթ կը տայ երկրի հետևապէս և մեր յետադիմութեան ու աւելի վատթար կացութեան։

Սեդօյ

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Էջմիածնում գաղթականների օգնութեան գործում որքան և աշխատողները ոյժ են գործ դնում, որքան Գլխ. Կարգ. Յանձնաժողովը աշխատում է, որքան Համառուսական Քաղաքային Միութիւնը օգնում է, բայց և սյնպէս փախստականների դրութիւնը գնալով վատթարանում է, որովհետև անհնարին է այնպիսի մեծ բազմութիւն, ինչպէս 35,000 հոգի, պահել մի տեղ, առանց որ առողջապահական պայմանները անհոլիօրէն չտուժեն։ Կարգադրութիւն է եղել, որ փախստականները երկաթուղով փոխադրեն Գանձակի նահանգը և օրամէջ մի գնացք պէտք է տանէ Էջմիածնի կայարանից 1500 հ., բայց անուշադրութիւնը, անփութիւնը կարգադրողների կողմից կամ Թիֆլիսի առաջնորդարանի կողմից (սա է եղել բանակցութիւններ վարողը) այն հետևանքն է ունեցել, որ առաջին գնացքը գալիս է Էջմիածնի կայարանը վերցնելու 1500 փախստականներին և տանելու Գանձակ, սակայն ոչ ոք կայարանում չի լինում և գնացքը դատարկ ետ է դառնում։ Երկաթուղային վարչութիւնը կամ Թիֆլիսի առաջնորդարանը մոռացած են եղել իմաց տալ Էջմիածնի յանձնաժողովին, որ 1500 փախստական ուղարկէ կայարան։

— Էջմիածնում քսանհինգ օրւայ ընթացքին Ներսիսեան անտառի հարաւային ծայրը, խրամատներու մէջ թաղւած են փախստականների 3,000 դիակներ և տակաւին բանւորների պակասութեան հետևանքով 585 դիակներ բաց արևի առաջ մնացեր են։ Մտահոգիչ է մանաւանդ, որ մեռնողների թիւը օրըստօրէ կաւելանայ մօտ $30^{0}/_{0}$-ով։

— Օգոստոսի 30-ին, երեկոյեան ժամը 10-ին, Բագւի սանիտարական գնացքով գաղթականական կոմիտէի լիազօրները Բագու բերեցին Էջմիածնից 275 որբ երեխաներ։ Գնացքին դիմաւորեցին քաղաքագլուխ Լ. Լ. Բիչը և բժ. Մ. Մանդինեանը։ Ուշ լինելու պատճառով, որոշւեց երեխաներին թողնել վագօններում և առաւօտեան միայն տեղափոխել քաղաք։ Հետևեալ օրը, առաւօտեան ժամը 8-ից գաղթականական կոմիտէի անդամների աջակցութեամբ ավտոմօբիլներով, կառքերով և հանրակառքերով երեխաներին տեղափոխեցին Ստանիսլավսկայա փողոցում Մարդասիրական Ընկերութեան տանը գտնւող հայկական լազարէթը, ուր յատուկ տեղ էր պատրաստւած երեխաների համար։ Այստեղ բժիշկներ Մ. Մանդինեանը, Տէրտէրեանը և Վ. Օլենօվը հիւանդ երեխաներին զատեցին առողջներից, ծանր հիւանդներին ուղարկեցին հիւանդանոց, թեթևներին պառկեցրին լազարէթում, իսկ առողջ երեխաներին նախաճաշելուց յետոյ թողեցին զբօսնել բակում։ Շտապ պատրաստութիւն է տեսնւում պատրաստելու որբանոցներ և այնտեղ տեղափոխելու երեխաներին։

— Ջուլֆայից Հ. Բ. Ընկերութիւնը ստացել է Ներսէս եպիսկոպոսից հետևեալ հեռագիրը, օգոստոսի 30-ից։ Դիմեցի Կարմիր Խաչի ընկ. և Քաղաքների Միութեան 3000 հոգու համար սննդատու կայան բանալու։ Վանեցի-

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

ԱՊՐՈՒՄՆԵՐ

(*մի հնդիկի օրագրից*)

…—Դէհ, թո՛ղ, թոյլ տուր, ազատիր ինձ քո այդ տափտ համբոյրներից, վավաշոտ զգւանքներից, և խլոյն յետ ծծիր ողջ համբոյրներդ հոգուս ծալքերից…

Ա՜հ, ինչ ես այդպէս ամուր հպւել ոսկրոտ մարմնիս և օձեղէն բազուկներով սեղմում ու քաշում ես գլուխս փափկասուն կրծքիդ։ Ասա՛, ասա՛. ինչ ես որոնում իմ այս չորացած, արևելքի տապ աւազից այրւած կմախքմարմնիս մէջ…Ի՞նչ ես կորցրել իմ անապատ հոգում…

Թո՛ղ, թո՛ղ, որ տեսնեմ արշալոյսի վարդացող ծնունդը, զրկեմ արևի առաջին շողերը հոգուս աչքերով, մտքիս թևերով…։

Նայի՛ր, տե՛ս, խաւարը մեռնում է արդէն, իր վերջին-օրհասական գալարումները անում լեռների կատարներին և Գանգէսի չնաշխարհիկ ջրերի յորձանքներից ամօթխած յաւերժահարսի պէս ծիրանազարդ արփին է ծնում, մութը հալածւում…

Բա՛ց խմերին շանթող ու դիւթող աչերդ և նայիր հեռո՛ւ, շա՜տ հեռու. տե՛ս, կոյսի նազանքներով բարձրանում է նա, քաղցր հայեացքները գցում ձիւնափայլ լեռներին, ժպտում մեղմագին և հրավառ ու երկակենցաղ վարսերը փռում համայն աշխարհին։

Գանգէսի ջրերը ոսկի են կտրել, հնդիկ կոյսերը լողում են ուրախ. պարում սիրայոյզ…

Ա՜խ, թո՛ղ, թող, որ սրտիս բոլոր խորշերով ծծեմ երկնքից ծորող արևի վարդ շողերը և վառեմ հոգուս մէջ հանգած յոյզն ու խինդը, սէրն ու կիրքը, որոնք վառ էին երէկ, որոնք այս գիշեր մարեցին քո սիրավառ գըրկի մէջ, գգւանք-համբոյրի անծայր տարափից։

Օ՜հ, ո՛չ, ո՛չ։ —Դա սիրելուց չէր. դու քո բոնկւած կրքերի ծարաւը յագեցնելու համար էիր արիւնոտում իմ գալուկ շուրթերը, լիզում երիտասարդ լայն ճակատս քաղցած և յաղթւած վագրի պէս՝ թուլացած հեւում կրծքիս վրայ, բազուկներիս շղթայում…

Ա՜խ, թող, որ ողջունեմ մանուկ արևի ճաճանչափայլ ծնունդը։

Նա կը մեռնի շուտով։

Հենց այսօր, որովհետև նրա կեանքը շատ է կարճ, ինչպէս ճապօնական վարդը, որ միայն մի օր է ապրում, անբո՜յր, անժպի՜տ…

Դէհ, անցիր և թող սգամ կենարար արևի ողբերգական մահը։

Նայիր վեր, տես ամպերը յօշոտում են նրան, լեռները խեղդել են ուզում նրան։ Նա դողդողում է, նա մեռնում և իր վերջին հրաժեշտի շողշողն է տալիս աշխարհին։

Ուրեմն հեռացիր շտապ, խաւարը մօտ է արդէն, նա բարձրանում է խոր խոր ձորերից, սուկումը առաջ է սողում։

Երկինքը երկունքի մէջ է մտնում նոր արև ծնելու, նոր սէր բերելու մեզ, բոլորիս համար։

Գնա, Գանգէսի բուրաշատ հովիտը և այս գիշեր կանաչ եղևնիների մեղմիւսօսափիւնի հետ, թարմ զեփիւռի, քընքոյշ ծաղիկների, գետերի և երկնային ոգիների հետ միասին՝ սգա արևի մահը, աշխարհիս ամենամեծ կորուստը և յետոյ վարսերդ հովերին տւած, սև սաթի իւղով օծւած, լողացիր Գանգէսի կուսական ջրերում և չնաշխարհիկ Լոտոսի հոգեզմայլ բուրմունքով շաղախւած, լճզուրից հիւսւած շղարշով սքօղւած, սլացիր ինձ մօտ, հրեշտակի պէս նետւիր գիրկս, համբուրիր ինձ նոր-նոր համբոյրներով և մահճիս մօտ նստած, գլուխդ կրծքիս, աչերդ յառած աչերիս, հոգիդ ձուլած հոգուս՝ պատմիր ինձ տիեզերքի մեծ հեքիաթը և լուծիր ընդմիշտ մարդկային կեանքի դարաւոր գաղտնիքը…

Գառնիկ Ղազարեան

ԴԷՍԻՑ—ԴԷՆԻՑ

I.

Հայի «ղօլա»ն

Անցած օրը գիւղ էի գնացել, մի բարեկամիս մօտ։

Փոքրիկ գառիվայրով իջնում էի ցած։ Դիմացս, փայտին յենւած, տնքտնքալով բարձրանում էր մի ծերունի, բթի տակ ինչ որ մրթմրթալով…

Հաւասարւեցի,—անցայ կողքովը։

— Քե մատաղ, մըն կաղնի,—ասաց նա ինձ։ Ցետ դարձայ։

—Հինչա, ապէր։

—Մըն պան հըրցնեմ…

—Հըրցրու։

—Գերմանը խաչապաշտ ա՞,—յան-

ների մէջ մահացութիւնը հասնում է օրական 60—80 հոգու։ Խոլերան սպառնալից կերպարանք է ընդունում։

— Քաղաքների Միութիւնը Էջմիածին ուղարկեց իր կազմակերպած սանիտարական երկրորդ խումբը։

— Աւելի թշուառ վիճակում են գտնւում գաղթականները Երեւանում, քան Էջմիածնում։ Չնայած, որ Երեւանում գործող անձեր անշուշտ շատ կան, բայց և այնպէս գրեթէ բոլոր փողոցները լիքն են գաղթականներով, որոնք փոշիների մէջ պառկած մեռնում են անխնամ։

— Իգդիրի հասարակական այգին բռնւած է Դիադինի, Ղարաքիլիսէի և Ալաշկերտի բնակիչներով, բոլորն էլ пропускъ-ի են սպասում երկիր գնալու համար. շտապում են օր առաջ հասնել, ուշանալը թանգ կը նստի իրենց, կանցնի խոտի ժամանակը, ջրի կարօտ արտերը կը չորանան. աշնանացանը քաղելու ժամանակ է արդէն, Այնքան շատ են, որ բոլորի համար առանձին-առանձին пропускъ հանելը անկարելի է, շաբաթների խնդիր է. դրա համար էլ 15—20 հոգուն միասին, նոյնիսկ մի գիւղին մի пропускъ են տալիս։

— Օգոստոսի 31-ին Էջմիածնից Թիֆլիսի Նաւթլուղի դասաւորող կայանը բերեցին 400 որբ-փախստականներ. դրանց մէջ կային 60 հիւանդ, որոնց ուղարկեցին քաղաքային հիւանդանոցը։ Մնացած երեխաներին լողացրին, հագցրին մաքուր սպիտակեղէն և ուղարկեցին Օրթաճալա, յատուկ նրանց համար վարձած շէնքը։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

Պետական Դումայի վերջին նիստերը բացառապէս գրաւած էին զինւորական ցենզուրայի (գրաքննութեան) օրինագծով։ Սրա քննութիւնը խիստ կենդանի ու կրքոտ բնաւորութիւն է ստանում։ Զանազան կուսակցութիւնների ներկայացուցիչները՝ սկսած սօցիալ-դեմօկրատ Սկօբելևից և վերջացրած նացիօնալիստ Սավէնկօյով միաձայն գանգատւում էին մամուլի վերին աստիճանի ծանր դրութեան մասին և հաղորդում բազմաթիւ աղաղակելի փաստեր զինւորական ցենզուրայի կամայականութիւնների մասին։ Բոլոր ճառախօսները ցոյց են տալիս բազմաթիւ օրինակներով, թէ ինչպէս զինւորական ցենզուրան սիստեմատիկ խանգարում էր երկրի կազմակերպմանը յաղթութեան համար և յանուն պատերազմի, յանուն հայրենիքի պաշտպանութեան պահանջում են ազատել մամուլը ցենզուրական կապանքներից։ Մեծ և բնորոշ ճառ ի պաշտպանութիւն մամուլի և ընդդէմ ցենզուրական կամայականութիւնների արտասանում է Միլիւկովը։ Բայց նա օգտւում է առիթից և իւր ճառի մէջ կանգ է առնում պարլամենտական յառաջադէմ բլօկ կազմակերպելու նշանակութեան վրայ և մատնանշում Պետական Դումայի զբաղմունքների վաղժամ դադարեցման վտանգաւորութիւնը։ Ընդհանրապէս նկատւում է, որ բոլոր ճառախօսներն աւելի ծանրանում էին ընդհանուր քաղաքական վիճակի վրայ, քան թէ առանձնապէս զինւորական ցենզուրայի օրինագծի։ Դումայական շրջաններում տիրող լարւած տրամադրութիւնը, գրգռումն, որ առաջ է գալիս ընդհանուր քաղաքական սուր կացութիւնից, ակամայից ստիպում է բոլոր ճառախօսներին ընդհանրացնել իրենց նիւթը։ Վ. Ա. Մակլակովը իւր ճառի մեծագոյն մասը նւիրում է երրորդ Դումայի մեղքերին և չորրորդ Դումայի վրայ ընկած այն ծանր ու պատասխանատու պարտքին, որով պէտք է ուղղել իւր նախորդի սխալները. Նա խօսում է խիստ լեզւով ներկայ կառավարութեան դէմ և պնդում, որ վերջինս պարտաւոր է հրաժարւել այն գործից, որը նրա ուժերից վեր է։ Պատգամաւոր Աջեմովը յիշեցնում է իւր ճառի մէջ, թէ ներքին գործերի նախկին մինիստր Մակլակովը ինչպէս օգտւում էր զինւորական ցենզուրայով, իւր ստեղծած ռեժիմի և իւր սեփական շահերը պաշտպանելու համար՝ հակառակ պատերազմի շահերին և վերջացնում է իւր խօսքը, ցուցմունք անելով ներկայ կառավարութեանը, որ սա ենթարկւի ժողովրդական ներկայացուցչութեան պահանջին և հեռանայ։ Կերենսկին նախատում է պարլամենտական բլօկին՝ սրա տւած անվստահութեան մէջ դէպի դեմօկրատական տարրերը և ժողովրդական մասսան։

Աջակողմեան նացիօնալիստ Սաֆօնովն իւր կուսակցական ֆրակցիայի կողմից հանդէս է գալիս մի յայտարարով ներկայ քաղաքական մոմենտի մասին և յարձակւում է իրենց նախկին ընկերների՝ ձախակողմեան նացիօնալիստների վրայ, որոնք մասնակցում են պարլամենտական յառաջադէմ բլօկում. սակայն նա մի կտրուկ պատասխան է ստանում իւր ֆրակցիօնական նախկին ընկեր Շուլգինից։ Վերջապէս Գրօդզիցկին մատնանշում է, թէ անընդունելի է դումայական մասնաժողովի ձեռքով կազմած օրինագիծը զինւորական ցենզուրայի մասին։

ՄԻ ՀԱՐՑ «ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ Պ. Պ. ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԵՒ ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Ինչ է պատճառը, որ արդէն մի ամիսը լրանում է, ինչ կոմիտէն նիստ չունի։ Եթէ պատճառը մի քանի անդամների բացակայութիւնն է քաղաքից, սակայն մօտ երկու շաբաթ է ինչ վերադարձել են բացակայող անդամները։ Հասկանալի է, որ գործունէութիւնը ժողովներ կազմելու մէջ չէ, բայց դա մի ձևականութիւն է առանց որին գործը չի կարող առաջ գնալ։ Եթէ առանց կոմիտէի ժողովի էլ գործը գնում է, դա ցանկալի չէ, դա՝ «քուլատակի» գործ է, որը ոչ մի կոլեգիալ հիմնարկութեան մէջ տանելի լինել չի կարող։ Իսկ եթէ առհասարակ ոչ մի գործունէութիւն չի կատարւում, այդ մեղքի գլխաւոր բաժինը ընկնում է պ. նախագահի և փոխ-նախագահի գլխին։ Իւրաքանչիւր հիմնարկութեան գործունէութեան տոն և ոյժ տւողը պիտի լինեն նորա պաշտօնական ղեկավարները, իսկ թէ նրանք չունին ժամանակ այդ տոնը տալու, պէտք է խոստովանեն այդ։

Իսկապէս դուրս է գալիս, որ «անունը կայ, բայց ամանում չկայ». իսկ ժամանակը մարդկանցից մեծ գործունէութիւն է պահանջում և մեծ պատասխանատւութեան է ենթարկւում։

Կոմիտէի անդամ՝
Ղ. Վարդապետեան

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Շուշու քաղաքագլուխը խնդրել է Բագւի քաղաքային վարչութեանը՝ աջակցել Շուշու քաղաքային ինքնավարութեան ներկայացուցիչ Հաջի Մամեդ Աղա Միսկարովին՝ գնելու 500 փութ շաքար։

— Սեպտեմբերի 7-ին սկսւելու է Շուշում Գանձակի նահանգական դատարանի նստաշրջանը։

— Արդէն մի շաբաթից աւելի է, ինչ վերադարձել են Թիֆլիս և Գանձակ գնացած պատգամաւորները Շուշւայ հայ հասարակութեան կողմից խնդրամատոյց լինելու ուր հարկն էր, որպէսզի գաղթականներին չբերեն Շուշու գաւառը. սակայն մինչև օրս այդ պատգամաւորները շատ են ուշացնում հաշիւ տալու հրապարակօրէն իրենց կատարած միսիայի մասին։

— Անցեալ շաբաթ պ. քաղաքագլուխը ունեցել է մի քանի ժողովներ Շուշւայ գաւառի կալւածատէրերից, որտեղ նա առաջարկել է վերջիններիս բանալ իրենց շտեմարանները գիւղացիներին փողով սերմացու բաժանելու։ Մեզ յայտնի չէ, արդեօք պ. քաղաքագլխին յանձնարարւած է մի որևէ հիմնարկութիւնից զբաղւելու այդ հարցով, թէ դա զուտ իր անձնական ինիցիատիւն է։ Մեզ յայտնի է միայն, որ Բագւայ Կուլտուրական ընկերութիւնը հեռագրել է պ. քաղաքագլխին, իբրև «Եղբայրական օգնութեան» նախագահին, որ վերջինս որոշէ պահեստի զինւորների ընտանիքների թիւը Շուշւայ և Կարեագինի գաւառներում և սերմացուի կարիքի չափը այդ գաւառներում։ Չենք իմանում, ինչ է պատասխանել պ. քաղաքագլուխը. սակայն գիտենք, որ փոխանակ արծարծելու այդ հարցը «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէում, նա դիմել է իր սրտին մօտ «թաւադներին» և խնդրել էր իրենց շտեմարաններից վարձով սերմացու բաց թողնել գիւղացիներին։ Եթէ փող կայ, սերմացուն միշտ կը ճարւի. ինչու դիմել միայն «թաւադներին», որոնցից շատերը իրենք են կարիք զգում սերմացուի և հացի։ Մեր կարծիքով այդպիսի մի գործ կարող են իրագործել հիմնարկութիւնները և ոչ թէ անհատները, թէկուզ դա լինի քաղաքագլուխ։

— Թեմական դպրանոցի վարչութիւնը մեզ խնդրում է յայտնել, որ նորեկների ընդունելութեան քննութիւնները կայանալու են սեպտեմբերի 9 և 10-ին։ Շաբաթ օր, ամսոյս 12 կը լինի մաղթանք, իսկ 15-ից կսկսեն դասերը կանոնաւորապէս։

— Լսում ենք, որ արդէն 3—4 շաբաթ է, չեն կայանում Թեմական դպրանոցի հոգաբարձական ժողովները որովհետև պ. պ. հոգաբարձուները չեն բարեհաճում իրենց ներկայութեամբ օրինական թիւ կազմել և հնարաւորութիւն տալ, որ տեղի ունենան նիստեր։ Մինչդեռ արդէն սկսել է ուսումնական տարին ու բազմաթիւ անյետաձգելի և յոյժ կարևոր դպրոցական գործերը մնացել են երեսի վրայ։

— Ամսոյս 4-ին, քաղաքային վարչութեան դահլիճում, քաղաքների միութեան Շուշւայ ճիւղի լիազօր պ. Գ. Ի. Մելիք Շահնազարեանի հրաւէրով, կայացաւ Միութեան տեղական կոմիտէի անդրանիկ նիստը։ Պ. Մելիք Շահնազարեանը յայտնեց, որ Միութեան Կովկասեան լիազօրից ստացել է մի հարցացուցակ քաղաքի և գաւառի սանիտարական դրութեան և կարիքների մասին, այլև կազմել նախահաշիւ և ուղարկել Թիֆլիզ՝ մինչև ամսոյս 10-ը։ Նիստը որոշեց նախահաշւի մէջ մտցնել քաղաքիս ձորակների ծածկելը, ախտահան կամերան, վարակիչ հիւանդութիւնների բարակ մի բժշկով և 8 հատ աղբատար սայլակներ։ Որոշւած է նաև հրաւիրել գաւառի չորս ոստիկանական մասերից լիազօրներ, ցուցմունքներ տալու համար նրանց, որպէսզի գնան գիւղերում մարմիններ կազմակերպեն գիւղերի սանիտարական պայմանները բարելաւելու՝ քաղաքների միութեան աջակցութեամբ։

Մի բացատրութիւն. Փայլակի № 49-ի լուրերի բաժնում յիշւած էր մի քանի օր նկատւած հացի պակասութիւնը, որը, հացթուխների բացատրութեամբ վերագրում էինք ալիւրի պակասութեանը. Պ. «Ն.» № 50-ում զետեղած իւր «մի բացատրութեան» մէջ հերքում է ալիւրի պակասութիւնն և աւելացնում, որ «քաղաքային ինքնավարութիւնն իւր տրամադրութեան տակ ունի բաւականաչափ ալիւր, որը վաճառւում է մինչև այժմ եղած սովորական գներով»։ Այս բացատրութիւնը պ. Ն. զետեղել է ամենահաւաստի և ամենահեղինակաւոր մի անձի յայտարարութեան հիման վրայ։ Նոյն «Փայլակի» № 51-ում քաղ. վարչութեան իրաւասու պ. Լ. Վարազեանը խմբագրութեանս ուղղած իւր նամակի մէջ բացարձակ հերքում է քաղաքային ալիւրի գոյութիւնը։

Ընթերցողներին մոլորեցնողը ոչ թէ «Փայլակի» լրատուն է, կամ պ. «Ն», այլ մեր կարծիքով քաղաքային վարչութեան մօտ անձերը, որոնցից մենք ստանում ենք հակասական տեղեկներ…

ԿՈՎԿԱՍ

— Օգոստոսի 19-ի երեկոյեան Ղազախի գաւառից անցաւ Գանձակի գաւառի սահմանագլխի Նօվայա Իվանով-

---

կարծ դարձաւ նա ինձ։

— Հա, խաչապաշտ ա։

— Հայի ղօլանն.—

Մնացի կանգնած։ Ի՞նչ պատասխանեմ… Բացատրե՞լ արդեօք նրան պետութիւնների ծագումը, դասաւորութիւնը և այլն…

Բայց ի զուր կլինի. միևնոյն է նա ոչինչ չի հասկանայ։ Ու այնպէս անպատասխան էլ թողեցի։

Ինչ արած!

Դարերի սարսափները նրան միայն այն են սովորեցրել, որ կայ երկու «ղօլ»՝ (կողմ) հայ և թուրք։

Ու ամեն մի պատերազմի ժամանակ այս հարցը զբաղեցնում է նրան.

— Ո՞վ է հայի ղօլան…

II.

ԵՐԵԽԱՆԵՐԸ

Շատ յաճախ, փողոցով անցնելիս տեսնում ես մի խումբ երեխաների, 4—8 տարեկան, որոնք «սլդաթի» են խաղում։

Ամեն մէկը մի փայտ ունի, երկու կարճ փայտ գօտում խրած, իսկ փայտէ ձին ոտքերի արանքում—խաղում են։ «Աֆիցէրը» առաջին է գնում, իսկ մնացածները երգում են։

«Եա, եա եապատա,
Սլդաթին քէթը եղտուտա…

Ոմանք գոռում են բարձր, ոմանք առաջ ընկնում, իսկ ոմանք էլ, բառերը չիմանալով, ինչ որ բան են մրթմրթում։

«Սմիրնօ», լսւում է յանկարծ «աֆիցէրի» ձայնը, և բոլորը կանգնում են։ «Աֆիցէրը» բաժանում է խումբը երկու մասի, ու սկսում են կռւել։

Թագնւում են քարերի յետևը և իրենց «հրացաններից» «պո՜ւհ, պուհ» արձակում…

Մէկ էլ յարձակւում են, խառնւում իրար ու սկսւում է ձեռնամարտը։ Ոմանք ընկնում են, ոմանք էլ՝ վախկոտները՝ փախչում։

Յաճախ էլ պատահում է, որ կատակը լուրջ կռիւ է դառնում։

Անցած օրը այդպիսի կռիւ էր փողոցում.—Մի 7 տարեկան «ղօչաղ» տղայ (ռուսի ղօլան) ծեծում էր հակառակորդին…

Վախկոտ հակառակորդը, լաւ ծեծ կերած, լաց լինելով, փախաւ իրենց տունը։ Դարպասով մտնելուց առաջ, մատը թափ տւեց և ասաց.

—Հալբաթ մըն յետ կը կեաս մեր մահլան, քեզ նշանց կը տամ։

Թեզ գնացող

կա գիւղը և 20-ի առաւօտեան ճանապարհ ձգւեց դէպի Գետաբէգ ասորի գաղթականների առաջին խումբը 679 հոգի. օգ. 20-ին եկաւ նոյն ասորի գաղթականների երկրորդ խումբը, 365 հոգի, և ճանապարհւեց դարձեալ Գետաբէգ։ Անյայտ է, թէ երրորդ խումբը նոյն գաղթականների երբ կը գայ։ Վերջին օրերս յայտնի եղաւ միայն, որ ասորի գաղթականներ են գալու 2000 հոգի և, կառավարութեան կարգադրութեամբ, բնակւելու են գերմանական գաղութներում և Գետաբէգի գործարանում, որոնք առաջ նշանակւած էին հայ գաղթականների համար. Ելիզենթալ 700 հոգի. Աննենֆէլդ 300 հոգի, Գէորգիեվսկ 200 և Գետաբեգ 800 հոգի։ Իսկ այս գիւղերի վրայ նշանակւած հայ գաղթականները բաժանւելու են դարձեալ միւս հայ գիւղերի վրայ, որոնք արդէն մատնանշւած են իբրև հայ գաղթականների բնակավայրեր։

— Կովկասի նախկին փոխարքայ Վօրօնցով-Դաշկովը ճանապարհւել է իւր կալւածքը Տամբովի նահանգ, ուր կը մնայ ամբողջ աշունը։

— Ինչպէս հաղորդում են մայրաքաղաքի թերթերը, մօտիկ օրերս հեռանալու է պաշտօնից Կովկասի փոխարքայի տեղապահը մինիստրական խորհրդում՝ Պետական Խորհրդի անդամ սենատոր Նիկոլսկին։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

— Պետրօգրադում վերջին օրերը կայացել են գործակատարների մի քանի ժողովներ։ Կայացրել են մի շարք որոշումներ ընդհանուր ներման, խօսքի, մամուլի, դաւանութեան, միութիւնների ազատութեան մասին և այլն։ Այդ որոշումները յանձնւած են Պետական Դումայի սոց.—դեմօկրատական ֆրակցիային։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՎԱՐԿԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Ղաթարի հանքեր, 29 օգոստոսի

Թիֆլիսի Արքունական Բանկի տեսչի յանձնարարութեամբ, այսօր տեղս ժամանեց պ. Ստեփանոս Աստւածատրեանը այստեղ վարկային ընկերութիւն բաց անելու համար։ Հրաւիրւած էր բազմամարդ ժողով. պարոնը մանրամասն կերպով բացատրելով ներկայ եղողներին վարկային ընկերութեան բուն նշանակութիւնը, նրանից սպասելիք օգուտները և այլն, առաջարկեց ստորագրել միջնորդութեան թուղթը (бланки ходатайства), որը պէտք է ղրկել ուր հարկն է, և ապա ստացւի վերջնական թոյլատւութիւն։ Ժողովը միաձայն և ուրախութեամբ ընդունեց պարոնի առաջարկը։ Սկզբում, ինչպէս բացատրեց պ. Աստւածատրեանը, բաց է թողնւում միանւագ 3000 րուբլի, իսկ յետոյ, մաս-մաս 30,000 րուբլի։ Քաղաքական այսպիսի ծանր օրերին, յուսանք գոնէ, որ այս նոր հիմնարկութիւնը մասամբ կը գայ օգնութեան ցաւոտ գիւղացուն և կազատէ նրան տեղիս մի շարք վաշխառուների քմահաճոյքներից։

Ցանկանում ենք յաջողութիւն։

Մայր

ԴՊՐՈՑԻ ՓԱԿՈՒՄ

Գորիս, 30-ին օգոստ.

Քարաշէն գիւղի հասարակութիւնը որոշել է փակել իւր միակ լուսատու ճրագը՝ ծխական դպրոցը, պատճառաբանելով թէ այս տարի բերքը վատ է իրենց մօտ, հաց չկայ, աղքատ են...

Քարաշէն գիւղը այնպիսի բարեկեցիկ գիւղերից է, որ կարող է պահել ոչ թէ մի ծխական դպրոց, այլ՝ երկու, եթէ ուզենայ։

Ճիշտ է, այս տարի բերքը լաւ չէ, բայց ծրտեղ է լաւ... Ամէն տեղ էլ նոյն դրութիւնն է։ Ինչո՞ւ Զանգեզուրի մնացած գիւղերում դպրոցները չեն փակում, թէ՞ նրանք Քարաշէնցիներից աւելի լաւ են... կան գիւղեր, որոնք տասն անգամ աւելի վատ են տնտեսապէս, քան Քարաշէնը, բայց դպրոցը պահում են։ Այդ տգեղ երեւոյթի միակ պատճառն այն է, որ Քարաշէնցիք ատելով ատում են դպրոցը, կրթութիւնը.. Այնտեղ դեռ այն կարծիքն է տիրում, թէ երեխան գրի սեն ու սպիտակը որ ճանաչեց, բաւական է. աւել հարկաւոր չի։

Քսաններորդ դարում մարդիկ այնքան տգետ ու բարբարոս են, որ փակում են դպրոցը և փողոցներում թողնում երեխաներին։

Այս երեւոյթը և՛ ցաւալի է. և՛ պախարակելի, մանաւանդ երբ ի նկատի ես ունենում նրանց բերած անհիմն պատճառաբանութիւնը։

Բակունի

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Տրէդ-ունիօնների համագումարը

Անգլիայում հասարակութիւնը խիստ մեծ ուշադրութեամբ հետեւում է Բրիստօլ քաղաքում տեղի ունեցող բանւորական միութիւնների (տրէդ-ունիօնների) համագումարին, ուտեղ պիտի վերջնականօրէն պարզւէր անգլիական բանւորների վերաբերմունքը դէպի պատերազմը։ Այդ համագումարին մասնակցում են 5 հազար պատգամաւորներ, որոնք հանդիսանում են 3.700.000 կազմակերպւած բանւորների ներկայացուցիչներ։ Անգլիական «Times» թերթը համագումարի առթիւ գրում է. «երբէք բանւորների ներկայացուցիչներին չի վիճակւել վերապրել այսպիսի մի պատասխանատու մոմենտ։ Նրանց ձեռքումն է այժմ գտնւում երկրի ամբողջ ապագան»։ Այդ համագումարում պարլամենտի անդամ Սէդդօն յայտարարել է, որ անգլիական աշխատաւոր դասակարգերը համոզւած են, որ անհրաժեշտ է Բելգիան վերադարձնել բելգիացիներին նախ քան հաշտութիւն կայացնելը։

Ինչպէս արդէն հաղորդում են մայրաքաղաքի թերթերը, անգլիական բանւորական համագումարը մի շարք որոշումներ է կայացրել, պարտաւորւելով օգնել կառավարութեան և պատերազմը տանել մինչև յաջող վախճան։

Ֆրանսիական մամուլը Ռուսաստանի մասին

Ֆրանսիական ամբողջ մամուլը ողջունում է Ռուսաստանում սկսւած համաժողովրդական շարժումը զօրքին օգնութեան հասնելու՝ հարցում և երկրում նոր քաղաքական հոսանքի աճումը։ Նոյն իսկ յետադիմական «Echo de Paris» թերթը գրում է. «ինչպէս որ ժամանակակից պատերազմում ամենադիմացկուն ամրութիւններն են հանդիսանում հասարակ խրամատները, որոնք բռնւած են զօրքի կենդանի ուժով, և ոչ թէ բերդային մարտկոցները, այնպէս էլ պետութեան մէջ պատերազմի յաջող վախճանի գրաւականը հանդիսանում է նրա քաղաքացիների կենդանի ինքնագործունէութիւնը և ոչ թէ պետական հիմնարկութիւնների մեռած ձեւերը։ Միայն այն, ինչ որ ընդունակ է փոփոխութեան, կարող է լինել և երկարատեւ»։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

Բարձրագոյն Հրովարտակ.

Ողորմութեամբն Աստուծոյ Մենք Նիկոլայ Երկրորդ, Կայսր Ինքնակալ Համայն Ռուսիոյ, Թագաւոր Լեհաստանի, Մեծ Իշխան Ֆինլանդիայի և այլն և այլն և այլն, յայտարարում ենք մեր բոլոր հաւատարիմ հպատակներին. Թշնամու մուտքը մեր հայրենիքի սահմանները պահանջում է մեր փառապանծ զօրքի ուժեղացումն երիտասարդ ուժերով, որը երկրորդ տարին է արդէն, որ կրում է ռազմական ծառայութեան ծանրութիւնները։ Առ այդ, համապատասխան Պետական Դումայի և Պետական Խորհրդի հաստատած Մեր 22-ն սոյն օգոստոսի վաւերացրած օրէնքի, անհրաժեշտ համարեցինք Մենք այժմ սկսել Պետական երկրորդ կարգի օպօլչենիայի հաւաքելը։ Ռատնիկների տարիքը, որոնք ենթակայ են զինւորակոչութեան իւրաքանչիւր այդ առթիւ նշանակւած ժամանակամիջոցում և այն վայրերը, որտեղից կանչւելու են նրանք, կորոշւեն Կառավարչական Սենատին ուղղած Մեր հրամաններով։ Հրովարտակը տրւած է կայանում օգոստոսի 31-ին, Քրիստոսի Ծննդեան 1915 և Մեր Թագաւորութեան 21-րորդ տարում։ Իսկականի վրայ Նորին Կայսերական Մեծութեան սեփական ձեռքով ստորագրւած է

ՆԻԿՈԼԱՅ

ԳԼԽԱՒՈՐ ԶՕՐԱՆԻՍՏԻ ՇՏԱԲԻՑ

Սեպտ. 2-ին։—Դվինսկից հիւսիս արեւմուտք թշնամին ուժեղ թնդանօթային կրակ բաց արեց Լուկսից Ելովկա շրջանում։ Դվինսկից հարաւ արեւմուտք թշնամին ապարդիւն կերպով յարձակւում էր Օվիլմ և Վեյկուց լճերի մէջտեղը։ Սվէնցեանից հիւսիս արեւմուտք գերմանացիներին յետ շպրտեցինք Վիլիայով անցնելիս։ Վարշաւայի երկաթուղագծի արեւելեան շրջանում նոյնպէս թշնամուն յետ շըպրտեցինք մեր կրակով։ Նէմանի վերին հոսանքի շրջանում թըշնամին մի քանի անգամ դիմեց առաջ շարժւելու։ Մոստից հիւսիս թշնամին նեղեց մեր պահակը Ելնեա գետի միւս կողմը։ Նոյն գիւղից արեւելք գերմանացիների ուժեղ յարձակումները յետ վանեցինք։ Կօվէլից արեւելք Ստօխոդա գետի վրայ չնայած թշնամու ուժեղ դիմադրութեան Գուլեվիչի և Ռուտկասիտօնչէսկայա գիւղերը վերցրինք, գերեցինք 2 սպայ, 74 զինւոր և 4 գնդացիր։ Թշնամին, յետ մղւելով մեր կողմից դէպի արեւմուտք, Պրիպետից հարաւ գտնւած ճակատում տեղ-տեղ բաւականաչափ ուժով դիմում է հակայարձակման և յամառ կերպով պահում է իր տեղը։ Դուբնօից հիւս.-արեւելք Կարաբիշչէ և Պօգօրէլցի գիւղերը նւաճելիս վերցրինք մի հրանօթ, 7 գնդացիր, 57 սպայ և 2593 զինւոր. ապա մեր զօրքերը յետ քաշւեցին թշնամու հակայարձակման պատճառով։ Տարնօպոլից հիւս. արեւմուտք Գլադկէ-Վօրօբեօվկայի կուռւմ գերի վերցրինք 5 սպայ, 547 զինւոր և 2 գնդացիր։ Վօրօբեօվեա գիւղը և Ռօշչան ձեռքից ձեռք են անցնում։ Տարնօպոլից հարաւ արեւմուտք Ստրիյ գետի վրայ եռանդուն յարձակմամբ մերոնք վերցրին Բէնեավա գիւղը. Թշնամին փախաւ գետի միւս կողմը՝ մեծ կորուստ կրելով։ Կատաղի կռիւ էր Ստրիյի վրայ Տրէբօվլից արեւմուտք Բուրկանսկի անտառի շըրջանում։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Օգոստոսի 31-ին.—Մերձծովեան շրջանում հրացանաձգութիւն է։

Օլթիի ուղղութեամբ Շխանի շրջանում մեր խուզարկուները փախցրին Թուրքերին։

Մանազկերտի շրջանում ընդհարում տեղի ունեցաւ մեր և Թուրքերի ձիաւոր զօրքերի մէջ. Թուրքերը յետ մղւեցին դէպի արեւմուտք։

Վանի շրջանում մեր ձիաւոր զօրքը հետապնդում է քրդերին։

ՅՕԳՈՒՏ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԲԱՑԱԾ «ԲԱԺԱԿ ԹԷՅ-Ի» ՀԱՇԻՒԸ

Սոյն 1915 թւի յունիսի 21-ին Շուշւայ քաղաքային այգում «Եղբայրական օգնութեան» կից կանանց կոմիտէն յօգուտ փախստականների բացեց «Բաժակ թէյ», որը շարունակւեց մինչև օգոստոսի 30-ը։

Վերստուգւած հաշւից երեւաց, որ երկու ամիս ինն օրւայ ընթացքում «Բաժակ Թէյը» ունեցել է ընդհանուր մուտք 1010 ր. 50 կ., ելք՝ կահաւորման խոհանոցի, լուսաւորութեան, ծառաների, մշակների, թէյի, շաքարի, սուրճի, կակաօի, կաթի, սառը խմիչքների և զանազան թխւածքների համար 466 ր. 52 կ. որը դուրս գալով ընդհանուր մուտքից, մնում է զուտ արդիւնք, 543 ր. 98 կ., բացի այդ մնացել են մօտ 70 ր. արժէք ունեցող գործածւած իրեր (սփռոցներ, այլ և այլ առարկաներ, կտորներ)։

Ընդհանուր գումարի մէջ մտնում են հետեւեալ նւէրները։

Դաւիթ խան Աւան Իւզբաշեան 100 ր., տ. Ա. Իւզբաշեան 50 ր., Գուրգէն Իւզբաշեան 25 ր., պ. Տ. Բուդաղեան 15 ր., պ. Թալիշ Արզումանեան 10 ր. օր. օր. Մելիք Շահնազարեանի և Զուբարեանի միջոցով մի խումբ մանուկներից 2 ր. 70 կ.։ Քաղաքագլուխ Գ. Ի. Մելիք Շահնազարեանից՝ մի գլուխ շաքար.

Շամիր Քոչարեանից՝ 50 շիշ լիմոնադ։

Կանանց կոմիտէն յայտնում է խորին շնորհակալութիւն բոլոր նւիրատուներին և «Բաժակ թէյը» յաճախող հայ, ռուս, վրացի և թուրք հասարակութեանը, նոյնպէս «բաժակ թէյում» սպասաւորող բոլոր տիկիններին և օրիորդներին, որոնք հերթապահութեամբ կառավարեցին ու աջակցեցին կոմիտէին։

Նախագահ՝ Աննա Տէր Ղազարեան

Քարտուղար՝ Սաթ. Զաքարեան

Գանձապահ՝ Մատիլդա Մ. Թանգեան

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բարաջանեանի Շուշում.

№ 53 Հինգշաբթի 10 սեպտեմբերի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
1915

Հինգշաբթի 10 սեպտեմբերի № 53

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak".

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴ, 3 սեպտ. — Նիստը բացւում է ժամը 2-ին 30 րոպէին։ Նախագահում է Ռոձեանկօն, որը հրաւիրում է Դումայի անդամներին ոտի կանգնած լսել Կառավարիչ Սենատին ուղղւած ուկազը։ Օպպոզիցիայի մի մասը հեռանում է նիստի դահլիճից։ Նախագահի օգնական Պրոտոպոպովը կարդում է Կառավարիչ Սենատին ուղղւած ուկազը։

«Պետական հիմնական օրէնքների 99-րդ յօդւածի հիման վրայ հրամայում ենք Պետական Դումայի պարապմունքներն ընդհատել սոյն տարւայ սեպտեմբերի 3-ից և նրանց վերսկսման համար ժամանակ նշանակել, համաձայն 1915 թւի յունւարի 11-ին Կառավարիչ Սենատին տրւած Մեր ուկազի, ոչ ուշ 1915 թւի նոյեմբերից, նայելով արտակարգ պարագաների։ Կառավարիչ Սենատը չպիտի յապաղի այս բանը կատարելու համար հարկ եղած կարգադրութիւնն անելու»։

Իսկականի վրայ Նորին Կայսերական Մեծութեան սեփական ձեռքով ստորագրւած է

«ՆԻԿՈԼԱՅ»

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ԱՐՁԱԿՈՒՄԸ

Կատարւեց այն, ինչ որ սպասւում էր։ Պետական Դումայի արձակումն արդէն փաստ է. Կայսերական հրամանով Դումայի նստաշրջանը վերսկսւելու է նոյեմբերից ոչ ուշ։ Վերջերս Պետական Դուման իւր վրայ էր գամել հասարակական ամբողջ ուշադրութիւնը, դառնալով այն հնոցը, ուր կենտրոնանում էին Ռուսաստանի բոլոր ծայրերից յառած հայեացքները։ Պատերազմական անյաջողութիւնները և սրա հետ արթնացող հասարակական լայն խաւերի գիտակցութիւնն արին այն, որ օրէնսդրական պալատներում կազմակերպւեց մեծամասնութիւն, որը յենւելով ամբողջ երկրի կտրուկ արտայայտւած հասարակական կարծիքի վրայ և ձգտելով կազմակերպել գործի թիկունքում պատերազմի յաղթութեան պայմաններ, մշակեց երկրի անյետաձգելի բարենորոգման, մի ծրագիր որի մասին մենք առիթ էինք ունեցել «Փայլակի» նախընթաց համարներում խօսել։ Բիւրոկրատիան, ի հարկէ դիմադրում է այդ տեսակ բարենորոգմանը. մի՞թէ նա կը համաձայնւի սեփական ձեռքերով ինքն իրեն վերացնել։ Եւ ահա այդ երկու բարձրագոյն պետական հիմնարկութիւնների տարբեր բևեռների վրայ կանգնած լինելը շտապեցրեց օրէնսդրական պալատների նստաշրջանի ընդմիջման մօմենտը։

Անշուշտ այս երևոյթը խիստ մեծ արձագանք կը գտնի Ռուսաստանի բոլոր հասարակական շրջաններում, որոնք այսպիսի մի կրիտիքական ու պատմական մօմենտում, երբ սպասւում էր մինիստրութեան փոփոխութիւն և հասարակական վստահութեամբ օժտւած անձերից բաղկացած նոր մինիստրութիւն, պիտի տեսնեն, որ ամեն ինչ ընթանալու է նոյն նախկին, հին պայմաններում, որոնք պատճառ դարձան այսօրւայ մեր անյաջողութիւնների արտաքին թշնամու առաջ և մեր կատարեալ մինչ յանցաւորութեան հասցրած անպատրաստութեան։

Այն տրամադրութիւնը, որ ներկայումս ստեղծւում է Դումայի նստաշրջանի ընդմիջումով ժողովրդական ներկայացուցիչների և հասարակական գործիչների մթնոլորտում, իւր արտայայտութիւնը երևի կստանայ այն համագումարում, որը ներկայումս կայանալու է Մոսկւայում, այն է՝ զեմստվօների, քաղաքների և ռազմաարդիւնաբերական ներկայացուցիչների համառուսական խորհրդակցութեան մէջ։ Այլապէս չի էլ կարող լինել, որովհետև հենց այդ շրջաններն են հանդիսանում ներկայ պատերազմի յաղթութեան պայմանները զօրաբանակի թիկունքում բարելաւելու նախաձեռնողները, մի յաղթութիւն, որ այսուհետև սերտ կապւած է հասարակական գիտակցութեան հետ, օղակւած է երկրի ու կառավարական կազմի վերանորոգման հետ։

Իսկ Գորեմիկինի կառավարութիւնը, արձակելով Դուման, կարծես ընդունում է, որ ինքն պիտի կարողանայ կազմակերպել պատերազմի յաղթանակը, և այսպիսով իւր վրայ է վերցնում ամբողջ պատասխանատւութիւնը այն հետևանքների, որոնք կարող են լինել ապագայում։

ԴԱՐՁԵԱ՜Լ ԳԱՂԹ...

Հեռագիրները դարձեալ շշմեցուցիչ ծանր տեղեկութիւններ են տալիս։ Օգոստոսի 26-ին Վանում գտնւած հայերը, որոնք նոր են վերադարձած լինում զանազան տեղերից իրենց տուն ու տեղը վերականգնելու, ստիպւած են լինում նորէն փախչել։ Սկսւում է նորէն փախստականների անվերջ շարանը, նորէն ծածկւում են ճանապարհները աղի արցունքներով, անէծքներով և անշնչացած դիակների կոյտերով։

Արդեօք հայ ժողովրդի կեանքը չնչին գրօշի արժէք է ստացել, թէ սա մի ճակատագիր է, որ սիստեմատիք կերպով ի կատար են ածում նրանք, ովքեր ծրագրել են «Հայաստանը թողնել առանց որևէ հայի», ովքեր իրենց հաշիւն են տեսնում հայ ժողովրդի հետ։

Արդեօք սա հայ ժողովրդի ողբերգութեան սկիզբն է, թէ վախճանը։ Արդեօք սա մութ ուժերի և հայ տարրի ոխերիմ թշնամիների կատակերգութեան վերջին գործողութիւնն է։

Ճիշտ է, պատերազմը, մանաւանդ ներկայ սոսկալի և չտեսնւած պատերազմը անպայման ուղեկցւում է անակընկալներով, ռազմագիտական տեսակէտից սպասւող յաջող ու անյաջող հետևանքներով, բայց և այնպէս չի կարելի հանդուրժել, որ մի ամբողջ ազգի բաղդի հետ խաղան ինչպէս մի գնդակի հետ, որ ամբողջ ժողովրդի առանց այն էլ տարաբաղդ կեանքը, սարսափներով լեցուն գոյութիւնը, դառնայ դատապարտելի անհոգութեան մի առարկայ, այլանդակ վերաբերմունքի արտայայտութիւն այն ամենքի կողմից, որոնց վրայ այնքան միամտօրէն մեծ մեծ յոյսեր էր դրել հայ ժողովուրդը…

Մենք հաւատացած ենք, որ այս նոր հարւածն էլ կը տանի հայ ժողովուրդը, մի հարւած, որը, մեր խորին համոզմունքով, վերջինը չի լինելու։ Հայ ժողովուրդն շրջապատւած է այնպիսի թշնամիներով, հայ ազգի շուրջը կուտակւած են այնքան բազմաթիւ մութ ուժեր, որ շուտով չեն ցամաքի արեան ծովերը, շուտով չեն վերջանայ զոհերի և հալածանքների դարբնւող դաւերը։

Ինչպէս երևում է, հայը մինչև վերջ պիտի ըմպէ թշւառութեան բաժակը։

ՅԱՌԱՋԱԴԷՄ ԲԼՕԿԸ

Վերջին ժամանակւայ պատերազմական անցքերը, պատերազմի շարունակելու և վերջնական յաղթութեան անհրաժեշտութիւնը ցնցեցին ռուս հասարակութեան և պահանջ դրին նրա առջև ձեռնարկելու միջոցներ՝ վերացնելու համար այն պակասները և վնասակար երևոյթները, որոնք խոչընդոտ են հանդիսանում ռուս զօրքի յաղթութեան։ Հասարակութեան գիտակից և սրտացաւ տարրերը, ի մի խմբելու համար հասարակական ուժերը, կուռ և ամրապինդ թիկունք ստեղծելու համար կռւող զօրքին, նպատակայարմար համարեցին մի քանի բարենորոգումներ մտցնել ռուսական ներքին կեանքում և այդ նպատակով, երկրի սրտից, Մոսկվայից ծնունդ առած կոչը տարածւեց ալիքանման դէպի երկրի ծայրերը, հասաւ մեզ և արձագանք գտաւ նոյն իսկ Բագւում։ Նա անցաւ նաև պետական օրէնսդրական հաստատութիւնների-Դումայի և Պետական Խորհրդի պատերով, խմբեց որոշ խնդիրների շուրջը մօտաւորապէս նման հայեացքներ ունեցող պատգամաւորներին և առաջ եկաւ յառաջադէմ բլօկը, որի ծրագիրն ու յայտագիրն արդէն ծանօթ են «Փայլակի» ընթերցողներին։ Չափաւոր պահանջներով հրապարակ եկած այդ բլօկը, որ կազմւած է ոչ ծայրայեղ, այլ չափաւոր և լօյեալ պատգամաւորներից, թւում էր, թէ պէտք է արժանանայ կառավարութեան ուշադրութեան ու քաջալերութեան, մանաւանդ այսպիսի մօմենտում, երբ բոլոր գործիչներն էլ տո-

գրուած են միևնոյն մտքով և ցանկութեամբ—ջախջախուած տեսնել գերմանական իմպերիալիզմը և նւաճողական քաղաքականութիւնը, յետ վանել թըշնամուն ռուսական սահմաններից: Սակայն կառավարութեան գլուխը. մինիստրների նախագահ Գորեմիկինը, որի հետ համամիտ և համընթաց է նաև առևտրա-արդիւնաբերական մինիստր Շախովսկին, բացասաբար են վերաբերւել բլօկի ծրագրին և բլօկի հետ հետ միասին գործելն անհնարին են համարել, թէև մինիստրական խորհրդի միծամասնութիւնը, ըստ երևոյթին, դէմ չի բլօկի ծրագրին: Սակայն ինչպէս պետական կօնտրոլեօր Խարիտոնովն ու ներքին գործերի մինիստր Շչերբատովն են արտայայտել, մինիստրների խորհուրդը իր ներկայ կազմով հազիւ թէ կարողանայ իրականացնել այդ ծրագիրը, ուստի նպատակայարմար կը լինի բլօկի ծրագիրը, մանաւանդ նրա առաջին կէտը—կազմակերպել հասարակութեան հաւատն ու վստահութիւնը վայելող միացեալ կաբինէտ—տեղեկացնել Բարձր իշխանութեան: Թէ ինչ դիրք կը բռնէր բլօկը կառավարութեան հանդէպ, առանձնապէս դէպի մինիստրների նախագահ Գորեմիկինը, Դումայի նստաշրջանների ժամանակ, անորոշ է. փաստն այն է, որ բլօկը ոչ միայն չկարողացաւ իրագործել իր ծրագիրը, փոփոխութեան ենթարկել մինիստրական կաբինէտը, այլ նոյն իսկ ինքը տապալեց Դումայի ժամանակաւոր փակումով: Գուցէ այժմ նա կը դիմի մինիստր Խարիտոնովի ցոյց տուած ճանապարհին, գուցէ և կը սպասի Դումայի վերաբացման, կամ գուցէ կամայ ակամայ կը տարրալուծւի, մի մասը կը դադարեցնի իր գործունէութիւնը և կը հրաժարւի մասնակցել առանձին մինիստրների մօտ կազմւած խորհրդակցութիւններին, իսկ միւս աւելի ստւար մասը, ինչպէս հաղորդում են հեռագիրները, կը շարունակի իր նախկին գործունէութիւնը: Այսպէս թէ այնպէս ռուս հասարակութիւնն ապրում է այժմ մի սպասողական շրջան, յուսով ու հաւատով, որ պէտք է անհրաժեշտօրէն ունենայ ժողովրդի վստահութիւնը վայելող գործունեայ և աշխատանքի ընդունակ նախարարական կաբինէտ, ժողովրդից յարգւած ու սիրւած եռանդուն նախագահով: Հասարակութեան ջերմ ցանկութիւնը յանուն համապետական շահերի և պատերազմի վերջնական յաղթութեան, չպէտք է վրիպի կառավարութեան աչքից և նա քաղաքական հեռատեսութիւն պէտք է ունենայ, ընդառաջ գնալու ժողովրդի ցանկութեան, մանաւանդ, ինչպէս հաղորդւում է, ցանկանում է իր նախաձեռնութեամբ իրականացնել բլօկի ծրագրի որոշ կէտերը: Ժողովրդի նոյն այդ ցանկութիւնը ուժ ու եռանդ պէտք է ներշնչի բլօկին շարունակելու ընթանալ իր գծած ուղիով և իրականացնելու իր առաջարկած ծրագիրը:

Ն.

ՏԸՃԵՂՆԵՐ

III.

Կեանքում. երբեմն իրերն այնպէս են դասաւորւում, երբ տարբեր խմբակների կամ նոյնիսկ դասակարգերի ընդհանուր շահերը պահանջում են միացեալ գործելակերպ: Թէև շատ դժւար է տարբեր մտածումներն ու շահերը միմեանց հետ համաձայնեցնել, սակայն երբ վերջինիս անհրաժեշտութիւնն է գիտակցւում, իրականանում է այն, թէև շատ անգամ ժամանակաւոր միայն, փոխադարձ զիջումների օգնութեամբ... Օրինակ, ներկայ պատերազմին մասնակցող պետութիւնների հասարակութեան տարբեր խաւերի միացեալ գործունէութիւնը ընդդէմ թշնամու. ժեկնում՝ պրօգրեսիւ բլօկը և այլն: Ներկայումս, երբ ամբողջ մարդկութիւնն է տագնապալից օրեր ապրում, երբ ազգերի, ժողովուրդների միահամուռ ջանքերն են միակ գլխաւորը չեզոքացնելու իրենց երկրին սպառնացող վտանգը, Կովկասում չի նկատւում ազգերի միաբան գործունէութիւն թէ արտաքին և թէ ներքին խնդիրների նկատմամբ: Սրա պատճառը այն անվստահութիւնն է, որ Կովկասի ազգերն են տածում դէպ իրար:

Մասամբ, 'ի հարկէ, շատ է անգիտակից. իսկ այդ մասսաների, բաղդի բերմամբ թէ պատահմամբ, ղեկավար խմբակները քաղաքական այն հասունութիւնը չունեին, որ զգան, հասկանան և հասկացնեն, թէ կովկասցիների շահերը մի են, թէ արտաքին թշնամին միահաւասար թշնամի է կովկասեան բոլոր ցեղերին անխտիր, որ սպառնող ապագայի բարենորոգումներից հաւասարապէս պէտք է օգտւենք ամենքս, առանց կրօնի և ցեղի խտրութեան:

Բայց արի և տես, որ միայն մեր իրական հեռաւոր և մօտաւոր շահերի անգիտակցութեան մէջը չէ կայանում մեր ցաւը. մենք, հարևան ցեղերս, իրար էլ լաւ չենք հասկանում:

Մենք հոգևոր շփումն չունենք իրար հետ. մեր շփումը՝ նիւթական շփումն է...

Այս տխուր երևոյթի պատճառների շարքին են պատկանում, ինչպէս բուրժուա դասակարգի շովինիստական ու հողատիրական ձգտումները, նոյնպէս և մեր ինտելիգենցիայի առաջ գրւած հարցերի, խնդիրների և հիմնարկութիւնների նեղ ազգային բնոյթ տալը:

Մեզ թւում է, որ եթէ մենք չօտարանայինք վրացի և թիւրք մամուլից, նրանք էլ իրենց հերթին իրարից և մեզնից, իրար աշխարհայեացքների հետ աւելի լաւ ծանօթ կը լինէինք. և ինչպէս լեհը, հրէան աշխատակցում են ռուսական, և ընդհակառակն ռուս գրողներն էլ տարբեր ազգութիւնների օրգաններում, մենք. կովկասեան ցեղերի գրողներս մուտք կունենայինք բոլոր ազգերի մամուլի շրջանները և հնարաւորութիւն կունենայինք՝ իրար հասկանալ և հասկացնել: Կը պարզէինք, որ կապիտալը համաշխարհային է, որ կուլակը ճզմում է բոլորին, ում կարող է, որ նրա համար ազգը նշանակութիւն չունի. որ նա հաւասարապէս է շահագործում ինչպէս հային, նոյնպէս և թիւրքին և վրացուն:

Կը պարզւէր, որ ազգերի ղեկավար շրջաններից գոհ չեն այդ նոյն ազգերի մասսաները. թէև այսօր նրանք այդ միևնոյն մասսաների անունից են ճառում, և որ վերջապէս այդ ամենը ժամանակաւոր բնոյթ է կրում. խմբակները միշտ ղեկավար չեն լինիլ, մասսան միշտ անգիտակից կամ կիսագիտակից չի մնալ:

Մեր մերձեցմանը պակաս չափով չէր նպաստի նաև մի շարք հիմնարկութիւնների ապազգայնացումը. գրադարանները, ընթերցարանները, բարեգործական ընկերութիւնները, հիւանդանոցներն և այլն. այս բոլորը, մանաւանդ խառն բնակչութիւն ունեցող գիւղերում և քաղաքներում, պէտք է մատչելի լինեն բոլոր ազգութիւններին. և ցաւալի է, երբ մի ընթերցարանում ստացւում են հայ և ռուս բոլոր թերթերը, տեսնում ես, որ բացակայում են հարևան ազգութիւնների լրագիրներն և ժուրնալները:

Այս և նման պայմանները կարող են նպաստել այլացեղ Կովկասի ազգութիւնների մերձեցմանը և վերականգնել փոխադարձ վստահութիւնը:

Այս են պահանջում Կովկասի և մեր շահերը, այս է պահանջում մոմենտը:

Սեդօյ

ՄԱՐԻԱՄԵԱՆ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ԴՊՐՈՑԸ

Այլևս կասկած չկայ, որ արհեստականօրէն և բռնազբօսիկ կերպով միացրած Մարիամեան-Ղուկասեան օրիորդաց դպրոցը վերջ տւեց իր կարճատև գոյութեան: Թեմական դպրոցի հոգաբարձութիւնը, որ ակամայ և ապօրինաբար յանձն էր առել միաժամանակ Մարիամեան-Ղուկասեան դպրոցի պահպանութեան գործը, ի նկատի ունենալով այդ դպրոցի անորոշ կացութիւնը և այն հանգամանքը, որ նրա պահպանման խնդիրը մեծապէս վնասում է Թեմական դպրոցի նիւթական բարեկեցութեան, բարւոք համարեց, միանգամայն իրաւացի կերպով, զատել նախկին Մարիամեան օրիորդաց դըպրոցը Մարիամեան-Ղուկասեան դպրոցից, իր վրայ վերցնել միմիայն Մարիամեանի հոգաբարձութիւնը, իսկ ապագայ Մարիամ-Ղուկասեան դպրոցի վիճակը թողնել կարգադրելու ում վրայ որ ծանրանում է այդ պարտքը: Ըստ իս թեմ. դպ. հոգաբարձութիւնը ուղիղ ճանապարհի վրայ է կանգնած և պէտք է աշխատի հենց այդ ճանապարհով էլ առաջ գնալ, հետևողականօրէն գործել և եթէ ոչ այժմ, գոնէ կարճ ժամանակի ընթացքում հրաժարւի նաև Մարիամեան դպրոցի հոգաբարձութիւնից, մանաւանդ որ նա դժւարանում է կառավարել նոյնիսկ միմիայն թեմական դպրոցը: Վերջին մի ամսւայ ժողովների չկայանալը պարզ ապացոյց է, որ հոգաբարձութեան անդամները չափազանց զբաղւած են իրենց անձնական կամ այլ հասարակական-պաշտօնական գործերով և ժամանակ ու միջոց չունեն զբաղւելու դպրոցական գործով, եթէ այդ հանգամանքը չցանկանանք բացատրել նրանց անտարբերութեամբ դէպ իրենց ստանձնած պարտականութիւնը: Սակայն եթէ ենթադրելու լինինք անգամ, որ թեմ. դպ. հոգաբարձութիւնը և՛ ժամանակ, և՛ տրամադրութիւն ու սէր ունի զբաղւելու դըպրոցական գործով, այնուամենայնիւ պէտք է ասենք, որ Մարիամեան դըպրոցը, որպէս մի առանձին դպրոց, առանձին հիմնարկութիւն, պէտք է ունենայ իր առանձին հոգաբարձութիւ-

ԹԵՐԹՕՆ

«ՆՐԱ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՈՒՄ»

Փ—լին

Թողնում եմ սիրտըս այս գունատ թըղթի
Անկարող ձայնի խուլ տողերի տակ.
Թողնում եմ վիշտըս քո հըպարտ սըրտի
Խորունկ ծալքերում—որպէս յիշատակ...

Ա՜խ անգին, յիշիր, որ ապրել եմ ես
Տանջալից կեանքի ճիրանների մէջ,
Յիշիր, իմ անգին, որ սիրել եմ քեզ
Իմ վէրքոտ սըրտի երգերում անվերջ...

Հընչում է երգըս անբարբառ թըղթի
Թոյլ, անուժ հընչող սև տողերի տակ,
Մըխում է վէրքս իմ ցաւոտ սըրտի
Խորունկ ծալքերում... Արնոտ յիշատակ...

Գր. Ներսիսեան

1912 թ. Վաղարշապատ.

* * *

Տխուր օրերի կարաւանն է գալիս
Վաղաժամ մահւան ցաւերով յըղի...
Անհուն կարօտի վըշտերով անափ
Իմ սիրտը անլուր. հեծում է, լալիս...

Քեզ եմ որոնում ամեն տեղ... իզո՜ւր...
Քեզ, որ հեռու ես, անյայտ ու օտար...
Քեզ, որ սիրում եմ սև, անյոյս սիրոյ
Խելառ յոյզերով անանց ու անմար...

Իմ գերեզմանի անդունդի եզրին
Քեզ եմ աղօթում ես վերջին անգամ.
Եւ որոնումիս ընդհատւած ուղին
Օրհնում եմ անձ, օրհներգով մահւան...

Տխուր օրերի կարաւանն է գալիս
Վաղահաս մահւան ցաւերով յըղի...
Քո անհուն սիրոյ վըշտերով անմար
Իմ սիրտը անլուր հեծում է, լալիս...

Գր. Ներսիսեան

Սարիցա (Տվերի նահ.) 1915 թ.

ՎԱՅԵԼՔԻՑ ՅԵՏՈ՛Յ

Ես չգիտեմ, թէ ե՞րբ եմ ծնւել և որքան ապրել:

Իսկ թէ որքան պիտ ապրեմ, այդ էլ չգիտեմ:

Բայց առաջին անգամ, երբ քեզ պատահեցի և ծանօթացայ, մտերմացանք... Ա՜խ, այն ժամանակ... Այն ժամանա՛կ մի բան, մի սուր խայթ զգացի կրծքիս տակ, հոգուս մէջ,—և թէ ի՞նչ էր այդ, ո՛հ ես անկարող եմ ասել-բացատրե՜լ...

Միայն գիտեմ, որ երջանկութիւն ասածը՝ քո մէջ կարող եմ գտնել և ճաշակել. այո՛, քո, միայն քո մէջ: Դու հէնց ինքդ ես երջանկութիւնն ու վայելքը...

Եւ թէ ինչպէ՞ս եմ հասկանում ես այդ՝ դարձեալ չեմ կարող ասել:

Երբ կը գաս ինձ մօտ, այն ժամանակ բոլորը, բոլո՛րը կիմանաս: Իսկ այժմ ո՛չ..

Դու կը գաս, դու պիտի գա՛ս...

Կէս գիշերին, երբ բոլոր ձայները կը մարեն համր լռութեան մէջ, երբ ցօլուն աստղերը կոյսի նազանքով ծովի մէջ լողալ կը սկսեն ալեաց ծփանքով—դու կը գա՛ս...

Ե՜կ, երբ կանթեղիս վերջին աղօտ շողը կը պլպլայ ու կը մարի:

Ե՜կ. արի ինձ մօտ, սուս ու փո՛ւս, լուռ և զգո՛յշ:

Ես պառկած կը լինեմ այն ժամ, գլուխս բարձին, բազուկներս լայն տարածա՛ծ, ականջներս լարած դէպի դուռը, կարօտ հայեացքս մեխած առաստաղին և քեզ սպասելիս:

Եւ դու կը գա՛ս. այո կը գա՛ս...

Ես չեմ լսի քայլերիդ շշուկն անոյշ, վարդոտ շուրթերիդ հնչոցը մեղուշ և ոչ էլ քնքուշ մատներիդ հպումը դըռան:

Դուռս կը բանա՛ս:

Դռան բացւելը չեմ զգայ ես:

Կէս քո՛ւն, կէս արթուն, երբ յանկարծ զգամ քեզ գրկիս մէջ ամուր սղմւած, թուլացա՛ծ, ծանր հեալիս ու քաղցր շնչալի՜ս, ա՛հ, այն ժամանա՛կ միայն կասեմ քեզ բոլո՛րը. կասե՛մ, որ դու կին ես, սէր, վայելք, երջանկութիւն և վերջապէս կեա՛նք, «Ա՜խ, ես սիրում եմ քեզ...»

Իսկ յետո՛յ, բաժանւելի՜ս—վերջին բարևի համբոյրս կը տամ քեզ ու կը հեռանամ:

Կը հեռանամ և այն ժամանակ՝ գուցէ զգամ և հասկանամ մեր առաջին հանդիպումը և յիշեմ քեզ, որ դու գոյութիւն ես ունեցել...

Իսկ այժմ—ոչի՜նչ, ոչի՛նչ չգիտեմ:

Յետո՛յ, յետո՛յ կասեմ:

Վայելքից յետո՛յ...

Գառնիկ Ղազարեան

նը, որը կուցէ կը կարողանայ միջոցներ գտնել այդ դպրոցը նախկին դրութեան հասցնելու, աւելացնելու դասարանների թիւը և դարձնելու այն չորսդասեան դպրոց՝ անկախ Ղուկասեան դպրոցից։ Այսպէս թէ այնպէս Մարիամեան դպրոցն առ այժմ իր խնամքի տակ է վերցրել Թեմ. դպ. հոգաբարձութիւնը և պէտք է ունենայ միմիայն երեք բաժանմունք։ Ուրեմն լռելեայն կերպով հասկացւում է, որ առաջին դասարանից սկսած մինչև հինգերորդ դասարան պէտք է համարել Մարիամ-Ղուկասեան օրիորդաց դպրոց։ Այդ յուսով է մտեցել խնդրին հոգաբարձութիւնը, այդ յուսով էլ օրօրւում է դպրոցի աշակերտութիւնը, նոյն յուսով էլ սպասում է դպրոցի ուսուցչութիւնը։ Սակայն սեպտեմբերի 10-ըն է և յոյսը մնում է յոյս. ոչ մի քայլ յոյսն իրականութեան փոխելու։ Չգիտենք, երբ և իցէ Էջմիածնի կամ բարերարի մտքով անցնում է արդեօք զբաղուել այդ խնդրով, վերջ տալ այն բոլոր արգելքներին, որոնք խոչնդոտ են հանդիսանում դըպրոցի բացման, թէ տիրող ընդհանուր խառնաշփոթութեան մէջ դպրոցի հարցն այնքան երկրորդական և աննշան է համարւում, որ նրանով զբաղուելու ոչ ժամանակ կայ և ոչ ցանկութիւն։ Թէև մենք ունենք մեր ուրոյն կարծիքն ու հասկացողութիւնը ընդհանրապէս բարեգործութեան և մասնաւորապէս հայ բարերարների բարեգործութեան նկատմամբ, բայց և այնպէս ուրախութեամբ արձանագրում ենք մանաւանդ դպրոցների նկատմամբ եղած խոշոր բարերարութիւնները և քաջալերում այն, ի նկատի ունենալով մեր դպրոցների ողորմելի կացութիւնը և այն պայմանները, որոնց մէջ դպրոցներին ողորմութիւն տալը նորմալ երևոյթների շարքն է անցել։ Սակայն ոչ մի բարերարի թոյլ չի տրւում խաղալ իւր իսկ հաշւով պահւող հիմնարկութեան և նրա վարիչների հետ։ Մարիամ-Ղուկասեան դպրոցի խնդրում նկատւում է մի խաղ, մի դատապարտելի խաղ, իսկ թէ ում կողմից, մենք այդ չգիտենք։ Անցեալ ուսումն. տարում այդ խաղից, այդ կոմեդիայից վնասւեց թեմ. դպրոցը, որի ազդեցութիւնն անդրադարձաւ սոյն ուս. տարւայ ուսուցչական խմբի նիւթականի վրայ, նոյն այդ կոմեդիայից վնասւում է այս տարի աշակերտութեան մի հոծ բազմութիւն, վնասւում են տասնեակ ուսուցիչ-ուսուցչուհիներ։ Ո՞վ է մեղաւորը, ո՞ւմ պէտք է դատապարտել, չգիտենք. գիտենք միայն, այն էլ նոր իմացանք. որ կան բարերարութիւններ, որոնք մինչև մարմին առնելը ծնւում են չարիքներ։ Ղուկասեան դըպրոցի հարցն, իրօք, պատճառ է հանդիսացել չարիքների—վնասների և եթէ շուտով չլուծւի այդ խնդիրը, եղած չարիքները կուռճանան, կը զարգանան և այլ ևս դժւար կը լինի արմատախիլ անել նրանց կամ նրանց ներգործութեան առաջն առնել։

Նորայր

ԱՒԱԶԱԿՈՒԹԻՒՆ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐՈՒՄ

Վերջերս Զանգեզուրի գաւառում զարգացած աւազակութիւնները, որոնց դէմ տեղական իշխանութիւններն անզօր են հանդիսանում կտրուկ միջոցներ ձեռնարկելու, ստիպել է տեղական ազգաբնակութեանը, Հարար գիւղի բնակիչներին՝ հեռագրով դիմել Կովկասի փոխարքայ Նորին Բարձրութեան Նիկոլայ Նիկոլաևիչին հետևեալ հեռագրով.

«Զանգեզուրի գաւառում կազմակերպուել է մի աւազակախումբ. Մուսուլմանլար, Մահմետ, Աուքիւրա, Իլդրիմա և Նարիման գիւղերի փախստական բնակիչները բառացի կերպով ահաբեկման են ենթարկել ամբողջ հայ ազգաբնակութիւնը։ Լաւ կազմակերպուած լինելով, նրանք ակնյայտնի կերպով անուշադրութեան են առնում գիւղական իշխանութիւնն և բացարձակ յայտարարում, թէ շուտով իրենք են լինելու դրութեան տէրը։ Սեպտեմբերի 5-ին այդ աւազակախումբը յարձակւեց Հարար գիւղի վրայ և հափշտակեց Սևեանից, Նիկոլայ Միքայէլեանից, Սիմոն Հայրապետեանից 310 րուբլի։ Այդ խումբը պահանջել է գիւղի քահանայից և պատուելիներից մի շաբաթւայ ընթացքում վճարել իրենց 3500 րուբլի, հակառակ դէպքում սպառնացել են կոտորած սարքել։ Հնարաւորութիւն չկայ ճանապարհորդել դէպի Գորիս. հասել ենք մի կերպով Շուշի։ Աղաչում ենք հրամայել մեզ օգնութիւն հասցնելու և ժողովրդի պաշտպանութեան համար ուղարկել կօզակներ։ Հարար գիւղի հաւատարմատարներ՝ Մարգար Դալթեան, Ալէքսան Առաքելեան, Սիմէօն Բարսեղեան:

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Վանի գաղթականների վերադարձը դէպի հայրենիք կառավարութեան կարգադրութեամբ արգելուած է։ Վերջերս գնացածներն էլ յետ են գալիս։ Ներկայիս ահագին գաղթականութիւն է հաւաքուած Կարէի և Ղըզլ-Դիզայի մէջ տեղ գետի եզերքը և սպասում է Վանի ճանապարհը բացւելուն։ Բայց ճանապարհը գնալով աւելի է փակւում։ Կառավարութեան կարգադրութեամբ այս գծի գաղթականութիւնը կրկին պէտք է Իգդիր դառնայ։ Գաղթականութեան միւս մասն էլ առաջնորդի հետ վերադառնում է Կովկասի սահմանները Սարայ-Բաշկալէի գծով։ Բանի անգամ Արամը թէ գնալու ժամանակ և թէ յետոյ նամակներով զգուշացնում էր, որ գաղթականներն ընտանիքներով չուղարկւեն, բայց մենք գլուխներս թեթևացնելու համար կըրկին ուղարկեցինք։ Այսօր ստիպուած ենք նոր գաղթականներ ընդունելու։

— Վանից երկրորդ նահանջը ստիպեց նոր վերադարձած հայերին ճանապարհւելու Խոշաբի վրայով Սալմաստ։ Նրանցից Աղբակում կային 8,500, Սալմաստում 2,000 հոգի, ընդամենը 10,500 հոգի։ Մի ամսւայ ընթացքում քիւրդերը Սարայում կոտորել են 600 հոգի։ Դիզինտէրիայից, խոլերայից և ուժասպառութիւնից մեռել են 800 հոգի։ Օրական մեռնում են 60—80 հոգի։ Զափազանց կարևոր է սննդատու կայաններ բանալ գէթ հիւանդների համար։

— Մօտ երկու հազար փախստական-ծնողներ Էջմիածնից յետ առան իրենց զաւակները։ Սպասւում է Վանից նորից վերադարձող փախստականների մի հոսանք բաղկացած մօտ 25,000 հոգուց։

— Ի շարս Էջմիածնում եղած հիւանդանոցների ու որբանոցների, սեպտ. 3-ից Գէորգեան ճեմարանում բացւած է բացօդեայ սանատորիա, ուր սկզբում տեղաւորուած էին մինչև 2,000 երկսեռ թոյլ հիւանդներ։ Ապա միւս հիւանդանոցներում ազատ տեղ չլինելու պատճառով, բժշկական կազմի խորհուրդով սկսեցին տեղաւորել նաև ծանր հիւանդներ։

— Մինչև օրս Երևանում «Եղբայրական Օգնութեան» կողմից բացւած էր մի հիւանդանոց 80 մահճակալներով։ Սեպտեմբերի 1-ից բացւում է փախստականների համար մի այլ հիւանդանոց Քաղաքների Միութեան միջոցներով 200 մահճակալներով։ Յոյս կայ, որ յիշեալ երկու հիւանդանոցները բաւարարութիւն պիտի տան բոլոր հիւանդներին և այսուհետև Երևանի փողոցները և փախստականների յատուկ բնակատեղերը պիտի մաքրւեն հիւանդներից։

— Ղարադաղում թուրք խաների աստակութիւններին վերջ չկայ։ Ստացւող լուրերը օրէ-օր աւելի մռայլ գոյներով են ներկայացնում դրութիւնը։ Հայ գիւղացիութեան դրութիւնը պատմական Փայտակարանում անտանելի է։ Բռնաբարութիւններ, սպանութիւններ, թալան, աւեր սովորական երևոյթներ են։ Աւերւում են գիւղերը։ Թումանեանների գիւղերը տուգանքի են ենթարկւած։

— Համաձայն կոմս Ի. Ի. Վորոնցով-Դաշկովի յարուցած միջնորդութեան, մինիստրական խորհուրդը յատկացրել է յօգուտ տաճկահայ փախստականների 300,000 ր., որը կոմսը յանձնել է Կովկասեան գլխաւոր կոմիտէին։ Դրանով պետական գանձարանից յօգուտ տաճկահայ փախստականների մինչև այժմ յատկացւած է 800,000 ր.։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Անցեալ կիրակի սեպտեմբերի 6-ին չկայացաւ ծխականների ժողովը, որ նշանակւած էր հասարակական ակումբի ամառային դահլիճում, լսելու Թիֆլիս գնացած պատուիրակների զեկուցումը։ Երկրորդ ժողովը նշանակւած է առաջիկայ կիրակի ամսոյս 13-ին առաւօտեան ժամը 10-ին թեմական դպրանոցի դահլիճում։

— Մեզ հաղորդում են, որ թեմիս ժամանակաւոր կառավարիչ Զաւէն վարդապետը Թիֆլիզում եղած ժամանակ կարողացել է վերջնականապէս կարգադրել տալ Մարիամ-Ղուկասեան դպրոցի հարցը։ Շուտով պէտք է վերադառնայ Շուշի և հանդիսաւոր կերպով կատարի դպրոցի բացումը։ Լաւ կը լինէր, եթէ դպրոցի շինութեան հսկող պարոններն շտապէին վերջացնել բոլոր կիսատներն ու թերիները, որ կարելի լինէր առանց յետաձգելու սկսել դասաւանդումը։

— Կենսական մթերքների գները շուկայում նորից բարձրացել են. պոմիդորի ֆունտը 4 կոպէկից հասել է 10 կոպէկի. կարտոֆիլը և սոխը նմանապէս թանգացել են։

— Թեմական դպրոցում արդէն սկսել են նորեկ աշակերտների ընդունելութեան քննութիւնները։ Ուսումը կը սկսւի ամսոյս 15-ից։

ՂԱՐԱԲԱՂ

— Ղարաբաղի և Զանգեզուրի շրջանում սկսւած գողութիւնները և տեղ-տեղ երևացող աւազակային խմբերն ահ ու սարսափի մէջ են ձգել մեր այնքան չարատանջ ժողովրդին։

Մի օր լուր են բերում, թէ Խանածախ գիւղից այսքան անասուններ տարան, մի օր էլ ասում են՝ Կարկաժան գիւղից 5—6 տաւար տարան։ Կառավարութեան ձեռք առած միջոցները ապարդիւն են անցնում։ Սկսւած գողութիւնների հետ միաժամանակ սարերում երևան եկած թուրք աւազակային խմբերը ծանր մտածումների մէջ են ձգել գիւղացիներին։ Վերջին ժամանակներս իրար ետևից լուրեր են գալիս, որ սարերում ինչ-որ աւազակապետ Րաշիդի գլխաւորութեամբ աւազակները բացարձակ կողոպուտներ են կատարում և այն աստիճան են առաջ գնացել, որ նոյն իսկ պետական տուրքը իրանք են հաւաքում անդորրագրեր տալով փոխարէնը։

ԿՈՎԿԱՍ

— Վերջին ժամանակներս խիստ կըրճատւել է Թիֆլիս ներմուծւող ալիւրի շաքարի և նաւթային արդիւնքների քանակը։ Քաղ. վարչութիւնը դիմել է նահանգապետին, խնդրելով աջակցել, որ Թիֆլիս գալու համար բաց թողնւեն յիշեալ մթերքներով բեռնւած վագոններ։

— Օգոստոսի 27-ին Գանձակի գաւառն են եկել 1085 փախստական Տաճկահայաստանից, մեծ մասամբ ասորիներ։ Նրանցից 200 հոգի տեղաւորւած են Գէօրգիեվսկ գաղութում, 100 հոգի հիւանդներ Աննէնֆելդ գաղութում, որը վերածւած է սանիտար-սննդատու կայանի, 100 հոգի Գետաբէկի պղնձաձուլական գործարանում. Մնացածը, մօտ 700 հոգի, Ելէնենդորֆ գաղութում։

— Գանձակի փախստականներին օգնող կոմիտէն հեռագիր է ստացել Գանձակի նահանգապետից, որ շուտով Դալլեար կայարանն են հասնելու 1500 փախստական հայեր։ Փախստականները պէտք է տեղաւորէն Գետաբէկի պղնձաձուլական գործարանի շուրջը գտնւող հայաբնակ տեղերում։

— Գանձակ քաղաքը պատրաստում է ապաստարան փախստական որբերի համար և կը վերջանայ սեպտ. 10-ին։

— Բագւի քաղաքային դուման միացել է Մոսկվայի դումայի ռեզոլիւցիային։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

— Օպոլչենիայի 2-րդ կարգի ռատնիկների զինւորակոչութիւնը առայժմ Կովկասին չի վերաբերւում։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՇՈՒՇԻ-ԳՈՐԻՍ ԽՃՈՒՂՈՒ ԿԱՐԳԵՐԸ

Գորիս, 4 սեպտեմբերի.

Զանգեզուր գաւառը ընդհանրապէս շատ է տառապում կանոնաւոր ճանապարհների պակասութեան պատճառով։

Բազմահազար ժողովուրդ ունեցող գաւառը ունի ընդամենը մի խճուղի Շուշի-Գորիս, որի վրայ այնպիսի կարգեր են տիրապետում, որ անցորդը ուրախ կը լինէր բոլորովին էլ չօգտւել այդ խճուղուց։ Փոստային կառքերի կապալառուն իւրաքանչիւր կայարանում պահում է երկու четверикъ ձի, մի օրւայ ընթացքում բաց է թողնում և փոստը և մի քանի կառք՝ անցորդների համար։ Ստեղծւում է խիստ աննախանձելի վիճակ, ճանապարհորդը ստիպւած է լինում իւրաքանչիւր կայարանում սպասել երկու-երեք ժամ, մինչև որ ձիերը հանգստանան և նորից ուղի ընկնին։ Այսպիսով մութը ընկնում է, ճանապարհորդին թողնելով Զաբուղի կամ Տեղի անդնդախոր ձորերում կատարեալ կոյրի դրութեան մէջ, յոգնած ձիերի և անփորձ կառավարների ձեռքին տանջւելիս։ Այսպիսի պարագաներում ոտքով քայլելը դառնում է հրապուրիչ, քան իւրաքանչիւր վայրկեան սպասել՝ որ կառքի հետ պիտի անդունդ նետւիս։ Ես մի կողմն եմ թողնում մեր փոստային կայարանների «յարմարութիւնները» նկարագրել. յոգնած ու տանջւած ճանապարհորդին յարմարութիւններ էլ պէտք չեն, քանի որ օրւայ տանջանքներից յետոյ նա իրեն շատ հանգիստ է զգում նաև սեպհական «вещи»-ների վրայ և ուրախ է, որ ողջմամբ կարողանում է անցնել 85 վերստ ճանապարհը ամբողջ 25—26 ժամում և այն

էլ срочный կոչուած փոստային կառքով։

Խօսել, բողոքել այս անարխիայի մասին, այդ միևնոյն է, թէ ոչինչ էլ չխօսես, որովհետև այս խճուղին կատարեալ մենաշնորհ է մի քանի պարոնների, որոնք անվերջ շահագործում են ճամբորդներին, իսկ բողոքողներին չարվադարի ջորին ցոյց տալիս։

Պետութիւնը անվերջ կանոնաւորում է այս խճուղին, բայց թափուած և վրտանգաւոր տեղերը շարունակ կան ու կան, իսկ ամենագլխաւոր չարիքը մընում է ճանապարհի նեղութիւնը։ Ամբողջ ճանապարհի վրայ շատ քիչ տարածութիւններ կան, ուր երկու միմեանց հանդիման եկող կառքերը կարող լինեն անարգել անցնել, իրար ճանապարհ տալ. կատարեալ ցաւ է, երբ կառքերը իրար պատահում են մանաւանդ Զարուշի լանջերում։ Լսում ենք, որ մինչ պատերազմը մտադրութիւն, է եղել ընդլայնել խճուղին. ցանկալի է, որ օր առաջ իրականութիւն դառնայ այդ մտադրութիւնը, որից յետոյ միայն հնարաւոր է աւտօմօբիլային շարժումը այս դժբախտ խճուղու վրայ։ Զանգեզուրի հասարակութիւնը և մասնաւորապէս Գորիս քաղաքը մեծ գործ ունի անելու այս ուղղութեամբ, սակայն մեզնում ընդունուած է աղմկել միմիայն անարժէք և անձնական հարցերի շուրջը։

Մ. Ե.

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ

Բալլուջա (Խաչէնի գ.), 5 սեպտեմբերի

Բալլուջա գիւղը, որ Խաչէն գաւառի ամենամեծ գիւղերից առաջինն է, գտնւում է Շուշուց հիւսիս մօտ 20—22 վերստ հեռաւորութեամբ, համանուն գետակի ձախ ափի բարձրութեան վրայ։ Նա ունի մօտ 200 տուն զուտ հայ բնակիչներ, որոնք ըստ մեծի մասին պարապում են երկրագործութեամբ, փայտավաճառութեամբ և թթենի ծառեր մշակելով։ Բալլուջայի օդը շատ առողջարար է և կարելի է ասել, կը մրցի Խանքենդ աւանի հետ, բայց մի անյարմարութիւն, որ ունի գիւղը — ջրի (աղբիւրի) պակասութիւնն է. աղբիւրը գտնւում է գիւղից դուրս, գետի ափին, դէպի որը տանող ճանապարհը շատ երկար է և անձրևոտ եղանակներին անանցանելի։ Գիւղի տեղը և դիրքը հարթ է և գեղեցիկ, բայց մինչև օրս գիւղը չի արժանացել ոչ մի ուշադրութեան։ Գիւղը ունի երկու ճանապարհ դէպի Շուշի, կառքի և ոտով գնալու համար։

Գիւղում կան մօտ 8—10 խանութներ, որոնք պահում են մարդուս ամենաանհրաժեշտ կենսական մթերքները։ Նոյն իսկ ամեն օր միս են մորթում։

Հասարակական հաստատութիւններից Բալլուջայում կան մի եկեղեցի — սուրբ Աստուածածին կոչուած և մի եկեղեցական-ծխական երկսեռ երկդասեան դպրոց։ Ուսումնարանը, ինչպէս գործերից և ցուցակներից երևում է, թէև վաղուց գոյութիւն ունէր, բայց վերաբացուել և կանոնաւոր հիմքերի վրայ է դրուել 1907/08 ուսումն. տարում։ Այնուհետև դպրոցը շարունակում է կանոնաւոր կերպով առաջ ընթանալ շնորհիւ ուսուցիչների և հոգաբարձութեան համերաշխ գործունէութեան։

Դպրոցի ամենամեծ բարերարը եղել է պ. Աբրահամ Նասիրեանը, որը ամեն տարի շարունակաբար ուղարկում է դպրոցին 400 րուբլի նպաստ, առանց որի դպրոցը չէր կարող իր գոյութիւնը պահպանել։ Բացի այդ՝ այլ հաստատուն եկամուտ դպրոցը չունի, եթէ չհաշուենք այն մասնաւոր նուէրները, որ անում են զանազան անհատներ։ Բիւջէի մնացածը լրացւում է աշակերտների թօշակներից։ Դպրոցն ունի սեփական շէնք, որ դարձեալ շինել է պ. Ա-ն, բայց անյարմար է առողջապահական տեսակէտից։ Բաղկացած է 2 սենեակից և ունի մի մեծ բակ։

Այս 1919/16 ուս. տարում դպրոցը ղեկավարում են երկու ուսուցիչներ։ Պարապմունքները սկսել է սեպտեմբերի 1-ից և կանոնաւոր առաջ են ընթանում։

Դպրոցն ունի նաև մի փոքրիկ գրադարան 250—300 կտոր գրքերով, որոնց մէջ աչքի ընկնող հեղինակների գրքերից կան շատ քիչ։ Մանկական գրքեր էլ պակաս են։ Մեծ կարիք է զգացւում անհրաժեշտ խրագնական պիտոյքների և օժանդակ ձեռնարկների։

Այս բոլորը թւելով հանդերձ, պէտք է նկատել, որ դպրոցը ոչ մի թերթ չի ստանում վերջին երկու տարիներս։ Ցանկալի էր այդ բացերը ծածկել, որի համար հրաւիրում ենք Բալլուջայի գիտակից տարրերի ուշադրութիւնը։

V.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Անգլիական բանւորները

Արտասահմանեան լրագիրները հաղորդում են, որ փոխադրութեան բանւորների անգլիական միութեան գլխաւոր՝ քարտուղար Րոբերտ Վիլսոնը կազմել է մի կոչ, որը ստորագրել են պրօֆեսիօնալ միութիւնների բազմաթիւ ղեկավարները ու սոցիալիստները։ Այդ կոչը մի պատասխան է 700 գերմանական սոցիալիստների մանիֆեստին, որով խօսւում էր հաշտութեան մասին։ Այդ պատասխանում անգլիական բանւորական կազմակերպութիւնները ի միջի այլոց ասում են, որ անգլիական ժողովուրդը համոզուած է, թէ ինքը պաշտպանողական պատերազմ է մղում։ Միլլիօնաւոր անձերի մտնելը զօրքերի շարքը, քաղաքացիական ազգարնակութեան ինքնազոհողութիւնը — այդ ամենը ցոյց է տալիս, որ անգլիական ժողովուրդը գերադասում է տանջանքները, նոյն իսկ մահը ազգային ստորացումից։ Հազարաւորներն արդէն զոհել են իրենց կեանքը, և աւելի թըւով վիրաւորներ կան։ Որպէսզի պահպանել և պաշտպանել իրենց անգլիական ժողովրդական առանձնայատկութիւնները, ժողովուրդը ոչ մի զոհի առաջ կանգ չի առնի, ամենքը ոտքի կը կանգնեն ագրեսիւ թշնամու առաջ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՐԱՆԱԿԻՑ

Սեպտ. 6-ին.— Դվինսկից արևմուտք, լճերի շրջանում, շարունակւում են յամառ կռիւները։ Թշնամու կատաղի յարձակումները Իլլուկստից հիւսիս յետ են մղուած մեր կողմից և թշնամին մեծ կորուստներ տալով յետ է մղուած դէպի իր խրամատները։ Ուժեղ թնդանօթային կրակից յետոյ թըշնամին յարձակման դիմեց և գրաւեց Սիսսիկլի գիւղը Իլլցկստից արևմուտք երկաթուղու շրջանում։ Զիգիրա և Օմիլէ լճերի միջև ընկած շրջանում թշնամու թնդանօթները մըրկալի կրակ բաց արին Ինբրոգա գիւղի դէմ, ուր մեր խրամատները քանդւեցին և զօրամասերը յետ մղուեցին։ Թշնամու հեծելազօրը, որ աշխատում էր անցնել Դրիսվեատինա գետը, յետ է մղուած։ Թշնամու մի զօրախումբ, որ աշխատում էր գրաւել Մօլօդեչնօ կայարանը, յետ է մղուած։ Սօլա գիւղի մօտի կռւում Նովօլիլէյսկ-Մօլօդեչնօ երկաթուղագծի վրայ թշնամին յետ մղուեց գիւղից։ Միջին Վիլիայի մի քանի տեղերում և Վիլնա քաղաքի շրջանում գերմանացիների զօրախմբերը անցնում են գետի ձախ ափը։ Վիլնեկօպա-Լիդա երկաթուղագծից արևմուտք եղած ճակատում թշնամու բազմաթիւ յարձակումները յետ մղուեցին մեծ վնասներ տալով թշնամուն։ Սլօնիմից հիւսիս Պօլէչիայի մօտ մեր թնդանօթախումբը քանդեց թշնամու շարժական կամուրջը, մեծ մասը ջրասոյզ արեց, իսկ գետն անցած թշնամու մի մասին գերի վերցրինք։ Օգենսկի ջրանցքի հարաւային շրջանում գերմանացիների յարձակումը Սօկօլսկիի վրայ յետ մղեցինք և սւինամարտում գերմանացիների մեծ մասը սպանւեց։ Այդ շրջանում թշնամին գրաւեց Լօգիշինը։ Թշնամու ամրացրած դիրքը Նովօսելկի մօտ, Կօլկից հիւսիս արևելք յարձակման ենթարկւեց և գրաււեց մեր կողմից, թշնամին դուրս վանւեց այդ դիրքից։ Մեր զօրքերը, հետապնդելով թշնամուն հանդցրին թշնամու այրած Ստիր գետի կամուրջը և զօրքի մի մասը նորից անցնելով նահանջող թշնամու ճակատը՝ ստիպեց նրան փախուստի դիմել դէպի անտառները։ Մենք գրաւեցինք Կէլկի գիւղը։ Րիա Ստուբէլա և Գօրնօ-Կրէմէն գծից արևմուտք մեր զօրքերը շատ տեղերում յարձակւում են թշնամու վրայ՝ վերցնելով խմբերով գերիներ։

Ծանօթութիւն. Բակօվիչ գիւղի մօտ, Ստրումէնի վրայ, Պինսկից հարաւ մեր կիսավաշտը մօտ թողնելով գերմանական բատալիօնը 500 քայլի վրայ՝ գնդացիրներով ոչնչացրեց նրանից մօտ 2 վաշտ։ Կօլկի շրջանում մեր հեծելազօրը յարձակւեց երկաթալարերով ամրացրած խրամատների վրայ, վերցրեց մի գնդացիր և մօտ 100 գերի։ Կօլկից հիւսիս, Կուկլի գիւղի մօտ մեր հեծելագունդը դէպի ճահճները քշեց աւստրիացիների հեծելագնդին, գերեց 50 հոգի, խոհանոցը, զօրամթերքը, դուրս հանեց ճահճից 60 ձի, իսկ մնացածը ոչնչացան։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Սեպտ. 3.— Մերձծովեան շըրջանում հրացանաձգութիւն է։ Օլթիի ուղղութեամբ Խիտտաֆորի և Բէգլի շրջանում մեր հետախոյզները յաջող խուզարկութիւն են կատարել։ Դուտախի ուղութեամբ Շիրվանսկի և Մեշչմանի շրջանում ընդհարում է եղել մեր հետախոյզների և թուրքերի միջև։ Վանի շրջանում, Ոստանի և Կեմեր սարի մօտ, մեր հետախոյզները հրացանաձգութիւն են ունեցել թուրքերի հետ։

Սեպտ. 4. Մերձծովեան, Օլթիի և Դուտախի ուղղութիւններում մեր հետախոյզները յաջող գործեր են կատարել։ Վանի շրջանում, Բերկրից արևելք, մեր հեծելազօրը ընդհարում է ունեցել քրդերի թափառաշրջիկ աւազակախմբերի հետ։

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

Շուշի, 9 սեպտեմբերի

Ուսուցիչ Մեսրոպ Մելքումեան Բաբաջանեանցին

Հաստատ աղբիւրից տեղեկացանք, որ Դուք թոյլ էք տուել Ձեզ անհեթեթ լուրեր տարածել մեր հասցէին, որ իբրթէ «դօնօսի» շնորհիւ Ձեզ նորից բժշկական քննութեան են ենթարկել. սրանով յայտարարում ենք, որ դա անխիղճ զրպարտութիւն է և առաջարկում ենք Ձեզ անմիջապէս լրագրութեան միջոցով յետ վերցնելու Ձեր խօսքերը և կամ միջնորդ դատարանով Ձեզ արդարացնելու (մեր դատաւորներն արդէն պատրաստ են). այլապէս մենք մեր պատիւը վերականգնելու համար հարկադրուած կը լինենք դիմելու պետական դատարանին։

Պատասխանի համար դրւում է Ձեզ 7 օր ժամանակ։

Ուսուցիչներ՝ Ա. Բէգլարեան
և Առ. Զալեանց

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Денежный отчетъ за августъ 1915 г.

Шушинскаго отдѣла Общества повсемѣстной помощи пострадавшимъ на войнѣ солдатамъ и ихъ семьямъ, состоящаго подъ ВЫСОЧАЙШИМЪ ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА покровительствомъ.

ПРИХОДЪ

Осталось къ 1-му авг. 5497 р. 32 к.

Въ августѣ поступило:

Пожертвованій . . .	288 р. 49 к.
Членскихъ взнос. четыре	— р. — к.
Случ. сум. (сбор. съ гул.)	— р. — к.
Итого въ августѣ	288 р. 49 к.
Итого съ ост. за 1915 г.	5785 р. 81 к.
Израсходовано въ авг.	735 р. 18 к.
Остат. къ 1-му сентября	5079 р. 48 к.

Изъ нихъ:

По книж. сберег. кассы	4900 р. — к.
На рукахъ у казначея	179 р. 48 к.

РАСХОДЪ

Выдано един. пос. . . .	— р. — к.
„ ежем. пос. 87 сем.	354 р. — к.
Почта и телеграфъ . .	2 р. 37 к.
Вознагражденіе писаря	10 р. — к.
Канцелярскіе расходы .	4 р. 20 к.
Случайные расходы	26 р. 10 к.
Отчисл. въ запасн. кап.	28 р. 85 к.
За матеріалъ за кройку рубахъ, фургонщику за провозъ и пр. за 1285 арш. ситцу и бязи. .	309 р. 66 к.
Итого	735 р. 18 к.

Предсѣд. Прав. *А. Ивановъ*

№ 54 — Կիրակի 13 սեպտեմբերի — ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 — Կիրակի 13 սեպտեմբերի — № 54

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ՆԱՏԱԼԻԱ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԸ ցաւօք սրտի յայտնում է բարեկամներին և ծանօթներին իր թանգագին ամուսնու

ԿՈՍՏԻ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ երեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9-ին։ Հանգուցեալի մարմնի յուղարկաւորութիւնը կը կայանայ այսօր առաւօտեան ժամը 10-ին իր բնակարանից Կազարմի փողոց, տուն Բէգլար Ղազարեանի, դէպի Ղազանչեցոց եկեղեցին։ Թաղումը կը լինի վերին հանգստարանում։

ԼՈՒՐՋ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔ

Պետական Դումայի ժամանակաւոր փակումը չէր կարող խորը տպաւորութիւն չթողնել ռուս հասարակութեան վրայ։ Մանաւանդ որ դա կատարւեց մի այնպիսի մոմենտում, երբ առաւելապէս զգալի էր ժողովրդի ներկայացուցիչների ձայնը, նրանց կոչը և յորդորը ժողովրդին՝ լարելու ամենավերջին ուժերը յանուն հայրենիքի պաշտպանութեան։ Րոպէի լրջութիւնը մեծ պարտականութիւնների առջև էր կանգնեցրել Դումային և մինչ նա ամեն հնարաւոր միջոցներ էր ձեռնարկում կատարելու այդ ծանր պարտականութիւնները, պարզերես դուրս գալու իր վրայ վերցրած պատասխանատուութեան տակից, կառավարութիւնն ընդհատեց նրա աշխատանքները՝ պատճառաբանելով, որ Դուման վերջացրել է արդէն իր կազմակերպիչ աշխատանքը, այլ ես գործ չունի անելու և որ նրա հետագայ գործունէութիւնը ջղայնացնում է երկիրը։ Այդ ակտով կառավարութիւնը իր վրայ վերցրեց լռելեան կերպով Դումայի գործունէութեան շարունակութիւնը, հետևապէս նրան բաժին ընկած պատասխանատուութիւնը երկրի առաջ։ Կառավարութիւնն այդպիսով ընդառաջ գնաց Դումայի, առանձնապէս առաջադէմ բլօկի, հակառակորդների — «սև բլօկի» ցանկութեան։ Սակայն այդքանով չէր սահմանափակւում «սև բլօկի» ցանկութիւնը, նա աւելին էր սպասում Դումայի փակումից. նա սպասում էր ականատես լինելու զանազան էկսցեսների և համապատասխան հակահարւածի կառավարութեան կողմից։ Բայց ի ցաւ «սև բլօկի» Դուման ցոյց տւեց, որ շատ աւելի լաւ է ըմբռնում մոմենտի լրջութիւնը, դրութեան փափկութիւնը, որ գիտէ իր քայլերին ժամանակի համապատասխան ուղղութիւն տալ։ Հեռատեսութեամբ գիտակցելով հայրենիքին սպառնացող մեծ վտանգը՝ Դուման խոհեմ լռութեամբ լսեց իր արձակման վճիռը և հենց դրանով փառաւոր յաղթանակ տարաւ ընդդէմ իր հակառակորդների։ Դումայի յանուն համապետական շահերի բռնած խելացի վերաբերմունքը առանց գնահատութեան չէր կարող մնալ հասարակութեան կողմից և ռուս ողջախոհ մամուլը միաձայն գոհ սրտով արձանագրեց այս փառաւոր ակտը և հրահանգիչ դաս համարեց այդ ժողովրդի համար։

Կարճատև գործադուլով բանւորութիւնը յայտնեց միայն իր բողոքը Դումայի փակման առթիւ, ինչպէս արտայայտել է մասնաւոր խորհրդակցութեան ժամանակ Չելնոկովը, և շուտով էլ դադարեցրեց այդ գործադուլը՝ դարձեալ ի նկատի ունենալով րոպէի պահանջը և հայրենիքի շահերը։

Պակաս վեհանձնօրէն և խելացիօրէն չարտայայտւեցին նաև այլ և այլ կազմակերպութիւնները։ Մոսկվայի քաղաքային ինքնավարութիւնը, որ առաջինը եղաւ, յանուն յաղթանակի, ժողովրդեան հաւատն ու վստահութիւնը վայելող կառավարութեան պահանջ առաջադրողների շարքում, Դումայի փակման և բանւորական գործադուլի առթիւ հետևեալ բանաձևն ընդունեց. Դուման (քաղ.) համոզւած է, որ յաղթութեան կարելի կը լինի հասնել միմիայն բոլոր ուժերի միութեամբ և անընդհատ ընդհանուր աշխատանքով յօգուտ գործի. այդ նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է շուտափոյթ վերսկսել օրէնսդրական պալատների (Դումայի և Խորհրդի) նիստերը, և ստեղծել մի կառավարութիւն, որին կարող լինի հաւատալ ժողովուրդը։ Դուման միանում է քաղաքագլխի կոչին ուղղւած բանւորութեանը և իր կողմից կոչ է անում բոլորին յիշել, որ միմիայն ինքնազսպումի և բոլորի համերաշխ աշխատանքի մէջ է կայանում յաղթութեան գրաւականը և համաձայն ժողովրդների դէպի Ռուսաստանի լուսաւոր ապագան տանող յոյսերի իրականացումը։ Նոյն մտքով արտայայտւում են նաև Մոսկվայի նահանգական զեմստվոյի ժողովում, ժողովրդական ազատութեան կենտրոնական կոմիտէտի Մոսկվայի բաժանմունքը և ուրիշները։

Այսպէս մի կողմից մեծ ցաւ է յայտնում Պետական Դումայի ժամանակաւոր փակման համար, միւս կողմից ջերմ ցանկութիւն, որ ռուս հասարակութիւնը, յանուն կռւող գործի՝ թիկունքի ուժեղացման և վերջնական յաղթութեան, շարունակի իր նախկին գործունէութիւնը, առանց վրդովւելու, առանց յուզւելու։ Ինքնազսպում, ահա թէ ինչ է լսւում չորս կողմից։ Սակայն հենց այդ մի հատիկ բառը շատ բան է ասում մեզ և ի զուր չէ, որ ռուս թերթերը դրա մէջ նկատում են և՛ կառավարութեան քայլերի քննադատութիւնը, և՛ «սև բլօկի» երեւակայական կառուցւածքի ջախջախումը, և՛ այն զուգորդութիւնը քաղաքական հեռատեսութեան, թէ ով աւելի պարզ կերպով է ըմբռնում դրութեան լրջութիւնը, ում հայրենասիրութիւնն է առողջ և մաքուր։

Ն.

ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ

Փախստականների և ծնողազուրկ որբերի պահպանութեան խնդիրը շարունակում է զբաղեցնել հայ հասարակութեան։ Ամեն կողմից յուսահատական ճիչեր ու աղաղակներ են լսւում, որ ծով կարիքին բաւարարութիւն տալ անկարելի է լինում եղած ուժերով ու նիւթական միջոցներով, որ խնամատարութեան անբաւարար կազմակերպութեան պատճառով ամեն օր հարիւրներով մեռնում են, որ մեռածների դիակներն անգամ ժամանակին անկարելի է լինում հողին յանձնել։ Ականատեսների պատմածներն ու հաղորդածները չափազանց ճնշող և սարսռեցուցիչ տպաւորութիւն են թողնում լսողի և կարդացողի վրայ, չնայած բոլորն էլ վկայում են միաբերան, որ եղած ողբալի դրութիւնն անկարելի է պատմել լեզւով կամ գրչով։ Եւ այդպիսի թշւառ կացութեան մէջ են ապրում տասնեակ հազարներ, մի ամբողջ ժողովուրդ, այն էլ ոչ թէ օրերով, այլ շաբաթներով, ամիսներով։ Պարզ է և հասկանալի, որ եթէ հայ հասարակութիւնը չկարողանայ գէթ տանելի դրութիւն ստեղծել տնից ու վաթանից զրկւած, տարագրւած բնութեան այդ խորթ զաւակների համար, մենք ականատես և ականջալուր կը լինենք աւելի սոսկալի դէպքերի, մեր իսկ ձեռքերով ստիպւած կը լինենք գերեզման իջեցնել այն բազմահազար հայերին, որոնց ազատութեան ու ֆիզիքական գոյութեան ապահովելու համար տարիներով բազմաթիւ զոհեր ենք տւել և շարունակում ենք տալ։ Այժմ այդ հայութեան մի ստւար մեծամասնութիւնը մեր դուռն է եկել, ազատել է մի կերպ իր կեանքը տաճկական զօրքի, թուրք խուժանի ու քրդական հրոսակների ձեռքից և մեզնից է սպասում իր գոյութեան պահպանութիւնը։ Միթէ պէտք է թողնենք, որ մեզ մօտ ևս նա նոյն վիճակին ենթարկւի, ինչ վիճակ սպասում էր նրան իր արիւնոտ վաթանում. էլ ինչու էր փախչում հրից ու սրից, երբ այստեղ ևս սառը հողն է հիւրընկալելու նրան։

Ճիշտ է, փախստականների պահպանման խնդիրը շատ բարդ և դժւարին հարց է, ահագին պահողութիւնների հետ կապւած, բայց և այնպէս ոչ անկարելի։ Միանգամայն իրաւացի գտնելով՝ որ ռուս կառավարութիւնը պէտք է և պարտաւոր է մեծապէս օժանդակել փախստականների պահպանման մեր երկրի սահմաններում, միանգամայն իրաւացի ենք համարում նաև օգոստոսի 31-ին Մոսկւայի հայ գաղութի ընդհանուր ժողովում երդւեալ հաւատարմատար Մամիկոնեանի արտայայտած կարծիքը, թէ չի կարող պատահել, որ այսպիսի մոմենտում փող չգտնւի։ Որտեղից էլ լինի, հայ հասարակութիւնը պարտաւոր է փող ճարել և ազատել կորստից մի ամբողջ ժողովուրդ։ Այդ պարտականութիւնից անշուշտ ազատ պէտք է համարել այն բոլոր գիւղերը, որոնք շնորհիւ այս տարւայ բնութեան հասցրած պատահարներին ու անբերրիութեան, իրենք իսկ կարօտ են դրսի օգնութեան։ Այդ հոգսը մեծ մասամբ ծանրանում է քաղաքների հայ ազգաբնակչութեան, մանաւանդ հարուստ դասի վրայ։ Բագւի փախստականների մասին հոգացող հայկական կոմիտէտը իր սեպտեմբերի 6-ի նիստում ի նկատի ունենալով փախստականների թիւը—250.000 հոգի և օգնութեան կարօտ կովկասահայ գիւղացիներին—150.000, եկել է այն եզրակացութեան, որ կարիք է զգացւում հաց մատակարարել 400.000 հոգու։ Հաշւելով իւրաքանչիւրին օրական 2 ֆունտ ցորեն կամ ալիւր, բոլորին պէտք է լինելու տալ օրական 20.000 փութ, ամիսը 600.000 փութ, իսկ ինն ամիսը, մինչև ամառւայ սկիզբը, 5.400.000 փութ։ Այսքանը միմիայն հաց։ Սակայն ցամաք հացով ամեն ինչ չի վերջանում. շատ ու շատ կարիքներ կան, որոնց մասին պարտաւոր ենք մտածել և հոգալ։

Վանից եկող վերջին շարանը փախստականների աւելի ևս ուժեղացնում է կարիքի չափը և պահանջում մեզնից աւելացնել մեր եռանդը և զոհաբերութիւնները, չթողնել միայնակ այդ անթիւ գործող կազմակերպութիւններին, սիրով արձագանք տալ նրանց կոչերին՝

յանուն տաճկահայ սպազգեստ ժողովրդի կեանքի պահպանման։

Նորայր

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴԻ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ԳԼԽԱՒՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՉԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս հաղորդում են հեռագիրները, վերջին օրերս Պետրոգրադում և Մոսկվայում բանւորական գործադուլներ են եղել և շուտով էլ դադարել։ Թէ ինչն է եղել պատճառը այդ գործադուլների, առայժմ յայտնի չէ, կցկտուր տեղեկութիւններից կարելի է եզրակացնել, որ զուտ տնտեսական հողի վրայ են եղել։ Պետրոգրադի բանւորական գործադուլի առթիւ Պետրոգրադի զինուորական շրջանի գլխաւոր կառավարիչ ինֆանտ. գեներալ Ֆրոլովը սեպտ. 2-ին հետևեալ յայտարարութիւնն է տուել.

«Պետրոգրադի մի քանի ֆաբրիկաններում և գործարաններում նորից նկատուել են մասնաւոր գործադուլներ։ Բանւորները քննութեան ենթարկելով ինչ որ հարցեր ֆաբրիկաների ներսում, աշխատել են իրենց ժողովները փոխադրել փողոց։ Պարզ է, որ ժողովների ժամանակ աշխատանքները դադարում են և էլ աւելի պարզ է, որ դրանով մեր զօրքը զրկւում է ռազմամթերքների որոշ քանակից։ Մեր գլխաւոր զօրահրամանատար գեներալ-ադիւտանտ Րուզսկին՝ ռազմամթերք պատրաստող ֆաբրիկաներում ինքնակամ կերպով աշխատանք դադարեցնելը համազօր է համարում հայրենիքի դաւաճանութեան։ Հայրենիքի փրկութեան որդու համար այդ պարզ է։ Եթէ մենք սուր և տենդոտ կերպով ապրում ենք ռազմադաշտում տեղի ունեցող անցքեր, այդ դեռ ևս իրաւունք չի տալիս մեզ անկարգութիւն մտցնել երկրում և զօրքի պարենաւորման գործում։

Ես դիմում եմ իւրաքանչիւրից խղճին և բոլորից միասին. կատարեցէք ձեր հասարակական պարտականութիւնները, ծառայեցէք, աշխատեցէք՝ առանց դուրս գալու ձեր գործունէութեան սահմաններից։ Մեր ուժը, մեր յաղթութիւնը թշնամու նկատմամբ մեր ընդհանուր աշխատանքի—գործի ուղիղ սխտեմի մէջն է։ Գերմանացին, արիւնաքամ լինելով, յաղթութիւն է որոնում Ռուսաստանի ներքին կեանքի խլրտման մէջ՝ անկարող կոտրելու մեր հերոսների քաջութիւնը։ Գերմանիան ամեն ինչ ձեռք է առել—զգուելի բամբասանքներ, լուրեր, տագնապաձիգ տեղեկութիւններ, կաշառումներ և սառցող պատկերներ։ Ցոյցեցէք, որ ներքին խաղաղութեան համար թշնամու ցրած ոսկին շաղախուած է ռուսական արիւնով»։

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Երկու օրը մի անգամ էջմիածնից ուղարկւում են գաղթականներ Գանձակի, Ալէքսանդրապոլի և այլ շրջանները։ Ներկայումս էջմիածնում կայ ոչ աւելի քան 25 հազար գաղթականութիւն։ Օգոստոսի 28-ից մինչև 31-ը մահացել են 1,284 հոգի։ Ամեն քայլափոխում կը հանդիպէք մեռելների, մանաւանդ այս վերջերս աւելացել է մեռնողների թիւը։ Որբ երեխաները գրեթէ բոլորն էլ փոխադրուած են Թիֆլիս, Դիլիջան, Բագու. էջմիածնում մնացածները հիւանդներ են, որոնց համար կայ հիւանդանոց։

— Սալմաստում գաղթականութիւնն արդէն տեղաւորուած է։ Տաճկահայ գաղթականների մի մասը վերադարձել է։ Ներսէս եպիսկոպոսը ամսիս 19-ին գնաց Բաշկալա նրանց տեղաւորելու և հարկ եղած օգնութիւնը հասցնելու։

— Մօտ օրերս էջմիածին ուղևորուեց Բագւի գաղթականական կոմիտէի կազմակերպած սանիտարական խումբը՝ բժ. Բարալեանի ղեկավարութեամբ։ Խմբի մէջ, բացի բժշկից, մտնում են 1 ֆելդշեր 2 սանիտար, 1 գթութեան քոյր, 1 դեղագործ և 1 տեխնիկ։

— Դիլիջանից հեռագրում են. «Կիտուել են մինչև 2000 փախստականներ։ Ծայր է առել էպիդեմիան. մահացութիւնը մեծ ծաւալ է ստանում։ Խնդրում եմ շտապով ուղարկէք ֆելդշերներ, գթութեան քոյրեր, հիւանդապահներ, տխտահանողներ, 5000 կոմպլեկտ սպիտակեղէն։ Անհրաժեշտ է ախտահանութեան ենթարկել փախստականների բոլոր կայանները»։

— Սինգափուրում հրատարակւող «The Strairs Budgt» շաբաթաթերթի ապրիլի 23-ի համարում տպուած է մի տեղեկութիւն, որից երևում է Սինգափուրի ռուսական ընդհ. հիւպատոս Րոպոպօվը հայոց հոգևոր հովւին ներկայացրել է ռուսական ծովային մինիստրութեան ղրկած մի գրութիւն։ Ռուսական ծով. մինիստրութիւնը իր այդ գրութեամբ շնորհակալութիւն է յայտնում Սինգափուրի հայ գաղութին և մասնաւորապէս նրա հովւին քրիստոնէական այն համակրելի վերաբերմունքի համար, որ սա ցոյց էր տուել այդ ափերի մօտ «Ժեմչուգ» ռազմանաւից ազատուած նաւաստիներին։ Ընդհանուր հիւպատոսը արտայայտեց իր և տեղացի ռուս համայնքի գոհունակութիւնը առ հայ գաղութը, որ միշտ պատրաստակամ քրիստոնէական հոգածութիւն է ցոյց տուել դէպ իրանց։

— Թիֆլիսի քաղաքագլուխը Պետրոգրադից Պետական Դումայի անդամ Պապաջանեանից ստացել է հետևեալ հեռագիրը. «Սանիտարական մասի գլխաւոր կառավարչի դիւանատան կարգադրութեան համաձայն՝ իշխան Վասիլչիկովը կարգադրել է արևմտեան ֆրոնտի էւակուացիայի ենթարկուած քաղաքներից տաճկահայ փախստականների կուտակման վայրերը, էջմիածին և Երևան ուղարկել 2 զինւորական հիւանդանոց, իւրաքանչիւրը 420 մահճակալով։ Դրա հետ միաժամանակ առաջարկել է Վլադիկաւկազի երկաթուղու վարչութիւնը նոյն տեղն ուղարկել մնդղատու կէտերի համար, 2 կոմպլեկտ զինւորական խոհանոց ծառայողների հետ միասին։ Թիֆլիսից պէտք է ուղարկել ծառայողների մի խումբ՝ փախստականների բժշկութիւնը, պարենաւորումը և զանազան տեղեր ուղարկելը կազմակերպելու համար, որը հաւականաբար կը յանձնի Քաղաքների Միութեանը։ Իմ խնդրանօք և սենատոր Նեյզարտի աջակցութեամբ Մեծ Իշխանուհի Տատեանա Նիկոլաևնայի կոմիտէն դրել է իմ և Պետրոգրադի Հայկական կոմիտէի տրամադրութեան տակ սանիտարական-սննդատու խմբակներ կազմակերպելու համար միանուագ 10,000 ր., և ամսական 10,000 ր.։ Տեղական գաղութի կանայք գործի են անցել։ Խմբակը այս օրերս կուղարկուի»։

— Սեպտեմբերի 3-ին երկաթուղով Դոլեար հասան 1426 հայ փախստականներ, որոնք ուղարկուած են էջմիածնից. այստեղ կը մնան միաժամանակ, հիւանդները կը ճամբուեն ժօտակայ հայ գիւղերը՝ Զարդախլու 700 հոգի, Բոզա 100, Գետաբէկ 150, Զագիր 200, Բարսում 400 և Գառնակեր 200։ Սեպտեմբերի 4-ին Թիֆլիսից եկած 172 հոգու մէջ հիւանդներ չկային, ուստի հաց ու թէյ տալուց յետոյ ուղարկեցին Զարդախլու։ Մեծ համախմբումներից խուսափելու համար բաց դաշտում զարկուած են վրաններ։ Զատուած են 20 հոգի հիւանդ, որոնցից 3-ը վախճանուեցին։ Քաղաքների Միութիւնը իր վրայ է վերցրել հիւանդանոցի կահաւորումը և նահանգապետի թոյլտուութեամբ իր ներկայացուցիչ է նշանակել բժ. Փիրումեանին։ Այստեղ չը կան ինտելիգենտ ոյժեր, չնայած որ Գանձակը շատ մօտ է, ուր կազմուած կայ գաղթականներին օգնող կոմիտէ բաղկացած 30 հոգուց։ Գաղթականների մէջ կան որբեր։ Սպասւում է նորից 1500 հոգի։

— Դիլիջանի որբանոցում առայժմս գտնւում են փախստականների 420 որբ երեխաներ։ Դրանց մէջ մեծ թւով հիւանդներ կան, գլխաւորապէս ստամոքսային հիւանդութեամբ, իսկ կէսից աւելին բռնուած է աղիքացաւով։ Որբերի առողջութիւնը հետզհետէ դէպի լաւն է գնում շնորհիւ լաւ խնամքի և պայմանների։ Գոհունակութեան արժանի է տեղական մալականների բռնած դիրքը դէպի որբ երեխաները։ Դրանցից ամեն մէկն էլ աշխատում է որոշ չափով օգնած լինել որբերին։ Նրանք ձրիաբար ամեն օր կաթ են բերում որբերի համար և խոստացել են որբանոցի համար հարկաւոր եղած գետնախնձորը ձրիաբար տալ։

— Փախստականների Ալէքսանդրապոլի գիւղերում տեղաւորելը վերջանում է։ Շնորհիւ անփութութեան՝ այդ գործը չկատարուեց, ինչպէս հարկն է։ Թերութիւններ շատ կան։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Տիկ. Նատալիա Թադէոսեանն իւր հանգուցեալ ամուսնու յիշատակին պսակի փոխարէն նւիրում է 100 ռուբլի յօգուտ տաճկահայ գաղթականների։

— Շաբաթ սեպտեմբերի 12-ին տեղի ունեցաւ թեմական դպրանոցում մաղթանք դպրոցական պրաղմունքների առաջ։

ԿՈՎԿԱՍ

— Համառուսական քաղաքների միութեան Կովկասեան բաժանմունքի բիւրօն վճռել է կազմակերպել մի նոր սննդատու կէտ և ուղարկել Ջուլֆա—Խոյ—Սալմաստ ուղղութեամբ։

— Փոխարքայի դիւանատան դիրեկտոր է նշանակւում Թիֆլիզի նախկին նահանգապետ Լօպինա-Լօպինսկի, որ վերջերս վարում էր Պերմի նահանգապետի պաշտօնը։

— Երկրագործական դեպարտամենտի Կովկասեան վարչութեան ստացած տեղեկութիւնների համաձայն, այս տարի Երևանի նահանգում սպասւում է մրգի վատ բերք, իսկ հացի բերքը Հայաստանի սարահարթերում տեղ-տեղ միջակ է, տեղ-տեղ լաւ։ Զգացւում է աշխատող ձեռքերի մեծ պակասութիւն գիւղատնտեսական աշխատանքների համար։

— Բագւում ամեն օր տեղի են ունենում խոլերայի դէպքեր, բայց յամենայն դէպս մեծ ծաւալում և չափեր չի ընդունում։ Օգոստոսի 28-ին խոլերայով մեռել է 1 հոգի, 29-ին հիւանդացել են 25 հոգի, բայց ոչ ոք չի մեռել, 30-ին հիւանդացել են 20 հոգի և մեռել 2-ը, 31-ին հիւանդացել 23 հոգի և մեռել 1-ը։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱԿԻՑ

Սեպտ. 8-ին. Դւինսկի հիւսիսարևմտեան շրջանում, Մունչէ գիւղի մօտ, եռանդուն յարձակմամբ գերմանացիներին դուրս քշեցինք իրենց խրամատներից Դւինսկից հարաւ և հարաւ-արևմուտք։ Նովօ-Ալէքսանդրովսկ—Դրիսվիատա լճի ճակատում կռիւը շարունակւում է։ Գերմանացիների ծանր թնդանօթախումբը ռմբակոծում է այս ճակատի մի քանի ճիւղամասերը՝ շատ անգամ խեղդող գազով լցրած ռումբերով։ Վիլնայի արևելեան շրջանում կռիւը շարունակւում է։ Բինեակօպ-Լիդա ճակատում և Մոլչադա գետի շրջանում (Շարի գետից արևելք) աննշան ընդհարումներ են։ Տէրէշնօ-Պօդգանցէ ճակատում, Շւպկից արևելք, թշնամին դիմում էր յարձակման, բայց յետ մղուեց, գործը հասաւ սւինային յարձակումների։ Վերցրել ենք 700 գերի և 3 գնդացիր։ Բերեզովից և Րօստոկի գիւղերի վրայ յարձակուած գործելով՝ թշնամին, չնայած մեր ուժեղ գնդացիրային և թնդանօթային կրակին, հասաւ մինչև մեր խրամատները և յարձակուեց մեզ վրայ «ուռա» աղաղակներով, տաք սւինային կուի հետևանքն այն եղաւ, որ թշնամին յետ մղուեց՝ մեծ կորուստներ կրելով։ Ցետոյ դիմելով հակայարձակման և բռնելով թշնամու ճակատը մեր զօրքերը գրաւեցին թշնամու խրամատները։ Զգիմանալով մեր շեշտակի հարուածներին՝ աւստրիացիների մի մասը փախուստի դիմեց, մնացածները՝ ջարդուեցին կամ գերի ընկան։ Մեր վերցրած գերիների թիւն է 10 սպայ և 600 զինւոր։ Սլօնօ գիւղի շրջանում, Տրուստից հարաւ-արևմուտք, ամրութիւնը գրաւելիս վերցրինք 50 գերի, շատ փամփուշտներ և ամրութեան գործիքը։ Չերտկովից հարաւ-արևմուտք Զուրնի գետի վրայ տեղի ունեցած ընդհարման ժամանակ թշնամին յետ շպրտուեց գետի միւս ափը. գերի ընկան թշնամուց 5 սպայ և 200 զինւոր։

Կովկասեան զօրաբանակի շտաբից

Սեպտ. 6-ին. — Մերձծովեան շրջանում հրացանաձգութիւն է։

Մանազկերտի ուղղութեամբ, Մաշալի և էկրաշ գիւղերի շրջանում մեր հետախոյզներն ընդհարում են ունեցել թուրք հետախոյզների հետ։

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

№ 55 *Կիրակի 20 սեպտեմբերի* ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 *Կիրակի 20 սեպտեմբերի* № 55

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты „Пайлакъ". Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak".

ИЗВѢЩЕНІЕ.

Совѣтомъ старшинъ Шушинскаго Общественнаго Собранія назначено **ОБЩЕЕ СОБРАНІЕ** членовъ клуба на воскресенье, 20-го сентября 1915 г., въ 8 час. вечера по слѣдующимъ вопросамъ:

1. Объ ассигнованіи суммы для устройства канализаціи и тротуара по Бульварной улицѣ, согласно предложенію Шушинской Городской Управы.

2. Разсмотрѣніе заявленія Помощника Шушинскаго Уѣзднаго Начальника М. Б. Нодія, объ инцидентѣ, имѣвшемъ мѣсто на Общемъ Собраніи отъ 10 мая с. г.

3. Разсмотрѣніе заявленія 36 членовъ клуба объ открытіи входа въ Собраніе С. Хачіева.

Такъ какъ настоящее Общее Собраніе членовъ назначается вторично, то на основаніи § 59 устава, оно будетъ считаться законнымъ, при всякомъ числѣ присутствующихъ членовъ.

СОВѢТЪ СТАРШИНЪ.

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԽՈՉՆԴՈՏՆԵՐ

Ռուս հասարակական կեանքի ուշադրութեան արժանի երևոյթն վերջերս հանդիսանում էր այն տրամադրութիւնը, որ ստեղծուել էր Պետական Դումայի փակումից յետոյ քաղաքների միութեան և զեմստվօյական միութեան համագումարներում, որոնք տեղի ունեցան Մոսկւայում։ Զեմստվօյական համագումարը, ինչպէս հաղորդում են մայրաքաղաքի թերթերը, ընդունել է մի որոշում, որի մէջ անհրաժեշտ է համարում պատերազմը տանել մինչև վերջ, վերսկսել Պետական Դումայի գործունէութիւնը, իշխանութիւնը յանձնել հասարակական վստահութիւնը վայելող կաբինետի։ Ընտրուած է մի պատուիրակութիւն Թագաւոր Կայսրին ներկայացնելու համագումարի բաղձանքները։ Նոյնանման որոշումներ կայացրել է նաև քաղաքների միութեան համագումարը։ Մի խօսքով, մենք տեսնում ենք, որ հասարակական բոլոր քիչ թէ շատ յառաջադէմ շրջանները, գիտակցող խաւերը շարունակում են այստեղ էլ արտայայտել այն ցանկութիւններն ու բաղձանքները, որոնք կապուած են Ռուսաստանի ներքին բարեփոխման ու վերանորոգման հետ, որից և կախուած է պատերազմի վերջնական յաղթանակը։ Բաղձանքներ, որոնք ահա քանի ամիս է, գրեթէ ամբողջ կէս տարի է, զբաղեցնում են մտքերը, բայց և որոնք մնում են տակաւին անմարմին, անիրագործելի, շնորհիւ այն խոչնդոտների և այն ճակատագրական արգելքների, որոնք յարուցել են յանապազ իւրաքանչիւր հասարակական կազմակերպման հանդէպ, հասարակական ուժերի համախմբման բոլոր դէպքերում։ Եւ այսօր մենք կարդում ենք հեռագրական վերջին տեղեկութիւններում, թէ կառավարութիւնը որոշել է պետական հիմնական օրէնքների 87-րդ յօդուածի ուժով հաստատել քաղաքական նախնական գրաքննութեան (ցենզուրայի) օրինագիծը,

Ուրեմն այն անվստահութիւնն ու բացասական վերաբերմունքը, որ տածել է իւր ամբողջ կեանքում կառավարութիւնը միշտ դէպի հասարակական ուժերը, տակաւին պահպանում են նախկին ոգին։ Եւ դա զարմանալի չէ, չնայած, որ վերջերս մի քանի մինիստրներ ամեն մի յարմար պատեհին Պետական Դումայի և հասարակական համագործակցութեան հասցէին համակրական ձգտումներ էին ցոյց տալիս։

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՀՈՐԻԶՈՆԸ ՆՈՐԻՑ ՄԹԱԳՆԵՑ

Պատերազմի հէնց սկզբից, մանաւանդ անգլօ-ֆրանս պատերազմական նաւատորմղի Դարդանէլում երևալու օրից, կռուող կողմերի ուշադրութեան առարկայ դարձան Բալկանեան պետութիւնները, Ռումինիան, Բուլգարիան և Յունաստանը։ Հակառակորդ կողմերն ամեն ճիգ ու ջանք գործադրում էին այդ պետութիւններին իրենց կողմը գրաւելու, պատերազմական թատերաբեմ գրաւելու, ի նկատի ունենալով այն հսկայական ծառայութիւնը, որ կարող են կատարել այդ պետութիւնները և այն ծանրակշիռ ազդեցութիւնը, որ կունենան նրանք պատերազմի ընթացքի վրայ իրենց միջամտութեամբ։ Պատերազմող կողմերի այլ և այլ գրաւիչ խոստումները մի կողմից, պատերազմից սպասուող վտանգներն ու վնասները միւս կողմից ստեղծել էին մի տարտամ և տատանումներով հարուստ դրութիւն Բալկանների համար և այդ պետութիւններից ոչ մէկը չէր խիզախում վճռական քայլի դիմել։ Սակայն, ինչպէս երևում է գերմանական ոսկին, խոստացած ոսկէ սարերը և Տաճկաստանի զիջած հողամասերը կուրացրին Բուլգարիային և նա վերջ ի վերջոյ որոշեց անցնել Ռուբիկոնը։ Բուլգարական մինիստր-նախագահ Ռադոսլավովին հանգիստ չտուին Էնվէր փաշայի դափնիները, և նա Բուլգարիան գլորեց աւանտիւրաների գիրկը։ Սուլթանի և բուլգարական Թագաւորի կողմից ստորագրած թուրք-բուլգարական համաձայնութիւնը, որի զօրութեամբ Բուլգարիան ստանում է Տաճկաստանից Տէնջիից արևմուտք ընկած հողամասերը։ Թէև մինիստր-նախագահը յայտարարում է, թէ Բուլգարիայի քաղաքականութիւնն ապագայում ևս նոյնը կը մնայ, ինչ որ առաջ էր, այսինքն չէզոքութիւն, բայց զինուած չէզոքութիւն. սակայն և այնպէս հեռագրական հաղորդագրութիւնից երևում է, որ Բուլգարիան այսպէս թէ այնպէս պատրաստւում է մասնակցել պատերազմական գործունէութեան, զօրքեր հանել ընդդէմ Սերբիայի և հարկաւոր դէպքում Յունաստանի։ Հէնց այդ հանգամանքով էլ պէտք է բացատրել Բուլգարիայի զօրահաւաքը։

Սառնասիրտ հանդիսատեսի դեր ստանձնել չեն կարող անշուշտ բուլգարական զօրահաւաքի նկատմամբ ոչ Բալկանեան միւս պետութիւնները և ոչ էլ քառեակ համաձայնութիւնը։ Քաղաքագիտական շրջաններից հաղորդւում է, որ քառեակ համաձայնութիւնն այժմ, քանի որ Բուլգարիան սահմանափակւում է զինուած չէզոքութեամբ, խուսափում է վճռական միջոցների դիմել ընդդէմ Բուլգարիայի, բայց հէնց որ բուլգարները ոտք կը կոխեն սերբիական Մակեդոնիա, քառեակ համաձայնութիւնը կը դիմի իր անելիքին։ Բուխարեստից „Р. У." թերթին ուղղած հեռագրի համաձայն քառեակ համաձայնութեան պետութիւնների դիպլոմատիան յայտարարել է արդէն Բուլգարիային, որ եթէ նա յարձակւի Սերբիայի վրայ, հիւսիսային Մակեդոնիայում կը հանդիպի անգլօ-ֆրանս զօրքերին, իսկ հարաւային Մակեդոնիայում Իտալական զօրքերին և այդպիսով ստիպուած կը լինի կռւի բռնուել համաձայնութեան պետութիւնների հետ։ Իսկ կռւի բռնուել քառեակ համաձայնութեան հետ Բուլգարիայի համար չափազանց դժուար է և նա դրանով կարտի վրայ է դնում իր գոյութեան խնդիրը, որպէս անկախ և միւս պետութիւնների շարքում տեղ ունեցող պետութիւն։ Եթէ յաջողւի նոյն իսկ գերմանական զօրքին Սերբիան կոխ տալով անցնել Բուլգարիա և այնտեղից Պօլիս, դարձեալ Ռադոսլավովի կառավարութիւնը կը կրի մեծ ֆիասկօ և ակնկալած բարիքների փոխարէն Բուլգարիային կը տայ մեծամեծ բարոյական ու նիւթական վնասներ, որոնք մահու չափ ազդեցութիւն կունենան բուլգար ժողովրդի կեանքի վրայ։

Թէ ինչ դիրք կը բռնեն Բալկանեան միւս պետութիւնները—Ռումինիան և Յունաստանը, դժուար է ասել. հեռագրական տեղեկութիւնները հաստատում են, որ Յունաստանն էլ արդէն զօրահաւաք է յայտարարել և պատրաստութիւն է տեսնում հարկ եղած ժամանակ զօրք հանել Բուլգարիայի դէմ։ Ռումինիան էլ զօրքեր է կենտրոնացնում Աւստրիական սահմանում։ Այսպէս թէ այնպէս նորից մռայլւում է Բալկանների հորիզոնը, նորից մութ մութ ամպերը կուտակւում են նրա երկնակամարում։ Ամեն մի բարոյականութիւն ու բարոյական նորմաներ հեգնող պետական քաղաքականութիւնը իրար դէմ է աշխատում հանել երկւայ միասին գործողներին ու կրօ-

ւողներին, պետական շահի սխալ կամ ուղիղ ըմբռնումը ստիպում է քաղաքագէտներին բարեկամաբար սեղմել այն ձեռքերը, որոնք դարերով շաղախուած են եղել նոյն այդ պետութեան հարազատ զաւակների արիւնով, և ամբողջ կերպով աքացի տալ, յանուն նոյն այդ շահերի, երեկուայ բարեկամին, որի առջև տարիներ շարունակ խունկ է ծխել։ Մի աւելորդ օրինակ ևս համոզելու ֆիլիստէրներին, որ քաղաքագիտութիւնը և քաղաքականութիւնը նոյնչափ հեռու են բարոյականութիւնից և արդարութիւնից, որչափ երկինքը երկրից։

Նորայր

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

Վերջապէս մեր դաշնակիցները սկսել են իրենց առաջխաղացումն. հեռագրական հաղորդագրութիւններին նայած անգլօ-ֆրանսիական զօրքերը վերջին օրերը յետ են մղել գերմանացիներին, մեծ կորուստներ նրանց հասցնելով։ Գրեթէ մի ամբողջ տարի ֆրանս-գերմանական ճակատում տիրապետում էր խրամատային կռիւ, որ պէտք էր վերագրել մեր դաշնակիցների անպատրաստ լինելուն։ Մինչդեռ Գերմանիան այս պատերազմին պատրաստւում էր մանրազնին յամառութեամբ 40 տարիների ընթացքում, կուտակելով հսկայական ռազմական պաշար. նա կարիք չի զգում ներկայումս լարել իւր ներքին ուժերը այն չափով ռազմամթերք և կռւող ուժեր պատրաստելու, ինչպէս Ֆրանսիան և մանաւանդ Անգլիան։ Ըստ երևոյթին այժմ մեր դաշնակիցներն իրենց զգում են որոշ չափով պատրաստուած և իրականանում են արդէն ֆրանսիական հրամանատար գեներալ Ժօֆրի խօսքերը, որոնցով նա մի քանի ամիս առաջ դիմել էր իւր զինւորներին, խոստանալով, որ հոկտեմբերին նա վճռական կռիւ կը տայ գերմանացիներին Րէյն գետի հովտում։ Անշուշտ այն յաջողութիւնը, որ այժմ ունեցել են անգլօ-ֆրանսիական զօրքերը Արրասի շրջանի հիւսիսային մասում և Շամպայնում, Րէյմսի ու Վէրդէնի միջև, ընդհանուր առմամբ մօտ 70 կիլոմետր երկարութեան ճակատի վրայ, կունենայ իւր ազդեցութիւնը յետագայ կռիւների յաջող ընթացքի վրայ և մանաւանդ այն տրամադրութեան վրայ, որ ստեղծել էր վերջերս մի կողմից՝ ռուսական զօրքերի շարունակւող նահանջի և միւս կողմից՝ Բուլգարիայի դաւաճան դիրքի պատճառով։

ՄԵՐ ԴԱՆԴԱՂԿՈՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ամեն անգամ, երբ խօսք է լինում փախստականների մասին, մենք միշտ էլ արձանագրում ենք, որ Շուշին զբաղւած է առայժմ նախապատրաստական գործունէութեամբ. մարդիկ են ուղարկւած գաւառի տնտեսական դրութիւնն ուսումնասիրելու, լիազօրներ են ուղարկւած նիւթական օժանդակութիւն խնդրելու, կոմիտէ է ընտրւած տուրքերը կանոնաւոր բաշխելու և այլն և այլն։ Այժմ էլ փախստականների ընդունելութեան և պահպանման խնդիրը տեղի է տւել նրանց որբերի ընդունելութեան և պահպանման խնդրին և սակայն Շուշին զբաղւած է դարձեալ նոյն նախապատրաստական գործերով։ Թէ երբ պէտք է վերջանայ այդ նախապատրաստական շրջանը և Շուշին գործի դիմի, դժւարանում ենք ասել, միայն մի բան կարելի է հաստատ ասել, որ մինչև Շուշին գործի կանցնի, դժւար թէ այլ ևս որբերի խնդիր լինի հրապարակում. մեծ մասը տեղաւորւած կը լինեն արդէն զանազան քաղաքներում, փոքր մասը, Շուշու բաժինը, աչքերը փակած յաւիտենական քնով։

Այդ հանգամանքը սակայն չի ծանրանայ շուշեցու խղճի վրայ, որովհետև նա սիրում է ամեն ինչ հաշւով անել, տաս չափել մէկ կտրել. նա մտածում է որբերի ապագայի մասին. չէ՞ որ մի տարով չպէտք է պահի նրանց, այլ երկար տարիներ, մինչև որ նրանց չափահաս դառնալը, պատրաստի նրանցից խելահաս, գիտակից քաղաքացիներ և այնպէս ուղարկի իրենց հայրենիքը։ Գուցէ և կան անհատներ, որոնք անկեղծօրէն այդպէս են դատում և մտածում, բայց բոլորը այդկերպ արտայայտողների մասին, դժբախտաբար, չենք կարող նոյնն ասել։ Այդ պատճառաբանութիւնը շատերի համար պատրւակ է միայն, գործը դժւարացնելու և ժխտելու միջոց։ Անձնական, անհատական շահը, ամսական մի քանի րուբլուց զրկւելու երկիւղը շուշեցուն դարձնում են հեռատես, ապագայի մասին մտածող և եթէ կուզէք, իբր թէ մարդասիրական զգացմունքներով տոգորւած դէպի որբերը։ Շուշեցին չի ցանկանում մահւան ճիրաններում գալարւող որբերին ապաստան տւած լինել. թէկուզ մի տարով փրկել մահւան դատապարտւած հարիւր որբի կեանք, հէնց այդ որբերի բարիքն ու օգուտը ի նկատի ունենալով (sic!)։ Ոչինչ չէին ունենալ ասելու, գուցէ և կը համաձայնէին այդ ձևով պատճառաբանողների հետ միջնադարեան սոփեստները, բայց մենք ապրում ենք մի այնպիսի տագնապալի շրջանում, որ փիլիսոփայելու ոչ մի տրամադրութիւն չի ընձեռում մեզ և ոչ էլ ներում է է խաղալ մարդկանց կեանքի հետ։ Գործ է պահանջւում, գերագանց զոհողութիւն է պահանջւում, ամեն մի հայի կողմից և այն էլ շուտափոյթ, առանց ձգձգելու։ Ամեն մի շաբաթ, նոյն իսկ ամեն մի օրը, որ մենք կորցնում ենք մեր պատմական նախապատրաստութիւններով, ծխական, կոմիտէական ու կոմիսէական ժողովներով, հարիւրաւոր որբերի կեանքին է հաւասարազօր։ Անմեղ, ակամայ և անգիտակից կերպով մենք դահիճներ ենք դառնում հարիւրաւոր ապաբախտ որբերի։

Եւ մի՞թէ իրօք կարիք կայ շաբաթներով մտածել ու նախապատրաստել 100 որբերի ապաստան տալու համար, երբ այդ որբերի պահպանումը պահանջելու է Շուշու հայութիւնից ամսական 1000 րուբլի։ Թող լինի 1500 րուբլի. մի՞թէ Շուշին այնքան ընկած է, այնքան նիւթապէս ու տնտեսապէս քայքայւած, որ չի կարող ամսական 1500 րուբլի զոհաբերել ընդհանուր ազգային աղէտի սեղանին։ Դժւարանում ենք հաւատալ, հաստատ համոզւած ենք, որ ցանկութեան դէպքում Շուշին հնարաւորութիւն ունի շատ աւելի զոհաբերելու, քան պահանջւում է, մանաւանդ որ մինչև այժմ նրա տւածները կոպէկներ են եղել։ Ո՛չ, պարոններ, մենք կեղծում ենք. կամ հրապարակ գանք, բաց ճակատով ասենք, որ չենք ցանկանում մեր կոպէկները նւիրաբերել յանուն թշւառացած որբերի, կամ վերջ տանք շուտափոյթ մեր նախապատրաստութիւններին ու գործի անցնենք։

Ն.

ՄԵՐ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԸ

Գաղթականներին օգնելու նպատակով թեմական դպրոցի դահլիճում ամսոյս 13-ին կայացած քաղաքիս հայ համայնքի ժողովում իմ արտայայտածն առիթ է տւել որոշ խաւերի անգոհունակութեան, շնորհիւ՝ յիրաւի սխալ ըմբռնման։

Թիւր մեկնութիւնների առիթ չտալու համար, անհրաժեշտ եմ գտնում տողերս առաջ բերել իմ ասածները։

«Հայ իրականութիւնը երբեք այնքան անմխիթար վիճակի մէջ չէ եղել, որքան այժմ։ Այժմ, երբ Թիւրքահայաստանը ամբողջովին սրի և կրակի է մատնւած և մենք շատ քիչ ենք աշխատում անհետացած Հայաստանի բեկորներն անգամ փրկելու՝ այդ համազօր է մեր ոչինչ չանելուն։ Չենք մատնում արդեօք մահւան երբեմնի շէն Հայաստանի այսօրւայ հիւանդ ու ու քաղցած մնացորդ հայերին—մեր անտարբեր վերաբերմունքով։ Մի ազգ, որ իւր եղբայրակիցների ջնջման նկատմամբ սառնասիրտ է, պարզ է, որ նպաստում է իւր իսկ ազգի կործանման։ Եթէ կարող ենք օգնել ու չենք օգնում (մինչ այսօր մեր արածները մի կաթիլ է ովկիանոսի ջրի համեմատութեամբ), եթէ չարիքի առաջը կարող ենք առնել ու չենք առնում, եթէ մեր

ԹԵՐԹՕՆ

* * *

Գիտեմ ես, գիտեմ, որ երբ դադարի
Վհատ թրթիռը իմ ջահել սրտի,
Եւ մահւան ջահերն անվերջ դողդոջով
Վառւին, պլպլան շուրջ իմ դագաղի՝
Դու լուռ ու դանդաղ, լացից նւաղած՝
Կը գաս, կը փարես իմ անշունչ մարմնին,
Եւ քո սևորակ, անլաց աչքերից
Արցունքները հէք կիջնեն իմ դէմքին...
Ես գիտեմ, որ երբ տխուր համրաքայլ
Դէպ իր փոսն իջնի դագաղը իմ հէք,
Եւ հազար աչքեր տխուր ու մռայլ
Նայեն դէպի իմ դէմքը վշտաբէկ,
Այն ժամ դու կը գաս և վերջին անգամ
Քո անվերջ հպարտ աչքերից իջնող
Արցունքներով ջինջ ու նւիրական
Կցօղես դէմքս՝ անկեանք ու անշող...
Բայց, ա՜խ, ես գիտեմ, գիտեմ, երբ անցնեն
Լացի օրերը տխուր ու մռայլ,
Երբ որ երգս էլ տխուր, վշտակերտ
Քո շուրջը մահով լուռ առյաւէտ,
Ա՜խ, այն ժամ, գիտեմ, որ պիտի մնայ
Շիրիմն իմ անտէր... Եւ քո աչքերում
Արցունքի փոխան, գիտեմ, կը խաղայ
Քո վաղուց ատած քրքիջը անհուն...

Շուշի

Լ. Վարդունի

ՊԱՏՐԱՆՔ

Չըգիտեմ ով էր, ինձ կանչեց իր մօտ,
Կախարդ խօսքերով իմ հոգին գերեց,
Իմ կեանքին նետեց մրմուռ ու կարօտ,
Սէր ու բերկրանք,
Վայելք ու պատրանք,
Ժպիտ ու տխրանք։

Նա տւաւ երդում, որ սիրենք իրար,
Տւաւ ինձ վարդեր, որպէս սուրբ նշան,
Համբուրեց ամուր, որ սիրեմ երկար.
Իմ հոգում քնքուշ,
Անմոռաց մի յուշ
Մնայ միշտ անուշ...

Չըգիտեմ ով էր, ինձ փայլեց ծածուկ,
Ծանօթ յուշերի խօսք ասաց սրտիս.
Երազի պէս լուռ, տխուր ու դալուկ
Նա անցաւ գնաց.—
Իմ կրծքում անցաւ,
Սիրոյ մի վառ փուշ,
Մի նոր արշալոյս
Թողեց մշտական,
Մի՞շտ էլ դիւթական...

Գառնիկ Ղազարեան

Ռ. ԹԱԳՈՐԻՑ

1.

Սիրտ իմ, լուռ կաց, թող քաղցրութեամբ անցնի անջատման ժամը...

Թող դա լինի կատարելութիւն և ոչ թէ մահ...

Թող սէրը դառնայ յիշողութիւն և տառապանքը՝ երգ։

Թող մի թռիչք կատարւի դէպի լազուրը՝ բնի մօտ ծալելով թևերը։

Թող քո ձեռքերի վերջին հպումը լինի այնպէս մեղմ ու քնքոյշ, ինչպէս գիշերային հպումը ծաղկի։

Օ, գեղեցիկ վերջ, դադարիցրու վարկեանը և լռութեան մէջ քո վերջին խօսքն ասա...

Ես քեզ կը ողջունեմ և քո ճամբան լուսաւորելու համար կը պարզեմ իմ լապտերը...

2.

—Նայիր, սիրելիս, շշնջաց նա ինձ։

—Հեռացիր—բարկացայ ես. իսկ նա մնաց անշարժ.

Կանգնել էր և ձեռքերս բռնել։

—Թող, ասացի ես. իսկ նա չէր թողնում։

Նա մօտեցաւ ականջիս.

—Չե՞ս ամաչում,—դարձայ ես նրան. իսկ նա անշարժ էր, չազդեց։

Նա շուրթերը մօտեցրեց այտերիս. ես դողացի և ասացի.

—Դու շատ հեռու անցար։

Բայց նա չամաչեց.

Նա ծաղիկը խրեց վարսերիս մէջ։

—Իզուր, ասացի ես, իսկ նա չշարժւեց, կանգնած էր։

Եւ նա վերցրեց իմ վզից հիւսկէնն ու գնաց. ես արտասւում եմ ու հարցնում իմ սրտին.

—Ինչո՞ւ նա չդարձաւ։

3.

— Մի առաւօտ ծաղկանոցում մի կոյր աղջիկ տւեց ինձ Լօտոսի տերևով փաթաթւած ծաղկեայ շղթան։

Շղթան վզիս փաթաթեցի, և արցունքները փայլեցին իմ աչքերում։ Ես նրան համբուրեցի և ասացի.

—Կոյր ես դու ու քո ծաղիկները։

Եւ դու էլ չգիտես, թէ որքան թանկագին է քո նւէրը։

4.

Ընկեր, մի ծածկիր քո սրտի գաղտնիքը. կամաց, ասա միայն ինձ։

Ինչո՞ւ ես այդպէս ժպտում, այդպէս քնքոյշ շրջում, նրանք լսելի են իմ սրտին, բայց ոչ ականջներիս...

Գիշեր է. տունը՝ լուռ. թռչունների բները երազներով են լցւած։

Դառն արցունքների, քնքոյշ ժպիտների, քաղցր ամօթի և վշտի միջից յայտնիր ինձ քո սրտի գաղտնիքը, միայն ինձ, սիրելիս...

5.

Քանի որ դու այդպէս ես ցանկանում, էլ չեմ երգի։

Քանի որ քո սիրտը աղմկում է, էլ չեմ նայի քո աչքերին...

Եթէ դու վախենում ես իմ զբօսնելուց, էլ չեմ անցնի քո պարտէզի մօտից... Քանի որ իմ թիակից ջուրը շատ է աղմկում՝ էլ չեմ մօտենալ նաւով քո ափին։

Թարգ. Լ. Վարդունի

ամբողջ գործունէութիւնը բարի ցանկութիւնների շրջանից, ֆրազներից դէնը չի անցնում, նշանակում է՝ ինքներս էլ ցանկանում ենք մեր հարազատ ազգի ջնջւելը, կորչելը, անհետանալը. երբ մեր ցանկութիւնն այդպէս է, հաւատացէք պարոններ, որ ոչ մի յորդոր, ոչ մի խրատ կամ դիմում չէ կարող այդպիսի մի ազգի անդամների քար սրտերը շարժել... Ուրեմն, մի զարմանաք, որ ազգը ձեռից ընկնում է, որ ազգը մեռնում է...

Իսկ եթէ դուք դեռ կարծում էք, թէ մենք ընդունակ ենք մեր տարաբաղդ եղբայրներին օգնելու, եկէք հաւատանք, որ այդպէս է և մօտենանք հարցին այդ կողմից։

Հեռագիրները մեզ լուրեր են բերում, որ հարիւր հազարաւոր գաղթականներ սոված են, տասնեակ հազարներով հիւանդ, իսկ օրեկան մեռնում են մի քանի հարիւրներ։ Կարիքը շատ է մեծ. լայն օգնութեան անհրաժեշտութիւնն է մեր առաջ կանգնած։ Ո՞վ կարող է շատ տալ. նա, ով շատ ունի. հայ հարուստը, հայ վաճառականը։ Սակայն այս մի չարաբաղդ տարուայ փորձը ցոյց տւաւ, որ հայ ունևոր դասը անտարբեր է դէպ իր ազգային աղէտը։ Հայ բուրժուան ցոյց տւաւ իր իսկական ատամները։ Նա անուշադիր է դէպի սովից ու համաճարակից հազարներով կոտորւող այն մասսան, որի արիւնը ծծելով է նա դիզել իր հարստութիւնը, վիրացրել իր մարմինը, ճարպոտել։ Այս դասակարգի վերաբերմունքը դէպի նմանը չտեսնւած ազգային զուլումը և էն էլ այսպիսի արտակարգ պայմաններում, մի աւելորդ անգամ էլ ապացուցում է, թէ ինչպէս կապիտալն է համաշխարհային, այնպէս էլ կապիտալիստը ազգը հայրենիք չի ճանաչում. կամ եթէ վերջիններս նրա համար գոյութիւն ունեն, այդ միայն այն չափով, ինչ չափով իր սեպհական, դասակարգային շահերն են պահանջում այդ։

Այժմ, ո՞վ կարող է, ո՞վ քիչ թէ շատ տրամադիր է օգնելու կարօտեալներին. հայ միջին և աշխատաւոր դասակարգը։ Սակայն սրանցից էլ քիչ բան ունենք սպասելու, որովհետև այն գիտակցութիւնն ու հասունութիւնը չունին, որ կարողանան իրենց հայրենասիրական կամ քաղաքացիական պարտքը կատարելու, առանց խթանի առանց կազմակերպման։

Ո՞վ պէտք է լինի սրանց կազմակերպողը. հայ ինտելիգենցիան։ Բայց չէ՞ որ այս վերջինս էլ կազմալոյծ դրութեան մէջ է և անհրաժեշտ է որ բան, հէնց իրեն կազմակերպւել։

Օգնութեան գործը պէտք է կազմակերպի հայ ինտելիգենտը (բայց ոչ այն ինտելիգենտ համարւածները, որոնք ժողով գումարելով, իրենք են բացակայում իրենց հրաւիրած ժողովներից) միջին և աշխատաւոր դասի մէջ, որից գուցէ որևէ քիչ թէ շատ զգալի. լուրջ բան սպասւի։

Գալով որբերին, ես էլ կողմնակից եմ նրանց մեզ մօտ, Շուշի, բերելուն, հաւատանք, որ երբ տեղացիները իրենց աչքով տեսնեն անհետացած Հայաստանի բեկորները, գուցէ քարացած սրտերը քիչ կակղեն»...,

Գրիգորիս Տէր-Աւետիքեան

ԳՈՐԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱԳԼԽԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԻՑ

Անցեալ 1911 թւին քաղաքիս ձայնաւորները վառ յոյսերով և ակնկալութիւններով միաձայն աւագի պաշտօնի հրաւիրում պ. Մ. Տէր-Գրիգորեանին, Պ. Տ.-Գրիգորեանը, ստանձնելով իր պաշտօնը, հէնց առաջին օրերից սկսեց մեծ եռանդ ցոյց տալ քաղաքիս շահերի և բարեկարգութեան նկատմամբ։ Պատահում էր, որ օրեկան երկու անգամ ժողովի էր հրաւիրում ձայնաւորներին, միասին շրջում ամբողջ քաղաքը և գրի առնում նրա մի շարք պակասները, որպիսիք են—սալայատակների, փողոցների ուղղում, փչէ ցանկապատերի վերացում, քաղաքիս արևմտեան կողմից անձրևներից յորդացող ջրերի հոսանքների կանոնաւորումը, որը մեծամեծ վնասներ կարող էր պատճառել բաղաքին, քաղաքիս միակ զբօսավայրի կանոնաւորում և այլն։

Ծրագրեց ի կատար ածելու այն բոլոր կարիքներն, որոնք կան Գորիսում և անհրաժեշտ են վերացնել։

Ապա ընտրեցան յանձնաժողովներ, որոնցից 1) տարեկան մի անգամ պէտք է հաշիւները քննէր. 2) քաղաքային ինքնավարութեան համար բնակարան վարձէր և 3) Տների գնահատութիւնը կատարէր (оцѣнка)։

Քաղաքացիք և ձայնաւորները, տեսնելով ծրագրւող մի շարք ձեռնարկութիւնները, անչափ ուրախացան։

Սակայն անցան մի քանի ամիսներ և ահա նկատւեց, որ պ. քաղաքագլուխը 1500 ր. ծախսել է, մի քանի տեղից հող քանդելով և այլ տեղեր թափելով, որ բոլորովին աննպատակ էր։ Քանդում է նաև զբօսավայրի ցանկապատն և ռուսաց եկեղեցու կից բակը խառնում է զբօսավայրին։ Ահա այդ ժամանակ քաղաքացիներն և ձայնաւորները տրտունջ են բարձրացնում քաղաքագլխի այդ աւելորդ և ապօրինի արարքի դէմ։ Հէնց այդ իսկ նկատողութիւնից սկսած անտանելի ատելութիւն և թշնամանք է առաջանում պ. աւագի կողմից դէպի այն ձայնաւորները, որոնք համարձակութիւն են ունեցել արտայայտել աննպատակ ծախսերի և զբօսավայրի ցանկապատը քանդելու մասին։

Մինչ այդ մի քանի ամսւայ ընթացքում ինքնավարութեան բնակարանն երեք տեղ է փոփոխւում, լոկ աւագի կամքի և ցանկութեան շնորհիւ. ժողովների ժամանակ յաճախ ձայնաւորները սխալմամբ հին բնակարաններն էին մտնում և այնտեղ միայն իմանում, որ տեղափոխւած է ուրիշ բնակարան։ Ընտրւած կոմիսիայի բոլոր առաջարկած բնակարանները ինչ ինչ պատճառներով քաղաքագլխի կողմից հաւանութիւն չէին գտնում։

Տներ գնահատող յանձնաժողովը նախագահութեամբ պ. Տէր-Գրիգորեանի վերջացրեց տների գնահատութիւնը թէ չէ, սկսւեցին մեծ անբաւականութիւններ. այն տունը, որ պէտք է վճարէր 10 ր. տալիս է 4 ր. 20 կ., իսկ միւսը, որ պէտք է վճարէր 3 ր., տալիս է 7 ր. 20 կ.։

Անցաւ մէկ ու կէս տարի, վերջապէս հաշւետես կոմիսիան քաղաքագլխից պահանջեց ցոյց տալ հաշիւներն և քննութեան տակ առնել. սակայն պ. քաղաքագլուխը մերժեց այդ պահանջը, ուստի կոմիսիայի անդամները ստիպւած էին դիմել պ. Նահանգապետին։

Նահանգապետը լսելով ձայնաւորների այդ բողոքը, պ. Տէր-Գրիգորեանին պարտաւորեցրեց 1913 թ. օգոստոսին հաշիւներն անպայման յանձնել ընտրւած մարմնին վերստուգելու համար և ապա որոշումը մինչև սեպտեմբերի 1-ը առաջարկել ձայնաւորներին ի գիտութիւն։

Նոյն թւի օգոստոսի 23-ին պ. քաղաքագլուխը ստիպւած էր հաշիւները ներկայացնել ընտրւած մարմնին։ Ընտրւած մարմինը գտաւ որոշ թերութիւններ, որոնց մէջ և մօտ 1500 ր. առանց որոշման և վճռի արած ծախսեր, որի առթիւ հարկաւոր արձանագրութիւն կազմւեց։ Անցան տարիներ, սակայն պ. քաղաքագլուխը մինչև օրս էլ դեռ հաշիւ չի ներկայացրել և նրա բոլոր հաշիւները անյայտ են ձայնաւորներին։

Չորս տարւայ ընթացքում Նահանգապետից հաստատած ծախսելու փողերը, բացի ծառայողների և բնակարանի վարձերը, բոլոր գումարներն էլ մնում են չծախսւած։

Ներկայ 1915 թ. նախահաշիւն էլ յուլիսին մի շարք այլ հարցերի թւում առաջարկւում է ձայնաւորներին ստորագրելու, որը դարձեալ յետաձգւում է և նոյն ամսի 28-ին ներկայացւում է ստորագրելու։ Ձայնաւորները տեսնելով, որ առանց քննելու հաշիւ է առաջարկւում ստորագրելու, միաձայն, բացի երկու անձերից, յայտնում են, թէ քանի որ ձայնաւորները ոչ մի տեղեկութիւն չունեն ամբողջ 4 տարւայ հաշիւների մասին, հետևապէս և ոչ մի նախահաշիւ ստորագրել չեն կարող։ Պ. քաղաքագլուխը այն ժամանակ յայտնում է, թէ նախահաշւի պատճէն արձանագրութեամբ հանդերձ, որոնց մէջ և ստորագրութիւնների (դեռ չստորագրւած) պատճէնը ուղարկւած է Նահանգապետին ի հաստատութիւն։ Ձայնաւորներն առարկում են, թէ քանի որ հարցը դեռ պաշտօնապէս չէ ներկայացրւած իրենց, ինչպէս է քաղաքագլուխը այդ ներկայացրել պ. Նահանգապետին և կեղծել իրողութիւնը։ Այդ առթիւ պ. Տէր-Գրիգորեանը աւելացնում է, թէ ինքը հաւատացած է եղել, որ ձայնաւորները անպատճառ կը ստորագրեն, ուստի և ուղարկել է։ Իրողութիւնը պարզելուց յետոյ ձայնաւորները յուզւած և գայրացած ցրւում են։ Հետևեալ օրը 8 ձայնաւորներ հեռագրում են պ. Նահանգապետին և խնդրում կեղծ, չստորագրւած նախահաշիւը չհաստատել։ Այդ մասին տեղեկութիւն է ստանում նաև պ. Տէր Գրիգորեանը։ Նա ձայնաւորներից յոյսը կտրած, դիմում է զանազան միջոցների և սկսում է ստորագրութիւններ հաւաքել իր բնակարանում. մէկ մէկ հրաւիրելով իրեն վստահելի անձերին։ Համոզում է սրանց, թէ ինքը եղել է քաղաքի շահերի պաշտպան, բարի և գործին նւիրւած պաշտօնեայ։ Այսպիսով կրկին անգամ վերընտրելու համար հող է պատրաստում։

Շաբաթներով և ամիսներով անգամ ինքնավարութեան շէմքով չմտնող, ամենաչնչին գործը ձգձգող և անփութութեան մատնող մարդը կրկին իր քւէտուփն է ցանկանում հասարակութեան առաջ դնել և անտես անելով իւր շրջապատում ստեղծւած արհամարանքն ու հիասթափութիւնը, նորից ձգտում աւագի պաշտօն ձեռք բերել։ Ճիշտ է ասւած, թէ «մարդիկ մեծ դժւարութեամբ են իրանց պակասը նկատում»։

Աւօ

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Անցեալ կիրակի, ամսոյս 13-ին, թեմական դպրոցի դահլիճում կայացաւ քաղաքիս հայ համայնքի ժողովը, որ լսեց Շուշուց ուղարկւած լիազօրների զեկուցումը և տեղի ունեցաւ գաղթականներին օգնելու համար մըտքերի փոխանակութիւն։

— Երկուշաբթի ամսոյս 14-ին, Շուշու հասարակական ակումբը ամառային շէնքից տեղափոխւեց ձմեռային շէնքը։

— Մի շաբթից աւելի է քաղաքումս նաւթ չկայ. զանազան անկիւններում ծախւում է քիչ քանակութեամբ, փութը 20 կոպէկով։ Արժէ, որ քաղաքային ինքնավարութիւնը այդ մասին հոգ տանէր։

— Այսօր հասարակական ակումբում նշանակւած է անդամների ընդհանուր ժողով։

— Չնայած նրան, որ քաղաքումս նկատւում է մի քանի մրգերի առատութիւն, այնուամենայնիւ նրանց գները զգալի կերպով թանգ են։ Օրինակ թուզը, որ խանութների առաջը դիզած փթում է, փութը 8 կոպ. պակաս չեն տալիս։ Նա էլ արտասահմանից է գալիս։

ԿՈՎԿԱՍ

— Սեպտեմբերի 16-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին, Բորժոմից Թիֆլիս ժամանեց կոմս Ի. Ի. Վորոնցով-Դաշկովը։ Սեպտեմբերի 18-ին ցերեկւայ ժամը 12 և 45 վարկեանին Թիֆլիսից մեկնելու է Ռուսաստան։ Իսկ սեպտեմբերի 24-ին Թիֆլիս կը ժամանի Ն. Կ. Մ. Կովկասի Փոխարքայ Նիկոլայ Նիկոլաևիչը։

— Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Խատիսեանը հեռագրով դիմել է Թիֆլիսի նահանգապետին, որ վերջինս կարգադրութիւն անի Բագւից նաւթ և մազութ ստանալու։ Նահանգապետը սեպտեմբերի 12-ին պատասխանել է, որ Կովկասեան շրջանային զինւորական հաղորդակցութեան գլխաւոր կառավարիչը ժամանակաւոր կարգադրութիւն է արել, որ շտապով վագոններ ուղարկեն Բագու՝ Թիֆլիս նաւթ և մազութ փոխադրելու համար։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐԻ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ

Խոյ, 25 օգոստոսի

Մեր խումբը, որ բաղկացած էր 750 հոգուց, պէտք է շտապով հասնէր Դիլման լրացնելու 7 Հ. խմբերի պակասը։

Մենք Խոյից դուրս եկանք դէպի Դիլման 18-ին օգոս. գիշերը ժամը 3-ին։ Երկար գնացինք, երբ մշուշի մէջ երևաց Վարդան Մեծի գերեզմանը, մի բարձր բլրի վրայ։ Մեր սրտերը թունդ բաբախում էին. արագ հասանք Տղմուտ գետի կամուրջին։ Ուրախութեանս չափ չկար. իմ առաջս փռւած էր Աւարայրի պատմական դաշտը և ես կանգնած էի Տղմուտի վրայ, դէմ ու դէմ Նախարարների մատուռներին։

Լոյսը բացւելու վրայ էր, երբ առաջին շարքերում իրարանցում ընկաւ։ Ես էլ վազեցի այնտեղ և ինչ տեսնեմ. մի գաղթական կին ընկած է անշնչացած, աչքերը բաց են և դէպի երկինքն են նայում, ատամները այնպէս է սղմել իրար, որ կարծես կրճտացնում և անիծում է անգութ երկինքը. Նրա կողքին նստած էր իւր 6 տարեկան երեխան, որը սպասում էր մօրը զարթնելուն. բայց արդեօք կը զարթնի նա։

Բոլորիս տրամադրութիւնը փոխւեց, տխուր մտածմունքներով պաշարւած շարունակեցինք ճանապարհը, թողնելով դիակի և երեխայի մօտ 2 հոգի։ Դեռ այս տպաւորութիւնը չէր անցել մեզնից, երբ նորէն տեսանք մի այլ անշնչացած դիակ ճանապարհի տակ ընկած։ Յետոյ մենք պատահեցինք երրորդ, չորրորդ և այսպէս անդադար մինչև Դիլման մօտաւորապէս 15 հոգի։ Նրանք բոլորն էլ հայեր էին, գաղթականներ, որոնք ընկել էին ճանապարհի այս ու այն կողմը, որը յոգնածութիւնից, որը սովածութիւնից, որը տարափոխիկ հիւանդութիւններից և մեռել էին։

Ծանր, տխուր մտքեր պաշարեցին ինձ։ Ինչո՞ւ կուել, ո՞ւմ համար է մեր ձեռք բերելիք ազատութիւնը։ Էլ հայ

չի մնացել. ոմանց կոտորել են սոսկալի տանջանքներով. Մնացածներն էլ գաղթել են, և ահա գաղթականութեան հետևանքները—այս անչունչ դիակները։ Ես մտածում էի ու լալիս, որ ոչնչով չկարողացանք օգնել, քանի նրանք կենդանի էին։

Բայց մեռան և այնքան բաց աչքերը վրէժ էին աղերսում մեզանից, այնքան դէպի երկինքը նայող սառած աչքեր, վրէժի կրակին էին սպասում։

Ենովք

ՄԻ ԱՆՅԱՋՈՂ ԴՐԱՄԱՇՈՐԹՈՒԹԻՒՆ

Գորիս. 10-ին սեպտեմբերի

Շուշուց տեղս եկած դրամաշորթների մի ինտերնացիոնալ խմբակի արարքը ահա մի ամբողջ շաբաթ է, որ զբաղեցնում է Գորիսի և շրջակայքի մտքերը՝ աւազակապետ Սուլէյմանը և իր խմբակը պահ մի մոռացութեան է տրւում։ Այս դրամաշորթութիւնը, որից 'ի վերջոյ զոհ են դառնում իրենք դրամաշորթ պարոնները, անշուշտ հետևանք է ոսկի և մանր դրամի կրիզիսի. բայց զարմանալին այն է, որ կեղտոտ պատմութեան մէջ ընկնելու մեծ տրամադրութիւն է ցոյց տալիս և այսպէս կոչւած «վաճառականը», որի անմիջական շահը չէ պահանջում շատ էլ մօտ լինել մութ անձերին և տականքներին, սակայն մեծ է գայթակղութեան փորձութիւնը… և սանձարձակ դրութիւնից՝ ներելի և աններելի միջոցներով շահելու տենչանքը շատ է զօրաւոր։

Հասարակութեան մէջ պտտւող լուրերից երևում է, որ երեք հոգի, որոնցից մէկը թուրք, երկուսը հայ, գալիս են Գորիս Շուշուց և ամենից առաջ ներկայանալով հարուստ համարւած Գաբրիէլին քահ. Տէր-Մինասեանին, առաջարկում են նրան ոսկէ դրամ, որոշ «սարֆով»։ Քահանան նրանց ճանապարհ է դնում։ Դրամաշորթները այցելում են Դաւութլու գիւղի բնակիչ և Գորիսում մանուֆակտուրային առևտուրով զբաղւող Մաշադի Ղարային և առաջարկում 4000 րուբլի նոյն պայմանով։ Հիւրասէր մաշադին ընդունում է նրանց իր տանը և ճոխ փլաւ է պատրաստում. բայց որովհետև աւագ գումար չէ ունենում, վճարում է միայն 1900 րուբլի, խոստանալով մնացորդը լրացնել մի քանի օրից։ Հիւրերը ստանալով 1900 ր. համաձայնում են 4000 րուբլին թողնել տնատիրոջ մօտ այն պայմանով, եթէ վերջինս յանձն կառնէ տւած փողը պահել առանձին սնդուկի մէջ, բանալին յանձնելով հիւրերին։ Այդպիսով կայանում է համաձայնութիւն և մինչ Ղաթարիհանքերը շտապող հիւրերի համար պաշարի պատրաստութեամբ կը զբաղւէր տնատէրը, հիւրերը սնդուկից հանում են փաթեթների գլխից իսկական ոսկիները և սնդուկը նորից փակելով, սիրով հեռանում են Մաշադի Ղարայի տնից, իւրաքանչիւրն իւր բաժին փլաւը տանելով իր հետ…

Դրամաշորթերի հեռանալուց յետոյ տնատէրը կասկածում է և կոտրելով սնդուկը, գտնում է իրեն ցոյց տւած փաթեթները, շաքարաւազով լցւած, սակայն առանց ոսկիների։ Մի ժամանակ ոստիկանութեանը ոչինչ չէ յայտնում Մաշադի Ղարան, աշխատում է սեպհական միջոցներով գտնել իր կորուստը և երբ յաջողութիւն չէ ունենում, նոր միայն յայտնում է, որ իր տունը «կտրել» են հիւրերը։ Սկսւում են ոստիկանական հետապնդումները և ինչպէս յետոյ երևում է, դրամաշորթ «հիւրերը» նախ գնում են Ղաթարի հանքերը, երևի նման դիտաւորութեամբ և ապա «ռաղ» կորցնելու համար վերադարձին անցնում են Տաթևի վանքը «ուխտի»։ Քարահունջ գիւղից հրաւիրելով իրենց ծանօթներին մատաղի։ Ոստիկանական պրիստաւը և Գորիսի հասարակութեան տանուտէր Յակոբ Տէր-Յարութիւնեան կարողանում են «ուխտաւորներին» կալանաւորել Տաթևում, սակայն դրամը չէ գտնւում։ Յետոյ է միայն պարզւում, որ դրամաշորթները մինչև կալանաւորելը 1900 րուբլին կարողանում են պահ տալ ծանօթներին և այդ բանը խոստովանում են Գորիսում։ Տանուտէրը իր ստրաժնիկներով խուզարկում է ծանօթներին, որոնք իրենց հերթին խոստովանում են, որ փողը պահ են տւել հարևանուհի Բալախանում Տէր-Ստեփանեանին։ Վերջինս նախ աշխատում է ուրանալ, բայց յետոյ սպառնալիքի տակ հանում է փողը—1825 րուբլին, ինչպէս իրեն յանձնւած է եղել։

Այժմ ոստիկանութիւնը կատարում է քննութիւն, շարան շարան քարահունջեցի կանանց Գորիս տանելով։ Փողը վերադարձնում են իր տիրոջը. մէջ տեղ խայտառակւում են կողմնակի անձնաւորութիւններ, որոնք զոհ են իրենց թեթևամտութեան։

Մեզ թւում է, որ դրամաշորթերի հետ մի շարքում հասարակութիւնը իր զզւանքին պիտի արժանացնէ «վաճառական» Մաշադի Ղարային իր կեղտոտ և շահասիրութիւնից առաջացող կոմբինացիայի համար, իսկ օրէնքը և արդարութիւնը չպիտի յապաղի «հիւրասէր պարոնին և հիւրերին» հաւասարապէս մեղադրեալի նստարանի վրայ նստեցնելու։

Մ. Ե.

ԱՒԱԶԱԿՈՒԹԻՒՆ ՂԱՓԱՆՈՒՄ

Ամսոյս 8-ին Ղափանի շրջանի Չէյւայ գիւղի առաջին կարգի զինւորները գալիս էին դէպի Շուշի, հանդիպում են մի խումբ աւազակների։ Զինւորների ասելով իրենց առաջ են դուրս գալիս աւազակները Հակաթի գետի աջ ափին «Սընդ» կոչւած տեղում։ Խեղճ զինւորներից ամեն ինչ առնում են։ Իրենց ասելով տանում են մօտ երկու հարիւր րուբլի։ Նրանց բաղդից կողոպտելու ժամանակ գալիս են երկու լայիշ. հէնց նոյն ժամանակ, երբ աւազակները սկսել են հանել զինւորների շորերը։ Զինւորներին թողնում են, սկսում են կողոպտել լայիշներին. այդ ժամանակ զինւորները թողնում, փախչում են։ Լայիշների ասելով իրենցից տարել են մօտաւորապէս 200 ր. և բաւականի իրեր։ Այժմ Ղափանի ներքին ճանապարհը փակւել է կողոպուտների պատճառով։ Եկողները ըստիպւած են լինում երեք օրւայ ճանապարհ կտրել, մինչդեռ ներքևով կարելի է երկու օր գնալ։

Ղ-ցի.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Գերմանիայի ծրագիրները

Բեռլինից Շվէյցարիայ եկած մի չէզոք պետութեան դիւանագէտի խօսքերի համաձայն լրագիրները յայտնում են, որ ընդհանուրի կարծիքով գերմանական զօրքերը ձգտելու են գրաւել Ռիգան, այնտեղ ամրանալ խրամատներում և ապա ըստ կարելոյն շուտ զօրքեր տեղափոխել դէպի սերբիական ճակատը, որպէսզի Սերբիայի վրայով հասնել Կ. Պօլիս։ Բոլոր աւստրիական զօրքերը պիտի ուղարկւեն իտալական ռազմաբեմը։

Ինչ վերաբերում է արևմտեան ռազմաճակատին, գերմանացիները դժւար թէ վճռականութիւն ունենան արշաւելու Կալէի կամ Փարիզի վրայ, որը սպառնում է նրանց մեծամեծ կորուստներով։ Իսկ երբ յիշեցնում են գերմանացիներին Բուլղարիայի կողմից հնարաւոր դիմադրութեան մասին, նրանք պարծենալով պատասխանում են, թէ Բուլղարիայի կառավարութիւնը պահած ունեն իրենց գրպանում։ Ներկայումս գերմանացիների նպատակն է հասնել մինչև Միջագէտք, բայց ոչ Փարիզ կամ Կալէ։

Թալաաթ-բէյի յայտարարութիւնը

Գերմանական «Berl. Tagebl.» թերթը գետեղել է Կ. Պօլսի իւր աշխատակցի զրոյցը թիւրքական ներքին գործերի մինիստր Թալաաթ բէյի հետ։ «Բուլղարիայի հետ մենք արդէն համաձայնութիւն ունենք կայացրած։ Ռումինիայի նկատմամբ կարող եմ ասել, որ այնտեղ իրերի դրութիւնն անփոփոխ է, (յայտնի է, որ Ռումինիան կտրականօրէն մերժեց թոյլ տալ իւր երկրով ռազմամթերք և այլ անցկացնելու դէպի Թիւրքիա)։ Ինչ վերաբերում է Սերբիային, Գերմանիայի փորձը արշաւելու Սերբիայի վրայ, խիստ թանգ կը նստի գերման զօրքին։ Իսկ թղթակցի այն հարցին, թէ հնարաւոր է արդեօ՞ք գերմանական զօրքերի ուղարկելը դէպի Եգիպտոս, Թալաաթբէյը խորամանկ ժպտով պատասխանել է. «Գերմանացիներն առանց այն էլ շատ գործ ունեն Եւրոպայում, որպէսզի մտածեն դեռ ևս Եգիպտոսի մասին»։

Գերմանացիները Պօլսում

Ֆրանսիական թերթերը հաղորդում են, որ անցեալ տարւայ սեպտեմբերին Կ. Պօլսում կային ոչ աւելի քան 7,400 գերմանացի զինւորականներ։ Ներկայումս նրանց թիւն այդտեղ հասել է 12 հազարից աւելի։ Այդ թւումն են 1400 սպաներ, 7 հազար ենթասպաներ (ունտեր-օֆիցէր), ինստրուկտորներ և այլն, 150 օդաչուներ և 1000 հոգի բանւորներ, որոնք յատկապէս աշխատում են ռազմամթերանոցում։

Իտալացիները Դարդանէլում

«Berl. Tagebl.» խօսելով Դարդանէլի ռազմական գործողութիւնների մասին, գրում է, թէ արդէն հերթն հասաւ նաև Իտալիային։ Մենք գերմանացիներս, ասում է այդ լրագիրը, սովորել ենք թեթև աչքով նայել իտալական զօրքի վրայ, բայց անհրաժեշտ է ի նկատի առնել, որ այդ տեսակ հայեացքը ճիշտ չէ։ Իտալական թարմ ուժերի ժամանումը Դարդանէլ չի կարելի սեպել իբրև մի աննշան երևոյթ մօտակայ ապագայի համար և ընհակառակն հարկաւոր է լրջօրէն պատրաստւել դորա դէմ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

Սեպ. 16-ին. Ֆրիդրիխշտատի հիւսիս արևմտեան շրջանում գերմանացիներն անյաջող յարձակումներ գործեցին Լիգգեր և Զուշկ գիւղերի վրայ։ Վերսկալլէնից հիւսիս արևմուտք յարձակումները յետ մղւեցին հրացանային և թընդանօթային կրակներով։ Դվինսկի տակ անընդհատ հրաձգութիւն է։

Գերմանացիների յարձակումները Գեկէն գիւղի—Օգրօվէնտէն—Մեդմուզօկօ լճի ճակատում յետ են մղւած։ Կռիւը շարունակւում է։ Կրկվօի հիւսիս արևմտեան շրջանում, Օշմեանից հարաւ արևելք, թշնամին եռանդուն յարձակմամբ մի քիչ նեղեց մեր զօրքերին։ Պրիպետից հարաւ թշնամին մի քանի անգամ յարձակւեց Չարտօրիսկը. սկզբում բոլոր յարձակումները յետ մղւեցին, բայց յետոյ հասած օգնական ուժերի միջոցով թշնամուն յաջողւեց մղել մեզ Ստիրի աջ ափը։ Նօվօ-Ալեքսինեց գիւղը սեպտ. 15-ին երեք անգամ յարձակման ենթարկւեց թշնամուց թնդանօթային մրրկալի կրակի օժանդակութեամբ, բայց ամեն անգամ էլ թշնամին յետ շպրտւեց մեր թընդանօթային և հրացանային ուժեղ կրակով։ Ստիրպ գետի վրայ, Տարնօպօլից արևմուտք, Կուպչինցէ գիւղի շրջանում թնդանօթային կռիւը զարգանում է։ Կատաղի կռւից յետոյ մեր զօրքերը գրաւեցին թշնամու խրամատները և և ամուր կէտերից մէկը՝ Խօդաչու գիւղից արևմուտք։ Շարունակելով առաջ արշաւել՝ մեր զօրքերը ուժեղ հրային նախապատրաստութիւնից յետոյ յարձակման դիմեցին և ոչնչացնելով երկաթալարեր գրաւեցին թշնամու խրամատները՝ Կուպչիցէ գիւղի արևելեան շրջանում։

Արևելեան ռազմաբեմ

Փարիզ. սեպտ. 16-ին. Գերմանացիներն ստիպւած եղան նահանջել Արտուայից՝ մաքրելով իրենց խիստ կերպով ամրացրած դիրքերը երկար ճակատի վրայ։ Այդտեղ նրանք մեծ փասներ կրեցին.—սպանւածների, վիրաւորների ու գերի ընկածների թիւը հասնում է 3 կորպուսի։ Գերիների թիւը անցնում է 23.000-ից։ Մեր վերցրած հրազէնների թիւը՝ 79։

Կռիւը Շամպայնում շարունակւում է անընդհատ ամբողջ ճակատի վրայ. գերմանացիների շարքերը նորից նւաճւեցին. գերիների թիւը հասնում է 1000-ի։ Նոր յաջողութիւն ունեցանք Շամպայնում և մասամբ էլ Մասիուից հիւսիս. էլի գերի վերցրինք 800 հոգի։

Լոնդոն, սեպտ. 16-ին. Կռիւը շարունակւում է Լօօսի շուրջը և նրանից հիւսիս։ Անցանք Լօօսից հարաւ և վերցրինք դարձեալ մի հրազէն, որ միւս վերցրածների հետ միասին անում է 21 հրազէն. մեր վերցրած գերիների թիւը անցնում է 3000-ից։ Վերցրել ենք նաև 40 գնդացիր և ոչնչացրել բաւականաչափ գնդացիրներ։ Այսօր մեր աէրօպլանները ռմբակոծում էին երկաթուղին Բատօնի մօտ, որով խորտակեցինք գնացքները և փչացրինք երկաթուղին։

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Տպարան Մ. Բաբաջանեանի Շուշում.

№ 56 Կիրակի 27 սեպտեմբերի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915 Կիրակի 27 սեպտեմբերի № 56

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, ½ տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ՍԵՐՄԱՑՈՒԻ ԿԱՐԻՔԸ

Մէկը միւսին յաջորդող սովումները, որ տեղացին Թշւառ տաճկահայի գլխին, ժամանակ և հնարաւորութիւն չտւին մեզ հարկաւոր ուշադրութիւն դարձնելու կովկասահայ գիւղացուն այս տարի վիճակւած անմխիթար կացութեան վրայ։ Երկարատև անձրևները, կարկտի և ցրտահարութեան պատճառած վնասները հարիւր հազարների հասան. գիւղական ազգաբնակութիւնը զրկւեց իր ապրուստի միջոցներից և կիսաքաղց օրեր է անցկացնում սպասելով դրսից օգնութիւն ստանալու։ Աւելի ցաւալին այն է, որ գիւղական աշխատաւոր մասսան, հողագործ դասը անկարող է եղել գէթ ցանածն ստանալ, գոնէ սերմացու վերցնել եկող տարւայ համար։ Անշուշտ նա մի կերպ քաշ կը տայ իր կեանքն ու գոյութիւնն այս տարի, հաւանականաբար նա վաճառքի կը հանի, սրտի անհուն ցաւով, իր օգնական եզներին, ունեցած չունեցածը. սակայն ինչ պիտի անի եկող տարի, երբ ոչ հնձելու բան կունենայ, ոչ էլ ծախու անասուն։ Ապագայի վիճակն աւելի սոսկալի է, աւելի անտանելի։

Սովորական տարիներում գիւղացու տնտեսական տագնապալի վիճակը անհրաժեշտօրէն իր վրայ կը բևեռէր մեր ուշադրութիւնը, նրա լացն ու հառաչանքն արձագանք կը գտնէին մեր սրտերում. Սակայն դժբախտաբար այս արիւնոտ տարին այնքան բազմակողմանի ու մէկը միւսին գերազանցող ցաւերի հանդէպ է կանգնեցրել մեզ, որ մենք ակամայ գանցառութեան ենք տւել և անուշադրութեան մատնել մեր աշխատաւոր գիւղացիութեան ծով կարիքները և ծայրայեղ անօգնական վիճակը։ Կովկասահայ ինտելիգենցիան, մեր բարեգործական ու այլ բարենպատակ ընկերութիւններն անհրաժեշտօրէն զբաղւած և կլանւած են գաղթականական խնդրով և կովկասահայ գիւղացուն թոյլ է միայնակ ու անօգնական տապակւել իր սեփական ցաւերով, լաց լինել իր դժբախտ վիճակը։

Սակայն որքան էլ իրաւացի լինի և բանէի պահանջող գաղթականների օգնութեան խնդիրը, այնուամենայնիւ մենք պարտաւոր ենք մտածել նաև մեր քթի տակ գտնւող թշւառացածների վիճակի մասին, հոգ տանել նաև նրանց դրութեան թեթևացման մասին։ Եթէ անկարող ենք եղած և լինելիք գոհաբերութիւնների քանակն աւելացնելու այն չափով, որ կարողանանք բաւարարութիւն տալ նաև բնութեան արհաւիրքների ենթարկւած և անբերրիութիւնից վնասւած մեր գիւղացիութեան, գոնէ պէտք է մինիմալ չափով հասնենք նրան օգնութեան, կարողանանք ժամանակին սերմացու մատակարարել նրան, ապահովել նրա եկող տարւայ ապրուստը։ Սերմացուի մատակարարումը և՛ անհրաժեշտ և՛ անհետաձգելի է. այլապէս կը քայքայւի գիւղացիութեան տնտեսութիւնը և մենք եկող տարի կանգնած կը լինենք շատ աւելի մեծ զոհաբերութիւնների պահանջի առջև։

Այդ տեսակէտից գովելի է Բագւի Կուլտուրական Միութեան ձեռնարկութիւնը. Թէև չնչին չափով, համեմատած կարիքի հետ, բայց և այնպէս նպատակադրել է օգնութեան հասնել անբերրիութիւնից վնասւած և աշխատանքի հնարաւորութիւնից զրկւած գիւղական ընտանիքներին։ Այդ նպատակով 5000 ռուբլի տրամադրել է պատերազմի «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէին՝ սերմացու գնելու և բաժանելու կարիքաւոր գիւղացիներին։ Ցանկալի է, որ Կուլտուրական Միութեան ձեռնարկն և օրինակը հետևողներ ունենար, որով զգալի չափով դիւրութիւն տրւած կը լինէր գիւղացիութեան վերականգնել իր տնտեսութիւնը, ազատել եկող տարւայ սովի ճանկերից։ Մեր առաջնակարգ պարտականութիւններից մէկը պէտք է լինի ուրեմն՝ ապահովել գիւղացիութեան եկող տարւայ ապրուստի միջոցը, տալ նրան հարկաւոր քանակութեամբ սերմացու և որքան շուտ, այնքան լաւ։

ԲՈՒԼՂԱՐԻԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԹԱԿԱՐԴՈՒՄ

Գերմանական նենգամիտ դիւանագիտութիւնը յաջողեցրեց Բուլղարիային ևս խճճել իր ցանցերում, ինչպէս արել էր Տաճկաստանի վերաբերմամբ։ Գերման սպաներն ու ինստրուկտորներն արդէն տեղ են գրաւել բուլղարական զօրքի և շտաբի մէջ և պատրաստւում են բուլղար զօրքերն առաջնորդելու սերբիական, յունական ու ռումինական սահմանները։ Ըստ լրագրական տեղեկութիւնների Բուլղարիան պատրաստ ունի 350 հազարից բաղկացած զօրաբանակ, որից 150 հազարն ուղարկելու է Սերբիայի դէմ, իսկ մնացածը յունական ու ռումինական սահմանները։ Այդ քայլն ինքն ըստ ինքեան պարզում է Բուլղարիայի բռնելիք դիրքը և օդն են ցնդում այդպիսով Ռադոսլավովի հաւաստիացումները զինւած չեզոքութեան մասին։ Բառեակ համաձայնութեանն այժմ մնում է կտրուկ միջոցների դիմել։ Ռուսական կառավարութիւնը մի վերջնագրով արդէն պահանջել է Բուլղարիայից հեռացնել գերման սպաներին և ինստրուկտորներին, թողնել թշնամական վերաբերմունքը դէպի Ռուսաստանի դաշնակից Սերբիան. պատասխանի համար տրւած է 24 ժամ։ Սակայն դժւար թէ գերմանական դիւանագիտութեան թակարդն ընկնողը հնարաւորութիւն ունենայ աղատւելու նեք գտնել։ Հաւանականօրէն Բուլղարիան բացասական պատասխան կը տայ և այդպիսով կանգնած կը լինի ոչ միայն քառեակ համաձայնութեան, այլ և իր հարևան երբեմնի դաշնակից ու բախտակից պետութիւնների դէմ։ Ապագայի խնդիր է, թէ որքան կօգտւի Բուլղարիան իր Թագաւորի և նրա խորհրդատու Ռադոսլավովի խիզախ ձեռնարկից, հարց է նմանապէս, թէ որքան յաջողութիւն կը գտնի Գերմանիան շնորհիւ իր նոր աջակցի և օգնականի. կը կարողանայ նա արդեօք ճեղքել Սերբիան և Բուլղարիայի վրայով օգնութեան հասնել Տաճկաստանին. փաստ է սակայն, որ ֆրանսիական զօրքեր են իջել Սոլուն, Յունաստանի ափունքը, որ Յունաստանը անբարեացակամ տրամադրութեան նշան անգամ չէ ցոյց տալիս դէպի այդ կատարւածը, ուրեմն և պատրաստ է հարկաւոր ժամանակ դուրս գալ ընդդէմ Բուլղարիայի։ Այդ է հաստատում նաև Վենիզելոսի արտասանած ճառը, որով նա բացորոշ կերպով պնդում է, որ Յունաստանը դաշնակցական պարտականութիւն ունի Սերբիայի նկատմամբ, ուրեմն և հարկաւոր դէպքում դուրս կը գայ նրան օգնելու։ Ուրեմն համարձակ կերպով կարելի է ասել, որ Բուլղարիան իր անմիտ քայլով իր դէմ հանեց մի կողմից քառեակ համաձայնութեան, միւս կողմից իր հարևան պետութիւնները։ Յետ դառնալու ճանապարհները փակւած են Բուլղարիայի համար, նա դարձաւ հլու կամակատարը Գերմանիայի և սրանից յետոյ կամայ-ակամայ շարժւելու է նրա ցանկութեամբ ու թելադրութեամբ։

Նորայր

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ՀԱՐԻՒՐ ՈՐԲ

Ի հարկէ շուշեցիները չեն կարդում

«Голосъ Кавказа» և «Закавк. Рѣчь» հայատեաց թերթերը։ Այդ լրագիրները, ինչ լուտանք ասես, թափում են հայ փախստականների հասցէին, որոնք մեր սահմանները փախչելով, արիւնարբու քիւրդերից ու աճիկներից իրենց կեանքը փրկելով, իբր թէ պատուհաս և վտանգ են դարձել Կովկասի ամբողջ ազգաբնակութեան համար։

Անշուշտ «Голосъ Кавказа» և «Закавк. Рѣчь» թերթերը գիտեն, որ աշխարհումս կայ մի Շուշի քաղաք։ Բայց չգիտեն, որ շուշեցի հայերը, երբ իմացան, թէ փախստականներ պիտի բնակեցւին ժամանակաւորապէս իրենց մօտ, պատէ պատ ընկան՝ արգելելու փախստականների գալուստը. չգիտեն, որ Շուշու հայերը այդ հալածական ազգակիցներին, քիւրդի ու աճկի ճանկերից ճողոպրած այդ թշւառականներին համարում են ծանր բեռ, չարագոյն պատիժ իրենց համար։

Рыбакъ рыбака видитъ сдалека!

Սակայն քաւ լիցի։ Շուշեցին այնքան էլ մարդակեր չգտնւեց դէպի հայ փախստականը, ինչպէս վերոյիշեալ թերթերը։

Շուշու հայութիւնը կազմում էր զանազան ծրագիրներ, յղանում հազար ու մի առաջարկներ, թխում բազմաթիւ նախահաշիւներ... Եւ դա մի քանի ամիս շարունակ, մինչև որ բոլոր փախստականները տեղաւորւեցին այս ու այնտեղ, բայց ոչ Շուշում, մինչև որ նրանց մի մասն էլ տեղափոխւեց միւս աշխարհը։

Ահա թէ ում համար է այնքան լաւ ասած. եօթն անգամ ձևիր, չափիր, իսկ մի անգամ կտրիր։

Բայց և այնպէս Շուշին իւր երեսը ցեխով չսւեց։ Նա վերջապէս սիրտ արաւ և որոշեց 100 որբ վերցնել ու պահել։

Վերստին սկսւեց ծրագիրների, առաջարկների, նախահաշիւների սովորական պատմութիւնը. նորից իրենց խելքին զոռ էին տալիս զանազան ընդհանուր ժողովներ, մասնաժողովներ, յանձնաժողովներ, ենթաժողովներ, եղբայրական և քոյրական կոմիտէներ։

Այնքան իրարանցում, այնքան խօսքեր, այնքան եռանդի սպառում, որ միամիտ օտարականը կը կարծէր, թէ Շուշին պատրաստւում է ընդունել ոչ թէ 100 որբ, այլ պատրաստւում է հիմնել 100 որբանոցներ...

Եւ այսպէս մի ամսից աւելի է, ինչ շարունակւում է այդ տրագիկոմեդիան։

Իսկ մինչև այդ, բոլոր որբերը էջմիածնից արդէն ցրւել են զանազան հայաբնակ քաղաքներ ու տեղաւորել գթառատ ձեռքերով բացւած որբանոցներում. մի մասն էլ յաւիտեան հանգիստ գտել։

Շուշում ինչ մնաց։

Արի և սրանից յետոյ մի սուր շուշեցու խելացիութեան մասին, թէ գիտէ եօթն անգամ ձևել, մի անգամ կտրել։

Եւ շուշեցիները հասան իրենց նպատակին. աւելի շուտ, քան կարծում էին։ Նրանք մի անգամից երկու նպատակ սպանեցին։

Մի կողմից անչափ բաւական են և ուրախ, որ իրենց այլևս բաժին չմնաց այդ փախստականներից և մանաւանդ որբերից, որոնք միայն գլխացաւանք էին։

Իսկ միւս կողմից՝ մեծատողորդ անուն հանեցին ամբողջ հայութեան մէջ, թէ կատարում են իրենց քաղաքական պարտականութիւնը. թէ փախստականների փոխարէն ծրագրում են այժմ պահելու նրանց որբերին։ Եւ այնքան մեծատողորդ, որ նոյն իսկ «Հորիզոն» թերթը գրում է.

«Թող Շուշու հայ հասարակութեան օրինակը վարակի և միւս հայ գաւառների հասարակութիւններին»։

Երանի այն հայ գաւառներին, որոնց օրինակը պիտի Շուշին լինի և վայ այն հասարակութիւններին, որոնք պիտի Շուշի քաղաքին նախանձէին...

Բայց և այնպէս շուշեցին ղարաբաղցուն յատուկ յամառութեամբ կը պնդի. թէ հիմնւում է մի որբանոց, ուր պատսպարւելու են 100 տաճկահայ որբեր։

Ցիրաւի հիմնւում է. գուցէ և հիմնւած է արդէն.

Մի թղթի վրայ. մի փոքրիկ կտոր պատառոտւած թղթի վրայ։ Եւ այդ էլ, ինչպէս երևում է, կորել է. որը մի ամբողջ ամիս է որոնում են զանազան մասնաժողովները իրենց «եռանդոտ» նախագահների հետ միասին։

Իսկ այն 100 որբերը, որ պիտի գային մեզ մօտ։

Օ՜, նրանք, եթէ ողջ են մնացել, կը մեծանան, գուցէ կամուսնանան, զաւակներ կունենան և տակաւին կը սպասեն.

Մինչև որ շուշեցիները մտածեն, չափեն, ձևեն...

Նիմանդ

ՀԱՅՐԵՆԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿԻ ՀԱՐՑԸ

«Փայլակ»-ի № 36-ում ուսուցիչ պ. Եսայեանը ընդհանուր կերպով շեշտել է այն մեծ կարիքը, որ զգացւում է մեր ծխ. դպրոցներում հայրենագիտութեան դասագրքի համար։

Եւ իսկապէս ով եղել է հայրենագիտութեան դասատու, անշուշտ իր կաշւի վրայ զգացած կը լինի այդ առարկայի յարուցած անչափ խոչընդոտներն ու տարւայ վերջը տւած ողորմելի արդիւնքը։

Մինչև այժմ չկայ ոչ մի յատուկ դասագիրք, որ իր մէջ ամփոփէր Ղարաբաղի ու Զանգեզուրի վերաբերող աշխարհագրական բաժինը։ Հայրենագիտութեան միակ համեմատաբար յաջող դասագիրքը Թիֆլիսի մի խումբ ուսուցիչների «Դասագիրք հայրենագիտութեան» է. սակայն այդ դասագիրքը չի կարող բաւարարել վերոյիշեալ գաւառների ծխ. դպրոցների հայրենագիտութեան պահանջներին, որովհետև այնտեղ ծննդավայր է վերցրած Թիֆլիսը։ Այնպէս որ Ղարաբաղի ու Զանգեզուրի ծխ. դպրոցներում պաշտօնավարող ուսուցչի համար այդ դասագրքի «ծննդավայր» բաժինը կարող է ծառայել միայն որպէս նիւթի դասաւորութեան ձևի ու մշակման ծրագիր։

Յաճախ անփորձ կամ նոր պաշտօնատեղի գնացող ուսուցիչները ստիպւած են լինում դեռ մի քանի ամիս իրանք ուսումնասիրելու ընագաւառը, ապա լրիւ կամ կցկտուր տեղեկութիւններ հաւաքելով, լցնում են աշակերտի գլուխը և համարում, որ անցել են հայրենագիտութիւն։ Ուրիշ կերպ էլ լինել չի կարող, քանի որ ընագաւառին անծանօթ ուսուցիչը, որ յաճախ ծանրաբեռնւած է լինում դպրոցական ծանր զբաղմունքներով, հնարաւորութիւնից զուրկ է մօտիկից և աւելի մանրամասն ուսումնասիրելու ընագաւառը։

Հայրենագիտութեան այդ ձևով դասաւանդումը մեր ծխ. դպրոցների պակասաւոր կողմերից մէկն է, որ իւրաքանչիւր բարեխիղճ ուսուցիչ իր բարոյական պարտքը պիտի համարէ օր առաջ լրացնելու այդ պակասը։ Եւ մեզ թւում է, որ պ. Եսայեանի առաջարկը շատ բնական ու տեղին է «... և մենք սխալւած չենք լինի, եթէ հայրենագիտութեան մի յաջող դասագրքի կամ ձեռնարկի կազմելը յանձնարարենք մեր ուսուցիչներին»։ Անպայման սխալւած չենք լինի, քանի որ մեր ուսուցիչները լաւ են ուսումնասիրած այդ գաւառները։ Իւրաքանչիւր ուսուցիչ պաշտօնավարելով այս կամ այն գիւղում, անշուշտ իր յուշատետրում մտցրած կը լինի որոշ դիտողութիւններ իր շրջանի մասին։ Բացի այդ՝ կան ուսուցիչներ, որոնք պաշտօնավարել են շատ գիւղերում, հետևաբար և կունենան շատ տեղերի ուսումնասիրութիւններ։

Ահա այդ դիտողութիւններն են, որ պիտի ի մի ժողովել և կազմել հայրենագիտութեան դասագրքի «ծննդավայր» բաժինը։ Ներկայ դէպքում ծննդավայր կը վերցւին Շուշին ու Գորիսը։ Մի դասագիրք, որով կարելի կը լինի առաջնորդել թէ Ղարաբաղի և թէ Զանգեզուրի ծխ. դպրոց.։ Վերջացնելով մեր ասելիքը, բարոյական պարտք ենք դնում մեր ընկեր ուսուցիչների վրայ ձայնակցելու պ. Եսայեանի առաջարկին և իրենց ժողոված տեղեկութիւններով օժանդակ հանդիսանալու այդ դասագրքի շուտ կազմելուն։

Ա. Առստամեան

ՔԱՂԱՔԻՍ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԺՈՂՈՎԸ

Կիրակի, ամսոյս 13-ին կայացաւ քաղաքիս հայ համայնքի ժողովը, լսելու գաղթականների համար Գանձակ և Թիֆլիս ուղարկւած լիազօրների զեկուցումը։ Լիազօրներից պ. Լ. Վարդապետեանը ժողովականներին զեկուցեց հետևեալը։ Գանձակում ներկայանալով պ. Նահանգապետին, լիազօրները նկարագրել են քաղաքիս և գաւառի տնտեսական սուղ վիճակը և հացի պակասութիւնը. Նահանգապետը յայտնել է, որ ամենայն հաւանականութեամբ Շուշու գաւառը գաղթական չի ուղարկւի և, եթէ ուղարկւելու լինի, միայն՝ ծայրայեղ դէպքում. այն է՝ երբ նահանգի երեք գաւառները (Ղազախի, Գանձակի և Ջիւանշիրի) լցւած լինեն գաղթականներով։ Բացի այդ, նահանգապետը խոստացաւ աջակցել, որ դրսից եկող մթերքները հեշտութեամբ մուծւի քաղաքս։

Անցնելով Թիֆլիս, լիազօրները ներկայացել են Մեսրոպ եպիսկոպոսին, քաղաքների միութեան լիազօր պրօֆեսոր Կիշկինին, Ս. Յարութիւնեանին և կոմսուհի Վարոնցօվա-Դաշկօվայի հովանաւորութեան տակ գտնւող կոմիտէի փոխ-նախագահ Պաւլօվին և բոլորին խնդրել են միջամտել ուր հարկն է, որ կամ գաղթական չուղարկւի մեզ մօտ, կամ եթէ ուղարկւելու լինի, քիչ ուղարկեն, որովհետև ոչ մի հնարաւորութիւն չկայ 15,000 գաղթական պահելու և, որ վերջիններիս գալու դէպքում նպաստ տրւի մեր քաղաքին և գաւառին։

Մեսրոպ եպիսկոպոսը, Պաւլօվը և Ս. Յարութիւնեանը յայտնեցին, որ գաղթականներից ամեն մէկը ստանալու է օրական 15-ական կոպէկ, որը հոգալու են կոմիտէներ և, որ տեղացիները գլխաւորապէս պէտք է հոգան բնակարանի և այլ մանր յարմարութիւնների կարիքը։ Պրօֆ. Կիշկինը խոստացել է իւր վրայ վերցնի գաղթականների սանիտարական պէտքերի հոգսը թէ ճանապարհին և թէ մեզ մօտ, որքան տեղս մնալու լինեն նրանք։

Պ. Վարդապետեանը յայտնեց, որ ինքը անկախ իւր լիազօրութիւնից Թիֆլիսից անցել է էջմիածին, գաղթականների դրութեան հետ մօտ ծանօթանալու։ Եւ վերջիններիս վիճակը նկարագրեց այնպէս, որ ներկայ եղողներից շատերը զգացւեցին։

Ժողովը մտքերի փոխանակութիւնից յետոյ որոշեց առաջարկել ում հարկն է, որ 100 որբ ուղարկւի քաղաքս, որոնց ծախքը, մօտ 800 ր. ամսական, պէտք է հոգան քաղաքացիները, ամսական որոշ տուրք վճարելով։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Աննպաստ տեխնիկական պայմանների շնորհիւ «Փայլակը» այսուհետև առժամանակ լոյս է տեսնելու շաբաթական մի անգամ՝ կիրակի օրերը։

— Սեպտեմբերի 23-ին Թիֆլիս է ժամանել Կովկասի Նոր Փոխարքայ Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլայեվիչը։

— Երեկ, ամսոյս 27-ին, Վեհափառ Կաթողիկոսի անւանակոչութեան առթիւ հանդիսաւոր մաղթանք կատարւեց Ղազանչեցոց եկեղեցում, որտեղ ներկայ էին տեղիս հայոց դպրոցների աշակերտներն իրենց ուսուցիչների հետ միասին։ Նոյն օրը թեմական դպրանոցի հոգաբարձութիւնը յղեց շնորհաւորական հեռագիր Կաթողիկոսին։

— Հաստատ աղբիւրներից լսում ենք, որ Ղարաբաղի թեմի ժամանակաւոր կառավարիչ Զաւէն վարդապետը ներկայումս գտնւում է էջմիածնում և շուտով ճանապարհւելու է դէպի Շուշի։

—Բագւի Կուլտուրական Միութիւնը 5000 ր. է ուղարկել Ղարաբաղի եղբայրական օգնութեան կոմիտէին՝ սերմացու գնելու կարիքաւոր գիւղացիների համար։ Կոմիտէն հեռագրով դիմել է Յօմա-Զիկօլինկօ յայտնի ֆիրմային՝ տեղեկանալու ցորենի տեսակների և գների մասին։ Ֆիրմայից հեռագրով պատասխան է ստացւել, որ ցորենի առևտուրով չեն զբաղւում։ Կոմիտէն նպատակայարմար համարեց այդ գործին տեղեակ մարդ ուղարկել հիւսիսային Կովկաս՝ ցորեն գնելու համար։

— Տաճկահայ որբերին Շուշում տեղաւորելու և խնամելու համար Շուշու ծխականների ընդհանուր ժողովը ընտրել էր մի յանձնախումբ, որ պէտք է ամսական տուրքեր նշանակէր քաղաքի հայ ազգաբնակութեան վրայ։ Յանձնախումբն ութ նիստ է ունեցել և կազմել է տուրքերի բաշխման ցուցակը։ Այդ ցուցակի համաձայն Շուշու հայ ազգաբնակութիւնը ամսական 921 րուբլի տուրք է տալու որբերի պահպանման համար։

— Կիրակի, ամսոյս 20-ին տեղիս հասարակական ակումբում տեղի ունեցաւ անդամների ընդհանուր ժողովը. քննութեան առնւեց քաղ. վարչութեան առաջարկը, օգնել քաղաքին Բուլվարնայա փողոցը անցկացնելու կանալիզացիա և մայթելու ամբողջ փողոցը։ Ժողովը վճռեց այդ նպատակով ակումբի միջոցներից յատկացնել 1829 ր. 20 կ. համաձայն տեխնիկ պ. Լ. Մինասբէգեանի կազմած նախահաշւի։

— Ամբողջ երկու շաբաթ քաղաքը ընկղմւած էր խաւարի մէջ, շնորհիւ նաւթի բացակայութեան. այժմ նաւթ թէև կայ, սակայն ֆունտը ծախւում է 10—12 կոպէկով...

— Ամսոյս 24-ին, երեկոյեան ժամը մօտ 9-ին քաղաքից դուրս Եարմա կոչւած տեղում, երեք թուրք աւազակներ յարձակւելով հայ արարաչների վրայ, կողոպտել են վերջիններիս։

— Մեզ գանգատւում են, որ չնայած Ղուկասեան դպրոցի վերաբացման համար արւած խոստումներին, այնուամենայնիւ դպրանոցը, ահա հոկտեմբերի վերջն է, դեռ չի՞ բացւել։ Հետաքրքիր է, թէ ինչ է մտածում հոգևոր բարձր իշխանութիւնը։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Քարահունջ (Զանգ. գաւ.). Գիւղացիք անհամբեր սպասում էին, որ անձրև գայ և սկսեն ցելցաքը—աշնանացանը։ Քանի օր է անձրևներ են տեղում և գիւղացիք աշխատասիրական յուսաշող ժպիտները դէմքներին սկսել են իրենց վար ու ցանքսը։ Գ. Ղ.

Թալլար 17-ին սեպտեմբերի։ Այսօր լուր ստացւեց թէ աւազակապետ Ռուշիդը «Կրա» կոչւած անտառամասում խլել է՝ Աւագբէկ Նալարէկեանի ձին, Յովսէփ Աթայեանի և Շամիր Բալյեանի ջորիները։ Այսպիսի դէպքեր շատ են պատահել. հարկաւոր է կառավարութեան ձեռք առած միջոցներ։

Ղալթարի համք.—Հունձը վերջացել է, ինչպէս և կալսելը։ Բերքն այս տարի ստացւեց միջակից էլ ցած, զգացւելու է նաև դարմանի պակասութիւն։ Շրջանումս այժմւանից սկսած են հացատիկներ առնելու ետևից ընկել, բայց ծրտեղից. ոչ շրջանում կայ և ոչ էլ մօտիկ վայրերում։ Այս տարի չըստացւեց նաև ոչ մի մրգեղէն։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ԳՈՐԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱԳԼԽԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Գորիս, 21 սեպտեմբերի

Ամսոյս 24-ին Գորիսում տեղի կունենայ քաղաքագլխի ընտրութիւն. այժմեան քաղաքագլուխ պ. Տէր-Գրիգորեանի քառամեայ գործունէութեան ժամանակամիջոցը արդէն լրացած է։ Կը վերընտրւի՞ արդեօք պ. Տ.-Գ.-ը, թէ չի ընտրւի, այդ ցոյց կը տայ մօտիկ ապագան. այդ ուղղութեամբ այստեղ եռանդով աշխատում են, թէ նրա սակաւաթիւ կողմնակիցները և թէ մանաւանդ բազմաթիւ հակառակորդները։

Պարոն Տ.-Գ.-ը մինչև քաղաքագլխի պաշտօնին կոչւիլը ծառայելիս է եղել Բագւում, նաւթային մի ֆիրմայում հաշւապահի պաշտօնով, ստացել է բաւականին սոլիդ ռոճիկ և մենք հաւատացած ենք, որ իր հայրենի Զանգեզուրին ծառայելու սէրն է նրան ստիպել թողնելու իր ապահով պաշտօնը Գորիսի պէս մի վայրում 800 րուբլի վարձատրութեամբ քաղաքագլուխ լինելու համար։ Սկզբում, երբ պ. Տէր-Գրիգորեանը նոր էր անցել գործի գլուխը, բաւական յարգւած էր, գործում էր եռանդով, բայց յետոյ, կարծես, սև կատու անցաւ նրա և գործակցիների միջև. յարաբերութիւնները հետզհետէ լարւեցին, առաջ եկան նաև ամենքին յայտնի մի քանի անախորժ ինցիդենտներ և վերջին ժամանակներըս քաղաքային ինքնավարութեան գործունէութիւնը ստուցման կէտին հասաւ։

Պ. Տ.-Գ.-եանը, որքան կարողացանք իմանալ, իր անգործունէութիւնը բացատրում է նրանով, որ ձայնաւորները չկարողացան ըմբռնել իրեն, կապեցին իր թևերը և թոյլ չտւին անելու այն, ինչ ինքը ծրագրել էր քաղաքի համար։ Ստո՞յգ է արդեօք այս բացատրութիւնը, որ տալիս է պ. քաղաքագլուխը, տարաբախտաբար մենք հնարաւորութիւն չունենք ճշտելու, որովհետև մեր գաւառական քաղաքների ինքնավարական կեանքը շարունակ անցնում է կուլիսների յետևում, հեռու մամուլի և հասարակական լայն շրջանների քննութեան առարկայ լինելուց և վերջին հաշւում մենք համոզւած ենք, այս պարագայից անպայման փնասւում են իրենք, այդ հիմնարկութիւնների գլուխ կանգնած այն պարոնները, որոնք հասարակական գործը թագցրել են հասարակութիւնից։

Գորիսի քաղաքագլխի գործունէութիւնը, Գորիսի ձայնաւորների ոմանց ասելով, անցել է միանգամայն ապարդիւն. նա իր պաշտօնավարութեան ամբողջ ընթացքում գրեթէ ոչինչ չէ արել և եթէ ձեռնարկել է որոշ գործ, այն էլ այնպիսի անտաքտութիւններով, որ ձայնաւորները մեծ ջանք են գործել անախորժութիւնների լիքւիդացիայի համար։ Ձայնաւորները նրա մօտ յարգի չեն եղել. նա ստեղծել է մի որոշ թայֆայ և դէմագոգային միջոցների առաջ կանգ չառնելով բազմիցս հակասել իրեն. հաշւետուութիւնը քաղաքային գործերում միշտ կաղել է, իսկ քաղաքը հետզհետէ յետադիմել, այժմեան օրին հասել։

Փաստերը. 1) Մինչև պ. Տ.-Գ.-եանի քաղաքագլուխ լինելը, Գորիսը ունեցել է էլեքտրական լուսաւորութիւն։ Քաղաքի փողոցները և ինքնավարութեան հիմնարկութիւնները լուսաւորւել են տարեկան 720 ռուբլով։ Նոր քաղաքագլուխ պ. Տ.-Գ.-եանը այդ գումարը իջեցնում է մինչև 320 ր., քաղաքային սեփական կայարանի իդէան է արծարծում և մինչև օրս այդքանով բաւականանում. հետևանքը այն է լինում, որ քաղաքային էլեքտր. լուսաւորութեան կոնտրագենտ պ. Պետրոսեանը հրաժարւում է, իսկ քաղաքի փողոցները մրափում են խաւարի մէջ։ 2) Քաղաքը հեղեղներից ազատ պահելու համար 3—4 տարի առաջ ինքնավարութիւնը յատկացրել է 700 րուբլի նոր առուներ փորելու, սակայն մինչև օրս այդ ուղղութեամբ ոչինչ չէ արւած. 3) Քաղաքը չունի ջրմուղ հրդեհաշէջ մեքենայ, չնայած որ հրդեհներ լինում են, իսկ գումարայատկացումը այդ նպատակով եղել է 3—4 տարի առաջ։ 5) Քաղաքային աղբիւրների տարեկան նորոգութեան համար միշտ յատկացւում է 100 ր., մի նոր աղբիւր ևս աւելացնելու համար գուման ժամանակին բաց է թողել որոշ գումար։ Այսօր հին աղբիւրների անկանոն գործունէութիւնը փաստ է, իսկ նորը դեռ ևս չկայ։ 5) Գնահատողական յանձնաժողովը, որի նախագահը պ. Տէր-Գրիգորեանն է, իր անարդարացի գնահատութիւններով անհագին աղմուկների դուռ է բաց արել քաղաքում երկար ժամանակով։ 6) Քաղաքային գրասավայրում շինւած ռուսաց եկեղեցու վարչութեան և քաղաքային ինքնավարութեան միջև տեղի ունեցած կոնֆլիկտի և իզուր ծախսերի պատճառը պ. քաղաքագլխի անտաքտութիւնն է։ 7) Քաղաքագլուխ պ. Տ.-Գ.-եանը առանց ձայնաւորների գիտութեան դիմում է պ. նահանգապետին և խնդրում թոյլտւութիւն՝ նւիրելու յօգուտ լեհերի 2000 րուբլի և յօգուտ հայ կամաւորների 1000 ր. քաղաքային գումարներից։ Պ. նահանգապետը թոյլատրում է, իսկ ձայնաւորները ստիպւած են լինում պ. Տէր-Գրիգորեանի առաջ դնել ինքնավարութեան ծակ գրպանը։ 8) Քաղաքային դպրոցի հին շինութեան փայտեղէնը վաճառւում է աճուրդով, իսկ քարեղէնը քաղաքագլուխը ծախում է սաժէնը 3 րուբլով, մինչդեռ 10 րուբլով խնդրողները մերժում են ստանում։ 9) Մրգավաճառներից քաղաքագլուխը ինքնակամ ստանում է 3-ական և 6-ական րուբլիներ, հաշիւը մնում է ձայնաւորներին անյայտ։ 10) Առանց ձայնաւոր-իրաւասուների որոշման, աննպատակ կերպով ծախսւում է 1500 ր. քաղաքի փողոցների կանոնաւորման համար. իսկ կանոնաւորումը ըստ պ. քաղաքագլխի հասկացողութեան կայանում է նրա մէջ, որ փողոցի մի կողմից հողը քանդի և թափի միւս կողմ։ Վերստուգիչ յանձնաժողովը բողոքում է, բայց արդէն եղածը-եղած է. 11) Քաղաքագլուխը ինքնավարութեան համար յարմար բնակարան գտնելու և վարձելու յանձնաժողովի բողոքին ոչ մի ուշադրութիւն չդարձնելով մի քանի ամսւայ ընթացքում հինգ բնակարան է փոխում, իսկ 1915 թ. նախահաշիւը առանց իրաւասուների քննութեան առարկայ դարձնելու ուղարկւում է նահանգապետին։ Երբ իրաւասուները բողոքում են, նա պատասխանում է. «Ես հաւատացած եմ եղել, որ դուք յետոյ էլ կարող էք հաստատել»։ 12) Վերստուգիչ յանձնաժողովը պ. նահանգապետի միջոցով միայն կարողանում է հաշիւ պահանջել քաղաքագլխից, սակայն այդ հաշիւն էլ մինչև օրս չէ դրւել քննութեան, շնորհիւ պ. քաղաքագլխի.

Քաղաքագլխի ընտրութեան նախօրեակին գորիսեցիները այսպիսի մեղադրանքներ են հանդէս բերում պ. Տէր-Գրիգորեանի դէմ. ինչ պիտի ասէ պ. քաղաքագլուխը, չգիտենք. յամենայն դէպս, ինչ ասելու է, ցանկալի է, որ ասէր հրապարակով, որովհետև անպայման անհրաժեշտ է լսել և հակառակ կողմից։

Մ. Ն.

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՑԵՑԵՐ

Քարահունջ, (Զանգ. գաւ.) 14 սեպտ.

«Ուժեղի մօտ միշտ էլ
«Տկարն է մեղաւոր...»
Կռիլով.

Արտաքին յուզումներն և այլև այլ դառն ու սրտաշարժ երևոյթները, որոնք կատարւում ու երևան են գալիս մարդկային կեանքում պարբերաբար և յուզում են համայն աշխարհը, բայց երբէք, հիւլէչափ անգամ՝ չեն կարողանում ազդել, զգացնել ու շարժել քարեգութ, քարէսիրտ մարդկանց։ Եւ սրանք Յուդայական ցեղի արծաթասէր շառաւիղներն են, որոնք դեռ գոյութիւն ունեն XX դարու հրաշք կուլտուրայի պահուն։

Քարահունջցիները գիւղում պատահած մանր-մունր վէճերը, դատերը և զանազան խռովութիւններ յարթելու, դատելու և վճիռներ կայացնելու համար, իրենց միջից ընտրել են 3 հոգի «լաւ, արդարադատ» վաքիլներ, որ սրանք յարթեն վերոյիշեալ վէճերը։ Բայց այսօր՝ այդ «լաւ, արդարադատ» մարդիկ չեն կանգնած իրենց իսկական կոչման բարձրութեան վրայ, այլ վարւում են այնպէս, ինչպէս իրենց շահերն են թելադրում. ուժեղի-հարստի սևը սպիտակացնում, խեղճի-աղքատի սպիտակը սևացնում։ «Էհ՛, հարստից օգուտ կայ, աղքատից ինչ օգուտ», ահա սրանց գործի և կեանքի նշանաբանը։

Ընդհանուր սովորութիւն է դառել գիւղական գործերի բոլոր վարիչների համար միայն մի ձգտում. «Ամեն ինչի մէջ շահ, ամեն ինչ գրպանի համար»։

Գիւղումս, մօտ օրերը մի դէպք է պատահում. մէկի գառը մտնում է հարևանի այգին. հարևանը, այրի կին, հրամայում է իր փեսին, որ սա գնա և դաշոյնով մորթի գառանը։ Հրամանը կատարւում է։ Գործը հասնում է պ. պ. «արդարադատ» վաքիլներին. ա՛յ «ղօչաղ» վաքիլներ, դուք կը մեղադրէք գառնատէրին և կսկսէք անուշ անել գառը...

Եւ այսպէս անվերջ և անթիւ անգամ կրկնւող դէպքեր ու օրինակներ։ Տեսնում էք, ընթերցող, թէ ինչ ամօթալի և տխրալի ախտեր ու արատներ են կատարւում գաւառական խուլ անկիւններում, և ինչպիսի՜ բախտախնդիրների ու ագրուկ-ցեցերի ճիրաններում են տառապում, արիւնաքամ լինում անկեղծ ու արդար գործիչների կարօտ թշւառ գիւղացիները։

Գ. Ղ.

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՑԱՒԵՐԻՑ

Քարահունջ (Զանգ. գ.) 18 սեպտ.

Քարահունջ գիւղը թէև Զանգեզ. գաւառի փոքրիկ գիւղերից մէկն է համարւում, բայց իր հոյակապ-նորակառոյց դպրոցով, երիտասարդ ինտելիգենտ ուժերով, որոնք ցրւած են Կովկասի այլ և այլ քաղաքներ և որոնցից շատ քչերն են մտածում իրենց ծննդավայրի մասին, իր՝ քաղաքացուն յատուկ նիստ ու կացով և բաւականին մաքուր ու փափուկ ապրուստի տեսակէտից՝ կանգնած է նախանձելի բարձրութեան վրայ։

Դպրոցը երկդասեան է, միշտ ունենում է լաւ ուսուցչական կազմ, երեք հոգուց, լաւ յարմարութիւններով, աշակերտների գերազանց թւով։

Այս 15/16 ուսումնական տարումն ևս դպրոցը գտնւում է նոյն վիճակում, բայց ցաւալին այն է, որ գիւղացիներից շատ-շատերը չեն ուզում, այս տարի իրենց երեխաներին դպրոց ուղարկել, շնորհիւ թօշակի, չնայած, որ հոգաբարձութիւնը այս տարի թօշակը մէկ ռ.-ով իջեցրել է, 5-ը 4 ռ. դարձնելով։ Այս տարի հացը պակաս է, ապրուստը բաւական թանգացած, ուստի և ստիպւած են 4 ռ. համար երեխաներին զրկել ուսումից։

Առ հասարակ գիւղական դպրոցների ամենացաւալի, աշակերտների մէջ եղած-չեղած միտքն ու եռանդը մեռցնող ախտը՝ թօշակն է—դրամ պահանջելը։ Երբ ուսուցիչը կամ հոգաբարձուն աշակերտին ասում են, թէ թօշակը բերել ես, կամ թէ՝ վաղը առանց թօշակի չգաս և այլն և այլն, այն ժամանակ ջախջախւում են նրա մաքի նրբին թելերը։ Սա գլխացաւանք է և խեղճ ուսուցչի համար, որ ամեն օր սրան-նրան ասելով, տուն ուղարկելով, դասերից շատ ժամանակ է խլում և որը փնասում է ընդհանուր գործին։

Ցանկալի կը լինէր, որ գիւղական դպրոցներն ունենային կամ ստեղծէին որոշ աղբիւրներ, եկամտային տուրքեր և աշակերտութեանը ազատէին թօշակից։

Քարահունջի դպրոցը բանկում ունի իբր անձեռնմխելի գումար, 30—35 հազար ռուբլի, հանգուցեալ Առաքել Ծատուրեանի կտակածը, որ բերում է է տարեկան մօտ 1200 ռ. շահ, գիւղն էլ ունի որոշ եկամտի աղբիւրներ։ Ահա մի զգալի գումար, որով կարելի կը լինի պահել ոչ թէ 3 ուսուցիչ, այլ 4։

Սակայն ինչպէս լսում ենք հաստատ աղբիւրից, Առ. Ծատուրեանի եղբօր ժառանգները յիշւած կտակից ստացած շահը լրիւ չեն ուղարկում. չգիտենք ինչ պատճառով։

Ցանկալի էր, որ հանգուցեալ Առ. Ծատուրեանի եղբօր ժառանգները այս տարի լրիւ ուղարկէին կտակւած գումարի տոկոսները և իրենք էլ իրենց սեփական միջոցներից օգնութեան հասնէին չքաւոր աշակերտութեանը։ Այսպիսով նրանք շատ մեծ բարեգործութիւն արած կը լինեն իրենց ծննդավայրին, նրա այս տարի սովի ճանկերում գալարւող թշւառներին։

Յուսանք և սպասենք...

Գ. Ճաղարեան

ԳԻՒՂԻ ԽՈՇՈՐ ԿԱՐԻՔՆԵՐԻՑ ՄԷԿԸ

Քալլուջա, 17 սեպտեմբերի

Առհասարակ բոլոր գիւղերում, որովհետև չկան փոստ-հեռագրական հիմ-

նարկութիւններ, գիւղացիներն իրենց ստանալիք նամակներն ու թղթակցութիւնները հասցէագրել են տալիս իրենց գիւղերի մօտիկ քաղաքում կամ աւանում ծանօթ խօջաների կամ խանութպանի հասցէով, որոնք ստանալով այդպիսի նամակները կամ թղթակցութիւնները, թէ ուշացնում են մի քանի օր և թէ մի շարք անախորժութիւններ են պատահում այդպիսիք ստանալիս։

Օրինակ մի որևէ խանութպան կամ խօջա, որ ստացել է մի գիւղացու անունով եղած փողի՝ повѣстка-ն և փոստից փողը ստացել ու գրպանումն է, առաջարկում է գիւղացուն փողի փոխարէն իր խանութից ապրանք վերցնել, և վայ նրան, ով կասի՝ ինձ փողն է հարկաւոր, ապա թող կանգնի և լսի միայն խանութպանի իր գլխին թափած նախատինքներն ու լուտանքները։

Եւ գիւղացին վիզը ծռած աղաչում, պաղատում է և է վերջոյ փոխանակ իրեն հասնելիք փողի՝ թեւի տակն առած մի քանի ֆունտ շաքար, մի երկու ֆունտ սապոն կամ մի այլ բան (այն էլ ո՞վ գիտէ ինչ գներով), հայդէ գնում է։ Բացի այդ էն գլխից փողի գումարից արդէն 1 րուբլուն 1 կոպէկ հաշւելով, խանութպանը վերցրել է, իբրև իրեն նեղութեան վարձ։ Մինչդեռ այդ փողերը գիւղացին պիտի ստանար և իր ամենացաւոտ վէրքին սպեղանի դնէր։

Այդ բոլոր անախորժութիւններն ի նկատի առած, մեր կարծիքով, գիւղում ամենաանհրաժեշտ բաների շարքին է պատկանում նաև փոստային փոքրիկ ճիւղեր ունենալը, բայց որովհետև այդ գլուխ բերելը ուշ կը լինի, ուստի ներկայումս այդպիսի անախորժութիւններից զերծ մնալու համար, ամենից յարմար է բոլոր նամակներն ու թղթակցութիւնները հասցէագրել տանուտէրների канцелярія-ների անունով, ուր համարեա ամեն օր իւրաքանչիւր գիւղից разсыльной լինում է։ Ստացւած նամակներն ու թղթակցութիւնները նոքա իրենց հետ կը տանեն գիւղ և ամեն մէկը կըստանայ իր նամակը կամ повѣстка-ն։ Կը մնայ փոստից փող ստանալը, повѣстка-ն տանուտիրոջ հաստատել կը տայ փողատէրն և ինքն իր ձեռքով կը ստանայ փոստից իրեն ստանալիք դրամը։

Այդպիսի մի բան, որքան գիտենք, գոյութիւն ունի Դաշբուլաղի տանուտէրի հասարակութեան մէջ։ Ապա եթէ այդտեղ կարելի է կատարել, ուրեմն և կարելի է նոյնը կատարել նաև ամեն տեղ, մանաւանդ Խանքենդու հասարակութեան գիւղերի համար, որի գիւղերը թւով քիչ են և շատ մօտ։

Ոչ մի դժւարութիւն այդտեղ չկայ. միայն հարկաւոր է հասցէն փոխանակ որևէ մասնաւոր անհատի կամ խանութպանի անունով գրել տալու, հասցէագրել տալ ուղղակի տանուտէրի канцелярія-ի անունով։

Այնուհետև ամեն ինչ իր կարգը կընկնի։ V.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Կէյր Գարդի

Անգլիական «Անկախ բանւորական կուսակցութիւնը» զրկւեց իր կազմակերպողից. մեռաւ Կէյր Գարդին։ Շոտլանդիայի հասարակ բանւոր էր նա, մանկութիւնից դատապարտւած չարքաշ կեանքի և ածխահանքերի դժոխային աշխատանքներին։ Սակայն իր բնածին խելքով, եռանդուն ջանքերով ինքնուս կերպով ձեռք բերած կրթութեան և ազնիւ բնաւորութեան շնորհիւ կարողացաւ մեծ ազդեցութիւն ձեռք բերել ընկերների շրջանում։

1881 թ., երբ Անգլիայում առաջ եկաւ դեմոկրատական դաշնակցութիւն, որը շուտով փոխւեց սոցիալ դեմոկրատական դաշնակցութեան, Կէյր Գարդին առաջին մասնակցողների մէջ էր։ Այնուհետև 1893 թ. մենք տեսնում ենք Կէյր Գարդուն որպէս ինիցիատոր, կազմակերպող. նրա ջանքերով այդ թւին կազմակերպւում է Անկախ բանւորական կուսակցութիւնը, որ ընդգրկում էր անգլիական զանազան բանւորական կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչներին, և Կէյր Գարդին դարձաւ այդ կուսակցութեան լիդերը, նրան շունչ ու հոգի տւողը մինչև իր մահը։ Անկախ բանւորական կուսակցութիւնը, շնորհիւ Կէյր Գարդու եռանդուն աշխատանքի և կազմակերպող ոգու, գնալով զարգացաւ. մի քանի տարի յետոյ միացաւ մի քանի ուրիշ բանւորական կազմակերպութիւնների հետ և այնպիսի ուժ ձեռք բերեց, որ կարող եղաւ ազատ կերպով պայքարի մտնել բուրժուական կուսակցութիւնների հետ, սեփական թեկնածուներ անցկացնել բանւորներից պարլամենտական ընտրութիւնների ժամանակ։ Բանւորական կուսակցութիւնը պարլամենտի բանւորական կուսակցութեան անդամների՝ թիւը հասցրեց մինչև 40, որոնցից մէկն էր և Կէյր Գարդին, որն ամբողջ ժամանակ մնաց պարլամենտական բանւորական ֆրակցիայի նախագահ։ Անգլիական պարլամենտի բանւորական ֆրակցիան, չնայած իր աննշան թւին, մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ ընդհանրապէս օրէնսդրական գործունէութեան մէջ և մասնաւորապէս լայն սոցիալական օրէնսդրութեան իրականացման պատճառ հանդիսացաւ։ Տասնեւթ տարի Կէյր Գարդին հնչեցրեց իր ձայնը համայնքների պալատում և մեծապէս ազդեցութիւն ունեցաւ երկրի քաղաքական կեանքի ընթացքի վրայ։

Կէյր Գարդին կեանքի վերջին օրերում եւս եռանդուն մասնակցութիւն ունէր քաղաքական կեանքում. նա, իբրև պացիֆիստ, պատերազմի սկսելու օրից հակառակ էր Անգլիայի միջամտութեան. նա ցանկանում էր, որ Անգլիան հեռու մնայ համաշխարհային պատերազմից, սակայն այս անգամ նրա ձայնը զօրեղ արձագանք չգտաւ բանւորների մէջ և նա շատ քիչ համամիտներ ու համախոհներ ունեցաւ։ Անգլիան դուրս եկաւ պատերազմի դաշտ և Կէյր Գարդին չտեսած պատերազմի վախճանը, իր հայեացքի իրաւացի կամ սխալ լինելը, վախճանւեց։

Հերվէն գերմանական սոցիալ-դեմոկրատների մասին

Յայտնի ֆրանսիական սոցիալիստ Հերվէի կարծիքով պատերազմը խորտակեց գեղեցիկ իդէալն ինտերնացիօնալիզմի, որը պէտք է խաղաղութիւն հաստատէր ընդ միշտ Եւրոպայում։ Սակայն ֆրանսիական սոցիալիստներն ոչնչով մեղաւոր չեն. կայզերի սոցիալիստներն էին (խօսքը գերմ. սոց.-դեմ. մասին է), որ խօսք անգամ չգտան պախարակելու՝ Բելգիայի չեզոքութիւնը խախտելու դէպքում և նրանց հետ ֆրանսիական սոցիալիստները ոչ մի ընդհանուր բան չունեն։ Ամենավատագոյնը ֆրանսիական ռէակցիօներներից աւելի մօտ է ֆրանսիացի սոցիալիստին, քան գերման սոց.-դեմ.։ Գերմանական սոցիալիստները խելագարներ են և քաղաքական տեսակէտից 200 տարի յետ են մնացել ֆրանսիացիներից։ Ինչ արեցին գերմ. սոց.-դեմ. պատերազմի առաջն առնելու համար. ոչինչ։ Սակայն քանի որ անբախտութիւնը վրայ է հասել, ֆրանսիական սոցիալիստներին ուրիշ բան չի մնում, եթէ ոչ գոնէ մարդկութեան համար առաքինի հետեւանքներ ձեռք բերել։ Եթէ «Աստծոյ կամքի» մասին խօսելու հարկ է զգացւում, ապա անկասկած է, որ Աստծոյ կամքն այն է, որ ազատագրւեն բոլոր ճնշւած ժողովուրդները— էլզասցիները, լոտարինգիացիները, դանիացիները, լեհերը, ռումինները, սերբերը, բոսնիացիները, իտալացիները, բուլգարները, յոյները, հրէաները, հայերը, արաբները։ Նոյն Աստծոյ կամքը պահանջում է, որ Հաբսբուրգների և Հոհենցոլլերների դինաստիան ոչնչանայ և Ռուսաստանում թագաւորի պարլամենտական ռեժիմ։ Այս նպատակներին հասնելու համար ֆրանսիական սոցիալիստները պատրաստ են լինելու Աստծու և իրաւունքի զինւորներ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՇՏԱԲԻՑ

Արեւմտեան ճակատ

Սեպտ. 23-ին—Եակոբշտադտի շրջանում սովորական հրացանաձգութիւնը մի քիչ ուժեղացել է Եակոբշտադտից հարաւ արևմուտք։ Դվինսկի շրջանի ճակատում կռիւը շարունակւում է։ Պոստաւի հարաւային շրջանում թշնամին դուրս քշւեց Զազաչի խրամատներից։ Նարոչ և Վիշնևսկի լճերի միջև ընկած ճակատում թշնամին նորից յետ մղւեց։ Գերմանացիներին հետապնդելու ժամանակ՝ Վիշնևսկի լճի հարաւ արևմտեան շրջանում մեր զօրքերը գրաւեցին Աբրամովշչինան։ Գրաւեցինք նաև Կօրօվիլմին գաղութը և Մինկի գիւղը՝ Սմօրգոնից հիւսիս։ Ստոխօզի գետաբերանի մօտ թշնամին աշխատում էր նորից գրաւել Պօժօգ գիւղը, սակայն յարձակումը յետ մղւեց։ Զարտօրիյսկից հարաւ արևմուտք թշնամին յետ շպրտւեց դէպի Նովոսելկի գիւղը, որի ժամանակ գերեցինք 150 զինւոր և մի գնդացիր։ Կրասնօվօլֆ և Կօշիշչէ գիւղերի մօտ, Կօլկից արևելք, մի քանի ընդհարումներ տեղի ունեցան թշնամու դէպի արևելք շարժւող մասերի հետ։

Կովկասեան ճակատ

Սև ծովի ծովափնեայ շրջանում, Խօպից հարաւ արևմուտք, առաջապահ մասերի ընդհարումներ են։ Թորթում լճից հարաւ արևելք, Կեղիկ և Արդօստ գիւղերի մէջ ընկած ճակատում, Խորասանից հիւսիս արևմուտք, սեպտ. 21-ին, մութն ընկնելուն պէս թիւրքերը հեռացան. նրանց առաջ շարժւելու ջանքերն ապարդիւն անցան շնորհիւ մեր կրակի։ Խորասանից հարաւ Կուրֆա գիւղի մօտ մի քանի ընդհարումներ տեղի ունեցան թիւրքերի առաջապահ մասերի հետ։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի, 22-ին սեպտեմբերի

Ամսոյս 13-ին մեռնում է Ղազանչեցւոց եկեղեցու ծխական Կոստանդին Թադէոսեանը, որն իր աշխատանքով հազիւ էր կարողանում պահպանել 9 հոգուց բաղկացած իւր ընտանիքը և որն ահա մի ամբողջ տարի է հիւանդ պառկած էր։ Տէր Յակոբ Այվազեանն իբրև ծխատէր, իմանալով այդ մասին՝ դիմում է հանգուցեալի բարեկամներին, որ երեսքաշ գնեն 5 արշին մահուդ, լայնութիւնը 2 և կէս արշին, որպէսզի կարելի լինի դրանից իւր համար վերարկու կարել, այդ մահուդն էլ գտնւում է այս ինչ խանութում։ Հանգուցեալի ազգականները յարմար չհամարելով սև գոյնով երեսքաշը, բարւոք են համարում գնել 3 արշին թաւիշ՝ մուգ կարմիր գոյնի։ Այս վարմունքն արդէն բաւական էր, որ հանգուցեալի ազգականները Տէր Յակոբի գայրոյթը գրգռեն. թաղման կարգը վերջացնելուց, յետոյ քահանան նախ բարկացած յետ է դարձնում երեսքաշը, թէ իբր իրեն համար ցոյց տւած վերարկուացուի կտորը չեն գնել, այդ թաւիշի կտորն էլ իրան պէտք չէ. միւս կողմից առաջարկում է, որ Ղազանչեցւոց եկեղեցւոյ բոլոր քահանաներին, իբրև թաղման գին տան երեքական րուբլի. հանգուցեալի ազգականները յայտնում են, թէ երեսքաշ միայն իրանք կարող են ընտրել ըստ իրանց ճաշակի և կարողութեան և ոչ թէ քահանայի կամ մի ուրիշի ցուցմունքով. միւս կողմից քահանաներին իրանք կարող են վարձատրել, իսկ այն քահանան, որը թաղմանը չի մասնակցել և եկեղեցին էլ չէ եկել՝ նա վարձատրութիւն ստանալու իրաւունք և կարիք էլ չունի. իրան Տէր Յակոբին էլ տալիս են 8 ր., որից մի րուբլի իբրև հոգեբաժին։ Երկու օր յետոյ Տէր Յակոբը մտնում է հանգուցեալի ազգական պ. Սամսոն Պարոնեանի խանութը, յայտնում է իւր խորին դժգոհութիւնը, որ իրան այդքան իբր թէ քիչ վարձ են տալիս և պահանջում է հոգեբաժին 5 ր., թողնում է փողը ու հեռանում. քիչ անց նա փոխում է իւր միտքը և մարդ է ուղարկում 8 ր. յետ ստանալու։

Այժմ հասարակութեան առաջն ենք դնում Տէր Յ. քահ. Այվազեանի վերին աստիճանի տգեղ վարմունքը. ինչպէս կարող է թոյլ տալ մի քահանայ սակարգութեան նիւթ դարձնել հանգուցեալի թաղման կարգը. ըստ հայոց եկեղեցւոյ ոգու և սովորութեան քահանան իւր աշխատանքի համար ստանում է կամաւոր որոշւած վարձ, իսկ այդ կողմից հայ ժողովուրդը երբէք ժլատ չէ եղել և առաջի պարտքն է եղել նախ քահանային գոհացնել, ինչպէս և այս դէպքում։ Տէր Յ. քահ. Այվազեանը բացի 7 րուբլուց՝ նոյն հանգուցեալի թաղման առթիւ ստացել է եկեղեցու մէջ իբրև խաչահամբոյր մօտ 7ր., նոյնքան էլ գերեզմանատանը, ուրեմն մօտ 20—21 ր. վարձատրութիւն է ստացել, բացի երեսքաշից, որ չէ բարեհաճել վերցնել. ուրեմն էլ ինչ դժգոհութեան առիթ կարող է լինել, որ նա այս ու այնտեղ շարունակում է գանգատւել։

Ա. Ե.

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой